Mihai Rădulescu

ISTORIA LITERATURII
DE DETENTIE LA ROMANI (I)

Memorialistica reeducării

Motto

"*Memoriile acestea nu fac decât să relateze înainte de orice, fapte. Fapte greu de susţinut şi mai greu de crezut - pentru o conştiinţă cu o oarecare raţionalitate. Greu de crezut într-adevăr dar şi mai greu de înţeles cum un om poate deveni propriul său călău, cum s-a putut ajunge la o asemenea identificare între călău şi victimă pentru ca până la urmă să devină un tot, graţie unui cinism, a unui sadism neîntâlnit, necunoscut până acum. (...) Ceea ce s-a petrecut la Piteşti putea să se petreacă oriunde. Căci nu era vorba doar de o voinţă de putere relativă la o altă putere. Ci de o experienţă dusă metodic, ştiinţific, pentru a determina până la ce punct spiritul este maleabil, omul reductibil la nivelul mediului său; sensul realului fragil - experienţă concretizând dorinţa de a instaura un ordin nou, purtător al unei certitudini fioroase că omul nu este decât o creatură socială, un robot gânditor.*"

D. Bacu

PREFAŢĂ

O ISTORIE SALVATOARE

Se cuvenea - dacă în această materie există o ordine firească a lucrurilor - ca prima istorie a literaturii române de detenţie să fie alcătuită şi publicată de un fost deţinut politic. Cronicarul nu trebuie, în mod necesar, să fie în acelaşi timp un martor, dar atunci când cercetarea sa istorică se conjugă cu mărturia unor experienţe trăite de el, cronica sa nu este doar o relatare dinafară, ci şi o descoperire dinăuntru. Astfel, Mihai Rădulescu nu este doar un explorator, ci şi un mărturisitor.

L-am întâlnit pentru întâia oară, cu mulţi ani în urmă, în camera nr. 36 din Reduitul Jilavei. Într-o scriere a sa a evocat cu atâta căldură simpatetică acea întâlnire a noastră, săptămânile petrecute împreună, încât recitindu-i paginile am regăsit brusc, cu o prospeţime nealterată, ca într-o oglindă dezaburită, imaginile noastre alăturate, în mijlocul unui spaţiu al penitenţei de-a buşilea, al ascensiunii lente pe un Carmel spiritual.

Într-o închisoare în care mai numeroşi erau cei vârstnici, în care multă vreme am fost - prin diferitele celule pe unde am fost azvârlit - cel mai tânăr, iată întâlneam câţiva ceva mai tineri decât mine, aduşi de valul stârnit şi la noi de Revoluţia din Ungaria. Printre aceştia, Mihai Rădulescu

era, fără îndoială, mai deschis decât oricare la cele ale spiritului. Înzestrat, în acelaşi timp, cu darurile artistului, cu iscusinţa speculativă a cugetătorului dar şi cu haruri mai tainice duhovniceşti, manifesta acea stare admirabilă de continuă disponibilitate care e semnul celor chemaţi. De la jocurile verbului poetic (ne văd pe amândoi elaborând mintal - căci cum să scrii! - un sonet, ale cărui versuri erau compuse pe rând când de unul când de altul), prin prelungitele discuţii pe teme literare sau filosofice, până la rugăciunile rostite în comun, zilele detenţiei noastre erau pline. Era conjurată primejdia cea mare, poate singura adevărată ameninţare, aceea a sterilităţii, a morţii spiritului.

În acea "libertate" pe care ne-a adus-o ieşirea din universul carceral în spaţiul ceva mai larg al universului concentraţionar comunist, l-am regăsit pe Mihai Rădulescu. Cu trecerea anilor rămânea la fel de deschis şi de disponibil pentru tot ce rodeşte. Scrierile sale vădesc o mirabilă fertilitate. Ca şi la tânărul din Jilava de altădată, se unesc într-însul scriitorul, studiosul şi omul de credinţă şi fidelitate.

Iată-l de astă dată proiectând o vastă întreprindere şi pornind cu hotărâre la realizarea ei. Proiectul este acela al unei sume a literaturii române de detenţie. Folosesc cu bună ştiinţă cuvântul sumă: el implică explorarea tuturor universurilor concentraţionare, analiza tuturor experienţelor carcerale, întreaga istorie a literelor române. Fireşte, sinistra experienţă a detenţiei în lumea comunistă, care a dat naştere unei bogate literaturi memorialistice - producţie încă în plină expansiune -, se află în centrul, am putea spune de greutate, al construcţiei cercetătorului nostru. Dar o istorie a literaturii române de detenţie ar fi incompletă fără o întoarcere spre scrierile mai vechi ale unor autori ce se bucură de notorietate şi dispun de autoritate literară. De altfel, un studiu comparativ contribuie la o mai clară punere în valoare a particularităţilor unei anumite epoci. În acest caz, epoca totalitarismului comunist este cea care trebuie luminată din plin; necesitatea unor planuri de referinţă istorică este evidentă.

Deşi Mihai Rădulescu nu-şi propune o istorie a detenţiei, ci a literaturii detenţiei, prin metoda analitică aleasă de el faptele vor fi puse în lumină prin intermediul cercetării sale cel puţin în egală măsură cu discursul literar referitor la aceste fapte. Dar întrucât obiectul primordial al studiului său îl constituie textele literare, o interogaţie elementară străbate toate articulaţiile lucrării sale. Întrucât scrierile alcătuind "literatura" detenţiei corespund criteriilor literaturităţii? Sunt ele, oare, opere literare?

Scriitorul - poet, prozator, dramaturg - Mihai Rădulescu nu putea evita o asemenea întrebare. Şi el n-o evită în analiza şi comentariul diferitelor texte asupra cărora se apleacă. "Literatura de detenţie" nu este, pentru el, doar o culegere de documente, de mărturii, de amintiri; valoarea ei în conservarea memoriei se legitimează şi prin literaturitatea ei. Desigur, studiate îndeaproape, scrierile se revelează adeseori deficitare pe plan estetic. Conştient de aceste deficienţe, cercetătorul nostru pune cu fineţe în lumină reuşitele literare, fie şi parţiale, momentane, ale autorilor studiaţi de el. Uneori aceste "reuşite" sunt de-a dreptul involuntare, apărând chiar în pofida unei net afirmate voinţe de a nu face literatură.

Este apoi perfect justificată o observaţie pe care o face Mihai Rădulescu referitor la conjuncţia dintre oralitate şi scriitură în compoziţia literaturii

detenţiei. Oralitatea străbate, în maniera unui bas continuu, scrierile aparţinând acestei literaturi şi, îndeosebi, memorialisticii universului concentraţionar. Naraţiunea şi mărturisirea sunt, pe plan general antropologic, modalităţi ale vorbirii, ori chiar în regimul consemnării prin scris rămân în ele resturile unei oralităţi subiacente.

O altă teză interesantă care regizează comentariile din această lucrare este aceea a caracterizării memorialisticii detenţiei drept o specie a literaturii didactice. Teză ce se poate susţine, chiar dacă intenţionalitatea didactică este adeseori absentă din scrierile în cauză. Este însă cert că rememorarea, rechizitoriul, avertismentul, toate modalităţile care fac apel la conştiinţă, care vor să o trezească din inerţia somnului, le regăsim în această literatură. Ele, mai mult decât o pedanterie didacticistă, fac dintr-însa o literatură superlativ didactică. Pornind de la o asemenea constatare foarte pertinentă, dar justificându-se şi prin alte argumente, autorul Istoriei recurge la străvechea metodă a pildelor. Suma sa este un adevărat florilegiu de texte (dacă se poate folosi un asemenea termen evocând buchetul floral într-o asemenea materie în care domneşte - ca să folosesc o expresie biblică - urâciunea pustiirii). Comentariile din acest studiu se susţin din abundenţă prin exempla *, alcătuind o adevărată antologie a literaturii de detenţie paralelă cu istoria ei. Autorii trataţi se dezvăluie uneori* par eux-memes *, prin selecţia fragmentelor semnificative din scrierile lor.*

În acest prim tom din seria, care se anunţă bogată, a volumelor ce vor forma întreaga sa Istorie a literaturii de detenţie, Mihai Rădulescu coboară de la început în bolgia cea mai adâncă, în abisul universului concentraţionar, dând scrierilor dedicate "fenomenului reeducării" oribilul primat pe care-l merită. În această coborâre ad inferos *, exploratorul se opreşte, într-o primă etapă, la jurnalul de lagăr al uneia dintre primele victime din lagărele comuniste: Onisifor Ghibu. La Caracal, în 1945, reeducarea celor internaţi îşi face primele exerciţii. Cu toate că nu există o măsură comună între ce s-a petrecut în acest lagăr şi reeducările ce se vor desfăşura, după câţiva ani, la Piteşti, Gherla, Târgu-Ocna, se pot observa deja începuturile acelei spălări a creierului care - cu mijloace incomparabil mai terifiante - se va desfăşura mai târziu. Efectele devastatoare ale acelui început de "reeducare" se pot observa însă chiar şi în cazul profesorului Onisifor Ghibu. Nu fără un sentiment tulburător citeşti rândurile unei ciorne a unui memoriu destinat Regelui, în care nefericitul întemniţat "strigă de profundis, din lagăr...", pledând însă... pentru un univers concentraţionar:* "Sunt pentru lagăre. Să fie duşi în lagăre şi reeducaţi, timp îndelungat, toţi paraziţii societăţii şi ai statului, care n-au muncit nimic, ci numai au speculat şi exploatat statul şi poporul... Eu m-aş angaja la o asemenea operă... Să nu se uite nici lagărele de femei..." *. În comentariile la acest penibil apel la vindicta publică împotriva "îmbogăţiţilor", a "speculanţilor", a "nababilor" (sperăm că paginile acestea n-au ajuns, după eliberarea profesorului Ghibu din lagărul de la Caracal, în mâinile tânărului suveran) Mihai Rădulescu observă foarte judicios că ideea lagărelor ca "instituţii de reducare" împărtăşită tocmai de o victimă a acestor "institute" reprezintă un oribil triumf al "reeducatorilor" comunişti.*

Un asemena mecanism de bază, încercat cu mijloace rudimentare în

lagărul de la Caracal, va fi complicat mai apoi, rafinat la extrem, la Piteşti şi în celalalte centre de reeducare. Analizele şi comentariile autorului vor viza, înainte de toate, extragerea - din textele studiate - a acestui mecanism al terorii, cu finalităţile urmărite, cu metodele aplicate, cu funestele personaje implicate, cu tragicul, pateticul şi absurdul său. Într-o ţesătură complexă, autorul acestei Istorii împleteşte căutarea adevărului istoric cu revelarea limitelor condiţiei umane; el recurge la o psihologie abisală dar şi la marea experienţă a moraliştilor creştini, a misticilor. Confruntând textele privind Reeducarea ale memorialiştilor ca şi ale eseiştilor, corectând erorile de amănunt ale unora, reliefând aporturile revelatoare, insistă îndeosebi asupra proceselor ontologice, asupra ipostazelor diverse ale fiinţei în situaţii-limită.

Acestea fiind preocupările autorului, este evident că Istoria aceasta a literaturii române de detenţie nu se limitează la expunera unor secvenţe istorice, nu rămâne doar la planul obişnuit al unei istorii literare. Ceea ce face interesul comentariilor lui Mihai Rădulescu este tocmai bogăţia consideraţiilor psihologice, morale, spiritual-religioase, diversitatea excursurilor ce depăşesc simpla interpretare a textelor. Astfel, prezintă un deosebit interes consideraţiile cu privire la cultura orală în puşcărie, în genere la particularităţile existenţei în penitenciarele comuniste. Istoricul şi criticul literar, sau mai simplu scriitorul şi omul de gust se manifestă la tot pasul prin caracterizarea valorilor literar-artistice; varietăţile stilistice ale scrierilor studiate sunt evidenţiate cu multă pricepere, specificităţile particulare fiecărui memorialist, eseist sau literat sunt clar definite. Autorul Istoriei are darul formulelor definitorii izbitoare. Astfel atunci când observă, în legătură cu cartea lui Dumitru Gh. Bordeianu, **Mărturii din mlaştina disperării** *, că avem în această scriere o* "pagină a unui posibil **Pateric** al temniţelor româneşti".

Această primă istorie a literaturii române de detenţie *este scrisă nu numai în spiritul plin de gravitate al unui istoric-martor, ci şi în acela al unui gânditor ce reflectează la destinele naţiunii noastre atât de greu încercate în anii comunismului. Nu pot încheia rândurile acestea fără să citez o reflecţie a lui Mihai Rădulescu, din care înţelegem în ce sens ororile petrecute în cadrul reeducărilor nu rămân pentru el cantonate acolo, în trecutul în care s-au petrecut, ci continuă să ne afecteze conştiinţele, să ne determine faptele. Iată fraza:* "...ne întrebăm dacă cele ce vedem petrecându-se în România, în anii neocomunismului succedând Revoluţiei din Decembrie 1989, nu constituie tot tribut plătit acelei nebunii colective induse de comunism în minţile noastre, pe un gol religios, cultural, etic, logic, educativ, absolut, ce a germinat o dezorientare naţională şi, ca urmare, o neputinţă a românului de a se regăsi, prin regăsirea valorilor tradiţionale, batjocorite şi urâte până ieri, ceea ce a condus la pieirea lor aparent definitivă".

Întreprinderea de lungă respiraţie, solicitând un efort susţinut al istoricului cercetător dar şi o tensiune particulară a conştiinţei sale, vasta lucrare a lui Mihai Rădulescu urmăreşte regăsirea şi repunerea într-o lumină fertilă a acelor valori.

Este o întreprindere mântuitoare pe care se cuvine să o omagiem.

NICOLAE BALOTĂ

DELIEI,
pentru tăria încrederii sale în necesitatea
muncii mele de dezgropare a adevărului

MIHAI RĂDULESCU
- ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE:
MEMORIALISTICA REEDUCĂRILOR
PRIMA ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE

În chip firesc, în prima intenţie, titlul "**Istoriei Literaturii Române de Detenţie"** trebuia să fie: *Istoria Literaturii Române de Detenţie sub Comunism* , fiindcă doar acest cuprins aveam de gând să-l confer lucrării de faţă, când am început redactarea ei. Publicarea în perioada de după Revoluţia din '89 a numeroase lucrări de memorialistică putându-se încadra în acest gen a produs material mai mult decât suficient, în primii şapte ani de editare liberă (1990-1997), material ce impune ordonarea, scoaterea în evidenţă a diferenţei specifice, distingându-se glasurile auctoriale implicate în concertul general, judecarea contribuţiei fiecărui scriitor la înaintarea cunoaşterii prin mijloacele osebite ale literaturii, ca şi a timbrului, tonului şi modalităţilor estetice variate ce apropie sau separă un memorialist de celălalt.

Pe măsură ce scriam mi-am amintit că literatorii români au mai suferit condamnări politice şi în timpurile anterioare îmbolnăvirii naţiei de bolşevism şi şi-au pus pe hârtie memoriile privitoare la executarea lor, oferind cititorilor prilejul de a pătrunde, odată cu revenirea personală a celor dintâi în iad pe calea aducerii aminte, a descinde în varii universuri concentraţionare, că se numeau Siberia, Văcăreşti, închisorile austro-ungare, ori lagăre de prin alte ţări învecinate. Liviu Rebreanu, C. Stere, G. Topârceanu, Tudor Arghezi, Ioan Slavici, tot atâtea nume ale căror existenţă şi creaţie a depins parţial şi de umbra gratiilor, ori a sârmei ghimpate. A concepe doar o *Istorie a Literaturii Române de Detenţie sub Comunism* îi frustra pe unii înaintaşi glorioşi de dreptul de a fi prezenţi în ea - prin excludere cronologică şi politică -, deşi ei sunt aceia care au început a hrăni cu lucrările lor acest gen literar aparte. Dacă unii dintre cititori mi-ar atrage atenţia, pe bună dreptate, că suferinţa din închisorile comuniste nu poate fi comparată cu nici una anterioară, voi fi de acord, dar voi răspunde că eu nu întocmesc o istorie a suferinţei românilor în detenţie, ci una a memorialisticii privitoare la ea. Or, tocmai părinţii noştri întru literatură sunt aceia care au impus publicului cititor român şi astfel de scrieri, făcându-le loc în conştiinţa destinatarilor, alături de cele de ficţiune în proză, lirice, dramaturgice etc.

Dar, oare, în cărţile publicate după '89, avem de-a face cu literatură? O apropiere atentă de textele din zona menţionată impune ştergerea impresiei de moment că, toate narând acelaşi tip de chinuri şi de suferinţe morale, în aceleaşi locuri de caznă, ele s-ar distinge greu unul de celălalt (un reproş ce le minimalizează în mod curent). Această impresie falsă a

făcut ca gustul public să ajungă mult prea repede la saţiu în privinţa lor. O altă acuzaţie a celor ce nu înţeleg cât a fost de anevoiasă viaţa în condiţiile date este că toate lucrările insistă peste măsură asupra neajunsurilor fiziologice, autobiograful transformându-se într-un *rhyparograf* - de la porecla pictorului grec Pyreicus: pictorul murdăriilor. Drept urmare, lectura literaturii memorialistice de detenţie a fost delăsată de curioşi, după prea puţini ani de răsfoire. Unul dintre scopurile lucrării de faţă este să scoată în evidenţă deosebirea calitativă estetică dintre aceste scrieri, precum şi aceea impusă de oglindirea personalităţilor deosebite ale autorilor în stil şi obiective analizate, prin asta demonstrându-se şi literaturitatea lor.

Aici este locul potrivit să dau o explicaţie la care nimeni n-a gândit până acum - de unde provine şi acuza că aceste volume sunt scrise fără respect pentru exprimarea literară, caracteristică, pasă-mi-te, a literaturii de detenţie (sub comunism); caracteristica ce este incriminată ca scoţând-o dintre fruntariile literaturii se referă la stilul neîngrijit, la lipsa de interes a autorilor pentru uneltele literatului. Uneori, cum este cazul, în volumul de faţă, cu mărturiile lui Dumitru Gh. Bordeianu sau Oct. Voinea, editorii au fost datori să recurgă la câte un stilizator, limbajul în care s-a realizat redactarea făcând mai mult decât dificilă accesibilitatea textului, altfel cutremurător prin conţinutul evenimenţial şi analiza psihologică. Faptul că majoritatea memorialiştilor nu au pregătire filologică atunci când se aşează la masa de lucru nu le scuză repetiţiile de cuvinte, ale turnurilor de frază, ale stărilor afective expuse sau ale stărilor psihice transpuse în exprimare identică. Nu le scuză nici calitatea exprimării, nici dezinteresul pentru plasticitatea expunerii, pentru figura de stil; ori, dimpotrivă, nu le scuză orientarea către o plasticitate şi unele figuri de stil îndoielnice; nu le scuză nici dezinteresul pentru organizarea conţinutului, pentru investigarea inedită a trăirilor, pentru portretul cu viziune originală, pentru descrierile de atmosferă, cu alte cuvinte, nu le scuză sărăcia întregului ş.a.m.d. Există, totuşi, ceva ce şterge aceste deficienţe, mutând tipul respectiv de literatură în altă zonă: acel ceva este conştiinţa că autorii au zăcut ani numeroşi în atari condiţii încât nu au avut alt prilej de exersare a exprimării decât oral şi şoptit, cu spaima că puteau fi pedepsiţi dacă erau surprinşi făcând-o până şi astfel. Desigur că acest mod de a trăi şi a te rosti a lăsat urme de neşters în maniera lor de a expune, urme de care suntem datori să ţinem seama. Deci, citind aceste opere, să căutăm în ele nişte împletiri zguduitoare şi de neuitat dintre o oralitate preponderentă şi definitivă (care reprezintă un tip limpede de literatură) şi o aspiraţie la ceea ce se înţelege îndeobşte prin exprimarea literară în scris, insuficient educată. Abia după ce ne asumăm acest punct de vedere, ne este îngăduit să distingem după talent memorialiştii (o separare impusă de investigaţia specială făcută de mine - la care dealtfel nu recurg, din respect pentru suferinţa egală a autorilor cercetaţi -, însă refuzată de memorialiştii în cauză: ei deseori îşi încep scrierea prin a statua clar şi demn că nu fac literatură).

Noua literatură memorialistică a detenţiei trebuie considerată în primul rând ca una didactică, **cea mai importantă literatură didactică elaborată vreodată în istoria omenirii** (cui i se pare exagerată poziţionarea aceasta, îi voi aminti că *reeducarea* - tema volumului de faţă -,

constituie un fenomen unic - după ştirile de până în prezent - în istoria didacticii universale).

Caracterul didactic al literaturii române memorialistice de detenţie sub comunism reprezintă una dintre trăsăturile definitorii ale acestei specii noi , pentru analist.

Nu vom înţelege acest didacticism ca fiind explicit, ori măcar volitiv totdeauna. El este *implicit* şi, mai ales, dedus sine qua non din dezastrele umane relatate, care nu trebuie cu nici un preţ să se mai repete în viitorul umanităţii. Dar acest caracter nu este, în intenţia autorilor, preponderent, ba aş spune că, dimpotrivă, e necesar un efort pentru a-l descoperi. Dacă vreţi, trăsătura menţionată constituie una ce-i priveşte pe cititor şi cercetător, mai curând decât pe autori, cei dintâi având datoria să întrevadă 'lecţia' indusă de lectură, pentru binele omenirii ce va să vină.

Această nevoie pe care o resimt moraliştii şi născocitorii de soluţii didactice în vederea îmbunătăţirii omului, într-o lume creştină în care paşii în această direcţie, oricât de mari, au adus modificări nesatisfăcătoare ale firii şi mentalităţilor, ale prejudecăţilor şi temperamentului, ale prostiei şi răutăţii, m-a făcut s-o înscriu pe primul loc al trăsăturilor memorialisticii de detenţie. Desigur, ea se deduce din **trăsătura fundamentală: *dezvăluirea adevărului*** asupra puşcăriilor comuniste, anchetelor M.A.I., relaţiilor dintre o politică, deloc egală ei înseşi, unidirecţionată întru zdrobirea întemniţaţilor, mai cu încetinitorul ori mai grăbită; şi aşa mai departe.

Dezvăluirea adevărului are, la rândul ei, diverse **subtrăsături generale** pentru toate memoriile de acest tip:

Omul arestat trăieşte un şoc; şocantă va fi purtarea ofiţerilor şi subofiţerilor M.A.I. cu el - mai ales în săptămânile de început ale reţinerii, până ce victima se obişnuieşte cu noua situaţie -, ca şi 'obiceiurile neobişnuite' ale 'casei' (în definitiv, prin 'arestare' devenim 'oaspeţii' Ministerului de Interne, nu?). Tot şoc reprezintă procesul judiciar, comunicarea sentinţei, ajungerea într-o închisoare de execuţie, viaţa comunitară, pedepsele de aici - şi celelalte.

Cum astfel de şocuri s-au repetat, cu extrem de puţine variaţii, în fiece viaţă de condamnat politic, toţi naratorii simt nevoia să-şi comunice trăirile paradoxale. Povestirile lor devin **impersonale** , în sensul maiorescian - deşi având caracter de unicat subiectiv pentru fiecare istorisitor -, se vor asemăna cu obstinaţie, ca şi când s-ar permuta dintr-o carte într-alta, într-un straniu univers kafkian unde fiece volum de amintiri constituie o altă posibilitate de intrare, identică celorlalte 1001 căi de acces.

Disciplina locurilor de detenţie era dirijată de la centru. Ea nu permitea decât un singur tip de supravieţuire (sau de moarte) pe toată întinderea ţării. Toţi deţinuţii s-au izbit de spectrul excesiv al foamei, al setei, al lipsei de somn, de căldură, al lipsei de aer, de igienă, de mijloace de a-ţi cârpi sau înnoi hainele, bocancii; toţi s-au izbit de aceeaşi nevoie de comunicare şi s-au învăţat unii pe ceilalţi alfabetul morse şi al surdo-muţilor, în vederea unei periculoase intrări în contact cu necunoscuţii de alături; toţi au resimţit dureros irosirea timpului departe de familie, de cărţi, de artă, ori măcar de plaiurile natale. Şi toţi au înlocuit autoeducaţia pe care o continuăm în libertate, după absolvirea treptelor şcolarizării, cu scrierea pe tăbliţe de săpun, pe cioburi, pe tălpi de bocanc, ori prin

dezvoltarea memoriei auditive sau a concentrării maxime în întoarcerea asupra ta însuţi şi a 'şcolii amintirilor personale'; toţi au suferit tortura.

- Toţi au aflat ce gust are suspiciunea şi au recurs poate, în premieră, la SECRET. Au cunoscut cu mai multă sau mai puţină oroare ce înseamnă pornirea către invidierea 'grosimii' unei bucăţele de pâine din mâna semenului, chiar dacă sentimentul hidos, deşi natural, era rapid reprimat. Toţi au degustat cu rezultate cvasiperfecte ale profesionistului toate chipurile de temeri, toate gradele intensităţii acestora, toate etapele invadării sufletului de către ele, de la tremuratul incontinent la incontinenţa sfincterelor, la albirea părului, la îmbolnăvirea cordului, unii ajungând la nebunie, chiar dacă majoritatea şi-au contracarat frica, săvârşind, pentru a uita de ea, acte de nesăbuit curaj.

- Toţi au cunoscut revolta, dorinţa de libertate, ura, dragostea de semen. Toţi şi-au limpezit descifrarea duşmanului comun şi, într-un proces invers, şi-au adâncit patriotismul. Toţi, excepţiile subînţelegându-se permanent.

- Toţi au întâlnit oameni, oameni pe care nu se aşteptaseră, nu speraseră, uneori nu doriseră pentru nimic în lume să-i întâlnească. Surpriza agreabilă, dezagrabilă, fructuoasă, înjositoare, bogată în influenţe benefice sau malefice, adusă de aceste cunoştinţe, a marcat destine. Surpriza adusă de contactul cu bestiile reprezentând represiunea le-a marcat la fel de puternic - până la risipirea minţilor şi infirmitatea fizică, până la pierderea vieţii.

În această privinţă, experienţa deţinuţilor începe să se diferenţieze, până la un punct. Talentul evocator al memorialiştilor, spiritul lor de observaţie, forţa lor de recreare a tipurilor umane, deosebeşte relatările lor. Capacitatea (sau incapacitatea) de a analiza psihologii şi de a se autoanaliza le facilitează apropierea (sau le impune depărtarea) de ceea ce înţelegem îndeobşte prin literatura psihologică şi conduce la o nouă trăsătură a speciei discutate: ea oferă (sau trece pe lângă, fără a băga de seamă), **oferă material psihologic şi antropologic privitor la om în condiţiile subumanităţii.**

- Pentru că, totuşi, avem de-a face cu literatura, se cuvine să specific faptul că în majoritatea acestor cărţi găsim remarca: nu fac literatură, cu varianta: îmi cer scuze că nu sunt pregătit a fi scriitor, ori dimpotrivă: îmi pare rău că trebuie să recurg la un mijloc literar, dar el îmi uşurează comunicarea... etc.

Ceea ce nu-şi dau seama memorialiştii încă este că ei au trecut la a pune bazele unui **stil specific: acela al memoriilor de detenţie** , a cărui **trăsătură stilistică precumpănitoare este oralitatea** , motivată, cum s-a văzut, de faptul că ani şi ani la rând viitorii memorialişti n-au avut îngăduinţa să citească nici un cuvânt tipărit, nici să scrie vreunul; în schimb, s-a dezvoltat o întreagă epopee, noi Iliade şi Odisee, - ce va rămâne pierdută pe totdeauna -, o literatură a naraţiunilor spuse de la gură la ureche sau în faţa unei camere plină cu inşi mai mult adormiţi decât treji, atunci când preocuparea era permisă de gardieni.

Dintre mijloacele literaturii, rar condeie ce să fie dotate pentru descrieri şi portrete; în schimb, nu sunt rare scenele cu două sau mai multe personaje, uneori mase, vii, colorate, pitoreşti, zguduitoare. De aceea, n-am scăpat nici un prilej de a ilustra cartea de faţă cu, mai ales, portrete referenţiale (pentru că sunt rare) şi am urmărit, în toate nuanţele

deosebitoare, chipurile lui Şura Bogdanovici şi Eugen Ţurcanu, întemeietorii reeducărilor pornite în 1949. Aceasta motivează caracterul de **antologie comentată** al **Istoriei** mele (aici mai intervine o motivare: literatura de detenţie a apărut în tiraje minuscule şi s-a vândut mai ales de la om la om, ceea ce face ca cititorul interesat să fi izbutit arareori a cumpăra toate cărţile cu pricina; drept care, socotesc că volumul de faţă - şi următoarele ale **Istoriei Literaturii Române de Detenţie** - se cade să suplinească această lipsă, oferind curioşilor mostre esenţiale din scrierile discutate).

Dialogurile apar cu zgârcenie în această literatură - unul dintre autori se scuză de câte ori inventează două-trei replici, pentru agrementarea lecturii. Aceasta se datorează pariului pe care-l fac memorialiştii cu ei înşişi de a fi cât mai fideli realităţii (ei se socotesc 'martori rămaşi în viaţă', 'emisari ai morţilor amuţiţi pe vecie'), dialogurile - gândesc ei pe bună dreptate - anevoie repetând întocmai spusele de odinioară. Dintre ele, replicile schimbate cu anchetatorii, procurorii, judecătorii, paznicii, apar frecvent şi la fel de frecvent sunt similare în toate cărţile, fiindcă acele specimene umane în slujba ministerului minciunii şi al morţii (M.A.I.) foloseau limbajul de lemn, încremenit în stereotipii încărcate cu predilecţie de numele organelor anatomice ale mamelor şi ale altor rude şi de la fel de scabroase apelative adresate reţinuţilor şi deţinuţilor lipsiţi de dreptul la replică.

Meditaţia revine cu drag în pagini, ca şi teoria politică. Nu este de mirare: avem de-a face cu persoane care au gândit şi în libertate - de aceea, de altfel, s-au pomenit îndărătul gratiilor. Oricât de curios ar părea, ele alcătuiesc armata de gânditori ai patriei, mai ales aplecaţi asupra problemelor democraţiei, economiei politice, dreptului, istoriei, religiei şi viitorologiei.

Va să zică, pentru a reveni de unde am plecat în acest excurs în teritoriul literaturii de detenţie sub comunişti, intenţia mea, ca istoric literar, şi-a extins aria de cuprindere şi în trecut, pe măsură ce redactarea cărţii înainta. Apoi a survenit o nouă disturbare a activităţii depuse, formulându-se întrebarea: nu cumva sunt dator să adopt în expunere ordinea uzuală unei atari cercetări, anume cea cronologică? Masa publicaţiilor în volum privitoare la detenţia sub comunism (preponderentă în **Istoria** mea) se opunea acestei opţiuni, dacă publicaţiile scriitorilor consacraţi o îngăduie. Amintirile contemporanilor noştri au fost redactate, cu puţine excepţii, după 1989. Sigur, au existat chiar şi mai multe variante elaborate în taină şi cu mari riscuri înainte de răsturnarea regimului de asuprire internă; numai că ele au dispărut, în general, în beciurile Securităţii şi nu au ajuns să vadă lumina tiparului; or, o istorie nu poate urmări absenţele. În cazul tuturor operelor poetice, acestea au fost concepute şi redactate în înseşi temniţele, lagărele, minele, unde s-au chinuit autorii lor, iar ei rareori şi-au amintit cu precizie anul şi locul creaţiei - dacă au supravieţuit până la publicare. A adopta drept criteriu cronologic anul apariţiei nu contribuie la luminarea cronologiei, în fiecare an răsărind numeroase astfel de opuri, a căror trecere prin teasc nu a depins de isprăvirea scrierii, ci de găsirea editorilor binevoitori la adresa ei, ori de adunarea banilor necesari procesului foarte costisitor al concretizării acestei ultime etape din existenţa unei lucrări. Era posibilă o

cronologizare a perioadei la care se referă diversele volume ce mă interesează; dar, ele privesc închisorile, începând cu anul 1941 şi mergând până în 1964, (excluzând relatările despre Siberia) mulţi dintre autori acoperind întreaga perioadă; deci, se impunea găsirea unei alte discriminări. Aceea a anului de naştere a memorialiştilor nu constituie nici ea criteriul, pentru că nu în toate cazurile există date biografice clare şi complete ale scriitorilor. Am recurs la **două criterii** , de alt ordin: unul **tematic** , sprijinit pe un altul **alfabetic** . Prin distingerea tematică a lucrărilor înţeleg gruparea lor, fie geografică (va exista un volum: **Siberiada** , în care cap de serie se găseşte C. Stere; sau: **Canalul**), fie plecând de la caracteristica trăirilor (volumul de faţă se ocupă de: **Memorialistica Reeducărilor**), fie de la înclinările literare prepoderente ale lucrărilor; de pildă: **Arta portretului la...**) ş. a. m. d. Iar în fiecare dintre acestea, de fapt, în cadrul părţilor componente - ceea ce se petrece şi în ăst prim volum -, autorii vor fi prezentaţi în ordine alfabetică, deşi titlurile capitolelor nu vor ţine seama de ea. Mi se va reproşa absenţa unui criteriu unic de divizare a **Istoriei Literaturii de Detenţie la Români** . Îmi asum această scădere, deoarece mi se pare că riscul trebuie acceptat de dragul avantajului adus de defecţiunea menţionată: putinţa de a analiza la un loc scriitori cu problematică identică sau cu aceleaşi interese ale investigării memorialistice, ceea ce îngăduie cititorului o privire comparatistă asupra operelor lor.

Aceasta a iscat o altă dificultate, provenind din opţiunea între tehnicile expunerii posibile mie. Capitolele se cuvenea să propună portrete ale memorialiştilor, biografii şi prezentarea lucrărilor prin rezumări comentate, tocmite de mine? Sau trebuia să adopt un stil cvasididactic, acela al ilustrării prin citate exemplare? Am ales calea din urmă (deşi rău famată) pentru trei motive: mai întâi, fiindcă impresiile mele au prea puţină însemnătate în receptarea publică a operelor în discuţie, comparate cu puterea de impact a unor pagini smulse din suferinţă însăşi; în al doilea rând, pentru că, fiind vorba despre cea dintâi **Istorie a Literaturii de Detenţie** ce apare în literatura universală, se cade ca ea să pună la dispoziţia unor cititori nefamiliarizaţi cu materia ei cât mai multe probe pentru judecarea valorică, istoricul rămânând să indice doar căile de apucat de către cititor în vederea receptării. Cu atât mai mult cu cât toate cărţile supuse cercetării, repet, grăiesc, în linii mari, despre aceleaşi dureri, în aceleaşi locuri de detenţie, produse de aceleaşi minţi bolnave ale aceloraşi călăi din aceleaşi centre de anchetă, penitenciare sau lagăre. În al treilea rând, cum am precizat mai sus, fiindcă ediţiile unor atari cărţi sunt mici, vândute unde nu te aştepţi şi mai puţin pe unde le cauţi, ele se epuizează cu rapiditate, astfel încât trecerea mea în revistă e datoare să ofere cititorului care nu cunoaşte bine materia ei şi o perspectivă directă asupra scrierilor discutate. Singurul element cu pondere pentru **Istoria** de faţă, insist, este personalitatea deosebită a fiecărui autor, specificul stilului său, capacitatea sa personală de a portretiza, a recepta natura, claustrarea, suferinţa, singurătatea, de a-şi mai păstra umorul, de a generaliza, sintetiza, analiza, de a se confrunta cu semenul şi cu Dumnezeu, trăsături ce-i deschid drumul către marea literatură română. Or, astfel de distincţii nu se pot face prin 'prezentări', nici prin 'rezumări şi

comentarii'. Cuvântul scriitorului investigat este suprem, în această perspectivă, fie şi acceptând eu blamul 'didacticismului', ori acela că nu înfăţişez publicului şi posterităţii o lucrare eminamente originală. Autorii se vor dezvălui pe ei înşişi, în cele ce urmează; istoricul literaturii va prelua doar rolul unui ghid, preferând, în cele mai multe cazuri, să se ascundă îndărătul operelor citite dimpreună cu lectorii săi.

Oprindu-ne la tomul prezent - care este primul al " **Istoriei Literaturii Române de Detenţie"** doar pentru că ororile reeducărilor au percutat cel mai dureros imaginaţia autorului -, operez anumite distincţii între scriitorii discutaţi, ce, în linii mari, vor rămâne valabile şi pentru volumele următoare, cu devierile sau capitolele noi impuse de tematică. Ele coincid cu denumirea părţilor componente: **Originile; Aspiraţia de a cuprinde întregul (Eseul istoric); Memorialistica propriu-zisă; Ficţiunea** . În cea dintâi diviziune aduc în discuţie izvoarele istorice ale reeducărilor, folosind cea mai veche mărturie concentraţionistă tipărită până astăzi, unde, fără a fi filonul principal focalizat de autorul însemnărilor zilnice, Onisifor Ghibu, apare problema reeducării naţionaliştilor români, pusă în practică de sovietici prin mijlocirea unora dintre lăgărişti, care se declarau comunişti şi-i îndemnau pe soţii lor de suferinţă să se înscrie în partidul lor; acestea, sub oblăduirea comenduirii lagărului şi în văzul ei. Scopul şi mijloacele - minus teroarea şi dezumanizarea adoptate mai târziu la Piteşti, Gherla, Canal, Târgu-Ocna - seamănă cu ceea ce se va petrece la Suceava, sub conducerea lui Şura Bogdanovici, la Aiud, ori la Târgşor, lagărul desemnat pentru reeducarea elevilor. E necesar să cunoaştem etapele premergătoare apariţiei unui Eugen Ţurcanu, care va fi folosit pentru cele mai inimaginabile torturi aplicate codeţinuţilor, cazne a căror explicaţie exterioară era tot reeducarea naţionaliştilor (căci obiectivele interioare şi bine ascunse au fost cu totul altele: descoperirea ultimelor secrete păstrate de combatanţii pentru libertate, nedivulgate în anchete, în vederea extirpării din contemporaneitate a oricărei opoziţii împotriva comunismului, şi smulgerea de pe scena publică şi aruncarea printre gunoaiele societăţii a tuturor personalităţilor impuse în această luptă, prin preschimbarea lor în zdrenţe umane, slujind regimul în calitate de călăi şi de informatori, după ce li s-a impus să declare cu glas tare, de faţă cu martori, nu doar desprinderea de vechile crezuri şi defăimarea lor, ci şi o imoralitate personală nebunească, incurabilă şi de neexpurgat, ca şi pe aceea a tuturor elitelor după modelul cărora trăiseră până la arestare). Celelalte segmente ale lucrării mele, neavând meritul descoperii celei dintâi manifestări a spiritului reeducărilor, cum este cazul cu această contribuţie personală la istoria lor (tentativa de reeducare din lagărul de la Caracal), ci doar meritul ordonării şi grupării la un loc, nu socotesc că sunt dator să le explic aici. În schimb, ceea ce am numit **Spiritul profetic** aduce o altă contribuţie personală importantă, de data aceasta la psihologia creaţiei literare, descoperind în Istoria Literaturii Române 'trăirea înainte' (cronologic vorbind), de tip profetic, a unor evenimente, comportamente şi sentimente specifice numai şi numai reeducărilor, mai ales în ipostaza lor denumită "demascări". **Ultimul cuvânt al autorului** , încearcă o sinteză a realităţilor descrise în operele analizate, cea mai scurtă şi cuprinzătoare posibil, de tip dramaturgic: în două replici şi două indicaţii de punere în scenă.

Reiau, în mai puţine vorbe, caracteristicile ce cred că însoţesc această tentativă a mea de a redacta o " **Istorie a Literaturii Române de Detenţie"** . În cadrul absenţei din panorama istoric literară a unei Istorii a Literaturii Memorialistice Române, autorul atacă, începând cu tomul ce-l aveţi în mâini, prezentarea unei părţi componente a ei: **"Istoria Literaturii Române de Detenţie"** . El pune faţă în faţă memorialistica de detenţie cu operele de ficţiune cu aceeaşi temă, creind premizele unei atitudini comparatiste documentar-literare lărgită. Autorul dezvăluie (istoric, vorbind), originile reeducărilor, în manifestarea lor, pornind tocmai de la o scriere memorialistică. În al treilea rând, originalitatea lucrării constă în aceea că, în calitate de comparatist, autorul, găseşte în literatura naţională opere literare premergând, pe cale profetică, aceeaşi tematică ca şi a lucrărilor ce constituie materia investigaţiei sale. În strădania de a încorpora în Literatura Română mărturisirile de detenţie, el ajunge la procesul care a determinat aparentele scăderi literare ale acestora, anume la situaţia fără ieşire ce a impus autorilor exclusiv naraţiunea orală timp de ani şi ani de zile, ajunge la el fără să lase lucrările a rămâne umbrite de această caracteristică , ci scoţându- le arta de sub obrocul indiferenţei. El este conştient că introducând aceste autobiografii într-o istorie literară, dobândind calitatea de revelator al lor pe plan istoric-literar, el devine - într-un fel - şi ucigaşul lor, nemaiacceptând motivaţia autorilor când le-au pus pe hârtie (să rămână dovezi ale crimei, în faţa posterităţii), ci acordându-le statutul de care ele nu pot fugi: acela de a fi definitiv considerate scrieri literare.

Se mai pune o întrebare, legată de momentul ales pentru redactarea lucrării de faţă: s-a încheiat oare publicarea de cărţi de memorialistică a detenţiei, pentru a se trece la o sinteză? Nici vorbă să fie aşa; dimpotrivă, nădăjduiesc că fiecare fost deţinut va avea prilejul să-şi nare- ze suferinţele direct sau cu ajutorul altui condei. Lucrările publicate ulterior se vor bucura de aceeaşi atenţie a autorului, în volumele viitoare ale **Istoriei** sale, dintre care, tematic, unele vor constitui doar o completare a unui tom apărut anterior.

Urmează ca altcineva, mai târziu, când se va găsi un nou cercetător care să-şi dedice viaţa şi energia recuperării întregii memorialistici române într-o lucrare comparatistă, să ajute scrierile asupra detenţiei să-şi găsească locul câştigat în teritoriul mai amplu al ei, unul al conştiinţei românilor în faţa istoriei contemporane cu ei, ceea ce nu îmi propun eu aici să investighez.

MIHAI RĂDULESCU

I. ORIGINILE

Una dintre primele victime din lagărele comuniste - publicistul interbelic Onisifor Ghibu

Onisifor Ghibu (31 mai 1883 - 31 octombrie 1972), originar din Sălişte, jud. Sibiu, a fost al optulea copil al unei familii sărmane de agricultori montani şi cojocari. S-a şcolit în satul natal, la Sibiu (liceul romano-catolic,

cu limba de predare: maghiară) şi la Braşov (liceul românesc). După bacalaureat, urmă cursurile Seminarului teologic-pedagogic din Sibiu şi, în calitate de elev al acestuia, debută în "Telegraful Român" (1903). Peste doi ani surveni şi debutul editorial, cu " **Limba nouălor cărţi bisericeşti"** , lucrare ce-i aduse, peste munţi, o popularite cărturărească suficientă pentru a obţine o bursă la Universitatea din Bucureşti, sub influenţa profesorului N. Iorga. După ce câştigase prietenia durabilă a lui Octavian Goga, mutându-se în Capitală, dobândi amiciţia lui Gh. Coşbuc, Ilarie Chendi, Şt. O. Iosif, Emil Gârleanu, Panait Cerna, Mihail Sadoveanu, Al. Vlahuţă şi alţii, evocaţi cu vioiciune în diverse portrete apărute postum în volum. În 1906 ajunse bursier al Universităţii din Budapesta. În capitala Ungariei este numit redactor la "Lupta", organul Partidului Naţional Român, cotidian atunci înfiinţat. Astfel începu o lungă carieră gazetărească naţionalistă.

Nicolae Iorga îl ajută cu o bursă la Strasbourg, din partea Ligii Culturale; acolo, alături de studiile de istorie universală, filosofie, pedagogie şi filologie romanică se documentă asupra bilingvismului în şcoală. În 1908 se mută la Universitatea din Jena. Aici îşi susţinu teza de doctorat, sub conducerea profesorului W. Rein (" **Der moderne Utraquismus oder die Zweisprachigkeit in der Volksschule"**), continuând a fi preocupat de bilingvism, problemă privind învăţământul ardelenesc. În toată această perioadă nu şi-a întrerupt colaborarea cu publicaţiile din Transilvania şi Vechiul Regat.

În anul 1910 fu numit inspector al şcolilor arhiepiscopiei Ortodoxe a Transilvaniei (Sibiu), în 1912 secretar al secţiei şcolare "Astra" şi membru în comitetele redacţionale ale revistelor "Luceafărul", Românul", "Transilvania", pentru ca, în 1914, să se refugieze la Bucureşti, împreună cu soţia sa. Aici fondă "Tribuna", împreună cu C. Bucşan şi Gh. Popp, deveni membru al redacţiilor "Revistei generale a învăţământului", al "Buletinului Casei şcoalelor" şi al "Gazetei Ostaşilor". În 1916, în contumacie, a fost condamnat la moarte de Tribunalul militar din Cluj, pentru dezertare.

Refugiindu-se în Basarabia, întemeie, alături de Pan Halippa, Partidul Naţional Moldovenesc. Începu o luptă biruitoare pentru introducerea alfabetului latin în şcoală şi administraţie. În 1917, edită "Şcoala Moldovenească" şi "Ardealul", ce se preschimbă în cotidian ("România Nouă") la 24 ianuarie 1918 - *organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor românilor* , Onisifor Ghibu fiind primul militant pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat. Caracterul său de luptător pentru românismul de pretutindeni îl făcu iubit în toate casele românilor, oriunde ar fi fost ele înălţate.

După Unire fu chemat secretar general al Resortului învăţământ din Transilvania, în cadrul Consiliului Dirigent. În această calitate înfiinţă Universitatea românească de la Cluj. Până în 1945, publică în jur de o sută lucrări în volum şi broşuri şi o mie cinci sute de articole şi studii în periodice. Acesta fu momentul când îndârjirea arheologului Constantin Daicoviciu, decan al Facultăţii de Litere şi Filosofie de la Cluj, sub guvernarea legionară şi sub cea comunistă, apoi rector al Universităţii, asociindu-se într-un complot ruşinos cu istoricul Silviu Dragomir, fost ministru al minorităţilor, cu fostul student al lui Onisifor Ghibu Petre Lepedeanu şi cu alţii, a obţinut epurarea din Universitate a profesorului şi

arestarea lui, în urma căreia a redactat **Ziarul de lagăr. Caracal - 1945** [Ediţie îngrijită de Romeo Dăscălescu şi Octavian Ghibu. *Cuvânt înainte* de Romeo Dăscălescu. *Tabel cronologic, postfaţă şi note* de Octavian Ghibu; Bucureşti; Editura Albatros; 1991]. După eliberarea din lagărul de la Caracal, continuă să scrie imens, fără a mai publica şi câştigându-şi existenţa mult prea modestă cu muncă de negru, plătită mizerabil. În anul 1956, iarăşi arestat, fu condamnat de tribunalul militar Sibiu pentru un memoriu adresat conducerii de stat U.R.S.S. în vederea retrocedării Basarabiei, Bucovinei şi a părţii din Moldova acaparate de sovietici în 1940. În ianuarie 1958, la intervenţia prietenului său din tinereţe, Petru Groza, a fost pus în libertate. Mai trăi patru ani. Opera sa a fost parţial publicată datorită energiei şi perseverenţei exemplare ale fiului său Octavian O. Ghibu, de memorie fără egal în istoria culturii române, pentru abnegaţia cu care s-a dedicat aducerii sub lumina tiparului a scrierilor defunctului său părinte.

Se înţelege că paginile pe care le parcurg în continuare sunt redactate de un gazetar şi nu de un literat, ceea ce, scăzându-le interesul estetic, le măreşte autenticitatea şi vigoarea cu care este urmărit în ele adevărul cotidian al perioadei.

Caracteristica descrierilor lui Onisifor Ghibu este notaţia grăbită, nervoasă şi esenţială, ca din străluminarea unui *flash* , calităţi ce nu jefuiesc peisajul de atmosfera ce-i e proprie - singura, de fapt, importantă -; dimpotrivă. " *Aseară a venit o ploaie torenţială, care a transformat lagărul într-un lăcaş de baltă. Pe întuneric, au sosit de la Timişoara alţi 13 deţinuţi*" (p. 17). Odată cu scurgerea câtorva zile, deprimarea adusă de aspectul meteorologic duşmănos creşte: " *Azi-noapte şi aseară a plouat grozav. E o vreme teribil de rece şi de urâtă. Eu mă simt prost; tuşesc şi mă doare capul. Afară nu poţi ieşi, căci e un noroi în care abia înoţi, în cabană e un iad. Azi-noapte au apărut după ploşniţe, păduchi şi cloţani*" (p. 20). Autorul nu se opreşte în faţa peisajului pentru a-l contempla şi nu-i scoate în evidenţă frumuseţea; mai mult, aplecarea către elementele estetice lipseşte cu desăvârşire din **Ziar** . Discuţia despre peisaj priveşte inimicitatea lui (" *S-a schimbat vremea. Ieri a plouat puţin. A încetat prăfăraia cea mare, care ne bagă şi hainele în boală*" ; p. 64) sau, rareori, contribuţia lui la intensificarea stării agreabile produsă de o sărbătoare sau o întâlnire amicală. Natura poate fi şi leagăn al superstiţiilor mediului patriarhal sătesc din care provine pedagogul: " *Astăzi pe la ora 1 s-a văzut în jurul soarelui un cerc mare întunecat, bordat la margini de un fel de curcubeu. Un fenomen minunat de care n-am mai văzut şi care a trezit uimirea tuturor. Să fie un semn?*" (p. 71).

Acelaşi interes pentru fotografierea exactă, dar cu o mai insistentă şi deasă oprire asupra detaliului, demonstrează Ghibu şi în portrete.

" *Dna Moţa este o femeie voinică, înaltă, cu linii tari şi expresie în faţă. Părul puţin extravagant pentru văduva unui om ca Ionel Moţa, mort pentru neam şi pentru Christos. Îmbrăcată într-o rochie modestă bej-deschis, cu dungi mai închise, pantofi cu talpă de plută şi cu călcâie destul de înalte. Ţinută demnă. Ar putea fi la nevoie chiar impunătoare. Pare o femeie cu mare voinţă şi spirit de independenţă. La primele cuvinte ale mele, îmi spune că numele meu era des amintit în casa lor. Mă uit împrejur: colţul*

de cabană în care era adăpostită dna Moţa a devenit un veritabil salon cu covoare pe jos, cu canapele cu pături aşternute, cu cearşafuri cu dantele de Olanda... Paturile, toate capitonate cu hârtie roz şi verde... Se vede aici ochiul şi voinţa unei femei care nu vrea să ia lucrurile aşa cum sunt, ci le preface aşa cum îi place ei, făcând din nimic lucruri frumoase şi plăcute" (p. 27). Revenind, "*salonul era aranjat ca în poveşti. (...) A fost o după-amiază foarte plăcută. Bineînţeles, ni s-a servit, ca în vremurile bune, dulceaţă din chisea, vin, prăjituri şi cafea neagră*" (p. 27-28). Însă atari portrete nu sunt des întâlnite în jurnal. Este evident că autorul a fost impresionat de persoana descrisă (nu de însemnătatea ei, ca oglindire a simbolului reprezentat de soţul socotit martir - pentru că portretul doamnei Codreanu, în opoziţie cu acesta, se clădeşte mai mult din rostiri, ezitări, jene şi lacrimi). Nici asupra personajelor masculine nu insistă cu mai precisă aplecare.

Consternat constat că, deşi lagărul era plin de personalităţi culturale, abia de pot privi chipul unui C. Gane: "*A îmbătrânit cel puţin cu 4-5 ani. Azi măcar îl poţi lua ca model pentru un sfânt bizantin. Scrie mereu, scrie. Azi îl văd copiind un roman, scris aici,* ***"Rădăcini"*** *. Bietul scriitor s-a refugiat în alte lumi, ca s-o uite pe asta. Dar până una, alta, se usucă pe picioare*" (p. 88). Culege de la un terţ o ştire despre altcineva care interesează istoria culturii noastre: "*Învăţătorul I. Onel a învăţat carte de la tatăl lui Vasile Pârvan. Era un beţiv notoriu. Pleca la oraş sâmbătă şi nu se întorcea până miercuri-joi, după chefuri fără sfârşit. Onel a ajuns abia în clasa a III-a să cunoască literele şi să poată citi*" (p. 130). La aceste rare schiţări de profiluri umane, se adaugă poate cea mai impresionantă evocare a întemeietorului Mişcării Legionare, una ce contrazice toate portretele sângeroase ce i-au fost zugrăvite în ultimii cincizeci de ani de măsluire a istoriei naţionale. "*Alaltăieri am stat mult de vorbă cu profesorul Leonida Secreţeanu, de la Ploieşti, un intim odinioară al "Căpitanului". Mi-a destăinuit un amănunt: În ziua ultimelor alegeri din decembrie 1937, se găsea la "Căpitanul". Veneau mereu ştiri din judeţe despre reuşita legionarilor. "Căpitanul" era foarte trist.*

- Ce-am visat şi ce-am ajuns! Nu deputaţi îmi trebuiau mie, care să-şi irosească puterile în sterpe lupte fratricide, ci apostoli, educatori, reformatori.

În acelaşi timp a intrat radioasă în biroul "Căpitanului" studenta propagandistă, pe care am cunoscut-o şi eu la Băile Herculane, strigând:

- Căpitane, învingem pretutindeni! Mâine, garda feminină vrea să defileze înaintea d-voastră în semnul biruinţei.

- Lăsaţi-mă cu gărzile feminine! Nu-mi trebuie femeile pentru luptele politice, ci pentru educaţie şi pentru gospodărie.

E bine să fie reţinute aceste mărturisiri ale lui Secreţeanu" (p. 154). Într-adevăr, ele îl prezintă pe Corneliu Zelea Codreanu ca întemeietor al unei mişcări de reînviere naţională pe plan moral şi nu al uneia de luptă haotică împotriva conaţionalilor, cum a fost ea acuzată a se fi desfăşurat.

În schimb, autorul jurnalului de lagăr este mai sensibil la cuprinderea şi reţinerea destinelor ieşite din comun prin elementul dramatic, material din care, lesnicios, ar fi putut alcătui ulterior un reportaj vrednic de tot interesul.

"*Vasile Vasiloschi din Sântilie, de lângă Suceava (...), s-a dus astăzi*

lângă tatăl său care, tocmai cu o lună de zile înainte de aceasta, fusese înmormântat în satul său natal, în ziua de 14 aprilie. Fiul său, Vasile, se găsea în acea zi arestat la Suceava, încă de la 7 octombrie 1944, dar pentru înmormântare i s-a dat învoire de 4 zile, după care s-a întors de bunăvoie la închisoare. Bătrânul murise de tifos exantematic şi fiul său Vasile, un român voinic de 41 de ani, însurat cu doi copii, a luat baccilul boalei cu sine la Suceava. După trei zile a fost pornit, împreună cu ceilalţi 15 suceveni, la Caracal. Se agită zile pe drum, în frig şi mizerie de nedescris. Ajuns aici, a dus câteva zile boala pe picioare, apoi constatându-se că e atins de exantematic a fost dus la spitalul judeţean. Se pare că între timp a căpătat şi un erizipel (brâncă) - ambele au dus la sfârşitul fatal.

Azi Vasile Vasiloschi a fost înmormântat în cimitirul din capătul lagărului, între salcâmii frumos înfloriţi, sub un cer senin şi cald, într-o groapă pe care i-au săpat-o patru consăteni de-ai lui, deţinuţi în lagăr.

Am asistat şi noi la actul înmormântării de după zidul de sârmă ghimpată (...) şi i-am cântat în surdină "Veşnica pomenire". (...)

V. Vasiloschi fusese legionar. Legea l-a condamnat la 2 ani închisoare pe care a făcut-o. După închisoare l-au dus în lagăr, de unde a scăpat. A participat apoi la campania din Rusia, cu coloanele. Apoi s-a întors acasă, unde după o săptămână a fost din nou arestat şi ţinut până la moarte

Între timp a fost mutat dintr-o închisoare în alta, timp de 20 de zile pe jos, astă-iarnă de la Bucureşti la Piteşti şi întors etc. Astăzi el se odihneşte, în sfârşit, în pământul Caracalului" (p. 46).

"*Am stat astăzi mult de vorbă cu Ilie Matei, ţăran din Cerveni, jud. Teleorman, de la cabana 20. E aici de la 10 aprilie, numai cu ce e pe el: o cămaşa, izmene, cojocel şi opinci de porc. Are doi feciori însuraţi, ambii concentraţi de multă vreme. A fost luat de la arie şi adus aici fără să ştie de ce. A fost şi el legionar. Arestat astă-toamnă, a stat patru luni la arest, până ce comisia de triere l-a găsit nevinovat şi i-a dat drumul. La câteva luni a fost adus în lagăr. A avut 2.000 lei, pe care i-a cheltuit cu drumul şi cu rogojina. N-are un singur leu. N-a scris acasă, n-are o carte poştală şi n-a primit ştiri de la ai săi. A scăzut de când e aici 10 kg. Stă toată ziua fără nici o treabă, de se prosteşte. În cabană cu el mai sunt 22 de ţărani din Teleorman. I-am dat o carte poştală pe care a scris-o în faţa mea, şi 500 lei.*

Polonezii care sunt cu el în cabană capătă în fiecare săptămână pachete de la o societate americană, şvabii de la Timişoara au din belşug de toate. Numai bieţii ţărani români trăiesc în zdrenţe, în murdărie şi flămânzesc" (p. 58-59).

"*Păr. Vasilescu de la Râmnicu Sărat, consilier eparhial la Buzău. Tată a 12 copii, dintre care 8 în viaţă: 4 băieţi şi 4 fete. Bănuit de legionarism. Ginerele său, preotul Potocea, mi se pare, legionar şi el, plecat în Germania în 1941, cu familia rămasă aici. În loc ca ţara să-i dea un premiu şi diferite înlesniri să-şi poată susţine familia numeroasă, îl aduce în lagăr, lăsându-i familia, pe scumpetea şi nesiguranţa de astăzi, pradă mizeriei!*" (p. 93).

Dealtfel, Onisifor Ghibu este conştient că cele văzute şi înregistrate sunt esenţiale în descrierea vieţii unei naţii şi că rolul său ar putea fi să le adune: "*Mă gândesc că, în adevăr, n-ar fi o pierdere de vreme să fac o*

carte despre viaţa de lagăr, să fixez în ea situaţii, scene, filme, caractere, lupte, perspective, cruzime şi laşităţi, tipuri de apaşi şi tipuri de luptători. S-o scriu aici? Mă tem că aici n-aş putea-o. Dar, acasă, o să mai am posibilităţi pentru aşa ceva? În tot cazul, trebuie să fi trecut întâi prin toate, inclusiv momentul eliberării. Şi apoi, aici nici nu ştii dacă poţi păstra ce scrii. Şi ce poţi scrie între împrejmuirile de sârmă ghimpată?" (p.108). Pasajul este interesant pentru însăşi cartea pe care o scriu eu: astfel se crează literatura de detenţie a unui popor. Ghibu se încurajează cu exemplul altcuiva: " *Mircea Damian a publicat o carte, "**Rogojina"** , roman trăit la Jilava, Malmaison, Văcăreşti... şi pe mine cine ştie ce mă mai aşteaptă?*" (idem). După cum se vede, viitorul, cu spaimele sale, atârnă mult mai greu decât chemarea documentului, respectiv a literaturii de detenţie, pe care totuşi, fără a fi conştient de asta, o îmbogăţeşte cu însuşi procesul ţinerii "**Ziarului de lagăr"** .

Printre preocupările de lagăr ale autorului sunt şi acelea privind perspectivele ce i-au rămas. "*Începe a mă preocupa gândul: ce voi face după ce voi ieşi de aici şi după ce voi trece la pensie sau voi fi epurat? Părintele Herlo stăruia neapărat astăzi, să-mi scriu memoriile. Desigur că asta ar fi o ocupaţie dintre cel mai senine şi folositoare, poate că pentru viitor, deşi asta nu-i deloc sigur. Să-mi pun în ordine toate hârtiile şi să le las Academiei Române. Dar, pentru asta ar trebui să mă mut la Bucureşti. Asta ar însemna să rup cu Sibiul, cu Sălişstea, cu Stana. De Cluj nu mai zic nimic, căci un Cluj ca cel de astăzi nu-mi spune nimica. Dar, o să-mi pot găsi la Bucureşti o căsuţă cu 2 odăi, mai mult nu-mi trebuie, în regiunea Academiei, cu puţină grădină, cu linişte ca să pot lucra? Evident, nu voi lucra acasă, ci la Academie, unde mi-aş depozita întreg tezaurul meu ştiinţific şi moral. Dacă voi putea găsi la Academie o modalitate ca lăsământul meu să nu se împrăştie şi să-l pot utiliza oricând?"* (p. 67). Bietul cugetător, conştient că epurarea sa a devenit ceva sigur, îşi face iluzii asupra pensiei ce i s-ar datora (dar nu va veni să-l ajute a trăi, decât prea tardiv...) Iar în privinţa Academiei Române, nu ştie că timpurile noi vor alunga din sânul ei pe toţi adevăraţii purtători de făclie românească, pentru a face loc unor neisprăviţi culturali, dintre care cei mai de vârf chiar fără şcoală primară încheiată! Repet: dacă fiul său Octavian O. Ghibu, nu şi-ar fi închinat existenţa, întreruptă de două condamnări politice, recuperării şi publicării operei tatălui său, nici o Academie zis-Română n-ar fi avut nevoie de ea, ci doar Securitatea.

Punerea pe hârtie a unei cărţi de memorialistică despre cele trăite revine când şi când, obsesiv, ca o datorie a martorului victimă.

" *Poate că o dată o să scriu o carte şi despre iadul din acest lagăr. O să public atunci, probabil, şi memoriul către căpitan, despre Universitatea Liberă şi cel către Mihai* (Majestatea Sa; n. n.). *Poate să găsesc, cumva, şi un editor. Aş începe cu ziua de 21 martie. Când am primit brevetul de recunoştinţă pentru 25 de ani în serviciul Statului şi aş urma cu clinica de a doua zi şi cu arestarea mea din Sibiu, cu toate peripeţiile ei. Voi avea nevoie şi de datele de la Tavi* (fiul său Octavian; n. n.) , *cu ce a mişcat el la Bucureşti. Apoi, plutirea în vag, cu teama deportării în Rusia, cu gânduri de evadare şi de sinucidere în cazul unei astfel de deportări şi de evadare nereuşită. Apoi, plecarea în vagoane de vite la Caracal. Intrarea în lagăr,*

cu cimitirul de alături în care sunt îngropaţi foarte mulţi prizonieri ruşi şi germani, locatari anterior nouă ai lagărului" (p.148-149). Şi continuă tot astfel, adunând în minte toate documentele ce i-ar putea folosi să-şi înjghebeze scrierea şi toate numele de persoane, ilustrând toate păturile sociale şi firile variate la maximum, pe care nu se cuvine să le omită.

Cititor impenitent, lagărul îi oferă consemnatorului de note zilnice şansa să întârzie, la îndemâna cărţilor găsite pe la colegi (de ce nu cerea cărţi de la familie, care îi aducea sau trimitea cu regularitate pachete alimentare sau cu îmbrăcăminte?), şi să-şi dea în vileag (deoarece are instrumentul jurnalului la dispoziţie) tipul de lectură rămas sever, critic, personal mai mult decât obiectiv. Lecturile sale sunt, va să zică, nu prea alese, de la filosofie la Cezar Petrescu sau Erich Knight.

Deschiderea unei lucrări, cu adevărat importante, " **Istoria filosofiei contemporane"** de P. P. Negulescu, vol III şi IV, îi zmulge dojeni ce nu privesc conţinutul - cu o excepţie, dar cât de lichidatoare! -, ci mai ales forma editorială. "*Ceva cam multă peltea. Tiparul ultra modern. Biografiile tipărite cu aceleaşi caractere ca şi expunerile de doctrină. Cartea n-are index"* (p. 52). Totuşi, lasă impresia că, sub pojghiţa - groasă... - de nemulţumire creată de " **Istorie"** există o râvnă de a-l împinge pe autor să adopte un colaborator, ceea ce vădeşte că ştie a-l aprecia, deşi n-o arată. Ideea îi vine din nemulţumirile create de lucrarea monumentală, al cărei stil nu pare a-l băga în seamă, nici expunerea a cărei curgere majestuoasă asemenea apelor bogate ale unui fluviu nu-l impresionează. " *Nici un relief şi nici un punct de vedere românesc, măcar de arătare a influenţei filosofiei străine asupra românilor. Despre Herbart scrie 83 de pagini, dar nimic despre influenţa lui asupra românilor. Ce minunată carte ar fi "Istoria filosofiei cu deosebită considerare la manifestările ei şi la influenţele ei la români"! Chiar numai a încerca aşa ceva şi ar fi minunat lucru. Ce-ar fi dacă cineva i-ar propune lui Negulescu să programeze ca a II-a ediţie a cărţii lui de astăzi o asemenea carte, bineînţeles, în colaborare?*" (p. 67). Pe când " **Destinul omenirii",** lucrarea aceluiaşi, o califică drept scrisă " *clar şi atrăgător*" (p. 70). În sfârşit, concluziile lecturii nu mai au violenţa ce i-a colorat primele comentarii; dimpotrivă. " *Am isprăvit ieri vol. III din " **Istoria filosofiei contemporane"** de P. P. Negulescu. Carte limpede"* - cât a aşteptat până la a recunoaşte acest merit indiscutabil al istoricului filosofiei, creatorul celei mai 'limpezi' şi cuprinzătoare naraţiuni asupra ideilor şi legăturilor dintre ele din întreaga literatură română! - , "*dar cam lătăreaţă. Dacă i s-ar asocia cineva pentru o nouă ediţie*" - revine el la oful precedent - , "*mai concisă şi mai bogată, cu referiri româneşti la fiecare capitol, ar fi o carte de mare folos. Autorul cunoaşte subiectul în mod amănunţit şi are o expunere obiectivă şi clară. Cartea poate fi înţeleasă de orice intelectual. Ce interesant ar fi fost, de ex. vorbind de etica lui Herbart, să amintească de "Idealurile morale" ale lui dr. I. Stroia etc. Încercarea timidă a mărgineanului din Cacova, Stroia, de preocupări teoretice morale mai multe!"* Este înduioşător patriotismul său local; cum ar fi arătat discutarea filosofilor cei mai mari ai lumii, în paralel cu dr. Stroia din Cacova?!... " *Apoi, ce interesant ar fi fost să vorbească, măcar într-o paranteză* (pretenţiile scad, sub greutatea întregului!) *, despre efectul lui Schopenhauer asupra României, de la Eminescu şi Maiorescu, până la*

Petrovici. Ce ne trebuie nouă, popor neformat, religios, ortodox, preocupări de ale lui Gudrop?"

Nici nu-şi pune problema că solicitarea sa alcătuieşte materia altei munci, aşa cum o menţionează, cu alte obiective.

Cititorul revine la elemente de construcţie formală a cărţii, nici într-acestea săturându-se vreodată de incriminarea ei în privinţa absenţei culturii române din cuprins - deşi nici o clipă autorul nu şi-a propus întinderea investigaţiei şi asupra acestei dimensiuni, cum singur atrage atenţia criticul său de la Caracal: " *P. P. Negulescu nu dă, la capitole, bibliografia străină şi română - asta din urmă ar trebui să meargă până în cele mai mici amănunte, ca să fie în adevăr folositoare filosofia pentru noi. Cartea n-are o tablă de materii analitică, nici index de nume şi de chestiuni. N-are un grafic sau mai multe pentru ilustrarea evoluţiei ideilor şi a răspândirii lor. Ce interesant ar fi fost un grafic care să ne arate, la fiecare capitol, şi cum problema respectivă a răsunat la Români. (...).*

P. P. Negulescu are şi el destule cacofonii inevitabile în limba română. De ex.: "ca concepţie" (p. 447); "ca consilier", "ştiinţa cantică. Ca să spunem..." " (p. 436).

"*Negulescu face adeseori referiri la capitolele din volumele precedente fără să indice pagina. N-ar fi stricat dacă ar fi fost ceva mai "neamţ" în tehnica cărţii*" (asocierea ultimelor două cuvinte, pentru a vădi că nu se pot evita cacofoniile în limba noastră; deşi...; p. 76-77).

În cele din urmă, învins de calităţile operei (ce devin indiscutabile şi pentru el), îi adresează profesorului de istorie a filosofiei următoarea notă:

" *PREA STIMATE DLE PROFESOR,*

Mă simt deosebit de plăcut îndemnat să vă exprim pe această cale adâncile mele mulţumiri pentru bucuria pe care am avut-o citind aici, cu tot răgazul, monumentala Dvs. Istorie a filosofiei contemporane.

După ce vom ieşi de aici, sper să pot scrie ceva despre această atât de merituoasă lucrare a Dvs., deşi încă neterminată, pe care lumea românească n-a ajuns încă s-o aprecieze după cuviinţă.

Şi până atunci, permiteţi-mi să dau expresiune părerii mele, că ar trebui să vă asociaţi încă de pe acum un colaborator mai tânăr, care să poată asigura soarta viitoarelor ediţii, aşa cum este cazul cu lucrarea lui Disterweg, pentru ca lucrarea Dvs. să poată folosi şi generaţiilor care vor veni mai târziu.

Cu deosebită stimă..." (p. 90).

"Monumentală" şi "merituoasă" îi par atribute suficiente. Îşi mai menţionează "bucuria" personală, apoi trece la propunerea de a se remedia neajunsurile vârstei autorului prin adoptarea unui colaborator mai june, fără ca acesta să mai aibă îndatorirea de a recompune cartea după criteriile corespondentului, ci doar să o reediteze. Multă plăcere îi va fi făcut lui P. P. Negulescu să-şi vadă menţionaţi anii în contextul lucrării sale esenţiale şi a uneia dintre cele mai însemnate încredinţate tiparului vreodată de un român!

M-am oprit asupra " **Ziarului de lagăr. Caracal - 1945"** , deoarece el constituie primul document memorialistic privitor la evoluţia reeducărilor în temniţele comuniste din România. Acest fenomen nu a apărut de la început în aspectul odios ce i-l cunoaştem, aşa cum a fost practicat la Piteşti, Gherla, Canal etc. şi pe care, mai departe, vom avea cu prisos

posibilitatea de a-l cunoaşte în intimitate.

Ideea de reeducare a deţinuţilor politici este semnalată pentru întâia oară în " **Ziar"** cu denumire nesigură faţă de ceea ce socotesc că a evoluat de la sine din acest experiment, adică, reiau, 'reeducările' de la Piteşti, Gherla, Târgşor, Canal şi, finalmente, cele de la Aiud: recte, "reeducaţia"; şi nu se referă la români, ci la germani, ca urmare a evenimentelor ce au încheiat cel de al doilea război mondial. " *La Köln a început "reeducaţia naziştilor", scrie o telegramă din Londra.*" După care, vine explicaţia a ce înseamnă aceea: " *Germanii lucrează la canale, sub supravegherea evreilor, cari deţin întreaga conducere a oraşului.*" Concluzia trasă în legătură cu românii, foştii aliaţi ai celor numiţi, nu întârzie: "*şi noi mergem spre aceleaşi soluţii, încetul cu încetul*" (p. 10). Nu numai " *încetul cu încetul"* dar şi, aşa cum ne-a obişnuit Ion Iliescu să râdem cu prilejul Revoluţiei din '89: 'pe o cale originală' . Ce caracteristici prevede Ghibu, întemeindu-se pe ştirea citită, vor avea 'reeducaţiile' din Germania? Ele se vor desfăşura prin muncă şi se vor afla sub controlul şi constrângerea străinilor. Mai putem bănui una: au fost impuse de prezenţa sovieticilor pe teritoriul ţării învinse. Toate trei caracteristicile vor fi împrumutate şi de reeducările de la Piteşti etc., însă ele nu vor mai fi precumpănitoare.

Referindu-se la cele de mai sus, consemnate miercuri 25 aprilie 1945, peste două zile Onisifor Ghibu ironizează o activitate din lagăr: " *Astăzi, Meitani ş.a. au fost scoşi la corvoadă la sapă într-o grădină. Burghezii trebuie reeducaţi*" (p. 11). Este interesantă (pentru cel care ştie ce au însemnat adevăratele reeducări) asociaţia de idei ce introduce în paragraful următor o altă informaţie: " *Ieri, la apel, un muncitor l-a înjurat în gura mare, în mod ordinar, pe I. Martin, directorul şcoalei tehnice din Sibiu, şeful cabanei noastre nr. 12, ameninţându-l cu bătaia, ca pe un burghez oarecare.*" Deci, bătaia, în contextul apropiatelor reeducări ale clasei burgheze, aplicată ca metodă a luptei de clasă, se adevereşte a face parte din aceeaşi sferă noţională. În treacăt, semnalez apariţia conştiinţei lipsei de valoare socială a 'burghezimii', asupra căreia bătaia se poate oricând năpusti cu ...dreptate. E un prim pas către implantarea credinţei în propria vinovăţie a celui bătut.

Ideea reeducărilor îşi începe cariera în lagărul de la Caracal - singurul despre care avem mărturii memorialistice, pe când din celelalte încă n-a apărut nici o ştire - îşi începe cariera, spuneam, în imediata vecinătate a sosirii unei comisii sovietice în lagăr, răsărită în locul celei de triere a reţinuţilor, aşteptată cu sufletul la gură de către lăgărişti. Este compusă din " *4 ofiţeri ruşi, în frunte cu un colonel. Unul din cei 4 vorbea româneşte, făcând pe interpretul. Au stat de vorbă cu diferiţi deţinuţi. Tonul a fost mereu major. Cei care vor mai face propagandă fascistă vor fi spânzuraţi aici în lagăr. Sunt aici funii şi pari şi se vor mai aduce. Mare înverşunare în contra "bandiţilor" şi legionarilor cari vor avea să dea seama şi în faţa poporului român*" (p. 12).

S-a iţit şi termenul "bandit", ca desemnând deţinutul politic; el nu va lipsi niciodată de acum înainte din dialogul cu acesta, purtat de autorităţi, fie înalte, fie de la cel mai de jos nivel.

Iată convorbirea colonelului Borisov, şeful comisiei, cu unul dintre cei aduşi în faţa sa:

" *- Tu cine eşti? - Sunt funcţionar. - Ai fost în război? - Da. - Unde? - La Harkov. - A, te recunosc! Tu eşti ucigaşul copiilor mei. Te recunosc bine. Vei plăti cu viaţa ta! Intră în vorbă un al doilea ofiţer: - Mareşalul nostru Stalin a declarat că nici în gaură de şarpe nu va scăpa nimeni dintre cei care mi-au schingiuit copiii.*

Col. Borisov a vorbit şi cu dna Codreanu, soţia lui Corneliu Z.C. I-a pus în vedere că va merge la bărbatul ei..." (idem). Să fie limpede: că o aştepta moartea, în calitatea ei de soţie!

Ameninţărilor le succed măsuri de ordin organizatoric menite să le facă victimelor viaţa mult mai grea:

" *Borisov a constatat că deţinuţii trăiesc aici prea bine. Asta nu-i viaţă de lagăr, ci de pension! Nu se admite să se aducă hrană din oraş, nici pachet de acasă. Să mănânce toată lumea numai ce se dă la cazan. Vor fi luate de asemenea şi cuferele, în special cele de piele. Oamenii au prea mult bagaj*" (idem). Spre cinstea comandantului român al lagărului, eliminarea hranei de acasă nu s-a pus în practică. Încă nu se creaseră ofiţerii ce să asculte orbeşte de invadator şi să devină călăii propriilor fraţi.

Rezultate există, totuşi, iar ele sunt în spiritul sistemei aceleiaşi lupte de clasă: " *şefii de cabane, aleşi de* "*popor*"*, au fost înlocuiţi, în mod dictatorial, prin noi şefi dintre muncitori*" (p. 17). Divizarea deţinuţilor, prin distincţia clasei de proveniență - deşi şi muncitorii fuseseră reţinuţi tot datorită politicii lor naţionaliste -, crează o pătură în aparenţă preferenţială, cu oarecari drepturi asupra celorlalţi şi cu o situaţie mai vrednică de încredere.

Onisifor Ghibu, pedagog prin chemare, constatând situaţia culturală mizerabilă a închişilor - care nu-şi puteau continua exercitarea preocupărilor intelectuale, ori măcar, pentru cei în cauză, să-şi fi completat educaţia şi instrucţia, profitându-se de prezenţa atâtor inşi cu standard intelectual de primă mână - are ispita de a remedia lucrurile: " *Azi am dictat lui Ginghină partea a II-a a Memoriului către căpitan în chestia Universităţii libere a Lagărului Caracal*" (p. 19). Astfel, avem în faţa ochilor două încercări de a se contribui la dezvoltarea culturii şi civilizaţiei - ori îndreptarea lor - a celor de dincolo de sârma ghimpată. Una, formal denumită "reeducare", ascunzând, însă, o modalitate de umilire a celor supuşi ei şi de deformare a caracterelor; cealaltă, cu intenţia clară de a se participa la îmbunătăţirea, în domeniile numite, a pregătirii oamenilor, pentru ca, la eliberare, ei să plece cu adevărat mai bine pregătiţi pentru a participa la viaţa comunitară spirituală a naţiei.

Reeducarea începe, fără a fi numită ca atare. Cum începe? Prin atragerea, în temeiul făgăduinţelor unei eliberări dependente de aservirea la forma de atunci a comunismului, a unora dintre lăgărişti: " *Ieri-dimineaţa, preoţii semnau o adeziune la F.N.D., în schimbul căreia vor fi eliberaţi din lagăr. E şi asta o metodă a timpului!*" (p. 20).

O altă "metodă a timpului" constă în organizarea de "serbări" (mai târziu, în reeducările din 1963-1964, proiecţii educative de filme şi conferinţe susţinute de deţinuţi cu prestanţă printre ceilalţi). " *La serbare au* (sic!) *participat şi secundul căpitanului Popovici* (comandantul lagărului; n. n.) *. Acesta a ţinut la sfârşit o cuvântare spunând, în numele căpitanului, diferite lucruri în legătură cu trierea: nu se va ţine seama de ce a făcut*

cineva ca legionar, în trecut, ci de felul cum a activat în ultimul timp şi de felul cum înţelege să se încadreze în noul spirit de muncă şi de viaţă. După serbare, secundul s-a dus în mijlocul ţăranilor hunedoreni, cărora le-a vorbit timp îndelungat, spunându-le cam aceleaşi lucruri şi făcând aluziii la unele practici româneşti binecunoscute în lumea politicianistă. Drept contrast a prezentat cazul mareşalului Timoscenko, care ajuns sus, nu s-a gândit nici un moment să-şi înalţe neamurile şi fraţii. Aceştia au rămas mai departe modeşti plugari în satul lor" (p. 32). Vom constata ulterior că exemplul pedagogic al lui Macarenko va fi socotit stimulator la Piteşti şi Gherla.

'Munca de lămurire', cum a fost ea denumită în practica uzuală, de la om la om, continuă să-şi verse otrava. " *Deţinutul Dobre, care e un observator comunist, a vorbit azi la grupuri mai mari de prin cabane şi de printre cabane: popii sunt nişte netrebnici, nu umblă decât să se îmbogăţească. "Cloncanii*" ăi mari, G.Tătărescu, care a *trecut dintr-un partid în altul, va fi curând dat peste bord!"* (p. 38). Probabil că dezacordul verbal de număr aparţine agitatorului. Infiltrarea (sau temerea de ea) de comunişti în rândurile deţinuţilor, rămâne pentru logica şi bunul simţ al celor din urmă unica explicaţie a comportării câtorva dintre ei, care, evident, fac jocul noului regim, precum acest Dobre. O gândire similară va circula şi printre reeducaţii de peste câţiva ani: ei vor acredita formarea la Moscova, ori sub directa îndrumare a Anei Pauker sau cel puţin a lui Nicolski, a lui Eugen Ţurcanu, despre care nimeni nu putea concepe că era un deţinut ca oricare altul; oricum părea mult mai posibil să fi fost membru de partid, cu misiune în închisoare, decât fost legionar. Iar Dobre nu este singurul ispititor la Caracal: " *Profesorul Isăceanu, de la liceul din Găeşti, îmi oferă astăzi spre citire, destul de insistent, broşura lui C. Dobrogeanu-Gherea:* ***Ce e socialismul*** *. I-am răspuns că aş fi mai bucuros de o carte nouă despre această problemă. Mi s-a răspuns că şi cărţile cele noi, ca şi cele vechi, tot numai pe Marx se întemeiază. Isăceanu se oferea să-mi dea literatură de citit, exprimându-şi speranţa că mă voi încadra şi eu în rândurile luptătorilor. I-am răspuns că eu viaţa întreagă am fost un luptător*" (idem). Treptat, lucrurile se lămuresc: " *Profesorul Isăceanu, fost legionar, a trecut după 23 august la comunişti, luându-şi la Găeşti rolul de conducere. Cei de sus n-au încredere în sinceritatea lui; în consecinţă l-au internat în lagăr. Mi-a citit câteva pagini din memoriul său de apărare. A desfăşurat o vie activitate printre elevi, muncitori, profesori şi public*" (p. 44). Este util să se cunoască 'ideologia' conform căreia a fost condusă ţara noastră aproape o jumătate de veac, pentru a se şti cu exactitate cine sunt comuniştii: " *Aseară am asistat la o şedinţă improvizată de propagandă a lui Dobre, printre ţărani şi muncitori, lângă cabana noastră. Vorbea drastic, despre burghezie care a supt sângele muncitorilor, contra României: "Ducă-se dracului de România! Ce mi-a dat ea mie? Ea i-a susţinut pe burghezi. Să fim români! Dar de ce să fim români? Ca să ne exploateze burghezii? Nu mai vreau să fiu român! Vreau să-mi meargă bine, atâta vreau!*" " (p. 47-48). Este curios că peste aproape cincizeci şi cinci de ani, se va găsi un alt 'filosof' - valorând tot atâtea parale ca cel de mai sus -, pe nume Patapievici, care să-şi deverseze lăturile peste capul aceleiaşi patrii, de pe poziţii opuse, pasă-mi-te, lui Dobre, dar nu mai puţin egocentriste,

murdare şi lipsite de logică. Doar că Dobre şi-a găsit 'naşul', spre deosebire de cel numit în urmă, care şi-a găbjit şi nişte jalnici apărători 'pseudofilosofi'dintr-acelaşi clocot de zamă cu el: " *Aseară la raport, căpitanul Emil Popovici* (comandantul lagărului; n. n.) *a interzis orice propagandă în lagăr, inclusiv pe a lui Dobre, care se vede că între timp a trezit nemulţumiri în rândurile deţinuţilor*" (p. 48).

Lucrurile nu stau pe loc, mulţumite de trăncăneala acestuia sau a celuilalt. " *Un domn necunoscut, dezbrăcat până la brâu, purtând o cruciuliţă de argint la gât, a intrat astăzi după apel în cabana noastră şi, aproape fără nici o introducere, a citit "Declaraţia" care circula prin lagăr, într-o a 5-a ediţie, apelând la cei ce ar voi s-o semneze. Nimeni nu-l cunoştea pe dl. respectiv. După câtăva vreme a citit-o a doua oară. Eu l-am întrerupt şi l-am rugat să ne spună cine e? Mi-a răspuns: avocatul Untermann. Mulţi inşi au semnat şi din cabana noastră "Declaraţia". Inginerul Toth mi-a spus că Untermann e evreu botezat. Muncitorul Radu mi-a spus că e evreu.*

Vor trebui cerute lămuriri de la căpitanul, căci iniţiativele de felul acesta nu pot veni prin surprize, de la oameni pe care nimeni nu-i cunoaşte" (p. 62). Mai mult: " *Omul cu "Declaraţia" lucrează mereu pentru a câştiga prozeliţi. Umblă îmbrăcat mai abitir decât ultimul proletar. Nu ştiu dacă o face anume sau întâmplător*" (p. 63).

Între timp, nu stă pe loc nici iniţiativa profesorului Onisifor Ghibu de a întemeia o Universitate Liberă, măcar în rotunjirea ideii ei în cugetul propriu... " *Ce-ar fi dacă cei de sus ar permite o discuţie politică neîngrădită a tuturor ideilor pro şi contra? Să vie presa cea mare şi în rubrici permanente să combată şi să susţină legionarismul, fascismul, revizionismul! Nu ca propagandă - Doamne fereşte de o asemenea meteahnă - ci ca demonstrare onestă a ideilor, a argumentelor, a torpilelor. În zece ani lumea s-ar dumiri complet. Să încercăm un asemenea lucru aici în lagăr, prin Universitatea Liberă*" (p. 41- 42). Se ajunge şi la trimiterea, la comenduire, a anteproiectului pentru înfiinţarea Universităţii. Doar că răspunsul acesteia va întârzia până la eliberare. O. Ghibu reia atacul. După ce P. P. Panaitescu solicită organizarea de conferinţe publice şi este refuzat, el pătrunde pentru a prezenta: "*Expunerea de motive şi Anteproiectul pentru o Universitate liberă a Lagărului de deţinuţi politici din Caracal*" .

Nu este singurul ce simte însemnătatea unui atare pas. " *Ţaranul Sofronea din Drăguşul Făgăraşului - om deştept, deşi are numai 4 clase primare sau poate tocmai pentru că are numai 4 clase primare - îmi spune: "De ce nu se face aici în lagăr o şcoală, unde să învăţăm şi noi una-alta? Luaţi fără nici o vină de la plug, măcar să nu ne pierdem degeaba vremea pe aici". Îmi cere cărţi de lectură pe înţelegerea lui. Îi face vinovaţi de stările de acum din ţară pe intelectuali care i-au învrăjbit pe oamenii simpli, împărţindu-i în partide.*

(...) Ce interesant va fi, în cadrul Universităţii Libere, dacă va lua fiinţă, secţia muncitorilor agricoli. Să-i vezi la un loc pe ţăranii din Drăguş şi Corbi, pe cei din Bucovina, pe cei din Regat, pe moldovenii de la Dorohoi şi pe saşii din Guşteriţa. Să discute ei probleme de agricultură comparată şi chestiuni de organizare şi conducere a statului viitor" (p. 57-58).

Mai ţine câte o lecţie, mai vorbeşte despre cultură şi civilizaţie,

subliniind că nu grăirea are greutate ci cele ce face omul pentru instaurarea lor. Primeşte de acasă o geografie, două cronici istorice, "**Basmele"** lui Petre Ispirescu, " **România Pitorească", "Munţii noştri", "1001 nopţi"** , o carte de gospodărie rurală, " **Bucoavne şi istorisiri"** , să le dea ţăranilor colegi de suferinţă, spre lectură.

Învăţătorii, foştii săi studenţi, îl înconjoară cu pasiunea studiului şi-l îndeamnă să treacă la crearea Universităţii, înainte de a sosi aprobarea oficială, ce întârzie exasperant.

Până atunci, sistemul 'reeducării', adică al creerii unei conştiinţe de clasă, prin mijlocirea 'pedagogică' a gradaţilor ce păzeau conştiinţele din lagăr, continuă tot mai apăsat. " *Ghebercof-tatăl mi-a spus azi-dimineaţă că a auzit cu propriile lui urechi pe-un plutonier din comandamentul lagărului spunându-le muncitorilor Gregorian şi Toma, care se plângeau că nu le ajungea pâinea: "Luaţi de la cei ce au. Jefuiţi pe burjui, căci sunt destui în lagăr*"" (p. 82). Sau: " *Isăceanu (...) s-a plâns că e persecutat pentru că e comunist. Să fie aceasta o indicaţie oficială din partea celor de sus?*" (idem). Parcă-i auzim pe Ţurcanu şi pe acoliţii săi, intraţi în prima cameră aleasă pentru declanşarea bătăilor împotriva deţinuţilor, când, răzbiţi de acţiunea de revoltă a acestora, care i-au pus la pământ pe noii veniţi - pe ei, 'comuniştii'! -, cum se plângeau organelor administraţiei penitenciarului Piteşti (ce aşteptau înarmate cu bâte, centiroane şi altele, după uşă, acest semnal) că deţinuţii au sărit să-i bată pentru convingerile lor...

În acest context se cuvine remarcat faptul că nu toţi lăgăriştii acceptau jocul celor daţi cu puterea - deşi majoritatea închideau ochii, datorită unui spirit de toleranţă şi purtare civilizată greşit înţelese. " *Ieri după apel a fost aici un meci de voleibal. După terminare, Isăceanu s-a ridicat pe un scaun, vrând să vorbească celor vreo 500 de inşi despre noi şi despre vremurile noi. Când a apucat să spună că noi cei de aici suntem reprezentanţii lumii păcătoase care se duce, a fost întrerupt de unii cu cuvintele: "nu toţi!", apoi a început să fie huiduit şi fluierat până ce s-a dat jos. S-a retras apoi în alt loc, de unde la stăruinţa câtorva a început din nou să vorbească, zicând: "Manifestaţia dvoastră de simpatie de acum este o dovadă că împotrivirea care mi s-a arătat dincolo nu are nici o bază". La aceste cuvinte au început din nou huiduielile şi fluierăturile, încât a trebuit să se retragă din nou. Lumea nu înţelege ce rost are iniţiativa lui Isăceanu. Mulţi se tem că ea va avea urmări defavorabile pentru noi, luându-se manifestaţia în contra lui Isăceanuu ca o manifastare a sentimentelor reacţionare. În realitate, lumea nu admitea să se discute în nici un fel politică. De altfel, nici perseverenţa lui Isăceanu nu pare a fi prea agreată în lagăr*" (adică, probabil, de către căpitanul comandant; p. 91). Oare această temere de a nu deranja cerinţele puterii, prin înlăturarea de la cuvânt a lui Isăceanu, să fi fost reeditată în sufletele unora dintre cei trecuţi prin jalea demascărilor către care ne îndreptăm? să fi devenit ei ucigaşi doar pentru a nu supăra Securitatea?

Se profilează o 'reeducare blândă', cu caracter mai ales ideologic: " *Ministrul* (subsecretarul de stat Tudor Ionescu, de la Industrie şi Comerţ, aflat în inspecţie la Caracal; n. n.) *e de părere că, într-adevăr, lagărele trebuie să se ocupe de reeducarea deţinuţilor, în care scop trebuie să vină conferenţiari din afară*" (p. 116). Cu atari reeducări s-a încheiat temniţa politicilor, în 1963-4; numai că n-au fost invitaţi conferenţiari din afară, ci

deţinuţi celebri, fruntaşi legionari fără pată, au fost plimbaţi prin ţară şi readuşi să laude în faţa colegilor deţinuţi realizările regimului comunist.

Cele prezentate aici despre 'reeducare' în lagărul de la Caracal este posibil să nu fie prea convingătoare pentru cei care cunosc cu adevărat ororile reeducărilor începute în 1949. Insist că în paginile de faţă este vorba despre tentative naive, inconstante, fără urmări evidente, fie tentative de atragere a deţinuţilor către partidul comunist sau noul regim, fie de învrăjbire a deţinuţilor între ei, pe criterii de clasă, fie de umilire a lor prin redactarea unor memorii diverse în care îşi puneau, mai mult sau mai puţin, mai ţipător sau mai discret, cenuşă-n cap, cerând iertare în temeiul unei aderări vagi la principiile aduse de ruşi în ţară.

Spre deosebire de acest câştig oarecum indiferent - ce nu este altul decât demonstraţia că, sub patronajul sovieticilor, s-au încercat variate soluţii de reeducare a deţinuţilor politici naţionalişti -, cele ce urmează a fi prezentate imediat în continuare constituie o nu se poate mai elocventă mărturie a ceea ce se petrece în sufletul deţinutului acuzat fără întrerupere că **e vrednic de reeducare deoarece este VINOVAT** , oricât de bine pregătit se află el, de cult, de stăpân pe sine. Or, cele trăite în intimitatea subconştientului său contribuie la înţelegerea marilor şi spectaculoaselor prăbuşiri spirituale produse la Piteşti şi Gherla, datorită cărora bărbaţi cu un caracter ferm, încercat, neîndoielnic, au ajuns a crede în minciunile ce le erau repetate neîncetat timp de luni de zile, despre vinovăţia proprie, a rudelor şi prietenilor lor, a pildelor umane alese drept faruri în viaţa de zi de zi. În urma acestor îndoctrinări mecanice, personalităţi de excepţie s-au transformat în bătăuşi criminali, ducându-şi activitatea inumană în numele comunismului şi al muncitorimii, ori în turnători murdari care credeau că prin vânzarea fraţilor lor grăbesc împământenirea erei paradisiace preconizate de Karl Marx.

Despre învăţători - dar şi despre sine însuşi - Onisifor Ghibu scrie: "*Tot ce putem şi trebuie să facem aici e: să nu uităm că suntem educatori, ai noştri şi ai altora. În consecinţă: să căutăm a învăţa cât mai mult şi în viaţa de lagăr şi din ea. Ea ne oferă enorm de multe posibilităţi pentru asta. Să ne facem reeducaţia, prin meditare, observaţie, convorbiri, muncă de tot felul. Să adâncim aici, intimişti, problemele fundamentale ale existenţei noastre individuale, naţionale şi omeneşti. Să ieşim de aici cu o învăţătură mare pe toată viaţa. Metanoia, adică schimbare de gândire.*

În rândul al doilea, să fim educatorii altora. Prin exemplu, ca purtare şi ca activitate. Să nu irosim vremea, ci s-o întrebuinţăm în mod înţelept. Să vadă orişicine în noi pe educatorul propriu şi al naţiunii. Apoi, printr-o acţiune de fiecare clipă, pentru ridicarea umanităţii în oameni, a demnităţii contra vorbelor triviale, a jocului de cărţi, chiar a fumatului, în forme discrete. Curăţenie. Democraţie curentă" (p. 79). Toate bune (şi e prea puţin spus!). Magistrale directive ale dascălului pentru foştii săi ucenici, astăzi colegi de suferinţă cu el! Dar, constat, noţiunea 'reeducaţiei' necesare, de neeludat, a prins roade. Iar dacă 'reeducaţia' este necesară celor o dată pentru totdeauna bine educaţi - astfel încât să educe bine pe alţii, dacă 'reeducaţia' este necesară precum o preconizează pedagogul, înseamnă că şi vină există. Cercul vicios se închide: dacă vină este, 'reeducaţia' se deduce ca o nevoie urgentă.

Într-un bruion al unui memoriu adresat Regelui, autorul jurnalului consemnează:

"*De la 1922 încoace suntem într-o tensiune înfiorătoare. Ucideri monstruoase, cruzimi de care aproape că n-a pomenit istoria noastră. Ne-am compromis în faţa străinătăţii şi am ajuns să ne dispreţuim pe noi înşine, nemaiavând încredere în noi.*

E un moment pe care Majestatea Voastră trebuie să-l înţelegeţi. Vi-l strigă de profundis, din lagăr, un om care se apropie de sfârşitul vieţii sale şi care nu mai cere nimănui nimic pentru sine, dar care nu vrea şi nu poate să moară într-o România mutilată, nenorocită şi ruşinată, ca cea de astăzi, fără să întrebe, cu toată gravitatea momentului, pe contemporanii săi: încotro şi până când?"

(...) "*Fixarea momentului istoric actual. "Nu sunt vremurile sub cârma omului". Şi, totuşi, suntem platnicii greşelilor de mai înainte. Ce-am făcut de la 1919-1940? Ne-am devorat unii pe alţii, uitând, din pricina ambiţiilor şi intereselor noastre personale, patria eternă. Am fost "liberali", "ţărănişti", "averescani", "cuzişti", "legionari", "communişti", dar n-am fost nici români, nici creştini, nici oameni". "La 1940-1941 am ajuns la scadenţă. Ori ne învăţăm minte, ori pierim! Niciodată, de o mie de ani încoace, n-am fost la un impas atât de grozav. Putem pieri şi ca stat şi ca neam. Dacă vrem să trăim ca neam, trebuie să urmăm anumite legi şi să ne impunem anumite obligaţii mai presus de orice. Trebuie să lichidăm cu orice sacrificii şi în mod eroic trecutul care ne apasă ca o povară de plumb. Trebuie să vie şi o împăcare frăţească, o "tranga Dei" - iertare şi îndreptare!*"

(...) "*Sunt pentru lagăre. Să fie duşi în lagăre şi reeducaţi, timp îndelungat, toţi paraziţii societăţii şi ai statului, care n-au muncit nimic, ci numai au speculat şi exploatat statul şi poporul. Printre ei, toţi nababii şi toţi beii care au mâncat cu lingura cea mare bunătăţile ţării prin străinătăţi, îngrijindu-se numai de burta şi de punga lor şi care huzuresc azi în belşuguri neruşinate. În lagăre cu atâţia foşti miniştri , care n- au făcut decât să-şi aranjeze interesele şi ambiţiile şi care au trădat ţara de câte ori interesele lor o cereau! La lagăr cu toţi trădătorii vechi şi noi, cu toţi îmbogăţiţii, nababii, cu toţi speculanţii care au scumpit viaţa în gradul de astăzi! Cu toţi leneşii şi chiulangii, cu denuncionanţii mizerabili, cu semănătorii de anarhie! Iar lagărele să fie institute de reeducare. Să nu scape de ele nimeni, decât cu condiţia confiscării averii, în folosul statului, şi cu aceea a îndreptării spre o muncă efectivă.*

Să nu se uite nici lagărele de femei. Pentru femeile care au trăit prea bine şi prea uşor în lume, fără să lucreze nimic, decât doar prin vanitate şi ambiţii..." (p. 95-96; între ghilimele se cuprind diferite consemnări scrise pe bucăţele de hârtie şi acum copiate de autor în " **Ziar"**).

Denunţarea luptelor dintre partide, 'trădarea' ţării, îmbogăţirea fără muncă, a huzurului, a imoralităţii etc., ca impunând reeducarea în lagăre, prin muncă fizică, a bărbaţilor, ca şi a femeilor, începe să semene prea tare cu cele pe care anii imediat următori le vor aduce tuturor acestora. şi citim printre rânduri influenţa propagandei la care deţinuţii erau supuşi , până la a- şi uita de sine şi a face declaraţii în cheia muzicală folosită de învingătorii lor, văzând singura soluţie în reeducarea al cărei contur sumbru se profila în aerul ameninţător.

Excelente dovezi că mintea deţinuţilor fusese deja coruptă, cu ajutorul termenului 'reeducare', furat din pedagogie, bine sunător şi plin de promisiuni misterioase, amirosind a eliberare şi a încheierea păcii sociale cu comunismul.

Dar practica înainte de orice: " *Când în sala de lectură se făcea slujba Sf. Maslu, în sala vecină, despărţită numai cu nişte scânduri mari, alţi 3 preoţi, printre care şi părintele Bunea, participau la o şedinţă a cercului (clandestin) de studii comuniste, la care erau prezenţi vreo 40 de inşi, în frunte cu Isăceanu"* (p. 130). Activitate specifică O.D.C.C.-ului de la pen itenciarul Suceava (Organizaţia Deţinuţilor cu Convingeri Comuniste), din care se va mândri Eugen Ţurcanu că face parte şi despre care vom afla veşti în multe memorii. De cât timp ar fi avut nevoie Securitatea pentru a-i face pe membrii cercului de studii comuniste să creadă că urmau a se elibera dacă, prin tortură, izbuteau să-i aducă pe toţi lăgărişti la convingerile lor? Nu de mult timp. Însă acesta lipsea, la Caracal. Comunismul nu era perfect înstăpânit în România, iar aliaţii încă-şi aţinteau ochii asupra bolşevicilor şi-i pândeau de respectau hotărârile internaţionale, în caz contrar riscând a fi penalizaţi - că ce altceva li se putea întâmpla, când Occidentul capitulase în faţa lor, fără s-o mărturisească?

Până şi un pedagog şi filosof (prin studii) ca Onisifor Ghibu se simte gata să treacă la pedepsirea celor de pe partea sa a baricadei, sub influenţa propagandei; nu că ar fi devenit, peste noapte, comunist; însă, păcatele burgheziei *(sic!)* acum le vede mai clar. Şi nu este conştient că e gata a se alia cu duşmanii ei cei mai feroci (care sunt şi ai lui), tocmai atunci când ea e lipsită de apărare şi înghesuită cu spatele la zid. O astfel de modificare a cugetării intră în planurile 'reeducatorilor': cu osebire cei aleşi se cuvine să gândească la fel cu ei, căci vor fi crezuţi de cei mulţi şi proşti. " *Ce moravuri în "lumea bună". Numai bani, lux, petreceri şi adulter. Femei care nu fac absolut nimic decât să topească pe marii financiari şi bogătani. Culmea decăderii morale. Astea şi ăştia ar trebui duşi la lagăr, pentru câte un an de zile, la viaţa ultrasimplă şi la muncă. Dar nu lagăre ca cele de ieri şi de azi. Viaţă cu program. "Coniţele" să fie învăţate să lucreze şi să trăiască muncind. Dimineaţa, scularea la 5-6. Imediat, exerciţii fizice de înviorare, cu spălarea în aer liber, din sticlă. Apoi, rugăciune comună cu o meditaţie adâncă, impresionantă. Servicii divine, cu spovedanii şi împărtăşanie în fiecare lună, serios, frumos, înălţător, curăţitor. Lectură absolut selecţionată. Din Biblie, din cărţile sfinte, din cărţi de ştiinţă, de luptă. Nici un singur roman! Nici măcar de cele bune. Cărţi de gospodărie, de lucru manual. Să înveţe bucătăria. Să gătească pentru lagăr. Fără nici o milă şi consideraţie. Răul e atât de general şi adânc, încât cu mijloacele obişnuite nu se poate face nimic. În Rusia burghezia păcătoasă a fost ucisă şi maltratată. În mare parte pe bună dreptate. Noi să încercăm reeducarea aspră. Mărturisesc că experienţa mea de lagăr m-a făcut să devin apărătorul acestei instituţii, care însă trebuie radical reformată, pentru ca să-şi atingă scopul. Să se utilizeze toate experienţele şi să se dea problema în mâini pricepute, oneste şi energice.*" Urmează marea surpriză! "*Eu m-aş angaja la o asemenea operă. Dar, câte lagăre ar trebui în ţară, Doamne!*" (p. 165). Asemenea galimatias naşte lectura cărţii unui Zaharia Stancu: " **Zile de**

lagăr" ...!

Doresc să pun în faţa cititorului un fragment în care va găsi adevărata trăire a lui Onisifor Ghibu, din lagăr, pentru ca el s-o compare cu cele de mai sus şi să se minuneze cum de semnatarul ei a putut pune pe hârtie şi celelalte. Nu există nici o altă explicaţie - valabilă pentru reeducări în general, indiferent de perioada lor, de intensitate şi metodele aplicate în cadrul lor -, decât: dezechilibrarea minţii celor supuşi reeducărilor. Iată la ce mă refeream:

" *Mă uit pe fereastra cabanei. Trece fel de fel de lume, în sus şi în jos, fără altă treabă decât a momentului. Parcă n-ar fi o realitate ce se petrece sub ochii mei. Să fie adevărat că există lagăre şi că eu sunt internat de aproape patru luni în lagăr? De ce şi până când? Voi mai scăpa dintr-un asemenea iad moral? Mai există dreptate, logică, omenie sau i-a luat locul gelozia, delaţiunea, chiulul şi mediocritatea?*" (p. 190).

Cititorul se cade să remarce că burghezia, mai ales femeile acestei clase, este şi sunt condamnate, în textul de mai sus, la lagăr, fără vină, fără încălcarea vreunei legi: doar pentru că este BURGHEZIE! Şi se preconizează crearea a suficiente lagăre pentru ca să nu scape nici un membru al ei. 'Imoralitatea' ei este indiscutabilă! Ea nu trebuie dovedită, de la caz la caz; nu! E inerentă, dacă au declarat-o ruşii ca inerentă, drept care au sortit-o morţii. Sexul slab nu are alt de făcut decât să gătească şi să spele. Când autorul însuşi a spălat nu mai ştiu ce rufă, a exclamat că o face pentru prima oară în viaţă; şi ce mândru era de această realizare! Dar socoteşte că este mai 'educativ' să rezerve atari mândrii femeilor... Iar pentru a nu li se strica gustul pentru ele, să nu mai aibă acces la proza de ficţiune, că ea dăunează moralului şi stârneşte visările despre o viaţă mai bună, nu ca broşurile gastronomice şi de lucru cu acul recomandate cu tărie. Până şi cada de baie este dăunătoare! Cum de, peste noapte, cel care se vaită tot la două zile de cât îi este de insuportabilă existenţa în lagăr se declară gata să se ocupe de priponirea altora, şi mai ales a femeilor? Astfel s-a stricat mecanismul raţionării şi în 'reeducările' cele fioroase, când insul bătut, speriat că a fost zdrobit sub bâtă, îngrozit că a făcut-o însuşi cel mai bun prieten al său, scârbit a i se urla în faţă că cei care-l torturează au devenit 'comunişti', când el îi cunoaşte prea bine pe călăi ca legionari, la un moment dat preia din mers crezul opresorilor şi devine, la rândul său, 'comunist' şi călău. şi pune mâna pe bâtă. Aceasta este antipedagogia! Ea începând a-şi da roadele cu 'demascarea externă', când deţinutul se acuză pe sine şi îşi acuză rudele, profesorii, şefii, clasa socială, de cele mai de neînchipuit sacrilegii morale, pentru ca doctrina partidului să se adeverească, indiferent cât este ea de falsă.

Acuzând aiurea modul în care se desfăşoară unul dintre 'festivalurile' menite să participe la reeducarea muncitorimii dintre sârmele ghimpate, Onisifor Ghibu redevine acelaşi critic sever al celor ce se înfăptuiesc din voia şi porunca silnică a conducerii.

" *Ieri a fost pe terenul de lângă cabana noastră un festival artistic dat de muncitori. Un cuvânt de deschidere, anunţat anonim în program, rostit de Elefterescu către muncitori. "Aceştia sunt: muncitorii industriali, ţăranii şi intelectualii". În concluzie: toţi să se înscrie în Partidul Comunist, care e partidul libertăţii etc. Au urmat două recitări spuse de unul care zice că de 35 de ani face astfel de recitări: una, elogiul meseriilor, alta cu un mic*

funcţionar, care se întoarce dimineaţa de la birou mult mai devreme şi-şi găseşte nevasta în pat cu şeful său de servici. Apoi un "scheci" în 3 cu subiectul în jurul chiriei neplătite. Morala: să scapi prin şmecherie de datorie. "Ai chitanţă? Ai martori? Dacă nu, du-te şi te aruncă în gârlă!". Ce atmosferă estetică, morală, socială şi naţională! Câteva arii la vioară, de directorul "Coroanei" din Braşov, clasice şi româneşti, frumoase; două cântece la acordeon de fetişcana Plătureanu, mi se pare. Parodieri de poezii de muncitorul Dobrescu şi de farmacistul Cucu, cu haz şi cu talent, cel din urmă. Apoi, o comedie de autor neindicat: Miss România, jucată în mod ordinar, fără nici un fel de artă, de muncitori. Diletanţii din Sălişte, meseriaşi, erau de o mie de ori mai bine şi ca alegere a piesei, şi ca joc. Aici nu se pune nici un preţ pe artă. Ceva brutal, ordinar, lipsit cu totul de orice motiv de înălţare sufletească, nici socială, nici estetică, nici etică" (p. 180). Tocmai această absenţă a înălţării sufleteşti este urmărită, că dacă "înălţare sufletească" ar fi, cum să se mai înscrie deţinuţii în Partidul Comunist?

Festivalele se înmulţesc, pentru că se apropie eliberarea treptată şi lăgăriştii trebuie pregătiţi pentru viaţa de compromis ce îi aşteaptă afară. "*După-amiaza a fost ocupată cu festivalul organizat pe neaşteptate de tineretul progresist şi de partidul comunist, cu toate că abia cu două zile înainte avusese loc un asemenea festival. De astă dată se simţea însă că o să mai fie şi altceva. Tribuna era capitonată cu covoare roşii, iar deasupra ei erau fixate tablourile M.S. Regelui, mareşalul Stalin şi Gheorghiu-Dej (Stalin seamănă în această fotografie cu Eminescu, iar Gheorghiu-Dej cu un ocnaş). Festivalul a fost deschis de unul din cei doi elevi de clasa VII de la Liceul din Slatina care a vorbit în numele tineretului progresist, declarând că el e vechi comunist, lucru pe care până aci nu l-am ştiut.*" Discursuri, recitări, muzică. "*Toţi oratorii au făcut elogiul guvernului şi al partidului comunist, stăruind ca toată lumea să intre în rândurile acestuia. Foarte multă lume aplauda.*" Atenţie! Totuşi autorul este conştient de cele ce se petrec în lagăr: "*A fost un prilej de înregistrare a procesului de transformare sufletească a maselor de la o ideologie la alta. Oamenii care până ieri erau legionari, azi sunt comunişti convinşi. Dar, cine ar putea şti până când va dura noua stare sufletească?*" (p. 182-183).

'Cercurile de studiu' nu rămân în urmă: "*Ieri s-au întrunit vreo 20 de învăţători să discute chestia atitudinii politice pe care ar trebui s-o aibă în împrejurările actuale corpul didactic primar. Onel m-a invitat şi pe mine. Având informaţii despre consfătuirile similare ale preoţilor începute alaltăieri în sala de lectură nu m-am prea însufleţit pentru o asemenea iniţiativă, care nu se poate desfăşura în libertate de gândire. Or, fără libertate nimic nu se poate. La întrunire a fost chemat şi preotul Vancea, care acuma e comunist pe faţă şi exponent al Comandamentului*" (p. 185). Iar cele mai grave rezultate ale noii orientări sunt consemnate în cele ce urmează: "*Din realizările lagărului ca institut de educaţie şi reeducaţie: Elevii de liceu, rupţi de la studii şi aduşi aici, s-au constituit într-o bandă de hoţi care au furat fel de fel de lucruri de prin cabane. Alţii, acum, ca să scape, s-au făcut comunişti şi au luat conducerea tineretului progresist*" (p. 186).

Două grupe profesionale se zbat să intre în graţiile noii puteri; ceea ce este mai grav e că, prin pregătirea şi răspunderea lor, ele modelează

sufletul omului: preoţimea şi învăţătorimea.

" *Preoţii se agită mereu; se iniţiază şi încearcă să se adapteze la noua situaţie. Autorul principal este Vancea de la Arad. (...) O convorbire cu preotul Bădnărescu, care pare a fi conducătorul în mişcarea preoţească, afară de Vancea: "Când vicleanul vrea să mă ducă în prăpastie, eu îl iau de braţ şi merg cu el, păzindu-mă după puteri*" " (p. 183).

Semnarea Acordului de la Postdam reface spiritele, care-şi revin puţin din marasmul ce le absorbise: " *Ce decădere sufletească în lagăr, clipă de clipă. Simţi zilnic cum se descompune sufletul neamului. Parcă se destramă neamul însuşi, de la o zi la alta*" (idem).

Iar dacă deţinuţii îşi recapătă încrederea în viitor, pe urmele ei răsare încă o dată o brumă de demnitate. " *Foarte multă lume înfierează pe preoţii care s-au "prostituat" fără nici o ruşine, în special cei din Vechiul Regat. Sunt înfieraţi şi învăţătorii, care pentru a scăpa, se pretează la orice*" (p. 189).

Recenta îmbunătăţirii a stării morale (a celor şi aşa buni) nu influenţează prea mult degringolada acelora lipsiţi de caracter. " *Am participat la festivalul organizat de Elefterescu, de astă dată în cadrul ziarului de perete. A vorbit el, mai întâi, apoi a ţinut o conferinţă savantă despre comunism "profesorul universitar" (recte, fostul conferenţiar al lui Ică Antonescu) Radu Ivănceanu, apoi cânturi, recitări, magie modernă de Eugen Pop, elevul de liceu de la Sibiu, fiul învăţătorului Matei Pop din Prisaca. De asemenea, o conferinţă despre stările economice şi sanitare din URSS, de un căpitan, Marţianu, care a fost timp de trei ani pe frontul rusesc. Concluziile, pe care le trăgea la fiecare pas, constituiau o condamnare fără apel a României. S-a reprezentat apoi piesa "Partizanii" de un autor rus neindicat, cu uniforme şi cântece ruseşti, traduse în româneşte. În sfârşit, au vorbit doi delegaţi ai partidului comunist din Caracal şi Elefterescu, făcând apel la internaţi să intre în partidul comunist. A fost rugat să vorbească şi plutonierul Chiţac, care a citit un discurs, punând, între altele, în vederea celor ce scriu la "Jurnalul de perete" că se-nşeală dacă cred că colaborarea lor le va accelera liberarea. Activitatea lor este cunoscută la Comandament! Vorbeşte tare în contra fasciştilor şi a reacţionarilor care nu vor scăpa uşor din lagăr. Nu dă nimănui speranţă. Vorbeşte în numele Comandamentului şi ca membru al partidului comunist. Aminteşte şi de semicentenarul morţii lui "Engliş", care se împlineşte tocmai la 5 august (de fapt: Engels!)*" (p. 190).

Acelaşi plutonier Vladimir Chiţac, pe linia viitoarelor pângăriri ale familiilor deţinuţilor, în reeducările de la Piteşti şi Gherla, "*într-o notă scrisă el susţine că anumite soţii s-au aşezat la Caracal şi se plimbă cu amanţii, dezagregând astfel familia*" (p. 193).

Se înfiinţează cursuri de limba rusă, conduse de un comunist: ing. Frimu. Până şi Leonida Secreţeanu, al cărui portret făcut Căpitanului l-am admirat şi l-am caracterizat ca probabil unul dintre cele mai bune publicate vreodată cu acest subiect, " *a compus un Imn al muncitorilor democraţi, care a fost pus pe note de dr. Gavrilă Pop de la "Tribuna" din Braşov şi executat de corul lagărului. Semăna cu o cântare religioasă. Acelaşi Secreţeanu, care colaborează şi la "Jurnalul de perete", a mai avut la acel festival o poezie declamată cu talent şi patos de Valer Moldoveanu.*

Tot el, Secreţeanu, a citit un comunicat al Comandamentului, dat de secretarul acestuia, plutonierul Chiţac, prezent la adunare. (...) Am avut impresia că propaganda comunistă a prins mult mai mult în ultimile săptămâni în lagăr. Dar pe Isăceanu l-au debarcat de la conducere" (p. 198). Există o contradicţie aparentă între răbufnirea de libertate adusă de Conferinţa de la Postdam şi afirmaţia autorului cu privire la intensificarea încrederii în propaganda oficială în ultimul timp. Ea este motivată: cei care se bizuiau pe Aliaţi îşi redobândiseră nădejdea că aceia ne vor salva şi se scuturau din mrejele întinse către ei, denunţând pe cei ce rămăseseră agăţaţi de credinţa că totul era pierdut, deci că trebuiau să-şi salveze pieile cu ajutorul regimului; pe când aceştia, apropiindu-se eliberarea făceau eforturi tot mai mari să fie băgaţi în seamă ca reeducaţi, deci oameni ai viitorului. De remarcat că situaţia unui trădător, a unui acceptant al propagandei, nu era niciodată sigură: Isăceanu a fost debarcat! Aceeaşi greşeală ca el urmau s-o facă Ţurcanu şi acoliţii lui de crimă: au crezut până în ultima clipă că, eliberaţi, vor primi grade de anchetatori, răsplătiţi fiind astfel pentru fără-de-legile lor. N-au primit decât gloanţe.

Oricât de vinovaţi îi găseşte Onisifor Ghibu pe clericii din Vechiul Regat, tot la un ardelean îl duce condeiul când este să incrimineze pe careva cu obrăzar comunist dintre prelaţi: " *Preotul arădan Vancea a ţinut o conferinţă despre rolul preotului în faţa noilor stări de lucruri. De la tribună politică, în loc să fi vorbit, el sau altul, de la amvonul sau de la altarul capelei sau bisericii!*" (p. 205).

Lui Elefterescu şi lui Vancea, aşa-zisul preot, le revine să rămână încă niţel la putrezit, că asta era plata comuniştilor; între timp, ei mai căpătau o ţâră de libertate (aidoma lui Ţurcanu), să asigure credincioşia reeducaţilor sloboziţi. " *Cei plecaţi ieri din lagăr, la poartă au fost încolonaţi, cei vreo 70 de preoţi în frunte, şi cu steaguri înainte, au defilat prin oraş, până la sediul partidului comunist, unde au manifestat şi unde au ţinut discursuri, Elefterescu şi Hodoş, neeliberaţi dar lăsaţi liberi ieri, în acest scop, şi preotul Vancea de la Arad.*

Se dovedeşte că lagărul şi-a realizat, în mare măsură, scopul de reeducare. Legionarii, fasciştii şi reacţionarii au fost daţi pe brazdă!

Reprezentantul Ministerului de Interne, inspectorul general Tănăsescu le-a vorbit, în lagăr, celor eliberaţi, comunicându-le că eliberarea lor este un "act de clemenţă" a dlui ministru Teohari Georgescu. Dacă, afară, nu se vor purta bine, vor fi aduşi din nou în lagăr" (p. 206).

Lucrurile seamănă tot mai mult cu cele ce aveau să se petreacă mai târziu, numai că nu în aceeaşi ordine. Tehnica reeducărilor, prin tatonări, se perfecţionează. " *Prin cabane se aleg comitete care să facă reeducarea deţinuţilor în direcţia nouă*" (p. 207). Iar ca dezvoltare a informaţiei: " *Ieri s-a constituit, la iniţiativa croitorului sibian Romul Munteanu, Comitetul cabanei noastre, în vederea reeducării. Acum, la mult aşteptatul spart al târgului. Am luat şi eu cuvântul, stârnind discuţii interesante. Învăţătorul Onu a propus să fiu rugat să iau eu conducerea Comitetului. O mulţime de inşi au aplaudat propunerea. Bineînţeles că propunerea n-a fost pusă în discuţie de conducătorii şedinţei, inginerul Frimu şi Anastasescu*" (idem).

Onisifor Ghibu constată parcurgerea etapei preliminare a reeducărilor

şi modificări de seamă în 'spiritualitatea' lagărului. " *Lagărul a ajuns la un punct de maturitate a sa, care trebuie fixat şi aici.*

Sămânţa aruncată de Isăceanu a rodit peste aşteptări. Ce e drept, nu pentru el, ci pentru alţii, mai abili decât el. Au secerat, unde a semănat acesta, d-alde Elefterescu, Albu şi alţii mai mici, al căror număr e în creştere continuă.

Cu ce să încep?

Cu organizarea comitetelor gospodăreşti pe cabane. Pretext pentru propagandă comunistă, mai mult de suprafaţă şi de asmuţire, decât de fond şi de muncă. La noi, în cabana 12, frânele sunt în mare parte în mâinile ungurilor şi saşilor: Sipos, Varga, Toth. Lindina de Romulus Munteanu este o nulitate puţin ofensivă, fără importanţă.

Comitetul strânge mereu fonduri pentru "Jurnalul de perete", care este un instrument de propagandă comunistă, sovietică şi rusească. Conţinutul ultimelor numere este aproape în întregime rusesc. (...)

Comitetele îşi dau concursul şi la organizarea festivalurilor comuniste, care întrec orice margini de bun simţ şi de demnitate. Oratori frazeologi fără nici un fond şi fără nici o convingere. Artişti dramatici de josnică specie, care batjocoresc, inconştient, arta. Piese teatrale ruseşti, într-o formă românească lamentabilă. Cântece ruseşti, cântate în ruseşte, de corul condus de dr. Gavrilă Pop de la "Tribuna" din Braşov, cântece nemţeşti şi săseşti executate de un cor de saşi, "Imnul muncitorilor", pe versuri de Leonida Secreţeanu şi muzică de Gavrilă Pop. Nici un cântec românesc, naţional, niciodată un "Trăiască Regele". O beţie de confuzie, de ordine, de vulgar, de lichelism, de decrepitudine morală şi naţională. Dacă ne-ar judeca un străin după asemenea manifestări, ar trebui să tragă concluzia că suntem ultimul popor.

Au fost câteva zile de activitate febrilă a comitetelor de cabane şi a "celulelor", care nu sunt altceva decât "cuiburi" ca ale legionarilor. Au început să organizeze şedinţe pe cabane, cu conferinţe etc. (...) Se pare că avalanşa nu mai poate fi oprită.

(...) Când "patrioţii" şi "democraţii" din lagăr au simţit că situaţia guvernului se clatină, au lăsat-o mai domol cu propaganda şi au încetat şi cu conferinţele pe cabană. Mai mult chiar, a început să le fie frică de bătaie şi, în consecinţă, să facă pe mironosiţele nevinovate, lăsând unii din ei să se înţeleagă că nu sunt tocmai atât de comunişti cum s-ar crede, ci doar, aşa, de ocazie.

(...) Nu trebuie să uit să înregistrez apariţia numeroşilor codoşi, informatori, delatori şi denunciaţi, de care e plin lagărul. Spiţa lor e cultivată în grup de Comandament" (p. 209-210).

Parcurgând această sinteză, ne dăm seama de însemnătatea fileler lui Onisifor Ghibu, ce ne lasă singurele mărturii pe viu asupra începutului reeducărilor şi suferim, ca cercetători ai atitudinii scriitoriceşti faţă în faţă cu ele, că restul mărturiilor propuse istoriei literare a detenţiei constituie numai amintiri, deci mărturii trecute prin sita uitării, iertării şi a rememorării succesive.

Este momentul să prezint o altă faţă a reeducărilor, de fapt a autoreeducării petrecute în acest lagăr, care şi ea precede cele ce urmează a fi înregistrate la Suceava, premergând reeducărilor propriu-zise, conduse de Ţurcanu. Aceste evenimente sunt legate de personalitatea lui P. P.

Panaitescu, om al condeiului, deci cu atât mai interesant pentru o " **Istorie a Literaturii Române de Detenţie"** .

Puterea, ştiind prea bine că singura forţă ce i se opunea şi risca să rămână o ameninţare pe viitor era aceea a legionarilor, întinse o mână extremei drepte. E vorba despre " *declaraţiile de la Botoşani ale ministrului de Interne Teohari Georgescu, că legionarismul a fost o mişcare sinceră, dar a dat greş...*" (p. 97).

" *Acest eve*niment a avut efectul scontat la unii membri ai legiunii. Avocatul Stănescu, şeful cabanei 14, cu care am stat astăzi de vorbă despre legionarism şi care, în fond, e de acord cu mine, mi-a spus că P. P. Panaitescu, plecând de la declaraţiile ministrului de Interne Teohari Georgescu, făcute la Botoşani, a alcătuit un memoriu-declaraţie în numele legionarilor, menit a duce la lichidarea stării de astăzi a celor ce au aparţinut acestei mişcări. S-ar părea că P. P. Panaitescu ar vrea să netezească drumul spre comunişti pe seama legionarismului.

Stănescu nu găseşte întemeiat memoriul şi nu l-a semnat. Dar l-ar fi semnat până azi dimineaţă vreo 80-90 de inşi. Eu i-am spus deschis părerea mea, că este momentul să se lichideze ***acum*** *capitolul legionarismului pentru* totdeauna, în mod onorabil şi folositor pentru neam. Asta nu se poate face prin declaraţii către un ministru sau un guvern, ci printr-un memoriu serios către Rege (...). El avea oarecare rezerve, temându-se că Regele nu va putea face nimic. Eu i-am înlăturat toate argumentele. De altfel, ieri am vorbit mult în chestiune şi cu Bodogaie, dar nu i-am făcut cunoscut punctul meu de vedere, mai ales nu metoda pe care o cred ducătoare la scop" (p. 100-101).

Numărul semnatarilor tot creşte, ei punându-şi nădejdile, pe de o parte în înţelepciunea politică a omului de ştiinţă ce ajunsese la formula declaraţiei-memoriu, pe de altă parte în onestitatea vrăjmaşilor - ceea ce demonstra că n-aveau habar cu cine intenţionau să dea mâna, pentru că a face un pact cu comuniştii şi a mai şi crede în el însemna a fi total orb în materie de informaţie politică şi incompetent în acţiune .

"*Ieri am stat, mai târziu, de vorbă cu Andrei Ionescu şi P. P. Panaitescu, despre memoriul celor peste 300 legionari adresat ministrului de Interne. Le-am arătat că acesta nu rezolvă nimic şi nici nu va fi luat în considerare. Îl socotesc chiar o greşeală, dat fiind că el nu neagă existenţa mai departe a legionarismului în ţară, ci se mărgineşte să spună numai că semnatarii nu mai fac parte din legiune de la 1941 încoace. P. P. Panaitescu îmi răspunde că nici nu vrea să rezolve problema; pe el îl interesează numai soarta individuală a semnatarilor. Eu îi marturisesc că ar trebui pusă cu curaj întreaga problemă a legionarismului, care trebuie privită ca un capitol definitiv încheiat, printr-o adresă temeinică către Rege. P. P. Panaitescu nu crede că Regele ar putea face ceva. El ar avea o soluţie radicală pentru legionarism: să-şi dea mâna cu comuniştii şi să distrugă burghezia română, care este o calamitate. El regretă că Regele a comutat pedeapsa de moarte a generalilor: aceştia trebuiau împuşcaţi, pentru a pedepsi astfel cea mai ticăloasă tagmă a vieţii româneşti. S-au şi dus tratative cu conducătorii comuniştilor în sensul de mai sus. El fusese sortit să fie trimis la Tribunalul Poporului, ca directorul "Cuvântului" după moartea lui Nae Ionescu, dar conducătorii au renunţat la acest lucru... Al*

doilea care a tratat chestia cu comuniştii a fost Radu Gyr, care a fost, totuşi, pedepsit. Se pare că comuniştii se tem de legionari, şi mai ales, nu-i vor evreii. Deci, lucrul pare că nu se putea face... Eu mă menţin pe punctul de vedere al meu, declarând că aş accepta cu plăcere să discutăm contradictoriu cu câţiva legionari de marcă, problema legionarismului, dar el se teme că aşa ceva ar fi considerat ca şedinţă de cuib.

După aceea, am vorbit cu Bodogaie, care mi-a spus că a semnat foarte nebucuros memoriul. Aproape că s-a certat cu P. P. Panaitescu, cu care acum a vorbit întâia oară. La fel mi-a spus asta, pentru a doua oară, Stănescu" (p. 103-104).

Părerile privind soarta Ţării (ce depindea şi de atitudinea legionarilor faţă de comunism) ale lui P. P. Panaitescu sunt de- a dreptul scandaloase: a întinde mâna principalului duşman al Românilor, după spusele întemeietorului Legiunii Arhanghelului Mihail, constituie o negare a întregii activităţi şi jertfe depuse de victimele oferite de cei de o credinţă cu el; a regreta că generalii, care au reprezentat opoziţia la ateismul triumfător în vecina de la Răsărit, n-au fost executaţi de către rivalul politic comun arată o lipsă de consecvenţă stupefiantă. A socoti burghezia română drept vinovată în întregul ei seamănă nespus cu atitudinea comuniştilor faţă de ea, a celor dispuşi permanent să nu ia în seamă individul, cu drepturile lui, ci doar grupul, pentru care individul este făcut răspunzător, ceea ce este aberant. Iar a afla că Radu Gyr a purtat tratative similare alor sale explică acceptul poetului de a conferenţia în 1963 în favoarea regimului comunist, în faţa colegilor săi de detenţie ce-l priveau ca pe o ultimă nădejde şi stânca de care se agăţau în disperarea lor metafizică, după cum explică şi colaborarea sa literar-propagandistică, de după eliberare, la revista M.A I.-ului destinată înşelării românilor refugiaţi în străinătate, asupra stărilor dezastruoase din patrie.

Acţiunea lui P. P. Panaitescu dă oarecare roade: " *P. P. Panaitescu s-a întors ieri de la Bucureşti, unde a avut tratative cu guvernanţii în vederea eliberării legionarilor. Pactul e făcut în condiţii care sunt apreciate în mod variat de legionari. Îşi aşteaptă trierea în zilele acestea*" (p. 200). E regretabil că informarea noastră asupra acestor tratative şi rezultatelor lor se opreşte aici, în " **Ziarul"** lui Onisifor Ghibu. Ceea ce mă miră este că P. P. Panaitescu a fost uitat în clipa când comuniştii au decis să-l facă răspunzător de crimele săvârşite în reeducări pe Petraşcu, ca reprezentant al lui Horia Sima în cadrul altor tratative, în vederea eliberării legionarilor, duse cu guvernanţii. Căci 'fidelitatea' comuniştilor faţă de aliaţii lor temporari este legendară, iar nevinovăţia lui Petraşcu în privinţa scenariului creat pentru o nouă condamnare a sa, aceea la moarte, este arhievidentă.

Unul dintre aspectele personalităţii unui memorialist, ce nu trebuie neglijat de istoricul acestui gen, deşi până în prezent nu a preocupat nici un cercetător al domeniului, este relaţia lui cu lumea inconştientului, manifestată în vise, memorialistul fiind un experimentator al omului în completitudinea lui. Or, memorialistica de detenţie este destul de bogat ilustrată cu relatări de vise.

Această caracteristică, deobicei, trădează setea de a-şi cunoaşte viitorul a deţinutului, afundat într-o lume secretă a cărei cheie n-o deţine el, ci ministerul de resort, anchetatorul sau caraliul. Alteori stările onirice

sunt provocate de lipsa bucuriilor libertăţii, de tânjirea după ele. Există cazuri când visele oferă suficient material, aşa cum sunt relatate, pentru a îngădui o psihanalizare - oricât de sumară, ori de aproximativă. În majoritatea situaţiilor, aceste narări nu permit altceva decât constatarea recrudescenţei unor înclinaţii spre superstiţie, moştenite din copilăria memorialistului, nu rareori rurală. Va să zică, gama este destul de largă să poată alcătui documentaţia pentru un studiu complet dedicat componentelor ei şi, mai ales - pentru mine - dedicat modului de receptare a lor.

Voi consemna în continuare visul pe care l-a avut profesorul Onisifor Ghibu în Săptămâna Patimilor, deoarece oglindeşte tema ideatică majoră a perioadei, ce bântuia cugetele deţinuţilor de la Caracal şi bineînţeles pe acela al povestitorului. " *Parcă murise în braţele mele măicuţa sau Veturia. Se adunase la trup ca un copil mic. Am rămas uluit de o asemenea întâmplare, cu care nu voiam să mă împac nicidecum şi, deodată, moarta a început să învie, să se îmbujoreze la faţă şi să zâmbească. Parcă era, totuşi, Veturia*" (p. 17). Nu este un vis de trecut cu vederea, ţinând seama de perioada calendaristică (mă refer la calendarul bisericesc) când a avut loc, cât şi la starea deplorabilă a nădejdilor visătorului.

În cele ce urmează, îl voi ajuta pe cititor să-i pătrundă înţelesul.

OBSERVAŢII

1. La începutul relatării visului şi în încheierea ei, constat confuzia dintre mamă şi soţie; în final, confuzia tinde să se rezolve, fără ca ieşirea din ea să reprezinte o opţiune definitivă ("parcă" ... "totuşi").

2. Visul este clădit pe două întâmplări antitetice: moarte şi înviere.

3. Ambele sunt însoţite de anumite fenomene naturale (cel dintâi hiperbolizat): moartea micşorează trupul (bătrâna redevine copil); înviata se roşeşte iarăşi în obraji şi surâde, ca pe timpul vieţii.

4. Mai există o trăire vrednică de menţionat: dacă moarta este mama visătorului, el - fiul - o ţine-n braţe, pe ea - devenită copil -, ca un părinte, iar părintele - mama-copil - se află în poziţia de altcândva a feciorului ei. Adică o inversare de personalităţi ce, probabil, constituie şi cheia visului.

5. E important de menţionat că visul a avut loc în noaptea precedând Săptămâna Patimilor, ce introduce Învierea Domnului.

COMENTARII

A. Marea şi pământul sunt receptacolele vieţii şi simboluri ale uterului matern. Mama, prin inversare, simbolizează aceste două elemente (nu marea, ci apa). Gaia, Rhea, Hera, Demeter, Isis, Ishtar, Astartea, Kâli, sunt simultan zeiţe mume şi ale fertilităţii.

Mama îţi dă viaţa şi-ţi rămâne adăpost, siguranţă, căldură, odihnă, izvor al hranei. Dar reprezintă şi pericolul ca, prin prelungirea rămânerii în trupul ei, să te sufoce îngustimea lui. La fel, a rămâne agăţat de fustele sale, după naştere, sub călăuzirea ei, în umbra voinţei sale, presupune o castrare a personalităţii copilului, o devorare a vieţii lui proprii de către genitoarea sa. De aceea, mori pentru mamă (ieşind din trupul ei) şi te naşti pentru pământ, pentru o viaţă nouă, sub oblăduirea unei mume noi, potrivită noului stadiu. Moartea finală te oferă hrană acestei mume de pe urmă: pământul. Relaţia mamă-copil este ambivalentă, iar 'moartea' (ruperea cordonului ombilical) reprezintă o naştere. Apariţia unei mume noi, simbolice - pământul -, pregăteşte primirea solului ei personificat:

femeia iubită - soţia, în cazul de faţă. Echivalenţa dintre mamă şi soţie este uşor de făcut. De ambele ne leagă cea mai intensă dragoste posibilă omului pentru vreun semen; ea cuprinde recunoştinţă, admiraţie, milă, dorinţă de ocrotire (primită şi oferită), înţelegere şi cerinţă de a fi înţeles, împăcarea datorată satisfacerii reciproce a tuturor nevoilor; şi toate sentimentele nobile şi generoase.

Dogma creştină insistă asupra fecioriei Mariei; prin aceasta încurajează dezvăluirea că ea, fiind fiica lui Dumnezeu - ca noi toţi -, este şi mama lui Dumnezeu, în calitate de mamă a Pruncului lui Dumnezeu, deoarece Iisus este Dumnezeu, deci părintele tuturora, dar şi Fiul lui Dumnezeu. Primind conceperea prin Duhul Sfânt, ea este Maica lui Iisus, aceea care a fost fecundată, spiritual vorbind, de Dumnezeu. Pe atari adevăruri revelate se bizuie construcţiile onirice în care inversarea de personalităţi (mamă şi soţie), în sensul arătat, este posibilă. În calitate de fecioară, Maria întruneşte întreaga potenţialitate a lumii; în calitate de mamă, ea devine mijlocul direct al Creaţiei. Cele două reprezentări nu se opun între ele, ci se continuă, mijlocind intervenţia principiului creator.

Mama reprezintă un arhetip; cel mai însemnat. El este asimilat inconştientului, lui *'anima* ', din care urcăm spre conştiinţă.

B. Moartea constituie pieirea absolută a ceva viu şi pozitiv. Ea repetă naşterea (în măsura în care aceasta constituie moartea stării fetale); însă, după cum naşterea-moarte desemnează trecerea într-o nouă formă a vieţii, la fel, moartea presupune o nouă mutaţie într-un alt stadiu, necunoscut anterior. Moartea este legată de simbolica pământului, din care face parte şi simbolizarea maternităţii. E ineluctabil legată de conceptul mamei, deci al naşterii; este un alt aspect al celei din urmă. După cum fătul nu se poate îndrepta decât spre naştere ('moarte' - în raport de stadiul de făt), la fel omul nu se poate îndrepta decât către moarte (un alt fel de naştere?). Ce stadiu inedit pregăteşte apropierea de moarte? Iadul sau Raiul. Acestea sunt numele stărilor viitoare şi s-ar spune că liberul arbitru îngăduie opţiunea între o stare şi cealaltă, încă din cursul existenţei terestre. Aceste stări coexistă în noi înainte de moarte (în cursul vieţii); moartea face posibilă disjungerea lor, alege binele de rău, alege viul de forma lui viitoare, căci moartea coexistă în noi cu viaţa, după cum viaţa extrauterină coexistă cu viaţa intrauterină, ca destin inevitabil. Orice iniţiere presupune moartea omului vechi.

Toate acestea înlesnesc ajungerea la acceptarea raţională a învierii, ca posibilitate postumă, deşi nefirească, adică potrivnică legilor naturii - cum le cunoaştem azi - şi direcţiei impuse de acestea.

Învierea este un dat al Creştinismului. Speranţa credinciosului este învierea în trup, confirmată de Hristos apostolului Toma necredinciosul, prin existenţa reală a rănii Sale.

Atari cunoaşteri îngăduie scenarizarea din visul de la care plec.

C. Există o altă inversare de personalităţi în acest vis ce trebuie menţionată. Este cunoscut că în vis, cel mai adesea, vedem ca în oglindă, adică invers decât în diurn. În acest caz, trebuie considerat că personajul ce a murit şi a înviat nu este nici mama, nici Veturia, ci este visătorul însuşi, visătorul care a trecut, la naşterea sa, prin moartea ca făt şi învierea sub soare, când a fost luat în braţe şi legănat de mama, înlocuită

mai târziu de soţia sa, visătorul care trăieşte cu atâta intensitate Săptămâna Patimilor ce pregăteşte moartea şi învierea 'nădejdii' noastre, Iisus Hristos, deci a tuturor speranţelor noastre, mai ales acelea ale eliberării.

Era săptămâna precedând Învierea şi ideea Ei frământa toate sufletele celor din lagăr. E limpede că subconştientul visătorului a înlocuit propria persoană cu un *alter ego* : mama sau soţia (neclar definite deoarece ele, împreună, simbolizează Muma primordială, matricea Vieţii), care *alter ego* se împuţina de la o clipă la alta, după cum profesorului Ghibu, în realitatea diurnă, i se reducea personalitatea datorită limitărilor aduse de condiţiile privării de libertate.

Apoi venea încurajarea, cu caracter, oarecum profetic: VEI INVIA! Căci pluteau în aer, pentru toţi, miresmele resurecţiei din morţi.

Acest vis cu care am început, în ordinea transcrierii este precedat de un altul, mai puţin limpede la lectură. L-am citat cel dintâi deoarece aruncă o lumină foarte bogată asupra stării de spirit a memorialistului în detenţia din 1945.

Acestălalt (din noaptea precedentă) sună după cum urmează.

" *Am ajuns cu trenul în gara Stana, dar trebuia să continui drumul. M-am dat puţin jos din tren, să-mi văd casa şi grădina. În faţa casei era un car-platformă, din care soldaţii aruncau cu furcile cucuruz în pod. Am strigat de departe la ei. Casa era destul de schimbată. Grădina răsturnată. Pe unde fuseseră cărările cele frumoase, erau numai râpi uriaşe*" (idem).

COMENTARII

Visul este unul al călătoriei, dar nu al uneia iniţiatice, ci doar de îndepărtare de destinul personajului, aşa cum l-a cunoscut el până atunci. Un popas îi îngăduie o privire asupra trecutului său cel mai luminos, adică aruncată asupra proprietăţii de la Stana, ce simbolizează întreaga fericire a existenţei de până atunci a lui Onisifor Ghibu. Stăpânul ei constată trei modificări ale trecutului de care s-a despărţit prin absenţă: schimbări survenite în înfăţişarea clădirii (nemenţionate în amănunte, deoarece nici visătorul nu era conştient ce modificări anume în viaţa sa aducea detenţia; nu ştia nici măcar, la ora visului, dacă era definitiv epurat din învăţământul superior sau nu); distrugerea cărărilor, preschimbate în râpe (simbolizând neputinţa visătorului de a se mai folosi de drumurile prin zile, cunoscute şi îndrăgite); şi stricarea gospodăriei de către oameni în uniformă care se purtau fără grijă, nici precauţie cu bunurile sale, iar aceasta o făceau pe picior de plecare, adică din mers, dintr-un timp în plină scurgere. Nu este dificil să citesc în aceste personaje o simbolizare a soldaţilor de pază a lagărului, pe mâna cărora încăpuse Onisifor Ghibu. Ruperea de trecut este explicată prin prezenţa uniformelor, oarecum înstăpânite asupra domeniului paradisiac ce-i aparţinuse până la arestare, ca şi de prezenţa trenului (trenul vieţii) a cărui oprire în dreptul Stanei este de scurtă durată.

Mult mai târziu, Onisifor Ghibu are un alt vis de care-şi aminteşte şi pe care-l socoteşte " *foarte caracteristic*" , din păcate nemotivându-şi această opinie (caracteristic pentru ce?).

" *Eram cu Procopovici undeva, unde aveam de urcat o pantă, din cale afară de ridicată. Era ca peretele unei clădiri, cu o înclinaţie de circa 85%. Panta era albă ca laptele, ca praful de zahăr sau ca zăpada cea măruntă. Urcam, ţinându-ne de mână, cu imense greutăţi şi obsedaţi mereu de*

teama că ne vom rostogoli. Când eram aproape de sfârşit, ne-au părăsit puterile, încât era să cădem în neant. Totuşi, ne-am opintit din nou şi am ajuns în vârful dealului, respectiv al pantei, de unde mai aveam să mai facem un înconjur la fel de periculos. O nouă teamă ne-a cuprins, dar, după noi opintiri, am trecut şi peste acest obstacol şi am ajuns la liman. Mai departe nu-mi mai amintesc visul. Nu pare un vis fără vreo explicaţie, pe care nu încerc s-o dau aici" (p. 203), ceea ce este regretabil căci contac tul unui pedagog cu propriul subconştient ar fi plin de învăţatură.

COMENTARII

Procopovici este un fost coleg de la Universitate, amestecat în epurarea lui Onisifor Ghibu, apoi căzut printre indezirabili, ajuns coleg de lagăr şi cabană cu el şi, în principiu, cel mai apropiat dintre codeţinuţi. Destinul le era comun, ambii intelectuali, din acelaşi oraş, zăcând în lagăr pentru pricini similare.

Veştile privitoare la tot mai apropiata eliberare, după trecerea prin sita unor comisii de triere, despre ale căror criterii nu se cunoştea nimic, creau în lagăr o tensiune greu de suportat. Pentru a li se conferi libertatea, cei doi trebuiau să-şi dovedească nevinovăţia în faţa comisiilor ministerului de Interne, trebuiau să arate că nu erau pângăriţi cu nici una dintre acuzaţiile, rămase necunoscute lor, ce li se puteau aduce, că nu erau murdari, că nu erau negri. De aici, albul imaculat al pantei extrem de abrupte ce aveau de învins. De remarcat cele trei comparaţii făcute de Ghibu când îşi transcrie visul: laptele, praful de zahăr, zăpada cea măruntă. Aşa era urcuşul lor aproape imposibil de efectuat şi plin de peripeţii de speriat. Sub ei, hăul. Dar au izbândit asupra tuturor dificultăţilor şi s-au mântuit, adică ...se vor elibera, ceea ce nu mai consemnează Onisifor Ghibu, pentru a nu cădea în superstiţiile ce-i pândesc lesnicios pe deţinuţii lipsiţi de orice alte nădejdi şi de care ne vom izbi în majoritatea cărţilor luate în consideraţie de aci înainte.

Socotesc că am demonstrat filiaţia temporală dintre acest jurnal şi memorialistica efectivă din reeducări, prin aceea că reeducările au început, cum se vede din paginile lui Onisifor Ghibu, mai înainte de Reeducări.

II. ASPIRAŢIA DE A CUPRINDE INTREGUL (Eseul istoric)

- http://www.litdedetentie.as.ro/1_2_1.phpRevelarea şi evaluarea "reeducărilor" la D. Bacu
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_2_2.phpUn iad creat anume pentru studenţi (Virgil Ierunca)

REVELAREA ŞI EVALUAREA"REEDUCĂRILOR" LA D. BACU

În locurile de detenţie politică ale comunismului, lipsa de informare ducea la răspândirea din om în om a numeroase ştiri false despre viaţa în alte penitenciare, în alte încăperi ale aceluiaşi loc de pedeapsă, ori legate de evenimente petrecute prin gherle în diverse momente ale evoluţiei politico-ideologice naţionale, rămase necunoscute condamnaţilor. Nu

puţine dintre aceste şoapte se preschimbau în legende, când izbeau închipuirea ascultătorilor ca ieşite din comun, fie în privinţa curajului eroilor lor, fie a monstruosului comportării reprezentanţilor represiunii. Ele se transmiteau prin inşi neimplicaţi direct în cele relatate, dar care surprinseseră fragmente, le legaseră între ele sau le deduseseră din zgomotele bătăilor, din urlete inexplicabile, din buşituri de uşi metalice, din furarea, printr-o crăpătură a oblonului de scânduri, a imaginii vreunui cadavru în pielea goală pe un capăt de rogojină, părăsit în curte câteva clipe, din vânătăile acoperind obrajii unui nou venit în celulă şi la fel de repede scos din ea, până a apuca să-şi explice colegilor pocirea, de nu refuza cumva s-o facă.

Ca orice sentiment, frica, mai ales, era stimulată de atari legende şi tot ea le colora sumbru, le amplifica patetic, le orna cu amănunte sinistre, născocite pe loc în mintea novicilor, deoarece afectele fac casă bună cu imaginaţia şi fără ajutorul motorului ei se sting de la sine.

În acest fel mi-au parvenit cele dintâi ştiri despre reeducări, deşi la câteva luni după depunerea sub pământ, la Jilava, am stat cu doi sau trei tineri trecuţi prin acel iad, unul chiar menţionat de surse ca luând parte destul de activă, cu bâta în mână, la convingerea colegilor să devină comunişti, după ce suferise atât de mult încât îşi adusese propriul tată în faţa anchetatorilor (dar fusese atât de puţin convins, el însuşi, încât, la eliberarea ce nu-i întârzie, având condamnare mică, repetă fapta pentru care fusese arestat şi încercă încă o dată să fugă din ţară; astfel, iarăşi reveni la Piteşti să se arunce în pumnii bătăuşilor şi să-şi vâre capul în fecalele oferite lui drept hrană cât timp nu se dovedea la fel de îndârjit în rău ca zbirii săi); acum era arestat pentru a treia oară şi, pentru cea dintâi, primise o pedeapsă suficient de lungă cât să-şi ia rămas bun de la tinereţe pe totdeauna. Celălalt, un copil de paisprezece ani la arestare, avea sistemul nervos descumpănit de coşmarele suferite; până şi astăzi se înfăţişează o dată pe an la spitalul nr. 9, pentru reechilibrare. L-am întâlnit, cutremurându-mă, prezent într-una dintre cărţile înfăţişate aici. Legende circulau printre noi, cei din aceeaşi cameră cu ei, în legătură cu aceşti reprezentanţi ai unui trecut ce ni se părea glorios, însă din care nu înţelegeam mai nimic, pentru că noi, studenţii 'revoluţionari' ai generaţiei '56, eram nişte neisprăviţi, total nedotaţi cu orice altă experienţă decât cea dobândită pe băncile şcolare. Trăgeam cu urechea la ce şuşotea unul, adăstam pe lângă celălalt, să-i înţelegem din fărâme de istorisiri anii duşi, eram prea ruşinaţi de propria noastră 'lipsă de trecut' pentru a ne da în vileag neştiinţa şi nu puneam întrebările esenţiale, dădeam din cap de ca şi cum lucrurile ne erau familiare şi rămâneam îngroziţi şi la fel de ignoranţi asupra a ce însemna adevărata puşcărie când partidul voia să facă a pieri o generaţie de intelectuali în mocirla unde se înecau informatorii Securităţii, căci crearea acestora din cei mai buni membri ai ei fusese una dintre intenţiile M.A.I.-ului când a întocmit planul sinistru pus în practică sub numele "reeducări" şi, mai ales, "demascări".

Foarte târziu după eliberare, foarte târziu şi după ce m-am împrietenit cu Ghiţă Calciu până la a fi nedespărţiţi ani de zile, legându-ne destinele prin angajarea în lupta comună pentru Ortodoxie, de fapt până ce el a fost ultima oară arestat, după slobozire izbutind a pleca în Statele Unite ale Americii - îl menţionez pentru că el a reprezentat unul dintre protagoniştii

istoriei reeducărilor, pe punctul de a primi pedeapsa capitală de nu dovedea imensa îndrăzneală a înfruntării Securităţii cu prilejul celui de al doilea proces (a se vedea mai departe darea de seamă asupra cărţii lui Marcel Petrişor) -, amic care niciodată nu şi-a dat drumul vreunei amintiri din acea perioadă, presupunând - şi nu greşea - că nu eram suficient de pregătit, ca maturitate psihologică vorbind, şi n-aş fi înţeles degradarea sufletelor în acele cumplite încercări, foarte târziu după acestea, am putut citi lucrarea lui D. Bacu: " **P iteŞti - Centru de reeducare studenţească** " [Cu o prefaţă de Preot Gheorghe Calciu, Bucureşti, Editura Atlantida, 1991], într-o primă ediţie realizată în străinătate. A fost o adevărată revelaţie, în urma unei izbiri figurative în moalele capului cu măciuca (după cum mi-a parvenit că procedează uneori maeştrii zen, pentru iniţierea ucenicilor lor).

Îndemnul colectivului editorial compus din romancie rul, memorialistul şi eseistul Marcel Petrişor, din Octavian Voinea, Simion Ghinea şi alţii, de a reedita în România postrevoluţionară această carte (căreia i s-au adăugat, neprofesionist, o mulţime de alte titluri, până ce acela autentic se pierde printre ele) a fost excelent, pentru că e singura, până în prezent, să ofere o detaliată viziune panoramică asupra strădaniei întunecate şi continue de dezumanizare fără întoarcere a adversarilor politici, ca şi o minuţioasă analiză a străfundurile abisale ale fiinţei umane. " **PITEŞTI - CENTRU DE REEDUCARE STUDENŢEASCĂ"** , în pofida câtorva erori de informaţie vehiculate, trebuie considerată cea mai completă lucrare documentară din domeniul istoriei contemporane a românilor şi una dintre foarte puţin numeroasele de acest tip, ce tratează despre întreaga noastră istorie. Valoarea ei nu stă numai în tendinţa spre integralitate a cuprinderii, nici doar în aspiraţia la înţelegerea subtilă a fenomenului descris, ci şi în punerea în pagină a întregii situaţii politice din ţară în epoca dată, ca şi în oferta de descifrare a sufletului uman în condiţiile limită de rezistenţă, înainte de destrămare, a personalităţii. Nu pot înţelege cum de nu a explodat materia acestui volum, la timpul întâii sale publicări, din lumina stârnită de explozie să incendieze întreg Occidentul, să-l trezească de pe atunci până la a sesiza demonismul bolşevismului, caracterul său antiuman şi nu pot înţelege nici cum astăzi încă mesajul uluitor al lucrării nu a învins inerţia rece a semenilor din Apus, îndemnându-i să facă front comun şi invincibil împotriva oricărei perpetuări a comunismului în lume, ori a recrudescenţei lui, oriunde s-ar face simţită.

(Şi totuşi există ştiri în Occident despre reeducări, dar ele nu corespund realităţii, în toată oroarea ei. Hans - Jürg Stückelberger şi Ken Beeker au publicat **"S hining in the D arkness** " - Strălucind în întuneric; [Michigan, Ann Arbor, 1990]. -; la capitolul **The Persecuted, the Persecutors and the Church. The Story of Father Gheorghe Calciu** , Persecutaţii, persecutorii şi Biserica. Povestirea Părintelui Gheorghe Calciu, citesc: " *Intenţionat, am fost trimişi, în cursul primului an, în celule de şase până la opt deţinuţi, ce erau schimbaţi în fiecare lună, astfel încât să îngăduie fiecărei persoane să stea cu toţi ceilalţi la un moment dat sau altul. Singuri şi având atât de mult timp la îndemână, vorbeam, în grupurile acestea, despre toate - trecutul nostru, inşi cunoscuţi afară şi în închisoare, ideile noastre şi nădejdile şi temerile.*

Apoi procesul de stoarcere începu. Fură selecţionate grupuri mici şi

plasate în celule speciale, unde erau torturate uneori timp de luni de zile, până ce dădeau informaţii despre camarazii lor. Fiece amănunt ce le ajunsese la urechi era smuls din ei. Când venea rândul fiecărui deţinut să fie interogat, ofiţerii aveau deja un dosar complet asupra fiecărui aspect al vieţii sale. Eram total descoperiţi, goi din punct de vedere psihologic şi lipsiţi de apărare.

Aceste date au fost de asemeni foarte eficient folosite pentru culegerea şi anchetarea indivizilor de afară. Când securitatea vădeşte cunoştinţe ale celor mai semnificative şi intime detalii din viaţa unei persoane, crează impresia unei forţe atotcunoscătoare. Rezistenţa este zdrobită. Persoana este speriată până la disperare. Eşti gata să recunoşti orişice, să divulgi orice informaţie. E ceva diabolic.

Înarmaţi cu dosarele, ofiţerii penitenciarului au început procesul "reeducărilor". Strategia lor era să lucreze asupra "păcatelor" şi "încălcărilor" noastre ca "duşmani ai poporului". Prin repetarea ca loviturile de ciocan a acuzaţiilor şi prin tortură, fiecare deţinut era izolat, din punct de vedere psihologic, într-o lume a vinei, a neîncrederii şi a beznelor - fără ieşire, fără orizont, fără speranţă.

Am început a crede acuzaţiile, că eram cu adevărat vinovaţi şi că aveam o datorie de plătit pentru daunele săvârşite partidului şi Ţării noastre. Când deţinutul atingea acest punct, era trimis în alte celule să slujească drept informator - o cale de a repara încălcările săvârşite.

Rezultatele fură boala mentală, moartea datorată torturii, sinuciderea sau creierele spălate ale unor oameni cu voinţa zdrobită. O întreagă generaţie aproape în întregime distrusă" (p. 33-34).

Poate că Gheorghe Calciu istoriseşte începuturile Piteştiului, acele constrângeri ce au creat al doilea val (după grupul din jurul lui Ţurcanu, provenit din Suceava) de reeducatori ai sutelor de victime ce au căzut în mâinile lor. Şi bine ar fi dacă aceasta constituie mărturia despre cum au fost formaţi reeducatorii înşişi, căci altă mărturisire directă nu există (de văzut şi naraţiunea lui Eugen Măgirescu, totuşi, la fel de vagă asupra a când s-a petrecut momentul descris). Însă, cum paginile se adresează cititorilor civilizaţiilor apusene, lipsa altor informaţii despre torturile săvârşite de deţinuţi împotriva deţinuţilor (şi acesta este scandalul strigător la cer), săvârşite de reeducatorii condamnaţi împotriva victimelor egale în condamnare cu călăii lor, lasă impresia că doar ofiţerii M.A.I. au făcut parte din echipele de şoc ce au mânat oamenii la sinucidere, la nebunie şi la moarte. Or, asta ascunde adevărul cel mai grav: sub îndrumarea securiştilor (neimplicaţi direct, odată începute reeducările) deţinuţii i-au chinuit bestial pe deţinuţi. Dacă autorul s-a temut că aureola deţinuţilor politici ar fi înceţoşată de participarea la genocid, în reeducări, greşeşte, fiindcă ei au fost aduşi la această participare, prin mijloacele cele mai cumplite, la care au fost supuşi până la pierderea raţiunii, a umanităţii, a voinţei, cum singur o spune. Ca atare, din informaţiile sale, Occidentul nu poate întrevedea grozăvia celor petrecute la Piteşti şi Gherla, la Canal: dezumanizarea absolută a deţinuţilor politici până la a-i determina să-şi devină proprii vrăjmaşi.)

"**P iteŞti - centru de reeducare studenţească"** interesează umanitatea mai mult decât documentele privitoare la lagărele germane, în care oamenii au fost ucişi în chip odios, fiindcă la Piteşti, apoi la Gherla, la

Canalul Dunăre-Marea Neagră, la Târgu-Ocna şi prin alte părţi (după cum aud că, în alt mod, se întâmplă şi în China, cum s-au petrecut lucrurile, probabil, şi în U.R.S.S.), omul nu numai că n-a fost ucis (voluntar), decât în anumite - deşi numeroase - cazuri, dar el n-a fost lăsat să moară, oricât o dorea şi se zbătea să-şi atingă sfârşitul şi s-a urmărit depersonalizarea lui până la animalizare, întoarcerea personalităţii sale pe dos, preschimbarea lui din înger sau individ obişnuit în diavol, din el însuşi în cel mai temut duşman al său şi al semenilor, din făptură cugetătoare în robot. La fel, nu mă dumiresc cum ediţia nouă a constituit o nereuşită editorială, datorată absenţei interesului concetăţenilor noştri pentru adevărul ce îi priveşte direct şi personal, cum se spune, căci n-au de unde şti ce le mai rezervă viitorul, dacă nu iau măsuri din vreme împotriva oricărei tendinţe de extremă stângă şi analfabetă de reafirmare în politică, ori a oricăror alţi duşmani ai omenirii, extremişti lipsiţi de scrupule, ce izbutesc să pună mâna pe putere.

Şi, totuşi, părintele Calciu, când meditează la cele petrecute, pare că vrea să-mi tempereze zelul (într-un dialog imposibil, din pagina tipărită la cititor şi invers), când îmi dă replica: "*Nici noi nu înţelegem tot, noi care am trăit tot. (...) Avem nevoie de o sensibilitate apocaliptică*" (p. 10).

Fiindcă l-am pomenit pe prefaţator, doresc să extrag din cele câteva pagini încredinţate de el tiparului o amintire cu valoare antologică şi cu caracter reprezentativ pentru ceea ce constituie criteriul de judecată folosit în continuare în această carte, modelul pentru ceea ce aştept de la atari lecturi, care nu trebuie numai să ne informeze (oricum), ci se cuvine să ne şi emoţioneze şi, mai presus de orice, se cade să ne stârnească exclamaţia: 'Ce oameni de talent şi cultură (reflectată în maniera lor de a scrie) au fost supuşi dezumanizării! Cât a pierdut Ţara!' Deoarece memoriile, ca şi orice altă redactare din domeniul umanismului, sunt datoare să oglindească o minte limpede, să dea dovadă de participarea autorului (retrăire), să respecte limba în care sunt transpuse (şi s-o înalţe către zone ale exprimării celei mai nobile - prin expresivitate -, chiar de nu încă familiare cititorului sau/şi plastice, prin abject, oglindind cugetul integral şi cu fidelitate), astfel încât să convingă că autorul şi povestirea sa aduc mult mai mult decât o înşiruire monotonă de evenimente (oricât de tragice), aduc, anume, o înţelegere profundă a omului, ca specie, necunoscută (în acea lumină) până la lectura operei respective, model şi prin rostire. Or, din majoritatea memoriilor de detenţie publicate până acum nu se întrevede conştiinţa memorialiştilor că ei, privilegiaţii ce-şi aleg să fie purtătorii de cuvânt ai sutelor de mii sau milioanelor de foşti deţinuţi politici, au hotărât, când au luat pana în mână, să glăsuiască în numele tuturora, cu răspunderea culturală ce revine unei atari poziţionări morale şi istorice şi să se adreseze posterităţii de mii de ani.

"*Era în luna Iulie 1958. Spre apusul soarelui, după ce trecuseră zece ore de la moartea lui Costache* (Oprişan, n. n.) *, în care timp ne rugaserăm cu lacrimi şi disperare: "Cu sfinţii odihneşte Hristoase sufletul adormitului robului Tău Costache... Costache...", după ce i-am spălat trupul, ca să intre curat în pământul din care a fost zidit, l-am scos gol pe targă în curtea închisorii. Soarele apunea, lumina lui de aur cădea peste o vegetaţie luxuriantă, nebună, înăbuşitoare.*

Lumii nu-i păsa de noi. Nu pierise universul în nefiinţă, soarele nu-şi

întunecase lumina sa, nu se despicase pământul până în adânc, nici florile nu-şi pierduseră frumuseţea. Încă o dată, naturii nu-i păsa de noi. Universul nostru - carcera! îi era lumii necunoscut şi indiferent.

Ne-am întors în celulă copleşiţi, urând florile şi copacii, şi cerul senin şi pur, şi soarele de aur. Pe targa murdară şi măruntă, în mijlocul curţii uriaşe, păzit de gardianul în uniformă, era trupul gol al lui Costache. Slab - doar piele şi os - (incredibil cum putea fi acela un trup de om!), sub lumina dură care îi scotea în evidenţă slăbiciunea şi urâciunea corpului emaciat, zăcea acolo ca un monument al morţii. Şi nici un înger nu-l păzea cu sabia de foc de profanările ulterioare. Nici unul. Doar un gardian în uniformă.

Pe pieptul gol şi descarnat, străluceau două flori albastre, mari, necunoscute - toate florile ne deveniseră necunoscute. Le pusese Iosif, profitând de un moment de confuzie a gardianului. Le rupsese pe fugă şi zăceau pe pieptul osos, aruncate strâmb, dar reale şi agresive. Gardianul strigase la Iosif:

"*Ia-le de acolo, ia-le mai repede.*" *(Lui îi era frică să se atingă de mort.)*

(Costache Oprişan decedase datorită tuberculozei ireversibile, netratate; n. n.)

Iosif nu l-a ascultat.

"*O să vă învăţ eu minte pe toţi, şi pe voi şi pe el*", *a mai strigat gardianul.*

Pentru prima dată Iosif i-a răspuns, căci de la moartea lui Costache, în afară de lacrimi şi rugăciuni, nu schimbaserăm nici un cuvânt, nici între noi, nici cu gardianul:

"*Nouă, domnule gardian, ne mai puteţi arăta încă multe, dar lui nu, el v-a scăpat pentru totdeauna.*"

Vedeţi, ei, gardienii, îngerii materiei, credeau că mai au putere asupra noastră chiar şi după moarte.

De atunci, ani în şir l-am tot chemat pe Costache Oprişan, ziua şi noaptea, ca să-mi dea un semn, să-mi spună ceva despre moarte şi viaţa de veci şi niciodată nu mi-a răspuns. De atunci mă întreb şi ne întrebăm: "*Care este hotarul dintre moarte şi viaţă, cine este mort şi cine este viu, noi sau Costache Oprişan?*" (p. 11-12).

Revenim la D. Bacu. El n-a trecut prin reeducări. În schimb, a adunat, în timpul detenţiei cât şi după, sute şi sute de elemente cu privire la Fenomen, de la trăitori, şi, printr-o mistuire dintre cele mai greu asimilabile, care trebuie să-i fi îmbolnăvit sufletul pentru totdeauna, a înţeles, cât se putea pricepe în astfel de condiţii, a pus în ordine şi a expus cvasicomplet, istoric şi mai ales psihologic, cele petrecute la Piteşti, Gherla, Canal, Târgu-Ocna, Ocnele Mari, între 1949 şi 1952, urmărind şi dezatrul "reeducatorilor" ce au avut naivitatea de a se lăsa antrenaţi de Securitate în propria-le dezumanizare şi în dezumanizarea ulterioară a tineretului legionar şi, în mai mică măsură, regalist, naţional-ţărănist, frontierist şi, pe urmă a muncitorimii şi ţărănimii române, ca şi a unor cazuri izolate de intelectuali. Trudnică şcoală, că "*la Piteşti a fost posibil ceea ce în altă parte nu a atins probabil decât zona imaginaţiei bolnave!*" (p. 20). După atâtea zvârcoliri ale gândirii sale tot mai răscolite de materia studiată, el şi-a impus cu solemnitatea cuminte a unui jurământ chinuitor: "*Trebuie să căutăm a înţelege măcar în limita posibilităţilor noastre*

restrânse de ce, cum a fost posibil ca să fie. De ce au căzut barierele care în mod normal puteau să pună frână desfrâului ideii. De ce trecerea de la această idee la împlinirea în actul monstruos a permis ca omul să devină propriul lui cobai, să fie tratat ca un simplu material experimental?" (idem).

Tot compunând din piese separate acest straniu *puzzle* , la capătul căruia autorul nădăjduia să obţină un întreg, i-au parvenit şi informaţii false. Neconcordanţa lor cu adevărul nu se datora relei voinţe a informatorului, ci situaţiei specifice locurilor de detenţie, ca şi 'legendelor', cum le-am numit, inventate fără voie, în vederea stabilirii unor răspunsuri plauzibile. Alteori aceasta se practica cu voie, pentru ponegrirea unei linii politice adverse sau, invers, înălţarea în ochii celorlalţi deţinuţi a unui camarad de crez. (Am menţionat o astfel de legendă, cu privire la zidirea în celulă a lui Corneliu Coposu, în " **T ragedia lui Lucreţiu PătrăŞcanu. Convorbiri cu omul politic Corneliu Coposu** "[Mihai Rădulescu, Bucureşti, Editura Ramida, 1992] .

Atari transmiteri de informaţii înşelătoare, prin cartea sa, nu micşorează ponderea ei în istoriografia reeducărilor - oricât de amendabilă şi impunând completarea rămâne ea - şi mai cu osebire în direcţia pătrunderii psihologice a celor înfăţişate. Ce informaţii greşite ne sunt propuse? De pildă că Şura Bogdanovici, începătorul reeducărilor la penitenciarul Suceava, a fost un 'elev anonim'. De fapt, el a fost şeful legionar al Universităţii Iaşi, cu mai multe ştate prin închisorile basarabene şi antonesciene şi chiar printr-una postbelică. Cum se explică această deformare a adevărului? Prin aceea că D. Bacu nu a stat de vorbă şi cu unul dintre studenţii ieşeni provenind din penitenciarul Suceava şi contemporan cu dezlănţuirea autoreeducărilor. La fel, moartea unui erou mitic al foştilor deţinuţi combatanţi anticomunişti, Gafencu (ce a avut loc la Târgu Ocna, în condiţii de sfinţenie), e atribuită tot Piteştilor, reeducări evitate de el tocmai prin expedierea providenţială la Târgu Ocna, ca tebecist. Şi altele de acest fel.

Ceea ce m-a mirat, într-o primă judecare critică a lucrării, a fost că prefaţatorul ei, Părintele Gh. Calciu, nu a corectat aceste informaţii false, că nu le-a completat pe cele parţiale, el fiind în acele timpuri în miezul lucrurilor şi, pe deasupra, celebru pentru memoria sa extraordinară (Aurel Obreja mi-a încredinţat că se spunea despre Ghiţă Calciu că era "creierul electronic" al Gherlei). Cea mai amuzantă situaţie este că D. Bacu însuşi deschide porţile, să se manifesteze, unei posibile legende. Narează o întâlnire neaşteptată şi emoţionantă cu viitorul său prefaţator (un fel de a spune "o întâlnire"!) : " *În 1956, într- o celulă din arestul principal al ministerului (...), am găsit tras cu acul, în litere Mors e, următoarea frază care m-a înfiora t: CALCIU GHEOR GHE AM FOST ADUS AICI PENTRU CA SĂ FIU OMORÂT. NU SUNT VINOVAT*" (p. 218). Ulterior, povesteşte procesul în care acelaşi a răsturnat planurile Securităţii, dejucându-le conducătorilor ei din M.A.I. intenţia de a dispărea, în spatele mărturiilor reeducatorilor, din poziţia de iniţiatori, organizatori şi supraveghetori ai torturilor, modelând, pentru această vină, o C.I.A. şi un Horia Sima care ar fi ordonat chinuirea deţinuţilor, pentru a ponegri sistemul comunist. După care, autorul adaugă: " *Consecinţa a fost ca procesul să fie amânat fără termen. Nu este în schimb exclus ca Ghiţă Calciu să fi murit de moarte 'naturală', fenomen frecvent în închisori*" (p. 219). Cunoscând foarte bine 'jocul' M.A.I.-

ului, D. Bacu a intuit perfect ceea ce a urmărit Securitatea când l-a internat, după proces, pe Calciu în casimca Jilavei, dimpreună cu ceilalţi 'condamnaţi nescrişi la moarte naturală', dintre care mulţi au decedat, într-adevăr. Aceasta nu înseamnă că a murit şi Calciu. Dimpotrivă, îi va prefaţa, peste ani şi ani, cartea unde se lasă de înţeles (fără corectare!) că ar fi pierit. Apărând ediţia din România, din care citez, şi ştiind că printre editori s-a numărat şi Octavian Voinea, şi el una dintre victime, care a cunoscut foarte bine tot ce s-a petrecut la Piteşti şi Gherla, şi, mai ales, Marcel Petrişor, care a împărţit aceeaşi celulă cu Calciu, în casimcă, iarăşi am fost nedumerit că n-au trecut ei la refacerea paginilor cărţii, cu învoirea autorului, sau la redactarea unei note lămuritoare, ceea ce era şi mai simplu.

O a doua lectură mi-a adus în minte situaţia specială a deţinutului (cu atât mai dusă la extrem în condiţiile secretului absolut dominând reeducările!): deţinutul nu ştia bine ce se petrecea în propria-i cameră, datorită numărului prea mare de fiinţe îngrămădite laolaltă acolo, datorită împrietenirii preferenţiale, datorită prudenţei ce-i făcea pe colocatari să se abţină deseori a da drumul la gură în legătură cu afacerea pentru care erau condamnaţi şi a biografiei anterioare; să nu mai pomenim 'starea de imponderabilitate' a minţii vlăguite de stress, de o hrană din care lipseau elementele necesare funcţionării normale a creierului şi de oboseala nervoasă maximă, o stare de absenţă aproape definitivă din realitate, care şi astăzi mă sperie (în ceea ce mă priveşte), ajungând a mă întreba când vor ieşi la iveală sechelele ei şi mă vor cufunda din nou în neştire. Ce ştia un reeducat despre ceilalţi reeducaţi? Ştia cele ce erau forţaţi prin tortură să recunoască în faţa tuturora, spuse de cele mai multe ori constituind minciuni infernale, pe gustul reeducatorilor. Altfel, până şi şoapta schimbată cu un altul aducea ploaia bâtelor asupra încălcătorilor poruncii de tăcere. Dar despre inşii reeducaţi în alte încăperi? Păi, nici nu era bine conştient că existau alte încăperi cu aceeaşi destinaţie, nici unde, şi cu atât mai puţin, cine era chinuit pe acolo. Să nu ne mire că au fost purtate şi o mulţime de informaţii false, căci nici Gh. Calciu, nici Oct. Voinea n-au ştiut tot. Doar Eugen Ţurcanu şi reprezentanţii Securităţii aflaţi în spatele său au cunoscut TOTUL.

Dacă se pune problema recompunerii unei istorii absolut exacte a reeducărilor, numai declaraţiile scrise, expediate de Ţurcanu Securităţii, constituie un temei oarecum sigur, depinzând, şi în acest caz, de adevărul cuprins în ele.

Aşadar, informaţiile greşite vehiculate de D. Bacu au mai puţină importanţă; ceea ce atârnă în cazul lecturii este spiritul reeducărilor, surprins de el în chip admirabil, ca şi urmărirea degrădării umane, pas de pas, astfel încât cititorul dobândeşte o cunoaştere gravă şi dureroasă, de neuitat, asupra a ce poate face omul omului. Ca şi unele observaţii ce vădesc seriozitatea cu care autorul a meditat la subiectul său, cum ar fi următoarea, ce nu trebuie uitată: *"Nu numai lipsa minoritarilor* (e vorba despre membrii populaţiilor minoritare, reeducaţi din greşeală; n. n.) *, dar şi aceea a prea puţinilor fii de Români bogaţi este o realitate poate paradoxală, dar nu mai puţin adevărată*" (p. 45). Pe marginea ei se poate îndelung glosa. Din această remarcă (ce nu exclude nici minoritarii din torturi, nici pe copiii provenind din marea burghezie sau moşierime, ci

doar subliniază că numărul lor printre victime era redus) se deduce limpede că reeducările erau îndreptate tocmai împotriva sărăcimii române naţionaliste, politica Partidului Comunist fiind cu perseverenţă îndreptată - oricât de sonoră i-ar fi fost propaganda inversă - împotriva celor sărmani, pe care intenţiona să şi-i transforme în sclavi, ceea ce s-a dovedit a se şi înfăptui în timp.

Dacă datele biografice ale lui Alexandru (Şura) Bogdanovici sunt eronate, până la contrazicerea lor, vom lua în seamă cele ale lui Eugen Ţurcanu, despre care, altfel, se cunoaşte mult mai puţin, lăsându-le şi pe ele sub semnul întrebării. Născut în vecinătăţile Rădăuţilor, student la Facultatea de Drept din Iaşi, a fost membru al partidului comunist, după o cochetare anterioară cu Frăţiile de Cruce (care i-a adus pedeapsa de şapte ani închisoare corecţională pentru delict de uneltire. Se pare că a urmat şi cursurile unei şcoli de diplomaţie, după ce muncise ca voluntar pe un şantier feroviar din Bulgaria. Probabil că a fost racolat să participe la viitoarele reeducări preconizate de Securitate sau să fie chiar şeful lor. Octavian Voinea va primi aceeaşi ofertă în cursul anchetei. De bună seamă, n-au fost singurii legionari arestaţi ispitiţi cu această perspectivă. şedinţele de lectură a broşurilor comuniste şi de intonare ale cântecelor de acelaşi tip, menţionate ca fiind constituentele reeducărilor, mai puţin informat asupra celor conduse de Şura Bogdanovici, D. Bacu le atribuie tot conducerii lui Ţurcanu, caracterizându-le, la Suceava, drept un eşec. Trebuie ţinut seama de confuzia dintre şefi făcută de autor. Ca un fel de adjunct al lui Eugen Ţurcanu, este numit: Titus Leonida.

Este descrisă prima tentativă de supunere a tinerilor deţinuţi, cu lovituri de ciomege, cărora aceştia le-au răspuns cu suficientă tărie pentru a anihila entuziasmul bătăuşilor şi a-i pune jos (în prima ei repriză).

- "*Ce se întâmplă aici, bandiţilor?*" , intră în celulă locotenentul Dumitrescu, comandantul puşcăriei Piteşti.

- "*Domnule director, un grup de studenţi, dându-ne seama că am greşit faţă de clasa muncitoare luptând împotriva intereselor ei şi ale poporului, am hotărât să ne reabilităm faţă de partid. În acest sens am considerat necesar să respectăm dispoziţiile administraţiei, să facem tot ceea ce ni se cere, să ne reeducăm în spirit marxist, pentru a scurta perioada de detenţie şi ieşind afară să fim de folos clasei muncitoare. Când însă am început să discutăm între noi, bandiţii care sunt cu noi în celulă s-au năpustit asupra noastră cu ciomegele pe care le aveau ascunse şi au încercat să ne omoare. Noi ne-am apărat cum am putut. Cerem administraţiei să ne protejeze de aceşti criminali şi să ne asigure viaţa şi liniştea. (...)*"

- "*Aşa, bandiţilor?*" *Atât! Apoi făcând semn gardienilor, se năpustiră ca hoţii asupra noastră*" (p. 56).

Sub semnul acestei minciuni s-au declanşat cele mai neaşteptate masacre colective - însă desfăşurate individual -, împotriva deţinuţilor politici, din istoria detenţiei impuse de regimul comunist în România, săvârşite tot de către deţinuţii politici, îndrumaţi de vârfurile Securităţii, "*cei care au distrus valorile din om, i-au surpat echilibrul fără ca în locul lui să pună ceva. Golul a născut dezorientarea. Şi dezorientarea a dezlănţuit nebunia*" (p.58). Şi, deoarece D. Bacu insistă în multe rânduri în cartea sa asupra extinderii, sub varii forme, a spiritului reeducărilor la nivelul ţării

întregi, ne întrebăm dacă cele ce vedem petrecându-se în România, în anii neocomunismului succedând Revoluţiei din Decembrie 1989 nu constituie tot tribut plătit acelei nebunii colective induse de comunism în minţile noastre, pe un gol religios, cultural, etic, logic, educativ, absolut, ce a germinat o dezorientare naţională şi, ca urmare, o neputinţă a românului de a se regăsi, prin regăsirea valorilor tradiţionale, batjocorite şi urâte până mai ieri, ceea ce a condus la pieirea lor aparent definitivă.

Care au fost scopurile ce şi-au propus aceia care au gândit reeducările? D. Bacu răspunde cu claritate.

" **1.** *Comuniştii (...) au lovit de la început, cu toată furia* (în credinţă, n. n. *), vizând disperarea, deznădejdea, care aduce după dânsa distrugerea credinţei şi deci ineficacitatea preceptelor morale creştine. Iar pentru că tradiţia e vadul acestor precepte s-a vizat distrugerea ei de asemenea.*

2. *Tot ceea ce trecutul putea oferi ca element de refugiu a fost răscolit şi denigrat. Începând cu istoria şi eroii ei şi terminând cu folclorul... de inspiraţie creştină.*

3. *Familia, ca ultim refugiu, unde fiecare ancorează în clipe de deznădejde, a avut un tratament special. Sfărâmată dragostea de familie, omul se găsea izolat în propria lui mizerie.*

4. *S-a căutat să se distrugă apoi admiraţia pentru individualităţile puternice care au jucat un rol în istoria neamului, sau care în acele vremi mai jucau un rol naţional important atât în viaţa publică cât şi în cea educativă pentru a sparge lanţul care creează comunităţi de gândire şi dă sens unei lupte.*

5. *Şi ca ultimă lovitură, şi cea mai dureroasă, s-a urmărit distrugerea însăşi a personalităţii celui supus demascării.*

Acestea erau punctele asupra cărora ' reeducatorii' s-au oprit pentru ca la sfârşitul experienţei să apară celălalt om, cel depersonalizat, epava, robotul" (p. 60).

Mijloacele pentru atingerea acestor scopuri le-au constituit **demascarea exterioară** şi **demascarea interioară** . Cea dintâi era o continuare a anchetei de la Securitate, cu cele mai bestiale torturi; cea de a doua reprezenta 'demascarea' propriului suflet (inedită) - şi ea însoţită de aceleaşi de neînchipuit agresări fizice. În ambele, bătaia neîntreruptă şi celelalte mijloace de distrugere corporală şi lăuntrică te conduceau la invenţia celor mai neverosimile minciuni, de a căror ascultare reeducatorii nu se săturau niciodată. Trecând de la născocirea unor depozite de armament inexistente, de la antrenarea unei comune întregi într-o organizaţie de luptă anticomunistă la care nimeni nu visase vreodată, se ajungea la declararea legăturilor incestuoase cu mama, cu surorile, la 'prostituarea' în vorbe, a rudelor cele mai sfinte, la venalitatea mârşavă a tatălui, la crimele lui sociale, la vicii practicate în orgii de către întreaga familie, cu rolurile schimbate, şi de cei mai apropiaţi prieteni, persoana 'mărturisitorului' nefiind scutită de pângărirea cu cele mai scârnave declaraţii despre sine. " *Fiecare dintre noi ştia că celălalt minte. Dar dacă ni se cerea să minţim şi singura modalitate de a scăpa de tortură era aceasta?!*" (p. 106). Sau: " *Presiunea reeducatorului avea calitatea de a infiltra pe încetul de-a lungul întregii perioade de chin, subconştientului, altă realitate decât cea trăită de cobaiul supus experienţei. Alterarea sau degradarea constantă a*

acestei realităţi existente şi înlocuirea ei cu una fictivă căpăta pe încetul exact sensul dorit de reeducatori. În clipa în care minciuna devenea pregnantă, studentul începea să uite ceea ce constituise pentru el un sens. Starea haotică şi coordonatele ireale pe care se mişca de-a lungul lunilor de tortură făceau din minciună un adevăr şi invers, ca după un fel de otravă cu care organismul se obişnuieşte puţin câte puţin, ca după un stupefiant" (p. 112). În final, era " *suficient să se evoce metodele de schingiuire ca omul să fie paralizat şi să se comporte după placul anchetatorului*" (p. 66). S-au inoculat ideea că învinsese comunismul în întreaga lume şi ideea că acele suferinţe la care reeducaţii erau supuşi nu aveau să ia niciodată sfârşit; în faţa unor atari idei, spune D. Bacu, " *nu pot exista eroi"* (p. 67). După cum descrie situaţia una dintre victime, " *am devenit groparii propriilor noastre vise, propriului nostru suflet"* (p. 70).

Ce înseamnă 'poziţia' de demascare, ce înseamnă obligaţia de a mânca 'porceşte', ce înseamnă să te hrăneşti din gamela unde ţi-ai făcut necesităţile sau să le cureţi, pe cele din urmă, cu limba, de pe jos, sau de pe hainele murdărite în timpul caznelor, ce înseamnă să fii trezit din somn cu lovituri de bâtă izbite în fluierele picioarelor, se deduce din aceea că " *mulţi au fost studenţii care nu numai că provocau bătaia, dar o doreau chiar cu ardoare: din disperare. Era singura posibilitate de a-i da o mică şansă morţii*" (p. 78).

Am auzit mulţi români care nu au trecut prin închisori pledând că studenţilor 'de caracter' le rămânea sinuciderea. " *Studentul de la Facultatea de Teologie din Timişoara, N. V., după că a încercat să-şi taie venele şi nu a reuşit, s-a aruncat cu capul în ciubărul cu mâncare, sperând să moară ars de mâncarea fierbinte. Nu a reuşit şi aceasta l-a costat enorm de mult. Plămânii i-au fost dislocaţi în bătaie. După cinci ani, când a stat cu mine în aceeaşi celulă, încă suferea de infirmitatea căpătată pentru că nu a reuşit să se omoare*" (p. 83).

Totuşi, au existat eroi care au ajuns să fie trecuţi de mai multe ori prin reeducări, deoarece au izbutit să ţină, în continuare, câte ceva ascuns. La capătul acestui purgatoriu, au devenit printre cei mai sălbatici reeducatori, la rândul lor, pentru că fiecare victimă trebuia să-şi demonstreze 'transformarea' compromiţându-se prin bătaia dată altora, deobicei prietenilor şi chiar neamurilor, sau devenind denunţători periculoşi.

Din următorul citat aflăm şi modalităţile de înjosire a credinţei, dar şi cele petrecute în sufletele reeducaţilor - ceea ce ne oferă o măsură a dimensiunii fricii inculcate.

" *Din câteva cearşafuri sau cămăşi albe s-a improvizat 'cămaşa lui Cristos', cum spuneau studenţii. Din săpunul cu care se scriau declaraţiile s-a confecţionat un organ genital masculin pe care un student teolog ales ca personajul care trebuia să interpreteze pe Iisus fu obligat să-l poarte atârnat de gât cu o sfoară. Plimbat prin cameră, sub lovituri reale de cozi de mătură simbolizând drumul spre Golgota, fu oprit în cele din urmă lângă fereastră. Acolo, toţi studenţii fură obligaţi la rândul lor, să treacă prin faţa lui şi să se închine sărutând bucata de săpun şi exprimându-se: 'Mă închin atotputerniciei tale... singurul, adevăratul stăpân al celor care cred'... etc., etc.*

A existat numai unul care nu a acceptat să se coboare la acest sacrilegiu. De altfel nici nu era încă student ci numai elev. A fost schingiuit

ore întregi în faţa tuturor celorlalţi pentru a fi obligat să se aplece. Nu a cedat.

(...) Cel care mi-a relatat întâmplarea cu B. era în aceeaşi celulă cu el şi participase ca victimă. L-am întrebat ce a simţit în clipa când a văzut că unul mai mic ca el, şi nu cu pregătirea lui, a putut avea tăria să sufere până la capăt. "La început milă pentru schingiuirea la care era supus, apoi un fel de ciudă pe faptul că nu ceda, apoi în cele din urmă ruşine şi dispreţ pentru mine însumi. Am încercat un adevărat şoc de teroare în clipa în care am surprins că gândeam astfel. Dacă cel care mă demascase pe mine şi care mai era încă în celulă ar fi aflat ce gândeam în clipa aceea, era în stare să mă sfâşie în bucăţi." "Cum era să afle, pentru că acesta era numai un gând al tău?..." "Nu avea decât să mă pună în poziţie de demascare şi să-mi ceară să spun ce am gândit când B. a refuzat. În cele din urmă sunt sigur că aş fi spus..." " (p. 95-96; astfel de intruzii în suflete erau practicate; vezi cele petrecute cu Justin Paven, după uciderea lui Niţă Cornel).

Da, toţi demascaţii aveau convingerea - pentru noi de neînţeles - că demascatorii le puteau citi gândurile...!

Într-una din numeroasele sale tentative de sinteză a faptului psihologic, D. Bacu remarcă: "*Fiecare student în parte are drama lui şi eroismul lui mut. Fiecare student în parte are vina lui. Înlănţuirea aceasta ciudată de vinovăţie şi victimă concomitent constituie unul dintre cele mai rare aspecte ale problemelor etico-psihologice. Este oare vorba de o metodă ştiinţifică operând în Filosofia Morală la răsturnarea şi anularea etosului uman? Sau afectează planul Patologiei?*" (p. 117). E o temă de cercetare pentru o disciplină izvorâtă din cugetul unui jurist român stabilit la Paris: Victimologia.

Analizând primul semnal a ceea ce urma să vină, autorul ajunge la **sugerarea** viitorului prin modificarea de atitudine a gardienilor şi a directorului penitenciarului, modificarea hranei, în vederea pierderii forţei de rezistenţă (fizică şi morală), autoconvingerea că " *orice rezistenţă era sortită eşecului . Se consuma pe nesimţite un fel de trecere dintr-o lume reală într-o lume fictivă creată de idei, în care viaţa însăşi nu era decât un fapt de minimă importanţă, un fel de accesoriu*" (p. 119). Iar *prezenţa* "*demascatorilor (...) crea o stare de quasi-hipnoză*" (idem). D. Bacu identifică o etapă de "verificare" ce succeda demascării reuşite. Ea consta în impunerea demascatului de a demasca pe alţii, în prezenţa tuturora şi, în orice caz, a unor reeducatori, dar şi a altor demascaţi, datori să-l demaşte dacă nu îşi 'trăia' rolul cu 'sinceritate'. Ceea ce presupunea că trebuia să umilească şi să bată aşa cum fusese umilit şi bătut. În multe cazuri, spaima, dar şi o furie tainică împotriva 'încăpăţânării' demascatului de a-şi păstra demnitatea - spre deosebire de proaspătul bătăuş care şi-o pierduse, dacă nu chiar dobândise pe cale silnică 'credinţa în comunism' -, îl preschimbau într-un schingiuitor care depăşea, prin zel şi nebunie, aşteptările. O altă metodă de verificare era introducerea reeducatului într-o cameră unde se aflau deţinuţi care habar n-aveau ce li se pregătea. Dar el ştia că nu era singur cu aceia, ci că printre ei sau printre alţi nou veniţi mai existau inşi ca el, a căror misiune era să-i urmărească tocmai lui gesturile, cuvintele, atitudinea şi să- l demaşte deîndată ce greşea, adică atunci când nu demasca (nu-i 'turna' lui Ţurcanu orice gest, cuvânt,

atitudine ce nu erau conforme normelor reeducărilor); sau avea certitudinea că cei 'curaţi', deîndată ce vor intra în focurile demascărilor, îl vor denunţa că a 'pactizat' cu ei, ori că nu şi-a făcut datoria de a-i denunţa el cel dintâi. Ceea ce urma pentru el este uşor de bănuit, ca şi teroarea lui în faţa acestei perspective.

Cea mai cumplită crimă a reeducărilor a fost aducerea elevilor la Piteşti, de la Târgşor, Canal sau de aiurea, pentru a fi educaţi ca legionari tocmai de către aceia care se ocupaseră în libertate de educaţia Frăţiilor de Cruce, figuri notorii prin morala lor şi printr-o excepţională comportare legionară, până la dezumanizarea adusă de reeducări. Se citează mărturia unuia dintre aceşti educatori, care a format carne de sângerat şi suflete de siluit pentru demascările ce se pregăteau pe foarte curând ucenicilor săi.

" *În celula în care eram închişi după demascare, ne-au fost aduşi într-o zi câţiva tineri elevi, pentru a-i pregăti în conformitate cu ordinul lui Ţurcanu. Ordinul era categoric. Trebuiau încadraţi cu orice preţ în Garda de Fier pentru că 'pe cât de mare e înălţimea, pe atât de adâncă şi definitivă căderea.' Efectul demascării deci sigur. Am primit această sarcină cu o strângere de inimă dureroasă deşi omul din noi fusese ucis. Cine putea să refuze? Din clipa intrării elevilor celula a luat aspectul care-l avea înainte de demascări. Toţi ne comportam ca şi când nimic nu s-ar fi petrecut. Am procedat ca afară în timp de prigoană. Educarea a pornit după toate regulile. Speculând înclinarea spre credinţa creştină, i-am învăţat psalmi şi rugăciuni, am discutat cu ei teologie, i-am îndrumat, le-am indicat cum să postească etc. Ceea ce mi-a părut mai monstruos chiar decât distrugerea demnităţii noastre proprii a fost faptul că eram obligaţi să mâncăm mâncarea lor atunci când posteau! Aceasta pentru a demonstra comitetului de reeducare că suntem definitiv lecuiţi de boala creştinismului. În ceea ce priveşte înclinarea spre patriotism, am stimulat-o prin învăţarea cântecelor patriotice, legionare, legile şi normele de conduită care trebuiau respectate cu mare grijă de către un tânăr dornic să se încadreze.*

Când s-a considerat pregătirea lor suficientă, au fost luaţi din celula noastră şi trecuţi în alta. Acolo au fost băgaţi în grindina de ciomege a 'demascărilor'.

Noile victime erau trecute prin demascare de către alţii. 'Educatorii' erau ţinuţi la o parte pentru momente mai dificile. Atunci când elevii refuzau să vorbească cu toate chinurile la care erau supuşi, cu un fel de satisfacţie diabolică, şeful comitetului aducea pe cel care 'îi pregătise' pentru confruntare! Uşor de imaginat răsturnarea care se producea în sufletul unui tânăr de mai puţin de douăzeci de ani atunci când cel care îi fusese cu câteva zile înainte exemplu de demnitate şi corectitudine apărea în faţa lui ca denunţător ordinar" (p. 132-133).

Foarte utilă este şi punerea la dispoziţia înţelegerii noastre a unei mărturii inverse, provenind de la una dintre aceste victime elevi. " *Nici acum, când am trecut prin demascare şi ştiu mobilul murdar al acestei inumane înscenări, nu pot să cred că N., care mă pregătea pentru încadrare, făcea totul numai pentru că îi fusese dictat de comitetul de reeducare. Dincolo de aparent, era o chemare interioară, poate subconştientă dar izvorâtă din suflet, care transforma totul în momente de adevărată înălţare sufletească. Stăteam amândoi într-o celulă singuri.*

Când se lăsa amurgul, pe chipul lui se zugrăvea o tristeţe sfâşietoare. Atunci întrerupea vorba şi privirea i se pierdea departe, trecând printre gratii spre dealurile acoperite de fumul înserării. De multe ori l-am întrebat să-mi spună motivul acestor tristeţi. Nu a vrut niciodată. Când insistam, se uita la mine lung, dureros, aproape implorator, apoi întorcea privirea în altă parte. Şi mai totdeauna după asemenea întrebări, începea să-mi vorbească despre omul nou, omul cu adevărat creştin, capabil să vindece multe răni de pe trupul şi sufletul Românului. Era atâta patimă, atâta căldură, atâta sinceritate în vorba lui, încât sunt convins că momentele acestea erau pentru el singurul mijloc de a evada din ciclul infernal în care era vârât peste vrerea lui. Şi cine ştie? Poate că atunci îşi imagina că este liber şi că ceea ce spune nu o spune cu intenţia de a nimici un suflet ci din dragostea adevărată de a contribui la salvarea lui. În cele mai grele clipe, chiar atunci când a fost adus în faţa mea pentru confruntare şi s-a purtat aşa cum îi cerea cel care-l însărcinase cu misiunea aceea murdară, nu am putut să-l urăsc. Târziu, după demascări, când pericolul trecuse şi puteam vorbi mai uşor, eu am fost primul care am încercat să mă apropiu de el, cu dorinţa de a înnoda o prietenie la care ţineam mult de tot. Era bolnav de plămâni şi slăbise mult. Din puţinul care-l primeam, m-am oferit să-l ajut. A refuzat nu numai să primească ajutorul dar chiar să stea de vorbă cu mine. Am citit în ochii lui aceeaşi durere sfâşietoare, ca pe vremea când în celula din Piteşti, dincolo de drama care se pregătea, mă ajuta să mă orientez cinstit în viaţă. Şi doi ani de-a rândul, muncind împreună în acelaşi schimb şi în acelaşi atelier, până când a fost izolat, a evitat să mă întâlnească. Durerea lui era desigur mult mai mare ca durerea mea. Nu ştiu dacă mai trăieşte şi dacă s-a vindecat de infirmitatea cauzată de demascări. Aş da mult să mai pot sta de vorbă cu el o singură dată... numai pentru a-l convinge că în ochii mei el a rămas pentru totdeauna cel care a fost în clipele din celulă" (p. 133-134).

Din toate acestea se deduce cât de adâncă era compromiterea a cărei autoacceptare era impusă elementelor cele mai admirate de către tineret, care aveau puterea de a se face adoptate ca model, la vârsta când aceia alegându-i sau instituindu-i modele aveau mai multă nevoie ca la orice vârstă de alegerea unei linii de conduită în viaţă. Or, ei, prin trecutul şi faima lor, ca şi prin atitudinea iniţială în relaţiile nou create, răspundeau perfect setei de desăvârşire a adolescenţior tardivi cu care erau puşi în contact, iar acea vârstă are nevoie de încurajarea derivată din dovada că şi alţii au trecut prin dezorientările specifice anilor număraţi de ea, le-au putut învinge şi depăşi către aşezarea în Lumină. La ce bun acea compromitere? Pentru a se demonstra că linia purităţii nu exista. Mai este de mirare opinia reeducaţilor că au participat la un război metafizic între Bine şi Rău, cum o declară răspicat părintele Gheorghe Calciu în paginile sale de început, cum o declară, se va vedea ulterior, şi Octavian Voinea? Cum o resimt cu toţii? **Războiul nevăzut** , luat în cercetare de misticii ortodocşi, devenise tot ce poate fi mai material, mai palpabil, mai periculos, sub conducerea îndrăciţilor înşişi - deşi dus, după bătăliile purtate în afara omului, în sufletul său, unde mereu şi fără încetare învingea Răul. Mă întreb, ca un creştin de rând, dacă toţi cei care au trecut prin reeducări şi au fost aleşi să scape cu viaţă până la eliberarea din 1963-64 au solicitat vreunui preot, în libertate, să le facă slujbe de curăţire

pentru alungarea diavolului din ei. Doar cu acesta au avut de-a face, au coabitat, i-au devenit robi, l-au îmbrăţişat în inimile lor , i-au sărutat altarul descompunerii şi i-au învăţat şi aplicat poruncile de a urî şi participa la anihilarea legii iubirii şi a rezultatelor ei din existenţa umană. Spun asta pentru că, aidoma reeducaţilor, mintea îmi rămâne mută şi incapabilă să mai judece în faţa nărăvirilor antiumane deprinse în reeducări şi, mai ales, în faţa unei modificări aduse în psihicul reeducaţilor asupra căreia se insistă prea puţin în cartea lui D. Bacu şi în celelalte: cei trecuţi prin autodemascări nu rareori deveneau comunişti înrăiţi până la crimă, comunişti gata de orice şi care chiar făptuiau orice pentru impunerea mai rapidă în temniţe a doctrinei ce credeau că învinsese în toată lumea. Unii au făcut-o şi mai târziu, în libertate. Câţiva o fac şi acum. " *Nebunia colectivă devine acum o realitate. În numele ei se vor consuma toate fără-de-legile comandate. Nebunia aceasta va fi menţinută, întreţinută, hrănită insistent, prin toate mijloacele, nu din întâmplare, incoerent, din nebunie, ci sistematic, dintr-o logică - paradoxală dar logică - pentru a putea fi folosită ori de câte ori va fi nevoie şi în oricare parte*" (p. 135). Iar *summum* -ul acelei nebunii este " *tendinţa permanentă de falsificare, la început impusă prin metodele arătate* (şi care; n. n.) *devine ulterior un fel de necesitate în ea însăşi. Printr-un amestec de inteligenţă şi îndobitocire forţată, de fals şi real, de cinism şi fanatism comandat, se ajunge la un amestec şi identificare a contrariilor, la crearea unei lumi fictive impusă ca o necesitate în suflet"* (idem). Autorul izbuteşte să ducă concluziile până la capăt: " *Acest amestec de logic şi de absolut creează o stare psihologică de negare a realităţii evidente şi înlocuirea ei cu o ficţiunea născută din teroare, din degradare, din umilire şi din dispreţ*" (p. 136).

Atunci când se socoti că rezultatele demascărilor erau convingătoare şi că metoda se dovedise un triumf, Eugen Ţurcanu redactă un memoriu adresat Securităţii, ţintind la extinderea ei în alte penitenciare. Aceasta se petrecea în primăvara anului 1951. Drept rezultat, la Canalul Dunăre-Marea Neagră se înfiinţară brigăzile studenţeşti 13 şi 14, în colonia Peninsula, cuprinzând doar reeducaţi; la penitenciarul sanatoriu T.B.C. Târgu-Ocna fură deplasaţi Nuti Pătrăşcanu şi alţi bătăuşi; la fel, unii la închisoarea de la Ocnele-Mari. De data aceasta nu se mai urmărea reeducarea studenţimii, ci victime urmau să cadă toate categoriile sociale, de vârstă şi de pregătire (sau cel puţin aşa se preconiza, deoarece reeducările nu s-au putut extinde decât pe timp limitat, datorită unei organizări defectuoase ce a permis condamnaţilor la bătăi să se opună, fie alertând oraşul - Târgu Ocna -, fie protestând în faţa unei direcţii implicate fără convingere în cele ce se petreceau - Ocnele Mari, fie obligând temnicerii să ucidă victima - o formă de sinucidere, cum a fost cazul doctorului Simionescu, fostul ministru cuzist, torturat sub supravegherea studentului Bogdănescu şi a confraţilor lui, până ce, nemaisuportând chinurile, bătrânul medic s-a îndreptat, conştient şi voluntar, către sârmele ghimpate înconjurând lagărul; pe această cale el determină descărcarea unei arme automate în trupul său adus la limitele suferinţei posibile. Nu mai erau demascări, ci bătăi strigătoare la cer, fără alt scop, menite să chinuiască, asociate cu alte mijloace de caznă ca depunerea în carceră în timpul nopţii, pe când ziua se continua a se munci, reducerea mâncării

etc.

La Gherla, în schimb, reeducările, sub conducerea lui Alexandru (Ţanu) Popa, au atins culmi de sălbăticie nebănuite nici măcar la Piteşti . Aici continuau demascările studenţilor de la Piteşti - unde reeducările au fost sistate -, ale elevilor, dar şi ale muncitorilor şi ţăranilor ce alcătuiau masa deţinuţilor din penitenciarul de pe Someş. În plus, bătăile erau dublate de munca în veşnică depăşire de normă, datorită tocmai victimelor reeducărilor, care depăşiri de a doua zi deveneau noua normă pentru toată lumea, de nerealizarea căreia depindea atât hrana cât şi somnul în pat (şi nu aruncarea în carceră pe timpul nopţilor). Studenţii erau spaima tuturora, prin îndârjirea frenetică de a munci mai mult şi mai repede, într-un ritm satanic.

Cititorul se întreabă cum de nu povesteau cei trecuţi prin reeducări despre tratamentul la care fuseseră supuşi, pentru a se crea o opinie comună de opoziţie în faţa călăilor, pentru a se încheia o dată pentru totdeauna cu acel masacru, prin coalizarea tuturor forţelor împotriva gâzilor.

"*Printre studenţii sosiţi cu primele loturi şi scoşi la muncă în fabrică* (la Gherla; n. n) *se afla şi unul originar din Ploieşti, Rodaş. La ieşirea în atelier, a întâlnit foşti prieteni de activitate, oameni în care avea încredere oarbă. Profitând de o mică clipă de libertate, a mărturisit unuia dintre ei toată drama Piteştiului, în cuvinte simple şi încercând să-l facă să priceapă cât mai repede. Nu avea prea mult timp. Prietenul l-a ascultat cu atenţie apoi, surprins de cele auzite, a încercat să verifice autenticitatea întrebând ...pe un alt student în care avea şi el aceeaşi încredere! Mai de grabă, cerea de la acesta infirmarea spuselor pentru că de crezut nu putea crede! Şi într-adevăr, studentul l-a liniştit! "Rodaş este informatorul Securităţii şi cele spuse fac parte dintr-un program vast, pus la cale de comunişti pentru compromiterea studenţilor!" Muncitorul a plecat liniştit să se culce. I se luase o piatră grea de pe inimă. Studentul a plecat imediat să raporteze lui Ţurcanu. I se luase şi lui o piatră de pe inimă pentru că se pare că el era însărcinat să-l supravegheze pe Rodaş. Muncitorul a spus şi altor prieteni să se ferească de Rodaş. Dar acesta nu a mai avut prilejul să se ducă în atelier.*

*A doua zi, într-o celulă de la etajul trei a apărut Ţurcanu. A ordonat tuturor studenţilor să se întoarcă cu faţa la perete. Apoi a făcut pe cineva să intre în celulă. A ordonat din nou studenţilor să revină cu faţa spre uşă. Cineva stătea lângă el, dar nimeni nu putea şti cine este pentru că avea capul acoperit cu un sac. Când toţi s-au întors şi liniştea s-a lăsat din nou, a smuls sacul de pe capul celui adus. Nimeni nu a cunoscut pentru început cine era acesta. Pentru că în faţa lor era numai un chip desfigurat. Obrazul întreg era numai o rană tumefiată, vânătă. Pete mari de sânge acopereau întreg chipul, prelungindu-se în jos peste haine. Omul se clătina pe picioare abia ţinându-se drept. Tremura din tot corpul ca apucat de friguri. O paloare cadaverică s-a lăsat pe chipul tuturor acelora care erau în celulă. În frica lor, zadarnic încercau să desluşească chipul şi motivul care a determinat des*figurarea *lui.*

"*Rodaş a vorbit*" *a spus Ţurcanu. şi toţi au înţeles*" (p. 162- 163).

Fără nici o pregătire, în seara zilei de 14 noiembrie 1951 au încetat demascările, iar în preajma Crăciunului, Eugen Ţurcanu şi cu zece

colaboratori dintre cei mai apropiaţi lui au fost puşi în lanţuri şi conduşi la Jilava. În primele zile petrecute acolo, Ţurcanu a povestit filme şi romane.

" *Dar într-o zi a intrat în celulă un ofiţer din Ministerul de Interne.*

"*Pentru ce ai fost adus aici, banditule?*" *Era prima dată de la începerea demascărilor când şi lui i se punea o întrebare urmată de acest calificativ.*

"*Am fost adus ca să fiu eliberat*" *răspunse acesta oarecum nemulţumit.*

"*Banditule, ai fost adus ca să dai socoteală pentru crimele pe care le-ai făcut în închisoare*" *şi ofiţerul plecă trântind poarta celulei. Pe chipul lui Ţurcanu zâmbetul s-a schimbat brusc într-un fel de rânjet neputincios. Aceasta a fost ultima lui imagine văzută de un supravieţuitor*" (p.176-177). Începu o anchetă ce avea să se prelungească timp de trei ani, urmărindu-se - ceea ce s-a şi obţinut de la reeducatori, în afara lui Gheorghe Calciu - să se dea declaraţii că reeducările au fost poruncite din afara graniţelor ţării, de Horia Sima şi de C.I.A, în vederea compromiterii regimului comunist. Securitatea, adevăratul motor al lor, n-a fost în nici un fel implicată. Câţiva ofiţeri din conducerea Piteştiului, declaraţi 'oportunişti', au fost condamnaţi, apoi eliberaţi şi repuşi în drepturi. Un grup de reeducatori, cărora le-au fost alăturaţi un tânăr ce a acceptat să declare că purta directive de la un penitenciar la altul, în privinţa evoluţiei reeducărilor, şi un avocat legionar, acuzat a se număra printre iniţiatorii reeducărilor, au fost executaţi. Un număr restrâns de legionari de frunte, aduşi în aceste anchete în calitate de aşa zişi promotori ai reeducărilor, dimpreună cu nişte reeducaţi reeducatori şi cu criminalul Alexandru (Ţanu) Popa, cu Gheorghe Calciu, au fost internaţi în casimca Jilavei, într-un regim de desfiinţare, timp de doi ani, la fiece celulă de patru inşi aflându-se şi un tebecist. Asupra acestei perioade, cărţile lui Marcel Petrişor şi Octavian Voinea produc mărturii esenţiale.

Meritul lui D. Bacu este că nu se opreşte aici, ci continuă a analiza recuperarea treptată (dacă a avut loc) a bolnavilor de spaimă şi de cruzime rezultaţi în urma 'tratamentelor' trecute în revistă mai sus.

Întrebarea autorului: " *Se vor putea încadra oamenii aceştia în viaţa normală sau vor simula numai, rămânând în adâncul sufletului lor nişte veşnici naufragiaţi, răstigniţi pe propria lor neputinţă, în definitiv comună tuturor oamenilor?*" (p. 211) nu va avea niciodată un răspuns categoric pozitiv şi în nici un caz unul categoric negativ; acei oameni au murit, rămânând vii.

În tenebroasele relatări ale autorului nu se poate, totuşi, să nu se strecoare şi ceva din umorul temniţelor deţinuţilor politici, asupra căruia mi-a atras atenţia istoricul Radu-Dan Vlad, când mi-a propus, ca editor, întocmirea unei antologii al acestuia. Desigur, D. Bacu nu ni-l prezintă ca atare, ci relatează momentele pentru a ne indigna; fără voia lui scenele rămân şi umoristice.

" *Două palme şi picioare, după discuţii întrerupte de înjurături şi după un efort disperat, nefericitul îşi aduse aminte* - ni se povesteşte despre careva bătut, după o turnătorie în legătură cu ceva afirmat de el - *că, întrebat de prietenul lui despre slăbiciunea prea mare ce se vedea pe chipul lui, îi răspunsese că a avut un icter recidivist. Cel care trăsese cu urechea auzise în schimb "Hitler redivivus" şi raportase ofiţerului politic că*

cei doi discutau politică şi vorbeau despre revenirea lui ...Hitler!" (p. 183). De asemenea, autorul remarcă faptul că oricât de cruntă era existenţa, "*spiritul de ironie mai exista încă: deţinuţii botezaseră cele două locuri de chin* '*mon caprice*' *(carcera) şi* '*mon jardin*' *(camera neagră)*" (p. 186-187). La fel etichetează D. Bacu convorbirile cu reeducaţii, după încheierea reeducărilor: "*le-am botezat în ironie* '*şedinţe ARLUS*', *aluzie deschisă la organizaţia comunistă pentru propagandă, camuflată sub titlul de* '*Asociaţia pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică*'. *Nu era vorba de fapt de discuţii ci de o serie de anecdote pe seama Ruşilor, care aveau menirea pe de o parte să ridiculizeze pe comunişti iar pe de alta să le arate că noi avem destul curaj pentru a înfrunta situaţia şi că nu ne era teamă de reeducaţi*" (p. 206-207). Porecla cu iz aluziv-ironic-politic devenea şi ea o armă a curajului: " *În celulă se adoptase noua nomenclatură. Evgheni (Eugen) Semenovich Makarenko era acum numele lui Ţurcanu iar când cineva vroia să întrebe pe altul dacă a trecut prin demascări, îl întreba dacă a citit Poemul Pedagogic*" (p. 208), după ce Gheorghe Calciu " *a mers până acolo încât a încercat într-o după-masă* (după încheierea reeducărilor; n. n.) *să povestească* '*Poemul Pedagogic*' *al lui Makarenko*" (p. 207).

Expunerea lui D. Bacu nu este doar una a faptelor, întretăiată de deducţii, intuiri, reflecţii şi concluzii, ci şi una a propriei minţi a autorului în travaliul înţelegerii; deaceea ea e tensionată, chinuitoare, cu toate că fraza este mereu limpede şi se adresează de la intelect la intelect; dar care intelect, în străduinţa de a cunoaşte, e total desprins de afectivitate? Şi cum e posibil ca tratând despre atare subiect să nu fii năpădit de disperare, de revoltă şi de uluire?

" **PITEŞTI. CENTRU DE REEDUCARE STUDENŢEASCĂ** e o cronică, în cel mai bun înţeles istoric al cuvântului, onestă, fără cruţare pentru unul sau altul, pentru camarazii de acelaşi crez, şi încercând a da vina pe membrii altor crezuri politice (excluşi comuniştii fiind, ceea ce este firesc, ţinând seama de faptul că reeducările au fost opera lor), cum se întâmplă uneori în memorialistica propriu-zisă, acoperit de o 'modestă corectitudine ştiinţifică' de circumstanţă (la unii autori, spuneam) şi refuzând menţionarea victimelor regaliste, naţional-ţărăniste, frontieriste, fără culoare politică etc..

Mai mult decât o cronică, lucrarea constituie şi o nouă încercare de început de descifrare a psihologiei abisale, ca reflectată de cele la care omul a fost supus în acele condiţii speciale, de unde interesul ei lărgit de la curiozitatea istorică la cunoaşterea psihicului uman, a limitelor şi amplitudinii lui, ca şi a mijloacelor ce-l modifică, distorsionează, strâmbă, remodelează anapoda, foarfecă, fărâmă, replămădesc şi, în cele din urmă, mijloace care se lasă iarăşi învinse de caracteristicile nobile ale speciei, cum, în ce măsură, pe cât timp şi cu ce şanse de perpetuare a calităţilor redobândite (sau a defectelor morbide impuse pe calea torturii şi neînvinse de scânteia binelui prezentă în omul normal).

Ţelul (atins) cel mai de seamă al cărţii, ca şi al celei următoare în discuţia noastră, este că atunci când glasurile românilor erau în imposibilitatea de a-şi face auzit vaietul în ţara lor, această scriere l-a făcut auzit în Europa Occidentală, chiar dacă tristul continent s-a dovedit surd la genocidul petrecut la fruntariul său răsăritean. Dacă generaţia

paşoptistă s-a străduit să aducă aceleiaşi Europe, prin literatură, veşti despre poporul nostru şi dreptul său la existenţă, D. Bacu, Virgil Ierunca, au vădit eforturi vrednice de toată lauda pentru a face cunoscut aceleiaşi Europe dreptul nostru la a nu fi dezumanizaţi, la a nu fi scoşi din rândurile fiilor lui Dumnezeu.

D. Bacu se demonstrează a fi un cugetător rănit definitiv de descoperirea tainelor reeducărilor. El şi-a dedicat ani îndelungaţi din viaţă adunând - Soljeniţin român - toate datele câte i-a stat în putinţă să le afle despre reeducări. Cu osârdie şi tenacitate incomparabile, obsedat de adevărurile intuite, a făcut toate eforturile posibile, până la abnegaţie, pentru a înţelege corect cele petrecute cu tineretul la Piteşti, la Gherla şi în alte locuri de detenţie condamnate de Securitate la a trece prin acel infern. Şi a izbutit. Cel dintâi dintre concetăţenii noştri care a avut tăria să ducă până la capăt munca de Sisif a cercetării acestei perioade mai întunecoase decât oricare alta din istoria noastră, D. Bacu îşi înscrie numele cu litere de aur (negru) în literatura memorialistică a temniţelor comuniste. El se instituie, prin lucrarea sa, model al oricărui cercetător iniţial al unui fenomen de masă interesând istoria imediată şi dă tonul strădaniilor necesare a fi întreprinse de oricare dintre noi pentru recuperarea timpului şi urmărirea lucidă până în pânzele albe a evoluţiei sau involuţiei neamului.

Un iad creat anume pentru studenţi (Virgil Ierunca)

Nici Virgil Ierunca n-a fost victima reeducărilor. Nici măcar gustul unei închisori sau lagăr comunist obişnuit nu l-a deprins, precum D. Bacu, deoarece a avut statut de refugiat politic de la începuturile comunismului în ţara noastră. Aceasta nu înseamnă că ascultarea relatărilor lui Ovidiu Cotruş - făcute ele însele după memorări ale victimelor autentice, căci nici cel din urmă n-a fost 'reeducat', - nu l-au marcat până la a-l forţa să depună mărturia de gradul trei constituită de scrierea " **F enomenul PiteŞti** " [Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, ed. a II-a], împotriva ororilor desfăşurate între 6 decembrie 1949 şi august 1952, în penitenciarul numit şi în altele. Deosebirea esenţială dintre amintirile directe ale celor implicaţi de-a dreptul în acea nebunie colectivă, dirijată în toate amănuntele evoluţiei ei, şi privind coborârea pe treptele mutaţiilor psihologice de la starea firească omului spre aceea subumană, stă în faptul că obiectele experimentului - deşi n-au putut observa decât cele petrecute în camerele unde au fost depuse - totuşi au surprins pe viu aceste metamorfoze diabolice ale fiinţei umane, pe când Virgil Ierunca nu a putut decât intui, cu mare nesiguranţă, sau deduce logic (dacă logica s-ar potrivi treburilor sufleteşti, ceea ce e prea puţin adevărat).

"**Fenomenul Piteşti"** mi se pare a conţine cea mai clară evaluare psihologică a tentativei de "*imitaţie a psihicului omenesc*" , organizată şi desfăşurată sub supravegherea iniţiatorului ei, Nicolschi. Conlucrarea la elaborarea cărţii a două cugete aparţinând unor personalităţi de excepţie, a căror vastă cultură universală le-a conferit o familiaritate - cu toate că discutabilă, am văzut - cu ceea ce se petrece în inima şi mintea semenilor,

a dus la o cunoaştere altfel greu de dobândit în afara contactului de o viaţă cu literatura. Menţionez că această afirmaţie se cere amendată printr-o stupefiantă remarcă: înşişi Ţurcanu, şeful Organizaţiei Deţinuţilor cu Convingeri Comuniste, Nicolschi şi aceia care se aflau îndărătul lui şi au rămas, pentru moment, neidentificaţi, au dat dovezi sinistre şi de neinfirmat că erau aşi în recompunerea fantezistă a naturii psihologice umane, atunci când cultura şi ştiinţa le lipseau cu desăvârşire. Săvârşirea crimei nu necesită o şcolire specială, dar Crima la care ne referim rămâne o formidabilă instigare la meditarea asupra 'maeştrilor' din umbră ce au pregătit-o, care 'maeştri' cu siguranţă proveneau de pe teritoriul U.R.S.S.-ului, mojarul unei vechi fanatizări (negative, de tip religios), ce a împins la adorarea ideii de "creare a unui om nou", fanatizare care a stat la baza pedagogiei comuniste.

Constatarea cea mai subtilă a lui Virgil Ierunca este că singurătatea urmând anchetei, pentru unii, sau, dimpotrivă, mângâierea adusă altora de prezenţa celorlalţi codeţinuţi, îl ajută pe cel ieşit dintre fălcile cleştilor opresivi ai anchetorilor, îl ajută, spuneam, să-şi recompună structura lăuntrică a persoanei, să se regăsească, să se reîntărească. În cadrul reeducărilor, cele două situaţii au fost înlocuite de prezenţa permanent ameninţătoare a călăului, zi şi noapte, dând iluzia perfectă că de ea nu se va scăpa absolut niciodată, şi aceasta conducând la disoluţia grabită a eului (o formă a autoapărării subconştiente, a acţiunii oarbe a instinctului de autoconservare). Cu alte cuvinte, Răul s-a impus ca o permanenţă, ca "stare naturală", definitivă, ireversibilă. Sunt pe deplin convins că autorul (de fapt, cei care i-au istorisit lui Ovidiu Cotruş propria lor decădere) a găsit cheia condiţiilor lăuntrice generând acceptarea următoarei trepte a modificărilor urmărite de experiment, aceasta fiind **pierderea** în absolut a **nădejdii** (ne reamintim că psihologia creştină îi atribuie ei rolul principal în îmbunătăţirea omului). A doua mutaţie a fost scoaterea la lumină a complexului sado-masochist şi impunerea lui ca unic mod de existenţă (automată). (Un tânăr supus în chip îndelungat şi repetat la cufundarea până la limita sufocării a capului în tineta cu urină şi fecale a continuat să-şi aplice singur acest regim timp de vreo două luni.) A treia operaţie a desfiinţării umanităţii a fost uciderea morală, stârnirea scârbei de sine şi creşterea ei până la a deveni unicul simţământ viabil pe tot parcursul existenţei. Ea s-a realizat, pe de o parte, prin obligaţia de a-şi inventa amintiri noi, falsificate, înjositoare, prin autodegradarea în faţa tuturora şi, pe de altă parte, prin impunerea denunţării unor fapte necomise de către cei denunţati - prim grad al crimei - şi participarea la omuciderea (în sens concret) colectivă sau personală: crearea "*complicităţii crimei*" (p. 18-20). "*La Piteşti*, constată Virgil Ierunca fără risc de greşeală, *categoria martorului inocent a fost pur şi simplu suprimată*" (p. 10). Ar fi fost de dorit ca aceste etape să le găsim expuse cronologic în cuprinsul lucrării şi cu nuanţările de rigoare, ce să le impună limpede ca definitive.

Un alt merit al lui Virgil Ierunca - ce-l scoate dintre rândurile celorlalţi autori de cărţi privitoare la reeducările ce au avut loc în România - este de a pune în paralel "desfiinţarea personalităţii umane" practicată la noi cu "spălarea creierului" realizată în penitenciarele chinezeşti, în aceeaşi perioadă, prin citarea lui Dries Van Coille (**"S inuciderea entuziastă"**) şi

a lui Jean Pasualini (**"Prizonier al lui Mao"**) (p. 76-93). Dacă această comparaţie ar putea fi dusă mai departe, să cuprindă dezvăluiri asupra metodelor folosite în toate penitenciarele şi lagărele din câte ţări comuniste au fiinţat şi mai există, utilizate în scopul perturbării echilibrului psihic al opoziţionişti lor (să nu uităm uluitoarele procese politice dintr-acestea, cu prilejul cărora cel din boxă îşi este principalul acuzator public), s-ar ajunge şi la determinarea iniţiatorilor acestei crime împotriva umanităţii, fără precedent fie şi în actele nazismului, fratele mai mare al comunismului. Deoarece teoria pedagogică a lui Makarenko stă la baza "creerii omului nou", nu este dificil să înţelegem de unde au plecat indicaţiile cu caracter mondial de distrugere a spiţei noastre.

Cititorul paginilor lui Virgil Ierunca, intitulate **"Fenomenul Piteşti"** , are o singură datorie faţă de martiri, atunci când le parcurge firul tragediei; anume, să se întrebe permanent: 'nu sunt şi eu plămădit din acelaşi aluat sfânt şi mizerabil?' (De ce oare **Geneza** ne spune că omul a fost făcut doar din noroi?)

III. MEMORIALISTICA PROPRIU-ZISĂ

- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_1.phpTendinţa ordonării la Dumitru Gh. Bordeianu
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_2.phpUn memorialist elegant şi sobru: Viorel Gheorghita
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_3.phpCronica de la Vâlcea a lui Aristide Ionescu
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_4.phpReferatul lui Eugen Măgirescu
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_5.phpUmorul nu poate fi zdrobit - Ioan Munteanu
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_6.phpUn tânăr regalist în demascări: Justin Paven
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_7.phpUn sentimental printre bâte - Mihai Timaru
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_8.phpO carte majoră de Octavian Voinea

Tendinţa ordonării la Dumitru Gh. Bordeianu

"**MĂRTURISIRI DIN MLAŞTINA DISPERĂRII (cele văzute, trăite şi suferite la Piteşti şi Gherla), volumul I: PITEŞTI, volumul II: GHERLA**" [Ediţia a II-a îngrijită de prof. Marcel Petrişor; Bucureşti, Editura Gama, 1995] ocupă un loc aparte în cadrul memorialisticii reeducărilor, prin scopul lor ce le deosebeşte de celelalte scrieri ale domeniului, scop nemărturisit direct, însă mereu readus în conştiinţa cititorului. Este vorba

despre nevoia autorului de a explica limpede şi cutremurător camarazilor din Legiune aflaţi în Occident cele prin care a trecut tineretul studenţesc din rândurile ei în cadrul reeducărilor îndreptate în primul rând împotriva acestuia, în vederea întreruperii legăturilor dintre generaţiile ce şi-au închinat vieţile crezului de extremă dreaptă. E o lămurire scrisă cu sufletul la gură şi cu noduri în gât, cu sudori şi sufocări, memorialistul gâfâind şi pierindu-i încă o dată puterile fizice şi sufleteşti la aducerea aminte a ororilor prin care a trecut, ori în care i-a văzut pe alţii căzând. Aceste dezvăluiri cu adresă concretă şi limitativă au caracter disculpatoriu, datorat scăzămintelor de la morala educaţiei legionare şi creştine ce au fost impuse victimelor, nu doar scăzăminte, ci chiar comportări potrivnice acesteia, pe care autorul se străduieşte să le facă accesibile, prin minte şi suflet, tuturor acelora ce au avut norocul să nu treacă prin sorbul curăţiei şi distrugătorul ei bine chibzuit pentru ratarea definitivă a unor luptători.

Revine ritmic apelul la înţelegerea cititorului din Mişcare pentru situaţia imposibilă prin care au trecut victimele, conţinând totdeauna argumentarea prin motivele de nemairăbdat ale căderii, cum se petrece cu demonstrarea condiţiilor abjurării de la crezul legionar, cu care debutează capitolul **LEPĂDAREA**. Scriitorul este conştient că scrie o disculpare ce nu se adresează doar contemporanilor săi, ci şi posterităţii legionare.

"Conţinutul acestei noţiuni a fost şi este foarte controversat chiar şi de Sfinţii Părinţi, în timpul prigoanelor creştine. Lepădarea de la Piteşti a tinerilor legionari de Mişcarea Legionară a îmbrăcat forme mult mai complexe decât lepădarea făcută în condiţii obişnuite de viaţă, de cine ştie cine şi ce.

Cu toată drama lor, demascările eu mi le explic mistic. Noi cei ce am trecut prin Piteşti şi Gherla am fost şi vom fi acuzaţi de laşitate poate de către camarazii noştri, iar duşmanii vor avea motive să ne arate cu degetul pentru ce am făcut. Noi vom răspunde în primul rând camarazilor noştri în viaţă încă, precum şi celor ce vor veni după noi: Da! Noi am fost slabi şi neputincioşi şi o mărturisim. Dar nu din frică de moarte, moarte pe care o doream în fiecare clipă, ci din groaza de a nu ne pierde minţile ca Pintilie, Nedelcu, Şoltuz, Ionescu etc... Să trăiască în aceleaşi condiţiii şi cei care ne acuză această teroare şi groază şi atunci vom mai vorbi. Aceia dintre noi care au fost ucişi au răscumpărat însă prin jertfa lor slăbiciunile noastre. Legiunea va trăi prin martirii, eroii şi luptătorii ei. N-ar fi rău să afle cei care continuă să ne acuze, că noi doream moartea în orice clipă, fără a fi lăsaţi însă să murim sau să ne sinucidem. Scopul torturii în esenţa ei a fost să nu ne ucidă pe noi, pentru că această crimă ar fi fost considerată genocid, ci să facă din noi nişte ucigaşi şi informatori notorii. Celor ucişi dintre noi, medicii închisorilor le-au emis certificate de deces false, deces survenit nu în urma torturilor ci în urma unui atac de cord. Medicii din lagărele de concentrare naziste au fost într-un fel mai umani, îngăduind moartea, pe câtă vreme medicii comunişti de la cabinetele medicale din închisori, agenţi ai Securităţii şi rivalizând în crime cu Ţurcanu, au împiedicat-o, ca să facă chinul mai mare.

Duşmanilor noştri care ne-au prigonit când ne vor aminti sarcastic că "Moartea, numai moartea legionară ne este..." le vom răspunde printr-o întrebare: Ce au făcut ei oare în regimul comunist din România? Noi ştim

foarte bine ce au făcut şi de aceea îi întrebăm: Eroii şi martirii lor unde sunt? în colaborare şi complicitate la atâtea crime? Dacă ar fi fost şi ei încercaţi cu sute de ciomege peste trupul lor ce ar fi devenit?

Nu cerem de la oameni nici iertare, nici înţelegere, căci compătimirile nu mai încălzesc inimile. Este atât de uşor să acuzi atunci când tu nu ai fost atins nici măcar cu un deget!" (p. 175-176).

Poate aceasta să fie raţiunea pentru care memorialistul se scutură de sarcina redactării unor memorii complete asupra celor suferite în comun, el refuzând - teoretic - a discuta trecerea prin reeducări a celor care nu erau legionari. "*Se vor întreba, cei ce vor avea răbdare să citească aceste rânduri, de ce nu mărturisesc nimic despre alte categorii politice de tineret, care au trecut prin Piteşti - Gherla. Iată motivul. N-am autoritatea, calitatea şi dreptul să scriu şi să vorbesc despre alţii, căci, dacă aş face-o (aşa cum au făcut-o alţii, care nici măcar n-au trecut prin Piteşti - Gherla etc...) ar trebui să-i acuz pe unii, să-i scuz sau să-i părtinesc pe alţii, mărturisirile atunci nemaifiind făcute în frica lui Dumnezeu. Celelalte categorii politice de tineret, care au trecut şi ele prin Piteşti - Gherla, au şi ele în definitiv dreptul să vorbească despre cele întâmplate lor.*

Eu nu vorbesc decât de camarazii mei şi de mine şi aş dori ca fiecare să vorbească despre ai lui" (p. 4-5). Ceea ce nu-l face să abdice uneori de la programul său (ce-l distinge între ceilalţi memorialişti, minus Octavian Voinea), atunci când chinurile sau eroismul unui nelegionar îi stârnesc mila sau admiraţia. Această discriminare a suferinţei generale din încăperile de tortură ridică anumite întrebări legate de tonul creştin al povestirii şi chiar în legătură cu corespunzătoarea trăire a dragostei pentru semeni, văzuţi global, aşa cum a fost predicată de Hristos şi este de aşteptat în urma recunoaşterii misticismului ca trăsătură psihologică majoră a naratorului.

Din datele autobiografice anterioare arestării din 1948, risipite în " **M ărturisiri din mlaŞtina disperării (C ele văzute, trăite Şi suferite la P iteŞti Şi G herla")** , deducem că autorul (n. 1921) provine din rândurile unei familii cu destul de numeroşi copii: Ion - student la Politehnică, legionar -, Vasile - jandarm -, Alexandru, Mihai şi Constantin, brusc implicaţi în drama fratelui lor Dumitru, student la Medicină în acelaşi oraş. Cei trei din urmă, aflaţi în gazdă pe Str. Săulescu nr. 18, în Iaşi, vizitaţi pe data de 12 iunie 1948 de comisarul şef Ciochină, un comisar ajutor şi un sergent de stradă, ameninţaţi cu pistolul să spună unde putea fi găsit fratele lor Dumitru, legionar, cedară, mai bine spus cel mic, de 11 ani, Constantin, se sperie şi vorbi. Fură luaţi ostatici cu anasâna, ajunseră în str. Florilor nr. 2 (Dumitru, deşi în plină sesiune de examene, se adăpostea aici la nişte prieteni), de unde, după arestarea lui, fură eliberaţi, mai puţin Alexandru, cel mai în vârstă, plauzibil a se fi preocupat şi el de politică - bănuiau oamenii legii nelegiuite.

Dumitru Gh. Bordeianu fusese admis la Facultatea de Medicină în toamna anului 1946 şi de la începutul anului universitar trecuse la desfăşurarea şi a unei activităţi politice, în cadrul Corpului Studenţesc Legionar al Universităţii ieşene; la arestare, era şef de unitate al anilor I şi II şi se afla în subordinea lui Dumitru Moisiu. Poliţia Iaşului nu-i cunoştea activitatea clandestină, de aceea nu l-a căutat în noaptea de 14-15 mai 1948, când fu ridicată majoritatea studenţilor şi elevilor cu înclinaţii de dreapta. În schimb, Siguranţa din Fălticeni, pe listele căreia se afla

consemnat numele său, a făcut o descindere în casa lui părintească, unde nu fu găsit.

Limba memoriilor, în ediţia princeps, este aproape de neînţeles; pentru această raţiune a fost necesară 'stilizarea' textului de către un scriitor, Marcel Petrişor (care a participat la limpezirea - neconsemnată în acel caz - şi a textului prietenului său Oct. Voinea, prezentat mai departe). Această deficienţă este compensată de aspiraţia autorului stabilit în Australia la ordonarea materialului înfăţişat cititorului şi cu acest prilej a întregii tragedii studenţeşti române petrecută în timpul reeducărilor, înainte şi după ele. Cartea dă seama de mai mult decât de o cumplită aventură personală; ea pretinde şi izbuteşte în oarecare măsură să lumineze întreg valul suferinţelor ce a potopit studenţimea legionară moldoveană aflată pe un teritoriu ce urca din judeţele Vaslui şi Bacău până la frontiera de miază-noapte moldoveană şi bucovineană.

Dacă exprimarea în română a autorului este deficitară, din **În loc de prefaţă** ne întâmpină şi o gândire neobişnuită cu filosofarea, a cărei strădanie de a explica premizele metafizice ce stau la baza scrierii abia începute este dezordonată şi insuficient de adâncă, de unde neconvingătoare. Citez din motivarea actului memorialistic al lui Dumitru Gh. Bordeianu.

" *Deasemenea, le scriu* (memoriile; n. n.) *şi pentru toţi cei ce cred în Dumnezeu, şi pentru toţi cei cinstiţi şi de bună credinţă, ca să cunoască şi să înţeleagă şi ei, de câtă ură, minciună şi bestialitate, a fost şi este în stare o ideologie - ideologia comunistă - provenită nu de la oameni, ci de la diavol.*

Ce se poate opune dragostei, adevărului, luminii şi blândeţii, decât ura, minciuna, întunericul şi bestialitatea?

Comunismul nu este decât prezenţa Satanei pe pământ, iar comuniştii au făcut din ideologia lor, o religie; această religie, în opoziţie cu cea creştină, nefiind decât religia urii, a minciunii şi a crimei, ridicate la rangul de "virtute". Şi nu se răspândeşte decât prin minciună, neîncredere, teroare şi frică.

Pe plan spiritual, este dezumanizarea omului, iar pe plan material. mizerie, foamete şi lipsă.

Cum s-ar putea explica altfel atâta ură, bestialitate şi cinism, transformate în plăcerea sadică de a-ţi chinui semenul şi a-l ucide?

În comunism, vrei nu vrei, trebuie să zici şi să faci numai ceea ce ţi se ordonă. Nu trebuie să gândeşti, nu trebuie să judeci, voinţa şi libertatea nu mai există. Iar, dacă nu, pentru consolidarea puterii, închisori, gulaguri, lagăre, canale, deportări, domicilii obligatorii sau forţate şi degradarea, siluirea conştiinţei, pierderea demnităţii umane, robotizarea şi dirijarea tuturor acţiunilor.

Aşa s-a făcut comunismul, Dumnezeu" (p. 3).

Regăsim teoria 'însatanizării' (cum am auzit spunând un bătrân ţăran) enunţată, de data aceea, cutremurător de Gh. Calciu, în prefaţa la cartea lui D. Bacu, şi care va fi reluată de Oct. Voinea într-a sa, ca explicaţie a inacceptabilului de către raţiune şi de bunul simţ.

Dumitru Gh. Bordeianu este unul dintre memorialiştii detenţiei sub comunism conştienţi de limitele lor estetice: " *Mărturisirile acestea nu au (...) pretenţia unei scrieri literare*" (p. 4). Când însă încearcă să explice ce

sunt de fapt, porneşte cu avânt şi sensibilitate, pentru a se încurca imediat în fluxul unor idei neajunse în pârg şi, deci, ce nu transmit câte ar vrea s-o facă: " *Ele sunt bucăţi rupte din sufletul şi conştiinţa unor tineri luptători, cinstiţi înaintea lui Dumnezeu, şi cinstiţi cu ei însăşi* (sic!) *; tineri care şi-au pus tot ce aveau mai bun în ei, în slujba ideii de dreptate, de libertate şi de credinţă*" (idem). Să înţelegem de aici că, asemenea lui Bacu, autorul a făcut efortul de a aduna mărturiirile celor trecuţi prin reeducări, pentru a le lăsa viitorimii? Pentru că pasajul continuă cu lauda luptei celor " *conştienţi de menirea lor istorică* , care *şi-au slujit Neamul şi Biserica lui Hristos împotriva comunismului*" (idem), ne întrebăm dacă nu cumva avem în faţă o istorie a opoziţiei armate la dictatura roşie şi nu o sfâşietoare prezentare (cum şi este lucrarea) a torturilor suferite de acei tineri din partea reeducatorilor.

Mai târziu, Dumitru Gh. Bordeianu regăseşte tonul confesiv, interiorizat, necesar: "*Sufletele celor plecaţi dintre noi m-au îndemnat să scriu, să scriu tot aşa cum a fost*" (p. 5). Şi, pornind de la această tonalitate, firul amintirilor dezastruoase e pregătit să se depene.

Hazardul cronologiei evenimentelor face ca Bordeianu să fie aruncat de cum ajunge în cetatea penitenciar a Sucevei în aceeaşi celulă cu un student la Facultatea de Agronomie din Iaşi, din anul III, pe nume Alexandru (Ţanu) Popa. El este unul dintre personajele ce vor atinge culmea odiosului în conştiinţa victimelor din reeducări. Pentru moment, acest fost coleg de clasă cu Şura Bogdanovici, la Soroca, şi bun prieten al lui, e doar un tovarăş de celulă enervant, sâcâitor prin faptul că preia totdeauna rolul aceluia care contrazice când participă la o discuţie, sau se închide în sine cu încăpăţânare şi vanitate, refuzând orice comerţ ideatic, ori de ajutorare la nevoie; iar nevoile nici nu se pot descrie, deoarece bătăile din cursul anchetelor sunt dintre cele mai sălbatice, codeţinuţii revenind cu trupul şiroind de sânge şi incapabili să se mai menţină în picioare măcar.

Biciuit de aspiraţia de a clarifica tot ce ştie despre reeducări, sufocat de grabă, Dumitru Gh. Bordeianu se pripeşte să pună în ordine toate informaţiile pe care le are la îndemână cu privire la Ţanu, după ce schiţează un portret al celui arestat în aceeaşi zi cu el, portret suficient de apăsat în negru încât să ne rămână înscris pe filmul informaţiilor.

" *Ca om, era de un orgoliu şi de un sadism feroce. Cei doi muncitori cu care mai eram în celulă, legionari încercaţi, cu credinţă în Dumnezeu şi mult bun simţ, ne-au spus când Popa lipsea de acolo, că acesta, nu numai că nu era legionar, dar nici măcar om nu era, ci dracul în persoană. În celulă însă era tăcut, foarte atent la ce discutau alţii, şi când intervenea în discuţii, avea o deosebită plăcere să discute în contradictoriu. Nu s-a pronunţat niciodată clar, de crede sau nu în Dumnezeu. În discuţii cu diaconul Eftimie, despre probleme teologice, susţinea întotdeauna contrariul. Era, după părerea tuturor, un ateu convins. Ancheta lui a durat câteva zile, şi se vedea după faţa lui, că nu luase nici măcar o palmă. Nimeni nu i-a pus nici o întrebare şi nici el n-a spus nimic.*

Iată câteva observaţii, în legătură cu acest individ:

- S-a ataşat de Legiune, datorită marei personalităţi a lui Bogdanovici.

- La anchetă n-a fost bătut.

- Atitudinea lui din celulă, faţă de camarazi şi Legiune, un mutism

desăvârşit, îţi dădea imediat de gândit.

- A luat o condamnare mică, corecţională, de 7 ani.

- Când a început reeducarea la Suceava, a fost printre protagonişti, alături de Bogdanovici.

- La Piteşti n-a luat nici o palmă, dimpotrivă, a fost alături de Ţurcanu, autorul fizic al morţii lui Bogdanovici.

- A plecat de la Piteşti la Gherla în iarna lui 1950, unde a devenit şeful demascării . Aici s-au comis fapte care au depăşit Piteştiul.

- Când am venit toţi studenţii cu condamnări mari, de la Piteşti la Gherla, el îşi disputa cu Ţurcanu şefia demascărilor.

- A fost dus de la Gherla la Jilava, odată cu Ţurcanu.

- A făcut parte din lotul lui Ţurcanu, dar el nu a fost executat. Tot el a fost acela care a dat declaraţie că reeducarea de la Piteşti şi Gherla a fost făcută din ordinul pe care l-a dat Horia Sima legionarilor, prin Vică Negulescu.

- A fost martorul acuzării în procesul lui Vică Negulescu, unde a susţinut cele declarate mai sus. (La acest proces, marele merit îl are Gheorghe Calciu, care cere, în instanţă, să vină generalul Nicolski, şeful Securităţii, cu care Calciu a stat de vorbă la Piteşti, şi care, bineînţeles, n-a venit).

- După acest proces, Popa Ţanu a fost adus la Aiud şi eliberat înainte de decretul din august 1964."

Această ştire despre transportarea lui Alexandru Popa imediat după proces la Aiud este eronată. Respectivul a fost internat în casimca Jilavei cu toţi cei din procesul reeducărilor care n-au fost împuşcaţi odată cu Ţurcanu.

" *La plecarea mea din ţară, în 1989, se găsea la Sibiu, făcea pe contabilul şi era mare informator*" (p. 13-14).

Aş adăuga la cele de mai sus şi disciplina de temniţă pe care şi-o impunea Ţanu Popa (sau ura sa împotriva celorlalţi). Bordeianu a primit de la o tânără arestată o pâine; degrabă a rupt-o şi a împărţit-o între colegii din cameră. " *Popa Ţanu nu a vrut să primească*" (p. 35).

În mod vădit, lista anterioară constituie o fişă pregătitoare redactării, introdusă aici pentru că nu i se găsea un loc potrivit, iar autorului nu-i venea să renunţe la ea. Comparată cu Cazul Gioga, plasat la locul cuvenit - este vorba de ancheta extrem de dură suferită de acesta, culminând cu introducerea trupului său, rană deschisă, în etuvă -, sare în ochi lipsa de concordanţă între cele două "cazuri" ce se urmează la distanţă mică. Dar nu greşelile de construcţie a memoriilor au importanţă, ci portretul autorului deductibil din cele prin care a trecut.

Ca mulţi deţinuţi obişnuiţi, şi Dumitru Gh. Bordeianu, în pofida pregătirii ştiinţifice, e remodelat de condiţiile speciale psihice impuse de disperare. Am constatat din propria-mi experienţă că deţinutul - abstras din lumea evenimentelor prin care trece naţia sa şi omenirea -, din nevoia de ştiri, ajunge pradă fenomenului oniric, confundat cu un sac de veşti ce se deschide cu zgârcenie în timpul somnului, de unde visătorul socoteşte a extrage semnale asupra viitorului său, raţiunea fiindu-i lipsită de datele realităţii ce ar putea fi legate cap la cap în căutarea unei concluzii.

" *În noaptea dinaintea confruntării cu Moisiu, am avut un vis urât. Îl*

vedeam parcă pe Moisiu, plin de sânge, desfigurat şi privindu-mă cu multă ură. Nu cred în vise, dar a doua zi după acest vis, înainte de prânz, s-a deschis uşa celulei şi un gardian (...) m-a invitat să-l urmez. (...) Spre surprinderea mea, l-am văzut pe Moisiu, singur în birou. Era tuns şi cu o faţă care mă înspăimânta. S-a uitat la mine şi eu la el, fără să schiţăm nici un gest. Peste puţin timp intră apoi şi comisarul-şef, care coordona anchetele camarazilor arestaţi de la Facultatea de Medicină din Iaşi. S-a uitat mirat la mine şi m-a întrebat, dacă eu sunt Bordeianu, student la Facultatea de Medicină din Iaşi. La răspunsul meu afirmativ, mă întreabă dacă-l cunosc pe Moisiu, arătând spre şeful meu pe Facultate. I-am răspuns că nu-l cunosc. A pus aceeaşi întrebare şi lui Moisiu. Acelaşi răspuns negativ şi din partea lui. În concluzie, comisarul-şef, ca un avertisment, ne zice: "Poate o să vă cunoaşteţi!". Cu aceasta am fost readus în celulă, îngrozit de ceea ce văzusem pe chipul lui Moisiu" (p. 29). Povestitorul a luat hăţurile naraţiunii în mâini sigure şi crează un coşmar în alt coşmar; căci ce este, în prezentarea sa economicoasă şi cu atât mai impresionantă, întâlnirea între patru ochi a celor doi luptători dacă nu o continuare a visului cel urât? Apariţia anchetatorului, care nu rosteşte decât o propoziţie repetată urmând unei întrebări de identificare, este şi ea demnă de un ulei de Dali, o apariţie ameninţătoare ce s-ar putea topi în aer imediat după ultimile cuvinte; din păcate, întreaga realitate a temniţelor este coşmarescă, dar nu oricine istoriseşte despre ea are harul de a-i scoate în evidenţă această tensiune nocturnă şi ireală, aşa cum o face aici autorul citit.

Procesul avu loc pe 21 februarie 1949. În boxă se găseau 123 de studenţi (doar de la Medicină). Sentinţa se pronunţă pe 23 ale aceleiaşi luni.

Condamnarea prilejuieşte noi comentarii ce vădesc înclinarea deţinutului către superstiţie, motivată în acelaşi fel ca aplecarea sa de a acorda credit viselor.

"*Să fie oare, vreo semnificaţie sau vreo legătură, între destinul omului şi anumite numere? În destinul meu, ziua de naştere era 15, numărul celulei 15, precum şi cei 15 ani de muncă silnică, pe care i-am executat până la urmă*" (p. 48). Sau: "*De la celula nr. 15, gardianul m-a dus la primul etaj, la celula 121 (...). Când am ajuns în faţa uşii acestei celule, am reţinut ultimele două cifre ale numărului - 21 - care corespundeau, în mintea mea, cu ultimele cifre ale anului meu de naştere (1921). Un joc bizar de cifre, de date, atât de semnificative*" (p. 50). Discutând despre penitenciarul Piteşti, menţionează că a fost construit de "*Armand Călinescu, slugă diavolească şi el, marcat de la natură cu un singur ochi*" (p. 62). Se înţelege cât de aproape de clătinarea raţiunii eşti împins de condiţiile izolării şi ale torturii. Această remarcă va motiva, poate, cele ce vom afla că s-au petrecut în reeducări.

Dumitru Gh. Bordeianu are un real talent de a profila caractere şi suflete. Dovada, printre numeroase alte desene în tuşul duios sau aspru al amintirii, este de găsit şi în următoarele rânduri.

"*Atmosfera din celulă se mai încălzise, şi la propriu şi la figurat. Eram toţi legionari, şi toate discuţiile se purtau în bună înţelegere. Chiar şi frigul din celulă se mai potolise, datorită faptului că eram acum şase în celulă, şi*

dormeam pe prici, în loc să dormim pe rogojina aşezată pe podea.

*Singurul care nu lua parte la discuţii, mulţumindu-se doar să asculte, era bădia Ghiţă. Noi îl respectam, pentru că era în vârstă şi avea un mare trecut de luptă. Într-o bună zi, când discuţiile noastre ajunseseră la un punct mort, bădia Ghiţă, cu o voce caldă, a început să-şi depene şi el gândurile. Voi reda din memorie, cuvintele care au fost pentru mine busola ce m-a călăuzit, tot timpul celor 15 ani de temniţă. "Dragi flacăi! Sunteţi toţi oameni cu carte, mai tineri decât mine, încercaţi şi voi în luptă, dar vă rog ca pe copiii mei, să ascultaţi cu atenţie şi bunăvoinţă, ceea ce vreau să spun. Toţi suntem condamnaţi la ani grei de închisoare şi fiecare am lăsat afară o lume, care a fost lumea noastră şi pe care nu o putem nesocoti. Unii am avut o profesiune, iar voi, cei mai tineri, eraţi în curs s-o realizaţi. Toţi ne-am angajat cinstit, slujind un ideal şi o cauză, pe care noi am considerat-o dreaptă. Nici eu, nici voi, cred că nu aţi făcut rău nimănui. Am fost anchetaţi, torturaţi, judecaţi şi condamnaţi după cum ştiţi, dar vă rog, din toată inima, să-mi daţi ascultare. Pentru un deţinut politic, condamnarea e ceva ce poate sau nu să se împlinească. Deci noi, s-ar putea să executăm toată condamnarea pe care o avem sau poate nu. Ceea ce e mai grav însă, e că s-ar putea să facem şi ceva în plus, peste ceea ce am fost condamnaţi. Să fim condamnaţi din nou şi, poate, să şi murim în închisoare. Timpul nostru în închisoare nu este hotărât definitiv. Venim dintr-o lume, pe care ura omenească ne-a luat-o, poate, pentru totdeauna, şi intrăm în alta, care e aceasta. Aceasta şi numai aceasta este de acum înainte lumea noastră. Pentru noi nu există altă lume, decât aceea în care suntem şi trăim aici. Or, pentru a putea trăi şi exista în această lume, dragii mei, trebuie să ştiţi că numai cel ce va avea inimă bună va putea rezista şi înţelege ceea ce ne va oferi necunoscutul în care am intrat. Aceia dintre voi care vor putea înţelege ce înseamnă inima bună pentru om, nu va uita niciodată ceea ce am discutat noi, în această zi. Ca încheiere, vă spun: ca să poţi răzbi şi să fii mulţumit şi împăcat în viaţă, cu tine şi cu cei din jurul tău, trebuie să ai inimă bună. Voi faceţi cum credeţi şi cum vă este in*ima" (p. 50-51).

Surpriza este că această elementară lecţie creştină, raportată ca din gura unui înţelept moşneag din basme, nu ajunge la sufletele tuturora; cel puţin nu la cele ale naratorului şi prietenului său Tudose, oricâtă pregătire creştinească le impunea crezul lor politic (" *n-a înţeles-o şi nu o va înţelege niciodată (...); nici eu n-am înţeles această filosofie*"; idem).

Este potrivit aici, cu scopul de a scoate la iveală gama largă portretistică ce stă la îndemâna autorului, să citǎm şi portretul reprezentantului unei specii opuse aceleia din care făcea parte predicatorul iubirii, bădia Ghiţă Bărbieru. Desenul este mai curând bănuit între sofisticate aluzii, misterioase ameninţări, şi ...vorbe de clacă, glumă şi scrâşnire de dinţi.

" *Cum am intrat în birou am văzut un civil aşezat nu pe scaunul de la birou, ci chiar pe birou, stil american. După fizionomia şi culoarea feţei şi a părului aducea a rus sadea, cum am crezut la prima vedere dar, vorba poetului: "urechea te minte şi ochiul te înşeală". În momentul când a început să vorbească m-a derutat total. Vorbea o limbă românească perfectă, limba literară a unui om cult din Bucureşti. Şi eu care îl crezusem basarabean. Ce era sigur însă la acest individ era părul blond spălăcit,*

ochii albaştri, fruntea potrivită, nasul borcănos şi o statură mijlocie de atlet. După înfăţişare părea deci rus, iar după limbă, român curat.

Primul cuvânt ce mi l-a adresat a fost: "O, ce mustaţă răsucită ai, moşule, semeni cu Ştefan cel Mare". Într-adevăr remarca era obiectivă, pentru că şi camarazii îmi spuneau că după mustaţă semănam cu Domnul Moldovei. M-a invitat apoi să iau loc pe un scaun lângă fereastra cu gratii. Mi-a pus câteva întrebări, dacă am fost în Rusia ca luptător şi dacă am fost decorat. La răspunsul meu afirmativ am constatat că-mi cunoştea bine dosarul de la anchetă. Apoi m-a întrebat cum am trecut prin anchetă şi de ce am luat o condamnare atât de mare, întrebare la care am ridicat doar din umeri. Mi-a întins o ţigară pe care am refuzat-o nefiind fumător. Pe birou era un coşuleţ cu nuci, pe care le crăpa cu un briceag, scotea miezul, îl curăţa şi-l mânca. A făcut această operaţie tot timpul cât am stat de vorbă cu el. Mi-a oferit şi mie dar l-am refuzat. La remarca lui că nu vreau să mănânc de la comunişti şi îl refuz ca şi cu ţigara, i-am răspuns că-i aşa.

Ca urmare, atât atomosfera cât şi vocabularul s-au schimbat pe loc. După alte câteva întrebări banale: cu cine stau în celulă, cum mă simt, cum este masa, m-a întrebat ce funcţie avea Oprişan, la care eu i-am răspuns că el trebuie să ştie mai bine ca mine. A schimbat tonul: "He! he! stai cu şefi mari, "Mustaţă". Iar la întrebarea: "Ce discutaţi, "Mustaţă"? i-am răspuns că despre femei.

- Discutaţi şi voi legionarii despre femei?

- Da, câteodată!

- Altceva ce mai discutaţi?

- Da! Amintiri din facultate!

- Ah! Am uitat că sunteţi studenţi!

La întrebarea dacă ştiam câţi studenţi erau în închisoare, i- am răspuns că eu nu sunt directorul închisorii ca să ştiu. Dar pe secţia unde eram? a continuat el. A urmat acelaşi răspuns negativ din partea mea, spre revolta lui oarecum reţinută.

- Dar nu v-a lăsat gardianul să vă întâlniţi la WC? întrebare la care nu i-am mai răspuns. Mi-am dat seama că ştia ce se petrecea pe secţie. Presupunerea mea că nu întâmplător ne-au lăsat să ne întâlnim la WC, era adevărată: făcea parte din planul lor.

M-a întrebat apoi dacă am scris acasă şi, la răspunsul meu afirmativ, a făcut o remarcă insidioasă, că ne-au făcut înlesniri. I-am replicat: "Nu au fost înlesniri, domnule anchetator!"

- Nu sunt anchetator!

Această afirmaţie mi-a dat de gândit. După modul cum punea întrebările şi cum îmi urmărea mimica, am fost convins că era un poliţist versat şi cunoscător al psihologiei anchetator-anchetat. Vocabularul şi întrebările cumpănite trădau şi faptul că nu era un poliţist oarecare. Înclin să cred şi acum că a fost unul din şefii mari, care cunoştea planul şi desfăşurarea demascărilor, iar prezenţa lui la Piteşti nu era întâmplătoare. S-ar putea să fi fost Nicolski. În nici un caz n-a fost Zeller, pentru că pe el l-am cunoscut mai târziu la Piteşti.

După ce şi-a dat seama că discuţia cu mine nu ducea la nici un rezultat, m-a atacat frontal:

- Măi, banditule! (cuvânt care mi-a rămas şi acum în urechi) tu ai

impresia că mă duci pe mine, de-mi răspunzi aşa? Tu nu ştii unde te afli? Tu ştii cine sunt eu? Această expresie i-a scăpat şi am mai întâlnit-o la comuniştii care voiau să intimideze şi să-şi dea importanţă. I-am răspuns că nici nu mă interesa, fapt care l-a enervat mult.

- Bă, banditule! Eu vă cunosc până în pânzele albe şi ştiu ce este în capul vostru de bandiţi!

N-am răspuns. Eram convins că era la curent cu doctrina legionară şi cu modul nostru de a fi, al relaţiilor dintre noi. Într-un cuvânt, individul ne cunoştea pe noi, în timp ce noi nu-i cunoşteam pe ei. După cele afirmate însă în legătură cu noi, am început să fiu mai reţinut şi mai atent la întrebări şi răspunsuri. A vrut apoi să mă provoace amintindu-mi de unele greşeli din trecutul nostru, pentru ca astfel provocându-mă să mă determine să vorbesc.

Văzând că nu mai scoate nici un răspuns de la mine, a schimbat tonul:

- În închisoarea aceasta, voi bandiţilor, sunteţi la ora aceasta în jur de 80% şi căutaţi să-i convertiţi şi pe ceilalţi, atrăgându-i în tabăra voastră ca să-i faceţi legionari.

I-am răspuns cu un "nu" categoric.

- Cum nu? mi-a răspuns el. Ce ai făcut cu Petrovanu şi Negrescu?

- Cu aceşi tineri am discutat numai probleme de concepţie creştină, pentru că eu sunt creştin.

La auzul afirmaţiei mele, că eu sunt creştin, revine cu întrebarea: - Eşti medicinist, cum poţi crede în lucruri care nu se văd?

- Sunt atâtea care nu se văd, reiau eu, şi totuşi există. De pildă, noţiunea de minte, de gând, pe care dumneavoastră nu le puteţi vedea şi totuşi vreţi să ni le cunoaşteţi.

- O să vă ştiu şi gândurile, replică el.

(...) Am reluat discuţia spunându-i că noţiunea de credinţă este un concept care operează acolo unde cunoaşterea fizică cu metodele ei nu poate pătrunde. A abătut discuţia de la această temă.

La întrebarea lui dacă mai sunt legionar, i-am răspuns printr-o altă întrebare:

- Pentru ce am fost condamnat, nu ca legionar? Dumneavoastră ştiţi acest lucru?

- Dar s-ar putea să nu mai fii, accentuează el.

- Nu se poate, i-am răpuns eu. La care el mi-a tăiat-o net: "O să trăim şi o să vedem".

Deci iarăşi afirmaţii care mă îndreptăţeau să bănuiesc că ceva era pus la cale cu noi şi că ceva se va întâmpla neapărat. Continuă dialogul.

- S-ar putea să nu mai fii!

- Adică cum să nu mai fiu, dacă sunt. Răspunsul lui:

- Nu te grăbi, s-ar putea să vină timpul!

Deci, certitudinea că acel ceva va veni sigur. Afirmaţia "s-ar putea să nu mai fii", m-a dus totuşi cu gândul la reeducarea de la Suceava pe care trebuia s-o acceptăm cu sila. Era însă o discuţie cu totul străină de ceea ce voia el să afle în fond de la mine.

- Ai să poţi rezista 15 ani de închisoare? continuă el, pentru că regimul alimentar pe care-l aveţi acum n-o să vă dea posibilităţi să terminaţi toată pedeapsa.

- Au fost sfinţi care au trăit 40 de ani în pustiu, mâncând un posmag (pâine uscată) pe zi şi o cană cu apă, şi nu au murit. Dimpotrivă erau perfect sănătoşi şi la trup şi la minte, dovadă că au scris ceea ce au scris. Aşa o să trăim şi noi.

- Sfinţii erau în pustiu, dar voi sunteţi în mâna noastră.

Văzând că discuţia nu avea nici un sens, a atacat direct.

- Mă, bandiţilor! Tu uită-te aici la mine, de beton armat să fiţi, şi tot o să vă muiem.

Această afirmaţie a spus totul. Şi azi îmi sună în urechi şi n-am s-o uit cât voi putea gândi. Ne aştepta constrângerea prin violenţă izvorâtă din cea mai diabolică ură. Nici azi nu ştiu dacă această afirmaţie a fost scăpată sau spusă cu intenţie ca să mă facă pe mine să înţeleg că soarta noastră era în mâinile lor.

- Nu este metal, care să nu se topească atunci când îl pui la temperatura lui de topire, a adăugat el.

Din câte am putut aprecia, individul avea în jurul a 45 ani. În semn de încheiere mi-a spus:

- Vezi, că o să-ţi bărbieresc mustaţa!

- Când n-o să mai fie voie, o voi bărbieri singur!

- Avem metode să facem din voi ceea ce vrem noi!

- În ceea ce priveşte trupul; sufletul însă este inabordabil.

- Pentru noi ateii este abordabil, pentru că ţine de trup!

- Ţine de trup dar este de esenţă divină!

- Asta s-o crezi tu!

Discuţia a luat apoi sfârşit cu afirmaţia următoare:

- Banditule, în problema voastră noi ne ţinem de cuvânt.

Puţin iritat, i-am răspuns pe un ton ofensator:

- Adică cum?

- Ai să vezi cum! De beton armat să fiţi şi tot o să vă muiem...

Cu această ameninţare discuţia dintre mine şi acest individ a luat sfârşit. Am plecat fără să dau bună ziua, pentru că individul a fost necivilizat" *(p. 71-74).*

Memorialistul priveşte cu interes la orice om, după cum s-a şi văzut, şi are darul de a-l face vizibil cititorului, cu multe din cutele sufletului pătruns. " *Acest gardian, pe nume Dina, era un flăcău rupt din mediul lui, îndoctrinat şi foarte descumpănit în acţiunile sale. Când se comporta ca omul de la ţară, când se manifesta ca insul pătruns de ura de clasă. Era evident că în interiorul lui se dădea o luptă între cel ce fusese şi cel ce devenise. Noi, cei de pe secţia pe care mă aflam, am considerat însă că Dina era mai bun pentru că fusese influenţat de un gardian mai vechi, pe nume Florică, om calm, liniştit, ce nu considera că trebuia să mai mărească şi el suferinţa celor ce şi aşa sufereau*" (p. 75).

Există o versiune - poate cea mai răspândită în lumea acelora care au trecut prin reeducări - asupra determinării lui Şura Bogdanovici de a accepta pornirea reeducărilor, ce se cuvine consemnată într-o istorie de felul aceleia pe care o scriu, după cum voi reţine orice altă informaţie de acelaşi fel din diversele cărţi luate în atenţie în continuare.

"*Acest început rămâne cu totul necunoscut. Ce s-a auzit însă şi ce se ştie?*" (Suntem recunoscători memorialistului că îşi arată dubiile privitor la certitudinea informaţiilor colportate.) "*În vara sau în toamna lui 1948, s-a*

aflat în închisoare că Bogdanovici a avut un vorbitor, după spusele unora şi ale lui Popa Ţanu, care era în celulă cu mine. Vorbitorul însă nu fusese solicitat de el, ci înlesnit de cabinetul de partid Suceava, şi aprobat, bineînţeles, şi de Bucureşti. Un vorbitor cu tatăl său, care era prefect de Botoşani în acea vreme. Se zvonea însă că acest vorbitor a avut loc numai între tată şi fiu, fără ca alte persoane să fie de faţă. În urma acestei discuţii, a luat naştere începutul reeducării de la Suceava. Cum, în comunism, nimic nu se face întâmplător, ci regizat şi bine pus la punct, în cele mai mici detalii, şi acest vorbitor a fost aranjat din timp.

Tot din aceleaşi zvonuri se mai spunea că tatăl lui Bogdanovici l-a implorat să renunţe la concepţia lui politică, şi să facă totul pentru a se salva fizic.

*S-a aflat de la ajutoar*ele *lui Bogdanovici, (intimii lui), că până la arestarea sa, el nu se înţelegea cu tatăl său în materie de politică, deseori mama lui fiind aceea care intervenea să-i împace.*

Se pune însă întrebarea, de ce Bogdanovici a luat o condamnare atât de mare, dacă acceptase să înceapă reeducarea? După cele descoperite în demascările de la Piteşti şi mărturisite de cei ce fuseseră acolo, Bogdanovici n-ar fi fost totuşi iniţiatorul reeducărilor de la Suceava, pentru că, potrivit concepţiei sale, reeducarea trebuia să fie un act voit şi liber consimţit, şi nicidecum un act de constrângere şi violenţă. Dacă ar fi admis violenţa, s-ar fi reabilitat şi nu ar fi fost ucis." (Autorul se încurcă în idei: argumentul său nu e valabil pentru Suceava, ci pentru Piteşti şi Gherla, căci nu se menţionează că la Suceava s-ar fi folosit violenţa.) "*Cititorii îmi vor ierta faptul că anticipez, dar ceea ce mărturisesc este strâns legat de începutul reeducării de la Suceava şi, deci, de cazul Bogdanovici*" (p. 53-54). Urmează o impresionantă întâlnire a unui Bogdanovici secătuit fizic şi devenit prea conştient de ce anume săvârşise când făcuse târgul reeducărilor cu Securitatea.

"*Sunt poate, spun poate, singurul dintre studenţi care, înainte de moartea lui Bogdanovici, printr-o întâmplare şi neatenţie a lui Ţurcanu, l-am întâlnit pe Bogdanovici, în timp ce era dus de la camera 4 spital, unde se dădeau declaraţiile, la o celulă de la parter; eu fiind luat în acelaşi timp, de la camera 3 subsol şi dus spre camera 4 spital, la etaj. Aşa s-a făcut că ne-am întâlnit pe scări, la jumătatea drumului dintre parter şi etaj. Când am ajuns faţă în faţă, amândoi ne ţineam de balustrada scării înguste de un metru. Pe mine nu mă sprijinea gardianul, dar el nu putea merge fără sprijinul acestuia; de aceea, când ne-am întâlnit, a trebuit să ne facem loc unul altuia, căci amândoi ne ţineam de balustradă. Gardianul lui Bogdanovici îl rezemă pe acesta de perete, susţinându-l să nu cadă, pentru a-mi face mie loc de trecere, pe lângă balustradă. Gardienii erau în urma noastră şi, când am ajuns unul lângă altul, ne-am putut privi în ochi.*

Gardienii n-au intervenit, atât erau de îngroziţi de ceea ce vedeau. Bogdanovici încă mai avea încredere în mine. La ora aceea nu căzusem din graţia divină, nu mă prăbuşisem încă şi de aceea a şi fost posibilă comuniunea (splendidă determinare a celor trăite de cei doi!). *Capul lui enorm, cu ochii adânc înfundaţi în orbite - atât mai era viu în el - înspăimântau; se citea în ei suferinţa pe care o pricinuise miilor de camaraz*i.

(...) Privirea aceea a unui mort cu ochii încă vii, m-a urmărit până în

clipa în care am scris aceste pagini şi mă va urmări, până voi muri. În momentul însă când privirile noastre s-au întâlnit, cu o voce muribundă dar destul de clară, Bogdanovici mi-a şoptit: "Frate! Aşa se plătesc greşelile!".

Privirile noastre nu se puteau despărţi, dar gardienii ne-au îndemnat într-un glas: "Hai!"."

Ne aflăm în faţa unei mâini sigure de portretist.

"*După două zile, Bogdanovici a murit, ucis în mod sadic de Ţurcanu, Popa, Martinuş şi Livinschi. Nu vreau să-l apăr. Şi nu cred că a fost altul mai torturat în Piteşti, ca Bogdanovici.*" (A se vedea prezentarea cărţii lui Justin Ştefan Paven, martor al morţii lui Şura Bogdanovici.) "*Cine a adunat în ochii lui atâta suferinţă? Ce am simţit şi văzut, cu ochii mei, mă face să cred că Bogdanovici nu a fost un informator şi nici un criminal. El nu era în stare să omoare. În concepţia lui nu avea loc ideea de violenţă*" (p.54-55).

În chip firesc, după aceste aruncări de privire către Şura Bogdanovici, se strecoară înspre noi umbra lui Eugen Ţurcanu, din porunca lui fiind ucis celălalt, deşi, iniţial, au fost tovarăşi în organizarea reeducărilor.

"*Ţurcanu a făcut parte din F.d.C. numai în 1940-1941, şi după ianuarie 1941 nu a mai activat în Mişcarea Legionară.*

Ştefan Caciuc a fost coleg de clasă cu Ţurcanu la liceul din Câmpulung Moldovenesc şi, mai apoi, la Facultatea de Drept din Iaşi. În 1940, Ţurcanu avea numai 14 ani. Bogdanovici nu a fost coleg cu Ţurcanu, el fiind din Soroca (Basarabia), nu din Câmpulung. Aşa că la Iaşi, convorbirea cu Ţurcanu n-a avut-o Bogdanovici, ci Ştefan Caciuc. Acesta l-a declarat, la anchetă, pe Ţurcanu, şi nicidecum Bogdanovici" (p. 55). Probabil că Bordeianu răspunde unei opinii circulând cu privire la arestarea lui Eugen Ţurcanu, de tipul: fiindcă Şura l-a denunţat pe Ţurcanu, în cursul anchetei, cel din urmă s-a răzbunat pe el, poruncindu-i uciderea, când i-a venit la îndemână, opinie pe care o bănuiesc doar şi pe care n-am auzit-o pronunţată de nimeni; dacă a existat, ea ar fi o încercare de umanizare a crimei lui Ţurcanu, conferindu-i acesteia o motivare ce poate cât de cât explica prin răzbunare fapta sângeroasă, altfel rămasă să intrige la nesfârşit. "*Ţurcanu ştia de activitatea legionară de la liceul din Câmpulung Moldovenesc, până în 1944. După 1944 Ţurcanu a terminat liceul şi s-a înscris la Facultatea de Drept din Iaşi, fiind acolo coleg cu Ştefan Caciuc. Era căsătorit şi nu frecventa cursurile, prezenţa fiind obligatorie doar la examene.*

În 1946, cu ocazia unor examene, Caciuc s-a întâlnit cu Ţurcanu şi a avut o discuţie cu acesta. Caciuc povesteşte că s-a întâlnit cu Ţurcanu, vorbind ca prieteni şi colegi. La întrebarea de ce nu vine la cursuri, Ţurcanu i-a răspuns că era căsătorit şi că se ocupa de alte treburi. Întrebat, din nou, care este atitudinea lui politică şi dacă mai avea vreo legătură cu legionarii, răspunsul lui Ţurcanu a fost limpede, că nu vrea să mai aibă nici un fel de relaţie cu legionarii şi că nu-l mai interesează această problemă. "Ce faceţi voi, vă priveşte, eu sunt comunist!"." Până aici, nimic deosebit; dealtfel, memorialistul va relua aceste date şi mai târziu. Atari răsuciri pe loc cu 180° s-au mai văzut; ba chiar, Ţurcanu, prin prima parte a răspunsului său, ar putea fi caracterizat ca 'nobil', nici contrazicându-l pe Caciuc, nici ameninţându-l, nici mustrându-l, de pe

poziţia sa cea nouă, opusă celei a conlocutorului său. Însă urmează o completare neaşteptată care, dacă este adevărată aşa cum i-a parvenit memorialistului, lămureşte îndârjirea lui Ţurcanu în a-şi vădi apartenenţa politică, după arestare, cu orice preţ şi prin jertfirea oricui. "*Sunt prieten cu fraţii lui Emil Bodnăraş şi aceştia mă susţin şi mă ajută să fac carieră în diplomaţie.*" Va să zică, trecerea sa prin Frăţiile de Cruce fusese absolut lipsită de însemnătate afectivă; Eugen evoluase către 'carierism', în căutarea avantajului personal, ceea ce este total opus spiritului educaţiei F. d C. ""*Aşa că*" , îşi încheie el vorba, *"aceasta este ultima dată când mai vorbesc şi mă întâlnesc cu tine*" *a relatat Caciuc. N-a precizat însă, dacă i-a spus sau nu lui Ţurcanu că el a început activitatea legionară, în cadrul C.S.L. Iaşi.*"

Ba, importanţa poziţiei lui Ţurcanu e accentuată printr-o nouă afirmaţie: " *şi mai spune Caciuc, tot aflate de la Ţurcanu, că, în toamna lui 1948 când a fost arestat, el era pregătit de Ana Pauker, Ministrul de Externe de atunci, care voia să-l trimită ambasador în Iugoslavia.*"

E momentul ca Dumitru Bordeianu să treacă la explicarea denunţării lui Ţurcanu de către Caciuc; ea este una din domeniul geloziei, ce-l pune pe cel din urmă într-o lumină îndoielnică, dacă nu chiar şi mai rea. El " *a povestit la anchetă, fără a fi fost forţat sau întrebat, despre cele discutate cu Ţurcanu. L-a denunţat pe Ţurcanu, spune el, pur şi simplu din necaz, la mijloc fiind însă şi o intrigă amoroasă, privind fata cu care se căsătorise Ţurcanu.*"

Concluzia nu se leagă logic: " *Aşa se explică faptul că Ţurcanu a apărut la închisoarea din Suceava, doar toamna târziu, când anchetele erau pe terminate."*

Istorisirea bate pasul pe loc, se încâlceşte. Memorialistul e tot mai puţin sigur pe el, ajungând la formulări neargumentate şi ce lasă la voia întâmplării evenimente dovedindu-se ulterior a fi fost plănuite în cele mai mici amănunte, mă refer la reeducări.

" *Odată Ţurcanu arestat, comuniştii s-au gândit însă să-l folosească, ca instrument pentru ceea ce avea să se întâmple mai târziu la Piteşti şi Gherla.*" Răspunzând, poate, altei opinii circulând între deţinuţi, Bordeianu afirmă: "*Caciuc nu poate fi acuzat că ar fi făcut jocul lui Ţurcanu*". Cu alte cuvinte, s-a bănuit şi că exista un aranjament anterior arestării, conform căruia acest Caciuc ar fi primit ordinul lui Ţurcanu (ori al partidului) să-l denunţe în vederea creerii posibilităţii ca Ţurcanu, odată ajuns în temniţă, să treacă la reeducările preconizate de comunişti, teorie complicată, neverosimilă, stupidă. Nu era cazul antrenării unui legionar, pentru ca Ţurcanu să fie introdus în puşcărie. Spălarea lui Caciuc de această bănuială şubredă se face de memorialist cu o contrazicere a celor tocmai afirmate de el însuşi (gelozia ce-l incriminează pe Caciuc): " *deoarece era un camarad loial şi cinstit în acţiunile lui*" . Şi, fără nici o legătură cu precedentele, aflăm: " *Nu mai ştiu însă dacă a scăpat cu viaţă din închisoare.*"

Presupunerile se încurcă şi mai tare. " *Iar vorbitorul lui Bogdanovici cu tatăl său a avut loc înainte de arestarea lui Ţurcanu. Aşa că s-ar putea ca delegaţii comunişti de la Bucureşti, care coordonau şi verificau anchetele şi declaraţiile din închisoarea Suceava, dând de declaraţia lui Caciuc în legătură cu Ţurcanu, să fi anunţat ei partidul. Şi în urma acestei sesizări,*

partidul ar fi dat dispoziţie de la Bucureşti, prefectului Bogdanovici, să aibă o discuţie cu fiul său, pentru ca acţiunea lor să fie dusă pe două planuri. Unul pus în aplicare de Bogdanovici-fiul, cunoscându-i-se poziţia la anchetă, ca fiind insul care rezistase, cu toată tortura la care fusese supus (avea responsabilitatea unei Universităţi) - în timpul anchetei am avut şi eu confruntări cu Bogdanovici, şi am văzut cu ochii mei, pe faţa şi corpul lui, cu câtă sălbăticie fusese torturat, iar celălalt - acţiunea directă a lui Ţurcanu."

Introducerea hazardului în această afacere nu se potriveşte activităţii comuniştilor şi nici unei acţiuni atât de strâns chibzuite cum se va dovedi reeducarea. Ideea de a fi contactat tatăl lui Bogdanovici, provenind din descoperirea dosarului lui Ţurcanu, expedierea părintelui la fiul său, cu certitudinea că studentul atât de torturat va accepta colaborarea, iată tot atâtea ipoteze fără cap nici coadă.

Pe de altă parte, informaţii dobândite de mine de la domnul Eugen Sahan, care a stat în celulă cu Bogdanovici - când încă acesta nu fusese torturat, arată că Şura era frământat de posibilitatea propunerii - venită din partea lui însuşi - a unei reeducări a studenţilor, înainte de 'vorbitorul' cu tatăl său. La fel, domnul Mihai Timaru, după încheierea reeducărilor de la Gherla, având prilejul să stea de vorbă cu Costache Oprişan, care avusese încredere în el înaintea dezlănţuirii bătăilor asupră-i, într-atâta încât să-l prevină: Voi fi obligat să te bat!, a aflat că Şura Bogdanovici îi atrăsese atenţia lui Oprişan, între patru ochi, că nu va rezista torturilor şi că era preferabil să nu pătimească cele ce i se pregăteau, rezultatul neputând fi decât cedarea, deoarece **Ţurcanu fusese instruit la Moscova** în ceea ce trebuia să fie reeducările (aceasta ar explica întârzierea arestării lui cu câteva luni faţă de arestarea tuturor legionarilor, dată hotărâtă pentru toată ţara, dacă întârzierea este adevărată. Costache Oprişan, fără a-şi fi dat seama ce făcea, i-a aruncat în obraz lui Eugen Ţurcanu această acuzaţie. Cum Ţurcanu era conştient că nimeni în afară de Bogdanovici nu cunoştea respectiva şcolire a lui, a decis moartea lui Bogdanovici, ca pedeapsă pentru divulgarea celei mai adânc îngropate taine a reeducărilor: determinarea lor de către sovietici.

Bordeianu mai adaugă câteva date. "*În 1946, la discuţia lui avută cu Caciuc, Ţurcanu făcea parte din biroul politic de la Iaşi, deci era comunist. Unii însă înclinau să creadă că, având legături cu fraţii lui Bodnăraş, aceştia îl puneau să aibă legături şi cu legionari, ca să-i observe. (...) După plecarea studenţilor legionari cu mari condamnări de la Suceava la Piteşti, cei care au rămas încă acolo, au remarcat că Ţurcanu a lipsit un anumit timp din închisoarea Suceava. Se bănuia că a fost dus la Bucureşti sau chiar la Moscova, unde a semnat planul viitoarelor demascări*" (pentru multiplele citate anterioare: p.55-57).

Deoarece nu ne-am depărtat mult de observarea artei de portretist a memorialistului, e potrivit să semnalăm un chip ce se distinge de precedentele prin tuşa generoasă cu care debutează, ce s-ar spune că-şi flatează subiectul. Curând ea degenerează în descripţia unei bestii din lumea primitivă; autorul adoptă pe urmă tehnica alternării contrastelor, ce face desenul foarte viu şi credibil, cu toate că el nu seamănă întocmai cu celelalte amintiri despre înfăţişarea criminalului, lăsate posterităţii de alte victime.

" *Deodată s-a deschis uşa şi a intrat în cameră o persoană cu înfăţişarea unui tânăr din picturile lui Leonardo da Vinci. Înalt cam de 1,85 m., cu un fizic de atlet şi care dintr-o singură lovitură te-ar fi putut culca la pământ. S-a uitat prin cameră şi s-a oprit în faţa lui Oprişan (...). L-a prins apoi de bărbie, îndreptându-i faţa spre el şi a început să-l ameninţe: "Tu, banditule, eşti unul dintre ajutoarele lui Pătraşcu? Eu am să te omor cu mâinile mele!*" " Şi-a continuat inspecţia înfricoşătoare cu gesturi şi vorbe la fel de crude. " *Era vestitul Ţurcanu. (...) Singur ar fi putut doborî o sută dintre noi. La acea întâlnire cu Ţurcanu n-am putut să-i văd faţa decât un moment, dar am reuşit să o compar cu cea a unui om cuprins de o furie care nu avea margini. Era un bărbat frumos, ieşit din comun, cu capul mare însă cu trăsături fine, fruntea lată, buze senzuale, părul castaniu spre blond, ondulat şi nasul tipic clasic, grec. Ochii mari, exagerat de mari, albaştri, erau foarte expresivi. Când se încrunta, te înspăimânta. Bărbia specifică tipului voluntar. Râdea rareori şi râsul lui era plăcut, atrăgător. Corpul bine proporţionat părea corpul unui atlet de performanţă. Când îţi da un pumn sau o palmă, te dobora la pământ. Când se enerva era atât de crud, că distrugea totul în calea lui, ca un ucigaş feroce. Mai era apoi şi de o inteligenţă ieşită din comun şi cu o memorie formidabilă. Îşi aducea aminte de tot ceea ce declarase fiecare student în Piteşti şi Gherla. Era însă atât de satanizat că nu mai ştiai ce să crezi despre el. L-am asemuit unui înger căzut. Voinţa de putere cu orice chip îl dusese la nebunie. Devenise o brută degradată şi satanizată. Pe unde trecea el, prin declaraţiile obţinute prin chinuri, Ţurcanu răspândea în jurul lui o groază şi o frică încât tot ce era viu înmărmurea. (...) Inteligenţa lui era orbită de beţia puterii, provenind din dorinţa de a se ridica deasupra altora, indiferent prin ce mijloace. Şi din cauza acestei orbiri, sau poate pentru că nu cunoştea comunismul în esenţa lui, Ţurcanu devenise un instrument orb de care se foloseau comuniştii. Iar răsplata i-au fost nişte rafale de armă care i-au ciuruit atleticul corp. Sângele celor pe care el i-a ucis probabil a cerut dreaptă judecată, de care să nu poată scăpa. Şi omul ticălos a căzut victimă propriei ticăloşii.*

S-a zvonit în Aiud şi mai târziu în libertate că, înainte de a fi fost ciuruit de gloanţe, el ar fi strigat: "M-au înşelat bolşevicii iar eu i-am crezut, şi de tot ce s-a întâmplat la Piteşti şi la Gherla, numai eu am fost vinovat". *Cât or fi de adevărate aceste declaraţii, numai cei ce au asistat la execuţia lui ar putea-o spune*" (p. 93-95).

Tardiv, după ce Popa Ţanu a devenit noul diriguitor al demascărilor, mutate la Gherla, după ceea ce demascaţii au resimţit a se fi desfăşurat ca o luptă intestină pentru putere între acesta şi Ţurcanu, cel din urmă " *nu mai era cel de altădată. Era abătut, posomorât, vorbea puţin şi prezenţa lui nu mai îngrozea pe nimeni"* (vol. II - de aci înainte -, p. 37).

Trăirea paradoxală a victimei este cunoscută în psihologie. Ea este declanşată de acelaşi mecanism ce o produce pe cea cu acelaşi nume care apare uneori la deşteptarea din somn, când un sunet insignifiant ni se pare cataclismic şi ne face să sărim ca arşi, de parcă se prăbuşeşte tavanul peste noi. Trăirea paradoxală a victimei o pune în situaţia nu numai de a-şi iubi călăul, ci şi de a-l admira, a-i găsi calităţi care-i lipsesc cu desăvârşire, a-l polei cu aur, inconştientă de ce se petrece în subconştientul ei, de inversarea reacţiilor fireşti, de răsturnarea înţelesurilor cuprinse în

mesajele transmise de simţuri şi raţiune. M-a uimit afirmaţia lui Aurel Obreja (vezi discutarea cărţii **Casa lacrimilor neplânse**) că Popa Ţanu era "frumos ca un înger", pe care sunt sigur că Obreja, victima aceluia, nu ar fi rostit-o cu privire la nimeni altul, comparaţie, dealtfel, neconfirmată, la iscodirile mele, de nici unul dintre cei care l-au cunoscut pe Alexandru Popa (pentru Bordeianu, el este: *acest ucigaş de tip mongoloid* ; vol. II, p. 12). Aceeaşi înclinare către simţirea paradoxală poate fi reîntâlnită în declaraţia lui Măgirescu, discutată mai departe, care face din Ţurcanu o fiinţa omenoasă, opusă prin gesturi şi atitudini tacite gardienilor bestiali. Şi ne este dificil să diagnosticăm dacă în descrierea unui Ţurcanu decăzut din poziţia sa de şef al demascărilor avem de-a face cu o sesizare a realităţii exacte (i se conferă în mai multe rânduri comportări 'omeneşti' faţă de memorialist) sau cu o compătimire datorată unei trăiri paradoxale.

Pentru a rămâne în teritoriul trăirilor paradoxale, voi face un excurs către finele cărţii. Ca urmare a preschimbării reeducaţilor în roboţi, odată desemnaţi să muncească în fabrica penitenciarului Gherla - unde erau amestecaţi cu deţinuţi care nu trecuseră prin demascări şi chiar le ignorau existenţa -, erau datori să-i tragă de limbă şi să-i denunţe. Orice tentativă de punere a lor în gardă asupra a ce se petrecea cu studenţii veniţi de la Piteşti sau cu ei înşişi - cei ce vorbeau inocenţilor - aducea după sine pedepse barbare. Ajuns în situaţia de a turna un legionar apropiat lui, Dumitru Gh. Bordeianu surprinde pentru întâia dată că are o trăire ce-l intrigă, de nedenumit, fără înţeles, paradoxală. Este acea trăire pe care în cercetările mele de antropologie stilistică am botezat-o: dihotomică-antonimică; în baza ei te percepi ca simultan cu opusul tău şi de nedespărţit de el, tot astfel precum o monedă are două feţe opuse şi de nedespărţit. Cu o sensibilitate rară la adâncurile conştiinţei, cele unde cea din urmă se amestecă valurilor ieşite la suprafaţă din subconştient, autorul se întreabă:

" *Dumnezeu ne îndeamnă să-i iubim pe vrăjmaşii noştri, dar cum se poate explica raţional, că-l iubeşti şi pe cel căruia conştient îi faci rău? Cum se împacă dragostea cu răul? Cum poţi face răul celui care nu ţi l-a făcut? Noi, tinerii legionari am fost învăţaţi să nu facem rău nimănui, să nu urâm pe nimeni, făcând doar binele din toate puterile noastre.*

Aceşti semeni ai noştri, cărora noi le făceam atâta rău, ei fără voia şi ştirea lor luau parte la calvarul suferinţei noastre. Şi poate, în felul acesta, pentru suferinţa pricinuită de noi, prin răul pe care li-l făceam, prin comuniunea aceasta de suferinţă, Dumnezeu s-a milostivit şi de noi şi de ei. Nu se poate explica şi nu se poate înţelege raţional această dragoste care pornea din inima noastră, pentru cei pe care-i trăgeam de limbă. Dacă ar fi ştiut, dragii de ei, cât rău le făceam noi şi cu câtă dragoste îi iubeam şi-i îmbrăţişam, pentru că ei, fără să vrea, luau parte la suferinţa torturii noastre. Ciudat aspect al comuniunii dintre sufletele oamenilor. Noi, fără voia noastră le făceam rău şi le provocam suferinţă, îmbrăţişându-i în acelaşi timp cu toată căldura dragostei.

Eu eram nebun. Suferinţa, răbdarea şi încrederea mea, depăşiseră orice limită omenească de rezistenţă. Tu, semenul meu, fără să ştii că eu îţi fac atâta rău din care ţi se poate trage chiar şi moartea, iei direct parte la suferinţa mea! În schimb eu, pentru sacrificiul tău, îţi dăruiesc

dragostea, pe care n-am mai avut-o pentru nimeni. Sunt procese de conştiinţă şi stări sufleteşti pe care, în condiţii normale, nu le-au trăit poate decât sfinţii. Ei au iubit pe cei care-i chinuiau, dar noi i-am iubit şi-i iubim până la sfârşitul vieţii pe cei cărora le făceam rău. Aşa luau ei parte la alinarea suferinţei noastre.

Nu cerem să fim înţeleşi de oameni, nici să fim compătimiţi, ci le atragem atenţia celor credincioşi şi celor de bună credinţă de complexitatea sufletului uman, de tainele lui şi de ce este în stare acest suflet omenesc să facă între cer şi iad. Aceste stări sufleteşti şi această dragoste de semen neînţelese, nu se pot explica decât trăindu-le aşa cum le-am trăit noi" (p. 27-28).

Nu se poate să nu completăm uleiul anterior acestei paranteze cu o secvenţă scurtă prezentându-l pe acelaşi Ţurcanu în acţiune, personajul coborând din ramă şi, ca într-un *thriller* fantastic, devenind o făptură imundă, din altă lume.

" *Caziuc intrase printre primii în demascări şi a fost mult torturat de Prisăcaru şi Cantemir. Aşteptam însă în acel moment cu toţii înmărmuriţi, să vedem ce va face Ţurcanu. Acesta a cerut de la Prisăcaru să-i dea un ciomag şi să-i ude un şervet. S-a dezbrăcat până în cămaşă, şi-a suflecat mânecile cerând şi o funie. Dezbrăcat cum era mi-am dat seama cât era de voinic şi atlet. I-a legat picioarele lui Caziuc ordonând celor din comitet să se urce pe el şi să-l ţină de mâini şi de cap. A început să-l lovească la tălpi până ce acestea s-au detaşat de bocanci. În fine, i-a dat jos pantalonii, i-a pus şervetul pe fese şi a început să-l bată cu aceeaşi sălbăticie cu care îl mai bătuse odată şi Zaharia, în camera 3 subsol.*

Cu toate că-i curgea sângele şiroaie din fese, n-am auzit nici măcar un geamăt de la Caziuc. După ce l-a torturat, i-a dezlegat picioarele. Caziuc arăta ca mort; îşi pierduese cunoştinţa. Şi atunci Ţurcanu l-a prins de gulerul cămăşii şi l-a strâns ca un nebun: "Banditule, acum te omor!" Dar cum să-l mai omoare când acesta era deja pe jumătate mort. A continuat să-l strângă de gât sub privirile noastre îngrozite, lovindu-i faţa cu pumnul până a desfigurat-o. Toţi credeam că a murit Caziuc. Ţurcanu l-a luat însă de picior, târându-l după el, şi l-a aruncat pe ciment în colţul nostru. L-am văzut atunci pe Ţurcanu dezlănţuit şi turbat ca cea mai crudă fiară şi mi-am zis în sinea mea că numai o fiinţă umană în care sălăşluieşte duhul Satanei putea face aşa ceva. M-a cuprins o milă atât de puternică de Caziuc, încât îmi venea să mă duc şi să-i sărut picioarele şi rănile de pe el" (p. 99).

Şi din nou, aiurea, şeful reeducărilor îşi redobândeşte trăsăturile alternate, gigantice dar şi demne de evlavie: " *Cum mergeam spre cameră deodată, ca un trăznet, simt o mână ca de Goliat care-mi înşfacă gâtul, pe la ceafă. Mi s-a oprit respiraţia de spaimă. Simţind apoi slăbirea strânsorii m-am întors şi ...ce-mi văd ochii! O namilă de om, îmbrăcat într-un cojoc de santinelă până la pământ, având un smoc de chei în mâna dreaptă. Era Ţurcanu în persoană. Astfel îmbrăcat arăta şi mai voinic. Parcă era Mihai Viteazul. (...) Cu o voce de tunet îmi zice: "Vino încoace banditule, că te omor". Cu o expresie a feţei pe care nu i-o mai văzusem niciodată, a unui diavol care te înspăimânta, te băga în pământ*" (p. 150). La nici un alt autobiograf din cei citiţi nu vom întâlni atât de bogate reluări ale portretului lui Eugen Ţurcanu, variante pe aceeaşi temă şi în aceeaşi

tonalitate, totuşi mereu proaspete.

A fi înclinat să-ţi portretizezi semenii presupune să-i şi iubeşti, ori, măcar, să fii suficient de generos încât ...să le recunoşti existenţa şi ea să te intereseze (se cade să cădem de acord că aceasta nu este nici comun, nici la îndemâna oricui). Dumitru Gh. Bordeianu, cu toate asprimile (şi ce puţin spus este!) vieţii duse în acea perioadă, rareori scapă din vedere persoanele din jur (şi totuşi pe câţi nu-i pierde din atenţie, ca existenţe fizice! Numai că suntem datori să ţinem seama de condiţiile când îi observa, condiţii, în cele mai ample perioade de timp, în care abia mai ştia de sine însuşi, datorită torturilor, a foamei endemice, a groazei. După cum face acum, când scrie, efortul de a şi-i rememora pe Ţurcanu, pe Zaharia (întâlnit mai jos) şi pe ceilalţi călăi, poziţionare psihologică deosebit de costisitoare pentru echilibrul precar redobândit cu trude imense, cu zmulgerea din sine însuşi, pentru a izbuti să-şi supravieţuiască în chip aproape firesc între semeni ce nu pot pricepe nimic din trecutul lui, la fel este izbit - şi vrea să ne transmită descoperirea sa - şi de cei curaţi (de câte ori nu-i citează pe eroi, pe cei opunându-se cu toate forţele cerinţelor reeducatorilor), cum este cazul portretului moral ce i-l zugrăveşte pe multe pagini şi cu multiple mijloace lui Gheorghe (Gicu) Jimboiu, ceea ce-i prilejuieşte (evenimentul fiind intim legat de cunoaşterea acestuia) să-şi explice şi restaurarea păcii de Sus în sine, irosin du- se - până aici - amarnice luni şi ani de pierdere a încrederii în puterea proprie de a-l regăsi pe Dumnezeu.

"*Jimboiu nu trecuse prin demascări la Piteşti, deoarece, fiind crunt torturat în timpul anchetei la Braşov, ca student la Academia Comercială din acest oraş, a ieşit din anchetă grav bolnav de tuberculoză şi ficat. În această stare a fost dus la penitenciarul sanatoriu pentru tuberculoşi din Tg. Ocna, pe valea Trotuşului în Moldova.*

Rămas de mic orfan de tată, a fost crescut de mama lui care a renunţat să se mai căsătorească, trăind în cea mai pură credinţă ortodoxă. Pe această zestre sufletească s-a mai adăugat şi educaţia lui legionară, în Frăţiile de Cruce, fiind direct sub influenţa celui ce a rămas un mit pentru toţi cei care l-au cunoscut, studentul legionar Valeriu Gafencu, condamnat şi pe timpul lui Antonescu" (p. 67).

Pentru mai buna dezlegare de către cititor a caracterului lui Jimboiu, Bordeianu se opreşte asupra lui V. Gafencu - figură aleasă a trăitorilor creştini din lumea temniţelor. Sar peste acele rânduri, socotind că spusele privitoare la subiectul portretului sunt suficiente pentru caracterizarea lui.

"*Un tânăr curat trupeşte şi sufleteşte, înzestrat cu o mare blândeţe şi bunătate. Este singura fiinţă pe care am întâlnit-o care n-a spus niciodată că suferă de foame. Avea o dragoste de oameni indiferent cine erau ei, prieteni sau duşmani, dusă până la sacrificiul de sine. Faţă de duşmani şi faţă de cei care l-au chinuit şi continuau să o facă, avea o înţelegere care raţional nu se putea explica. Era atât de convins de misiunea lui pământeană, de a trăi şi de a face binele, încât parcă venea din altă lume. Dacă nu l-aş fi cunoscut pe acest tânăr m-aş fi îndoit de multe lucruri sau nu le-aş fi crezut.(...)*

Jimboiu, cum numai sfinţii au înţeles, s-a identificat cu chemarea pe care ne-o face Fiul lui Dumnezeu, nouă oamenilor: "Veniţi la Mine toţi cei

osteniţi şi împovăraţi şi Eu vă voi da odihnă."

Din momentul în care l-am cunoscut pe Jimboiu, n-am mai citit Vieţile Sfinţilor ca pe o lectură oarecare. Cunoscându-l pe el, orice îndoială, orice suspiciune că au existat şi mai există sfinţi pe pământ a fost spulberată pentru totdeauna din sufletul meu. Acest martir, cu fizicul lui de sfânt bizantin, a fost pentru mine modelul de neegalat a ceea ce trebuie să fie şi să facă omul pentru mântuirea lui şi a neamului care l-a conceput.

(...) Nu găsesc cuvinte să-mi exprime veneraţia şi admiraţia pentru acest tânăr martir legionar.(...)Toate cele de mai sus se pot rezuma la o propoziţie: un înger cu chip de om.

Din clipa când l-am cunoscut pe Jimboiu trăiesc cu impresia că am stat de vorbă cu îngerii. A fost un tânăr desăvârşit din toate punctele de vedere conform imperativului: "Fiţi desăvârşiţi precum Tatăl vostru Cel Ceresc desăvârşit este". Şi am convingerea fermă că existenţa oamenilor pe pământ şi relaţiile dintre ei nu sunt întâmplătoare. Se întâlnesc şi se cunosc pentru a se urî şi a-şi face rău unii altora, a face binele reciproc, a se mântui sau a-şi pierde sufletele. În relaţiile dintre oameni "valenţele sufleteşti" asemănătoare se atrag iar cele contrarii se resping" (vol. II, p. 68-69).

Trecând peste momentele biografice ce l-au mutat în camera unde se afla şi Gheorghe Jimboiu, ajungem la intervenţia acestuia în existenţa sa duhovnicească, o intervenţie ca a unui mesager al Proniei, după cum îl înfăţişează şi cuvintele sale de până aici.

" *Când am făcut cunoştinţă cu acest tânăr nu i-am reţinut numele. (...) şi în mişcarea mea prin cameră am observat că acest tânăr mă urmărea cu privirea. La un moment dat m-a şi surprins uitându-mă la el. A trebuit atunci să mă reazim de perete ca să nu-mi pierd echilibrul. Ceva inexplicabil îmi cuprinsese sufletul şi parcă o forţă contrară voinţei mele se opunea acestei priviri. Am tresărit şi mi-am dat seama atunci că un duh, contrar cu cel care mă poseda îmi răvăşea sufletul. Nemaiputându-mă mişca prin cameră şi simţindu-mă foarte epuizat, m-am întins pe prici. Faţa îmi era ca de mort, sângele dispărând parcă din obrazul meu. Observându-mi paloarea feţei, camarazii m-au întrebat ce este cu mine. Le-am răspuns că nu mă simţeam bine. Noaptea care a urmat a fost pentru mine o noapte pe care nu o voi uita niciodată. Duhul Satanei care mă stăpânea, mă tortura şi mă îngrozea, probabil că nu mai putea suferi privirea cu care Jimboiu (...) se uita la mine.*"

Cititorul a remarcat tehnica interesantă de a-l portretiza pe noul coleg prin propriile trăiri ale autorului. Din ele derivă forţa morală a celuilalt, destul de mare ca să provoace starea de leşin.

"*A doua zi dimineaţa Jimboiu s-a apropiat de mine şi m-a invitat la el pe prici, să stăm de vorbă. Duhul care mă stăpânea mă oprea să fac acest pas dar gestul lui Jimboiu - mă luase de mână - m-a făcut să-l urmez.*

Primul cuvânt pe care mi l-a adresat a fost: "Frate, eşti bolnav; nu te teme însă şi ai încredere în mine. Deschide-ţi sufletul şi spune-mi tot ce ai pe inimă; poate voi fi în stare să te ajut cu ceva". În câteva cuvinte i-am spus tot ce aveam pe conştiinţă. Şi la destăinuirea mea el mi-a spus: "Ai greşit grav înaintea lui Dumnezeu, de ce nu ai încercat totuşi să te rogi mai departe şi în Piteşti?". Răspunsul meu a fost că nu ştiam cine m-a oprit. A continuat întrebându-mă dacă îmi fac rugăciunea. O fac dar nu simt nimic; mi-e inima de piatră, a fost răspunsul meu. "De când te rogi, i-

ai cerut iertare lui Dumnezeu?" La răspunsul meu negativ, a continuat: "De plâns, ai plâns?". Din nou, nu. "Aş vrea să ştiu şi eu cum te rogi". După ce i-am spus rugăciunea cu care mă rugam, mi-a răspuns că mă rog bine. Simt însă că m-a părăsit Dumnezeu. "Nu-l ofensa pe Dumnezeu, El nu te-a părăsit, tu L-ai ofensat", m-a apostrofat.

După acest schimb de cuvinte credeam că am vorbit cu un înger, căci puterea care emana din el, redusese la tăcere duhurile ce mă chinuiau. Şi de atunci m-a invitat în fiecare zi să stăm de vorbă. Dându-mi seama ce fel de om este şi cât de mare putere spirituală avea, l-am implorat să se roage şi el pentru mine. "Eu am să mă rog, mi-a răspuns el, dar trebuie un efort personal. Ofensa adusă lui Dumnezeu nu se poate şterge decât cu lacrimile căinţei. Numai când te vei ruga cu lacrimi şi te vei căi de ofensa adusă lui Dumnezeu şi îţi vei cere iertare, Dumnezeu îţi va auzi glasul şi te va ierta".

(...) Timpul care a urmat îl foloseam discutând cu Jimboiu. Cu cât însă discuţiile durau în timp, cu atât violenţa torturii mele era de nesuportat. Aşteptam în fiecare zi când mă trezeam din puţinul somn să mă tr ezesc nebun. Lucru paradoxal, gândirea şi puterea mea de judecată funcţionau în mod normal şi eram conştient de starea în care mă aflam şi asta îmi făcea mult rău" (72-73).

Abia acum - din felul cum s-au grupat citatele (prin care urmăream arta portretistică) - s-a făcut limpede tipul de carte reprezentat de mărturisirile lui Dumitru Gh. Bordeianu: este urmărirea căderii şi reînălţării sufleteşti a creştinului, în condiţiile speciale ale contactului direct cu forţele răului şi ale îndrăcirii, o mărturie despre iad, coborârea şi ieşirea din el; de fapt, singura carte despre detenţie ce constituie, în acelaşi timp, o carte pioasă (ca gen). Dar şi un itinerariu şi ghid al psihologului, printre meandrele suferinţelor mai mult sau mai puţin limpezite ale căutătorului de Dumnezeu.

Întru completarea portretului lui Gheorghe Jimboiu, până a reveni acesta în cadrul acţiunii, să acordăm puţin interes celor ce se petreceau cu prilejul Paştilor din anul 1954 în inima autorului, ca rezultat al dezumanizării sale în demascări, ele constituind preludiul reapariţiei triumfale, prin blândeţe şi ceresc, a personajului pictat.

" Era în Sâmbăta Paştelui. Cu o zi înainte m-am rugat lui Dumnezeu, atât de adânc cum poate nu am făcut-o niciodată în viaţa mea, trăind însă şi disperarea că rugăciunea nu-mi fusese ascultată. La limita disperării, nu aş putea descrie, îmi lipsesc cuvintele, starea mea din acele momente.

Sâmbătă seara deci, pe la orele zece, când a sunat stingerea, m-am întins pe prici. De câteva nopţi nu-mi mai găseam somnul. Spre miezul nopţii ceva m-a îndemnat să mă dau jos de pe prici şi să mă mişc prin cameră. M-am apropiat de geam şi în clipa aceea am auzit clopotele bisericii din Gherla sunând orele douăsprezece, şi anunţând slujba Învierii. Sunetul clopotelor mi se părea venind din altă lume, atât era de armonios. Am căzut atunci în genunchi în faţa geamului şi cu mâinile încrucişate ca pentru rugăciune, am strigat din adâncul sufletului meu: "Doamne Isuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, mărturisesc şi recunosc că Te-am ofensat, dar Tu Doamne ştii că am ajuns la limita suferinţei, încercării şi răbdării. Nu mai pot suferi! Fă din mine ce vrei Tu! Eu am fugit de la Tine, Doamne, dar mă rog Ţie din toată fiinţa mea, de este cu putinţă, iartă-mă şi învie

sufletul meu pentru că eu cred nelimitat în Invierea Ta".

În clipa aceea, cum stăteam în genunchi cu mâinile încrucişate şi ochii aţintiţi printre gratii, toată fiinţa mea s-a cutremurat şi din ochii mei au început să curgă şiroaie de lacrimi. Printre lacrimi atât doar am mai putut rosti: "Doamne, fie-ţi milă de mine!". N-am apucat să termin aceste cuvinte, că tot corpul meu a fost cuprins de un tremur şi o zvârcolire ca la posedaţi şi am simţit cum din sufletul şi trupul meu a ieşit şi m-a părăsit o forţă. Era duhul Satanei care mă muncise şi mă stăpânise, timp de patru ani de zile. Îndrăznesc să asemăn vindecarea mea, pentru că vindecare a fost, cu ispăşirea unui om care duce o mare povară în spate, care cade sub greutatea ei, nu se mai poate ridica şi în acel moment cineva îi ia greul, acela simţindu-se după aceea, dintr-o dată, atât de uşor de parcă ar zbura. Aşa m-am simţit şi eu îndată ce acea forţă satanică m-a părăsit.

Am căzut cu capul pe ciment, leşinat, cu cămaşa udă de transpiraţie şi lacrimile nu mai încetau să-mi cadă şiroaie. Mi-am simţit fruntea udată de lacrimile căzute pe cimentul rece, şi le-am sărutat. Erau lacrimile căinţei pe care Dumnezeu binevoise să le primească, iertându-mă de ofensa pe care I-o adusesem. În patru ani de chin eu nu vărsasem o lacrimă, dar acum sufletul îmi era scăldat în baia căinţei şi a minunii lui Dumnezeu" (vol. II, p. 75-76). E.T.A. Hoffmann nu ar fi pus pe hârtie în chip mai impresionant aceste neobişnuite dezvăluiri.

Amintirea continuă tot astfel puţin încă; este o splendidă uvertură duhovnicească înainte de revenirea la finalizarea portretului rembrandtian al lui Gheorghe Jimboiu, cu lumini de aur strigător îmbrăţişate de clar-obscur şi bezne.

"*M-am ridicat de pe ciment şi, ca o apariţie din lumea visurilor, în faţa mea stătea Jimboiu. L-am îmbrăţişat, grăind din toată inima mea creştinescul: "Hristos a înviat!". "Adevărat a înviat" a fost replica lui, plină de duioşie. Am plâns o vreme, amândoi. În viaţa mea n-am simţit pe nimeni aşa de aproape ca, în acea clipă, pe Jimboiu. Trăiam amândoi bucuria vindecării şi învierii mele. Am vrut să-i mulţumesc pentru preţioasa îndrumare pe care mi-a arătat-o dar el s-a mulţumit să grăiască: "Lacrimile tale au fost primite de Dumnezeu şi mila Lui te-a vindecat. De când te-ai dat jos de pe prici am văzut tot; nici eu nu dormeam. Mă bucur din toată inima pentru tine*".

Se făcuse ziuă şi cei din cameră s-au sculat, în timp ce soarele lumina camera. Pe mine lumina Învierii mă scălda în razele ei. Eram un alt om, pentru că "pierdut am fost şi m-am aflat, mort am fost şi-am înviat"" (vol. II, p.76-77). Pagină a unui posibil Pateric al temniţelor româneşti!

Talentul aducerii în faţa ochilor noştri cu pregnanţă a celor văzute, nu se opreşte la evocarea unui singur personaj, în cazul lui Dumitru Gh. Bordeianu. Cu o intensitate identică el ştie creiona personaje multiple, în mişcare răvăşită.

"*Înainte ca Ţurcanu să plece atunci din camera 2 parter, i-a cerut lui Prisăcaru şi celor din echipa lui să vină la camera 4 spital, unde au stat vreo două ore. Când cei trei din comitetul de tortură* (care era completat cu Virgil Bordeianu şi Cantemir; n. n.) *s-au întors în cameră, erau toţi schimbaţi la faţă. O furie demonică le stăpânea fiinţa. Ca stăpâniţi de delirul nebuniei, abia intraţi în cameră, au şi pus mâna pe ciomege*

strigând la ceilalţi să iasă dintre paturi şi să se grupeze lângă uşă, aşezaţi pe două rânduri şi împărţiţi în două grupe. Celor întinşi pe paturi le-au spus să stea pe loc, iar celorlalţi, dându-le câte un ciomag, le-au ordonat să se lovească unul pe altul, până ce nu vor mai putea. Aceasta, desigur, în urma ordinului primit de la Ţurcanu. Eram atent să văd dacă mai era cineva care nu voia să lovească." (Este remarcabilă capacitatea de abstragere din furia demenţială a clipei, capacitate de care dă dovadă memorialistul, împotriva orbirii cugetului produsă de spaimă; n. n.) "*Şi, spre surprinderea mea, afară de cei doi elevi, care nu-l bătuseră pe Comşa, mai erau vreo cinci, şase tineri, dintre care cunoşteam şi eu pe unul, care nu au acceptat să lovească. Prisăcaru le-a spus acestor tineri refractari să treacă lângă uşă, unde au fost bătuţi atât de crunt că nu se mai puteau mişca. Ceilalţi s-au bătut între ei până la sânge. Prisăcaru, după ce a considerat că era îndeajuns a ordonat oprirea bătăii.*

Spectacolul acesta ne-a cutremurat pe cei de pe ciment într-atât, că nu mai ştiam ce să credem. Cei 30 care se năpustiseră asupra noastră, sunt puşi acum să se omoare între ei; Doamne Sfinte! Ce spectacol, ce grozăvie!" (p. 95). Nu culoarea, nu vocabularul ales, nu înşirarea verbelor de acţiune conduc la sentimentul puternic ce se dagajă din cele două paragrafe, ci simpla enunţare a faptelor. Ea este suficientă să se creeze impresia goyescă a panoramei.

Memoria extrem de precisă a scriitorului ne aduce în faţa ochilor un caz în care atitudinea datorată nepierderii conştiinţei de sine, nici a acribiei de a distinge cea mai importantă necesitate a momentului, ajung pe culmile eroismului cel mai modest de închipuit, într-o relatare în care umorul involuntar (Eugen Negrici a definit conceptul) se îmbrăţişează cu terifiantul.

Nicolae Popa refuza să-şi bată codeţinuţii. La o intrare în cameră a lui Ţurcanu, Zaharia a raportat cazul. " *Ţurcanu s-a îndreptat apoi spre prici, i-a făcut semn lui Popa să vină la el, l-a înşfăcat de gulerul hainei şi i-a dat o palmă peste obraz cu atâta putere încât i-a luxat mandibula, desfigurându-l. Popa nu era filozof, însă el s-a comportat în acel moment ca sclavul Epictet. Simţind că nu mai putea închide gura, cu o voce blândă şi pronunţând foarte greu cuvintele, l-a rugat pe Ţurcanu, zicându-i: "Domnule Ţurcanu, vă rog respectuos să binevoiţi să-mi daţi o palmă şi de partea cealaltă, poate o să-mi puneţi falca la loc". Foarte curios pentru acest monstru, care era Ţurcanu, a fost atunci faptul că, uitându-se la Popa şi auzind cele spuse, a zâmbit, spunându-i şi el: "Hai, Nicolae, să încerc". Şi cu o mână i-a ţinut partea luxată iar cu stânga i-a articulat o palmă puternică din partea opusă. Nicolae apropiind maxilarele a constatat că mai rămăsese un mic spaţiu între ele. De aceea l-a rugat să-i mai dea încă o lovitură sub mandibulă, ca să i-o apropie de maxilarul superior. Ţurcanu i-a mai dat atunci una şi înfăţişarea lui Popa a revenit la normal. Cum această operaţie a fost făcută de un călău şi nu de un specialist ortoped, Nicolae a rămas pentru toată viaţa cu o mică deficienţă: când maxilarele se apropiau, în regiunea molarilor se observa o mică distanţă între ele. De aceea Nicolae mesteca arpacaşul cu dinţii şi nu cu măselele*" (p. 127-128).

Moartea, oricât de înmărmuritoare, în cuvintele lui Bordeianu e concretă ca în realitatea cumplită din ceasurile când a intervenit. Cele ce

urmează vin după punerea în pagină a unei îndelungate torturi. " *Pintilie avea un fizic delicat şi de aceea loviturile pe care le-a îndurat i-au fost fatale. (...) Pe corp nu i-am văzut rănile, căci nici unul dintre noi nu a avut voie să-l dezbrace. La baie n-am fost timp de şase luni ca să ne vedem rănile şi să le putem denunţa mărturisind. Cămaşa şi izmenele lui erau lipite de corp, doar capul i se putea vedea, un cap desfigurat şi tumefiat, cu ochii abia vizibili, ascunşi în fundul orbitelor. În urma bătăilor, cât a ţinut degradarea cu fecalele* (obligaţia de a şi le mânca; n. n.) *şi până în ziua când Pintilie şi-a dat sfârşitul, majoritatea dintre noi nu era decât o masă de carne sângerândă şi tumefiată, pe care o simţeam abia când ni se lipeau cămăşile şi izmenele de corp.*

Iată şi lovitura de graţie în jertfa lui Pintilie. Zaharia (şeful comitetului de reeducări din acea încăpere; n. n.) *a plecat dimineaţa din camera noastră. S-a întors după puţin timp şi a început să fredoneze câteva cântece* (această manie inexplicabilă îl caracteriza, astfel 'încălzindu-se' pentru chinurile pe care intenţiona să le aplice; n. n.) *, s-a dezbrăcat de cămaşă şi a venit în faţa lui Pintilie, care era lângă mine. L-a întrebat încă o dată dacă mai crede în Dumnezeu şi în Legiune. Pintilie, care era atât de slăbit că nu mai putea mişca, a mai avut puterea să clatine din cap un "da" categoric. Atunci, demonii care-l stăpâneau pe Zaharia s-au năpustit asupra lui, şi l-a lovit timp de o oră cu toate instrumentele de tortură, până când nu mai semăna a om. Apoi l-a aruncat pe prici, unde nu mai putea sta decât rezemat de mine şi de Tudose. După această ispravă, Zaharia a plecat din cameră, să raporteze lui Ţurcanu şi Zeller că ordinul lor a fost executat.*

În acest timp, Pintilie a avut o revenire spirituală care ne-a îngrozit. În clipa aceea sufletul lui călătorea parcă printre aştri. Iată ultimele lui cuvinte, care îmi sună şi azi în urechi, şi-mi vor suna până voi închide ochii. "Văd printre aştri..." apoi şoptit, încât nici eu, nici Tudose sau Gelu Gheorghiu nu am putut desluşi ce spunea. "Am ajuns în galaxia lui Halas şi văd..." Şi vocea lui a încetat. În acel moment am fost convins că Pintilie înnebunise, şi aşteptam cu toţii să-şi dea sufletul. În camera 3 subsol domina tăcerea, groaza înaintea morţii.

Trăiam şi noi acum cu frica şi groaza că vom înnebuni înainte de a fi ucişi, ca Pintilie.

(...) Pintilie nu se mai sprijinea de mine şi Tudose, nu mai răsufla, era căzut cu faţa pe prici. Am imaginea clară a momentului când a fost tras de un picior de pe prici, şi a căzut ca un buştean pe ciment, iar apoi a fost tras de picior şi scos afară" (p. 142-143). Vizualul şi auditivul, mişcarea şi staticul, lumea exterioară şi cea interioară, raţionalul şi iraţionalul, nararea şi cuvântarea, toate concură în aducerea tragediei desfăşurate în faţa privirilor lăuntrice ale cititorului.

Aş insista puţin asupra metehnei-semnal a gorilei cântătoare Zaharia, cazul fiind ieşit din comun prin jocul scenic al personajului, ce-l binedispunea, în mod paradoxal, pentru o comportare categoric opusă. Să fie vorba despre un cinism feroce? Să fie vorba despre tentativa lui de a uita, cu o clipă înainte, ceea ce se pregătea tocmai să făptuiască? Să fie vorba despre un mijloc de a-şi aduna curajul necesar pentru a-şi duce misiunea barbară la bun sfârşit? În cazul său e ilustrată zicala: extremele se ating, mai bine decât în orice alt exemplu. Cât despre minunile spiţei,

care şi-au ştiut înălţa sufletele până în zona creativităţii celei mai diafane, aceea a exprimării prin inefabil, a exprimării muzicale, câtă ruşine trebuie să resimtă aflând în ce chip le era folosită inspiraţia, dacă le-ar parveni această informaţie...

" *Zaharia (...) n-a mai întrebat pe nimeni nimic, ci a aruncat ciomagul pe prici şi ca de obicei a început să fredoneze sau să fluiere diferite melodii, care de care mai plăcute. Am mai spus că, atunci când cânta, faţa i se transforma în faţă de om, dar din momentul când înceta, ea devenea bestială că îţi era groază să-l priveşti. Ura, revolta, mânia, cinismul şi bestialitatea de lup încolţit gata să-şi sfâşie victima, toate i se citeau pe chip. Dezlănţuirea lui Zaharia se manifesta apoi cu o putere fizică care nu mai era a lui, ci a demonilor care îl posedau. Dezbrăcat de cămaşă şi cu ciomagul pe care-l schimba cu centironul sau cu biciul, a început să ne zdrobească pe toţi în aşa hal, de parcă am fi fost nişte buşteni de lemn. După stingere, Zaharia a făcut singur, toată noaptea de planton, fredonând sau fluierând un repertoriu foarte bogat de arii"* (p. 131). Ce a urmat nu mai contează, ci doar legătura dintre 'pregătire' şi explozie.

Despre ce elevi a fost vorba cu câteva pagini mai sus şi care este însemnătatea lor în economia mărturisirilor? Pomenirea lor aduce în primul plan poate cea mai interesantă observare de sine a autorului, aceea a decăderii personale comparată cu tăria altora din jurul său şi a redobândirii de sine.

Trebuie să ne întoarcem din drum în prima cameră unde a fost el depus în penitenciarul Piteşti, celula 18; acolo a vieţuit alături de Costache Oprişan, şeful Frăţiilor de Cruce pe ţară şi de Alexandru Munteanu, şeful studenţilor legionari de la Facultatea de Teologie din Sibiu. Pentru a înţelege cele ce au urmat, este necesar să aflăm că cel dintâi, student la Facultatea de Litere şi Filosofie din Cluj, fusese în Germania, unde îşi dedicase timpul studiului, şi reprezenta o capacitate rar întâlnită la tinerii de vârsta sa. Cei doi colegi l-au rugat să atace pentru ei o introducere în istoria filosofiei. " *Expunerile lui erau făcute de la suflet la suflet şi atât de plăcute şi atrăgătoare, încât opt ore pe zi, parcă uitam de foame şi de lumea de afară.*

Cele 11 luni, cât am stat cu Oprişan în celulă, au fost pentru mine lunile cele mai plăcute din închisoare" (p. 69), deci din toată detenţia, recunoaşte cu căldură şi sinceritate înduioşată autorul.

Conduşi în camera demascărilor, supuşi unei torturi permanente timp de o săptămână, preschimbaţi în carne hăcuită şi zoi de sânge, " *în sâmbăta care a urmat s-a produs şi inevitabila cădere*" (p.90). Costache Oprişan fu legat de picioare cu o funie. Munteanu primi un ciomag şi, la poruncă, izbi în tălpile celui întins - acestea îi fuseseră indicate, restul corpului nemaiputând primi nici o lovitură -, izbi fără prea multă vlagă, deoarece nu mai avea putere. Iosub urmă la rând să-şi lovească prietenul. O făcu în câteva rânduri. " *După aceea a scăpat ciomagul din mână spunând că el nu mai poate lovi. Atunci s-a repezit la el Cantemir, l-a lovit cu un centiron peste cap şi cu pumnul în burtă. Iosub s-a prăbuşit şi a fost dus în lovituri de picior până în colţ* (...) .

Acum îmi venea rândul mie. Când mi s-a dat ciomagul în mâini (nici atunci şi nici altă dată nu mi-am amintit ce am gândit şi judecat în acea

clipă) l-am auzit pe Prisăcaru strigând: "Loveşte-ţi mentorul, banditule, că te-a învăţat filosofie, că este un mare şef legionar ". (...) Lunguleac s-a apropiat de mine şi m-a izbit în faţă cu atâta putere, că din câteva lovituri m-a doborât la pământ. Apoi tot el mi-a pus ciomagul în mână, zicându-mi: "Loveşte-ţi profesorul, banditule, că de nu, te omor eu aici".

Ştiu că am lovit dar nu în faţa ameninţării ci a confuziei care mă învăluise, incapabil fiind de a mai gândi şi raţiona. (...) Am lovit omul pentru care aş fi fost capabil să merg la moarte. Cu voie sau fără voie, încet sau tare, nu mai are importanţă, ci faptul că am lovit contează şi de aici a început căderea" (p. 91). Crearea acelei "confuzii" speciale duce la formarea 'mediului raţional' în care se poate naşte 'obedienţa' de robot. Asistăm, datorită preciziei analizei la care s-a supus Dumitru Bordeianu ulterior, la fracţiunea de secundă când omul e deposedat de sine însuşi şi devine unealtă perfectă o voii potrivnice aparţinând altcuiva.

Veni momentul să lovească şi Comşa. Refuză! " *Refuzul lui de a-şi lovi şeful şi camaradul i-a zguduit pe toţi (...). Atunci i s-a ordonat lui Oprişan să-l lovească pe Comşa. Acesta a zis că nu este capabil nici să ridice braţele şi deci nu putea să-l lovească. În urma acestui dublu refuz, Comşa a fost legat de picioare şi au fost chemaţi unii dintre elevii de liceu, fraţi de cruce, să-l lovească. În urma gestului de mai înainte al lui Comşa, doi dintre elevi au refuzat ordinul*" (idem). Împreună cu Comşa suferiră purgatoriul.

Important pentru ceea ce urmărim este reacţia lui Bordeianu, în ea căutând trăirile sutelor de tineri care s-au văzut aruncaţi în afară din ei înşişi, în hăul descompunerii morale, de care suntem apţi toţi, fără a fi conştienţi de aceasta.

" *Nu ştiam ce înseamnă să mă revolt împotriva mea însumi, dar văzând gestul lui Comşa şi al lui Oprişan, şi mai ales al celor doi elevi, m-am revoltat pentru prima oară împotriva mea şi m-am desconsiderat ca nimeni altul; fusese de fapt începutul căderii mele.(...) Dacă n-ar fi fost atitudinea* (...lor) *, aş fi putut crede că toţi studenţii au fost nişte criminali. Comşa, Oprişan şi cei doi elevi m-au trezit la cea mai crudă realitate*" (p. 91-92).

Şcoala caracterului (ce cumplită era ea în acele condiţii, pe buza morţii!) nu se încheiase. " *Se zice că prima greşeală este cea mai grea de făcut, pentru că în momentul când ai făcut-o, lanţul greşelilor a fost declanşat şi căderea nu mai poate fi oprită.*

În mintea mea se desfăşura un proces, al cărui conţinut era următorul: dacă Ieronim Comşa, Costache Oprişan, precum şi cei doi elevi, au avut curajul şi tăria să refuze de a lovi, iar eu m-am supus ordinului din slăbiciune şi neputinţă, însemna că eu voi ajunge chiar mai rău decât Virgil Bordeianu (tizul său; unul dintre călăii notorii ; n. n.) *. Şi în acele momente de descumpănire am jurat, în sinea mea, să încerc şi iarăşi să încerc, cât timp voi mai putea, să nu mai lovesc şi să cer numai ajutorul lui Dumnezeu, să mă întărească şi să-mi dea putinţa de a răbda*" (p. 92).

Una este decizia nobilă luată de a răbda şi alta este să ...te mai poţi răbda după cele săvârşite! " *M-am întâlnit cu Oprişan la Gherla, când lucram la ateliere. Îl salutam, cu un deosebit respect, dar nu m-am mai putut uita în ochii lui. În momentul când îl salutam şi el îmi răspundea, nu am avut tăria, nici curajul, să mă duc şi să-i cer iertare*" (idem).

Şi, pasul imens de reapropiere de acel sine însuşi ce îl reprezenta cu adevărat a fost străbătut. Când Străchinaru a fost pus să-l bată pe Bordeianu şi a refuzat, i s-a cerut, drept urmare, celuilalt să-l bată pe el. Iar Dumitru Bordeianu s-a învins şi a refuzat la rândul său să fie obedient. Ambii fură daţi pe mâna altora şi-şi încasară plata demnităţii. Între timp, avusese exemplul a cinci elevi ce nu cedaseră îndemnului de a scăpa de tortură prin torturarea altora. " *Fiecare s-a comportat şi acţionat în funcţie de "genele" lui sufleteşti, de zestrea lui morală şi în primul rând de credinţa lui în Dumnezeu, de dragostea faţă de El şi faţă de semenul său*" (p. 96). Observaţia este capitală, fiindcă vine nu de la cineva care habar n-are ce au însemnat torturile reeducărilor, ci de la omul care a căzut şi s-a redresat, care a văzut sute de inşi căzând şi zeci care **n-au bătut** şi i-au devenit exemplu! Evoluţia trăirii poruncii lui Hristos, pentru Dumitru Bordeianu, în această relaţie, este atât de spectaculoasă încât, mai târziu, printre altele, a trecut şi prin următoarea cumpănă.

" *Într-o bună seară, aproape de ora nouă, s-a întors Zaharia de la camera 4 spital, fredonând câteva cântece. S-a oprit în dreptul priciului meu şi mi-a zis să-l urmez. M-a dus şi m-a instalat pe priciul comitetului de tortură, m-a legat de mâini şi de picioare şi s-a adresat celorlalţi: "Veniţi să vă îmbrăţişaţi camaradul, care v-a fost şef de cameră şi nu a vrut să bată". (...) Mărturisesc însă cu frica lui Dumnezeu că niciodată până atunci nu m-am simţit totuşi mai aproape de oameni şi mai afectuos faţă de ei, ca în acea noapte de neuitat. În loc să trăiesc ura şi răzbunarea, trăiam plăcerea şi satisfacţia - s-ar părea paradaxală - că cei care mă loveau nu o făceau din ură, ci pentru că erau înnebuniţi, constrânşi şi torturaţi să facă ceea ce făceau. În clipa aceea i-aş fi strâns în braţe şi le-aş fi sărutat rănile şi vânătăile de pe corp. Nu m-am uitat şi am închis ochii, să nu văd cine mă lovea, pentru că în aceleaşi împrejurări şi eu îl lovisem pe cel mai drag şi stimat camarad, pe Costache Oprişan, la camera 2 parter. Dimpotrivă, trăiam bucuria că trebuia să-mi plătesc slăbiciunea, cum spunea Bogdanovici înainte: "Frate, aşa se plătesc greşelile". Şi martor mi-e Dumnezeu că în acele momente nu aveam în sufletul meu nici cea mai mică urmă de ură, de desconsiderare, de repulsie sau vreo dorinţă de răzbunare faţă de camarazii mei; dimpotrivă, toţi îmi erau dragi aşa cum de puţine ori mi-a fost dat să simt*" (p. 167-168).

O săptămână a fost lăsat să i se vindece rănile, după care a fost bătut individual. S-au găsit iarăşi eroi ce au refuzat s-o facă. " *Cei care au acceptat nu au lovit nici unul cum li se ordona, ci dimpotrivă, eu îi rugam să lovească mai tare, iar ei, cu şiroaie de lacrimi pe obraz, executau ordinul neîntrecând însă nici unul măsura. Jumătate din cameră, cei care refuzaseră să mă lovească, au fost şi ei bătuţi crunt după aceea. Dar durerea mea pentru suferinţa lor întrecea cu mult suferinţa pe care mi-o pricinuiseră cei care mă loviseră. Cine ar putea crede sau înţelege că poţi iubi cu atâta afecţiune pe cel care ţi-a provocat atâta durere? Cei care n-au trecut pe acolo nu vor crede şi nu vor înţelege*" (p. 168).

Comentariul meu nu poate aduce nimic nou, fără să întunece oarecum lumina tainică degajată din aceste rânduri nepământeşti; ele şi multe altele mărturisind despre Piteşti şi Gherla se cuvine să intre în Vieţile Sfinţilor şi în orice scriere îndrumătoare pentru viaţa duhovnicească. După cum pe ele sunt datoare să se întemeieze elogiile supreme ce le-ar mai

aduce literatura Omului în veac!...

Nu se poate să vorbim despre capacitatea autorului de a trasa etapele decăderii sale şi a tuturora dintre cei aflaţi în aceeaşi încăpere cu sine, fără să dăm curs şi citării a două torturi complet ieşite din comun, anevoie de închipuit, ce au precedat demascările a tot ce ştiau despre alţi luptători cunoscuţi dar nedenunţaţi în anchetele Securităţii, deci rămaşi în libertate (interesul acelora care au iniţiat reeducările fiind să ajungă pe urmele lor şi să-i aresteze), despre tot ceea ce s-a discutat şi plănuit, eventual, prin alte celule pe unde au trecut şi oroarea de a mărturisi toate intimităţile personale, ale rudelor, ale cunoştinţelor (pentru umilirea publică definitivă a demascaţilor, să li se taie pentru totdeauna posibilitatea de a mai fi adoptaţi drept modele).

"*Iată în ce a constat această metodă de tortură, care a durat timp de o lună, cu foarte puţine intermitenţe. Tortura era aplicată fiecăruia după un anumit ritual căruia nimeni nu i se putea împotrivi, căci cel destinat supliciului era legat de mâini şi de picioare şi i se punea un căluş în gură, ca să n-o mai poate închide. Apoi i se turna pe gât până la un kilogram de zeamă de varză sau castraveţi, cu o mare doză de sare. Pentru a neutraliza orice reacţie, un membru din comitet se aşeza pe picioarele torturatului, un altul îl ţinea de cap în timp ce al treilea îi turna saramura pe gât. După o jumătate de zi aveai o senzaţie de sete îngrozitoare. Voi încerca să descriu folosind un limbaj cât mai potrivit cu situaţia, ca cititorul să-şi poată face o cât de vagă idee despre această tortură*" (p. 135; subliniem dorinţa autorului de a transmite cu exactitate cititorilor trăirile sale, cu toate că elaborarea textului nu atinge acest grad de claritate râvnit, după cum menţionam cu privire la ediţia iniţială, ceea ce nu înseamnă că, în multe pasaje, cum este şi cel de faţă, puterea evocării sale n-ar zgudui, în pofida stângăciilor şi a repetiţiilor ce nu dispar). "*Dacă puteam suporta foamea, bătaia, durerea altor torturi, în schimb setea era ceva mai presus de durere. Nu aveam altă apă să bem decât cea din felul de mâncare, care însă nu ne putea potoli setea. După trei-patru zile aveam toţi buzele uscate şi sângerânde, din cauză că ni le lingeam până ce crăpa pielea pe ele. Până şi limba era uscată din lipsă de salivă. În faţa ochilor defilau râuri, izvoare şi cascade de apă dulce care ni se revărsau în gură. Niciodată în viaţa mea nu am visat atâtea râuri, izvoare şi cascade frumoase ca cele ce mi se scurgeau în gură ca să-mi potolească setea. Poet de aş fi fost, nu aş fi putut găsi cuvinte prin care să-mi exprim fericirea ce mă cuprinsese în vis la vederea atâtor râuri şi izvoare. Ne-am deshidratat atât de mult încât feţele noastre aduceau a măşti mortuare. Doamne! Cât de cumplită şi epuizantă ne era setea!*

Se apropia Crăciunul iar noi eram torturaţi de sete de mai bine de două săptămâni. Mulţi dintre noi am băut saramura fără a fi forţaţi, deoarece în timpul operaţiei forţate riscam să ni se scurgă în plămâni zeama. Până la urmă însă toţi beam porţia rezervată de parcă am fi băut apă dulce. Atmosfera din cameră se putea citi pe feţele noastre. Eram capabili atunci de orice şi atât de înspăimântători încât te întrebai dacă aveai în faţă fiinţe umane sau alte arătări. Nu mai aveam salivă în gură iar mucoasa bucală şi limba erau uscate şi crăpate că îţi venea să urli. Faringele, şi el uscat, te ardea ca focul dându-ţi incontinuu o senzaţie de vomă chinuitoare. Uneori aşteptam cu o deosebită nerăbdare să ne aducă

şi zeama ca să ne mai potolească setea. Şi atunci, pentru a ne mări supliciul, au redus cantitatea de zeamă mărind însă cantitatea de sare, în aşa fel încât lichidul era un fel de pap. Groaza că nu puteam şti cât va dura această tortură pusese stăpânire pe noi. Ni se părea că nu avea nici început nici sfârşit. Mulţi dintre noi ajunsesem la convingerea că ne vor ucide prin însetare, tortură mult mai groaznică decât foamea. Celelalte metode de tortură îţi provocau dureri şi suferinţe de nesuportat, dar tortura prin însetare era atât de chinuitoare că preferam de o mie de ori să fim bătuţi numai să ni se dea apă să bem. Cei din comitet, ca să-şi bată joc de noi, puneau apă într-o gamelă şi ne-o treceau pe la nas. Îmi amintesc de Fag Negrescu, care nu era legionar şi care era mult mai tânăr decât noi. Pe faţa lui se citea însă nebunia de care eram cu toţii cuprinşi. Când unul din comitet a trecut cu gamela de apă pe la gura lui Negrescu, acesta a sărit din poziţia şezând şi smulgând-o din mâna celui din comitet, a fugit cu ea pe prici. Până să-l prindă, băuse toată apa din gamelă. S-a ales cu o bătaie atât de cruntă că nu mai putea sta în nici o poziţie. Şi nici setea nu şi-a potolit-o, sărmanul, pentru că i s-a turnat imediat pe gât atâta saramură câtă apă băuse. Cumplită lecţie, ca nimeni să nu mai îndrăznească să repete gestul lui Fag (...).

În ultima săptămână, cei mai tineri dintre noi nu au mai putut suporta această tortură, nemaiputând sta nici în poziţia fixă. Îţi era mai mare mila de ei să-i vezi în ce stare ajunseseră. La o inspecţie a lui Ţurcanu, poate pentru că şi-a dat seama de starea în care eram, s-a uitat la fiecare cu privirea lui care te îngrozea şi, adresându-se întregii camere, a spus: "Ei bine, măi bandiţilor, aşa o să vă omor şi o să vă ţin numai în chinuri. Clasa muncitoare nu are milă; mila este o stare patologică a bandiţilor de creştini". Desigur că nimeni nu i-a răspuns. La plecare i-a şoptit ceva la ureche lui Măgirescu, Zaharia fiind absent. Nu am ştiut ce i-a spus, dar în zilele următoare nu ni s- a mai dat saramură iar masa a revenit la "normal", adică la starea de apă chioară care nu ne putea însă potoli setea. În seara de Crăciun această tortură a încetat.

(...) Celor mai tineri au început să le dea puţină apă, cu câteva zile înainte de încetarea satanicei experienţe.

(...) În ultima zi, Măgirescu şi Păvăloaia, în lipsa lui Zaharia, ne-au dat la fiecare câţiva stropi de apă, să ne mai potolim gura uscată şi crăpată. Dar setea a mai durat încă vreo săptămână, până ce organismul s-a desărat. Măgirescu, rămas singur în cameră, a venit o dată la mine, m-a luat şi m-a dus la tineta de apă îndemnându-mă să beau. Aşa am băut trei gamele pline şi dacă m-ar fi lăsat, cred că aş fi băut tineta întreagă" (p.135-137).

Crăciunul din 1950 aduse cu sine o culme a degradării victimelor, "*din domeniul patologiei*", exclamă memorialistul, de ca şi cum cele relatate până acum ar fi fost roadele unor minţi sănătoase...

În dimineaţa celei dintâi zile a sărbătorii Naşterii Domnului, şeful comitetului, numitul Zaharia, "*a dat ordin ca de acum încolo în fiecare dimineaţă să luăm poziţia fixă pe prici, iar cei care aveau nevoie să iasă la urină şi scaun, nu o vor mai face în tinetă, ci în propria lor gamelă pentru mâncare. (...) După ce unii şi-au facut necesităţile în gamelele lor, Zaharia le-a ordonat să se aşeze pe marginea priciului, să-şi ia lingura şi să-şi mănânce fecalele. (...) Mulţi au refuzat să-şi mănânce fecalele iar alţii au*

avut reflexe de vomă de aveai impresia că-şi vărsau maţele din ei. (...) Unii dintre noi şi-au mâncat fecalele. (...) Din cauza refuzului altora, a început o bătaie cum numai în camera 2 parter trăisem. (...) Mulţi dintre noi am scăpat gamelele din mâini, murdărind în acelaşi timp şi priciul cu fecalele care degajau un miros greţos. Cei care vărsaseră fecalele pe ei au fost duşi la WC să-şi spele hainele pătate, iar fecalele căzute pe ciment au fost strânse cu pumnii şi aruncate în tinetă. (...)

Cei care au fost sortiţi să-şi mănânce fecalele, după bătăile pe care le-au îndurat, erau atât de schilodiţi, că stăteau ca nişte statui nemişcate pe priciuri. Au fost crunt bătuţi şi cei care au avut curajul să-l înfrunte pe Zaharia şi să-i spună că nici cei mai odioşi monştri n-ar fi fost în stare să-şi degradeze semenul într-un chip atât de bestial.

(...) Peste resturile de fecale rămase în gamelele noastre s-a turnat apoi zeama de toate zilele, obligându-ne să mâncăm aceasta scârboşenie. Cu toate că Pintilie şi Nedelcu au refuzat să mănânce, li s-a pus căluş în gură şi li s-a introdus acest amestec pe gât cu linguriţa.

(...) Pe cei ce ştiau să cânte colinde de Crăciun (...Zaharia) *i-a adunat pe priciul lung într-un colţ şi le-a distribuit la fiecare hârtiile aduse. Pe ele erau scrise, pe melodiile colindelor, cele mai scabroase cuvinte la adresa Fiului lui Dumnezeu şi la adresa Sfintei Fecioare Maria.*

(...) Au (...) refuzat să cânte aceste monstruozităţi: Pintilie, Nedelcu, Zelică Berza, Reus Gheorghe, Dinescu şi Gelu Gheorghiu. Toţi aceştia au fost supuşi pentru aceasta la groaznice bătăi, iar cântecele au fost intonate toate cele trei zile ale Crăciunului.

A doua zi de Crăciun ne-au obligat iar să ne facem nevoile în gamelele în care mâncam şi din acea zi blestemată şi până la Paştele lui 1951, nimeni dintre noi, afară de cei din comitet, n-a mai avut voie să-şi spele gamelele şi lingurile. De asemenea, apa din tinetă nu mai aveam voie să o bem din ceaşca de pe capacul tinetei, ci trebuia să turnăm apa din ceaşcă în gamela noastră înainte de a o bea. Mulţi dintre noi, ca să mai lungească timpul până când aveau să fie obligaţi să-şi mănânce fecalele rămase în gamelă, se abţineau să aibă scaun. Fapt ce a dus repede la constipaţie care a antrenat şi alte complicaţii grave.

Tot a doua zi de Crăciun mi-a venit şi mie rândul la această degradantă încercare. (...) Ca şi în prima zi, unii dintre noi au avut o puternică reacţie de vomă numai văzând în gamelele din care trebuiau să mănânce, aceste dejecţii. Unii au încercat să-şi închidă ochii, ţinându-se cu mâna de nas, iar alţii n-au putut lua nici măcar o lingură. (...) Oricât am fost silit şi bătut şi oricât aş fi încercat, reflexul de vomă a fost mai puternic şi m-a împiedicat să înghit propriile mele fecale. (...) Până la a treia zi de Crăciun n-a scăpat unul fără să treacă prin această siluire.

(...) În zilele următoare s-a procedat în acelaşi fel şi cu urina, cu rezultate mai eficace. Culmea degradării a fost atunci când o parte din noi au fost forţaţi să mănânce fecalele altuia (...) Unii dintre noi au preferat să mănânce propriile fecale, pentru a nu fi obligaţi să le mănânce pe ale altuia. Această siluire paranoică a durat vreo trei săptămâni, iar pentru alţii câteva luni, timp în care am fost atât de crunt bătuţi pentru că refuzam să ne supunem, încât aceste săptămâni au fost pentru noi începutul unui delir colectiv.

Anul Nou 1951, după mărturisirile de mai sus, refuz să mi-l mai

amintesc.

În aceste săptămâni de oroare, Pintilie şi Nedelcu au fost atât de sălbatic torturaţi, că primul a murit iar celălalt a înnebunit (p.138-141).

Nu are rost să ducem mai departe această investigare a scrierii lui Dumitru Gh. Bordeianu. Este memorialistul reeducărilor cel mai patetic, cu darul cel mai bogat al evocărilor, fie umane, fie de trăire, el este cel mai subtil observator al drumului încâlcit străbătut de psihicul uman în căutarea de sine, iar truda sa în redactare a fost pe deplin răsplătită prin opera sa, care a primit şi generoasa stilizare a profesorului şi romancierului Marcel Petrişor, devenind astfel mai accesibilă lecturii.

III. MEMORIALISTICA PROPRIU-ZISĂ

- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_1.phpTendinţa ordonării la Dumitru Gh. Bordeianu
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_2.phpUn memorialist elegant şi sobru: Viorel Gheorghita
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_3.phpCronica de la Vâlcea a lui Aristide Ionescu
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_4.phpReferatul lui Eugen Măgirescu
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_5.phpUmorul nu poate fi zdrobit - Ioan Munteanu
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_6.phpUn tânăr regalist în demascări: Justin Paven
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_7.phpUn sentimental printre bâte - Mihai Timaru
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_8.phpO carte majoră de Octavian Voinea

Tendinţa ordonării la Dumitru Gh. Bordeianu

"**MĂRTURISIRI DIN MLAŞTINA DISPERĂRII (cele văzute, trăite şi suferite la Piteşti şi Gherla), volumul I: PITEŞTI, volumul II: GHERLA**" [Ediţia a II-a îngrijită de prof. Marcel Petrişor; Bucureşti, Editura Gama, 1995] ocupă un loc aparte în cadrul memorialisticii reeducărilor, prin scopul lor ce le deosebeşte de celelalte scrieri ale domeniului, scop nemărturisit direct, însă mereu readus în conştiinţa cititorului. Este vorba despre nevoia autorului de a explica limpede şi cutremurător camarazilor din Legiune aflaţi în Occident cele prin care a trecut tineretul studenţesc din rândurile ei în cadrul reeducărilor îndreptate în primul rând împotriva acestuia, în vederea întreruperii legăturilor dintre generaţiile ce şi-au închinat vieţile crezului de extremă dreaptă. E o lămurire scrisă cu sufletul la gură şi cu noduri în gât, cu sudori şi sufocări, memorialistul gâfâind şi pierindu-i încă o dată puterile fizice şi sufleteşti la aducerea aminte a ororilor prin care a trecut, ori în care i-a văzut pe alţii căzând. Aceste

dezvăluiri cu adresă concretă şi limitativă au caracter disculpatoriu, datorat scăzămintelor de la morala educaţiei legionare şi creştine ce au fost impuse victimelor, nu doar scăzăminte, ci chiar comportări potrivnice acesteia, pe care autorul se străduieşte să le facă accesibile, prin minte şi suflet, tuturor acelora ce au avut norocul să nu treacă prin sorbul curăţiei şi distrugătorul ei bine chibzuit pentru ratarea definitivă a unor luptători.

Revine ritmic apelul la înţelegerea cititorului din Mişcare pentru situaţia imposibilă prin care au trecut victimele, conţinând totdeauna argumentarea prin motivele de nemairăbdat ale căderii, cum se petrece cu demonstrarea condiţiilor abjurării de la crezul legionar, cu care debutează capitolul **LEPĂDAREA**. Scriitorul este conştient că scrie o disculpare ce nu se adresează doar contemporanilor săi, ci şi posterităţii legionare.

"Conţinutul acestei noţiuni a fost şi este foarte controversat chiar şi de Sfinţii Părinţi, în timpul prigoanelor creştine. Lepădarea de la Piteşti a tinerilor legionari de Mişcarea Legionară a îmbrăcat forme mult mai complexe decât lepădarea făcută în condiţii obişnuite de viaţă, de cine ştie cine şi ce.

Cu toată drama lor, demascările eu mi le explic mistic. Noi cei ce am trecut prin Piteşti şi Gherla am fost şi vom fi acuzaţi de laşitate poate de către camarazii noştri, iar duşmanii vor avea motive să ne arate cu degetul pentru ce am făcut. Noi vom răspunde în primul rând camarazilor noştri în viaţă încă, precum şi celor ce vor veni după noi: Da! Noi am fost slabi şi neputincioşi şi o mărturisim. Dar nu din frică de moarte, moarte pe care o doream în fiecare clipă, ci din groaza de a nu ne pierde minţile ca Pintilie, Nedelcu, Şoltuz, Ionescu etc... Să trăiască în aceleaşi condiţiii şi cei care ne acuză această teroare şi groază şi atunci vom mai vorbi. Aceia dintre noi care au fost ucişi au răscumpărat însă prin jertfa lor slăbiciunile noastre. Legiunea va trăi prin martirii, eroii şi luptătorii ei. N-ar fi rău să afle cei care continuă să ne acuze, că noi doream moartea în orice clipă, fără a fi lăsaţi însă să murim sau să ne sinucidem. Scopul torturii în esenţa ei a fost să nu ne ucidă pe noi, pentru că această crimă ar fi fost considerată genocid, ci să facă din noi nişte ucigaşi şi informatori notorii. Celor ucişi dintre noi, medicii închisorilor le-au emis certificate de deces false, deces survenit nu în urma torturilor ci în urma unui atac de cord. Medicii din lagărele de concentrare naziste au fost într-un fel mai umani, îngăduind moartea, pe câtă vreme medicii comunişti de la cabinetele medicale din închisori, agenţi ai Securităţii şi rivalizând în crime cu Ţurcanu, au împiedicat-o, ca să facă chinul mai mare.

Duşmanilor noştri care ne-au prigonit când ne vor aminti sarcastic că "Moartea, numai moartea legionară ne este..." le vom răspunde printr-o întrebare: Ce au făcut ei oare în regimul comunist din România? Noi ştim foarte bine ce au făcut şi de aceea îi întrebăm: Eroii şi martirii lor unde sunt? în colaborare şi complicitate la atâtea crime? Dacă ar fi fost şi ei încercaţi cu sute de ciomege peste trupul lor ce ar fi devenit?

*Nu cerem de la oameni nici ier*tare, *nici înţelegere, căci compătimirile nu mai încălzesc inimile. Este atât de uşor să acuzi atunci când tu nu ai fost atins nici măcar cu un deget!*" (p. 175-176).

Poate aceasta să fie raţiunea pentru care memorialistul se scutură de sarcina redactării unor memorii complete asupra celor suferite în comun,

el refuzând - teoretic - a discuta trecerea prin reeducări a celor care nu erau legionari. "*Se vor întreba, cei ce vor avea răbdare să citească aceste rânduri, de ce nu mărturisesc nimic despre alte categorii politice de tineret, care au trecut prin Piteşti - Gherla. Iată motivul. N-am autoritatea, calitatea şi dreptul să scriu şi să vorbesc despre alţii, căci, dacă aş face-o (aşa cum au făcut-o alţii, care nici măcar n-au trecut prin Piteşti - Gherla etc...) ar trebui să-i acuz pe unii, să-i scuz sau să-i părtinesc pe alţii, mărturisirile atunci nemaifiind făcute în frica lui Dumnezeu. Celelalte categorii politice de tineret, care au trecut şi ele prin Piteşti - Gherla, au şi ele în definitiv dreptul să vorbească despre cele întâmplate lor.*

Eu nu vorbesc decât de camarazii mei şi de mine şi aş dori ca fiecare să vorbească despre ai lui" (p. 4-5). Ceea ce nu-l face să abdice uneori de la programul său (ce-l distinge între ceilalţi memorialişti, minus Octavian Voinea), atunci când chinurile sau eroismul unui nelegionar îi stârnesc mila sau admiraţia. Această discriminare a suferinţei generale din încăperile de tortură ridică anumite întrebări legate de tonul creştin al povestirii şi chiar în legătură cu corespunzătoarea trăire a dragostei pentru semeni, văzuţi global, aşa cum a fost predicată de Hristos şi este de aşteptat în urma recunoaşterii misticismului ca trăsătură psihologică majoră a naratorului.

Din datele autobiografice anterioare arestării din 1948, risipite în " **M ărturisiri din mlaŞtina disperării (C ele văzute, trăite Şi suferite la P iteŞti Şi G herla")** , deducem că autorul (n. 1921) provine din rândurile unei familii cu destul de numeroşi copii: Ion - student la Politehnică, legionar -, Vasile - jandarm -, Alexandru, Mihai şi Constantin, brusc implicaţi în drama fratelui lor Dumitru, student la Medicină în acelaşi oraş. Cei trei din urmă, aflaţi în gazdă pe Str. Săulescu nr. 18, în Iaşi, vizitaţi pe data de 12 iunie 1948 de comisarul şef Ciochină, un comisar ajutor şi un sergent de stradă, ameninţaţi cu pistolul să spună unde putea fi găsit fratele lor Dumitru, legionar, cedară, mai bine spus cel mic, de 11 ani, Constantin, se sperie şi vorbi. Fură luaţi ostatici cu anasâna, ajunseră în str. Florilor nr. 2 (Dumitru, deşi în plină sesiune de examene, se adăpostea aici la nişte prieteni), de unde, după arestarea lui, fură eliberaţi, mai puţin Alexandru, cel mai în vârstă, plauzibil a se fi preocupat şi el de politică - bănuiau oamenii legii nelegiuite.

Dumitru Gh. Bordeianu fusese admis la Facultatea de Medicină în toamna anului 1946 şi de la începutul anului universitar trecuse la desfăşurarea şi a unei activităţi politice, în cadrul Corpului Studenţesc Legionar al Universităţii ieşene; la arestare, era şef de unitate al anilor I şi II şi se afla în subordinea lui Dumitru Moisiu. Poliţia Iaşului nu-i cunoştea activitatea clandestină, de aceea nu l-a căutat în noaptea de 14-15 mai 1948, când fu ridicată majoritatea studenţilor şi elevilor cu înclinaţii de dreapta. În schimb, Siguranţa din Fălticeni, pe listele căreia se afla consemnat numele său, a făcut o descindere în casa lui părintească, unde nu fu găsit.

Limba memoriilor, în ediţia princeps, este aproape de neînţeles; pentru această raţiune a fost necesară 'stilizarea' textului de către un scriitor, Marcel Petrişor (care a participat la limpezirea - neconsemnată în acel caz - şi a textului prietenului său Oct. Voinea, prezentat mai departe). Această deficienţă este compensată de aspiraţia autorului stabilit în Australia la ordonarea materialului înfăţişat cititorului şi cu acest prilej a

întregii tragedii studenţeşti române petrecută în timpul reeducărilor, înainte şi după ele. Cartea dă seama de mai mult decât de o cumplită aventură personală; ea pretinde şi izbuteşte în oarecare măsură să lumineze întreg valul suferinţelor ce a potopit studenţimea legionară moldoveană aflată pe un teritoriu ce urca din judeţele Vaslui şi Bacău până la frontiera de miază-noapte moldoveană şi bucovineană.

Dacă exprimarea în română a autorului este deficitară, din **În loc de prefaţă** ne întâmpină şi o gândire neobişnuită cu filosofarea, a cărei străduanie de a explica premizele metafizice ce stau la baza scrierii abia începute este dezordonată şi insuficient de adâncă, de unde neconvingătoare. Citez din motivarea actului memorialistic al lui Dumitru Gh. Bordeianu.

" *Deasemenea, le scriu* (memoriile; n. n.) *şi pentru toţi cei ce cred în Dumnezeu, şi pentru toţi cei cinstiţi şi de bună credinţă, ca să cunoască şi să înţeleagă şi ei, de câtă ură, minciună şi bestialitate, a fost şi este în stare o ideologie - ideologia comunistă - provenită nu de la oameni, ci de la diavol.*

Ce se poate opune dragostei, adevărului, luminii şi blândeţii, decât ura, minciuna, întunericul şi bestialitatea?

Comunismul nu este decât prezenţa Satanei pe pământ, iar comuniştii au făcut din ideologia lor, o religie; această religie, în opoziţie cu cea creştină, nefiind decât religia urii, a minciunii şi a crimei, ridicate la rangul de "virtute". Şi nu se răspândeşte decât prin minciună, neîncredere, teroare şi frică.

Pe plan spiritual, este dezumanizarea omului, iar pe plan material. mizerie, foamete şi lipsă.

Cum s-ar putea explica altfel atâta ură, bestialitate şi cinism, transformate în plăcerea sadică de a-ţi chinui semenul şi a-l ucide?

În comunism, vrei nu vrei, trebuie să zici şi să faci numai ceea ce ţi se ordonă. Nu trebuie să gândeşti, nu trebuie să judeci, voinţa şi libertatea nu mai există. Iar, dacă nu, pentru consolidarea puterii, închisori, gulaguri, lagăre, canale, deportări, domicilii obligatorii sau forţate şi degradarea, siluirea conştiinţei, pierderea demnităţii umane, robotizarea şi dirijarea tuturor acţiunilor.

Aşa s-a făcut comunismul, Dumnezeu" (p. 3).

Regăsim teoria 'însatanizării' (cum am auzit spunând un bătrân ţăran) enunţată, de data aceea, cutremurător de Gh. Calciu, în prefaţa la cartea lui D. Bacu, şi care va fi reluată de Oct. Voinea într-a sa, ca explicaţie a inacceptabilului de către raţiune şi de bunul simţ.

Dumitru Gh. Bordeianu este unul dintre memorialiştii detenţiei sub comunism conştienţi de limitele lor estetice: " *Mărturisirile acestea nu au (...) pretenţia unei scrieri literare*" (p. 4). Când însă încearcă să explice ce sunt de fapt, porneşte cu avânt şi sensibilitate, pentru a se încurca imediat în fluxul unor idei neajunse în pârg şi, deci, ce nu transmit câte ar vrea s-o facă: " *Ele sunt bucăţi rupte din sufletul şi conştiinţa unor tineri luptători, cinstiţi înaintea lui Dumnezeu, şi cinstiţi cu ei înşăşi* (sic!) *; tineri care şi-au pus tot ce aveau mai bun în ei, în slujba ideii de dreptate, de libertate şi de credinţă*" (idem). Să înţelegem de aici că, asemenea lui Bacu, autorul a făcut efortul de a aduna mărturiirile celor trecuţi prin reeducări, pentru a le lăsa viitorimii? Pentru că pasajul continuă cu lauda luptei celor "

conştienţi de menirea lor istorică , care *şi-au slujit Neamul şi Biserica lui Hristos împotriva comunismului*" (idem), ne întrebăm dacă nu cumva avem în faţă o istorie a opoziţiei armate la dictatura roşie şi nu o sfâşietoare prezentare (cum şi este lucrarea) a torturilor suferite de acei tineri din partea reeducatorilor.

Mai târziu, Dumitru Gh. Bordeianu regăseşte tonul confesiv, interiorizat, necesar: "*Sufletele celor plecaţi dintre noi m-au îndemnat să scriu, să scriu tot aşa cum a fost*" (p. 5). Şi, pornind de la această tonalitate, firul amintirilor dezastruoase e pregătit să se depene.

Hazardul cronologiei evenimentelor face ca Bordeianu să fie aruncat de cum ajunge în cetatea penitenciar a Sucevei în aceeaşi celulă cu un student la Facultatea de Agronomie din Iaşi, din anul III, pe nume Alexandru (Ţanu) Popa. El este unul dintre personajele ce vor atinge culmea odiosului în conştiinţa victimelor din reeducări. Pentru moment, acest fost coleg de clasă cu Şura Bogdanovici, la Soroca, şi bun prieten al lui, e doar un tovarăş de celulă enervant, sâcâitor prin faptul că preia totdeauna rolul aceluia care contrazice când participă la o discuţie, sau se închide în sine cu încăpăţânare şi vanitate, refuzând orice comerţ ideatic, ori de ajutorare la nevoie; iar nevoile nici nu se pot descrie, deoarece bătăile din cursul anchetelor sunt dintre cele mai sălbatice, codeţinuţii revenind cu trupul şiroind de sânge şi incapabili să se mai menţină în picioare măcar.

Biciuit de aspiraţia de a clarifica tot ce ştie despre reeducări, sufocat de grabă, Dumitru Gh. Bordeianu se pripeşte să pună în ordine toate informaţiile pe care le are la îndemână cu privire la Ţanu, după ce schiţează un portret al celui arestat în aceeaşi zi cu el, portret suficient de apăsat în negru încât să ne rămână înscris pe filmul informaţiilor.

" *Ca om, era de un orgoliu şi de un sadism feroce. Cei doi muncitori cu care mai eram în celulă, legionari încercaţi, cu credinţă în Dumnezeu şi mult bun simţ, ne-au spus când Popa lipsea de acolo, că acesta, nu numai că nu era legionar, dar nici măcar om nu era, ci dracul în persoană. În celulă însă era tăcut, foarte atent la ce discutau alţii, şi când intervenea în discuţii, avea o deosebită plăcere să discute în contradictoriu. Nu s-a pronunţat niciodată clar, de crede sau nu în Dumnezeu. În discuţii cu diaconul Eftimie, despre probleme teologice, susţinea întotdeauna contrariul. Era, după părerea tuturor, un ateu convins. Ancheta lui a durat câteva zile, şi se vedea după faţa lui, că nu luase nici măcar o palmă. Nimeni nu i-a pus nici o întrebare şi nici el n-a spus nimic.*

Iată câteva observaţii, în legătură cu acest individ:

- S-a ataşat de Legiune, datorită marei personalităţi a lui Bogdanovici.

- La anchetă n-a fost bătut.

- Atitudinea lui din celulă, faţă de camarazi şi Legiune, un mutism desăvârşit, îţi dădea imediat de gândit.

- A luat o condamnare mică, corecţională, de 7 ani.

- Când a început reeducarea la Suceava, a fost printre protagonişti, alături de Bogdanovici.

- La Piteşti n-a luat nici o palmă, dimpotrivă, a fost alături de Ţurcanu, autorul fizic al morţii lui Bogdanovici.

- A plecat de la Piteşti la Gherla în iarna lui 1950, unde a devenit şeful demascării . Aici s-au comis fapte care au depăşit Piteştiul.

- Când am venit toţi studenţii cu condamnări mari, de la Piteşti la Gherla, el îşi disputa cu Ţurcanu şefia demascărilor.

- A fost dus de la Gherla la Jilava, odată cu Ţurcanu.

- A făcut parte din lotul lui Ţurcanu, dar el nu a fost executat. Tot el a fost acela care a dat declaraţie că reeducarea de la Piteşti şi Gherla a fost făcută din ordinul pe care l-a dat Horia Sima legionarilor, prin Vică Negulescu.

- A fost martorul acuzării în procesul lui Vică Negulescu, unde a susţinut cele declarate mai sus. (La acest proces, marele merit îl are Gheorghe Calciu, care cere, în instanţă, să vină generalul Nicolski, şeful Securităţii, cu care Calciu a stat de vorbă la Piteşti, şi care, bineînţeles, n-a venit).

- După acest proces, Popa Ţanu a fost adus la Aiud şi eliberat înainte de decretul din august 1964."

Această ştire despre transportarea lui Alexandru Popa imediat după proces la Aiud este eronată. Respectivul a fost internat în casimca Jilavei cu toţi cei din procesul reeducărilor care n-au fost împuşcaţi odată cu Ţurcanu.

"*La plecarea mea din ţară, în 1989, se găsea la Sibiu, făcea pe contabilul şi era mare informator*" (p. 13-14).

Aş adăuga la cele de mai sus şi disciplina de temniţă pe care şi-o impunea Ţanu Popa (sau ura sa împotriva celorlalţi). Bordeianu a primit de la o tânără arestată o pâine; degrabă a rupt-o şi a împărţit-o între colegii din cameră. "*Popa Ţanu nu a vrut să primească*" (p. 35).

În mod vădit, lista anterioară constituie o fişă pregătitoare redactării, introdusă aici pentru că nu i se găsea un loc potrivit, iar autorului nu-i venea să renunţe la ea. Comparată cu Cazul Gioga, plasat la locul cuvenit - este vorba de ancheta extrem de dură suferită de acesta, culminând cu introducerea trupului său, rană deschisă, în etuvă -, sare în ochi lipsa de concordanţă între cele două "cazuri" ce se urmează la distanţă mică. Dar nu greşelile de construcţie a memoriilor au importanţă, ci portretul autorului deductibil din cele prin care a trecut.

Ca mulţi deţinuţi obişnuiţi, şi Dumitru Gh. Bordeianu, în pofida pregătirii ştiinţifice, e remodelat de condiţiile speciale psihice impuse de disperare. Am constatat din propria-mi experienţă că deţinutul - abstras din lumea evenimentelor prin care trece naţia sa şi omenirea -, din nevoia de ştiri, ajunge pradă fenomenului oniric, confundat cu un sac de veşti ce se deschide cu zgârcenie în timpul somnului, de unde visătorul socoteşte a extrage semnale asupra viitorului său, raţiunea fiindu-i lipsită de datele realităţii ce ar putea fi legate cap la cap în căutarea unei concluzii.

"*În noaptea dinaintea confruntării cu Moisiu, am avut un vis urât. Îl vedeam parcă pe Moisiu, plin de sânge, desfigurat şi privindu-mă cu multă ură. Nu cred în vise, dar a doua zi după acest vis, înainte de prânz, s-a deschis uşa celulei şi un gardian (...) m-a invitat să-l urmez. (...) Spre surprinderea mea, l-am văzut pe Moisiu, singur în birou. Era tuns şi cu o faţă care mă înspăimânta. S-a uitat la mine şi eu la el, fără să schiţăm nici un gest. Peste puţin timp intră apoi şi comisarul-şef, care coordona anchetele camarazilor arestaţi de la Facultatea de Medicină din Iaşi. S-a uitat mirat la mine şi m-a întrebat, dacă eu sunt Bordeianu, student la*

Facultatea de Medicină din Iaşi. La răspunsul meu afirmativ, mă întreabă dacă-l cunosc pe Moisiu, arătând spre şeful meu pe Facultate. I-am răspuns că nu-l cunosc. A pus aceeaşi întrebare şi lui Moisiu. Acelaşi răspuns negativ şi din partea lui. În concluzie, comisarul-şef, ca un avertisment, ne zice: "Poate o să vă cunoaşteţi!". Cu aceasta am fost readus în celulă, îngrozit de ceea ce văzusem pe chipul lui Moisiu" (p. 29). Povestitorul a luat hăţurile naraţiunii în mâini sigure şi crează un coşmar în alt coşmar; căci ce este, în prezentarea sa economicoasă şi cu atât mai impresionantă, întâlnirea între patru ochi a celor doi luptători dacă nu o continuare a visului cel urât? Apariţia anchetatorului, care nu rosteşte decât o propoziţie repetată urmând unei întrebări de identificare, este şi ea demnă de un ulei de Dali, o apariţie ameninţătoare ce s-ar putea topi în aer imediat după ultimile cuvinte; din păcate, întreaga realitate a temniţelor este coşmarescă, dar nu oricine istoriseşte despre ea are harul de a-i scoate în evidenţă această tensiune nocturnă şi ireală, aşa cum o face aici autorul citit.

Procesul avu loc pe 21 februarie 1949. În boxă se găseau 123 de studenţi (doar de la Medicină). Sentinţa se pronunţă pe 23 ale aceleiaşi luni.

Condamnarea prilejuieşte noi comentarii ce vădesc înclinarea deţinutului către superstiţie, motivată în acelaşi fel ca aplecarea sa de a acorda credit viselor.

"*Să fie oare, vreo semnificaţie sau vreo legătură, între destinul omului şi anumite numere? În destinul meu, ziua de naştere era 15, numărul celulei 15, precum şi cei 15 ani de muncă silnică, pe care i-am executat până la urmă*" (p. 48). Sau: "*De la celula nr. 15, gardianul m-a dus la primul etaj, la celula 121 (...). Când am ajuns în faţa uşii acestei celule, am reţinut ultimele două cifre ale numărului - 21 - care corespundeau, în mintea mea, cu ultimele cifre ale anului meu de naştere (1921). Un joc bizar de cifre, de date, atât de semnificative*" (p. 50). Discutând despre penitenciarul Piteşti, menţionează că a fost construit de "*Armand Călinescu, slugă diavolească şi el, marcat de la natură cu un singur ochi*" (p. 62). Se înţelege cât de aproape de clătinarea raţiunii eşti împins de condiţiile izolării şi ale torturii. Această remarcă va motiva, poate, cele ce vom afla că s-au petrecut în reeducări.

Dumitru Gh. Bordeianu are un real talent de a profila caractere şi suflete. Dovada, printre numeroase alte desene în tuşul duios sau aspru al amintirii, este de găsit şi în următoarele rânduri.

"*Atmosfera din celulă se mai încălzise, şi la propriu şi la figurat. Eram toţi legionari, şi toate discuţiile se purtau în bună înţelegere. Chiar şi frigul din celulă se mai potolise, datorită faptului că eram acum şase în celulă, şi dormeam pe prici, în loc să dormim pe rogojina aşezată pe podea.*

Singurul care nu lua parte la discuţii, mulţumindu-se doar să asculte, era bădia Ghiţă. Noi îl respectam, pentru că era în vârstă şi avea un mare trecut de luptă. Într-o bună zi, când discuţiile noastre ajunseseră la un punct mort, bădia Ghiţă, cu o voce caldă, a început să-şi depene şi el gândurile. Voi reda din memorie, cuvintele care au fost pentru mine busola ce m-a călăuzit, tot timpul celor 15 ani de temniţă. "Dragi flacăi! Sunteţi toţi oameni cu carte, mai tineri decât mine, încercaţi şi voi în luptă,

dar vă rog ca pe copiii mei, să ascultaţi cu atenţie şi bunăvoinţă, ceea ce vreau să spun. Toţi suntem condamnaţi la ani grei de închisoare şi fiecare am lăsat afară o lume, care a fost lumea noastră şi pe care nu o putem nesocoti. Unii am avut o profesiune, iar voi, cei mai tineri, eraţi în curs s-o realizaţi. Toţi ne-am angajat cinstit, slujind un ideal şi o cauză, pe care noi am considerat-o dreaptă. Nici eu, nici voi, cred că nu aţi făcut rău nimănui. Am fost anchetaţi, torturaţi, judecaţi şi condamnaţi după cum ştiţi, dar vă rog, din toată inima, să-mi daţi ascultare. Pentru un deţinut politic, condamnarea e ceva ce poate sau nu să se împlinească. Deci noi, s-ar putea să executăm toată condamnarea pe care o avem sau poate nu. Ceea ce e mai grav însă, e că s-ar putea să facem şi ceva în plus, peste ceea ce am fost condamnaţi. Să fim condamnaţi din nou şi, poate, să şi murim în închisoare. Timpul nostru în închisoare nu este hotărât definitiv. Venim dintr-o lume, pe care ura omenească ne-a luat-o, poate, pentru totdeauna, şi intrăm în alta, care e aceasta. Aceasta şi numai aceasta este de acum înainte lumea noastră. Pentru noi nu există altă lume, decât aceea în care suntem şi trăim aici. Or, pentru a putea trăi şi exista în această lume, dragii mei, trebuie să ştiţi că numai cel ce va avea inimă bună va putea rezista şi înţelege ceea ce ne va oferi necunoscutul în care am intrat. Aceia dintre voi care vor putea înţelege ce înseamnă inima bună pentru om, nu va uita niciodată ceea ce am discutat noi, în această zi. Ca încheiere, vă spun: ca să poţi răzbi şi să fii mulţumit şi împăcat în viaţă, cu tine şi cu cei din jurul tău, trebuie să ai inimă bună. Voi faceţi cum credeţi şi cum vă este inima" (p. 50-51).

Surpriza este că această elementară lecţie creştină, raportată ca din gura unui înţelept moşneag din basme, nu ajunge la sufletele tuturora; cel puţin nu la cele ale naratorului şi prietenului său Tudose, oricâtă pregătire creştinească le impunea crezul lor politic (" *n-a înţeles-o şi nu o va înţelege niciodată (...); nici eu n-am înţeles această filosofie*"; idem).

Este potrivit aici, cu scopul de a scoate la iveală gama largă portretistică ce stă la îndemâna autorului, să citim şi portretul reprezentantului unei specii opuse aceleia din care făcea parte predicatorul iubirii, bădia Ghiţă Bărbieru. Desenul este mai curând bănuit între sofisticate aluzii, misterioase ameninţări, şi ...vorbe de clacă, glumă şi scrâşnire de dinţi.

" *Cum am intrat în birou am văzut un civil aşezat nu pe scaunul de la birou, ci chiar pe birou, stil american. După fizionomia şi culoarea feţei şi a părului aducea a rus sadea, cum am crezut la prima vedere dar, vorba poetului: "urechea te minte şi ochiul te înşeală". În momentul când a început să vorbească m-a derutat total. Vorbea o limbă românească perfectă, limba literară a unui om cult din Bucureşti. Şi eu care îl crezusem basarabean. Ce era sigur însă la acest individ era părul blond spălăcit, ochii albaştri, fruntea potrivită, nasul borcănos şi o statură mijlocie de atlet. După înfăţişare părea deci rus, iar după limbă, român curat.*

Primul cuvânt ce mi l-a adresat a fost: "O, ce mustaţă răsucită ai, moşule, semeni cu Ştefan cel Mare". Într-adevăr remarca era obiectivă, pentru că şi camarazii îmi spuneau că după mustaţă semănam cu Domnul Moldovei. M-a invitat apoi să iau loc pe un scaun lângă fereastra cu gratii. Mi-a pus câteva întrebări, dacă am fost în Rusia ca luptător şi dacă am fost decorat. La răspunsul meu afirmativ am constatat că-mi cunoştea bine

dosarul de la anchetă. Apoi m-a întrebat cum am trecut prin anchetă şi de ce am luat o condamnare atât de mare, întrebare la care am ridicat doar din umeri. Mi-a întins o ţigară pe care am refuzat-o nefiind fumător. Pe birou era un coşuleţ cu nuci, pe care le crăpa cu un briceag, scotea miezul, îl curăţa şi-l mânca. A făcut această operaţie tot timpul cât am stat de vorbă cu el. Mi-a oferit şi mie dar l-am refuzat. La remarca lui că nu vreau să mănânc de la comunişti şi îl refuz ca şi cu ţigara, i-am răspuns că-i aşa.

Ca urmare, atât atomosfera cât şi vocabularul s-au schimbat pe loc. După alte câteva întrebări banale: cu cine stau în celulă, cum mă simt, cum este masa, m-a întrebat ce funcţie avea Oprişan, la care eu i-am răspuns că el trebuie să ştie mai bine ca mine. A schimbat tonul: "He! he! stai cu şefi mari, "Mustaţă". Iar la întrebarea: "Ce discutaţi, "Mustaţă"? i-am răspuns că despre femei.

- Discutaţi şi voi legionarii despre femei?

- Da, câteodată!

- Altceva ce mai discutaţi?

- Da! Amintiri din facultate!

- Ah! Am uitat că sunteţi studenţi!

La întrebarea dacă ştiam câţi studenţi erau în închisoare, i- am răspuns că eu nu sunt directorul închisorii ca să ştiu. Dar pe secţia unde eram? a continuat el. A urmat acelaşi răspuns negativ din partea mea, spre revolta lui oarecum reţinută.

- Dar nu v-a lăsat gardianul să vă întâlniţi la WC? întrebare la care nu i-am mai răspuns. Mi-am dat seama că ştia ce se petrecea pe secţie. Presupunerea mea că nu întâmplător ne-au lăsat să ne întâlnim la WC, era adevărată: făcea parte din planul lor.

M-a întrebat apoi dacă am scris acasă şi, la răspunsul meu afirmativ, a făcut o remarcă insidioasă, că ne-au făcut înlesniri. I-am replicat: "Nu au fost înlesniri, domnule anchetator!"

- Nu sunt anchetator!

Această afirmaţie mi-a dat de gândit. După modul cum punea întrebările şi cum îmi urmărea mimica, am fost convins că era un poliţist versat şi cunoscător al psihologiei anchetator-anchetat. Vocabularul şi întrebările cumpănite trădau şi faptul că nu era un poliţist oarecare. Înclin să cred şi acum că a fost unul din şefii mari, care cunoştea planul şi desfăşurarea demascărilor, iar prezenţa lui la Piteşti nu era întâmplătoare. S-ar putea să fi fost Nicolski. În nici un caz n-a fost Zeller, pentru că pe el l-am cunoscut mai târziu la Piteşti.

După ce şi-a dat seama că discuţia cu mine nu ducea la nici un rezultat, m-a atacat frontal:

- Măi, banditule! (cuvânt care mi-a rămas şi acum în urechi) tu ai impresia că mă duci pe mine, de-mi răspunzi aşa? Tu nu ştii unde te afli? Tu ştii cine sunt eu? Această expresie i-a scăpat şi am mai întâlnit-o la comuniştii care voiau să intimideze şi să-şi dea importanţă. I-am răspuns că nici nu mă interesa, fapt care l-a enervat mult.

- Bă, banditule! Eu vă cunosc până în pânzele albe şi ştiu ce este în capul vostru de bandiţi!

N-am răspuns. Eram convins că era la curent cu doctrina legionară şi cu modul nostru de a fi, al relaţiilor dintre noi. Într-un cuvânt, individul ne

cunoştea pe noi, în timp ce noi nu-i cunoşteam pe ei. După cele afirmate însă în legătură cu noi, am început să fiu mai reţinut şi mai atent la întrebări şi răspunsuri. A vrut apoi să mă provoace amintindu-mi de unele greşeli din trecutul nostru, pentru ca astfel provocându-mă să mă determine să vorbesc.

Văzând că nu mai scoate nici un răspuns de la mine, a schimbat tonul:

- În închisoarea aceasta, voi bandiţilor, sunteţi la ora aceasta în jur de 80% şi căutaţi să-i convertiţi şi pe ceilalţi, atrăgându-i în tabăra voastră ca să-i faceţi legionari.

I-am răspuns cu un "nu" categoric.

- Cum nu? mi-a răspuns el. Ce ai făcut cu Petrovanu şi Negrescu?

- Cu aceşi tineri am discutat numai probleme de concepţie creştină, pentru că eu sunt creştin.

La auzul afirmaţiei mele, că eu sunt creştin, revine cu întrebarea: - Eşti medicinist, cum poţi crede în lucruri care nu se văd?

- Sunt atâtea care nu se văd, reiau eu, şi totuşi există. De pildă, noţiunea de minte, de gând, pe care dumneavoastră nu le puteţi vedea şi totuşi vreţi să ni le cunoaşteţi.

- O să vă ştiu şi gândurile, replică el.

(...) Am reluat discuţia spunându-i că noţiunea de credinţă este un concept care operează acolo unde cunoaşterea fizică cu metodele ei nu poate pătrunde. A abătut discuţia de la această temă.

La întrebarea lui dacă mai sunt legionar, i-am răspuns printr-o altă întrebare:

- Pentru ce am fost condamnat, nu ca legionar? Dumneavoastră ştiţi acest lucru?

- Dar s-ar putea să nu mai fii, accentuează el.

- Nu se poate, i-am răpuns eu. La care el mi-a tăiat-o net: "O să trăim şi o să vedem".

Deci iarăşi afirmaţii care mă îndreptăţeau să bănuiesc că ceva era pus la cale cu noi şi că ceva se va întâmpla neapărat. Continuă dialogul.

- S-ar putea să nu mai fii!

- Adică cum să nu mai fiu, dacă sunt. Răspunsul lui:

- Nu te grăbi, s-ar putea să vină timpul!

Deci, certitudinea că acel ceva va veni sigur. Afirmaţia "s-ar putea să nu mai fii", m-a dus totuşi cu gândul la reeducarea de la Suceava pe care trebuia s-o acceptăm cu sila. Era însă o discuţie cu totul străină de ceea ce voia el să afle în fond de la mine.

- Ai să poţi rezista 15 ani de închisoare? continuă el, pentru că regimul alimentar pe care-l aveţi acum n-o să vă dea posibilităţi să terminaţi toată pedeapsa.

- Au fost sfinţi care au trăit 40 de ani în pustiu, mâncând un posmag (pâine uscată) pe zi şi o cană cu apă, şi nu au murit. Dimpotrivă erau perfect sănătoşi şi la trup şi la minte, dovadă că au scris ceea ce au scris. Aşa o să trăim şi noi.

- Sfinţii erau în pustiu, dar voi sunteţi în mâna noastră.

Văzând că discuţia nu avea nici un sens, a atacat direct.

- Mă, bandiţilor! Tu uită-te aici la mine, de beton armat să fiţi, şi tot o să vă muiem.

Această afirmaţie a spus totul. Şi azi îmi sună în urechi şi n-am s-o uit cât voi putea gândi. Ne aştepta constrângerea prin violenţă izvorâtă din cea mai diabolică ură. Nici azi nu ştiu dacă această afirmaţie a fost scăpată sau spusă cu intenţie ca să mă facă pe mine să înţeleg că soarta noastră era în mâinile lor.

- Nu este metal, care să nu se topească atunci când îl pui la temperatura lui de topire, a adăugat el.

Din câte am putut aprecia, individul avea în jurul a 45 ani. În semn de încheiere mi-a spus:

- Vezi, că o să-ţi bărbieresc mustaţa!

- Când n-o să mai fie voie, o voi bărbieri singur!

- Avem metode să facem din voi ceea ce vrem noi!

- În ceea ce priveşte trupul; sufletul însă este inabordabil.

- Pentru noi ateii este abordabil, pentru că ţine de trup!

- Ţine de trup dar este de esenţă divină!

- Asta s-o crezi tu!

Discuţia a luat apoi sfârşit cu afirmaţia următoare:

- Banditule, în problema voastră noi ne ţinem de cuvânt.

Puţin iritat, i-am răspuns pe un ton ofensator:

- Adică cum?

- Ai să vezi cum! De beton armat să fiţi şi tot o să vă muiem...

Cu această ameninţare discuţia dintre mine şi acest individ a luat sfârşit. Am plecat fără să dau bună ziua, pentru că individul a fost necivilizat" (p. 71-74).

Memorialistul priveşte cu interes la orice om, după cum s-a şi văzut, şi are darul de a-l face vizibil cititorului, cu multe din cutele sufletului pătruns. " *Acest gardian, pe nume Dina, era un flăcău rupt din mediul lui, îndoctrinat şi foarte descumpănit în acţiunile sale. Când se comporta ca omul de la ţară, când se manifesta ca insul pătruns de ura de clasă. Era evident că în interiorul lui se dădea o luptă între cel ce fusese şi cel ce devenise. Noi, cei de pe secţia pe care mă aflam, am considerat însă că Dina era mai bun pentru că fusese influenţat de un gardian mai vechi, pe nume Florică, om calm, liniştit, ce nu considera că trebuia să mai mărească şi el suferinţa celor ce şi aşa sufereau*" (p. 75).

Există o versiune - poate cea mai răspândită în lumea acelora care au trecut prin reeducări - asupra determinării lui Şura Bogdanovici de a accepta pornirea reeducărilor, ce se cuvine consemnată într-o istorie de felul aceleia pe care o scriu, după cum voi reţine orice altă informaţie de acelaşi fel din diversele cărţi luate în atenţie în continuare.

" *Acest început rămâne cu totul necunoscut. Ce s-a auzit însă şi ce se ştie?*" (Suntem recunoscători memorialistului că îşi arată dubiile privitor la certitudinea informaţiilor colportate.) "*În vara sau în toamna lui 1948, s-a aflat în închisoare că Bogdanovici a avut un vorbitor, după spusele unora şi ale lui Popa Ţanu, care era în celulă cu mine. Vorbitorul însă nu fusese solicitat de el, ci înlesnit de cabinetul de partid Suceava, şi aprobat, bineînţeles, şi de Bucureşti. Un vorbitor cu tatăl său, care era prefect de Botoşani în acea vreme. Se zvonea însă că acest vorbitor a avut loc numai între tată şi fiu, fără ca alte persoane să fie de faţă. În urma acestei discuţii, a luat naştere începutul reeducării de la Suceava. Cum, în comunism, nimic nu se face întâmplător, ci regizat şi bine pus la punct, în*

cele mai mici detalii, şi acest vorbitor a fost aranjat din timp.

Tot din aceleaşi zvonuri se mai spunea că tatăl lui Bogdanovici l-a implorat să renunţe la concepţia lui politică, şi să facă totul pentru a se salva fizic.

S-a aflat de la ajutoarele lui Bogdanovici, (intimii lui), că până la arestarea sa, el nu se înţelegea cu tatăl său în materie de politică, deseori mama lui fiind aceea care intervenea să-i împace.

Se pune însă întrebarea, de ce Bogdanovici a luat o condamnare atât de mare, dacă acceptase să înceapă reeducarea? După cele descoperite în demascările de la Piteşti şi mărturisite de cei ce fuseseră acolo, Bogdanovici n-ar fi fost totuşi iniţiatorul reeducărilor de la Suceava, pentru că, potrivit concepţiei sale, reeducarea trebuia să fie un act voit şi liber consimţit, şi nicidecum un act de constrângere şi violenţă. Dacă ar fi admis violenţa, s-ar fi reabilitat şi nu ar fi fost ucis." (Autorul se încurcă în idei: argumentul său nu e valabil pentru Suceava, ci pentru Piteşti şi Gherla, căci nu se menţionează că la Suceava s-ar fi folosit violenţa.) *"Cititorii îmi vor ierta faptul că anticipez, dar ceea ce mărturisesc este strâns legat de începutul reeducării de la Suceava şi, deci, de cazul Bogdanovici*" (p. 53-54). Urmează o impresionantă întâlnire a unui Bogdanovici secătuit fizic şi devenit prea conştient de ce anume săvârşise când făcuse târgul reeducărilor cu Securitatea.

" *Sunt poate, spun poate, singurul dintre studenţi care, înainte de moartea lui Bogdanovici, printr-o întâmplare şi neatenţie a lui Ţurcanu, l-am întâlnit pe Bogdanovici, în timp ce era dus de la camera 4 spital, unde se dădeau declaraţiile, la o celulă de la parter; eu fiind luat în acelaşi timp, de la camera 3 subsol şi dus spre camera 4 spital, la etaj. Aşa s-a făcut că ne-am întâlnit pe scări, la jumătatea drumului dintre parter şi etaj. Când am ajuns faţă în faţă, amândoi ne ţineam de balustrada scării înguste de un metru. Pe mine nu mă sprijinea gardianul, dar el nu putea merge fără sprijinul acestuia; de aceea, când ne-am întâlnit, a trebuit să ne facem loc unul altuia, căci amândoi ne ţineam de balustradă. Gardianul lui Bogdanovici îl rezemă pe acesta de perete, susţinându-l să nu cadă, pentru a-mi face mie loc de trecere, pe lângă balustradă. Gardienii erau în urma noastră şi, când am ajuns unul lângă altul, ne-am putut privi în ochi.*

Gardienii n-au intervenit, atât erau de îngroziţi de ceea ce vedeau. Bogdanovici încă mai avea încredere în mine. La ora aceea nu căzusem din graţia divină, nu mă prăbuşisem încă şi de aceea a şi fost posibilă comuniunea (splendidă determinare a celor trăite de cei doi!). *Capul lui enorm, cu ochii adânc înfundaţi în orbite - atât mai era viu în el - înspăimântau; se citea în ei suferinţa pe care o pricinuise miilor de camarazi.*

(...) Privirea aceea a unui mort cu ochii încă vii, m-a urmărit până în clipa în care am scris aceste pagini şi mă va urmări, până voi muri. În momentul însă când privirile noastre s-au întâlnit, cu o voce muribundă dar destul de clară, Bogdanovici mi-a şoptit: "Frate! Aşa se plătesc greşelile!".

Privirile noastre nu se puteau despărţi, dar gardienii ne-au îndemnat într-un glas: "Hai!"."

Ne aflăm în faţa unei mâini sigure de portretist.

" *După două zile, Bogdanovici a murit, ucis în mod sadic de Ţurcanu, Popa, Martinuş şi Livinschi. Nu vreau să-l apăr. Şi nu cred că a fost altul mai torturat în Piteşti, ca Bogdanovici.*" (A se vedea prezentarea cărţii lui Justin Ştefan Paven, martor al morţii lui Şura Bogdanovici.) " *Cine a adunat în ochii lui atâta suferinţă? Ce am simţit şi văzut, cu ochii mei, mă face să cred că Bogdanovici nu a fost un informator şi nici un criminal. El nu era în stare să omoare. În concepţia lui nu avea loc ideea de violenţă*" (p.54-55).

În chip firesc, după aceste aruncări de privire către Şura Bogdanovici, se strecoară înspre noi umbra lui Eugen Ţurcanu, din porunca lui fiind ucis celălalt, deşi, iniţial, au fost tovarăşi în organizarea reeducărilor.

" *Ţurcanu a făcut parte din F.d.C. numai în 1940-1941, şi după ianuarie 1941 nu a mai activat în Mişcarea Legionară.*

Ştefan Caciuc a fost coleg de clasă cu Ţurcanu la liceul din Câmpulung Moldovenesc şi, mai apoi, la Facultatea de Drept din Iaşi. În 1940, Ţurcanu avea numai 14 ani. Bogdanovici nu a fost coleg cu Ţurcanu, el fiind din Soroca (Basarabia), nu din Câmpulung. Aşa că la Iaşi, convorbirea cu Ţurcanu n-a avut-o Bogdanovici, ci Ştefan Caciuc. Acesta l-a declarat, la anchetă, pe Ţurcanu, şi nicidecum Bogdanovici" (p. 55). Probabil că Bordeianu răspunde unei opinii circulând cu privire la arestarea lui Eugen Ţurcanu, de tipul: fiindcă Şura l-a denunţat pe Ţurcanu, în cursul anchetei, cel din urmă s-a răzbunat pe el, poruncindu-i uciderea, când i-a venit la îndemână, opinie pe care o bănuiesc doar şi pe care n-am auzit-o pronunţată de nimeni; dacă a existat, ea ar fi o încercare de umanizare a crimei lui Ţurcanu, conferindu-i acesteia o motivare ce poate cât de cât explica prin răzbunare fapta sângeroasă, altfel rămasă să intrige la nesfârşit. "*Ţurcanu ştia de activitatea legionară de la liceul din Câmpulung Moldovenesc, până în 1944. După 1944 Ţurcanu a terminat liceul şi s-a înscris la Facultatea de Drept din Iaşi, fiind acolo coleg cu Ştefan Caciuc. Era căsătorit şi nu frecventa cursurile, prezenţa fiind obligatorie doar la examene.*

În 1946, cu ocazia unor examene, Caciuc s-a întâlnit cu Ţurcanu şi a avut o discuţie cu acesta. Caciuc povesteşte că s-a întâlnit cu Ţurcanu, vorbind ca prieteni şi colegi. La întrebarea de ce nu vine la cursuri, Ţurcanu i-a răspuns că era căsătorit şi că se ocupa de alte treburi. Întrebat, din nou, care este atitudinea lui politică şi dacă mai avea vreo legătură cu legionarii, răspunsul lui Ţurcanu a fost limpede, că nu vrea să mai aibă nici un fel de relaţie cu legionarii şi că nu-l mai interesează această problemă. "Ce faceţi voi, vă priveşte, eu sunt comunist!"." Până aici, nimic deosebit; dealtfel, memorialistul va relua aceste date şi mai târziu. Atari răsuciri pe loc cu 180° s-au mai văzut; ba chiar, Ţurcanu, prin prima parte a răspunsului său, ar putea fi caracterizat ca 'nobil', nici contrazicându-l pe Caciuc, nici amenințându-l, nici mustrându-l, de pe poziţia sa cea nouă, opusă celei a conlocutorului său. Însă urmează o completare neaşteptată care, dacă este adevărată aşa cum i-a parvenit memorialistului, lămureşte îndârjirea lui Ţurcanu în a-şi vădi apartenenţa politică, după arestare, cu orice preţ şi prin jertfirea oricui. "*Sunt prieten cu fraţii lui Emil Bodnăraş şi aceştia mă susţin şi mă ajută să fac carieră în diplomaţie.*" Va să zică, trecerea sa prin Frăţiile de Cruce fusese absolut lipsită de însemnătate afectivă; Eugen evoluase către 'carierism', în căutarea avantajului personal, ceea ce este total opus spiritului educaţiei

F. d C. ""*Aşa că*" , îşi încheie el vorba, "*aceasta este ultima dată când mai vorbesc şi mă întâlnesc cu tine*" *a relatat Caciuc. N-a precizat însă, dacă i-a spus sau nu lui Ţurcanu că el a început activitatea legionară, în cadrul C.S.L. Iaşi.*"

Ba, importanţa poziţiei lui Ţurcanu e accentuată printr-o nouă afirmaţie: " *şi mai spune Caciuc, tot aflate de la Ţurcanu, că, în toamna lui 1948 când a fost arestat, el era pregătit de Ana Pauker, Ministrul de Externe de atunci, care voia să-l trimită ambasador în Iugoslavia.*"

E momentul ca Dumitru Bordeianu să treacă la explicarea denunţării lui Ţurcanu de către Caciuc; ea este una din domeniul geloziei, ce-l pune pe cel din urmă într-o lumină îndoielnică, dacă nu chiar şi mai rea. El " *a povestit la anchetă, fără a fi fost forţat sau întrebat, despre cele discutate cu Ţurcanu. L-a denunţat pe Ţurcanu, spune el, pur şi simplu din necaz, la mijloc fiind însă şi o intrigă amoroasă, privind fata cu care se căsătorise Ţurcanu.*"

Concluzia nu se leagă logic: " *Aşa se explică faptul că Ţurcanu a apărut la închisoarea din Suceava, doar toamna târziu, când anchetele erau pe terminate.*"

Istorisirea bate pasul pe loc, se încâlceşte. Memorialistul e tot mai puţin sigur pe el, ajungând la formulări neargumentate şi ce lasă la voia întâmplării evenimente dovedindu-se ulterior a fi fost plănuite în cele mai mici amănunte, mă refer la reeducări.

" *Odată Ţurcanu arestat, comuniştii s-au gândit însă să-l folosească, ca instrument pentru ceea ce avea să se întâmple mai târziu la Piteşti şi Gherla.*" Răspunzând, poate, altei opinii circulând între deţinuţi, Bordeianu afirmă: "*Caciuc nu poate fi acuzat că ar fi făcut jocul lui Ţurcanu".* Cu alte cuvinte, s-a bănuit şi că exista un aranjament anterior arestării, conform căruia acest Caciuc ar fi primit ordinul lui Ţurcanu (ori al partidului) să-l denunţe în vederea creerii posibilităţii ca Ţurcanu, odată ajuns în temniţă, să treacă la reeducările preconizate de comunişti, teorie complicată, neverosimilă, stupidă. Nu era cazul antrenării unui legionar, pentru ca Ţurcanu să fie introdus în puşcărie. Spălarea lui Caciuc de această bănuială şubredă se face de memorialist cu o contrazicere a celor tocmai afirmate de el însuşi (gelozia ce-l incriminează pe Caciuc): " *deoarece era un camarad loial şi cinstit în acţiunile lui*" . Şi, fără nici o legătură cu precedentele, aflăm: " *Nu mai ştiu însă dacă a scăpat cu viaţă din închisoare.*"

Presupunerile se încurcă şi mai tare. " *Iar vorbitorul lui Bogdanovici cu tatăl său a avut loc înainte de arestarea lui Ţurcanu. Aşa că s-ar putea ca delegaţii comunişti de la Bucureşti, care coordonau şi verificau anchetele şi declaraţiile din închisoarea Suceava, dând de declaraţia lui Caciuc în legătură cu Ţurcanu, să fi anunţat ei partidul. Şi în urma acestei sesizări, partidul ar fi dat dispoziţie de la Bucureşti, prefectului Bogdanovici, să aibă o discuţie cu fiul său, pentru ca acţiunea lor să fie dusă pe două planuri. Unul pus în aplicare de Bogdanovici-fiul, cunoscându-i-se poziţia la anchetă, ca fiind insul care rezistase, cu toată tortura la care fusese supus (avea responsabilitatea unei Universităţi) - în timpul anchetei am avut şi eu confruntări cu Bogdanovici, şi am văzut cu ochii mei, pe faţa şi corpul lui, cu câtă sălbăticie fusese torturat, iar celălalt - acţiunea directă a lui Ţurcanu.*"

Introducerea hazardului în această afacere nu se potriveşte activităţii comuniştilor şi nici unei acţiuni atât de strâns chibzuite cum se va dovedi reeducarea. Ideea de a fi contactat tatăl lui Bogdanovici, provenind din descoperirea dosarului lui Ţurcanu, expedierea părintelui la fiul său, cu certitudinea că studentul atât de torturat va accepta colaborarea, iată tot atâtea ipoteze fără cap nici coadă.

Pe de altă parte, informaţii dobândite de mine de la domnul Eugen Sahan, care a stat în celulă cu Bogdanovici - când încă acesta nu fusese torturat, arată că Şura era frământat de posibilitatea propunerii - venită din partea lui însuşi - a unei reeducări a studenţilor, înainte de 'vorbitorul' cu tatăl său. La fel, domnul Mihai Timaru, după încheierea reeducărilor de la Gherla, având prilejul să stea de vorbă cu Costache Oprişan, care avusese încredere în el înaintea dezlănţuirii bătăilor asupră-i, într-atâta încât să-l prevină: Voi fi obligat să te bat!, a aflat că Şura Bogdanovici îi atrăsese atenţia lui Oprişan, între patru ochi, că nu va rezista torturilor şi că era preferabil să nu pătimească cele ce i se pregăteau, rezultatul neputând fi decât cedarea, deoarece **Ţurcanu fusese instruit la Moscova** în ceea ce trebuia să fie reeducările (aceasta ar explica întârzierea arestării lui cu câteva luni faţă de arestarea tuturor legionarilor, dată hotărâtă pentru toată ţara, dacă întârzierea este adevărată. Costache Oprişan, fără a-şi fi dat seama ce făcea, i-a aruncat în obraz lui Eugen Ţurcanu această acuzaţie. Cum Ţurcanu era conştient că nimeni în afară de Bogdanovici nu cunoştea respectiva şcolire a lui, a decis moartea lui Bogdanovici, ca pedeapsă pentru divulgarea celei mai adânc îngropate taine a reeducărilor: determinarea lor de către sovietici.

Bordeianu mai adaugă câteva date. " *În 1946, la discuţia lui avută cu Caciuc, Ţurcanu făcea parte din biroul politic de la Iaşi, deci era comunist. Unii însă înclinau să creadă că, având legături cu fraţii lui Bodnăraş, aceştia îl puneau să aibă legături şi cu legionari, ca să-i observe. (...) După plecarea studenţilor legionari cu mari condamnări de la Suceava la Piteşti, cei care au rămas încă acolo, au remarcat că Ţurcanu a lipsit un anumit timp din închisoarea Suceava. Se bănuia că a fost dus la Bucureşti sau chiar la Moscova, unde a semnat planul viitoarelor demascări*" (pentru multiplele citate anterioare: p.55-57).

Deoarece nu ne-am depărtat mult de observarea artei de portretist a memorialistului, e potrivit să semnalăm un chip ce se distinge de precedentele prin tuşa generoasă cu care debutează, ce s-ar spune că-şi flatează subiectul. Curând ea degenerează în descripţia unei bestii din lumea primitivă; autorul adoptă pe urmă tehnica alternării contrastelor, ce face desenul foarte viu şi credibil, cu toate că el nu seamănă întocmai cu celelalte amintiri despre înfăţişarea criminalului, lăsate posterităţii de alte victime.

" *Deodată s-a deschis uşa şi a intrat în cameră o persoană cu înfăţişarea unui tânăr din picturile lui Leonardo da Vinci. Înalt cam de 1,85 m., cu un fizic de atlet şi care dintr-o singură lovitură te-ar fi putut culca la pământ. S-a uitat prin cameră şi s-a oprit în faţa lui Oprişan (...). L-a prins apoi de bărbie, îndreptându-i faţa spre el şi a început să-l ameninţe: "Tu, banditule, eşti unul dintre ajutoarele lui Pătraşcu? Eu am să te omor cu mâinile mele!*" " Şi-a continuat inspecţia înfricoşătoare cu gesturi şi vorbe la fel de crude. " *Era vestitul Ţurcanu. (...) Singur ar fi putut doborî o sută*

dintre noi. La acea întâlnire cu Ţurcanu n-am putut să-i văd faţa decât un moment, dar am reuşit să o compar cu cea a unui om cuprins de o furie care nu avea margini. Era un bărbat frumos, ieşit din comun, cu capul mare însă cu trăsături fine, fruntea lată, buze senzuale, părul castaniu spre blond, ondulat şi nasul tipic clasic, grec. Ochii mari, exagerat de mari, albaştri, erau foarte expresivi. Când se încrunta, te înspăimânta. Bărbia specifică tipului voluntar. Râdea rareori şi râsul lui era plăcut, atrăgător. Corpul bine proporţionat părea corpul unui atlet de performanţă. Când îţi da un pumn sau o palmă, te dobora la pământ. Când se enerva era atât de crud, că distrugea totul în calea lui, ca un ucigaş feroce. Mai era apoi şi de o inteligenţă ieşită din comun şi cu o memorie formidabilă. Îşi aducea aminte de tot ceea ce declarase fiecare student în Piteşti şi Gherla. Era însă atât de satanizat că nu mai ştiai ce să crezi despre el. L-am asemuit unui înger căzut. Voinţa de putere cu orice chip îl dusese la nebunie. Devenise o brută degradată şi satanizată. Pe unde trecea el, prin declaraţiile obţinute prin chinuri, Ţurcanu răspândea în jurul lui o groază şi o frică încât tot ce era viu înmărmurea. (...) Inteligenţa lui era orbită de beţia puterii, provenind din dorinţa de a se ridica deasupra altora, indiferent prin ce mijloace. Şi din cauza acestei orbiri, sau poate pentru că nu cunoştea comunismul în esenţa lui, Ţurcanu devenise un instrument orb de care se foloseau comuniştii. Iar răsplata i-au fost nişte rafale de armă care i-au ciuruit atleticul corp. Sângele celor pe care el i-a ucis probabil a cerut dreaptă judecată, de care să nu poată scăpa. Şi omul ticălos a căzut victimă propriei ticăloşii.

S-a zvonit în Aiud şi mai târziu în libertate că, înainte de a fi fost ciuruit de gloanţe, el ar fi strigat: "M-au înşelat bolşevicii iar eu i-am crezut, şi de tot ce s-a întâmplat la Piteşti şi la Gherla, numai eu am fost vinovat". Cât or fi de adevărate aceste declaraţii, numai cei ce au asistat la execuţia lui ar putea-o spune" (p. 93-95).

Tardiv, după ce Popa Ţanu a devenit noul diriguitor al demascărilor, mutate la Gherla, după ceea ce demascaţii au resimţit a se fi desfăşurat ca o luptă intestină pentru putere între acesta şi Ţurcanu, cel din urmă " *nu mai era cel de altădată. Era abătut, posomorât, vorbea puţin şi prezenţa lui nu mai îngrozea pe nimeni*" (vol. II - de aci înainte -, p. 37).

Trăirea paradoxală a victimei este cunoscută în psihologie. Ea este declanşată de acelaşi mecanism ce o produce pe cea cu acelaşi nume care apare uneori la deşteptarea din somn, când un sunet insignifiant ni se pare cataclismic şi ne face să sărim ca arşi, de parcă se prăbuşeşte tavanul peste noi. Trăirea paradoxală a victimei o pune în situaţia nu numai de a-şi iubi călăul, ci şi de a-l admira, a-i găsi calităţi care-i lipsesc cu desăvârşire, a-l polei cu aur, inconştientă de ce se petrece în subconştientul ei, de inversarea reacţiilor fireşti, de răsturnarea înţelesurilor cuprinse în mesajele transmise de simţuri şi raţiune. M-a uimit afirmaţia lui Aurel Obreja (vezi discutarea cărţii **Casa lacrimilor neplânse**) că Popa Ţanu era "frumos ca un înger", pe care sunt sigur că Obreja, victima aceluia, nu ar fi rostit-o cu privire la nimeni altul, comparaţie, dealtfel, neconfirmată, la iscodirile mele, de nici unul dintre cei care l-au cunoscut pe Alexandru Popa (pentru Bordeianu, el este: *acest ucigaş de tip mongoloid* ; vol. II, p. 12). Aceeaşi înclinare către simţirea paradoxală poate fi reîntâlnită în declaraţia lui Măgirescu, discutată mai departe, care face din Ţurcanu o

fiinţa omenoasă, opusă prin gesturi şi atitudini tacite gardienilor bestiali. Şi ne este dificil să diagnosticăm dacă în descrierea unui Ţurcanu decăzut din poziţia sa de şef al demascărilor avem de-a face cu o sesizare a realităţii exacte (i se conferă în mai multe rânduri comportări 'omeneşti' faţă de memorialist) sau cu o compătimire datorată unei trăiri paradoxale.

Pentru a rămâne în teritoriul trăirilor paradoxale, voi face un excurs către finele cărţii. Ca urmare a preschimbării reeducaţilor în roboţi, odată desemnaţi să muncească în fabrica penitenciarului Gherla - unde erau amestecaţi cu deţinuţi care nu trecuseră prin demascări şi chiar le ignorau existenţa -, erau datori să-i tragă de limbă şi să-i denunţe. Orice tentativă de punere a lor în gardă asupra a ce se petrecea cu studenţii veniţi de la Piteşti sau cu ei înşişi - cei ce vorbeau inocenţilor - aducea după sine pedepse barbare. Ajuns în situaţia de a turna un legionar apropiat lui, Dumitru Gh. Bordeianu surprinde pentru întâia dată că are o trăire ce-l intrigă, de nedenumit, fără înţeles, paradoxală. Este acea trăire pe care în cercetările mele de antropologie stilistică am botezat-o: dihotomică-antonimică; în baza ei te percepi ca simultan cu opusul tău şi de nedespărţit de el, tot astfel precum o monedă are două feţe opuse şi de nedespărţit. Cu o sensibilitate rară la adâncurile conştiinţei, cele unde cea din urmă se amestecă valurilor ieşite la suprafaţă din subconştient, autorul se întreabă:

" *Dumnezeu ne îndeamnă să-i iubim pe vrăjmaşii noştri, dar cum se poate explica raţional, că-l iubeşti şi pe cel căruia conştient îi faci rău? Cum se împacă dragostea cu răul? Cum poţi face răul celui care nu ţi l-a făcut? Noi, tinerii legionari am fost învăţaţi să nu facem rău nimănui, să nu urâm pe nimeni, făcând doar binele din toate puterile noastre.*

Aceşti semeni ai noştri, cărora noi le făceam atâta rău, ei fără voia şi ştirea lor luau parte la calvarul suferinţei noastre. Şi poate, în felul acesta, pentru suferinţa pricinuită de noi, prin răul pe care li-l făceam, prin comuniunea aceasta de suferinţă, Dumnezeu s-a milostivit şi de noi şi de ei. Nu se poate explica şi nu se poate înţelege raţional această dragoste care pornea din inima noastră, pentru cei pe care-i trăgeam de limbă. Dacă ar fi ştiut, dragii de ei, cât rău le făceam noi şi cu câtă dragoste îi iubeam şi-i îmbrăţişam, pentru că ei, fără să vrea, luau parte la suferinţa torturii noastre. Ciudat aspect al comuniunii dintre sufletele oamenilor. Noi, fără voia noastră le făceam rău şi le provocam suferinţă, îmbrăţişându-i în acelaşi timp cu toată căldura dragostei.

Eu eram nebun. Suferinţa, răbdarea şi încrederea mea, depăşiseră orice limită omenească de rezistenţă. Tu, semenul meu, fără să ştii că eu îţi fac atâta rău din care ţi se poate trage chiar şi moartea, iei direct parte la suferinţa mea! În schimb eu, pentru sacrificiul tău, îţi dăruiesc dragostea, pe care n-am mai avut-o pentru nimeni. Sunt procese de conştiinţă şi stări sufleteşti pe care, în condiţii normale, nu le-au trăit poate decât sfinţii. Ei au iubit pe cei care-i chinuiau, dar noi i-am iubit şi-i iubim până la sfârşitul vieţii pe cei cărora le făceam rău. Aşa luau ei parte la alinarea suferinţei noastre.

Nu cerem să fim înţeleşi de oameni, nici să fim compătimiţi, ci le atragem atenţia celor credincioşi şi celor de bună credinţă de complexitatea sufletului uman, de tainele lui şi de ce este în stare acest suflet omenesc să facă între cer şi iad. Aceste stări sufleteşti şi această

dragoste de semen neînţelese, nu se pot explica decât trăindu-le aşa cum le-am trăit noi" (p. 27-28).

Nu se poate să nu completăm uleiul anterior acestei paranteze cu o secvenţă scurtă prezentându-l pe acelaşi Ţurcanu în acţiune, personajul coborând din ramă şi, ca într-un *thriller* fantastic, devenind o făptură imundă, din altă lume.

" *Caziuc intrase printre primii în demascări şi a fost mult torturat de Prisăcaru şi Cantemir. Aşteptam însă în acel moment cu toţii înmărmuriţi, să vedem ce va face Ţurcanu. Acesta a cerut de la Prisăcaru să-i dea un ciomag şi să-i ude un şervet. S-a dezbrăcat până în cămaşă, şi-a suflecat mânecile cerând şi o funie. Dezbrăcat cum era mi-am dat seama cât era de voinic şi atlet. I-a legat picioarele lui Caziuc ordonând celor din comitet să se urce pe el şi să-l ţină de mâini şi de cap. A început să-l lovească la tălpi până ce acestea s-au detaşat de bocanci. În fine, i-a dat jos pantalonii, i-a pus şervetul pe fese şi a început să-l bată cu aceeaşi sălbăticie cu care îl mai bătuse odată şi Zaharia, în camera 3 subsol.*

Cu toate că-i curgea sângele şiroaie din fese, n-am auzit nici măcar un geamăt de la Caziuc. După ce l-a torturat, i-a dezlegat picioarele. Caziuc arăta ca mort; îşi pierduese cunoştinţa. Şi atunci Ţurcanu l-a prins de gulerul cămăşii şi l-a strâns ca un nebun: "Banditule, acum te omor!" Dar cum să-l mai omoare când acesta era deja pe jumătate mort. A continuat să-l strângă de gât sub privirile noastre îngrozite, lovindu-i faţa cu pumnul până a desfigurat-o. Toţi credeam că a murit Caziuc. Ţurcanu l-a luat însă de picior, târându-l după el, şi l-a aruncat pe ciment în colţul nostru. L-am văzut atunci pe Ţurcanu dezlănţuit şi turbat ca cea mai crudă fiară şi mi-am zis în sinea mea că numai o fiinţă umană în care sălăşluieşte duhul Satanei putea face aşa ceva. M-a cuprins o milă atât de puternică de Caziuc, încât îmi venea să mă duc şi să-i sărut picioarele şi rănile de pe el" (p. 99).

Şi din nou, aiurea, şeful reeducărilor îşi redobândeşte trăsăturile alternate, gigantice dar şi demne de evlavie: " *Cum mergeam spre cameră deodată, ca un trăznet, simt o mână ca de Goliat care-mi înşfacă gâtul, pe la ceafă. Mi s-a oprit respiraţia de spaimă. Simţind apoi slăbirea strânsorii m-am întors şi ...ce-mi văd ochii! O namilă de om, îmbrăcat într-un cojoc de santinelă până la pământ, având un smoc de chei în mâna dreaptă. Era Ţurcanu în persoană. Astfel îmbrăcat arăta şi mai voinic. Parcă era Mihai Viteazul. (...) Cu o voce de tunet îmi zice: "Vino încoace banditule, că te omor". Cu o expresie a feţei pe care nu i-o mai văzusem niciodată, a unui diavol care te înspăimânta, te băga în pământ*" (p. 150). La nici un alt autobiograf din cei citiţi nu vom întâlni atât de bogate reluări ale portretului lui Eugen Ţurcanu, variante pe aceeaşi temă şi în aceeaşi tonalitate, totuşi mereu proaspete.

A fi înclinat să-ţi portretizezi semenii presupune să-i şi iubeşti, ori, măcar, să fii suficient de generos încât ...să le recunoşti existenţa şi ea să te intereseze (se cade să cădem de acord că aceasta nu este nici comun, nici la îndemâna oricui). Dumitru Gh. Bordeianu, cu toate asprimile (şi ce puţin spus este!) vieţii duse în acea perioadă, rareori scapă din vedere persoanele din jur (şi totuşi pe câţi nu-i pierde din atenţie, ca existenţe fizice! Numai că suntem datori să ţinem seama de condiţiile când îi observa, condiţii, în cele mai ample perioade de timp, în care abia mai ştia

de sine însuşi, datorită torturilor, a foamei endemice, a groazei. După cum face acum, când scrie, efortul de a şi-i rememora pe Ţurcanu, pe Zaharia (întâlnit mai jos) şi pe ceilalţi călăi, poziţionare psihologică deosebit de costisitoare pentru echilibrul precar redobândit cu trude imense, cu zmulgerea din sine însuşi, pentru a izbuti să-şi supravieţuiască în chip aproape firesc între semeni ce nu pot pricepe nimic din trecutul lui, la fel este izbit - şi vrea să ne transmită descoperirea sa - şi de cei curaţi (de câte ori nu-i citează pe eroi, pe cei opunându-se cu toate forţele cerinţelor reeducatorilor), cum este cazul portretului moral ce i-l zugrăveşte pe multe pagini şi cu multiple mijloace lui Gheorghe (Gicu) Jimboiu, ceea ce-i prilejuieşte (evenimentul fiind intim legat de cunoaşterea acestuia) să-şi explice şi restaurarea păcii de Sus în sine, irosin du- se - până aici - amarnice luni şi ani de pierdere a încrederii în puterea proprie de a-l regăsi pe Dumnezeu.

"*Jimboiu nu trecuse prin demascări la Piteşti, deoarece, fiind crunt torturat în timpul anchetei la Braşov, ca student la Academia Comercială din acest oraş, a ieşit din anchetă grav bolnav de tuberculoză şi ficat. În această stare a fost dus la penitenciarul sanatoriu pentru tuberculoşi din Tg. Ocna, pe valea Trotuşului în Moldova.*

Rămas de mic orfan de tată, a fost crescut de mama lui care a renunţat să se mai căsătorească, trăind în cea mai pură credinţă ortodoxă. Pe această zestre sufletească s-a mai adăugat şi educaţia lui legionară, în Frăţiile de Cruce, fiind direct sub influenţa celui ce a rămas un mit pentru toţi cei care l-au cunoscut, studentul legionar Valeriu Gafencu, condamnat şi pe timpul lui Antonescu" (p. 67).

Pentru mai buna dezlegare de către cititor a caracterului lui Jimboiu, Bordeianu se opreşte asupra lui V. Gafencu - figură aleasă a trăitorilor creştini din lumea temniţelor. Sar peste acele rânduri, socotind că spusele privitoare la subiectul portretului sunt suficiente pentru caracterizarea lui.

"*Un tânăr curat trupeşte şi sufleteşte, înzestrat cu o mare blândeţe şi bunătate. Este singura fiinţă pe care am întâlnit-o care n-a spus niciodată că suferă de foame. Avea o dragoste de oameni indiferent cine erau ei, prieteni sau duşmani, dusă până la sacrificiul de sine. Faţă de duşmani şi faţă de cei care l-au chinuit şi continuau să o facă, avea o înţelegere care raţional nu se putea explica. Era atât de convins de misiunea lui păminteană, de a trăi şi de a face binele, încât parcă venea din altă lume. Dacă nu l-aş fi cunoscut pe acest tânăr m-aş fi îndoit de multe lucruri sau nu le-aş fi crezut.(...)*

Jimboiu, cum numai sfinţii au înţeles, s-a identificat cu chemarea pe care ne-o face Fiul lui Dumnezeu, nouă oamenilor: "Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi Eu vă voi da odihnă."

Din momentul în care l-am cunoscut pe Jimboiu, n-am mai citit Vieţile Sfinţilor ca pe o lectură oarecare. Cunoscându-l pe el, orice îndoială, orice suspiciune că au existat şi mai există sfinţi pe pământ a fost spulberată pentru totdeauna din sufletul meu. Acest martir, cu fizicul lui de sfânt bizantin, a fost pentru mine modelul de neegalat a ceea ce trebuie să fie şi să facă omul pentru mântuirea lui şi a neamului care l-a conceput.

(...) Nu găsesc cuvinte să-mi exprime veneraţia şi admiraţia pentru acest tânăr martir legionar.(...)Toate cele de mai sus se pot rezuma la o propoziţie: un înger cu chip de om.

Din clipa când l-am cunoscut pe Jimboiu trăiesc cu impresia că am stat de vorbă cu îngerii. A fost un tânăr desăvârşit din toate punctele de vedere conform imperativului: "Fiţi desăvârşiţi precum Tatăl vostru Cel Ceresc desăvârşit este". Şi am convingerea fermă că existenţa oamenilor pe pământ şi relaţiile dintre ei nu sunt întâmplătoare. Se întâlnesc şi se cunosc pentru a se urî şi a-şi face rău unii altora, a face binele reciproc, a se mântui sau a-şi pierde sufletele. În relaţiile dintre oameni "valenţele sufleteşti" asemănătoare se atrag iar cele contrarii se resping" (vol. II, p. 68-69).

Trecând peste momentele biografice ce l-au mutat în camera unde se afla şi Gheorghe Jimboiu, ajungem la intervenţia acestuia în existenţa sa duhovnicească, o intervenţie ca a unui mesager al Proniei, după cum îl înfăţişează şi cuvintele sale de până aici.

"*Când am făcut cunoştinţă cu acest tânăr nu i-am reţinut numele. (...) şi în mişcarea mea prin cameră am observat că acest tânăr mă urmărea cu privirea. La un moment dat m-a şi surprins uitându-mă la el. A trebuit atunci să mă reazim de perete ca să nu-mi pierd echilibrul. Ceva inexplicabil îmi cuprinsese sufletul şi parcă o forţă contrară voinţei mele se opunea acestei priviri. Am tresărit şi mi-am dat seama atunci că un duh, contrar cu cel care mă poseda îmi răvăşea sufletul. Nemaiputându-mă mişca prin cameră şi simţindu-mă foarte epuizat, m-am întins pe prici. Faţa îmi era ca de mort, sângele dispărând parcă din obrazul meu. Observându-mi paloarea feţei, camarazii m-au întrebat ce este cu mine. Le-am răspuns că nu mă simţeam bine. Noaptea care a urmat a fost pentru mine o noapte pe care nu o voi uita niciodată. Duhul Satanei care mă stăpânea, mă tortura şi mă îngrozea, probabil că nu mai putea suferi privirea cu care Jimboiu (...) se uita la mine.*"

Cititorul a remarcat tehnica interesantă de a-l portretiza pe noul coleg prin propriile trăiri ale autorului. Din ele derivă forţa morală a celuilalt, destul de mare ca să provoace starea de leşin.

"*A doua zi dimineaţa Jimboiu s-a apropiat de mine şi m-a invitat la el pe prici, să stăm de vorbă. Duhul care mă stăpânea mă oprea să fac acest pas dar gestul lui Jimboiu - mă luase de mână - m-a făcut să-l urmez.*

Primul cuvânt pe care mi l-a adresat a fost: "Frate, eşti bolnav; nu te teme însă şi ai încredere în mine. Deschide-ţi sufletul şi spune-mi tot ce ai pe inimă; poate voi fi în stare să te ajut cu ceva". În câteva cuvinte i-am spus tot ce aveam pe conştiinţă. Şi la destăinuirea mea el mi-a spus: "Ai greşit grav înaintea lui Dumnezeu, de ce nu ai încercat totuşi să te rogi mai departe şi în Piteşti?". Răspunsul meu a fost că nu ştiam cine m-a oprit. A continuat întrebându-mă dacă îmi fac rugăciunea. O fac dar nu simt nimic; mi-e inima de piatră, a fost răspunsul meu. "De când te rogi, i-ai cerut iertare lui Dumnezeu?" La răspunsul meu negativ, a continuat: "De plâns, ai plâns?". Din nou, nu. "Aş vrea să ştiu şi eu cum te rogi". După ce i-am spus rugăciunea cu care mă rugam, mi-a răspuns că mă rog bine. Simt însă că m-a părăsit Dumnezeu. "Nu-l ofensa pe Dumnezeu, El nu te-a părăsit, tu L-ai ofensat", m-a apostrofat.

După acest schimb de cuvinte credeam că am vorbit cu un înger, căci puterea care emana din el, redusese la tăcere duhurile ce mă chinuiau. Şi de atunci m-a invitat în fiecare zi să stăm de vorbă. Dându-mi seama ce fel de om este şi cât de mare putere spirituală avea, l-am implorat să se

roage şi el pentru mine. "Eu am să mă rog, mi-a răspuns el, dar trebuie un efort personal. Ofensa adusă lui Dumnezeu nu se poate şterge decât cu lacrimile căinţei. Numai când te vei ruga cu lacrimi şi te vei căi de ofensa adusă lui Dumnezeu şi îţi vei cere iertare, Dumnezeu îţi va auzi glasul şi te va ierta".

(...) Timpul care a urmat îl foloseam discutând cu Jimboiu. Cu cât însă discuţiile durau în timp, cu atât violenţa torturii mele era de nesuportat. Aşteptam în fiecare zi când mă trezeam din puţinul somn să mă tr ezesc nebun. Lucru paradoxal, gândirea şi puterea mea de judecată funcţionau în mod normal şi eram conştient de starea în care mă aflam şi asta îmi făcea mult rău" (72-73).

Abia acum - din felul cum s-au grupat citatele (prin care urmăream arta portretistică) - s-a făcut limpede tipul de carte reprezentat de mărturisirile lui Dumitru Gh. Bordeianu: este urmărirea căderii şi reînălţării sufleteşti a creştinului, în condiţiile speciale ale contactului direct cu forţele răului şi ale îndrăcirii, o mărturie despre iad, coborârea şi ieşirea din el; de fapt, singura carte despre detenţie ce constituie, în acelaşi timp, o carte pioasă (ca gen). Dar şi un itinerariu şi ghid al psihologului, printre meandrele suferinţelor mai mult sau mai puţin limpezite ale căutătorului de Dumnezeu.

Întru completarea portretului lui Gheorghe Jimboiu, până a reveni acesta în cadrul acţiunii, să acordăm puţin interes celor ce se petreceau cu prilejul Paştilor din anul 1954 în inima autorului, ca rezultat al dezumanizării sale în demascări, ele constituind preludiul reapariţiei triumfale, prin blândeţe şi ceresc, a personajului pictat.

" *Era în Sâmbăta Paştelui. Cu o zi înainte m-am rugat lui Dumnezeu, atât de adânc cum poate nu am făcut-o niciodată în viaţa mea, trăind însă şi disperarea că rugăciunea nu-mi fusese ascultată. La limita disperării, nu aş putea descrie, îmi lipsesc cuvintele, starea mea din acele momente.*

Sâmbătă seara deci, pe la orele zece, când a sunat stingerea, m-am întins pe prici. De câteva nopţi nu-mi mai găseam somnul. Spre miezul nopţii ceva m-a îndemnat să mă dau jos de pe prici şi să mă mişc prin cameră. M-am apropiat de geam şi în clipa aceea am auzit clopotele bisericii din Gherla sunând orele douăsprezece, şi anunţând slujba Învierii. Sunetul clopotelor mi se părea venind din altă lume, atât era de armonios. Am căzut atunci în genunchi în faţa geamului şi cu mâinile încrucişate ca pentru rugăciune, am strigat din adâncul sufletului meu: "Doamne Isuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, mărturisesc şi recunosc că Te-am ofensat, dar Tu Doamne ştii că am ajuns la limita suferinţei, încercării şi răbdării. Nu mai pot suferi! Fă din mine ce vrei Tu! Eu am fugit de la Tine, Doamne, dar mă rog Ţie din toată fiinţa mea, de este cu putinţă, iartă-mă şi învie sufletul meu pentru că eu cred nelimitat în Invierea Ta".

În clipa aceea, cum stăteam în genunchi cu mâinile încrucişate şi ochii aţintiţi printre gratii, toată fiinţa mea s-a cutremurat şi din ochii mei au început să curgă şiroaie de lacrimi. Printre lacrimi atât doar am mai putut rosti: "Doamne, fie-ţi milă de mine!". N-am apucat să termin aceste cuvinte, că tot corpul meu a fost cuprins de un tremur şi o zvârcolire ca la posedaţi şi am simţit cum din sufletul şi trupul meu a ieşit şi m-a părăsit o forţă. Era duhul Satanei care mă muncise şi mă stăpânise, timp de patru ani de zile. Îndrăznesc să asemăn vindecarea mea, pentru că vindecare a

fost, cu ispăşirea unui om care duce o mare povară în spate, care cade sub greutatea ei, nu se mai poate ridica şi în acel moment cineva îi ia greul, acela simţindu-se după aceea, dintr-o dată, atât de uşor de parcă ar zbura. Aşa m-am simţit şi eu îndată ce acea forţă satanică m-a părăsit.

Am căzut cu capul pe ciment, leşinat, cu cămaşa udă de transpiraţie şi lacrimile nu mai încetau să-mi cadă şiroaie. Mi-am simţit fruntea udată de lacrimile căzute pe cimentul rece, şi le-am sărutat. Erau lacrimile căinţei pe care Dumnezeu binevoise să le primească, iertându-mă de ofensa pe care I-o adusesem. În patru ani de chin eu nu vărsasem o lacrimă, dar acum sufletul îmi era scăldat în baia căinţei şi a minunii lui Dumnezeu" (vol. II, p. 75-76). E.T.A. Hoffmann nu ar fi pus pe hârtie în chip mai impresionant aceste neobişnuite dezvăluiri.

Amintirea continuă tot astfel puţin încă; este o splendidă uvertură duhovnicească înainte de revenirea la finalizarea portretului rembrandtian al lui Gheorghe Jimboiu, cu lumini de aur strigător îmbrăţişate de clar-obscur şi bezne.

" *M-am ridicat de pe ciment şi, ca o apariţie din lumea visurilor, în faţa mea stătea Jimboiu. L-am îmbrăţişat, grăind din toată inima mea creştinescul: "Hristos a înviat!". "Adevărat a înviat" a fost replica lui, plină de duioşie. Am plâns o vreme, amândoi. În viaţa mea n-am simţit pe nimeni aşa de aproape ca, în acea clipă, pe Jimboiu. Trăiam amândoi bucuria vindecării şi învierii mele. Am vrut să-i mulţumesc pentru preţioasa îndrumare pe care mi-a arătat-o dar el s-a mulţumit să grăiască: "Lacrimile tale au fost primite de Dumnezeu şi mila Lui te-a vindecat. De când te-ai dat jos de pe prici am văzut tot; nici eu nu dormeam. Mă bucur din toată inima pentru tine".*

Se făcuse ziuă şi cei din cameră s-au sculat, în timp ce soarele lumina camera. Pe mine lumina Învierii mă scălda în razele ei. Eram un alt om, pentru că "pierdut am fost şi m-am aflat, mort am fost şi-am înviat"" (vol. II, p.76-77). Pagină a unui posibil Pateric al temniţelor româneşti!

Talentul aducerii în faţa ochilor noştri cu pregnanţă a celor văzute, nu se opreşte la evocarea unui singur personaj, în cazul lui Dumitru Gh. Bordeianu. Cu o intensitate identică el ştie creiona personaje multiple, în mişcare răvăşită.

" *Înainte ca Ţurcanu să plece atunci din camera 2 parter, i-a cerut lui Prisăcaru şi celor din echipa lui să vină la camera 4 spital, unde au stat vreo două ore. Când cei trei din comitetul de tortură* (care era completat cu Virgil Bordeianu şi Cantemir; n. n.) *s-au întors în cameră, erau toţi schimbaţi la faţă. O furie demonică le stăpânea fiinţa. Ca stăpâniţi de delirul nebuniei, abia intraţi în cameră, au şi pus mâna pe ciomege strigând la ceilalţi să iasă dintre paturi şi să se grupeze lângă uşă, aşezaţi pe două rânduri şi împărţiţi în două grupe. Celor întinşi pe paturi le-au spus să stea pe loc, iar celorlalţi, dându-le câte un ciomag, le-au ordonat să se lovească unul pe altul, până ce nu vor mai putea. Aceasta, desigur, în urma ordinului primit de la Ţurcanu. Eram atent să văd dacă mai era cineva care nu voia să lovească.*" (Este remarcabilă capacitatea de abstragere din furia demenţială a clipei, capacitate de care dă dovadă memorialistul, împotriva orbirii cugetului produsă de spaimă; n. n.) "*Şi, spre surprinderea mea, afară de cei doi elevi, care nu-l bătuseră pe Comşa, mai erau vreo cinci, şase tineri, dintre care cunoşteam şi eu pe*

unul, care nu au acceptat să lovească. Prisăcaru le-a spus acestor tineri refractari să treacă lângă uşă, unde au fost bătuţi atât de crunt că nu se mai puteau mişca. Ceilalţi s-au bătut între ei până la sânge. Prisăcaru, după ce a considerat că era îndeajuns a ordonat oprirea bătăii.

Spectacolul acesta ne-a cutremurat pe cei de pe ciment într-atât, că nu mai ştiam ce să credem. Cei 30 care se năpustiseră asupra noastră, sunt puşi acum să se omoare între ei; Doamne Sfinte! Ce spectacol, ce grozăvie!" (p. 95). Nu culoarea, nu vocabularul ales, nu înşirarea verbelor de acţiune conduc la sentimentul puternic ce se dagajă din cele două paragrafe, ci simpla enunţare a faptelor. Ea este suficientă să se creeze impresia goyescă a panoramei.

Memoria extrem de precisă a scriitorului ne aduce în faţa ochilor un caz în care atitudinea datorată nepierderii conştiinţei de sine, nici a acribiei de a distinge cea mai importantă necesitate a momentului, ajung pe culmile eroismului cel mai modest de închipuit, într-o relatare în care umorul involuntar (Eugen Negrici a definit conceptul) se îmbrăţişează cu terifiantul.

Nicolae Popa refuza să-şi bată codeţinuţii. La o intrare în cameră a lui Ţurcanu, Zaharia a raportat cazul. " *Ţurcanu s-a îndreptat apoi spre prici, i-a făcut semn lui Popa să vină la el, l-a înşfăcat de gulerul hainei şi i-a dat o palmă peste obraz cu atâta putere încât i-a luxat mandibula, desfigurându-l. Popa nu era filozof, însă el s-a comportat în acel moment ca sclavul Epictet. Simţind că nu mai putea închide gura, cu o voce blândă şi pronunţând foarte greu cuvintele, l-a rugat pe Ţurcanu, zicându-i: "Domnule Ţurcanu, vă rog respectuos să binevoiţi să-mi daţi o palmă şi de partea cealaltă, poate o să-mi puneţi falca la loc". Foarte curios pentru acest monstru, care era Ţurcanu, a fost atunci faptul că, uitându-se la Popa şi auzind cele spuse, a zâmbit, spunându-i şi el: "Hai, Nicolae, să încerc". Şi cu o mână i-a ţinut partea luxată iar cu stânga i-a articulat o palmă puternică din partea opusă. Nicolae apropiind maxilarele a constatat că mai rămăsese un mic spaţiu între ele. De aceea l-a rugat să-i mai dea încă o lovitură sub mandibulă, ca să i-o apropie de maxilarul superior. Ţurcanu i-a mai dat atunci una şi înfăţişarea lui Popa a revenit la normal. Cum această operaţie a fost făcută de un călău şi nu de un specialist ortoped, Nicolae a rămas pentru toată viaţa cu o mică deficienţă: când maxilarele se apropiau, în regiunea molarilor se observa o mică distanţă între ele. De aceea Nicolae mesteca arpacaşul cu dinţii şi nu cu măselele*" (p. 127-128).

Moartea, oricât de înmărmuritoare, în cuvintele lui Bordeianu e concretă ca în realitatea cumplită din ceasurile când a intervenit. Cele ce urmează vin după punerea în pagină a unei îndelungate torturi. " *Pintilie avea un fizic delicat şi de aceea loviturile pe care le-a îndurat i-au fost fatale. (...) Pe corp nu i-am văzut rănile, căci nici unul dintre noi nu a avut voie să-l dezbrace. La baie n-am fost timp de şase luni ca să ne vedem rănile şi să le putem denunţa mărturisind. Cămaşa şi izmenele lui erau lipite de corp, doar capul i se putea vedea, un cap desfigurat şi tumefiat, cu ochii abia vizibili, ascunşi în fundul orbitelor. În urma bătăilor, cât a ţinut degradarea cu fecalele* (obligaţia de a şi le mânca; n. n.) *şi până în ziua când Pintilie şi-a dat sfârşitul, majoritatea dintre noi nu era decât o masă de carne sângerândă şi tumefiată, pe care o simţeam abia când ni*

se lipeau cămăşile şi izmenele de corp.

Iată şi lovitura de graţie în jertfa lui Pintilie. Zaharia (şeful comitetului de reeducări din acea încăpere; n. n.) *a plecat dimineaţa din camera noastră. S-a întors după puţin timp şi a început să fredoneze câteva cântece* (această manie inexplicabilă îl caracteriza, astfel 'încălzindu-se' pentru chinurile pe care intenţiona să le aplice; n. n.) *, s-a dezbrăcat de cămaşă şi a venit în faţa lui Pintilie, care era lângă mine. L-a întrebat încă o dată dacă mai crede în Dumnezeu şi în Legiune. Pintilie, care era atât de slăbit că nu mai putea mişca, a mai avut puterea să clatine din cap un "da" categoric. Atunci, demonii care-l stăpâneau pe Zaharia s-au năpustit asupra lui, şi l-a lovit timp de o oră cu toate instrumentele de tortură, până când nu mai semăna a om. Apoi l-a aruncat pe prici, unde nu mai putea sta decât rezemat de mine şi de Tudose. După această ispravă, Zaharia a plecat din cameră, să raporteze lui Ţurcanu şi Zeller că ordinul lor a fost executat.*

În acest timp, Pintilie a avut o revenire spirituală care ne-a îngrozit. În clipa aceea sufletul lui călătorea parcă printre aştri. Iată ultimele lui cuvinte, care îmi sună şi azi în urechi, şi-mi vor suna până voi închide ochii. "Văd printre aştri..." apoi şoptit, încât nici eu, nici Tudose sau Gelu Gheorghiu nu am putut desluşi ce spunea. "Am ajuns în galaxia lui Halas şi văd..." Şi vocea lui a încetat. În acel moment am fost convins că Pintilie înnebunise, şi aşteptam cu toţii să-şi dea sufletul. În camera 3 subsol domina tăcerea, groaza înaintea morţii.

Trăiam şi noi acum cu frica şi groaza că vom înnebuni înainte de a fi ucişi, ca Pintilie.

(...) Pintilie nu se mai sprijinea de mine şi Tudose, nu mai răsufla, era căzut cu faţa pe prici. Am imaginea clară a momentului când a fost tras de un picior de pe prici, şi a căzut ca un buştean pe ciment, iar apoi a fost tras de picior şi scos afară" (p. 142-143). Vizualul şi auditivul, mişcarea şi staticul, lumea exterioară şi cea interioară, raţionalul şi iraţionalul, nararea şi cuvântarea, toate concură în aducerea tragediei desfăşurate în faţa privirilor lăuntrice ale cititorului.

Aş insista puţin asupra metehnei-semnal a gorilei cântătoare Zaharia, cazul fiind ieşit din comun prin jocul scenic al personajului, ce-l binedispunea, în mod paradoxal, pentru o comportare categoric opusă. Să fie vorba despre un cinism feroce? Să fie vorba despre tentativa lui de a uita, cu o clipă înainte, ceea ce se pregătea tocmai să făptuiască? Să fie vorba despre un mijloc de a-şi aduna curajul necesar pentru a-şi duce misiunea barbară la bun sfârşit? În cazul său e ilustrată zicala: extremele se ating, mai bine decât în orice alt exemplu. Cât despre minunile spiţei, care şi-au ştiut înălţa sufletele până în zona creativităţii celei mai diafane, aceea a exprimării prin inefabil, a exprimării muzicale, câtă ruşine trebuie să resimtă aflând în ce chip le era folosită inspiraţia, dacă le-ar parveni această informaţie...

" *Zaharia (...) n-a mai întrebat pe nimeni nimic, ci a aruncat ciomagul pe prici şi ca de obicei a început să fredoneze sau să fluiere diferite melodii, care de care mai plăcute. Am mai spus că, atunci când cânta, faţa i se transforma în faţă de om, dar din momentul când înceta, ea devenea bestială că îţi era groază să-l priveşti. Ura, revolta, mânia, cinismul şi bestialitatea de lup încolţit gata să-şi sfâşie victima, toate i se citeau pe chip. Dezlănţuirea lui*

Zaharia se manifesta apoi cu o putere fizică care nu mai era a lui, ci a demonilor care îl posedau. Dezbrăcat de cămaşă şi cu ciomagul pe care-l schimba cu centironul sau cu biciul, a început să ne zdrobească pe toţi în aşa hal, de parcă am fi fost nişte buşteni de lemn. După stingere, Zaharia a făcut singur, toată noaptea de planton, fredonând sau fluierând un repertoriu foarte bogat de arii" (p. 131). Ce a urmat nu mai contează, ci doar legătura dintre 'pregătire' şi explozie.

Despre ce elevi a fost vorba cu câteva pagini mai sus şi care este însemnătatea lor în economia mărturisirilor? Pomenirea lor aduce în primul plan poate cea mai interesantă observare de sine a autorului, aceea a decăderii personale comparată cu tăria altora din jurul său şi a redobândirii de sine.

Trebuie să ne întoarcem din drum în prima cameră unde a fost el depus în penitenciarul Piteşti, celula 18; acolo a vieţuit alături de Costache Oprişan, şeful Frăţiilor de Cruce pe ţară şi de Alexandru Munteanu, şeful studenţilor legionari de la Facultatea de Teologie din Sibiu. Pentru a înţelege cele ce au urmat, este necesar să aflăm că cel dintâi, student la Facultatea de Litere şi Filosofie din Cluj, fusese în Germania, unde îşi dedicase timpul studiului, şi reprezenta o capacitate rar întâlnită la tinerii de vârsta sa. Cei doi colegi l-au rugat să atace pentru ei o introducere în istoria filosofiei. " *Expunerile lui erau făcute de la suflet la suflet şi atât de plăcute şi atrăgătoare, încât opt ore pe zi, parcă uitam de foame şi de lumea de afară.*

Cele 11 luni, cât am stat cu Oprişan în celulă, au fost pentru mine lunile cele mai plăcute din închisoare" (p. 69), deci din toată detenţia, recunoaşte cu căldură şi sinceritate înduioşată autorul.

Conduşi în camera demascărilor, supuşi unei torturi permanente timp de o săptămână, preschimbaţi în carne hăcuită şi zoi de sânge, " *în sâmbăta care a urmat s-a produs şi inevitabila cădere*" (p.90). Costache Oprişan fu legat de picioare cu o funie. Munteanu primi un ciomag şi, la poruncă, izbi în tălpile celui întins - acestea îi fuseseră indicate, restul corpului nemaiputând primi nici o lovitură -, izbi fără prea multă vlagă, deoarece nu mai avea putere. Iosub urmă la rând să-şi lovească prietenul. O făcu în câteva rânduri. " *După aceea a scăpat ciomagul din mână spunând că el nu mai poate lovi. Atunci s-a repezit la el Cantemir, l-a lovit cu un centiron peste cap şi cu pumnul în burtă. Iosub s-a prăbuşit şi a fost dus în lovituri de picior până în colţ* (...) .

Acum îmi venea rândul mie. Când mi s-a dat ciomagul în mâini (nici atunci şi nici altă dată nu mi-am amintit ce am gândit şi judecat în acea clipă) l-am auzit pe Prisăcaru strigând: "Loveşte-ţi mentorul, banditule, că te-a învăţat filosofie, că este un mare şef legionar ". (...) Lunguleac s-a apropiat de mine şi m-a izbit în faţă cu atâta putere, că din câteva lovituri m-a doborât la pământ. Apoi tot el mi-a pus ciomagul în mână, zicându-mi: "Loveşte-ţi profesorul, banditule, că de nu, te omor eu aici".

Ştiu că am lovit dar nu în faţa ameninţării ci a confuziei care mă învăluise, incapabil fiind de a mai gândi şi raţiona. (...) Am lovit omul pentru care aş fi fost capabil să merg la moarte. Cu voie sau fără voie, încet sau tare, nu mai are importanţă, ci faptul că am lovit contează şi de aici a început căderea" (p. 91). Crearea acelei "confuzii" speciale duce la formarea 'mediului raţional' în care se poate naşte 'obedienţa' de robot.

Asistăm, datorită preciziei analizei la care s-a supus Dumitru Bordeianu ulterior, la fracţiunea de secundă când omul e deposedat de sine însuşi şi devine unealtă perfectă o voii potrivnice aparţinând altcuiva.

Veni momentul să lovească şi Comşa. Refuză! " *Refuzul lui de a-şi lovi şeful şi camaradul i-a zguduit pe toţi (...). Atunci i s-a ordonat lui Oprişan să-l lovească pe Comşa. Acesta a zis că nu este capabil nici să ridice braţele şi deci nu putea să-l lovească. În urma acestui dublu refuz, Comşa a fost legat de picioare şi au fost chemaţi unii dintre elevii de liceu, fraţi de cruce, să-l lovească. În urma gestului de mai înainte al lui Comşa, doi dintre elevi au refuzat ordinul*" (idem). Împreună cu Comşa suferiră purgatoriul.

Important pentru ceea ce urmărim este reacţia lui Bordeianu, în ea căutând trăirile sutelor de tineri care s-au văzut aruncaţi în afară din ei înşişi, în hăul descompunerii morale, de care suntem apţi toţi, fără a fi conştienţi de aceasta.

" *Nu ştiam ce înseamnă să mă revolt împotriva mea însumi, dar văzând gestul lui Comşa şi al lui Oprişan, şi mai ales al celor doi elevi, m-am revoltat pentru prima oară împotriva mea şi m-am desconsiderat ca nimeni altul; fusese de fapt începutul căderii mele.(...) Dacă n-ar fi fost atitudinea* (...lor) *, aş fi putut crede că toţi studenţii au fost nişte criminali. Comşa, Oprişan şi cei doi elevi m-au trezit la cea mai crudă realitate*" (p. 91-92).

Şcoala caracterului (ce cumplită era ea în acele condiţii, pe buza morţii!) nu se încheiase. " *Se zice că prima greşeală este cea mai grea de făcut, pentru că în momentul când ai făcut-o, lanţul greşelilor a fost declanşat şi căderea nu mai poate fi oprită.*

În mintea mea se desfăşura un proces, al cărui conţinut era următorul: dacă Ieronim Comşa, Costache Oprişan, precum şi cei doi elevi, au avut curajul şi tăria să refuze de a lovi, iar eu m-am supus ordinului din slăbiciune şi neputinţă, însemna că eu voi ajunge chiar mai rău decât Virgil Bordeianu (tizul său; unul dintre călăii notorii ; n. n.) *. Şi în acele momente de descumpănire am jurat, în sinea mea, să încerc şi iarăşi să încerc, cât timp voi mai putea, să nu mai lovesc şi să cer numai ajutorul lui Dumnezeu, să mă întărească şi să-mi dea putinţa de a răbda*" (p. 92).

Una este decizia nobilă luată de a răbda şi alta este să ...te mai poţi răbda după cele săvârşite! " *M-am întâlnit cu Oprişan la Gherla, când lucram la ateliere. Îl salutam, cu un deosebit respect, dar nu m-am mai putut uita în ochii lui. În momentul când îl salutam şi el îmi răspundea, nu am avut tăria, nici curajul, să mă duc şi să-i cer iertare*" (idem).

Şi, pasul imens de reapropiere de acel sine însuşi ce îl reprezenta cu adevărat a fost străbătut. Când Străchinaru a fost pus să-l bată pe Bordeianu şi a refuzat, i s-a cerut, drept urmare, celuilalt să-l bată pe el. Iar Dumitru Bordeianu s-a învins şi a refuzat la rândul său să fie obedient. Ambii fură daţi pe mâna altora şi-şi încasară plata demnităţii. Între timp, avusese exemplul a cinci elevi ce nu cedaseră îndemnului de a scăpa de tortură prin torturarea altora. " *Fiecare s-a comportat şi acţionat în funcţie de "genele" lui sufleteşti, de zestrea lui morală şi în primul rând de credinţa lui în Dumnezeu, de dragostea faţă de El şi faţă de semenul său*" (p. 96). Observaţia este capitală, fiindcă vine nu de la cineva care habar n-are ce au însemnat torturile reeducărilor, ci de la omul care a căzut şi s-a

redresat, care a văzut sute de inşi căzând şi zeci care **n-au bătut** şi i-au devenit exemplu! Evoluţia trăirii poruncii lui Hristos, pentru Dumitru Bordeianu, în această relaţie, este atât de spectaculoasă încât, mai târziu, printre altele, a trecut şi prin următoarea cumpănă.

"*Într-o bună seară, aproape de ora nouă, s-a întors Zaharia de la camera 4 spital, fredonând câteva cântece. S-a oprit în dreptul priciului meu şi mi-a zis să-l urmez. M-a dus şi m-a instalat pe priciul comitetului de tortură, m-a legat de mâini şi de picioare şi s-a adresat celorlalţi: "Veniţi să vă îmbrăţişaţi camaradul, care v-a fost şef de cameră şi nu a vrut să bată". (...) Mărturisesc însă cu frica lui Dumnezeu că niciodată până atunci nu m-am simţit totuşi mai aproape de oameni şi mai afectuos faţă de ei, ca în acea noapte de neuitat. În loc să trăiesc ura şi răzbunarea, trăiam plăcerea şi satisfacţia - s-ar părea paradaxală - că cei care mă loveau nu o făceau din ură, ci pentru că erau înnebuniţi, constrânşi şi torturaţi să facă ceea ce făceau. În clipa aceea i-aş fi strâns în braţe şi le-aş fi sărutat rănile şi vânătăile de pe corp. Nu m-am uitat şi am închis ochii, să nu văd cine mă lovea, pentru că în aceleaşi împrejurări şi eu îl lovisem pe cel mai drag şi stimat camarad, pe Costache Oprişan, la camera 2 parter. Dimpotrivă, trăiam bucuria că trebuia să-mi plătesc slăbiciunea, cum spunea Bogdanovici înainte: "Frate, aşa se plătesc greşelile". Şi martor mi-e Dumnezeu că în acele momente nu aveam în sufletul meu nici cea mai mică urmă de ură, de desconsiderare, de repulsie sau vreo dorinţă de răzbunare faţă de camarazii mei; dimpotrivă, toţi îmi erau dragi aşa cum de puţine ori mi-a fost dat să simt*" (p. 167-168).

O săptămână a fost lăsat să i se vindece rănile, după care a fost bătut individual. S-au găsit iarăşi eroi ce au refuzat s-o facă. "*Cei care au acceptat nu au lovit nici unul cum li se ordona, ci dimpotrivă, eu îi rugam să lovească mai tare, iar ei, cu şiroaie de lacrimi pe obraz, executau ordinul neîntrecând însă nici unul măsura. Jumătate din cameră, cei care refuzaseră să mă lovească, au fost şi ei bătuţi crunt după aceea. Dar durerea mea pentru suferinţa lor întrecea cu mult suferinţa pe care mi-o pricinuiseră cei care mă loviseră. Cine ar putea crede sau înţelege că poţi iubi cu atâta afecţiune pe cel care ţi-a provocat atâta durere? Cei care n-au trecut pe acolo nu vor crede şi nu vor înţelege*" (p. 168).

Comentariul meu nu poate aduce nimic nou, fără să întunece oarecum lumina tainică degajată din aceste rânduri nepământeşti; ele şi multe altele mărturisind despre Piteşti şi Gherla se cuvine să intre în Vieţile Sfinţilor şi în orice scriere îndrumătoare pentru viaţa duhovnicească. După cum pe ele sunt datoare să se întemeieze elogiile supreme ce le-ar mai aduce literatura Omului în veac!...

Nu se poate să vorbim despre capacitatea autorului de a trasa etapele decăderii sale şi a tuturora dintre cei aflaţi în aceeaşi încăpere cu sine, fără să dăm curs şi citării a două torturi complet ieşite din comun, anevoie de închipuit, ce au precedat demascările a tot ce ştiau despre alţi luptători cunoscuţi dar nedenunţaţi în anchetele Securităţii, deci rămaşi în libertate (interesul acelora care au iniţiat reeducările fiind să ajungă pe urmele lor şi să-i aresteze), despre tot ceea ce s-a discutat şi plănuit, eventual, prin alte celule pe unde au trecut şi oroarea de a mărturisi toate intimităţile personale, ale rudelor, ale cunoştinţelor (pentru umilirea publică definitivă

a demascaţilor, să li se taie pentru totdeauna posibilitatea de a mai fi adoptaţi drept modele).

"*Iată în ce a constat această metodă de tortură, care a durat timp de o lună, cu foarte puţine intermitenţe. Tortura era aplicată fiecăruia după un anumit ritual căruia nimeni nu i se putea împotrivi, căci cel destinat supliciului era legat de mâini şi de picioare şi i se punea un căluş în gură, ca să n-o mai poate închide. Apoi i se turna pe gât până la un kilogram de zeamă de varză sau castraveţi, cu o mare doză de sare. Pentru a neutraliza orice reacţie, un membru din comitet se aşeza pe picioarele torturatului, un altul îl ţinea de cap în timp ce al treilea îi turna saramura pe gât. După o jumătate de zi aveai o senzaţie de sete îngrozitoare. Voi încerca să descriu folosind un limbaj cât mai potrivit cu situaţia, ca cititorul să-şi poată face o cât de vagă idee despre această tortură*" (p. 135; subliniem dorinţa autorului de a transmite cu exactitate cititorilor trăirile sale, cu toate că elaborarea textului nu atinge acest grad de claritate râvnit, după cum menţionam cu privire la ediţia iniţială, ceea ce nu înseamnă că, în multe pasaje, cum este şi cel de faţă, puterea evocării sale n-ar zgudui, în pofida stângăciilor şi a repetiţiilor ce nu dispar). "*Dacă puteam suporta foamea, bătaia, durerea altor torturi, în schimb setea era ceva mai presus de durere. Nu aveam altă apă să bem decât cea din felul de mâncare, care însă nu ne putea potoli setea. După trei-patru zile aveam toţi buzele uscate şi sângerânde, din cauză că ni le lingeam până ce crăpa pielea pe ele. Până şi limba era uscată din lipsă de salivă. În faţa ochilor defilau râuri, izvoare şi cascade de apă dulce care ni se revărsau în gură. Niciodată în viaţa mea nu am visat atâtea râuri, izvoare şi cascade frumoase ca cele ce mi se scurgeau în gură ca să-mi potolească setea. Poet de aş fi fost, nu aş fi putut găsi cuvinte prin care să-mi exprim fericirea ce mă cuprinsese în vis la vederea atâtor râuri şi izvoare. Ne-am deshidratat atât de mult încât feţele noastre aduceau a măşti mortuare. Doamne! Cât de cumplită şi epuizantă ne era setea!*

Se apropia Crăciunul iar noi eram torturaţi de sete de mai bine de două săptămâni. Mulţi dintre noi am băut saramura fără a fi forţaţi, deoarece în timpul operaţiei forţate riscam să ni se scurgă în plămâni zeama. Până la urmă însă toţi beam porţia rezervată de parcă am fi băut apă dulce. Atmosfera din cameră se putea citi pe feţele noastre. Eram capabili atunci de orice şi atât de înspăimântători încât te întrebai dacă aveai în faţă fiinţe umane sau alte arătări. Nu mai aveam salivă în gură iar mucoasa bucală şi limba erau uscate şi crăpate că îţi venea să urli. Faringele, şi el uscat, te ardea ca focul dându-ţi incontinuu o senzaţie de vomă chinuitoare. Uneori aşteptam cu o deosebită nerăbdare să ne aducă şi zeama ca să ne mai potolească setea. Şi atunci, pentru a ne mări supliciul, au redus cantitatea de zeamă mărind însă cantitatea de sare, în aşa fel încât lichidul era un fel de pap. Groaza că nu puteam şti cât va dura această tortură pusese stăpânire pe noi. Ni se părea că nu avea nici început nici sfârşit. Mulţi dintre noi ajunsesem la convingerea că ne vor ucide prin însetare, tortură mult mai groaznică decât foamea. Celelalte metode de tortură îţi provocau dureri şi suferinţe de nesuportat, dar tortura prin însetare era atât de chinuitoare că preferam de o mie de ori să fim bătuţi numai să ni se dea apă să bem. Cei din comitet, ca să-şi bată joc de noi, puneau apă într-o gamelă şi ne-o treceau pe la nas. Îmi

amintesc de Fag Negrescu, care nu era legionar şi care era mult mai tânăr decât noi. Pe faţa lui se citea însă nebunia de care eram cu toţii cuprinşi. Când unul din comitet a trecut cu gamela de apă pe la gura lui Negrescu, acesta a sărit din poziţia şezând şi smulgând-o din mâna celui din comitet, a fugit cu ea pe prici. Până să-l prindă, băuse toată apa din gamelă. S-a ales cu o bătaie atât de cruntă că nu mai putea sta în nici o poziţie. Şi nici setea nu şi-a potolit-o, sărmanul, pentru că i s-a turnat imediat pe gât atâta saramură câtă apă băuse. Cumplită lecţie, ca nimeni să nu mai îndrăznească să repete gestul lui Fag (...).

În ultima săptămână, cei mai tineri dintre noi nu au mai putut suporta această tortură, nemaiputând sta nici în poziţia fixă. Îţi era mai mare mila de ei să-i vezi în ce stare ajunseseră. La o inspecţie a lui Ţurcanu, poate pentru că şi-a dat seama de starea în care eram, s-a uitat la fiecare cu privirea lui care te îngrozea şi, adresându-se întregii camere, a spus: "Ei bine, măi bandiţilor, aşa o să vă omor şi o să vă ţin numai în chinuri. Clasa muncitoare nu are milă; mila este o stare patologică a bandiţilor de creştini". Desigur că nimeni nu i-a răspuns. La plecare i-a şoptit ceva la ureche lui Măgirescu, Zaharia fiind absent. Nu am ştiut ce i-a spus, dar în zilele următoare nu ni s- a mai dat saramură iar masa a revenit la "normal", adică la starea de apă chioară care nu ne putea însă potoli setea. În seara de Crăciun această tortură a încetat.

(...) Celor mai tineri au început să le dea puţină apă, cu câteva zile înainte de încetarea satanicei experienţe.

(...) În ultima zi, Măgirescu şi Păvăloaia, în lipsa lui Zaharia, ne-au dat la fiecare câţiva stropi de apă, să ne mai potolim gura uscată şi crăpată. Dar setea a mai durat încă vreo săptămână, până ce organismul s-a desărat. Măgirescu, rămas singur în cameră, a venit o dată la mine, m-a luat şi m-a dus la tineta de apă îndemnându-mă să beau. Aşa am băut trei gamele pline şi dacă m-ar fi lăsat, cred că aş fi băut tineta întreagă" (p.135-137).

Crăciunul din 1950 aduse cu sine o culme a degradării victimelor, " *din domeniul patologiei"* , exclamă memorialistul, de ca şi cum cele relatate până acum ar fi fost roadele unor minţi sănătoase...

În dimineaţa celei dintâi zile a sărbătorii Naşterii Domnului, şeful comitetului, numitul Zaharia, "*a dat ordin ca de acum încolo în fiecare dimineaţă să luăm poziţia fixă pe prici, iar cei care aveau nevoie să iasă la urină şi scaun, nu o vor mai face în tinetă, ci în propria lor gamelă pentru mâncare. (...) După ce unii şi-au facut necesităţile în gamelele lor, Zaharia le-a ordonat să se aşeze pe marginea priciului, să-şi ia lingura şi să-şi mănânce fecalele. (...) Mulţi au refuzat să-şi mănânce fecalele iar alţii au avut reflexe de vomă de aveai impresia că-şi vărsau maţele din ei. (...) Unii dintre noi şi-au mâncat fecalele. (...) Din cauza refuzului altora, a început o bătaie cum numai în camera 2 parter trăisem. (...) Mulţi dintre noi am scăpat gamelele din mâini, murdărind în acelaşi timp şi priciul cu fecalele care degajau un miros greţos. Cei care vărsaseră fecalele pe ei au fost duşi la WC să-şi spele hainele pătate, iar fecalele căzute pe ciment au fost strânse cu pumnii şi aruncate în tinetă. (...)*

Cei care au fost sortiţi să-şi mănânce fecalele, după bătăile pe care le-au îndurat, erau atât de schilodiţi, că stăteau ca nişte statui nemişcate pe priciuri. Au fost crunt bătuţi şi cei care au avut curajul să-l înfrunte pe

Zaharia şi să-i spună că nici cei mai odioşi monştri n-ar fi fost în stare să-şi degradeze semenul într-un chip atât de bestial.

(...) Peste resturile de fecale rămase în gamelele noastre s-a turnat apoi zeama de toate zilele, obligându-ne să mâncăm aceasta scârboşenie. Cu toate că Pintilie şi Nedelcu au refuzat să mănânce, li s-a pus căluş în gură şi li s-a introdus acest amestec pe gât cu linguriţa.

(...) Pe cei ce ştiau să cânte colinde de Crăciun (...Zaharia) *i-a adunat pe priciul lung într-un colţ şi le-a distribuit la fiecare hârtiile aduse. Pe ele erau scrise, pe melodiile colindelor, cele mai scabroase cuvinte la adresa Fiului lui Dumnezeu şi la adresa Sfintei Fecioare Maria.*

(...) Au (...) refuzat să cânte aceste monstruozităţi: Pintilie, Nedelcu, Zelică Berza, Reus Gheorghe, Dinescu şi Gelu Gheorghiu. Toţi aceştia au fost supuşi pentru aceasta la groaznice bătăi, iar cântecele au fost intonate toate cele trei zile ale Crăciunului.

A doua zi de Crăciun ne-au obligat iar să ne facem nevoile în gamelele în care mâncam şi din acea zi blestemată şi până la Paştele lui 1951, nimeni dintre noi, afară de cei din comitet, n-a mai avut voie să-şi spele gamelele şi lingurile. De asemenea, apa din tinetă nu mai aveam voie să o bem din ceaşca de pe capacul tinetei, ci trebuia să turnăm apa din ceaşcă în gamela noastră înainte de a o bea. Mulţi dintre noi, ca să mai lungească timpul până când aveau să fie obligaţi să-şi mănânce fecalele rămase în gamelă, se abţineau să aibă scaun. Fapt ce a dus repede la constipaţie care a antrenat şi alte complicaţii grave.

Tot a doua zi de Crăciun mi-a venit şi mie rândul la această degradantă încercare. (...) Ca şi în prima zi, unii dintre noi au avut o puternică reacţie de vomă numai văzând în gamelele din care trebuiau să mănânce, aceste dejecţii. Unii au încercat să-şi închidă ochii, ţinându-se cu mâna de nas, iar alţii n-au putut lua nici măcar o lingură. (...) Oricât am fost silit şi bătut şi oricât aş fi încercat, reflexul de vomă a fost mai puternic şi m-a împiedicat să înghit propriile mele fecale. (...) Până la a treia zi de Crăciun n-a scăpat unul fără să treacă prin această siluire.

(...) În zilele următoare s-a procedat în acelaşi fel şi cu urina, cu rezultate mai eficace. Culmea degradării a fost atunci când o parte din noi au fost forţaţi să mănânce fecalele altuia (...) Unii dintre noi au preferat să mănânce propriile fecale, pentru a nu fi obligaţi să le mănânce pe ale altuia. Această siluire paranoică a durat vreo trei săptămâni, iar pentru alţii câteva luni, timp în care am fost atât de crunt bătuţi pentru că refuzam să ne supunem, încât aceste săptămâni au fost pentru noi începutul unui delir colectiv.

Anul Nou 1951, după mărturisirile de mai sus, refuz să mi-l mai amintesc.

În aceste săptămâni de oroare, Pintilie şi Nedelcu au fost atât de sălbatic torturaţi, că primul a murit iar celălalt a înnebunit (p.138-141).

Nu are rost să ducem mai departe această investigare a scrierii lui Dumitru Gh. Bordeianu. Este memorialistul reeducărilor cel mai patetic, cu darul cel mai bogat al evocărilor, fie umane, fie de trăire, el este cel mai subtil observator al drumului încâlcit străbătut de psihicul uman în căutarea de sine, iar truda sa în redactare a fost pe deplin răsplătită prin opera sa, care a primit şi generoasa stilizare a profesorului şi romancierului Marcel Petrişor, devenind astfel mai accesibilă lecturii.

Un memorialist elegant şi sobru: Viorel Gheorghiţă

"O *anumită sfială a mărturisirii m-a stăpânit de copil. Mă stăpâneşte şi astăzi*" (p. 7), îşi avertizează Viorel Gheorghiţă cititorul în: " **ET EGO. Sărata. Piteşti - Gherla - Aiud. Scurtă istorie a devenirii mele** " [Timişoara; Editura Marineasa; 1994]. Totuşi, faptul că " *ideea culpabilităţii generale a şi fost vehiculată, la noi* (e vorba despre repetate afirmaţii în acest sens ale lui Gabriel Liiceanu şi ale altora; n. n.) *, tăcerea victimelor fiind explicată prin ea*" (p. 9), Viorel Gheorghiţă purcede la înşiruirea amintirilor, nu ca o mărturie, ci ca o mărturisire. Însă aduce o precizare ce *priveşte modul de realizare a mărturisirii, de validare a ei ca mărturie în cadrul unui proces. Fiind vorba nu doar de un martor, de un privitor, ci de un pătimitor, prestaţia acestuia, în speţă a mea, pentru a fi cât de cât concludentă, se cere a fi integrată unei existenţe şi prezentată ca atare*" (p. 10). Aceasta este imaginea *in nuce* a celor ce se vor desfăşura în continuare şi explicarea extinderii amintirilor de temniţă în trecut, cu existenţa vieţii autorului de la începuturile ei. Avem de-a face, deci, cu o autobiografie în înţelesul normal al cuvântului.

Pentru o mai clară ordonare a faptelor şi evenimentelor, memorialistul îşi deschide multe capitole cu o avertizare calendaristică sau spaţială, ori măcar părţi ale acestor capitole. De pildă, cel dintâi începe cu: *14/27 septembrie 1922. Ziua Crucii* , ziua naşterii sale, excelent simbol al tuturor răstignirilor câte urmează a ne fi comunicate. La acea dată tatăl lui avea 22 ani şi era încorporat; mama - 24; şi mai sta agăţată de poalele ei, sora lui Cornelia, atunci în vârstă de 2 ani. Urmau să se mai nască în casa de lemn în formă de L, din centrul Gurahonţului: Ştefan şi Florica. Părinţii tatei, cu care convieţuia familia, fiind baptişti, nunta lui cu o ortodoxă care nu şi-a lepădat religia fu socotită de dânşii afront personal.

Autorul, după ce a explicat pe larg că nu îi stă în fire să vorbească despre sine, când trece la lucru, în faţa colii de hârtie, o face cu har, cu plăcere şi cu talent literar, cu blândeţe, cu răbdare, cu satisfacţia oferită de cuvântul cuprinzător şi potrivit, găsind ritmul frazei cel mai grăitor minţii şi sufletului nostru, pentru a izbuti să ajungem la atmosfera evocată în scriere şi la ideile sale. Din următoarele, desprindem atât o viziune asupra vieţii în familia lui, cât şi una asupra formării celui mic, precum şi alta asupra tradiţiilor gurahonţene în mijlocul cărora se ridica. Ne aflăm sâmbetele seara, " *cu scăldatul în faţa jarului din soba de tuci, cu uşa deschisă,* (...cu mirosul) *de sarmale, de cartofi copţi în coajă, de castane, coapte şi ele. O agitaţie aparte, alta decât aceea de peste săptămână, se potolea treptat, pentru a face loc zilei de odihnă, pentru a face loc sărbătorii. Nu-i înţelegeam sensul. Lecturile bunicii, cu voce tare, din Biblie, mă fascinau, nu însă ca texte sacre, ci ca simple istorisiri, ca simple poveşti. Pacea, în schimb, cobora în sufletul meu, de pretutindeni, ca o harismă a însăşi sărbătorii. Şi această pace ce, pe măsura trecerii anilor, se subţia continuu, era de natură să împrumute, nu doar fiinţelor, fiinţei mele, ci tuturor lucrurilor, un plus de candoare. Sâmbătă seara, după ce, îmbăiat, îmbrăcam cămaşa de cânepă şi bumbac, ţesută de mama, lumina lămpii cu petrol mi se părea mai calmă, pereţii încăperii, mai albi, fulgii de*

zăpadă, întrezăriţi printre perdelele ferestrei, mai fascinanţi, mai uşori. Mă bucura sărbătoarea, fără ca totuşi să fiu un prunc credincios, un stăpânit de fervori, poate pentru faptul că religioşi, din cale afară, nu-mi erau nici părinţii. Obiceiurile erau respectate. Lipsea în schimb zelul. Grija zilei de mâine nu lăsa prea mult loc pentru cele duhovniceşti. Sau, poate e mai exact a spune că, această grijă, ce acoperea deopotrivă şi pădurea şi holdele şi animalele şi oamenii casei, avea ea însăşi, în sinea ei, o mare doză de spiritualitate şi sacru. Între supranatural şi firesc nu existau limite, nici spaţiu de manevră, nici timp de târguială. Soarele era sfânt, fărâmitura de pâine era sfântă, răsuflarea boului, la fel. Sărbătorile nu făceau altceva decât să reîmprospăteze sfinţenia aceasta cvasigeneralã, sfinţenia întregului cosmos. Natura sfinţită prin om? Omul sfinţit prin natură? Cine să ştie? Ce ştiu e faptul că, de Bobotează, praznic împărătesc, prin sau cu nimic mai prejos decât cel al Naşterii sau Învierii, în ajun, era aşteptat preotul. Bunica îşi căuta refugiu pe la fraţi. Preotul, crâsnicul şi cântăreţii ajungeau, de obicei, înspre seară. Casa era proaspătă, noi eram primeniţi, focul, în sobă, jucăuş de-a dreptul. Pe masă, darurile pentru preot, cinarul pentru noi, adică un colac mare, cu un ou răscopt la mijloc şi cu un număr de coarne, egal cu numărul vitelor din grajd, pe de margini. După sfinţire, aceste coarne erau tăiate de mama şi împărţite animalelor, ca un fel de cuminecătură. Era atât de puternică legatura om-animal, încât tata nu a conceput să vândă, sub nici un motiv şi în nici o împrejurare, vreunul din animalele lui măcelarilor, un asemenea gest echivalând pentru el o omucidere" (p. 13-14).

Din acest stil meditativ-confesiv, suntem adânciţi într-unul colorat, cu o frază la fel de amplă în respiraţie, panoramic, potrivit mulţimii adunate a doua zi, la început de săptămână.

"Lunea, zi de piaţă, nu mai vorbesc de târgurile zise de ţară, satul devenea literalmente neîncăpător. Limbajul nearticulat al animalelor de tot felul aduse spre vânzare, clincătul clopoţeilor de pe harnaşamentele cailor prinşi la căruţe, cântecul tânguitor al câte unui cerşetor, forfota mulţimii, belşugul produselor, mirosul de pâine proaspătă şi friptură, de ardei gras, de busuioc şi canapăr, şi mai presus de toate preumblarea visătoare a tinerilor, băieţi şi fete, în haine de sărbătoare, se îngemănau, de fiecare dată într-un spectacol unic, un fel de paradă. Componenta strict economică a manifestării era vădit subordonată celei sărbătoreşti. Prilej de destindere, prilej de cunoaştere, prilej de satisfacere a unor dorinţe difuze, a unor orgolii nevinovate, a unor patimi politice chiar. În mod precumpănitor, panorama era ţărănească. Nu lipseau însă nici domnii: învăţători şi preoţi, notari şi doctori, studenţi şi elevi, o lume oarecum paralelă, cu trăsături distincte, preocupată de salvgardarea statutului propriu. Locul de întâlnire al domnilor era Casina; al domnişoarelor şi domnişorilor, casa vreunui elev, sau student, din sat" (p. 16-17).

Influenţei mediului familial, ghicit din precedentele, a aceluia social rural abia cunoscut, i se adaugă aceea formativă a naturii, la care micuţul Viorel e sensibil în aspectele ei gospodăresc-domestice, unite tot tabloului familiei, lărgite.

" Fructe, exceptând prunele, nu prea avea tata. Avea în schimb bunicul după mamă, bunicul şi unchii. Mergeam la el, duminică de duminică aproape. Locuia într-o casă veche, la marginea satului, împreună

cu doi feciori, cu nurorile şi nepoţii. În grădiniţa de flori, dinspre stradă, un iorgovan imens mi se părea a fi mereu în floare. În spatele casei, livada: meri, peri, pruni, cireşi şi unul sau doi scoruşi. Intram în curte, urcam panta, apoi scara sau treptele de lemn, intram în tindă, în fapt o bucătărie cu vatră şi cuptor de copt pâine, printre puţinele din sat de care-mi aduc aminte. Mătuşile găteau pe pirostrii, sau în oale mari, de lut, aşezate în jurul flăcării. La mijlocul încăperii, destul de întunecoasă, o masă rotundă şi joasă ne aştepta, anume. Pe masă, un singur blid şi linguri de lemn. Noi, nepoţii, ne aşezam pe scăunele şi sorbeam pe nerăsuflate bucatele, chiar dacă nu eram flămânzi. Ceremonia, prea des repetată, devenise obişnuinţă. Şi noi, copiii, ne simţeam din cale afară de bine, mai ales dacă, bunicul săltându-ne pe ge- nunchi, ne mai oferea şi o bucată de zahăr, semn că în dimineaţa acelei zile golise şi el câteva păhărele de vinars întors" (p. 17-18).

Vizita la bunici era înlocuită, cu alte prilejuri, de cea făcută vitelor, mijloc osebit de observare şi întipărire în memorie a naturii - ce rămâne agăţată de treburile gospodarului, de nedespărţit de Util (ca şi de bunic, căruia i se face un scurt şi cuprinzător portret); vrednic de reţinut este acest acces la Frumos al ţăranului prin vălul nevoilor existenţei de zi de zi, Frumos de care depinzi şi care ...depinde de tine!

"*Bunicul după tată, cel care locuia împreună cu noi, al cărui nume, Giogiţă, îl purtam, a fost un bărbat frumos şi chiar "schitaş", adică atent cu ţinuta. Sâmbătă de sâmbătă, îşi ungea curelele opincilor cu slănină, de sclipeau cum, la altcineva în sat, eu nu am văzut. Nu l-am apucat lucrând la câmp. De când îl ştiu, vara, păstor, iarna, tăietor de lemne, acasă, nu în pă dure, sfărâmător de porumb, ori croitor de şube. De noi, nepoţii, nu era apropiat. Nu-mi amintesc să ne fi ţinut vreodată pe genunchi sau să-mi fi adus, din pădure, un pumn de fragi. Ciuperci, da. Le prăjea pe plită, îmbiindu-ne şi pe noi, copiii (...).*

Duminica, tata urca la "Poieni", să ducă vitelor tărâţe cu sare. Nu o dată, l-am însoţit şi eu, pentru a învăţa drumul. Ajungeam în zăvoi, ocoleam pădurea, o apucam pe marginea unui pârâu umbros, străjuit de ferigi, urcam pe poteci întortochiate pentru mine. Efort obositor, dar şi fascinant: umbrele, răcoarea, foşnetul, cântecul vreunei păsări, săgeţile de lumină, scăpate printre frunze, movul florilor de spânz, flori în formă de cupă, ferigile, muşchii, susurul apei, totul mi se părea nou, uluitor. Descopeream pădurea, pe dinlăuntru, nu ca peisaj şi îmi era teamă. Basmele, toate, roiau ameninţător în jurul meu. Lipseau doar smeii. În sfârşit, iată-ne ajunşi la izvoare, locul unde se adăpau animalele. Până la zăcătoare, locul sau poiana cu nuci, unde mânau peste noapte, şi unde era şi coliba bunicilor, mai era puţin de urcat. Eram aşteptaţi. Fiecare viţel, fiecare junincă, fiecare vacă câştigată (gestantă), şi-a primit raţia, şi-a lins botul, s-a lăsat îmbrăţişată. A îngenunchiat apoi, ca într-o rugă, la umbra nucilor, să rumege în linişte. Se spune, în popor, că ochiul stăpânului îngraşă vita. Privind, am avut senzaţia contrarie, că ochiul vitei, umed şi blând, îngraşe stăpânul sau, poate, şi unul şi altul. Bunicul, tata şi eu, ne-am aşezat apoi în jurul focului ce mocnea în gura colibei, am fript slănină, am băut apă şi am aţipit, vreme de o oră. Ne-au trezit animalele, al căror orologiu biologic indica timpul păşunatului de după prânz. Am mai repetat aventura şi de unul singur. Am dormit cu bunicul în colibă, câteva nopţi la

rând. Era un taciturn, răguşit pe deasupra. Mi-a povestit, totuşi, întâmplări cu şerpi surprinşi în colibă, la giobul cu lapte (un fel de putină mică), întâmplări cu mistreţi, mi-a vorbit despre furtuni, trăsnete şi incendii. Acum noaptea era senină, constelaţiile păreau la o aruncătură de piatră, iar eu, eu eram fericit" (p. 25-27). Avem în mâini cartea unui scriitor deloc lăsat în urmă de clasi ci! Un povestitor din familia lui Mihail Sadoveanu, care-şi ia răgazul să depene firul pe îndelete şi să strecoare în istorisire şi observaţii etnografice, împletite în aşa fel cu şirul naraţiunii încât abia de le bagi în seamă.

Autorul dă vina pe situarea părinţilor săi în starea plugarilor, pentru simţământul de frustrare resimţit în copilărie; este faţa văzută a lucrurilor şi la îndemână pentru identificarea rădăcinilor ei. Nu voi aduce argumente din restul lucrării împotriva părerii sale, ci voi enunţa însă opinia că ea deriva probabil din situarea ţâncului între două tendinţe contradictorii în educaţie: linia credinţei materne şi aceea impusă de bunicii paterni. Binecuvântată stare de frustrare totuşi! Căci ea conduce mâna sa purtătoare de condei, astăzi, la o precizie de exprimare de invidiat: " *Pâinea mea cu magiun era bună. Cornul lui cu unt, lăcomos. De cerut vreun dumicat, nu i-am cerut niciodată*" (p. 18).

Portretele ce ne rămân de pe urma acelei perioade sunt creionate apăsat şi ne aduc în faţa privirilor inşi pe care-i nemureşte desenatorul, dându-le ceva din propria-i viaţă. "*În imediata vecinătate, casele a două familii înrudite, de evrei. Urmare a atâtor zilnice treceri, ajunsesem să-i cunosc, fără să fi schimbat cu ei o vorbă şi să le intuiesc decăderea. Erau doi bătrâni uscaţi, îmbrăcaţi în caftane, purtând cipilici tradiţionale, cu bărbi albe şi lungi ce nu au cunoscut foarfeca sau briciul, cu perciunii aşijderea, stând pe bancă, în faţa fostelor lor dughene şi pufăind din nişte pipe cu camişe din cale afară de lungi, înconjuraţi, uneori, de nepoţi sau strănepoţi murdari şi pentru mine, ciudaţi, din pricina părului cârlionţat ce le flanca urechile clăpăuge, asemeni unor lujere desfrunzite. Prin urmare, nu toţi evreii huzureau*" (p. 19-20). Alte portrete nu te mai lasă să ghiceşti, din aerul plutind între cuvinte, biografia modelelor. Dimpotrivă, pata de culoare şi desenul alternează cu gestul, cu fapta, şi completează profilul moral al portretizatului astfel încât îţi rămâne înfipt în inimă, aparent, fără pereche. " *Ca dascăl, în anii aceia, l-am avut pe Savu Dorca, bărbat frumos, în pofida cheliei totale, cu ochi pătrunzători şi mustăcioară, îmbrăcat după moda anilor 1900, cu redingotă şi steif, pedant, rezonabil, dar şi sever. Îşi făcea meseria cu multă dăruire, îmbinând savant nuiaua cu recompensele. Era necăsătorit şi-şi cheltuia o parte din venituri pe ilustrate şi dulciuri pentru noi. Un răspuns bun, o bomboană, un abţibild, o ilustrată, după caz. Trofeul cel mai râvnit de noi, băieţii, era automobilul. Nu l-am obţinut niciodată, deşi eram socotit elev bun. Bun, în deosebi, la socoată*" (p. 19).

Un al treilea tip de portret este acela în care replica memorabilă, aptă să caracterizeze, se împleteşte cu descrierea fizică şi cu trimiterea biografică.

" *Profesor de matematică, în aceşti primi ani de şcoală normală, l-am avut pe Adam Dragoş. Moţ la origine, şi el, ca şi Traian Mager, fost ofiţer în armata naţională a Transilvaniei, omul care a oprit înaintarea trenului blindat al lui Bela Kun, în faţa tunelului de la Ciuci, Vârfurile de astăzi,*

Adam Dragoş era un profesor sever. Nu agrea fotbaliştii. Să nu te fi văzut în cămaşă, cu bocanci şi în pantaloni scurţi, că aveai de tras ponoase. "Fătu meu, capu-i făcut să gândeşti, nu să dai cu el după minge. Rostul lui nu e să ţină loc de picioare, aşa că te du, fătu meu, la loc şi învaţă. În catalog, nota 4". Era sever şi la examenele de diplomă, de la care era nelipsit, datorită gradului didactic şi vârstei. Sever, dar, într-un anume fel, şi părtinitor. Ţinea mult ca primul clasificat, pe centru, să fie unul din elevii lui. Dacă lucrurile nu ieşeau aşa, ridica ştacheta, anume pentru a pune în dificultate candidaţii veniţi de la alte şcoli. Şi nici să-i fie respins vreunul din proprii lui candidaţi, nu concepea. Patriotism local. În ce mă priveşte, mă socotea un elev bun. Bun, nu foarte bun. La examenul de sfârşit de an, ultimul, întrucât, în anii ce au urmat, s-a renunţat la el, răspunsurile mele l-au descumpănit. "Ai răspuns prea frumos ca să nu-ţi mai pun şi alte întrebări". Şi mi-a mai pus, şi am răspuns corect, şi m-a notat cu 10, pentru el, cu totul neobişnuit" (p. 33-34).

Portretul în care mediul casnic capătă voce şi lămureşte caracterul, lasă posterităţii un pastel reprezentându-l pe Ovidiu Cotruş elev, cum istoria noastră literară nu are încă. De aici se vor inspira cei care vor scrie despre eseistul care a îmbogăţit, prin personalitatea sa, revista excelentă "Familia".

"*Printre tinerii care au depus legământul* (Frăţiilor de Cruce; n. n.) *odată cu mine, dacă îmi aduc bine aminte, a fost şi Ovidiu Cotruş. Ne cunoşteam mai demult, eram chiar prieteni. Mergeam împreună, adesea, pe strada Episcopiei, la Biblioteca Institutului Francez. Pe drum îmi recita versuri, ba din Claudel* (în text, o regretabilă greşeală de ortografie: Claudelle; n. n.) *, ba din propria-i creaţie, poeme lungi, subsumabile unui singur titlu: muzica lucrurilor. Dezordonat şi vesel, spumos la vorbă şi posesiv, era greu să-ţi înscrii discursul propriu în fluviul discursului lui, pentru a face să se nască dialogul. Îmi era drag, din cauza spontaneităţii, a lipsei de prejudecăţi, a spiritului lui boem. Cu el am fost, pentru prima oară în viaţă, într-o grădină de vară, seara, cu un pahar de vin în faţă. Părea a fi un om al casei. Ambianţă romantică. În povestirile lui, vorbea despre sine, ca nici o dată, cu o undă de tristeţe: pierderea mamei, refugiul de la Oradea, lipsa simţului practic, despărţirea de unchi, poetul Aron. În noaptea aceea am rămas la el. Era singur. Tatăl, profesor de geografie, lipsea. Locuia într-o casă parter, nu departe de grădină, fostă a unchiului. Câteva trepte, o terasă închisă, în formă de L, bucătărie, cămară, dormitor şi două camere cu ferestrele spre stradă. În bucătărie, veselă nespălată; paturile nefăcute; în prima cameră, un divan nefolosit, patul meu de-o noapte, un birou cu praful de un deget, în spate, o bibliotecă mare, cu ultimile noutăţi editoriale, scaune, tablouri. E camera de lucru a poetului Aron Cotruş, de pe vremea când locuia în ţară. Alături, prânzătorul, acum un fel de magazie frecventată de şoareci. Pianul soţiei poetului, interpretă celebră în epocă, acoperit şi el de atotprezentul praf. Pe aproape, un cufăr imens, cu toaletele doamnei, cele pentru concerte, o masă, două bufete, totul într-o răvăşeală desăvârşită. Privind, am înţeles ce înseamnă lipsa femeii, după cum am înţeles şi de ce Puiu era atât de dezordonat şi de noncorformist. Dezordonat în viaţa de zi cu zi, nu însă şi în gândire şi în comportamentul etic. Starea de fapt nu-l descumpănea. Lucrurile sunt cum sunt şi pace. Cel căruia nu-i convine să nu- i calce*

pragul. Am răsfoit cărţi, am schimbat gânduri, până târziu, după miezul nopţii, apoi am adormit zicându-mi că, probabil, aşa trebuie să fie poeţii, toţi poeţii, eu nesocotindu-mă ca aparţinând tagmei; prieten, da, prieten ce ştie să asculte. Doar atât" (p. 47-48).

O împletire a tuturor mijloacelor de mai sus, descrierea fizică, aceea a mediului mobilier, ca reflectând psihicul subiectului, citarea sumară a vorbirii, în măsura în care personajul e exprimat de ea, o găsim în portretul şefului Securităţii:

" *Camera spaţioasă; biroul masiv; biblioteca, de formă; pe jos, covoare persane; aparent, ambianţă elevată, luminoasă, îmbietoare la dialog. Nimic din rigiditatea cazonă, nimic dezagreabil, nimic ameninţător. Locatarul, până la proba contrară, curând oferită, un domn. Un tovarăş inteligent, cinic, crud, dar domn. Incompatibilitatea, absurdul, au aici concreteţe. Răspunde la numele de Rafila. Maiorul Rafila, comandant, relativ tânăr, roşcat, masiv, afişând o excesivă eleganţă vestimentară; originar din Dezna, adică din judeţ. Tatăl, român; mama, rusoaică. S-au cunoscut în prizonieratul primului război mondial. Pregătirea, medie; profesiunea, maistru tinichigiu, la depoul C.F.R., aşa se spunea. Mă priveşte cu aer de satrap, sigur de sine. "Ce mai aştepţi, desfă-i cătuşele!" Comisarul, parcă mai timorat ca mine, execută prompt. "Ei, cum e? Credeai că o să scapi? Noi procedăm ştiinţific şi, ca atare, nu greşim. Ştiinţific. Şi acum, că l-am văzut, duceţi-l la arest!" "* (p. 133).

Stilul, aproape de proces verbal, de 'fişă de cadre' - oroarea amintirii ei, din comunism!... -, este cel mai potrivit profesiunii individului: are ceva din uscăciunea sufletului său, pentru care semenii reprezintă doar dosare de umplut cu date ce condamnă. Comportamentul său locativ şi cel vestimentar îi scot în evidenţă duplicitatea. Replica, de tip caragialesc, îi vădesc ridicolul.

Între timp, pe când noi zăbovim în dreptul unei imagini umane, a alteia, viaţa înaintează. Copilul este arestat în două rânduri; a doua chiar condamnat la şase luni; continuă exerciţiile literare, el care citea mult şi opere de calitate. Se analizează şi autodefineşte: " *Universul meu era unul emoţional, cu reprezentare logic vizuală. Nu aparţineam creatorilor de istorie şi nici analiştilor, ci pătimitorilor, împlinitorilor de destin*" (p. 63).

Înaintea încheierii cu o lună a condamnării este trimis pe front, oricât de tânăr era: legionarii, pe linia întâi! Peisajul continuă să-l atragă: " *Nevoia de frumos rămâne vie"* (p. 81); să-i şoptească sterp; să-l obsedeze: " *Sărata, fost sat nemţesc, un târg mai degrabă, situat undeva în sudul Basarabiei, mi s-a părut neprimitoare. Era toamnă. Ploaie, noroi. Gara, izolată. Drumul până în localitate, lung, desfundat, anevoios. Nici un copac, nici o grădină cu pomi. Casele, unele arătoase, acoperite cu ţiglă, păreau pustii. Din coşuri, nici o ridicare de fum. Duşumelele, vopsite, aminteau încă de vechii stăpâni. Gardurile, din aşchii de gresie, scunde, aduceau a ziduri de cetate în ruină. Străzile, glod, numai glod. Viroaga din partea de răsărit nu avea apă, doar câteva bălţi. Câmpul de dincolo de ea era plin de ciulini. Aspect de stepă rusească. De la gară până la comandament, câţiva kilometri buni, ţipenie de om. Cumplită pustietate"* (p. 68). Descoperă şi în aceste condiţii, altele decât cele din vremea liceului, frumuseţea prieteniei: "*În clipele de răgaz, discuţii. Nepreţuit dar*

disponibilitatea aceasta. Nu te mai gândeşti la câte au fost şi nici la cele ce s-ar putea să survină. Clipa ţi se dilată până la anularea de sine, ca durată. Evaziune, zic unii. Probabil. Fără intenţie, însă. Evaziune în sens de reflex, reflex de apărare" (p. 75). Afirmaţia i se pare incompletă; revine, dezvoltând o parte din ea: " *Soldatul nu are răgaz şi nici disponibilitate pentru a se gândi la viitor, nici chiar la ziua de mâine. El trăieşte într-un prezent continuu, se luptă pentru clipă, nu pentru viitor*" (p. 76). Învaţă permanent din existenţa fugace; şi nu totdeauna lecţiile sunt încurajatoare; au tentă amară, disperată chiar: " *Eroii de ieri sunt trădătorii de astăzi, eroii de astăzi sunt trădătorii de ieri, sau, mai exact, nu mai ştie nimeni despre nimeni ce este*" (p. 85).

Scapă din război, fără a mai pleca de frontul de apus şi se îndeamnă a se înscrie la Academia Teologică din Arad, singura instituţie de învăţământ superior unde absolvirea şcolii Normale îi era paşaport suficient. După examenele de fine ale anului întâi, în căutarea unei soluţii pentru a face studii universitare adevărate, decide să meargă la Bucureşti, să-şi echivaleze ultimul an de studii medii, la Colegiul Sfântul Sava, şi să se înfăţişeze la bacalaureat, la liceul Gheorghe Lazăr. Apoi, fără a renunţa la pregătirea teologică, se înscrie, la Cluj, la Facultatea de Litere şi Filosofie. Ovidiu Cotruş îl introduce în mediul unor studenţi care se vor dovedi, în timp, personalităţi de excepţie: Radu Enescu, Ion Maxim, Liviu Birăescu, Encica, Ioanichie Olteanu, Ştefan Augustin Doinaş, Traian Bara, Romulus Munteanu, Ilie Măduţă, grup opus celui al uteciştilor panglicari, adunaţi în jurul ziarului comunist local: Toma George Maiorescu *(alias Maier, arivist, încă modest, cu gesturi timide;* p. 95), Roth, Ciobanu, Ivan Deneş, aflaţi sub influenţa lui Pavel Apostol (Erdely), asistentul marxist impus lui D. D. Roşca şi redactor şef al organului de presă P.C.R din capitala Ardealului (el însuşi urmând a fi arestat).

E momentul să ne tragem sufletul mai îndelung, în compania profesorilor săi, a căror observare e utilă unei istorii a literaturii române, toţi fiind autori ai unor lucrări importante şi lăsând în urmă-le dâre luminoase în cugetele studenţilor viitori scriitori.

" *Concizia, claritatea şi eleganţa discursului lui D.D. Roşca, fascinau. Climatul de libertate emulativă a seminariilor lui descătuşa energii intelectuale nebănuite, în foarte mulţi dintre noi. Confruntările percutau în sfere studenţeşti largi, ba şi în sfere extrauniversitare, soldându-se cu o afluenţă de public ce făcea ca Amfiteatrul Pârvan să devină neîncăpător*" (96). Veni şi rândul studentului Viorel Gheorghiţă să susţină un referat la acest profesor, care nu-l cunoştea, deoarece tânărul frecventa mai ales Academia Teologică arădeană. " *Elegant, ca întotdeauna, cu faţa rotundă, închipuită, parcă, de Rubens, cu nelipsitu-i ceas extraplat, D.D. Roşca salută, se îndreaptă spre catedră, cercetează sala, întreabă: "Referentul a venit?" Mă ridic, vizibil stânjenit, stângaci. "Poftim." Am înţeles că trebuie să ies la catedră. Ezit. Invitaţia se repetă. Urc. După ce mă măsoară, continuă: "Nu v-am văzut pe la cursuri". Încerc să explic: "Studiez şi teologia. Sunt obligat să mă împart." În sfârşit: "Care vă este subiectul?" Răspund. "Şi de ce bibliografie v-aţi folosit? Realizez neîncrederea. Aproape că regret faptul de a mă fi hazardat. Îmi pierd prezenţa de spirit şi, în loc să citez autorii şi cărţile consultate, consemnate în finalul lucrării, răspund pur şi simplu anapoda: "Istoria filosofiei a lui Jules Payot".*

Stupoare. În sală, zâmbete. De Jules Payot citisem, într-un alt context, o cu totul altă carte: Educaţia voinţei. Mi-am dat seama de eroare. Istoria filosofiei cu pricina era scrisă de Janet şi Seailles şi nu constituia o carte de referinţă. Nici un motiv, aşadar, ca profesorul să-şi facă iluzii. O oră de seminar ratată. "Vă ascultăm ...totuşi", un ***totuşi*** *nerostit, dar evident, o concesie in extremis. Încep să citesc, poticnit, apoi, din ce în ce mai aproape de firesc. Mă încurajează atenţia binevoitoare, sau nu, a auditoriului care, pentru a mă putea urmări, este obligat să se concentreze. O mărturiseşte chiar D.D. Roşca, la sfârşitul discuţiilor care au urmat: "A fost o lucrare dificilă. Pentru a o putea urmări, până şi pentru mine a fost necesar un efort deosebit*" "(p. 97-98). Caracterul profesorului este deasupra unei minimalizări injurioase a studentului neatent; dimpotrivă, D.D. Roşca ştia a-şi expune punctul de vedere onest ce era net în favoarea cugetării stând la baza referatului. În treacăt, menţionez că acest portret se deosebeşte de precedentele: subiectul său 'joacă' actoriceşte, în respectiva scenă, în faţa publicului; tot astfel îl vom simţi şi mai departe; deci, undeva în subtext, trebuie căutată o dedublare a personajului, ceea ce face din fragment o abordare inedită. " *În vara anului următor, eram de pe acum un student cunoscut, cu examene luate în mod strălucit, solicitat oră de oră, am susţinut un nou referat, "Despre categorii", capitol al unui "Dicţionar de filosofie" proiectat de Profesor. Lucrările se desfăşurau acum în "Amfiteatrul Pârvan", neîncăpător şi acesta. Veneau studenţi de pe la toate facultăţile. Veneau şi neuniversitari, mulţi cu riscul de a sta în picioare. Caracterul elevat, dar, mai ales liber al discuţiilor, opera ca un magnet. Ideologia partidului unic era în ofensivă, or, aici, în această insulă de intelectualitate, se rezista. Încă. Proseminarul de marxism, organizat şi condus de Pavel Apostol, alias Erdely, asistent impus Profesorului şi redactor şef al oficiosului comunist, local, nu-şi arăta roadele. Lectura referatului a durat două ore. Discuţiile, ca urmare, au fost amânate pentru săptămâna următoare, timp în care impresiile participanţilor s-au clarificat. La câteva zile după, în drum spre casă, m-a oprit un coleg, Lungu Alexandru, dacă reţin bine numele, un vlăjgan lung de-a binelea, student pierdut în masa anonimilor, ca să-mi spună că, în cadrul unui grup alcătuit din studenţii marxişti, condus de Pavel Apostol şi de colegul meu Roth, i s-a trasat sarcina ca el, cu prilejul discuţiilor pe marginea referatului meu să mă acuze, printre altele, de idealism, propensiuni metafizice, eresuri teologalo-mistice, dar că, în sinea lui nefiind de acord, va pretexta o îmbolnăvire şi nu va fi prezent. Am reţinut faptul. Era primul semn al unei răfuieli cu urmări imprevizibile*" (p. 98-99) .

Acest element din fundal, cu coloratură politică, pregăteşte o adevărată explozie, luminând tot acelaşi personaj portretizat.

"*La discuţii şi mai multă lume. La catedră, eu singur. În prima bancă, D.D. Roşca. Cuvinte de preţuire, puţine. Liviu Birăescu vorbeşte ca de obicei, mult. Reţin o singură observaţie: "Nu e compatibilă apropierea lui Nicolai Hartmann de Maxim Mărturisitorul", primul, un mare gânditor, întemeietor al "ontologiei critice", al doilea, un mistic oarecare. Puiu Cotruş, tot ca deobicei, tace. Alte intervenţii, ale prietenilor, îmi scapă. Reţin, în schimb, atacul concentric, pregătit cu grijă. Începutul îl face Toma George Maiorescu (alias Maier), urmând pas cu pas indicaţiile: idealism, metafizică, ideologie burgheză, mistică, iraţionalism, decadenţă.*

Argumente? Câteva citate din Marx, din Lenin şi Stalin. Continuă Ciobanu, din relatările celor care îl cunoşteau, o brută care, pentru a converti oamenii la P.M.R., nu ezita să recurgă la tortură. Mă acuză, spre amuzamentul sălii, că l-am făcut pe Hegel idealist, când de fapt el e dialectician. Sinteza e operată, concluziile sunt trase de Roth şi cu aceasta se consumă şi cea de a doua parte a seminarului" (p. 99).

Cele comunicate par să fie la distanţă mare de scopul conturării unui chip fidel al lui D.D. Roşca. şi, totuşi, ne aflăm mai aproape de el decât o bănuim.

"*După o săptămână urmează răspunsurile mele. Observaţia ridicată de Liviu Birăescu e uşor de rezolvat. Eu constat, simplu, că într-o anumită problemă, Nicolai Hartmann exprimă un punct de vedere asemănător cu unul exprimat, cu secole în urmă, de Maxim Mărturisitorul. Asemănarea rezultă clar din alăturarea textelor pe care le citez. Or, e limpede că Maxim Mărturisitorul nu putea fi influenţat de Nicolai Hartmann, în vreme ce Nicolai Hartmann putea, fără ca influenţa să fie obligatorie. Problema, dealtfel, nu e aceea a influenţei, ci aceea a coincidenţei. D.D. Roşca nu exclude nici influenţa. "În mediile universitare germane, atestă el, scrierile patristice erau cunoscute*" (afirmă profesorul, fără să-şi dea seama de pericolul năzărit pe neaşteptate, din rândurile studenţilor săi; sau, altfel, căutând a înţelege momentul, încercând să-l salveze pe cel prins la mijloc, între dulăii de pe băncile universitare; n. n.). *Cazul Ciobanu vădea de departe incompetenţa. Nu era nimic de răspuns. Dintre replicile date lui Toma George Maiorescu şi colegului meu Roth, menţionez una singură: "Eu mi-am susţinut punctul de vedere cu argumente logice, respectând o metodologie consacrată. Combaterea s-ar fi cuvenit să fie făcută în aceeaşi manieră, prin recurs la acelaşi gen de argumente, cele logice. Recursul la citatul intangibil, la afirmaţia tabu, la autoritatea omului politic, echivalează cu punerea pumnului în gură." D.D. Roşca a intervenit, spre satisfacţia mea, cu tact, dar corect: "Indiferent de divergenţa punctelor de vedere, felul în care discuţiile s-au purtat, dovedeşte, nu doar calitatea intelectuală a interlocutorilor, ci şi nivelul, cu nimic sub cel al Sorbonei, sau al Academiei Franceze, la care se poartă aceste discuţii, singurul lucru esenţial*" (... D.D. Roşca flatează vanitatea inşilor dezlănţuiţi, crezând că o atare laudă mincinoasă îi va tempera; n. n.).

La foarte puţine zile după confruntarea din Amfiteatrul Pârvan, un articol apărut în oficiosul partidului comunist din Cluj, sub o semnătură oarecare, dezlănţuie atacul, atacul politic. Nu se puneau în discuţie idei, nu se recurgea la argumente specifice, se incriminau atitudini. "La seminariile profesorului D.D. Roşca, reacţiunea burghezo-moşierească, simţind că i se apropie sfârşitul încearcă o ultimă zvârcolire". Atacul e virulent, e ameninţător, e suburban; oricum, de rău augur, mai ales că redactorul şef al ziarului nu era altul decât Pavel Apostol, asistentul lui D.D. A încercat acesta să se dezvinovăţească, pretinzând că totul s-a desfăşurat fără ca el să ştie, asigurându-l pe Profesor că n-o să se mai repete, dar cine să-l creadă? D.D. Roşca, dealtfel, a doua zi, ne-a chemat la el în cabinet, pe Radu Enescu, Ovidiu Cotruş, Traian Bara, Ion Maxim, adică pe cei câţiva studenţi ale căror opinii îi erau cunoscute, pentru a ne ruga să ţinem seama de semnalul transmis de putere, prin acel atac deschis. "Nu vă cer să vă deziceţi, nu vă cer să îmbrăţişaţi marxism-

leninismul sau să vă ajustaţi convingerile în funcţie de împrejurări, vă sfătuiesc doar, ca în discuţii, să adoptaţi, atunci când şi în măsura în care e posibil, o atitudine binevoitoare". *Invitaţie la compromis aşadar, e drept, discretă. Invitaţie, totuşi*" (p. 100) .

Profesorul D.D. Roşca încercase să fie nobil, cum îl caracterizase iniţial studentul său, azi memorialist. Dar, se întrevede că ştia despre comunism mai multe decât acesta şi ceilalţi. Se mai întrevede că nu-şi dădea seama cât de periculoasă era calea compromisului, adoptată de majoritatea intelectualilor şi oamenilor de cultură români în raport de acelaşi duşman al neamului. Prin compromis, ei şi-au pierdut şi şansa unei opere şi cinstea, şi demnitatea, cu care puteau rămâne înscrişi în istorie.

"Amintirile mele în legătură cu Profesorul D.D. Roşca nu se rezumă doar la atât. La puţină vreme după susţinerea primului referat, m-am prezentat şi la examene. Cursul predat: Filosofia lui David Hume. Metoda de examinare: orală. Sala, cu public. La întrebările Profesorului, clare, răspunsurile au fost pe măsură. Nici o ezitare, motiv de satisfacţie deci. Numai că Profesorul a socotit altfel. "Domnule coleg - reverenţa germană - aţi răspuns corect la toate întrebările puse. Eu însă am un pricipiu. Studenţilor pe care nu-i cunosc îndeajuns, a căror activitate, pe parcursul anului, nu mi se pare concludentă, nu le acord nota maximă". Şi mi-a trecut în index calificativul "Bine" " (p. 98-103). Oare să trebuiască legată acea notare de cele petrecute, în sensul unei prevederi, conform căreia profesorul intenţiona să-şi demonstreze 'distanţa' ce şi-o lua faţă de studentul în culpă 'metafizică'? Ar fi jalnic.

Acum vom urmări zugrăvirea lui Lucian Blaga, în **ET EGO** .

" *Lucian Blaga era cu totul altfel, un virtuoz al scrisului, nu al oralităţii, un estet al expresiei, dar şi al arhitecturilor ideatice. Cucerea prin noutate. Altfel, din cauza monotoniei rostirii, îl urmăream greu. Făceam uneori efort, din respect pentru gânditor, să nu aţipesc*" (p. 96).

"Primul meu examen la Filosofia culturii" (înţelegem acum că, la 'examen', profesorul este 'examinat' tacit, cu privirea, cu toate simţurile, şi mai ales cu tăcuta cumpănă a dreptăţii aflată în elevul sau studentul examinat, în aceeaşi măsură ca şi în dascălul examinator; iar rezultatul acestui 'examen' la care se înfăţişează examinatorul, fără ştire şi nepărăsindu-şi catedra, îl va afla cândva sau - ceea ce este nespus de trist, deşi 'notat', nu-l va cunoaşte nicicând, va rămâne străin de opinia inspirată de el examinaţilor...; în continuare, autorul **Trilogiei Culturii** este cel 'examinat'; n. n.) . "*Lucian Blaga obişnuia să predea, în paralel, două cursuri. Primul era o reluare, reluarea unui curs predat cu ani în urmă, tipărit între timp, ca parte a uneia dintre trilogii, completat eventual, adus la zi. Al doilea avea, în totalitate, caracter inedit, urmând să devină o nouă carte a gânditorului. Examenul era prestat în scris şi consta din răspunsuri la întrebări extrase din ambele cursuri predate. În mod obişnuit, pentru pregătirea examenelor, studenţii recurgeau, în cazul cursului predat, la cartea tipărită, în cazul cursului inedit, la note. În unele cazuri, cursul inedit era şi el litografiat. Eu însumi voi fi angajat într-o asemenea treabă. Alteori, nu. Revenind la examen, parcurg întrebările, răspund cu destulă siguranţă, sunt chiar mulţumit. Până la un punct. O întrebare neaşteptată, ultima din cele ce se refereau la primul curs, rămâne fără răspuns. Întoarceri de*

capete, şuşoteli, agitaţie. Lucian Blaga observă, zâmbeşte chiar, apoi explică, nu fără o nedisimulată maliţie: "De ce vă agitaţi? Problema a fost tratată în data de ..., ca noutate adăugată cărţii mele." Am înţeles. La respectiva dată, Lucian Blaga vorbise unei săli goale. Studenţii, până la unul, au preferat un conferenţiar din afara Universităţii, a cărui prestaţie, intenţionat sau nu, fusese programată la aceeaşi dată şi oră. Lucian Blaga nu a uitat jignirea şi ne-a sancţionat ca atare.

Ovidiu Cotruş mă atenţionase dealtfel. Oamenii mari sunt şi orgolioşi. Lucian Blaga nu suporta minimalizarea. Ca dovadă, mi-a fost amintită polemica purtată cu Părintele Dumitru Stăniloae. El nu suporta apoi, în preajmă-i, personalităţi capabile să-l eclipseze. Cu nici unul dintre asistenţii lui nu a făcut casă bună. Nu suporta să fie contrazis. Pretindea studenţilor să înveţe, nu să gândească. Vorbe. Aveam să mă conving curând că omul nu era chiar aşa şi că o anumită nuanţare se impune.

Spre deosebire de seminariile lui D.D., cele ale lui Lucian Blaga erau mai sobre, ca să nu zic mai încorsetate. Unui referat nu-i erau alocate mai mult de două ore, timp în care trebuiau epuizate şi discuţiile. La începutul trimestrului doi, în chiar prima oră, sunt planificat eu. Subiectul: "Criticismul în teologia creştină". La repartizarea lui nu am fost de faţă. Titlul mi-a fost transmis de Puiu, fără nici un fel de explicaţie, cu rugămintea doar de a întocmi, pe lângă referatul anunţat, încă unul: "Criticismul la Dionisie Areopagitul". Era limpede că subiectul (subiectele) îmi fusese repartizat, mai puţin de Profesor, mai mult de colegi, pe considerentul pregătirii mele teologice. Dealtfel îmi surâdea şi m-am apucat de treabă, în pofida faptului că, în lipsa unor minime pregătiri necesare, îmi era greu să surprind ce anume se urmărea prin atari formulări. "Criticism", un curent de gândire, inaugurat de Kant, potrivit căruia "critica", respectiv analiza valorii şi a limitelor funcţiilor cognitive umane, trebuie considerată ca fiind o disciplină de sine stătătoare, prealabilă oricărei cercetări filosofice. Aşadar, criticism, înainte de criticism, modernism înainte de modernism, cu mai bine de un mileniu. Investigaţie tentantă şi, în acelaşi timp, temerară, exact ceea ce îi era necesar unui timid, pentru a se arunca în prăpastie.

Înainte ca Profesorul să fi sosit, la capătul scării, în drum spre sala nr. 1, unde urma să aibă loc seminarul, mă întâmpină Puiu. "Blaga m-a întrebat dacă ai sosit şi i-am spus că da. E totul în ordine?" "Este. Referatele sunt la mine." (...) În bănci, colegii, doar cei de la filosofie. Fără introducere, fără remarci, Lucian Blaga mă invită să încep. Citesc rar, nu fără emoţie, o pagină, două, poate zece, şi sunt oprit. Abia epuizasem partea introductivă. Lucrarea era lungă, iar cele două ore efective, abia dacă ajungeau lecturii. "Din lipsa de timp - îl aud pe Blaga - nu putem continua lectura, aşa că, vă rog domnule coleg, să rezumaţi conţinutul, punând în evidenţă ideile directoare". Ceva nu e în regulă, mi-am zis. Încerc totuşi să rezum. Lipsit de exerciţiul oralităţii, o fac stângaci şi confuz, ca orice om surprins de întorsătură. Discuţii au fost puţine. A vorbit mai mult Lucian Blaga, subliniind faptul că el a înţeles altceva, atunci când a formulat subiectele, a înţeles o investigare, mai puţin a ideilor şi mai mult a comportamentelor oamenilor de idei; a înţeles o relevare a felului cum impulsul de a-l critica pe celălalt, se răsfrânge în propriul tău demers ideatic. La plecare, mi-a cerut totuşi manuscrisul, fapt

neobişnuit.

Aşa ceva, la seminariile lui Lucian Blaga, nu s-a mai întâmplat. Eram trist, aşteptasem de la acest seminar mult, foarte mult, eram doar în elementul meu, şi când colo, ce a ieşit? Colegii apropiaţi nu ştiau cum să mă încurajeze, mai ales după ce le-am spus că, într-o bună parte a lucrării, luam atitudine critică faţă de chiar unele idei fundamentale ale filosofiei lui. Dat fiind unghiul de abordare a temei, ***limitele cunoaşterii naturale,*** *referirile la "cenzura transcendentală" ca şi la "matricea stilistică" erau inevitabile. Le-am făcut ridicând obiecţii cu privire la pluralitatea matricilor stilistice şi a evoluţiilor lor şi aşteptam acum reacţiile, cu toate că nu aveam certitudinea că Lucian Blaga, luându-mi manuscrisul, îl va şi citi.*

Două săptămâni mai târziu. La sfârşitul ultimei ore de curs, risipeam vorbe, stând în capul scării, Puiu Cotruş, Radu Enescu, Ion Maxim şi de bună seamă şi alţi colegi, ca de obicei. Lucian Blaga, ocolindu-ne, după ce a răspuns la salut, a coborât câteva trepte, apoi s-a oprit, s-a reîntors spre noi şi m-a rugat să-l însoţesc. Gestul nu era întru totul nou. La Sibiu fiind, obişnuia să invite studenţi la masă. Acum, la Cluj, dată fiind degradarea condiţiilor de viaţă, un asemenea lux nu ştiu să şi-l mai fi îngăduit. Imagini semnificative: banchet la Sibiu, tocmindu-se cu badea Ion, să cumpere un car de lemne, ori un sac de varză, în una din pieţele Clujului. Evident, m-am supus. O bună bucată de vreme nu a rostit un cuvânt. Apoi, cu vorba lui molcomă, vorbind ca pentru sine, pe stradă, în afara noastră, nu era nimeni, l-am auzit spunând: "Sunt puţini oamenii care ştiu ce sentimente încearcă profesorul atunci când întâmplarea face să întâlnească un student care să dorească altceva decât o diplomă, un titlu, în temeiul căreia să profeseze şi, profesând, să-şi câştige existenţa. Sunt atât de rari tinerii care cultivă filosofia din dragoste, determinaţi de o nevoie lăuntrică, irepresibilă. Trec ani până să întâlneşti vreunul, fapt pentru care, atunci când se întâmplă, mă bucur nespus." Sunt eu unul dintre aceia? Răspicat nu mi-a spus-o, lăsându-mă totuşi să înţeleg că da. A continuat apoi să mă întrebe de unde sunt, pe unde am colindat, ce planuri am, dacă citesc în limba germană. Şi pentru că eu nu cunoşteam această limbă, a insistat să o învăţ cu orice preţ. A adus vorba şi despre lucrarea mea de seminar încercând, nu să o comenteze, să se justifice. "Am intervenit (întrerupând lectura cu glas tare, din faţa colegilor; n. n.) *nu pentru a respecta o uzanţă, ci pentru a preveni posibile neplăceri. Modul de abordare, problematica însăşi, erau potrivnice spiritului, dacă se poate spune aşa, pe cale de instaurare în ţara aceasta."* Ce timpuri, cuminţi şi respirând încă încrederea dintre intelectuali, acele vremuri când profesorul, apărându-şi studentul de sine însuşi şi mai ales de infiltraţii din rândurile colegilor săi, se deschide total în faţa lui, îndrăznind să-i spună că i-a luat partea, pentru a nu cădea, cel tânăr, pe mâna vânzătorilor care-i pândeau gândirea în scopul de a-l denunţa! Această paşnică perioadă scurtă de trecere de la o lume democratică la aceea a constrângerii politice îngăduia încă încrederea dintre dascăl şi ucenicii săi. Urma curând să se instaureze perioada - o, cât de lungă şi abjectă! - în care profesorul să-şi apere studentul de sine însuşi şi de ceilalţi, fără să mai aibă curajul de a-şi da pe faţă omenia, nici măcar în dialogul ascuns cu cel apărat de el...! " *Timpul ce se anunţă nu ne va fi fast." Lucian Blaga, aşadar, se voia prevenitor.*

Am mai parcurs câţiva zeci de metri, în deplină tăcere. ***Marele mut*** *mi se părea acuma* ***Marele trist.*** *Mi-a întins apoi mâna, şi ne-am despărţit, evident tulburaţi, şi unul şi celălalt, de presentimente negre, deşi, eu cel puţin, după o asemenea întâlnire ar fi trebuit să mă bucur. Nu peste prea multe zile, eu voi pleca din Cluj. Împotriva Filosofului se va dezlănţui o campanie de denigrare. Mi s-a spus, fiind la Aiud - cât de adevărată e informaţia nu ştiu - că însuşi D.D. ar fi luat parte la această campanie, conferenţiind despre "Filosofia lui Lucian Blaga, filosofia crucilor încârligate" "* (p.106-108) .

O a treia prezenţă profesorală (şi culturală) de găsit în trecutul încă luminos al autorului, acela al studentului întârziat din pricina politicii timpurilor abia depăşite, politică ce-i răpise timp irecuperabil din anii de formare, când fusese aruncat la îndemâna obuzelor, bombelor şi rafalelor de mitralieră, să se curăţească în sânge de crezul său legionar, ne întâmpină din paginile memoriilor: " *În timpul expunerilor,* (Liviu Rusu; n. n.) *ardea pur şi simplu. Nu m-a cucerit prin idei, ci prin intensitatea participării, prin îmbujorare*" (p.96). Ce trăsătură de penel de mare maestru reprezintă această ultimă calificare metaforică! " *La o (...) oră de seminar, a vorbit Radu Enescu, elegant, doct, preţios. La discuţii, a luat atitudine potrivnică, colegul nostru Roth. În apărare, am intervenit eu. Discuţiile între mine şi Roth s-au prelungit vreme de două şedinţe, fără ca vreunul dintre noi să cedeze. În cele din urmă, Liviu Rusu pune capăt gâlcevei, concluzionând: "Divergenţele sunt doar aparente. Domnul Gheorghiţă şi Domnul Roth, oricât de ciudat vi s-ar părea, se află de aceeaşi parte a baricadei." A zâmbit Roth, am zâmbit eu, au zâmbit colegii şi, nu mă îndoiesc, în sinea lui a zâmbit şi Liviu Rusu. Eu şi viitorul profesor universitar de marxism-leninism, de aceeaşi parte a baricadei...* " (p. 109).

Este regretabil că, în privinţa Academiei Teologice, cele cu care se îmbogăţeşte experienţa umană a tânărului îndreptându-se cu paşi vertiginoşi către detenţia lungă de şaisprezece ani sunt reprezentate numai de o trădare naţională. La o slujbă, la catedrală, apăruseră puzderie de " *oameni ce nu erau dintre cei obişnuiţi, oameni străini, identificabili ca atare, după îmbrăcăminte, dar mai ales după comportarea din timpul serviciului divin. Printre altele, nu îngenunchiau, nu-şi făceau cruce. Indiscutabil, erau iscoade, iscoade făţişe. Dar pentru ce?*" (p. 114).

Lucrurile aveau să se lămurească îndată. " *Părintele Consilier Turicu urcă la amvon. Impunător, mângâindu-şi barba înspicată, îşi începe cuvântul altfel decât de obicei, adică fără să facă referire la un verset biblic. La Bucureşti, era în curs de judecare procesul Iuliu Maniu. Părintele Consilier, la acest proces se referă, insinuând cum că la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, Iuliu Maniu a lipsit, sau doar că ar fi militat pentru autonomia Ardealului. În mod expres, nu l-a învinuit de înaltă trădare, a sugerat-o doar.*" Următoarea remarcă doare, sub pana unui om atât de cultivat şi de conştient de cele scrise, căci, cu voie, susţine indirect tocmai cele insinuate de respectivul 'acuzator public' în veşminte bisericeşti. " *Care e adevărul, nu ştiu. Modul în care această faţă bisericească a vorbit, de la amvon, a fost însă atât de scandalos, încât, unul din oamenii Puterii, venit să vadă cum se execută o dispoziţie dată, fie ea şi fără nici un temei legal* (iarăşi o afirmaţie dubioasă, căci invadarea catedralei de către agenţi civili, arată cât de 'legală' şi de obligatorie era intervenţia clericului care a

acceptat să-şi pângărească numele) , *nu-şi poate stăpâni nici el dezgustul. L-am auzit limpede, spunând tovarăşului de alături: "ăsta ce are de gând, să ajungă vlădică?" Nu cred ca Părintele Turicu să se fi gândit vreodată la aşa ceva. Excesul de zel s-ar putea explica, eventual, prin fire. Grav e însă altceva. Intervenţia, de la înălţimea amvonului, în loc de predică, avea binecuvântarea Arhiereului şi semnficaţia unui gest de obedienţă inadmisibilă, grav destul şi, vai, câtuşi de puţin izolat*" (p.114-115). E perioada când clericii mai aveau voie să se înscrie în partidul comunist. Nu peste mult urmau să fie daţi afară din el, după ce l-au slujit cu supunere, participând la corul general ce proslăvea minciuna împotriva Patriei şi a lui Dumnezeu...

În noembrie 1948, autorul este arestat din nou, după ce încearcă trecerea frontierei, pentru a-şi salva viaţa. Încă înainte de ajungerea la Piteşti, " *un zvon vag, privind o posibilă acţiune de reeducare, a trecut pe la urechile noastre. Ceva asemănător s-a petrecut în închisori, imediat după 23 august 1944. Unii dintre legionarii aflaţi la Aiud au acceptat un germene de compromis. Alţii, ca cei din grupul domnului Biriş sau al domnului Marian, nu*" (p. 145). În temeiul acestor rumori, tânărul Viorel Gheorghiţă problematizează acceptarea şi respingerea compromisului, în vederea sfatului ce urma să-l dea şi mai tinerilor săi camarazi, cu care fusese judecat şi pentru al căror viitor răspundea. Îşi dă seama şi acea plecare a frunţii cât era de grea. " *Asumarea dezaprobării celorlalţi nu e la îndemâna oricui. Îţi trebuiesc pentru aceasta, ori o convingere nestrămutată, alta decât aceea pentru care te afli în închisoare, greu de câştigat, aşa, din senin, ori un cinism dezumanizant, grefat pe frică*" (p. 146). Mă întreb, dacă el n-ar fi avut experienţa reeducărilor, putea oare pune un diagnostic atât de precis, mai târziu cu câţiva zeci de ani, când şi-a redactat memoriile?

O comparaţie cu vieţuirea legionarilor în lagărul de la Miercurea Ciuc, pomenită de Mircea Eliade în "Memoriile" sale, îi îngăduie o precisă diagnosticare a spiritualităţii acelora care erau, fără s-o ştie, sortiţi demascărilor. Până la un punct, analogia e îngăduită. " *Eram credincioşi, dar nu la fel de credincioşi ca aceia. Pentru noi jertfa nu era o necesitate interioară, ca pentru unii dintre ei. Nu o doream, nu o căutam cu tot dinadinsul. Am fi vrut, poate, pe cât posibil, să o evităm. Pentru noi, biruinţa, pe care o credeam apropiată, avea chip uman şi dimensiune istorică şi prea puţin spirituală. Chiar dacă, în unele cântece invocam moartea, condiţie a învierii noastre, condiţie a învierii neamului, eram prea tineri ca să ne gândim cu tot dinadinsul la ea. Dorinţa noastră era să facem istorie, să dăruim acestui neam o coordonată de care, din totdeauna, a fost lipsit, să-i oferim şansa de "schimbare la faţă". Dimensiunii eroice a existenţei noastre îi acordam relevanţă, nu celei mistice, cel puţin deocamdată. În grup, cântam "Cu noi este Dumnezeu, înţelegeţi neamuri şi vă plecaţi!" În intimitate, gustam dramatismul lui Puccini din opera Tosca, pe versuri potrivite chiar de mine, cântate în falset de Zaharie Marineasa şi nu numai de el*" (p.144-145). Tragem concluzia că aceşti tineri nu aveau încă o educaţie legionară solidă, ori ortodoxă. Ne vine a afirma că tocmai de aceea au fost posibile cedările înspăimântătoare, în masă, din reeducări. Pentru că suntem datori a reaminti că, din vaga istorie a acestora, cât apare în memorialistica

specializată, nu reiese că fiece serie asupra căreia a explodat surpriza aruncării unor deţinuţi asupra celorlalţi, cu bâte şi alte arme albe în mâini, a reacţionat ca cea dintâi. Aceea s-a opus la pumni cu pumnul, la izbitura piciorului cu lovirea cu piciorul, la năpustirea răngii cu zmulgerea ei şi întoarcerea acesteia împotriva capului agresorului, până ce l-a lăsat pe jos. Dimpotrivă, surpriza atacului iniţial, pentru seriile următoare, a fost mai puternică decât educaţia de luptător, după cum credinţa şi ea era încă insuficent formată (o prezintă ca atare şi Dumitru Gh. Bordeianu, fără a accentua această neînţelegere a ce reprezintă 'trăirea creştină' a "omului cu inimă bună", dar lăsându-ne a cuprinde pustia din sufletele încă neînvăţate până la temelie cu predania Bisericii).

Cu structură lăuntrică de filosof, cu o delicateţă afectivă deosebită, cu o discreţie pe care autorul a menţionat-o încă de la începutul scrierii sale, aproape imposibil de depăşit, fiind din fire, chiar şi când trece la expunerea în faţa cititorilor a evenimentelor ce i-au marcat viaţa, deîndată ce ajunge la relatarea suferinţelor cele mai sordide, el ne avertizează - dându-şi pe faţă scrupulele:

" *Nu pot face abstracţie de faptul că despre această temniţă* (Piteşti; n. n.) *şi cele petrecute între zidurile ei s-a scris, după unele victime, îndeajuns, după altele, mult prea puţin, nu pot face abstracţie deci, şi mă simt îndemnat să evit repetarea. Faptul că atest, alături de atâţia alţii, că ceea ce s-a scris e adevărat, că nu e vorba de nici o exagerare, e de ajuns. Dealtfel, amploarea ororilor face imposibilă exagerarea, chiar dacă ai vrea-o. Intervin o mie şi una de reţineri lăuntrice. Ca victimă, îţi este greu să te complaci, până şi în a-ţi aminti, darmite în a exhiba şi reproduce. Cel puţin în ce mă priveşte, lucrurile stau aşa. În consecinţă, în cele ce urmează, descrierea ororilor şi referirile la torţionari vor fi minime, adică atât cât să facă inteligibilă reflecţia*" (p. 148).

Contactul peisagistic (încă nu existau obloane) e " *de un verde tonic, de un albastru melancolizant"* (p. 149). Noii veniţi sunt pregătiţi pentru 'marea înfruntare', prin înfometare, prin secarea puterilor fizice, să le fie distrusă capacitatea de reacţie la ce se va petrece. " *Semnele caşexizării devin, cu fiecare zi, mai evidente: edeme, descuamări, ameţeli, stare de epuizare generală. O suferinţă fizică, acută, nu mă încerca. Mă bântuiau, în schimb, obsesii şi vise ciudate, stânjenitoare. Visam fel de fel de ospeţe, cu pâine şi bucate comune, dar când să servesc, lipseau, ba farfuria, ba lingura, ba scaunul, ba colţul de masă. Alergam, căutam, imploram, dar până să găsesc, dispărea castronul cu bucate, dispărea pâinea, dispăreau toate, ca să mă trezesc, efectiv, cu o durere ca de cuţit înfipt în stomac. Încercam să uit, încercam să readorm. Slabă nădejde.*" Organismul crea o metaforizare onirică a stării de fapt: 'Ospăţul nu este pentru tine; iată de ce ai nevoie: "pâine şi bucate comune", însă nu te vei bucura de ele'. Pentru a nu se istovi, puţina vlagă rămasă, şi în timpul somnului, cu starea cenuşie a diurnului, piedicile ce intervin în vis la a mânca sunt anodine: lipsesc jeţul, masa, castronul, pâinea, lingura, în definitiv elemente neesenţiale în procesul hrănirii; totuşi, ele dobândesc importanţă interdictivă, pentru simbolizarea interdicţiei autentice, ascunsă sub sărăcia zemei lungi ce este adusă în hârdău la ceasurile prânzului.

Deţinuţii îmbrăţişează dezumanizarea, până să intervină Ţurcanu cu

echipa lui: este o dezumanizare de care nu sunt conştienţi şi ce urcă din ei înşişi, cancer ascuns. Şi această boală se numără printre treptele 'pedagogice' ale şcolii reeducărilor: Fă-l pe bandit să înţeleagă cât este de animal! Dacă o înţelege bine, nu se va mai încontra cu îndărătnicie, pe picioarele dinapoi, împotriva tehnicii noastre de a scoate animalul la suprafaţă din el... Între tinerii legionari apare ideea împărţirii mesei, după criteriile 'ştiinţifice' ale unei 'corectitudini' înjositoare. Când contactul cu deţinuţi mai vechi ne-a pus pe noi cei abia arestaţi în 1956, în faţa sistemului descris mai jos, ne-am cutremurat de râs; nici unul dintre membrii generaţiei mele nu l-a adoptat, doar deţinuţii vechi îl practicau între ei; dar un început a avut. Iată-l.

" *Între timp* , continuă textul, *se dă deşteptarea şi reîncepe o nouă zi, cu aceleaşi şi aceleaşi reflexe: programul, aşteptarea terciului, aşteptarea pâinii, aşteptarea fierturii aceleia amare. În realitate, bucata de pâine sau de turtoi erau singurele alimente, cât de cât semnificative, fapt pentru care, distribuirea raţiilor între noi devenise un ritual, după unii deţinuţi, dezumanizant. Se alegea prin rotaţie, se cântărea cu ochiul, se cântărea cu mâna, se cântărea cu balanţe farmaceutice improvizate, ca, prin egalizare sau compensare, echitatea să fie deplină. Hazardul era o soluţie de neacceptat. Am observat însă repede că toate aceste măsuri de corecţie erau derizorii. Nici în plan concret, nici în plan psihic, nu şi-au arătat eficienţa. Dimpotrivă. Gândul ca nu cumva să mă înşel în alegere genera, de fiecare dată, după consumarea gestului, impresia că m-am înşelat, că nu am ales bucata cea mai fără de cusur. Când sunt ultimul la ales, bucăţile sunt atât de inegale; când aleg primul, sunt de o egalitate uimitoare. Cel prigonit de soartă, rămâne prigonit şi se pare că, de fiecare dată, acela sunt chiar eu. Starea de nemulţumire era permanentă, era a tuturor şi în certă contradicţie cu standardul minim de demnitate obligatoriu. Starea de nemulţumire permanentă, starea de înrobire a sufletului de către trup, comporta apoi şi riscul alienării morale. (.) Primejdia e mare, întrucât se trece de la alterarea echilibrului interior, de la alterarea vieţuirii, la alterarea simultană şi a echilibrului exterior, la alterarea convieţuirii*" (p. 151-152). Un examinator de sine însuşi lipsit de cruţare, un foarte bun amănunţitor al unor trăiri nu tocmai banale, un analist nu doar al fenomenului, ci şi al urmărilor acestuia asupra persoanei, e definiţia psihologului ale cărui scrieri le citim.

Se aud zgomote misterioase, ţipete, dinspre camera 4 spital. Dar mai trec câteva luni până să fie reorânduită componenţa camerei unde se afla şi se mai scurge vara toată fără să se petreacă nimic anormal cu cei care-şi împărţeau viaţa cu el. Doar că...

" *Este introdus în cameră Alexandru Mărtinuş, student ieşean, nu ştiu la ce facultate, originar din Basarabia, după alte surse ceangău.*" Din nou constatăm inserţia legendei în expunere (poate chiar a două legende, privitoare la originea lui Mărtinuş). Nu semnalez pretutindeni apariţia lor, însă socotesc util să amintesc cititorului, din când în când, că atari memorii se constituie din adevăr ca şi din zona înceţoşată a bănuielilor neverificabile. "*Cunoşteam câte ceva despre activitatea lui, în închisoarea Suceava, despre prietenia lui cu Ţurcanu, despre O.D.C.C. (Organizaţia Deţinuţilor cu Convingeri Comuniste). Părea mai vârstnic decât noi. Înalt, brunet, bine legat, nu purta ca noi semnele privaţiunilor de tot felul.*

Muşchii, puternici, tenul, bronzat, mişcările sigure, trădau mai degrabă sănătate şi o condiţie fizică de invidiat, în contrast izbitor cu starea noastră de distrofici. De faptul că aducerea sau coborârea lui printre noi însemna apropierea zilei fatale, nu se mai îndoia nimeni, după cum nu se îndoia nimeni nici de faptul că cele ce vor urma aveau binecuvântarea Administraţiei. Odată cu Mărtinuş au fost aduse şi două paturi metalice suprapuse, aduse şi aşezate în preajma uşii, izolate adică, pentru a fi ocupate, fără îndoială, de el. De ce două? Pentru a-şi putea improviza un fel de baldachin, în vederea unor discuţii confidenţiale. Vom realiza aceasta ceva mai târziu. Deocamdată omul s-a prezentat în mod civilizat, şi-a declinat calitatea de deţinut cu convingeri comuniste, precum şi disponibilitatea de a discuta cu oricare dintre noi, adică dintre cei dispuşi să discute atari probleme" (p. 156).

În mai toate cărţile de memorialistică a reeducărilor este unul dintre rarele portrete ale celui numit. El se prelungeşte cu citarea unor fraze tip, rostite de acelaşi, fraze de ameninţare indirectă; mai curând de clamare a victoriei comunismului (" *Dreptatea e a celor ce muncesc, a celor ce nu vor să se mai lase exploataţi.*") Limbajul de lemn triumfa şi în penitenciarele pentru deţinuţii politici, după cum triumfa şi în libertate şi uimea auzul şi raţiunea ascultătorilor în zdrenţe.

Apariţia lui Eugen Ţurcanu e mai viu surprinsă.

" *În jurul orei 10, uşa se deschide într-o manieră vădit ostentativă. Gardianul se retrage. În pervaz, Ţurcanu. Îl vedeam pentru prima oară. Asemănarea cu Mărtinuş, în ce priveşte trupul, era izbitoare: puternic, bine hrănit, scrutător. După ce, în urma lui, uşa se închide, face câţiva paşi, ne măsoară dispreţuitor cu privirea, pe toţi, apoi începe: Noi, un grup de deţinuţi cu convingeri comuniste, nu mai putem tolera printre noi bandiţi*" (p.157) etc. Cunoaştem placa din toate amintirile unde el e personaj. Din păcate, portretul se opreşte aici. De la un artist al descrierii omului de talia lui Viorel Gheorghiţă aşteptam o revelare nesurprinsă de alt observator. Dar nimic. Figura lui Ţurcanu nu se îmbogăţeşte, sub condeiul său, cu nici o trăsătură nouă, după această intrare teatrală pomenită. Urmează bătaia. " *Până şi pe Oprişan l-am văzut bătând*" (158). Dar nici ea nu beneficiază de tuşele pictorului disperării.

Ni se oferă, în schimb, posibilitatea de a-l vedea pe Mărtinuş 'la lucru'. " *L-au întins (...), l-au imobilizat şi au început să-l bată metodic, la tălpi. De lovit, lovea doar Mărtinuş, cu o fostă coadă de mătură, bandajată la unul din capete, ca să nu-i alunece din mână, rar, calculat, alegând cu grijă degetele, adică locurile cele mai dureroase. Urletele îl lăsau rece. Nu părea a fi o fire pasională. După un număr oarecare de lovituri, carnea dintre două degete s-a rupt pur şi simplu. Rana sângera. Mărtinuş continua să lovească, rar, calm, căutând locurile cele mai dureroase"* (p. 160-161).

Trecerea timpului, torturile, sunt expuse cât mai rezumativ, fără accente, nici sentimentale, nici stilistice; rece. Te întrebi ce se întâmplă cu darul literar al autorului şi nu rămâne nici o altă explicaţie în picioare decât aceea propusă de el însuşi: că amintirea îl doare prea tare, ori că are decenţa mărturisirii. Dealtfel, această presupunere îmi este confirmată de memoriile doctorului Ioan Muntean, care revelează una dintre umilinţele la care a fost supus cel în discuţie. Viorel Gheorghiţă trece cu

uşurinţă pe deasupra perioadei celei mai negre din viaţa sa pentru a nu arăta şi altora cât de jos i s-a impus să subsiste, o perioadă atât de neagră încât, mutat în fabrică la Gherla, s-a văzut în situaţia, după îndelungă deliberare cu sineşi, fără a i se cere asta anume, dar ştiind prea bine ce se aştepta de la el pentru a nu fi luat din nou sub tocarea bâtelor, s-a văzut în situaţia de a deveni informator , într-un caz, speculat de el cât i-a fost omeneşte cu putinţă, pentru a demonstra reeducatorilor şi reeducaţilor că n-are nimic de ascuns şi, în acelaşi timp, pentru a nu fi obligat să mai denunţe şi alţi nevinovaţi.

O ipoteză osebită privind scurtimea dezvăluirilor din acea perioadă cruntă poate fi şi ştergerea majorităţii amănuntelor înscrise în memorie, datorată şocurilor ce se ţineau lanţ, ori refuzului ei de a păstra, la nivelul conştiinţei, amintiri handicapatoare; o pricină sigură este şi alimentaţia, sub orice capacitate de hrănire a celulei nervoase. "*Acum când scriu, aş vrea să-mi reamintesc prin câte celule am trecut, alături de cine am stat, prin ce situaţii critice am navigat şi aşa mai departe. Aş vrea. Uneori efortul îmi este răsplătit, alteori nu. Certitudinile nu sunt însă niciodată depline, mai ales în ce priveşte oamenii şi situarea evenimentelor petrecute în spaţiu şi timp. Relativitatea demersului nu ajunge însă până acolo încât să altereze semnificaţiile. Dincolo de circumstanţe, adevărul mărturisirilor rămâne adevăr*" (p. 189). De aceea, poate, ritmul naraţiunii e altul, mai monoton, mai egal lui însuşi în neantrenarea şi neimplicarea scriitorului ce trece dintr-un loc de muncă într-unul de pedeapsă şi aşa mai departe. Dealtfel, el face mărturisirea că se izolase, atât din frica celorlalţi, cât şi din osteneală sufletească. O izolare ce-l scoate, o constatăm prin felul său nou de a povesti, din fierberea existenţei.

Este emoţionantă descrierea următoarei - cât de rar trăită! - evadări ...în sufletul şi prin sufletul unor animale, atât de odihnitoare pe lângă traumele la care deţinutul politic era supus de semenii săi!

Căruţe ţărăneşti aduceau, în acea primăvară, trunchiuri de copaci, materie primă pentru fabrica Aiudului. " *Atelajele erau preluate de miliţieni şi conduse până la locul de depozitare, pentru a fi descărcate de noi. Lipsa unui drum, cât de cât practicabil, umezeala, lipsa unor unelte specifice, ca şi lipsa de experienţă a oamenilor, făceau munca acestora grea şi riscantă. Subzista, îndeosebi, primejdia accidentării, ca urmare a rostogolirii buştenilor peste neîndemânaticii şi firavii lor manipulatori. În cele din urmă, un prim transport a fost descărcat. Cu cel de al doilea, lucrurile s-au complicat. La intrarea în depozit, roţile căruţei au intrat în glod, până aproape de butuc, iar caii, cu toate înjurăturile şi şfichiuirile de bici ale miliţianului, nu voiau să mai tragă. Suntem chemaţi de ajutor, noi. Încercăm să degajăm roţile, să ridicăm osia din spate, să împingem. Degeaba. Caii nu mai vor să colaboreze. Suntem înjuraţi şi noi, suntem făcuţi boşorogi, incapabili, mă rog, tot tacâmul. Tot degeaba. O nouă încercare şi încă una. În disperare de cauză, miliţianul abandonează.* "*Domnule miliţian, permiteţi-mi să încerc şi eu.*" *Mă priveşte, la început cu ură, apoi cu năduf.* "*Încearcă!*" *Mă adresez apoi oamenilor, fără să îmi fac prea multe iluzii. Erau şi slăbiţi şi fără o elementară dorinţă de a rezolva situaţia. Totuşi.* "*Când vă voi spune, vă rog să împingeţi. Doar atât.*" *Mă apropii apoi de cai. Miliţianul îmi întinde biciul.* "*Mulţumesc. Nu e nevoie.*" *Mângâi caii pe frunte, îi îmbrăţişez, le spun câteva vorbe, aşa, la*

întâmplare, le strâng pe rând, vârful urechilor. Mă privesc, de bună seamă surprinşi, şi răspund afecţiunii mele închizând ochii şi înclinând din capete. Şi acum, la treabă. Apuc dârlogii şi rostesc moale: "Noa, hai!" Nu exagerez. Caii se opintesc de parcă mi-ar fi înţeles vorbele şi mai ales gândul, şi într-un efort suprem de solidaritate a robilor între ei, muşcă zăbala, îşi încoardă muşchii şi urnesc din loc întreaga povară. Până în dreptul stivei nu s-au oprit. Îi îmbrăţişez încă o dată în semn de mulţumire. Respir şi eu, respiră şi ei, greu. O bucată de zahăr, ori un pumn de ovăz li s-ar cuveni, dar de unde? Sau, ştiu eu, poate că mângâierea mea, în cazul robilor, şi ei sunt tot nişte robi, la un stăpân mai mult sau mai puţin cumsecade, e mai de preţ. Oricum, în timp ce patrupedele închideau ochii a înţelegere şi complicitate, din ochii mei se prelingeau lacrimi, şterse pe furiş. Clipa a fost una de evadare" (p. 192-193), căci îşi retrăia copilăria îndulcită de comuniunea cu toate însufleţitele. Fragmentul relevă de cât de puţin are nevoie sufletul obiditului: dacă dragostea omului îi lipseşte, aceea a dobitocului îi este rai.

Deoarece în acest text, unitar în sine, remarc din nou talentul portretistic al lui Viorel Gheorghiţă - aplicat, de data aceasta animalelor, după bunul canon clasic ce spune că orice pictezi, de e copac, fir de iarbă, vas de aramă, vrabie, trebuie să-i faci portretul, să-i găseşti caracterul şi starea de spirit, acel ceva ce- i aparţine doar lui - asta mă determină, din câte alte înfăţişări de camarazi sau caralii cuprinde volumul, să mă opresc la o nouă figură a istoriei literare, a cărei prezentare îngăduie artistului şi una colectivă a legionarilor.

"*Abia după o lună am ajuns la Aiud (...) unde l-am întâlnit pe Petre Pandrea. Îmi împărţeam timpul între oblojirea rănilor de la picioare, provocate de lanţuri, şi discuţiile angajate cu acest intelectual marcat de scepticism, de îndoieli. Paşi spre clarificare au fost făcuţi totuşi. De la preocuparea de a elabora o gramatică a limbii ţigăneşti, la aceea de a se salva, prin credinţă, calea e lungă. Interesul manifestat nu atât faţă de subtilităţile dogmatice, cât pentru viaţa religioasă personală, la un om care a profesat indiferentismul, ca să nu spun ateismul, e remarcabil. Mă întreb, totuşi, dacă acest interes nu e cumva conjunctural, determinat, adică, de statutul de om aflat în suferinţă şi, prin urmare, pasager. Optimismul nostru, al legionarilor, nu în sens de speranţă în schimbare, ci de acceptare a stărilor de fapt, îl contraria. Cum de nu ne revoltăm? Cum reuşim să transcendem temporalitatea, imensul cortegiu al suferinţelor, şi să ancorăm într-o altă realitate? Atitudinea noastră l-a obligat, oricum, să-şi revizuiască părerile, în ce ne priveşte. Nu mai eram posedaţii, complexaţii, manipulaţii, nici chiar idealişti naivi nu eram, ci oameni religioşi. Cunoştea un număr mare de legionari de primă mărime, mai puţini legionari obişnuiţi, le aprecia* ***fair-play*** *-ul, în discuţii, nu şi convingerile. Recluziunea avea însă alte dimensiuni, alte caracteristici. Lua cunoştinţă de ele abia acum. Nu avea cum să le ignore şi, mai ales, nu avea cum să-şi înăbuşe sentimentul marilor nedreptăţi ce li se făceau oamenilor, legionarilor, îndeosebi. Îşi aprecia situaţia ca fiind mai uşoară. Uşor naiv, credea într-o apropiată schimbare, în bine, a lucrurilor. Se vedea liber şi făgăduia că o să ne apere. Era doar avocat. Avocat şi om de onoare. Şi-a clamat această disponibilitate, aveam să aflu mult mai târziu, faţă de mai*

mulţi cunoscuţi. Mă gândesc la Nistor Chioreanu şi Gabriel Bălănescu, îndeosebi. A şi făcut-o? Nu ştiu" (p. 256-257).

Viorel Gheorghiţă, scriitor cu multiple valenţe în direcţia literaturii şi cu tenacitate în decriptarea stărilor psihologice şi afective prin care trece deţinutul, cu stăpânire filosofică a limbii, a condeiului şi mai ales a trăirilor din timpul compunerii, pare lipsit de simţul umorului, descoperit la alţi colegi ai săi de preocupare memorialistică. El însuşi, fără a fi atât de categoric cum o afirm eu, o recunoaşte.

"*Se spune că umorul e benefic. Îndeosebi pentru omul obidit. Se poate. În timpul reeducării, oricum, eu nu l-am gustat şi o bună bucată de vreme, nici după. Între umor şi însingurare interveneau incompatibilităţi, or eu mă complăceam încă în însingurare. Timpul necesar îndepărtării atâtor sechele rămase de pe urma încercărilor recente, nu se scursese încă. Alta era starea de spirit a celorlalţi deţinuţi. Pentru cei mai mulţi dintre ei, umorul era benefic. Şi situaţii care să-l stârnească nu lipseau.*

Era în colonie, printre deţinuţii vechi, un turc din Dobrogea, care, surprinzător, nu cunoştea limba română. Se străduia, în schimb, să înveţe. Răbdători, camarazii se ocupau de el, cu rezultate notabile, unele semănând a stereotipii. "Ce mai faci, turcule?" Răspunsul, invariabil, acelaşi: "Bine, mersi."

Rar, comandantul Vanciu, însoţit de unu, doi miliţieni, (...) descindea în mină, să-şi inspecteze robii, prilej de a-şi mai îmbogăţi colecţia de flori, adică de cristale. Obosit, sau numai şiret, turcul nostru, cu târnăcopul şi lampa alături, moţăia, aşteptând să se sfârşească şutul. Apropierea suitei îl trezeşte, prea târziu totuşi ca Vanciu să nu realizeze chiulul. "Ce faci aici, banditule? Dormi?" Turcul se face că nu aude. "Nu auzi, bă? Ce faci aici?" "Să trăieşti, domnul comandant, bine mersi." Inevitabila înjurătură ce a urmat: "Mersi în aia mă-tii" a stins incidentul. Nu şi mirarea turcului care, vedea că lumea râde de ceea ce i s-a întâmplat şi nu putea înţelege de ce" (p. 180).

Am lăsat pentru final un eseu ce s-ar putea intitula: 'Poezia - mijloc de recuperare a sinelui', de o mare însemnătate pentru orice cititor al cărţilor privitoare la detenţia politică sub comunişti, pentru că el luminează splendid locul poeziei în viaţa de zi de zi a condamnatului politic, în orice loc de ispăşire s-ar fi găsit el. În cele ce urmează, cititorul va afla o faţă inedită a poeziei, după trecerea multor milenii de creare a ei şi de exultare prin ea.

"*Eu nu ştiu, şi apoi, la ce bun - poeţii în vremi de restrişte?*" , citează autorul un stih de Hölderlin, din poemul **Pâine şi Vin** . "*Pentru mine, acest celebru vers, de o actualitate evidentă, e o mai veche obsesie a mea şi, nu mai puţin, o gravă nedumerire. Câtă interogaţie, câte îndoieli, câtă afirmaţie şi câte incertitudini se află condensate în el? La ce bun poeţii, când cărţile lor nu pot să apară sau, dacă apar, nu se citesc? La ce bun poeţii, când interesul pentru poezie e copleşit, în occident de huzur, la noi de sărăcie, pretutindeni de isteria muzicii pop sau rock? Aserţiunea că poezia, cultura în general, e un apanaj al aleşilor, nu mi se pare de acceptat. Dimpotrivă. Statutul ei e unul ontologic, dovadă amploarea la care a ajuns fenomenul în puşcării. Iată, fac o afirmaţie scandaloasă: nu omul face cultura, cultura îl face pe om; nu poetul iscă poezia, poezia îşi zămisleşte poeţii, aşa după cum adevărul zămisleşte libertatea, aşa după*

cum pâinea cea de toate zilele ne condiţionează şi ne susţine trupeşte. Experienţa anilor de detenţie mi-a revelat această taină a mântuirii prin poezie, a mântuirii prin cuvânt, prin cuvântul rostit. Nu e vorba de vreo retorică sau de figuri de stil, menite să impresioneze. Cum ar putea-o face? E vorba de o realitate existenţială, în ce mă priveşte, de netăgăduit. În urma demascărilor de la Piteşti şi Gherla, retras în mine însumi ca într-o inexpugnabilă carapace, ca într-o criptă, mi-am acceptat condiţia de mormânt încă viu. Clinic, nu eram mort. Antropologic, având în vedere refuzul, devenit funciar, de a comunica, atât cu exteriorul, presupus a fi irefutabil primejdios, ostil, saturat, ca un burete ud, de violenţă şi delaţiune, cât şi cu propriile mele amintiri, cu propriul meu trecut, da! Nu e, prin urmare, deplasată afirmaţia că în ziua în care, somat de nu ştiu ce demon, la Aiud fiind, am încropit primul meu vers arestat, m-am născut a doua oară, prin poezie, eu care, liber fiind, nu am slujit poezia, mai mult am trădat-o. Primele lanţuri care au cedat au fost acelea care mă ţineau răstignit, pe crucea fără speranţă a unui prezent perpetuu, împiedicându-mă să-mi simt rădăcinile şi să-mi asum trecutul. Efectul: introspecţia lirică, prin mijlocirea poemului scurt, de formă fixă, sau evaziunea, aparent epică, prin intermediul baladei extrapolate. Treptat, treptat, în interiorul universului concentraţionar, pe de o parte, în întunericul în care vegetam, pe de alta, prindea consistenţă un alt univers, cel poetic, pe cât de inefabil, pe atât de reconfortant. Reconfortant întrucât nu era nici artificios, nici de împrumut; îmi aparţinea în totalitate, fiindu-mi consubstanţial. Atâta doar că, pentru a-l descoperi au fost necesare suferinţa şi timpul şi ispita Satanei. Nevoia de a comunica versurile, în circumstanţele date, un impuls cu totul nou, nu doar pentru a fi memorate, cât pentru a fi confirmate, a reîntemeiat apoi încrederea în semeni, în buna lor credinţă. Cu fiecare strofă învăţată de omul de lângă mine, cu fiecare lovitură de piatră, în ţeava caloriferului, prin intermediul căruia versurile, cu sutele, ajungeau la urechile altor şi altor camarazi, teama se risipea, ca ceara în para focului, iar eu redeveneam om capabil să mă bucur, capabil să răspândesc bucurie (uneori şi invidie), şi, nu în ultimul rând, capabil să îmi asum riscuri, şi nu puţine. În temniţă, poezia şi-a răscumpărat dreptul de a exista, nu o dată, cu sângele credincioşilor ei, urmărirea vinovaţilor cutezători prelungindu-se până în zilele revoluţiei din 1989 şi, într-o anume măsură, şi după. La interval de peste un deceniu, anchete, tracasări, confiscări de manuscrise şi, poate, chiar ruguri. Câte din manuscrisele confiscate vor mai fi existând, cine ştie? Ceea ce ştiu însă e faptul că ne găsim în faţa unui mister ce nu poate fi în nici un fel zădărnicit, întrucât raţiunea de a fi a poeziei universului concentraţionar rezidă, nu în obiect, ci în act. Faptul de a o fi scris - impropriu spus, despre creion şi hârtie neputând fi vorba -, ca şi acela de a o fi memorizat, e relevant, nu poemul ca atare. Actul modifică sufletul. Poemul poate fi confiscat, poate fi tezaurizat, poate fi ars; actul, odată produs, nu. Subzistă în această stare de lucruri paradoxul oricărei taine, în speţă acela de a scrie şi de a învăţa, fără speranţa explicită de a-ţi vedea poemele în situaţia de a putea fi şi publicate. (...) ***"Scris este: Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu*** *" (Mat. Cap. 4, 1-4). În umbra celulei, sub bolta fără lumină a minelor de plumb, alături de libărci şi trupuri schiloade, neînsufleţite*

uneori, împreună cu rugăciunea, poezia a fost un asemenea cuvânt, nu mântuit, prin rostire, cum spune Lucian Blaga, ci mântuitor. Un omagiu mai deplin decât acesta, adus poeziei, consider că nu e cu putinţă. Poeţii, şi vechi şi noi, în chiar aceste vremi de restrişte, pot să se bucure cum, la timpul său, nu s-a putut bucura Hölderlin. În temniţele comuniste din România, poezia a fost convertită - în intimitatea lui, procesul îmi scapă - în pâine şi vin, în trup şi sânge sacru. Şi cât de bine şi frumos ar fi ca această convertire să rămână un bun câştigat" (p. 214-216).

Nici o altă vorbă nu se cuvine adăugată. Repetând o propoziţie înscrisă în sufletele noastre, ale tuturora, rămasă nouă de la Will Shakespeare: "*Restul este tăcere*" , ne luăm rămas bun de la acest mare cântăreţ al poeziei de temniţă, Viorel Gheorghiţă.

Cronica de la Vâlcea a lui Aristide Ionescu

Aristide Ionescu, originar din comuna Ştefăneşti, înflorind la 7 kilometri de Drăgăşani, fiul lui Ion Ionescu, producător de băuturi alcoolice (adăpostea în pivniţă vase cu o capacitate totală de 10 vagoane de vin şi ţuică), s-a opus ruşilor, de nevoie, încă de la vârsta de 22 ani, când, coborând din deal, unde se ascunseseră ai săi de frica năvălitorilor, i-a găsit pe cei din urmă tocmai pe când le jefuiau gospodăria; iar unul dintre pifanii roşii, gătindu-se a-l altoi cu o spiţă de la roata căruţei, tânărul îl îmbrânci, dându-l tava şi-n tărbacă pe treptele beciului, şi ţâşni spre cimitir, unde, ascuns după o cruce, îl aşteptă strângând în pumn un pistol de 6,35 mm. După o căutare călare ce dură un ceas de încordare şi spaime, bolşevicul renunţă. Acest eveniment şi condiţia generală a românului tot mai mizeră în urma cotropirii 'aliaţilor' de la răsărit - foarte amănunţit analizată la nivelul întregii ţări - îl pregăteau la o opoziţie dârză faţă de noul regim.

Se adăugară, rând pe rând, impresii şi tresăriri ale vrăjmăşiei împotriva străinilor şi a 'ordinii' noi impuse de ei.

"*N-am uitat niciodată ochii negri ai unei fetiţe de 8-9 ani strivită de roţile unui autocamion al armatei sovietice. Am fost martorul acestei scene zguduitoare care a avut loc pe bulevardul gării din Craiova. Deşi şoferul a văzut că a strivit-o, n-a schiţat nici o intenţie de a opri. M-am repezit la ea s-o ridic, dar pieptul şi o parte din bazin îi erau strivite şi sângele curgea năvalnic. Numai capul îi era întreg. Avea faţa albă încadrată de un păr auriu şi ochii deschişi, negri, priveau a mirare, o mirare nevinovată. În clipa aceea am avut impresia că am înaintea mea o icoană. M-am închinat, am îngenunchiat şi am sărutat-o pe frunte. S-au oprit trecătorii şi m-au întrebat dacă este fiica mea. Am stat un timp lângă ea cu sufletul împietrit de durere, zicându-mi: "Doamne! cum este cu putinţă?" apoi am plecat încet spre centrul oraşului cu inima ca plumbul. Pe drum am întâlnit o femeie care striga disperată: "Copila mea, copila mea!" Am înţeles că era mama ei. Aflase de nenorocire şi se ducea să-şi ia fiica*" (p. 10).

Remarcăm că istorisirea cinsteşte adevărul fără a-l încărca cu zorzoane menite tulburării afective a cititorului. Poate că termenul cel mai potrivit pentru caracterizarea naraţiunii lui Aristide Ionescu este: decenţa tensionată; şi e de la sine înţeles că ea derivă din modestia sa. Fără s-o

menţioneze anume, autorul nu se simte scriitor, ci acela care aduce o mărturie despre o epocă şi despre Români, ţinută foarte potrivită acestui tip de memorialistică şi respectată până la capăt de el. Nu mă sfiesc să cred că am înaintea ochilor, sub titlul: " **Dacă vine ora "H" pe cine putem conta? - File de jurnal -"** ceea ce se numeşte îndeobşte: o contribuţie contemporană cronicărească.

" *Pe la jumătatea lui octombrie* (1944; n. n.) *, din fiecare comună au fost arestaţi susţinători ai regimului legionar. Pe lângă aceştia au fost arestaţi şi câţiva suspecţi care puteau pune în pericol securitatea armatelor sovietice. Pe lista suspecţilor au fost puşi şi cei care nu erau pe placul jandarmilor mai mult sau mai puţin răzbunători. Aşa am fost trecut şi eu*" (p.11). Respectivii au fost internaţi într-un lagăr la Râmnicul Vâlcea, dar nu numai; memorialistul a nimerit într-o vilă din Olăneşti. Prilej de pomenire a colegilor lăgărişti şi cu aceeaşi ocazie şi una dintre rarele tentative din întreaga naraţiune de relatare a unor întâmplări cu caracter comic, ceea ce nu se potriveşte sobrietăţii autorului.

" *Am cunoscut astfel pe unii dintre legionarii din Rm. Vâlcea. Unii erau oameni blânzi, astfel poetul Radu Gyr (figură tipică de evreu). Era o fire plăcută cu care nu te săturai discutând*" (p. 12). Depănând seria patronimelor celor întâlniţi, ajunge şi la " *ziaristul Victor Medrea de la Voineasa - Vâlcea, fost ministru al propagandei în septembrie 1940 - ianuarie 1941. Un om stilat, inteligent, un povestitor desăvârşit. Spunea cu mult haz că o dată, pe când era ataşat de presă în Grecia, a întrebat pe un ziarist grec de ce la ei pe masa din Altarul Patriarhiei este telefon, deoarece în România nu există. Grecul mi-a răspuns că el nu ştie să existe la ei aşa ceva. Atunci Medrea opreşte un taxi şi împreună cu grecul pleacă spre Patriarhie să se convingă. Pe drum, grecul întreabă "de ce să existe telefon pe masa din Altar?". "Ştiu eu, răspunde Medrea, poate să întrebe patriarhul înainte de a face pomenirile ce guvern să binecuvânteze"... În această perioadă în Grecia se schimbau foarte des guvernele. Rezultatul a fost că grecii au solicitat rechemarea lui în ţară*" (idem).

Aflăm o informaţie importantă, spre lauda guvernului şi armatei române, privitoare la acel an confuz, când ne-am pomenit aliaţi peste noapte cu foştii noştri inamici: " *Ni s-a spus că suntem acolo ca să se asigure spatele frontului, iar dacă vor veni să ne ridice ruşii pentru deportare în Rusia, comandamentul lagărului a*re ordin de la generalul de interne *Aldea* (formulare improprie, ca atâtea altele din cărţile luate în seamă; n. n.) *, să ne apere şi să ne înarmeze şi pe noi, pentru ca împreună cu paza militară să rezistăm până vor veni întăriri*" (idem). Nu aceeaşi independenţă de gândire, nici aceeaşi demnitate naţională şi nici aceeaşi fraternizare a tuturor Românilor reies din consemnările lui Onisifor Ghibu, puse pe hârtie peste un an, după cum s-a văzut.

Şase săptămâni mai târziu şi acest cel mai june reţinut fu eliberat.

Pentru mai buna cunoaştere a cuprinderii Bisericii Ortodoxe Române, de la începuturi, în valul ideologic ateu ce s-a revărsat peste Ţara noastră, o întâmplare a lui Aristide Ionescu slujeşte defrişării acelor ani întunecoşi:

" *La jumătatea lunii oc*tombrie (1945; n. n.) *a venit la mine acasă un tânăr care mi-a spus că este băiatul preotului Marina din Rm. Vâlcea (patriarhul ţării de mai târziu sub numele Justinian) să-mi propună să fiu numit şeful tineretului comunist din plasa Drăgăşani. Era perioada de organizare a*

PCR, care la ţară nu avea adepţi."

Pare curios că s-a adresat unui fost lăgărist, abia eliberat. Cum motivul reţinerii celui din urmă nu fusese limpezit, este de bănuit că ea s-a petrecut tocmai pentru a câştiga acest om, prin spaimă, în vederea folosirii lui de către noua putere. Pare lucru de mirare. Cum să arestezi un ins ca apoi să-l pui să te slujească? Acesta este secretul sistemei pedagogice ce va triumfa în reeducări: numai acela ce-ţi învaţă frica te va asculta orbeşte.

"*Mi-a povestit că în vara anului 1944, când era în clasa a VII-a a fost exmatriculat din Liceul Militar Craiova pentru propagandă subversivă. Mi-a expus programul UTC, care mi s-a părut foarte atrăgător. Programul repara nedreptatea socială pe care o vedeam şi eu, deşi făceam parte din burghezie. Eram preocupat de suferinţele sărăcimii şi de multe ori încercam să îndrept câte ceva. (...) Constatam astfel că programul UTC repara într-un fel aceste nedreptăţi, dar nu intuiam că se vor crea altele. Ca român nemulţumit de faptul că ruşii ne-au luat Basarabia, l-am întrebat: "Dacă ruşii au aplicat acest program reparând nedreptăţile urmând ca şi noi să-l aplicăm cu acelaşi efect, atunci de ce au făcut anexiuni teritoriale? Basarabia a fost a noastră până în 1812 şi prin pacea dintre ruşi şi turci, de la Bucureşti, ne-a fost luată. Din 1918, am luat-o înapoi şi acum în 1940 au anexat-o iar şi pe deasupra şi Bucovina, care n-a fost niciodată a lor. Urmare a convenţiei dintre turci şi austrieci Turcia a cedat Austriei - Bucovina, dar n-a fost niciodată rusească.*

La această întrebare, fiul lui Marina a spus că nu este pregătit să-mi răspundă, dar se va documenta şi va reveni.

Nu l-am mai văzut niciodată" (p. 13). Cu toate că tatăl său a fost un patriarh care lăsa impresia a-şi iubi Biserica şi a încercat s-o păzească de satanizare, cât i-a stat în putinţă (dar prea puţine au depins şi de el), nici el n-a venit vreodată în faţa neamului să facă lumină asupra durerilor acestuia - ceea ce umbreşte cumplit binele tocmit de întâistătător, contrazicând menirea sa creştină: a lăsat Românii pradă celui mai odios regim din întreaga istorie a noastră, ba şi ateu şi chiar a făcut toate eforturile pentru întemeierea acestui blestem peste sufletele noastre; iar preoţii săi ortodocşi, aidoma puzderiei de mireni ce le umpleau bisericile, au căzut loviţi de comunism, în temniţe, lagăre sau decrepitudine materială şi morală.

A doua arestare a avut loc cu prilejul alegerilor falsificate din noiembrie 1946. Împotriva regulamentului, comisia tergiversa comunicarea rezultatului voturilor. Aceia care se îngrămădeau dincolo de prag în baionetele celor două santinele vociferau pe când ostaşii ameninţau liota ce-şi desfăcuse piepturile cerând să fie împuşcată. Un camion cu muncitori forestieri îmbrăcaţi în veşminte militare a fost adus şi a deschis focul împotriva disperaţilor din uliţă. ('Mineriadele' acelei vremi; sistemele comuniştilor nu se vor schimba niciodată...!). "*Toată lumea se aruncă în şanţuri. Au fost luaţi din şanţ (...) reprezentanţii PNŢ şi PNL, pe care i-au dus cu forţa în centrul de votare şi i-au obligat să semneze procesul verbal modificat: 3.500 voturi BPD (soarele) şi 46 voturi - PNŢ*" (p. 15). Deoarece autorul s-a impus printre organizatorii rezistenţei, hotărî să nu fugă, pentru a nu-şi părăsi colegii fruntaşi ai opoziţiei. La prânzul zilei de 20 noiembrie 1948, după o percheziţie, cinci-şase dintre pseudomilitarii ce trăseseră asupra

electoratului îl urcară în autocamion, îl " *bătură zdravăn, în special la faţă*" , şi-l închiseră într-un closet, în Horezu, sub pază. Coborând seara, evadă pe fereastra îngustă. Izbuti să rămână mult timp fugar. Pe 29 decembrie 1948, zărit şi vândut de către un tovarăş la bătutul mingii, din copilărie, fu arestat în Rm. Vâlcea. În cătuşe, a fost condus la Craiova, unde auzi porunca: "*Scrie tot ce ştii de când te-a ouat mă-ta!*" (p. 16).

Norocul lui Aristide Ionescu era că Securitatea nu fusese bine informată asupra identităţii lui. Ofiţerii socoteau că numele său de alint, Bebe, indica pe un altul, deci îl terorizau să mărturisească ce ştia despre rolul jucat de 'Bebe' cu prilejul alegerilor, 'acela' fiind acuzat public şi într-o notă din ziarul local **Orizontul** : "*Votarea în jud. Vâlcea a decurs normal în afară de comuna Cristăneşti, unde Bebe Ionescu şi soţia acestuia, Lucia, au atacat armata cu lemne şi pietre. În urma acestui atac, armata a deschis foc*" (p. 16).

Eliberat, apucă să sărbătorească Anul Nou cu ai săi.

În primele luni din 1949, ofiţeri din diverse zone prielnice, organizară rezistenţa armată în munţi. Pe plan local, Maiorul Creţu, slătinean, şi locotenetul Simescu (Piatra-Olt-gară) înarmară grupul din munţii Arnota, pe când locotenentul Toma Arnăuţoiu organiza retragerea în munţii Muscelului, colonelul Atanasescu pe aceea din Pădurea Sarului, iar colonelul Arsenescu la Şuici. Autorul nefiind unul dintre combatanţi, ci doar un binevoitor care le-a dat ajutoare, face confuzii, căci nu cunoştea bine lucrurile. Astfel, locotenetul Arnăuţoiu este 'uns' de el căpitan de aviaţie, ceea ce nu corespunde adevărului, iar la p. 25, grupul de la Pădurea Sarului, condus de colonelul Atanasescu (p. 21), apare condus de colonelul Enăchescu.

Aristide Ionescu a fost din nou arestat în acelaşi an, dimpreună cu combatanţii din Arnota.

Voi reţine din cele ce urmează menţionarea unei confruntări dintre Corneliu Coposu şi un caraliu, la penitenciarul Craiova, pentru o anumită informaţie privitoare la condiţiile în care a studiat cel dintâi:

" *Cornel Coposu (dr. în drept) era cu hârdăul să-l spele la robinet. Primul gardian îl zoreşte: "Hai mai repede, bă, că nu eşti aici la pension" şi-l loveşte. Coposu îi răspunde: "Uiţi că sunt deţinut politic şi nu criminal?" - "Dar când erai tu ministru de interne - răspunde gardianul - ştii cum i-ai chinuit pe ai noştri iar pe noi ne-ai ţinut în întuneric?" Coposu îl priveşte de sus (era foarte înalt) şi-i spune: "Eşti prea mic să ştii aceste lucruri. Fiind în ministerul de interne, am mers în inspecţie la închisoarea Doftana unde am găsit deţinuţi politici comunişti, care aveau alimente şi conserve primite de la "Ajutorul Roşu", sute de broşuri şi fiecare avea masă şi hârtie de scris. Eu, în afară de o gamelă, o lingură, un pat şi un hârdău, ce am în celulă? Cât despre întunericul în care spui că aţi fost ţinuţi, află că şi eu sunt din Ardeal, am dat meditaţii să pot termina liceul şi două facultăţi. Pe dumneata cine te-a oprit?*"

Răspunsul deţinutului Coposu l-a înfuriat rău pe gardian care l-a lovit din nou cu bastonul, împingându-l spre celular" (p. 29-30).

Ce se pregătea cu adevărat deţinuţilor politici opozanţi ai acelor comunişti de odinioară ajunşi acum la putere avea să afle Aristide Ionescu foarte curând.

" *La Jilava am întâlnit un grup de 100 de deţinuţi politici, studenţi aduşi de la închisoarea de la Piteşti fiind în drum spre Tg. Ocna unde era închisoare pentru tineri suferinzi* (de fapt, pentru tuberculoşi; n. n.) *. Erau într-o stare de anemie de nedescris. Mulţi cu febră şi tuse specifică T.B.C.-ului. Toţi erau tăcuţi ca nişte mumii. Nu puteai lega două vorbe cu ei pe nici-un subiect. Dacă vorbeai de mâncare că-i proastă, zâmbeau şi nu-ţi răspundeau. M-am interesat de ce nu-i internau în spital pe cei care aveau febră, dar ei zâmbeau şi nu răspundeau. Întrebaţi de speranţe şi gânduri de viitor, ei zâmbeau şi nu răspundeau. Am făcut multe încercări să leg o conversaţie cu zeci de tineri ca mine, dar ei zâmbeau păstrând în continuare aceeaşi tăcere cumplită. Ceea ce te uimea e că nu vorbeau nici între ei.(...) Mi-am pus în acest timp zeci de întrebări referitoare la deţinuţii politici studenţi, veniţi de la închisoarea din Piteşti. De ce nu voiau să vorbească, doar eram între deţinuţi politici? Dar ei se comportau de parcă ar fi avut fiecare câte un gardian în spatele lui! Să fie muţi? Să fie toţi afectaţi pe fond nervos? După circa doi ani, când am trecut prin reeducarea prin tortură am înţeles tăcerea lor*" (p. 31). Repetarea stilistică a acelei antonimii de comportament (" *zâmbeau şi tăceau*", cu încărcătură sumbră) crează un fond misterios tabloului şi se află în contrast (bine chibzuit) cu nerăbdarea investigatoare a celuilalt tânăr, de o vârstă cu piteştenii, însetat de convorbiri cu cei de o seamă cu el, de schimburi de opinii cu membrii generaţiei sale, care aveau mai multă experienţă a vieţii de puşcărie decât el şi-i puteau revela tainele supravieţuirii şi ale învingerii de sine, ca unii care trecuseră prin atare şcolire damnată. Dar ei zâmbeau şi tăceau. Eventual tuşeau.

În ianuarie 1950, Aristide Ionescu ajunse la Gherla.

Voi întrerupe firul istorisirii, pentru a mă opri la unele cugetări legate de cultura orală specifică existenţei comune în penitenciarele pentru politici. Ele trebuie să reţină atenţia folcloriştilor şi etnologilor, singurii specializaţi în problematica acestei culturi orale care, în condiţiile speciale ale detenţiei, posedă cu totul alte caracteristici decât creaţia folclorică şi corespunzătoarea cultură populară.

" *Fenomenul care a făcut cele mai multe victime în rândul deţinuţilor politici a fost acela dat de chinurile înfometării, urmat de scăderea moralului - sfârşitul speranţelor - după care venea prăbuşirea totală, starea în care deţinutul politic îşi aştepta liniştit moartea considerând-o unica salvare.*

De aceea, ca să nu ajungem la o asemenea stare de spirit, din dorinţa de a apuca şi noi ziua eliberării, încercam să povestim diferite întâmplări, mai mult sau mai puţin hazlii, care aveau darul de a risipi tristeţea. Mai mult chiar. În timpul unei asemenea povestiri, atât povestitorul cât şi ascultătorii aveau senzaţia că se află afară, în libertate, acolo lângă personajele din povestire şi în aceste momente ne simţeam descătuşaţi. Cu cât povestea era mai autentică cu atât implicarea noastră în viaţa eroilor era mai intensă" (p. 35).

Îmi amintesc o însemnare de jurnal a lui Mircea Eliade, o remarcă esenţială pentru definirea literaturii şi a artelor în general: psihicul uman are nevoie de naraţiune ca trupul de apă sau hrană (condensând şi plasticizând gândirea lui: adică nevoia respectivă aparţine structurii înseşi a psihicului). Nu este locul potrivit aci pentru argumentarea acestei păreri, nici pentru

ilustrarea valorii ei antropologice, însă doresc să reţinem faptul că deţinuţii politici, al căror purtător de cuvânt acum este memorialistul discutat, nu numai că au decriptat această lege a psihicului, insuficient argumentată ca atare de istoricul religiilor - şi ce păcat că aşa s-a întâmplat! -, ci au şi folosit-o cu caracter preventiv curativ. Va să zică, din cele expuse de Aristide Ionescu, naraţiunile ascultate aveau rolul de proiectare a povestitorului şi a ascultătorilor în afara graniţelor lor psihice şi afective impuse de condiţionarea temniţei, ceea ce, adăugăm, le aducea deţinuţilor o împrospătare a forţelor, pe lângă o odihnă a tensiunii interioare. Este vorba de îmbogăţirea lăuntrică pe care ţi-o aduce contactul cu existenţe necunoscute până aici, cu semeni pe care povestirea îi esenţializează, dacă este făcută cu talent, adică atunci când are caracter literar. Căci, orice ar crede specialiştii, literatura este mai mult decât literatură; ea este mijloc de transcendere a fiinţei umane.

Autorul merge mai departe cu consideraţiile asupra puterii de a modifica, prin imaginar, stările, putere înmagazinată şi în astfel de povestiri spuse în puşcărie: " *Acasă, la gura sobei, întâmplările în care personajele umblau prin frig te făceau să simţi parcă o răcoare, în schimb în închisoare aveau darul de a ne întări la frig. Un fenomen greu de explicat. Acultând povestirea în care eroii întâmpinau cu stoicism frigul şi zăpada, în subconştient avea loc o comparaţie între frigul imaginat şi cel din celulă care, parcă, nu-ţi mai pătrundea atât de adânc în mădulare*" (p. 36). Constatarea nu mi se pare deloc lipsită de însemnătate: într-adevăr, trăirile din închipuire sunt mult mai intense decât cele autentice, ca şi trăirile onirice. Mai mult, unul dintre rosturile depănării rituale orale a miturilor în auzul credincioşilor este cel menţionat mai sus: să ajute la trecerea prin greutăţile inerente oricărei vieţi.

Deoarece demascările se apropiau cu paşi urieşeşti şi de Aristide Ionescu, e potrivit să cântărim cine era el şi cum fusese el pregătit pentru viaţă de către părinţi.

" *Tata îşi păstrase cravaşa care a avut un loc de seamă în educarea noastră. Pentru a ne imprima de mici disciplina, evitând astfel hărmălaia, stabilise unele reguli din care redau:*

- celui mai mare să-i spui "nene" şi "dumneata";

- nu aveai voie să loveşti pe altul. Trebuia să raportezi tatei;

- să execuţi ce-ţi spune cel mai mare decât tine;

*- în timpul mesei nu se vorb*eşte;

- la masă să nu laşi nimic în farfurie din porţia ce ţi se serveşte (iniţial erai întrebat cât doreşti, nu ce doreşti, căci mâncarea era aceeaşi pentru toţi. (...); între mese nu aveai voie să ceri ceva de mâncare.

Seara la culcare, hainele erau aşezate de fiecare pe un scaun, într-o anumită ordine. Se întindea cureaua de la pantaloni peste care se aşezau hainele ce erau dezbrăcate. Totul se strângea cu cureaua şi efectele astfel pregătite puteau fi controlate.

Dimineaţa, dacă întreba cineva: unde-mi este un ciorap (sau alt obiect), primea la palmă o cravaşă - dacă era auzit de tata. Fetele care dormeau separat erau exceptate de la aceste reguli" (p. 40-41).

Sosirea a 150 de studenţi în Gherla aduse schimbări importante în organizarea penitenciarului: ei înlocuiră plantoanele. Condamnaţii fură pritociţi, mutaţi în camere unde erau amestecaţi cu studenţii. Se

introduceau de la sine în fiecare grup existent. " *Chiar de la început studenţii s-au arătat foarte curioşi. Doreau să ştie ce veşti aveam de afară şi prin cine le primeam, din ce grupare am făcut parte şi pentru ce am fost condamnaţi, cine dintre ai noştri a scăpat nearestat etc. În aceeaşi ordine de idei ne întrebau dacă avem cunoştinţe de arme care ar putea fi folosite la momentul potrivit, la cine sunt ascunse, cine mai ştie de ele. De asemeni îi interesa problema aurului. Dacă are cineva ascuns aur cu care s-ar putea cumpara arme la ora H şi vorbeau în aşa fel încât te lăsau să înţelegi că momentul este foarte aproape şi ei sunt bine organizaţi pentru asta. Ne mai lăsau să înţelegem că se pregăteşte o evadare în masă şi doreau să ştie pe cine se putea conta, atât dintre deţinuţi cât şi dintre gardieni, apoi ne mai întrebau cum credem noi c-ar trebui pedepsiţi, la momentul potrivit, trădătorii deţinuţi, plantoanele şi gardienii. Unii răspundeau plini de încredere, se ivise astfel o speranţă. Dar ne uimea faptul că peste trei săptămâni se produceau din nou schimbări în celule. Noile plantoane, studenţii, veneau cu liste nominale. Erai strigat şi treceai în camera fixată. Aici, alte figuri noi şi câte 4-5 studenţi, alţii decât cei pe care-i văzusei. Aceşti noi studenţi discutau cu fiecare în parte aceleaşi probleme. După două săptămâni altă schimbare, în altă cameră, alţi studenţi cu aceleaşi întrebări. Asta a durat până la sfârşitul lui martie, când 250 de deţinuţi, între care eram şi eu, au fost cazaţi în camerele 55, 56 şi 57. Ni s-au luat priciurile şi am pus rogojina direct pe ciment. Ne înveleam fiecare cu pătura lui. Aceste camere n-au mai fost scoase o jumătate de oră la plimbare, deci eram izolaţi*" (p. 43).

Imixtiunea în gândirea intimă a celorlalţi, săvârşită de studenţi, creşte, tot creşte fioros. Şoaptele, însoţite de promisiuni făcute cu jumătate de gură, sunt ispititoare; grăiesc despre o mândrie curată a tinereţii ce nu se lasă învinsă de disperare, despre structura sufletească de oţel a celor arestaţi anterior. Trece prin dreptul nărilor avide secretul unei organizaţii interne, în penitenciar, ce nu va fi zdrobită dacă i te alături şi tu: totul este să-i produci informaţiile cele mai exacte asupra tuturor celor gata de luptă şi sacrificiu şi a simpatizanţilor în haine militare comuniste ai opozanţilor. Ora H! Mult aşteptata, mult râvnita oră H! Despre ea este vorba: evadarea întregii închisori, ajungerea la arme, cumpărarea altora... Ora răzbunării! Ora când şi vânzătorii de dincoace de gratii vor fi pedepsiţi...

Şi, într-o planificare perfectă, oamenii sunt vărsaţi dintr-o cameră într-alta şi din nou înghesuiţi cu întrebările şi cu provocările - să nu scape vigilenţei reeducaţilor nici un gând primejdios ce ar străbate capetele 'bandiţilor', fiindcă nu mai este mult şi aceştia vor fi acuzaţi în public şi determinaţi, prin propriile lor declaraţii, să-şi acuze prietenii, rudele şi, mai ales să se inculpe pe ei înşişi. În nici o altă carte despre reeducări, descrierea acestei perioade de tatonare şi de tragere de limbă nu este, pe cât de mică, pe atât de zguduitoare şi de completă ca cea de aici. Oare celelalte victime memorialiste n-au fost suficient de conştiente de cele prin care treceau sau au preferat să nu-şi spovedească naivitatea, ori faptul că ele însele, mai târziu, după reeducare, fiind obligate să facă aceleaşi servicii lui Ţurcanu ca aceia care acum adunau note mentale despre activitatea şi gândurile noilor veniţi, s-au sfiit să declare abjectul unor atari purtări (oricât de scuzabilă ar putea deveni prin scrutarea chinurilor

suferite până a ajunge aici)? Sau, mult mai simplu, torturile ulterioare au şters acuitatea imaginii acelor clipe anterioare. Oricum, Aristide Ionescu pare mult mai sensibil ca alţii la purtările de tip Iuda.

Pe data de 11 aprilie 1951 aproximativ 80 deţinuţi din cele trei camere menţionate au fost scoşi în curtea Gherlei, în temeiul unei liste, deci aleşi cu grijă. Erau aşteptaţi. " *Mi-am dat seama că directorul era în stare de ebrietate, în formă dârză* (Autorul ezită dacă era vorba despre Gheorghiu sau Goiciu; n. n.). *Ne-a spus că fiind Sfintele Paşte vrea să le sărbătorim împreună. Ne-a aşezat pe toţi lângă o latură a clădirii, care era în formă de U, şi ne-a poruncit să mergem ca broasca până la cealaltă latură cam 70 m. A promis că cine va ajunge în primii zece va fi trimis la cameră, iar cei rămaşi în urmă vor fi loviţi (şi ne-a arătat o bâtă în formă de par) cu care se pun porumbii în Oltenia. Aveam 30 ani neîmpliniţi şi ca fost jucător de fotbal aş fi ajuns uşor între primii zece, dar nu l-am crezut şi am ajuns intenţionat cam al 15-lea. În aşteptarea sosirii celorlalţi am asistat la un spectacol înfiorător: Ultimul era marele specialist în agricultură - Pană - fost ministru al agriculturii, în vârstă de 68-70 de ani, pe care directorul îl lovea sălbatic în cap, pe unde nimerea. Până şi alţi 15 deţinuţi care rămăseseră în urmă au fost bătuţi crunt până n-au mai mişcat. ştiu că nu mult după acea întâmplare, Pană a decedat. Un intelectual de seamă al ţării, un om de caracter şi de bună condiţie, o minte luminată, un specialist în domeniu să moară în urma unei bătăi cumplite aplicată de o gorilă brutală, incultă şi inumană!*

Noi, cei care reuşisem să ajungem la punctul final am fost puşi să repetăm cursa la zidul opus şi, într-adevăr, primii zece care au ajuns au fost trimişi înăuntru, dar nu în cameră, ci am fost opriţi la parterul închisorii, unde era ciment pe jos. Am fost obligaţi să ne dezbrăcăm până la brâu şi să ne culcăm cu faţa în jos pe ciment, cu braţele întinse lateral, în formă de cruce. S- a turnat peste fiecare apă rece şi un gardian controla în permanenţă dacă aveam pieptul lipit de ciment. Dacă i se părea ceva te apăsa cu cizma. Mulţi s-au îmbolnăvit. În camera 57 unde eram eu, au fost opt inşi cu pneumonie. În camerele 55, 56 şi 57 nu era nici un deţinut student şi nu pricepeam de ce, când ei purtaseră discuţiile cele mai tari la adresa regimului şi noi îi cunoşteam ca cei mai dârzi în principii. (...)

Într-o zi, când uşa camerei era deschisă (căci ni se servea masa cu polonicul în gamelă), am auzit un strigăt înfiorător: "Aici suntem bătuţi!" şi un deţinut de la camera 101 a sărit peste balustradă şi a căzut pe ciment făcându-se praf " (p. 44).

Cei care asistaseră la scenă, măcar prin participare auditivă, rămaseră cu întrebările fără răspuns, cu privire la acea nenorocire. Abia toamna fură mutaţi aiurea.

Fragmentul este preţios, căci sunt absente din memorialistica reeducărilor scene de tortură aplicată direct de conducerea penitenciarelor, exceptând scurta scriere a lui Eugen Măgirescu; nici această implicare a conducerii n-ar fi avut loc dacă nu se îmbăta comandantul până la uitarea consemnelor primite de a rămâne în afara conului de lumină ce-i aducea în prim plan pe reeducatori. Din întâmplarea aceasta, se deduce cu claritate că scopul final al reeducărilor era distrugerea definitivă a tineretului, dar nu prin bătaie, ci prin 'moarte naturală' - boala -, deşi provocată. Dealtfel, un regim similar aplica în

1957-1958 gardianul Todea în aceeaşi închisoare: când intra în tură, ne poruncea să vărsăm hârdăul cu apă de băut pe ciment şi ne ordona să ne culcăm pe burtă ori spate în băltoaca răspândită în toată camera, ori ne aşeza turceşte în apă, cu mâinile pe creştet, ţinându-ne astfel opt ore.

Autorul ajunse la camera108, unde avu norocul să-l cunoască pe asistentul lui Nae Ionescu: Axinte Sever Popovici. Sunt curioase ideile ce l-au impresionat din spusele acestuia: " *Nu admitea că* (femeile; n. n.) *pot fi egale bărbaţilor. Spunea că legile societăţii au fost făcute de bărbaţi, fără ca femeile să fi fost consultate, ci doar li s-a impus respectarea lor şi neputând să le respecte - datorită firii lor biologice diferită de a bărbaţilor - sunt obligate la minciună şi perversitate*" (p. 45). Locotenentul politic Avădanei l-a scos pe colegul Sălăjan la o convorbire despre un consătean care avea o armă.. La refuzul aceluia de a declara ceva, i s-a întors: "*Nu vrei să spui? Eu am vrut să te scutesc să ajungi pe mâna ălora unde ai să spui tot*"*...* (idem).

După sinuciderea menţionată, era al doilea avertisment privitor la faptul că se petreceau lucruri de neînţeles la Gherla. Dar nici aceste atenţionări nu puteau fi descifrate. Trecură două săptămâni până la mutarea lui Sălăjan în altă parte. Urmă Aristide Ionescu, care fu condus la camera 105, unde-i regăsi pe cel de mai sus şi pe studentul Ungureanu, cel ce fusese de curând planton şi pe care-l rugase să-l avertizeze pe fratele său să nu-şi dea drumul la gură, deoarece mişunau turnători pretutindeni. "*Seara, după stingere, am văzut că Sălăjan s-a dezbrăcat până la brâu şi un student de la medicină, cu un blachiu ascuţit îi deschidea nişte umflături de pe spate din care scotea puroi. Ca dezinfectant folosea o soluţie de hipermanganat. După care l-a pansat cu feşe rupte din cămaşă. Am întrebat, mirat, de ce nu era dus la punctul sanitar al închisorii. Infirmerie şi spital nu erau decât la Văcăreşti. Studentul mi-a răspuns că nici acolo nu i se făcea mai mult*" (idem). Cel care nu cunoaşte multe din relele lumii, nici când îi apropii lumânarea de ochi tot nu se sperie. La fel şi Aristide Ionescu: vedea acea situaţie deloc în regulă a lui Sălăjan şi, totuşi, nu pricepea că se petreceau lucruri stranii în noua cameră.

Noroc că-l avea pe plantonul Ungureanu cu care să se împrietenească şi să-şi împartă gândurile! " *Timp de două săptămâni am discutat (...) de toate: politică, planuri de viitor şi în plus mi i-a spus şi pe cei doi turnători din cameră de care să mă feresc. Mi-a pus şi el obişnuitele întrebări pe care le puneau studenţii: "DACĂ VINE ORA H PE CINE PUTEM CONTA?* (Această întrebare obsesivă devine inspiratul titlu al memoriilor; n. n.) *Ce arme avem ascunse şi de la cine mai putem procura? Cine a mai făcut parte din organizaţia cu care am fost judecat şi n-a apărut la proces? Ce bani pot procura sau ce obiecte de valoare posed cu care să putem cumpăra arme când va fi momentul? Ce să facem pentru cei care au murit în închisoare? Ce să facem cu deţinuţii "turnători", la ora H? Să-i spânzurăm sau să-i tăiem bucată cu bucată?*" (idem). De unde să-i treacă prin minte că prea semănau iscodirile între ele şi că, dacă apăreau atât de insistent, trebuie să fi existat o explicaţie, că doar nu învăţaseră toţi studenţii acelaşi chestionar de dragul frumuseţii lui!

În ceea ce priveşte banii sau obiectele de valoare, Securitatea,

ascunsă în spatele reeducatorilor, era cel mai interesată de aur; pe bună dreptate cititorul se va întreba de ce. Răspunsul îl deduce din următorul incident: " *În camera 99 unde mă aflam supus supliciului de a sta în şezut cu mâinile la vârful picioarelor, cu altul în cârcă, a fost adus şi fratele meu Ilie şi aşezat direct în poziţia de supliciu. Când a fost adus în cameră, am văzut cum s-a schimbat la faţă şi şi-a muşcat buza de jos. Când ne-am întâlnit, liberi, mi-a spus că trecuse prin "demascare" la închisoarea Piteşti şi de aceea fusese dureros impresionat când a fost adus la Gherla în camera 99. Fire încrezătoare, a fost o pradă uşoară în mâna călăilor în perioada de "informare". La sondajele lor a declarat că nu are arme, dar la ora "H" (oră de care-l asigurau studenţii turnători) va folosi 2.000 buc. cocoşei (monezi de aur) cu care va putea cumpăra multe arme. Când a fost torturat a spus locul exact unde îi avea îngropaţi. A fost pus să scrie soţiei (care nu ştia nimic) locul, via, numărul rândului şi numărul viţei-de-vie (punându-l să facă şi o schiţă). Pe baza descrierii făcute au intrat uşor în posesia "tezaurului", l-au ridicat fără a se fi întocmit vreun act.*"

Acum se înţeleg scopul şi foloasele particulare ale salariaţilor M.A.I., când îi puneau pe alde Ţurcanu şi compania să schingiuiască oamenii până trădau ce valori aveau ascunse şi unde, pentru a şi le însuşi, fără recipisă, declaraţiile fiind smulse fără temei legal..

" *Acest frate al meu, altfel un om foarte bun, renumit tehnician în vinuri şi tot atât de renumit comerciant în zona viticolă Drăgăşani, s-a găsit dezarmat în faţa perversităţii falşilor luptători anticomunişti. Stând pe rogojină în poziţia chinuitoare, bine aleasă de torţionari, ne aruncam pe furiş priviri compătimitoare*" (p. 53).

" *Mi-au fost puse zeci de întrebări, dar nu una după alta, ci pe parcursul conversaţiei. Reţin câteva răspunsuri pe care i le-am dat: "Din organizaţia din care am făcut parte n-am cunoscut decât pe Marinovici, ceilalţi mi-au fost necunoscuţi. Bani, aur, valută nu am, dar am o armă şi apoi la ora H putem dezarma inamicii şi facem astfel rost de arme. Pentru cei care au murit în închisori să dăm pensii familiilor şi să ridicăm monumente în fiecare localitate unde au fost martiri, iar pe acele monumente să fie scrise numele lor. Cu deţinuţii trădători să nu facem crime sau atrocităţi. Au fost omorâţi prea mulţi oameni nejudecaţi ca să facem aceeaşi greşeală. Ar putea avea loc răzbunări personale. Eu propun să fie închişi şi judecaţi de cei în drept, după faptele comise*" (p. 45-46).

Până şi cei complet neavizaţi dintre cititori au sesizat greşelile debitate, ce- l vor costa curând bătăi după bătăi.

" *Într-o zi au fost aduşi în cameră alţi patru studenţi: Ţurcanu, fraţii Levinski şi Ion Popescu, fiul unui colonel din Bucureşti. Chiar din prima seară, Ţurcanu a făcut linişte şi a început să ne vorbească: Ce gânduri avem? Vrem să murim în închisoare când acasă ne aşteaptă, pe unii copiii, pe alţii nevestele, părinţii, fraţii şi surorile? De ce să continuăm să urâm actualul regim din ţară? Putem să recunoaştem că am greşit, să spunem toţi cu ce am greşit şi tot ce n-am spus la proces, astfel să fim iertaţi şi puşi în libertate.*

O jumătate de oră ne-a vorbit pe această temă. Se vedea că derulează o lecţie dinainte învăţată şi a încheiat cam aşa: "Cine vrea să-şi facă DEMASCAREA (auzeam pentru prima oară acest cuvânt) să spună tot

ce ştie, tot ce n-a spus la proces şi să-i denunţe pe toţi cei care au ştiut de activitatea lui, dar să fie absolut sincer, căci pe noi nu ne poate păcăli ca pe cei de la securitate. Aici se spune absolut totul!".

Au ridicat mâna cei doi deţinuţi pe care eu îi bănuiam ca turnători. Li s-a dat cuvântul, iar cei doi însoţitori ai lui Ţurcanu care aveau hârtie şi creion, notau tot. Cei doi deţinuţi au spus că de activitatea lor au ştiut: părinţii, fraţii, surorile. Unul din cei ce-şi făceau demascarea a spus că are şi o armă şi a spus unde o are ascunsă. Eram îngrozit de ceea ce auzeam. Toţi cei pe care-i spuneau puteau fi judecaţi şi condamnaţi pentru "nedenunţare". Ungureanu, care era lângă mine a exclamat: "Canaliile, îşi denunţă familiile!"... A urmat altul şi altul, încât la două noaptea, din cei 34 de deţinuţi, zece îşi făcuseră "demascarea". Ţurcanu a dictat stingerea, dar pentru mine au început chinurile. Nu poate fi explicat abisul în care simţeam că mă afund. Tot restul nopţii un foc m-a mistuit. N-am dormit nici-o clipă. Simţeam o apăsare aprigă pe piept, în inimă un gol imens. Nu puteam înţelege cum aceşti zece tineri studenţi puteau să-şi denunţe cu atâta sânge rece familiile. Era atât de îngrozitor acest lucru, încât mintea mea era depăşită. A doua seară s-a continuat demascarea. Alte mâini ridicate, alte drame, se spuneau numele rudelor, prietenilor, logodnicelor, iar cei doi secretari ai lui Ţurcanu notau mereu. Cu fiecare mână care se ridica să-şi facă DEMASCAREA simţeam cum cobor tot mai mult într-un haos sufletesc. La orele două noaptea mai rămăseseră şase deţinuţi care nu vorbiseră. Au început pentru mine ceasuri de tortură cumplită" (p. 46-47).

Modul de prezentare înşeală. S-ar crede că studenţii, sub imperiul unei inspiraţii satanice ascultau hipnotizaţi de Ţurcanu şi, deîndată ce acesta le-o cerea, treceau la a-şi face demascarea, fără nici un fel de presiune, alta decât psihologică. Se va vedea mai departe cum de s-a ajuns la demascările ce l-au îngrozit pe memorialist.

" *În tot acest timp eram lângă Ungureanu care-mi era un fel de sprijin moral. Unul câte unul şi în a treia seară, cei şase care mai rămăseseră, ridicau mâna să dezvăluie şi ei tainele în care erau implicate sufletele cele mai apropiate lor. Pe la unu noaptea rămăsesem doar eu şi Ungureanu care nu cerusem să vorbim. Eram convins că Ungureanu nu va fi ca ceilalţi, dar după o scurtă pauză, numai ce-l văd că ridică mâna cerând să-şi facă demascarea şi spre stupefacţia mea o face începând a mă acuza pe mine că sunt un "bandit" care l-a influenţat tot timpul să nu se demaşte. El nu vrea să rămână singur în închisorare, de aceea va spune tot ce nu spusese la securitate. Nu pot să descriu ce am simţit în clipa aceea. Un fel de prăbuşire sufletească. Am văzut mai întâi negru înaintea ochilor şi, deşi auzeam tot, nu mai eram în stare să înţeleg. Un fel de haos în care vorbele se ciocneau în toate părţile; un amalgam din care singurul lucru pe care-l mai percepeam era un glas ameninţător de fiară: "Până mâine seară ai timp să te gândeşti, Ionescule!""* (p. 47).

Toate victimile, pe rând, râvnesc la moarte, în atari situaţii. Se dădu stingerea. Aristide Ionescu s-ar fi sinucis; dar două plantoane l-ar fi împiedicat s-o facă, de la prima mişcare suspectă. Copilăreşte, îşi ţinu răsuflarea, să caute înnăbuşirea pe calea aceasta. De bună seamă, nu izbuti. Nu-i rămase decât să-şi inspecteze memoria, să afle ce vorbise de când era arestat şi s-ar fi întors împotriva sa acum - şi mai ales a celor

dragi. Cu osebire căuta să-şi rememoreze câte i le spusese lui Ungureanu, vădit spion al său. " *Un singur lucru însă nu-l spusesem niciodată nici la securitate şi nimănui şi anume despre oamenii din grup şi despre faptul că cineva din familie ar fi ştiut ceva despre activitatea mea. (...) Făcusem chiar imprudenţa să-i mărturisesc lui Ungureanu că am o armă. Trebuia să nu spun locul exact unde era ascunsă ca să nu fie găsită. Oricum ştiam că nu puneam în pericol libertatea nimănui*" (idem). Bietele 'socoteli de acasă'... se vor potrivi oare cu cele din târg?

" *Am aşteptat cu sufletul împietrit, dar puţin mai stăpân pe mine, seara următoare. Când Ţurcanu m-a întrebat ce am hotărât, i-am spus că-mi voi face şi eu "demascarea". Am început prin a vorbi de armă şi am văzut că Ţurcanu a verificat imediat notiţele ce le avea. Am adăugat că la securitate l-am apărat pe fratele meu Ilie pentru că eu n-am ştiut nimic de el şi nu ştiu de ce a fost adus şi el aici la Gherla. A fost apreciată ca sinceră "demascarea" mea, la care Ţurcanu a adăugat: "Cu tine Ionescule, am procedat foarte blând pentru că şi tu când ai discutat cu Ungureanu n-ai aprobat ca turnătorii să fie omorâţi la ora "H". Cu alţii vom proceda altfel. De exemplu colonelul Răţoi din Bucureşti a zis că o să ne pună să ne mâncăm rahatul, aşa că vom face noi cu el acest lucru. Sălăjan care este aici a zis că o să ne bată ca pe coasă şi l-am bătut noi de i-am copt spinarea*" (idem).

Mai exista un deţinut, pe nume Brânzei, care, într-o tentativă eşuată de sinucidere, a înghiţit două ace de cusut, făurite din sârmă. Pârât lui Ţurcanu de plantoane - aceasta le era menirea -, fu dator de atunci înainte să-şi folosească gamela de mâncare ca oală de noapte şi să-şi caute prin ea, după scaun, acele. Om de caracter, refuză să mai mănânce din acel recipient. Fu hrănit forţat . După trei zile apărură şi acele cu pricina.

Este interesant de urmărit - ceea ce nu o fac cu lucrările de memorialistică analizate în această **Istorie** - în ce măsură o axiomă din domeniul picturii, mai precis al artei portretisticii, se manifestă şi în portretistica literară; anume faptul că în fiece portret realizat de un pictor găsim şi elemente de autoportret. Cele scrise mai sus despre Ţurcanu - din păcate, nu găsesc în paginile lui Aristide Ionescu nici înfăţişarea acestuia, nici impresiile victimei asupra firii sale, decât în cuvintele rostite camerei de subiectul portretului sau memorialistului în particular - m-au făcut să-mi pun această întrebare, deoarece şeful reeducărilor pare să împrumute, în aceste rânduri, ceva din echilibrul afectiv al naratorului, o leacă din bunul său simţ, pare să-şi piardă furia oarbă şi bestială ce transpiră din celelalte apariţii ale sale, datorate altor peneluri, ce s-au perindat, şi o vor mai face, prin faţa ochilor noştri, s-o piardă în favoarea unui oarecare echilibru şi al raţiunii. Felul în care l-a răsplătit ...cu mai puţin chin, din pricina atitudinii sale pacifiste, nesangvinare, pe povestitor, lasă cititorul a bănui că încă exista un simţământ al dreptăţii în pieptul său. Simultan, se cere revizuită această părere, fiindcă îndată după aceasta, animalitatea pedepsei administrate celorlalţi citaţi şterge orice lumină umană de pe figura lui.

Două zile după demascare, Aristide Ionescu fu mutat la camera 104, între 34 de chinuiţi - opt dintre ei fiind victimile celorlalţi: " *Mai întâi erau obligaţi să stea în şezut pe priciuri, cu picioarele întinse în faţă şi braţele întinse la vârfurile picioarelor. Erau ţinuţi aşa zi şi noapte, păziţi de ceilalţi 22 de deţinuţi, care făceau de planton cu schimbul. Nu aveau voie nici să*

aţipească. Cum erau prinşi că au aţipit, erau loviţi bestial cu palmele şi pumnii peste faţă. Trei dintre cei opt "bandiţi" erau ţinuţi cu faţa la perete într-un colţ al camerei, cu rucsaci grei în spate şi obligaţi să stea într-un picior. Se făcea pauză numai când se servea masa, când începea alt chin. "Bandiţii" aveau voie să mănânce numai când şeful de cameră ordona: "Bandiţi, în genunchi, jos lângă priciuri şi mâinile la spate!". Li se puneau în faţă gamelele cu mâncare şi li se poruncea să mănânce cu gura direct din gamelă, ca porcii, ţinând mâinile mereu la spate. Cei care refuzau să mănânce erau lăsaţi flămânzi câteva zile, apoi erau hrăniţi artificial de echipa de studenţi la medicină.

Din cauza chinurilor s-au declanşat două cazuri de nebunie: primul a fost un om ţinut cu faţa la perete, cu rucsacul în spate. Dintr-o dată a chemat plantonul să-i scoată măseaua; a desenat pe perete locul unde era măseaua stricată, apoi, apucând un cleşte imaginar a tras din perete măseaua. Gestul a fost urmat de un râs demenţial, fără stavilă. Celălalt caz a fost al unui muncitor, care după câteva zile de stat cu rucsacul în spinare, într-un picior, s-a aşezat jos. Atunci, doi deţinuţi călăi l-au ţinut cu capul în jos şi picioarele în sus până a leşinat. L-au întins pe pat şi după ce şi-a revenit călăii au spus: "acum credem că preferi să stai la perete". În câteva ceasuri omul a înnebunit. A fost anunţat Ţurcanu, care a ordonat "relaxarea", adică puteai mânca şi dormi când voiai nu când ţi se ordona" (p. 48).

Scurtarea memoriei odată cu trecerea timpului, dar şi stressul din acea perioadă, ce împiedica victimile să reţină numele şi istoria personală a colegilor de caznă (cu atât mai mult cu cât, dacă nu asistau la autodemascare, nici nu aveau cum să le afle datele biografice, discuţia între victime fiind strict interzisă, sub ameninţarea bătăii, iar informaţiile procurate prin autodemascare sau demascările făcute de prieteni fiind pline de invenţii pe placul reeducatorilor), fac să se umple istoria reeducărilor de mari pete albe, cum sunt cele de aici: "un om", un "muncitor", au înnebunit. Aceşti SFINŢI ai românimii - şi atâţia alţii pierduţi în filele memorialisticii de detenţie, cu feţe şi personalităţi anonime - au foarte puţine şanse să fie recuperaţi ca identitate de pioşenia urmaşilor (eventual un alt memorialist îşi va aduce aminte cine era unul, însă îi va uita pe alţii). Astfel, istoria ce se va scrie - dacă se va scrie vreodată - va fi a unor evenimente greu de legat între ele şi cu şirul incomplet, o istorie mai mult ştirbă decât revelatoare, nici măcar statistică, necum exactă. Aristide Ionescu încearcă o listă de reeducatori, care nu numai că este incompletă dar transcrie şi greşit unele nume: Ţurcanu, fraţii Levinski (este primul care pomeneşte doi fraţi cu acest nume), Mărtinuş, Paul Caravia, Pop Cornel, Popescu Ion, Popa Ţanu, Daniel Dumitrescu (de fapt: Dan), Morărescu sau (?!) Măgirescu, Jubercan (: Juberian).

E singurul memorialist care propune o gradare a chinurilor de la o cameră la alta, probabil dedusă din convorbiri purtate cu alte victime, după încheierea reeducărilor, ori din propriile sale preumblări obligate de ici colo:

"*- la camera 105 era o tortură psihică şi fizică mai puţin accentuată;*

- la camera 104 se aplica o tortură fizică accentuată, dar cu pauze de relaxare;

- la camera 103 se aplica o tortură fizică mai puternică şi fără pauze;

- la camera 102 era o tortură fizică şi de distrugere a personalităţii omului, astfel că deţinuţii, mai târziu, simţeau silă faţă de ei înşişi, rămânând cu sufletele schilodite pentru tot restul vieţii. Aici erau obligaţi să participe alături de şeful de cameră la torturi împotriva foştilor prieteni şi colegi;

- în camerele 103, 102 şi 101, deţinuţii aşa-zişi reeducaţi erau puşi să tortureze pe cei nereeducaţi, urmăriţi îndeaproape de adjuncţii lui Ţurcanu căruia îi raportau comportamentul acestor noi călăi. În funcţie de rapoartele primite, Ţurcanu hotăra dacă mai erau declaraţi sau nu "bandiţi", iar în cazul când erau din nou declaraţi "bandiţi", erau trecuţi prin toată gama reeducării - adică întreg lanţul de suferinţe.

În camera 101 se aplicau torturile cele mai cumplite, care duceau până la exterminare; tot la camera 101 erau aduşi şi acei care încercau să pună în gardă - oricât de subtil - pe alţi deţinuţi de ceea ce se petrece în această închisoare atunci când erau prinşi şi demascaţi.

În camera 99, unde erau 90-100 deţinuţi, se aplica tortură prin chinuri fizice non-stop şi de lungă durată" (p. 49).

Trebuie să mărturisesc că strădania memorialistului de a face oarece ordine în caznele distribuite cu largheţă la Gherla, până la înnebunire şi moarte (nu numeşte Aurel Obreja camera 99: "camera morţii"?), nu mă convinge, cu atât mai mult cu cât, în pofida nuanţelor, mi se pare că etichetările se repetă. Însă îi înţeleg strădania, pentru că este imposibil să vieţuieşti în haos; mintea noastră încearcă mereu şi iarăşi să-i găsească o cheie ce să-l raţionalizeze, să-l facă accesibil înţelegerii, să-l umanizeze. Deci salut cu respect această tentativă care - poate greşesc eu - va ajuta, coroborată cu alte explicaţii, să devină mai clar ce se petrecea în această închisoare sordidă.

În existenţa lui tortuoasă de victimă în curs de "reeducare", Aristide Ionescu coboară la cea mai josnică învăţătură ce urma s-o dobândească prin pedagogia specială a Securităţii aplicată împotriva duşmanilor regimului: prefacerea în provocator şi turnător, treaptă fără de care nu aveai scăpare din "şcoala" lui Ţurcanu şi a ciracilor săi, dacă de a deveni călău mai găseai soluţie să te eschivezi.

" *Mi s-a spus că sunt mutat la camera 105 fiindcă va fi adus acolo profesorul de logică şi literatură universală Axinte Sever Popovici, cu care ştiau că sunt prieten şi mi s-a ordonat să fac cu el ceea ce făcuse Ungureanu cu mine: să-i înşel buna credinţă, "să-l trag de limbă". Astfel de atitudine se chema "muncă de informare". Mi s-a atras atenţia că dacă nu execut, sau dacă îl pun în gardă voi suferi torturi mult mai mari decât cele prin care trecusem sau văzusem. Timp de 10-15 zile cât dura perioada de informare trebuia să tragi de limbă victima. I-am dezvăluit lui Popovici tot. I-a fost foarte greu să creadă că toţi din cameră sunt turnători, mai ales că pe unii îi cunoscuse şi îşi făcuse impresii bune despre ei. Am contat pe inteligenţa şi intuiţia acestui om, sperând să pătrundă tot acest mecanism diabolic al demascării. Sever Popovici nu m-a dezamăgit. A început să vorbească în cameră negativ despre mişcarea legionară care a dus în eroare tineretul. În continuare şi-a exprimat ataşamentul faţă de noul regim şi a dezvoltat cu mult talent noile teme socialiste. Apoi ne-a vorbit despre profesorul de logică Nae Ionescu al cărui asistent a fost şi chiar locuise în casa lui. Ne-a spus că Nae Ionescu era un om foarte dotat, cu o*

memorie excepţională, dar că a făcut şi compromisuri. Astfel:

În timpul războiului 1916-1918 Nae Ionescu, ca să nu fie mobilizat a îmbrăţişat catolicismul şi a fost luat sub protecţia unui cardinal care l-a dus în Franţa. După terminarea războiului Nae Ionescu a părăsit catolicismul şi Franţa şi a revenit în ţară. A fost căutat mulţi ani de acel cardinal, care-i remarcase inteligenţa ieşită din comun. În 1930 a jucat un rol important în aducerea în ţară a regelui Carol al II-lea şi un timp a fost unul din apropiaţii acestuia. În 1938 a căzut în dizgraţia regelui şi chiar a fost arestat. Astfel, prin discuţii, Axinte Popovici poza într-un intelectual cu vederi democratice, afirmând că imediat ce va ieşi din închisoare va studia marxismul. Atunci nu ştiam că Ţurcanu avea notat tot ce vorbise Popovici prin celelalte camere şi că era în discordanţă cu ceea ce spune acum" (p. 49-50).

Cel mai odios aspect al totalitarismului este că până şi aderarea la el ţi se pune sub semnul îndoielii; ea se cuvine să se înscrie în canoanele admise; la timpul potrivit; cu vorbele aşteptate şi indicate; şi ...din partea cui se doreşte. Nu se îndeplineşte una dintre aceste condiţii, toată încălcarea ta de conştiinţă este nulă şi neavenită: te-ai împroşcat singur cu murdărie şi ai devenit şi mai penibil decât înainte!

"*Într-o noapte Ţurcanu l-a bătut spunând că nu păcăleşte pe nimeni dacă acum vorbeşte într-un fel şi înainte vorbise altfel. A recunoscut imediat că eu îl avertizasem cu ceea ce se întâmpla şi tot ce a spus a avut drept scop inducerea în eroare. Am fost din nou trecut în rândul* "*bandiţilor*" *şi bătut crunt. Întâi s-au aşezat pe două rânduri de la geam la uşă, pe toată lungimea camerei (circa 12 m.), iar eu am fost obligat să trec printre aceste rânduri, fiind lovit de fiecare cu pumnii, cu picioarele, unde se nimerea. După nenumărate astfel de curse, nu mă mai puteam ţine pe picioare, când am auzit bătăi în uşă. Era gardianul Gabor care a ordonat să se repete bătaia să vadă şi el pe vizor - fiindcă îi făcea plăcere. Când nu m-au mai ţinut picioarele am fost bătut cu cureaua la tălpi*" (p. 50).

Puterea sufletească a celor trecuţi prin reeducări este de a nu acuza pe nimeni decât - dacă o fac - cu perdea şi toate menajamentele cu putinţă, ca şi când vină nu există, ci doar slăbiciune, iar aceea fără relevanţă. A se constata mai sus că tânărul, fără poziţie socială cu pondere, departe de a avea importanţa celei a asistentului lui Nae Ionescu, tânărul ce nici măcar nu lasă impresia că ar fi trecut prin torturi mari, dimpotrivă arată că a fost cruţat oarecum, datorită bunătăţii sale (perspectiva personală asupra pedepsirii turnătorilor), l-a avertizat pe mai vârstnicul, pe mai experimentatul, pe cu mult mai cultul său prieten, pe cel din preajma ideologului (mitic) al Mişcării. Iar acesta - zice - "a recunoscut **imediat** ". Atâta. Aristide Ionescu se miră doar că n-a avut forţa, măcar de ochii săi, de a mai zăbovi niţel până să-l denunţe că i-a făcut un bine.

"*A doua zi, susţinut de un deţinut, am fost mutat la camera 101, unde erau torturile cele mai groaznice. Aici am văzut pe colonelul Răţoi din Bucureşti şi alţi doi deţinuţi politici, obligaţi să-şi facă rahatul în gamelă şi să mănânce din el cu lingura. Dacă refuzau erau ameninţaţi că li se vor umple gurile şi nările cu forţa şi puteai fi sigur că o făceau. Am văzut de asemeni pe şeful camerei - unul din fraţii Levinski - torturând ore în şir cu două beţe cât două creioane legate între ele cu o sfoară; apuca deget cu*

deget şi strângea până ce pârâiau oasele în timp ce torturatul ţipa îngrozitor. Aşa au fost torturaţi cinci deţinuţi care erau bănuiţi că ascunseseră ceva la "demascare". Tot aici am văzut un deţinut, un moţ foarte dârz, pe care-l cunoscusem la camera 57, ţinut cu capul în jos până a leşinat, fiindcă refuzase să stea într-un picior cu raniţa pe spate. A doua seară, când gardianul a venit să facă numărătoarea, moţul a strigat că suntem torturaţi. Primul gardian a zâmbit şi i-a spus să iasă a doua zi la raport. Când a venit a doua zi primul gardian să facă numărătoarea care se făcea zilnic, noi eram aliniaţi pe două rânduri şi pe al doilea era Moţul, cu mâinile şi picioarele legate, în gură avea un căluş şi era susţinut de doi deţinuţi. Primul gardian a întrebat: "Era cineva pentru raport?" N-a răspuns nimeni, iar primul gardian a întrebat iar: "Dar cu ăla legat la gură ce este?". I s-a răspuns că-l doare măseaua, la care gardianul a remarcat ironic: "Aha, de-asta şi-a pus prosopul la gură, să-i ţină de cald"...

Cât am stat în camera 101, zilnic la numărătoare, moţul era legat şi cu căluş la gură, iar primul gardian nu mai întreba nimic. Era foarte clar că nu aveai cui să te plângi" (p. 50-51).

O umflătură a obrazului stâng, ce se întindea şi peste nara respectivă, diagnosticată drept erizipel de colegii medicinişti mijloci pentru Aristide Ionescu şi fu izolat la camera 98. Vreo cincisprezece zile le trecu în febră şi frisoane, după care coptura se sparse şi bolnavul se vindecă şi fu condus la camera 104, unde primi porunca să păzească un coleg să nu adoarmă în cursul nopţii. Prefăcându-se că nu-l văzu când aţipi, " *plantonul m-a lovit cu atâta forţă peste faţă, de am văzut stele verzi*" (p. 51). I se raportă lui Ţurcanu abaterea sa disciplinară şi fu mutat la camera 99. *"Era o cameră foarte mare unde se aflau cam 100 de "bandiţi" care stăteau pe rogojini în şezut şi cu mâinile întinse la picioare. (...) Am trecut şi eu în rând cu ei. După o jumătate de oră s-a dat ordin ca cei din dreapta să se suie în cârca celor din stânga. Dacă poziţia iniţială era chinuitoare, acum, pentru cei de jos, durerea în şira spinării era groaznică. Ne străduiam cât puteam să nu ne lăsăm greu peste cei de sub noi, dar tot îi apăsam*" (p. 51-52). Schimbându-i-se camera, este pus să tragă de limbă doi aşa-zişi americani, folosindu-se franceza, ceea ce temându-se să facă e iar pedepsit. Alţi doi inşi i-au fost încredinţaţi, să zmulgă de la ei, prieteneşte, unde ascunseseră arme. Nici nu i-a întrebat asta, drept care ajunse iarăşi la camera 99. Finalmente fu scos în fabrică, dându-i-se acelaşi consemn: să raporteze serile ce vorbiseră camarazii de atelier în cursul zilei de muncă. Trei luni mai târziu se desfiinţară camerele de tortură, iar Ţurcanu şi grupul său de reeducatori fură transferaţi la Jilava.

Pe 23 iunie 1953 fu eliberat.

Cazul lui Aristide Ionescu este poate cel mai potrivit pentru susţinerea unei constatări curioase în privinţa literaturii memorialistice de detenţie. El n-a fost atras de politică. Cea de dreapta nu l-a ispitit; partidele istorice le-a susţinut prin votul său, iar necuviinţele săvârşite la alegeri l-au indignat în calitate de cetăţean frustrat şi nedreptăţit. Politica de stânga, am văzut, i-a displăcut, fiind antinaţională; dar nu l-a amărât suficient pentru a-i provoca o reacţie violentă; raţionalitatea a învins cu eleganţă în discuţia cu Marina şi l-a pus pe acesta în ruşinoasă încurcătură.

De la cei angajaţi într-o luptă politică, uneori chiar sângeroasă, te aştepţi ca, la un moment dat, să atingă acel prag al exemplarităţii ce să le

impună - pe drept sau pe nedrept - să-şi redacteze memoriile, să lase o pildă de viaţă urmaşilor.

Nu acelaşi lucru îl aştepţi de la un tânăr destinat unui prosper comerţ de vin, lăsat lui moştenire la timpul cuvenit. Iată, însă, că malaxoarele istoriei i-au zdrobit destinul aşezat şi cuminte ce şi-l pregătea. Un gest de omenie: ajutorarea unor fugari în munţi, i-a transformat existenţa într-un infern. Iar conştiinţa îl determină, lărgindu-i îndatoririle ce şi le simte faţă de semeni, să treacă la redactarea unor memorii dezvăluind masacrul la care Securitatea a supus Ţara, sub comunişti.

Nu orgoliul insului al cărui ţel este să fie numărat printre cei mai buni, nu credinţa că modul de viaţă politică ales de el se potriveşte tuturora, nu urletul disperării că şi-a ratat viitorul, l-au atras spre acest domeniu al literaturii române, ci istoria şi răspunderea ca om l-au împins către el şi l-au preschimbat în scriitor. Datele naturale şi ale unei educaţii culturale (n-am aflat care) ce i-a echilibrat discursul de tip clasic şi i l-a armonizat cu gândirea sa temperată, logică, ferită de salturi sau strădanii încâlcite, l-au susţinut pe această nouă cale menită să-i împlinească personalitatea ratăcită, prin voia regimului trecut, printre ratările atât de numeroase în rândurile acelora care au avut demnitatea de a nu îmbrăţişa trupul lepros al unui stăpân cu mângâiere urzicătoare şi sărut veninos.

Referatul lui Eugen Măgirescu

Un titlu izbitor şi incitant a găsit Remus Radina pentru textul "stabilit" de el (îşi avertizează el cititorul, pe pagina de gardă), pentru " **Amintirile din Închisoarea Piteşti"** ale lui Eugen Măgirescu: " **Moara dracilor"** - l-a preluat pe cel al unei poezii compuse de acelaşi memorialist, publicată în finalul (prea!) scurtei sale cărţi.

Eugen Măgirescu, născut la Scorţeni - Vaslui, a căzut pentru a doua oară în închisoare, la două zile după absolvirea Facultăţii de Drept din Iaşi, oraş unde-şi câştiga existenţa ca pedagog la Liceul Internat. A fost arestat în noaptea de 14-15 mai 1948, odată cu imensa majoritate a elevilor şi studenţilor legionari din ţară . Dus la Galata, apoi vărsat în penitenciarul Suceava, ca toţi moldovenii în situaţia sa, condamnat la muncă silnică, e condus la Centrul de Reeducare Studenţească de la Piteşti, unde intră sub pumnii lui Eugen Ţurcanu şi Viorel Negrilă, după o convorbire cu colonelul Sepeanu, adjunct al ministrului de Interne, al cărei rost a fost să-i verifice tenacitatea cu care rămânea agăţat de convingerile pentru care fusese condamnat şi să-i hotărască intrarea în "moara dracilor". La zdrobirea sa contribui cu patruzeci-cincizeci de ciomege şi gardianul Georgescu.

Această îndreptare către marea sa despărţire de sine însuşi, prin mijlocirea terorii, i-a fost prevestită de un vis al colegului Liviu Băruţea (" *venise gardianul, (...) m-a luat pe mine şi m-a bătut groaznic, să mă omoare"; p.* 14). Visele, îmi motivez mereu atenţia ce le-o acord, constituiau, în temniţe, materie de co mentariu bogat, de crezământ, de 'contact' cu viitorul şi destinul.

Distrus fiziceşte şi moraliceşte (îşi acuză logodnica, părinţii, amicii, colegii, în cadrul demascării la care este supus prin violenţă), e folosit ca sclav provocator, rob turnător şi bătăuş (al prietenului său Tufeanu), şi este ales de Ţurcanu în "comitetul" unei camere unde urma să se

declanşeze iarăşi iadul, pentru alţii, de data aceea.

Ceea ce avem în faţa ochilor s-ar putea să constituie doar un fragment dintr-un jurnal (menţionat undeva în text). Oricum, paginile sunt prea puţin numeroase, ţinând seama de grozăvia trăirilor şi a salturilor psihologice prin care a trecut autorul, pe parcursul reeducărilor, dar şi în luptă cu umbra şi coşmarele lor, ulterioară şi ulterioare, dusă până la moarte, cu certitudine. Această constatare nu constituie o infirmare valorică (filele sunt, de altfel, scrise memorabil, în simplitatea lor), gândind cât este de chinuitor pentru memoria afectivă să retrăieşti cele mai cumplite orori suferite vreodată, umiliri, în sens propriu, dar şi abisale, desfiinţarea statutului tău uman şi demn, deformarea, până la întoarcerea ei pe dos, ca în cazul unui ciorap solicitând cârpirea, a personalităţii, cum ţi-o închipuiai că s-a format în anii precedenţi şi cu care te înfăţişai lumii şi, ceea ce este mai trist, pentru că era o minciună dată pe faţă tocmai prin încercarea adusă de reeducare, personalităţii cu care te înfăţişai ţie înşuţi.

E angoasantă descrierea seacă, de proces verbal, o continuă înşiruire de verbe ale acţiunii şi de substantive denumind organele pisate de pumnii şi tălpile călăilor, cu bâta şi oricum, cu prilejul torturii sale (se pare că a fost unica).

"*În celulă se aflau Ţurcanu cu Viorel Negrilă din Sibiu, fiu de plutonier major, student în anul I la Facultatea de Drept din Cluj, condamnat cam pe degeaba la trei ani de corecţională. La început nu am priceput, credeam că m-au băgat la "tras de limbă". Dar Ţurcanu, care mă cunoştea, îmi zise că e curios cum de-am nimerit amândoi în aceeaşi celulă, că doar n-am fost prieteni. Apoi mă invită să mă dezbrac. Eu tot n-am priceput. Nu m-am dezbrăcat, spunând că mi-e frig. În clipa aceea, bestia, care avea cam 90-100 de kilograme (puse pe el din "grosul" pe care-l mânca din hârdaiele noastre; eu nu ştiu dacă aveam mai mult de 35 de kilograme, doar greutatea oaselor şi a pielii) mi-a tras puternic o palmă, de am căzut sub oblonul ferestruicii, şi mi-am spart timpanul; apoi m-au dezbrăcat, mi-au băgat în gură, cu coada lingurii, obielele murdare, umplându-mă de sânge, mi-au legat mâinile la spate şi cu altă funie picioare*le.

Ce a urmat nu se poate descrie. Nimeni nu ar putea crede, oricine ar spune că e de domeniul fantasticului: bătaie în cap, pentru îndobitocire; bătaie în faţă, pentru desfigurare; mii de lovituri în spate, sub coaste, în plex, la tălpi. Zeci de leşinuri şi iar de la capăt, ore întregi, iar ochiul de la vizetă veghea, veghea mereu. Mi-au zdrobit coastele, plămânii, ficatul, jucau încălţaţi pe oasele mele, pe rinichii mei. După prima tură de câteva ore, Ţurcanu mi-a zis: "Cât Dumnezeii mă-ti vrei să mai stau eu în puşcărie din cauza ta, mă? Ori îţi faci demascarea, ori, dacă nu, te duci îngeraş, după alţii de-alde tine"."

Atragem atenţia: este o primă verbalizare a morţii; aceasta va reveni în alte ipostaze, ca mijloc de înfricoşare suplimentară, de stresare maximă a victimei, prin sintetizarea, pe această cale, a propriilor sale bănuieli negre cu privire la soarta ce-i era destinată de cei doi criminali.

"*Şi a început a doua tură. Am leşinat. Ceva mai era viu în mine, căci ştiu că mi-am zis: "sunt mort şi probabil aşa e pe lumea cealaltă". Era un fel de euforie.*"

Constatăm 'tertipul' la care recurge cugetul, pentru a înlătura senzaţia de nemaisuportat că realitatea era astfel, întocmai. Or, realitatea este

ceva de care nu putem fugi, ceva ce trebuie suportat cu orice chip, scăpare din ea neavând de aflat decât în moarte. Va să zică, mintea a preferat să ignore adevărul şi să socoată că moartea şi trecuse. Cu cât mai mult ...realitatea! Iar dacă realitatea nu mai este, restul e floare la ureche; de aici, starea de euforie: 'Am scăpat de supliciile lor, pentru că ele ţineau de realitate!...', se presupune.

" *M-am trezit udat cu apă şi legat de ţeava caloriferului, care era acolo de formă. "Dumnezeul mă-ti, dar eşti ostru!" Ţurcanu era impresionat că nu murisem încă. Aveam pe atunci 28 spre 29 de ani. (...) Tălpile mi se umflaseră bute, mâinile la fel, muşchii erau rupţi şi negri, obrazul şi capul total desfigurate. De altfel, aceasta era prima figură a lui Ţurcanu: te desfigura complet, rânjind de plăcere, şi pe urmă îşi punea în funcţie celelalte metode.*"

Atragem atenţia asupra acestei trăsături a conducătorului reeducărilor de la Piteşti: sadismul. În curând, vom avea prilejul să-i completăm portretul, deşi autorul o face cu prea mare economie.

" *Eram complet negru, nu se mai găsea măcar un locşor pe trupul meu care să nu fie negru. Noaptea, pe la nouă sau zece, gardianul Georgescu a adus pe doctorul închisorii, care avea în mână o siringă cu ceva lichid şi nişte pastile. Ţurcanu s-a uitat foarte urât la gardian şi l-a înjurat printre dinţi, pentru că a adus doctorul. Doctorul era civil şi i-a spus încet lui Ţurcanu: "Câţi vor mai fi de aceştia? Până acum sunt 40 de morţi!" La care Ţurcanu a răspuns; "Până vor dispărea toţi".*

Doctorul a plecat aşa cum a venit; nu mi-a facut nici o injecţie, căci nu avea unde, întrucât eram tot numai un buboi negru. M-au legat, pentru a dormi ei liniştiţi. Eu am leşinat iar, sau am murit... nu ştiu..." (p. 14-16).

Presupunem că nu era de fel vorba despre un doctor - cu osebire civil -, ci suntem martorii unui truc al lui Ţurcanu, de conivenţă cu Georgescu, pentru a aduce Moartea din nou în faţa celui chinuit, deoarece ziua următoare, după reînnoite cazne, urma să se treacă la declaraţiile de anchetă scrise de însuşi Măgirescu; or, el trebuia bine informat asupra a ce-l aştepta de nu se supunea ordinelor. Altădată, când fu nevoie de asistenţă medicală, nici vorbă de medic, felcerul a fost cel chemat. În altă ordine de idei, nu reiese din documentele cunoscute până acum privind reeducările ca să se fi numărat patruzeci de morţi, cifră rostită în faţa spăimântatului, pentru a-l impresiona şi mai tare, pentru a-l convinge că Ţurcanu nu se împiedica de un stârv suplimentar, al pedagogului Liceului Internat din Iaşi. În privinţa numărului de lovituri primite de Eugen Măgirescu există o mărturie, a lui Aurel Popa, părăsit, după bătaie, în încăperea alăturată. Apucase să numere 980 izbiri cu parul, restul buşiturilor, palmelor, pumnilor, loviturilor cu picioarele neputându-le înregistra.

Autorul se face purtător al unei variante legendare descriind moartea lui Şura Bogdanovici.

" *Pe urmă ne-au băgat în celulă doi reeducatori de la Roman, Sofronie şi Giurconiu, foşti în tineretul ţărănist, care trecuseră şi ei prin reeducare, dar ca voluntari şi iniţiatori, adepţi ai lui Ţurcanu. De la aceştia am înţeles că Bogdanovici, care fusese şeful reeducării la Suceava şi care încercase să continue şi la Piteşti, a fost "demascat" ca "oportunist" de către*

Ţurcanu, în "Camera 4 - Spital"; "demascarea" aceasta a fost definitivă, căci Ţurcanu şi-a ucis victima în cele mai groaznice chinuri, în faţa a 50-60 de coechipieri - "reeducatori" sau deţinuţi ce-şi aşteptau rândul la tortură" (p. 17) . Adevărul asupra morţii sale l-a rostit Monseniorul Justin Paven, martor al ei, în amintirile sale analizate mai departe: " **D umnezeule, de ce m-ai părăsit ?"**

Observăm că există în citat o referire la politica practicată de cei doi reeducatori proaspăt introduşi în celulă. Măgirescu, de câte ori, se iveşte prilejul să menţioneze că unul sau altul dintre călăi era de proveniență naţional-ţărănistă, nu-l pierde, omiţând calificativul "legionar" pentru ceilalţi şi majoritatea reeducatorilor. Să fie vorba despre o veche ranchiună împotriva foştilor aliaţi politici, dar şi adversari (în alte împrejurări) sau jena că reeducările au fost tutelate mai ales de elemente provenind din rândurile tineretului legionar şi îndreptate împotriva acestuia?

Lui Alexandru (Şura) Bogdanovici, Eugen Măgirescu i-a rezervat două caracterizări elogioase.

" În timpul şederii la Suceava, am cunoscut un student în anul I de la Facultatea de Drept din Iaşi, pe nume Bogdanovici Alexandru. (Mai exact; student în anul III.) *Era un om deştept şi cult care, îndemnat şi sprijinit de un colonel de securitate şi de alte oficialităţi, a iniţiat o acţiune de "reeducare" a noastră, a celor închişi pe nedrept. I se garantase, chipurile, că guvernul nu are de gând să nenorocească tineretul intelectual al ţării, atât cât a mai rămas după război, că vrea să-i recupereze pe tineri - cu condiţia ca aceştia să facă* mea culpa , *să-şi schimbe ideologia, "demascându-şi" faptele din trecut şi "reeducându-se""* (p. 11) .

Cele ce ne comunică autorul despre reeducările de la Suceava vor constitui însăşi 'pregătirea politică' ce i se rezerva, după torturile suferite şi după demascare, când fu ales printre 'oamenii lui Ţurcanu'.

" Aceşti candidaţi la "reeducare" şi la "autodemascare" şi-au început "lucrul" în camere special amenajate pentru ei, unde se împărţeau suplimentele de mâncare de către polonicarul-planton Ţurcanu. Nenorociţii erau incitaţi să cânte toate cântecele comuniste, să facă pe ateii, pe duşmanii "reacţiunii". Direcţia închisorii îi susţinea şi încuraja; cât despre noi, grosul deţinuţilor, noi nu i-am lu at în serios" (idem).

Există o tentativă de portretizare a lui Eugen Ţurcanu, lucrată cu pete groase de vopsea, nesatisfăcătoare nici ea pentru pretenţiile pe care le avem de la ştiinţa de evocare a cuvântului.

" (...) Ştiam că este un informator, că ne urăşte de moarte, că are un caracter bestial, criminal, o conformaţie lombroziană. Era solid, lat în spate, păros, fruntea îngustă şi creaţă, mâinile foarte lungi şi puternice (p. 13).

Imaginea sa este completată şi cu nişte date biografice, împletite cu unele psihologice.

" Aşa au fost fabricaţi, de către vajnicii călăi comunişti, o serie de "criminali" printre care se afla şi unul Ţurcanu Eugen, din Dorna, student în anul III la Facultatea de Drept din Iaşi. La numai câteva zile de la arestare, Ţurcanu a fost ridicat la demnitatea de planton pe sală şi polonicar. Era un om solid, de statură potrivită, foarte rău. mocnea de ură.

În ultimul timp, intrase în cârdăşie, la facultate, cu o securistă care pretindea că vine din lagărele fasciste; conduceau împreună U.N.S.R. din Facultatea de Drept - o asociaţie procomunistă de pe vremea aceea.

Vina lui Ţurcanu era că se căsătorise cu fata unui naţionalist şi avusese, prin 1945, câţiva prieteni "reacţionari"" (p. 10).

Despre acelaşi mai suntem încunoştinţaţi că, asemeni unui " *taur înspumat, mutila pe cei care-i cădeau în mâini*" (p. 21).

Întrebarea firească ce şi-o pune cititorul dării de seamă a lui Eugen Măgirescu este: nimic n-a văzut el din cele trăite de fraţii săi de suferinţă, atunci când porunca bătăii o dădea el însuşi sau când numai îi dădea ascultare?

Nu este lucru obişnuit să ni se confeseze ce anume trecea prin mintea unui reeducator. Totuşi, Eugen Măgirescu ne ia părtaşi la mişcările minţii sale.

" *Gândeam că fiecare om este ca un metal. Acestea se topesc cam de la 140 grade în sus, iar unele se topesc aproape de 2.000 de grade, dar tot se topesc. Aşa şi oamenii. Unii au cedat imediat, de groaza puşcăriei; alţii la câteva palme, iar unii la mii şi zeci de mii de ciomege şi alte chinuri, dar tot au cedat."*

Urmează o afirmaţie stupefiantă, de înţeles doar de către un ins puternic dezamăgit de sine însuşi, pentru că a cedat.

" *Chiar şi moartea este o dovadă că au cedat, orice ar spune oricine! A depins de constituţia fiecăruia şi de locul, ca să zic aşa, ce l-a avut pe scara lui Mendeleev.*"

Apoi, singura mângâiere ce a rămas celui împins să se dezumanizeze şi care n-a avut altă cale decât să-şi accepte animalizarea şi robotizarea.

" *Esenţialul este că, înainte de a fi supuşi la aceste torturi şi chinuri inimaginabile, noi, cei închişi, am fost poate mai oameni decât cei rămaşi afară*" (!!!...)

Afirmaţie anevoie de susţinut, în condiţiile cedării. Memorialistului nu-i rămâne alt argument decât acela al intensităţii suferinţei: bătăile, slăbiciunea fizică, impunerea de a-ţi mânca fecalele când, datorită torturii, ţi se eliberau sfincterele de la sine, 'botezul' satanic ce avea loc de Bobotează, când "*deţinuţii erau obligaţi să servească, în loc de sfânta aghiazmă, o gamelă de urină, luată din hârdăul în care ne făceam toţi nevoile*" (p. 22, ca şi precedentele). Finalmente, argumentul că nimeni nu se putea opune.

Nici o tresărire a cugetului sau inimii n-a rămas, în ani, icnită din doborârea semenilor sub ploaia de catran a urii, din "moara dracilor"?

Emoţia se răsfrânge şi asupra noastră, către finalul lucrării. "*Torturile diabolice, martiriul neîntrerupt şi suferinţa fără capăt au demonizat, ucis sau dus la nebunie multe mii şi mii de Români, între care s-a ţesut o nevăzută pânză de compasiune, de înţelegere reciprocă, pe care timpul o scoate tot mai pregnant la lumină, în ciuda faptului că rândurile supravieţuitorilor Piteştiului se răresc pe zi ce trece*" (p. 24).

Curios lucru, poema ce şi-a împrumutat titlul întregului volumaş, parcă împotriva voii autorului, care a dorit-o tragică, a ieşit umorească.

Reţinem ultimele patru versuri, pentru reflectarea stării intime a celui care a cedat şi a aspiraţiei sale ca, măcar prin moarte, să-şi

redobândească statutul anterior:

"*Hei, râşniţă, bătuţi-ar la răscruci*
Arhanghelul aripile-n butuci!
Mai răsuceşte-te o dată-n fus,
Şi-ntoarce-mă, să mor cu faţa-n sus!" (p. 26)

Umorul nu poate fi zdorbit - Ioan Munteanu

Titlul amintirilor lui Ioan Muntean explică trei toponimii printr-o negare paradoxală: **Cluj ' Aiud via Piteşti sau Amintiri din anii care nu au fost** [Bucureşti, Editura Majadahonda; 1997]. Doresc să iau această neobişnuită punere în temă şi esenţializare a conţinutului drept o primă intruzie a umorului (dar cât de patetic aici!) - printr-o indicaţie de itinerar, al umorului autorului. Iar dacă este să căutăm înapoia umorului drama, ceea ce se numeşte *În loc de epilog* lămureşte a doua parte a titlului, nu doar cu duioşie, ci şi cu multa tristeţe ce va izvorî, alături de zâmbet, din paginile ce urmează. Într-o clipă de intimitate, toamna, lângă un butuc de vie, autorul s-a fotografiat cu de curând aleasa-i soţie. Pe spatele pozei a consemnat:

"*Idilă târzie*
Care-ar fi putut să fie
ÎN ANII CARE NU AU FOST ."

Doctorul ardelean Ioan Muntean, lovit cum numai cei trecuţi prin demascări au putut fi, are o bună dispoziţie, când scrie - mai ales în primele zeci de pagini ale amintirilor sale -, ce-i poate fi invidiată de toţi foştii deţinuţi politici. Niciodată nu-l surprinzi, la lectură, posac, vindicativ, încruntat, demonstrativ, moralizator, vehement, ars de durere şi cu amintiri negre - deşi mai negre decât sunt ale sale şi ale tuturor celor prezenţi în această carte, mai greu! Firea lui e bine dispusă mereu, iar punerea pe hârtie a celor trăite pare să-l bine dispună şi mai mult. De aici, o poftă neoprită de vreo stavilă, o poftă de a istorisi în flux continuu şi egal păţaniile sale, cu o limbă simplă, populară, însămânţată când şi când de regionalisme cu aer tonic şi intim, şi familiarisme, ce contribuie la apropierea dintre sufletul naratorului şi al cititorului, îndepărtată fiind goma adusă de limbajul căutat, rigid, temător de pericolul de a te da în vileag că nu eşti profesionist al scrisului, folosit de mulţi dintre memorialiştii analizaţi.

Nu miră selectarea aceasta în ceea ce priveşte vocabularul, dacă ţinem seama de originea sa ţărănească. "*Ai mei nu au avut niciodată pământ*" , mărturiseşte autorul. "*Eu eram dintr-o comună de* "*Bufeni*", *colonişti veniţi în părţile muntoase ale Banatului, din Oltenia, pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea, literalmente cu traista-n băţ. Au fost mineri şi muncitori forestieri* "*bulvănari*" *şi cărăuşi de lemn pe moşia STEEG-ului şi apoi a UDR -ului. Bunicul meu n-a murit de pelagră, ci de* "*şui*", *cum se spunea la noi la silicoză şi la bronşita cronică (nu se vorbea de astea pe atunci). La 63 de ani a murit de bătrâneţe după 32 de ani de muncă la mină şi nu ne-a lăsat moştenire decât o căsuţă cu şindrilă şi dorinţa de a lupta pentru mai bine, pe care a intuit-o* "*în fundul beznelor adânci*". *Ei la Uda aveau totuşi un petec de pământ* (textul dă o replică unui amic; n. n.). *Noi, la Ciclova Montana, nici atât. Colonie de mineri, de peste 150 de ani,*

într-o fundătură de vale, între creste şi stânci. Vorba lui Crainic, pe care o voi auzi mai târziu, la Aiud:

Din dragoste de neam
M-am hotărât să cânt
Moşia-n care n-am
Doi paşi pentru mormânt" (p. 138).

Urmează să verificăm ce fel de vocabular ne întâmpină în memorii.

"*Poliţia nu-i ştia locuinţa, altfel* ***ar fi pus capcană*** *acolo; celebra -* ***de-acum*** *- noapte de 15 Mai; ne-am povestit* ***câte toate*** *de pe la noi; a venit prietenos la mine, am vorbit* ***de parcă ninsese peste toate*** *; colegii nu vorbeau nimic de Traian şi de ceilalţi doi din cameră, arestaţi odată cu el,* ***de parcă îi înghiţise pământul*** *;* ***altmintreli*** *; eu aveam un costum uzat, negru-gri, dar* ***la grămadă*** *nu se vedea;* ***şi vorba aia, cu mortul pe masă*** *, ne-am continuat îngânduraţi plimbarea; îi luaseră* ***să le arate la fix*** *camera mea; mă gândeam* ***în fel şi chip*** *; mă durea, mă ustura, mă ardea şi* ***mi se scuturau şi creierii din cap*** *; restul meselor,* ***ghiorăituri şi nimic*** *; la arest* ***ne tundeau şi ne rădeau*** *(...)* ***cu ciomagul*** *;* ***l-au luat la scuturat*** *tot pe bietul Traian; n-avea rost să-l mai bată,* ***doar aşa ca distracţie*** *, căci* ***firul era la mine*** *; să fi auzit răcnete şi* ***tupăituri*** *; saşii erau rechiziţionaţi ca vitele,* ***la robotă*** *;* ***se ţinea vârtos de carte; lucraseră cu zurgălăi;*** terciul temniţei se numeşte, ardeleneşte: ***cir*** *;* ***aş da*** *iar* ***de ponos*** *; n-am reţinut dacă i-a dat bani, dar* ***mai mult ţin*** *că nu i-a dat nimic; şi aşa mai departe.*

Şi când reia relatarea altcuiva, caută cuvântul ce să-i exprime atât starea culturală cât şi regiunea de provenienţă, har ce nu caraterizează decât scriitorul autentic şi pretenţios cu sine însuşi.

"*Eu mă ridicasem de-acum flăcău. Fata era cu stare, avea case mari de negustor, dar era urâtă foc. De eram mai mic, ziceam că-i muma pădurii şi o luam din loc. Dar m-a dus cu zăhărelul. S-a scuzat că nu are şerbet şi ne-a pus pe farfurioară câte o bucăţică de zahăr. Eu să nu fi servit, bine era, dar m-a pus păcatul şi l-am mâncat. De unde să ştiu eu că era o făcătură?! Că seara, după ce m-am tras la odaia care mi-o pregătise, gazda rămânând să doarmă cu de-alde soru-mea, să mai sporovăiască, deh, ca fetele, sting eu lumânarea şi mă culc. Nici n-apucasem să adorm că se deschide încetişor uşa, am auzit-o, dar paşii nu, şi se strecoară cineva, fără a spune vreo vorbă, sub adialul (aşa zic unii moldoveni la cearşaf) meu. Pune mâna pe mine, mă mângâie pe tot trupul şi atunci şi eu, ca omu', ca flăcăul ce mă găseam, pun şi eu mâna. Când am dat de asprul fetei, mi-am pierdut cumpătul. Apoi am luat-o de nevastă, ce era să fac? Soră-mi îi plăcea, că erau prietene, poate că înadins a vrut să mă încurce cu ea. Păi, nu m-a dus cu zăhărelul acela? Eu, de nu-l mâncam, bine era. Că era şi mai bătrână şi mai urâtă, cum vă spusei*" (p. 234).

Nu mai poate fi vorba de stângăcii ale expresiei, cum întâlnim la alţi autori, nici de exprimări greoaie impunând 'traducerea' lor în limba maternă, nu mai poate fi vorba nici de stil căutat, patetic şi 'convingător'. Naraţiunea curge dintr-un izvor lăuntric al veseliei abia temperate, fără capăt, nici fund, ca o apă bună la gust, din care tot ai bea şi nu te-ai mai sătura.

Asta şi datorită viziunii hâtrului de scriitor asupra celor povestite, ca şi a unui firesc imbatabil. Ghiduş, Ioan Muntean nu voieşte să stoarcă lacrimi

din sufletele cititorilor, ci să-i facă să înţeleagă absurdul dramei trăite de generaţia sa (pentru unii tragedie), prin râs. O poziţie complet inedită.

Dealtfel, autorul este conştient de această trăsătură a sa şi şi-o prezintă - nu ca a unui scriitor, ci ca a unui om de societate.

"*Aveam 51 de kg., după cântarul găsit la spital. Totuşi glumeam, cum făcusem şi mai înainte. De felul meu am fost mai glumeţ, cunoşteam multe anecdote şi-mi plăcea să le spun. Simţeam o bucurie când făceam pe alţii să râdă, nu ştiu dacă nu asemănătoare cu cea a actorilor care urmăresc reacţia sălii. Pentru mine erau un tonus sufletesc şi consideram că nu fac rău nici altora dacă reuşesc să mai descreţesc o frunte. Era în firea mea şi a rămas până azi. Iar acum, nu mâncam nimic, dar spuneam glumele potrivite vorbelor altora din cameră. Petrică Matei mi-a spus mai târziu că râdea de formă, numai să-mi facă plăcere, dar îi venea să plângă, văzând că mă prăpădesc şi totuşi mai spun glume pentru alţii. Când mi s-a făcut mai bine, mi-a spus că a fost convins că mor*" (p. 224).

Ioan Muntean reţine cu plăcere, şi se delectează permanent datorită lor, invenţiile hazoase ale altora, în cazul următor, ceea ce englezul numeşte *practical joke* - o glumă construită prin gest, manipulare de obiecte, atitudine, toate grăind mai mult decât le stă în putinţă, prin spiritul în care sunt legate şi sensul conferit de glumeţ. " *Un episod nostim de la această defilare. Dr. Mircea Băncilă, asistent universitar, şeful promoţiei din 1946, i-a aruncat unei colege din faţa mea, (...) un buchet de flori pentru noua doctoriţă* (era o defilare a absolvenţilor Facultăţii de Medicină; n. n.) *şi unul de zarzavat, să nu uite cratiţa*" (p. 5-6). Îşi aminteşte şi de glumele la care a avut acces prin lectură: "*Podoabe nu aveam, ceas, nici atât, căci toată viaţa până aici m-am orientat după ceasurile din perete şi cele de la catedrale (cum glumea Muşatescu)*" (p. 10). Se bucură când îi revine o vorbă de duh a vreunui coleg de detenţie (şi câte nu-i răsar iar în memorie!): - "*Fă, Ileană, de ce l-ai luat chiar pe ăsta? Altul n-ai găsit?*" - "*Tu, Ionică, l-am luat de urât, ca să-mi placă numai mie.*" (p. 140). Ideea neaşteptată de a uni două noţiuni, fără legătură cronologică posibilă, într-o aceeaşi afirmaţie, îl atrage: " *Antisemit nu eram. Ţineam la neamul meu şi dacă mi se părea că altă naţie vrea să ia ce-i al nostru, luam poziţie de apărare. Cum Ştefan şi ceilalţi voievozi au luat atitudine şi au luptat împotriva celor care le primejduiau glia şi credinţa, fără a fi fost acuzaţi vreodată pentru asta că sunt rasişti,(...) tot aşa şi mie mi se părea firesc şi chiar că am datoria să lupt pentru ţară*" (p.10). La fel este robul îmbinării de noţiuni ce n-au nimic comun; una dintre cele două este, bineînţeles, comandantul Aiudului, colonelul Coler: " *mărinimia personală nu-i stetea lui în caracter*" (p. 159). Găsind numele corect al unui obiect, prin aceasta naşte surâsul; e vorba despre ochelarii cu tablă în loc de lentile şi cu elastic strâns pentru a fi agăţaţi pe după creştetul anchetatului, să-i creeze psihoza misterului în care se afundă: " *ochelarii, mai bine zis anti-ochelarii"* (p. 152). Butada îl înghesuie când are de spus ceva: "*Bine, măi Biţă, secretarii voştri sunt numai evrei, Farki, pe Universitate, Wexler pe Facultate şi Leipnik William pe anul VI. De ce nu au pus ei acţiunea asta într-o sâmbătă după amiaza, toată lumea era liberă, nu sunt cursuri, nici stagii, ori seminarii, şi sunt tot atâtea ore la dispoziţie câte într-o dimineaţă de duminică. Dar voi daţi în credinţa mea. Să nu mă duc la biserică. Merg la măturat, cu o*

condiţie, dacă merge şi rabinul într-o sâmbătă" (idem). Bătăuşul face pregătiri pentru activitatea ce va s-o desfăşoare cu victima sa, ca un gospodar serios: " *robust, cu mânecile suflecate, ca un om pus pe treabă*" (p. 11). Caută în numele personajelor fire ce să le lege de destinul lor viitor: " *Comisarul şef Mărdărescu (o fi numele de la "mardeală", căci prea am auzit pe mulţi văitându-se că au trecut prin pumnii lui)*" (idem). Se preface a fi în inspecţie când e anchetat: " *Nu mai ţin minte şi înjurăturile, căci n-am mai avut timp de înregistrare*" (idem). Cazna, Ioan Muntean o explică aparent neimplicat: " *Bătaia era aşa, în general, ca să te moaie, să te intimideze*" (idem). Contrazicerea sa însuşi aduce şi ea o notă de pehlivănie: " *În prima noapte, care nici nu ştiu cum şi când a trecut (vorba să fie, că doar o ţin minte toată viaţa) am vrut doar să spun că a trecut repede*" (idem). Confruntarea cu deserventii Siguranţei e " *meciul unilateral (...) aceeaşi echipă de pugilişti: Mărdărescu, Stănescu şi Breiner. Dar s-a terminat mai repede, din partea mea, prin aban*don" (p. 15). Consemnează luările populare peste picior din timpul acela, " *ce devin bancuri"* ; ne aflăm în 1946, sub conducerea lui Petru Groza: " *Când s-a făcut primul import post-belic de bumbac, unii răstălmăceau lozinca zilei - "Trăiască Petru Bumbac (...) care a adus groaza în ţară*"" (p. 18). Trimiterea la citatul din cronicar, parafrazarea acestuia, aduce o notă cunoscută şi deci amuzantă în naraţiunea ce ironizează (cu tristeţe ascunsă) epocă şi oameni, într-o caricatură cu aer carnavalesc caragialesc: " *Dale ăsta, altfel un om mărunţel, puţin la trup, dar harnic la limbă, făcea şi poezii. Într-o seară, la un local, s-a urcat pe un scaun şi a declamat cu patos nişte versuri cu caracter naţionalist, din creaţia proprie. Ion Curea, prezent şi el în sală, fără însă a avea vreo legătură cu poetul-declamator, fiind şi el în vervă şi cu antren în acel moment, s-a dus şi l-a îmbrăţişat, sărutându-l. Aşa că, atunci când l-au ridicat pe poet, i-au luat şi pe toţi admiratorii săi de orice fel*" (p. 19-20).

Nu scapă nici o ocazie de a admira umorul la ceilalţi şi de a-şi pune cititorul în situaţia de a-l gusta. Astfel, cu Ion Constantinescu, bolnav " *de o tuberculoză a articulaţiei tibio-tarsiene (la gleznă) după o bătaie sau mai multe, cu ranga peste tălpile bocancilor până s-au desprins acestea de pe căpută şi i-au băgat boala în oase* (...).

Acum glumea de toate câte au fost, cu ironie şi cu sarcasm.

Glumea despre cele 7 minuni ale Buzăului, de pe vremea aceea, le spunea pe toate, încheind că a şaptea era chiar el, acum în carne şi oase (chiar bolnave) după cele prin câte a trecut.

(...) Şugubăţul zicea că a ales ultima metodă de pricopseală. A cumpărat din târg o purcică tânără "frumoasă, dar slabă'", zicea el (cum o fi fost porcul frumos, dacă-i slab, că doară la animalele astea "frumuseţea" este legată de grăsime?). A pus-o pe boabe şi după o vreme, mama sa, cu care el îşi făcea gospodăria, îi spune că purcica a mâncat jumătate din coteţ. Întrebă el prin târg, pe alţi gospodari, care-i treaba şi a aflat că purcica ar umbla după vier. Dar ce să se facă, primaria ţinea animalele de montă tocmai în cealaltă parte a oraşului, unde era şi Salubritatea. A urcat purcica într-o tărăboanţă (cum îi spunea la roabă) şi a dus-o acolo. Dar, zicea el, după aspectul ei cam prea puţin arătos, n-a făcut impresie şi nu s-a uitat nici un vier la ea. A dus-o aşa acasă. După câteva zile, mama îi

spune că purcica a mâncat şi ce a mai rămas din coteţ. A urcat-o iar în tărăboanţă şi haida-hai, străbate iar oraşul. De data asta, un vier mai tânăr, mai prostănac, s-a legat de ea. A dus-o bucuros acasă, i-a legat la gât funta roşie, căci, deh, nuntise, nu, şi se şi vedea pricopsit cu 8 - 10 purcei.

Când în dimineaţa următoare, nici nu s-a sculat bine că mama l-a şi luat repede:

- Săi, Ioane, că nu-i purcica.

Se uită după ea prin ogradă, dădu şi fuga la vecini. Nu-i. Când se uită şi sub şopron, ce să vezi? se urcase iar şi singură în tărăboanţă: - "*S-a învăţat, purcica dracului*" " (p. 235-236). Anecdota politică e repovestită cu haz gros: " *Cică Emil Haţeganu, fruntaş naţional-ţărănist şi ministru fără portofoliu în guvernul care a făcut alegerile din 1946, mergând pe atunci în campanie electorală într-un sat ardelenesc a trecut cu toţi sătenii simpatizanţi după el, peste o vâlcea. Aci s-a oprit vrând să evacueze berea cu care se omeniseră, îndemnându-i şi pe săteni să facă asemenea lui. În timpul operaţiei care se generalizase, comentează tot el: - Noa, măi oamini, de când vi-s voi, mai pi..tu-s-a careva ministru cu voi în parău ca mine?"* (p. 20). Cu alte prilejuri, autorul merge în direcţia aceasta cam departe, părăsind amuzamentul acceptabil pentru unul îndoielnic; dar n-o face deseori. Până şi la un emisar al groazei - l-am numit pe Eugen Ţurcanu - el aude cuvântul de duh şi îl înregistrează: "*Bădia Ausschnitt*", *vorba lui de batjocură* (p. 28). Nu rareori istoria naţională îi este criteriu pentru surâs (cum am mai văzut-o apropo de Ştefan cel Mare): " *Numai noi am rămas pe metereze, căci poporul român nici pe Aurelian nu l-a urmat, a rămas acasă, cu năpastele pe cap şi luptându-se cu ele*" (p. 29). Născoceşte proverbe, pe marginea celor existente: " *Zilele negre, care în mod paradoxal fac să albească oamenii*" (idem). Înţelepciunea ţărănească, cu umorul ei adesea intrinsec, scorneşte poante de umor negru: " *Când dedeam de necazuri, el părea pregătit şi pentru altele noi şi ne încuraja:* "*Dacă dă Dumnezeu, vine şi mai rău*" " (p. 175). Sau, dă replică unor dictoane celebre: " *Precum criminaliştii se conduc după dictonul:* "*cherchez la femme*", *aşa securitatea era obsedată de alt dicton, căutaţi intelectualul*" (p. 257).

Portretele înjghebate de Ioan Muntean sunt scurte, fără supliment de informaţii ce să îngreuieze întregul, plastice cu eleganţă, urmărind exclusiv necesarul.

" *Gheorghe Rednic, din Săpânţa - Maramureş. Despre el am mai scris că se bucura de multă prestanţă printre toţi colegii de an. Era un băiat chipeş, înalt, svelt, cu ţinuta dreaptă, puţin blond, cu trăsături regulate, purta ochelari cu rama fină. Avea o voce plăcută, catifelată şi îmi plăcea să-l ascult când cânta împreună cu Liviu Boţ, un prieten şi coleg băimărean. Îmi aduc aminte cum după terminarea anului I - era în 1943, el mersese acasă la mama lui, căci tatăl pare că murise. Ardealul pe atunci era o parte la unguri. Când s-a întors, mi-a arătat ce-şi cumpărase de acolo - un ceas nemţesc de mână, nişte haine de ştofă mai bună decât la noi. L-am întrebat:*

- Bine, măi Georgică, dar de la noi ce-ai dus acolo? (eu gândindu-mă la negoţul de frontieră).

El mi-a răspuns, luminându-se chipul său frumos:

- Măi, Ioane, măi, am dus şapte abecedare româneşti pentru copiii din satul meu" (p.25). Replica - Ioan Muntean e un iscusit mânuitor al ei - aduce lumini noi, condensându-le asupra chipului arătos al băiatului şi îl transformă într-un simbol românesc plin de nobleţe al unei epoci triste.

I se opune chipul stâlcit al caraliului: " *Primul-gardian, o momâie slabă şi încovoiată ca un semn de întrebare, bucuros că scăpa de noi, ori poate şi pătruns de noua credinţă care-l propulsase şef, ne-a urat: - "Siberia să vă mănânce.*"" (p. 26). Caracteristică este confuzia de sentimente, căci din blestemul adresat "duşmanului de clasă" reiese că socotea Siberia un ţinut al spaimei şi nu unul cuprins în geografia simplă (şi formativă de caractere) a "marei prietene", ţara de la Răsărit. Pe cea din urmă, pe care o slujea, o socotea bună doar să pedepsească cu ce putea fi conceput mai rău: Siberia!

E o adevărată metodă a autorului ca rostirea scurtă, din final, să completeze portretul depănat până la ea. În încăperea unde se aflau deţinuţii a fost adus unul nou, "*un băiat brunet-bine, Jan Manolescu, din Ialomiţa. Mi-aduc aminte că atunci când a intrat în cameră, îmbrăcat cu nişte haine de culoare închisă, cu pantaloni vârâţi în ciorapi, cu o paporniţă mare sub braţ, drept geamantan, se uita descumpănit la puzderia de oameni ce eram în cameră, până când, ducându-se la el unul dintre noi, l-a întrebat: - "Dar dumneata din ce taraf mai faci parte?". S-a pornit un râs general, care imediat l-a integrat şi pe noul venit, cel cu aer de lăutar*" (p. 30).

Deoarece următorul deţinut este frecvent pomenit în memoriile reeducărilor, pentru suferinţele sale ieşite din comun, voi profita de prezentarea sa făcută de Ioan Muntean, pentru ca cititorul să afle câte ceva despre acest mare victimizat. " *Al doilea student sucevean era macedoneanul Gioga Parizianu, student în anul II la Medicina ieşeană. Un băiat scund, fălcos, dârz, perseverent. Născut la Gorna-Djumaia, în Bulgaria, făcuse primele clase la liceul românesc din Sofia şi era mândru de şcoala şi de uniforma lor de acolo, unde se distingeau de bulgari nu numai prin limba, dar şi prin ţinuta lor. În baza schimbului de populaţie prevăzut în acordul de cedare a Cadrilaterului, în septembrie 1940, batrânul Parisof, cum îl chema pe tatăl său pe atunci, sătul de duşmănia ce-o purtau bulgarii vlahilor-aromâni, a făcut formele cuvenite şi în 1942 s-au strămutat în România, unde pentru bătrânii familiei limba era parcă străină, deşi de un neam, dar unde nimeni nu-i ura pentru legea lor. Au fost repartizaţi la Moineşti - Bacău. Un frate mai mare al lui Gioga era la Constanţa, un altul era student la Bucureşti şi-l chema Parizescu, vrând să se integreze românilor nord-dunăreni, iar cel mai mic, Paris - Pisi - era încă elev la liceu, lângă părinţi şi a păstrat numele strămoşesc Paris (fără -escu şi fără -anu, cum i-au botezat la biroul populaţiei, precum făcuseră şi bulgarii când le-au adăugat pe -of în coadă). Gioga avea de făcut 20 sau 25 de ani, nu mai reţin exact, pentru că fusese implicat într-o echipă băcăuană care depozitase în munţi armament rămas de la război. Ghiţă Unguraşu adunase ce găsise risipit prin locurile natale şi a îngropat "comoara" într-un adăpost făcut anume în munţii din preajma stânii tatălui său. Gioga participase la această acţiune de îngropare. Nu mai reţin de unde s-a dat fir, dar pe el l-au deznodat în bătăi. L-au bătut şi l-au înfometat până a*

înnebunit literalmente. În această stare l-au dus să dezgroape depozitul şi - după cum povestesc alţi martori - când a trecut pe lângă stâna baciului Unguraşu, s-a repezit la trocul câinilor şi a băut zerul din troc. Nici apă nu-i dăduseră nu ştiu câtă vreme. Era un băiat cuminte, modest şi dornic să înveţe orice, căci recunoştea că a avut dificultăţi cu limba. Era primul aromân cu care steteam mai mult de vorbă şi-mi plăcea să-l ascult cum vorbea româneşte - daco-româna -, cu gura mai închisă, cu vorba strecurată - parcă - printre dinţi şi cu litera r pronunţată mai scurt" (p.42-43).

Ni se prilejuieşte să-l vedem 'în acţiune' pe unul dintre numeroşii poeţi născuţi, ca atare, în puşcărie. Cazul de faţă este dramatic, pentru că scriitorul ('în minte'), după săvârşirea a şaisprezece ani de temniţă a fost condamnat alţi douăzeci şi cinci de ani - peste pedeapsa similară dobândită pe timpul lui Antonescu, în curs de suportare tot mai dificilă - tocmai pentru versurile concepute în umbra gratiilor. " *Acum am nimerit în cameră cu nea Aurică Dragodan, care făcea puşcărie din 1941-42... I se spunea Magistrul, căci învăţase pe mulţi, în viaţa lui. Era originar din Alexandria, îşi pierduse libertatea după rebeliune, într-un proces al Frăţiilor de Cruce. Era un băiat slab, cu figura de ascet, nici nu era de mirare după atâţia ani de subzistenţă la toarta cazanului puşcăriei. Doar şi Arghezi constatase că "De foame şi chinul răbdării / Lipită li-i burta de şira spinării". Dar era vânos, optimist, destul de zâmbitor după atâţia ani sub zăbrele. Se plimba mult prin cameră, tăcut. Nu bănuiam că se ocupa cu poezia, era modest şi niciodată nu ne-a spus ce-a compus*" (p. 44-45). Mai descoperim că acelaşi contribuia la îmbogăţirea repertoriului de colinde al colegilor. " *De la* (el) *am învăţat nişte cuvinte noi pentru melodia O ce veste minunată. Pe unele le-a pus pe seama lui Radu Gyr, dar multe erau ale sale, într-un stil care nu era pastişă, căci izvora din aceleaşi suferinţe şi se înscriau în canonul melodiei*" (p. 50). Autorul însuşi - Ioan Muntean - participă la emulaţie şi, după 42 ani, când îşi redactează memoriile, mai ţine minte compoziţia sa ocazională, pe care o transcrie, dând dovadă certă de dar poetic:

"*Călătoare logostea / Locului rămâi. / Să cobori pe-un fulg de nea / Să te prind în mâni. / Să te port cu glas plăpând / Binevestitor / Peste pârtiile din gând / Prin ogrăzi de dor. / Tu să arzi, eu să colind / Peste ani şi zări / Amintiri de mult se-aprind, / Albe lumânări. Refren: Linu-i Seara Sfântă, lin, / Glas de îngeri cântă lin / Robilor alin. / Linu-i cer de stele plin / Raze prin zăbrele vin / Robilor alin*" (p. 49).

Este la fel de util să preluăm portretul lui Dumitru Gh. Bordeianu, autor discutat în cartea de faţă: (El) "*avea altfel de fire. Era mic de stat, cu o mustaţă lungă, de unchieş sfătos, la vorbă ca un moldovean din cei ai lui Creangă şi Sadoveanu. Încet, încet, s-a lăsat la vorbă şi ne umplea zilele cu povestirile lui. Era mai în vârstă (...). Cauza întârzierii şcolare a fost războiul. Mitică făcuse şapte clase primare şi apoi a mers la liceu. Cum amânarea de studii nu se dădea decât pentru clasele 7-8 (ultimele două, din liceul de pe atunci), l-a luat la armată şi a mers până la Cotul Donului ca soldat.*

Şi ce frumos povestea el, nu ca alţi combatanţi. (...) şi acum după mai bine de 40 de ani ţin minte cele petrecute de el, de parcă eu le-aş fi trăit" (p. 67).

În privinţa lui Viorel Gheorghiţă, semnalat de mine aici ca a fi scris un

adevărat eseu asupra rolului mântuitor al poeziei, în temniţe, şi care, în memoriile sale închină multe pagini epocii când a început să conceapă versuri, după gratii, pomenindu-şi baladele preferate cu care a ieşit de acolo, voi recurge tot la Ioan Muntean - un sensitiv - pentru a afla ceva despre acele scrieri din care nu am la dispoziţie nimic. " *Deşi viaţa de claustrare la care eram supuşi ar fi presupus mai degrabă abordarea lirismului, majoritatea celor care şi-au încercat muza au recurs la epic, balada fiind o specie la care se apela adesea pentru manifestarea sentimentelor. În eroii aleşi se transpunea de multe ori firea poetului şi uneori idealurile nerealizate.*

Gheorghiţă mi-a recitat câteva realizări de acest fel. Ţin minte că la o remarcă făcută de mine asupra faptului că eroii lui - în balada aceea, Fata din turn, nişte nordici - nu realizează nimic, el mi-a răspuns că tocmai asta a vrut el să exprime, eterna dorinţă de care trebuie să fie cuprins sufletul omenesc. Scria în versuri scurte, în metrica populară a Luceafărului şi abunda în metafore, ca Radu Gyr. Se realiza în forma clasică, respectând ritmul, rima şi măsura, majoritatea poeţilor din închisoare rămânând la această modalitate de exprimare. Avea talent remarcabil şi am regretat, după eliberare că nu l-am regăsit, publicat. Merita" (p. 82).

E util pentru cei râvnitori să cunoască viaţa şi trăirile poeţilor români să citez una dintre descoperirile reeducatorilor pentru aducerea la linia de gândire marxist-leninistă a acestui poet încă nepublicat, student teolog şi în filosofie la ceasul arestării. Fragmentul ne îngăduie să-l privim în acţiune şi pe cel mai rafinat poet de puşcărie, după titanii Nichifor Crainic şi Radu Gyr, anume pe Sergiu Măndinescu.

"Am mai spus că efectivul camerei s-a mai schimbat. Plecaseră unii, ca Oprişan, şi Vasiliu, şi Hoinic, şi veniseră alţii, dintre care îl reţin pe Sergiu Măndinescu. Acesta era un student mai tânăr, de pe la Craiova, şi părea înzestrat cu talent literar. Nu fusese legionar, era dintr-altă organizaţie. El ne-a povestit, celor cu demascarea terminată, conţinutul "Poemului Pedagogic", al lui Makarenko, şi am avut impresia să-l citise de curând, din camera din care venise, căci prea ştia cartea în amănunt. Nu sunt sigur de aceasta, dar aşa am presupus atunci (...).

În preajma Paştilor, Măndinescu a lipsit câteva zile din cameră. Când a revenit cunoştea scenariul de blasfemii în care avea să se desfăşoare sărbătoarea. Şi din celelalte camere a lipsit câte unul, tot atunci. Gheorghiţă Viorel, fost teolog, a primit rolul lui Iisus Hristos. Ca într-o liturghie neagră, i-au atârnat de gât nişte organe genitale, confecţionate din săpun la camera "4 Spital". A fost suit pe hârdăul cu dejecte şi ţinut acolo poate întreaga zi, iar în jurul său au fost siliţi să ţopăie pe melodie de conga dar cu cuvinte de blasfemie cei câţiva care mai rămăseseră în demascări. Reţin numai figura nespus de tristă şi disperată a lui Ion Scutaru, care era cel mai înalt din cameră. Gheorghiţă avea un chip atât de descompus încât nu cred să îl fi dat suferinţa fizică, ci marea lui durere interioară. În cadrul reeducării lui Ţurcanu, blasfemia era la mare rol. Toţi cei ajunşi pe mâna lui erau puşi să înjure, să dovedească prin vorbe că au renunţat la trăirea lor sufletească, această trăire fiind considerată de factură legionară (...).

N-am înţeles. (...) Nu am putut înţelege niciodată abjecţia. Aici era mai mult decât atât. Batjocorirea sufletelor, care se făcea aici, am găsit-o

fără nici un sens, decât poate dorinţa intimă a lui Ţurcanu de a afirma atotputernicia răului, sfidând oamenii, căci lui Dumnezeu îi nega demult existenţa. Logic, dacă ceva nu există, nu te lupţi cu acel ceva. Dar el lupta cu sufletele oamenilor, pe acestea voia să le nimicească. Am privit cu milă şi cu groază, deşi pe feţe toţi reeducaţii se făceau a gusta spectacolul (poate că unii chiar să-l fi gustat, să fi devenit asemeni Tartorului cel mare).

Bieţiii oameni dansau despuiaţi conga, în jurul lui "Crist", Gheorghiţă Viorel, teologul. Sufletul lui Gheorghiţă mai fusese zdruncinat când un prieten mai mare, căruia i se închina şi pe care îl stima, hai să zicem că l-a lovit la grămadă, căci aşa era piesa, dar ce l-o fi îndemnat pe acela ca la demascarea publică, din limbric filosofic să nu-l scoată. Cine l-o fi obligat pe acel şef direct să-l batjocorească persiflându-i pregătirea filosofică şi râzând totodată de fizicul lui de om slab, lung şi încovoiat? Pe Gheorghiţă sunt sigur să l-a iertat Dumnezeu pentru că nu a reuşit să nu-l batjocorească. A fost un om şi nu a putut mai mult.

Căci prea puţini au ales moartea ca mijloc de scăpare. Cunosc cazul celui care a sărit din capul scărilor, Şerban, dar aşa ceva acum nu mai era posibil. Eram noi, plantoanele, care vegheam să nu se sinucidă nimeni" (p. 99-100).

Una dintre marile victime ale demascărilor (există mai multe mărturii asupra trupului său ce, la baie, dezvăluia găuri adânci în carne, cicatrizate, dar nedispărând niciodată), ajunsă călău, apare ca un îndrăgostit de poezie, încă din libertate.

"*Pe Pop Cornel nu l-am cunoscut ca având preocupări literare. De aceea am rămas surprins când o dată mi-a recitat, nu mai ştiu dacă numai pentru mine "Balada mistreţului cu colţii de argint", a lui Ştefan Augustin Doinaş (colegul meu din primii doi ani de la Medicină). Până atunci eu nu cunoşteam această alegorie a prinţului din Levant, care cade răpus de propriul său ideal. M-au încântat gradaţiile folosite de poet pentru exprimarea ascensiunii în goana după "eterna dorinţă" (vorba lui Gheorghiţă, de mai înainte). Şi m-a mulţumit finalul ambiguu, cu ultima poruncă a prinţului: - "Mai bine ia cornul şi suflă într-una / Să suni până mor, către cerul senin." Ce-o fi vrut să zică însângeratul prinţ? Că lupta lui continuă, la chemarea neogoită a cornului? Ori că vrea să spună cerului biruinţa sa, căci a ajuns sfârtecat să-şi vadă idealul, pe care omul de rând, sluga, nici măcar nu-l întrezărea. "Atunci asfinţea peste creştete luna / Şi cornu-a sunat, însă foarte puţin." Apus de lună, apoteoza de erou, care prea puţin şi-a văzut idealul, iar omul de rând, sluga, nu i-a înţeles niciodată lupta, dar s-o mai continue.*

Aşa cum nu l-am înţeles nici eu atunci, de ce mi-a spus balada aceasta? Am crezut că doar supus de frumuseţea ei. Abia mai târziu am înţeles, el a ales alegoria, ca să-mi spună propria lui durere. Altfel nu mai avea curajul. Nu cred că a fost o întâmplare şi că era singura poezie care o ştia, căci alta nu mi-a mai spus. Numai că mistreţul care l-a răpus era un porc de rând, adevăratul mistreţ gonind mai departe prin codrii de aramă" (p. 82-83).

Va să zică, poezia nu este numai preocupare a creatorului ei şi a degustătorilor care o învaţă pe de rost, nu este numai mijloc de transmitere a culturii; ea e şi cale de mărturisire, prin tăinuire, alegoric, cum spune autorul.

Iubitorul de literatură naţională se cuvine să afle unde te putea conduce intimitatea cu un scriitor neagreat de regimul comunist - fără ca el să să se numere între aceia socotiţi "bandiţi" deoarece făcuseră politică. Mă refer la ancheta Dr. Iubu, o.r.l.-istul apropiat autorului **Cruciadei Copiilor** . Lucian Blaga "*se găsea în epoca de dizgraţie, mărunt slujbaş la o bibliotecă, atât cât să nu moară de foame. La sfârşit de săptămână îl ducea la staţiunea Valea Drăganului unde el îşi construise o cabană de odihnă. Maestrul a compus pentru amfitrion o "inscripţie pe grindă", scrijelată apoi de un meşter drept "memento" pe grinda frontală. Doctorul mi-a recitat-o, dar n-am reţinut-o. O mai fi rămas?*"

Ceea ce interesa Securitatea era cum 'transmisese' profesorul universitar poemele lui Blaga în străinătate, ceea ce era doar bănuială, căci lucrurile nu avuseseră loc, nici măcar în intenţie. " *În ţară îi apăruse traducerea după Faust, dar se vorbea şi că poetul a fost propus pentru premiul Nobel.*

Şi dă-i (bineînţeles că bătaie). Degeaba protesta anchetatul că nu el are legături cu cei care umblă peste frontiere, ci numai autorităţile şi membrii de partid. Mâna dreaptă, ridicată drept scut deasupra capului, să pareze ranga, a rămas inertă, cu o durere ascuţită, care l-a secat: se rupseseră amândouă oasele antebraţului. (Chirurgia O.R.L. este de mare fineţe şi Iubu îşi pipăia şi acum antebraţul, îngrijorat dacă va mai putea opera vreodată). Nu mai reţin numele călăului - a fost un maior (...).

*Noaptea l-au dus la Clinica de Ortopedie, cu un cojoc peste cap, iar acolo i-a pus mâna în gips un laborant, care era pe atunci secretarul organiza*ţiei de bază. *Medicii toţi îl cunoşteau pe Iubu şi securitatea nu dorea popularizarea ororilor ce le săvârşea.*

Cu mâna în gips, ancheta pe tema începută continua. A fost probabil perioada în care se căuta reconsiderarea poetului (a filosofului, nu încă). A venit un colectiv de la Bucureşti, de pe la Minister, Comitetul Central, că au fost vreo patru, cu aceleaşi întrebări asupra operei eventual expediate în străinătate.

Maiorul care-i frânsese braţul, ca să pareze o eventuală întrebare a cuiva despre aparatul gipsat ce-l purta anchetatul, a luat-o înainte cu vorba (către Iubu): - "Vezi, domnule, ce nu eşti atent?" Apoi, către cei patru străini, între care doi colonei:

- "S-a suit cu picioarele pe closet şi a căzut." Şi iar către Iubu:

- "Să fii mai atent altă dată!"

Anchetatul şi-a exprimat nedumerirea asupra faptului că eventuala premiere a "domnului profesor" ar putea indispune pe cineva.

- "Ar fi o cinste pentru cultura română - a zis el. Uitaţi-vă, de curând a venit cineva de la Bucureşti, care fusese în străinătate şi vizitase muzeul Goethe, de la Weimar, în care între altele sunt expuse şi traducerile făcute după ***Faust*** *, în toate limbile culte ale pământului.*

- "Să ştiţi, Maestre, spunea oaspetele, traducerile acelea sunt expuse în ordinea valorii lor literare, realizate de traducător. A dumneavioastră se găseşte în locul doi.

La care un colonel dintre cei doi a replicat:

- "Cine ştie ce legionăroi o fi pus-o acolo." Nu ştia tovarăşul cu stele că Weimarul este în D.D.R. iar pe acolo nu trăiau legionari, căci i-ar fi extrădat fraţii socialişti" (p. 178-179).

Această sensibilitate la soarta poeţilor închişi se datorează şi faptului că Ioan Muntean însuşi este, ocazional, versificator, cum am mai văzut-o. A conceput, printre altele şi o colindă cu muzica ei cu tot:

"*Seară sfântă, Seară mare*
şi senină, de Ajun.
Pe la casa noastră oare
când mai vine Moş Crăciun?
Că sunt ani de când în zare
pruncii cată în zadar
şi ca-n orice sărbătoare
mama plânge. Plânge iar.
Moş Crăciune, Moş Crăciune.
du sfârşitul suferinţei
şi seninul sărbătorii
pruncilor ce-şi plâng părinţii,
mamelor ce-şi plâng feciorii.
şi din tainica-ţi desagă
ce-o purtai în alte dăţi
să-ţi reverşi pe ţara-ntreagă
darul sfintei libertăţi."

La fel, citează din **Parodie de vară**, pastişă după **Rapsodia de toamnă** a lui Topârceanu:

"*Prin parfumuri, mai vestite*
au ajuns Garoafele,
Răsfăţate şi iubite
ca dactilografele.

*

Din tulpina muşatină,
toate Romaniţele,
în halate de lumină
fac pe doctoriţele.

*

Şi mai yace Bob Negară
ce ca şi tăciunii e
că duduia Primăvară
se mărită-n iunie.

*

Fiindcă Mac, îl ştiţi, băiatul
cel cu ten ca zorile
A fugit la câmp, ingratul
îndrăgind Cicorile

şi spunând că ele tot i-s
pururi în memorie,
Le-a lăsat un Myosotis
Probă iluzorie.

Puteam să stau de unul singur, fără plictiseală, multă vreme, am găsit antidotul" (p. 238), exclamă poetul improvizat de frica pierderii minţilor. Iar acest rol preventiv, în ceea ce priveşte dezechilibrarea prin izolare de oameni, al poeziei, ca punere în mişcare a tuturor puterilor intelectuale şi

afective, ca şi a memoriei, trebuie luat în seamă de medicii psihiatri, care, dealtfel cunosc rolul defulator al altor arte, anume cele plastice. Trimit cititorul la paginile închinate de Viorel Ghorghiţă rolului mântuitor al poeziei, pentru deţinutul politic din temniţele comuniste. Până una-alta, trebuie să recunoaştem că unele rime create de Iona Muntean în 'pastişa' sa citată cu zgârcenie, sunt remarcabile: "tăciunii e - mărită-n iunie; tot is - Myosotis"

Un alt mijloc de portretizare, printr-o singură trăsătură de condei, este dialogul. În privinţa lui Ioan Muntean afirm că talentul lui dramaturgic merita mai multă atenţie din partea sa. Replica îi este 'vorbită', înainte de a ajunge pe buzele cuiva, e veridică, e caracterizatoare, scurtă, se leagă de precedenta (aici, reluând câteva cuvinte, procedeu uzual în comedie), are culoarea vieţii.

"*- Păi bine, domnu' Dina (îl chema pe acela Dina Florea şi a ajuns ulterior ofiţer, distingându-se prin brutalitate), ne daţi fasole în ziua de Crăciun?*

- Măi Cojocarule, spune tu drept, ai mai mâncat tu fasole în ziua de Crăciun?

- N-am mâncat, domnule, niciodată.

- Vezi, mă, noi îţi dăm să mănânci ce n-ai mâncat nici acas' la tat-tu. Şi a plecat râzând batjocoritor" (p. 50).

Nici o comentare a firii unui portretizat nu este aptă să definească atât de clar firea ca replica spontană, pe care Ioan Muntean o reţine peste zecile de ani:

" *Îmi aduc aminte de un "şef de nicovală" (la fiecare nicovală era un şef care mânuia un ciocan mai mic, în jur de 1 kg. Şi un "ciocănar" cu un baros de 7 kg., pe post de ciocan pneumatic,* (se referă el la fabrica penitenciarului Gherla; n. n.). *Îl chema Megheleş Adam, era din părţile noastre, din Caraş - şi îmi spune odată, mândrindu-se cu cât lucrează el:*

- "Nea Muntene, am să bat până cade jos ciocănarul."

Îngrozit, dar fără curaj de a-i micşora elanul stahanovist, îi zic:

- "Dar ce-ai să faci dacă nu se mai scoală?"

- "Nu-i nimic, îmi iau altul de la bucătărie."

Căci tot Goiciu introdusese sistemul ca să recruteze fierari dintre lucrătorii de la bucătărie, iar cei epuizaţi de munca de la baros să-i dea tot acolo pentru refacere. Nu-l costa nimic, le dedea mâncare din porţiile celorlalţi deţinuţi şi, iarăşi, nu de la el" (p. 121).

Alteori, replica este unică; îi răspunde tăcerea stuporii. " *Cum îi întâlneşte, aceia îl iau de braţ şi îi spun: - "Ei, măi, ţi-ai sărutat fetiţa la plecare, pentru ultima dată, că n-ai s-o mai vezi." Până să se dezmeticească, l-au îmbrâncit într-o maşină care se afla în apropiere*" (p. 156).

Cititorul a fost avertizat din timp că în fiecare dintre prezentările făcute aici autorilor de memorialistică privind reeducările rezerv o secţiune - când materialul este suficient - personajelor - tragic - Şura Bogdanovici şi - criminal - Eugen Ţurcanu, care, cel din urmă, a ucis în solda propriei prostii ce l-a îndemnat să creadă în cuvântul şi făgăduinţele Securităţii. Până acolo, Ioan Muntean propune câteva date despre Ţanu Popa, asupra cărora ne vom opri, se va vedea curând de ce.

Pe acesta îl cunoştea din 1944, vara, cu prilejul refugiului la Oraviţa al celui numit . Amiciţia lor se strânsese prin aceea că prietenul lui Bogdanovici împrumuta cărţi de la autor, ceea ce conferea un aer romantic-cărturăresc prieteniei adolescentine înjghebate. El învăţă multe despre Basarabia, regiune străină lui, abia acum devenind familiară, prin entuziasmul lui Ţanu, nativ de acolo şi care se înflăcăra la amintirea ei. "*Aflând acum despre dezertarea lui, am rămas surprins neplăcut, eu cunoscându-l cu totul altfel, cu puternice simţăminte naţionale şi religioase*" (p.44) . În închisoare i-a parvenit zvonul că Popa, "*trecând sincer de partea lui Ţurcanu, i-a divulgat aderarea oportunistă a lui Bogdanovici la reeducare. Şura voise ca aderenţii lui să-şi însuşească cunoştinţe de ideologie marxistă, să dea astfel aparenţa trecerii la noua societate, în scopul eliberării înainte de termen. Divulgarea planului său de către Popa Ţanu a fost pretextul bătăii cumplite în care s-a sfârşit bietul Bogdanovici, care a murit implorându-şi călăul: - Nu mă omorî, Eugene, nu mă omorî*" (idem), ceea ce rămâne o legendă.

Ca destui alţi memorialişti, Ioan Muntean simte nevoia să se explice în legătură cu mărturisile ce urmează să le facă. " *Despre "Cazul Piteşti" au scris mulţi, cel mai adesea din auzite. Cei care au trăit drama (...) se feresc să vorbească public. Cei care o fac, au avut şansa şi nu s-au compromis prea mult, fie acolo, fie mai târziu.*" Această manieră de a scuza propriile purtări este elegantă, nu recurgând la negarea adevărului, ci la atenuarea lui, în conformitate cu neimplicarea totală şi criminală; alţii spun de-a dreptul că ei nu au trecut de partea demascatorilor decât în calitate de planton (Voinea) sau ignoră acest aspect autobiografic. " *Dar în afara morţilor martirizaţi, care ne-au spălat onoarea tuturor, ceilalţi toţi care au trecut prin sinistru, au devenit ori torţionari ori delatori, atât cât i s-a cerut fiecăruia, bineînţeles că sub teroare. Unii au plusat şi au făcut mai mult decât era necesar ca să supravieţuiască. Unii s-au redresat mai devreme, alţii mai târziu şi foarte puţini au fost consecvenţi cu mârşavia în care au intrat fără voia lor.*"

Scriitorul adaugă constatări de ordin general cu privire la celalalte autobiografii şi o concluzie însemnată ce se impune ca metodă de lucru pentru viitorul istoric al fenomenului:

"*Faptele sunt adesea răstălmăcite, din interese care vor să disculpe fie victimile, fie călăii şi stăpânii acestora. Nimeni nu poate să reconstituie Piteştiul, decât dacă se vor aduna episoadele din fiecare cameră de supliciu şi din toate perioadele. Au fost trăsături comune, dar şi particularităţi legate de cinismul personal al torţionarului. Mozaicul se compune din plăcuţe şi eu nu am pretenţia să fiu decât o plăcuţă. Cine poate, să le adune şi pe celelalte.*

(...) Nu toţi au avut nefericita ocazie de a deveni torţionari. Au fost cei trecuţi la urmă prin demascări. Aceştia n-au mai avut pe cine bate şi li s-a cerut doar să devină turnători (a se vedea mărturisirile lui Aurel Obreja, culese de subsemnatul) *. Şi s-au supus. Deprecierea morală, până la devalorizarea totală a studenţimii, care reprezenta partea cea mai dinamică a Rezistenţei, a fost realizată.*

Eu de fapt nu fac descrierea generală a fenomenului ci doar atât cât face parte din biografia mea.

Spovedania (...) este foarte greu de făcut public. Duhovnicul îl ascultă în taină pe cel îngenunchiat, căci taină este spovedania. Cu riscul de a fi disgraţiat, continui să povestesc cel mai sumbru episod din viaţa mea" (p. 51-52).

În camera unde s-a confruntat cu demonii, i s-a făcut loc pe preş, alături de un student bucureştean al cărui nume nu trebuie să lipsească dintr-o Istorie a Literaturii Române, cu atât mai mult: de Detenţie, cu cât şi bunicul său, nuvelistul, fusese condamnat, la timpul său. Este vorba de studentul naţional ţărănist, nepot de fiică al lui Ioan Slavici şi al unui profesor de la Liceul Lazăr, Scarlat Struţeanu, de origine germană (numele său iniţial fusese: Strauss *)* .

În cele ce urmează vom regăsi toate calităţile de prozator ale autorului, compunând panorama primului contact cu minciuna ridicată la rang de supremă dreptate. Dialogul spontan, umorul, forţa portretului din trei linii şi câteva puncte, vivacitatea frazei, se conjugă pentru a exprima surpriza şi teama.

" *Abia am intrat în cameră, ne-am aşezat pe preşuri, când unul din cei din fundul camerei, mai înalt, blond, cu ochelari cu rama albă, metalică, a venit până în mijlocul camerei şi ni s-a adresat nouă, noilor veniţi:*

- Ia ascultaţi aici, noi ăştia de aici ne-am hotărât să pornim pe alt drum, să ne reeducăm. Voi ce părere aveţi?"

Prostia s-a căţărat în copac şi a bombănit ceva ce pare a fi gând gâfâit.

" *Se făcuse linişte, toţi stăteau parcă în aşteptare. Oare chiar aşa de curioşi sunt, să ne vadă părerea? Mă gândii repede, treaba lor pe ce drum au luat-o, eu tot nu-i mai pot opri, căci merg pe calea asta cu mult mai bine de un an. Şi apoi credeam că sunt numai câţiva, cum fuseseră la Suceava.*

- Hai, bădia Costache, se adresă acelaşi, cu ton batjocoritor, lui Costache Oprişan, ce părere ai?

- N-am nimic împotrivă, răspunse acesta.

- Dar voi, ceilalţi?

- Nici eu n-am nimic împotrivă, răspunsei şi eu, socotind răspunsul compatibil cu coexistenţa, prin neamestec în treburile lor. Dintre paturile din fund mai ieşiseră şi alţii, din acelaş grup cu primul, care uitându-se roată peste toată camera, îi asmuţi:

- Ia auziţi, măi.

Şi ca la un semnal, de fapt acesta şi era semnalul convenit, căci ne aşteptau de mai înainte, venirea noastră era pregătită, au sărit din toate părţile asupra noastră. Dedeau care cum puteau şi unde apucau, cu palmele, cu pumnii, cu picioarele. Se făcuseră cinci grămezi, în jurul fiecăruia din cei cinci care am venit. Nu mai puteai opune nici o rezistenţă, decât să te îndoi şi să-ţi pui mâinile deasupra capului, dar curând totul a fost inutil, căci ne-am prăbuşit şi nu s-au mai aplecat asupra noastră, ci au sărit cu picioarele, şutând şi călcându-ne.

Acelaşi dirijor, pe care l-am crezut atunci a fi Ţurcanu, iar pe cel de lângă el Bogdanovici (cum auzisem că-i chema pe şefii reeducării sucevene), a intervenit, apărându-ne:

- Lăsaţi-i, măi, că-i omorâţi.

Şi ne-a trimis pe toţi la loc. (...)

Bătaia asta a fost doar aperitivul, faţă de cea care aveam s-o mâncăm în continuare. Dar a fost suficientă ca să răstoarne multe în mine. Acum nu mă bătuseră duşmanii, pe care i-am înţeles de ce-o făceau. Dar aceştia de lângă mine, care crezuseră toţi ca mine, care fuseseră tot oameni cu frica lui Dumnezeu şi cu dragoste de oameni, cum se poate să se fi schimbat aşa? Şi Vili, şi Ilie, şi Vasile, prietenii mei de până mai ieri, urlau cu lupii împreună. Şi de ce mă băteau toţi, căci nu le-am stat în cale cu nimic, chiar dacă şi-au luat altă orientare, nu-i împiedicam noi, care stătuserăm până atunci la celule şi nici nu ştiam, nici nu-i vedeam ce fac. A urmat imediat lămurirea.

Şeful, cel pe care îl crezusem Ţurcanu, se chema de fapt Max Sobolevski, iar ajutorul lui (de-l credeam Bogdanovici) era Adrian Prisecaru (...).

Abia ne aşezasem pe preş, că presupusul de mine Ţurcanu (Sobolevschi) începe iar vorba:

- Noi suntem horărâţi să distrugem pe toţi bandiţii, să distrugem Mişcarea Legionară. Hai, bădie Costache (moldovenii obişnuiseră să spună la şefii legionari "bădie"), i se adresă iar lui Oprişan, cu acelaşi ton batjocoritor, dublat însă acum şi de ură, parcă, spune, din câte banditisme ai făcut tu, le-ai spus pe toate în anchetă?

- Da, tot, zise cel întrebat" (p. 55-56).

O nouă tornadă, cu căluşul în gură. Apoi, acuzaţia că duceau viaţă legionară în închisoare, că nu erau respectuoşi cu gardienii, că nu erau de acord, între ei, cu măsurile administraţiei, toate, de altfel, iscodite de bătăuşi încă de când sosise grupul de cinci şi ceilalţi se prefăceau apropiaţii noilor veniţi, punându-le tot felul de întrebări la care cei puţini, cu naivitate, răspunseseră cinstit.

" *La urmă, când ne-au îngrozit cu bătaia, ne-au pus să ne batem şi noi, unul pe altul*" (p. 57). Până şi Gioga, ce câştigase admiraţia celor cinci, anterior, dar pe care-l zăriseră, de cum intraseră aici, umblând susţinut de alţii doi, fu pus să dea în Oprişan. " *Bietul Costache devenise mijloc de verificare a desolidarizării tuturor celorlalţi de Mişcarea Legionară*" (idem).

Când li se ceru "bandiţilor" să-şi facă demascarea şi fură aşezaţi "*în poziţie*", constatară că majoritatea călăilor lor intrară şi ei în aceeaşi poziţie, cu o tăbliţă de săpun şi un ac în mână, să-şi scrie ...propriile amintiri.

" *În această fază a demascărilor (...) am fost puşi să ne facem public autobiografia, intitulată acum autodemascare. Ceilalţi îl ascultau pe vorbitor şi interveneau unde li se părea că acesta nu este destul de clar ori că mai ascunde ceva*" (p. 58).

Consemnarea imediat următoare, din păcate, constituie una dintre rarele observaţii privitoare la reeducările ce au premers eliberarea tuturor deţinuţilor politici, prin graţiere, reeducări la care au participat toţi internaţii de la Aiud, minus câţiva buni de numărat pe degete, ce le-au refuzat cu pedeapsa izolării la 'neagra' şi riscul (ameninţarea) de a nu beneficia de decret. " *Cine citeşte vreo carte care descrie autodemascările de la Aiud din 1962-1964 nu va găsi decât o singură deosebire - pe bătrâni nu i-a bătut nimeni, i-a înfrânt numai mizeria îndurată în anii lungi de închisoare şi soarta camarazilor lor care au murit între timp*" (idem).

Ioan Muntean aduce o mărturie de o mare însemnătate în privinţa

concluziilor instanţei ce i-a condamnat la moarte pe reeducatori, ca unelte ale lui Sima în momentul când îi chinuiau pe bieţii lor camarazi. Sobolevschi i-a cerut lui Costache Oprişan:

" *- Să scoţi, banditule, instrucţiunile care le ai de la Vică Negulescu pentru reeducare.*"

Acela era unul dintre vârfurile reprezentându-l pe Horia Sima în ţară.

" *Oprişan a negat că ar avea aşa ceva.*" După noua dezlănţuire, " *Costache a spus apoi că la Jilava, venind o dată vorba de reeducare, cineva - nu mai reţine cine - l-a întrebat pe Vică Negulescu, din comandamentul pe ţară - ce ne facem în această situaţie. Acesta i-a răspuns acelui terţ s-o accepte. Nu i-a dat însă lui nici o instrucţiune*" (idem) .

Comentariul atrage atenţia că din această sămânţă Ministerul de Interne a dezvoltat suspiciunea că reeducările i se datorau lui Vică Negulescu. Formularea lui Ioan Muntean nefiind suficient de clară nu indică întocmai cele petrecute la procesul reeducatorilor, după încheierea acţiunii lor criminale, când s-a adus acuzaţia că ordinul de a se porni reeducările a fost transmis de către Horia Sima însuşi şi de C.I.A., în vederea compromiterii regimului comunist. " *Oprişan avea să fie dus de la Gherla la anchete, prin 1953 şi în continuare, ca să-l implice ca şef moral al lui Ţurcanu*" (p. 58-59).

Ajungem şi la Eugen Ţurcanu.

"*Văd că se deschide uşa şi intră în cameră un tip fălcos, de statură potrivită, dar lat în spate, ţinându-l de braţ pe altul aplecat din spate, slab şi palid din cale-afară. Acesta, cel slab, mi se părea îngrozit şi aproape că tremura tot. Cel vârtos vine la Soare şi-l pune să repete ce probabil* "*demascase*" *(aşa se spunea la declaraţia-demascare).*

- "*Cum îi, banditule?*" *-* către cel adus.

- "*Pe Dumnezeul meu, domnu' Ţurcanu, că nu mi-am amintit.*"

- "*Hm, făcu acesta, pe Dumnezeul mă-tii.*" *Şi bietul adus la confruntare se frânse în două, sub greutatea pumnului aplicat în stomac"* (p. 59).

Câteva alte rânduri despre Eugen Ţurcanu.

" *Ce impresie putea să-mi fi făcut încă de la prima vedere, decât de om rău, câinos, vulgar, o brută. Şef de reeducare? Avea mai degrabă apucăturile anchetatorilr noştri şi aceleaşi metode dure, accentuate însă de dorinţa sa de reabilitare, întărite de impunitatea garantată ori poate numai asigurată de şefii actuali. Aveam să văd la el acte de sălbăticie de neînchipuit: să calci în picioare un om şi să-l frământi (cu picioarele), cum fac cărămidarii cu pământul şi să-ţi asmuţi ajutoarele să continue, ca să-i înveţi cu câinoşenia (bunăoară cum l-a continuat o dată unul mai tânăr, Victor Gorbatai, care la început ezita să-şi bătătorească victima cu picioarele). Ţurcanu avea o inteligenţă diabolică, pe care aveam s-o descifrez apoi şi de la distanţă, prin reţeaua întinsă în jurul nostru, pentru a nu ne mai scăpa. Era un apostat hulitor de cele sfinte, zelos în a-i obliga şi pe alţii la apostazie, în numele materialismului filosofic pe care el l-a adoptat, zel despre care ştiam că-i caracterizează pe neofiţi*" (p. 59-60).

Dus de Sobolevschi în camera unde se scriau pe hârtie cele recunoscute în demascare, acolo Ioan Muntean l-a întâlnit iar pe Ţurcanu, "*care, de cum am intrat, s-a uitat la mine cu o figură de băgat în sperieţi:*

"- "*Şi tu, mă, şi tu eşti bandit? (...) Ia bagă-te sub masă!*" " (p.60). Umilinţe, umilinţe, doar cu scopul de a cântări gradul de imbecilizare produs prin spaimă.

O altă apariţie a lui aduce o trăsătură nouă a chipului său: rânjetul amical, expus pe 6 Decembrie 1950, la un an după începuturile bătăilor pentru cei din seria lui Ioan Muntean.

" *Cum îi era obiceiul, a intrat fără gardian, pentru noi prin surprindere. Am îngheţat, când l-am văzut; credeam că o fi plecat cumva şi el împreună cu cei cu pedepse mici, la Canal, ca ceilalţi cu demascarea terminată. Dar de unde.*

Nu lăsa el lucrarea neterminată, tocmai cu "bandiţii" cei mari, osândiţii la munca silnică şi temniţa grea. Mi-am făcut o dată rugăciunea în gând, deşi am început să mă îndoiesc de eficacitatea ei. Rămâneam singur, cu slăbiciunile mele. Dar singur ca toţi cei care trecusem prin mâna călăilor, fraţii noştri, oamenii şi camarazii de până mai ieri.

Nu mai ştiu dacă odată cu Ţurcanu a revenit şi Leonida Titus, ori revenise puţin mai înainte, sigur este însă că se găsea aici. Ţurcanu s-a aşezat pe priciul din stânga uşii, unde stătuse Leonida şi a început să cheme la el pe cei din cameră, unul câte unul. Nu ştiu cum i-a chemat, prin intermediar ori l-a strigat pe fiecare. Nici nu mai ştiu dacă i-a chemat chiar pe toţi. Dar cei chemaţi se duceau şi el vorbea cu ei ceva şoptit. Când a intrat în cameră, pusese o mască jovială, ca de vechi cunoscut, cum de altfel era cu moldovenii. Nici nu ştiu ce a vorbit cu fiecare. Se făcuse în cameră o tăcere glacială şi nimeni nu spunea vecinilor ce a vorbit cu noul venit.

A chemat amestecat şi din cei bănuiţi de mine ca trecuţi prin demascări, precum şi pe ceilalţi, netrecuţi. Când mi-a venit rândul, m-a întrebat dacă îmi menţin atitudinea adoptată la "3 Parter" şi la răspunsul meu afirmativ a spus că a venit timpul să dovedesc aceasta. Trebuieşte făcută demascarea tuturor, să merg deocamdată la loc, iar când îşi va pune el şapca jos (nu mai reţin dacă şapca ori boneta, după cum nu mai reţin nici dacă se îmbrăcase ori nu în straie de ocnaş), să sar la bătaie pe cei de pe priciul opus, căci aceia sunt toţi "bandiţi": Sângeap, Păunescu, Şestac, Ignătescu, Macovei, Huţuleac.

E greu de spus starea sufletească din acel moment. Mă rugasem atâtea luni de zile să nu vină clipa asta şi cum a întârziat aproape jumătate de an, începusem să sper că nici nu va veni. După întoarcerea celor trimişi la Canal iar mai trecuse o vreme, dar Ţurcanu nu se grăbea, el ştia că nu mai exista nici o scăpare pentru nici unul, toţi trebuia să-şi facă demascarea. Numai eu mai sperasem ca totuşi minunea să se facă.

(...) Ţurcanu a spus că momentul acţiunii îl va decide el şi să fim atenţi când îşi pune şapca pe prici.

Când a terminat cu convorbirile, s-a adresat întregii camere cu glas tare, spuse cam acelaşi lucru cu Max Sobolevski, ciracul său pe care am avut neplăcerea să-l cunosc la "trei Parter": Lupta contra Mişcării legionare şi a tuturor "bandiţilor", reeducarea, şi a încheiat exact ca Sobolevski: - "Să vă faceţi demascarea, bandiţilor". După care şi-a scos şapca şi a pus-o pe prici.

În cameră s-a produs o busculadă, au început să sară la bătaie unii împotriva altora şi nu ţin minte să fi fost o bătaie reciprocă, mai mult unii

dădeau iar alţii să eschivau. Nici astăzi, după atâţia ani, nu-mi explic ce s-a întâmplat în sufletul oamenilor de le-a înfrânt rezistenţa încă de la început. Pe mine m-a copleşit atunci (la "trei Parter") grămada, o cameră întreagă de 60 de oameni care a sărit pe noi 5 care intrasem acolo în ziua aia. Dar aici agresorii erau o treime, zece, iar ceilalţi 20 de oameni. Cum de n-au opus rezistenţă? Ce i-a paralizat? Dan Dumitrescu, Lungianu, Scutaru, Păunescu, erau înalţi şi voinici, cu excepţia lui Macovei, care era scund, ceilalţi erau toţi de aceeaşi forţă fizică, aşa ca şi cei zece agresori, iar ei fiind 20. Nimeni n-a ţipat, bătaie ca între bărbaţi, cu icnete, dar fără un ţipăt. De altfel ar fi fost inutil, căci gardienii parcă nici nu erau pe secţie şi nici nu s-ar fi amestecat, iar dacă ar fi făcut-o, ca în urmă cu un an la "4 Spital", când bătaia au început-o ei, în frunte cu directorul Dumitrescu, înstăpânindu-l astfel pe Ţurcanu.

Deci nu forţa fizică a fost factorul hotărâtor, în impactul suferit de agresaţi. La mine, când am intrat în demascări am spus că a contat foarte mult faptul că mă băteau ai mei, deţinuţi ca şi mine şi prietenii de ieri, de-a valma cu ceilalţi. Mulţi, toţi. Probabil că strategul demascărilor asta a urmărit, prăbuşirea sufletească din acest moment, care să te facă să capitulezi. O convieţuire de 6 luni de zile a creat anumite legături sufleteşti între oameni, iar acum dintr-odată, cel cu care te-ai înţeles, ai povestit cu el, mărturisindu-vă unul altuia viaţa cu bucuriile şi necazurile ei, acesta sare la bătaie şi afli că este omul lui Ţurcanu. Ţi-a ascuns asta atâta vreme şi de multe ori i-ai dat toată încrederea ta, fiind descoperit cu atâtea lucruri faţă de el. Pe unde am fost eu, la camera "3 Parter", cei mai mulţi fuseseră cu pedepse mici, destul de eterogeni, dar aici erau greii închisorii, oameni presupuşi cu un anumit grad de pregătire morală şi politică. În ambele tabere ale beligeranţilor de aici, erau aceleaşi calibre de oameni. Nu te aşteptai nici ca unii să atace, nici că ceilalţi să cedeze, ei fiind în superioritate numerică.

Ţurcanu şi Leonida Titus treceau de la grup la grup şi dedeau mai cu foc şi cu îmbărbătări.

Când a crezut că momentul de vârf a trecut, a strigat precum făcuse şi Sobolevski: Hoo, măi, mama voastră, că-i omorâţi. Atunci rămăsesem eu tare mirat despre relaţiile dintre cei care mă băteau şi şeful lor şi nu înţelegeam cum de te înjură un om pe care îl asculţi, cum de nu mai ai nici-o personalitate. Acum ajunsesem şi eu ca aceia, eram sluga lui Ţurcanu, făceam cum spunea el, iar el mă înjura.

Dar asta nu mai conta, conta numai ruşinea mea faţă de oamenii în care dădusem. Nu pot spune că i-am bătut, i-am lovit totuşi, ei au ripostat foarte puţin şi în momentul acela nu ştiau de ce am făcut-o. Mai mult ca sigur credeau că am trecut de parte lui Ţurcanu, dar cei mai mulţi de aici nu cunoscuseră împrejurările în care capitulasem fiecare dintre noi... Aveau să devină şi ei unelte, chiar dacă nu mai aveau altă serie de bătut, căci aceştia erau ultimii din închisoare, netrecuţi prin demascări... Aveau să fie puşi să dea unul în altul, nu la grămadă, ci faţă în faţă, ca să-l convingă pe celălalt să-şi facă demascarea. Şi cât doare lovitura de frate! Ori aveau să fie puşi să toarne pe alţii, când vor merge în altă parte. Şi toţi s-au supus.

A urmat trecerea pe priciuri, ca la "3 Parter" , *scoaterea săpunurilor, poziţia de Buda, pentru aducerea aminte a celor ce trebuiesc demascate; toate*

prin care trecusem şi eu, numai că eu acum eram "planton", îi supravegheam împreună cu Costache Oprişan, Pop Cornel, Nicu Eşianu, Popescu Ion - Nelu, Fag Negrescu, Mihuţ Gheorghe, Dănilă Mihai, Gheorghe Mărculescu, Valentin Blagescu, Tetler Alexandru, pe "bandiţii' care trebuiau să-şi facă demascarea. Va să zică aceştia erau care trecuseră deja de faza care acum începea pentru ceilalţi din cameră, dar care nu lăsaseră nici unul să se vadă ce a fost şi ce este cu ei" (p. 90 - 93).

Cine erau aceia care au acceptat de la bun început să se ataşeze metodei al cărei promotor primise Ţurcanu ordinul să devină? Cei cu pedepse mici - aşadar, care nu avuseseră răspunderi în Frăţiile de Cruce, nefiind suficient de încercaţi. Mai mult, erau unii care, după o fugară trecere prin Frăţii, se deziseseră de ele şi se înscriseseră în organizaţiile dependente de partidul comunist. " *Din lotul nostru de la Cluj ar fi fost cazul lui Costică Juberian, un student la Drept, în momentul arestării - februarie 1949, era în anul III. Fiind înscris la comunişti încă din primul an de studii, ajunsese îndrumător politic pe Facultate. (...) Juberian a fost legat de lotul nostru pentru că nu şi-a declarat la autobiografie legăturile clandestine din timpul liceului, iar la Cluj l-a găzduit o dată pe fostul lui şef, care ţinuse fără ştirea lui o întâlnire conspirativă în locuinţa gazdei. (...) Juberian a ajuns la Piteşti şef de comitet de demascări într-o cameră (sucursală), iar la Gherla unul dintre şefii Biroului Organizatoric (deţinuţi) al fabricii, de unde apoi a fost dus în 1952 (953?) şi inculpat împreună cu Ţurcanu şi condamnat la moarte ca şi acesta"* (p. 62-63).

Apăsat toată viaţa de cele petrecute cu studenţii naţionalişti la Piteşti şi Gherla, Ioan Muntean caută permanent explicaţii ce să-i alunge şi şteargă umilirea statutului la care a fost împins. De nu sunt explicaţii satisfăcătoare, recurge la analogii ce, din păcate, doar aparent lămuresc lucrurile; aşa se întâmplă în cazul frumoasei comparaţii ce urmează, comparaţie infidelă consecvenţei logice: " *Dealurile au lângă ele văi, munţii au prăpăstii, dar rămân tot munţi. Omul are şi el prăbuşirile lui şi cred că imaginea lui reală nu este numai cea din fundul hăului. Să nu fie priviţi "piteştenii" numai în această prăpastie, să se vadă cine şi cum i-a aruncat acolo, cum au ieşit din această încercare. De multe ori se iese târâş, adesea nu mai ai curajul să urci din nou creasta*" (p. 70).

Ce s-a petrecut cu aceşti inşi, în sfârşit reeducaţi, după ce au trecut prin şcoala dez-învăţării omeniei, a civilizaţiei, a prieteniei, a demnităţii, a respectului valorilor umanităţii, a iubirii de semeni? La ce bun, dincolo de obţinerea informaţiilor ce nu putuseră fi smulse de anchetatori, dincolo de umilirea lor şi transformarea lor în obiecte de dispreţ pentru toţi cei care ar mai fi putut crede în caracterul lor, după ce i-au văzut bătând ca nişte brute, batjocorind tot ce era nobil şi sfânt, la ce bun o 'şcoală' atât de inimaginabilă? *Cui prodest?* Ei trebuiau să facă dovada ultimă de supunere faţă de stăpâni: să devină informatori şi provocatori ai Securităţii, rol ce le-a revenit în Gherla şi pe care urmau să-l joace, după eliberare, în rândurile rudelor, foştilor prieteni şi a tuturor acelora atraşi de nimbul lor presupus de 'martiri' şi care li s-ar fi încredinţat cu sinceritate, ca unor mari suferitori, purtători ai idealului naţional de luptă împotriva bolşevismului. Aceasta pentru distrugerea mitului legionar. Să se ajungă a se spune: Legionarii? Nişte lepădături, slugoii comuniştilor! Nu merită nici doi zloţi...

" *Ţurcanu ne-a împărţit în două camere. În prima, (...) am intrat şi eu. Curând aveam să ne dumirim asupra rostului împărţirii, dar nu şi asupra criteriilor după care a făcut-o Ţurcanu. Noi, toţi cei din camera asta, eram reeducaţi, aşa să apărem în fabrică în faţa celorlalţi deţinuţi, să vorbim deschis, susţinând munca, administraţia şi politica regimului. Asta însemna, cum ziceau ceilalţi deţinuţi, să fim turnători. Deşi afară, în libertate, după câte aflasem, oamenii treceau încet, încet de partea noului regim, fără să fie consideraţi turnători când sprijineau deschis autorităţile şi producţia din unităţile unde erau încadraţi, acest lucru în închisoare era considerat drept turnătorie, căci era de la sine înţeles că nu puteau fi consideraţi altfel sprijinitorii dintre ei, ai opresorilor. La Piteşti nu jucasem acest rol (voi explica) aşa că mi-a venit foarte greu să mă împac cu noua degradare.*

Dar cei din camera vecină au primit un rol mult mai ingrat, care m-a înfiorat şi mai mult. Ei erau turnători acoperiţi, trebuiau şi ei să meargă în fabrică, tot ca noi să muncească, dar să-i tragă de limbă pe ceilalţi şi să-i toarne cu adevărat, precum o făceau şi afară adevăraţii turnători, numiţi acolo informatori. Mi s-a părut şi mai degradant, căci treaba asta pretindea ori o convingere deformată, ori o mai multă perfidie. Cu aşa ceva nu m-am considerat înzestrat şi m-am împăcat cu rolul ce mi s-a dat, deşi îmi atrăgea oprobriul altora. Cei din camera a doua erau cunoscuţi ca vârfuri, oameni cu cazier de luptători, Costache Oprişan, Hoinic, Popa Aurel (Popicu) şi alţii de calibrul lor, ori apropiat lor.

Amândouă categoriile trebuiau să respectăm consemnul secretului studenţilor. Altfel, demascarea nu s-a terminat. O vedeam noi bine, spre groaza noastră" (p. 103-104). Dealtfel, curând au fost martori la ce păţea acela care încălca sumbrul consemn, cum era, pentru asta, preschimbat într-o masă de carne vie, fără formă, fără trăsături, fără nici o urmă de omenesc în el decât glasul hodorogit cu care îşi rostea numele şi fapta de trădare faţă de reeducări, trădare pentru care fusese pedepsit.

Una dintre situaţiile cele mai grele, din punct de vedere al conştiinţei, fu conlocuirea cu fratele său. " *Ne-am împărţit frăţeşte, cum ne învăţase mama, bucatele ce le aveam şi cumpărăturile de la Cantina deţinuţilor (...) le mâncam ca fraţii.*

Eu nu i-am spus nominal nici lui de cine să se ferească (urmează o retractare tăinuită, o încercare de scuză a neavertizării fratelui; n. n.), *de fapt nici eu nu cunoşteam decât piteştenii, or închisoarea era plină de turnători, unii de silă, ca noi, trecuţi prin demascările de aici, dar pe aceştia nu-i ştiam, alţii de bună voie, atraşi de chilipiruri, ori mânaţi de vrajbă. Vedeam destui intrând la "Organizatoric", zăbovind ori intrând acolo fără atribuţii de servici. Dar şi politrucul avea linia lui de informatori, încât nu ştiai de unde îţi venea plăcinta. Naivii, ca fratele meu, se fereau de cei ce aveau clopoţei, nu puteau să înţeleagă pervertirea oamenilor*" (p. 117).

Nu cel mai mărunt dar al lui Ioan Munteanu este acela de povestitor alert şi plastic. Iată cum creşte vie în faţa ochilor o arestare la ţară:

" *El dormea noaptea pe pripsa casei. Copilul de 12 ani şi fetiţa de 7 ani dormeau în casă. Cei veniţi după el au sărit gardul, noaptea, în curte, şi l-au luat la bătaie din somn. Surprins, a început să dea şi el, căci agresorii nu s-au prezentat, dar muteşte, cum se bat bărbaţii. Olteanca lui*

s-a sculat de lângă el şi a început să ţipe către bătăuşi:

- "*Ce-aveţi, mă, cu omu' meu, că...-m-aş în gura voastră, de golani.*"

Nu ştia săraca ce golani îi călcaseră ograda şi-i siluiau soţul. Copiii s-au trezit şi băiatul a început să strige la fratele tatălui, care sta cu casa în vecini:

- "*Neică, sai că-l omoară golanii pe tata.*"

Securiştii împingeau obloanele, dar acestea aveau închizătorul pe dinăuntru şi băiatul, dârz, la împingea în afară, deschizându-le, fără să se teamă de agresorii tatălui său. Nea Vasile era mândru de el, aşa îl crescuse, să nu-i fie frică de nimic, îl trimitea noaptea singur să meargă pe câmp, unde erau oile, ori caii, şi flăcăiaşul, cu boata petrecută pe sub coate, înfrunta întunerecul şi necunoscutul nopţii.

Până la urmă, cu pistolul în piept, l-au luat şi l-au dus" (p. 167). Fraza antefinală este o incursiune fără avertisment în sufletul celui copleşit de forţă şi dă o dimensiune a liniştii lui, în plină disperare, că lasă soarta gospodăriei şi a femeii pe mâini bărbăteşti, deşi încă atât de copilăreşti.

Aidoma, o arestare în Dobrogea, de data asta a unui intelectual, cu o înscenare de film, e aceea a inginerului Cristea Marinescu, cu studii geologice la Freiberg, cadru universitar la Timişoara, apoi director geologic la Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde a înfiinţat, dimpreună cu doi prieteni o organizaţie anticomunistă.

" *Într-o bună zi, directorul general i-a spus că l-au sesizat nişte ţărani din părţile Babadagului că pe acolo ar exista un zăcământ de cărbune. Că ar fi păcat să mai aducă pe şantier cărbune din altă parte, când acesta le-ar fi la îndemână. Inginerul Marinescu şi-a exprimat îndoiala de geolog (...). Dar ordinul este ordin. Totuşi, bun la suflet, directorul general l-a sfătuit să se îmbrace mai călduros. Ştia el ce ştia, ce-l aştepta pe subaltern, doar ştia cu cine ticluise povestea (apropos de asta, o fi fost vreun şef de instituţie din ţara asta care să nu fi colaborat cu securitatea, desigur că nu pe post de informator plătit, căci ei îşi plăteau postul cu informaţiile pe care le dau despre subalterni, când li se cereau).*

A plecat şi pe la mijlocul unei păduri au trebuit să oprească, drumul fiind închis de o maşină staţionată chiar pe mijlocul şoselei. Şoferul acesteia se făcea că trebăluieşte la motor, iar şoferul Canalului se dă jos din maşină, să-şi ajute colegul. Din pădure sar nişte indivizi, îl imobilizează pe inginer, îl leagă la ochi şi aşa legat şi la mâini şi la picioare este trântit cu faţa la podeaua Jeep-ului cu înjurături şi ameninţări:

- "*Aaa, voi vi-s ăia de la Canal, mama voastră de comunişti. Aţi venit în Dobrogea să ne stricaţi pământurile cu Canalul vostru? Mama voastră. Vă arătăm noi, Partizanii Babadagului. Vă învăţăm noi minte.*" *Şoferul lui şi-a luat locul la volan. Străinii, aşa zişii partizani s-au pus deasupra lui, l-au făcut să simtă fierul rece al armelor şi maşina a pornit, după ce a virat. A mers cam cât mersese încoace. Apoi circulaţia a început să se înteţească, realizând că se apropie Constanţa. Se auzeau din ce în ce mai strident claxoanele, legat la ochi, cum se găsea, a fost băgat într-o cameră. Cei de acolo jucau tot piesa cu Partizanii Babadagului:*

- "*Ştii unde te afli, măi bandit comunist ce eşti?*"

- "*Da, mă aflu la securitate la Constanţa.*"

- "*Dezlegaţi-l, mama lui, că ştie.*"

Aşa a început, cu o arestare trucată, să nu dea de bănuit celorlalţi

ridicarea lui, căci ar fi împrăştiat vânatul. Cumpliţii vânători de oameni!" (p. 191-192).

Această scenă de vodevil, plănuită dinainte şi regizată din vreme, cu mai mult sau mai puţin talent (probabil mai puţin, fiindcă victima îşi ghicise răpitorii din primul foc), este urmată de o alta din aceeaşi piesă: a anchetei, improvizaţie de un comic putând fi produs doar de analfabetismul satrapilor despre care vorbesc. Ea va fi legată de către cititor de scenariul de mai sus, acela nu o improvizaţie sugerată de clipa prezentă, cum este cazul de data aceasta, ci elaborat anterior, în vederea aducerii la rampă şi a poetului, mă refer la Lucian Blaga. Aici intră în jocul dramatic însuşi geniul naţional al românilor - care, dacă trăia, mare condamnare, ca naţionalist fascist, primea... Dealtfel, Moses Rosen l-a şi denunţat ca atare, în contumacie.

"*Pitoreasc*ă *arestarea, la mijloc de codru des, dar şi nostimă, chiar antologică, ancheta! Inginerul nu era un dur, mai degrabă un salonard, dar fusese lesne captat de cei doi foşti ofiţeri. El era totuşi un opozant, ca majoritatea intelectualilor români, pe la începutul epocii (zic pe la început, căci apoi treptat s-au încadrat aproape toţi în noul regim). Purta în portofel o strofă din* ***Glossa*** *celebră a lui Eminescu, cea care i se păruse, mai bine zis îi arătase cineva că se potriveşte cu zilele noastre.*

Nu spera când vezi mişeii
La izbândă făcând punte.
Te-or întrece nătărăii
Chiar de-ai fi cu stea în frunte.
Teamă n-ai. Căta-vor iarăşi
Între ei a se întrece.
Nu te prinde lor tovarăş.
Ce e val, ca valul trece.

Inginerul Marinescu se gândea la trecerea valului, când a copiat strofa. Dar un anchetator, nu cel principal, a vrut să clarifice şi activitatea poetică a arestatului, considerând că el a compus-o:

- "Ia ascultă, Marinescule. Ce-ai vrut să spui tu cu poezia asta?"

- "*Nimica, domnule anchetator. N-am făcut-o eu, este a lui Eminescu.*"

- "*Ce vorbeşti, măi deşteptule, pe atunci umblau oameni cu stea în frunte?*"

- "*Domnule anchetator, dar aveţi cărţi la dispoziţie, verificaţi.*"

-"*Pe mine mă înveţi tu? Ce, pe vremea ăluia erau întreceri socialiste între oameni? Şi, ia spune, măi banditule, pe care tovarăş l-ai văzut tu nătărău? Că doar vorbeşti aici şi de tovarăşi, n-ai să-mi spui tu că şi pe timpul acela erau tovarăşi.*"

- "*Dar puteţi verifica, domnule anchetator*", se apăra arestatul, *văzând că i se puneau în cârcă atâtea insulte la adresa stăpânirii.*

- "*Şi, ia spune Marinescule, (n. a. repet aici calitatea de universitar a arestatului) ce-ai crezut tu în mintea aia proastă a ta, că se mai schimbă ceva? Îţi arătăm noi, mama ta de bandit.*"

Şi l-a pus să scrie pe dosul hârtiei şi să se semneze: "Făcută de mine, Cristea Marinescu".

Inginerul s-a gândit că o să râdă de el cine-o vedea, că a înnebunit arogându-şi opera altuia, aşa că a făcut altă notare: "Scrisă de mine" - socotind că eventualii lectori vor înţelege că a copiat-o. Dar acela:

- "Măăă, deşteptule, mă prosteşti tu pe mine? Ai făcut-o, nu ai scris-o. Şi a tăiat cu două linii cuvântul "scrisă", trecând deasupra pretenţia lui: "făcută". Ca să nu mai fie dubii.

Anchetatorul şef i-a reproşat că nu merge bine ancheta, la care el a răspuns că este obligat să recunoască enormităţi. Şi îi spuse povestea cu ***Glossa*** .

Şeful însă, cu şiretenia profesiei, dar şi din solidaritate cu celălalt coleg, i-a răspuns:

- Adică tu chiar crezi că tovarăşul nu a ştiut a cui e poezia? A vrut să te încerce, ca să vadă cât eşti de încăpăţânat.

Aşa Cristea Marinescu a scăpat numai cu acuza de organizare contra regimului, nu şi aceea de autor de literatură interzisă" (p. 192-193).

O atare vioiciune în narare ar fi fost de dorit să fie regăsită pe tot parcursul memoriilor. Nici o deosebire între realizările lui Bacalbaşa, Brăescu, ale celorlalţi umorişti notabili ai literaturii noastre şi aceste pagini de antologie! Mai sunt şi altele, numeroase, de citat, dar condeiul autorului, nu rareori, mai cu osebire după încheierea expunerii reeducărilor, se grăbeşte să-şi încheie toate câte le are de spus, o grijă firească atunci când te hotărăşti să faci astfel de mărturisiri şi nu mai eşti la anii primei tinereţi; şi de aceea nu-şi caută totdeauna pana cea mai ascuţită a talentului şi i se întâmplă să mai şi treneze povestirea, cu toate că - insist - este cel mai dotat dintre memorialiştii citiţi.

Remarc acelaşi interes la Ioan Muntean ca la toţi ceilalţi memorialişti trataţi aici pentru visele cu caracter profetic. Pe parcursul scrierii de faţă, ele se vor tot aglomera, folosindu-mă de această trecere în revistă pentru a le antologa, lăsând altcuiva, mai potrivit pentru atare sarcină, povara comentării atât a lor, cât şi a propensiunii deţinuţilor pentru acest tip specific de vis.

" *Mama lor s-a sculat într-o noapte ţipând că l-a văzut pe fiul plecat la război adunându-şi maţele şi băgându-şi-le în burtă. A plâns de spaimă cât a mai ţinut noaptea. Băiatul nici nu i-a mai venit înapoi şi când s-a întors un camarad care luptase alături, a venit la ei şi le-a spus că sublocotenentul Marinescu cu murit cu abdomenul sfârtecat de un brand. Visul mamei, ori fluxul telepatic a făcut-o să vadă sfârşitul fiului prea iubit*" (p. 148).

" *- Părinte ne despărţim, azi noapte am visat cal alb. În limbaj de puşcărie, la tălmăcirea viselor, calul alb înseamnă drum bun, după cum găina grasă înseamnă pachet de acasă. Şi am râs.*

La scurtă vreme, nici n-a trecut o oră, l-a luat din cameră din nou şi nu l-am mai văzut" (p. 153-154).

" *I-am pierdut urma fratelui meu, căci îi mutase şi pe ei. Nici n-am ştiut că între timp fusese dus la Bucureşti la o anchetă. Într-o noapte am visat că se făcea că el străbate un cimitir, printre cruci, iar eu mergeam pe lângă gardul din afară, dar tot în aceeaşi direcţie. La un moment dat s-a auzit o voce care-l striga:*

- "Gheorghe, Gheorghe!"

Eu, de dincolo de gard, i-am strigat mai tare:

- "Nu răspunde, seamănă cu vocea mamei, dar nu-i ea. Mergi drept înainte şi ne întâlnim dincolo de gard."

Era de fapt povestea noastră, dacă răspundea la ancheta aceea era

implicat pe nedrept într-o cauză grea. N-am reţinut data visului, dar curând a fost adus înapoi şi se afla în carantină, la parter, într-o cameră de pe colţ, căci l-am auzit vorbind cu alţii despre călătoria sa. Şi ne-am întâlnit dincolo de gardul închisorii, când ne-am eliberat, în 1963. Nici astăzi nu cred că a fost un vis de refulare, mai degrabă unul premonitor" (p. 170).

Se poate ca cititorul să se întrebe la ce bun reproducerea viselor culese din amintirile publicate de foştii condamnaţi. Răspunsul este cel mai firesc din câte se pot da: prin repetarea gestului consemnării se dovedeşte ce dimensiune importantă a sufletului o constituie astfel de vise. Şi cum alt tip de memorialistică decât aceea de detenţie rareori se opreşte asupra unui motiv ca acesta, din cărţile cu pricina deducem modul în care redactarea lor (efectuată la o perioadă considerabilă de ani de la evenimente) a stat sub umbra unei anumite deformări sufleteşti datorată condiţiilor speciale ale penitenciarelor comuniste.

Am lăsat pentru ultimile fraze ale prezentului text amendarea prea (poate) entuziastei mele caracterizări a lui Ioan Muntean, ca umorist. Multe, într-adevăr, le ia cu amăgirea că mai izbuteşte să surâdă în pofida nenorocirilor trăite, deci că n-a fost învins definitiv. Numai că adevăratele sale intenţii, scriindu-şi memoriile, sunt puternic revelate în avizul iniţial: **Pentru Cititori** , care este zguduitor, cum alte fraze ale domeniului nu m-au răscolit. Este o *mea culpa* tainică de citit printre rânduri, care emoţionează şi te determină, de la bun început, să renunţi la orice spirit critic omenesc (şi deloc de incriminat):

" *Pe cititorul notelor mele îl rog ca din capul locului să mă recunoască a fi om.*

Să renunţe la prejudecăţile legate de o apartenenţă politică sau alta." Sunt dator să specific că Ioan Muntean este primul care o face, dând pildă sănătoasă cititorului său. Când este vorba despre eroism, ori suferinţă, el citează, cu dragoste, apartenenţele politice ale eroilor sau victimelor, deosebite de a sa, şi aduce laudele meritate tuturora, în calitate de colegi de durere, indiferent de crezul ce i-a adus în spatele gratiilor. Această atitudine generoasă şi, dealtfel, impusă de egalitatea suferinţei omeneşti nu aparţine tuturor memorialiştilor comentaţi aici, ceea ce s-a văzut şi se va mai vedea.

" *Dacă cineva vrea să mă judece politic, să se întoarcă la anii de atunci, numai după ce a parcurs istoria acelor vremi "sine ira et studio".*

Fiind vorba de justiţie, să nu uite nimeni dictonul "audiatur et altera pars", fără de care nu se poate da o sentinţă dreaptă.

Cum nu este drept să osândeşti pe cineva decât pentru faptele sale, să nu fiu privit după faptele altora. Să nu facă nimeni apel la înţelepciunea populară, cum ar fi proverbul: "spune-mi cu cine te însoţeşti, ca să-ţi spun cine eşti". În acest caz să nu se uite şi zicerea acelui filosof popular că: "pădure fără uscături nu se găseşte"."

Îndărătul acestor sfaturi şi rugăminţi se ascunde un ocean de suferinţă ce nu mai ţine de temniţă, ci de regretul că autorul ar putea fi confundat cu ceea ce nu este, situaţie cu care ne-a obişnuit mentalitatea istoric precedentă de a nu fi cântărit individul după faptele şi atitudinea proprie, ci conform faptelor şi atitudinii altora cu care a fost aruncat într-un cazan unic de materie ideologică şi de clasă pusă pe foc, spre distrugere.

Iar lui Ioan Muntean îi este teamă (şi îi dau deplină dreptate) ca această mentalitate să nu dispară uşor din cugetele noastre dez-învăţate de limpezimea judecăţii şi devenite roabe ale orbirii politice nejudecate.

Mai adaug cele două aforisme însemnate drept motto al lucrării, pentru nobleţea lor demnă de cei mai mari moralişti:

" *- Noi să fim ultima generaţie de Români care au suferit pentru credinţa lor.*

- Cel care a suferit trebuie să rămână bun."

Ele altfel grăiesc cititorului decât jignitoarele cuvinte ale lui Patapievici, răsunet, după cum se scuză cel în cauză copilăreşte, al reţinerii sale de o noapte sau trei, la Jilava. Este de mirare că un tânăr, promovat de prieteni pe locul unu al oamenilor de cultură din Ţara noastră, n-a avut timp să citească memorialistica reeducărilor (căci de a citit-o şi n-a aflat din ea nimic despre suferinţă şi iubirea de patrie, la ce bun să-şi mai irosească preţioasa viaţă cu lectura?).

Un tânăr regalist in demascări: Justin Paven

Justin Ştefan Paven, astăzi episcop al Bisericii greco-catolice, a ajuns în puşcărie la vârsta de douăzeci şi patru de ani, ca membru al unei organizaţii studenţeşti regaliste, numită "Stema Ţării", după titlul unei reviste al carei naş fusese, ca şi redactor unic, alături de Titus Pittini, răspunzător de grafica şi machetarea ei. " *Iniţiatorul organizaţiei noastre, un avocat de orientare socialistă, Vladimir Corbasca, încercase să participe la alegerile din 1946, cu un partid înfiinţat de el, dar neîntrunind numărul de adepţi, nu fusese înscris pe liste. În aşteptarea unor eventuale noi alegeri, încercase cu noi să-şi formeze cadre pentru o platformă de viitor*" (p. 29). Pentru această activitate a primit o condamnare de trei ani.

Încă de la acest prim citat, se face simţită înclinarea autorului spre duhul blând ironic şi abia fâlfâind delicat între gând şi cuvânt. Întreaga scriere este alertă şi impregnată de acelaşi spirit ironic, cel puţin înainte de rememorarea începutului reeducărilor. Ea intră de la primele rânduri în materie, fără introducere, trântind în capul cititorului ordinul caraliilor, resimţit ca o lovitură, aşa cum îi izbise şi pe cei arestaţi.

" *- Mişcă-te mai repede, banditule, şi ţine mai aproape!*

Cu pistoalele automate strânse în poziţia de a trage imediat în cel care ar fi făcut un singur gest de ieşire din rând, miliţienii tineri, pregătiţi cu multă grijă şi responsabilitate ideologică, se sileau să-şi arate zelul de combatanţi în lupta pe care 'partidul' o declanşase contra "trădătorilor şi duşmanilor patriei".

Mergeam de-a valma, înghesuiţi unul în altul, cu câte o bocceluţă, silindu-ne să nu 'ieşim', apropiindu-ne de cordonul ameninţător cu moartea al celor ce "îşi făceau datoria" către ...patrie, adică partid.

Drumul cobora într-un debleu, la capătul căruia, sub nivelul pământului, se aflau nişte ziduri groase de cetate, cu creneluri şi ferestruici de ţintire, străjuite de porţi masive şi grele.

Pe frontispiciul acestei intrări în lăcaşul care-şi deschisese fălcile să ne înghită ca un balaur, o inscripţie rămasă din vremuri îndepărtate arăta vechea destinaţie a edificiului: ***FORTUL 13 JILAVA*** .

Lângă mine, un mucalit care privea cu un zâmbet ironic panorama supliciului ce ne aştepta în hruba aceasta, murmură printre dinţi:

- Fortul 13 e cu ghinion!, adăugând apoi cu un glas profund teatral: ***Lasciate ogni speranza, voi che entrate!*** *" (p. 5-6).*

Ironia nu este doar citată, ci răsare, jucăuşă, şi din comentariul din umbră.

" *Şeful camerei dădea raportul:*

- Să trăiţi, domnle şef, camera '4 Spital' se prezintă cu un efectiv de 60 deţinuţi!

Şi la salutarea 'şefului' trebuia să răspundem în cor:

- Să trăiţi!

După un timp s-a desfiinţat obiceiul acesta cu "să trăiţi", pentru că s-a spus că n-ar fi fost cazul să trăiască atât cât le doream noi" (p. 29).

Autorul, sensibil ca un termometru la ironie, o reţine toată viaţa, cum stau lucrurile cu aceea a gardianului care a pătruns cel dintâi în celula unde se dezlănţuiseră pentru prima oară bătăile asupra grupului din care făcea Justin parte. Militarul se adresă lui Ţurcanu, mustăcind a grimasă: " *Da' ce sunt aşa de supăraţi, mă, băieţii ăştia ai tăi, azi? Ce, nu le-a plăcut ciorba?!...*" (p. 36).

Referitor la şeful reeducărilor, consemnează: " *Era deosebit de inventiv în a scorni şi aplica cele mai cumplite suplicii, de la simpla bătaie cu pumnul până la silirea de a-şi mânca excrementele pe care osânditul nu şi le putuse reţine din pricina durerilor.*

(...) În mijlocul unei haite de fiare feroce care rânjeau satisfăcute şi făceau haz de spasmele osânditului obligat la asemenea monstruozitate, îi dădeau la urmă cutia cu urină de la tinetă "ca să-şi dreagă gustul"! (p. 40-41).

Cea mai fin catifelată ironie transcrisă, surprinsă la ceilalţi deţinuţi, se referă la Canalul Dunăre-Marea Neagră:

" *Se zvonise că urma să fim selecţionaţi (...); fiecare era dornic să ajungă la acel "El Dorado" unde se spunea că existau 'vorbitor', pachete, scrisori, mâncare suficientă şi viaţă în aer liber. Pentru noi apărea ca un fel de 'Pământ al Făgăduinţei' şi chiar i se spunea în glumă: 'Canaalul'* "(p. 70).

Asupra noilor veniţi la Jilava a planat ca un corb alb un zâmbet ambiguu, dintr-o lume străină, unde ni se ţese, spăimântos, destinul: fură îndreptaţi către " *Reduit, (...) plasat în centrul fortificaţiei. Ca o ironie a soartei, avea formă de ...inimă*" (p. 8).

Titlul lucrării e smuls dintr-o disperare concretizată în vorbirea cu sine, consemnată la p. 43: " *Doamne, Tu ai suferit doar o noapte şi o zi, iar pe noi ne laşi să fim chinuiţi atâta timp pe crucea aceasta!...* ***Dumnezeule, de ce ne-ai părăsit?!...*** " " **Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit? Reeducări - Camera 4 Spital Piteşti şi trei sonete închinate autorului de Mihai Rădulescu"** ; [Bucureşti, Editura Ramida în colaborare cu Editura Majadahonda, 1996].

Justin Ştefan Paven este un dibaci mânuitor al limbii literare - bogată şi proaspătă fără ostentaţie -, care-l slujeşte cu credincioşie, niciodată ieşind în frunte, ci ajutându-l a izbuti un tur de forţă scriitoricesc, anume să-şi redacteze amintirile în două stiluri - iniţial acela al naivităţii şi curăţiei vârstei ce nu cunoştea nimic din atrocităţile la care urma să-l expună sistemul, următorul - acela al sfâşierii aduse de o maturizare pripită şi

complet neaşteptată, între ele necăscându-se vreo falie disonantă, dimpotrivă al doilea decurgând, în ritmul vieţii înseşi, din cel dintâi.

Iată o probă din substanţa stilului adolescenţei întârziate pomenit.

" *Dezbrăcaţi complet, în pielea goală, treceam zgriburiţi, pe rând, în faţa unui miliţian care ne scotocea băgăjelul cu haine, verificându-le pe la toate cusăturile ca nici măcar un ac de cusut să nu ajungă în celulă. La sfârşit, ni se cerea să ne aplecăm cu fundul către miliţian, să vadă dacă nu cumva aveam ceva introdus în anus.*

Deşi emoţia impactului brutal cu asemenea situaţii necunoscute de mine până atunci era destul de vie, mă însoţea permanent curiozitatea, ca la lectura unui roman senzaţional, când aşteptam cu interes evenimentele de pe pagina următoare.

Dorinţa de a mă reîntâlni cu prietenii mă făcea să nu acord prea multă importanţă brutalităţilor de moment ale miliţienilor, fiind pregătit sufleteşte pentru orice surpriză m-ar fi pândit" (p. 7).

Retrăirea ingenuităţii de atunci e splendid înduioşătoare, în acelaşi timp nelipsind din ea luarea de sine peste picior.

" *Dan Cernovodeanu, (...) şef de promoţie în clasa Regelui Mihai (...) ne promitea să vorbească Regelui despre noi, cei ce ne-am sacrificat tinereţea pentru regalitate, şi-mi simţeam inima plină de mândrie la gândul că Regele va auzi şi numele meu*" (p. 10).

Posibilităţile sale de portretist se mărginesc la a schiţa din fugă două-trei linii principale, necesare pentru o spumă de imagine grăitoare.

" *Îl chema Uţă Paraschiv; avea vreo treizeci de ani, fost poliţist, înalt, uscăţiv, poate din cauza maltratărilor prin care trecuse la anchetă şi pe care mi le povestise pe nerăsuflate în duba ce ne adusese de la Securitatea din Uranus"* (p. 6).

Sau figura unui preot greco-catolic maramureşan, al cărui nume l-a uitat. " *Un om deschis, cu un permanent zâmbet pe buze, gata să ajute pe oricine îl vedea într-o strâmtoare şi mai ales să spună un cuvânt de încurajare.*

Optimismul lui era de altă natură decât al intelectualilor cu vederi politice. El îşi întemeia buna speranţă pe texte evanghelice şi simţeai că spusele sale aveau o autoritate care depăşea vremelnicia momentului.

Pe el l-am auzit vorbind despre Sf. Fecioară cu o căldură cum nu mai întâlnisem până atunci. Faţă de imaginea pe care o aveam eu despre Ea, mai mult ca o realitate iconografică, modul intim şi cald cum înfăţişa el prezenţa Ei în viaţa noastră reprezenta pentru mine o noutate ce mă captiva" (p. 13).

Dacă portretele sale dau seama de înfăţişarea generală a omului, ori de purtarea lui, Justin Paven surprinde şi modificările impuse portretului de împrejurări: " *Iosif Iosif, un tânăr blond, care intrase în carantină ceva mai târziu decât noi şi care stătea toată ziua foarte tăcut şi retras şi se uita mereu pe fereastra ce da în curtea interioară, aşteptând parcă să se petreacă ceva acolo, devenise alb la faţă, ca varul, şi-l cuprinsese un tremur nervos, plimbându-se de colo până colo şi încercând să se stăpânească. La comentariile noastre îngrozite nu spunea decât atât:*

- O să vedeţi voi!... o să vedeţi" (p. 25); asupra aceluiaşi va insista Marcel Petrişor, după cum vom vedea în ultima parte a acestui volum.

Descrierile sunt rare, la fel de sobre ca şi portretele, dar constatăm că

autorul ştie descoperi un spaţiu nou şi cu alt simţ decât văzul universal folosit, în cazul de faţă cel olfactiv: " *Ca dintr-o etuvă sub presiune, m-a izbit o duhoare de abur mirosind greu a urină şi sudoare*". Simţul mirosului desenează preambulul receptării vizuale: " *Pe cele două părţi ale unei încăperi lungi de vreo 20 metri, se găseau priciuri de lemn suprapuse, lăsând un coridor îngust la mijloc. Vreo sută cincizeci de deţinuţi în pielea goală, purtând doar un chilot sumar, zăceau înşiraţi până la refuz, de o parte şi de alta a acestor stelaje. Aplecându-se să vadă cine a intrat, semănau cu nişte osândiţi dintr-o galeră romană, cărora le lipseau numai vâslele*" (p. 8). Auzul nu absentează nici el de la conjuraţia mijloacelor de receptare a realităţii celei noi: " *Deodată, în liniştea nopţii, se auziră nişte strigăte de durere..., apoi altele şi altele, într-un vacarm de urlete disperate ce lăsau impresia de a fi cuprins întreaga închisoare.*

Am sărit cu toţii înspăimântaţi, neştiind ce se petrecea. Primul gând, împărtăşit de la unul la altul, a fost că s-a dat ordin general pe închisoare de a se bate în noaptea Crăciunului şi aşteptam îngroziţi să se deschidă uşa şi să intre miliţienii cu ciomegele, să ne căsăpească" (p. 24). Finalmente: " *Torţionarii se retrăgeau în paturile lor, iar noi rămâneam în grija plantonului care se plimba în tăcere, cu paşi sacadaţi prin faţă noastră*" (p. 42).

După cum procedăm în toate prezentările de faţă, vom culege datele portretului lui Eugen Ţurcanu şi din textul prezent, omul lui Nicolschi obsedându-ne şi intrigându-ne în aceeaşi măsură ca şi pe victimile demascărilor iniţiate de el în rândurile tineretului studenţesc (cu osebire legionar) la Piteşti.

" *În cursul zilei* (de 21 ianuarie 1950; n. n.) *cineva mi-a atras atenţia să fiu mai prudent în conversaţii şi în special mai circumspect faţă de câteva persoane, dintre care mi-a pomenit pe unul care ar fi fost mai periculos. Era un tip robust, bine legat, de talie mijlocie, cu o figură rotundă şi ochi albaştri. Fusese student în Drept, la Iaşi, şi pe traista în care îşi ţinea lucrurile scria: Eugen Ţurcanu, str. Valea Seacă 9, Câmpulung. Stătea foarte retras, şi-şi petrecea multă vreme privind pe fereastră, gânditor şi întunecat (...).*

Dacă nu mi s-ar fi spus că era un informator periculos, după figură nu părea a fi om rău şi în conversaţie era chiar plăcut" (p. 29-30).

În continuare se adună variate impresii despre el, risipite ici şi colo, din care se deduce un portret caracteristic. El, " *dădea ordinele şi înjura ca un ieşit din minţi*" (p. 31); "*însoţit de doi vlăjgani încruntaţi, profitând de acel moment de surpriză, îşi amenaja terenul de bătălie. Lua pe fiecare deţinut în parte, îi cerea să-şi aducă bagajul de unde-l avea pus şi-i stabilea un loc pe prici, acolo unde hotăra el. Socotea operaţia în aşa fel încât să nu stea alături doi din aceaşi organizaţie, întrebându-i dacă se cunoşteau mai demult*" (p. 32). Decreta (p. 33); era " *stăpân pe situaţie*" (idem); " *se plimba ca un lup hămesit (...) îşi căuta o victimă*" (p. 33) pe care o târa, " *cu câţiva pumni în cap, (...) în mijlocul câtorva ciraci*" (idem); emitea sentinţe (p. 37), ţinea alocuţiuni (idem); " *niciodată nu era mulţumit de sinceritatea răspunsurilor noastre şi, în cazurile mai grave, bietul nenorocit era întins pe o masă lungă, în mijlocul camerei, şi lovit cu ciomagul şi cureaua până făcea de el de durere*" (p. 40).

Umorul lui constă într-o ironie nepotrivită şi ameninţătoare: " *Când a venit la mine prima oară, m-a întrebat cum mă chema.*

- Paven Justin, am răspuns, cuprins de emoţie.

- "Paven", ce nume e ăsta? De unde eşti?

- Eu sunt din Bucureşti, dar numele meu e originar din Ţara Moţilor. Bunicul meu era din Câmpeni.

- Aha, eşti moţ! Ai grijă să nu-ţi tai eu moţu'!..., s-a retras zâmbind, lăsându-mă să bănuiesc că nu mă mai socotea printre cei care ar fi putut să-l intereseze" (p. 46).

Importanţa memoriilor intitulate " **DUMNEZEUL MEU DE CE M-AI PĂRĂSIT"** constă în faptul că autorul a fost martor al morţii lui Şura Bogdanovici. Toţi memorialiştii reeducărilor socotesc de datoria lor să amintească de acea crimă şi, eventual, s-o descrie - conform legendelor (fără a specifica, deobicei, că acesta era statutul informaţiilor lor); pentru prima oară cineva a asistat la ultimile clipe ale iniţiatorului reeducărilor şi aduce o mărturie exactă asupra lor.

" *Împreună cu noi fusese adus şi Bogdanovici, care abia se mai ţinea pe picioare. Era într-o stare de slăbiciune jalnică, de nedescris. Avea aspectul unui caşectic, dar nu atât din lipsa de mâncare, cât mai ales din tratamentul de violenţe la care fusese supus. Acum Ţurcanu îl lăsase în pace, dar nenorocitul nu s-a mai putut redresa.*

Într-o zi n-a mai fost în stare să se ridice în capul oaselor şi a fost nevoie să fie hrănit de alţii. Îmi amintesc cu câtă atenţie caritabilă se ocupa de el Georgică Georgescu, dându-i toate îngrijirile pe care condiţia claustrării noastre le îngăduia, dar n-a mai rezistat mult.

Stătea întins pe prici, cu ochii aproape imobili, privind undeva, dincolo de tavan, şi nu scotea un cuvânt. În tot timpul cât am stat cu el, nu l-am auzit rostind decât câteva cuvinte. Se putea citi pe faţa lui o amară descurajare care cred că a contribuit în mare măsură la grăbirea sfârşitului său.

Poate că, totuşi, în tăcerea aceasta prelungită, Dumnezeu a putut să-i trezească, dintr-un sâmbure de credinţă primit la botez, un act de părere de rău pentru viaţa sa de păcat şi încheiată atât de tragic.

A expiat într-o dimineaţă, ducând cu el taina unei fărădelegi pe care a ispăşit-o prin moarte pe Crucea închisorii, după ce a primit acelaşi tratament de respiraţie artificială ordonat de Ţurcanu (a se vedea, mai departe, moartea lui Niţă Cornel; n. n.) *, în momentul când intrase în comă.*

A fost primul om din viaţa mea pe care l-am văzut de aproape dându-şi sufletul şi al patrulea mort din seria cu care am intrat la 'reeducare'.

După scoaterea lui din cameră, în tăcerea apăsătoare care se lăsase, Ţurcanu a ţinut să-i facă un scurt panegiric:

- Aşa vor pieri toţi oportuniştii care îşi închipuie că pot înşela bunăvoinţa regimului!..." (p. 59-60).

Acest memorialist delicat, de statură potrivită, cu glas mic, cu vedere slabă, astăzi abia păşind din pricina bătăilor ce i-au zdrobit tălpile, păstrând întreaga cinste de odinioară şi felul de a fi de-a dreptul al abia majorului arestat cândva, fin ca o mireasă a lui Hristos, fu sortit să asiste la o omucidere dintre cele mai odioase. Victima era " *o figură de copil imberb, de vreo 20 ani, modest şi tăcut, Niţă Cornel, student la Iaşi,*

originar din Bacău, pe care aproape că nici nu l-am remarcat în perioada cât am stat la carantină, dar care a devenit, puţin mai târziu, eroul unor tragice întâmplări" (p. 24).

Şi totuşi furia lui Ţurcanu împotriva acestuia a depăşit cele ce săvârşea deobicei.

"*Momentul culminant al acestui Calvar l-a constituit însă pedepsirea bietului Niţă Cornel, în seara zilei de 28 februarie 1950, care moment, prin sfârşitul lui tragic, a dus la scoaterea şi răspândirea noastră pe altă secţie.*

Se făcuse numărul de seară şi, după închidere, Ţurcanu şi-a mobilizat iarăşi echipa pentru operaţiuni. Avea de smuls nişte declaraţii de la tânărul băcăuan care nu se lăsase convins până atunci să spună tot ce ştia sau ce bănuia Ţurcanu că ştia.

După câteva întrebări, însoţite de ameninţările de rigoare, văzând că răspunsul era nesatisfăcător, Ţurcanu a asmuţit haita contra lui. Repezindu-i câţiva pumni, l-a vârât într-un cerc format din 6-7 torţionari care l-au luat în primire cu pumnii şi picioarele, zvârlindu-l de la unul la altul ca pe o minge, până când a căzut jos, ameţit. L-au udat cu apă, să se trezească, şi i-au dat un mic răgaz ca să se hotărească să vorbească.

Trebuia să spună ce ştia despre omorârea unui soldat sovietic prin părţile lui şi dacă luase şi el parte la acea crimă politică. Probabil că existau ceva informaţii în legătură cu amestecul lui Cornel în acea afacere şi Ţurcanu voia să smulgă de la el confirmarea, dar bietul băiat fie că nu ştia, fie că îi era frică să declare, rezista cu dârzenie să afirme ceva şi nu zicea decât: "nu ştiu nimic!'.

Văzând că nu voia să vorbească, au început să-l bată la tălpi, fără să-l descalţe. Loviturile primite prin încălţăminte sunt mult mai violente, pentru că durerile se localizează în special la cap; apoi l-au pus să facă manej, lovindu-l din nou cu pumnii, până când a căzut iarăşi în nesimţire.

Ţurcanu turba de furie văzând că nu putea scoate de la el nici un cuvânt. Nu mai întâlnise până atunci atâta putere de rezistenţă la nici unul dintre torturaţi, iar acum un copil de 19-20 ani primea loviturile cele mai crâncene, doar cu un uşor geamăt de durere.

Noi, care asistam la scena aceasta de groază, ce dura de vreo două ore, eram cu sufletele crispate, neştiind până unde putea merge oribila maltratare a unui om.

Dar bestialitatea călăilor a întrecut orice imaginaţie în supliciul aplicat sărmanului copil.

După ce l-au lăsat puţin să-şi mai revină, în care timp Ţurcanu se plimba furios şi se gândea la o nouă metodă de schingiuire, îl auzim că dă ordin să i se lege mâinile la spate şi-i face semn lui Vasile Puşcaşu, namila care avea cea mai mare forţă dintre ei, să-l ridice în sus.

Urcându-se în picioare pe marginea priciului, Puşcaşu îl prinse de mâinile legate şi răsucindu-i-le, îl suspendă în aer, într-o poziţie care sugera imaginea crucificării.

Bietul copil, cu capul complet vârât în piept, a mai avut puterea să scoată un strigăt sfâşietor în momentul când i s-au luxat braţele, apoi făcea eforturi disperate să tragă aer în piept.

În jurul lui, vreo patru sau cinci torţionari îl loveau cu ciomegele, cu un sadism îngrozitor, peste cap, peste picioare, într-o infernală poftă de distrugere a vieţii.

După câteva zeci de lovituri, dintre care unele cu vârful ciomagului în stomac şi în piept, i-au dat drumul să cadă de la înălţime.

S-a prăbuşit inert, cu faţa la pământ, fără să se mai poată mişca din loc. I-au dezlegat mâinile ce se bălăbăneau pe lângă corp, cu articulaţiile complet zdrobite, şi după ce i-au mai vărsat o cană cu apă peste cap, l-au târât pe un pat de fier, în mijlocul camerei.

Abia mai răsufla. După un timp a început să delireze. Probabil făcuse o hemoragie internă. Vorbea fără şir şi ciomăgarii din jurul lui făceau haz, bătându-şi joc de cuvintele fără înţeles ce le scotea în neştire.

Ţurcanu comenta încruntat cu ciracii lui despre îndărătnicia "banditului" şi se bătea cu pumnul în piept că până la urmă o să-l facă să vorbească:

- Am eu ac de cojocul lui, ticălosu'!... Crede că se joacă el cu mine?!... O să vadă el care-i mai tare!...

Fierbea de ciudă că "EL, ŢURCANU" a putut fi astfel înfruntat!

Sunase stingerea demult şi ne băgasem cu toţii sub pături, fără să se poată apropia somnul de vreunul.

Plantonul care rămăsese de veghe avea sarcina să-i dea unele îngrijiri lui Cornel peste noapte.

N-a mai fost însă nevoie, pentru că, puţin timp după aceea, a intrat în comă.

Vădit alarmat şi neştiind cum să procedeze, plantonul şi-a luat inima-n dinţi şi l-a trezit pe Ţurcanu, care s-a sculat şi a pus pe Gherman şi pe Nuti Pătrăşcanu, care fuseseră studenţi la Medicină, să-i facă respiraţie artificială, fapt care, probabil, i-a grăbit sfârşitul.

Eu îmi trăsesem pătura peste cap, făcându-mă că dormeam, dar mă uitam îngrozit pe sub ea, urmărind scena aceasta groaznică: un om cu trupul zdrobit de bătaie, cu braţele complet luxate, muribund, este maltratat până în ultima clipă a vieţii cu aceste mişcări de respiraţie care apăreau acum atât de groteşti.

Când şi-au dat seama că murise, au început să intre în panică.

Se învârteau speriaţi pe lângă el Gherman, Roşca, Puşcaşu, căutând să şteargă urmele de violenţă, spălându-i sângele de pe corp şi de pe picioare, dar vânătăile care apăreau acum mai proeminente nu se lăsau deloc ascunse.

Doar Ţurcanu rămăsese în aparenţă calm şi îndreptându-se către uşă a bătut, să-l anunţe pe miliţian.

Mi-au rămas întipărite în suflet cuvintele pline de cinism cu care a vestit moartea sărmanei victime:

- Domnu' şef, anunţati doctoru' că a încetat să bată inima unui 'bandit'!...

A venit felcerul şi după ce i-a verificat pulsul, l-au pus pe o brancardă, scoţându-l din cameră. Au trecut pe lângă patul meu de lângă uşă, unde stăteam chircit de groază, cu pătura în cap, ca să nu fiu descoperit că am asistat la această scenă care ar fi umplut de oroare şi cele mai tari inimi" (p. 52-56).

Pentru a fi cuprinsă mai aproape de realitate prăpastia deschisă între pregătirea pentru viaţă a lui Justin Paven şi cele al căror martor îngrozit devenise vom apela la propriul său autoportret dinainte de arestare.

" În climatul acesta spiritual, sufletul meu începea să simtă ceva din complexitatea unei vieţi care pentru mine se rezumase până atunci la

aspectele ei cele mai superficiale. În afară de grija, destul de vagă, pe care o aveam pentru pregătirea mea universitară - eram student la Facultatea de Chimie, în anul III - toată existenţa mea de până atunci fusese de o uşurătate îngrijorătoare.

Părinţii mei, oameni simpli dar cu mult bun simţ, după ce se străduiseră, cu mari eforturi, să-mi dea o educaţie corectă şi o pregătire intelectuală elementară, considerau că flăcăul lor, ajuns la majorat, era suficient de dotat ca să-şi găsească, fără intervenţia lor cicălitoare, un drum în viaţă. Deşi îşi simţeau datoria părintească de a mă atenţiona când aflau despre escapadele tinereţii mele, nu reuşeau să-mi domine orgoliul şi semeţia principiului: Lăsaţi-mă-n pace, că ştiu eu ce fac!..., vorbă ce dezarmează, din nefericire, pe mulţi părinţi care-şi privesc 'odorul' cu veneraţie, mai ales dacă este unicul lor copil" (p. 14).

El nu apucase nici măcar să se accepte cum era el însuşi, dar mi-te să-i accepte pe ceilalţi cu murdăria lor umană, cu întunecimile şi bestialităţile lor. Iată-l comentând momentul autodemascării (fragment în care surprinde şi o perspectivă asupra evoluţiei personale de după a doua condamnare):

" *La început, mi-a fost enorm de greu să dau pe faţă, în mod public, fapte de care trebuia să mă ruşinez.*

Cu timpul, însă, auzindu-i pe ceilalţi, am început să privesc cu mai mult curaj viaţa mea dezmăţată şi a spune prostiile făcute îmi dădea sentimentul că am scăpat de ele.

Se ajunsese la acea stare de spirit că cei care între timp îşi mai aduceau aminte de vreo faptă din viaţa lor, se înscriau grăbiţi la cuvânt, s-o dea pe faţă, ca nu cumva să îi apese conştiinţa că ascunseseră ceva.

Cred că de la 'şcoala' aceasta, făcută pe sufletul meu fraged, am rămas cu puterea de a nu ocoli, în mărturisire (cea religioasă), faptele care m-au dezonorat" (p. 58).

Ei bine, acestui "suflet fraged" îi fu dat să facă o gafă ce l-ar fi putut costa viaţa, deoarece uciderea lui Niţă Cornel, pentru Justin Paven, nu se încheiase odată cu moartea tânărului...

" *Puşcaşu primise din partea lui Ţurcanu o sarcină. Se instalase într-o latură a priciului, către uşă, o parte ce era mai ferită, şi chemând pe câte unul dintre noi, şuşotea cu el cu capul sub pătură, ca să nu fie auziţi.*

N-am reuşit să aflu ce vorbeau, deşi am încercat în toate chipurile. Devenisem toţi foarte circumspecţi, ferindu-ne unul de altul, ca să nu fim pârâţi. O asemenea imprudenţă s-ar fi putut solda cu urmări fatale.

Fapt este, însă, că toţi ieşeau de sub pătură cam neliniştiţi şi aceasta stârnea în suflet mii de întrebări, dar toţi erau muţi - ca o dovadă că metoda de opresiune îşi făcuse efectul.

În sfârşit, mi-a venit şi mie rândul. După câteva întrebări de circumstanţă: -"cum te simţi aici? mai ai ceva de completat la declaraţie?...", a venit şi întrebarea cheie: "ce te-a impresionat mai mult la camera 4?...".

Pentru că trebuia să dăm dovadă de maximă sinceritate şi să nu lăsăm bănuiala că încercam vreun subterfugiu, răspunsul meu a venit prompt:

- Moartea lui Niţă Cornel!...

- Dar de unde ştii tu că a murit?..., s-a răţoit el la mine, supărat.

În clipa aceea mi-am dat seama că am făcut cea mai enormă gafă posibilă. Ştiindu-i capabili de orice nelegiuire, am avut sentimentul că mă vor omorî şi pe mine, ca să dispară orice martor al cumplitei crime. Cu vocea gâtuită de emoţie, am încercat s-o dreg:

- Nu ştiu dacă a murit, dar mi-am închipuit, văzând că l-au scos din cameră...

- Să nu-ţi mai închipui prostii, măgarule! Marş de aici!...

Am ieşit de sub pătură buimăcit, convins fiind că în scurt timp va începe exterminarea martorilor. Cei care trecuseră de întrebarea 'sfinxului' mă priveau cu oarecare compătimire, ceilalţi se uitau nedumeriţi, dar nimeni nu îndrăznea să dea dovadă nici de cea mai mică indiscreţie, care s-ar fi soldat cu o aspră sancţiune.

Mă încurajam doar la gândul că am fost prea mulţi ca să ne facă să dispărem toţi, dar asta nu mă consola prea tare, gândindu-mă că m-aş fi putut număra printre primii lichidaţi.

Ce furtună cumplită îmi cuprinsese mintea!... Ce disperare!... Ce încercări de a găsi argumente ca să-i conving că n-am văzut nimic!...

Îmi ziceam:

"Se sunase stingerea şi trecuse câtva timp, aşa că era firesc să fi fost adormit... Eram cu capul sub pătură şi nimeni nu putea bănui că nu dormeam... Aşa am să le spun şi voi susţine cu tărie că a fost doar o bănuială a mea... Omul se mai poate înşela; pentru asta nu e cazul să fie omorât... Am să spun la toată lumea că Niţă Cornel este în viaţă... Făgăduiesc cu jurământ...

Dar dacă nu vor mai ţine seama de nici un argument şi nici măcar nu ne vor mai întreba?... Dacă ne vor extermina pe toţi care am fost acolo?... Ce contează la ei vreo 40-50 de bandiţi, faţă de omuciderile în masă practicate de comunişti?... Poate că nu ne vor pune la zid, deşi şi asta este posibil, dar au ei metode destule să ne lichideze cu încetul... Ne vor băga, tot aşa, într-o secţie pe la subsol şi ne vor lăsa să murim de foame, de sete sau de frig şi lipsă de aer... Imaginaţie au pentru asta mai multă decât mine... Totuşi, se vor sesiza familiile noastre, le vor cere socoteală occidentalii... Ei şi...? După ce am murit, le mai pasă cine le va cere socoteală?!..."

Şi aşa mă chinuiam în zile de coşmar poate mai cumplite decât cele de la '4 Spital' " (p. 60-63).

" **DUMNEZEUL MEU, DE CE M-AI PĂRĂSIT? Reeducări - Camera 4 Spital Piteşti"** constituie una dintre cele mai coerente relatări privitoare la demascările de la penitenciarul Piteşti, redactată într-un limbaj limpede şi suficient de bogat pentru o lucrare destinată tiparului. Totuşi, am o reţinere faţă de scriere: ea este provocată de delicateţea şi pudoarea autorului (astăzi om al Bisericii), care nu voieşte să incrimineze până la capăt (să 'judece' în termenii moralei creştine), drept care tăinuieşte parţial, măcar prin lipsa de insistenţă, grozăviile la care a asistat sau pe care le-a suportat. Discutând acest aspect, mărturisesc că strădania lui Dumitru Gh. Bordeianu de a-i înţelege (creştineşte vorbind) pe reeducatori şi de a-i ierta (ca pe nişte fraţi care au păcătuit cumplit), într-o stare de transă mistică a iubirii de semen, depăşind cele ce ne putem închipui despre iertare, este mai impresionantă decât abţinerea de a aduce la lumină toate scăderile şi bestialităţile aproapelui.

Un sentimental printre bâte - Mihai Timaru

Dacă există un memorialist al reeducărilor sentimental (şi nu 'un memorialist sentimental al reeducărilor', fiindcă în acestea nu găseşte, pe bună dreptate, nimic romantic), acela se numeşte Mihai Timaru. Iar sentimentalismul său se manifestă de câte ori îşi aminteşte de părinţi, de fraţi, de soţie şi, mai ales, de fiul lui, de socru, de cumnaţi, de colegii din şcoala primară; sentimentul îi provoacă lacrimi când este vorba despre codeţinuţi şi de dragostea mângâietoare ce-i ajută a se susţine unul pe celălalt în grelele încercări ale temniţei, ce par a nu se mai isprăvi vreodată, ca şi atunci când evocă patriotismul.

Ca sechelă a unei boli de nervi dobândită în timpul reeducărilor, crizele nervoase ulterioare îi sunt declanşate deobicei de înduioşări afective a căror intensitate urcă peste limitele puterilor sale de suportare. Înainte de punerea în aplicare a decretului de graţiere ce a dat libertate tuturor deţinuţilor politici, până şi cei din Aiud au primit dreptul la o carte poştală în care să solicite un pachet de la familie - primul după treisprezece ani jumătate de izolare de ai săi, în cazul autorului. Aflând că se făcuseră mari presiuni asupra soţiei lui ca să divorţeze, că averea îi fusese confiscată, că-şi creştea băiatul cu andreaua, Mihai Timaru n-a avut curajul să-i scrie dânsei, ci a expediat cuvintele sale unui preot cunoscut, cu rugămintea să i le transmită, dacă era cazul.

"*Te întreba ofiţerul de la cine aştepţi pachetul. După ce-i spuneai de la cine-i, îţi înmâna pachetul desfăcut.*

După exact 10 zile de la data expedierii scrisorii acasă, voi fi anunţat şi eu să mă prezint să-mi ridic pachetul.

Coincidenţă, că în aceeaşi zi va primi şi Andronescu Demostene pachet (este vorba despre poet şi memorialistul reeducărilor din 1963-1964 de la Aiud; n. n.) *şi ne vom duce împreună să le ridicăm. În ziua aceea am primit pachet mai mulţi din dormitorul nostru.*

Printre cei strigaţi pe listă, al treilea am fost eu şi în timp ce desfăcea pachetul ofiţerul mă întrebă: "De la cine trebuie să primeşti pachet?" Iar eu îi răspund: "Mai ştiu eu pe cine mai am pe lumea aceasta?" Ofiţerul mă întrebă din nou: "Dar cine sunt Toader şi Lucica?" În momentul acela, am avut o emoţie aşa de mare la auzul numelui fiului şi al soţiei, am făcut o criză şi m-am prăbuşit la pământ. A fost ultima criză pe care am mai făcut-o până la eliberare.

Andronescu mi-a luat pachetul iar ceilalţi deţinuţi m-au luat pe braţe şi m-au dus în dormitor.

Când mi-am revenit, lângă mine, pe pat, erau Ion Caraion (cunoscutul poet; n. n.) *şi alţi prieteni dragi, care m-au înconjurat cu dragoste şi afecţiune.*

Mă uitam la ei şi nu ştiam ce s-a petrecut cu mine. Caraion mi se adresează: "Mihai, hai, uită-te ce bunătăţi ţi-au trimis Lucia şi Toader. Vezi să nu mai ai nici o îndoială de acum, vei primi lunar pachet de la ei."

M-am ridicat din pat şi am început să iau în mână bucată cu bucată din conţinutul pachetului. Mi-a trimis soţia nişte biscuiţi făcuţi de ea, care

ştia că sunt preferinţa mea, de asemenea mi-a trimis un chec, "zi-noapte", aşa-i spunea soţia, care de asemenea ştia că îmi place mult. Mi-a trimis lenjerie de corp, ciorapi, pe care-i luam în mână şi-i mângâiam, în timp ce lacrimile îmi brăzdau obrazul.

Parcă citeam în ochii celor din jurul meu bucuria şi satisfacţia că sunt martori la acest moment de fericire al meu.

Toate alimentele trimise de soţie le-am împărţit cu prietenii din cameră. De fapt, nu eram singurul care făceam asemenea gesturi. Numai împărţind bucuriile şi necazurile unul cu altul, am putut să ne ajutăm să putem supravieţui anilor grei din închisoare" (p. 151-152).

În acest fragment se oglindesc atât dragostea de familie, cât şi cea pentru suferitorii dimpreună cu el. şi mai are o caracteristică pasajul ales: dă seama de stilul autorului - căci în cazul lui Mihai Timaru a menţiona stilul este o datorie: şi-a scris singur cartea, fără ajutorul vreunui stilizator, cum se petrec lucrurile cu Bordeianu şi Voinea -; în citat observăm mutaţia de la perfectul compus, la prezentul istoric şi viitor, alternanţă care, mai cu osebire când apare timpul viitor, conferă vivacitate naraţiunii.

Lucica şi Toader alcătuiesc un fir roşu al duioşiei pe parcursul întregii povestiri, iar de la p.156 la cea finală, text corespunzând eliberării şi pelerinajului pios pe la cei dragi, se adună din vălmăşala cuvintelor o adevărată cantată a împlinirii în sfârşit fericite a unui destin cât se poate de sumbru.

Dealtfel, se cade menţionat: însăşi arestarea lui Mihai Timaru s-a datorat dragostei lui pentru soţie şi copil. Pus în disponibilitate din cadrul armatei, apoi trecut în rezervă, se căsătoreşte cu Lucia Bandrabur, fiică a unui viticultor din Vrancea, din zona dominată de Măgura Odobeştilor. În urma abdicării Majestăţii Sale Regele Mihai I, fuge în munţi, fiind avertizat de un prieten, şeful Siguranţei din Panciu, că numele îi era trecut pe listele negre. Curând este antrenat de Costică Bandrabur în constituirea unui nucleu de rezistenţă în pădurile apropiate, al cărui fondator devine alături de Ion Paragină, Toderiţă Doagă, Vasile Sava, Gheorghe Mălăcescu. Se adăposteşte la Braşov, când este din nou luat în atenţia urmăritorilor, revine şi cade arestat. Prezenţa la Securitate, ca ofiţer, a unui fost coleg de şcoală mijloceşte eliberarea lui. Strângerea laţului în jurul gâtului său îl determină să fugă definitiv în munţi. Luptătorii se împart în două grupe: a tinerilor şi a bătrânilor. Îşi vizita soţia cu mari riscuri. La vreo lună şi ceva după ce a născut, hotărî s-o vadă iar.

"*Spre deosebire de alte întâlniri, când nu mai pridideam să ne împărtăşim gândurile, sentimentele, dragostea, de data aceasta a fost o întâlnire mută. Nu mai aveam cuvinte. Stăteam cu copilul în braţe, îl priveam, nu-mi venea să cred, mă uitam tot timpul la ea. De când plecasem din pădure a pus stăpânire pe mine un presentiment, gânduri ciudate. Ne spuneam totul, dar fără vorbe. Se apropia momentul întâlnirii* (cu camarazii din munte; n. n.) *. Ne-am îmbrăţişat. Nu ne mai puteam desprinde unul de altul. "Mihai, nu mai suntem noi doi. Dacă am contat mai puţin pentru tine, să te gândeşti atunci la copilul nostru pe care l-ai dorit aşa de mult şi ca să-i poarte numele tatălui*"" (p. 37).

Cum în grup se strecurase un om al Securităţii, căzură cu toţii în capcană, Timaru fiind şi rănit. Va să zică, a intrat în lunga sa condamnare

cu imaginea acelei femei dragi, cerându-i să aibă grijă de copilul lor, tocmai când îi deveni cu neputinţă s-o mai facă. Aceasta, de bună seamă, a constituit motorul suferinţelor sale morale din tot cursul detenţiei.

Un caraliu cumsecade, Mereuţă, s-a oferit să ducă doamnei sale o veste de la el. I-a adus din partea ei o fotografie unde era reprezentată cu băieţaşul.

Acestea şi altele le aflăm din prima parte a cărţii " **Amintiri de la Gherla"** (Timişoara, Editura de Vest, 1993), divizată în două secvenţe, una conţinând interviul luat autorului de Florentin Toma, a doua, compusă din următoarele două părţi, de memorialistică propriu-zisă. Cea dintâi a fost necesară pentru că în " **Amintiri"** nu apăreau date cu privire la motivele arestării, nici despre viaţa anterioară lor a autorului. Trecerea de la o secvenţă la cealaltă e discontinuă, din punct de vedere al unităţii stilistice, Mihai Timaru neavând aceeaşi fluenţă şi plăcere de a povesti atunci când este ţintuit în faţa iscoditorului său, ca atunci când îşi retrăieşte trecutul singur în faţa colilor de hârtie fără personalitate. E regretabilă această rupere a cărţii în două, ce putea fi evitată dacă o introducere semnată exclusiv de Florentin Toma lua locul primei părţi. De asemeni, chiar şi după lectură, am resimţit nevoia unei biografii ordonate a memorialistului, tocmai fiindcă lucrarea sa atrage interesul cititorului care ar vrea să aibă o imagine mai clară asupra şirului evenimentelor trăite pe întreg parcursul vieţii, nu doar în puşcării, cu atât mai mult cu cât se înţelege că, după eliberare a mai fost arestat în două rânduri, torturat cu curentul electric, riscând să i se găsească la percheziţia domiciliară prima versiune a acestor memorii - distrusă ulterior, pentru a nu-şi periclita din nou existenţa familiei. Este adevărat că există un manuscris inedit al aceluiaşi Mihai Timaru, acoperind activitatea sa pe front şi că e regretabil a nu fi fost publicat încă; dar nici acesta nu dă seama de arestările sale posterioare anului 196 4, nici nu- i completează cronologic biografia.

Vom căuta să suplinim aici această lipsă a cărţii, citând două fragmente memorabile din textul inedit intitulat: " **Destinul unui ofiţer".** Cel dintâi se referă la clipele de după eliberarea satului natal de sub ocupaţia trupelor hortiste.

" *Gorneştiul era o comună mare despărţită în două uliţe; uliţa mare sau şoseaua naţională care era locuită de unguri şi în capătul uliţei ungureşti era şi Castelul Teleki şi în dreptul Castelului începea uliţa românească. Pe măsură ce mă apropiam de sat au început emoţiile. Trecuseră patru ani de când am părăsit satul, alungat de hortişti. Mă voi opri la prima casă de români, la casa lui Bade Mihai Boţog. Intru în curte; bade Mihai era la fântână şi scotea apă să adape caii ruşilor care intraseră în curte. Omul când mă vede în uniformă militară românească rămâne uimit, dar eu îmi dau seama de uimirea lui şi îi spun: "Să trăieşti bade Mihai şi bine te-am găsit; sunt Mihai a lui badea Toader şi al lelei Firuca lui Timaru, nu mă cunoşti?" Omul se repede la mine lăsând căldarea în fântână şi mă îmbrăţişează strigând la soţia şi la cele două fete ale lui, "Lucreţie, Victorie şi Silvie, veniţi afară că o venit Mimi (mie în sat lumea îmi spunea "Mimi"). Fetele şi soţia lui badea Mihai ies afară, fug spre mine şi mă îmbrăţişează şi încep să plângă de bucurie şi aşa iau contact cu prima familie din satul natal.*

Soldaţii ruşi din ograda lui badea Mihai Boţog se uitau miraţi la mine

şi nu pricepeau de unde am apărut; ordonanţa mea le explica ruşilor ce e cu mine. Vestea sosirii mele în sat a mers ca fulgerul, tot satul auzise şi ştia că în cei patru ani cât am lipsit am îmbrăcat haina militară dar nu au avut cum să mă vadă până acum militar.

Cu greu voi putea să ajung în capătul satului românesc; la intrarea pe uliţă era un podeţ ce trecea peste un şanţ plin cu apă de ploaie căci plouase înainte cu trei zile mult. La a treia casă de la acest podeţ stătea sora mea Firuca, unde venise şi sora mai mare Mariţa, să fie împreună până ce trece frontul peste sat. După scoaterea trupelor hortiste din sat au intrat trupele ruseşti care se cartiruiseră la fiecare casă. În această situaţie venise şi tata să stea cu cele două surori, să le ocrotească de soldaţii ruşi care se dedau şi se pretau la tot felul de acte reprobabile. Făceau urgii pe unde treceau. Sora mea Mariţa era mai bărbătoasă, mai îndrăzneaţă, ei nu îi era frică să umble pe uliţă. Gâştele lui Firuca au ieşit din curte şi se bălăceau în şanţul plin cu apă şi se apropiau de soldaţi. Mariţa când le-a văzut că au ieşit din curte a vrut să le întoarcă înapoi. Tata rezemat de poartă în faţa casei o urmarea pe Mariţa cum se lupta cu gâştele în timp ce ruşii se foiau pe uliţă. În timpul acesta ajung pe poduleţ şi mă îndrept spre casa Firucăi, Mariţa mă vede şi începe să ţipe, să fugă spre tata în loc să fugă spre mine, "Tată, tată, vine Mimi", iar eu fugeam spre ei.

Îl auzeam pe tata zicând, "Tu, Mariţă, de unde să vină Mimi acum?" "Vine, tată, nu-l vezi?" În acest moment am sărit şanţul şi l-am luat în braţe pe tata, iar tata a început să mă pipăie şi să mă mângâie pe obraz, şi să zică "Doamne, Doamne, visez sau este altceva?" Vin şi surorile să mă îmbrăţişeze şi nici lor nu le venea să creadă că ceea ce trăiam era o realitate.

Ruşii ce erau pe uliţă şi în curţile oamenilor se uitau la noi şi nu ştiau ce se întâmplă. Tata îmi spune, "Copile, du-te repede la mamă-ta; multe lacrimi a mai vărsat pentru tine. S-ar umple Mureşul cu lacrimile ei." Mariţa a dispărut de lângă mine şi a fugit s-o anunţe pe mama. Eu greu am putut să răzbat pe uliţa românească, până la casa părintească; toată uliţa mi-a ieşit în întâmpinare. Am ajuns în dreptul bisericii, am intrat în curte, biserica era închisă, am îngenunchiat în faţa uşilor, am făcut trei mătănii şi am zis "Tatăl Nostru" şi am mulţumit lui Dumnezeu că mi-a ajutat să-mi respect jurământul (de a-şi elibera satul natal; n. n.).

Lumea se uită la mine şi plânge. De aici din dreptul bisericii până acasă nu era mult, numai în fugă şi salturi am parcurs această distanţă. Poarta era deschisă, mama era în verandă aplecată pe covată unde-şi spăla mâinile de aluat. Mă reped la ea şi ea se prăbuşeşte în braţele mele şi înecată de lacrimi se agaţă de gâtul meu: "Mimi, Mimi, tu eşti sau eu visez?" Cu mama în braţe intru în camera din faţă şi o aşez pe pat să se liniştească, în timp ce un ofiţer rus iese din cameră privind la această scenă emoţionantă.

În timp ce mama îşi revenea şi-mi reveneam şi eu din emoţia care mă stăpânea, observ pe obrajii ei trei dungi vinete, două pe obrazul drept şi una pe obrazul stâng. Parcă pe măsură ce mama îşi revenea şi urmele de pe obrajii mamei păreau mai vizibile. O mângâiam pe mama pe obraz şi o sărutam. Şi o întreb: "Mamă, ce-i cu dungile acestea pe obrazul dumitale?" Iar mama înăbuşită de lacrimi îmi spune: "Nu-i nimic, dragul mamei, am

căzut şi m-am lovit." Dar sora mea Mariţa care era de faţă la scena aceasta îmi spune: "Nu-i adevărat, Mimi, mama n-a căzut; a fost bătută cu cravaşa de un ofiţer hortist care ne-a luat vaca noastră din poiată, pe Vioala. Mama n-a vrut s-o lase să ne-o ia şi s-a agăţat de gâtul lui Vioala. Ofiţerul hortist a trântit-o şi a pleznit-o peste obraji. Tata nu era acasă că dacă ar fi fost nu ştiu ce s-ar fi întâmplat." Venise şi ordonanţa şi povestea ofiţerului rus cele relatate de sora mea Mariţa.

Ograda şi casa noastră s-au umplut de toţi românii din sat, ca să-l vadă pe Mimi. Este necesar să fac o precizare. În momentul când s-au declanşat luptele în sat, ungurii au vrut să evacueze tot satul, românii au refuzat; un singur ungur a rămas în sat, care era vecin cu noi. Tata i-a spus să nu plece că ce-o păţi tata va păţi şi el; era cel mai bogat om din sat. Odată cu evacuarea satului, ungurii au luat cu forţa vitele şi porcii mari de la români. Ungurii au plecat din sat fiecare cu căruţa cu cai sau cu carul cu boi. Casele ungureşti au rămas pustii.

Întâmplarea cu mama, urmele de cravaşă de pe obrajii mamei mi-au răscolit sufletul, a început să se cuibărească în sufletul meu un sentiment de ură şi răzbunare, dar pe cine să mă răzbun? Toţi ungurii erau plecaţi. Au mai rămas în sat trei femei bătrâne; pe una din ele au violat-o ruşii. În momentul acestor frământări, când îmi venea în gând să aprind casele ungureşti şi Castelul Teleki, se repede şi tata acasă, de la sora mea Firuca şi mă vede că-s agitat şi frământat. şi mă întreabă: "Ce-i cu tine, copile?" Îi răspund tatei: "Tată, eu aprind toată uliţa ungurească şi Castelul Teleki." Tata se uită la mine şi pune mâna pe umărul meu şi-mi spune: "Dragu' tatei, tâlharul acela care a biciuit-o pe mamă-ta n-o să aibă parte de o bucurie aşa de mare cum ai avut tu!. Să ne găseşti în viaţă şi pe mine şi pe mumă-ta şi pe surorile tale. Măi copile, să ştii de la tatăl tău şi să ţii minte: La omenie se răspunde cu omenie şi la neomenie se răspunde tot cu omenie, ca să te deosebeşti de cel care a fost neom cu tine.

Vezi, băiete, că te duci la unguri cu războiul acesta. Dar pe unde mergi să te porţi frumos, să nu-ţi baţi joc de muierile şi fetele lor, aşa cum fac ungurii şi ruşii pe unde trec, că ei sunt din acelaşi neam. Tot din răsărit sunt şi ei şi ceilalţi. Noi suntem români şi cu frica lui Dumnezeu.

Dacă te vei purta frumos, Dumnezeu te va ajuta şi te vei întoarce din nou acasă." Dezarmat de sfaturile tatei, mi-am liniştit sufletul şi am mulţumit lui Dumnezeu că mi-am văzut visul împlinit şi jurământul respectat.

Voi mai sta acasă 24 de ore, după care mă voi prezenta la unitate."

Următorul fragment ales se leagă tematic perfect de acesta, descriind prilejul de a pune în practică sfatul patern, nu din teamă sau ascultare, ci din îndemnul inimii lui Mihai Timaru, mult mai puţin răzbunător decât îl înşelaseră pornirile oarbe că ar fi fost.

"*Eu, ca deobicei, eram în spatele coloanei, ca să pot supraveghea maşinile să nu se piardă de coloană. Umbra mea care mă însoţea şi nu se deslipea de mine era sergentul Costică Macrei şi credincioasa mea ordonanţă Suditu Nicolae.*

Stăteam în spatele ultimei maşini, la cca 10-15 metri şi priveam şi eu la ce se preta lumea în asemenea situaţii - şi comentam cu ghidul meu. În acel moment văd că se apropie de mine trei ostaşi ruşi având între ei o fată tânără de cca 18 ani.

Doi dintre soldaţii ruşi o ţineau de mână pe fată, unul de o mână şi altul de alta, iar al treilea care avea un pistol mitralieră o escorta din spate.

Când au ajuns în dreptul meu, din curiozitate, i-am întrebat ce e cu fata, de ce o duc escortată. A intervenit şi Costică Macrei care vorbea perfect ruseşte şi ruşii au încercat să demonstreze că-i spionează. În clipa aceea privirea mea s-a întâlnit cu privirea fetei din ochii căreia curgeau lacrimi şi implora milă şi ajutor.

Fata la un moment dat s-a smuls din mâinile celor doi ruşi care o ţineau şi s-a prăbuşit în genunchi în faţa mea şi mi-a încleştat cu mâinile picioarele şi cu disperare a început să ţipe şi să ceară ajutor, zicând: "Dumnezeule, Dumnezeule, nu mă lăsaţi, ajutaţi-mă!" În această clipă de cumpănă îmi capăt prezenţa de spirit şi strig: "Costică, dezarmează-i!" Acesta nu stă pe gânduri şi culcă la pământ pe cei trei rusnaci. Apare ca din pământ Nae Miroznicescu şi îl ajută pe Costică să-i ţină la pământ sub ameninţarea pistoalelor mitralieră. În clipa aceea o salt de la pământ pe fată, o iau în braţe şi o arunc în ultima maşină care era încărcată cu anvelope şi strig: "Porniţi motoarele şi daţi drumul la maşini!" Sar câţiva soldaţi de-ai mei şi mă aruncă şi pe mine în maşină peste fată.

Se pornesc maşinile şi sare şi Costică peste mine în maşină, care îi ţinea în acelaşi timp sub observaţie pe cei trei rusnaci. Dar se alertează ruşii din zonă şi vor începe să tragă după camioanele noastre. Vor vâjâi câteva gloanţe pe la urechile fetei, ale mele şi ale lui Costică; un glonte va nimeri şi un cauciuc din spate de la maşina în care eram. Vom ieşi din Buda-Pesta şi ne vom opri în prima localitate situată la cca 8-10 km. unde era zona armatei române. Mă dau jos din maşină însoţit de Costică Macrei; ordonanţa rămâne cu fata. Inspectez toată coloana, fac apelul, lipseşte Nae Miroznicescu, Costică îmi spune, "D-le sublocotenent, Nae m-a susţinut pe mine şi pe Suditu să ne putem urca în maşină. Dar nu-i duceţi grija lui Nae, că se descurcă el. S-a mai descurcat şi în alte ocazii mai grele."

Am început să-mi revin din emoţia aventurii prin care am trecut. Abia acum am realizat şi ce s-ar fi putut întâmpla. Mă întorc la maşina din spate; fata împreună cu Suditu mă aşteptau în maşină; îi spun şoferului să dea oblonul jos. Şi într-o limbă perfect ungurească o invit pe fată să coboare în braţele mele din maşină. Fata se lasă în braţele mele şi în suspine şi lacrimi îmi spune, "Doamne, cine te trimite în calea mea?" Iar eu îi răspund: "Dumnezeu a vrut să fie aşa."

Am lăsat-o din braţe şi cu ea de mână am mers şi ne-am urcat în faţă la prima maşină. Am mai stat în maşină puţin până s-a schimbat roata la maşina care a fost împuşcată de ruşi. În timpul care s-a scurs de aici şi până la Nagy-Kata foarte puţine cuvinte am schimbat cu fata. Parcă amândoi aveam nevoie de linişte.

Nu vroiam să fim tulburaţi. Din când în când privirile ni se întâlneau şi nu aveam nici unul curajul să spargem această tăcere. În mintea mea a început să apară chipul sfânt al mamei şi parcă auzeam venind din depărtări cuvintele tatei: "Copile, să ştii, la omenie să răspunzi cu omenie şi la neomenie tot cu omenie, ca să te deosebeşti de cel care a fost neom cu tine." În gând i-am răspuns tatei: "Tată ţi-am respectat sfatul."

Cu aceste imagini şi gânduri am ajuns la Nagy-Kata; mă adresez fetei,

"Domnişoară, am ajuns la Nagy-Kata." Ea foarte mirată şi surprinsă mă întreabă: "Cum, suntem la Nagy-Kata?" Fata se ridică în picioare, îmi ia capul în mâini şi începe să mă sărute pe obraji şi plânge de bucurie. Eu sunt puţin tulburat de această manifestare a fetei; îi spun şoferului să semnalizeze oprirea coloanei şi opreşte şi el. Îi dau ordin şoferului să-l cheme pe plutonierul Butnaru la mine. Îi ordon plutonierului să inspecteze coloana, să nu fi rămas în urmă vreo maşină. şi o întreb din nou pe fată, "Domnişoară, dar ce vă bucură atât de mult că am ajuns la Nagy-Kata?" Iar ea îmi răspunde, "Ce bun a fost Dumnezeu cu mine că v-a scos în calea mea şi apoi aicia locuiesc socrii fratelui meu şi în această comună am cea mai bună colegă de liceu. Toate aceste bucurii se datorează dvs. şi bunului Dumnezeu. Poate că la această oră, dacă nu mi-aţi fi ieşit în cale, ştiu eu dacă aş mai trăi sau nu?..." "Domnişoară", îi spun, "înseamnă că cunoaşteţi comuna şi ştiţi unde să vă las." Era ora 19, popota armatei era într-o clădire mai mare, pe strada principală, într-o fostă prăvălie cu cârciumă. Opresc coloana în dreptul popotei şi fata mirată mă întreabă, "Dar ştiţi unde locuiesc socrii fratelui meu?" Iar eu mirat îi spun fetei, "Nu ştiu" şi fata îmi spune "Dar aţi oprit aici." "Bine d-ră, dar aici este popota noastră. " "Dar aici locuiesc socrii fratelui meu; este casa lor."

La ora aceea se servea masa de seară la care nu lipsea nici un ofiţer din comandament, în frunte cu Generalul. Masa de seară era şi prilej de comunicări şi dispoziţii. Misiunea mea era cunoscută de tot comandamentul şi trebuia să aduc la cunoştinţă personal D-lui general Anastasiu de executarea ei.

Cobor din maşină cu fata şi intru în curte, sala de mese era în spate într-o cameră mare, iar în faţă la intrare era locuinţa proprietarului şi tot aic i într- o cameră locuia şi şeful popotei, Căpitan Făgărăşanu. Fata îmi arată intrarea, urcând câteva trepte şi apărem în prag, întâi fata, apoi eu. De la masa din antreu se ridică surprinşi stăpâna şi stăpânul casei.

Alături stând la masă şi căpitanul Făgărăşanu. Când îşi dau seama stăpânii casei pe cine au în faţă, se reped la fată şi o iau în braţe pronunţându-i numele "Borişka, Borişka, ce-i cu tine? Cum ai ajuns în casa noastră? Ce bucurie! ce surpriză! Hai, spune, vrem să ştim prin ce minune ai ajuns la Nagy-Kata. Ce-i cu Anuşka şi cu Imbre?" Căpitanul Făgărăşanu asista la această scenă şi nu pricepea nimic. Iar eu aud pronunţându-se pentru prima oară numele fetei. O chema Borişka, iar Anuşka era numele fetei lor şi Imbre era numele fratelui fetei. La întrebarea"Cum ai ajuns în casa noastră?" fata se desprinde din braţele lor, se apropie de mine, mă ia de mână şi li se adresează: "Pe acest om Dumnezeu mi l-a trimis în cale; dacă nu ar fi fost el acum eu nu aş mai fi trăit şi nu aş fi fost în casa voastră." Fata şi-a lipit obrazul de obrazul meu şi a început să plângă. Căpitanul Făgărăşanu, care cunoştea şi el limba maghiară, auzea şi înţelegea tot ce spunea fata. Eu mă cunoşteam cu căpitanul Făgărăşanu şi ştiam că este şeful popotei şi îl întreb dacă D-nul General Atanasiu a venit la masă. Iar el îmi spune: "Hai să mergem la popotă că eşti aşteptat de d-nul general."

Îl rog pe căpitanul Făgărăşanu să raporteze că am sosit, dar el îmi spune: "Hai să mergem împreună în sala de mese." Îi spun fetei că voi lipsi o jumătate de oră pentru a putea raporta şefilor mei de misiunea îndeplinită. Am intrat în sala de mese, m-am îndreptat spre generalul

Atanasiu care era în capul mesei, îl salut şi îi raportez că misiunea a fost îndeplinită conform planului. Generalul mi se adresează şi îmi spune: "Îţi mulţumesc sublocotenente Timaru; ştiam că vei duce la îndeplinire această misiune importantă." Generalul îi spune căpitanului Făgărăşanu să-mi servească masa alături de el, ca să-l pot informa în amănunt de modul cum am procedat. De faţă la discuţie era şi d-nul colonel cu stea Galgoţi, şeful secţiei de armament şi muniţii, şi domnul maior Socolescu, şeful Bat. Auto; abia când m-am văzut la masă cu tacâmurile în faţă mi-am dat seama că îmi este foame. Şi printre mânuirile furculiţei şi ale cuţitului le voi povesti la masă cum am încărcat 10 camioane cu piese şi materiale auto. După ce terminasem de raportat şi povestit, căpitanul Făgărăşanu care stătea lângă mine la masă îi spune d-lui general Atanasiu: "D-le General, sblent Timaru nu v-a raportat şi de o altă captură mare pe care a făcut-o la Buda-Pesta." Generalul foarte îngrijorat se uită la mine şi cu reproş îmi spune: "Se poate, sblent, să nu raportezi tot?" Iar eu ruşinat şi cu capul plecat, îi spun generalului că, poate, de această captură nu era necesar să ştie. Dar căpitanul Făgărăşanu mă scoate din încurcătură adresându-se generalului: "Să vedeţi ce fată tânără şi frumoasă i-a adus lui Ghiula baci." Şi începe să le povestească celor de faţă întâmplarea cu Borişka.

Nu se mai grăbea nici un ofiţer să mai plece după ce am servit masa; ascultau toţi cu sufletul la gură povestea şi aventura mea. Şi generalul a ascultat până la capăt întâmplarea de la Buda-Pesta; s-a sculat în picioare, m-a bătut pe umăr şi mi-a zis: "Te felicit, sblent Timaru, pentru gestul cavaleresc şi omenesc pe care l-ai făcut. D-lor ofiţeri, să ne retragem; mâine avem o zi grea." Colonelul Galgoţi a mers cu mine să cunoască personal pe fata răpită de la Buda-Pesta, din mâinile ruşilor.

Am revenit să-mi iau noapte bună de la fată şi totodată să o prezint colonelului Galgoţi; şi spre surpriza noastră ne aştepta o masă întinsă iar în fruntea mesei stătea Borişka într-o ţinută de sărbătoare. Gazda casei ni se adresează cu rugămintea de a lua parte la această masă în onoarea lui Borişka şi a celui care i-a salvat viaţa. După câteva momente va sosi şi colega ei, care a fost anunţată de acest eveniment. Felul cum le povestea celor de faţă era cutremurător, toţi plângeau şi parcă nu le venea să creadă că este posibil aşa ceva. În acel moment aflu că ea era logodită de la vârsta de 16 ani. După ce va termina de povestit, îşi scoate inelul de logodnă de pe deget şi se adresează cu cuvintele: "Margyt neni şi Ghiula baci, dvs. sunteţi martori că din acest moment nu mai sunt logodnica lui Gobii", căpitan de aviaţie în aceeaşi unitate cu fratele ei. Atât eu cât şi socrii fratelui ei ne uităm surprinşi şi intrigaţi de gestul fetei.

Fata îşi dă seama de nedumerirea noastră şi începe să spună, "Fratele meu Imbre era şi el logodit cu Irenke şi când şi-a dat seama că bătălia pentru Buda-Pesta era pierdută, s-au dus la un preot şi s-au cununat şi au plecat împreună; nu a lăsat-o în mâinile ruşilor să-şi bată joc de ea, aşa cum m-a lăsat logodnicul meu; putea să facă şi el acest gest ca şi fratele meu. De aceea nu mă mai simt obligată să-i fiu logodnică.

Degeaba era de viţă nobilă, dacă nu avea şi suflet nobil. Până acum nu am avut termen de comparaţie. Acest ofiţer român mi-a salvat fecioria şi viaţa. El pentru ce a făcut-o? Pentru că avea nobleţe şi onoare." În acel

moment când fata făcea aceste mărturisiri, în imaginea mea apare chipul scump al mamei şi văd pe obrajii ei cele trei urme de cravaşă ce-i brăzdau obrazul şi mă întrebam: oare şi acel călău care-i lăsase urmele pe obraz era tot un nobil ca şi logodnicul lui Borişka?

Timpul se scursese; ne apropiam de miezul nopţii; eram obosit şi fizic şi sufleteşte; se întâmplaseră atâtea lucruri neobişnuite şi aveam nevoie de odihnă şi meditaţie. Fiinţa aceasta care mi-a apărut în viaţă mă va pune la grele încercări şi la mari responsabilităţi. Le cer scuze la toţi din casă spunând că trebuie să plec că mâine mă aşteaptă o zi grea. Îi promit fetei că voi trece să o văd.

Mă conduce fata în pragul uşii din hol; eram numai noi; mă ia de mână şi mă roagă ca din acest moment să-i spun pe nume şi mă roagă să-i dau voie să-mi spună şi ea tot pe nume. Şi mă mai roagă ceva, s-o las să mă sărute şi să-mi spună că mă iubeşte, că vrea să mi se dăruiască; nu a mai aparţinut nimănui până acum şi nici nu concepe să aparţie altcuiva decât mie. Ea tot ce face face din dragoste pentru mine; eu nu mai am nici o obligaţie faţă de ea.

Aceste mărturisiri ale fetei m-au zguduit; am luat-o în braţe şi a m sărutat- o pe amândoi obrajii şi pe frunte; i-am sărutat mâna şi i-am zis: "Noapte bună; ne vedem mâine."

Motociclistul Manea mă aştepta la poartă, îl trimisese plutonierul Butnaru care plecase cu coloana de maşini la sediul Comp. 73. Am ajuns acasă unde eram cartiruit şi unde mă aştepta credincioasa mea ordonanţă; căldura lui sufletească şi căldura din casă m-au copleşit şi am adormit furat de visele reale pe care le-am trăit în ziua de 14 ianuarie 1945.

Dimineaţa la ora opt fără un sfert mă va trezi Suditu şi la opt fix voi primi raportul Companiei. Mi se va raporta că tot efectivul este prezent. Şi surprins întreb: "Nici Nae Miroznicescu nu lipseşte?" Nae iese din front şi se prezintă. "Sunt prezent, D-le sublocotenent." Imediat după terminarea raportului va sosi şi d-nul maior Socolescu cu instrucţiuni speciale de felul cum trebuie repartizate şi cum trebuie să procedăm cu materialele aduse din Buda-Pesta. Desigur că foarte multe materiale şi piese de schimb auto vor rămâne la Companie la atelier unde să facem toate reparaţiile ce aparţineau de Armata I-a.

*A fost o zi grea pentru mine distribu*irea *acestor materiale dar voi reuşi să împac pe toată lumea. După încheierea zilei îmi voi aduce aminte şi de Borişka şi mă voi strădui să mă ţin de cuvânt. Mă urc pe motocicletă şi Manea mă va repezi până la popotă. Intru în curte şi o văd pe fată la geam, aşteptându-mă. Cum mă vede sare de la geam şi îmi vine în întâmpinare şi-mi spune: "De când te aştept... Îţi mulţumesc că ai venit."*

Mă întreabă dacă am luat masa, i-ar face plăcere dacă am servi masa împreună. Între timp vine şi căpitanul Făgărăşanu şi-mi spune că toţi ofiţerii de la Comandament sunt curioşi s-o vadă şi s-o cunoască pe fata răpită din Buda-Pesta.

Ne retragem în camera pe care socrii fratelui ei i-au pus-o la dispoziţie şi unde să fim numai noi doi să nu ne deranjeze nimeni. Fata mă întreabă de unde cunosc aşa de bine limba maghiară. De la început îi spun să nu aibă nici un dubiu că sunt român, dar în comuna în care locuiesc eu locuiesc şi maghiari şi le-am învăţat limba, spre deosebire de ei care nu

vor să înveţe limba română. "Şi pentru că mi-ai pus această întrebare am să-ţi spun toată povestea cu mama mea, cum am găsit-o biciuită de un ofiţer hortist." Şi fără să o menajez am să-i povestesc cum s-a comportat armata lui Horty în perioada 1940 şi până în acest moment. Fata mă asculta şi nu-i venea a crede le cele auzite de la mine şi la un moment dat o văd că începe să plângă. Şi o întreb: "De ce plângi?" Şi-mi spune: "Dacă aşa s-au petrecut aceste lucruri şi nu mă îndoiesc de adevărul lor, atunci mi-e ruşine că m-am născut unguroaică şi că sunt unguroaică."

Şi-mi spune: "Atunci de ce m-ai scăpat din mâna ruşilor şi ţi-ai riscat viaţa pentru o unguroaică?" I-am răspuns: "Cu ce m-aş deosebi de cel care mi-a biciuit mama dacă m-aş fi purtat ca el? Să ştii, Borişka, că aşa suntem noi românii, ai să te convingi; numai că ungurii ne cred mai răi ca pe ruşi. Pentru că aceasta este propaganda care ne-o fac nouă românilor ungurii."

După aceste mărturisiri reciproce se aşterne o tăcere şi o întreb, "La ce te gândeşti?" şi după un oftat adânc îmi spune: "Mă gândesc la părinţii mei, la mama mea în special. Când m-au smuls ruşii din braţele lor, mama s-a prăbuşit la pământ de durere, poate că ei mă cred moartă în această clipă." O mângâi şi-i spun, "După ce plec eu te apuci şi le relatezi tot ce s-a întâmplat cu tine şi-i rogi şi pe socrii fratelui tău să le scrie şi ei câteva rânduri şi să-i asigure că eşti în siguranţă. Îmi vei da adresa exactă şi mâine mă voi repezi la Buda-Pesta să le duc scrisoarea şi să-i liniştesc."

Aşa am şi făcut. În ziua următoare la orele 11 voi veni la Borişka, care avea pregătită scrisoare pentru părinţii ei şi fără să întârziu prea mult voi pleca cu motocicleta cu ataş, cu Manea, însoţit şi de sergentul Costică Macrei. şoseaua fiind degajată distanţa de 35-40 km. până la Buda-Pesta o vom parcurge în mai puţin de 45 minute.

Trebuie să precizez că odată cu scrisoarea vom lua şi un pachet cu alimente trimis de Borişka de la socrii fratelui ei. Având adresa precisă şi avantajul că eu cunoşteam limba maghiară voi reuşi în scurt timp să-i descopăr şi să-i găsesc pe părinţii fetei în beciul unde erau adăpostiţi.

Voi afla că tatăl lui Borişka făcea parte din poliţia din Buda-Pesta a cartierului în care locuiau. Intru în curtea blocului, nu era nici ţipenie de om, dar uitându-mă mai atent voi descoperi un cap de bărbat care apărea şi dispărea. Îl strig să nu se ferească de mine; omul când aude vorbă ungurească se apropie de mine, "Dacă cunoaşte familia Salosy Andros", el îmi răspunde că da şi mă conduce în beci la locul unde erau adăpostiţi părinţii fetei. Mă însoţeşte şi Costică Macrei cu pistolul mitralieră pregătit pentru orice eventualitate. Toţi locatarii blocului erau înghesuiţi în beci pe familii. Întreb dacă aici se găseşte familia Salosy şi aud o voce de femeie care întreabă: "Cine caută această familie?" Iar eu îi răspund că un om bun care le aduce veşti de la fata lor Borişka. Apare de după o pătură o femeie şi mă întreabă: "Cum, mai trăieşte Borişka?" Iar eu îi răspund că da, trăieşte, "E bine sănătoasă şi vă aduc o scrisoare de la ea." Şi o întreb dacă ea este mama lui Borişka. Iar femeia în hohote de plâns îmi spune: da, ea este mama ei. Îi înmânez scrisoarea şi în clipa aceea apare şi un bărbat de după pătură, care era tatăl fetei.

În timp ce tatăl lui Borişka citea scrisoarea cu voce tare din beciul blocului la lumina plăpândă a felinarelor apar figuri de femei şi bărbaţi ce erau adăpostiţi acolo.

După terminarea scrisorii de citit, mama lui Borişka se repede la mine şi mă întreabă dacă sunt ungur. Iar eu îi răspund că nu sunt ungur: sunt ofiţer din armata română. Femeia cade în genunchi în faţa mea şi mă întreabă dacă am mamă şi dacă am surori. Iar eu îi răspund că da, sigur că am. Femeia îmi apucă mâinile şi începe să mi le sărute în hohote de plâns iar eu încerc să-mi scot mâinile din mâinile ei dar femeia nu mi le lasă. O ridic din genunchi şi îşi apleacă capul pe pieptul mei şi-mi spune: "Ce fericită-i mama d-tale că a născut un om cu aşa suflet nobil."

Pe Costică Macrei îl trimit să aducă şi pachetul de la motocicletă, iar pe părinţii fetei îi rog să-i scrie lui Borişca câteva rânduri prin care să confirme prezenţa mea şi primirea scrisorii şi a pachetului. Timpul îmi este foarte măsurat şi după îndeplinirea acestei obligaţii morale mă voi întoarce la Nagy-Kata şi la ora 14 îi voi înmâna scrisoarea fetei de la părinţii ei. Toată lumea din comună va afla de întâmplarea cu Borişka, va afla şi preotul satului şi vor fi curioşi sătenii şi preotul să mă vadă şi să mă cunoască.

În Ungaria populaţia maghiară era de religie Romano-Catolică şi Reformată, populaţia din Nagy-Kata era catolică. În zilele de sărbătoare ostaşii români se mai duceau la biserică şi uneori chiar şi cadrele militare ofiţeri şi subofiţeri.

Într-o duminică fata mă roagă dacă sunt de acord să merg cu ea la biserică, că preotul satului ar dori mult să mă cunoască şi să-mi mulţumească personal pentru gestul creştinesc şi uman pe care l-am făcut cu ea. Trebuie să amintesc că populaţia din sat privea cu multă uimire şi simpatie prezenţa ostaşilor români în biserica lor. Voi accepta invitaţia şi mă voi pregăti ca pentru biserică şi o voi însoţi pe Borişka. Voi asista la toată slujba religioasă. Vedeam şi observam deşi eram în biserică că toate privirile cu multă discreţie erau îndreptate spre mine. După terminarea slujbei preotul se îndreaptă spre mine şi-mi întinde mâna zicând: "Sunt fericit, D-le ofiţer, că vă găsiţi în biserica noastră. Am dorit mult să vă cunosc şi să vă mulţumesc personal pentru gestul creştinesc şi omenesc de care aţi dat dovadă şi prin d-stră să mulţumesc întregii armate române de modul cum s-a comportat şi se comportă cu populaţia maghiară. Domnule ofiţer, mă simt umilit şi ruşinat", îmi spune preotul, "de optica şi imaginea pe care o aveam faţă de armata română şi de poporul român în general, dacă oameni simpli puteau să creadă aşa ceva, eu ca preot şi intelectual nu aveam voie să nu-l cunosc aşa cum este în realitate poporul român."

Şi pentru că preotul a atins acest subiect, eu nu am avut altceva de făcut decât să-i răspund în mod civilizat că pe noi nu ne surprinde această optică şi propaganda ostilă din partea populaţiei maghiare faţă de poporul român. Comportamentul nostru nu este unul de ocazie. Acest comportament este în firea poporului român, bunătatea, omenia, ospitalitatea fac parte din fiinţa noastră umană şi creştină. Acestea sunt caracteristicile poporului român, nu vor duşmanii să le recunoască şi să le aprecieze.

Noi pentru poporul maghiar suntem "Budos Ola" (valahi puturoşi), suntem socotiţi mai răi decât ruşii. Noi românii avem toate motivele să răspundem ungurilor cu aceeaşi monedă. Ungurii în cei patru ani de stăpânire hortistă au făcut crime, au ars şi dărâmat biserici, iar asupra

populaţiei române au exercitat teroare şi umilinţă. I-am relatat preotului întâmplarea cu mama mea şi în final i-am spus: "Ungurii s-au comportat în Ardealul de Nord mai rău de cum se comportă ruşii pe acolo pe unde trec."

Preotul stătea şi asculta cu resemnare la cele spuse de mine şi nu încerca să-mi puie la îndoială mărturisirile şi toate acestea i le spuneam în prezenţa fetei. La un moment dat rămân singur cu preotul care îmi spune: "Dar d-voastră ştiţi, d-le ofiţer, că această fată s-a îndrăgostit de dvs. şi că vrea să vă aparţie." Îi răspund preotului: "Ştiu, părinte, dar eu nu-i pot răspunde sentimentelor şi dorinţelor ei. Eu ce am făcut nu am făcut ca să fiu răsplătit. Nu aş putea spune că nu mă atrage această fiinţă, dar dacă aş fi profitat de ea şi-ar pierde valoarea gestului meu creştinesc şi uman.

Şi apoi obrajii biciuţi ai mamei mele mă frânează să dau avans sentimentelor ei şi alor mele. Dacă e fecioară am s-o predau părinţilor ei tot fecioară. Pentru a-mi satisface nevoile biologice şi erotice, aici în Ungaria le pot satisface oricând şi oriunde." În faţa acestor mărturisiri preotul mă roagă să-i acord şi în continuare sprijin moral acestei fiinţe curate şi-mi mulţumeşte din nou pentru tot ce am făcut pentru ea.

După ce armata română va trece cu frontul în Cehoslovacia o voi lua cu mine pe Borişka până când în Ungaria şi în Buda-Pesta în special va începe viaţa să intre în normal. Înainte de capitularea lui Hitler am s-o duc acasă şi am s-o predau părinţilor ei."

Introducerea acestor fragmente lungi în canavaua prezentării de faţă a memorialisticii reeducărilor mai are un rost în afara aceluia de completare a portretului autorului **"Amintirilor de la Gherla"**. Al doilea scop al ei este ilustrarea amplă a ceea ce numeam în introducere stilul oral folosit de diverşii scriitori în redactările lor făcute sub impulsul nevoii de exprimare şi nu conform canoanelor artificiale literar-estetice (dar şi ordonatoare; să nu se înţeleagă din această caracterizare că aş încuraja oralitatea în literatură, atunci când nu este insuflată de o anumită aspiraţie conştientă a apropierii de natural, o aspiraţie voluntară de scuturare a grumajilor de piedicile puse înaintea exprimării de sine de către regulile transmiterii literare a mesajului).

Va să zică acesta este omul ajuns la porţile reeducărilor. Acestea îi sunt onestitatea, curăţenia inimii, delicateţea, comprehensiunea faţă de semeni, puterea de iertare şi de ştergere a oricăror imbolduri de a se răzbuna, capacitatea de a distinge între vinovat şi sufletul fără vină. Ca şi patriotismul.

De aci înainte, vom urmări împreună etapele reeducărilor, cu evoluţia cărora ne-am obişnuit din prezentarea celorlalte cărţi, " **Amintirile de la Gherla"** intrând mai detaliat în trăiri pentru prima oară evocate de un memorialist al acelor nenorociri. Ne aflăm la penitenciarul numit, în camera 107.

"*De la înce**put ni s-a acordat o atenţie deosebită, toţi îmi spuneau că au auzit de grupul de rezistenţă din Vrancea şi se bucurau că au avut ocazia să-l cunoască pe unul din acest grup. Toţi din cameră se arătau foarte binevoitori cu noi. Ne puneau fiecare tot felul de întrebări, care de care voiau să afle cât mai multe amănunte despre noi, în special despre mine, despre grupul Vrancea. Aici, în această cameră 107, am stat mai mult, parcă şi mâncarea era ceva mai bună, iar noi, cei nou-veniţi, credeam*

totuşi că ne pregătesc pentru a ne trimite la muncă şi de aceea ne dau o hrană mai bună. Nu ne puteam închipui ce ne aşteaptă. Vedeam că în timpul zilei pe unii din cameră îi scotea gardianul şi după câtva timp îi aducea înapoi, după o oră sau două. Când îi întrebam unde au fost chemaţi, ne spuneau că au fost fie la bucătărie pentru a curăţa cartofi sau alte zarzavaturi, motivau într-un fel sau altul ca să poată să fie crezuţi. Şi aşa s-a scurs timpul aici în cameră cam până prin luna august 1951" (p. 53-54). S-a reţinut atât interesul (pentru moment 'nevinovat'), arătat celor din lotul Vrancea, cât şi faptul că unii erau mereu scoşi din cameră. Pentru acoperirea celor care ieşeau ca informatori, erau chemaţi şi ceilalţi, mai rareori, la corvoadă; şi Mihai Timaru.

Până ce într-o zi de duminică de la sfârşitul lui august sau începutul lui septembrie, Timaru, Duduţa Petru şi copilul de 16-17 ani Mândru (îl citez în altă parte, fără a-i menţiona numele, ca unul dintre cei care m-au iniţiat în secretele reeducărilor). Au fost introduşi în celula 99. Aici i-au găsit pe Costache Oprişan, Stuparu Mihai, Ghiţă Calciu, Măgirescu Eugen, Păvăloaia, Virgil Bordeianu, Lică Condurache, din echipa lui Eugen Ţurcanu. Printre cei aduşi să fie reeducaţi se numărau: Anghel Avram, Henţiu, Soare Ioan, căpitanul Măgirescu Nicolae (fratele precedentului, infirm datorită unei răni de război ce-l lipsise de un fragment dintr-un picior), Munteanu Florin, Paul Caravia, Popescu Traian, (zis Maca), Maxim Virgil (întâlnit în amintirile lui Aurel Obreja, şi acesta adus în aceeaşi cameră), Radu Ciuceanu, Gioga Parizianul, Vasile Zotta, Drohobeţky Attila, pe lângă cei trei numiţi iniţial. Este interesantă remarca: " *Din partea acelora care ştiau ce urmează, exista o reţinere, o mare rezervă faţă de noi*" (p. 55) . Trece după-amiaza şi, după apelul de seară, " *se apropie de mine Costache Oprişan şi îmi spune că din auzite mă cunoaşte, că-i prieten cu Paragină şi este bucuros că m-a cunoscut personal. La un moment dat, Costache Oprişan mă cheamă de-o parte şi îmi spune: "Ştii o să fiu pus să te bat". M-am uitat la el mirat, nu ştiam ce vrea să spună. Şi-l întreb foarte intrigat: "Dar de ce să mă baţi tu?" Mă măsoară şi-mi spune: "O să înţelegi mai târziu*" "(idem). Cititorul a realizat câte risca Costache Oprişan prevenindu-l; ajuns în moara bătăilor, Mihai Timaru îl putea denunţa a fi divulgat tainele reeducărilor, 'trădare' pentru care soarta lui Oprişan ar fi fost pecetluită. Însă a-l pun în gardă constituia metoda prin care Costache Oprişan se putea suporta în noua sa ipostază, aceea de bătăuş al unui nevinovat cum fusese el însuşi înainte de a fi transformat în ceea ce devenise, o modalitate de a-şi cere scuze înainte de faptă, dovada unui curaj precedându-i laşitatea la care urma să se dedea. Cititorul va face efortul de a înţelege psihologia unui atare târg cu sine însuşi: marea laşitate, de acceptarea căreia depindea stoparea unei suferinţe imense, pentru încetarea căreia nu-ţi puteai nici măcar provoca moartea (sinuciderea), era precedată de un curaj la fel de mare care, probabil, făcea aceptabilă laşitatea inevitabilă de a cărei venire iminentă sărmanul om nu se îndoia.

Peste câteva minute îşi făcu apariţia Ţurcanu. "*Nu-l văzusem niciodată până atunci şi nici nu auzisem de el în închisoare până la ora aceea. Avea o înfăţişare atletică, era îmbrăcat şi el ca şi noi, în zeghe, numai că a lui era nouă, iar noi ceilalţi eram îmbrăcaţi în zeghe vechi, rupte şi murdare. Pe lângă înfăţişarea lui atletică, pe figura lui se citeau*

mult cinism şi cruzime, manifesta o atitudine de siguranţă şi stăpânire de sine" (idem). Curând aflăm că vorbea cu autoritate şi adopta tonul comenzii. Îl urmau adevăraţii torţionari, căci cei citaţi a fi fost prezenţi în cameră în calitate de oameni ai săi erau preschimbaţi în fiare prin spaima inculcată. Însoţitorii se numeau: Livinschi, Popa Ţanu, Mărtinuş, Puşcaşu Vasile, Morărescu, Fux, Steiner Rek, Juberian, de ceilalţi memorialistul nemaiamintindu-şi. Proaspătul intrat, li se adresă celor destinaţi caznelor cu termenul său preferat "bandiţilor!", la care naivul Timaru îi ceru socoteală pentru insultă. Drept rezultat: - "*Pe ei, pe bandiţi*" . Apărură de niciunde bâtele şi jocul demonic se desfăşură după tipic. " *Îl văd pe Costache Oprişan că se apropie de mine şi începe şi el să mă lovească, dar loviturile lui le simt şi mi-am dat seama că sunt deosebite de loviturile altora.*

Ochii lui Oprişan erau scăldaţi în lacrimi, cu fiecare lovitură trimisă cu durere pe trupul meu cădea şi o picătură de lacrimă din ochii lui Costache. Şi atunci am înţeles şi poate şi mai târziu că el, Costache Oprişan, trebuia să dea ultimul examen în faţa lui Ţurcanu, ca să nu mai fie bătut şi torturat: trebuia să-l bată pe Mihai Timaru" (p. 56). De aici putem deduce - deoarece lacrimile lui Oprişan sunt scoase în evidenţă în mod special - că înduioşarea faţă de victimă nu constitua o trăire generalizată a fostelor victime devenite călăi. Procesul de animalizare îşi spunea cuvântul. Dealtfel, am întâlnit în darea de seamă despre cartea lui D. Bacu, mărturisirea că rezistenţa unui elev, după o scurtă înduioşarea a unui martor al ei, i-a provocat ciuda că era mai puternic.

Anterior, prin grija unui gardian cumsecade, Timaru primise o fotografie a soţiei sale cu copilul. Şi-o cususe în mânecă. Numai că Ţurcanu şi aflase de comoară, prin turnătorii plasaţi în camera unde stătuse anterior tânărul ofiţer. " *Cei doi călăi care m-au percheziţionat, Vasile Puşcaşu şi Mărtinuş, i-au dat fotografia lui Ţurcanu, iar această bestie, cu insulte şi cuvinte murdare, la adresa soţiei mele şi a fiului meu, a rupt fotografia şi a venit la mine şi mi-a deschis gura şi mi-a îndesat fotografia în gură, obligându-mă să o înghit, în timp ce el îmi dădea cu pumnii peste maxilar, rupându-mi câţiva dinţi din gură*" (p. 57).

Trântit pe spate, cu bocancul unui gâde codeţinut apăsându-i capul, să nu-l poată clinti, cu braţele altora menţinându-i nemişcate propriile-i membre, fu ciomăgit peste tălpi până la leşin; apoi întors pe loc fu iarăşi adus în stare de inconştienţă prin tumefierea spatelui; cărat la w.c., trezit cu găleata de apă aruncată peste el, timp de o săptămână şi-a primit prima porţie de bătaie simplă. Urmă schingiuirea lui Nicolae Măgirescu de către fratele său Eugen, care-l bătea peste ciotul piciorului în faţa lui Timaru, ca acesta să priceapă că ceea ce se petrecea nu era glumă. El era obligat să privească stând ore întregi într-un singur picior pe care, dacă-l cobora, era masacrat. "*După ce şi-au încercat tot arsenalul de schingiuiri şi torturi asupra mea au improvizat un gen de "vârtelniţă", m-au legat de mâini şi de picioare la un loc şi au început să mă învârtă până când ameţeam, apoi mă băgau cu capul în W C şi aruncau apă pe mine să-mi revin*" (p. 59-60). Şi din nou zdrobirile spatelui şi tălpilor, pe parcursul altor zece zile. L-au împiedicat să doarmă nopţi la rând. " *Unul stătea cu fundul pe ciment, cu picioarele şi mâinile întinse, iar celălalt stătea călare pe umerii celui de jos. Şi în felul acesta stăteam de dimineaţa până seara, iar*

*a doua zi schimbam, cel de jos trecea în spinarea celuilalt. (...) Alteori se puneau să facă piramida cu noi: ne aşezau pe primii trei cu burta pe ciment, cu mâinile şi picioarele întinse, apoi aşezau alţi trei peste ei, tot aşa întinşi, până se făcea o piramidă din toţi, până la 10 rând*uri" (p. 60).

A venit clipa când reeducatorii au încercat cât de adâncă le era victimelor înspăimântarea. "*Ţurcanu i-a pus* (lui Popescu Traian, zis Maca; n. n.) *bâta în mână şi-l obliga să-l bată pe Voicu Andreiescu. Dar Popescu Traian a îndrăznit să ia bâta şi s-o arunce înapoi lui Ţurcanu cu furie şi dispreţ, spunând: "Eu nu-mi voi bate niciodată un camarad sau un prieten sau un frate de suferinţă". Bietul Popescu Maca va plăti scump acest curaj: s-au năpustit asupra lui Ţurcanu şi şleahta lui şi au început să-l schingiuiasc ă, să- l lovească cu ciomegele, cu picioarele şi cu tot ce le era la îndemână; din această schingiuire, bietul Popescu Traian a ieşit cu piciorul rupt*" (p. 61). Florin Munteanu, ţăran de 18-20 ani de lângă Alba Iulia, fu confruntat cu tatăl său. "*În acel moment, Ţurcanu îi spune lui badea Ilade, că aşa îl chema, să-şi pălmuiască feciorul. Tatăl se uită la Ţurcanu şi-i spune acestuia, cu vocea tremurândă, printre lacrimi: "Cum să-mi pălmuiesc copilul, nu l-am pălmuit când era mic, că n-a fost nevoie". Ţurcanu îi spune: "Îţi dau ordin să-l pălmuieşti". Şi-l împinge pe badea Ilade spre Florin. Cei doi, tată şi fiu, cad unul în braţele celuilalt şi se îmbrăţişează şi zic: "Tată", "Florine". Ţurcanu şi călăii lui se năpustesc asupra celor doi îmbrăţişaţi şi încep să-i calce în picioare, să-i lovească cu picioarele, cu mâinile şi ciomegele, până când îi fac numai sânge, le curge sângele din cap, din gură şi din obraz. Pe cele două victime le transformă într-o masă moartă de carne şi aşa, după ce s-au săturat de hăcuit, călăii i-au târât din camera 99 în camera de tortură, unde au aruncat apă peste ei.*

Toţi din camer ă ne-am îngrozit, inclusiv cei care erau puşi să ne păzească, fiind martori la această îngrozitoare scenă.

Cei care s-au întrecut în această scenă înspăimântatoare au fost Vasile Puşcaşu, Ţurcanu, Mărtinuş, Livinschi şi Fux" (p. 62). Cinismul este trăsătura cea mai evidentă ce se deduce din relatare, a reeducatorilor, înaintea cruzimii. Cinismul urmărind să demonstreze că morala societăţii noastre fireşti putea fi învinsă de 'morala proletară', în vederea clădirii unei societăti artificiale în care valoarea unică era comanda partidului. Afirm asta deoarece, victimile, în scurtele pauze îngăduite de violenţe, erau îndoctrinate că partidul comunist român era suficient de mărinimos cu ele - deşi n-o meritau - pentru a le ierta vina şi a le elibera înainte de termenul condamnărilor, cu condiţia că renunţau la trecutul 'banditesc' pentru a o porni pe calea luminoasă a comunismului. Dovada pe care trebuiau ele s-o dea? Să demaşte tot ce n-au demascat la Securitate dintre 'duşmanii poporului' şi din propria lor activitate. Pentru aceasta, " *ne puneau să ne facem necesităţile în gamelă, apoi peste fecale turnau, dimineaţa, terciul sau ciorba de arpacaş, la prânz, şi ne puneau să stăm în patru labe şi să mâncăm "ca porcii" din gamelă, fără lingură; dacă se întâmpla să verşi gamela cu fecale şi arpacaş te puneau să strângi de jos cu limba. (...) Ne turnau mâncarea clocotită pe gură, gura ne era numai răni şi arsuri*" (p. 63).

A venit şi rândul lui Mihai Timaru să nu mai poată răbda. " *M-au legat cu picioarele de cazanul de la WC, m-au spânzurat de picioare, cu capul în jos şi au început să mă bată peste picioare şi fund, m-a bătut atâta Vasile*

Puşcaşu de mi-a rupt laba piciorului stâng, am început să urlu şi să ţip şi atunci le-am spus să se oprească, am să vorbesc" (idem).

După acordarea unei zile de gândire, a fost mutat singur în încăperea de vizavi, în faţa unui creion şi a unor fâşii de hârtie de sac. Timaru făcu o listă cu nume de activişti de partid din zona Vrancea, pe care i-a incriminat a fi ajutat mişcarea de rezistenţă, în locul listei cu numele ţăranilor cu adevărat alături de ea. În final i se dictă fraza: " *Dau această declaraţie nesilit de nimeni şi pe propria-mi răspundere*" (p.65). Starea psihologică, dacă au încetat torturile odată cu declaraţiilor date, provocată de vederea căznirii celorlalţi, era a impresiei excluderii, anevoie de suportat, de la dreptul la suferinţă, o foarte neaşteptată trăire a deţinuţilor politici şi nu numai. Când l-am cunoscut pe Marcel Petrişor - eram student abia în anul I -, cu ocazia unei vizite făcute în cămăruţa de servici, de sub acoperişul blocului Wilson, unde locuia - şi el tot student -, am fost martorul întâlnirii cu un vechi coleg al său de detenţie; cei doi mi-au deşteptat invidia. Constatam că ambii regretau vechea suferinţă, excluderea din universul penitenciarelor, unde-şi lăsaseră, prin eliberarea personală, cei mai buni prieteni. Simţeam că n-aveam dreptul la o atare legătură de inimă, nefiind fost puşcăriaş. Nu peste mult timp, am căpătat acest drept, la rândul meu. " *Parcă doream să fiu în continuare alături de cei care mai erau chinuiţi şi torturaţi*" (p. 67), scrie Timaru. Uluitoare trăire opusă instinctului de conservare, dictată de simţământul solidarităţii umane!

Foarte puţine zile trecură până să i se descopere frauda din declaraţiile scrise de mână. Fu scos din camera 99 şi introdus în 97, unde-i regăsi pe Florin Munteanu, Attila, Paul Caravia, Amariei, Ioan Soare, din rândurile victimelor. "*Banditule, ţi-ai bătut joc de noi!*" (p. 68). Călcat în picioare, îşi pierdu conştienţa. " *M-am trezit cu capul în hârdăul cu fecale şi-mi turnau apă în cap. Pentru o clipă m-am trezit şi-l aud pe Ţurcanu că-mi ordonă să-mi bag mâinile în hârdău şi să mănânc fecale, că altfel mă omoară*" (p. 70). Timaru se opune, sub pretextul că a mâncat dintr-ale sale, dar nu o face cu ale celorlalţi (sublimă ingenuitate!). De omorât, nu fu omorât; doar că înnebuni. Şi dus a fost într-o cameră cu alţi trei bolnavi de nervi.

Când îi reveni conştiinţa, fu mutat la camera 98. " *Livinschi şi Vasile Puşcaşu îmi leagă mâinile la spate cu o frânghie, mă aşează cu fundul şi picioarele întinse pe cele două scânduri fixate pe caprele de lemn şi mă leagă cu picioarele de aceste scânduri.*

La mijloc, la brâu, mă leagă cu un fel de centură improvizată, cu un cârlig de fier şi mă agaţă de belciugul de fier din perete.

Prin acest cârlig şi belciug eram lipit de perete, nu puteam să fac nici o mişcare, la stânga, la dreapta sau înainte. Deasupra capului, în plafon au fixat un bidon cu apă rece care avea două orificii în fundul bidonului prin care cădeau picăturile de apă, cu intermitenţă, în creştetul capului meu.

După ce au pregătit tot şi s-au asigurat că nu pot face nici o mişcare, au turnat apă în bidon. Şi au început să-mi cadă picăturile în creştet.

S-au uitat la mine, să vadă cum reacţionez la picăturile de apă, apoi m-au scuipat, m-au înjurat şi mi-au spus cuvinte murdare la adresa mamei. Ţurcanu a adăugat: "Acum să te văd erou, banditule."

Uşa celulei s-a auzit închizându-se, iar eu ţipam şi mă zbăteam, simţeam că-mi zboară creierul din cap, simţeam ca un curent electric ce

trece prin fiinţa mea" (p. 71).

Nu a fost supus chinului cu picătura chinezească pentru a se vindeca de nervi... A dat declaraţii despre care îi vor aminti mai târziu inspectori de la ministerul de interne şi cei doi ofiţeri politici de la Gherla, chinuindu-l săptămânal pentru a le recunoaşte prin semnătură; ceea ce n-a făcut niciodată. Dovadă mai bună că ofiţerii M.A.I. conduceau din umbră reeducările şi le foloseau în anchetă nu există. Totuşi, când fură anchetaţi şi judecaţi reeducatorii, ministerul de interne s-a autoexclus din declaraţiile viitorilor condamnaţi la moarte de el, impunându-le să afirme că au săvârşit cele făptuite fără implicarea adevăraţilor răspunzători.

Şi Mihai Timaru şi-a pierdut iarăşi raţiunea, pentru un timp pe care nu-l poate nici măcar numi, pentru un timp a cărui lungime nu o cunoaşte nici astăzi. În orice caz, când şi-a revenit, reeducările luaseră sfârşit. Însă, după cum s-a înţeles, - insist - pentru Securitate nu se încheiaseră cercetările datorate mărturisirilor smulse în timpul bestialelor anchete duse de deţinuţii anchetatori care lucrau sub îndrumarea ei, mărturisiri predate serviciilor de anchetă oficiale, pentru aducerea altor nevinovaţi în temniţe.

Dacă reeducările s-au încheiat, suferinţele lui Mihai Timaru nu au luat sfârşit. Ele au continuat prin temniţe, dar şi după punerea în libertate. La patru ani după eliberarea din 1964, adică în 1969, a fost din nou arestat. În anchetă a fost supus la şocuri electrice. La treisprezece ani după eliberare, adică în 1977, iarăşi a fost arestat.

Cărat martor la un proces, Mihai Timaru va profita de prilej pentru a-şi depune mărturia publică asupra ororilor trăite de el şi de celelate victime ale reeducărilor. Îşi spunea: "*Mihai, acum a sosit momentul să mărturiseşti ce ţi-ai pus în gând, ai curaj: e acum unica ocazie*" şi, când i se dădu cuvântul, în loc de a răspunde la întrebarea preşedintelui completului de judecată, zise: "*Sunt unul din supravieţuitorii aşa-zisei reeducări, sunt unul din cei care au trecut prin camera morţii şi camera chinezească, dumneavoastră nu ştiţi prin ce chinuri trec deţinuţii, sunt chinuiţi şi omorâţi. Am scăpat din camera morţii, dar acum sunt supus la alte mijloace de exterminare, mi se refuză orice tratament medical. Domnule procuror, vă rog să consemnaţi cele declarate de mine aici în faţa dumneavoastră.*" Cum în sală se afla şi fiul său, pe care-l vedea pentru prima oară de când se născuse şi-l ţinuse în braţe, s-a întors către el şi i s-a adresat: "*Mă, Toadere, te-ai făcut băiat mare; ascultă ce spune tata: să-l iubeşti pe Dumnezeu, s-o iubeşti pe mama, să vă rugaţi pentru tata, şi să fii mândru că te-ai născut român*" (p. 132).

Şi mândru că s-a născut român a rămas Mihai Timaru până astăzi.

Fiu al plutaşului pe Mureş Toader şi al Fironicăi Timaru, născut în comuna Gorneşti - Mureş -, la 5 februarie 1918, a fost al 16-lea şi ultimul copil al părinţilor săi. În 1930, după ce a isprăvit (prin jertfa materială a tatălui şi mamei sale, gimnaziul din Târgu Mureş, s-a angajat la fabrica de cherestea "Lomaş", din Bistra Mureşului, pentru a câştiga banii necesari continuării studiilor liceale. În 1936, se înscrie la Liceul Industrial din Tg. Mureş. Se va înscrie şi la conservatorul local, la secţia de Artă dramatică, ducând şi o activitate intensă în cadrul "Astrei Române". După 30 august 1940, când prin Dictatul de la Viena am pierdut Ardealul de Nord, se refugie la familia chirurgului Liviu Câmpeanu, la Braşov. În acest oraş se

angajă la uzinele Astra, apoi fu încorporat voluntar, ca elev T. R., la Regimentul 41 Artilerie din Braşov. E repartizat la Divizionul 2, sub comanda Cpt. Toni Grumăzescu. A fost primul ostaş român care a pus piciorul pe pământul Basarabiei, după ce îi fu avariată barca şi trecu prin apă a doua jumătate a Prutului. A fost decorat de Mareşalul Antonescu, în prezenţa Majestăţii Sale Regele Mihai I, cu "Virtutea Militară Cl. I-a". În 1942, a fost admis la şcoala de ofiţeri activi tehnici-auto, din Bucureşti, ale cărei cursuri le absolvi în 1944, cu gradul de sublocotenent activ, când fu repartizat la Batalionul 3 Instrucţie şi Reparaţii Auto din Garnizoana Roman. A fost primul soldat român care a intrat în satul său natal, după cum jurase s-o facă, atunci când îl părăsise. Participă la toată campania din Apus, în calitate de comandant al companiei 73 Ateliere Mobile, încadrat la comandamentul Armatei I-a, comandată de Generalul Macici. La 10 februarie 1946 se căsătoreşte cu Lucica Bandrabur, din Panciu. La 4 noiembrie 1946 e pus în disponibilitate şi trecut în rezervă peste un an, cu gradul de locotenent. Devine ajutorul lui Ion Paragină, în grupul de rezistenţă din Vrancea, cu care i-a făcut legătura socrul său, Costică Brandabur. Restul existenţei sale îl cunoaştem din cele de mai sus.

E binevenită încheierea întâlnirii cu el prin citarea a două fraze rostite lui de Ion Sadovan, care-l precedase pe Costache Oprişan în conducereaa Frăţiilor de Cruce: " *Prilejurile nu-l fac pe om slab, ci doar îi arată cât este de slab. Noi cei care nu am avut prilejul să arătăm cât suntem de slabi, să-i mulţumim lui Dumnezeu că n-am trecut pe acolo"* (p. 87).

O carte majoră de Octavian Voinea

Dacă din lucrarea lui Octavian Voinea **"Masacrarea studenţimii române în închisorile de la Piteşti, Gherla şi Aiud".** *Mărturii redactate de Gheoghe Andreica* [Bucureşti, Editura Majadahonda, 1996], n-ar fi rămas decât paginile ce le citez imediat în continuare, numele său tot s-ar fi înscris definitiv în istoria gândirii române asupra vieţii în penitenciare, atât de temeinică şi de succintă analiză a fenomenului reeducaţional a izbutit să cuprindă în ele. Trebuie menţionat interesul acestui fragment şi pentru cercetătorii în pedagogie, pentru moralişti, pentru studioşii victimologiei, pentru psihologi, pentru antropologi.

"*TEHNICA SPĂLĂRII CREIERULUI*

Înainte de a intra în subiectul propriu zis al "tehnicii spălării creierului", unica invenţie de care a fost capabil comunismul, trebuiesc ştiute câteva lucruri.

1) Din naştere, fiecare om are o anumită doză de tărie spirituală care îi este suficientă numai lui.

2) Pe parcursul vieţii, de regulă până la vârsta de 30 de ani, se mai adaugă şi alte forţe datorită:

- Educaţiei

- Culturii acumulate

- Experienţei

- Mediului în care trăieşte şi care acţionează întins şi nevăzut.

3) Concepţia ateistă sau teistă. Ateul cade cu mult mai uşor, deoarece ţinta "spălării creierului" este, în primul rând, credinţa în Dumnezeu. Onoarea, cinstea, legăturile afective dintre oameni, ce crează prietenia şi altele de această natură, nu fac toate la un loc cât credinţa în Dumnezeu. Credinţa în Dumnezeu le înglobează pe toate acestea la un nivel eroic.

Dacă concepţia credinţei în Dumnezeu are la bază o cunoaştere rudimentară şi primitivă asupra lucrurilor - se bazează mai mult pe superstiţii - la cea mai mică zdruncinătură întreg edificiul se prăbuşeşte şi locul teismului este luat de ateism.

4) În perioada vârstei de 20-30 de ani se produce explozia maturizării organismului uman. Consecinţa: Dezvoltarea rapidă şi maximă a instinctului de conservare a speciei, respectiv, a instinctului sexual, pornire plină de râvnă şi dor pentru sexul opus.

Răbufnirea acestui instinct este vulcanică, este cea mai puternică dintre toate. Dacă tânărul n-are suficiente frâne în concepţii bine motivate, erupţia sexualităţii înlătură toate structurile concepţiilor intime ale subiectului. Instinctul sexual rămâne stăpân absolut, sălbatic şi feroce pe fiinţa noastră.

În cuprinsul acestor patru factori enumeraţi mai sus se includ şi cele mai abstracte valori umane cum sunt: Capacitatea de orientare, capacitatea de intuire a lucrurilor, spiritul de sacrificiu în opoziţie cu laşitatea. Valorile spirituale intră în concurenţă cu pornirile instinctuale.

După cum în doza acestui amestec primează un factor sau altul, rezistenţa omului în faţa torturii neîntrerupte a fost asemănată cu PAHARUL fiecăruia:

- Unul are în dotare un "pahar" mic, doar cât un degetar, care se termină dintr-o înghiţitură. Când această "înghiţitură" s-a terminat, omul cedează ridicând mâinile în sus în faţa duşmanului.

- Paharul rezistenţei altuia este mai mare, cât un butoi. Dar se termină şi acesta. După ce s-a terminat, şi acest subiect îşi pleacă capul.

- Paharul unora (mai puţini la număr) este cât un ocean. Oricât de mare ar fi fost "oceanul" rezistenţei acestora, el este măsurabil în hectolitri, litri, molecule sau atomi. Odată şi odată se termină şi acesta, sfârşind în umilinţă. Perseverenţa duşmanului este diabolică şi fără limită.

Nici un deţinut trecut prin această "râşniţă" (a se căuta această metaforă în cartea - şi titlul ei - de Eugen Măgirescu) *mefistofelică n-are îndrăzneala sau nătângia de a se lăuda că el a rezistat. Din contră. Victimele afirmă că rezistenţa lor se datorează harului dumnezeiesc care le-a ferit de cădere.*

Numai Dumnezeu a sucit minţile torţionarilor acestui masacru unic în istorie, ca să se oprească înainte de a se produce căderea. Dacă tortura continua, ar fi căzut şi ei. [O atare explicaţie mi-a dat şi Aurel Obreja, cu privire la propriile sale perspective, în cazul că reeducările de la Gherla, în care a suferit, ar fi continuat; comentariul l-am introdus în: **Casa lacrimilor neplânse** , povestea experienţei sale n. a.]

La Piteşti n-au existat decât patru şanse:

- Moartea.

- Pierderea minţilor.

- Căderea.

- Salvarea divină.

Rezistenţa a fost exclusă ca fiind imposibilă" (p. 41-42).

A se compara acest citat cu acela din prezentarea lucrării lui Eugen Măgirescu, ce tratează tot despre rezistenţa diferenţiată de la individ la individ, problemă ce, în mod firesc, i-a preocupat pe cei căzuţi cu prilejul reeducărilor, tineri ştiindu-se pregătiţi pentru jertfa eroică şi dezamăgiţi de puterea lor insuficientă să reziste presiunilor fizice, morale şi instinctuale ale sistemului năpustit asupra lor, tinzând la depersonalizarea victimelor.

Pe când Măgirescu îşi culege comparaţia dintr-un domeniu ştiinţific, Voinea o preia din tradiţiile populare creştine, ambii aplicând-o asupra antropologiei cu succes în a face de înţeles monstruosul petrecut la Piteşti şi Gherla.

Octavian Voinea îşi continuă excursul cu 'tehnica' surpării omului în bestialitate.

" ***În prima fază*** *se distruge încrederea unuia în celălalt.*

Bunul tău prieten (care a fost dezumanizat într-un mare secret), după ce-ţi arată toată afecţiunea, se repede să te distrugă lovindu-te fără milă.

Spaima, nedumerirea, surpriza sunt atât de mari, şocul este atât de puternic încât pe unii i-a dărâmat din această primă fază.

Chiar dacă victima nu s-a prăbuşit la prima lovitură - edificiul interior este detunat, fisurat, şi se va prăbuşi la cutremurele următoare.

Tortura neîntreruptă şi consecinţele ei. *După primul şoc se instalează la victimă neputinţa de a reacţiona într-un anumit fel. Toate sunt fără speranţă. Victima este convinsă că treaba este astfel organizată. Nu există nici o ieşire. Tortura continuă zi şi noapte fără întrerupere. E tortură de dragul torturii.*

De reţinut că în acest laborator luciferic numai Ţurcanu avea o condiţie fizică excelentă. Apoi ajutoarele lui erau ceva mai bine hrănite decât deţinuţii de rând. În rest, tinerii păreau schelete ambulante, cadavre vii, adevărate mumii.

De la această fază limitrofă morţii începe tortura neîntreruptă.

Tot în cadrul torturii, victimele erau supuse la eforturi uriaşe menite să le epuizeze complet fizic. Iată cum: Victimele, încărcate cu greutăţi în spate (pături sau haine mai groase), erau obligate să facă genoflexiuni [sic!] *cu mâinile ridicate în sus, regulamentar.*

Unele dintre victime s-au prăbuşit la 30-40 de genoflexiuni, dar au fost altele care au rezistat până la 2.500 de genoflexiuni. De necrezut!!

Nu există în lume atlet, chiar cu cea mai bună condiţie fizică, să poată realiza o astfel de performanţă. Iată însă că o realizează un schelet topit de foame şi de suferinţe! Organismul uman, în condiţiile de disperare scăpat de sub controlul raţiunii, a reuşit, la Piteşti, să realizeze inimaginabilul, imposibilul.

Neurologii, psihiatrii şi chiar teologii au datoria să studieze fenomenul şi să-l explice!

Tortura nu se opreşte aici, ci continuă...

Epuizarea fizică aduce după sine şi o epuizare psihică. Victima n-are nici o secundă de răgaz pentru refacere. Se zdruncină raţiunea, se întunecă voinţa. Dispar din mintea omului toate stările emoţionale. Dispare afecţiunea... Omul începe să nu mai raţioneze."

Oare urmele acestei stări, din care afecţiunea, simpatia interumană, sentimentele pozitive, au pierit, să stea la baza acelei absenţe a

descrierilor suferinţelor celorlalţi, semnalată în cartea lui Eugen Măgirescu, a căror lipsă am resimţit-o şi la a doua lectură? Pe când Octavian Voinea, a cărui luciditate şi putere de analiză sunt mărturisite de cele ce citim, va desfăşura, ulterior, suficiente evocări ale suferinţei camarazilor săi trecuţi prin reeducări în prezenţa sa.

" *Tânărul are impresia că întreg sistemul său nervos este o rană proaspătă şi sângerândă. Se instituie o stare patologică. Atunci apare fenomenul debordării tuturor secretelor pe care le-a ţinut bine ascunse în conştiinţa sa. De la această fază, chiar şi cel mai mic secret pe care îl are tânărul îl simte precum simţi un ghimpe ce-ţi intră în ochi. Nu-l poţi suporta, ci faci tot ce este posibil ca să-l elimini.* (Doresc să completez aceste date cu altele culese de aiurea. " "*Autodemascarea*" *nu avea limite. Trebuia să-ţi demaşti gândurile ce veneau spontan şi fară voie în minte. Chiar şi visele trebuiau demascate*" ; p. 80.)

În această fază întreaga raţiune intră într-o porţiune de umbră. Toate reflexele însuşite pe parcursul vieţii se anulează. În creierul omului se instituie o noapte totală. Nu mai este ce a fost. A devenit un nimic. Omul a devenit un robot absolut fără nici o personalitate, fără imaginaţie, fără iniţiativă. Ultimul sprijin pe care-l pierde omul este credinţa în Dumnezeu. Acesta este momentul încheierii "spălării creierului".

De acum înainte victimele nu mai sunt stăpâne pe reflexele lor. Se găsesc într-un stadiu al animalului dresat. Dacă i se porunceşte să se culce, se culcă cu o viteză uimitoare. Dacă i se porunceşte să strige, strigă din toate puterile. Dacă i se cere să pună mâna pe ciomag şi să lovească în camaradul de alături, o face automat. Ca un robot. Victima - respectiv "reeducatul" - privind la propria lui mână se miră cum funcţionează. Are impresia că nu-i a lui."

Se cuvine adus în faţa cititorului un fragment din introducerea ce precede acest text, fragment găsit sub titlul: **Şi animalele se instruiesc** . Aici ni se explică modul cum este învăţat ursul să danseze, cu ajutorul unei plite încinse, ni se reamintesc experimentele lui Pavlov, ni se vorbeşte despre reflexul condiţionat şi se adaugă: " *Bolşevicii au extins experienţele savantului rus şi la oameni. Numai că la om situaţia e mult mai complicată. Omul are capacitatea de a păcăli pe dresor. Or, bolşevicii urmăreau ca transformările psihice să fie autentice... Realizarea unei astfel de performanţe implica folosirea altor metode, mult mai complicate şi mai dure*" (p. 39)).

Care va să zică, stadiul de robot a fost atins. Se spune despre cel ajuns în această situaţie:

" ***"A FOST VIDAT".*** *Aşa a fost denumită aceasta stare de către deţinuţii care au suportat fenomenul.*

Aşa cum s-a arătat mai înainte, nu toate victimele ajung la identitate de situaţii. Fiecare victimă are specificul ei. Raţiunea, afectul şi voinţa cedează în funcţie de individ în mod gradual.

Victimele erau în perioada vârstei tinere. Instinctul de conservare a speciei răbufnea prin toţi porii şi trăgea după el toate instinctele primare.

Logica ateist-comunistă prindea rădăcini. Ea se impunea nu numai ca o modalitate de a scăpa de tortură, ci ca o convingere intimă. Deveneai exact pe dos decât ceea ce ai fost. Cu toate acestea, noua postură era ca

şi un ***"plasture".***

Victimele erau îngrozite de teama de a nu greşi ***descântecul*** *şi repetau noua lecţie la nesfârşit.*

Tinerii - lipsiţi de conştiinţa acumulată într-o viaţă - "descopereau" *universul materialist în care lozinca cea mai obsesivă era ca toată lumea, pământul întreg să fie r* ***eeducat.*** *Cu cât* ***reeducarea*** *întregii lumi se va face mai repede cu atât va fi mai bine.*

Aceasta a fost motivaţia grabei unor victime de a-şi tortura camarazii ***neluminaţi.*** *.. Pentru a-i face şi pe aceştia să ajungă cât mai iute la concluziile la care au ajuns ei.*

Se dezvolta egoismul în individ încât nu mai suporta să rămână un fost camarad de al său pe vreo treaptă a virtuţii.

Faptele celor care au căzut atât de jos erau făcute din toată convingerea. S-a ajuns până acolo încât să-i mulţumească lui Ţurcanu şi regimului comunist că i-au adus în starea de ***revelaţie*** *a adevărului materialist.*

Şi acest lucru este de necrezut!

La unele victime, noile principii comuniste au prins asemenea rădăcini încât considerau reeducarea ca ultimul şi cel mai înalt scop pe care îl pot avea în viaţă.

S-a creat senzaţia falsă că, ieşind de sub pat [torturatul, când nu era bătut n-avea voie să stea decât sub pat; n.a.] *, universul este atât de vast, ca atunci când scrutezi depărtările dintr-un vârf de munte. Libertatea de a te plimba prin cameră de la un capăt la celălalt părea o călătorie cosmică.*

Pierderea credinţei în Dumnezeu era ultima fază a ***reeducării.***

Acolo, la Piteşti, Dumnezeu şi-a retras harul Său gradual. Tânărul a fost lăsat să reziste numai cu propriile puteri, după zestrea sufletească pe care o acumulase până atunci. Aceasta a fost insuficientă. După ce şi edificiul credinţei în Dumnezeu era darâmat, individul devenea satanizat.

- Ce Dumnezeu?! Uite că totul este materie! Groaznică a mai putut fi rătăcirea în care m-a târât educaţia burghezo-legionară! Oare cum de m-am putut înşela chiar atât de amarnic?

Cât de sublim e regimul comunist care ne-a trimis pe acest profet - pe domnu' Ţurcanu - ca să *lumineze* ***şi să ne scoată din*** *întuneric!* ***Dacă el nu m-ar fi torturat, n-aş fi putut scoate putregaiul din mine şi aş fi rămas pentru totdeauna în mocirlă şi întuneric.***

Victima - cu creierul spălat *- crede de datoria sa, în mod sincer, să ducă mai departe, prin teroare, această* ***lumină*** *... În paralel scot capul toate antonimele virtuţilor şi omul ajunge să fie exact opusul a ceea ce a fost.*

Această dresură se imprimă şi sistemelor voliţionale, afective, concepţiilor.

Tânărul satanizat devine o maşină ca un motor cu explozie care funcţionează de la sine, după ce l-ai pornit, până la epuizarea combustibilului sau ivirea vreunei defecţiuni."

Este o piatră de încercare pentru orice antropolog al credinţei să descopere în ce condiţii neaşteptate poate aceasta reveni, după acceptarea mai mult sau mai puţin conştientă a respingerii ei. Octavian Voinea, la porunca lui Ţurcanu, era ţinut cu forţa de o droaie de acoliţi ai celui din urmă, cu braţe şi picioare şi trunchi blocate prin greutatea şi

strângerea lor.

" *- Marinescule - strigă Ţurcanu unuia dintre studenţii torturaţi - dacă nu faci ce-ţi spun eu, până aici ţi-a fost. Să-i bagi p...a în gură ca să se vindece pentru totdeauna de a mai vorbi împotriva clasei muncitoare şi a poporului muncitor!*"

În timpul realizării cerinţei, călăul îi lămurea pe cei de faţă:

" *- Să vadă toată lumea cum legionarii şi-au înghiţit p...a unii la alţii! Ticălosul nu şi-a dat seama de efect. (...) Firul credinţei în Dumnzeu s-a refăcut.(...)*

Fapta lui Ţurcanu m-a trezit din mlaştina necredinţei în Dumnezeu, în care singur mă înfundasem" (p. 64).

O altă reacţie curioasă este că odată reapărută credinţa, renaşte şi dorul de răzbunare împotriva lui Ţurcanu, trăire opusă creştinismului; dar cum afectele se grupează pe perechi antonimice, revenirea dorinţei de răzbunare este firească, în acest context.

Să continuăm lungul citat cu care am început.

*" **Vârsta.** Tineretul nu s-a lăsat doborât cu uşurinţă, cu toate metodele drăceşti care i s-au aplicat. Aşa se explică numărul mare al morţilor (prin tortură), sinuciderile* [se cuvine să îndreptăm cu acest prilej o informaţie greşită transmisă de autor la p. 29, când îl citează pe Şerban Gheorghiu ca aruncându-se în golul scării şi izbutind astfel să-şi ia viaţa, scăpând de torturi. E vorba despre Gigi Vătăşoiu, ne informează Justin Ştefan Paven, în: " **Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?"** , Vătăşoiu fiind în lot cu cel din urmă memorialist numit; n.a.] *, mutilările fizice, dar mai ales cele psihice.*

La o presiune mult mai redusă au fost supuşi mai târziu bătrânii de la închisoarea Aiud [autorul se referă la reeducările în urma cărora au fost eliberaţi toţi deţinuţii politici, încheiate în 1964 şi lipsite de torturi; n.a.] .

S-a dovedit că pe măsura înaintării în etate, virtuţile devin invers proporţionale cu vârsta. Bineînţeles că va trebui să excludem excepţiile.

*Omul în etate mai cedează din intransigenţă, preferând compromisul că-i mai pe măsura puterilor lui. Există o laşitate a vârstei pe care mulţi au botezat-o impropriu **înţelepciune** sau **prudenţă** .*

***Graficul rezistenţei umane.** Trupul este primul care cedează. Nu mai poate suporta tortura, pe când spiritul încă mai rezistă. Rezistă pe ruinele trupului până când se prăbuşeşte dintr-odată. Aşa se explică trecerea dintr-o extremă în alta.*

Vechile structuri psihice se menţin, dar cu un conţinut mişelesc.

Cinstea şi punctualitatea. Exemplu: *Înainte de spălarea creierului un tânăr promite că la ora 12 fix va fi în cutare loc şi va avea asupra lui obiectul promis la locul dinainte convenit.*

După spălarea creierului. Exemplu: *Reeducatul promite că la ora 12 fix îţi va trage o bătaie soră cu moartea. Exact la ora 12 îţi aplică bătaia promisă, fiind **cinstit** şi **punctual** .*

În acest sens practica comunistă are vechime... Aşa au procedat cu vechile instituţii democratice: Şcoala, Justiţia, Poliţia, Armata, ba chiar şi Biserica. Nu le-au desfiinţat, ci le-au satanizat" (p. 42-45).

Vom adăuga la cele de mai sus câteva precizări psihologice ale scriitorului ce ni se par importante.

" *Această spaimă s-a instalat nu numai la nivelul sistemului central, ci*

în fiecare celulă a trupului până la cea mai neînsemnată. Aveai impresia că nu capul conduce, ci un centru nervos situat undeva în măduva spinării. Simţeai un fel de dedublare... O conştiinţă - parcă depărtată - privea neputincioasă la un robot fără milă şi simţire cum loveşte şi distruge.

Situaţia de după anihilarea conştiinţei *părea ca o stare normală (deşi a fost acceptată fără voie). Victima se simţea vindecată de ceea ce a fost mai înainte, în sensul luptătorului activ...*" (p. 45-46).

Exista o lege a tăcerii asupra celor petrecute la Piteşti. Nici măcar supliciaţii împreună, în aceeaşi cameră, nu aveau îngăduinţa să-şi menţioneze unul altuia caznele.

"*Încet-încet, prin nerepetarea nici măcar în gând a vechilor principii şi a grozăviilor îndurate se producea uitarea forţată*" (p. 46). Autorul pomeneşte cazuri de victime ale reeducărilor care şi după Revoluţia din Decembrie 1989, refuză să povestească ororile suferite; confirm aceasta, ca scriitor care face efortul să recupereze orice amintiri din acea perioadă, efort nu totdeauna victorios, datorită aceleiaşi frici devenită crez de temelie al unei existenţe cumplit de triste; scriu aceasta în 1997, după o experienţă de acest ordin, veche doar de câteva luni; or, reeducările s-au încheiat de patruzeci şi cinci de ani. De asemeni, pot cita nume de reeducaţi ce continuă să se afle în serviciul puterii represive, după o viaţă întreagă de plecare a genunchilor în faţa ei, când mai avea putere şi nu, ca acum, când puterea ei e doar o legendă a unui trecut sinistru.

Octavian Voinea, născut la 23 aprilie 1922, în familia lui Nicolae Voinea, care a fost pe listele electorale ale partidului Totul pentru Ţară, şi a Mariei, în comuna Panciu - Bârlad, ofiţer şi ultimul şef al serviciului de informaţii legionar, nu este doar sintetizatorul acestui foarte special sistem represiv - ce spun! - nu represiv, ci de distrugere absolută a fiinţei spirituale şi biologice a victimelor -, genocidul unei generaţii de viitori intelectuali români, până s-a ajuns, cum singur o recunoaşte, ca termenul **student** să devină sinonim termenului **turnător** , în puşcăriile de politici.

El este o minte în permanentă autoobservare, dar şi scrutare a celorlalţi - operaţie ce, cu atât mai mult, a continuat în perioada de după încetarea reeducărilor şi de după eliberare, pe care a practicat-o până la moarte şi o găsim reflectată în scrierea lui.

Nu voi lipsi cititorul de urmărirea meandrelor cugetului şi sufletului său bolnave de groaza de a da ascultare torţionarului Titus Leonida, care-i poruncea să se poarte în următoarea cameră unde urma să fie introdus, ca un legionar 'pe baricade', pentru a-i îndemna pe cei încă netrecuţi prin focurile bătăilor să se comporte conform cu învăţătura dobândită anterior în libertate; urmând ca el însuşi să-i demaşte şi să le aplice aceleaşi cazne ce l-au depersonalizat şi pe el; dar şi bolnav de groaza că, dacă nu dădea ascultare ordinului, chinul său avea să fie reluat de la început.

"*A fost momentul de cea mai grea tensiune pe care l-am trăit vreodată.*

De acum începea un alt moment greu şi mai ales lung. Lung cât o veşnicie. Îmi dădeam seama că eu va trebui să fiu acela care voi aduce un aport la torturarea altor oameni nevinovaţi.

Oare cum să fac să evit a afla ceva de la necunoscuţii cu care mă voi

întâlni? Oare ce să fac pentru a evita crearea unei atmosfere de trai intim legionar?

În mine mai rămăsese o celulă în care conştiinţa funcţiona nealterată. Aceasta urla îngrozitor, răscolindu-mi toată fiinţa. Salvarea cea mai sigură ar fi fost moartea. Dar cum? Era peste putinţă să-ţi iei viaţa.

I-am văzut pe aceşti ticăloşi studiind nu numai instinctul de conservare dezlănţuit, ci şi cum studiau pe cei dezumanizaţi, puşi în postura de călăi spre a tortura pe alţii...

Torturarea camaradului tău trebuia făcută cu sete, cu sadism, cu convingerea oarbă că faci bine. Trebuia să dovedeşti convingere şi ataşament cauzei distrugerii "banditismului". Când distrugeai legionarismul din victimă, trebuia să fii agresiv, să râzi fals, să vorbeşti cu toată convingerea şi mai trebuia să dai impresia că ai rămas un legionar autentic.

Ca un demon ieşit din mijlocul Iadului, atât de bine cunoştea Ţurcanu psihologia fiecăruia şi dramul de tărie ce a rămas în noi.

Până acum am fost victimă... De acum înainte mi se contura în faţă neagra şansă de a fi părtaş la distrugerea sufletelor altora. Din oameni devotaţi şi cinstiţi, prin acţiunea mea trebuia să devină trădători, răufăcători, spioni împotriva lor înşişi.

Doamne, cât aş fi dat să rămân pe loc şi să fiu torturat în continuare... Ziceam aceasta în gând în momente de luciditate, dar pus la încercare n-aş fi rezistat.

(...)

Cum ne îndreptam noi spre coridor îngrijoraţi, Ţurcanu ne opri şi ne zise:

- Nu cumva să vă trădaţi arătându-vă cât sunteţi de flămânzi, sau cât aţi fost de bătuţi. Cei cu care veţi sta în cameră sunt încă "bandiţi"" (p. 73-74).

Merită insistat asupra componenţei acestor camere în care au fost introduşi ca provocatori, ca turnători şi ca bătăuşi - la momentul potrivit -, aceşti 'agenţi speciali'. Existau oameni total curaţi, care nu aveau cunoştinţă de nimic din cele petrecute în Piteşti. Printre ei tăceau cei trecuţi prin bătăi, cu creierele spălate, dar nu deveniţi torţionari, nici uneltele lor sigure. Ameninţau, din umbră, tinerii deveniţi călăi sau măcar unelte de încredere (socotite ca atare). Cei din urmă nu ştiau unul despre altul că erau oamenii lui Ţurcanu.

" Iată-ne zvârliţi ca într-o mare hazna cu miros infect dintr-un oraş de provincie. Acolo sunt multe specii de viermi care vara se lăfăiesc în mediul lor de viaţă. Nu numai că se lăfăiesc cu plăcere, ci duc şi o luptă acerbă între ei - care pe care - ca să supravieţuiască. Aşa eram noi...

Ni s-a dat dispoziţie că fiecare din noi trebuie să-l provoace pe celălalt. Să scoată din el tot ce ştie cu privire la ***reeducare*** *şi să divulge imediat lui Ţurcanu ce a auzit.*

Dacă nu provocai, te provoca altul pe tine. Dacă nu divulgai, te divulga altul pe tine zicând:

- I-am pus întrebarea, dar n-a răspuns nimic.

- Aaaa, ai tăcut? Înseamnă că banditismul cloceşte în tine, încă n-a fost scos în întregime. Astfel erai trecut din nou prin torturi barbare spre a fi scos "banditismul" din tine.

Toate ieşirile din acest Iad erau zăvorâte, iar noi eram în interiorul lui" (p. 93).

Coabitarea cu neştiutorii, ca nişte egali ai lor, a început şi a luat sfârşit.

Sosi 'clipa adevărului'. Ţurcanu intră, într-o bună zi, înconjurat de banda de torţionari; vreo douăzeci de reeducaţi prin bătaie se găseau amestecaţi printre cei cu caş la gură. Călăul cel mare le explică inocenţilor că sunase ceasul reeducării lor. Unul dintre ei îi replică în contradictoriu.

" *Atunci ajutoarele lui Ţurcanu şi el însuşi au scos bâtele pe care le ţineau ascunse sub haine şi au început să lovească. Cei douăzeci, veniţi mai de curând în închisoarea Piteşti - necunoscători în ale mişeliilor care se petreceau, au rămas năuciţi. Erau buimaci, cum am fost şi noi înşine când ne-a agresat pentru prima oară Ţurcanu şi banda sa.*

Loveau nu numai cei şase în frunte cu Ţurcanu, ci şi ceilalţi douăzeci, care ne-am împrietenit între timp cu noii veniţi.

Ţurcanu a strigat cu glas tare:

- La pământ, la pământ!

Începură să strige cât îi ţinea gura şi ceilalţi - la pământ, la pământ!

În momentul în care Ţurcanu a dat semnalul de atac, am simţit cum toate facultăţile mentale mi s-au inhibat. Nu mai puteam să raţionez. Un întuneric beznă s-a aşternut brusc asupra întregii judecăţi. Aveam senzaţia că sunt un câine dresat asmuţit asupra unei victime. Numai primul strigăt l-am identificat ca fiind al meu. Pe urmă, parcă, mă auzeam pe mine, dar nu eram eu... Parcă eram dedublat. Aveam impresia că duhul meu stătea de-o parte şi asculta cum striga trupul meu... Parcă eram asistent la o scenă grotescă şi plină de groază, scena al cărei actor era chiar trupul meu în carne şi oase.

Primii care se aruncaseră pe burtă au fost tocmai cei douăzeci care trecuseră prin "moara reeducării".

(...)

Aveam senzaţia că mă văd pe mine însumi de la o distanţă oarecare, apoi încet-încet cele două fiinţe s-au apropiat una de alta contopindu-se. Începeam să preiau controlul asupra mea însumi. Am început să aud şi să-mi dau seama că nu striga un altul ci eu... **Da, eram eu robotul.**

Abia atunci mi-am dat seama că sunt un automat care acţionez la orice apăsare de buton a lui Ţurcanu. Reflexul condiţionat era bine format" (p. 75).

Cât de bine format era e evident din faptul că atunci când Ţurcanu a strigat "la pământ", cei dintâi care s-au trântit cu burta pe ciment n-au fost aceia ce trebuiau înspăimântaţi, ci 'durii' ce se presupunea că fuseseră aduşi să-i termine. Cuvântul-semnal, în sens pavlovian, dăduse roade, la simpla rostire.

Pentru mai buna înţelegere a acestui fenomen unic, al dedublării prin forţarea afectivă (naşterea unei temeri fără precedent şi nici sfârşit) e potrivit ca cititorul să urmărească, în cuvintele autorului, cele petrecute în el.

" *Lecţia pe care mi-au repetat-o de sute de ori s-a înşurubat în minte ruginind acolo. Era o lecţie pe care conştiinţa cât un grăunte - ce îmi rămăsese - o respingea. O respingea în zadar, deoarece, în faţă aveam structura nervilor întorşi care erau gata să răspundă aşa cum m-au învăţat*

anchetatorii."

Această "lecţie" este cea impusă în vederea procesului juridic în care Voinea a fost 'promovat' de Securitate şef 'secret' al reeducărilor, nimeni nevrând să ia în seamă adevărul, ci primând doar interesul ca scenariul unor reeducări plănuite de Horia Sima şi C.I.A., pentru defăimarea P.C.R şi Securităţii să apară cu litere de o şchioapă pe pagina întâi a marilor cotidiene ale lumii.

" *Pe de o parte mă vedeam pe mine acela de demult, care zăceam epuizat pe patul morţii. Lângă mine (acela de demult) mai stătea unul, care eram tot eu... Un robot speriat şi rece, gata să execute acest ordin.*

O luptă aprigă se dădea între cel ce am fost şi cel ce sunt. Adică omul creat de Securitate prin amarnice torturi.

Eu, muribundul, înduram o agonie lungă... Tot eu, cel cu structurile întoarse, mă zbăteam voind să mă ascult pe mine însumi... Pe cel ce am fost odinioară.

Nu puteam, mă simţeam încremenit locului, ca ţintuit. Stânga era dreapta. Faţa era spatele. Cerul era sub picioare. Negrul pământ îl simţeam pe moalele capului... Eram complet răvăşit.

Era o stare de neimaginat. Era o ipoteză imposibil de expli cat. Nu găseam cuvinte... Nu existau expresii care să o cuprindă.

Îmi mai rămânea o singura şansă, aceea de a nu-mi descoperi slăbiciunile în faţa anchetatorilor, ca ei să mă exploateze până la capăt şi eficient" (p. 119).

Întreg acest zbucium l-a condus la tulburări nervoase al căror punct culminant a fost halucinaţia: prezenţa diavolului în celula sa. " *Monstru cu chip de om, întruchiparea spaimei şi a groazei celei mai mari. (...) Fantoma se apropia de mine încet de tot*" (p. 117). Voinea era asudat leorcă şi se ruga cu toată căldura; până ce vedenia se retrase şi mai lent decât venise către el.

Nu trebuie să se creadă că priveliştea suferinţei umane, în cazul lui Octavian Voinea, stârneşte compătimirea doar când privirile i se întorc asupra lui însuşi şi-şi găseşte scuze şi explicaţii pentru a-şi despovăra conştiinţa încărcată. Nu. În postura de martor al batjocoririi lui Dan Dumitrescu, înduioşarea lui e caldă, poate mai umană decât cu prilejul pomenirii altor mari torturaţi, cu atât cu cât evoluţia ulterioară a personajului a fost dintre cele mai de neînţeles, mai haotice, mai ...scârboase (acest mutilat definitiv sufleteşte e unul dintre cele mai izbutite personaje şi ale lui Marcel Petrişor, care i-a fost tovarăş al ultimei părţi din viaţă, în casimca Jilavei şi, de la oarecare distanţă, i-a urmărit zvârcolirile de satanizat până în cele din urmă zile; o lumină mohorâtă asupra acelei perioade aruncă şi reflectorul ostenit al lui Voinea).

Cele ce narează Oct. Voinea constituie o raritate: este vorba despre eroismul sinucigaşului. Dan Dumitrescu, bătut zilnic, este iarăşi chemat de Titus Leonida, la tortură.

" *Dar, surpriză pe toată lumea. Dan Dumitrescu în loc să sară ca împins de un arc nevăzut, luă o poziţie crâncenă de bărbat plin de tărie şi fără păs. Ochii îi luceau în adâncul orbitelor osoase scânteind ca doi luceferi în nopţile geroase.*

- Ba ai să torturezi pe p...a mă-ti, bandit şi ticălos fără margini. M-ai

scăpat nărodule din mână. Mai sunt încă treizeci de minute şi puteţi să mă pupaţi în cur toţi deodată sau chiar pe rând dacă asta vă va fi voia. Tâmpiţilor, am băut toată cutia cu creolină, otravă ce-i sigur că într-o jumătate de oră îşi va face efectul. Atât mai durează până soseşte salvarea prin moarte.

Şi mai întăreşte o dată entuziast, cu o bucurie nespusă:

- Încă o jumătate de oră şi-s mort!... Mişeilor, veţi da socoteală pentru toate acestea nu peste mult!" (p. 70).

Lăsăm cititorul să descopere singur imposibila autoînşelare trăită de cel care îşi şi vedea cu ochii lăuntrici izbava de asupritorii săi. Când se lămuriră şi gealaţii lui că nici vorbă să se stingă, după cum nădăjduia, " *l-au tras jos de pe prici. I-au dat cu forţa să bea câteva gamele cu urină şi apoi au început tortura...*

Nu se găsesc cuvinte pentru a descrie martiriul la care a fost supus acest om" (p. 71).

Nu aflăm cum de i-a fost înfrântă voinţa. Probabil deoarece Octavian Voinea nu a asistat la întregul său martiraj. Însă îl regăsim pe Dan Dumitescu la noul proces ce a fost intentat acestor tineri. Unora, pentru vina de a fi fost ucigaşi. Altora - victime ale celor dintâi -, pentru vina de a fi fost victimizaţi (oricât pare de incomprehensibil, acesta este adevărul: lui Octavian Voinea i s-a imputat de a fi condus reeducările, deci de a-l fi ales pe Eugen Ţurcanu, adevăratul lor întemeietor, să-l tortureze pe el însuşi şi pe ceilalţi), scenariu necesar pentru a arunca vina crimelor săvârşite în cadrul lor, asupra Legiunii şi a C.I.A.-ei, care le-ar fi scornit pentru a stârni oprobriul internaţional asupra partidului comunist român şi Securitate, după cum am mai menţionat-o. Aşadar, la acest proces, în care, după încă o anchetare, (să nu-şi închipuie careva că au lipsit din ea torturi noi), anchetare ce se desfăşura după orarul: un securist îi povestea anchetatului născocirea servind planului diabolic, pe care se urmărea ca cel din urmă s-o înveţe, alternându-şi 'lecţia' cu 'seminarizarea' efectuată de un alt securist, până la automatizarea poveştii înscrise astfel în creierul spălat, după o atare îndoctrinare cu minciuna cea mai periculoasă pentru viaţa celui în cauză, la proces, Dan Dumitrescu, ca toţi colegii reeducatori (deşi înainte de a deveni aceasta majoritatea au trecut prin furcile caudine ale celor mai supreme barbarii), ca toţi în afară de Gheorghe Calciu (după eliberare, înainte de preoţire, şi-a adăugat la nume şi pe acela al soţiei: Dumitreasa), Dan Dumitrescu, spuneam, se înfăţişă total de nerecunoscut:

" *Pe banca acuzaţilor nu se mai găsea bărbatul dârz de altă dată, ci un robot a cărui conştiinţă a fost întoarsă şi care nu cunoştea decât formulele cu care a fost intoxicat prin torturi la închisoare Piteşti şi apoi prin sute de repetiţii în cei doi-trei ani de anchetă. Iată ce a zis:*

- Am fost crescut în preajma unchiului meu Butnaru, comandant legionar, învăţând tot tipicul Mişcării Legionare. Am învăţat să fiu criminal, numai că n-am avut mediul prielnic de desfăşurare. În Piteşti am făcut şi eu ce-am putut..." (p. 137). Să nu se creadă că istorisitorul acestei răsturnări pe dos a caracterului a izbutit să se abstragă din scenariul unde era actor principal şi să scoată la lumină adevărul, redobândind curajul de altădată. Nu! El s-a autoacuzat pentru reeducări, după cum a acuzat conducerea legionară a le fi ordonat...!

Îmi voi îngădui să citez paginile ce descriu zvârcolirile abracadabrante ale sfârşitului tragic revenindu-i lui Dan Dumitrescu. Îşi chinuia camarazii de celulă nu numai prin contrazicere de pe poziţii marxist-ateiste şi insulte, ci şi prin numeroase bătăi în uşă pentru a-i denunţa caraliilor că aţipeau, când era interzis, sau că se rugau, ori săvârşeau mai ştiu şi eu ce mintea lui îmbolnăvită la Piteşti deprinsese că nu le era îngăduit unor 'banditi' legionari. Finalmente, doi dintre colocatarii celulei îşi dară obştescul sfârşit. Rămase s-o împartă cu cel mai determinat dintre legionarii vârâţi în acel 'laborator' (de tipul celui al lui Mengele) al cercetărilor asupra rezistenţei umane la cele mai improprii condiţii de existenţă.

" *Era posibilă o încăierare între Pavel Grimalschi şi Dan Dumitrescu. Se vedea că Grimalschi şi-a păstrat înţelepciunea, preferând tăcerea totală...*

La un moment dat am sesizat că Dan Dumitrescu era bolnav. L-am auzit gemând şi cerând ajutor.

Eu ştiind că a trecut total de partea Securităţii, atât cu faptele cât şi cu convingerile, am presupus că va fi ajutat. Că va primi acea minimă asistenţă medicală cu care putea fi salvat (nu suferea, în definitiv, decât de o diaree uşor vindecabilă). *Ziceam între noi: Va fi un model de ademenire a noastră către o speranţă naivă de viitor.* (Cu alte cuvinte: dacă urmaţi pilda lui şi deveniţi oamenii noştri, deîndată ce vă veţi îmbolnăvi, vă vom salva; altfel, nu aveţi nici o şansă...)

Nu i s-a dat nimic. Ci era studiat în permanenţă de multe persoane care trăgeau cu urechea la uşă sau priveau prin vizetă. Cu toţii savurau pătimirea celui care se stingea în chinul disperării.

Pentru Securitate a studia şi a se bucura de ultima zvâcnire a unui nenorocit constituia un fel de "lăptişor de matcă", cu care se menţinea treaz şi se regenera satanismul dintr-înşii.

S-a auzit cum Dan Dumitrescu a fost întins pe pat şi că de acum nu se mai putea scula. Cu tineta la program mergea numai Grimalschi.

Deodată, cu ultimele puteri, Dan Dumitrescu începu să strige:

- Ajutaţi-mă, nu mă lăsaţi să mor. Nu sunt "bandit".

Sărmanul, îmi trezea un simţământ de milă cunosându-i bărbăţia dinaintea prăbuşirii...

Era o victimă de plâns care credea că prin lovirea şi denigrarea camarazilor săi de suferinţă va câştiga mila călăilor.

Toată această tânguială se auzea clar la noi în celulă. Constatam o voce din ce în ce mai stinsă.

Deodată deveni agresiv. Îndruga cuvinte exact contrare celor spuse mai înainte:

- M-aţi înşelat ticăloşilor! M-aţi făcut să zic despre crimele de la Piteşti că sunt o activitate legionară, iar acum mă omorâţi!

De dincolo de uşă nici un răspuns, decât umbre care se agitau.

Serviciile făcute de către deţinuţii prăbuşiţi călăilor comunişti n-au adus nici un beneficiu pentru victime." Acesta a fost unul dintre cele mai întunecate experimente pe care le-a făcut regimul comunist.

Au obţinut tot ce le-a dorit inima fără să dea nimic în schimb. La urmă şi-au strivit victimele cu călcâiul cizmei. De asemenea performanţă numai Lucifer este capabil.

"*Într-o după amiază am auzit o trântitură în celula vecină.*

- O fi căzut din pat? S-o fi lovit? - ne întrebam între noi.

S-a auzit cum cineva se târăşte pe ciment până la uşă. Am auzit şi am simţit cum bate cu pumnul la nivelul inferior al uşii, apoi a strigat:

- Ajutaţi-mă, salvaţi-mă că mor! Era glasul stins al lui Dan Dumitrescu.

Au urmat câteva momente de linişte. Iarăşi, din când în când, câte un cuvânt stins de rugăminte pentru ajutor...

După câteva minute am auzit o lovitură ceva mai tare, dată cu pumnul în uşă şi un strigăt stins:

- M-aţi înşelat călăilor! Mor!

Astfel murea cel de al treilea deţinut în celula vecină.

Apoi s-a instalat o linişte definitivă

După un timp Grimalschi a bătut în uşă şi am auzit întreg ceremonialul împachetării şi scoaterii pe coridor a mortului.

Aşa a fost sfârşitul sărmanului Dan Dumitrescu" (p.165-166).

Însemnătatea acestei mărturii este de prim rang, pentru trei pricini. Cea dintâi a mai fost enunţată - e prima relatare a unei tentative de sinucidere într-o celulă păzită de călăii reeducărilor. Cea de a doua - e o dare de seamă asupra punctului terminus până unde poate fi condus, prin bătaie continuă, un erou. Cea de a treia - dovedeşte că trădătorul devine un balast pentru acela însuşi în favoarea căruia trădează şi nu numai că este recipiendarul dispreţului său suveran, ci e şi 'ajutat' să dispară, pentru a nu rămâne o dovadă vie a propriei sale tră dări . Trădătorul îşi distruge victima şi-şi incomodează stăpânul.

Calităţile narării acestor dezastre ale lui Dan Dumitrescu fac din lectura memoriilor lui Octavian Voinea o aventură spirituală cu mare câştig moral, dar şi de experinţă de viaţă, dacă închidem ochii asupra deficienţelor stilistice inerente unui scriitor interesat exclusiv de a ţine amintirea trează şi nicidecum a crea o formă literară inatacabilă.

"*Un caracter de excepţie*" (p. 71-72), figura luminoasă, onestă, de caracter a lui Constantin-Titel Petrescu, Tache Rodas, Ghica, preotul Papken Keropian, comandantul Goiciu, tot atâtea precise desenări de oameni, pentru eternitate, cu aureolă strălucitoare de martiri sau una neagră, de damnaţi.

Ceea ce dovedeşte recuperarea totală de pe urma întoarcerii pe dos a personalităţii, în cadrul reeducărilor, este faptul că Octavian Voinea, în calitate de memorialist al beznelor, nu şi-a pierdut simţul umorului (după cum nici cei mai mulţi deţinuţi politici nu-l pierduseră).

Mă refer, printre altele, la istorioara lui Fielderman, industriaşul, fratele fostului preşedinte al comunităţii evreieşti, de pe timpul lui Antonescu, rămas în străinătate.

E condus la Văcăreşti, la spitalul penitenciar. I se fac analizele sângelui. " *I-au ieşit pozitive. Fielderman a protestat cerând să fie repetate. N-a sesizat că la mijloc este un aranjament al familiei sale care încerca în felul acesta să-i rejudece procesul şi să-l scape din închisoare. Pe el l-au speriat cele vreo trei-patru* "*cruci*" *din sânge. Deci, un sifilis în stadiu avansat...*

Un bolnav mai hâtru dintre cei cu care era în cameră a exclamat oftând:

- Ce să facem, domnilor, l-au "*încreştinat*" *şi pe acesta*" (p. 98-99).

S-ar potrivi citate pentru acelaşi spirit şi: "*Doi ţărani şi un muncitor", "Iancu Avram", Evreul Nathan"* . Un alt tip de umor drag autorului este cuprins în sintagma din limba engleză: *practical joke* , o glumă reieşind din provocarea unei situaţii umoristice, căreia Octavian Voinea îi găseşte echivalentele româneşti ce-i acoperă sensul incomplet: *boroboaţă* sau *năzbâtie* .

Condamnat la moarte şi ţinut izolat, în lanţuri la mâini şi picioare, retrăgându-i-se patul, înlocuit cu o saltea depusă direct pe podeaua de ciment, mai era şi tulburat de observarea sa făcută nopţile, prin vizetă, de către viitorul ministru de Interne Drăghici şi suita lui, în vara lui 1957. Iritat şi hotărât ca măcar prin calea aceasta să-şi dovedească păstrarea independenţei şi a unei libertăţi minime, atât de necesară respectului de sine, adunându-şi amintirile şi concentrându-şi fantezia, izbuti să facă următorul tur de forţă anevoios.

" *Mi-am adus aminte că exista metoda de a te dezbrăca de pantaloni chiar legat cu lanţuri la picioare. Condiţia era ca obada de la picior să fie destul de largă iar pantalonul subţire. Condiţia aceasta eu o îndeplineam cu prisosinţă. Carnea îmi era scăzută, ba chiar şi osul se mai subţiase de înfometare îndelungată.*

(...)

După stingere, am aşteptat puţin şi apoi mi-am scos nădragii din doc subţire şi chiloţii. Mi-am dezbrăcat şi bustul, rămânând gol puşcă întins şi răscrăcănat cât permitea lanţul:

- Acum puteţi să mă admiraţi în pielea goală, domnule ministru Alexandru Drăghici. Altă onoare nu vă pot face.

Nu peste mult timp a venit şi inspecţia. A deschis încet vizeta, apoi a închis-o rapid la loc.

- Cine-i ăsta?

Paznicul i-a răspuns. Şi ceilalţi rând pe rând m-au privit. Eu mai mişcam din când în când să nu creadă că-s mort.

Fiecare m-a onorat cu câte o înjuratură rostită şoptit" (p. 145).

În sensul aceleiaşi preluări minore - dar nu mai puţin decise - a sorţii în propriile-i mâini, deţinutul luă hotărârea de a întrerupe ritualul bărbieririi sale tot la două zile. Ameninţa că, dacă s-ar fi făcut aceasta cu forţa, declanşa o panoramă sonoră de zile mari. Sosi în goană comandantul, avertizat asupra nesupunerii de la camera morţii.

" *- Tu de ce nu vrei să te bărbiereşti?*

- Domnule, eu sunt condamnat la moarte. În viaţa mea nu am purtat barbă. Vreau să port acum, înainte de a muri, ca să văd cum îmi stă" (p. 146).

Istorisirea prezentă îi oferă ocazia memorialistului să-şi încerce condeiul pamfletarului. şarja sa ironică, colorată cu pastă groasă, nu este de neluat în seamă.

" *Veni comandantul de arest gâfâind, căci era gras ca un gâscan îndopat, ca un porc în preajma Crăciunului (...).*

Se vedea în el fricosul. O scursură din cine ştie ce bordel din mahalalele Bucureştiului. Ajuns la troaca cea mare cu lături consistente, hăplise ca porcul. Acum gata să pleznească de atâta îmbuibare şi osânză greţoasă. A plecat luând după sine şi pe gardieni" (idem).

Cea mai gogonată dintre toate aceste disturbări ale ordinii fireşti

(regulamentare) în care se cuvenea desfăşurată existenţa sa şi relaţiile cu stăpânii lui, scornite de o minte de Haplea ce nu mai are de pierdut nimic, este aceea când ceru să-l vadă pe procuror pentru a i se consemna înainte de executare ultimile trei dorinţe.

" *- Ai cerut să vină procurorul. Iată că a venit. Spune ce vrei.*

După tonul cu care vorbeau, după figurile pe care le făceau se vedea că totul nu-i decât o panaramă. Nici nu-şi imaginau că şi eu le-am pregătit una pe măsură.

Mai întâi mi-am compus o figură şi un glas leşinat de om pe jumătate mort şi numai apoi am început cu prima dorinţă:

- Întrucât până la mama acasă nu e prea departe, aş vrea să o văd. Dacă acest lucru nu este posibil, atunci să-i las o scrisoare care să-i fie trimisă după ce voi fi executat.

Ei consemnau toate într-un proces verbal.

- A doua dorinţă este să mi se aducă o fanfară care să-mi cânte ***"Să vină pompierii inima să-mi stingă"*** *. Cei patru cu greu şi-au abţinut zâmbetele. Chiar şi mie năzbâtia aceasta mi-a venit în minte în ultimul moment.*

- A treia dorinţă este întocmai ca cea a ţiganului care a zis: "Să-l pupe-n cur tot completul de judecată". Judecătorii auzind neruşinarea ţiganului s-au repezit cu toţii la el. Dar ţiganul, retrăgându-se speriat într-un colţ, le zise: "Pe rând, nu toţi odată" "(p. 147).

Replica neaşteptată, paradoxală şi zeflemisitoare nu-l cruţă nici pe gardianul ce se arătă impresionat de situaţia lui de mare chinuit. Întrebându-l de ce se petrecea aceasta, Voinea i-o tăie scurt:

" *Pentru că sunt nepotul lui Ştefan cel Mare şi al lui Mihai Viteazul...* (p. 148).

Şi multă dreptate avea cu acest paradox

IV. FRAGMENTARIUM

- http://www.litdedetentie.as.ro/1_4_1.phpO tentativă de a scăpa de reeducare: Petre Grigore C. Anastasis
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_4_2.php"Priveşte cu atenţie şi ascultă" i s-a spus lui Ion Cârja
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_4_3.phpConstantin Cezianu aduce o mărturie îndoielnică
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_4_4.phpCatedrala lui Virgil Maxim
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_4_5.phpGeorge Popescu, despre o tentativă de reeducare la Aiud
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_4_6.phpTrei mărturii propuse de Mihai Rădulescu

O tentativă de a scăpa de reeducare: Petre Grigore C. Anastasis

În capitolul de faţă nu mai urmăresc cărţi despre reeducare ci doar fragmente privitoare la ea, din unele memorii cu arie mult mai largă şi deosebită. Şi aici, ordinea expunerii va fi aceea alfabetică a numelor

scriitorilor. Pentru nici unul dintre aceştia nu voi schiţa nici biografie, nici privire de ansamblu asupra lucrării, rezervându-le pentru volumul unde scrierea lor îşi va găsi locul potrivit întregului ei.

Cartea de memorii a lui Petre-Grigore C. Anastasis (Puiu Năstase) este doar anunţată de publicată de mine [Bucureşti, Editura Ramida, 1997] pentru a-i insufla curajul de a-şi duce întreprinderea scriitoricească la capăt, fiindcă ea reprezintă numai începutul amintirilor sale de detenţie. Aceasta nu înseamnă că nu rezistă privirii critice şi ca atare; dimpotrivă, seriozitatea gândirii autorului, scrupulozitatea cu care îşi informează cititorul asupra istoriei contemporane, grija redactării, frecventele apeluri la înţelegerea şi afectivitatea lectorului, lipsa de exagerare de orice tip şi în orice domeniu, modestia formulărilor de opinii, credinţa (religioasă şi politică) fermă, înfăţişarea fidelă a evenimentelor epocii, începând cu anunţarea la radio a armistiţiului şi până la începutul lui iunie 1950, când a cunoscut barbaria de limită manifestată de comunism în temniţe (reeducările de la Gherla), îl impun pe autor în fruntea eşalonului de memorialişti, dacă este să-i luăm în considerare meritele stilului limpede dar adresat inimii, nu numai raţiunii. Afirmaţia n-are de ce mira: avem de-a face cu un om ale cărui studii acoperă Matematicile (cu specializarea în astronomie), Ingineria (Mine şi Petrol), Filologia modernă (doctorantura în literatură engleză, dar posedă perfect şi germana, franceza, italiana), Religia (Master în Statele Unite ale Americii), care predă la o universitate catolică din S.U.A limba şi literatura religioasă latină; în plus, a semnat, cât a locuit în România, mai mult volume de traduceri literare (dintre care unul împreună cu subsemnatul), date ce îl fac apt de o scriitură cel puţin cultă.

Aflându-se la Jilava, după procesul în care a fost condamnat trei ani, cunoaşte şi un grup studenţesc din Moldova; din el făceau parte mai mulţi inşi sosiţi din penitenciarul Suceava; printre aceia, Găbureac şi Leviţchi (sic!) . "*Ei ne spun pentru prima dată de o aşa zisă acţiune de reeducare, de fapt îndoctrinare comunistă, de la acea închisoare. Un anume student Bogdanovici a cerut (sau i s-a propus şi el a acceptat) cărţi marxiste, leniniste şi staliniste pentru a le studia şi în felul acesta a-şi schimba convingerile. (...) Ştirea aceasta ne-a îngrijorat din două motive: 1. Pentru că arăta laşitatea unor studenţi intraţi în închisoare ca oponenţi ai comunismului şi deveniţi apoi doritori de carte comunistă. 2. Pentru că această acţiune va împărţi studenţimea în două tabere: "cei reeducaţi sau reeducabili" şi ceilalţi. Şi nu era deloc greu să tragi concluzia că cea de a doua categorie va avea de suferit. Dar nimeni nu îşi putea închipui gradul de bestialitate la care se va ajunge mai târziu. Cât despre noi analizând în comun cele aflate de la studentul Găbureac am hotărât de a respinge, cu orice preţ, o astfel de iniţiativă" (p. 41-42).*

Nu întârziară mult cu presupuneri şi temeri deoarece ajunseră la alt loc de pedeapsă numit: Piteşti. Indiferent de cât de repede se vor lămuri asupra destinaţiei puşcăriei acesteia sau nu, Niculiţă Suciu, un coleg de celulă, a avut următorul coşmar: "*îi apăruse Iisus palid şi însângerat reproşându-i că şi el, Niculiţă Suciu, va fi unul din aceia care îl va crucifica din nou pe Golgota secolului douăzeci. Visul a fost aşa de puternic încât sibianul s-a sculat plângând şi strigând cu o voce disperată: "Nu, Doamne, nu!*"" (p. 46). Ştia Niculiţă Suciu ceva mai mult decât amicii săi, pentru a

putea clădi acest scenariu oniric atât de credincios realităţii ce-i împrejmuia fără ca tinerii să-şi fi dat seama? Bineînţeles că nu. De aceea, de câte ori meditez la aceste vise 'profetice' din detenţie, după ce mă izbesc de întrebările: oare acest visător sau celălalt s-a manifestat într-un fel ori altul ca sfânt? oare în afară de visul în cauză a mai dat el semne de citire a viitorului, fie pe cale onirică, fie pe altă cale? oare a ieşit el în evidenţă ca un 'ales'?, nu îmi rămâne decât tot aceeaşi mirare în faţa inexplicabilului şi a slăbiciunii logicii confruntate cu realitatea.

Nu peste mult timp, fură mânaţi să li se facă o radiografie pentru identificarea numeroaselor cazuri de tbc şi izolarea acestora la Târgu-Ocna şi se încrucişară pe culoar cu " *un grup de deţinuţi care se înapoiau de la radiografie, toţi cu figurile răvăşite, feţele la mulţi tumefiate şi privind în jos, speriaţi peste măsură pentru a se mai uita la noi. Printre ei, Nestor Codreanu care, având o statură înaltă, îi depăşea cu un cap. Faţa îi era lividă, surâsul său permanent de mai înainte schimbat într-o grimasă dureroasă iar ochiul drept de o culoare vânătă bătând spre negru. (...) M-am gândit că era numai o chestiune de timp până când va veni şi rândul nostru. Şi acest gând mă îngrozea, pentru că fiind fost şef al grupului 17 din Câmpulung Muscel ştiam o serie întreagă de camarazi care nu fuseseră arestaţi. Iar gândul de a trăda era cel mai odios cu putinţă. Eram conştient de slăbiciunea mea şi nu ştiam cum voi rezista şi cât timp unor torturi posibile şi care păreau de neevitat. (...) Aşadar ne-am adâncit cu toţii şi mai mult în rugăciune şi tăcere*" (p. 47).

Paşi mici dar producând certitudini tot mai mari şi mai sumbre se adaugă. " *La una din mese la polonicul ciubărului cu mâncare se afla un deţinut, Gore Ştefănescu, din acelaşi lot cu Tudorică Decebal. Cum miliţianul care îl însoţea se oprise mai departe, uitându-se pe o vizetă, Tudorică îi şopteşte: "Mă, Gore, ai rămas neschimbat. Bravo ţie, te ţii bine." Răspunsul a venit repede ca o şfichiuire de bici: "Te înşeli, dragule. Şi-ai să te convingi de asta în curând." Cuvintele au fost rostite cu un ton sinistru, pe jumătate înfricoşat, pe jumătate ameninţător, iar Tudorică mi-a spus că, deodată, figura lui Gore căpătase o asemănare satanică. Şi nu se înşelase. Gore Ştefănescu se va dovedi la Ocnele Mari unul din cei mai teribili schingiuitori, doritor să bată şi să omoare pe oricine, numai pentru a ieşi mai repede, cum credea, din închisoare*" (idem).

Totuşi, lui Puiu Năstase nu i-a fost dat să se dumirească fără umbră de îndoială asupra a ce anume se petrecea între zidurile cu taine pecetluite ale Piteştilor. " *Pentru mine (...) Piteşti a rămas în amintire ca o etapă spre Golgota în care cei pe care i-am întâlnit erau încă oameni normali, cu idealurile lor curate încă şi nu renegate prin teroare şi sânge*" (p. 48). Printre aceia adunaţi în vederea deplasării la Gherla îi văzu şi pe nepoţii inginerului Clime şi respectiv al lui Vasile Iasinski, care se prefăcură a nu-l zări; din asta pricepu că se petrecea ceva inexplicabil cu ei. Oricum, măcar că erau înspăimântaţi tot intui.

Când să părăsească celula carantină de la penitenciarul numit în urmă, remarcă faptul că prieteni buni şi colegi de lot păreau a fi înfricoşaţi, stăteau rezervaţi, încremeneau de câte ori un străin de grup se apropia de ei, preferau tăcerea schimbului de cuvinte. " *Dintre studenţi, băiatul unui preot din Galaţi (după spusele lui), Petre Sârbu, având o figură infantilă şi un aer de stupizenie, se apropie de mine şi mă întreabă de când sunt*

arestat. Spun: 1949. Zice: "Mai merge cineva la biserică acum?" După tonul întrebării era clar că se aştepta la răspunsul: "Nimeni." Când însă i-am răspuns că lumea merge la biserică la fel ca mai înainte, poate chiar mai mult, şi când i-am pomenit că am şi eu un unchi preot, Vasile Fusu, căsătorit cu o sororă a mamei, Adina, şi că biserica lui Răzvan din Bucureşti e mai plină ca oricând, m-a privit neîncrezător, ba chiar cu ură (desigur la reeducare primise asigurări că nimeni nu se mai ducea la biserică). Acest Petre Sârbu care părea un foarte activ "reeducat" se va sinucide mai târziu când va descoperi falimentul acestei acţiuni şi desigur cuprins de remuşcări faţă de ceea ce făcuse" (p. 48-49).

Cutremură incapacitatea condeiului de a reproduce trăirea, înfiorează neputinţa chiar şi a minţii de a reproduce trecutul. " *Cele ce s-au întâmplat în această cameră în zilele de 4 şi 5 Iunie* [este vorba despre camera 106; n.a.] *, până la memorabila dată de 6 Iunie 1950 sunt imposibil de reconstituit. Deşi eram pregătit pentru un fel de mascaradă impusă de comunişti şi cum credeam nu prea luată în serios de studenţi, pe care îi cunoşteam ca fiind destul de inteligenţi, în general, pentru a respinge sau bagateliza orice fel de acţiune de violentare a conştiinţei lor, ceea ce am văzut şi trăit acolo mi-a părut şi atunci şi acum ceva de necrezut, un coşmar din care trebuie să te trezeşti curând respirând uşurat că totul nu a fost decât un vis. Evident nu ştiam ce înseamnă teroarea inoculată în trupuri şi mai ales în suflete de o schingiuire continuă*" (p. 49).

Totuşi, Puiu Năstase sau Petre-Grigore C. Anastasis, cum i-a plăcut să-şi aleagă numele nou într-o ţară nouă, izbuteşte să filmeze imagine de imagine pe pelicula hârtiei ceea ce cerneala n-are putere să deseneze.

" *Ca la comandă, după ce deţinuţii în număr de circa 40-50 şi-au ocupat locurile pe rogojinile aşezate direct pe cimentul pardoselii (nu exista nici un fel de prici în această celulă), un individ, de o statură chircită, cu un chip desfigurat de ură, studentul Sorin Pintilie din Bacău, condamnat 2 ani pentru omisiune de denunţ (probabil), se ridică şi se postează în mijlocul camerei urlând: "Acum la lucru!" Şi imediat majoritatea celor din cameră încep să se aşeze în grupuri de doi, dintre care unul lovea pe celălalt iar acela accepta loviturile fără să crâcnească.*" Aşa cum stau lucrurile cu mai toate amintirile cu care avem de-a face, şi aici întâlnim cazul unui viitor mare torţionar în poziţia sa de 'ucenic vrăjitor' (el va sfârşi în casimca Jilavei; vezi Marcel Petrişor). " *Nu ştiam cine sunt ceilalţi, dar privirea mi-a fost atrasă de o pereche dintre care unul mic de statură lovea pe altul de două ori ca el fără ca acesta să schiţeze nici un gest de apărare. Cum am aflat mai târziu, cel care lovea era Aristotel (Aligo) Popescu iar lovitul Ovidiu Munteanu. Spectacolul acesta neobişnuit şi brutal m-a făcut să închid ochii şi să încerc să mă rog deşi şi rugăciunea îmi părea că refuză să se ridice. Cât a durat această bătaie (care părea o operaţie de rutină), nu ştiu. Din acel moment am pierdut noţiunea timpului şi singurul meu gând era cum să ies din iadul acela.*" Este pentru prima oară când un deţinut aruncat printre fiare recunoaşte că s-a gândit cum să scape. Ceilalţi fie şi memorialişti dedicaţi detaliilor psihologice nu-şi amintesc de vrun atare gând, ceea ce este un fel de dovadă că el nici măcar nu le-a trecut prin minte. Cum oare a fost aceasta cu putinţă? Să fie dintr-aceea că spaima şocului le-a obliterat puterea cugetării? sau că ea le-a orbit instinctul de conservare până la

acceptarea torturii de spaima unei morţi subsecvente refuzării ei? După cum se va vedea mai departe, hotărârea de a scăpa a adus după sine şi soluţia. Or, importanţa mărturisirii lui Anastasis este că pentru întâia dată citim despre un student care a reuşit să nu fie reeducat deşi bătut a fost şi el.

"*Apoi s-a trecut la aşa numita acţiune de "demascare exterioară", prin care fiecare trebuia să spună tot ce făcuse afară contra regimului (mai ales ceea ce nu declarase la anchetă). Aşa că, fără să vreau, am ascultat o serie de destăinuiri din care mi-am dat seama, din nou, cât de terorizaţi erau toţi aceştia, repetând cu viteză şi cu voce întretăiată tot felul de amănunte (reale sau fictive) despre ei şi despre alţii care nu fusesră arestaţi. Mi-aduc aminte că s-a amintit foarte des numele lui Nelu Jijie nearestat la acea vreme şi având legături cu Mişcarea Legionară de rezistenţă din Munţii Făgăraşului. Nu puteam însă verifica ceea ce era adevărat şi ceea ce nu din cele spuse. Apoi a venit rândul studenţilor din lotul meu: Marin Ţârdel, Marin Duţă, Constantin Popescu. Nu ştiam că ei trecuseră prin acest foc la Piteşti, fiindcă de frică nu îmi spuseseră nimic. Dar i-am auzit vorbind şi dând date care mi s-au părut precise despre alţi colegi ai lor Marinescu-Olteanu, Ion Duminică, Nicolae Stanciu. Pe primul îl voi întâlni la Canalul Dunăre-Marea Neagră (Colonia Poarta Albă în 1952) ceea ce mă face să cred că fusese arestat ca urmare a denunţului făcut de foştii lui camarazi. Ceilalţi doi vor cădea în luptă cu forţele securităţii undeva în Ardeal sau vor fi prinşi şi executaţi. Acesta a fost momentul în care m-am îngrozit de-a binelea: însemna că trădarea intrase în rândurile noastre şi mai însemna că nu mai pot să mă bazez decât pe Dumnezu şi mila Lui. Rândul se apropia de mine aşa că am hotărât să fiu prudent, dar să resping hotărât această acţiune. Mi-am arătat deci dezaprobarea asupra celor ce se întâmplă acolo, am spus că tot ce am avut de declarat este la dosarul meu etc. Evident, în tot acest timp căutam o soluţie de scăpare. De acum un fel de nor negru îmi stăpâneşte memoria. Îmi amintesc numai de cuvintele lui Sorin Pintilie: "Ce mă, mai vrei să fii legionar! Uită-te aici: nu mai este nimeni între noi în afara lui Nicolae Călinescu!" Am privit atunci la cel indicat, pe care îl întâlneam pentru prima oară. Figura lui avea imprimate semnele suferinţei şi mi-a amintit de chipul Mântuitorului de pe Cruce.*"

Frumoasă icoană a scriitorului analizat mai departe!

"*Apoi S. Pintilie s-a adresat lui Mircea Dragomirescu: "Spune- i tu cine este el!" Mircea a tăcut. Apoi a răsunat altă poruncă, scurtă şi răstită: "Loveşte-l" dar Mircea spre cinstea lui a răspuns: "Nu pot să dau în el." Acestea sunt ultimile cuvinte de care mi-aduc aminte. Apoi... întuneric. Am fost desigur bătut, m-am apărat, se pare că l-am provocat pe şef la o luptă în doi pe care el desigur a evitat-o, dar realmente nu îmi aduc aminte de nimic. Ceea ce ştiu este numai că repetam în sinea mea, ca un leit motiv: "Trebuie să ies de aici, trebuie să ies de aici, trebuie să ies. Doamne ajută-mă!" Iar mintea mea căuta febril o soluţie.*"

Autorul face o interesantă trecere în revistă a soluţiilor anvizajate care, bineînţeles, nu ofereau o gamă prea largă de posibilităţi. "*Prima idee care mi-a venit în minte a fost să ies la raport, dar după o matură chibzuinţă am respins-o. Raportarea însemna doar o şansă, probabil că gardienii nici nu o vor aduce la cunoştinţa superiorilor; chiar dacă o vor*

face, aceasta va dura câteva zile (în care timp puteam fi chiar omorât) şi de unde ştiam eu că tot ce se făcea nu avea aprobarea conducerii?

Învăţasem acest lucru că nu trebuie să ai niciodată încredere în comunişti fiindcă ideologia lor este o doctrină a minciunii organizate şi nici măcar aceasta nu este respectată. Deci nu printr-un raport mă puteam salva."

Urmează un aforism paradoxal: "*În situaţii disperate numai soluţiile disperate dau roade. Dumnezeu în care m-am încrezut întotdeauna mi-a impus o astfel de soluţie pe care nici o minte normală nu ar fi adoptat-o. Dar mai exista vreo astfel de minte în timpul acestei experienţe satanice?*

Gândindu-mă în acest coşmar de lovituri şi delaţiune mi-a venit ideea de a mă preface nebun. Mi-am zis: numai printre nebuni voi fi în siguranţă fiindcă aceia desigur vor fi mai puţin periculoşi decât studenţii printre cari mă aflam. Iar odată scos din celulă voi putea veni, poate, în contact şi cu directorul închisorii care, cine ştie? e posibil să nu cunoască ce se întâmplă aici. Rămânea însă să pun în aplicare această simulare a nebuniei pentru a părăsi cu adevărat celula. Iar aceasta nu se putea face decât printr-un act violent care să necesite pedepsirea mea şi deci scoaterea mea din mijlocul torţionarilor."

Perspectiva îl atrăgea, devenise cuibul preferat al visării, singura scăpare la care mintea sa mai avea acces şi ea creştea cu făgăduinţe de pace şi securitate.

" *Repetam în sinea mea mereu şi mereu: "Trebuie să ies. Doamne, ajută-mi." Nu mai ştiam nimic şi nu mai simţeam nimic din cele ce se petreceau în jurul meu. Demascările şi bătăile continuau dar eu eram absent, închis în mine, stăpânit de gândul meu interior. Viaţa între nebuni mi se părea cea mai seducătoare alternativă faţă de situaţia mea prezentă. De tăcerea mea depindeau zeci de oameni şi eram conştient că rezistenţa mea fizică şi psihică poate fi limitată.*

Nu ştiam însă cum ar trebui să procedez, dar în dimineaţa zilei de 6 Iunie 1950, când ora de servire a prânzului se apropia, am ştiut. Cineva, îngerul meu păzitor, desigur, mi-a transmis ceea ce trebuia să fac şi deşi acţiunea care mi-a venit în minte era disperată şi putea avea un rezultat tragic nu am şovăit nici o clipă. Ştiam fiindcă cineva îmi şoptea prin limbajul secret al sufletului că era singura cale.

Şi iată că uşa se deschide şi ciubărul cu mâncare este adus în cadrul uşii. Supravegherea mesei o făcea un gardian pe care am aflat (mai târziu) că îl chema Lazăr. Şi un amănunt: Lazăr era considerat singurul gardian blând de la Gherla. Deci uşa era deschisă şi noi deţinuţii ne îndreptam unul câte unul să primim mâncarea într-o gamelă militară cu smalţul sărit şi pe alocuri ruginită. Îmi vine şi mie rândul. În faţa mea este Lazăr, în spate doi gardieni şi plantoanele. Primesc mâncarea şi apoi... Doamne, am fost eu? Arunc mâncarea (arpacaş) semifierbinte spre faţa gardianului, dar aceasta i se opreşte pe piept (din fericire), fără a-i arde faţa. Cu o lovitură îl împing la o parte şi mă năpustesc pe culoar, printre gardienii înmărmuriţi, strigând:

"*Săriţi, arde închisoarea. Foc! Arde închisoarea!...*"

De aceste cuvinte mi-aduc aminte. Mi s-a mai spus apoi că am strigat şi: "Ne asasinează. Deţinuţii din celulă vor să ne omoare. Ajutor!"

Urmărit de unul din gardieni mă îndrept spre balustradă ca să mă

arunc în golul dintre etaje (dedesubt era o plasă) şi aş fi ieşit probabil, cel mult, cu un picior sau o mână ruptă. Încalec balustrada dar sunt prins de picior şi primesc o lovitură în cap. Sunt tras înapoi, bătut, călcat în picioare şi târât până la parter. Sunt o mască de vânătăi şi sânge, dar sunt fericit. Înţelegi, cititorule? Sunt fericit, nespus de fericit. Am scăpat chiar dacă numai pentru un moment din ghearele celor care îmi vroiau sufletul. Nu ştiam ce va fi, dar eram fericit şi pentru moment nu simţeam nimic. Mă stăpânea, pentru prima dată, o senzaţie de pace în mijlocul loviturilor şi sudalmelor care nu conteneau."

Pe neaşteptate, cele două planuri ale răzvrătitului împotriva bătăilor ce i se aplicau de către camarazii săi pentru a face un trădător din el, se unesc într-unul singur, fără voia sa. Dacă n- a cerut să fie scos la raport, este totuşi confruntat cu comandantul. Aceasta e unica mărturie, din **Istoria** de faţă, despre folosul întâlnirii, pentru că şi alţii, am văzut-o, au denunţat comandantului Dumitrescu cele ce se petreceau, dar fără rost; dimpotrivă.

" *Sunt dus în faţa directorului Tiberiu Lazăr, evreu ungur, fost şofer şi acum colonel de securitate. Sunt dus, mai bine zis aruncat în faţa lui. Se uită la mine cu o privire încruntată. I se povesteşte întâmplarea. În acest timp mă reculeg, respir adânc şi caut să fiu pregătit pentru o nouă repriză de bătaie atunci când îl aud spunând gardienilor:*

"*Ieşiţi afară. Lăsaţi-l cu mine.*"

Rămas singur, îşi scoate revolverul de la brâu, mi-l reazemă de tâmplă şi spune: "Povesteşte tot că te împuşc." Scena nu mă impresionează şi încet, încet, fiindcă abia pot vorbi, limba mi-e zdrobită şi tumefiată:

"*Domnule director, nu ştiu ce este cu mine. Sunt bătut şi torturat de câteva zile pentru a declara ceea ce nu ştiu. Am văzut închisoarea arzând, flăcări şi fum, şi am căutat să avertizez lumea. Atâta ştiu: sunt bătut continuu şi am văzut foc. Făceţi cu mine ce doriţi.*"

"*Cine este şeful camerei?*", *întreabă directorul.*

"Sorin Pintilie. El conduce *bătăile şi tortura de acolo*", *îi răspund.*

Lazăr Tiberiu ordonă ca acesta să fie adus la el. După câtva timp, Sorin Pintilie este împins în cameră, tremurând şi galben.

"*Ce faceţi acolo?*", *tună directorul.*

"*Do, dom... tovarăşe director, noi, tineretul cu convingeri comuniste batem pe bandiţii ăştia ca să declare tot ce au ascuns la securitate. Năstase a venit organizat de la Piteşti şi...*"

"*Mă ticălosule*", *îl întrerupe Lazăr, "unde te crezi tu aici? Cine ţi-a dat voie, banditule, să baţi! Aici în Gherla numai eu am dreptul să bat. Vom mai sta noi de vorbă.*"

Sunt scos din cabinetul directorului şi dus la celula neagră (din capătul parterului, cum intri în celular pe stânga), celulă de pedeapsă fără nici un geam şi nici un fel de aerisire. Din fericire destul de răcoroasă pentru acea vară. Sunt pedepsit cu tăierea raţiei de mâncare, mâncând o dată la trei zile. Dar sunt singur, mă pot ruga şi aştepta. Ce? Desigur un nou miracol. Îmi dau seama că situaţia mea este pe muchie de cuţit. Nu am reuşit să ajung între nebuni, poate am greşit prezentându-i directorului situaţia din camera 106 cu prea multă claritate, ceea ce l-a determinat să înţeleagă că nu sunt nebun. Am obţinut totuşi un rezultat. Întreruperea bătăilor şi schingiuirilor. Dar pentru cât timp?

Mai târziu am aflat că în timp ce eu eram pedepsit, Lazăr Tiberiu a scos în curtea penitenciarului pe Sorin Pintilie şi pe alţi corifei ai reeducării, i-a aranjat în cerc, unul în spatele altuia şi le-a dat ordin să meargă în pas alergător. În acest timp el se afla în mijlocul cercului având în mână două ciomege, iar un alt miliţian Martin Fulop se afla în afara cercului cu un alt ciomag. În timp ce deţinuţii alergau, Lazăr Tiberiu şi Martin Fulop îi loveau cu ciomegele. Bătaia a durat aproape o oră."

Este de la sine înţeles că atitudinea comandantului contrazicea planurile securităţii; drept care nu trecu nici măcar o lună şi el, ca şi ofiţerul politic Iacob Dezideriu, fură schimbaţi şi aduşi în locul lor, comandant, Gheorghiu, şi politic, Avădanei.

" *Când la inspecţia săptămânală nu am mai văzut figura lui Lazăr Tiberiu ci a unui alt bărbat mai mic de statură şi mai întunecat, am înţeles că ceva s-a schimbat şi am avut presimţirea că timpuri grele mă aşteaptă. Am continuat să mă rog lui Iisus, Sfintei Fecioare şi Sfinţilor Nicolae, patronul închişilor, şi Dimitrie Basarabov*" *(p. 49-51).*

"Priveşte cu atenţie şi ascultă " i s-a spus lui Ion Carjă

În loc de introducere la ce urmează a fi comunicat, e potrivit să adăstăm asupra unui amănunt grăitor din propria meditaţie a autorului, menit să explice inexplicabilul din câte va nara: " *Partidul comunist, instaurat prin violenţă în România, a tins şi a izbutit să destrame sistemul social şi reţeaua schimbului interpsihologic uman propriu şi specific poporului român, deteriorând până la temelie structura şi relaţiile sociale elementare dintre indivizi, lăsându-i pe oameni în vid la un moment dat şi, mai mult, a tins şi a izbutit acest regim silnic să năruie şi să calce în picioare valorile şi ideile comune ale oamenilor, înlocuind acel tezaur comun agonisit în secole lungi la rând - tezaur care constituia stâlpul de rezistenţă al societăţii noastre -, cu anarhia, haosul, spaima, nesiguranţa, anxietatea, disperarea şi moartea*" (p. 330). Dacă vreţi, a realizat, pe plan socio-naţional, ceva similar fisurării atomului, noţiune mult mai familiară cunoştinţelor noastre, fisurare ce conduce la modificări de structură. Modificări în structura psihologică umană au adus, drept urmare, şi "reeducările".

Ion Cârja nu le cunoştea încă.

" *Îmi aduc aminte că era o seară întunecoasă*" , scrie el în " **Canalul morţii"** [Bucureşti, Cartea Românească, 1993], "*în jurul orei nouă, şi se dăduse stingerea, când un om din brigada mea a venit la priciul meu de scândură şi mi-a spus că mă caută cineva afară. În spatele barăcii mă aştepta amicul meu. Eram tulburat de curajul lui, pentru că într-adevăr era curaj să îndrăzneşti să mergi seara, de la un dormitor dintr-o baracă, la alt dormitor din altă baracă, în acea perioadă când studenţii reeducaţi dădeau administraţiei note informative despre toate mişcările din interiorul lagărului. Administraţia era deosebit de interesată să afle filiaţiunea prieteniilor.*"

Misteriosul îndrăzneţ constituie el însuşi un capitol al Istoriei Literaturii Române Contemporane, ca şi al celei de Detenţie.

" *Drept orice răspuns la uimirea mea, poetul Ion Caraion mi-a prins*

mâna, m-a îndepărtat de la baraca mea, înspre sârmă unde nu ne putea vedea nimeni, şi mi-a şoptit:

- Priveşte geamurile de la baraca studenţilor. Priveşte cu atenţie şi ascultă.

Am privit într-acolo şi am ascultat. Ferestrele erau acoperite cu pături şi de dinlăuntru veneau sunete de instrumente muzicale: viori, acordeoane, clarinete. Muzica era zgomotoasă, agitată, şi fără nici o consistenţă melodică, capabilă de a o identifica" (p. 331). Cititorul nu se poate regăsi: instrumente muzicale cântând într-un loc de detenţie comunist, destinat politicilor, după ora stingerii? Nu ne mai aflăm într-un penitenciar de execuţie, ca în toate memoriile precedente, ci la Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde regimul de viaţă era complet altul; iar cei doi priveau baraca studenţilor reeducaţi, expediaţi acolo de Eugen Ţurcanu, să-i continue opera.

" *- Nu înţeleg ce se petrece acolo, am zis eu. Mi se pare că am auzit şi ţipete prin sunetul muzicii. Apoi, e ceva neobişnuit ca la această oră să nu se fi culcat oamenii. În timp ce simţeam încă mâna prietenului meu că mă ţinea strâns, deodată mi s-a părut că tremură, ca agitat de un spasm.*

- Acolo se petrec lucruri îngrozitoare cu studenţii, după cum am aflat mai târziu, apucă el să-mi şoptească" (idem).

E regretabilă sărirea evidentă a unui pasaj, probabil cu prilejul tipăririi, neexistând între cele de mai sus legătura dintre cea dintâi propoziţie a ultimei replici şi următoarea. Însă, aceste fraze ce ne-au rămas sunt suficiente pentru a redesena chipul înspăimântat al poetului nu înalt, cu fruntea adâncată spre creştet brăzdată de dungi, cu nas turtit, cu priviri albastre şi încărcate de o teroare fără leac, pe dată luminate de căldură când te aţintea în ochi şi îi plăceai, cu buze chinuite de o frământare permanentă şi parcă inconştientă, cu pielea mult prea albă pentru ca să fi fost semn de sănătate, aşa cum l-am cunoscut după eliberarea din 1964. Frazele sunt suficiente pentru reînvierea lui şi întipărirea pe trăsăturile sale a unui început de groază profetică.

Cei doi fură obligaţi să-şi facă urma pierdută, fiind zăriţi, ca nişte umbre fără identitate, de un gardian ce îi apostrofă, după care porni vânarea lor prin noaptea deasă dintre cabane.

" *A doua zi dimineaţa, când am ieşit pe platou ca să ne încolonăm şi să plecăm la munci, printre oameni se simţea o neobişnuită nelinişte, a cărei natură am descoperit-o foarte repede, în timp ce treceam prin diferitele brigăzi ca să caut câţiva prieteni cu care mă vedeam dimineaţa; în învălmăşeala miilor de oameni, era imposibilă supravegherea, iar la ora când ieşeam, era încă noapte neagră.*

Ceea ce auzeam, în timp ce mă strecuram printre coloane, era aproape aceeaşi întrebare şi aceeaşi confirmare:

- Şi el a fost luat.

Trecând pe lângă brigada inapţilor, unde erau repartizaţi bolnavii, bătrânii şi câţiva elevi mai firavi, m-am simţit prins de braţ şi oprit.

Un învăţător din Ardeal, pe care îl cunoşteam de multă vreme, îmi spuse pe nume. L-am recunoscut numai după voce, deoarece faţa îi era vânătă şi tumefiată într-un asemenea grad, încât era imposibil de recunoscut.

- Ce e cu dumneata, domnule Secui? i-am spus vădit speriat.

Lumina difuză a unui bec de pe un stâlp, dintre aceia care erau aşezaţi din loc în loc prin interiorul lagărului, pentru a se putea controla mişcarea oamenilor în timpul nopţii, făcea şi mai oribilă faţa bărbatului care stătea lângă mine. Când am văzut că din ochii lui au început să curgă lacrimi, drept orice răspuns, mi-am dat seama că îngrijorarea amicului meu de aseară era reală, că mi se dezvăluise o taină, pe care eu, din locul meu, nu aş fi putut-o observa.

În jurul nostru stăteau înghesuiţi mai mulţi oameni şi toţi dădeau din cap, a compasiune şi indignare, dar nici unul nu îndrăznea să-şi exprime adevăratele sentimente. Deodată unul scoase un sâsâit scurt, în semn de atenţie.

Pe lângă noi trecea un tânăr dintre cei etichetaţi cu degradantul epitet de "secătură". Era un student de prin Moldova care, la demascările de la Piteşti, îşi trădase proprii părinţi şi sora cu cumnat cu tot, fiu de preot fiind, şi aici trecea printre matadorii studenţilor reeducaţi, celebru în a bate şi a informa administraţia de stările din interiorul lagărului.

Cu inima mâhnită, m-am reîntors la brigada mea, unde mi s-a spus că fusesem căutat de un avocat, la fel învineţit şi disperat.

(...) În acea seară fuseseră luaţi cam patruzeci de oameni din diferite brigăzi şi trataţi de către studenţi aşa cum îi instruiseră la Piteşti, Eugen Ţurcanu, Pop Alexandru zis Ţalu (corect: Popa Alexandru, zis Ţanu; n. n.) *şi alţi criminali creaţi de Ministerul de Interne*" (p. 333-334).

Autobiograful, culegând de peste tot amănunte în legătură cu cele întâmplate în noaptea precedentă, a putut rescrie întregul scenariu al patimii.

" *În fiecare dormitor de brigadă se prezenta plantonul lagărului, fostul căpitan Nicodim Lazăr, sau primul brigadier, Cojocaru, sau Neagu, sau brigadierii Grama, Bogdănescu, sau un alt brigadier de încredere al administraţiei şi comunica persoanei în cauză că este chemat la birou. Aici omul nu ajungea să se întâlnească cu vreun reprezentant al administraţiei cum i se spusese, ci era luat în primire de unul din grupul studenţilor, pe care nu-l cunoştea şi care îi spunea că, din ordinul dlui lt. Chirion, să-l urmeze. Era dus la una din brigăzile studenţilor, care, la început, purtau o literă alfabetică, iar acuma, fatala denumire de brigăzile 13 şi 14.*

La începutul şedinţei a fost de faţă şi Chirion. Oamenii erau puşi să şadă în şir pe un prici, de pe care se luaseră păturile şi se întinseseră la ferestre. Erau cuprinşi de o uşoară panică când erau aduşi spre brigada studenţilor, deoarece se cunoşteau anumite lucruri misterioase ce s-ar petrece aici; dar mai ştiau că acestea nu se petrec decât între studenţi şi când l-au văzut pe Chirion acolo, aproape că s-au liniştit. Se mai întâmpla ca administraţia să facă unele comunicări deţinuţilor, adunându-i într-o anumită baracă.

Alături de Chirion se mai aflau fiorosul Bogdănescu, un student întârziat, fost căpitan în armată şi apoi deblocat; apoi medicul lagărului, unul dintre cei patru, dr. Eugen Suroiu, băiatul unui fost ofiţer de aviaţie din Blaj, fost coleg de medicină cu mine la Sibiu şi încadrat în acelaşi lot cu mine (Liga Apuseană a Moţilor), precum şi încă vreo câţiva studenţi, cunoscuţi în lagăr, brigadieri sau pontatori (Coriolan Gherman, Vasile Marian, Gh. Marian-Timişoara, Grama, Enăchescu, Bordeianu, Văcariu etc.).

Ofiţerul politic, în câteva cuvinte, a vorbit despre zvonurile care circulă printre deţinuţi, privitoare la iminenţa începerii unui război, şi despre agitaţia oamenilor, care văd în această eventualitate o slăbire a protectoarei mult slăvite, URSS; a mai vorbit apoi despre încetinirea ritmului de muncă şi slăbirea disciplinei interioare, precum şi despre contactele cu civilii, pe care unii deţinuţi la fac împotriva tuturor dispoziţiunilor. La urmă, a mai adăugat ceva referitor la cei ce conduc lăuntric aceste opinii şi acţiuni.

Dintre cei de faţă, nici unul dintre ei nu era dintre persoanele de mâna întâi în lagăr, apoi nu erau nici dintre aceia care să fi încercat să se opună unor dispoziţiuni ale administraţiei şi, la muncă, erau conştiincioşi, atât cât le îngăduiau puterile slăbite.

La un moment dat Chirion s-a retras şi a luat Bogdănescu cuvântul, repetând cam aceleaşi lucruri ca şi Chirion. Dar puţin câte puţin, Bogdănescu a început să aducă acuzaţii persoanelor de faţă, fiind bine informat despre viaţa lor. Oamenii au început să se neliniştească de această întorsătură a lucrurilor, prevăzând că ceea ce se petrece era mai grav decât îşi închipuiseră.

Brigadierul Subţirică, care nu era student, dar colabora strâns cu studenţii reeducaţi şi administraţia, a intervenit şi el, acuzându-i pe oamenii din brigada lui aduşi la consfătuire. Cu aceasta, atmosfera s-a înveninat şi mai mult, pe măsura în care cei de pe margini, înţeleşi cu primii, au început să arunce şi ei câte o vorbă în sarcina cutăruia sau cutăruia. Unii au încercat să se apere. Această reacţie naturală parcă a aruncat paie pe foc. Bogdănescu s-a ridicat deodată şi le-a cerut, nici mai mult nici mai puţin, decât să demaşte pe toţi acei care instigă, sabotează, urăsc regimul şi aşteaptă pe americani.

Adaug, pentru înţelegerea celor ce urmează, că la Canal studenţii ataşaţi administraţiei nu au întreprins o acţiune asemănătoare celei de la Piteşti, în sensul de a se ocupa de demascări propriu-zise, ci şi-au canalizat toată ingeniozitatea şi forţele, neprecupeţind nici propria lor sănătate, pentru a ridica la maximum randamentul de muncă al deţinuţilor. Aceasta constituia un atentat împotriva vieţii multora dintre noi. Cei ce nu-şi îndeplineau norma (după ce studenţii le urcaseră exagerat de mult) - ceea ce era aproape imposibil de realizat chiar pentru un muncitor civil - trebuiau să suporte grave consecinţe: tăierea dreptului la pachetul lunar sau a vorbitorului. Fiind alimentaţi sub orice limită condiţională pentru muncile faraonice la care eram supuşi, micul adaus dintr-un pachet cu alimente consistente ajuta enorm în acea perioadă la menţinerea organismului şi constituia însăşi baza rezistenţei noastre fizice. Pe lângă aceasta, se mai adăuga şi menţinerea relaţiilor cu familia care, în felul acesta, ştia unde te afli şi avea oarecare linişte. Neîndeplinirea normei aducea o mulţime de complicaţii şi suferinţe, care se răsfrângeau cu aceeaşi intensitate atât asupra deţinutului, cât şi asupra familiei sale. Numai noi, cei mai tineri, împlineam norma şi numai arareori; necum cei mai în vârstă sau cei bolnavi.

Aceasta era pricipala crimă pe care aceste unelte ale administraţiei, recrutate dintre studenţi, au comis-o la Canal şi aceasta e destul de mare, dacă ne gândim că au murit zeci şi sute de oameni, ca urmare a eforturilor supraomeneşti la care fuseseră împinşi de acei zeloşi înnebuniţi, în urma

unui regim de schilodire a minţii şi caracterelor lor. Toţi aceia care au murit, au închis ochii tumefiaţi şi diformi, cu stigmatele respingătoare ale edemului foamei.

Deoarece nimeni dintre cei vizaţi nu a răspuns somaţiilor ticăloase ale acelei brute, care era Bogdănescu, acesta a început să se agite, să înjure şi a năvălit cu pumnii în primul om care era lângă el, un biet general bătrân, care, de spaimă, a leşinat după primele lovituri primite. La acest semnal, cei aproape optzeci de deţinuţi-reeducaţi câţi erau în dormitorul respectiv s-au dezlănţuit cu aceeaşi furie asupra celorlalţi oameni aduşi aici. Pentru a nu se auzi afară ţipetele celor loviţi, o parte din studenţi au trecut, în aceeaşi clipă, la zăngănirea instrumentelor muzicale.

Doctorul Suroiu avea misiunea de a da primele ajutoare, în cazul că vreuna din victime ar fi suferit vreun şoc mai grav, din care să nu-şi poată reveni.

Loviturile şi înjurăturile cele mai triviale au ţinut jumătate de oră cel puţin, în care timp nenorocitele victime au trăit clipe de disperare şi de suferinţe indescriptibile.

Am avut ocazia să vorbesc cu foarte mulţi dintre ei şi, ca o notă comună, la toţi revenea aceeaşi caracterizare a acestor clipe: "Asaltul studenţilor peste noi ni s-a părut o glumă de prost gust la început, pentru că noi toţi puteam să le fim părinţi. Şi între noi erau unii care aveau nepoţi aici sau cunoscuţi din familie. După ce am primit pumni în capete şi lovituri de bocanci în spate sau piept, peste minţile noastre a coborât ca o negură şi ne-am adâncit într-un coşmar pe care nu-l credeam posibil, chiar sub proba acelei realităţi crude, acesta fiind probabil motivul că aproape nici unul dintre noi nu s-a văitat, urlat sau să-şi fi manifestat groaza în alte forme zgomotoase. Şocul moral fusese desăvârşit şi efectul urmărit realizat în întregime."

Aceasta fusese a doua bătaie la baraca studenţilor proveniţi de la Piteşti şi fusese cunoscută de toată lumea; de altfel, aceasta era şi intenţia administraţiei. Prima bătaie se petrecuse cu două-trei săptămâni mai înainte şi fusese regizată cu un număr mai mic de oameni. Aceştia fuseseră aproape toţi informatorii administraţiei, care căzuseră în dizgraţie sau pur şi simplu au fost lăsaţi deoparte, ca nemaifiind utili. Din această cauză, prima serie de bătuţi a păstrat taina şi numai unul sau doi dintre cei vreo 16 au făcut unele indiscreţii, care însă nu au fost crezute, avându-se în vedere de la cine veneau.

Multă vreme peste oameni a plutit ca o pasăre sinistră isprava studenţilor bătăuşi şi nimeni nu mai adormea de acum aşa de repede seara, tulburat de posibilitatea repetării pe piele proprie a ceea ce se petrecuse cu ceilalţi. Nimeni nu era sigur că nu avea şi el vreo notă informativă la administraţie, de pe urma căreia să aibă de suferit aceleaşi consecinţe.

Aceste acţiuni ale brigăzilor de şoc studenţeşti, în care se cuprindeau circa 250 de tineri universitari, în afară de alţii, încă vreo 150 de studenţi şi elevi, răspândiţi prin absolut toate celelalte brigăzi, au continuat cu aceeaşi violenţă până în primăvara anului 1953. Odată cu moartea lui Stalin, au încetat bătaia şi crimele în închisoare în mod miraculos" (p. 235-239).

Citatele finale din **Fragmentarium** vor reveni asupra acestor bătăi la care

studenţii "reeducaţi" îi supuneau pe lăgărişti (în premieră în cadrul volumului de faţă), ele oferind cititorului un caz dintre cele mai grave: nepotul care-şi tortura unchiul. Până să ajungem la ele, mai rămânem în compania lui Ion Cârja şi a expunerii sale limpezi şi modeste, să aflăm cum a murit cel dintâi mare luptător naţionalist român, în câteva pagini de autentic roman, cu dialog firesc şi cald, în clasicitatea lui. Descrierea acestei morţi zguduitoare apare în mai toate cărţile ce tratează despre reeducări; nu ne-am oprit asupra ei încă, pentru că întotdeauna o povesteşte careva care n-a fost rob la Canal, ci doar a auzit despre cele petrecute acolo, pe când scriitorul de faţă l-a cunoscut personal pe martir, pe când 'lucra' coechipier cu 'studenţii'.

"*Era o dimineaţă senină de vară şi lagărul părea pustiu. (...)*

Mânam o pereche de căluţi roibi, focoşi, spre temelia unei barăci când, deodată, în faţa mea a apărut un om bine închegat, pe timpuri, probabil, robust; acum era slăbit, roşcovan, pe cap purtând o pălărioară verde, conică, cu şnur împrejur, una dintre acele pălării pe care o poartă în ţară pădurarii şi conducătorii silvici.

- Opreşte, tinere, zise omul, ridicându-şi mâna în faţa cailor.

Apoi a continuat cu voce blândă, cu timbru plăcut, lucru surprinzător în lagăre, unde oamenii se abrutizează şi, inconştient, vorba lor devine aspră:

- Căruţa aceasta merge la cuptorul de var, îmi zise omul. Ia- o pe după bucătărie, îmi mai zise el.

Eu ţineam încă strâns hăţurile cailor şi mă uitam la acest om. Cunoşteam pe toţi cei care lucrau în interior, la construcţii, întâi că aproape toţi erau ţărani din Munţii Apuseni şi, al doilea, lucram la corvezi cu ei de peste un an. Pe acesta încă nu-l văzusem. La studenţi, erau doi sau trei oameni mai vârstnici, pe care îi cunoşteam de asemenea, însă pe acesta nu-l ştiam.

- La ce brigadă eşti dumnata?, l-am întrebat eu.

- La studenţi, răspunse omul şi se apropie de mine.

În ochii lui am văzut deodată o suferinţă frântă, pe care a vroit să o acopere instinctiv cu pleoapele pe care şi le strânsese ceva mai tare, dar nu a reuşit să-i şteargă urma."

Atari surprinderi ale comportamentului nonverbal al unui personaj, cu încărcătura lui semnificantă, constituie mai rare apariţii în memorialistica cercetată, iar ele sunt printre elementele ce ar apropia-o de literatura propriu-zisă.

"*Şi-a întins mâna şi şi-a spus numele:*

- Sunt doctorul Simionescu.

Ştiam de mai mult timp că doctorul Simionescu fusese adus în lagărul nostru, dar încă nu-l întâlnisem. La început fusese repartizat la o brigadă care muncea la săpături, după cum fusesem informat.

- Sunt de o săptămână în această brigadă. Ofiţerul politic mi-a spus că aici mi-e locul, între tinerii cărora noi bătrânii le- am făcut o educaţie politică greşită.

În câteva cuvinte, doctorul Simionescu mi-a mărturisit tragedia. Câteva nume de cunoştinţe comune din lagăr ne-au stabilit încrederea imediat.

- Simt că voi înnebuni. Mi se fac cele mai îngrozitoare şicane şi, în

fiecare seară, sunt obligat să ascult insultele care se aduc generaţiei mele, fără dreptul de a o apăra. Mai mult, sunt bruscat cu violenţă şi pe şantier înadins mi se dau să execut munci de salahor care la vârsta şi posibilităţile mele fizice, constituie adevărate suplicii."

Aceste torturi verbale mi se par cu atât mai greu de suportat cu cât doctorul se adresase, în calitatea sa de om politic, cu preferinţă generaţiei tinere, socotind că prin ea va schimba faţa ţării şi pe ea o va determina să-şi ia în mâini propria soartă. Prin întreaga sa activitate, ca practician al medicinei şi ca educator, el îşi jertfise acestei generaţii tot ce avea mai bun în gândire şi simţire, iar ea, formată în spiritul cugetării lui, ca şi a celorlalţi conducători numiţi mai departe, se întorcea împotriva părinţilor ei spirituali cu o înverşunare criminală, după cum se va vedea curând, ea fiind desemnată, de Securitate, să-i provoace moartea.

" *- Mai terminaţi cu vorba acolo, bandiţilor, strigă la noi un băieţandru pe care îl cunoşteam din văzute; era unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai locotenentului politic Chirion, o adevărată fiară.*

Doctorul Simionescu s-a îndepărtat de căruţă, s-a uitat la copitele căluţilor care s-au proptit puternic ca să pornească căruţa, şi ochii lui mi-au întâlnit iarăşi privirile. Sub tristeţea care îl umbrea, am simţit vibrarea unui suflet cald, generos, a unui apostol subordonat unei mari credinţe, pe care prin ştiinţa şi vocaţia lui naţională o închinase fără rezervă neamului nostru. În acea clipă nu-mi închipuiam că aceasta a fost şi prima şi ultima mea întâlnire cu doctorul Simionescu.

Nu au trecut nici două săptămâni când, într-o dimineaţă la ora şase, când venise schimbul la cariera Canara, unde brigada noastră lucra peste noapte, ne-a adus vestea grozavă a uciderii doctorului Simionescu. Uciderea unui om într-un lagăr produce o adâncă depresiune morală asupra oamenilor. Parcă toţi se cufundă în interiorul lui, le piere glasul şi în ochii lor întâlneşti numai pustiu. Conştiinţa unui sfârşit asemănător posibil pentru fiecare este atât de covârşitoare încât nimeni nu mai îndrăzneşte să-şi fixeze nici cel puţin speranţa promiţătoare pentru a doua zi. Aşa au arătat fraţii noştri când au păşit pe şantierul Canara în acea dimineaţă când ni s-a adus vestea înfricoşă-toare, şi aşa am plecat noi spre lagăr, învăluiţi în zăbranicul mortuar al unui destin blestemat, căruia nu puteam să ne împotrivim cu nimic.

Din ceea ce am aflat atunci imediat şi din ceea ce am aflat mai târziu, când unii dintre studenţii reeducaţi şi-au revenit din rătăciri (ei fiind atunci la locul scenei), moartea doctorului Simionescu, unul dintre cei trei şefi ai generaţiei anului 1922 (ceilalţi doi au fost Corneliu Zelea Codreanu şi dr. Dănulescu) s-a petrecut astfel:

Brigada de studenţi lucra la construcţii la Taşaul. Pe marginea lacului, se construia un aşa numit Grup Social de clădiri. Şantierul era împrejmuit cu sârmă ghimpată şi, în afară de soldaţii de securitate postaţi la cele patru colţuri ale patrulaterului şantierului, mai erau şi soldaţi intermediari care nu aveau şi posturi fixe, putându-se mişca pe traseul pe care îl păzeau. Construcţiile erau în diferite stadii de lucru. Doctorul Simionescu lucra în interiorul unui pavilion, unde trebuia să ducă materialele, ca mortar, cărămidă, ipsos, apă etc., la studenţii care lucrau pe schele. Seara avusese loc în brigada studenţilor o şedinţă de prelucrare a doctorului Simionescu, pe care Bogdănescu, acea lighioană în formă de om, căuta

să-l oblige să recunoască existenţa unui plan premeditat la luptătorii naţionalişti români, conform căruia aceşti oameni intenţionau să sădească în sufletele tineretului idei criminale de intoleranţă faţă de alte naţionalităţi, de ură semită, atitudini antimuncitoreşti, antisovietice, antiştiinţifice, antiprogresiste etc. Se pare că şedinţa a fost extrem de agitată şi că doctorul Simionescu a fost maltratat mai rău ca în orice altă seară precedentă. Dimineaţa, când a ieşit la lucru, ni s-a spus că doctorul Simionescu părea transfigurat, extrem de obosit, - fusese ţinut la "judecată" până la ora 3 dimineaţa - şi, aparent, incapabil să se autocontroleze. Incontestabil, suferise un şoc moral care îl deconcertase într-un anumit grad.

Câţiva studenţi din grupa de lucru, care erau cei mai înrăiţi şi aveau bogate caziere infamante de la Piteşti, Târgşor sau chiar Peninsula, au continuat neslăbit cu terorizarea morală a doctorului. De altfel, aceasta era una dintre metodele obişnuite în lucrarea de reeducare a unei persoane. Trebuia să se ţină de capul lui în toate chipurile, să-i creeze obsesii de culpabilitate şi complexe multiple, încât omul să fie condus singur spre disperare. Când ajungea aici, nu mai avea decât două soluţii în faţă: ori să capituleze în faţa siluitorilor morali, şi atunci urma să recunoască drept adevărate toate acuzaţiile criminale care i se aduceau şi, inevitabil, trebuia să se ataşeze şi el la banda reeducatorilor, ori, a doua soluţie, să se sinucidă. Când eram în închisori, nu aveam la îndemână a doua soluţie, întrucât nu aveam nici mijloacele fizice de a ne curma viaţa (lamă, funie etc.), şi nici prilejul să ieşim în sârme. Or, la Canal, şi în toate lagărele, aveam toate aceste posibilităţi. În plus, studenţii reeducaţi şi administraţia, care le stătea în spate cu inspiraţia şi uneltele, îşi lărgiseră considerabil câmpul de aplicaţiune al crimei.

Doctorul Ion Simionescu, despre care oameni din oraşul lui şi distinşi bărbaţi din generaţia sa vorbeau numai cu superlative când se discuta asupra caracterului său, asupra capacităţii sale ştiinţifice, asupra calităţilor sale cetăţeneşti, etice şi creştine, ca să nu mai cuprindem şi patriotismul şi umanitarismul său proverbial, nu putea să ajungă la prima soluţie sub nici o formă. Era prea ancorat în valori înalte, pe care le cultivase o viaţă întreagă, cu ardoare şi deplină convingere. De acest lucru erau conştienţi şi ofiţerii politici, şi studenţii care îl aveau în grijă. Dar, chiar pentru acest motiv, în plus, pentru că doctorul Simionescu în baza credinţei sale creştine, adânc săditä în fiinţa lui, nu ar fi putut admite sinuciderea, grupul criminal trebuia să-l aducă la acest punct sau să săvârşească ei înşişi crima.

În acea zi caldă de vară, când soldaţii picoteau în posturi sub dogoarea soarelui dobrogean, în apropierea prânzului, mai degrabă ca de obicei, a sosit ofiţerul politic pe şantier şi cu el un alt ofiţer, din comanda batalionului de securitate. Garda a fost schimbată neîntârziat, şi apoi totul a revenit la normal. În schimb, în clădirea înaltă, unde se afla grupul în care lucra doctorul Simionescu, studenţii îl hărţuiau în continuu pe acesta, mai mult ca oricând. Tot timpul i se aruncau tot felul de reproşuri, folosindu-se cel mai trivial limbaj, se zvârlea în el cu bucăţi de cărămidă, de mortar uscat, bucăţele de lemn sau capete de scândură. Doctorul Simionescu îşi vedea de lucru. Ochii îi înotau în lacrimi. Se ştia singur, absolut singur între aceşti mici monştri, transformaţi astfel de mârşava

mână criminală a partidului comunist. Cum nu ar fi vrut el să-i avertizeze tot timpul despre căderea lor şi primejdiosul laţ în care căzuseră!

Nu am reuşit să aflu decât două sau trei nume de-ale studenţilor care erau în grupa de tortură. Din nenorocire şi pe acestea le-am uitat, reamintindu-mi doar de unul dintre aceste nume, Ioan Olteanu, fost normalist la Tg. Mureş, care după ce a dat diferenţa de liceu, s-a înscris la Universitatea din Cluj. Chiar după ce studenţii supravieţuitori şi-au revenit, se fereau să amintească numele acelora dintre ei care săvârşiseră acte prea mârşave."

Această remarcă din urmă simt nevoia să fi fost comentată. Este vorba de o temere continuată, după condamnarea principalului lot de criminali, temere de răzbunarea celor rămaşi în viaţă? Este vorba despre o delicată decenţă în a rosti numele unor inşi care, şi aşa, îşi încărcaseră conştiinţele cu prea negre torturi? Este vorba despre frica unor indivizi care nici ei nu fuseseră lăsaţi de o parte, când sosise cazul compromiterii tuturora, şi ce se ştiau, la rândul lor, vulnerabili, din punct de vedere moral, deci adoptaseră tăcerea, din spirit de autoapărare, cruţarea acelora putând să le divulge propriile scăderi? Ori este, în baza trăirilor paradoxale menţionate anterior, un caz de colaborare cu călăii tăi? Sau, poate, cu splendidă trăire creştină, este dovada iertării şi a nejudecării crimelor şi a criminalilor?

"*La un moment dat, văzând studenţii că dr. Simionescu nu reacţionează cum ar fi dorit ei, unul a agăţat o funie de o grindă pe unde trebuia să treacă doctorul cu materialele. Prima oară doctorul Simionescu a trecut pe sub ea, părând că nu o observă. Studenţii au început să-l ridiculizeze imediat.*

- Ce, te faci că nu vezi funia, banditule? a zis unul.

- Este pentru tine, porcule, a adăugat altul. Nu meriţi altceva, după nenorocirile pe care le-ai adus poporului român în 25 de ani de beznă.

- De ce nu-ţi bagi gâtul în laţ, dacă eşti om de onoare? spuse un altul. Atunci te-am crede că eşti om de atitudine. Dar ţi-e frică că te doare, banditule!

Aceste atacuri verbale, murdare şi scandaloase, nu au putut să nu-i atingă cele mai intime adâncuri ale sufletului acestui om nobil şi onest, care era profund conştient că întreaga sa viaţă nu a căutat să facă altceva decât să fie util societăţii şi să aline suferinţele oamenilor.

Unul dintre acei studenţi, dintre aceia care uciseseră şi la Piteşti, s-a apropiat cu îndrăzneală de dr. Simionescu, când acesta se nimerise din nou lângă laţul funiei care atârna deasupra unor dulapi şi, când doctorul s-a apropiat, i-a dat un ghiont încât acesta a scăpat din mână găleţile cu mortar şi a simulat că îi pune laţul de gât. Nu se poate şti dacă gestul acestuia ar fi mers până la capăt, adică să-l ştranguleze pe Simionescu. Schimbarea gărzii mai degrabă cu câtva şi apariţia celor doi ofiţeri de care am amintit pledează însă pentru premeditarea crimei.

Doctorul Simionescu când a văzut intenţia criminală a acestora, pentru că imediat s-au mai alăturat primului şi alţi tineri, cutremurat de groază, a năvălit pe una dintre uşile care i-a fost mai aproape şi a ieşit afară. Neştiind ce să facă în prima clipă, unde să meargă şi cui să se adreseze - desigur, el se gândea la un reprezentant înarmat sau oficial al lagărului, nici într-un caz la brigadierul Bogdănescu -, s-a îndepărtat în

fugă spre sârme unde erau soldaţii de pază. Era evident că omul era disperat, că fuge de o ameninţare serioasă, mai cu seamă că în timpul acesta ţipa ca să fie salvat. Mi s-a relatat că doctorul Simionescu striga după ajutor.

Nici nu a apucat să se apropie până la limita de cinci metri de sârme, care nu putea fi depăşită, fără riscul de a fi împuşcat, că un soldat din afara sârmelor a şi tras în doctorul Simionescu câteva focuri de armă care l-au ucis fulgerător. Soldatul se pare că nici nu l-a somat reglementar înainte de a-l ucide.

Crima, a cărei victimă a fost doctorul Simionescu, a fost cu siguranţă plănuită. Prin orice mijloace el trebuia ucis. Cum s- au mai petrecut şi alte crime în acest lagăr sau în altele, s-a putut constata că oricând o persoană exercita o prea mare influenţă prin prestigiul său în jur, în baza represiunii crunte împotriva tuturor forţelor polarizante, organele de securitate au fost radicale. Zona de preavizare de 5 metri până la sârme era valabilă numai pentru cazul că un deţinut ar fi încercat să se apropie pe furiş de sârme, dar nu ţipând şi apoi, unde mai pui, că era şi ziua amiaza mare.

Prin moartea doctorului Ion Simionescu din Turnu-Măgurele, generaţia luptătoare naţionalistă din ţară a pierdut o forţă de cea mai înaltă factură, a pierdut un bărbat luminat de principiile unui larg umanitarism, un cetăţean integru şi un medic a cărui mână binefăcătore nu va putea să fie uitată de mii de foşti suferinzi din partea inferioară a Munteniei, din răsăritul Oltului" (p. 355-360).

Constantin Cezianu aduce o mărturie îndoielnică

În memoriile sale de temniţă, intitulate: **Salvat din infern** [traducere din limba franceză de Maria Alexe; Bucureşti; Humanitas; 1992], Constantin Cezianu, fostul director de cabinet al ministrului de externe Petrescu Comnen, izbutind, după a doua sa petrecere în temniţele comuniste, să plece în Franţa, la intervenţia Preşedintelui acestei ţări, Generalul De Gaulle, în memoriile sale, spuneam, redactate pe malurile Senei, autorul afirmă că nu şi-a îngăduit " *nici o fantezie, nici o exagerare, nici o dramatizare a faptelor",* ci s-a oprit la "*a descrie ceea ce am trăit, ceea ce am văzut şi, numai în cazul "studenţilor de la Piteşti", ceea ce mi-au relatat numeroşi martori a căror bună-credinţă nu poate fi pusă la îndoială*" (p. 10). Revine asupra acestei îndatoriri a cinstei şi insistă că, " *în ce-i priveşte pe "studenţii de la Piteşti", nu am fost niciodată în preajma lor*" . Deşi sosirea lor la Peninsula - Canal - îi precedase propria venire acolo doar cu vreo două zile. *"I-am cunoscut numai de la cei care stătuseră în aceeaşi celulă sau în aceeaşi baracă cu ei. Camarazii mi-au relatat ce au avut de îndurat din cauza lor. Prin urmare, nu este vorba aici de o mărturie a mea, ci de mărturiile pe care mi le-au făcut o parte dintre deţinuţii politici, mărturii ce concordă între ele şi a căror autenticitate nu poate fi pusă la îndoială. Aş fi putut nici să nu scriu acest capitol*" (p. 289), constată, în acord cu determinarea sa de a nu declara cititorilor decât ceea ce a văzut şi trăit personal. Se putea abţine a o face, cu atât mai mult cu cât despre 'fenomen' s-a publicat " *o carte foarte bună*". *S* e referă la D. Baco, *Piteşti* [Editura Artes Graficas Benzal, Madrid] . Rostul intervenţiei sale stă în aceea că lucrarea

respectivă a fost scrisă " *în limba română*"*;* de unde deducem rolul de dezvăluire în faţa Occidentului jucat de decizia sa de a- şi redacta amintirile în franceză: suplinea prin ele, în privinţa deconspirării ororilor din reeducări, un text ce-l satisfăcuse, dar la care apusenii n-aveau acces. Un alt motiv al lui consta în dificultatea găsirii volumului lui D. Bacu. şi a mai fost îndemnat, mai ales, de faptul că " "*studenţii de la Piteşti*" *au constituit un fenomen foarte curios şi specific, fenomen ce a avut repercusiuni grave pentru deţinuţii politici care au avut contact cu el*" (idem). Aşadar, " *chiar dacă risc să fiu incomplet*" , îşi asumă memorialistul reluarea unor povestiri străine, el porneşte la sintetizarea celor ce reţine din relatările ascultate.

Din păcate, Constantin Cezianu, cu toată bunăvoinţa sa, nu era conştient că îi lipseau multe verigi ale istoriei reeducărilor. De pildă, ignora tentativa lui Alexandru Bogdanovici de a le instaura la Suceava. În schimb, pomeneşte ceva mai puţin cunoscut: unii studenţi, acolo, " *au fost convocaţi individual pentru a fi anchetaţi de ofiţerul politic al închisorii şi de adjunctul acestuia. Era vorba de testarea acestor oameni, pentru a li se cunoaşte slăbiciunile, tăria de caracter, tentaţiile, pentru a se şti ce se putea spera sau nu de la ei, ce se putea obţine*" (p. 290). Octavian Voinea menţionează atare ispitire; Gheorghe Calciu, de asemenea; dar nu la Suceava. De bună seamă, procedeul a fost generalizat în mai mult locuri de detenţie, înainte de lansarea focului verde pentru începerea demascărilor. Apoi, ei fură expediaţi la Piteşti, unde " *au fost* "*reeducaţi*" *de ofiţerul politic şi, pare-se, şi de mai mulţi ofiţeri superiori de la Ministerul de interne din Bucureşti. Nu ştiu în ce anume consta* "*reeducarea*"*, căci nici unul n-a îndrăznit să dezvăluie vreodată*"*.* Dacă el greşeşte socotind că acel grup iniţial era compus din " *condamnaţi pe viaţă*" şi cu " *pedepse grele"* , pe când, în realitate, ei aveau pedepse mici, cu câteva excepţii, deoarece erau selecţionaţi dintre tinerii fără experienţă politică, cred că intuieşte adevărul selectării lor pe criterii psihologice: " *adecvaţi scopurilor lor, oameni în stare de orice, detestând lumea întreagă şi în care amestecul de cruzime, sadism şi dorinţă de a domina făcea din ei adevărate bestii"* (idem). Şeful reeducărilor este corect desemnat în persoana lui Ţurcanu; în schimb, când vine vorba despre adjuncţii săi, alături de Bogdanovici şi de Titus Leonida, este citat un oarecare Dorneanu. Acest nume va reapare mereu, lăsând chiar impresia că importanţa lui în reeducări trece pe primul plan.

Despre el aflăm - culmea! - o întreagă poveste, adusă din copilărie până în perioada reeducărilor, înfloritã cu drama şi înduioşarea necesară, cu amănunte asupra formării şi familiei sale. " *Era student (dacă nu mă înşeală memoria, la medicină) şi fusese legionar fanatic*" (p. 295). Fiul unui preot transilvănean şi educat de acesta cu dragoste în duh naţionalist, creat ca un copil bun, respectuos, patriot, în mod firesc se orientă către legiune, participând la evenimentele din timpul guvernării generalului Antonescu, arestat, când începură reeducările avea un stagiu vechi de opt ani în temniţe. " *A devenit un alt om. Îşi ura tatăl, îl blestema, îl hulea pe Dumnezeu, detesta mai ales preoţii, cărora le rezerva cele mai mari umilinţe, spunea orori despre mama lui şi, bineînţeles, îi obliga pe cei pe care îi tortura să spună la fel despre mamele lor*" (idem). Autorul îşi pune tot felul de întrebări psihologice în legătură cu transformarea lui Dorneanu,

total inconştient că acest mare şef al reeducărilor era o invenţie (dealtfel, trebuie ştiut că nici un vechi deţinut legionar, moştenit dintre condamnaţii lui Antonescu, n-a participat la reeducări, mai ales în conducerea lor).

Or, Dorneanu a existat. A fost şi el în focurile reeducărilor, dar prea puţin. Abia de este menţionat o singură dată, într-o singură carte. Nici vorbă să fi ocupat un loc preponderent în acţiune sau nici vorbă să fie acelaşi personaj. Mă întreb ce confuzie să stea la originea strecurării acestei greşeli privitoare la conducerea reeducărilor. Nu cred să poate fi alta decât că - aşa cum afirmă unul dintre memorialişti -, Eugen Ţurcanu era dornean şi că, pesemne, în povestirile ascultate de Cezianu, acest epitet revenea frecvent, făcându-l să creadă că avea de-a face cu un individ autentic, altul decât Eugen Ţurcanu (" *aceşti patru oameni (...) erau stăpânii absoluţi...; Ţurcanu şi cei trei consilieri ai lui...*" etc.).

Amestecând informaţiile, Constantin Cezianu presupune că pretutindeni unde s-au desfăşurat reeducările, victime au fost deţinuţi politici obişnuiţi, de toate vârstele şi profesiile (ceea ce s-a petrecut doar la Gherla), iar călăi numai studenţi (or, nici la Piteşti, aceştia nu au fost singurii gâzi; printre ei s-au numărat şi elevi şi alte categorii sociale). Mai bănuieşte o 'metodă' ce n-are nici o legătură cu realitatea: " *în celulă erau aduşi (...) numai câte doi sau trei deţinuţi: un preot, un liber profesionist, un student etc.; întotdeauna intelectuali*" (p. 297). 'Comitetele de cameră' sunt numite de autor "tribunal". El discută despre 'procese' intentate victimelor de către grupul de comandă; presupune că cele dintâi aveau dreptul la apărare, la un avocat din oficiu, că interveneau martori citaţi, că exista un rechizitoriu al 'procurorului', că delincventul încheia procedura prin a se autoacuza. Pomeneşte chiar şi de un proces al lui Hristos! Iar, " *pour la bonne bouche"* , vede aducând sfârşitul reeducărilor persoana soţiei doctorului Simionescu, abia citat de mine. La descoperirea morţii bărbatului ei, atâtea demersuri oficiale a făcut încât a stârnit valul de anchete ce a condus la sistarea fenomenului...!!! E ca şi când Constantin Cezianu nici prin preajma sistemului penitenciar comunist n-ar fi trecut, dacă poate afirma că un biet om supus regimului ar fi avut ponderea necesară declanşării unui mecanism imposibil, de străpungere a reţelei de torturi cum erau acelea despre care vorbesc. Şi, totuşi, a avut de suferit în două rânduri prin locurile de detenţie ale partidului. De unde se vede că înţelegerea a ceea ce suferă omul nu este accesibilă oricui.

Atare prezentare a reeducărilor, n-are alt merit decât acela al ficţiunii - şi ea de calitate îndoielnică şi dulceagă -, lipsită de celelalte dotări ce ar trebui să însoţească o lucrare din domeniul imaginarului şi copleşită de culpa de a prezenta roadele închipuirii drept document. În loc de a fi utilă cauzei aducerii adevărului la lumină, în vederea atenţionării contemporanilor şi a viitorimii asupra grozăviilor săvârşite, scurta interpolare la care mă refer este de-a dreptul dăunătoare istoriei, fie şi literare.

Catedrala lui Virgil Maxim

A pătrunde în trecutul lui Virgil Maxim prin mijlocirea memoriilor sale seamănă cu a te strecura cu sfială printre coloanele masive ale unei catedrale, simţindu-te treptat cotropit de un sentiment de răceală inerent

unor atari clădiri înălţate ca un strigăt împietrit către un Dumnezeu tot mai abscons cu cât rugăciunea urcă mai sus, în înălţimi fără de sfârşit înecate în umbre dense până la beznă. Dealtfel, titlul celor două volume intrigă prin aparentul paradox inclus: " **Imn pentru crucea purtată"** [Timişoara, Editura Gordian; 1997]; există în el un triumf sfidător - acel "imn"... - care, desigur, mulţumeşte divinităţii pentru dreptul la o cruce personală, ca şi pentru tăria de a nu fi căzut sub povara ei, însă, în acelaşi timp, respiră un aer de exultare neobişnuit pentru smerenia creştinului de rând.

Este adevărat că Virgil Maxim nu a fost un creştin ca tot altul, ci unul ieşit din comun prin formarea sa profundă teologică, ce reiese din cele citate în continuare, ca şi prin acceptul hristic al încercărilor la care era supus.

" *Fiecare om este rânduit în Planul Divin cu o anumită chemare. Pentru aceasta, Dumnezeu îl investeşte cu anumite daruri sufleteşti şi trupeşti în chip potenţial de la naştere, lăsându-i libertatea şi creindu-i prilejuri să şi le cultive şi să le desăvârşească, în vederea împlinirii chemării pe care trebuie să o intuiască şi să facă din ea un act de mărturisire spre mântuirea lui. Dacă abdică de la chemarea slujirii lui Dumnezeu, darurile vor intra în robia celui viclean şi va fi pierdut prin ele. Fiecare om are un dar specific, care nu este greu de sesizat, prin care se poate mântui, dacă îl pune în slujba lui Dumnezeu, în conlucrare harică. Să racordeze voia personală la voia Divină: Vreau să mă mântuiesc! / Vreau să mă mântuiesc!*

(...) Obişnuinţa de a fi permanent în comuniune directă cu Hristos îţi dă şi conştiinţa integrării tale în Planul Divin, prin înţelegerea actelor pe care le săvârşeşti.

(...) Eram conştient de acest lucru.

Când m-au trimis la închisoarea Târgşor, Dumnezeu, căruia mă rugam să-mi descopere intenţia stăpânitorilor lumeşti, mi-a descoperit de ce şi ce va trebui să fac. M-am înfiorat la gândul că va trebui să mă lupt cu duşmanul credinţei, materializat în autoritatea de stat, cu toate instituţiile subordonate răului. Am înţeles de la început că nu trebuie să mă salvez numai pe mine, ci voi avea răspundere faţă de o comunitate de suflete" (p. 7).

Astfel îşi începe autorul cel de al doilea volum, demonstrând familiarizarea cu meditaţia de tip creştin şi cu străduinţa de a se integra în voinţa Proniei, cu trup şi suflet. E cert că rămâne deschisă o întrebare: de ce la Târgşor anume intenţiona Creatorul ca el să combată "autoritatea de stat"? Bănuiesc că această confruntare era posibilă oriunde, în orice puşcărie, aşa cum dealtfel, ceva mai târziu, i se va demonstra în reeducările de la Gherla, unul dintre eroii cărora a fost.

Se strecoară, printre rânduri, un orgoliu nefiresc credinciosului. Constatând temeritatea celor abia spuse, el îşi cere scuze: " *Iertaţi-mi îndrăzneala acestei afirmaţii. N-am făcut-o până acum*" (idem). Ceea ce nu-l împiedică să se dea pildă semenilor: " *Dar o fac acum pentru cei ce ne vor urma, ca ei să ştie să aleagă între ce e mai important: problema vieţii în imanent sau problema mântuirii. Am înţeles limpede că acum nu problemele de ordin politic, naţional, social, economic au prioritate în lupta noastră, ci problema spirituală, a mântuirii sufletelor. Duşmanul se afirmă pe faţă, duşman al lui Hristos şi al Bisericii*" (p. 8). Paralela cu sfinţii lui Dumnezeu este periculoasă, dacă nu este luată ca exemplu: 'Ce am de

făcut? Ceea ce ar fi făcut apostolii, dacă Dumnezeu mă va ajuta şi pe mine să-ncerc a-i urma'. Iar nu cele ce citim: " *Cu lanţuri de picioare am fost trimis la închisoarea Târgşor. Trupul mi-era legat, duhul însă nu. Puterea seculară aşa îl trimitea şi pe Sf. Ap. Pavel la Roma, şi pe toţi mărturisitorii, în faţa morţii*". Brusc, spre salvarea sufletului autorului şi spre liniştirea noastră, el insistă, dezvoltând: " *Plângând de îndrăzneala comparaţiei, îmi mustram gândurile, ca nu cumva să fie o încredere înfumurată strecurată de Satan minţii mele*" (idem).

Pe neaşteptate, Virgil Maxim intră în subiectul ce-l urmăresc în memorialistica epocii, în acest tom. Ajuns la destinaţie, directorul lagărului, întemeindu-se pe sprijinul a şapte elevi buzoieni colaboraţionişti, organiză seminarii de conspectare şi discutare a unor publicaţiuni marxiste. La vârsta de 26 ani, elev atunci când fusese arestat (se afla în temniţe în baza unei condamnări vechi de pe timpul lui Antonescu), memorialistului îi veni rândul să vorbească - în favoarea comunismului, îşi închipuiau organizatorii -, să depună mărturie pentru Dumnezeu, gândea Maxim, în faţa elevilor noi, mult, mult mai tineri decât el. Scoase o " **Biblie**" ferită de percheziţii, citi din ea un text ce propune supunerea faţă de stăpânire şi trecu la o analiză zdrobitoare a urii atee de clasă, de pe poziţia iubirii între fraţi. " *Am întins subdirectorului, mai aproape de mine, cele două pagini cu ideile prescurtate, intitulate:* ***Mărturisire în cadrul programului de reeducare de la Târgşor, 1948*** . Din nou, ceva sună ciudat; cu atât mai mult cu cât mai departe el afirmă: " *Dacă dosarul meu se publică - şi aş dori acest lucru - se pot găsi* (p.11). Această conştiinţă că istoria stă cu ochii aţintiţi asupra destinului său pare stranie. Să nu uităm: " *L-am rugat să pună Mărturisirea (...) la dosarul meu*" (idem). Virgil Maxim s-ar zice că-şi clădea existenţa piatră de piatră; se poate ca aşa să şi trebuiască să vieţuim - conştienţi în fiece clipă unde ne aflăm, unde am ajuns şi dacă am dat înapoi sau am înaintat cu vrun pas -, numai că pare cam nelaîndemână şi neobişnuit, mai ales pentru foştii deţinuţi politici cunoscuţi până acum din spovedaniile lor ca deosebit de modeşti. Oricum, atitudinea sa a dus, aflăm, la sistarea şedinţelor - e verosimil ca ea să fi avut loc din frica surprizelor de acel fel ce mai puteau surveni.

Pe măsură ce lagărul se umplea, Virgil Maxim devenea tot mai conştient că era nevoie să-şi asume rolul desăvârşitorului educaţiei creştine a tinerilor tovarăşi de detenţie.

Folosea multe căi, dintre care una - a explicării duhovniceşti a jocurilor de şah şi table - este antologică:

"*Jucăm şah ca să ne cunoaştem caracterele!*

Copiii au făcut ochii mari, nedumeriţi.

- Ia uitaţi-vă la această tablă de şah pe care sunt aşezate piesele. Ce caracteristici observaţi la forma, numărul şi felul de a se mişca - stilul de joc al acestor piese?

- ...?

- În această unitate de luptă sunt două linii de luptători. În cea din faţă ***pionii*** *sunt identici; numărul lor nu e o problemă pentru adversar. Piesele de pe linia din spate au denumiri şi caracteristici diferite şi dubluri afară de două. Pionii, cei mulţi, sunt împinşi înainte. Cu ei se deschide bătălia. Mişcarea lor e scurtă. Ei n-au statură. Nu pot privi departe. Un pas şi acela limitat. Sunt cei mai expuşi a cădea în luptă. Ei se apără, nu atacă.*

Lasă loc celor din linia a doua, ca şi cum n-ar avea "viziune". De multe ori sunt sacrificaţi, pentru a atrage adversarul sau pentru a dezvolta tactica şi strategia. Lovesc numai atunci când li se pune sula în coastă. Ei reprezintă mulţimea inconştientă de valoarea şi puterea ei, care n-are viziune, pe care o manevrează şi o sacrifică cei din spate, conducătorii, pentru a- şi atinge ţelurile lor. Ei lovesc numai din necesitate, atunci când existenţa le este ameninţată direct. În legitimă apărare. Putem spune că tabla de şah e tabla vieţii, arena în care se mişcă fiinţele omeneşti, fiecare cu caracterul său.

În spatele pionilor, a mulţimii, stau piesele, indivizii cu caractere speciale. Se angajează în luptă imediat cu pionii sau manevrează această categorie caii. ***Calul*** *reprezintă omul politic, mai precis, politicianul. El se mişcă într-un mod neaşteptat, pe o linie frântă (un* ***L****), având posibilitatea să ameninţe şase puncte, fără să-ţi dai seama imediat ce urmăreşte, fără să observi exact intenţia lui. Şase păcate venale în care se complace politicianul: al şaptelea, de fapt primul în care stă, mândria, îl face să se complacă în păcat şi lene. Are şi o dublură. E secondat în mişcările înşelătoare de un prieten care-i face şi îi continuă jocul cu aceeaşi lipsă de demnitate morală. El se poate retrage după ce a distrus adversarul, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Politicianul nu are scrupule de conştiinţă. Cade de obicei, răpus de un adversar ca şi el; "fiecare pasăre pe limba ei piere".*

Lângă el stă ***nebunul*** *sau* ***ofiţerul*** *. Înfăţişarea lui e ciudată, capul e pe jumătate alb, pe jumătate negru: nu e întreg la minte. Stilul lui de luptă e foarte curios. Se duce, cum zic ardelenii, într-o dungă. Oprindu-se unde îi vine, distrugând totul în cale. El nu are capacitate de discernământ, are o idee fixă. Şi el are o dublură. Dacă piere un nebun, îi ia locul altul. Ideile nebunilor care conduc lumea la măcel nu se termină. El este subordonat de fapt altei piese, pe care o serveşte, de care ascultă şi căreia îi deschide posibilităţile de manevră şi de finalizare a scopurilor. Aceasta e regina - femeia. Viaţa militarilor, în general, e legată de viaţa femeilor. Mai toate bătăliile au fost câştigate, nu în lupte cinstite, ci datorită intrigilor şi vicleniilor femeilor - e vorba de aspectul negativ al sufletului femeii - şi-au adus la picioare militarii care le-au servit.*

Regina *nu are scrupule pentru a-şi atinge scopurile. Trebuie doborât oricine se împotriveşte. Ea îşi permite orice. Jocul ei este cum vrea ea. Nu e constrânsă de nici o regulă dinăuntru sau dinafară. Ea poate lovi oriunde, pe oricine, de aproape sau de la distanţă, indiferent de direcţia în care se află. Poate lovi chiar regele adversar în casă la el. E simbolul vicleniei, desfrâului şi urii dezlănţuite până la crimă. Dacă vreţi o personificare a acestei piese, gândiţi-vă la Lupeasca: şi-a ajuns ţelurile, subordonându-şi nebunii care i-au executat ordinele şi ucigându-l spiritualiceşte chiar pe rege.*

Iar ***regele*** *reprezintă raţiunea. Raţiunea de a fi a întregii societăţi de pe tabla vieţii. Dacă toate piesele cad, toate puterile de luptă, dar raţiunea trăieşte, regele e viu, judecă şi construieşte sisteme de apărare şi atac, bătălia nu este pierdută. El nu loveşte. Nobleţea demnităţii lui e doar să conducă bătălia. Pe el îl apără toţi, pentru el mor toţi, dar el nu ucide pe nimeni. Dispune de o singură armă: înţelepciunea. Când a pierdut-o, toate*

puterile se dezorganizează şi nu mai au raţiunea de a exista.

Aşa se întâmplă şi pe plan social şi pe plan spiritual, intim. Toate piesele noastre sufleteşti, toate darurile şi toate virtuţile nu pot servi existenţei noastre decât dirijate de înţelepciune. Fără ea, existenţa e iraţională. Piere! Pentru că orice existenţă umană, fie individuală, fie socială, îşi are raţiunea numai în Înţelepciunea Divină.

Mai e o piesă, foarte interesantă: ***tura*** *sau* ***turnul*** *, reprezintă turnul de apărare. Ultimul refugiu al luptătorului, care-şi pune o singură întrebare: viaţa sau moartea. E omul de credinţă, scutierul regelui care-l păstrează lângă el. Este ultimul care moare în apărarea regelui (raţiunii). El este cinstea sufletească, merge numai pe căile indicate de onoare! Mişcarea lui este rectilinie şi în cruce. Crucea este felul lui de a acţiona. El acţionează de sus în jos, din porunca Raţiunii Divine, investit ca slujitor al Adevărului. În planul orizontal, istoric, mărturiseşte capacitatea lui de jertfă.*

În sinteză, (...) jucăm şah pentru a ne cunoaşte caracterele; a şti să ne ferim de inconştienţa vulgului şi necinstea sufletească a politicianului; a nu sta în calea oamenilor cu idei fixe, nici a ne face părtaşi cu ei în acţiuni care ne discreditează moral; a ne feri să cădem în plasa plăcerilor uşoare, a satisfacţiilor instinctuale, a plăcerilor perverse şi, în fine, a rămâne prieteni devotaţi regelui (Raţiunii Supreme), "căzând mai bine pe drumul onoarei, decât învingând printr-o mişelie".

Acesta este adevăratul joc de şah. Şahul de pe tabla vieţii. (...) Trebuie să observ mişcarea forţelor malefice care vor să acapareze lumea cu dorinţa de a înscăuna puterea răului. Iraţionalul în locul Raţionalului; să dejoc aceste forţe cu ajutorul puterilor Raţiunii Supreme, care-mi descoperă jocul lor şi- mi mobilizează puterile morale proprii, făcându-mă far călăuzitor şi pentru alţii, pentru societate, spre înfrângerea forţelor malefice" (p. 19-20).

Acest citat lung şi aparent în afara temei mele, îmi slujeşte pentru a arăta că, în orice, Virgil Maxim găseşte o cale spre ideea că trebuie să fim mereu exemplu; adevărat, dar nu mai puţin caracteristic autorului care, am văzut-o, pe sine se vede permanentă pildă; el ne oferă o altă şansă de a-l cunoaşte.

Ar fi de dorit ca cineva să treacă la compararea acestui text, împreună cu acela privitor la "table" (p. 22-23), cu " **Povestea şahului"** de Mihail Sadoveanu. Sunt sigur că s-ar descoperi reliefări morale, creştine şi politice, la Virgil Maxim, ce aduc o notă foarte originală gândirii sale în raport cu aceea a marelui povestitor de tristă amintire politică.

O conga în care se antrenează copiii îi prilejuieşte autorului o lecţie de etică; ajutorarea sa, de către aceiaşi, cu un supliment de mâncare din pachete, semn de recunoştinţă pentru dragostea ce le-o purta, adaos refuzat de el pentru a arăta ce însemna 'tăierea voiei', e o altă ocazie în vederea aceluiaşi scop.

Deşi scrierea este una expres pedagogică - folosindu-şi propria existenţă pentru a lămuri pe alţii cum să trăiască (insist întruna), nu lipsesc din ea pasaje ce transformă realitatea în ceva din zona contiguă literaturii, mai precis în portrete vii şi cu tendinţa de a fi hazlii.

" De la centru s-a cerut un reprezentant, comunist şi ilegalist, care să expună copiilor frumuseţea concepţiei materialist-dialectice.

- Veţi vedea pe viu ce înseamnă măreţia luptei duse de partid, pentru

fericirea noastră şi cea dusă de clasa noastră muncitoare şi URSS pentru înflorirea Republicii Populare Române.

"*S-a scremut muntele şi s-a născut un şoricel!*" *A sosit într-o joi un bătrânel micuţ de statură, îmbrăcat în nişte hăinuţe cam mari pentru talia lui, cu o privire pierdută. Se vedea starea de senilitate din gesturile lui şi din întreaga lui fiinţă. S-a întrerupt orice activitate şi lumea a fost scoasă în curte să facă primirea şi să cunoască pe "trimisul partidului din ilegalitate". Bătrânul se numea Antonescu, copiii l-au numit moş Antonescu. Cei mai mulţi au fost cuprinşi de milă, alţii zâmbeau îngăduitori. Bietul moşneag, după aparenţe avea 60 ani, dar părea consumat, a privit la copii cu un zâmbet străin de el însuşi şi ridicând pumnul stâng a strigat, cât îl mai ajutau puterile, cu glas subţiat şi nehotărât, împleticindu-şi limba:*

- Tlăiască paltidu' comunist lomân! Trăgându-şi suflarea şi căutând parcă un lucru pierdut, a strigat iarăşi: Tlăiască lepublica populală lomână!

Copiii s-au uitat lung, au zâmbit îngăduitor, dar nici unul n- a scos un cuvânt, mai degrabă întristaţi de ceea ce vedeau. Directorul şi subdirectorul au făcut semn spre grupul ciripitorilor, imputându-le: "Ce aşteptaţi?" Voiau să facă ceva dar nu ştiau ce. Tot directorul şi subdirectorul i-au scos din încurcătură strigând: "Trăiască! Trăiască! Trăiască!" A bâiguit şi grupul un "Trăiască" neconvingător, care mai mult îi acuza.

Moşul povesti întâmplări din viaţa lui, cu destulă inocenţă - nu aveau nici o legătură cu partidul - din care se putea înţelege că cineva î l adunase dintr- o mahala şi-l făcuse victimă a burgheziei, iar acum a fost adus aici, "că aşa trebuie să facă cei bătrâni, să înveţe pe cei tineri". Fiindcă obosise, a cerut un scaun şi stând jos, n-a mai scos nici un cuvânt. Nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu bietul om. Directorul i-a mulţumit fariseic pentru participare, dându-şi probabil seama de efectul întrevederii, în sufletul copiilor. Moşul s-a sculat, a plecat şi nu l-am mai văzut" (p. 28). Totuşi, unul dintre participanţi, sprijin al lui Virgil Maxim, de nădejde, în opoziţia faţă de reeducările de la Târgşor, îşi va aminti cu oarecare înduioşare de bunătatea lui "moş Antonescu" . Se va vedea mai departe: e vorba despre Aurel Obreja.

Se schiţează şi portretul unui alt reeducator oficial. " *La o săptămână a apărut o altă figură de la Centru. Un tânăr de 25-30 ani, recrutat probabil dintre bătăuşii cu care comuniştii convingeau ţăranii să se înscrie în colectivă. Se numea Burada. De două-trei ori pe săptămână strângea în curte mulţimea elevilor şi dându-şi aere de autoritate a clasei muncitoare, vorbea despre comunism, URSS, Marx, Engels, Lenin, Stalin, în termeni şi într-o expunere aşa de hilară încât credeai că vei plezni dacă nu termină. Chinul dura două-trei ore. Încheia cu aceeaşi frază: "Anglo-Nord-Americanii vor un nou război! Tovarăşi, acum sunt două* **şlagăre** *: socialist şi imperialist (aţi citit bine), dar şlagărul socialist va învinge şlagărul imperialist". Apoi, dădea tonul, făcând semn copiilor să-l urmeze:* ***Şi ca mâine cântul nostru răsuna-va peste ocean!*** *Copii tăceau.*

- De ce nu cântaţi? Poate nu-l ştiţi! Poate nu-l ştiţi pe ăsta. Şi dădea iarăşi tonul, mai ridicat: ***Pân' la unul o să piară duşmanii ce ne-au robit!***

-De ce nu cântaţi? se adresa unuia dintre elevi.

- N-avem voce... A rămas la securitate!

- Suntem răguşiţi..., am răcit, intervenea altul.

- Nu ştim cântecul..., bate vântul..., răspundeau elevii ironizându-l.

- La următoarea şedinţă vi-l aduc scris. Până vin să faceţi un părăvan.

A mai venit de câteva ori, apoi a dispărut o vreme. Am auzit că ar fi revenit după ce am fost izolat" (idem).

Amuzante sau nu, prezenţele reeducatorilor angajaţi pe state dacă n-au dat roadele scontate, Nicolschi (care vizitase lagărul) nu renunţă - porunca sovietică era limpede: reeducarea tineretului antisovietic, deci fascist. Fu introdus primul turnător: Ibănescu, reeducat la Suceava. Acesta, da, cunoştea **metoda** ! Un coleg furase o bucată de pâine, brânză sau slănină din traista altcuiva. Ibănescu pregătea o corecţie publică sâmbăta seara. Piteştiul înainte de Piteşti!

Maxim fu avertizat de careva, în speranţa că nu va lăsa bătăuşul şi pe prietenii săi să acţioneze.

" *- Îl vom pedepsi de comun acord cu toţii, cu 25 de lovituri de curea la fund, avea în mână o curea de transmisie de la un motor, ca să fie exemplu şi pentru alţii. Ne vom asuma răspunderea să formăm un juriu de cercetare şi pedepsire a oricăror fapte care contravin bunei desfăşurări a vieţii şi activităţii în penitenciar şi în ateliere. Şi imediat, cu ton poruncitor, a zis copilului: Şi acum, întinde-te.*

Copilul tremurând s-a întins jos:

- Cine vrea să execute sentinţa? a întrebat Ibănescu.

Copiii, paralizaţi, tăceau.

- Dacă nu se oferă nimeni, o voi executa eu" (p. 30).

Maxim a intervenit la momentul oportun. Făcând drastic apel la logică, atrăgându-i atenţia autoimpusului justiţiar că nimeni nu-l investise cu prerogative ale comenduirii, îl expedie, ca pe toţi ceilalţi, ... *sub pătură* , imediat.

Ziua următoare, fu reclamat conducerii pentru intervenţia sa. Subdirectorului, Virgil Maxim îi ceru să-şi exercite autoritatea, pentru a nu se pomeni substituit de oricine dintre cei păziţi.

Din fragmentul următor înţelegem şi cum erau pregătite din punct de vedere psihologic reeducările ce urmau să-i înghită pe copii, cât şi modul în care memorialistul înţelegea să-şi practice apostolatul socotit de el a-i fi revenit a-l trăi:

"*Grupul Ibănescu lansa ştiri alarmante despre Piteşti; elevii mai fricoşi îşi puneau probleme cu privire la atitudinea pe care să o ia în cazul unor presiuni fizice şi au trimis emisari să stea de vorbă cu mine. Mai ales în închisoare, niciodată n-am vrut să-mi impun voinţa, ci am lăsat ca fiecare să răspundă după stadiul lui de conştiinţă. Celor care deja înclinaseră balanţa spre stânga, de teamă să nu-şi piardă pachetele sau vorbitorul, le-am amintit pilda semănătorului, punându-le în faţă seminţele căzute pe piatră. Un grup de elevi bucureşteni, care nu erau FDC-işti, fii de boiernaşi, cărora moş Dumitrache le zicea în glumă* nobilii *, până atunci avuseseră o atitudine lăudabilă. Mentorul lor, un copil foarte energic, Iarka, a trimis doi copii să le spun ce ar fi bine să facă.*

- Sunt deţinut. Singura mea lucrare este strădania de a nu fi piatră de poticnire pentru niciunul din dumneavoastră. Vă pot da un îndemn de mare folos, ca să mergeţi pe propriile picioare. Rugaţi-vă lui Dumnezeu să

vă lumineze şi să vă întărească pentru a nu cădea în înşelăciune, pierzându-vă sufletul pentru viaţa vremelnică a trupurilor voastre.

Copiii, inteligenţi, au înţeles ce trebuia" (p. 33). 'Misiuna' sa incumba prea puţină 'învăţătură', mi se pare, şi un prea neimplicat 'respect al libertăţii' celuilalt - care tocmai invers ceruse: a fi îndrumat; calitatea de 'învăţător' a creştinului a fost neglijată, în favoarea ...unei 'predici'. Tonul celei din urmă însoţeşte, dealtfel, multe din paginile amintirilor, permiţându-ne să o socotim caracteristica majoră a stilului lui Virgil Maxim.

Deoarece am citat anterior două portrete din lucrare, mă voi opri asupra altora, trasate din două-trei lunecări apăsate ale creionului, ce adastă mai cu spor asupra urmăririi unui destin.

" *Mai erau câţiva poliţişti din brigada lui Eugen Cristescu* (în camera de la Jilava unde a poposit naratorul; n.n.) *, folosiţi când pentru arestarea şi anchetarea legionarilor, când pentru a comuniştilor . (...) Între* [...ei] *era un ţigan urât foc, bondoc, cu capul îndesat în gât, asimetric facial, cu gura strâmbă, Vlădescu: n-am mai văzut aşa om urât ca el. (...) Şi un sas, bărbat atletic, sobru, care fusese mult timp schingiuit şi care era ţinta insultelor ţiganului, care-l acuza de fascism şi legionarism.*

Figura deosebită a brigăzii era domnul Bourceanu Vasile. Ce întâmplare! Dumnezeu rânduise să mă întâlnesc aici cu un om pe care-l cunoşteam de la 14 ani. În 1937 veniseră trimişi disciplinar, doi elevi de la şcoala normală din Bucureşti: Bourceanu Vasile şi Lungu Dumitru, elevi într-a şaptea. Bourceanu era moldovean din Vaslui. Un tânăr frumos şi deştept, cu un dar deosebit oratoric şi un talent vădit de literat. Era foarte studios (totdeauna îl găseai în bilbliotecă), prietenos, atrăgând ca un magnet pe cei de care se apropia. S-a impus repede în faţa noilor lui colegi, a întregului internat şi a corpului profesoral, devenind simbol al aspiraţiilor fiecăruia dintre noi. Lungu Dumitru era din Ialomiţa. Tipul copilului de ţăran din Bărăgan, vârtos la trup, avea un defect la mâna stângă, urmare a unei fracturi din copilărie, o privire ageră, un mers caracteristic oamenilor dârji, voluntari. A atras şi el atenţia tuturor. Au recrutat elemente demne de atenţie, cu cinste, seriozitate, credinţă, curaj, şi au constituit în urma unor probe la care au fost supuşi cei vizaţi fără ca să ştie, prima Frăţie de Cruce din şcoala noastră; i-au dat numele martirului Horea, cel de pe roata istoriei, roată care a sfâşiat mereu carnea neamului nostru, oferită cu atâta demnitate spirituală pentru salvarea acestui neam şi dragostea de Dumnezeu.

Bourceanu după război, la care a participat ca ofiţer rezervist, făcuse literele şi dreptul. În complexul de evenimente politice, adulat de unii şi de alţii, scontând pe situaţia oferită de partidul ţărănist, se angajase în lupta electorală şi ideologică. Odată cu lichidarea formulei democratice de către comunişti, avalanşa arestărilor din anii 1948/49 îl aruncase şi pe dânsul în închisoare sub culorile stindardului ţărănist. L-am recunoscut numai după nume şi timbrul vocii, caracteristic tribunilor. Din 1938, când absolvise, în locul părului bogat, căzut pe spate, negru lucitor, în frizură eminesciană, vedeam o chelie respectabilă, în locul siluetei arhangheleşti, o corpolenţă aparent greoaie, iar în locul mişcărilor dezinvolte, o reţinere puţin timorată. Mai greu i-am recunoscut privirea. Ochiul, luminătorul sufletului,

a vorbit aproape totdeauna mai mult decât cuvântul. Privirea de altădată, luminoasă, francă, neduplicitară, era înlocuită cu o uitătură vinovată, duplicitară, ascunzând o vină încă nemărturisită. Poate că undeva în duhul lui, dorinţa de parvenire, pusă înaintea jertfei de la care se eschivase, nu-i dădea dreptul la seninătate deplină. Era şi el ţinta invectivelor şi provocărilor ţiganului" (p. 48-49).

Cu atât mai mult cu cât am publicat două volume de evocare ale publicistului Sandu Tudor, voi prelua schiţarea siluetei sale în închisoare (e prima de acest fel pe care o descopăr).

" *Cel mai deosebit om pe care l-am întâlnit în perioada cât am stat pe Reduit, a fost părintele Agaton Teodorescu, Daniil după numele de schimnic al Rarăului, fost magistrat şi poet, cu pseudonimul Sandu Tudor. După o viaţă plină de experienţe lumeşti, ca a Fericitului Augustin, văzându-şi goliciunea lumeştilor apucături, s-a călugărit. Fusese arestat cu organizaţia confecţionată de securitate,* ***Rugul aprins*** *, şi condamnat* (autorul, care, de bună seamă va fi stat şi mai bine de zece ani mai târziu cu monahul, la Aiud, confundă pricina primei condamnări cu a celei de a doua, menţionată aici; despre acea dintâi condamnare, pentru moment, s-a aflat prea puţin) *. La Jilava ne-am cunoscut întâmplător. Iar întâmplarea a fost rânduită de Dumnezeu.*

Primăvara se începuse la Jilava un antrenament al deţinuţilor, cu scopul de a fi capabili să intre în muncă, la Canal, fără perioadă de adaptare. Aproape zilnic, se efectua în jurul Reduitului, o plimbare de două ore. Dar, ce plimbare?! Trei mii de oameni erau alungaţi sub lovituri şi bătăi de gârbace şi arme. Mulţi cădeau fără posibilitatea de a se mai ridica, mai ales cei bătrâni. Cei tineri făceam cerc de apărare în jurul lor şi ţinându-i în braţe îi purtam între noi, ferindu-i de lovituri. Îndârjiţi de această atitudine, miliţienii se repezeau asupra noastră lovind la întâmplare.

Într-una din aceste zile de teroare, când şi soarele ardea deslănţuit, am simţit lângă mine o răsuflare întretăiată. Am privit persoana şi mi-am dat seama că va cădea din moment în moment. I-am prins braţul şi, după ce s-a strâns lângă mine, amândoi am alergat în strigătul barbar al miliţienilor. Din când în când mă uitam la faţa omului, să-i cunosc starea în care se afla. Observam mişcarea ritmică a buzelor, ochii aproape închişi, capul înclinat spre stânga. Imaginea, care-mi era foarte cunoscută şi dragă, mă făcea să înţeleg că am lângă mine un ***nuntaş al cerului*** *, cu care zburam pe Golgota spre Dumnezeu, nesimţind loviturile pe care le primeam. Când, sleiţi de alergare, unii se prăbuşeau, miliţienii se repezeau, că-i calce şi să îi zdrobească cu lovituri fără cruţare, rupându-le membrele, spărgându-le capetele sau burduşindu-le spinările cu cisme, după cum îi lăsa inima.*

Cu părintele Agaton, în timpul acestor alergări pe Golgota, când se simţea mai bine, şedeam de vorbă, întărindu-ne nădejdea în purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Sfinţia Sa cu orice prilej îmi tâlcuia înţelesurile sfinte din învăţăturile Sfinţilor Părinţi, ale martirilor şi mai ales despre rugăciunea isihastă despre care eram foarte dornic să aflu cât mai mult, fiind ca mierea pentru sufletul meu. Simţea câteodată nevoia pentru umilinţă, să-mi mărturisească că nu a fost nici un tânăr cuminte, nici un bărbat cinstit şi că numai Dumnezeu l-a scăpat din amăgirea diavolească:

- Orice vei auzi rău despre mine să crezi, că am fost un mare păcătos" (p. 72-73). Formularea din urmă părăseşte solul purei memorialistici de detenţie şi urcă spre simplitatea gravă şi exemplară a spuselor din " **Pateric"** . Să fie meritul părintelui Agaton sau al autorului, care a surprins chipul de taină al Avvei din pustia Jilavei?

După focurile primelor contacte cu 'metodele' Gherlei şi ale reeducatorilor ei, ni se oferă un portret dublu, acela reprezentându-i pe Constantin Oprişan şi Eugen Ţurcanu.

"*În aceeaşi seară a intrat în cameră un grup de studenţi destul de mare. Aurel Obreja mi-a şoptit:*

- Acesta e Costache Oprişan.

Îl cunoştam doar din auzite. Deşi foarte slăbit şi bolnav, fizionomia lui inspira încredere; bărbia ieşită puţin înainte îi dădea un aer de o voinţă deosebită. Toţi păreau timoraţi, dar nu deznădăjduiţi. Până spre miezul nopţii am fost alergaţi, sub lovituri de bâte, cu saci grei în spinare, până la epuizare. Spre miezul nopţii a intrat în cameră un bărbat osos, cu capul mai mare decât ar fi fost proporţional cu restul trupului, cu pantalonii scurţi, din care ieşeau picioare păroase, osoase şi disproporţionate, în maieu cu mâneci scurte, cu faţa cam lată, asimetrică şi cu mişcări de fiară. Ochiul, acest luminător al trupului, este prima fereastră prin care mă uit în adâncul acestui necunoscut, sufletul omului. Ochii lui Ţurcanu, pe care îl vedeam pentru prima dată, erau ochii ticălosului, capabil să-şi sacrifice tot ce are mai de preţ pentru a-şi atinge scopul mârşav.

La intrarea lui, subalternii şi colaboratorii săi, care operase ră până atun ci în filiala Gherla atâtea fărădelegi, au luat o poziţie reverenţioasă şi unul dintre ei a comandat tuturor:

- Drepţi!

Toţi deţinuţii au executat comanda, mai corect sau mai puţin corect, în funcţie de posibilităţile fizice. Ni s-a ordonat apoi să ne aşezăm în careu. În latura din faţă, cam pe la mijloc, era şi Oprişan. Ţurcanu îşi coborâse numele, Eugen, simbol al curăţeniei sufleteşti şi trupeşti, în mocirla urei şi crimei sadice. O, dacă fiecare dintre noi am avea în conştiinţă gândul că vom fi chemaţi la Judecata de Apoi cu numele cu care Dumnezeu ne-a înfiat prin Botez, scoţându-ne din mâna lui satan! Iar noi nu vom putea răspunde "Prezent!", fiindcă am întunecat prin păcat semnul înscris de fii ai lui Dumnezeu. Iar neputându-l citi, Dumnezeu îl leapădă de la Sine. Ţurcanu s-a aşezat la oarecare distanţă în faţa lui Costache Oprişan.

- Aţi fost proiectaţi de la început să deveniţi ceea ce în intenţia noastră se cheamă om nou al societăţii socialiste şi în final comuniste. Faptul că aţi refuzat de la început să vă angajaţi conştient pe acest drum ne-a determinat să acţionăm asupra conştiinţelor voastre, pentru a vă regăsi pe voi înşivă. a vă face să vă înscrieţi conştient, fiecare, pe coordonatele cinstei, ale idealurilor concepţiei materialist dialectice, care vizează eliberarea omului de sub jugul dogmelor mistice şi realizarea fericirii lui pe pământ. S-a oprit scontând efectul discursului şi aşteptând reacţia entuziastă a vulgului. Dar reacţia a fost contrară aşteptărilor lui.

- Dacă acestea sunt metodele idealului de care vorbeşti, nu veţi ajunge la nici o fericire, i-a replicat Oprişan. De ce nu aţi venit cu argumente raţionale, demne de oameni de ştiinţă, aşa cum vă autointitulaţi, cunoscători ai realităţilor materiale şi ai spiritului uman? De

ce v-aţi pretat la josnicii, folosind metode barbare, de constrângere şi siluire a conştiinţelor? Şi de ce nici acum nu acceptaţi discuţia, ci treceţi tot la teroare şi suplicii? Cu aceste metode nu convingeţi pe nimeni, ba din contră, ne îndepărtaţi sau creaţi monştri spirituali şi sociali!

Ţurcanu asculta ca pe ghimpi, dar nu l-a întrerupt. Voia să vadă ce s-a ales de toată munca lui. Şi deodată a izbucnit nervos:

- Tu să taci! Că din pricina ta am întârziat atât de mult opera de transformare pe care m-am angajat să o realizez!

- Nu vei realiza şi n-ai realizat nimic! Tot ce crezi că ai realizat este o închipuire a minţii tale bolnave!

Această înfruntare publică, ca o scăpărare de săbii într-un duel hotărâtor de ambele părţi, a aruncat o rază de speranţă sufletelor asuprite de Ţurcanu. Instinctiv, toţi cei din jur se strângeau în jurul lui Oprişan, ca lângă ultimul punct de salvare care trebuia el însuşi salvat. Cu o ultimă zvârcolire de fiară care-şi simte sfârşitul, Ţurcanu s-a apropiat de Oprişan vrând să-l sfâşie. S-a oprit la jumătatea drumului, scrâşnind printre dinţi.

Oprişan l-a privit fără să clipească. Mi-a fulgerat prin minte cuvântul Sfântului Arhanghel Mihail, în disputa cu satan, pentru trupul lui Moise: "Ceartă-te pe tine Domnul, diavole!"

Ţurcanu a făcut semn colaboratorilor, care s-au apropiat. Apoi i-a ordonat lui Oprişan: "Culcă-te!" Mulţi şi-au plecat capetele, alţii au închis ochii. Nu ştiam ce va urma. Puşcaşu şi Livinschi au trecut de-o parte şi de alta a lui Oprişan, întins cu faţa în sus. Ţurcanu, sprijinindu-se cu mâinile pe umerii celor doi, s-a urcat pe pieptul lui Oprişan. Se lăsa cu toată greutatea pe torace, până ce aerul era evacuat apoi pe gât sufocându-l; dădea din când în când drumul apăsării, aşa fel încât, în reprize scurte de respiraţie, victima complet epuizată, părea că va expia. Supliciul se repeta până ce sângele începea să se prelingă din plămâni la colţul gurii, în icneli de tuse. Atunci Ţurcanu mai apăsa încă o dată pe torace cu ambele picioare având o mină de satisfacţie drăcească şi cobora:

- Scoală-te! Aşa ai să mori! Încet! Incet, încet! Picătură cu picătură.

Oprişan s-a sculat cu greu. Era o minune: Învierea din morţi! Nu mai văzusem niciodată un astfel de supliciu. M-am rugat lui Dumnezu în tot acest timp, fară să ştiu ce anume cer, doar gândul striga în mine: "Doamne! Doamne!" Acest fel de tortură publică făcea parte din metodele de înfricoşare a conştiinţelor" (p. 88-89).

Până şi acest memorialist, care se lasă anevoie cutremurat de amintiri şi se simte mai degrabă în siguranţă când îşi rememorează relaţiile sale cu Dumnezeu, încearcă ici şi colo culoarea zâmbetului (fără ca prin asta să poată fi catalogat ca umorist).

" *- Tu de ce eşti arestat?*

- Apoi dom' colonel, ia, am vorovit şi eu o voroavă de om prost! a răspuns moşul în plăcutul lui grai ardelenesc.

- Ce ai zis?

- Apăi, am zis că partidul aista, în loc să-i facă pe toţi prilotarii chiaburi, să trăiască toţi bine, a făcut pe tăţi chiaburii prilotari, să trăiască tăţi prost. No, aşa am zis. Avut-am ori ba dreptate?

- D'apoi, nu eşti chiar aşa de prost pe cât vrei să zici!

- D'apoi nici alţii nu-s aşa de deştepţi pe cât vor să pară, a zis bătrânul, măsurându-l pe colonel de sus până jos.

- Ia-ţi hainele! şi întorcându-se spre miliţian: la camera de pedeapsă. Trei zile, să-i iasă prostiile din cap" (p. 137).

După cum stau lucrurile şi cu celelalte texte din **Fragmentarium** , şi cele două volume de memorialistică ale lui Virgil Maxim îsi vor găsi prezentarea completă, ca şi concluziile privind scriitura lor, într-un tom viitor al acestei " **Istorii a Literaturii Române de Detenţie"** , acolo unde le va fi locul.

George Popescu, despre o tentativă de reeducare la Aiud

George Popescu, în " **Sub sabia Cavalerilor Apocalipsului"** [Bucureşti, Editura Majadahonda; 1997], cu prilejul narării petrecerilor sale prin temniţe, menţionează şi ceea ce numeşte în titlul unui capitol: *Prima încercare de reeducare la Aiud* . După cum contribuţia lui Cârja la cunoaşterea evoluţiei reeducărilor, în raport de cele înfăţişate în cartea aceasta constituie o premieră (reeducările la Canal), la fel şi paginile lui aduc ştiri noi despre acel fenomen, în alt penitenciar - unde reeducările sunt mai curând cunoscute ca pregătind graţierea din 1964 şi nu încă din 1950-1951.

Ele au însoţit schimbarea comandantului închisorii cu căpitanul Dorobanţu, al cărui adjunct purta acelaşi nume şi s-au aflat sub răspunderea unui plutonier de origină maghiară, totdeauna îmbrăcat civil, care organiza orele de educaţie a deţinuţilor (" *sau mai bine zis de reeducare"* ; p. 27). Orele erau de educaţie politică, se ţineau duminica dimineaţa şi constau în lectura unor articole de ziar (cel de fond al Scânteii), comentate plicticos, după citirea cu glas tare.

Memorialistul dă oarecari explicaţii pentru ce reeducarea la Aiud nu avea acelaşi caracter samavolnic ca la Piteşti şi Gherla. "*În primul rând, Aiudul avea o rezonanţă internaţională prea mare. Acolo se găsea tot ce avusese mai reprezentativ cultura, politica şi armata României Mari dintre cele două războaie mondiale, plus cei arestaţi în primele valuri de către comunişti. Orice abuz săvârşit aici ar fi adus Aiudul în discuţia statelor civilizate din Occident, a O.N.U, etc. În al doilea rând, aici erau oameni cu o cultură vastă, alţii cu o voinţă de oţel, conducători de organizaţii anticomuniste, de partide, militari etc., dispuşi să meargă până la sacrificiul suprem cu rezistenţa, optând poate chiar pentru o confruntare, inegală desigur, şi în acest fel administraţia ar fi fost pusă în situaţia să primească o ripostă pe care nu ar fi putut-o para. În sfârşit, în al treilea rând, ar fi avut nevoie de oameni care să sprijine şi să dirijeze această reeducare şi care prin prestigiul şi cultura lor să-i domine pe deţinuţii din Aiud. Dar de unde să ia comuniştii asemenea oameni? Nimeni dintre cei de aici nu s-ar fi pus la dispoziţia lor pentru o asemenea operaţiune degradantă şi riscantă în acelaşi timp. Erau doar câţiva deţinuţi în Aiud, muncitori fără de partid, figuri şterse, care se pretau să facă pe informatorii ofiţerului politic în schimbul unor promisiuni deşarte*" (p. 27-28).

Revenind la orele de reeducare, cum plutonierul stârnea hilaritate, adjunctul Dorobanţu, mereu prezent la ele, îi lua din mână ziarul şi se străduia el să preia lectura, numai că, dacă limba natală nu-l încurca, precum pe precedentul lector, să rostească limpede cuvintele, tot la aceeaşi cumpănă ajungea şi el, din lipsa exerciţiului citirii.

Fostul colonel Zeller, retrogradat şi umblând din puşcărie în puşcărie să adune oameni pentru muncile de la Canal şi mine, asista la şedinţe. Bun

prilej pentru creionarea unui portret al său: " *Urcat pe scara de intrare la Secţii, el supraveghea, ca un securist ce era, cu priviri şirete pe sub cozorocul caschetei, această încercare jalnică de demonizare a oamenilor obosiţi de atâta muncă (în două schimburi, a câte 12 ore) în fabrică şi plini de supărare că le erau răpite şi cele câteva ore de odihnă de duminică, singurele pe care le aveau de altfel. Zeller nu scotea niciodată nici un cuvânt, nici chiar atunci când căpitanul Dorobanţu II întrecea măsura şi cădea pe panta ridicolului*" (p. 28). Influenţat de familiarizarea cu memoriile din reeducări, autorul foloseşte cam fără motivare suficientă termenul "demonizare" pentru o audiere a articolului de fond, de fapt numai puerilă şi lipsită de interes, oricum nelăsând nici o urmă în conştiinţele ascultătorilor fără antren.

" *Căpitanul Dorobanţu II nu prea se sinchisea de prezenţa lui Zeller, deşi cred că cuvântul acestuia a atârnat destul de greu în ultimă instanţă, deoarece căpitanul a dispărut curând de la Aiud fără urmă*" (p. 29).

Depăşind prezenţa de " *cioclu* care *spiona cu ochii pe sub cozorocul caschetei, fără să scoată o vorbă*" (p. 30), a capitanului Zeller, George Popescu urmăreşte mai departe ce forme noi a preluat reeducarea la Aiud. " *La un moment dat a dispărut din scenă plutonierul educator, dar a apărut pe firmament un oportunist. Un anume Movileanu, deţinut politic ca şi noi, dar despre care nu aveam prea multe informaţii, căci oamenii aceştia suspecţi nu mărturisesc prea multe lucruri despre ei, le place să fie învăluiţi în mister. Cunoştinţa şi mai ales adevărul despre ei îi supără.*

Movileanu nu se afişase până atunci cu acţiuni care să-l scoată în relief, dar probabil că "politicul" căutase îndelung un om care să-i facă jocul şi să tulbure liniştea oamenilor din închisoare şi, negăsind altul, de nevoie l-a folosit pe el. Şi poate că n-a greşit alegerea" (p. 30-31).

Dacă cele petrecute până aici seamănă cu tentativa iniţială de reeducare de la Târgşor, acum lucrurile încep să aducă la chip cu cele desfăşurate la Suceava. " *La una din şedinţe Movileanu a propus înfiinţarea unor cercuri de discuţii şi de studiere a marxismului, pentru tălmăcirea, înţelegerea şi discutarea doctrinei marxist-leniniste, fără a putea reuşi însă aşa ceva, căci la ora aceea erau prea puţini amatori de marxism în închisoare.*

Dar nu mică ne-a fost surpriza când într-o duminică următoare, Movileanu, pe un ton agresiv şi parcă nemulţumit de ceea ce se realizase până atunci, cere ameninţător ca aceste cercuri să ia grabnic fiinţă şi ele să nu se limiteze numai la discutarea ideilor marxiste, ci ca cei care vor participa la aceste discuţii să facă şi un fel de mărturisiri care să depăşească în sinceritate pe cele făcute la Securitate. Adică să se divulge acolo ceea ce nu s-a divulgat în anchetele de la Securitate, despre toţi cei ce au rămas afară nearestaţi. Ciudată cerere. Cu aceasta ne apropiam foarte mult de fenomenul de la Piteşti." Un alt punct de apropiere este că, de data aceasta, nu un securist conducea încercarea de reeducare, ci un deţinut.

" *Astfel se deduce că toată acestă lucrare era dirijată de la centru, adică de la Comitetul Central al P.M.R., căci peste tot unde s-a întreprins o asemenea acţiune scopul era acelaşi: denunţarea celor rămaşi nearestaţi afară, precum şi compromiterea denunţătorilor prin a-i face părtaşi la*

opera de distrugere a tot ce nu era în conformitate cu politica regimului comunist şi care presupuneau ei că le-ar fi făcut eventuale greutăţi. Piteşti, Gherla, Aiud, Canal etc. aceleaşi cereri, aceleaşi obiective, doar metodele erau oarecum diferite.

Deţinuţii au intrat oarecum în panică la Aiud. Se prevedea o catastrofă. Transferarea reeducării, acţiunii ei, din mâinile administraţiei în acelea ale unui grup de deţinuţi anunţa un mare pericol, de catastrofă de viitor, de care nu va mai fi făcut răspunzător partidul comunist ci deţinuţii care au cerut şi iniţiat opera de reeducare. Ei s-au terorizat, s-au bătut, s-au omorât între ei."

Şi nu greşea în deducţiile sale, dacă ele aparţineau momentului aceluia de cumpănă... şi nu aceluia când şi-a redactat amintirile. " *Tactica folosită la Piteşti a fost aceeaşi şi până la urmă deţinuţii au fost făcuţi răspunzători şi condamnaţi la moarte.*

În această atmosferă care s-a creat prin propunerea agresivă a lui Movileanu, când lumea se simţea oarecum şocată, apare ceva neprevăzut care nu l-a mai putut explica nimeni cu precizie" (p. 31).

Una dintre acele intervenţii ale Proniei, în temeiul căreia au fost salvate sute de existenţe de la suferinţe fără putinţa de a fi descrise de un condei mânuit de un om cu mintea cuminte şi întreagă.

" *Începând cu duminica următoare, toată iniţiativa administraţiei ca şi a micului grup condus de Movileanu, de a face şi la Aiud ceea ce s-a întreprins la Piteşti şi-n alte locuri, a eşuat, întrerupându-se orice fel de acţiuni în acest sens. Adică a fost sistată încercarea de reeducare şi şedinţele de duminică, fără nici o explicaţie*" (idem).

Atât. Şi, de aici înainte, începe legenda.

" *La câtva timp după suspendarea nemotivată a şedinţelor de duminică a circulat printre deţinuţi următoarea poveste, neoficială. Dar cine putea oare să dea un gir oficial? Se spunea că Movileanu, care stătea într-o celulă cu alţi trei deţinuţi, care nu împărtăşeau ideile lui şi care vedeau în acţiunea acestuia un mare pericol, era mereu scos şi dus la "politic", probabil pentru instrucţiuni. Cei trei au plănuit în secret să întreprindă o acţiune prin care să-l discrediteze pe Movileanu şi să creeze chiar un conflict între el şi ofiţerul politic.*

În vederea realizării acestui plan, într-una din zile când Movileanu a fost scos din celulă şi dus la ofiţerul politic, cei trei au bătut alarmaţi în uşă şi au cerut să stea de vorbă cu un ofiţer, cerând ca Movileanu să fie mutat în altă celulă pentru că este un mincinos, un trişor, arătând că de câte ori vine de la biroul politic povesteşte în celulă că el îi duce de nas pe comunişti, că nu crede în ideile lor şi că face numai un joc care nu are nici o bază reală. Alertată de această demascare, cu alte cuvinte de cele denunţate de cei trei colocatari ai lui Movileanu, care în fapt nu era adevărată, ci o înscenare pentru a-l discredita pe acesta, administraţia a luat măsurile ce se impuneau, retrăgându-i acestuia creditul şi întrerupând brusc acţiunea de reeducare" (p. 31-32).

Adevărul este legat de decizia întreruperii reeducărilor pretutindeni şi nu poate fi atribuită jocului celor trei. Dacă reeducare era să fie, reeducare ar fi fost, indiferent de o demascare mincinoasă sau nu. Movileni s-ar fi găsit suficienţi să preia sarcinile celui, eventual, îndepărtat prin intriga

pomenită. După cum nici Ţurcanu nu a fost unicul Ţurcanu posibil, - ceea ce a dovedit-o numărul mare de reeducaţi alipiţi lui în torturarea colegilor de detenţie.

Cele spuse mai departe de George Popescu vin să confirme teoria mea din primele pagini ale acestei **Istorii** : că legendele suplineau adevărul, de a cărui nevoie însetau minţile celor închişi. " *Aceasta a fost povestea care a circulat în închisoarea Aiud şi care justifica încetarea acţiunii periculoase de demascări. Poate să fi fost şi alte motive sau raţiuni la mijloc, pe care noi nu le cunoşteam şi ne mulţumeam cu ceea ce se debita în această privinţă*" (p. 32).

Trei mărturii propuse de Mihai Rădulescu

Mihai Rădulescu, aşa cum am făgăduit la începutul capitolului de faţă, ne readuce la Canalul Dunăre-Marea Neagră, pe vremea reeducărilor. O face în volumul: "**Flăcări sub Cruce"** [Bucureşti, Editura Ramida; 1995], sub titlul: **Naşterea din Vitleim sau Pe muchie de cuţit**, ultima dintre povestirile adunate în tomul închinat vieţuirii studenţilor sub comunism.

"*Pentru ilustrarea afirmaţiei că cei care trecuseră prin demascare dădeau dovada a fi fost 'reeducaţi' prin torturarea rudelor, voi recurge la Memoriile inedite ale fostului deputat naţional-ţărănist de Argeş, Marin Piţigoi* (puse la dispoziţia autorului prin deosebita amabilitate a fiului său, la rândul său deputat, astăzi, al aceluiaşi partid; n. n.) *. Autorul sosise la colonia Peninsula, de la Canalul Dunăre-Marea Neagră. S-au organizat brigăzile de către câţiva tineri între 20 şi 22 ani, numiţi de comandant brigadieri şi pontatori, uneltele conducerii, foşti studenţi trecuţi prin mâinile reeducatorilor de la Piteşti şi dezumanizaţi. Acela care l-a luat în brigada sa pe ţărănist i-a spus că-l cunoştea. Cel în cauză l-a recunoscut şi el, dar mai târziu şi cu destulă dificultate. Era feciorul verişoarei lui şi al preotului M. Enăchescu, student în anul IV sau V al Facultăţii de Medicină din Bucureşti, arestat prin 1948: Sică Enăchescu.*

Această întârziere în identificarea brigadierului desigur că stupefiază. Ea se datora multor cauze: hrana mizerabilă conducea la sărăcirea organismului de acele substanţe specifice necesare activităţii creierului; traumele psihice îl înceţoşau deasemeni; obsesiile fricii reduceau penibil ecranul mental; modificarea trăsăturilor fizice şi, mai ales, a privirilor, în raport de noile trăiri adoptate, îndepărtau chipurile de ceea ce fuseseră în libertate. Pe deasupra, este de presupus că pe întregul parcurs al perioadei de creştere, nepotul se lăsase rareori văzut, răpit fiind de şcolirea efectuată departe de casă.

Încă de la primul fel de muncă silnică la care a fost supus deputatul, a putut gusta din mierea 'glasului sângelui'. Cărau bolovani de 30-40 kilograme. Întâiul contact, pe şantier, cu fiul varei sale fu când acesta-l înjură de Paştele mamei, pentru că nu muncea pe placul lui. A doua constatare privitoare la rubedenii o făcu la masa de prânz, când nepotul îl 'privilegie' turnându-i în gamelă un polonic de zeamă chioară, fără supliment, ca şi când s-ar fi temut de pontator - deoarece această specie

subumană avea propriile ei căi de acces la comenduire şi ea era aceea prin care normele de muncă erau întruna mărite. Dacă nepotul rămânea singur cu deţinuţii, când ajungea în preajma fostului deputat, sfătuia cu glas îmbunat: - "Hai, fraţilor, zor, să facem norma! Mai cu spor, nea Marine, nu te opinti cu de-alea grele - ia mai potrivite!", cum comentează unchiul său: "cuvinte omeneşti, însoţite de priviri omeneşti, cu zâmbet schiţat în colţul gurii, manifestări preţioase şi înviorătoare în pustiul sufletesc în care ne măcinam trupurile muncind - flămânzi şi goi - la Canal." Revenirea pontatorului îl asprea, îl încrunta, îi hainea privirile, îi urca pe buze înjurăturile, insultele adresate unei optimi din brigadă, între care şi Marin Piţigoi.

Acesta nu izbutea pricepe de ce era năpăstuit. Ba dădea vina pe faptul că neamurile mai apropiate ale băiatului fuseseră liberale şi nu ţărăniste ca el, ba căuta pricini de ură în vrăjmăşii familiale de care dânsul nu avusese cunoştinţă la timpul cuvenit şi abia acum ieşite la iveală. Deobicei cădea asupra adevăratelor motive ale purtării brigadierului: severitatea impusă de sus; dar chiar atât de lipsit de cruţare să fi fost dator tânărul să se poarte cu el? Deţinuţii care nu trecuseră pe la Piteşti nu-şi imaginau ce şcoală a suferinţei absolviseră ceilalţi. Secretul era păstrat sub ameninţarea revenirii acolo, asigurată a se împlini cu ajutorul turnătorilor, foşti colegi de estropiere demonică.

Astfel, Marin Piţigoi nu se lăsa deloc convins pe de-a-ntregul că era cu adevărat vorba despre nepotul dumisale, ci mai curând accepta a se fi înşelat când l-a crezut neam cu dânsul, datorită ostenelii ce-l buimăcea la anii dumnealui. Un alt reeducat din brigadă, pe care-l cunoştea de la Jilava şi de care-l apropiase faptul că ambii fuseseră învăţători, îi confirmă că numele de familie al brigadierului coincidea cu al nepotului său, că provenea din satul verişoarei sale şi că era fecior de preot...

Deoarece fiind de corvoadă la bucătărie a îndrăznit să dea unor deţinuţi copii nişte frunze de varză, Sică Enăchescu a cerut pedepsirea lui cu şapte zile de carceră şi şmotru, plus confiscarea unor resturi alimentare din pachetul primit la colonia de unde fusese adus la Peninsula, căci aici acelaşi îi refuzase dreptul la pachet din partea familiei. Pe urmă a trecut prin următoarele: "În prima noapte", consemnează memorialistul, " - frânt de oboseala celor opt ore de canal, plus două ore marş, câte cinci de mână legaţi, apoi alte două ore şmotru, cam pe la 12-01 noaptea, a venit la patul în care abia aţipisem şi ...m-a sculat că 'te cheamă brigadierul în camera sa'." Se cuvine să acordăm puţină atenţie la ce se înţelegea prin "şmotru", pentru a pătrunde mai complet în situaţia lui disperată: "şmotru era să speli scândura (podeaua) barăcii în care 80 oameni intrau cu încălţămintea noroită până la glezne. Lucrul - spălat cu apă rece şi cărat la latrină (15 m. distanţă) de zeci de ori cu găleata - se efectua după ora stingerii, deci pierdeam din odihna necesară muncii de a doua zi câte 2-3 ore".

Ce s-a petrecut alături, unde primise porunca să meargă? "- în camera brigadierului erau: Sică, brigadier, Văideanu, pontator, şi patru şefi de echipă: Vitică Constantin, Vizitiu Vasile, un flăcău de 19-20 ani (nepotul lui Vitică) şi Voicu învăţătorul". Acesta îl adusese încoace. "Abia intrat, au tăbărât cinci din ei (Voicu n-a participat), lovindu-mă peste tot. Până să mă desmeticesc - eram oarecum năuc de somn - am fost plin de vânătăi.

Îmi aduc bine aminte că Sică striga la ei: - "Nu-i daţi în cap!", dar ca ars, ca un resort, în clipa imediat următoare, cu atitudinea omului prins asupra faptului sau ca şi când trebuia să îndrepte o greşeală (...), în clipa următoare, repet, m-a izbit cu genunchiul în burtă (sub centură cum zic boxerii)".

Victima, auzind porunca lui Sică de a i se cruţa capul, uită de toate loviturile, ca şi de durere, uită că se învineţise pretutindeni, sufletul umplându-i-se, în schimb, de gratitudine. "Este puterea sângelui", i-a trecut prin piept, alinător; "omenia încă nu a pierit. Doamne, salvează-l şi ocroteşte-ne!". Ce strigăt mai creştinesc se poate aştepta de la un om căzut sub pumnii propriului său nepot?!

Este remarcabil faptul menţionat de autorul Memoriilor că învăţătorul Ion Voicu, din judeţul Ilfov, a recurs la o stratagemă pentru a nu-l bate pe unchiul brigadierului: a motivat că erau din aceeaşi breaslă şi că se cunoşteau de la Jilava, unde deprinsese o părere bună despre fostul deputat. La fel, şeful de echipă Iuliu Vlad, măcelar în Cluj, un voinic de peste 90 kilograme şi de o înălţime de 1,90 metri, care l-ar fi putut terciui numai lăsându-se cu toată greutatea peste el, a refuzat să-l atingă, cu vorbe zgârcite, dar cât de memorabile, şi care-i aduc cinste mare: "Nu sunt bun să lovesc un deţinut". În schimb, propriul nepot al victimei, pontatorul şi cei trei ţărani, dintre care un copil, erau 'buni' pentru această faptă de neiertat!

Abia de trecu o săptămână că fu din nou trezit în plinul nopţii, cu aceeaşi recomandare de a nu-şi pune haina. Probabil nemulţumit de cum îl bătuseră şefii de echipă, nepotul recursese doar la inşi specializaţi: alţi doi brigadieri, pe lângă el - Sofronie şi Lupaşcu, şi doi pontatori - acelaşi Văideanu şi cu Sobolenscky, "şarpele cu ochelari, cum îi ziceau deţinuţii. Toţi cinci tineri, voinici, bine hrăniţi (pe lângă că ei împărţeau mâncarea - după ce li se umpleau câte 2-3 gamele cu ceea ce se putea alege mai bun din hârdău - ei aveau dreptul să primească pachete, să cumpere alimente" (...).

"Au tăbărât pe mine, m-au întins cu faţa pe podea. Mi-au dat ismenele şi cămaşa jos (doar cu ele venisem) şi cu un cauciuc (o bucată de furtun cam de 10-20 mm. diametru) m-au lovit, fiecare pe rând, un număr de lovituri până oboseau. Atâta suferinţă, chin, provocau loviturile cu cauciucul acela că - de durere - am reuşit să mă scol cu cei patru care mă ţineau pe podea, să mă ridic cu ei în sus. Disperarea şi groaza morţii însutesc puterile omului (...). Erau şi ei obosiţi. Fiecare lovise de 40-50 ori. Se temeau poate că mor? De ce mă băteau? Nu au spus nimic; nici azi nu ştiu".

Cititorul se întreabă de ce nu se făcea publică purtarea acelor bestii, de ce nu se recurgea la dreptatea conducerii lagărului. A îndrăznit-o căpitanul Marinescu, victimă şi el a aceloraşi călăi. Comandantul l-a chemat pe Sică şi i l-a dat în primire, să-l înveţe minte să mai fugă de pedeapsă. Pentru că aceste 'reeducări' se efectuau în numele Securităţii, dar cu mâna deţinuţilor, astfel încât forţa represivă să nu pară implicată în ucideri, să nu aibă nicicând a da socoteală pentru sângele vărsat, iar pe de altă parte imaginea deţinutului politic să fie murdărită pe vecie. Sică i-a strigat în faţa frontului celor optzeci de membri ai brigăzii: - "Aici este locul tău până vei muri!". Aceleaşi cuvinte cheie îi fuseseră adresate şi lui Marin

Piţigoi de un alt brigadier reeducat la Piteşti, pe nume Grama (îl vom reîntâlni în discutarea romanului lui Marcel Petrişor).

Fostul deputat naţional-ţărănist n-a mai putut dormi decât în şezut, la marginea patului.

Un coleg de facultate al brigadierului l-a atenţionat pe acesta că soarele putea provoca moartea celui pe care carnea era vie sub pielea crăpată pretutindeni şi că era posibil să răspundă de acea moarte. Sică Enăchescu se desmetici; îi porunci vărului mamei sale să nu lucreze ca ceilalţi, ci să fie acar, cu interdicţia de a-şi scoate cămaşa.

Înainte de începerea muncii, Marin Piţigoi se îndreptă spre lacul din preajmă, să folosească w.c.-ul, pentru că, ulterior, nu şi-ar mai fi permis s-o facă timp de opt ore, cât dura munca. Cel care-l zdrobise-n cursul nopţii se năpusti după el, speriat. Îl ajunse din urmă, îl înhăţă de braţ şi strigă: - "Unde te duci? Ce ai de gând de mergi spre lac?". *Hărtănitul îşi înălţă căutăturile rătăcite şi triste spre el: "Era şi răstită vorba lui dar, văzându-i faţa, cu privirea speriată, era şi îngrijorată.*

- "Mă duc să-mi fac nevoile, că începe lucrul şi nu mă mai pot mişca de la ac."

- "Să nu-mi faci vreo nenorocire mie şi să te arunci în lac, că eu răspund de dumneata!" ('dumneata', aşa îmi spunea când eram numai cu el).

M-a podidit plânsul! Sunt dintre oamenii care nu plâng. (...) Plâng când emoţii puternice îmi frământă inima şi sufletul, (...) mă trec lacrimile. Dar atunci am pornit un plâns cu sughiţuri. Şi eram om în vârstă: 51 ani".

Cititorii au înţeles că acel 'dumneata' şi-a jucat rolul mângâietor cuvenit şi a topit sufletul povestitorului: sângele apă nu se face. Totuşi, nepotul se temea pentru viaţa unchiului său... Suntem şi noi emoţionaţi de răsturnarea de simţăminte prin care a trecut cel dintâi, de remuşcările sale.

Dar, curios lucru, întrebarea pusă de brigadier nu sună prea tandru. Dimpotrivă, are ceva cazon, de fier:

"- "De ce plângi, dacă mergi la w.c.?", ca şi când l-ar fi prins cu asta că nu la closet se ducea, ci să se înece. " - "Nu plângeam, cum nu am plâns toată noaptea - cinci ore de supliciu, tortură supraomenească, dar... când am văzut cum te-ai pornit pe fugă - din toate puterile tale tinere - spre mine, cred - m-a prins o jale cu un potop de lacrimi pe care iată că nu le mai pot opri".

Scrierea nu este explicită. La ce se referă locutorul? La năpustirea gâdelui deţinut din temere pentru viaţa ce se putea pierde sau din temere pentru propria-i răspundere, ca vinovat de eventuala sinucidere? Cum arăta acea fugă? Era una a furiei? Una a suferinţei?

"- "Du-te şi fă-ţi nevoia - stau aici şi te aştept"."

Nici conlocutorul nu se exprimă mai clar. Propoziţia din urmă e oare a amiciţiei? Este a ameninţării, adică vrea să facă limpede că Marin Piţigoi n-avea nici o şansă să-şi pună capăt zilelor?

"Am intrat şi, după câteva secunde, am ieşit din w.c.. El pândea - socot - temându-se totuşi că ajunsesem la disperare, ceea ce, în mintea lui - amintirea suferinţelor de la Piteşti, unde fusese reeducat -, a dat naştere bănuielii că m-aş sinucide, aruncându-mă în Siutghiol.

(...) Teama că ultima noapte de suplicii m-ar fi putut împinge în lac l-a

determinat pe brigadierul Sică să mă ţină ('în mână') cum s-ar zice. M-a însoţit de la w.c., de pe malul Siutghiolului, la locul de muncă unde brigada lucra încărcând şi descărcând vagoneţii."

I-a repetat să nu cumva să scoată cămaşa, conştient de pericol ("fusese un bun student").

Ca bucuros că l-a salvat de la moarte, de parcă Marin Piţigoi ar fi fost în convalescenţă, brigadierul rămase, ezitant, lângă el. Pentru întâia oară de când se reîntâlniseră în condiţiile detenţiei. "A stat de vorbă cu mine peste două ore, vorbind despre toate câte ne-am amintit privind familiile, casa...". Însă n-a răbdat mult. Pe nepusă masă, îl întrebă iarăşi:

"- "De ce plângeai?"".

Bărbatul căznit îşi redobândise stăpânirea de sine şi tăria de caracter de a atrage atenţia asupra a ce se făptuia:

"- "Fără să vreau m-au trecut lacrimile şi au curs pe obraji câteva secunde, din suferinţa morală că am trăit să văd copiii omorându-şi părinţii!"".

Replica avu ecoul nădăjduit. Primi răspunsul:

"- "N-o să mai fii bătut!"".

Făgăduinţa reinstaură relaţii omeneşti între cei doi. Deputatul îşi luă inima-n dinţi şi ceru:

"- "Cel puţin spune-mi: de ce m-aţi chinuit?"

- "Am să-ţi spun eu dumitale... nu acum..."

- "Procedaţi greşit! Chinurile la care supuneţi pe fraţii voştri de suferinţă, tot atât de nevinovaţi ca şi voi, sunt păcate de neiertat. Şi chiar dacă socotiţi că lumea merge pe alte căi decât cele cunoscute, nu cu suplicii, nu cu bătăi, nu cu tot felul de mizerii, se poate îndruma omul pe calea cea nouă. Să zicem că 99% din problemă - noua societate - va fi aşa cum se făureşte, prin teroare, şi numai 1% nu va fi aşa - de ce să chinuiţi oameni nevinovaţi?"

- "Nu vei mai fi bătut!""

Şi, cu adevărat, n-a mai avut parte de bătaie 'organizată'. Doar pontatorul Văideanu, student la agronomie, l-a oprit de la muncă, peste două zile, şi l-a anchetat şapte ore, punându-l să scrie tot ce făcuse începând cu anul 1945 şi până la discuţia cu nepotul său, pe care o cunoştea din fir-a-păr şi asupra căreia cerea explicaţii. Scria şi încasa bătaie. Deci nepotul, cum caracterizează anchetatul, îl 'trăsese de limbă' şi apoi îl 'turnase'... Celălalt ducea 'turnătoria' la bun sfârşit: o transforma în declaraţie personală, pentru uzul Securităţii. Dealtfel niciunul dintre muncitorii silnici n-a mai fost bătut de grupul demascatorilor. Reeducările fuseseră sistate" (p. 155-165).

Înainte de a relua textul următor din " **Flăcări sub Cruce"** , drept introducere voi cita un fragment dintr-o altă lucrare a aceluiaşi autor, în curs de scriere: " **Alexandru (Şura) Bogdanovici. O biografie ipotetică** ." Aceasta pentru că în el se arată cum s-au desfăşurat cele dintâi zile după arestare ale lui Vasile Ungureanu asupra căruia atrag atenţia cititorului, nu numai una dintre marile victime ale Piteştiului, ci şi o victimă a vieţii de mai târziu, din aşa-zisa libertate oferită de comunişti foştilor deţinuţi politici; existenţa sa dramatică Mihai Rădulescu a avut prilejul, neînţeles la timpul acela, de a o urmări pe viu. Fragmentul din " **Biografia ipotetică"** mai poate interesa pentru ceva: el aduce o lumină inedită în

privinţa naşterii ideii reeducărilor.

"La Suceava, în cameră, nu exista nici un pat. Zăceau pe jos nişte rudimente de pături. Foamea te rodea cumplit. Ziua nimeni nu deranja reţinuţii. Nopţile, în schimb, erau odioase, pentru că le sfâşiau urletele celor schingiuiţi. Eugen socoti că, în mod premeditat, erau lăsate deschise uşile camerelor de anchetă, să se audă în toată închisoarea ce se petrecea acolo. Ceea ce era mai greu de suportat pentru noii 'recruţi' - care 'admiteau' că bărbaţii mai puteau fi bătuţi, că erau bărbaţi, nu? - fură zbieretele studentelor torturate. Iar una dintre acelea schingiuite fără măsură a fost Oltea Manoliu, din ultimul an de la Medicină, întâlnită de Eugen în dimineaţa fatală.

Cât stătu în acea cameră, Eugen Sahan cunoscu un cetăţean mai în vârstă ca ceilalţi colocatari -, care-i impresionă pe toţi prin blândeţea sa. Numele îi era: Vasile Ungureanu. Student mai vârstnic, făcea şi pe dascălul la o biserică, să se întreţină la facultate. Ocupa o cameră a casei parohiale şi tot acolo, prin mila lui, odihneau sumă de colegi care n-aveau unde pune capul. Aceasta fusese pricina arestării sale: considerat gazdă de legionari. Nea Vasile, cum i se zicea, te împresura cu o privire de culoarea văzduhului şi caldă de te topea. Toţi se ataşaseră de el.

Într-una din seri, Nea Vasile fu cărat la anchetă, pe la şapte-opt. Pe la vreo unu noaptea, se deschise uşa şi fu aruncat în cameră un trup inert. Era Nea Vasile. Fiecare rămase încremenit în colţul său. Nici un fir de praf din încăpere nu se clinti. Toată suflarea era îngheţată de groază.

Speriat şi el, Eugen fu totuşi puţin mirat de atitudinea generală de neimplicare: în faţa lor zăcea pe podea un om în nesimţire şi nici un semen nu socotea ca pe o datorie mai mare decât conservarea de sine aceea de a-i sări în ajutor... Se duse lângă masa de carne şi sânge. Mai veni cineva alături de el. Îl ridicară împreună cu băgare de seamă. Îl cărară la locul din cameră unde dormea pe jos deobicei cel ce ajunsese o ruină. Gemea.

- Nea Vasile, ce ţi s-a-ntâmplat?

- Lasă, copii, că trece, trece; abia auzit şi cu mare dificultate, dar hotărât să-i împiedice pe cei doi a face caz de necazurile lui.

Era plâns; şi în ce hal se afla! Când l-au desfăcut la cămaşă şi pantaloni, de la cap şi până la genunchi, numai urme negre, una lângă cealaltă, parcă aşezate cu pensula de un zugrav dibaci, încrustările loviturilor de bâtă; şi pretutindeni roşu.

A vrut să urineze. L-au sprijinit să ajungă la tinetă - hârdăul pentru astfel şi altfel de nevoi. S-au îngrozit când au văzut că din el curgea sânge, sânge curat.

Eugen şi cu necunoscutul care-i sărise într-ajutor trecură la a-l îngriji fără nici o pricepere. Comprese pe picioare, pe spate, pe tors. Îl mângâiau pe cât posibil. Erau mai ales atenţi cu evoluţia situaţiei lui, dacă se agrava cumva, să fie pregătiţi să bată în uşă, să alerteze sergenţii, să i se dea ceva ajutor medical, dacă oare intra şi-n obiceiurile locului.

Pe când vorbeau despre nenorocire, cel de lângă Eugen se recomandă:

- Bogdanovici. Alexandru Bogdanovici.

La fel făcu şi tânărul Sahan; adăugă, ca răspuns la o întrebare suplimentară a aceluia:

- Domnule, bănuiesc că sunt arestat din greşeală. N-am nici o

legătură cu Iaşul.

I-a povestit prin ce trecuse înainte de poprire. Pomenind de Lucinescu, de Mihuţ, de alţii, după numele lor deloc noi pentru el Alexandru Bogdanovici a dedus că Eugen nu era de tot străin de activitatea tineretului legionar, generalizată la nivelul întregii ţări; şi i-a spus:

- Domnu' Sahan, nu ne-am cunoscut până aici. Dumnezeu ştie de vom mai fi împreună de acum încolo. Dacă arestările ce au avut loc nopţile trecute constituie o problemă locală, mai mult privitoare la Iaşi, ai şanse să scapi; pentru că, după cât se pare, nu cunoşti pe nimeni din oraş. Eu îmi dau seama ce situaţie ai dumneata din punct de vedere politic, de aceea voi avea o mare rugăminte.

- Spuneţi, domnule Bogdanovici.

- Iată despre ce este vorba. În cazul că ajungi afară, aş vrea să comunici celor care te cunosc (şi care poate mă cunosc şi pe mine) următorul lucru. Nu am dubii asupra a ce reprezintă ruşii. Sunt basarabean. Ştiu ce pot aceşti bolşevici să facă din oameni. Mai ştiu că cei care vor fi printre primii urmăriţi şi se va încerca să fie lichidaţi sunt tinerii. Eu mă voi strădui - poate greşesc, dar aceasta îmi este intenţia - să-i salvez pe cei mai mulţi dintre ei, fără să fac vrun compromis major. Voi încerca să-i scot, simulând o aşa-zisă 'reeducare'. Am o obligaţie morală faţă de tineri, pentru că pe mulţi dintre ei i-am atras chiar eu în această activitate şi le-am impus o ţintă prin educaţia pe care le-am făcut-o, când ei credeau în mine.

Asta se petrecea spre ziuă. Ceilalţi dormeau. Ori, dacă se prefăceau că dormeau, ei doi, lângă Nea Vasile, continuau să şoptească abia auzit.

- Sunt sigur că tatăl meu, care este angajat politic astăzi faţă de guvern, va încerca să mă salveze. Însă eu nu am de gând să mă folosesc de această cale.

Tonul său de totală sinceritate îl convinse pe Eugen să-i promită că, dacă scăpa, urma să transmită acestea mai departe. Pentru el era clar că Alexandru Bogdanovici nu gândea la salvarea personală, ci că intenţiile sale îi priveau pe ceilalţi, planurile lui presupuneau eliberarea studenţilor. Seriozitatea celor rostite, convingerea aşezată cu care păreau meditate, experienţa privitoare la inamicul ce invadase ţara, însuşi faptul, ce pleda puternic pentru caracterul de fier al conlocutorului, faptul de a-şi fi învins temerea animalică, în faţa hăcuirii colegului lor de celulă, şi de a fi acţionat creştineşte pentru ogoirea suferinţelor aceluia, reprezentau suficiente argumente pentru a nu- i pune la îndoială nici buna credinţă, nici înţelepciunea. Oricum, în situaţia aceea specială, când a cugeta prea profund la cele încredinţate lui era cu neputinţă, ca şi a nu răspunde încrederii lui Bogdanovici decât cu punerea la îndoială a bunei sale credinţe, pentru Eugen ideea nu se cuvenea discutată ci, aşa cum fusese rugat, simţea că nu avea alta de făcut decât să ducă vestea mai departe.

Au stat de vorbă şi-n zilele următoare, cu fereală. Începură să-l scoată la anchetă pe Bogdanovici. Nu se întorcea maltratat, spre deosebire de restul colegilor de cameră. Până la plecarea lui Eugen Sahan, Alexandru nu avu nici un vorbitor cu tatăl său, adică până pe 5 sau 6 iunie. Iar gândul de a simula 'reeducarea' îi venise probabil de la bun începutul arestării, căci nu trecuseră multe zile de atunci până ce-i vorbise studentului bucureştean căzut ca musca-n lapte în mijlocul lor.

Eugen îl observa, în taină, cu sufletul împovărat de confesiunea ce i se făcuse. "Cum poate fi o reeducare ce să nu constituie un compromis?", se tot întreba. Erau toţi atât de lipsiţi de experienţa vieţii şi, mai ales, a tăriei de caracter..., revenea el asupra primelor impresii. Pe scurt, erau cu caşul la gură şi-şi închipuiau că tot ce zbura se şi mânca. Nu se întâmplă aşa la vârsta aceea?

Eugen Sahan nu mai rămase în încăpere decât trei-patru zile, cel mult."

Urmează textul din " **Flăcări sub Cruce"** la care m-am referit.

" *Prima vizită făcută în Târgu-Neamţ m-a îndreptat spre biserica cea mai apropiată de locul unde mă depuseseră nişte necunoscuţi binevoitori. Mă aduseseră aici în automobilul lor, taman de pe la Călimăneşti, îmi pare.*

Un bărbat uscăţiv, blând şi îndatoritor, cu priviri adânci albastre, ce grăiau mai mult decât cuvântu-i smerit şi lipsit de iniţiativă, jenat parcă de a mă obosi cu răspunsurile modeste pe care le dădea întrebărilor mele entuziaste, curioase, dar şi cu o evlavie evidentă şi plină de bucuria că mă aflam în Moldova, socotită de mine o Galilee a românilor, mă întâmpină în pridvor, cu o cheie cât toate zilele în dreapta, tocmai când intenţiona să iasă. Doream să ştiu tot despre acea clădire liturgică, dar şi despre câte altele mai aveam de cunoscut în micuţul oraş, precum şi ce trasee mănăstireşti se răspândeau de acolo prin jur, ce oameni deosebiţi eram dator să cunosc, ce preoţi cu har şi câte şi mai câte altele, toate înghesuite într-o clipă, sub un singur semn de întrebare, atunci când omul se gătea de plecare la treburile sale, un dascăl de bună seamă, îmi spuneam, ori un paracliser sau un om de servici, dar fiu al bisericii aceleia şi ...mai ales al Moldovei lui Ştefan! Gândeam că pentru un iubitor ca mine al locurilor sale natale merita să zăbovească, mare fiindu-mi setea de fiorul moldav al cărui cult îl aveam...

Aşa a şi făcut, cu dragoste, cu dăruire de sine, cu ştergere de sine, împărtăşind exultarea mea, lăsându-se antrenat de întârziata-mi adolescenţă uşor de citit în focul entuziasmului. Mi-a dat explicaţii unde s-a priceput; pentru acelea ce-i lipseau îşi tot cerea scuze; mă asigura că voi găsi alţii mai ştiutori ca el; mă încuraja să caut persoanele pregătite să-mi satisfacă nevoile culturale; m-a lămurit cum să ajung la Cetate şi cum să găsesc la poalele ei casa unui fost asistent universitar specializat în medievalistică şi cel mai bun cunoscător al respectivei Cetăţi, pe nume cred: Constantinescu. Când i-am dat dezlegare, s-a suit pe bicicletă şi s-a depărtat ca un bătrân copil cuminte care a primit îngăduinţa profesorului să părăsească sala de clasă.

Am rămas în Humuleşti, peste pod, două săptămâni. Şi atât de îndrăgostit m-am simţit de zonă şi de locuitorii ei încât, în vacanţa din vara următoare, acolo am alergat fără ezitare. Mă împrietenisem cu dascălul Vasile Cozma şi cu soţia sa Jana şi ani la rând am fost oaspetele lor, Târgul ajungându-mi oraşul de adopţie, că mult l-am iubit şi-l mai iubesc!...

Într-o seară, când gustam noi un pahar de vorbe udat cu sângele viei dinapoia bucătăriei, iaca intră omul meu! L-am recunoscut pe dată deoarece fusese cel dintâi moldovean care mă îmbătase cu bunătatea lui, în urmă cu câţiva ani, într-acea biserică. M-am manifestat ca atare. Şi el arăta tare bucuros că mă revedea, deşi acum, timpul trecând şi fumurile mai risipindu-mi-se, îmi dau seama că buna lui cuviinţă era aceea care-l

îndemna să nu-mi strice cheful şi să se prefacă a mă fi ţinut minte în aceeaşi măsură. Oricum, de atunci înainte s-ar fi spus că se lumina văzându-mă, după cum şi mie-mi bătea inima mai cu căldură când îl întâlneam.

- Domnul Ungureanu şi domnul profesor Rădulescu, făcu prezentările gazda.

Am asistat, ca un om al casei, la convorbire. Noul venit se afla într-o lungă şi perseverent desfăşurată curte pe care i-o făcea prietenului meu, pentru ca acesta să susţină, ca dascăl de vază în zonă, a fi şi dânsul numit cântăreţ la o biserică, nemaiavând cum trăi.

Îi observam smerenia: nu semăna cu a unui credincios de rând, nici cu a unui călugăr. Avea un gust al unor indescriptibile umilinţe îndurate, acumulate în ani, răbdate împotriva demnităţii revoltate în tăcere. Numai o victimă de o viaţă sub călcâiul zdrobitor al comunismului purta astfel de stigmate pe chip. Nu mi-a fost greu să-mi dau seama că era un fost deţinut politic, ca şi mine, cu atât mai mult cu cât numai pentru noi a primi o slujbă pe plac constituia o cumpănă de o dificultate fără seamăn. După plecarea lui, l-am iscodit pe domnul Cozma, să-mi verific deducţia. Aşa era: fost locotenent, a făcut ceva închisoare, cam multişor, şi se chinuia să trăiască, de la o zi la alta, având, dacă-mi aduc bine aminte, şi o mamă bătrână şi neputincioasă în sarcina sa. Şi-ar fi luat el un atestat, ca dascăl, însă examenul de asimilare se dădea rar, la câţiva ani o dată.

Peste alte veri, am aflat că primise postul râvnit, că mama îi fusese luată într-o lume mai bună, iar domnul Ungureanu se căsătorise cu o învăţătoare pensionată medical, soţie cumsecade, dar ce îl adâncise într-o lume a tăcerii, lipsindu-i complet auzul. Îşi trăgeau zilele în sărăcie, mi se spunea, având drept toată avuţia credinţa şi demnitatea.

Apoi domnul Ungureanu muri.

L-am reîntâlnit în pragul altei biserici, în fruntea unui sobor ciudat slujitor: în cartea lui Dumitru Gh. Bordeianu.

Mai întâi, iată-i portretul:

"Sub acest nume, 'Maglavit', l-am cunoscut noi toţi, cei arestaţi de la Iaşi şi încarceraţi la Suceava, apoi toţi tinerii de la Piteşti, de pe secţiile de muncă silnică şi în special cei de la camera 3 subsol, pe bădia Ungureanu. I s-a dat această poreclă pentru că plecase pe jos, de la Iaşi până în sudul Olteniei, în satul Maglavit, în anii 1935-1936, ca să vadă minunea acelui cioban, din acest sat, pe nume: Petrache Lupu. Vasile Ungureanu era din Târgu-Neamţ, cântăreţ sau dascăl de biserică.

(...)'Maglavit' făcuse războiul şi fiind talentat la muzică, s-a înscris ca student la Conservatorul de Muzică din Iaşi (...). A fost arestat în 1948, la vârsta de 46 ani şi a fost condamnat la 15 ani de muncă silnică."

N-aş fi crezut că ne despărţeau chiar atâţia ani; foştii deţinuţi beneficiază de această neobişnuită caracteristică biologică: îşi întârzie îmbătrânirea, cu tot atâţia ani câţi au pierdut; până la un timp; pe urmă, ea parcă s-ar grăbi să recupereze. Or, în 1948, aveam 12 ani. Diferenţa dintre noi era de 34 ani. Felul cum arăta cunoştinţa mea constituia o încălcare flagrantă a legilor firii, ce merită luată în seamă de geriatri, cu atât mai mult cu cât observaţia mea nu priveşte un caz izolat, ci poate fi considerată generalizabilă. Măcar dacă s-ar ajunge la un rezultat cu implicaţii în existenţa semenilor, am spune că atâta suferinţă română

inutilă devine o necesitate pentru perpetuarea tinereţii semenilor şi astfel ne-ar ajunge temniţele dragi...

"*Crescut în duhul Ortodoxiei mănăstirilor din regiunea Neamţului, de unde era de baştină, era un adânc creştin, cu o trăire care putea fi luată ca model. Fiind un om bun şi paşnic, care nu accepta violenţa, războiul, cu toate atrocităţile lui, îl îngrozise. Era împotriva oricărei violenţe şi deaceea torturile care au fost aplicate aici*" (la Piteşti) "*l-au înspăimântat . (...) S- a impus prin blândeţea şi bunătatea lui, dar mai ales prin trăirea lui mistică.*"

Până să se declanşeze urgia bătăuşilor asupra noilor veniţi în închisoare, iniţiase un grup de trăire patristică, asemănător aceluia descris de mine în " ***RUGUL APRINS. Duhovnicii Ortodoxiei, sub lespezi, în gherlele comuniste"*** [Bucureşti, Editura Ramida; 1993] *, existent la închisoarea pentru tebecişti de la Târgu-Ocna. Îndrumar îi erau scrierile Sfinţilor Părinţi, "* ***Vieţile Sfinţilor", "Patericul"*** *, citite şi răscitite de el întreaga viaţă şi de multe ori discutate şi aprofundate cu monahii. Alături de prelegerile de filosofie ale lui Costache Oprişan, cercul său de studiu şi practică duhovnicească se instituia far pentru tineretul adunat în acea cameră - 3 subsol -, o lumină şi o deschidere către un viitor nou, îmbunătăţit, mai apropiat de spiritul hristic.*

Greu i-a atârnat pe umeri iniţiativa sa creştinească! Zaharia, conducătorul caznelor din acea cameră l-a luat drept ţintă specială "în a-l batjocori, dispreţui, umili şi tortura cu atâta cruzime. A suportat tortura ca un martir; dar ceea ce îl impresiona până la lacrimi era atunci când vedea pe unul din aceşti tineri torturat şi deaceea tresărea la fiecare lovitură de ciomag, parcă l-ar fi lovit pe el" (p. 147-152).

Spre lauda unuia dintre deţinuţii într-atâta de căzuţi încât se afla printre conducătorii reeducărilor de la camera 3 subsol, pe nume Măgirescu, 'bădia Vasile' "nu a fost ucis. (...); îi spunea că era nebun de atâta misticism; a fost lăsat în pace".

E un fel de a vorbi; vom vedea îndată cum 'era lăsat în pace'. Ce e sigur e că nu i s-a mai cerut să-şi bată confraţii, deoarece nu s-a obţinut absolut nici un rezultat în această privinţă, pentru că Măgirescu "avea un deosebit respect pentru acest om. Fiind mai în vârstă decât noi, că putea să ne fie tată, a fost ascultat, stimat şi iubit într-atât încât vedeam pe unii de pe priciuri plângând de durerea bădiei Vasile, atunci când era torturat. Au fost aceia care n-au lovit niciodată pe nimeni". Cu atât mai mult cu cât calitatea sa cea mai impresionantă era că-l "durea durerea altuia" (p. 165-166).

Portretul lui Vasile Ungureanu, de la care am plecat, şi-atinge apogeul: "Bădia Ungureanu avea înfăţişarea unui sfânt bizantin din iconografia răsăriteană şi a fost printre puţinii camarazi, pe care i-am întâlnit în închisoare, care postea miercurea şi vinerea post negru, iar mâncarea lui o dădea altora. Datorită acestei trăiri, a fost printre puţinii camarazi" (regretăm repetiţiile), "excepţie făcând grupul lui Valeriu Gafencu şi avocatul Trifan, din Braşov, asceţi, pe care i-am văzut cu ochii mei în care foamea nu şi-a înfipt colţii. Pentru aceştia trăirea telurică avea mai puţină importanţă, pentru că ei trăiau în alte sfere. Cum nu voi crede în Vieţile Sfinţilor şi ale martirilor mistici şi asceţi răsăriteni, când i-am cunoscut şi văzut pe camarazii mei care duceau o viaţă după modelul lor, trăind în

stare de sfinţenie? Am redat atitudinea exemplară a bădiei Ungureanu pentru a nu trece cu vederea pilda acestui adevărat creştin".

Trimit cititorul la istorisirea ***Lotul tuberculoşilor*** *, din volumul "* ***RUGUL APRINS"*** *, pentru a se lămuri asupra tipului de existenţă închinată lui Dumnezeu de Valeriu Gafencu şi ciracii săi. Profit de paranteză pentru a menţiona că paginile lui Bordeianu - stilizate pe cât cu putinţă în citatele de aci - nu trebuie judecate după criteriile filologului. Nu exprimarea sa în limba română are importanţă, ci mărturia depusă. El continuă cu:*

"Se apropiau Paştele anului 1951 şi, într-o seară, văzându-l pe bădia Vasile plângând de durerea fraţilor săi, a fost întrebat de ce plângea. Răspunsul lui a fost simplu: "Plâng de durerea fraţilor". Fraţii lui erau cei bătuţi. Zaharia, enervat, a intervenit brutal: "Cum, mă, bandit mistic, ăştia sunt fraţi pentru tine, nu sunt ei bandiţi ca şi tine?". Cu naivitatea unui creştin pios, Ungureanu i-a răspuns: "Pentru mine ei nu sunt bandiţi, pentru că nu mi-au furat nimic şi nu mi-au făcut nici un rău!"

- "*Cum, nu te-au bătut?*"

- "*Nu ei m-au bătut!*", *fu răspunsul dat lui Zaharia.*

- "Ia să-i faci tu o caracterizare şi să spui despre alt mistic înrăit ca tine, de banditul Bordeianu, ce părere ai despre el?"

Toţi din cameră se aşteptau ca Ungureanu să-mi facă un portret în tonul demascărilor. Ungureanu, cu simplitatea Sfinţilor, unde adevărul era spus cu cele mai simple cuvinte, a răspuns:

- "Fratele Bordeianu este un om blajin".

A fost cea mai simplă caracterizare pe care mi-a făcut-o vreodată cineva. Şi acum, când scriu aceste amintiri, îmi sună în urechi aceste cuvinte.

Enervat până la nebunie, Zaharia s-a năpustit asupra bietului om, l-a călcat în picioare, l-a bătut, l-a zdrobit, încât nu mai ştiai dacă era om sau o masă de carne sângerândă. Aşa plăteau oamenii cinstiţi."

Vasile Ungureanu intrase în temniţă format de mănăstirile moldovene: cu 'inimă bună'. El n-a putut deveni călăul fraţilor săi: era creştin adevărat, acest student întârziat.

Acum suntem pregătiţi să înţelegem ce tortură, mai ales duhovnicească, li se pregătea 'îmbunătăţitului lui Dumnezeu' "Maglavit" şi celor din grupul lui de credincioşi, numiţi 'mistici' de reeducatori, cu prilejul Sfintelor Paşti din 1951.

Noua născocire a infernului îşi începu desfăşurarea de luni, în Săptămâna Patimilor. Zaharia aduse din altă celulă nişte mături cu coadă, tocite, şi un ghem de sfoară. Le înmână următorilor studenţi: poreclitul 'Maglavit', Nedelcu, Dumitru Bordeianu, Popescu Paul, Zelica Berza, Grigoraş, Huţuleac, Sântimbreanu, Reus, Gheorghiu, Andrişan, cu porunca să lege cruci din ele, pentru Vasile Ungureanu cea mai mare. Aceştia erau izolaţi de restul deţinuţilor. În dreptul lor, depuse nişte cutii de conservă goale. Mai era acolo şi o sticluţă cu dop, ce conţinea un lichid. Pe de altă parte, întinse la zece legionari ce se deziseseră de crezul şi credinţa lor nişte foi de hârtie pe care erau înscrise tot felul de injurii, murdării şi ofense la adresa Mântuitorului, înşirate în versuri cu măsura acelora din Prohod.

"De după masa de luni şi până Vinerea Mare, când se cânta Prohodul în bisericile noastre, precum şi în cele trei zile de Paşti, s-a cântat pe

melodia Prohodului, de către cei zece (...) tot acest repertoriu de pornografii, măscări şi hule aduse împotriva Fiului lui Dumnezeu.

"Noi, cei consideraţi ca 'mistici', am fost purtaţi timp de 8 zile, prin cameră, de la un capăt la altul, în frunte cu Ungureanu, închipuind Patimile Domnului. Lui Ungureanu i-au făcut o coroană de spini. Iar în cutiile de conserve s-a pus mangal, stropit cu gaz lampant, i s-a dat foc, ca să tămâiem cu ele. Iar noi mergeam în genunchi, făcând mătănii.

"Ca niciodată, l-am văzut pe Ungureanu plângând, îngrozit de ceea ce ne forţau să facem.

"(...) După opt zile de mers în genunchi, ni s-au rupt pantalonii, iar genunchii erau numai o rană."

Unuia singur dintre cei aleşi i s-a îngăduit ieşirea din şi r, când a săvârşit-o : înnebunise mai demult, datorită bătăilor, şi i se acordau, când şi când, astfel de privilegii; era Nedelcu.

Cum a spus, pe atunci copilul, Sergiu Măndinescu:
Din cei ce au trecut pe acolo, numai morţii trăiesc
asemenea lui, aşijderea ţie,
iată, de pildă eu: umblu, vorbesc,
dar viaţa mea nu-i, prietene, decât o moarte vie" (p. 167-170).

De foarte multe ori, de fapt de câte ori citesc sau mi-amintesc cele ce am aflat despre 'reeducări', când mi se împărtăşesc cazurile căderii celor mai buni din generaţia lor, a celor mai strălucite minţi, a curajurilor cele mai oţelite, a credinţei celei mai de nezdruncinat, a raţiunilor cele mai exersate, a patriotismului cel mai dezinteresat şi gata de jertfă, căci numai astfel se poate vorbi despre generaţia studenţească arestată în primii ani ai dictaturii comuniste, hotărâtă s-o încheie pe orice cale de luptă cu comunismul ce ne aservise patria şi să ne mântuie de un viitor al robiei, o generaţie lucidă şi fermă, opusă, parcă, generaţiei precedente, chiar mai multor generaţii înaintaşe, care generaţii, s-a dovedit, curând, au pactizat cu asupritorii, trădându-şi neamul şi devenind uneltele opresiunii, deznaţionalizării, ateizării şi deculturalizării României, de câte ori, ziceam, îmi revine în cuget barbaria cu care partidul comunist a voit să aservească acel tineret minunat, mă cutremur la gândul că aş fi putut face parte din rândurile lui, de nu m-aş fi născut prea târziu. Dacă se întâmpla astfel, cinste mai mare în viaţă nu mi-ar fi revenit! Dar nici blestem mai inexorabil! Că numai eroii au putut rezista cataclismului dezlănţuit de către doi-trei agenţi ruşi sosiţi în ţară în uniforme sovietice pentru a pune în practică şi a duce la bun sfârşit decimarea unei generaţii ce speria bolşevismul importat. Şi cum aş fi izbutit eu să fiu unul dintre acei eroi, care, până şi ei, au avut atâtea căderi încât, pentru un om neinformat sau neînţelept, apar drept nişte monştri? Dacă le-a rămas ceva întreg este puterea de a se fi ridicat din mocirla unde au fost împinşi sau, mult mai însemnat, de a rezista indescriptibilelor şi diabolicelor torturi fără să înalţe palma pentru a lovi un alt deţinut - exigenţa majoră a reeducatorilor. Restul îngenuncherilor le-au săvârşit, nemaisuportând durerea, foamea, setea, zdrobirea personalităţii.

Aşa cum l-am cunoscut pe acela căruia deţinuţii mult mai tineri îi spuneau: 'bădia Ungureanu', aşa cum îmi completez acum ştirile despre el, nu izbutesc să-mi imaginez ruşinea de nesuportat ce m-ar fi inundat dacă mi s-ar fi dezvăluit slăbiciunile în faţa sa, slăbiciunile căderii,

satanizarea, lipsa de tărie, de demnitate, pierderea înrădăcinării în Hristos. Căci toţi aceia au ajuns să bea urină şi să mănânce excremente, să accepte poruncile cele mai animalice - şi mai josnice decât atâta! -, să lingă pardoseala de murdăria proprie sau a altora, să-şi renege credinţa în Dumnezeu, să-şi bată joc de mamă, tată, surori şi fraţi, profesori şi orice idol anterior ales dintre gloriile ţării, crezul politic, Sfânta Fecioară, Domnul Hristos, Dumnezeu Tatăl şi Sfântul Duh; să-şi dezvăluiască intimităţile în public şi, acolo unde nu-şi găseau în trecut decât curăţie şi inocenţă, să-şi atribuie în faţa tuturora viciile cele mai deşănţate pe care şi le smulgeau din subconştient pentru a satisface cerinţele inumanilor lor călăi. Iar, mai iremediabil damnat, imensa majoritate a ajuns să-şi bată cei mai buni prieteni şi cei mai adoraţi mentori sau cei mai îndrăgiţi ucenici, ba chiar şi rude iubite, împiedicată fiind, cu stricteţe, să se sinucidă.

Eu cum să fi izbutit a mă distinge de ei?! Sunt plămadă din noroi, ca toţi semenii mei, şi slab cum numai eu ştiu" (p. 152-155).

Scriitorul Mihai Rădulescu, încă de la al treilea volum publicat în editura sa cu privire la victimile din temniţe ale comunismului, ajunge şi la Reeducări, prin mijlocirea unei convorbiri cu preotul Constantin Voicescu, fost bolnav ftizic internat la penitenciarul 'sanatoriu' pentru 'politici' de la Târgu-Ocna. O comunică într-o povestire (întemeiată exclusiv pe date reale, conform criteriilor de creaţie pe care şi le-a ales şi impus în acest gen al literaturii sale, ce foloseşte şi mijloacele ficţiunii, şi ale eseului, rămânând în mod cert documentar) intitulată: **LOTUL TUBERCULOŞILOR** , cuprinsă în volumul: " **RUGUL APRINS. DUHOVNICII ORTODOXIEI, SUB LESPEZI, ÎN TEMNIŢELE COMUNISTE** .

Pregătirea exploziei reeducărilor este introdusă de anumite măsuri de prevedere:

" *- (...) Regimul s-a înăsprit. S-au pus gratii la ferestre. S-au pus obloane, chiar. N-a mai fost voie să circulăm dintr-o cameră într-alta, să ne mai vedem între noi.*

- În ce an s-a încercat 'reeducarea' aici?

- În '51-'52.

- A durat mult?

- Nuuu! Păi, au încercat doar! N-au putut s-o facă! Au izolat oamenii care urmau să intre în ea, au băgat reeducaţi în fiecare cameră, pregătiţi să înceapă, la ordin, procesul de reeducare al celorlalţi; au fost câţiva izolaţi... Când s-a întâmplat cazul cu Virgil Ionescu - el trecuse deja prin Piteşti şi era foarte îngrozit de cele trăite..." (p. 220).

În mai 1950, sosi la Târgu-Ocna un număr de cincizeci şi doi bolnavi tbc. Dintre aceştia, Cezar Tănase, Viorel Stoica şi Matei Corvin îşi aleseră să doarmă la etajul al doilea, într-o cameră de zece paturi. Nu după mult timp aflară că ceilalţi şapte ocupanţi proveneau din Reeducări; şi că nu erau singurii reeducaţi sosiţi; în total erau doisprezece.

După aşezarea tuturora prin camere, Daniliuc, comandantul civil al penitenciarului îi trecu în revistă şi se interesă cine voia să iasă la raport a doua zi. Cezar Tănase se înscrise.

După ora închiderii, deţinutul Ion Maniu, coleg de cameră cu el, ţinu un discurs de tip comunist, de laudă a regimului şi partidului ce-i ocroteau până şi pe duşmani şi-i aduseseră la tratament, precum şi despre îndatoririle celor din urmă de a renunţa la mentalitatea anterioară,

dovedind această lepădare prin trecerea la demascarea faptelor, ca şi a persoanelor încă libere, nedeclarate în anchetă.

Pentru a da tonul fu ales Cezar Tănase. Uimit că i-o cerea o persoană în nici un fel oficială, el refuză net să se supună. Drept care Andrei Andreev primi porunca de a tăbărî asupra lui cu lovituri aplicate cu o coadă de matură. Când fu plin de sânge, i se ceru să păstreze secretul asupra celor îndurate.

În ziua următoare, pe când cei şapte se pregăteau să ia tortura de la capăt, victima lor din ajun fu scoasă la raport, aşa cum ceruse înainte de incident. Renunţând la ce avea de solicitat, Cezar Tănase denunţă cele suferite. De îndată, el şi ceilalţi doi fură mutaţi dintre reeducaţi.

În august, insul omenos din sânul conducerii penitenciarului fu aruncat la Canalul Dunăre-Marea Neagră, printre deţinuţii politici (deci fără judecată; probabil vinovat de 'favorizare'). Îl înlocui Augustin Slean sau Slămescu. Pentru întărirea acestuia în a dirija din umbră reeducările la Târgu-Ocna, se ivi colonelul Sepeanu, unul dintre organizatorii reeducărilor de la Piteşti. În cuvântarea ce o ţinu, făcu aluzii cât se putea de străvezii la introducerea schingiuirilor.

Virgil Ionescu, şi el victimă a Piteştiului, care încă nu se dăduse pe brazdă şi se aştepta a fi luat iarăşi în 'moara dracilor', cum a numit-o unul dintre autorii de memorialistică discutaţi mai sus, fu descoperit într-o bună zi, de actualul parlamentar naţional-ţărănist-creştin-democrat Nicolae Ionescu-Galbeni, într-un lac de sânge: îşi tăiase venele cu briciul. Dădu alarma deţinuţilor aflaţi la plimbare.

" *Părintele Constantin Voicescu îşi aminteşte:*

- Când şi-a tăit venele Virgil Ionescu mă aflam pe acelaşi etaj cu el. Aveam piciorul în gips. Mă izolaseră şi pe mine la etajul II, în vederea reeducării. Ceilalţi erau la plimbare. Se introdusese plimbarea cu ceasul. Cineva a strigat. M-am dus acolo. Lumea era zăpăcită. Doctorul Banu, Dumnezeu să-l ierte, deşi era chirurg, leşinase când l-a văzut plin de sânge pe Virgil Ionescu. I-am apucat mâinile lui Virgil; mi-am dat seama că trebuie să-l ţii strâns...

- Aveaţi voie şi în acea perioadă să intraţi în altă celulă?

- Da, cei care eram la etajul II. A venit doctorul Floricel. El şi ceilalţi medici au luat măsurile cuvenite.

Dacă această încercare de protest prin sinucidere a creat un moment de liniştire, amânându-se reeducările, hotărârea de sus nu suferea neglijarea.

La 23 aprilie 1951 a încăput pe mâinile reeducatorilor Radu Constandache. După cea dintâi zi de tortură declară greva foamei şi a tăcerii, pe care le continuă timp de şase zile. Iar la 1 mai, Eugen Dimitrov (astăzi: Dimitriu), când au tăbărât bătăuşii asupra sa, s-a năpustit în geamuri şi le-a spart cu pumnii, strigând disperat că era bătut. Întregul penitenciar izbucni în urlete. Nu departe de închisoarea sanatoriu se afla stadionul oraşului, unde tocmai se desfăşura un meci de fotbal. Ţipetele deţinuţilor atraseră mulţimea amatoare de sport. Toţi spectatorii se îndreptară spre clădirea în care torţionarii îşi făceau de cap. Cu aceasta luară sfârşit încercările lor de a frânge voinţele şi demnitatea colegilor de închisoare, întru ajutorarea organelor de anchetă, în temeiul făgăduinţei că reeducaţii îşi vor dobândi punerea în libertate înainte de termenul

stabilit prin condamnare. Se ştie prea bine că nu au dobândit de la regimul ce i-a păcălit decât un glonţ în ceafă, după ce au fost puşi să mai mintă încă o dată, înainte de execuţie, pentru a-şi apăra proprii ucigaşi şi a-i spăla de orice culpă. Să ţină minte aceasta toţi colaboraţioniştii" (p. 223-4).

Mai departe, autorul insistă asupra condiţiilor speciale ale acelora care urmau să treacă prin reeducări în acest loc de detenţie caracteristic: " *Să reluăm filmul ce se desfăşoară la Târgu-Ocna, de la discuţia asupra stării sănătăţii acelora căraţi aici de dube. Era vorba exclusiv despre oameni ajunşi într-un stadiu înaintat al unei maladii funeste. Bacilul nu le rezervase nici o şansă. Situaţia lor îi favoriza (sic!). A-i fi trecut prin eforturile limită impuse de grozăviile suferite la Piteşti şi mai apoi la Gherla însemna a-i pierde pe drum, înainte de a se fi stors din mintea lor mărturisirile, până la cea din urmă, şi înainte de a-i fi preschimbat în nişte bestii mânate dinapoi cu gârbaciul spaimei. Aceasta contrazicea planul iniţial. Deci, şi-au spus autorii lui, trebuiau oarecum vindecaţi şi abia după aceea să treacă prin procesul de robotizare urmărit*" (p. 225).

V. FICŢIUNEA

- http://www.litdedetentie.as.ro/1_5_1.phpO reeducare "binetemperată" (Nicolae Călinescu)
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_5_2.phpPatimile după Paul Goma
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_5_3.phpIzbânda abstractului, înfrângerea epicului: Dan Lucinescu
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_5_4.phpMarcel Petrisor în casimca Jilavei
- http://www.litdedetentie.as.ro/1_5_5.phpIniţierea lui Mihai Rădulescu

O reeducare "binetemperată" (Nicolae Călinescu)

Nicolae Călinescu, născut la Pleniţa - Dolj, la 18 ianuarie 1924, a zăcut prin puşcăriile antonesciene şi comuniste timp de 17 ani. S-a săvârşit din viaţă într-un accident de munte, în 1992, pe când escalada Făgăraşii, în vederea reconstituirii traseelor rezistenţilor armaţi.

Ca memorialist ("**Preambul pentru camera de tortură**" [Timişoara. Editura Marineasa; 1994]), Nicolae Călinescu este un iubitor al frazei scurte, limpezi, încărcată de semnificaţie. În fiecare dintre acestea simţi şi umbra unor cuvinte nerostite, cu rădăcini nevăzute, ascunse în cugetare, şi umbra altora, mai adânci, plutind, ca bătute de nişte curenţi subacvatici şi întunecoşi, în teritoriul în permanentă mişcare al afectelor. Scriitorul este unul care îşi 'binetemperează' (în sensul introdus de Johann Sebastian Bach) anticalofilia, cu aspiraţiile acesteia având comune: iubirea de economie, de stăpânire a imboldurilor penei, tendinţa de reîntoarcere la epurarea, iubită de clasicism, a zorzoanelor lingvistice figurative.

Piesele ce-i compun volumul sunt schiţe de portrete (cu preponderenţă morale), realizate cu variate mijloace, de la expunere, la monolog, de la descrierea cumpenelor - ce lasă de intuit caracterul - la

exorcizare, de la desenarea mediului (interior sau natural) la simplul dialog, uneori compus doar din patru-cinci replici. Ele amintesc, prin caracterul depăşind eseul şi apropiindu-se de istorioara apodictică, parabolică, de Giovanni Papini, un Papini mai puţin romantic şi deloc exploziv, ca şi de Franz Kafka. Moralistul se ascunde cu jenă şi modestie îndărătul privirii uimite de câte vede. Pedagogul se îmbracă în tăcere. Scriitorul priveşte, implicat mai ales în subtext.

Şi cum priveşte! Camera de luat vederi îi alunecă silenţios, să surprindă fiece mişcare, fiece modificare petrecută în raza vizuală, lunecă peste transparenţele obiectelor, ale zidurilor, ale plafoanelor şi cimenturilor de pe jos, ale cătuşelor şi, mai ales, ale lanţurilor, să apuce, dincolo de acea străvezime, contururile oamenilor în zeghe - sau ale celor din aşa-zisa libertate, în haine de stradă, încă nezăbrelite, dar ce nu mai au mult să-şi aştepte boiangiul securist. Cu lentoare se desfăşoară această mutare a globilor oculari peste o lume pestriţă, cât se poate imagina, de legionari, de frontierişti, de comisari, de politicieni, de 'scrisorişti' (numiţi şi: 'anonimişti' = autori de scrisori nesemnate, adresate persoanelor publice sau instituţiilor de Stat), de caralii, de logodnice, de medici, de mâncăi, de muribunzi, de anchetatori, de ţărani, de brigadieri, de 'tovarăşi' picaţi de pe creangă în haznaua Canalului Dunăre - Marea Neagră sau cele ale lagărelor din Balta Brăilei, ale Jilavei, Gherlei, Piteştiului, Aiudului, locurilor de anchetă din Bucureşti, ori Constanţa, case conspirative, o lume de nevinovaţi, mutare a globilor oculari peste dubele auto şi pe calea ferată, la 'şerpărie', 'broscărie' sau pe priciul de la nivelul al patrulea. Şi cum tot progresează în trecerea-i vizualizată, se opreşte, fără zdruncinături, lunecând din lumea filmului mut într-a celui sonor, ce surprinde dialoguri trunchiate şi esenţializate, glasuri, glasuri ce filosofează, îşi expun idealurile - care câteodată se dezvăluie antiidealur i - , îşi vestesc descoperirile, chiar şi nebuniile şi, brusc, tac, pentru ca imaginea să se desprindă din starea ei pe loc şi reflectorul să-şi reia plimbarea în *ralenti,* printre viscole şi îngheţuri, printre murdăria ce ninge în fiece suflet, peste lumina ce străluceşte de pretutindeni, datorită excepţionalei capacităţi a autorului de a înţelege pe orişicine, de a fi tolerant şi superior prin iertare.

Nicolae Călinescu a fost una dintre primele victime ale reeducărilor de la Piteşti.

Dar el este cumplit de discret în ceea ce priveşte torturile îndurate personal. Iar înţelegerea lui, blândeţea, şi ca să repet, toleranţa sa, cel mai bine se pot lămuri din textul ce urmează, unde portretul lui Ţurcanu - atât cât poate fi dedus din gestică - este neaşteptat de agreabil. Norocul nostru e că-l cunoaştem pe torţionar din amintirile celorlalţi memorialişti prezentaţi. Altfel, de ne-am sprijini informarea doar pe evocarea lui Nicolae Călinescu, am ajunge la o cunoaştere inversă a sa.

*" **GHEARELE***

Ianuarie 1950, după Anul Nou, în închisoarea Piteşti, camera "4 spital".

Şocul pentru iniţierea procesului de transformare obligatoriu în fiecare ciclu de demascare, după trei zile slăbise în intensitate. Eram întins pe burtă, pe priciul de lângă fereastră, de unde puteai privi zăvoiul şi munţii. Rănile de pe fese nu-mi permiteau să stau pe spate. Bătuţi crunt,

desfiguraţi de loviturile peste faţă, de o parte şi de alta zăceau Pop Cornel şi Costache Apăvăloaiei. Gherman Coriolan ne dezinfectase şi ne unsese cu alifie rănile care începuseră să puroieze.

În urma izbiturilor cu o legătură de curele, nu mai vedeam decât foarte puţin cu un ochi. Fusesem pisat de miliţieni cu parii de la căratul ciubărului în ziua de întâi ianuarie şi urinam sânge. Operaţiunea a avut loc pe o masă. Eu - dezbrăcat, în mijlocul camerei. Asistenţa era formată din stafiile mutilate a şaptezeci de studenţi, printre care se aflau trei unguri şi un evreu.

La un moment dat, Gherman şi Ţurcanu s-au apropiat şi mi-au ridicat pleoapele, au încercat reflexele ochilor, agitând degetele în faţa pupilei. Au plecat.

După două ore, Ţurcanu s-a întors. M-a mişcat, m-a prins de mână şi m-a tras după el. Mergeam greu. Am ieşit din camera "4 spital", a deschis uşa celei de-a doua celule de pe dreapta, unde era improvizat un spaţiu de îngrijire medicală.

Înăuntru, în picioare, aşteptau trei persoane. Comandantul închisorii, Dumitrescu, medicul, dr. Ionescu, şi un tip într-un raglan cărămiziu, cu şapcă, să fi avut treizeci de ani. Tot timpul nu a scos un cuvânt, nu a intervenit cu nici un gest. Mi-am dat seama că au fost puşi la curent din timp cu cazul pe care-l aveau în faţă.

Era frig sau aşa mi se părea. Cu toate eforturile, tremuram.

Primul a rupt tăcerea directorul:

- Îţi place halul în care ai ajuns?

Dr. Ionescu s-a apropiat. Împreună cu Ţurcanu, m-a ajutat să mă dezbrac. Mi-a examinat rănile sumar, m-a dus lângă fereastră să-mi vadă ochii. A exclamat sec: "Un ochi e pierdut." Apoi a continuat: "Ce pot să-ţi fac? Eu nu pot să-ţi fac nimic. Eu nu te pot ajuta cu nimic." O voce în care se putea citi cu uşurinţă groaza şi deznădejdea. Parcă şi el ar fi intrat în demascare.

A urmat frigul tăcerii. În timp ce mă îmbrăcam, în minte mi- a apărut viziunea clară a ghearelor necruţătoare ale destinului care ne-a prins pe toţi cinci de beregată şi ne târăşte pe un povârniş alunecos, într-o mlaştină sufocantă. Un destin dirijat de o divinitate a răului, atotputernică în lume, căreia nimeni nu i se poate împotrivi.

Necunoscutul şi Ţurcanu se priveau unul pe altul fără nici o vorbă. Doctorul avea ochi metalici sau aşa mi se părea mie, pentru că vedeam atât de rău. S-a simţit obligat să comenteze:

- Refuzaţi mâna binevoitoare care vi se întinde. Veţi regreta amarnic. Refuzaţi ultima şansă care vi se oferă în viaţă.

A făcut un semn şi am plecat. Ţurcanu m-a ajutat până m-am întins cu faţa în jos, între Pop Cornel şi Apăvăloaiei. În momentul în care am intrat în cameră, a încetat orice şoaptă, orice murmur. Nimeni nu se mai mişca de la locul lui. O tăcere închegată, pe care o puteai tăia felii.

Ţurcanu a pornit să se plimbe prin camera încremenită în aşteptare. Îi auzeam paşii pe mozaic. La ce se gândea oare?

Am încercat să întorc capul spre Pop Cornel. Privea spre mine fără a îndrăzni să întrebe ceva. Avea faţa umflată, vânătă de lovituri. Sângera în mai multe locuri. Ochii mici luceau inexpresivi, goliţi de viaţă. Mişca buzele ritmic. Se ruga. Se ruga aşa cum făcuse la Blaj, aşa cum făcuse viaţa

întreagă. Se ruga la cerul care nu-l auzea.

Unde sunt cei patru din infirmeria improvizată lângă camera "4 spital"? Dr. Ionescu s-a sinucis. Ţurcanu şi Dumitrescu şi-au încheiat viaţa tragic. Dar necunoscutul cine a fost? Mai trăieşte?

Pop Cornel, implicat în primul proces Piteşti, în ultimul cuvânt a cerut favoarea de a fi condamnat la moarte. Completul de judecată l-a ascultat cu înţelegere. Împreună cu Apăvăloaiei, va păşi în faţa plutonului de execuţie.

Iarăşi mă bântuie imaginea obsedantă a ghearelor destinului" (p. 219-220).

Titlul volumului este preluat de la prima schiţă din cuprinsul lui (citată în continuare), care într-adevăr pune în gardă asupra universului ce se deschide înaintea arestatului, un univers pe dos, inimaginabil de către omul liber, care a trăit, până la arestare, după nişte legi naturale şi ale societăţii, bune-rele, oricum ar fi fost, legile oamenilor. Acum stă pe pragul dincolo de care omul nu mai există. şi anchetatorul îi înfăţişează (nu din omenie, nu!) panorama îngheţată în care se va pierde pe mulţi ani, poate pentru totdeauna.

" *Prin urmare nu eşti decis să vorbeşti. Ai înapoia ta o experienţă lungă, aşa că sper că ne cunoşti destul de bine şi n-ar fi cazul să-ţi mai reamintesc că noi, comuniştii, ştim ce vrem şi nu ne împiedicăm de nici o lege atunci când ridicăm pumnul să lovim. N-aş fi vrut să-ţi mai repet că pe noi lacrimile nu ne impresionează, sângele nu ne sperie şi dacă nu se poate altcum, căile noastre spre victorie le pardosim cu cadavrele adversarilor. (...)*

Îţi vorbesc fără ocolişuri. Ne cunoşti, desigur. Şi noi vă cunoaştem. Încă nu mi-am pierdut răbdarea, deşi şi aceasta se poate întâmpla. Nu uita că timpul lucrează pentru noi. Aici Dumnezeu nu pătrunde niciodată şi nici o mână de om nu se poate întinde să te ajute. Fii raţional şi înţelege. Să nu aştepţi cumva americanii. Vor veni atunci când vom socoti noi că e timpul, în chip de invitaţi şi parteneri de afaceri. Vor bea cu noi la masă şi vom aplauda împreună discursurile unor cretini pacifişti. Îi vor primi cu onoruri pe trimişii noştri la Casa Albă şi nu vor avea niciodată curiozitatea să identifice mormintele unor anonimi peste care a trecut tăvălugul revoluţiei. Gândeşte-te bine ce ai de făcut! Te avertizez încă o dată că nu glumim şi carcasa ta şubredă nu va rezista la metodele noatre verificate. În arsenalul nostru avem arme şi metode atât de bine puse la punct, încât anihilează cele mai puternice voinţe. Sper că nu mă vei pune în poziţia neplăcută să le folosesc, să constaţi cât sunt de eficiente. Circulă pe afară o frază: Din mâinile Securităţii nu scapă decât supravieţuitorii compromişi, care să nu mai poată acuza, dacă vreodată vor avea ocazia. Nu mă pronunţ dacă este adevăr sau minciună. Poate şi una şi alta. Această constatare nu a fost pusă în circulaţie de specialiştii noştri, însă ne ajută în muncă.

Ai o consideraţie deosebită faţă de propria-ţi persoană. Acum eşti la discreţia noastră şi încă nu am început să ne folosim atuurile. Nu ai de ales. Deschide gura şi vorbeşte. Execută ceea ce ţi se cere. Admir oamenii care visează imposibilul. Asta m-a determinat să-ţi vorbesc. Nu te socotesc o persoană comună, lipsită de importanţă. Consideră intervenţia mea ca un îndemn la luciditate. Să nu îţi imaginezi că vei părăsi casa

noastră triumfător. Avem şi secţii de confecţionat eroi. Eşti suficient de inteligent să-ţi dai seama că multe vedete ale rezistenţei naţionale sunt pioni inconştienţi ai planurilor noastre sau sunt creaţi în laboratoarele comuniste. Ne mai dau câte o mână de ajutor "Vocea Americii", "Europa Liberă" şi alte oficine reacţionare. Tu nu eşti destinat pentru acest rol. Şi, bineînţeles, nu ţi se va rezerva satisfacţia să mori ca un martir. Avem noi grijă. Nu vei putea să-ţi dai viaţa rămânând credincios unei cauze pe care ai slujit-o. Să mori cu conştiinţa împăcată a datoriei împlinite. Nu, categoric nu. Acest cadou nu ţi se va face. Dă-ţi seama bine pe cine ai în faţă şi ce te aşteaptă. La noi totul e calculat până la ultimul atom. Avem soluţii pentru toate ipotezele. Orice se va întâmpla vom fi ultimii care vom supravieţui şi victoria finală va fi a noastră şi numai a noastră. Repet. În vocabularul nostru nu există cuvintele milă şi îndurare. Ai ocazia să închei o viaţă de mizerii şi privaţiuni, pe care singur ţi-ai ales-o. Nu refuza mâna care ţi se întinde. E ultima ocazie la bilet pentru ultimul tren. Nu este o cursă, ci o încercare de a te salva. Nu-ţi cer un răspuns imediat. Îţi las timp să te gândeşti. Să nu crezi cumva că ne poţi înşela, că ne poţi trage pe sfoară. Avem metode de verificare care nu dau greş. Nu ne jucăm cu jumătăţi de măsură. Cerem sinceritate totală şi răspunsuri categorice. Pe scaunul pe care stai acum s-au aşezat mulţi oameni mari. Recunosc că au plecat de aici transformaţi, marxişti convinşi. Au înţeles realitatea. Au răspuns la întrebări, au făcut ceea ce li s-a cerut şi azi, când apăsăm pe buton, răspund cu promptitudine la apelul nostru. Dacă te cramponezi, pierzi mai mult. Să nu speri că-ţi vei păstra controlul până la urmă, că vei fi stăpân pe voinţă. Nu-ţi doresc să constaţi cum se manifestă un altul care se ascunde sub pielea ta."

Dacă până aici scopurile demolării sufleteşti a deţinutului se pot aplica la fel de bine anchetatorilor, cât şi reeducatorilor, ceea ce urmează se referă direct la rezultatele reeducărilor.

"*Nu numai că vom distruge până la ultimul om Garda de Fier, dar vom face în aşa fel ca amintirea ei să fie asociată cu toate epitetele răului.*

Dintr-o experienţă pe care nu aţi prevăzut-o niciodată, unii de-ai voştri au tras câteva concluzii ce-mi par interesante. Am să comit şi eu o mică trădare profesională.

Azi trecem prin infernul pe care nici o minte de om sănătos nu l-ar putea concepe. Pentru a salva tot ce omeneşte se mai poate salva, dacă trebuie, loveşte-mă fără milă. Atunci când mă vezi prăbuşindu-mă însângerat sub loviturile tale, pe faţă să nu-ţi tresară nici o fibră, în ochi să nu-ţi apară nici o urmă de compătimire, sub pleoapă să nu-ţi mijească nici o lacrimă. Numai în adâncul sufletului, unde nu poate citi nimeni, să fii convins că eu am rămas tot fratele tău şi mâine ne vom întâlni pe aceeaşi baricadă" (p. 7-8).

În volum mai există o schiţă: **Strigoiul** , în care se şopteşte despre cele petrecute la Centrul de reeducare studenţească Piteşti şi în penitenciarul Gherla, o deconspirare săvârşită de una dintre victime, aşa cum poate şi-a dorit şi Nicolae Călinescu s-o facă, desigur, dar n-a avut prilejul.

"*Am trecut printr-o experienţă teribilă. Dacă ai putea să mă vezi, seamăn cu un strigoi. Da, sunt un strigoi. Nu mai sunt cel pe care l-ai cunoscut. Ia aminte şi trage concluziile pe care le crezi tu de cuviinţă. Poate nu ne vom mai întâlni niciodată în viaţă. Comit o mare imprudenţă,*

o trădare care mă va costa enorm.

Să nu mai ai încredere în nimeni. Nici în frate, nici în nevastă, nici în copii şi nici chiar în tine. Să te temi de tine. De surprizele pe care singur ţi le poţi oferi. Încercările la care vei fi supus vor fi mai tari decât forţele tale. În faţa propriilor tăi ochi reprezinţi mult. Eşti uriaş. Ţi se va demonstra că eşti un pigmeu, o zdreanţă.

În prima fază îţi vor distruge în suflet icoanele pe care le-ai adorat, chipurile oamenilor pe care i-ai admirat. Ştiu cum s-o facă. Au acumulat o experienţă uriaşă în acest domeniu. Îţi vor tăvălugi reperele de orientare şi conceptele pe care ai fost obişnuit să le foloseşti. Ca să rămâi o frunză bătută de vânt. Poate e bine să faci unele compromisuri şi concesii de la început. Eu şi ceilalţi am plătit scump ataşamentul inflexibil, credinţa fanatică. Cei care dirijează totul nu renunţă la scopurile lor şi timpul îi favorizează.

Eroi sunt numai cei care reuşesc să moară la început. Nu-ţi vor face favoarea să te omoare. Ar fi prea uşor şi onorabil pentru tine. Îţi vor demonstra că eşti lichea şi îţi vei pierde orice urmă de respect faţă de tine. În momentele acelea vor face din tine ce vor. În fiecare fibră îţi vor inocula teroarea de care nu te vei lecui întreaga viaţă. Când vei vedea de ce sunt în stare oamenii, vei regreta că te-ai născut om. Vei urî omenirea şi vei lovi pe oricine îţi va ieşi în faţă. Ca un automat, ca un robot. Din acest complex numai zeii te scapă. Pentru a-ţi regăsi drumul, trebuie să ai puteri de supraom. Tocmai asta vor să-ţi demonstreze, că nu există supraoameni, nici eroi, nici sfinţi. Că tot în ce ai crezut este fals, că lumea în care ai trăit e formată din comedianţi sceleraţi şi slugi mârşave.

*Nu-ţi spun asta pentru a te îngrozi. Poate tu vei găsi o cale salvatoare. Vei avea mai mult noroc ca alţii. Nu-ţi re*comand sinuciderea.

N-ar fi trebuit să vorbesc. Am făcut o mare imprudenţă. Ştiu că mă vei trăda şi nu voi fi cruţat pentru deconspirarea acestui mare secret. Dacă o vei face, te iert dinainte, am ţinut atât de mult la tine" (p. 61-62),

Tomul lui Nicolae Călinescu depăşeşte literatura memorialistică a detenţiei. El nu urmăreşte recuperarea de fapte, statistici, reţinerea unei istorii ci, coborând la esenţe, scrisul său devine o magmă de stări şi de posibilităţi umane, din care-ţi croieşti o imagine a lumii, în integralitatea ei, adică devine literatură propriu zisă. De aceea, spijiniţi şi de scriitura elegantă şi servind temele pieselor în chipul cel mai propriu, vedem în el un scriitor al literelor române contemporane, care face cinste epocii noastre, un creator de cultură şi de artă şi mai puţin un memorialist.

Patimile dupa Paul Goma

Paul Goma a pătruns adânc în conştiinţa publică - şi nu numai românească - în calitate de personaj al istoriei noastre contemporane, înainte de a culege laurii destinaţi scriitorului, răsărit pentru români abia după Decembrie '89.

Născut într-o familie de învăţători basarabeni (Eufimie şi Maria Goma), în 1935, ca al doilea copil (cel dintâi moare la mai puţin de un an după ce

a văzut lumina zilei), în satul Mana, com. Vatici, jud. Orhei, îşi însoţeşte părinţii în Transilvania (după încheierea unei epopei a tatălui, trecut prin deportare şi lagărul de prizonieri), unde aceştia se mută alternativ în jud. Sibiu şi Târnava Mare, trăind drama tuturor refugiaţilor din Basarabia ameninţaţi cu alungarea în Siberia, dacă erau descoperiţi pe teritoriul românesc. Normalist şi liceist, viitorul romancier este reţinut 8 zile la Securitatea din Sibiu, întretimp fiind exmatriculat din toate şcolile ţării. Izbuteşte să absolve liceul în Făgăraş, în 1953. Peste un an îl găsim la Institutul de literatură şi critică literară "Mihai Eminescu", transformat în anul următor, 1955, în secţie a Universităţii Bucureşti. În 1956, este judecat de Iorgu Iordan, Al. Graur, Ion Coteanu, Tismăneanu, Radu Florian, M. Novicov, într-o şedinţă la care participau şi doi ofiţeri securişti în civil, pentru diverse afirmaţii făcute în cadrul seminarului de marxism, privind injusteţea războiului din 1939 ruso-finlandez, inexistenţa limbii 'moldoveneşti', denumire a limbii române vorbite în R.S.S. Moldovenească, cotele agricole descurajând ţăranul producător, colectivizarea - greşeală economică, trupele sovietice din România - trupe de ocupaţie, neavenirea obligativităţii învăţării limbii ruse în ţara noastră. Academicianul Iorgu Iordan, sprijinit de membrul corespondent al aceleiaşi Academii Ion Coteanu, a cerut imediata lui arestare. Profesorii de marxism Tismăneanu şi Florian au optat pentru exmatricularea sa. Mihai Novicov i-a luat apărarea. Odată cu începerea noului an universitar, Paul Goma citeşte la un "seminar de creaţie" un fragment din romanul " **Durerile Facerii"** , pasaj în care un personaj îşi predă carnetul U.T.M., în semn de protest faţă de cele petrecute în Ungaria în acea toamnă. Studentul autor fu arestat la 22 noiembrie 1956 şi condamnat la 2 ani închisoare corecţională, pentru delictul de agitaţie publică (art. 327). Perioada aprilie 1957 - martie 1958 o petrece în Jilava. După care e dus la penitenciarul din Gherla, de unde este eliberat la 21 noiembrie, acelaşi an, şi trimis cu domiciliu obligatoriu pentru 36 luni, în satul-nou Lăteşti, raionul Feteşti. În 1961 i se prelungeşte reţinerea obligatorie în acelaşi loc, pentru alte 24 luni. În urma protestului său împotriva abuzului ofiţerului de Securitate căruia îi datora noua condamnare administrativă, este eliberat definitiv în 1963.

Fotograf ambulant, zilier la Buhuşi, trompetist, dezgropător de puieţ i într- o pepinieră, hamal într-un siloz, muncitor necalificat şi merceolog, trece, ca toţi foştii deţinuţi politici, printr-o repetare a existenţei unui Panait Istrati, înaintaşul rebelilor români, adormiţi în cele din urmă în istoria literaturii naţionale.

Reia studiile universitare şi debutează în "Luceafărul" lui Eugen Barbu, membrul C.C.-ului, în 1966, iar în volum în 1968 (" **Camera de alături"**), an în care s-a şi căsătorit cu fiica unui nomenclaturist. Dar această carte era departe de a fi prima scrisă de el. Bătea la porţile editurilor una după alta, încărcat cu manuscrisul romanului " **Ostinato"** , fără nici o şansă de a i se vorbi deschis şi a fi luat în seamă; în schimb, a expediat lucrarea în Occident.

La 24 (25?) august, acelaşi an, este primit, la cerere, în partidul comunist şi e numit într-un post de redactor la "România literară". Aceasta nu-l determină să renunţe la strădaniile de a-şi publica în Apus romanul, care va fi editat în 1971 la Frankfurt/M. Anterior, prietenul său cel mai bun din închisoare - devenit membru de partid odată cu el, romancierul Al.

Ivasiuc, îl denunţă că în alt roman (" **Uşa"**) i-a folosit pe soţii Ceauşescu drept modele ale personajelor, ceea ce nu înseamnă că a avut ceva de suferit. Continuă a scrie în disperare, deşi i se ia dreptul la semnătura editorială ori în publicaţiile literare. Se propune excluderea sa din partid, pentru faptul că a publicat în străinătate. În mod curios, este din nou apărat de extremiştii de stânga: Mihai Novicov, Ion Lăncrănjan, Mihai Ungheanu, Darie Novăceanu (după ce Eugen Barbu îl sprijinise la debut, toţi legaţi de Securitate mai mult sau mai puţin). Nu e limpede dacă i-a fost ridicat atunci carnetul roşu. Este expediat turist în Occident, împreună cu soţia, fără s-o ceară; ambii revin; i se citeşte romanul " **Gherla"** la "Europa Liberă" şi, în sfârşit, pe 29 noiembrie1977, ajuns din nou la Paris, cuplul solicită, cu succes, azil politic, după o campanie furibundă împotriva comunismului, desfăşurată de Paul Goma în România (pe care n-o pomeneşte în "datele sale biografice" şi de pe urma căreia dobândeşte paşapoartele necesare). La aceasta m-am referit când afirmam că personalitatea sa publică s-a impus mult înainte ca talentul lui scriitoricesc să fie cunoscut. Biografia sa, din motive de bună seamă bine întemeiate, constituie o oscilare între comunism şi o disidenţă vrednică de cercetat.

În ceea ce priveşte romanul " **Patimile după Piteşti** [Bucureşti, Editura Cartea Românească; 1990], el este rezultatul indirect al detenţiei sale. Nu trebuie să se înţeleagă că autorul ar fi trecut prin cumplita şcoală a reeducărilor, asemeni majorităţii scriitorilor prezenţi în **Istoria** de faţă a **Literaturii Române de Detenţie** , volumul " **Memorialistica Reeducărilor"** , nu: n-avea vârsta, iar arestarea lui a avut loc mult după sistarea lor. În schimb, în perioada când şi-a ispăşit condamnarea, au fost arestate din nou şi unele dintre fostele victime ale demascărilor, cu care Paul Goma a stat în aceleaşi celule, pe altele întâlnindu-le ulterior în domiciliul obligatoriu. În libertate l-a cunoscut pe Marcel Petrişor, familiarizat cu fenomenul, deoarece a fost aruncat în Casimca Jilavei, în vederea exterminării, alături de fruntaşii lor neexecutaţi, prin care a intrat în legătură şi cu Gheorghe Calciu (Goma recunoaşte a nu-l fi simpatizat pe cel din urmă). Ulterior, în Occident, a avut privilegiul de a se apropia de D. Bacu, a cărei admirabilă lucrare i-a stat în intenţie s-o dubleze cu o altă istorie a reeducărilor, soţia sa hotărându-l a-şi folosi enorma documentare ce adunase şi n-o putea preschimba în scriere satisfăcătoare, pentru a redacta acest roman.

Ceea ce izbeşte de la bun început în stilul romancierului este înclinaţia sa de a remodela limba română în conformitate cu nivelul cultural redus al vorbitorilor ei din rândul gardienilor, reeducaţilor sau, în alt sens, al evreilor (prietenul de detenţie al personajului principal: Fuhrmann). E un adevărat joc de cuvinte încrucişate în care cititorul descoperă ce voiesc să comunice caraliii, prin icnelile gurii lor neobişnuite cu rostirea şcolarizată: " *'Ţ-auzit, bă, ce-o ordona' tova' 'lent? S-urce singu'! Voi 'l proptiţ' de subsori, de să nu buşasc' - 'zecuta'!*" (p. 10); şi respectiv: " *Di onde-am auăzeet?, îşi ovreise Fuhrmann glasul. Aşă sî triiesc iu, de n-am auzăt di la radiu Maskva*" (p. 12). Există un tonus al naraţiunii, îmbinat cu acest soi de umor lingvistic imitativ, ce-l binedispune pe cititor. Fuhrmann, mai ales, este încurajatorul celorlalţi prin atitudinea sa irespectuoasă faţă de autoritate, specifică neamului, şi de care profită naratorul pentru crearea

comicului, introducând în replicile lui, pe deasupra măsură, şi reluarea limbajului de lemn, plus trimiterea la citatul clasic popular. Iată, de pildă, încurcăturile create de faptul că unul dintre deţinuţii aduşi cu duba este infirm - împuşcat în genunchi.

" *Însă, odată coborât din vagon, lucrurile iar se încurcaseră, sub cascheta-vizieră:*

- Şi-acu, cum dracu făcem, de s' te ştrampor?

- Bine înţeles, cu o ambulanţă, explicase, amabil, Ştefănescu.

- Ambulanţa mă-ti, răcnise bombatul, iar un soldat din gardă îl îngenunchease pe bietul Ştef, cu un pat de armă între omoplaţi.

- Am eu o idee, dom' Prim!, ridicase Fuhrmann o mână. Pe... rănit-în-războaie-soldatul-căzuse îl luaţi dumneavoastră în cârcă, n-aveţi grijă, pistolul vi-l ştramport eu...

Prim-gardianul Ciobanu (bombatul), după câteva clipe de ezitare, îi dăduse o palmă cumplită:

- Cârca mă-ti azi şi mâne! Adică să mă dezarmezi tu pe mine, mă?

- Doamne fereşte!, se ferise Fuhrmann din calea celei de a doua palme, ţinându-se de falcă. V-am oferit serviciile mele, v-am propus un ajutor neprecupeţit, ca să zic aşa, să aplicăm diviziunea socialistă a muncii...

- Divizia mă-ti, bandit'le! 'Z dau io ţie service necre... Neprepu...

- Încă un pic, încă un efort şi ajungeţi la mal... - îl îndemna (ca de pe mal) Fuhrmann. Foarte bine: nepreputit - sau: neprecreţuit..." (p. 26). Dacă ar fi fost şi posibil...

Nu rareori, Paul Goma inventează cuvinte ciudate, cum e cazul substantivului plural: " *culcat-drepţi-ise*" , adică repetate mişcări de culcat-drepţi, executate la ordin. Cercetătorul este ispitit să facă studii de lexicologie plecând de la textul său. În zona unor porunci similare celei de mai sus, el crează: " *sus-josul"* , substantiv desemnând starea alternativă a celui care se ridică în picioare şi se lasă pe vine sau se culcă pe pântec, la gimnastică; apare şi verbul intranzitiv corespunzător: " *a susjosa"* ! Îndrăzneţ, dar şi necesar? La fel verbul: " *a trage-mpinge"* . Alte mijloace de îmbogăţire a lexicului sunt din domeniul afixării: " *împistolaţi*" (prefixul: îm-); " *a dez-bate lanţurile*" (de la : a bate...; prefixul: dez-); " *a se deszidi"* (aidoma, cu prefixul uşor modificat: des-) sau: " *înziditul"* (prefixul: în- + preschimbarea categoriei morfologice, de la adjectiv la substantiv); " *paşi încizmaţi*" (prefixul: în- dă naştere unui adjectiv masculin plural provenind din participiul trecut al unui posibil verb: a încizma). Derivări din cuvinte existente: de la 'uniformă': " *uniformaţi*" (adjectiv masculin plural ce presupune, precum imediat mai înainte, o formă intermediară între substantivul de bază şi apariţia lui, anume un verb: a uniforma); de la: lopată - " *zăpadă lopăţită*" ; de la substantivul: lup se naşte 'starea de lup' sau caracteristica ei: " *lupie"* (prin sufixare: -ie); de la: piftie, întocmai ca mai sus, presupunându-se un verb intermediar (a piftii), este derivat adjectivul, de origină gerundivală: " *piftiindă*". Unirea cuvintelor (în cazul de faţă unul prescurtat oral) conduce la un al treilea: " *un domdirector";* ori unirea lor cu trăsură de unire: " *oamenii încă-liberi*" sau adverbul: " *alasentiment"* . Derivarea unui substantiv comun dintr-unul propriu: de la Jilava, " *un jilăvean*" ; de la Drăgan: limbajul său - " *drăgana*" , iar de la Ţurcanu, limbajul acestuia: " *ţurcana*" . Astfel se împământeneşte

experienţa lui San Antonio.

La acestea trebuie adăugate contribuţiile sintactice, mai ales prescurtările propoziţiilor până aproape de dispariţia lor, ca şi când scriitorul ar încerca să verifice care este punctul ultim unde înţelesul continuă să fie surprins, deşi cuvintele ce-l susţin pier. Lucrurile se complică printr-o mulţime de focuri de artificii - nu rareori artificioase -, prin acrobaţii verbale, salturi ale lingvisticii la trambulină, rostogoliri ale semanticii, zvârcoliri ale regulilor gramaticale, precum se întâmplă în cele ce urmează: " *M-au răstignit şi m-au botezat şi m-au murit puţin şi m-au înviat ceva mai mult, ca să-mi spună că altă cale nu am, că aici se moare când vrea El să se moară, aici se trăieşte cât şi aşa cum vrea El să se trăiască, aşa că, dacă nu azi, atunci mâine tot acolo am să ajung, pe marginea priciului, sub toiagul lui Levinski, povestind, povestind: ce, cum îi facusem Iuliei, mamei, Selivei, bunicăi Agapia şi, eventual ce-mi făcusem mie.*

Aşa că.

Aşa că să încetez de a mai face pe cristos, că el e ŢURCANU. Aşa că să mă" (punct final; p. 181-182). Rostul acestei echilibristici jignitoare faţă de naturalul exprimării, conduse aproape de explozie, este să imite dezagregarea minţii şi afectivă, trăită de cei trecuţi prin reeducări, şi ea continuă o linie începută de James Joyce şi-i găseşte aplicaţie în subiecte total opuse celor investigate de englez.

Romanul constituie o încercare de recuperare a memoriei lui Paul Goma, care a aflat despre soarta cumplită a tineretului universitar din valul precedent arestării sale, vechi de aproape zece ani; în mod firesc, pentru armonizarea textului produs cu starea de spirit a autorului, romanul este şi unul de recuperare a memoriei lui Vasile Pop, personajul narator. Aceasta impune scriitorului un stil bogat în elipse ale gândului, în salturi, în unduiri, în bruşte afundări în stări şi imagini neaşteptate, pentru a se reveni la prezentul naraţiunii şi a-l părăsi din nou. Întreg romanul, va să zică, stă sub semnul memoriei: " *Din clipa asta atâta drum înapoi îndărăt în maica noastră memoria*" (p. 54).

Să urmărim în acţiune tehnica personajului de a refuza realitatea prin adâncirea într-o alta lăuntrică, mai bună. " *El vine, vine, îl simt, dar şi eu trebuie să fac ceva, de întâmpinare, măcar cu trei paşi, măcar cu o schiţă de pas - aşa se întâmpină activ; iar dacă răgetul fiarei interzice retragerea ca şi avansul, nu poate împiedica rememorarea şi devansul, acest trecut atât de trecut, cu atât mai plăcut de trecut, cu cât îţi dă voie să-ţi dai voie să fii şi să faci, acum, ceea ce de obicei, rămâne într-un viitor problematic. Aşa că, în momentul ieşirii pe poartă, îi văd aşteptându-mă, însă ai mei nu se grăbesc să-mi alerge în întâmpinare - nici chiar Seliva ca alţii ai altora, ai mei ştiu că, din acest moment, nimeni nimic nicicând nu ne mai poate înhăţa din urmă, suge înapoi, risipi, fărâmiţa, umbla prin noi - şi ce bine, ce bine să ştii asta*" (p. 75). Personajul se supraveghează în timpul pregătirii rememorării, care **nu mai este a-ţi aminti, ci e a trăi** - şi nu în trecut -, a trăi cu trecutul în viitor, a-l regăsi acolo, a-l face să se mişte, să grăiască, să te însoţească aşa cum ar putea-o face, dacă... Dar nici măcar nu este un 'aşa-cum-ar-putea-o-face-dacă', pentru că o face, absolut convingător, atât de sigur încât nici nu mai cunoşti calea unei retrageri/abstrageri posibile, a unei reveniri şi simţi că nici altcineva nu te-ar mai putea smulge din viaţa nouă acordată de ea.

" *De la poarta închisorii ne mutăm cu toţii în livada de la Piatra, sub dud; într-un cap al mesei, bunicul Pamfil; în cel opus, tata; în dreapta bunicului: bunica Agapia, Artimon, mama; dincoace: Elisav* (fratele personajului narator; n. n.) *, lângă tata apoi Seliva între noi, apoi eu - în stânga bunicului - faţă de masă albă, cu pete de soare mişcător, de vânt din frunzişul dudului, ca în apă adâncă; acea linişte a satului în amiază de vară, plină de sunete: găini cotcodăcind speriate a vară şi a cald, o coasă ascuţită, hârşâit, cu gresia, o chemare, scârţâit de roţi; vară zumzăind de mirosuri: amar, de frunză de nuc; aţos şi bărbătesc, cel de balegă de cal; iute şi vesel cel de la focul făcut în curte - alt miros decât fumul din hornuri seara; miros securizant de la cămăşile noastre, al trupurilor noastre, adunate în jurul mesei, formând un cor de odori: bunicul - tămâie şi, uşor coclită, adierea de argint vechi, de la odăjdii; bunica - gutui, busuioc şi calapăr; Artimon - Abdulah şi iuft; mama - mamă; Seliva - coamă răscoaptă în soare şi încă, încă, amestec de acrui de la degetele pătate de cerneală şi strălucitor şi de rochie nouă; Elisav - sudoare curată de lup adineaori îmbăiat; tata - nu ştiu, el rămâne pe dinafară; în fine, eu simţindu-mă bine în mine şi cu*" (idem). Şi aşa mai departe, corespondenţele dintre simţuri (întemeiate şi pe o alternanţă vocalică, amintind de "instrumentalism", ce impune o discuţie aparte) crează o lume inedită, deşi atât de cunoscută încât vieţuieşte la purtător, preluându-l în sinea ei, în sânul ei.

Atari evadări sunt impuse de duritatea existenţei imediate (dar cum de izbutesc?).

" *Fulgerător, cu o mişcare de şarpe, unduită şi precisă, Ţurcanu îl apucă pe Voluntaru de cap cu amândouă mâinile, i-l apasă violent în jos, de unde îi vine în întâmpinare cu genunchiul.*

Trosneşte ceva, poate doar zgârciul nasului, poate capul întreg, coaja oului. Încă o dată. Şi încă una - Ţurcanu alternează genunchii, însă Voluntaru are un singur cap. Dumnezeu ştie de ce nu se apără, de ce nu se opune - măcar să se lase în jos, ar scăpa... El, însă, cu mâinile întinse în lături, ca nu cumva să-l stingherească, contrarieze pe Ţurcanu în mişcări, pare că singur vine în calea genunchiului.

Ultima lovitură, de astă dată în coşul pieptului. Blondul icneşte, îndepărtat şi se scufundă.

- Sus cu el! Ia să-i tragem noi o plimbărică!

Cei de acolo se aşează numaidecât pe două rânduri faţă-n faţă, în prelungirea mesei. Cu o lovitură de picior, Ţurcanu îl trimite pe Voluntaru între bâte. Între garduri de bâte.

Uliţa Verde a lui Dostoievski, e-he, a rămas în urmă şi nu doar cu un secol. Plimbărica noastră nu se face, ca pe timpuri - şi la ei, în Rusia - cu nuiele, cu vergi; ci ca la noi, acuma: cu bâte, catarame grele de centuri - şi nu pe spinare, ca la ei, ci ca la noi, în cap, în cap, în cap. Bâtele sună sec în tigvă, ceva mai sec atunci când se ciocnesc între ele. Elegantul Cori Gherman aşteaptă la celălalt capăt; cu lovituri rapide de ciomag îl răsuceşte pe venit, îl trimite înapoi. Voluntaru nu mai înalţă braţele, nu se mai apără. Dar înaintează - încolo, încoace. Pe picioare, Ţurcanu îl întâmpină cu genunchiul în coşul pieptului: lovitura frânge trupul, frânge ritmul. Dar tot Ţurcanu îl pune la loc - şi ritmul şi pe Voluntaru: parcă fără nici un efort îl verticalizează şi îi face vânt iarăşi între fălcile bâtelor.

Plimbărica durează, durează plimbărica; intrat în obişnuinţă. În capătul cu Gherman, Voluntaru se roteşte cuminte şi din bucăţi; în capătul cu Ţurcanu, îşi primeşte genunchiul şi îngenuncherea - desigur, se lasă odihnit în timpul ridicării - apoi, cu forţe noi, porneşte la drum. Sunetele au devenit mai împâslite - capul sau bâtele?" (p. 68-69)

O scriere compusă din fapte, din numeroase, aproape fără număr fapte, nu îngăduie respiraţia necesară privirii ce să recomande un portret tihnit, urmărit de jos în sus sau de sus în jos, cu încetinitorul. Şi portretele romanului sunt schiţate în acţiune.

Incapabil să se mişte fără ajutorul altor deţinuţi, Vasile Pop urmează să plece la alt penitenciar. Îşi luă în primire cârjele ce zăcuseră la magazie, nefolosite. " *Un gardian bătrâior privise hârtiile înmânate de sanitar şi mă întrebase dacă chiar nu pot merge "la verticală". Răspunsesem că nu, nu pot merge - la verticală.*

- Dar cârjile? ţipase un ofiţer, unul foarte tânăr, ţipător de frumos pentru un bărbat, extrem de îngrijit (până şi brasarda cu OS - Ofiţer de Serviciu - era proaspăt călcată). De ce ţi-a dat statul nostru, cârji, banditule? Ca să mergi cu ele, cu ele!

Spusesem că abia le primisem, nici nu le încercasem. Mă ameninţase că o să mi le încerce el, uite-acuma, peste ţurloaie. Apoi zbierase:

- În lanţuri! În lanţuri! În lanţuri!

Gardianul în vârstă, plutonier, încercase să explice o anume prevedere din regulament, însă locotenentul bine călcat nu voia să audă. Aşa că un alt gardian adusese o pereche de lanţuri, un ciocan şi o bucată de şină.

- Astea-s lanţuri? Din alea grele! Grele! Grele! Grele!

De data aceea, plutonierul îi răspunsese, tare, că, pentru transport, se pun lanţuri de transport, uşoare, nu grele, de pedeapsă. Degeaba. Locotenentul voia grele-grele, aşa că fuseseră aduse din acelea.

- Nu cu piuliţe - să le desfacă, banditul! Bate-i nituri! Nituri!, ordonase prea-frumosul cu glas de muiere, însă după ce fusesem culcat pe ciment, lângă targă şi mi se bătuseră niturile, tot nu fusese mulţumit: Prea largi brăţările - să-şi scoată picioarele, banditul? Turteşte-le! Bate-le pe os, pe os, pe os! - iar pentru că "fierarul" nu le turtise pe os, pe os, cu destulă convingere, luase el ciocanul şi bătuse în brăţări, până când icnisem.

- Cătuşe nu-mi puneţi!, întrebasem, leoarcă de sudoare, asurzit de durere, în timp ce gardienii mă puneau la loc, pe targă. Măcar încă o pereche de lanţuri la genunchi, cu brăţările turtite pe os, pe os, pe os... - îl imitasem fără voie.

- Gura, banditule, că te-mpuşc, te-puşc!

- Împuşti pe mă-ta, fătălăule!, zisesem.

Plutonierul, chicotind, se îndepărtase, 'fierarul' făcuse o gură până la urechi. Locotenentul, după câteva bune secunde de paralizie, începuse să ţipe la ei, la gardieni, că are să-i raporteze politicului, pentru "favorizare", apoi se năpustise cu picioarele asupra mea. Din fericire, numai două lovituri mă atinseseră, prin pânza tărgii, în şale. Oricum, una din ele nimerise în bară - a tărgii. Profitând de faptul că ofiţerul era ocupat să ţopăie într-un picior de durere, plutonierul, întors, le făcuse semn sanitarilor să mă bage în ambulanţă.

- Şi mai ţineţi gura aia, mă, că n-o să-ţi fie bine. Că ştii tu: gura bate

curu...; - îmi recomandă plutonierul în timp ce închidea pe dinafară uşile ambulanţei.

Mi se păruse că îmi făcuse cu ochiul, dar nu sunt sigur" (p. 35-36). Rămâne îndoiala că atari reacţii au avut loc cu adevărat.

O modalitate de sugerare a portretului moral constă în alegerea trăsăturii dominante a personajului şi impunerea ei în cugetul cititorului, ca prin bătaie cu ciocanul (că abia părăsirăm niturile lanţurilor), prin repetări ce o amplifică la fiece revenire.

" *Nici o mişcare - nici una decât tremurul lui Sofron.*

Tremurul lui Sofron, la Sibiu; când locotenentul Drăgan îl lăsa pe el şi trecea la mine (după obicei, cu creionul chimic prin răni). Tremurul lui Sofron...

Sofron tremura - atât. Nici măcar nu mai striga - cel puţin, eu nu l-am auzit. Sofron tremura şi tăcea. Sofron tăcea activ, nu-mi închipuisem că tăcerea e doar absenţă a ceva, ci facere, acţiune. Aş fi vrut şi eu să tac ca el, dar nu puteam, nu pot, pe mine mă mănâncă limba - pe când Sofron tăcea ca muntele, ca pământul. Cred că Sofron era - munte, pământ. De aceea l-au omorât. Fiindcă tăcea, aşa" (p. 40).

Puterea de creare a chipului uman, de zămislire a unei personalităţi prin mijlocirea cuvintelor, nu modelează prin tuşe de culoare, nici nu evocă prin contururile desenate ci mai curând prin absenţele lor, ca într-un fel de sculptură a golului născocită de un Moore. " *Intră un civil. După cum s-a format coridorul-evantai al uniformelor, deduc că civilul trebuie să fie Cel Mare - dacă nu cumva Cel Mai Mare. Nu, nu i-am văzut mutra pe pereţi în nici unul din portretele oficiale. Nu este Teohari Georgescu, ministrul de Interne, pe el îl ştiu - de pe pereţi, se-nţelege; oricât ar părea de ciudat, nu e nici Ana Pauker - o fi ea la Externe, dar nu doar acolo, Ana Pauker e peste tot. De mirare că nu e ea pe postul lui Dej... Atunci cine să fie individul?*

Potrivit de statură. Obraz gros, cu trăsături din gros, din greu? Nu-mi dau seama ce culoare au ochii, însă privirea... Privirea nu-i vine de la ochi, ci de nicăieri şi de peste tot: de la şleapca proletară (de sub care i se vede părul alb), de la mâinile ţinute la spate, dar neajungând să se atingă (să te ferească Dumnezeu de oamenii cu mâini scurte), de la felul în care s-a oprit, cu tălpile uşor îndepărtate, dar paralele... Nu are privire interogativă, scormonitoare, pânditoare, de poliţai - cel care nu ştie şi vrea să afle de la tine; nici fals-severă, fals-senină, de "*judecător*" *(oricum, nu judecă, ci execută ordinul Securităţii, scris citeţ pe coperta dosarului, sub numele* "*banditului*"*). Bărbatul cu şapcă truditorească ne vine de foarte departe şi de foarte sus - la urma urmei: de pe o altă planetă; şi nu a venit ca să ne privească şi să ne cerceteze şi să ne afle, nu: el a coborât pe pământ, ca să se asigure că suntem exact acolo unde ne ştia aşa cum ne ştia. Fiindcă el ştie totul*" (p. 148). Ce am aflat? Că personajul e îmbrăcat civil; că nu-i nici înalt, nici scund; că are obraz gros (şi mai vag: că trăsăturile îi *sunt "din gros, din greu"* , ceea ce trebuie să recunosc, spune tare puţin); că poartă şapcă muncitorească; că e albit; că braţele îi sunt scurte; că poziţia sa a adoptat sprijinirea pe tălpi dispuse paralel. Cu asta, basta. Intenţia este de a-l prezenta pe iniţiatorul reeducărilor: Nicolschi. Or fi trăsăturile sale aruncate pe figură *"din gros"*, portretul iese cam subţire. În

schimb, ne-am îmbogăţit cu o mulţime de glume, aluzii la ceea ce s-ar fi putut comunica, ce sărăcesc conţinutul, prin împrăştierea atenţiei, conţinut şi aşa retras dinaintea noastră înainte de fi fost picurat pe hârtie.

Acest stil 'hazliu' ne însoţeşte pe tot parcursul lecturii romanului, făcându-mă să mă întreb cum de n-am izbutit să recunosc la nici unul dintre memorialiştii luaţi în evidenţă anterior 'umorul antrenant' al celor petrecute în reeducări şi numai " **Patimile după Piteşti"** mi-l revelează. Ne însoţeşte pe tot parcursul lecturii, să suplinească lipsa experienţei directe, ori a empatiei necesare. Îl reprezintă el pe autorul nevăzut sau caracterizează personajul principal - ce gândeşte permanent, cât ţine o carte - personaj atât de 'superior' realităţii imediate încă t mai şi râde, deşi împuşcat în ambii genunchi şi cangrenând, netratat decât cu dreptul de a participa ca spectator la câte se petrec în camera 4-Spital de la Piteşti, plus joaca în rănile sale vii, cu creionul chimic, a unui anchetator - şi el 'umorist' fără voie?

Acelaşi duh al descompunerii dramei coboară să stingă lumina introdusă de un nou venit ce a lăsat dâră de tristeţe amarnică în urma trecerii sale de rigă Lear trădat de ai lui, prin puşcăria ce i-a mâncat viaţa şi onoarea, nou venit a cărui împingere către neant Paul Goma o intuieşte.

" *Uşa se deschide. (...) Intră careva cenuşiu, cu o bască fostă bleumarin, acum prea mică, pătată, ca să aibă vreo formă, vreo culoare hotărâtă.*

Îl văd destul de bine; după ce uşa s-a închis, Gherman i-a făcut semn să aştepte acolo, lângă prag. Pare foarte slab, însă hainele par ale cuiva şi mai slab. Obrazul alb-alb, cu pometi aprinşi, de tuberculos, spinarea încovoiată şi în acelaşi timp strâmbată pe laterală. E mult mai în vârstă decât mine, - cred că şi decât Ţurcanu - spre patruzeci de ani. Impresie de ponoseală, de tristeţe. Şi de resemnare. Nu are ce căuta în hainele acelea, nu are ce căuta acolo, lângă uşă, unde l-a oprit Gherman, nu are ce căuta în puşcărie, pare rătăcit şi resemnat în rătăcire. Privirea - m-a atins şi pe mine, o dată - e de o asemenea resemnată tristeţe, încât sunt convins că a văzut multe, altele, că ceea ce se petrece la 4-Spital este pentru el o etapă depăşită şi în timp şi în altceva. Nu pare deloc speriat - şi frica i-a rămas cine ştie unde, cine ştie când, în urmă.

(...) Ţurcanu (...) îl descoperă pe noul venit.

- Costache!, face el, pornind în întâmpinarea necunoscutului, cu braţele larg deschise. Bine-ai venit, frate Costache, dar poftеşte, poftеşte la noi, Costache, dragă (...)!

Cel căruia i-a spus Costache înaintează şi se opreşte acolo unde i-a indicat Ţurcanu, cu degetul (evident, nu l-a îmbrăţişat, aşa cum ne aşteptam).

Ţurcanu se plimbă o vreme cu mâinile la spate, apoi bate din palme - ochii îi strălucesc:

- Ei, camarazi! Îl aveţi în faţa voastră pe Costache Oprişan, şăful vostru direct! Priviţi-l, priviţi-l, camarazi: vedeţi ce ţinută, ce măreţie, ce prestanţă degajă el prin toţi porii? Ce privire de vultur, ce inteligenţă scăpărătoare? Demnitatea - nu-i aşa că sare din pagină, forţează respectul? Statura de adivarat şăf nu-i aşa că turteşte, copleşeşte? Ian uitaţi-vă, măi: are el statură di şăf? Are! - la aşă turmă, aşă cioban, la aşă lejionari, aşă Oprişan! Ha-ha-a! He-he-e!

Cei din suită se strâmbă de râs. Behăitul lui Bălan, el sare din pagină.

Oprişan nu se clinteşte, o fi auzit el altele. Ţurcanu schimbă tonul:

- Unde ziceai c-ai găsit cipilica asta, şăfule? - îi smulge basca, o cercetează, o miroase, se strâmbă. La gunoi? Primită de pomană la uşa bisericii Adormirea Mă-ti Domnului? - ho-ho-ho!, i-o pune la loc, bleagă. Dar hainele, şăfule? Bre Costache, dar tu te-ai îngrăşat, bre, nu mai încapi în ele - să ţii rejim, Costache, să-ţi recapeţi silueta - chiar aşă: un' ţi-i silueta di şăf? Nu te mai întreb unde-ai găsit mutra asta di iapă răpciugoasă, nici di intelijenţă... unde n-ai găsit-o - hi-hi-hi!

Râde singur, ceilalţi nu au prins întorsătura. Se adresează "publicului":

- Bine, măi ca-camarazi: pi unul ca aista l-aţi pus voi să vă conducă? Sifiliticul ista, să vă explice fi-lo-so-fi-a lui Nae? - ha-ha-ha! Pi dişalatul ista... Dar spuneţi şi voi, cacamarazi: aista-i trup în care să poată sălăşlui un spirit sănătos? Dar uitaţi-vă la ochii lui di peşte fiert - aista-i privire di şăf, măi, ori di jiţăl lipadat? La aşa vite, aşa văcar - ho-ho-ho! He-he-he!

Corul repetă, amplifică. Prim-tenor: Bălan.

- Gata recreaţia, începem lecţia!, bate Ţurcanu din palme. Voluntaru, vin-aici!

Ca în somn, Cristian Voluntaru se prelinge de pe prici şi se apropie, penibil, sărind într-un picior. Ţurcanu se prăpădeşte de râs; îşi bate coapsele, împarte în jur palme, ghionţi prieteneşti:

- Ci-i aiasta, bre? Altă variantă a pasului lejionar? şontâc-şontâc, pi culmi di veac? Di ci şchiopătezi, cacamarade, ai fost rănit în lupta cea cruntă? Şi ce ai pi faţă? Ce-ai păţit la ochi? Ai ceva şi pe spinare? Doare, doare? A-ha , buba, buba... şi cine ţi-a făcut bubiţa, băi'ţaş?

- Dumneavoastră.

- Ti-nşăli, băiţică: eu am încercat să ţi-o vindec, să ţi-o tai, ca să iasă puroiul, putrigaiul. Buba... - ştii cine ţi-a făcut-o? El! - şi îl arată pe Oprişan. El te-a otrăvit, el te-a îmbolnăvit, el ţi-a stricat viaţa, el te-a băgat la închisoare, el te-a adus aici şi aşa! El, şăful tău! Uite că acum ai ocazia să-i plăteşti măcar o părticică din răul pe care ţi l-a făcut: dă-i o palmă!

Nu văd ce se petrece, fiindcă nu se petrece nimic, capul lui Voluntaru rămâne nemişcat.

- Nu vrei. Îţi respecţi şăful... Rău faci, volintirule, respectul nu-i reciproc şi te sfătuiesc să dai tu înainte de a da el. Nu vrei... Nici demascarea să ţi-o faci nu vrei - te înţeleg: te gândeşti la ce-or să spună ca-ma-ra-zii, la ce-or să spună şăfii... Asta-i, că nu ştii, nu vrei să ştii că şăfii s-au lipadat de voi, plevuşca! S-au lipadat, după ce v-au nenorocit - ardi-l pi şăf!

Nimic. Ţurcanu oftează:

- Te-am avertizat, dar cum nu poţi face binele cu de-a sila... Oprişan, dă-i o palmă lui Voluntaru!

Aud un: plici!, moale. Capul lui Cristian tresare foarte, foarte târziu, de parcă ar fi primit o a doua lovitură" (p.138-141). Iar de acum înainte, jocul se va repeta: foştii subordonaţi, insuficient bătuţi, vor evita a-l lovi pe fostul Comandant al Frăţiilor de Cruce, iar el, de fiece dată, va ceda şi va lovi, deoarece fusese bătut până la refuzul ultim al sufletului de a mai

suferi. O atitudine cristică... inversată! Dar, cum menţionam, dacă 'face bine' în literatură să notezi, din goană, specificul dialectal de rostire al personajelor, dacă este necesar să le reproduci ticurile verbale şi pe cele ale minţii şi trupului, dacă a caracteriza le impune repetarea stereotipiilor personale de adresare, de explicare, de expunere etc., tragedia acestui Oprişan, cunoscut de cititor încă din povestirea lui Gheorghe Calciu, aflată în prefaţa mea la acest volum, solicita puţină decenţă ce să neutralizeze aciditatea sulfurică a contextului; oarece crepuscul al tonului pe măsura celui al 'nimbului' de martir - încă nevăzut, orbitor de filosofia cunoscută şi predată colegilor de temniţă, încă nebănuit de cititorii romanului discutat - întărea sentimentul de îngrozire trebuind să se degaje din pasaj.

Decenţa, impusă de suferinţa mai ales morală servită în noaptea Vinerei Mari, cât ar fi făcut de cumplită, dacă apărea, cât de cumplită, orgia 'Intrării în Ierusalim', mimată în spirit de speluncă diavolească, de mintea bolnavă a lui Ţurcanu şi comandată bietelor sale jucării umane, a o săvârşi împotriva firii şi a educaţiei creştine de-acasă... Tonul armonic (în sensul muzical), impus de legile construcţiei, este regăsit, în finalul scenei oribile, de autorul care s-a lăsat furat de beţia blasfemiei şi de isonul renghiurilor de bordel.

Cel căruia i se adresează Eugen Ţurcanu, personajul principal, care se scăpase pe el în timpul torturii, se descrie în cursul adunării fecalelor cu limba, cum i se poruncise:

"*Ling - dar se înşeală: rezist şi pe dinăuntru, ori ce-ar crede el. Chiar dacă înaintez doi paşi înainte, un pas înapoi, pe urmele lui Lenin. Chiar dacă măruntaiele mi se răzvrătesc şi vomit înapoi în gamelă (şi pe masă, pe care-o spurc - dar o despurc eu), revin, înghit ceea ce vărsasem, doi paşi înainte, un pas înapoi, doi înainte, unu înapoi - aşa ne-a învăţat marele Lenin.*

- Te consolezi cu exemplul altor... pătimitori? Nu cumva te gândeşti la pa-ti-mi-le descrise la evanghelie? Cretinii ceia di evanghelişti, care şi-au petrecut viaţa în pustie, mâncând muşte, regulând capre - ce ştiau tembelii ceia dispre om? Ni- mic! Nici despre trup, nici despre suflet! Eu sunt adivaratul evanghelist! Eu scriu adivarata Evanghelie - Evanghelia după Ţurcanu! Dacă Isus ar fi trecut prin mânili istea... He-he, nu mai ajungea el Cristos! N-ar mai fi existat nici creştinism!" (p. 174-175). Evanghelia după Ţurcanu şi Patimile după Piteşti! Ideea satanică îl dimensionează pe scelerat; aceasta este caracteristica puterii ei: să creeze volumul spiritual al unui personaj, că este satanică sau angelică, idee să fie; or, chiar şi un Ţurcanu - oricât de debile - vehicula şi idei, că nu de pomană a izbutit el să îngenunche generaţia tineretului ajuns în temniţe în 1948, mai cu osebire a tineretului legionar, renumit pentru educaţia sa cu disciplină de fier, iar lipsa acelora - a ideilor - se resimte până la ţipăt, când încerci să naşti un personaj.

Să pornim în căutarea lui Şura Bogdanovici, un alt martir al epocii - orice i s-ar putea reproşa.

"*- ...un criminal. Nu pentru că omori oameni, pentru că îi pui să se... Între ei...*

După privirile ciomăgaşilor răsucite spre uşă, înţeleg că vorbeşte cel cu şapcă de ski fără cozoroc. Da, i se vede falca de jos mişcându-se. Însă când urcă, nu ajunge până unde ar trebui, rămâne la jumătatea

drumului, iar în pauze cade, atârnă.

Ţurcanu curăţă bine gamela, o depune lângă uşă. Se întinde, râgâie discret, cu palma la gură, apoi rotindu-şi privirea:

- Să ne fie de bine masa! - şi scărpinându-şi capul sub şapcă, sugându-şi dinţii, întreabă aşa, în trecere: Ce spuneai, Bogdanovici? - glasul i-a sunat aproape cald. Vrei să repeţi?

- Repet, Genule (şi Bogdanovici e moldovean, a rostit: Jenule), repet, eşti un criminal, vina noastră că nu te-am luat în seamă, te credeam un pezevenchi nepericulos, dar tu ascundeai un suflet de crimi...

S-a oprit singur, istovit. Falca îi cade, resemnată (de bărbia ascuţită îi atârnă ţurţuri de zeamă de arpacaş, întărită). Ţurcanu continuă să privească în altă parte, ba acum se află cu spatele la el: ia din mâna lui Grigoraş centura şi o depune pe umărul lui Cornel:

- Dacă te mai laşi dizarmat, te-ntorc! - pe Pop l-a ameninţat - însă numaidecât, cu dulceaţă: Ai terminat masa şi discursul, Bogdanovici?

Falca se înalţă, coboară de câteva ori. Nu se aude nimic.

Cu obrazul încremenit, ca sub fard gros, ca în reflectoare, Ţurcanu se răsuceşte, lent, spre Bogdanovici. În ciuda şăpcii proletare, în ciuda bărbiei (sau: datorită ei), Ţurcanu are ţinută; o anume măreţie. Nu a rostit nici un ordin, nu a schiţat vreun semn-sămn, însă ciomăgaşii se dau în lături, formând două paranteze punge, cuprinzând pe înalt pe cei doi protagonişti. Au încremenit şi plantoanele, fiecare unde l-a prins momentul: cu braţele şi cu bâtele atârnând pe lângă trup, cu faţa spre acolo, ca pentru rugăciune.

Mă înalţ în coate. Au ieşit din încremenire şi cei de pe prici uri: se uită ***acolo*** *(nu la bocanci), cu satisfacţie şi cu teamă, nu teamă pentru ei, imediată, ci presimţind probabil o pedeapsă mai cumplită decât nemişcarea pleoapelor.*

Mare actor, Ţurcanu. Stăpâneşte mai ales tăcerile. Nu ştiu ce va urma, însă după tremurul care-l scutură pe Bogdanovici, simt că va fi ceva teribil - un şuvoi de sudoare mi se prăpăstuieşte pe şira spinării. Pentru o clipă, mă încearcă dorinţa de a mă ciupi, de a mă lovi peste genunchi, ca să mă trezesc. Renunţ când ajung la aceeaşi întrebare: şi dacă în trezie va fi şi mai şi?

Bogdanovici tremură acolo, pe locul lui de pe prici. Nu e tremurul lui Sofron, nici al lui Cornel Pop. Aceia, fiecare în felul său, tremurând, se apărau de o promisă, de o inevitabilă agresiune. Or, Bogdanovici tremură nu doar resemnat, ci doritor să vină mai repede, aproape sărbătorind ce va să vină...

- Măi Bogdanovici, măi...

Fals. Şi târziu. Stăpânul pauzelor e pur şi simplu întârziat; ori s-a grăbit cu o secundă, cu o zecime, prima lui replică a căzut într-o cădere de-a lui Bogdanovici.

Care nu mai tremură; care nu mai tremura în clipa în care Ţurcanu a început - dar dacă tocmai asta urmărea Ţurcanu: ca Bogdanovici să nu mai poată fugi nici prin venirea în întâmpinare?

- Di mânili istea-ai să mori, banditule!

Respir uşurat şi dezamăgit. Farmecul s-a spart. Marele Ţurcanu e un oarecare amator pe o oarecare scenă de cămin cultural.

Revin pe teren ferm. Ştiu: pe această scenă de cămin cultural, sub

direcţia amatorului Ţurcanu, actorii amatori vor juca aşa cum numai amatorii joacă: adevărat. Mai ştiu: Ţurcanu are să-l chiar omoare pe Bogdanovici, simt, simt că şi ei simt. Dar încă nu . Nu acum. Ceva mai încolo, atunci când textul o va cere.

- Jos di pi prici!

Ei şi? Pe mine nu mă interesează prologul. Mai bine profit, ca să casc gura la cer, la arbori, la spectatori (...); o să mă întorc cu privirea spre scenă atunci când va să fie ***scena*** *pentru care am venit, pentru care am făcut atâtea sacrificii - dar numai pentru ea, restul nu mă interesează, cum se termină ea, cum plec.*

Acum tot nu am ce vedea - ce să văd? Să-l văd pe Bogdanovici cum coboară de pe prici, cu greu, cu acea grabă caraghioasă şi nespornică a neputinciosului? Să-i văd şapca aceea caraghioasă, cu cozorocul parcă retezat cu toporul? Costumul cenuşiu, caraghios, pătat, pantalonii bufanţi, caraghiozlâcul lipsei de cămaşă pe sub haină? Ce ne poate oferi domnul Ţurcanu cu un astfel de partener? Cu unul ca Bogdanovici care, odată pe picioare, lângă prici, mai şi gesticulează (în felul lui, cu mişcări încetinite, ca în apă groasă)? Şi, de parcă toate acestea n-ar fi de-ajuns, mai şi vorbeşte, mai şi vorbeşte, nefericitul: falca urcă, falca scapătă şi bălăngăne, jos, ca în balamale.

Nu mă interesează. Mă las la loc, pe spate, în pat. Mă dor genunchii, genunchii ***mei*** *, n-am timp de falca lui Bogdanovici. Mă dor gleznele mele, din pricina genunchilor mişcaţi - şi au fost mişcaţi din cauza lui, a lui Bogdanovici, care nu respectă regula jocului - cu şapca, de pildă: de ce i-a tăiat cozorocul? De frică să nu fie acuzat de prohitlerism, căcăciosul? Iar dacă gardienii i l-au tăiat, de ce-o mai poartă, nu-şi dă seama că arată ca dracu? Cu pantalonii lui (bufanţi!), ca să nu mai vorbim de trupul lui şoldiu, şleampăt, numai coate şi genunchi. Apoi falca, falca aceea de mort de-alaltăieri care nu respectă regula mortului şi vine să ne creeze nouă neplăceri, ca să nu spunem adevărate belele, că dacă nu apărea el, nu exista nici, ca să zicem aşa, Ţurcanu şi am fi trăit ca-n sânul lui Avram, fără amândoi, las-că şi Bogdanovici ăsta...*

Ajung până la mine doar şuierătoarele, îndulcite moldoveneşte. La răstimpuri, dinspre Bogdanovici un cuvânt întreg:

- Jenule...

Ca să vezi! Cum adică: Jenule? Îi spune lui Ţurcanu pe numele mic şi acela diminutivat? şi moldovenit? Dar ce, au păscut porcii împreună? Unde se trezeşte Bogdanovici?

- Pi scaunul dentar, *Şura.*

Aşa, da. Acolo, da, pi dentar. Foarte bine, nu ştiu ce culoare are, la camera 4 Spital, dentarul scaun, dar am totală încredere în domnul Eugen Ţurcanu care, orice s-ar zice, că-i un criminal şi nu mai ştiu ce, mie mi-a dat un pat adivarat, lângă patul lui personal, cu saltea adivarată, pentru genunchii mei bolnavi, săracii, ca să nu mă mai doară şi l-a pus pe Cori să-mi aducă, la pat, gamela - cu lingură! Şi care pe mine personal nu m-a atins nici cu o floare, ba mi-a acordat cel mai bun loc, de unde pot vedea totul, ca dintr-o lojă de orchestră, una adivarată.

Aşa, să-i dea o lecţie lui Şura Bogdanovici - auzi la el: După ce că-l cheamă Bogdanovici (o fi ucrainean) i se spune Şura, de la Alexandru - dar la Ruşi, nu la Ucrainieni. Legionar şi el cică - care mulţi, cam foarte mulţi

naţionalişti români de alte naţii, probabil românii-români nu-s în stare să-şi apere tricolorul, aşa că uite-i pe Zelinsky, pe Bogdanovici, pe Belimace, pe Cantacuzino - în fine, români recenţi, mai români decât papa. Foarte bine: Să-i dea o lecţie marelui român Şura Bogdanovici!

Şi dacă arunc o privire într-acolo, o fac, nu ca să aflu, ci ca să mă asigur.

Sunt asigurat. Nimic nou sub soare. Bogdanovici primeşte ce merită - dealtfel, acum câteva secunde, el însuşi a spus ceva mai lung din care am reţinut:

- Merit, Jenule... Pentru ce-am făcut... Am deschis cutia...

A spus el însuşi, iar dacă nu a spus, ar fi putut să spună. Iar dacă recunoaşte că merită, pentru deschisul cutiei (probabil a Pandorei), atunci să merite!

Se aşează în genunchi. Îl văd, printre Gherman şi probabil Cornel Pop. Îl văd aşezat în genunchi, cu mâinile la spate.

- Nu aşă, măi Şura! Tot n-ai învăţat... Mai aşă... Înc-oleacă-n faţă şi nu atât de 'plecat spre stânga... Cam aşa... Bun! Şi-acum ia suflecă-ţi buzele, să nu ţi le rup, măi... Încă, încă, mai, mai - cam aşă... Eşti gata?

Îi văd gura - cu buzele suflecate, ca să nu i le rupă. Acum n-o mai văd, Ţurcanu mi-o acopere, mi-l acopere. Văd piciorul drept al lui Ţurcanu retrăgându-se încet, pe linie, ca o crosă de criket.

- Olecuţă mai la stânga, Şura...

La urma urmei, bun, Şura Bogdanovici. De aceea după ce crosa porneşte, după ce totul se termină, are dreptul la o bătaie pe umăr, cu atât mai preţioasă, mai de invidiat, cu cât Ţurcanu însuşi trebuie să se aplece până aproape de ciment.

- Brava, Şura, brava, ai şăzut bine. Ai mai scapat di-un dinte putrigait...

Doar de unul - pentru azi.

Şura se ridică singur. Acum îl văd iar: gura i-a înflorit, roşu. Se aburcă, îndelung, fără spor, pe prici, Ţurcanu e silit să-l apuce de turul pantalonilor şi să-l azvârle - e drept, cam departe, cam în perete.

I-a rupt un dinte, Ţurcanu. Putrigait. A scăpat de el - printr-o extrem de precisă lovitură de bocanc - e drept, Bogdanovici a stat, a şăzut bine.

L-o fi durând, îl doare, doare" (p. 88-92).

Cu alt prilej, nu prea depărtat, i se scoate un alt dinte, cu aceeaşi metodă. şi de data aceasta, momentul reprezintă un portret comic în doi, al victimei şi călăului; poate chiar mai precis al celui din urmă.

"- În sfârşit, ai spus un adevăr: meriţi! Meriţi, Bogdanovic i! Dar nu dintr- o dată, nooo! Cu picăturica! De ce să scapi aşă uşor - ca bestia care şi-a rupt vinele cu dinţii? Pentru tot răul făcut, nenorocind atâta tineret!; transmiţând pe sub mână, lejionarilor, consemnul să se prefacă, să-şi facă reeducarea de formă! Să mintă, să ne mintă încă o dată! Ce-ai mai vrea să te ucid acum, Bogdanovici... Ca să scăpi... Ce-ai mai vrea tu să mori, în minuta asta... "Moartea, numai moartea lejionară", Bogdanovici? Ba nu! Ca să fac din tine un martir? Ei, nu, Bogdanovici! N-o să le ofer pe tavă bandiţilor încă un sfânt la care să se închine! Nu! Fiţi atenţi la ce vă spun eu: Un moldovean a creat Garda, un moldovean o s-o lichideze! - eu, Ţurcanu Eugen! Codreanu v-a modelat după chipul şi asemănarea lui, eu o să vă... O să vă readuc în starea de lut! De-acum eu vă sunt olarul! Ori fac

din voi oameni adivaraţi, noi, ori vă trimit în lutul din care-aţi ieşit! Tu, Bogdanovici, eşti atât de putrid, încât n-o să pierd timpul să te remodelez. Tu eşti o oală spartă, dar o să-ţi pisez cioburile bine-bine, înainte de a te... Din tine, Bogdanovici, n-o să fac un ou cubic! Nici măcar patrat! Din tine o să fac praf de ouă, din ceala de la ajutorul american - ha-ha-ha! Capul mai spre stâng a, Şura Bogdanovi ci!

(...) Parcă a spus de ce nu-l ucide pe loc: îl foloseşte ca pe material didactic; ca exemplu şi ca... şa (chiar aşa a spus şi a mai spus: "Bat la tine, ca să priceapă iapa şi să se reeduce - oricum nu are scăpare, di ci să sufere atâta?" (p. 103-104).

Puţine, dar esenţiale trăsături, am descoperit la Alexandru Bogdanovici: e lipsit de putere, e caraghios datorită halului în care i-a ajuns vestimentaţia, falca i-atârnă, e ştirb rău şi este alcătuit dintr-o combinaţie de curaj nesăbuit şi de docilitate trudnic şi disperant deprinsă. Într-o direcţie în care Ţurcanu are mari pretenţii, dresajul lăuntric, Bogdanovici a rămas liber, neatins de robia vătafului Securităţii ce-i îngenunche pe toţi pe rând şi îndeobşte.

Readus pe scaunul dentar, peste alte câteva zeci de pagini, " *Bogdanovici s-a încurcat în ceva - probabil în sine însuşi: nu izbuteşte să coboare de pe prici, a rămas încurcat pe acolo.*

Îl ajută bunul său prieten, Genu; mai degrabă: Jenu - de la Eugen... Îl apucă de picioare, trage, îi imprimă o mişcare ascendentă, apoi, la capătul cursei braţelor, îi dă drumul.

Bogdanovici zboară-zboară-zboară.

Până în dunga priciului de vis-a-vis. Acolo se opreşte o secundă, două secunde, apoi se prelinge pe ciment. Ţurcanu se duce la el, se apleacă, îl ridică. Acum îl azvârle în sus, se preface că nu-l mai poate reţine, îl lasă să cadă. Şi iar şi iar. Acum nu-l mai aruncă: îl ţine de gât. Ţinându-l de gât, îl înalţă, înalţă, până are braţele drepte din cot şi la perfectă verticală. În sfârşit, îl văd şi eu o dată pe Bogdanovici cu gura închisă (deşi împrejurarea ar cere invers), dar cu ochii mai-mult-decât-holbaţi.

- Di mân'li istea-ai să mori, bandit'le!

Îl boscorodeşte, îl acuză, îl întreabă, îl ceartă, i-o zice. Ca o babă de pe la ei, di pi la. Mereu şi mereu reproşându-i teoria reeducării de formă, pe sub mână; teoria reeducării liber-consimţite; teoria dispri înşalatul. Clasei muncitoare care.

(...) Acum l-a trântit jos. Îl calcă. Ca la teasc. Ca la Bătuta - îşi comandă singur: "Hop, ş-aşa!" şi sare cu amândouă picioarăle odată. Joacă pe trupul care - oroare - nici dinţi nu mai are" (p.163-164). Gherman este acela care izbuteşte să-l zmulgă pe mortul viu de sub tălpile lui; ba chiar să-l ducă în altă cameră, departe de imediata moarte ce voia Ţurcanu să i-o trântească mintenaş.

În atare tovărăşie, Vasile Pop, eroul lui Paul Goma, simte că nu mai poate răbda să trăiască izolat de ceilalţi. Ciudată izolare: a rămâne încă om! Sentimentul a fost surprins cu stupefacţie de memorialiştii reeducărilor (cei mai subtili) şi este, cu adevărat uluitor: ajungeai să te simţi stingher şi 'bandit' pentru că nu erai primit la autodenunţare şi la denunţarea de fraţi, că nu erai promovat la flagelarea celorlalţi şi că-ţi lipsea flagerea ta de către ei...

"*Vreau şi eu o placă de săpun, vreau şi eu să notez tot ce văd, ce aud,*

ce cred despre cutare, ce mi se pare mie despre cutare - ca să-i raportez, seara domnului Ţurcanu: Dom' Ţurcanu, permiteţi-mi să vă raportez... - şi chiar să raportez? Ce grozav trebuie să fie, ce senzaţii extraordinare - să-i raportezi domnului, seara. Vreau şi eu; şi eu vreau să fac măcar de planton, să păzesc somnul altora, am început să merg binişor pe picioarele mele şi chiar dacă nu aş rezista un întreg schimb, aş rezista, totuşi - cu care ocazie aş scăpa şi de escarele de pe spate - de-atâta pat, de-atâta asistare. Vreau şi eu să dau, chiar dacă n-am ce - vorba cotelor lui Mihai: Ai, n-ai - dai!" (p. 167).

Nu a trebuit să treacă mult timp, nu au trebuit să survină bătăi peste măsură, nu a trebuit să fie făcut mai sac de carne sângerândă decât ceilalţi, ca să i se dea satisfacţia dreptului de a-şi scrie demascarea. Aici condeiul lui Paul Goma îşi aminteşte de acela ce a aşternut pentru anii românimii tudormuşatismele, care şi ele îşi amintiseră de caragialismele debitului gâlgâitor al autocontrazicerilor - din neştiinţă - strigătoare la cer. Pentru Goma, ele au o altă explicaţie: torturile ce îl fac pe personaj să revină întruna asupra declaraţiilor sale, modificându-le, strâmtorându-le, îngroşându-le, schimonosindu-le, lăbărţându-le, vârându-le la apă, colorându-le, decolorându-le, fâstâcindu-le, tăindu-le prin părţile esenţiale şi răscroindu-le. Iau un exemplu la întâmplare: "*Subsemnatul bandit Pop Vasile declar că i-am propus Iuliei Verdeş să întreţinem relaţii sexuale, însă ea a refuzat categoric, sub pretext că numai după căsătorie se face. Înainte nu se face. Menţionez că niciodată nu i-am propus să ne căsătorim. Precizez că i-am propus să ne căsătorim, însă numai pentru a profita în mod mârşav de naivitatea ei*" (p. 203).

Trecură reeducările, trecură şi puşcăriile. Vasile Pop nu s-a mai integrat în viaţă, în viaţa noastră. El a rămas la râmatul tragic din gamelă, la posturile impuse sub supravheghere, la observarea umbrei lui Ţurcanu, dindărătul său. Nemaisuportându-şi noua personalitate de reeducat şi-a smuls carnea de pe obra ji, a trebuit internat din pricina automutilării. Însă, sufletul, la un strat inferior, suficient de adânc pentru a nu fi ajuns la el lăturile Piteştilor, a aşteptat clipa când să redobândească suficient curaj pentru a depune mărturie în scris, pentru ştiinţa oamenilor: cartea aceasta. Iar în ea se petrece ceea ce este comun întregii memorialistici din acea perioadă, după cum vom înţelege ascultându-l discutând cu un coleg de Atunci (care duce cartea în Occident).

"*- (...) Ai pus pe hârtie numai ce ţi s-a întâmplat ţie, de la alţii...*

- Dar am scris şi despre alţii. Despre tine, de pildă.

- Despre mine, de pildă, ai scris lucruri... stranii, ca să nu spunem inexacte - prin parţialitate: că nu ştiu ce ţi-aş fi făcut eu ţie... Să admitem, pentru a putea continua discuţia, dar găsesc oarecum straniu, aş zice de-a dreptul suspect, că n-ai scris nici un cuvânt despre ce mi-ai făcut tu mie.

- Eu, ţie? Ce?" (p. 244).

Cititorul a remarcat că, pe rând, cei doi nu-şi amintesc ce şi-au făcut unul celuilalt. Nu este refuzul de a recunoaşte; nu este reaua credinţă; nu este tentativa de 'a se înfrumuseţa', de a se prezenta mai 'curat'; nu. E incapacitatea memoriei afective, a noastră, a tuturora, de a reveni asupra momentelor când noi înşine am fost monştri; doar pe ceilalţi îi resimţim ca atare.

În acelaşi scurt citat, Paul Goma surprinde, fără a insista - şi bine face -, duşmăniile gata să se nască - după atâtea duşmănii hidoase trăite sub tutela lui Ţurcanu -, datorită memorialisticii făcută publică, revendicări ale inimicităţii, mai totdeauna stăpânite.

Autorul mai constată ceva, prin intermediul aceluiaşi personaj: " *Dacă alţii, neimplicaţi, deci... obiectivi, vor scrie cândva istoria reeducării - foarte bine. Noi, implicaţii... Judecând după mine, n-o să deschidem gura, atâta vreme cât o să ni se pară că mai avem ceva de pierdut - şi, dacă te uiţi la mine, constaţi că am atâtea, atâtea de pierdut... Deci, cei care au trecut pe-acolo, tac; cei care n-au trecut, vor fi fiind ei obiectivi, dar la ce slujeşte, aici, obiectivitatea? Reeducarea în ciuda caracterului ei de masă, a fost o problemă individuală, personală, numai cine a pus mâna şi a pipăit crede... Crede, crede - dar ce? Numai partea, faţeta, partitura lui - cine acceptă că şi el a făcut rău altora? Apoi eventualii istorici vor avea nevoie de documente - aşa se face istoria lor: dacă există document, probe scrise, atunci, da, au existat şi faptele, altfel, ba! Tot ce ştim noi nu s-a petrecut, nu a fost, nu are dreptul la existenţă - dacă lipsesc documentele... Care documente? vorba ta, şi or să fie din ce în ce mai puţine, până la dispariţie, pe măsură ce trece timpul. Până una-alta, securitatea face istoria, o face după chipul şi cheful ei, şterge toate probele, toate urmele... Fie vorba între noi, piteştenii: bine fac, n-aş avea chef să revăd declaraţiile pe care le-am dat, la Piteşti. Şi, totuşi, păcat - mă gândesc la cele câteva mii de pagini scrise de Ţurcanu, la Interne (...) Le-or fi distrus*" (p. 245-246). După cum probabil au distrus demascările sintetizate de Ţurcanu şi acoliţii lor, şi acelea expediate, calde încă, din Piteşti şi Gherla, aceluiaşi minister...

Cine n-a trecut prin fabrica de minciuni reprezentată de anchetele politicilor nu poate pricepe cât este de adevărată afirmaţia personajului. Astăzi, după Revoluţia din '89, vedem naivi care cer îngăduinţa SRI-ului (cel de până la schimbarea din 1996 a guvernului comunist mascat), pentru a edita 'documentele' Piteştiului. O primesc cu dragă inimă şi caldă bucurie, cu toată generozitatea şi bună voinţa. Iar ei, naivii, deversează pe piaţa informaţiei naţionale imundele 'documente' ale Securităţii, drept adevăr, un 'adevăr' ce acuză doar victimile - negăsind, ei, editorii, pe nimeni să comenteze şi să despartă adevărul de sordida minciună.

Totuşi, în ciuda acestei pledoarii binevenite împotriva 'aranjării' documentelor de către Securitate, Paul Goma pune în gura celor doi, care trag ultimile concluzii privitoare la reeducări, o teorie ce este foarte influenţată de concluziile Securităţii înseşi, în celebrul proces al lui Ţurcanu, anume că " *nişte legionari - fie din tabăra lui Bogdanovici, fie din a lui Ţurcanu - din frică de închisoare, din spaimă de suferinţă, au apucat să încheie pactul cu Diavolul, au vrut să-şi schimbe semnul*" (p.247), ceea ce este explicat mai sus: " *reeducarea a fost o treabă strict de familie*" (p. 246); cu alte cuvinte: " *o răfuială în de ei*" (idem). Iar apoliticii au căzut victimile dezlegionarizării de un legionarism de care nu se apropiaseră nicicând. Adevărat, însă cât de puţini; căci numărul cel mai mare, copleşitor, al celor supuşi torturilor, a fost - cine are interes s-o ascundă? - compus din membrii Frăţiilor de Cruce. Teoria, o recunoaştem lesne, are un sâmbure

comun cu aceea a Securităţii, afirmând că Horia Sima, pentru interese obscure, a pus legionarii să se omoare între ei, care teorie a stat la baza condamnărilor la moarte din procesul reeducatorilor.

"**Patimile după Piteşti"** constituie prima lucrare de ficţiune derivată din istoria reeducărilor din temniţa numită în titlu. Paul Goma nu are numai meritul de a o fi scris cu pecetea personalităţii sale mulată pe acelea ale personajelor, în strădania reînvierii unui trecut blamabil, dar rămas misterios, ci şi meritul de a fi prezentat cititorului din Occident răvăşitoarea psihologie a reeducărilor, întemeindu-şi demersul pe o documentare bogată şi izbutind să rămână aproape mereu fidel conjuncturilor întâlnite de romanul său. Rămâne ca alt prozator să distingă shakespeareanismul acelor oameni, victime şi călăi, reprezentanţi - ce cumplit să afirm asta! - tipici ai încadrării unui popor de entuziaşti şi de romantici în cerinţele partidului comunist român.

Izbânda abstractului, înfrângerea epicului: Dan Lucinescu

Romanul **"Jertfa (Transfigurări)"** de Dan Lucinescu [Iaşi, Fides, 1997] îngăduie surprinderea rezultatelor literare produse de o prea îndârjită aspiraţie la purificarea gândirii, trăirii şi, implicit, a vocabularului şi tehnicii narative, iar acest rezultat, prin eliminarea concreteţei 'banalului' şi detaliilor materiale, crează o lume defunctă înainte de a se naşte, o lume inapropriabilă, o lume străină.

Să fie datorită aplecării native spre ştiinţă a autorului? Adevărat, conform **Notei biografice** finale, după absolvirea Facultăţii de Mecanică şi a cursurilor post-universitare de Energie Nucleară, el a elaborat un op: "**Tehnologii ultrasonice, magnetografice şi de analiză spectrală"** şi a avut o bogată activitate de laborator şi cercetare, pe care n-are rost s-o prezint acum; pentru ea a fost preţuit şi răsplătit la timpul cuvenit. Dar mai constat că nu doar el a fost condamnat la 15 ani muncă silnică (în urma arestării din 24 aprilie 1948), executaţi, dar şi maica sa a fost condamnată politic, ca şi una dintre cele două surori ale lui, iar părintele-i a avut domiciliu obligatoriu. Deci o experiere cvasicompletă (oricum împătrită) a dramei, ceea ce lasă de aşteptat a fi trezit în memorialist o apetenţă pentru duritătile realului. Totuşi ea lipseşte, prin această trăsătură Dan Lucinescu deosebindu-se de ceilalţi memorialişti şi scriitori discutaţi aici. Mai mult, el teoretizează desprinderea de pământesc (şi nu o dată!): "*Realul învingător nu este cel ce zugrumă* (sic?!) *o existenţă ci cel care reuşeşte să sublime suferinţele, în jertfă pură oferită Marelui Creator. Pep nu era animat de speranţe deşarte. Ingerul Bun de lângă el îl făcu să înţeleagă cât de departe şi problematică este o schimbare a stării în care se afla*" (p. 232). Am numit cartea 'roman', pentru că Dan Lucinescu îşi realizează istorisirea la persoana a III-a singular şi-şi atribuie aventurile unui personaj dorit fictiv, numit: Pep.

Cititorul s-a obişnuit cu sistemul meu de a nu face afirmaţii fără a le demonstra pe loc. Următorul portret comentat va arăta ce voiesc a spune despre inconsistenţa tehnicii sale narative.

Ne aflăm într-o cameră nouă pentru Pep şi o mulţime de alţi colegi de

detenţie.

" *La un moment dat ceva ce i se păru nefiresc îi atrase brusc atenţia. În cadrul veseliei şi agitaţiei generale văzu un deţinut total diferit de ceilalţi, stând izolat lângă uşorul unei uşi. Pep nu mai văzuse până atunci o figură mai interesantă decât cea care-i atrăsese atenţia. Persoana respectivă, un bărbat de vârstă medie, radia lumină în jur.*" Remarc că memorialistul 'romancier' îşi distinge personajele favorite tocmai prin atari calităţi suprafireşti; iată o probă extrasă din altă parte: " *Când respectivul* (Gheorghe Calciu; n.n.) *, în urma unor crunte presiuni fizice a fost îndemnat să lovească un coleg de al lui, a căzut în genunchi în poziţie de rugăciune şi din ochii suferinzi, de căprioară rănită, începură să-i curgă lacrimi iar din răni sânge*" (p.138; adăugăm că-l numeşte, în context, *preot* , ceea ce Calciu era încă foarte departe de a fi. Metoda realistă adoptată de Marcel Petrişor pentru a dovedi purtarea creştinească de culme a aceluiaşi, faţă de muribundul Costache Oprişan, serveşte scopului menţionat mult mai mult decât însemnarea hagiografică a lui Lucinescu). Revenim la întâlnirea 'figurii luminoase'. " *Chipul lui cu trăsături fine şi frumoase, marcat de un zâmbet trist dar detaşat, privea absent toată acea masă de oameni care se agita în noua incintă în care ajunseseră după debarcarea în Aiud.*" Contrastarea 'eroului' cu furnicarul celorlalţi urmăreşte aceaşi înălţare a lui pe un soclu intangibil. " *Rar văzu până atunci o figură atât de senină şi parcă iradiată din interior de o forţă psihică deosebită.*" Dacă scriitorul tot a făcut o haltă pentru a-şi repeta consemnarea primei impresii, voi profita să menţionez că 'forţa', 'energia', 'efluviile', 'emanaţiile' constituie recuzita curentă a spiritualităţii în volum, ele înlocuind termenii ortodoxiei ce i se par probabil naratorului 'degradaţi'. (" *Adevărul că totul este energie, implicând vibraţiile unui anumit câmp se adeverea în cadrul hipersensibilităţii căpătată prin acel fenomen de transfigurare despre care s-a menţionat. Dacă cineva zâmbeşte la aceste afirmaţii, nu poate produce decât o sinceră compasiune, despre care nu este cazul să vorbim*" ; p.207. S-a reţinut impersonalul expunerii, ca şi suficienţa celui care a 'descoperit Adevărul') . *"Ochiul stâng îi era acop*erit cu un bandaj de pluş negru. Pep, care stătea şi el izolat cu intenţia de a observa dacă are cineva nevoie de un ajutor, se apropie impresionat de domnul respectiv, al *cărui comportament impresiona din primul moment.*" N-am aflat doar pentru a nu ştiu câta oară că omul 'impresiona', ci şi că dragul de Pep era un creştin desăvârşit, ca şi un individ de o rară bună creştere, ceea ce ni se comunică de câte ori e posibil pe parcursul celor 278 pagini. " *Îl salută cu politeţe, şi chiar cu o notă de afecţiune, întrebându-l dacă are nevoie de vrun ajutor, nepricepând care este cauza expectativei în care stătea respectivul personaj.*"

În amănunte stă o altă dificultate a mesajului. De unde 'afecţiunea' cu care i s-a adresat? Ce a stârnit ea în celălalt? Tot atâtea mistere. După cum vom vedea mai departe, nici Pep nu-l va întreba asupra stării sale de expectativă, nici noi n-o s-o lămurim.

" *Domnul respectiv îl observase la rândul lui pe Pep, singurul în afara lui care nu participa la vacarmul primei întâlniri cu oameni mai noi"* (o însingurare ce 'face bine', arată o nobleţe despre care va fi vorba mai departe). " *Îi răspunse la salut, pe faţă apărându-i un zâmbet ce releva un psihic afectuos. Îi replică la întrebarea pusă că nu avea nevoie de nimic, dar că-i mulţumeşte pentru*

gestul făcut. Pep se prezentă, aşa cum era normal pentru situaţia respectivă. Interlocutorul, mirat oarecum că nu-l recunoaşte, îi spuse că se numeşte Cosmovici. Numele îi spuse foarte mult lui Pep, familia respectivă fiind cunoscută în Moldova de nord ca făcând parte din aristocraţie." Într-un astfel de mediu social 'elevat', doar politeţea nobiliară de care dădeau dovadă cei doi se potrivea, oricât de distonantă era ea faţă de împrejurări (să reamintesc cititorului că duhori pestilenţiale îngreţoşeau nările, zdrenţe fâlfâind pe trupuri jigneau privirile, scheletele vizibile ale 'elitei' înspăimântau sufletele?) " *Destul de repede realiză* (folosit cu înţelesul englezesc: îşi dădu seama) *cu cine avea de a face. Personajul care i se păru atât de interesant era una din remarcabilele personalităţi din preajma anilor 1940, când printre altele fusese şi secretarul avocaţial al celebrului jurist şi profesor Istrate Micescu. În plus, persoana respectivă se bucura de prestigiul de a fi fost cel mai tânăr ministru din ţară, la vârsta de 30 de ani, cât şi profesor la prima catedră de ziaristică, nou înfiinţată. Întrebându-l ce a păţit cu ochiul*" (ceea ce nu mai era la fel de politicos s-o facă!) "*Horia Cosmovici răspunse modest dar convins şi concis că pierderea ochiului la un atelier de tâmplărie mecanică de ziua Sfintei Marii reprezenta jertfa lui oferită Sfintei Fecioare*" (p 231-232).

Portretul continuă în acelaşi ton, aglomerând repetiţiile de idei, informaţii şi chiar cuvinte. " *Astfel el află că Horia Cosmovici, o personalitate politică şi profesională cunoscută, se converti la marile valori ale creştinismului, neatinse de cei ce sunt de partea Domnului în mod formal. Sensibilitatea celui ce sângerează ani de zile în detenţie este incomparabil mai mare decât în lumea neutră* (adică liberă!) *sub multe aspecte. Pe baza ei, Pep recepţionă cu acuitate maximă mesajele de mare rafinament transmis de acel om deosebit.*

În toate prezentările lui era plin de modestie, personalitatea lui impunându-se prin puritate sufletească, căldură psihică şi o mare acurateţe mintală, în cadrul unor raţionamente fără greş. El era nu numai un erudit şi un mare specialist, dar convertirea îi dădu harul unui adevărat apostolat. Fiind dotat cu mult simţ psihologic şi mult umanism, nu venea cu prezentări ex catedra *, ci cu căldura spirituală a omului ce-şi consideră semenul egal cu el. Reuşea să alterneze rafinamente de gândire teologică cu mici întâmplări din viaţa personală, făcând legătura umană necesară unei maxime aprehensi*uni." Aici te-ai aştepta ca, în sfârşit, autorul să treacă la o cât de măruntă istorisire niţeluş sprinţară sau măcar interesantă ce să susţină admiraţia fără margini demonstrată, înşirată într-un limbaj clar şi lipsit de zorzoane pretenţioase; din păcate povestirea n-are, din nou!, nici o pondere... " *Având originile din aceeaşi zonă geografică, îi relata uneori aspecte din copilăria petrecută în apropierea unui mare iaz, ale căror* (sic!) *broaşte făceau un zgomot infernal, de nesuportat de mama domnului în cauză. Cum rămăseseră multe sate de ţigani aciuaţi pe lângă marile moşii, sosi una din femeile de acolo, vestită pentru anumite rezolvări.*

Ce făcu, ce nu făcu, la scurt timp după plecarea ei de la conac, concertul obositor al miilor de broaşte încetă ca prin farmec" (p. 233) ş.a.m.d. Probabil că e vorba despre o vrăjitoare, însă pentru narator de bună seamă că nu este 'cuviincios' să fie rostită această denumire

'infernală' într-un context atât de 'rafinat şi pur'... De aceea "*aspectele din copilăria... domnului în cauză*" n-au nici cap nici coadă.

Cam atâta despre forţa stilistică a scrierii.

Există o altă manie nedumeritoare. Odată apărute numele şi prenumele unui personaj, ele sunt reluate prescurtat, fără nici o necesitate de expresie, nici logică; de fapt, doar sub forma unor iniţiale, ceea ce îngreunează lectura. Un exemplu: Spiridon Obreja devine Spiridon O. Recunoaşterea lor e cu atât mai anevoiasă cu cât aceste iniţiale alternează cu iniţialele altor personaje ale căror nume, din prudenţă sau delicateţe, nu au fost niciodată transcrise complet.

Ce este specific autorului ca atitudine faţă de problematica omului, care, în definitiv, constituie materia romanescă, nu? Strădania de a rezolva întrebările psihologice curente. Dar cum?

" *Întreaga problematică a evoluţiei psihice, în special în cazuri limită, este greu de abordat, însă anumite aspecte se relevă prin ele însele. Pep constată că ceva în el, în sensul eului intim, se schimbase. Frică nu avusese nici de moarte, nici de suferinţă îndelungată, dar existaseră încă anumite legături ce frânau anumită desprindere, la fel ca odgoanele ce opresc balonul să se ridice. Permanenta stare între viaţă şi moarte trăită în perioada Piteştiului, la care se adaugă ferma convingere a existenţei unor forţe spirituale superioare în preajma sa, al căror ajutor îl simţise şi-l uluise prin eficacitatea lor* (sic!) *, îi determină un anumit salt, o desprindere de problematica zilnică, spre dezinvoltura dată de îndepărtarea fricii şi a grijii de viitor.*"

Astfel, el ajunge la concluzia că " *cel din perioada detenţiei nu era Pep Leonte ci transfigurarea lui*" , ceea ce i se pare " *un răspuns în limite corecte şi de bun simţ*" (!). Prin *transfigurare* autorul înţelege " *mutaţiile psihice care determină un anumit stadiu de evoluţie spirituală*" (!... p. 169-170). În mare, fragmentele de mai sus dau seama de explicaţiile psihologice asupra unei vieţi clar împărţită în stadii tot mai evoluate, delimitarea dintre etape făcându-se prin nişte vise grăitoare.

Termenul *vis* nu este cel mai potrivit pentru cele trăite de Dan Lucinescu; e vorba mai curând despre o " *stare de scoatere din prezent"* , în cuvintele sale. "*Fusese ca într-un vis, cu imagini clare, totul în jur fiind bine conturat. Ceea ce reţinea în principal era un imens seism care distrugea sistematic totul în jur. Imaginile de coşmar se înlănţuiau una după alta, dând convingerea celor prezenţi că nimeni nu va mai scăpa cu viaţă din acel infern. Prăbuşirile erau nu numai de clădiri, ci ale întregii structuri telurice. Munţi întregi se prăbuşeau în vacarm cum numai visarea le poate realiza* (sic!) *, iar pământul crea abisuri de dimensiuni neimaginabile. Tot în vis, Pep asistă la terminarea cataclismului seismic, neîndrăznind să se uite în jur. Încetul, totul reveni la linişte, el aflându-se pe un promontoriu, care, după ce l-a văzut în realitate, şi-a dat sama că semăna cu Acropole, ale cărui temple se dărâmaseră în acel cutremur. Stând pe una din lespezile de piatră din faţa unui templu distrus, zări în dreptul capului o imensă şi frumoasă coloană dorică. Sentimentul pe care-l trăia în vis Pep era acela al groazei pentru imposibilitatea asigurării existenţei zilnice, în mijlocul acelor imense dărâmături. Zările în jur erau senine, dar marile distrugeri anulau posibilitatea continuării existenţei. Ceva asemănător unei iluminări*

trecu prin fiinţa lui şi zărind o lespede mai mică în apropiere, încercă să o îndepărteze. Efortul lui fu însoţit de succes, piatra lăsând loc unui pământ negru, cu toate semnele celui bun, roditor" (p. 54). Acest vis semăna cu o "*stare de comă*" (p. 55). El marca o modificare definitivă în sine: murise. "*Lumea din afara lui dispăruse în întregime. Rămăsese cu trăirile interioare, care nu aveau decât calm şi luminozitate, eliminând tot ce decurgea din instinctul de conservare"* (idem). Merită consemnat că precedentele stau sub următorul titlu de capitol: *Stări premonitorii, încheieri şi începuturi de cicluri vitale* , ce sugerează o înclinare a memorialistului spre ştiinţele oculte, ceea ce explică, în parte, desprinderea sa de concret.

Reeducările ce aveau să se dezlănţuie ziua următoare sunt vestite de un alt vis. " *Pep era în plină noapte, cu multă ceaţă, în faţa unei mari gropi în pământ negru şi umed, de formă paralelipipedică de aproximativ 100 m cubi, plină până la jumătate de cadavre în descompunere. Fără să ştie cum, se văzu în mijlocul acelei gropi, în picioare, într-o linişte sinistră, după care se aplecă şi luă în braţe un cadavru din faţa lui, al cărui mucegai şi descompunere organică i se imprima pe mâini, pe braţe şi pe părţile din îmbrăcăminte care luau contact cu cadavrul ce zemuia*" (p. 154).

Pe calea viselor, iată că am ajuns în pragul reeducărilor urmărite.

" *Pep era în spaţiul liber dintre priciurile de lemn, acoperite ici-colo cu câte o rămăşiţă de rogojină, pe care nici corturarii nomazi nu ar fi folosit-o. În afară de el, marea majoritate a deţinuţilor stăteau întinşi pe locurile lor de culcare, încropind fiecare câte o ocupaţie, în care fantezia şi imaginaţia jucau un rol primordial.*

Brusc, în fracţiuni de secundă, răul demonilor din noul iad comunist se declanşă atroce, furibund, cu scrâşnet de măsele şi lovituri dure date cu ciomegele ascunse de ei, mai de demult. Fu ceva asemănător valului ucigător de apă al unui baraj rupt instantaneu, pe care nu-l poate opri nimic până nu distruge totul în calea lui. Pep nu avu timp să se lămurească, pentru că totul se petrecu cu maximă rapiditate, fără nici o minimă atenţionare anterioară. Fără să vadă pe nimeni, simţi că ceva în occipital şi în coloana vertebrală se rupsese, totul venind din spatele lui, ca un trăsnet.

Când corpul lui începu să se clatine, încercând printr-o mişcare de rotaţie să-şi menţină echilibrul ce parţial îl pierduse, zări nişte umbre ce săreau ca într-un balet al demonilor în jurul său. Aceea fu ultima imagine înainte ca negurile profunde să-l învăluie total. Pep simţi o scufundare a întregului organism într-un întuneric total, apoi la fel ca o evaporare din ce în ce mai rapidă simţi o imensă disipare a întregii sale fiinţe, după care nu mai ştiu absolut nimic. Acea cădere totală spre nefiinţă nu o mai avusese niciodată în viaţa lui. Mulţi ani după acele evenimente Pep îşi amintea de acea totală disipare, într-o imensă negură, fiind convins că fenomenul respectiv reprezenta o parte din complexul fenomen al expierii. Stranii şi imprevizibile pot fi trăirile din cadrul existenţei umane, pe care nimeni, niciodată nu le va putea decela!" (p. 155-156).

Acestea se desfăşurau sub oblăduirea reeducatorului Titus Leonida. Continuară fără întrerupere, fiind nevoie de intervenţia lui Ţurcanu însuşi, pentru ca victima să nu fie ucisă încă. Din păcate, acest Ţurcanu este lipsit de chip.

Pep nu trebui să-şi mânânce propriile excremente, nici să-şi bea urina, " *ştiindu-se precis cu cine aveau de-a face, respectivul alegând fără ezitare moartea prin lovituri. Aceasta fu încercată cu seninătate în una din zilele următoare, când doi "haidamaci" destul de masivi şi puternici luară fiecare câte un veritabil par în mână, plasându-se unul în stânga şi altul în dreapta lui Pep, care fu chemat să stea în picioare în mijlocul camerei. La un moment dat cei doi îşi dădură reciproc comanda de acţiune:*

- "Ca la forjă, la două baroase!", începând concomitent să-l lovească pe Pep, unul în partea stângă, iar altul în cea dreaptă a porţiunii de mână de sub umăr. În minutele care au urmat Pep asistă la cel mai tulburător şi fascinant fenomen trăit de el în toată existenţa. În timp ce loviturile de par cădeau cu toată forţa pe corpul său, curgând şiroaie de transpiraţie de pe figurile torţionarilor, Pep nu simţi nici cea mai mică durere, dar nici dezechilibrarea mecanică dată de puternicele impulsuri ce acţionau asupra lui. Mai mult decât atât, starea lui sufletească era de o linişte şi împăcare pe care nu o mai cunoscuse niciodată.

Orice activitate în restul camerei încetă, fiecare privind desfăşurarea acelui spectacol unic pentru ei, în care doi indivizi loveau cu parii din răsputeri, ajungând leoarcă de transpiraţi, iar cel agresat rămânând impasibil, fără să scoată nici cel mai mic zgomot, iar figura lui în loc de masca groazei şi a suferinţei să iradieze o mare seninătate şi desprindere totală de tot ce se petrecea în jurul lui. Din când în când torţionarii, leoarcă de transpiraţie, se uitau ţintă la Pep, neputând pricepe nimic din cele ce se întâmplă.

La un moment dat, descumpăniţi, uitându-se unul la altul, aruncară ciomegele şi-i întoarseră spatele lui Pep, care-i privea mirat, cu compasiune pentru toată contorsionarea de pe chipurile lor. Fu un moment de real dezechilibru pentru toată echipa de asasini din cameră. În mintea lor ei atribuiau fenomenului la care asistaseră anumite puteri de practică indianistică ce le-ar fi avut Pep. Acel eveniment fu nodal în evoluţia psihică a lui Pep. El asistase la desfăşurarea lui în stare total conştientă şi noţiunile lui de fizică îl făcură să compare ce se petrecuse cu el cu fenomenul de ecranare dat de "cuşca lui Faraday", numai că aceasta se aplica la protecţii împotriva unor intense câmpuri electromagnetice" (p 161-162).

În încercarea de a-şi explica cele întâmplate atunci, recunoaşte că niciodată nu se considerase mistic. În schimb avea control asupra voinţei sale. În plus, se simţea în comuniune cu natura. " *Ceea ce se petrecuse însă cu el în momentul gravei agresări asupra sa cu parii îi definitivă convingerea existenţei unor Forţe paralele, cu relaţii univoce. Ele puteau interveni, fără reciprocitate însă. Sublimă este existenţa, prin dezvăluirile unor fenomene, în primă fază incredibile.*

*(...) Fenomenele de subli**mare psihică sunt cunoscute şi analizate de cei ce au îndrăznit să scormonească universul subconştientului. Suferinţa poate fi sublimată*" (p. 162). Voi profita de prilej pentru a menţiona că pretutindeni unde ar fi cazul să apară termenul 'psihologie' îl înlocuieşte termenul 'psihanaliză'.

Mutat la Gherla în fabrică, capacitatea lui Pep de a străluci la orice muncă ar fi fost pus a luminat existenţa tuturor deţinuţilor. Turnătoriile la care erau aceştia obligaţi ritual, pentru dovedirea reeducării lor, nu par să-

l fi privit.

Concluzia ce se impune din întreaga scriere e că Pep a fost un erou *sans peur et sans reproche* , ca şi o capacitate în materie de producţie, dotat cu o inteligenţă practică ieşită din comun. Dacă n-aş considera " **JERTFA"** de Dan Lucinescu un roman, poate că aş pune la îndoială aerul acesta de atoateînvingător, degajat din carte, dar ficţiunii câte nu-i sunt îngăduite dacă reuşeşte să convingă...

Şi în acest roman apare fugar Şura Bogdanovici. Deşi datele general cunoscute se repetă, există şi situaţii inedite, pentru care merită citate fragmentele.

" *Unul dintre personajele care parţial au reuşit să-l tulbure pe Pep fu un tânăr student la drept, revenit după câţiva ani de detenţie la Aiud, închis pe baza unor condamnări date unor liceeni după evenimentele din ianuarie 1941. Era înalt, slab şi palid, cu ochii arzând febril de o veşnică problematică. El se numea Bogdanovici Alexandru, fiul unei familii de români basarabeni, fapt ce-i determină apelativul intim de Şura, un diminutiv de influenţă rusă de la Alexandru. Tatăl său era un om al zilei, având în perioada aceea de condamnare a fiului său funcţia de prefect. Pep îl cunoştea din libertate, apreciindu-l pentru inteligenţa şi cultura lui, dar crispându-l, ca un semnal de alarmă ceva ce nu putea exprima cu claritate, poate şi datorită unei stări permanente de agitaţie şi de nervozitate cu greu stăpânită. Şura venise în primăvara dinaintea arestării cu câteva idei şi propuneri care vădeau inteligenţă dar şi multă imaginaţie hazardată. Pentru prima dată după arestare Pep îl revăzu în acea cameră mare, după terminarea proceselor. Pep era conştient că orice mişcare a lui era privită de cei din jur, desigur cu simpatie, în special de cei tineri, pe care-i cunoscuse înainte de detenţie. Era o obligaţie de prim ordin de a contribui la buna atmosferă din acea viaţă colectivă. Oameni mai în vârstă, cu mult merit şi fapte deosebite în viaţa lor, îl ajutau în acest sens, discret şi cu mult bun simţ. Fiecare în felul lui simţea nevoia unor momente de reculegere, numite de unii mai simplu, rugăciune.* (Nu mă pot abţine să nu constat din nou îndepărtarea uşor dispreţuitoare a autorului de creştinismul strămoşesc.) *Aspectul benefic al acestora era recunoscut şi se căuta pe cât posibil crearea unor condiţii favorabile în acest sens. De obicei această perioadă a zilei, de reculegere a fiecăruia în parte, avea loc la începutul dimineţii.*

Primul incident se produse când câţiva noi veniţi (sic!) *în camera respectivă, la îndemnul lui Bogdanovici începură să cânte Bandera Rosa sau alte câteva melodii comuniste din perioada luptelor din războiul civil spaniol, cât şi ulterioare.*

Bogdanovici îl rugă pe Pep să stea confidenţial de vorbă cu el, într-o problemă foarte importantă. Cu această ocazie, acesta îi spuse că trebuie făcut ceva pentru salvarea vieţilor celor din puşcărie.

Astfel Pep auzi pentru prima dată despre intenţia unei aşa-zise reeducări în puşcăria Suceava, care era prezentată ca o manevră abilă de recăpătare a libertăţii, ca şi cum organele represive comuniste erau naive şi uşor de indus în eroare.

Pep îl ascultă până la capăt pe Bogdanovici, după care îi spuse categoric că nu este de acord şi că în plus se va opune cu toată influenţa

pe care o are acestei acţiuni. Motivarea lui consta în faptul că chiar dacă prin absurd organele comuniste ar fi înşelate printr-un simulacru de reeducare, preţul cu care era obţinută libertatea nu putea fi plătit. El îi replică printre altele că dacă doreau să cânte "Bandera Rosa" şi alte cântece comuniste trebuiau să rămână afară, nu să afirme ceea ce imediat deziceau.

Când, în dimineaţa ce a urmat, micul grup condus de Bogdanovici începu să cânte melodiile reeducării, Pep interveni calm dar hotărât, menţionând că fiecare are dreptul să-şi aleagă drumul de urmat, cu condiţia de a-i respecta pe cei din jur. În acest sens el cerea respectarea perioadei de reculegere sau de rugăciune din dimineaţa fiecărei zile. Bineînţeles că atitudinea lui Pep ajunse repede la urechile celor din vârful piramidei de represiune, explicându-se gravele prejudicii ce le avu de suportat în perioada următoare Sucevei. Pep află la interval relativ scurt că acea acţiune de "reeducare" era supralicitată şi de un alt personaj, obscur în lumea tineretului anticomunist, numit Eugen Ţurcanu" (p. 91-92) Iar opoziţia de atunci la sugestiile lui Bogdanovici îi explică autorului de ce Ţurcanu, ulterior, nu a dus niciodată până la capăt torturarea sa, socotindu-l un aliat *avant la lettre* al lui însuşi, nu în modul de aplicare al reeducărilor, ci doar prin înfruntarea cu Şura, ceea ce nu pare convingător, eroul Pep fiind, în acelaşi timp, legionar convins, atitudine urâtă de Ţurcanu mai presus de orice.

Plecarea la Piteşti a lui Eugen Ţurcanu cu grupul cel dintâi de studenţi transferaţi lăsă în urmă, la Suceava, vârfurile legionare redistribuite în şapte celule. Cu acest prilej, Pep se ataşă de medicinistul Dan Dumitrescu " *personajul cel mai interesant şi poate cel mai straniu*" (p. 95). La el se observa o desăvârşită armonie între fizicul de *haiduc* şi elanul şi vitejia, " *pe un fond de mare romantism"* (p. 96). " *Avea generozitatea şi bunătatea omului puternic (...) Dan D. era un tânăr cu statură atletică, cu figură plăcută, cu ochii mari luminoşi care priveau ţintă pe interlocutor şi cu nelipsita mustaţă a luptătorilor din codrii de altădată*" (idem). Din generozitate sau din îndrăzneală hazardată, " *îşi punea viaţa în joc fără nici o reţinere*" (idem). Provenea din armată (locotenent medic) şi, la reluarea studiilor, la Sibiu, intră întâmplător într-o sală de şedinţe a comuniştilor. Displăcându-i total cele discutate acolo şi mai ales tonul jignitor faţă de neam folosit de vorbitori, aruncă o grenadă în tribună. Deşi prins, cum în sală se mai afla un ofiţer în inima căruia fuseseră trezite acelaşi resentimente, acesta depuse mărturie în favoarea lui şi afacerea fu muşamalizată.

În penitenciar dădu dovadă de mare " *delicateţe şi devotament pentru prieteni*" (p. 105). " *Era vesel, de o fantastică robusteţe psihică, antrenându-l şi pe Pep la o existenţă ce făcea abstracţie de realitatea dură în care trăiau*" (p. 106). Doar la foame avea momente când rezista mai greu deşi, dacă obţinea hrană cu ajutorul trocului, nu pregeta s-o ofere tuturora.

La Piteşti, îl regăsiră pe Şura. " *Deşi toţi cei din camera de carantină ştiau comportamentul lui Bogdanovici privind aşa-zisa reeducare, iniţiată timid de către el în Suceava, era evitată orice situaţie conflictuală sau atitudine ce putea fi interpretată ostilă* (sic!) .

Colegii de cameră ştiau că suferise destul de mult, fiind arestat în

perioada 1941-42 ca elev, executând în Aiud o detenţie de aproape 4 ani. Aspectul lui fizic inspira compasiune, deşi fiecare evita o exteriorizare. Alexandru Bogdanovici era un tânăr îmbătrânit mult înainte de vreme, înalt şi slab, cu faţa suptă, având pe ea amprenta unei detenţii premature.

Pep nu-l duşmănea, având înţelegere pentru tot zbuciumul prin care trecea, fiind conştient însă de sentimentele agresive ale acestuia faţă de el. Fără a fi voit să-i facă personal vreun rău, Pep nu putuse accepta influenţa negativă ce o putea avea acesta faţă de cei mai puţin avizaţi.

Bogdanovici ştia că rivalul lui la şefia unei eventuale reeducări era Eugen Ţurcanu, sosit în penitenciarul Piteşti încă din primăvara acelui an, având astfel un avans pe care-l voia recuperat. Astfel, el ceru în repetate rânduri scoaterea lui la ofiţerul politic al închisorii, fără a se da curs însă solicitării. Atitudinea lui în camera de carantină era la limita agresivităţii, schimbând câteva cuvinte pe zi numai când era obligat. El gândea intens la viitoarele lui acţiuni, ce le-ar fi vrut în continuare a începutului reeducării iniţiate la Suceava" (p. 121-122).

"*În una din zilele dinaintea terminării carantinei, Bogdanovici fu chemat la ofiţerul politic. Pep şi cei de lângă el fură convinşi că în cadru l sacului ce- l va descărca acolo cel chemat, vor fi incluşi şi ei, micul grup faţă de care Şura B. manifestase o ostilitate făţişă. Cel chemat la ofiţerul politic stătu până seara târziu, fiind pus probabil să dea în scris toate elementele cumulate în timpul detenţiei, privind în special pe noii veniţi, respectiv colegii lui de carantină. Revenit în cameră nu dădu nici cea mai mică explicaţie, abordând deja siguranţa şi trufia de viitor inchizitor*" (p. 123-124).

Portretul lui Alexandru Bogdanovici iese de sub pana lui Dan Lucinescu foarte şifonat. În orice caz, opus celorlalte înfăţişări ale lui, din cărţile de memorialistică a reeducării sau de ficţiune, tratând aceeaşi temă.

Este pentru prima oară când se spune mai mult sau mai puţin pe şleau că a fost turnător. Adevărat, nici unul dintre ceilalţi autori nu pare să fi convieţuit cu el în aceeaşi celulă în perioada când a pornit reeducările la Suceava sau, la Piteşti, înainte de a ajunge în torturi. Trebuie să remarc şi faptul că Dan Lucinescu, pentru adoptarea de către Bogdanovici a deciziei de a se reeduca, potrivnică atitudinii cvasigenerale a tinerilor deţinuţi - implicit de a servi indirect cauza comunismului -, ori din simţământul că Alexandr u Bogdanovi ci avea "sentimente agresive" faţă de el (atitudine nedenunţată de altcineva ca fiind în firea celui acuzat) nu l-a simpatizat când şi-a scris memoriile în discuţie. La fel de evident este şi că toţi ceilalţi, care pomenesc chinurile lui Şura şi moartea lui vrednică de milă, ar fi putut ascunde voit slăbiciunile sale, în intenţia de a păstra pentru posteritate numai faţa suferitoare a unui merituos, într-o perioadă, fost camarad.

Cert este că Dan Lucinescu nu are alt motiv să-l bănuiască pe Bogdanovici de a fi dat informaţii împotriva sa decât faptul că la puţin timp după reîntoarcerea lui, cel dintâi, împreună cu alţi doi prieteni, printre care robustul şi stenicul Dan Dumitrscu, fu scos din cameră şi dus la 'secret', în condiţii extrem de greu de suportat. Cum al treilea dintre dânşii, Costică Buţan, se îmbolnăvi, Dan Dumitrescu, inimos, acceptă cu însufleţire ca cei doi rămaşi să-i creeze condiţii mai bune de odihnă. Toate câte ni se

comunică despre el pledează pentru afirmaţia lui Lucinescu, anume că Dan Dumitrescu era, pe atunci, înainte de a fi reeducat, unul " *dintre "cei mai buni""* (p. 134). Din păcate, autorul nu l-a revăzut niciodată, să poată depune mărturie şi despre decăderea lui de neînchipuit de după perioada când " *nobleţea* lui *sufletească (...) a răspândit seninul şi împăcarea unei existenţe superioare*" (p. 146).

Ajuns în camera torturilor, " *printre figurile luminoase Pep regăsi pe Vasile Ungureanu, pe care-l cunoscuse bine la Iaşi şi care trebuia probabil să bea paharul suferinţei până la fund. El fusese adus la Piteşti pentru că se înscrisese de puţin timp la facultatea de drept* (Bordeianu opinează că ar fi fost student la Conservator). *Rar văzu Pep o figură care să fi exprimat atât tragism. El pricepu repede ce se petrecea în preajma lui şi-l învăluia pe Pep cu afecţiune din privirile-i triste, fără a discuta practic cu nimeni. Experienţa din lagărele ruseşti îl învăţase să deceleze situaţiile critice*" (p. 149-150).

Pe cel numit Dan Lucinescu l-a cunoscut şi în libertate, suficient de bine pentru ca mărturia lui să aibă pondere. Iar aceasta dezvăluie complet altfel de cum o ştiam şi o ştiau şi alţii biografia personajului care m-a urmărit atât de mult în cursul unei bune bucăţi din viaţă.

Întâlnirea lor avu loc când romancierul mai era student la Iaşi şi mijloci pentru ea decanul său, "*care îl rugă să dea o mână de ajutor pentru finalizarea studiilor ofiţerului politic al diviziei Tudor Vladimirescu. El îi explică lui Pep că primise sarcină în acest sens, urmând să-l dea pe mâna unuia dintre studenţii buni.*

(...) Curiozitatea îl determină să dea curs solicitării şi astfel îl cunoscu pe Vasile Ungureanu, fost dascăl undeva prin Judeţul Neamţ şi în tinereţe simpatizant legionar.

(...) Pep îi studia atent figura. Aceasta îl deruta complet, pentru că ea emana luminozitate, mare blândeţe, cât şi o mare şi nespusă tristeţe. În una din orele făcute de Pep cu V. U., îi puse direct şi brutal întrebarea de ce era el printre acei oameni, care cel puţin oficial călcaseră în picioare complet toate convingerile şi credinţele anterioare.

În loc de răspuns, Vasile Ungureanu izbucni în hohote de plâns. Pep îl lăsă să se liniştească şi să facă câţiva paşi prin cameră. Figura lui V. U. exprima profundă suferinţă, iar în ochii martirizaţi se citea o veritabilă golgotă. Pep nu se mai putu stăpâni şi, ridicându-se de pe scaun, îl îmbrăţişă cu afecţiune.

Astfel află Pep reala situaţie a celui din faţa lui. Vasile Ungureanu, nemţean crescut în munţii liberi, nu mai putea suporta gândul unor lungi ani de Siberie şi lagăr. Se hotărî să fugă, posibilitatea de a fi împuşcat considerând-o ca o soluţie salvatoare.

În aceaşi zi se făcură propunerile pentru înscrierea în divizia Tudor Vladimirescu. Coincidenţa i se păru ca un semn celest. Acceptă cu gândul ca la prima posibilitate să fugă. Angrenajul în care intră fu atât de sofisticat încât ajunsese până în acea poziţie de ofiţer politic, nepărăsind nici o clipă gândul de a fugi cât mai departe."

Din cele ce urmează, după surpriza produsă de câte am aflat în legătură cu poziţia lui Vasile Ungureanu în divizia trădătorilor, ne dumirim că nu el adăpostea în casa sa tineri de dreapta (cum relatează un alt memorialist, pentru care oferire de locuinţă a ajuns în închisoare), ci

autorul însuşi.

" *Cei doi deveniră buni prieteni. A doua zi Vasile Ungureanu sosi cu nişte chei de casă, pe care i le întinse lui Pep, spunându-i că sunt de la casa din centru, care i s-a dat în exclusivitate. El nu voia să o folosească, preferând să doarmă la Cercul Militar. Casa respectivă se afla în Piaţa Sf. Spiridon, fosta casă parohială a bisericii alăturate. Avea trei camere şi dependinţe, două intrări, plus marele avantaj că era în plin centru.*

Astfel făcu Pep un mic cămin studenţesc pentru prietenii lui cernăuţeni, oropsiţi de soartă să nu aibă nici un cămin. Pep îşi păstră o camera pentru el, cea mai mică, restul punând la dispoziţia celor ce aveau nevoie de un acoperiş" (p. 31-32).

Îl regăsi pe Ungureanu în bătăi. Asistă la întreg martirajul său. şi, mai târziu, află, ceea ce nu era adevărat, că bădia Vasile murise.

" *Când după lungi ani de suferinţă* [...lui] *Pep (...) i se înmână la eliberare procesul verbal de predare de către poliţie a lucrurilor lui unei surori a lui Vasile Ungureanu, instalată în acea casă, avu senzaţia unui strigoi ce iese din groapă.*

De zeci de ori trecu Pep pe lângă casa respectivă, ulterior demolată, fără măcar să se apropie de uşă" (p. 33). Dacă bătea în ea, ar fi avut surpriza plăcută să afle că Vasile Ungureanu locuia în Târgu-Neamţ!

Nu voi părăsi **"JERTFA"** de Dan Lucinescu fără să menţionez tentativele sale de a-şi asezona textul şi cu fragmente umoristice. Astfel citează o glumă a unui binecunoscut părinte Negruţiu, "*despre prietenul sfântului Petru, un evreu bun şi credincios, care mereu amânase botezul, din lipsă de timp. Puţin după martirizarea marelui Apostol, cineva bătu la poarta Raiului. Era bătrânul evreu. Sfântul Petru nu ezită şi-l băgă repede înăuntru. Aflând că încă nu se botezase, îl rugă să stea lângă uşă şi primul preot venit acolo urma să-l boteze. (...): -* "*Şi acum sta bietul evreu după uşă, aşteptând!*"" (p. 102). Aiurea se consemnează umorul involuntar provocat de comandantul Jilavei: " *Maromete se apropie cu ochi de pasăre de pradă de bietul bătrâ n şi- i ţipă lipit de urechea acestuia: -* "*Ce ai fost tu, mă banditule?*" *-* "*Medic, Domnule*", *răspunse timorat acesta. -* "*Ce mă?*" *-* "*Medic primar, Domnule!*" *În acel moment Maromet se dezlănţui: -* "*Auziţi bă, ăstuia nu i-a fost de ajuns că era medic, trebuia să fie şi primar!*"" (p.110). Sau acela al comandantului Gherlei. " *Veni momentul când Goiciu ajunse în dreptul primului bolnav. Se propti agresiv în faţa lui şi-i ţipă în obraz: -* "*Tu ce boală ai, banditule?*" *-* "*Sunt grav bolnav de inimă, Domnule Comandant!*" *Goiciu îi răspunse răstit că şi el este cardiac şi-i făcu semn să treacă la lucru. Se succedară plângerile despre boli de ficat, de rinichi etc., după care Goiciu repeta stereotip că şi el are respectiva boală, expediindu-i în fabrică. Ultimul din rând, chiar locotenentul de aviaţie din Braşov, sesiză că este inutilă orice justificare şi întrebat ce are răspunse senin că este tâmpit, după care urmă replica stereotipă a lui Goiciu că şi el este. Toată masa de deţinuţi izbucni în râs iar locotenentul fu condus la carceră*" (p.199). Autorul sesizează spontaneitatea veselă a câte unei replici. " *Unii povesteau pescuitul în deltă, urmat de pregătirea şi degustatul unui nisetru la proţap, povestind cu detalii preliminariile ingurgitării. Când povestitorul ajunse în faza de a duce peştele la gură, o voce disperată, a unui grec trăit pe malul mării, se auzi ţipând: -* "*Pune bre*

limonie!"" (p. 112). Binevenite zâmbete, ele totuşi nerevelând umoristul.

Marcel Petrişor în casimca Jilavei

"Fortul 13. Convorbiri de detenţie (Memorii I) de Marcel Petrişor debutează ca un thriller menit a fi adaptat pentru ecran: " *Într-o dimineaţă de martie a anului 1958, din duba cenuşie a M.A.I.-ului pe care scria "PÂINE", fură zvârlite la poarta Jilavei trupurile a doi inşi, care până atunci nu se văzuseră niciodată. Erau ca doi saci legaţi fedeleş şi aruncaţi dintr-un vagon de marfă, ajuns cu sau fără voie la destinaţie. Soarta, întâmplarea sau cine ştie ce socoteli ale biroului de anchetă îi făcuseră să cadă alături, iar închisoarea-i primea într-o celulă de beton ca un stomac flămând, pentru care nu se punea niciodată problema digestiei. Orice ar fi fost aruncat acolo era perfect digerat şi absorbit până la ultima picătură*" (p. 5). De fapt, cei doi se cunoşteau bine: 'vorbiseră' îndelung prin perete, folosindu-se de alfabetul Morse.

Astfel, având cu totul alt scop, Internele puseră umărul la legarea uneia dintre prieteniile cele mai fidele din lumea temniţei. Deoarece, " **Fortul 13"** [Bucureşti, Editura Meridiane, 1991] este un roman cu cheie şi pentru că încifrarea lui priveşte numai aceste două personaje, voi da pe faţă de la bun început identitatea lor: Mircea Petre îl ascunde pe autor, iar Gore Bolovan pe Gheorghe Calciu.

Curând, cea mai subtilă ironie a cărţii, prin aceea că este şi melancolică, ne introduce în noul lor spaţiu de existenţă. Ea e construită în mod neobişnuit, dar eficient, aproape neluată în seamă, atât este de aluzivă: primul termen, deşi pe neobservatelea, aduce un aer al libertăţii de mişcare în arii de civilizaţii însorite, către zona europeană ce stă la temelia culturii moderne şi creştine, Elada, orizonturi pomenite în grabă, visate din viteza oricărui vehicol iute, pe când al doilea termen, dezvoltat, de la o privelişte patriarhală suculentă, se mută treptat sub pământ, într-una dintre cele mai greu de suportat gherle: Jilava. " *Pe şoseaua care duce din Bucureşti spre Sofia şi Atena, dacă, înainte de a intra în primul sat, o iei la stânga, pe un drum de ţară, printre nişte păduri de corcoduşi şi salcâmi în care mirosul florilor se împleteşte deseori cu ispita stropilor de zahăr şi chihlimbar, dai deodată, în dreapta, peste o privelişte de care nu prea ştii ce să crezi.*

Valuri de pământ, încolăcite aidoma unor spinări de şerpi, ţi se unduiesc înainte stăvilindu-ţi privirea cu câteva ciuperci de lemn crescute nefiresc pe el. Bătăi nervoase, de toacă metalică sau de clopot dogit, îţi răsună în urechi când te aştepţi mai puţin şi un fel de ţipăt, ieşit parcă dintr-un piept strivit, sfâşie văzduhul:

- Alarmaaa!

Iar ţipătul se repetă mereu în enervarea toacei care se zbate din ce în ce mai insistent" (p. 10).

După surprizele prilejuite de drum, coborârea în infern se face în trepte, urmărite cu încetinitorul de condeiul prozatorului, aducând în faţa ochilor noştri vieţuirea de obşte în acea groapă comună imensă - de ce nu mormânt fără cruce? Aflăm ce-l întâmpină pe noul venit înainte, la

dreapta, la stânga, iarăşi înainte, din nou la dreapta, la stânga, după 'secţiile' ce despart condamnările grele de cele mai uşoare, ca şi când o zi la Jilava, oriunde, s-ar putea delimita de suratele ei din alt ungher îmbeznat şi umed al hrubelor sale.

Penitenciarul era condus de o 'minte', a lui Maromet, ce raţiona cam aşa: " *Avea o deosebită slăbiciune pentru generali şi pentru foştii cavaleri ai ordinului Mihai Viteazul. Îi făcea deosebită plăcere să-i numere înhămaţi la hârdaiele-closet pe care trebuiau să le verse în gropile de deasupra fortului. Uneori, văzându-i aşezaţi pe vine ca să-şi facă nevoile, îi compătimea; pesemne unde fuseseră şi ei ofiţeri ca el; alteori, privindu-şi cu coada ochiului stelele de pe epoleţii lui aurii, murmura: "ba-ba-bandiţii", convins fiind în sinea lui că cea mai nobilă şi mai grea muncă de pe pământ nu putea fi alta decât stârpirea revoluţionară a duşmanului de clasă.*

De un singur lucru se mai îndoia din când în când: De ce oare nu primea ordin să-i lichideze odată? Să-i fi pus pe toţi la zid, sau chiar acolo, la marginea haznalelor, şi... gata! Ar fi tras şi i-ar fi băgat cu mâna lui în murdăria pe care o făcuseră, numai şi numai să sfârşească odată cu ei.

Dar nu, partidul ştia el ce face!" (p. 16).

Cei doi aterizară într-o 'secţie' clădită anume pentru uciderea lor şi a câtorva alţii, încetul cu încetul, 'pe cale naturală': o experienţă a M.A.I-ului ce urma să se efectueze, sub supraveghere, timp de doi ani. Patru deţinuţi la celulă, unul dintre ei fiind în mod obligatoriu tebecist. O experienţă cu o valoare ştiinţifică asemenea acelora pe care s-a întemeiat celebritatea mondială a dr. Mengele. Din păcate, grija Securităţii de a-şi şterge urmele face ca acel creier ce a plănuit pieirea celor şaisprezece deţinuţi din Casimca în atari condiţii să nu poată fi recunoscut de generaţiile posterioare pentru 'genialitatea' sa, superioară aceleia a medicului ucigaş german.

Romancierul va fi zgârcit cu portretele fizice ale condamnaţilor; în plus, preferă simpla caricatură asemănării. Începe cu a sa proprie, creionată de Gore: " *pe Mircea îl cam suflă vântul. E cel mai înalt dintre noi şi cel mai slab. Are genunchii cât măciuliile de ceapă şi urechile-i sunt străvezii. Se chiar poate vedea prin ele*" (p. 31). În opinia ultimului comandant al Frăţiilor de Cruce, a lui Constantin Oprişan, şi el aruncat cu ei în acelaşi sorb al vieţii, Mircea " *era lung, scheletic, flămând, cu urechile clăpăuge şi foarte urât . (...) Ochii albastru-verzui şi vorba-i deschisă nu-i inspirau teamă, dar îi mai cunoscuse şi pe alţii, cu ochii tot atât de albaştri şi care, sub apăsarea teroarei, a foamei şi-a lipsei de speranţă-n timp, deveniseră fiare"* (p. 41). La p. 54 se revine asupra acestei schiţe, cu repetiţii, dar şi cu elemente suplimentare: " *Mircea era cel mai înalt dintre ei, avea un metru optzeci şi patru, privirea cea mai galeşă, ochii cei mai scurşi (după mâncare) şi greutatea cea mai mică. Era un schelet; un schelet îmbrăcat într-o piele lividă, cu genunchii măciulii, umflaţi de edemul caşectic şi cu urechile prinse ca nişte toarte de cratiţă pe un craniu pe care l-ar fi râvnit orice student la disecţii.*" Am insistat asupra celor trei prezentări, tot mai dezvoltate, deoarece ele constituie şi un exemplu al tehnicii naraţiunii; Marcel Petrişor, în " **Fortul 13"** , revine întruna asupra aceloraşi mişcări de pândă a uşii (mai ales ale lui Gore), cu privirile şi în

special cu auzul, asupra comunicării prin bătaie în perete, cu vecinii, asupra mersului la closetul din capătul culoarului, pentru golirea şi spălarea tinetei, asupra tentativelor de a-şi fura somnul ce le era interzi s. Într-o claustare atât de severă, alte activităţi nu erau permise.

În continuare, ni se îngăduie şi o sumară percepere a fizicului celorlalţi deţinuţi. " *Pe gâtul mic, scurt şi îndesat al lui Gore, tuberculoza ganglionară umflase două pungi trapezoidale, făcându-l să arate ca o pară cu codiţa-n sus. Altfel, era sprinţar şi vioi ca un purece*" (idem). " *Din ţeasta lui Oprişan, ochii sfredelitori sticleau ca doi cărbuni aprinşi. Muşchii nu-i mai rămăseseră decât la fălci, ca să vorbească, la mâini, ca să-şi poată duce sticla cu spută la gură, şi la picioare, ca să păşească până la tineta de murdărie. Încolo, pielea-i învelea oasele ca o traistă sculele de dulgher*" (p. 54-55). Se prelungeşte impresia lăsată de el cu: " *Se ridicase chiar pe şezut în pat, făcând un efort imens să vorbească. Îl îneca o tuse interioară, vorbele-i şuierau. Mâinile-i erau ca nişte vreascuri, iar ochii străluceau mutându-şi privirea când pe unul, când pe celălalt. Inspirase adânc, voind să-nceapă să spună ceva grav despre toţi*" (p. 57-58).

Pe cei din celulele învecinate, îi 'vedem' cu ajutorul lui Gore Bolovan, căţărat să-i fure din priviri, pe lângă bec, prin spărtura zidăriei. Iniţial, doar ca siluete. " *Mergeau doi câte doi, "înhămaţi" fie la vasul de apă, fie la tineta pe care trebuiau s-o verse în closet. Când era prea plină, unul, cel mai slab de obicei, ţinea cu o mână toarta, iar cu alta se sprijinea în umărul celuilalt. Umblau pe coridor în pas alergător şi, cum aveau şi feţele cadaverice, păreau nişte strigoi zoriţi din urmă să nu-i apuce cântatul cocoşilor în afara mormintelor"* (p. 77-78).

În ordinea propusă de autor, defilează prin faţa noastră condamnaţii la moarte lentă.

" *Domnul Petraşcu e complet anchilozat, nici nu poate fi aşezat de mine* - spune prin perete Aurel Popa - *şi de Tavi pe tinetă. Când îl veţi auzi urlând, să ştiţi că-l mişcă Tavi sau, poate, sergenţii. Altminteri e ţeapăn de-a binelea. Chiar şi lingura trebuie să i-o ducem la gură*" (p. 31). Despre acelaşi, aflăm că la procesul nou, din care abia a ieşit, arăta ca " *o biată făptură imobilă, anchilozat de torturi, adus pe targă şi sprijinit mai mult de cei doi plutonieri de alături decât de proprii-i muşchi spinali. Avea părul complet alb, vocea dogită şi privirea adumbrită de două sprâncene crescute pe frunte aidoma unor tufişuri printre care se întrevedea privirea rămasă ageră şi albastră*" (p. 145-6), ceea ce nu mai reprezintă o caricatură, ci este dureroasă prezenţă a unui ins destinat destrămării grăbite (deşi a supravieţuit Casimcăi şi, pentru puţin, graţierii tuturor deţinuţilor politici, după care, probabil, a fost ucis , simulându- se o sinucidere). Nu la fel se înfăţişează tot atunci Vică Negulescu: " *mic, îndesat şi posac ca un bursuc dar încă hotărât să riposteze oricărei necuviinţe*" (p. 146); imaginea sa pe coridor o recepţionăm puţin mai departe. " *Cum îi e numele aşa şi chipul! Caziuc, ca un butuc. Amorf, îndesat şi tăcut. Pe chip nu avea nici o expresie, decât graba tuturor în bocanci. Tropăia parcă mai tare şi mi s-a părut* , zice Gore, *cel mai zăpăcit. Avea dreptate avocata lui la proces, spunându-i preşedintelui: "Ştiţi, domnule preşedinte. Caziuc e un om de treabă, reeducat şi reabilitat; doar a făcut şi un copil""* (p. 82). Pavel Grimalski: " *unul mic, scurt şi-ndesat, cu mustaţă*

neagră şi căutătură de tâlhar" (p. 83). " *Dan Dumitrescu pus ca nici unul pe fapte. Avea însă-n căutătură ceva ce nu-mi plăcea. O-ncruntare suspectă*" (idem); dealtfel se purta " *ca un vătaf şi*" era " *cel mai zdravăn dintre toţi*" (p. 84). Vică Negulescu, " *de arătat mai fantomatic ca ceilalţi, nu arăta. Atâta doar că avea o chelie perfectă şi faţă mai senină. Îşi ducea însă cu resemnare tineta şi păstra chiar o distanţă faţă de ea*" (idem). Aristotel Popescu, alintat: Aligo - " *mititel, şui şi-n haine papagalii, fugea mişcându-se prin colţuri ca o sfârlează. N-am văzut nici la el vreo întoarcere a capului care să trădeze curiozitatea pentru ce-ar putea fi în jur. E-n orice caz ceva necurat şi cu ăsta, deşi nu ştiu dacă spaima-i venea dinăuntru sau dinafară*" (p. 83-84). Aurel Popa " *parcă picase-n hazna, atâta s-a tot hlizit pe pereţi şi prin gemuleţul WC-ului, ca să vadă ce-i în jur şi pe coridor . (...) Se binocla pe tot coridorul prin ferestruica aceea. (...) El, Aurică, e (...) ca soarele. Luminează, încălzeşte şi se oferă tuturor; ce mai, ca pâinea lui Dumnezeu, îl suportă chiar şi pe Tavi Voinea şi se lasă certat de toţi. Să fi auzit pe coridor ce porunci îi dădea Tavi*" (p. 84-85), care Tavi " *întotdeauna a fost foarte deştept. Are mai ales idei pentru alţii*" (p. 85). Găsim şi portretele altor reeducatori - căci asta sunt toţi cei îngrămădiţi acolo, exceptându-i pe Mircea Petre, domnul Petraşcu, Vică Negulescu şi Grimalski, fruntaşi legionari (minus cel dintâi) cărora li s-a pus în cârcă, conform unui plan ce pregătea distrugerea definitivă a Legiunii, ordinul de a se porni reeducările de către tineret, într-o tentativă de murdărire a imaginii partidului comunist român în faţa opiniei internaţionale! Va să zică, găsim şi portretele altor reeducatori decât cei condamnaţi în Casimca; de pildă, Grama, " *elev la un liceu industrial, (...) care nu mai avea somn plimbându-se prin celulă, nu-i spusese nimica toată noaptea. Parcă-l şi vedea cum accelera pasul, uneori mişca buzele - vorbea cu sine probabil - şi se înroşea la faţă ca racul. Nu pomenea decât despre brigăzi fruntaşe, depăşiri de norme, de duşmanii de clasă şi de lupta care trebuie dusă împotriva lor spre o totală stârpire. Într-o zi, însă, l-au ridicat din celulă şi dus a fost, ca să audă apoi din gura lui Iosif că-l împuşcaseră pentru "crime împotriva umanităţii*"" (p 103); este vorba despre unul dintre criminalii de la Canal, care, până şi când era anchetat asupra omuciderilor făptuite direct sau în colaborare, era obsedat de aceleaşi preocupări ca atunci când fusese brigadier: depăşirea normelor!... Cazul său, coroborat cu acela al lui Gore (urmează să-l prezint), aduce o lumină neaşteptată asupra reeducatorilor: unii dintre dânşii fuseseră convinşi cu adevărat că, reeducând, porniseră pe calea comunismului, situare în care se dovedeşte că îşi înrădăcinau toate nădejdile (după întoarcerea cu 180° de la doctrina legionară la cea de bolşevizare) şi pentru care erau capabili să făptuiască absolut orice, a ucide, inclusiv, doar să pună umărul la triumful cât mai grabnic al marxism-leninismului.

Cei din hruba Jilavei trăiau într-o neterminată trezvie, fără noapte şi fără soare. Zilele se scurgeau, mohorâte şi cenuşii, una ca cealaltă în lumea celulelor din Casimcă. " *Programul impus de administraţie era însă imperturbabil: şaptesprezece ore pe zi treaz, la marginea patului, cu ochii ţintă la vizetă şi la tavanul din care picura permanent apă, o foame albastră, lipsită de speranţa oricărei săturări, iar noaptea, sculatul de câteva ori pentru dormit "nereglementar". (...) Mai era apoi şi secretul*

locului. O izolare în izolarea din mijlocul Jilavei. Un cerc în cercul din cerc, sau mai exact, cinci scobituri în peretele unui tunel pe fundul unei gropi în care zăcea de fapt toată Jilava" (p. 227).

Să ne oprim împreună să-i privim pe deţinuţii întregii temniţe mâncând, deoarece asupra acestei activităţi nu am insistat pe măsura insistenţelor romanului: " *Fiecare îşi ţinea "comoara" în braţe, aşezaţi toţi în fel şi chip. Cei de la "şerpărie" pe burtă, ca porcii graşi, cu capul afară şi sprijiniţi într-un cot ca să poată manevra cu dreapta lingura; cei de pe priciuri stând turceşte cu gamela pe genunchi, cei bolnavi şi cei mai comozi întinşi pe o rână pe priciuri, iar cei mai neastâmpăraţi, mai tineri şi mai grăbiţi în picioare, pe intervalul dintre priciuri, gata fiind oricând să vadă unde şi dacă mai trebuie să intervină pentru cine ştie ce neputincios în schimbul mâncării, sau să primească vreun rest făcut cadou de cine ştie ce ins mai recent intrat, ori să facă vreun schimb de pâine pe mămăligă. Unii hăpăiau dintr-odată, sperând să-şi zăpăcească stomacul cu o avalanşă de mâncare, alţii înghiţeau tacticos, din când în când, câte o lingură pe care o plimbau prin toată gura înainte de a-i da drumul pe gâtlej, mestecând totul până la greaţă, de parcă ar fi fost rumegătoare, ca nu cumva să scape vreo fărâmă nemăcinată; unii o priveau îndelung înainte de a se apuca s-o înghită, ca să li se stârnească toate poftele şi să le curgă toate balele, şi numai câţiva o tratau firesc, ca pe ceva cuvenit doar de trei ori pe zi. Erau nepăsătorii sau cei peste care se scursese destulă detenţie ca să-şi fi putut da seama de toată zădărnicia acestor artificii. Şi totuşi, nu deseori li se dilatau şi lor ochii la mâncarea întotdeauna neîndestulătoare. Dar cui putea să nu-i scânteieze privirea la vederea hranei aburinde, când edemul caşectic li se urca atâtora spre genunchi?*" (p. 210-211). Descrierea nu se mărgineşte numai la planul fizic, ci moravurile grupelor psihologice, ale grupelor create de vechimea în detenţie, de starea sănătăţii, sunt prezente, moravurile şi năravurile. Perspectiva este una deschisă şi poţi primi informaţii în continuare, pe parcursul întregului roman, le aştepţi, le simţi nevoia, te îmbogăţeşti cu fiece cuvânt citit, cu fiecare propoziţie. Cât regreţi că autorul nu şi-a folosit capacitatea de a face vie imaginea personajelor şi cu prilejul portretelor de mai sus şi nu le-a dimensionat la fel de pregnant şi de covârşitor! Şi mai ales acest regret răsare când îl constaţi preferând să ofere o palpabilă (şi magistrală) trecere pe lângă noi a morţilor, cum este cea următoare! " *Ce goană, atunci, pe sufletele celor împuşcaţi spre şanţurile din Valea Plângerii (unde fuseseră îngropaţi, dacă nu fuseseră duşi la cimitirul de lângă bălegarul gospodăriei colective din sat sau arşi la crematoriu),* parcă se numeşte: Valea Piersicilor!, *ori spre cine ştie ce înălţimi de unde-i atrăgeau încă în jos gândurile, blestemele sau păcatele vieţii curmate pe neaşteptate.*

Şi grabnică le era fuga! Ca a stelelor căzătoare.

Şi ce nestăvilită venire spre locurile de care nu se puteau nicicum despărţi!

Cucuvelele-i presimţeau, iar liliecii îi ocoleau zig-zagat, făcându-le cât mai repede loc, în coşmarurile celor ce-i aşteptau. Nimic nu-i putea stăvili, nici sârmă, nici uşi, nici zăbrele şi nici paznici cu fruntea de un deget, adormiţi de tot sau pe jumătate, sub liziera chipielor albastre. Dădeau buzna de pretutindeni, ca aerul, intrând pe poartă, pe geamuri, prin uşile

zăvorâte, sau printre gratiile ferestrelor bătute încă o dată şi-n scânduri, ca nu cumva vreo privire să scape printre ele. Se uitau apoi cu milă la cei ce dormeau pe jos sau chirciţi câte cinci pe rafturile de scânduri, în scobitura geamului oblonit din zid, ori pe cimentul gol, voind să-i mângâie cel puţin pe cei ce încă mai credeau în lumea de dincolo.

- Îi văd cum vin, cum se plimbă printre priciuri şi cum se aşează apoi cu rănile sângerânde la picioarele câte unuia, compătimindu-l sau vrând să-i spună ce-l mai aşteaptă, îşi aminti Oprişan că-i spunea un căpitan osândit la moarte unuia care aştepta şi el aceeaşi sentinţă.

- Pesemne că ţie îngerul morţii ţi-o fi dat şi ochii lui, de vreme ce-i vezi ca şi cum ar fi vii, îi răspunsese celălalt, înfiorat, neştiind ce să mai creadă despre lumea din jur. I-o fi văzând aievea? O fi aiurând sau, mai ştii?!" (p. 200).

Din profuzia de citate de mai sus ne stă în posibilitate a intui construcţia romanului autobiografic al lui Marcel Petrişor: el are formă de lied: zi - noapte - zi.

Dintre aceste trei părţi clar distincte, prima şi ultima sunt structurate difuz, după un plan al întâmplării gândului ce propune conversaţia dintre personaje, ori a trecerii neaşteptate a vreunui caraliu sau ofiţer, de nu de sosirea hârdăului cu mâncare sau de momentul administrativ (aceasta înseamnă conducerea la punctul sanitar). Dialogurile sunt rostite de nişte inşi storşi de orice preocupare înainte de antamarea lor, bălţate de un vocabular neaşteptat pentru tineri care au trecut prin universitate (despre Oprişan cunoaştem de aiurea că a fost o adevărată capacitate a generaţiei sale), neavând altă menire decât înfăţişarea mediului, a modului, a manierei de vieţuire a conlocutorilor, explicitând gesturi şi cuvinte pentru nişte cititori total neavizaţi; punctul de vedere de la care pleacă autorul - acela al prezentării unui univers închis, inaccesibil cui nu l-a cunoscut - nu e lipsit de motivare: într-adevăr, calea de pătrundere psihologică şi afectivă în personaje de acest calibru şi cu atare existenţă e foarte anevoios de găsit; să nu uităm că, faptic, în Casimca, la nivelul acestui volum, de fapt, nu se petrece nimic... Din păcate, în cugetele diurne ale celor urmăriţi, nu se petrece aşijderi.

Există o tentativă, nefinalizată, de sugerare a obsesiilor lui Iosif, legate de 'căderea' sa şi a neacceptării 'curăţiei' altuia, încă neîntinată, ceea ce îl duce la ispita de a-l supune pe străinul din mijlocul lor la experienţe similare acelora prin care au trecut ei, ca şi o încercare de conturare a unei tensiuni între el - mai vindicativ decât ceilalţi doi - şi Gore, datorată poziţiei privilegiate în lumea reeducărilor, mai ales ca şef al informatorilor de la Gherla, pe care a deţinut-o cel din urmă. Dezvoltarea acestor filoane ar fi condus la aprofundarea unui roman psihologic axat pe rezultatele reeducărilor în relaţiile interumane posterioare încheierii lor, cu atât mai mult cu cât " **Fortul 13"** constituie prima naraţiune plasată în acea epocă, naraţiune făcută de unicul martor ocular al ei rămas în viaţă, martor ce nu a cunoscut decât din auzite dezastrele de la Piteşti şi Gherla, până să fie claustrat între figurile notorii ale demască rilor. E uşor de presupus de ce un scriitor ca Marcel Petrişor n-a insistat asupra acestor aspecte - pe care dovedeşte că le-a observat: prea îndelungata şi tensionata frolare a morţii alături de ceilalţi fraţi de suferinţă l-a împiedicat să dea drumul în public fiarelor ascunse în fiecare dintre noi şi, cu siguranţă, în sufletele încă

departe de reechilibrare ale soţilor săi de celulă (nu pot crede în degajarea atribuită, în paginile cărţii, lui Gore Bolovan, om de mare profunzime şi onestitate, mai târziu, când i-am cunoscut prototipul, degajarea, spuneam, cu care îşi menţionează ici şi colo atribuţiile din reeducări).

Autorul s-a rezervat pentru partea medie a romanului şi cea mai lungă şi consistentă (ce ar fi putut constitui un roman în sine): noaptea lui Constantin Oprişan, noaptea ce dezvăluie răsturnarea planurilor Securităţii cu prilejul procesului împotriva acestor tineri şi a multor din cei supuşi regimului de exterminare în celulele alăturate (alţii fiind deja condamnaţi la moarte în procesul primului lot, însă păstraţi în viaţă pentru a depune mărturie în cel de al doilea proces), răsturnare datorată trezirii la realitate a lui Bolovan/Calciu din visul său de remodelare a omenirii, devenit coşmar cumplit pentru colegi.

Această deşteptare din somnul raţiunii, în cursul căruia personajul, alias omul, devenise comunist, se datorează faptului că M.A.I.-ul şi-a dat pe faţă hotărârea de a se exclude din dirijarea criminală a torturilor la care fuseseră toţi supuşi şi cărora toţi îşi supuseseră camarazii, prin aceasta Securitatea - lăsând întreaga vină să cadă asupra bătăuşilor bătuţi -, dezvălui nulitatea făgăduinţelor ei de ajutorare a reeducatorilor să se elibereze înainte de termen şi să se integreze în viaţa ţării în situaţii ademenitoare pentru nişte încă neîncercaţi de bucuriile libertăţii. Revolta sa împotriva minciunii ce o descoperea l-a făcut să ia cu promptitudine atitudine demascatoare faţă de aceia care voiau să-l condamne la moarte tocmai pentru că-i slujise cu abnegaţie iresponsabilă, precum Saul, după cum îi impuseseră împrejurările.

Este prilejul enunţării ideii de bază cu privire la reeducări. Toţi cei care află despre ele se întreabă cum au fost cu putinţă. Oprişan aduce următorul răspuns, formulat de pe poziţiile unui creştin: " *S-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat cu fiecare pentru spălarea păcatelor făcute din orgoliu şi s-a suferit poate ceea ce se suferise pentru mântuirea tuturor. (...) Altfel, nici Isus nu s- ar fi rugat pentru iertarea celor ce-l chinuiau.*

Se-nfioră apoi la gândul comparaţiei făcute, revenind după aceea la propria-i slăbiciune.

Nu s-a putut însă opri să nu-şi amintească-ntr-ascuns că totuşi şi El a "oftat" pe cruce şi dacă însuşi "Fiul lui Dumnezeu" a avut o clipă de slăbiciune, cu atât mai mult el, fiul unui biet muritor, nu s-a putut stăpâni să nu scâncească" (p. 125). E curios că întrebarea se leagă de incapacitatea suportării suferinţei şi nu de capacitatea de a impune suferinţa; doar Isus nu a adus pe nimeni în situaţia ce i-a fost impusă lui, preschimbându-l în neom şi nici nu a îndemnat pe altul să facă târgul cu diavolul, nu-i aşa?

Urmează o privire globală, cuprinzând pe fiecare-n parte şi pe toţi cei trecuţi prin moarte la un loc: " *Se îndoiseră, apoi căzuseră, se prăbuşiseră şi unii chiar pentru totdeauna, dar ei o voiseră. Spuseseră chiar că "ar fi fost în stare să-şi dea sufletul pentru alţii", să "mărşăluiască pe culmi de veac" şi iată-i că acum scânceau de frig, de foame şi de oboseală, de spaimă pentru propriul trup. (...) Voiseră ei să-i mântuie pe alţii dar nu se putuseră izbăvi nici pe sine*" (p. 125-126).

Alături de tema orgoliului aducător de cădere, se enunţă o a doua temă ce o rezolvă pe cea dintâi: " *Or, tocmai cu aceasta trebuia început, cu*

sinele şi apoi cu alţii. Dar începutul se întâmplase..." (p. 126). Ceea ce semnalam a lipsi din " **Patima după Piteşti",** romanul lui Paul Goma, aici deschide o perspectivă asupra abisurilor căscate înaintea omului: ideile, sfintele idei ce dau culoare şi carne nopţii lui Costache Oprişan şi umplu sufletele cititorilor de setea cunoaşterii şi de cutremurul în faţa tainelor duhovniceşti.

Apucând-o pe acest drum, suntem introduşi în lumea lui Eugen Ţurcanu, aşa cum l-a cunoscut un Comandant legionar. " *O nelinişte neobişnuită îl cuprinse. Era ceva ce nu simţise nici la Buchenwald. Fusese osândit şi acolo dar aici moartea i se anunţa cu alte presentimente, cu alţi emisari*" (idem), numai prin prezenţa directorului închisorii alături de deţinutul Ţurcanu care poruncea mutarea studenţilor arestaţi, dintr-o cameră într-alta.

- "*Sus, sus, la etaj, la trei! le poruncea Ţurcanu. După rang, de altfel. Cu cât mai sus, cu atât mai bine. Nu-i aşa, Dumitrescule?!*

Îi spunea comandantului pe nume, ceea ce nu era deloc de bun augur" (idem). În acelaşi sens al dezvăluirii 'superiorităţii' ierarhice a lui Ţurcanu, el însuşi explică, iniţiindu-şi colegii în ceea ce aşteaptă de la ei - demascarea completă: " *Ce a fost în anchetă, la Securitate, a fost o joacă de copil, pe care fiecare a "jucat-o" cum a vrut*" (idem).

Nu decurseră lucrurile cum trebuia, cu ocazia decriptării infernului ce urmează.

" *- Dar cine te-a-mputernicit pe tine să ne porunceşti astfel? i se adresă atunci unul dintre cei adunaţi acolo pentru ceea ce nici ei nu ştiau.*

Drept răspuns, Ţurcanu îl plesni, doborându-l dintr-o singură lovitură la pământ. Era deosebit de puternic şi de bine hrănit... După aceea îl călcă în picioare în faţa directorului, oprindu-se din "dans" doar pentru a spune victimei:

- Dar n-o să mori înainte de a te fi stors în timp aşa cum ştiu eu!" (p. 127).

Tartorul apare în scrierea lui Marcel Petrişor într-o ipostază de torţionar inedită:

" *Când se trezi din cumplita tăvăleală, era răstignit, cu vreo şase studenţi aşezaţi pe trupu-i, în aşa fel încât să nu mai poată mişca nici braţele nici picioarele. Pe burtă-i trona însuşi Ţurcanu, spijinindu-şi tălpile pe umerii scheletici. Îl privea fix şi, lovindu-i faţa cu palma, îl întreba. (...) şi saltul pe burtă se repetă până ce Costache leşină. Când îşi venise în fire era sleit complet de puteri, iar Ţurcanu îl întorcea de pe o parte pe alta cu piciorul, în hohotele de râs ale celor ce-l însoţeau. (...) Şi găleata adusă îi fu azvârlită în obraz. (...)*

- Ascultă, mă, asta a fost doar gluma introducerii (...).

Ca imbold apoi, primi încă un picior în coastă, dar degeaba; neputându-se ridica mai mult decât în coate, îl privea doar de jos. Nu-l vedea decât ca dintr-o ceaţă, iar pe cei din jur ca pe nişte umbre care se agitau. Privirea i se întunecase şi o cumplită durere îi sfâşia pântecele. Leşină, pentru ca după aceea să se pomenească iar în faţa lui Ţurcanu, ridicat în fund şi sprijinit de doi tineri de la spate cu tălpile bocancilor proptite-n umeri" (p. 130-131).

Unde era târâtă victima, prozatorul o rezolvă într-un singur paragraf - dar cât de cuprinzător:

" *Că ajunsese apoi ca o cârpă, o cârpă de care-i fusese scârbă, sau poate nici atât, nici măcar de care să-i fie cuiva într-un fel; că vorbise, că spusese tot, împins de spaimă, de instinctul conservării elementare, sau de o inerţie pe care nicidecum nu şi-o putuse explica de vreme ce o simţise într-însul, mai ales că-l obseda cumplit şi ideea demoralizării pe care le-o crease celor din jur, apoi palmele acelea pe care le dăduse câtorva dintre ei, e drept, deloc convins că trebuia s-o facă. Parcă-i şi auzea pe unii murmurând: "Dacă şi domnul Oprişan?!..." şi după aceea întreaga suită de declaraţii, de nume, de arestări, anchete şi mai ales acei ochi uluiţi ai victimelor care-i sfredeleau creierul ca nişte burghie*" (p. 140-141).

Un alt paragraf este suficient să pricepem toate câte s-au petrecut cu studenţii la Piteşti:

" *Îşi spărseseră capetele unii altora, se schingiuiseră ca dracii, bălăcindu-se-n noroi până-n gât, în spurcăciuni debitate pe seama lor şi a familiilor, bându-şi pişatul, lingând cimentul celulelor cu limba, urcându-se pe pereţi, bătându-se pe-ndelete, storcându-şi şi ultima picătură de sânge, pentru ca la urmă, călăi şi victime, să ajungă toţi pe marginea aceleiaşi gropi, împărtăşind aceeaşi soartă de osândiţi, de spurcaţi, de care nimănui nu-i venea să se atingă, pe care toţi ar fi scuipat, şi de care cui i-ar mai fi venit să spună ceva?*

Ce se-ntâmplase oare cu ei?" (p. 142).

Şi, când şi când, orchestra duhovniciei, dirijată de scriitor, revine la tema fundamentală, în *glissando* -uri spre prăpastie: " *Ce greaţă cumplită! Ce scârbă de sine, de lume, de toţi şi de toate, ce cumplită înfrângere a mândriei, ascunsă în adâncul sufletului omenesc*" (p. 143).

'Subiectul' meditaţiei acelei nopţi de pomină însă nu îl constituie reeducările, ele impun doar o punere în temă, subiectul este procesul. Şi tratarea lui rămâne la acelaşi grad de înfiorare ca şi cel indus cititorului din citatele precedente. În evocarea acelei nopţi, romanul " **Fortul 13"** şi-a atins punctul de apogeu, ca şi al întregii literaturi memorialistice a reeducărilor.

Mai întâi, Marcel Petrişor operează expunerea biografiei lui Gore, sub forma întrebărilor preşedintelui de tribunal şi a răspunsurilor acuzatului. Copilul unei familii cu treisprezece odrasle, ţărani săraci, student la facultatea de medicină din Bucureşti, în 1948 a fost arestat şi condamnat la şapte ani, pentru favorizare; era un tânăr deosebit de dotat, care se întreţinuse singur, la liceu, ca bursier. E acuzat de procuror că " *a reuşit să aducă organizatorilor acestei aşa-zise "Reeducări" cele mai mari servicii depistând cu exactitate cine trebuia distrus cu desăvârşire, cine torturat - şi până la ce limite, ca să-şi poată turna apoi pe hârtie şi cunoştinţele ascunse, dezvăluindu-şi sufletul cum nu făcuse nici la Securitate - şi cine acoperit, pentru a putea ieşi cât mai repede în libertate unde ar fi urmat să-şi continue activitatea duşmănoasă. (...) De la el pornea totul ca dintr-un nod de telecomunicaţii. În funcţie de informaţiile lui "maeştrii" urmau să acţioneze într-un fel sau altul*" (p. 154-5).

'Umanizarea' preşedintelui, urmărirea posibilelor, necesarelor lui frământări - 'necesare' pentru a-i păstra statutul uman şi a nu-l expune în roman ca pe o marionetă a Securităţii, ceea ce, în realitate, accepta fără opunere să fie - face ca procesul să devină tot mai revelator, situaţie ce nu avea loc în faţa instanţei niciodată.

" *Oficial, cunoştea versiunea explicativă. N-o mai putea însă admite decât formal, pentru justificarea ierarhică. Pentru sine însă, el omul, nu preşedintele, căuta altceva. Altă explicaţie. Voia o înţelegere personală pe care n-o putea realiza deloc. Cu toate audienţele chiar şi cu toată atenţia pe c*are o acorda procesului.

Să te autodistrugi ca să scapi totuşi teafăr? Era totuşi un paradox impus de sus, pe care însă voia să-l rezolve numai cu inteligenţa-i juridică.

Oricum e imposibil să vrei să scapi autodistrugându-te, îşi spunea el mereu, pentru că, atunci, sau intenţia lor de scăpare era falsă, sau autodistrugerea imposibilă. Şi totuşi, se făcea caz de amândouă posibilităţile" (164-5).

După trecerea în revistă a şanselor rezervate reeducatorilor, odată acţiunea lor încheiată, judele contemplă rezultatele ei câştigate de cei care o aplicaseră: " *Şi totuşi să primeşti, în loc de aprecieri, osânde pentru cele mai mari servicii aduse la distrugerea elitei adversare, lui ca om, nu ca jurist i se părea neverosimil. Spectaculozitate de-a dreptul apocaliptică! Oameni în toată firea mărturisind ceea ce n-ar fi mărturisit nici la biserică* (putea un preşedinte de tribunal comunist recurge la o atare explicaţie?) , *nici lor înşile şi de ale căror spuse inventate s-ar fi speriat oricine. O dezgolire pe care apoi, nu s-ar fi putut lipi tinicheaua nici unei decoraţii, recunoaşterea nici unui merit sau măcar umbra vreunui respect. Ceva mai avantajos pentru regim nici că s-ar fi putut imagina, şi totuşi?*" (p. 166)

Autorul, care l-a preschimbat în simbol al tuturor oamenilor de bună credinţă pe judecătorul umanizat şi cugetător, îi pune pe buze întrebarea esenţială: " "*Dar eu ce-aş fi făcut în acest caz?*". Era *surprins de propria-i întrebare ca şi cum singur şi-ar fi dat o palmă. "Sau ar fi putut face cineva altceva decât ceea ce făcuseră aceste "victime"?""* (idem). Pornind de la întrebarea cheie, " *şi-n mare taină se pomeni făcând în sinea lui chiar anumite socoteli: aici, eu aş fi făcut precum cutare, iar în cealaltă circumstanţă numai aşa sau aşa*" (idem). S-a deschis apetitul autocunoaşterii; dealtfel, aflarea experienţei celorlalţi ne îndeamnă să ne mărim, pe calea imaginării, comparării, investigării autoportretului nostru - cum l-am stabilit sau acceptat -, cu referiri la portretele altora şi prin cântărirea limitelor pe care ne închipuim a le avea, să ne mărim propria experienţă. " *Curiozitatea i-o luase razna, făcându-l să descopere-ntr-însul lucruri a căror existenţă n-ar fi putut-o bănui. Şi faţă de unele, se simţi chiar jenat*" (idem).

Pe acest făgaş în mintea lui Oprişan revin Gore şi pledoaria sa în autoapărare. Ea ne prilejuieşte, nouă cititorilor acestei **Istorii** , şi o reîntâlnire cu Şura Bogdanovici. " *Aşa-zisa "Reeducare" a început de fapt în penitenciarul de la Suceava când, azi dispărutul dintre noi, studentul Bogdanovici, s-a gândit că tuturor celor de acolo, studenţi în majoritate, nu le-ar fi stricat un contact şi cu literatura marxistă pe care, de altfel, o cunoşteau prea puţin, informaţia, în definitiv, neputând strica nimănui. Aşa s-a ajuns la formarea acelor prime cercuri de interesaţi "ai noii lecturi" şi la primele discuţii cu cei ce o refuzau sau o combăteau teoretic. Animozităţile începute vădeau însă două tendinţe: una de negare totală a noii ideologii, iar alta de acceptare mai mult sau mai puţin rezervată a ei, în funcţie de înţelegere sau de interes, în mintea multora încolţind atunci gândul că, dacă ar fi dat dovadă de zel în însuşirea noilor idei, acestea i-ar*

fi putut ajuta să iasă mai uşor în libertate, eventual chiar să urce pe scara social-politică. Şi nu puţini au fost aceia care ar fi putut face acest lucru, ţinând seama de gradul deosebit al inteligenţei pe care o aveau. (...) Deci, cu premisa acestei lecturi, a acestei palide şi delicate încercări de modificare a vederilor politice, studenţii de la Suceava au fost toţi mutaţi la Piteşti, printre ei aflându-se (...) şi Eugen Ţurcanu - proaspăt arestat şi turbând de furie pe cei ce-i dezvăluiseră la anchetă, cu ani în urmă, trecutul - precum şi pionierii vestitei acţiuni de însuşire a noii ideologii cuprinsă-n lucrările lui Marx, Lenin şi Stalin. De fapt, atunci orice lectură era mai plăcută decât statul între patru pereţi şi la marginea patului, iar timpul trecea mult mai uşor citind" (p. 168-9). Contactul la Piteşti al lui Ţurcanu cu indivizi din sferele puterii, ce altfel plănuiau să aibă loc reeducarea, a schimbat integral haina ei dulceag intelectuală. Iar în ziua de 6 decembrie 1948, în camera "patru" spital, " *Ţurcanu, după ce revenise în jurul acelei zile dintr-o "vizită" la "cei în drept", stătea melancolic şi privea la fulgii de nea care cădeau afară. În gând urzea planul Reeducării. Deodată se ridică şi răcni spre cei din partea opusă a camerei, printre care se afl a şi Bogdanovi ci.*

- Bandiţilor, din pricina "voastră" am ajuns aici. Dar o să vedem noi care pe care!

Şi, spunând acestea, s-a repezit la Bogdanovici să-i crape capul, oprindu-se însă la timp, pentru ca supliciul ulterior să-i dea şi alte satisfacţii" (p. 170).

Trei zile fură necesare ca primii şefi ai tineretului legionar să fie aduşi în celula unde se afla şi Gore; erau împinşi cu un sac în cap, mutilaţi, însângeraţi. " *Ne spuneau pe tonul cel mai suspect posibil: "Acceptaţi "Reeducarea" şi faceţi tot ceea ce vi se cere. Mişcarea legionară s-a dizolvat şi orice rezistenţă este fără de sens".*

Urma descoperirea fulgerătoare a chipului celui care ne vorbise astfel - câte unul convins la câteva zile - pentru a i se observa pe mutră urmele "fanatismului" învins. (...) Urmau torente de invective îngrămădite la gura lor împotriva acestei "Mişcări" şi a ceea ce ei înşişi fuseseră cândva: grupări de asasini, sadici, perverşi, perfizi, corupători de suflete şi tot ceea ce numai o minte exacerbată de o viziune infernală putea inventa" (p. 171-2).

Pregătirea psihologică era perfectată: " *Eram ca nişte fiare încolţite, nepricepând din cele ce se spuneau decât că ceva năpraznic li se întâmplase şi că acest ceva ne aştepta şi pe noi cât de curând*" (p. 172).

Sărind de la un cap al istoriei la altul, Gore ajunge la concluziile cele mai logice privind acuzaţia ce li se aduce în acel proces, lui şi celorlalţi fruntaşi ai reeducărilor. " *Procese ca acesta sau cel al lui Ţurcanu au fost judecate tocmai de cei ce-n fond au pus la cale întreaga acţiune.*

- Cum?! Îţi permiţi să ne insulţi?! se răsti atunci la el preşedintele. Ce, adică eu?...

- Nu dumneavoastră înşivă, ci ceea ce reprezentaţi dumneavoastră; acea forţă care vă depăşeşte, care vă stă-n spate, care v-a creat şi vă dirijează acum (...), ca să reparaţi prin condamnarea noastră la moarte, greşelile făcute de creierele aberante în care n-a încăput nici un considerent omenesc. Ni s-ar vrea gura închisă pentru totdeauna, mai ales nouă, celor ce-am fost martori şi părtaşi la toate cele ce s-au întâmplat. Să

nu se mai afle-n nici un fel ceea ce a fost sau poate numai atât cât ar permite filtrul aceloraşi creiere bolnave care au şi conceput fenomenul. Doar o singură versiune să rămână, cea oficială: "Cu comandanţi şi legionari care au primit ordine de la superiorii lor să se autodistrugă ca să inducă-n eroare autorităţile de stat".

Or, domnule preşedinte, cum s-ar putea mărturisi de către cineva cu mintea-ntreagă că acei comandanţi legionari ne-au pus să facem ceea ce am făcut cu noi şi cu alţii, când ei înşişi umblau împinşi de la spate cu sacii-n cap, stropiţi de sânge de sus până jos şi-ndemnându-ne să spunem totul? Dacă le-ar fi auzit întreaga lume îndemnurile ieşindu-le din gâtlejuri sugrumate:"Reeducaţi-vă! Nu mai există nimeni şi nimic, nici mişcare legionară, nici oameni, nici comandanţi, nici, nici..." Câţi oare nu s-ar ruşina de propria condiţie bipedă? (...) Să fim noi oare (...) atât de abjecţi încât să ordonăm propria noastră distrugere, mutilare sau moarte, cu scopul de a scăpa sau de a ne salva?" (p. 178-181).

Aşa cum va fi caracterizat Gore, ceva mai departe, era "*un caz, o voce care ieşise din inerţia în care se părea că toţi intraseră*" (p. 180).

Omul care grăieşte cu atâta patos şi dreptate, cu logică a bunului simţ şi cu indignare, s-a educat în temniţă cu lecturi din clasicii marxism-leninismului, cum suna clişeul verbal al epocii, şi cu broşuri de economie politică ce erau la modă în acei ani. În 1950, la douăzeci şi patru de ani devenise convins de 'adevărurile' conţinute de ele, devenise un "*element perfect integrat într-un sistem cu funcţionalitate absolută (...), un sistem care nu permitea nici cea mai mică independenţă elementelor sale*" (p. 184); devenise, pe calea spaimei, comunist mai convins decât mulţi membri de partid, atât de convins încât îşi folosea inteligenţa şi energia integral pentru aducerea colegilor săi la nivelul cel mai de jos al servituţii faţă de administraţia penitenciarului Gherla.

Dar, la proces, după cum bine se vede, din acuzat a devenit acuzato r. Ce l- a determinat să-şi schimbe atitudinea? S-a remarcat mai sus: intuirea planului diabolic al Securităţii, darea în vileag a minciunilor ei, cu prilejul anchetei pregătind acest proces premergând moartea foştior acoliţi ai Securităţii, printre care el însuşi; deci, certitudinea că nimic din câte îşi închipuise anterior în legătură cu cinstea securiştilor ce-l foloseau şi cu punerea în practică a aluziilor lor la viitorul fericit al reeducaţilor nu se va mai împlini; dimpotrivă, îl aştepta plutonul pentru a-i fi slujit.

Se naşte o întrebare cumplită: dacă Securitatea nu s-ar fi vădit necondiţională, dimpotrivă, dacă ea, culegându-i p e torţionarii de la Gherla, i- ar fi răsplătit cu posturi înalte între foştii lor anchetatori, cu uniforme, cu salarii mărite prin sporul M.A.I. şi sporul de periculozitate, plus banii pentru uniformă, pe deasupra avantajele nenumite, ale unor 'cantine' de calitate superioară celor mai luxoase restaurante, prilejul răpirii caselor cetăţenilor arestaţi sau fugiţi din ţară, a mobilei lor, a tuturor bunurilor materiale, şansa bacalaureatelor gratuite şi a licenţelor şi doctoratelor dăruite de universităţi acelor cvasianalfabeţi, şi atâtea şi atâtea altele, dacă acestea s-ar fi împlinit, drept plată a acţiunii împotriva colegilor de detenţie, oare Gore mai întorcea spatele superiorilor ale căror ordine le ascultase în tăcere până atunci? Oare mai exista eroul romanului, care a înfruntat instanţa şi a denunţat conducerea Securităţii, pentru a-şi

salva viaţa prin lămurirea adevărului, anume că ordinele nu le primise de la Horia Sima - în vederea spurcării imaginii partidului -, ci de la Securitate, care acum era datoare să-şi asume responsabilitatea şi să salveze vieţile uneltelor ei, în loc de a le încrimina? Oare putea el, chiar de ar fi voit să se lepede de satanizaţii săi colegi, s-o facă? Oare îi trecuse prin minte să se aşeze pe picioarele dinapoi şi, înainte de acel proces cu un an, cu o lună, cu o săptămână, cu o zi măcar, să refuze colaborarea de care era agăţat ca vătaf al informatorilor? Oare? oare? oare? Care ar fi fost destinul său, dacă nu exista procesul conducerii demascărilor, ci recompensarea ei prin eliberare şi promovarea foştilor 'bandiţi' în rândurile anchetatorilor, aceşti călăi bestiali ai neamului românilor?

Nedumeririle şi ezitările îmi sunt sugerate de stilul puternic impregnat de însuşi ritmul cugetării impus de Marcel Petrişor nopţii lui Constantin Oprişan, acela care urma să moară nu peste mult timp, sufocat de hemoptizii şi părăsit şi de ultima vlagă, datorită înfometării forţate. Apoi şi această noapte fără precedent în literatura română se curmă, difuzându-se într-altă zi şi-ntr-alte zile fără consistenţă, prin cari anecdote şi întâmplări din diverse momente ale detenţiei unuia şi altuia se cos nesigur în textura finală şi pripită a celei dintâi părţi a trilogiei (pentru moment n-au apărut decât primele două) ce va proiecta duhul reeducărilor şi asupra anilor 1961-4, la Aiud, reeducarea visată de Securitate, prin acceptarea căreia, aproape unanimă, toţi legionarii au fost eliberaţi din detenţie.

(II)

Al doilea volum al trilogiei lui Marcel Petrişor este clădit din piese de mare rezistenţă ce pot supravieţui atât separat cât şi în întregul cărţii, fără să-şi piardă vigoarea; în cazul din urmă, ele contribuie la ridicarea unei construcţii literare ce depăşeşte orice altă scriere despre reeducări, că este de ficţiune sau memorialistică. Titlul lui este: " **Secretul Fortului 13. Reeducări şi execuţii. Memorii II"** [Iaşi, Editura Timpul; 1994].

Pentru demonstrarea acestei afirmaţii să începem cu prezentarea lui "*Iamandi, un plutonier mic, scund, negricios, secretarul de partid al închisorii şi călăul Jilavei*" (p. 6).

După înmatricularea sa civilă, îl vedem în 'câmpul muncii': " *Scoase din buzunar o sticlă de coniac de un sfert trântindu-se apoi pe scaunul pe care era pusă o şubă. Nu e reglementar, continuă el, da' la noi e muncă grea şi aici mai ales - între timp arăta cu-n deget spre peretele vecin - mai grea* (se referea la celulele de la "Secret", unde se stingeau cei şaisprezece).

Sergentul de tură se aşezase şi el în faţa lui pe un scaun şi-l privea zâmbind.

Alături, în celula de dincolo de zidul despărţitor, cea înspre care arătase el cu degetul, Hoinic trăgea cu urechea.

- Aici e ceva! continuă plutonierul negricios trăgând o duşcă.

- Aici, la tine, nu e de glumă! ăştia e mari bandiţi. Mi-a spus- o şi "politicul". Că ştii, între noi ăştia de la partid... şi apropiindu-şi mâinile deolaltă îşi frecă unul de altul cele două arătătoare întinse."

Iată un gest mai rar - dacă vreodată - frecventat de prozatori, cu înţelesul: suntem ca două degete gemene, între noi nu încap ascunzişuri...

" *- Dar, tovarăşe plutonier, n-a mai rămas decât pielea şi osul pe ei, nişte gloabe prăpădite, vai de capul lor!*

- Na! na! na! nu te-nduioşa de soarta lor, mai bine trage şi tu una d'aici; că-ţi spun eu de ce.

- Mulţumesc... ştiţi, serviciul e serviciu.

- Las' serviciul, că şi eu îs serviciu, d'acu e noapte şi nu ne vede nimeni.

Sergentul însă, făcându-şi calculul că dacă bea plutonierul de ce n-ar fi putut trage şi el o duşcă - erau doar amândoi inculpaţi şi nu-l putea turna tocmai cel ce-i oferise băutură - luă o înghiţitură privind apoi spre plutonier ca şi cum l-ar fi aşteptat să-şi continue explicaţia."

De remarcat dihonia plutind între cei doi pioni ai Jilavei, temerea de celălalt, conştiinţa că oricând tovarăşul ţi se poate întoarce împotrivă. Vom regăsi întocmai aceleaşi bănuieli minând relaţiile dintre comandantul închisorii şi 'politicul' ei, în cursul unei convorbiri ulterioare asupra aceleiaşi teme; doar că la nivelul definitivării situaţiei deţinuţilor - deciderea morţii lor cât mai grabnice şi cât mai puţin implicante pentru perechea de ofiţeri, pentru a nu ajunge, la rândul lor, în situaţia cadrelor de la Piteşti, care au plătit pentru desfăşurarea reeducărilor sub puterea lor.

Prezentarea condiţiilor de vieţuire în Casimcă şi a celor închişi acolo se face gradat şi în mare aşteptare, ţinându-se seama de protocolul conversaţiei acestor doi gardieni şi de palida lor capacitate de înţelegere.

" *- E mare bandiţii ăştia, sughiţă atunci plutonierul; da' e mare nu pentru că e mare, ci pentru că ştie multe. E foarte păţiţi şi au văzut multe. D-aia-i teme "ai noştri" şi vrea să-i termine.*

- Şi de ce nu-i termină odată? Decât să-i chinuie aşa... mai bine...

- Păi, uite de ce! Pentru că nu poate; aşa mi-a spus mie politicul, că ştii... - şi iar frecă cele două arătătoare întinse ca s-arate că el şi "politicul" sunt foarte strâns legaţi unul de altul. Nu poate, că nu poate. Apoi Iamandi mai luă o înghiţitură şi se clătină bine pe scaun.

- Adică cum nu poate că nu poate? întrebă nedumerit sergentul.

- Păi, nu poate nu pentru că nu vrea; ci pentru că e şi din ai noştri băgaţi în asta..."

După cum am atras atenţia, cazurile ofiţerilor M.A.I. arestaţi pentru colaborarea cu Eugen Ţurcanu, deşi, cea din urmă, indicată şi ordonată 'de sus', nu lasă tihnă tuturor foştilor lor colegi, oriunde îşi desfăşoară activitatea.

"*- În care asta? se arătă şi mai curios sergentul.*

*- În faptele alea ale lor, cum îi zice ei... **Rieducare** .*

*- Cum **Rieducare** ? Ce-i aia?*

- Păi, ce vezi! ăştia care au făcut-o de s-au omorât unii pe alţii şi au pus vina pe ai noştri.

- Cum dracu'? C-aci nu mişcă unul să nu se afle sus?

- Ei, asta-i tovarăşe! şi plutonierul ridică iar degetul: Vigilenţa!" (p. 6-8).

Tot rechizitoriul procurorului, din procesele ştiute, oricât de blege le sunt minţile conlocutorilor, începe, mai cu sila, mai cu lunecarea, în puterea lor de pătrundere: în cazul plutonierului, cu convingere; în cazul sergentului, mai mult în temeiul creditului acordat superiorului ierarhic.

" *- Păi, aia, **Rieducarea** , a poruncit-o unul Horia, la Piteşti.*

- Care Horia? Că pe ăla l-au ucis ungurii de mult.

- Păi. ăsta-i altul; unul pe care nu l-au omorât nemţii; nu mai ştiu cum

îi zice. Da' Horia ăsta, şefu' lor, le-a poruncit ălora deştepţi, adică ăstora, să se rieduce la Piteşti, la petenciar. Adică să-şi crape capetele unii la alţii şi să jure că nu mai fac nimic, ca să scape afară şi să se apuce iar de pulitică" (p. 8-9).

De la atari comentarii savante, Iamandi ajunge să-şi împărtăşească impresiile *de la izecuţii* . Descusut de burghiul întrebărilor celui mai mic în grad, se confesează:

" *- Eh! Cum fac? Fac ce fac! îi spuse plutonierul-călău, agitându-se pe scaun să găsească o poziţie din care să-i explice mai bine ce face. Uite aşa fac: mi-i aduce pe targă până-n camera aia, zero - aşa-i scris pe uşa ei - cu lanţurile la mâini şi picioare, ca să nu se audă. Da?*

- Da, încuviinţă sergentul înghiţind în sec. (...)

- Şi ăia pleacă şi rămâne acolo numai "mortăciunea", comandantul, doctorul, politicul şi vreo trei-patru ajutoare gradate care-s în tură. (...) Şi mai e cineva acolo,(...) un procuror. Ăla citeşte "mortăciunii" că i s-a respins graţierea şi că va fi izecutată.

- Şi "mortăciunea" stă ca boul?

- Nu, unii tremură ca piftia, alţii înjură, unii tace dar asta nu mă priveşte pe mine, şi multe mai face unii, după caz" (p. 9-10).

Iamandi şi sergentul trag pentru prima oară clopotul funerar, fără să-şi cunoască rolul de clopotari în naraţiune. Şi cât de utile sunt sunetele acestea în structura romanului, întru pregătirea celor ce va să urmeze.

În "mortăciune" intenţiona şi Dan Dumitrescu să-l vadă pe Vică Negulescu transformându-se.

" *Era înalt, brunet, bine făcut şi cu faţa crispată într-o încrâncenare fără sfârşit, vădind lupta acerbă între "vechi" şi "nou", între "putregai şi sănătate", cum fusese numită această bătălie cândva, la Piteşti. Pe deasupra îi mai arăta pe cei doi cu degetul*" (p. 16), gest tipic acuzator al denunţătorului împotriva celui numit şi a lui Pavel Grimalski, pârât că-l sprijinea pe bătrânul legionar, să nu pice de aţipea cumva.

Fragmentul nu este interesant doar pentru revelarea continuării turnătoriilor chiar şi în Casimca, efectuate de reeducaţi (fie şi condamnaţi la moarte, cum este cazul cu Dumitrescu), ci mai ales pentru dezvăluirea prezenţei obsesive a lui Eugen Ţurcanu în minţile lor, definitiva şi implacabila dependenţă de icoana acestuia, invocat la orice impas aşa cum creştinul îi invocă pe Iisus şi pe Maica Preacurată, invocat ca răzbunător al clasei muncitoare, ca pedepsitor al bandiţilor şi al celor ce închid ochii asupra neregulilor de neevitat în care trebuie ei să se bălăcească, invocat ca arhanghel vânăt al reeducării. Dan Dumitrescu nu acceptă nici în ruptul capului că mentorul său - care a început prin a-l speti şi tăbăci până-n pragul morţii -, că mentorul său, în loc de răsplată, fusese găurit de glonţ. Îl aşteaptă, cum continuă poporul israelit să-l aştepte pe Mesia şi, dacă Ţurcanu ar fi cerut acoliţilor să-i slujească, în absenţă, liturghii, liturghisitor s-ar fi făcut Dan Dumitrescu; şi nu era singurul cu atari simţăminte de devoţiune; în definitiv, Eugen Ţurcanu, ori cei din spatele său, mânuiau elemente ale educaţiei din Frăţiile de Cruce, le mânuiau invers, diabolic, pentru a răsturna pe dos câte se creaseră bune în acei tineri ce le încăpuseră pe mână spre distrugere, printre aceste elemente numărându-se şi cultul eroilor: Ţurcanu suplinise în inimile lor

eroii adoraţi ieri.

Rezultatele practice ale bătăilor disperate în uşă, responsabil pentru care era un Dan Dumitrescu nemaisuportând să se continue 'a se încălca regulamentul penitenciarului', prilejuiesc romancierului să picteze una dintre cele mai 'dure' scene de bătaie 'organizată' din literatura de detenţie, dură prin exactitatea şi mulţimea amănuntelor, ştiinţific aproape expuse, cu alternative posibile, cu socotelile şi trăirile celor de faţă şi cu 'micuţul' lor viciu vesel final:

"*La prima lovitură, victima stătea cu nervii şi cu muşchii încordaţi la maximum. La a doua sau a treia începea zvârcoleala şi lupta cu cei ce-l întinseseră pe pat aşezându-i-se apoi pe braţe, pe picioare şi uneori, la câte unul chiar şi pe cap, înfundându-i-l în rogojina de dedesupt ca să nu i se mai audă ţipetele, blestemele sau horcăiturile. De obicei, ţipetele începeau de la a treia lovitură, urmate fiind de răcnetele care, pe măsură ce se-nteţeau loviturile, scădeau şi ele în intensitate, transformându-se-n horcăituri, şi-n cele din urmă, dacă victima era slabă, în gemete sau chiar leşin. Era de altminteri şi momentul când felcerul care numărase loviturile sărea de la locul lui din colţul încăperii, făcându-le executanţilor semn să oprească; uneori - cei doi nevăzându-i semnul - ajungea chiar să-i ţină de braţ ca să-nceteze, ca nu cumva victima să fi "evadat". Dacă leşinase numai, bătaia înceta, urmând ca inculpatul să-şi primească restul loviturilor după vindecare. O aşteptare cumplită însă, pe care unii, ca s-o evite, se rugau chiar la-nceputul bătăii - dacă mai trecuseră prin aşa ceva - ca, indiferent de leşin, bătaia să continue până la terminarea numărătorii celor douăzeci şi cinci de lovituri. Dar felcerul se-ncumeta rar să-şi ia răspunderea continuării, temându-se ca nu cumva "politicul" de alături să facă-n vreun raport menţiunea: "executarea pedepsei s-a făcut cu acordul medicului care..." şi vina eventualei morţi a victimei să cadă asupra lui. De aceea, trebuia să dea primul semnal de oprire, aprobat fiind de "politicul" care, cu o aplecare a capului în semn de acord, îl înştiinţa pe cel de pe ceafa victimei - care se uita-n timpul bătăii când la cearşaful ce se-nroşea sub lovituri, când la el ca să vadă ce ordonă - dacă-ntr-adevăr e sau nu cazul să oprească loviturile. Şi atunci înceta bătaia, cei doi lovitori lăsându-şi furtunele să cadă în jos ca nişte şerpi negri, morţi, pe lângă picior, cu stânga ştergându-şi sudoarea de pe frunte, în timp ce buzele le murmurau înjurături la adresa celui ce le dăduse atâta de furcă.*

Unul dintre cei care-i stătuseră victimei pe picioare îi smulgea atunci cearceaful de pe fund, azvârlindu-i-l în braţe celui ce stătea la capul patului; celălalt, de pe celălalt picior, se ridica şi el lăsându-i nenorocitului libertatea de a-şi îndoi picioarele - dacă le mai putea îndoi - spre rana hidoasă ce-i acoperea fundul, uneori şi şalele şi şoldurile până la genunchi. O plagă de fapt ca un front de luptă în care celulele roşii izvorau de pretutindeni ca să cârpească ceea ce fusese sfâşiat de şerpii de cauciuc. Şi priveau toţi spre ea, cu scârbă sau cu ură chiar, începând cu cel ce stătuse pe capul victimei, şi sfârşind cu cei ce-i imobilizaseră mâinile. Dezaprobau de fapt în sinea lor urâtul pe care-l produseseră, cu sau fără motiv, sfâşiind un corp omenesc. Atunci, trezindu-i ca dintr-un coşmar, răsuna iar vocea felcerului: "Să ne dezinfectăm, tovarăşi!"

Dezinfecţia însă privea, de fapt, nu atât mâinile călăilor nici fundul victimei, cât spălarea cu ţuică a gâtului celor ce priviseră şi făcuseră ceea

ce făcuseră. Băutura era leacul cel mai eficace pentru producerea uitării.

Un "drepţi" răcnit apoi din toţi bojocii "politicului" făcea ca şi cel bătut să-ncerce să se scoale, sau să reuşească chiar să se scoale în două picioare, ca să-şi tragă, în hohotele de râs ale celor ce-l priveau, nădragii vărgaţi şi izmenele peste plaga-i mustindă. Reuşea, nu reuşea, era înhăţat apoi de ce se nimerea şi târât din pat sau de lângă pat - în caz că reuşise singur să se scoale - până în dreptul uşii unde era preluat de cei ce urmau să-l transporte la infirmerie, la celula de unde fusese scos sau, într-o izolare şi mai aspră, la turelă" (p. 35-36).

Acolo, după bătaie, ajung Vică Negulescu şi Pavel Grimalski. şi deoarece primul numit era demolat de lovituri, colegul său, mai tânăr şi în orice caz numai vână a setei de împotrivire, fu introdus - cum nu era obiceiul, împreună cu el: să fie cine vesti dacă îşi dădea duhul vârstnicul redus la neputinţa de pe urmă. Convorbirea lor are aceeaşi valoare ca şi lungul fragment numit de mine: 'Noaptea lui Oprişan'. Vreau să spun că depăşeşte schimbul de cuvinte al celor doi inşi aflaţi în izolare, încurajator, ajutător să treacă un timp deosebit de anevoios - acestea din punctul de vedere al personajelor -, după cum depăşeşte şi mijlocul de caracterizare a personajelor - din punctul de vedere al autorului -, ceea ce este mult mai mult convorbirea dintre plutonierul Iamandi şi sergentul de tură, pe care am depăşit-o. E 'Spovedania lui Vică Negulescu', pentru a-i da un nume, după cum am făcut-o cu prelungile rememorări ale lui Constantin Oprişan, din volumul precedent. Dar această 'Spovedanie', dacă, de pe poziţiile celui numit, are o nobleţe a bărbatului conştient că-şi va pierde viaţa nu peste mult timp (ceea ce cu adevărat va avea loc curând) şi doritor să lase urmaşilor adevărul despre sine, măcar altui condamnat la moarte ca şi el, însă cu oarecari şanse de supravieţuire, ţinând seama de neobişnuita vlagă şi îndărătnicie de a nu se accepta înfrânt ci de a-şi decide singur soarta, camaradului Pavel Grimalski; dacă are şi o solemnitate a cuvintelor rostite cu suflul ultim al unui semen chinuit de melancolia adusă de ponegrirele azvârlite asupră-i de vrăjmaş, aparent cu neputinţă de a mai fi şterse, ca şi de înăbuşirea individului împins în afara istoriei de falsificatorii ei; dacă este puternic profană sau, altfel spus, deloc religioasă, la rândul lui 'duhovnicul' nu pare în nici un caz un mijlocitor între cel dinainte-i şi divinitate, ascunzându-şi personalitatea în spatele odăjdiilor, sub straiele simbolice ce l-ar preschimba în însuşi Atoateiertătorul atunci de faţă. Cel dintâi nu e smerit; al doilea nu este dezlegător. Nu, este un director de conştiinţă mai presus de toate incomod, nervos, răbdător doar pentru că îşi dă seama de situaţia de limită a celuilalt şi nu voieşte să-i îngreuieze şi mai mult povara sufletului; este "un tâlhar", cum îl porecleşte de nenumărate ori autorul, un tâlhar care îl jefuieşte de mărturisire pe confesat, un "bărbat" adevărat, pentru care numai acţiunea în concordanţă cu conştiinţa are greutate; un suflet ce nu cunoaşte frica, dar se străduieşte s-o impună acelora care nu merită a trăi fără ea, neştiind cum să păstreze raporturi demne cu aproapele în absenţa ei. Pavel Grimalski s-ar zice că nu e milos faţă de nimeni şi cu atât mai puţin faţă de sine însuşi, cum autocompătimitor este Vică Negulescu. Dar dacă milos nu este, el nu făptuieşte niciodată lipsit de milă, ci după cum simte, ştie, intuieşte că se cuvine a se purta. Insist: comportamentul său este acela impus de o omenie raţionalizată cu mult mai devreme şi metamorfozată în

stil de viaţă, fără nimic dulceag, ci aspru, direct, dotat cu o lumină rece, tăioasă, necruţătoare - o, dar cât de dreaptă! Pavel Grimalski, în viziunea lui Marcel Petrişor, e durat din diamant incoruptibil. Pe când Vică Negulescu nu atrage aceeaşi simpatie a romancierului; acceptarea lui s-ar zice că-i impune eforturi de tăinuire a simţămintelor autentice şi o înţelegere a slăbicinii umane, ca şi poziţia aceluia care-şi dă drumul numai iertării să se manifesteze, lăsând umbra să coboare asupra oricărei alte atitudini sufleteşti faţă de el. Curioasă spovedanie ce nu aspiră la iertare, deşi aşteaptă mântuirea prin înţelegere, din care absentează smerenia şi dragostea, un fel de spovedanie-manifest a cuiva înecat în mlaştină până aproape de buze şi nări, o spovedanie fără perspectiva răsăririi în chip de curcubeu a apropierii de Sfânta Împărtăşanie, cu darul Ei mântuitor. Atitudinea lui Vică Negulescu e rezumată de sintagma latină ce-i suspină pe liziera buzelor întruna: *Cui prodest?* Iar a lui Grimalski stă înscrisă în exclamaţia trădând situaţia celui care nu mai are nimica e pierdut şi-şi asumă totala libertate: " *Şi ce dacă, nea Vică?! Ne omoară? ne omoară! Cu o moarte tot suntem datori"* (p. 49).

O frază referitoare la gradaţii M.A.I., "*proletari inconştienţi, puşi să-mplinească doar un ordin*" , cum îi caracterizează Vică, constituie răspunsul la întrebarea esenţială suscitată de modificarea de atitudine a lui Gore Bolovan, în primul volum: " *Păi să fie sănătoşi, amărâţii de ei. Ce, eu i-am pus să se angajeze la Securitate? Sau, dacă nu le-a convenit crima, de ce nu şi-au dat demisia? Nu li s-a spus oare aşa şi nemţilor, la procesul de la Nürenberg?*" (p. 50). Nu poate fi un răspuns privitor la victimele reeducărilor, care şi-au făcut demascările interne şi externe, care s-au bălicărit în abjecţii născocite pentru a sătura pofta de pornografie şi sadism a reeducatorilor, ci se referă la cei care n-au fost niciodată victime, de bună voie adoptând atitudinea călăului, ori după o victimizare mai mult sau mai puţin drastică, au îmbrăţişat aceeaşi atitudine, cu credinţă în comunism sau - culmea! - fără. Cine i-a pus să se angajeze a face Securităţii serviciile cunoscute?! Sau, dacă nu le-a convenit crima, de ce - având altă slobozenie de mişcare decât victimele lor, de ce n-au adoptat sinuciderea ci, dimpotrivă, au perseverat, până au ajuns în faţa instanţei, în a distruge vieţi şi suflete? Grimalski are dreptate, deşi nu i-a numit pe dânşii.

Pentru a se înţelege firea lui Grimalski - acela care afirmă filosofic (şi caragialesc): " *Totul, nene, e **cum** murim, nu **când** murim, înţelegi matale?*" (p. 52) - iată-l cum se repede în bietul comandant Negulescu: " *Dac-ar fi să fac un bilanţ, aţi ajuns într-adevăr o epavă. Ce mai! Un trup fleciuit şi azvârlit într-o hazna. Asta sunteţi acum*" (p. 53). Iar, ca pentru a anula cele ce vor urma - confesiunea -, încearcă să-l îndepărteze de la mărturisirile ce se pregăteşte colocatarul său de 'neagra' a le face, după ce i-a şi trântit - " *Las-o acum mai încet cu discursurile"* (p. 53), zicându-i: " *Ceea ce spune un om la capătul puterilor e interesant, dar nu şi convingător*" (idem). Asta nu-l determină pe celălalt a renunţa: " *Dă-mi voie totuşi să-mi legitimez rangul de om*" (idem); e o spovedanie puternic nădăjduită; prin ea, vorbitorul simte că se va recunoaşte, în final, se va regăsi în mesajul ce-l vrea cunoscut de semeni după dispariţia sa. Se umileşte pentru dreptul de a vorbi în auzul cuiva, cu speranţa că nu va fi doar ascultat, dar va fi şi

înţeles. Duhovnicul ales fără propria-i voie, concede, nesfiindu-se a-l răni încă o dată: " *Dacă aşa stau lucrurile, domnule Negulescu, îi spuse el, şi conştiinţa vă arde mai tare decât carnea fleciuită, ce să vă zic? Spuneţi!*" (idem).

Cazna sufletească a lui Vică Negulescu rezidă în acuzaţia, demonstrată în instanţă cu martori falşi, că el ar fi transmis ordinul lui Horia Sima de începere a reeducărilor, în sensul înşelării 'vigilenţei' partidului comunist, pentru ca, la capătul lor, în urma eliberării, legionarii automutilaţi să se integreze într-o nouă luptă împotriva partidului pomenit. " *În faţa posterităţii şi a istoriei, cum apar eu? Nu ca un monstru cinic, criminal fără scrupule, Cronos devorându-mi cu poftă chiar propriile-mi odrasle? Iar de Horia ce să mai spun?*" (p. 55).

Îşi pune o întrebare firească şi dă răspunsul cuvenit - întrebare pe care, totuşi, prea puţini şi-o pun: " *Ce-ar fi fost să mă fi pervertit şi pe mine ancheta sau detenţia şi să fi ajuns şi eu ulterior să-i acuz de cele ce mi s-au întâmplat pe Horia Sima, Antonescu sau Hitler* (...)?" (p. 56). Acest sistem de a te cuibări în pielea celorlalţi, profund creştinesc, a apărut şi la judecătorul din " **Fortul 13"** şi a conferit şi acelui personaj o dimensiune impresionantă.

Cu prilejul discuţiilor pe marginea confesiunii, în gura lui Grimalski apar acuzaţii îndeobşte formulate de aceia care nici legionari n-au fost, nici n-au trecut prin reeducări. Ele nu sunt deloc cruţătoare, după caracterul personajului. Vică îl defineşte a trăi după cum gândeşte; la care el sare: " *Dar cum altfel? Să gândesc cum trăiesc? Şi să-mi teoretizez sau motivez eventual ulterior slăbiciunile, neputinţa sau laşitatea? Ca ăştia trecuţi prin Piteşti?*" (p.57). Mai mult, îi arată partenerului său de convorbire opinia sa dreaptă şi directă: " *Da, aveţi nu vina, ci responsabilitatea tuturor celor din subordinea dumneavoastră. Sau, mai exact, responsabilitatea faptelor petrecute acolo!*" (p. 58). De aici, el adânceşte rana şi coboară mai înainte în timp, acuzându-l că împreună cu Nicolae Pătraşcu şi Simion Ghinea au purtat tratative cu generalul Nicolski, alături de care se afla generalul sovietic Bogdanov, cei din urmă propunându-le un pact de neagresiune în vederea alegerilor din 1946, făgăduind, în schimb, eliberarea tuturor deţinuţilor legionari rămaşi moştenire în temniţe în urma Mareşalului Ion Antonescu, ceea ce ei acceptară. " *Nu aţi ştiut cu cine aveaţi de-a face?*" (p. 59). Horia Sima trimiţând în România nişte grupuri de luptători - necunoscător al pactului -, ministerul de interne se socoti îndreptăţit să-şi încalce promisiunea; rezultatul fură arestările masive de legionari, din 1948, ale tuturor organizaţiilor, cu şefii numiţi cu tot. " *Ceea ce mă miră însă este cum de-aţi putut accepta o asemenea înţelegere când ştiaţi bine că până la urmă n-o veţi respecta?*" (p. 60).

Vică Negulescu recunoaşte: " *Politic, e adevărat, noi am riscat şi am pierdut. Asta e clar. (...) Cert este că vina noastră este politică, iar a lor de ordin moral. Pentru că ei nu de faptul că ne-au închis sunt acuzabili, ci de ceea ce au făcut cu noi în detenţie*" (p. 61). Adică strădania de a-şi descompune adversarii ca oameni. Vina lui, în optica lui Pavel Grimalski, e că, ducând tratativele, Negulescu nu şi-a închipuit până unde vor merge comuniştii în tratamentul lor în penitenciare. Printre păcate îi numără, la temelia lor, **neprevederea** . Iar cel astfel adus de 'duhovnic' în faţa fundului sacului cu greşeli, strigă: " *Da, sunt vinovat şi răspunzător*" (p. 63).

E o judecată mai presus de judecăţile omeneşti, deoarece se dovedeşte că şi răspunderea lui morală, priveşte mii şi mii de oameni, dispuşi în decursul mai multor generaţii a merge orbeşte după şefii lor, e Judecata de pe urmă (cu atât mai mult cu cât repauzarea judecatului nu va întârzia).

Revenirea lor în celulă nu este atât de importantă prin moartea lui Vică Negulescu, cât este prin pregătirea morţii aceluia care l-a chinuit neîncetat în Casimca, a reeducatorului Dan Dumitrescu, ucenicul său necunoscut de odinioară, şi prin morţile succesive ale altora. Nu se putea găsi mai potrivită introducere la coborârea umbrelor din imperiul morţii asupra Casimcăi: o spovedanie şi recunoaştera stării de păcat - parcă ale Mişcării întregi, reprezentată de înlocuitorul, pe teritoriul naţional, al comandantului ei.

Tragică fu despărţirea de trup a lui Dan Dumitrescu - el va urla: - "*Aaah! m-am înşelat, Doamne! (...) Până să moară însă, agonia lui Dan Dumitrescu fu cumplită şi evidenţa ultimă, strigată cu ultimile puteri, fusese şi ea de-a dreptul înspăimântătoare. Toate urechile se ciuliseră la auzul ei. Fusese şi un răcnet animalic în faţa morţii, dar şi un ţipăt al sufletului în faţa unor evidenţe indiscutabile. Minune? Poate, în măsura în care, de fapt, fiecare fenomen este o minune şi mai ales cel al morţii omului.*" (Cât ne îndeamnă la meditaţie această afirmaţie, profund originală prin răsturnarea clişeului de gândire cu care am crescut, anume că naşterea este o minune iar moartea un accident trist; ce splendidă inversare de perspectivă!)

"*Izbăvire? Şi aceasta, dacă se ţinea seama de faptul că viaţa fiecăruia dintre cei băgaţi în Casimcă era un calvar care trebuia neapărat să sfârşească aşa. Şi cu atât mai mult cu cât acolo unii dintre cei băgaţi îşi socoteau pedeapsa binemeritată. Nu era cazul tuturor, dar Dan Dumitrescu era primul dintre cei care o socoteau aşa*" (p. 112).

Urmând acestei treceri Dincolo, răsări superstiţia, mereu semnalată de mine în memorialistica reeducărilor:

"*- Măi, nu-i de glumă! îl dojeni Iosif ridicându-se de pe locul unde păzea; vezi că-n cuibul de rândunică de la becul nostru a murit un pui.*

- Şi ce dacă? îi răspunse Gore îmbufnat (...).

- Să fie oare un semn? întrebă Mircea cu glas tare; semn că-ntre moartea unuia dintre noi şi cea a puiului de rândunică există vreo legătură?" (p. 124). Este evidentă strădania omului de a-şi explica fenomene inacceptabile pentru raţiunea sa, căutând relaţii pseudoraţionale acolo unde nici o legătură intelectuală nu poate fi stabilită, relaţii ce totuşi par a străpunge misterul şi, într-un fel, liniştesc sufletele spăimântate.

Moartea câte unui pui devine vestitorul, mai mult sau mai puţin fidel faţă de viitor, al decesului unuia dintre deţinuţi. În orice caz, ea anunţă coma lui Costache Oprişan, prilejul unei completări finale a portretului lui Gore Bolovan, cu atât mai surprinzătoare cu cât atitudinea sa, profund inumană, din trecut, faţă de reeducaţi, a fost sugerată în volumul precedent.

"*Iosif îl atinse cu piciorul, dar nu ca să-l facă să se scoale, ci ca să se uite spre colţul de deasupra tinetei de apă unde Gore meşterea ceva-n secret.*

- Dumnezeule! exclamă Mircea sărind spre Gore. Ce faci?

- Taci! îi porunci scurt Gore. Storc o gamelă de sânge din braţ ca să-i dau limfă lui Costache. Nu vezi c-a pierdut atâta sânge şi se stinge dacă nu intervenim cu ceva?

Mircea se retrase înfiorat şi se lipi de Iosif întorcând capul.

- Tu vezi ce face Gore? îl întrebă el în şoaptă.

- Văd, dar nu mă pot uita că-mi vine rău. E nebun; crede c-o să vrea Costache să bea sânge?

- Dumnezeule! o bea, n-o bea, dar eu n-aş putea face aşa ceva. Mi-e frică, mă cutremur...

- Nici eu, îi răspunse scurt Iosif; însă ăsta-i Gore. Aşa a fost întotdeauna. A sărit dintr-o parte într-alta; dacă crede el c-aşa-şi va şterge păcatele, treaba lui. Lasă-l!...

- Gore! exclamă totuşi Mircea; opreşte-te! Mori!

Oprişan deschise ochii închizându-i la loc, ca şi cum nu i-ar fi păsat de nimic. Mircea îl privi îngrozit. Să fi auzit ce vorbeau? Să-l fi văzut pe Gore ce făcea? Să fi simţit ce punea la cale? Iar el? Ce va face el? Va accepta sângele? Îl va bea? Dumnezeule?!" (p. 127-128).

Intenţia fostului medicinist era să lase să se sedimenteze hematiile şi să-i dea colegului să bea limfa, deoarece pierduse o mare cantitate dintr-a lui, la ultima hemoptizie. Lui Mircea, văzându-l pe Gore, îi veniră-n minte spusele cuiva despre un sfânt fost bandit: "*Mare ai fost sfinte şi-n rău, după cum tot atât de mare eşti şi-n bine!*" (p. 126).

Când operaţia fu gătată, după ce Gore-şi bandajă cu o cârpă braţul, Iosif nu se putu împiedica să-l atace iarăşi:

" *- E şi ăsta un fel de a-ţi şterge trecutul. Şi ţi l-ai şters în faţa mea. Nu ştiu însă dacă va mai afla cineva ceva despre gestul ăsta.*

- Ascultă, mă, Sică, îi răspunse Gore cu faţa întoarsă către pătura cenuşie în care-şi înfundase capul; dacă tu crezi c-am făcut ce am făcut pentru ca să se vadă, te-nşeli amarnic. Eu ce fac, fac pentru c-aşa simt eu că trebuie să fac. În rest, nu mă interesează cine vede şi ce zice.

- Mda! numai cum naiba că tu ai simţăminte atât de diferite? Atunci, cândva, ştii tu când şi la ce mă gândesc acum, tot aşa simţeai?" (p. 129).

Iosif îl defineşte foarte concis şi plastic: " *Ăsta-i Gore. Primul la toate, creştetul şi talpa (...). Habar n-ai ce-l costă şi ce l-a costat*" (p. 131).

Trecu şi odihna necesară ciudatului donator de sânge sfârşit de efort. Decanta limfa din gamela în care-şi storsese sângele, în cea a lui Mircea.

"- Bea! îi zise el apoi lui Costache pe un ton poruncitor.

Oprişan însă zâmbi nemişcat. Răspundea cu-n surâs nelumesc la tot ce se-ntâmpla în jur.

*- Costache, bea asta! încercă Gore să-l facă să bea limfa cu orice preţ în timp ce cu cealaltă mână voia să-i ridice capul ca să poată sorbi mai uşor conţinu*tul gamelei.

Costache însă surâdea în continuare. Atunci sări şi Mircea să-l ajute.

- Prea târziu! exclamă Iosif; Costache e departe acum; atât de departe că nimeni nu-i mai poate face nimic. Lăsaţi-l!

- Costache! Costache! ţipă atunci Gore, strigându-l ca şi cum ar fi vrut să-l întoarcă din drum c-o gamelă de sânge. E al meu, al meu, mai am! murmura el, şi ei o să-ţi dea şi ei pe al...

Nu-şi termină însă vorba când Oprişan, cu o ultimă sforţare, se ridică puţin de pe pat şi, privindu-l pe Mircea peste gamela cu limfă, schiţă un

gest de apărare.

- Costache, Costache! îl strigă iar Gore şi mai speriat şi cu gamela tot mai aproape de gura lui.

Costache însă tresări atunci ca la vederea a ceva nevăzut de cei trei şi, privind încă o dată spre un "sus" zăbrelit de gratiile patului de deasupra, îşi dădu duhul pe braţele lui Gore. Gamela cu limfă căzu pe jos iar el îl îmbrăţişase pe Costache ca şi cum ar fi vrut să nu-l mai lase să plece. Din ochi îi şiroiau însă nişte lacrimi tulburi care-i picau celuilalt pe obraji ca o ploaie, şi doi stropi mari se topiră în două mărgăritare mici prelinse de sub pleoapele lui Costache. Gore, cu capul plecat pe pieptul mortului, izbucni apoi într-un hohot de plâns (...) sfâşietor" (p. 132-133).

Brusc, aflăm adevărul ascuns de povestirea lui Gheorghe Calciu, din prefaţă: cel care a pus floarea pe pieptul fostului coleg este el însuşi.

Fără să insist asupra tuturor dezastrelor suferite de aceşti tineri în Casimca, mă voi opri doar asupra bolii de intestine ce părea a-l răpune, mai târziu, pe Mircea. Tot Gore este acela care, după ce-l salvă de la moarte, îi dădu bucata sa de pâine atât de necesară perpetuării existenţei proprii. Plecarea din Jilava a înviatului din morţi Mircea se încheie cu un nou portret al acestuia, foarte deosebit de acela ironic (caricatural) ce ni-l prezentase.

" *Era atât de zăpăcit încât în boccea nu-şi vârî decât ciotul de periuţă de dinţi cu care i se făcuse clismă. Şi mai luă ceva: o bucată subţire de pâine pe care i-o întinsese Gore ca şi cum ar fi vrut să-i dea o mână de ajutor chiar şi dincolo de uşa celulei. Era bucata la care renunţase săptămâni în şir. Şi când i-o strecură pe furiş, Iosif, observând gestul, făcu şi el la fel. Fusese de fapt angajamentul lui şi nu voia să-l uite. N-avusese spontaneitatea lui Gore, dar nici să fie mai prejos de el nu se gândea. Pâinea însemna pentru Mircea viaţă, întremare, putere. Şi avea nevoie de ea, cu atât mai mult cu cât nu mai rămăsese din el decât scheletul pe care doar zeghea îl ţinea să nu se destrame. Craniul îi era acoperit de o piele trasă pe deasupra ca o glugă din care se desprindeau două urechi clăpăuge aidoma unor toarte de cratiţă. Poate moartea să-l mai fi apucat de ele, atât de străvezii erau. I se vedea viitorul printr-însele; un viitor sumbru însă, zăbrelit de reţeaua unor arteriole prin care curgea un fel de licoare rozalie. Şi mâinile - ghiare cu nişte degete ce i se desfăceau parcă din încheietură - n-aveau ce să apuce. Unghiile-i încă vineţii i se-nfigeau însă într-o piele albă ca-ntr-un pergament de pe care urmele morţii ce-l înşfăcase nu se şterseseră bine. Numai ochii-i luceau în fundul orbitelor în care se ascunseseră ca să nu-i fie scoşi. Izvora din ei o strălucire verzuie îmbuchetată cu uluire, mirare şi zăpăceală. Unde aveau totuşi să-l ducă?*" (p. 191-192).

"Secretul Fortului 13" reprezintă cea mai elaborată scriere despre reeducări, apărută până acum. Structura romanului este dramaturgică şi lesne lucrarea ar fi transformată fie în piesă de teatru fie, mai ales, în film. Camera de luat vederi a prozatorului se mută dintr-o celulă într-alta, deseori neexcluzându-se panoramicele. Orice se petrece într-o încăpere are repercusiuni în celelalte, orice vecuieşte un deţinut, este reflectat şi în cugetul celorlalţi deţinuţi, al caraliilor sau al ofiţerilor şi comandantului. Trăirile tuturora sunt întreţesute într-o reţea fără ochiuri sărite, alcătuind o textură extrem de solidă. Nimic nu este superfluu în această a doua parte a trilogiei, exceptând două sau trei pagini, în care autorul voieşte să reia

badineriile forţate din primul roman, din celula protagoniştilor aceluia, pentru a nu trăda continuitatea necesară.

Cele ce lipseau din ficţiunea lui Paul Goma, armătura de idei, conflictul surd sau făţiş (acolo diluat de starea personajului narator de aproape permanentă ironie veselă), evoluţia unuia ori altuia dintre ele, temeinica pătrundere în psihologia, drama şi - unde este cazul - tragedia personajelor, proiectarea luptei lor asupra iniţiativelor istorico-politice ce au premers şi uneori provocat evenimentele prin care au trecut ele, toate acestea, în **"Secretul Fortului 13"** , contribuie la impunerea romanului ca una dintre cele mai bine legate naraţiu ni ale literaturii noastre contemporane, că expune detenţia sub comunişti sau din altă zonă romanescă. În cadrul literaturii exclusiv de detenţie, urmărită în **Istoria** de faţă, calitatea autorului de martor, nu ocular, ci care a împărţit existenţa şi moartea cu protagoniştii, preschimbă lucrarea sa şi într-un document de neegalat, privitor la experimentul absurd de anihilare barbară a oricărui supravieţuitor din perioada iniţierii reeducărilor. E una dintre rarele dări de seamă asupra modificărilor survenite în inimile şi cugetele unori sauli pe drumul pustiu al unui Damasc întunecat de eclipsă, clătinat pe marginea prăpastiei.

Iniţierea lui Mihai Rădulescu

Mihai Rădulescu, ca în mai toate scrierile sale, şi în **Casa lacrimilor neplânse. Martor al acuzării în procesul reeducatorilor** [Bucureşti, Editura Ramida; 1993] încearcă o recuperare literară a istoriei, bazată pe document. În cazul de faţă, documentul este banda magnetică. Pe calea comunicării celor observate, vizitatorul unui fost reeducat - cel dintâi fiind romancierul - ne înlesneşte să ne strecurăm, alături de el, în locuinţa celui de al doilea, să-i cunoaştem acestuia munca, gustul estetic, obiceiurile, ca şi felul de a nara, precum şi să-i înţelegem mai bine, din obiectele de artă create în timp, cuvintele despre Acel Odinioară aproape incomunicabil. Întreaga scriere se instituie portretul lui Aurel Obreja, martorul acuzării în procesul criminalilor de la penitenciarul Gherla.

" *Deşi primăvară, s-a reaşezat ploaia rece. Respiri greu pe stradă. Te simţi străin.*

"*Gazda mea, domnul Aurel Obreja, mi-a oferit să stăm de vorbă în sufragerie, să-mi cinstească prezenţa. Am preferat bucătăria, folosită, ca-n majoritatea miniapartamentelor clădite de Stat, ca odaie de zi pentru familie şi intimi. Sunt fumător şi nu mă simt bine să-mi las mirosul greu al ţigărilor prin casele oamenilor. Cum am ales eu, ne putem afuma în voie unul pe celălalt. Nici amfitrionul meu nu s-ar simţi în largul său într-o cameră destinată mai mult oaspeţilor decât pentru noi înşine; şi de câtă libertate lăuntrică va avea nevoie să-mi povestească cele ce a acceptat să le aflu*" (p. 17). "*Şedem pe taburete albe, lângă flăcăruia aragazului şi pândim umflarea cafelei din ibric*" (p. 19). " *Sorbindu-ne până la zaţ licoarea neagră, cu bănuţi de sclipet şi aburindă, gazda m-a invitat 'să lucrăm' în sufragerie. Pătrunderea în această încăpere a fost o revelaţie: un tărâm despre care ne-a şoptit în o mie şi unul de rânduri Şeherazada. Fiecare mobilă are cel puţin una dintre feţe încrustată de muşcătura făcătoare de minuni a cuţitului. Sunt înconjurat de milioane de flori de la care nu mai*

aştept decât să exale miresme. Lampa de lemn atârnă de tavanul scund, masiv candelabru plin de mistere. Candele cioplite dorm, culcate într-o rână, în vitrină, pe bufet. Troiţe fără număr le reiau, în dimensiuni reduse, pe acelea înălţate de neamul nostru la răscrucile timpurilor. Chipurile lui Hristos; ale Maicii cu Pruncul; dar şi siluete umane; câte şi mai câte mărturisesc despre arta aceluia întronat aici, în ' Împărăţia' sa: modestul Aurel Obreja. Un sălaş mai mult decât ortodox: o variantă de biserică bizantină" (p. 29-30).

Urmele trudei amfitrionului răsar şi din cotloanele bucătăriei. Povestesc, pe limba lor, despre aceleaşi temniţe în căutarea cărora am pornit.

"*Sub masa din faţa mea (...) îmi atrage privirile un butuc crăpat pe jumătate, învălătucit de penumbră. Tot ascultând cuvintele rostite de gazdă, ochii îmi fug mereu într-acolo, pupilele mi se încordează: rezidă forţă multă în acea bucată de lemn, o forţă magnetică ce nu-mi dă pace.*

(...) Dar domnul Aurel Obreja a sesizat frământarea mea pe taburet şi i-a ghicit motivarea. Se ridică, se apleacă, înhaţă, înalţă între palme şi depune înainte-mi, pe tăblia altei mese, de care mă sprijin într-un cot, obiectul ce mă interesează.

(...) Cu nori apăsători, mărunţi, pietroşi, loviturile dălţii zdrobesc orizontul fortului Jilava, sculptat în fibra lemnoasă, muşchiuloasă din faţa mea. Trei scene urcând anevoios din apele încremenite ale fostului trunchi cojit înfăţişează trei ipostaze ale camerei 0, de la secţia I, a condamnaţilor la moarte.

La vremea sosirii la Jilava, despre care abia mi-a vorbit, stagiul premergător expedierii la Târgşor, pe tânărul şi proaspătul judecat l-a năucit viziunea puşcăriaşilor agăţaţi de gratiile acelei încăperi, să surprindă ce se petrecea în curtea subpământeană, câte patru-cinci victime cu obrajii supţi, livizi, năpădiţi de buruiana bărbilor neţesălate, ca de ierburi acvatice, chipuri disperate ale unor înalţi ofiţeri şi ale unor politicieni, ceasul vieţii cărora era plănuit să se oprească în curând.

Dintre acele figuri de neuitat, artistul a reţinut, sub apăsarea cuţitului în masa lemnului, un tânăr resemnat: şade cu mâinile atârnate între genunchii despărţiţi, legate între ele de lanţuri prinse cu cătuşe, după cum şi gleznele îi sunt înlănţuite. Sufocarea acestui interior unde un om îşi aşteaptă sfârşitul are un mijloc de eliberare: cavoul se încheie în partea superioară în arcadă. Această boltire aminteşte de bolţile cerului; e drept că evocă şi destinul, deci Fatumul, de Neînlăturatul. Însă suntem urmaşii Învăţătorului de la care am deprins Nădejdea şi am aflat despre slobozenia noastră. Această ştiinţă dobândită de la Creştinism schimbă ceva din tragicul impregnat în senzaţia bolţilor cereşti la care a făcut aluzie mâna meşterului, le preschimbă - acele bolţi necruţătoare de piatră - într-o aspiraţie spre Înalt, o aspiraţie ce forţează Tăriile până le va perfora, îngăduind pătrunderea Dincolo. Aşadar omul care supune lemnul cu fierul său ascuţit îmi dăruieşte nu doar cutremurarea în faţa morţii violente ce vine, ci şi speranţa.

(...) În imaginea centrală, săpată în relief, un bărbat cu pometi laţi, cu oasele feţii croite robust; să tot aibă peste patruzeci de ani; gâtul îi este înconjurat de gulerul pulovărului. Strânge cu degetele puternice ale mâinii stângi o vergea de fier orizontală. Celălalt pumn îi e crispat pe partea din

colţ a unei bare verticale. Pleoapele căzute i-ascund privirile fugite înlăuntru. Acolo se desfăşoară priveliştile slobode după care tânjeşte. Atitudinea personajului, care vrea cu orice preţ să vadă, dramatizează această strângere a pleoapelor şi conferă preţ nespus viziunilor interioare pe care i le bănuieşti.

Pe a treia faţă a fracţiunii cilindrice imperfecte, un bătrân, aidoma îndărătul gratiilor, cu barbă şi mustăţi de Ion Creangă. Şi-a supt buza inferioară, dus pe gânduri, sau i-a alunecat în sorbul gurii datorită faptului că a rămas fără dinţi, în anchetă" (p. 37-43).

Finalmente, o privire de ansamblu, urmată de o aplecare asupra unei singure lucrări, dintre cele de neuitat:

"*Strigă în jurul meu bucăţi de os şi de lemn, troiţe în miniatură, fără număr: sunt reproducerile celor mai singulare opere de acest gen de pe teritoriul nostru; candele înflorate, parcă anume zămislite pentru palatele fastuoase ale Bizanţului; personaje transpuse de rugăciune; crucifixuri cu Hristoşi răstigniţi; Madone ca nişte flăcări ale bunătăţii; vulturi de pază; piesele unui şah cu chipuri osebite de tot ce am văzut până astăzi: este vorba despre ostaşi în uniformele armatei române din războiul pentru întregirea Patriei. şi, cuminte şi înţelept, bustul mic al părintelui Nicolae Steinhardt, rugându-se - om printre evocări ale Nevăzutului - alături de toate puterile cereşti prezente cu noi în cursul acestei îndelungate slujbe a suferinţei.*

Adast cu privirile asupra unei icoane a Sfintei Familii, ce reia în basorelief tema şi dispunerea personajelor dintr-o pictură renascentistă. Dacă cele menţionate amintesc originalul, nu acelaşi lucru poate fi afirmat despre figura Sfântului Iosif. Din finisarea, din patinarea lemnului până ce a căpătat aspectul ivoriului preferat de artiştii extrem orientali, chipul emaciat al soţului vârstnic te cutremură prin smerenia sa aproape disperată, simultană adâncirii în rugă. Un ochi s-a cufundat în sinele bărbatului, celălalt urcă, atât de timid nădăjduind, către Dumnezeirea ce coboară asupră-i: e starea omului care se simte prea mărunt în faţa unui destin prea greu şi prea mare" (p. 148-149).

Ca şi Aurel Obreja. Acest destin începe odată cu cedarea Ardealului, aiurea decât unde am stat cu el până acum.

În 1940, copilul se refugiase din nordul Transilvaniei, comuna părinţilor săi căzând dincolo de frontieră. Trecuse în Regat. Venind ungurii, cum tatăl îi era concentrat, se însoţise cu mai mulţi tineri din comună şi fugise la români, când avea treisprezece-paisprezece ani. Luase examenul de admitere la şcoala Normală de la Piatra Neamţ şi la Liceul Industrial, încă dinainte de Cedare.

La putere se afla Mişcarea Legionară. Nu ştia ce era aceea. Doar despre învăţătorul său din Bicazul Ardelean, Costică Vlasie, şi despre un vecin, unul Neculai Găină, auzise că ar fi fost legionari. Erau înregimentaţi mai mulţi ţărani şi mai ales intelectualii satului, dar el nu-i cunoştea.

Sosi în Piatra Neamţ. Se îndreptă către Liceul Industrial, ca oferindu-i o perspectivă mai sigură. Se reînscrise. Întrebarea rămânea unde să fi mâncat. Fu îndrumat spre Cantina Legionară, situată în centrul oraşului. Când o văzu, îi luă ochii; aşa ceva nu mai întâlnise în satul lui, după cum nici nu şi-a închipuit ca toţi elevii refugiaţi să poată lua masa acolo.

Fu uluit când constată că elevi ai liceelor din localitate, ca şi profesorii lor, serveau la mese. "Adică, să mă servească pe mine domnii elevi şi profesorii, când sunt îmbrăcat 'în ţărănesc'?", se mira. Într-adevăr: cioareci, cămaşă, suman, căciulă, avea; doar că în loc de opinci, purta bocanci. "De unde să merit eu asta?! Şi să mai şi vorbească atât de respectuos cu mine, un ţărănaş... Băăă, şi eu aş intra la ăştia , dacă s-ar uita la mine şi m-ar primi..."

Îl mai impresiona şi disciplina de pretutindeni.

Doamna general Coroamă, care se interesa de refugiaţi - făcea parte din Comitetul acela pentru ei - sosi la liceu. Discută cu Aurel, îl întrebă în amănunt asupra situaţiei sale. Când trecu la a-l interoga asupra meseriei alese, el:

- Sculptura. Vreau s-ajung şi eu ca Pompiliu Clement.

Era un elev de la Liceul Industrial din Bucureşti, din strada Polizu. Expunea din când în când în oraşul natal; de acolea îl cunoştea Aurel şi râvnea să-l imite.

Prin relaţiile doamnei general, ajunse să-l cunoască pe Iftimie Galanu, farmacist de pe Valea Bistriţei, prefectul legionar al Judeţului Neamţ şi pe Comandantul Mişcării din Piatra, domnul Crăciunaş.

Duminica, îi zărea pe legionari, apărând la biserică, îmbrăcaţi în cămăşi verzi, orânduiţi ca nişte ostaşi şi-i vedea demni ca aceştia. Copilul nu mai putea de emoţionat ce era. Parcă-i surprindea pe sfinţii militari, coborând din fresce, mi-a mărturisit, încă netrezit din visul de atunci.

Îl mai izbi şi felul cum se adunau şi împărţeau nevoiaşilor din oraş ajutoarele. Venea lumea de pretutindeni şi aducea bani. Şi evrei contribuiau benevol cu diverse sume. Aurel fu şi el beneficiar, că, în afară de costumul naţional, nimic n-avea pe lume. Solicitanţii erau atent investigaţi asupra numărului de copii, asupra salariului şi alte venituri ce aveau. Ajutoarele se dădeau în raport de sărăcia oamenilor. Îi plăcu lui Aurel că erau luaţi în seamă amărâţii. Îl rugă pe comandantul Crăciunaş să-l primească şi pe el în rândurile Mişcării.

- Da' aici cu dumneavoastră să lucrez, nu oriunde..., că voia şi el să fie de folos celor asemenea lui.

- Te duci la liceu. Acolo sunt organizaţii ale Frăţiilor de Cruce şi te vor primi ei.

Elevul auzea pentru prima oară termenul acela.

- Nu mă duc acolo, cu toată clasa, şi cu buni şi cu răi, cu derbede i... Dacă- i prin liceu, cred că toţi s-au înscris în Frăţiile de Cruce. Dacă mă primiţi aici, unde este disciplină, ordine, bine; dacă nu...; ar fi adăugat: '...oi mai vedea', însă n-avu curajul s-o zică tare.

Râse Comandantul. Iar Aurel, de nu fu primit la nivelul cel mai de sus, nici nu făcu vreun alt demers.

Veni 21 decembrie 1940. Mişcarea Legionară căzu.

Abia acum, de fapt la începutul lui 1941, fu recrutat şi el de studentul farmacist Poni, din neam de macedoneni, foarte bine văzut în oraş.

Mai întâi l-au întrebat dacă-şi iubea patria.

- Păi, cum să n-o iubesc?! N-am fugit eu de la unguri?!

- Dar religia?

- Mai începe vorbă?! Noi ardelenii suntem credincioşi.

L-au mai iscodit dacă era corect, punctual, de toate câte-i plăceau lui şi le aprecia la alţii. Aşa ajunse membru al Frăţiilor de Cruce din Piatra

Neamţ, odată cu Manea Enache, prietenul său. Îl cunoscu şi pe şeful grupului din Piatra, Pascaru; numele acestuia avea să devină odios în reeducări. L-a cunoscut şi pe doctorul Cazacu, care răspundea de toată Moldova şi care, mai târziu, urma să înnebunească la Aiud şi, de foame, să-şi devoreze propriile fecale.

Tare mult îi plăcea lui Aurel... Era mândru că făcea parte dintr-o organizaţie unde se educa în primul rând corectitudinea adolescenţilor. CARNETUL MEU, la început, fu cheia acestei educaţii. Ea nu era numai una a corectitudinii, cum îşi închipuia tânărul Obreja, ci şi a voinţei.

Să lămurim aceste lucruri, pentru cine nu le cunoaşte.

Până a ajunge legionar trebuiau străbătute mai multe trepte. Deobicei nu erai conştient că te aflai pe cea dintâi, aceea a tatonării: eşti tu ce pari a fi?

Oprirea interesului asupra ta al aceluia care avea funcţia de a recruta elemente pentru Frăţiile de Cruce ţinea seama de un principiu; el consta în selecţionarea prin reducere la unitate. Respectivul tânăr se informa asupra situaţiei reale din şcoală: - ce profesori simpatizau Mişcarea, care erau legionari, care o duşmăneau; - ce elevi erau creştini şi care nu, deoarece în Mişcare erau aleşi numai tineri creştini; - întocmea un tabel nominal cu cei caracterizaţi prin energie, entuziasm, credinţă şi alte calităţi. Acesta era supus selecţionării, prin reducere la jumătate (din 100 - 50, din 50 - 25 şi aşa mai departe până la 1: cel mai bun copil).

De câştigătorul de pe urma trierii se apropia acela care dorea să-l recruteze. Îi devenea prieten. Îi devenea necesar sufleteşte, fără a forţa vreodată nota, fără a-l împinge spre Legiune, ci lăsându-l să evolueze de la sine în această direcţie, până la a o afirma ca pe o nevoie lăuntrică în stadiul sufletesc atins, conform legii: pe om să-l primeşti în Mişcare atunci când porunca inimii lui îl îndeamnă la aceasta.

Prima iniţiere, după ce se ajungea la discuţii despre Mişcare, era lectura " **Cărţii Căpitanului"** şi comentarea celor simţite la citirea ei. Iniţiatorul avea, acum mai mult ca oricând, datoria să cântărească privirile neofitului, acelea ce-i însoţeau vorbirea, pentru a sesiza cât de pătruns fusese de lectură şi cât de sincer trăia cele rostite.

Se trecea la încercarea următoarelor virtuţi ale candidatului:

- Sinceritatea;
- Puterea de iubire;
- Voinţa;
- Capacitatea de jertfă şi simţul corectitudinii;
- Ascultarea;
- Puterea de împrietenire.

SINCERITATEA se cunoaştea prin acurateţea cu care candidatul întocmea o listă a păcatelor proprii şi prin concordanţa ei cu informaţiile culese despre candidat din mediul lui.

Lista nu era utilă doar pentru cunoaşterea sincerităţii sale, ci îi folosea, personal, ca un îndreptar al războiului de îmbunătăţire a persoanei, pe care îl pornea candidatul împotriva păcatelor sale.

Această luptă de îmbunătăţire personală se ducea, în faza iniţială, de unul singur, dar sub supravegherea celui care recruta; ulterior, devenind membru al mănunchiului de prieteni, ea se purta împreună cu ceilalţi membri ai acestei prime grupări dinainte de primirea în Frăţia de Cruce.

Acceptarea în Frăţia de Cruce se făcea la capătul acestei lupte.

PUTEREA DE IUBIRE era judecată prin atitudinea - faţă de părinţi şi profesori; - faţă de Dumnezeu; - faţă de naţie.

VOINŢA se citea în puterea de a-ţi învinge păcatele, de a învăţa, de a fi punctual, de a răbda, de a tăcea, de a fi ordonat. Candidatul nu era numai observat în privinţa a ce era capabil, ci şi ajutat prin exerciţii: i se fixau atâtea întâlniri la oră fixă, până ce punctualitatea îi intra în sânge. I se impunea să tacă, întretimp fiind hărţuit cu tot felul de întrebări pe parcursul unuia sau mai multor ceasuri.

CAPACITATEA DE JERTFĂ ŞI SPIRITUL DE CORECTITUDINE. Cheia acestor deprinderi era CARNETUL MEU, ce l-a impresionat atât de mult pe Aurel. Prin el era îndrumat candidatul spre jertfa legionară.

Carnetul meu avea dimensiunea de 5/5 cm. şi conţinea 30-40 foi (domnul Obreja mi-a vorbit de peticele de hârtie de 3/3). El era păstrat într-un buzunar secret şi era prezentat spre verificare de câte ori se cerea aceasta. Pe fiece foaie, pe cele două feţe, se făceau două consemnări zilnice din care reieşea ce jertfă săvârşise candidatul în ziua respectivă, din raţia sa cotidiană de bani şi din timpul său zilnic. El era dator să dăruiască idealului său 1/40 din banii (sumă menţionată sub simbolul:1/40 R - raţie) şi din timpul său (1/40 T - timp).

Ce însemna 1/40 R varia de la o zi la alta, deoarece într-o zi abia de aveai bani de un sandviş, într-alta mergeai la cinematograf; într-a treia nu cheltuiai nimic. A patruzecea parte din aceste sume (inclusiv din zero lei) se punea deoparte (tot în buzunarul secret) şi se destina Mişcării. Erau bani asupra cărora nu mai aveai nici un drept, cum pentru adult e banul public; nici măcar dreptul de a împrumuta din ei pentru câteva ceasuri, oricât de sigur erai că vei înapoia suma extrasă. Nici operaţia inversă nu trebuia să se petreacă, adică să pui mai mult de 1/40 R. Dacă doreai să faci o donaţie, acei bani nu se amestecau printre aceştia, ceea ce dezvolta spiritul ordonării. Astfel te învăţai că ceea ce considerai drept al tău reprezentau bani străini şi dobândeai respectul pentru banii ce nu-ţi aparţineau. Cum CARNETUL MEU era inspectat când şi când şi era numărată suma din buzunarul secret, simţul răspunderii pentru banii străini avea prilejul să se dezvolte, ca şi onestitatea.

Acestea erau ajutate şi de 1/40 T, care însemna 36 minute din 24 ceasuri ale unei zile (douăzeci de minute pentru zi şi şaisprezece minute pentru noapte). Erau fragmentele zilei închinate Legiunii. Cele două diviziuni (20 şi 16) erau dedicate separat meditaţiei la Căpitan, la unul dintre eroii Legiunii, la fapte patriotice ale membrilor Legiunii, la viaţa unui sfânt, la teme biblice. Douăzeci de minute erau rupte din timpul închinat jocului, meselor etc., iar şaisprezece minute erau acordate cugetării înainte de adormire; în cursul acestora, la subiectele precedente se adauga: ce ar fi putut face candidatul pentru Legiune ziua următoare.

Astfel se crea obiceiul de a gândi ordonat şi de a duce până la capăt cugetarea la un singur lucru, ca şi spiritul de iniţiativă. Iar cugetătorul se obişnuia să poarte Legiunea în minte permanent.

Prin înscrierea în carneţel a temei meditaţiei, extrem de pe scurt, se dobândea spiritul conciziunii, atât de necesar unui luptător.

Legat de conciziune, e potrivit să povestesc cititorului ce a păţit Ghiţă Istrate, după numirea sa la conducerea Frăţiilor de Cruce, în 1935. A fost

chemat de Căpitan şi, printre altele, primi însărcinarea de a redacta un îndreptar pentru acestea. Cam două luni îi luă autorului întocmirea lui. După care, se înfăţişă lui Corneliu Zelea-Codreanu cu un manuscris voluminos sub braţ. Când îl văzu cât era de mare, chipul frumos şi crunt al Căpitanului deveni stacojiu de furie. Trupul său voinic nu mai avu stare pe scaun şi zbucni în picioare:

- Te-ai apucat şi tu să faci literatură! Ia-ţi manuscrisul şi ieşi afară! , tună.

Dimensiunile neaşteptate ale opului îi smulseseră fulgere dintre pleoapele încordate, deoarece una dintre învăţăturile sale de bază era: 'fapta, nu vorba', iar stiva de coli din braţele lui Ghiţă Istrate dovedea că cel din urmă o ignorase cu desăvârşire.

Înroşirii vii a şefului îi răspunse îmbujorarea vineţie a celui mustrat cu atâta vehemenţă. Intră forţat în poziţia de drepţi şi se îndârji:

- Căpitane, nu-l iau. Trebuie să-l citeşti mai întâi!

Cuvintele insistenţei sale stârniră şi mai mare mânie. Tonul Căpitanului se înăspri şi mai tare, iar glasul îi ţâşni cu şi mai multă forţă. Repetă ordinul adresat celuilalt de a părăsi încăperea, cu manuscrisul lui cu tot. Noul conducător al Frăţiilor de Cruce persistă în a-i cere să-i fie parcursă lucrarea. Sfruntarea puse punct înfruntării. Căpitanul, care n-avea timp de pierdut cu orgolioşii, îi ceru s-o lase acolo. O comisie, compusă, după cât se pare, din Polichroniade, Vasile Christescu şi Puiu Gârcineanu, fu datoare să-i dea lectură şi să pronunţe verdictul. Urmarea fu confirmarea autorului: nici o virgulă din text nu era în plus.

Când am citit relatarea întâmplării făcută de Vasile Mailat în Prefaţă, m-am cam îngrozit: cum un om atât de lăudat pentru înţelepciunea sa, de către cei care l-au cunoscut, îşi permitea atari ieşiri necontrolate faţă de discipolii lui? Unde erau disciplina lui şi stăpânirea de sine pe care le oferea drept model acelora care-l urmau?

Am lăsat textul să respire în memoria mea. Am parcurs cu mare atenţie " **Îndreptarul"** . şi am priceput cât de important era spiritul de concizie în educaţia tineretului, aşa cum o vedea Corneliu Zelea-Codreanu. L-a scos din sărite faptul că tocmai conducătorul acelui tineret călca în strâchini în privinţa conciziei, după cum i se păruse, l-a scos din sărite atât de tare încât nu s-a mai controlat, după firea sa dominată de mari pasiuni. Va să zică, spiritul de concizie, pentru Căpitan, era mai important decât acela al stăpânirii de sine; asta-i concluzia, nu?

ASCULTAREA de ordin, cu dragoste, constituia calea autodisciplinării şi a încadrării fireşti în grup. Fără ascultare nu se poate face nimic însemnat, pentru că prin ascultare te încadrezi în acţiunile de grup, iar acesta adună la un loc mai multe energii decât ale unei singure persoane.

PUTEREA DE ÎMPRIETENIRE era pusă la încercare de abia după ce candidatul trecuse prin probele de mai sus, le cunoştea bine şi nu risca să încalce vreuna. El lua locul prietenului care conducea un altul pe aceleaşi căi îmbietoare, dar nu mai puţin grele, pe care el însuşi fusese îndrumat. Îl conducea până îl pregătea pentru 'nunta' cu bărbăţia legionară...

Aurel Obreja era încântat că pătrăţelele volante de hârtie de trei pe trei ce ţineau locul CARNETULUI MEU arătau ca nişte timbre. Nu trebuiau să fie nici mai mari, nici mai mici. Şeful, când îi întâlnea pe fraţi, altă grijă

n-avea decât să poruncească:

- CARNETUL MEU!

Îl scoteai dintr-un buzunar secret - acolo ţineai şi cotizaţia şi 1/40 R, consemnată zilnic în CARNETUL MEU şi calculând reportul pentru a doua zi, pentru formarea corectitudinii faţă de Frăţie, în privinţa banilor. De aceşti bani nu se atingeau copiii, măcar dacă mureau de foame.

În fiece seară, pe lângă meditaţia la un sfânt sau la unul dintre eroii legionari, Aurel trecea la procesul de conştiinţă, care-i era familiar pentru că semăna cu o spovedanie, doar că o făcea în faţa propriei conştiinţe: "Ce am făptuit rău astăzi? Dar bine? M-am certat cu un prieten de mănunchi. Seara nu mi-a venit uşor să-i cer iertare cel dintâi. Nu-i bine!" Aurel păstră acest obicei, al momentului prieteniei, ca, înainte de stingere, în detenţie, să-şi ceară iertare de la cei cu care schimbase vorbe mai grele, că erau sau nu înclinaţi spre legionari:

- Măi, fraţilor, pe mine mă iertaţi dacă v-am greşit, pentru că de-acuma trecem la somn. Apoi cu o umbră de surâs pe chip: **Şi mâine o luăm de la început...**

Obligaţia de a frecventa biserica duminicile şi de sărbători nu era grea pentru el. Ascultase de ea de acasă. Mama lui nu ştia carte. Pentru dânsa Dumnezeu era totul. Tatăl său urmase trei sau patru clase primare şi putea să scrie şi să citească. Era om foarte inteligent şi priceput la toate meseriile. Aşa că Aurel, îndrumat de dumnealor, era credincios tare.

- Dragul mamei, dragul tatei, orice ai face în viaţă, să fii cinstit şi să te rogi lui Dumnezeu.

Atâta ştiau ei, atâta a deprins şi feciorul de la dânşii.

Tatăl era mai raţional şi patriot, pentru că se găseau ungurii în preajmă; deşi se împăcau bine cu aceştia. Când veneau ungurii să facă negoţ, trăgeau la casa lor; când se duceau ei cu treburi în ungurime, trăgeau la aceiaşi prieteni maghiari.

Îi mai plăceau băiatului şedinţele pe care le făceau în munţi. Li se arăta din vale un punct pe un vârf, unde trebuiau să se întâlnească, un pom, o piatră, mai ştiu eu ce. Se împrăştiau flăcăii, douăzeci-treizeci câţi erau. Şi care ajungea cel dintâi îi aştepta pe ăilalţi. Asta le stimula simţul orientării şi curajul de a răzbi singuri greutăţile; şi le întărea condiţia fizică, rezistenţa. Dacă se adunau toţi, începeau prin a rosti într-un glas Tatăl Nostru, apoi se citea o lucrare pregătită de careva, despre jertfa unui erou legionar şi la urmă discutau.

Visa şi el să-şi pună cămaşa verde. Însă când li se explică ce însemna ea, pricepu că nu era încă pregătit s-o îmbrace, atâta de serios luă lucrurile . Evenimentele precipitându-se, Aurel n- avu nici măcar fericirea de a purta asupra lui săculeţul cu pământ de prin locurile unde s-au sacrificat pentru neam diverşi martiri ai istoriei noastre.

Doamna general Coroamă l-a întrebat într-o bună zi:

- Măi, voi activaţi în continuare în Frăţiile de Cruce?

- Da, doamnă, el - jenat.

- Sunteţi mulţi?

- Muuulţi!

- Aveţi grijă, că atâta timp cât trăieşte Mitică - adică generalul - **n-o să vi se întâmple nimic. Are el grijă de voi. Dar dacă el nu va mai fi, vă arestează, că Mareşalul nu glumeşte cu lucrurile astea.**

Nu se întâmplă nimica.

După '44, se refugie şi din Moldova. Se reîntâlni cu generalul Coroamă la Bucureşti, unde cel din urmă făcu o chetă, să-l ajute, că n-avea Aurel pe nimeni să-l sprijine. Pierduse legăturile cu fraţii săi, cu toată lumea.

Mai târziu avea să afle că şi la Liceul Industrial Polizu, unde ajunse, după pilda modelului său Clement, exista unitatea NICADORII, grupul 78.

Nu se grăbise să se înscrie la şcoală. Hotărâse să se facă aviator. Manea Enache îl conduse acasă la un profesor al liceului, Mircea Iorga, să-l convingă şi pe Aurel să nu pună cartea după uşă. Asta prin februarie '45. Acela, un ins înalt şi impunător, cu trabucul atârnând într-o parte a gurii, îl cam luă peste picior. Aurel, în sinea sa, că pe faţă n-avea curaj, se mai opintea la ce i se spunea. Mai ales că-l întrebă dacă era adevărat că voia să se facă şofer.

- Dumneavoastră comparaţi un aviator cu un şofer?!

- Nu-l compar, că-i mai rău. Şoferul are drumu-n faţă, pe care să meargă. Aviatorul merge pe niciunde. Şi dacă pe o câmpie e un singur copac şi tu trebuie să aterizezi forţat acolo, o să vezi că drept în copacul ăla nimereşti, pe când şoferul ar şti să-l evite; e obişnuit să se strecoare printre toate piedicile. Ăsta-i aviatorul şi ăsta-i şoferul. Aşa că bagă-ţi minţile-n cap şi vezi-ţi de treabă cu aviaţia. Vino şi dă examen pentru ciclul superior şi apucă-te de sculptură - şi trăgând cu coada ochiului către Manea, adăugă: - că se pare că eşti talentat!

Parcă-parcă îl cam muiase pe viteazul 'aviator' şi ar fi înclinat iarăşi către ale lui, numai că:

- Domnule profesor, nu-s pregătit. Cum să dau examen?

- Las' că dai cu mine şi am eu grijă de tine. N-o să te las pe dinafară tocmai eu.

S-au împrietenit. Aurel a intrat, iar pe profesorul care-l încurajase îl vizita mereu, în strada Roma. O dată pătrunseră în biblioteca locuinţei. Deasupra biroului, portretul lui Nicolae Iorga. Aurel, umblat cu lecturile, îl recunoscu. Zice cu sfială:

- Domnule profesor, ăsta-i bunicul dumneavoastră?

- Măi, băieţi, măi... - că erau ambii prieteni de faţă.

Stătu aşa mâhnit câteva momente.

- N-am nimic cu legionarii, măi, dar am că de ce l-au omorât pe tata, mă...

Cei doi îngheţară, ruşinaţi. N-a mai spus nici el nimica, n-au mai spus nici ei nimica. După câtva timp de tăcere, îşi luară rămas bun şi plecară loviţi în ceea ce aveau mai scump de către ceea ce aveau mai scump.

Iar când Aurel a fost arestat ca legionar, acest Mircea Iorga, feciorul profesorului Nicolae Iorga, i-a luat apărarea, ca şi mulţi alţi profesori. Dacă unii cerură să fie lăsaţi repetenţi şi daţi afară din liceu Obreja şi colegii săi, el le-a încheiat mediile şi le-a scos în evidenţă calităţile.

Şi pe cine întâlneşte Aurel pe strada Polizu, după ce ajunge elev acolo? Pe doctorul Cazacu, repartizat la maternitatea cu acelaşi nume ca şi strada.

Medicul a fost acela care l-a recunoscut pe el, nu băiatul, căruia-i umblau minţile aiurea.

Când află că din punct de vedere politic, Aurel era pe dinafară de tot:

- Păi, ce facem? Chiar aşa? N-aţi început nimica?

- Nu cunosc pe nimenea.

- Las' c-o să vină cineva la tine. În ce clasă eşti?

- Într-a cincia.

Şi-ntr-o zi apăru cineva. Prin acela cunoscu o parte dintre absolvenţii din 1941, acuma studenţi. Încurajat de ei, decise ca, luându-se după "**Îndreptar**" şi "**Cărticica şefului de cuib**" , să treacă el însuşi la organizarea Frăţiei de Cruce în liceu. Printre primii recrutaţi fu colegul Mişu Nour, sărac şi acesta, cu mulţi fraţi, locuind la mahala: corespundea tuturor cerinţelor Frăţiilor; era corect, cinstit, învăţa bine, mergea la corul bisericii, că şefii îi îndemnau către locaşuri unde nu exista cor, iar ei suplineau această lipsă. Mai târziu îl recrută pe Gheorghe Soare, care urma să aibă o mucenicie, după părerea lui Obreja, pe aceeaşi treaptă cu a lui Caciuc, care fu azvârlit pe fereastra camerei de anchetă sau se aruncase singur, nemaisuportând torturile. Fiu al unui vatman, extrem de credincios, de respectuos, de onest, când îl auzi de prima dată pe colegul său vorbindu-i despre nevoia patriei de sacrificii, ardea tot:

- Şi eu vreau să fac ceva pentru ţara mea!

La fel de bun fu la început şi Mateescu, recrutat de acelaşi, numai că, având glas frumos, ceda prea des îndemnurilor de a cânta pentru plăcerea fetelor, iar aceste mici succese i-au alterat sufletul.

Activitatea se ducea mai ales pe linie educativă. Fiind numit şef de unitate, luă contact şi cu şeful grupului, Gheorghe Popa, de la Belle Arte. Pe urmă acesta se schimbă şi veni Emil Caciuc, de la Politehnică. În grupul lor intrau unităţi de la Aurel Vlaicu, liceu al C.F.R.-ului, de la Sfântul Sava, de la un liceu comercial şi de la încă unul.

Fraţii de Cruce din grup nu aveau voie să se întâlnească, din pricina situaţiei politice a ţării: să nu se cunoască între ei, la o adică. Aurel a participat la nişte întruniri cu ceilalţi şefi de unităţi, serile, la şosea. Fiecare se prezentase sub alt nume, unul conspirativ; al lui Aurel era: Gorun. Căzând cumva pradă Siguranţei, nu aveau cum îi indica pe ceilalţi; dealtfel aceasta şi păţi Aurel şi au păţit-o desigur toţi.

La una dintre aceste întâlniri, Aurel puse o problemă spinoasă:

- Domnule, ne-au ocupat ţara ruşii. Noi stăm cu mâinile-n sân? Nu ne daţi şi nouă pistoale?

Caciuc răspunse cu seriozitate copilului:

- Să nu vă mai aud vorbind despre asta. Arma noastră este spada înţelepciunii. Noi ne pregătim pentru viaţă, nu pentru moarte. Fiecare să fie bun în meseria sa, cinstit şi la locul lui. Când toţi vor fi aşa, atunci biruinţa va veni.

Sigur că nu greşea complet Aurel. Unei organizaţii de statura celei legionare îi revenea să facă şi politică, să ia atitudine publică. În astfel de timpuri de oprelişte, fiecare legionar devine ca un fel de locomotivă şi trage după el câte vagoane poate.

Acesta este tânărul care a fost arestat pe 15 mai 1948.

Să mă reîntorc alături de domnul Obreja, încăput întretimp pe mâinile unui "*anchetator înalt şi chel.*" Era manierat. " *Se vedea că nu-l minţea când afirma a fi procuror. Era un domn de formaţie veche. Unul dintre nu rarii jurişti funcţionari ai Siguranţei de odinioară şi lefegii ai Poliţiei aceloraşi timpuri; ei acceptaseră să devină colaboraţionişti. Au tot 'colaborat', până*

le-a bătut şi lor ceasul de au coborât în beciuri, mai rar cu condamnări mici şi mai des cu M.S.V. (muncă silnică pe viaţă). Spuneam, aşadar, că parcă ar fi purtat mănuşi.

Se străduia să-l convingă pe elev că acesta n-avea nici o vină, băiat sărăcan cum era, de prin Munţii Neamţului. Şefii, zicea, se folosiseră de el, să-şi facă platformă politică în Occident, insinua.

Cu astfel de poveşti voia să-i câştige încrederea, să-l cumpere pentru a obţine declaraţii împotriva superiorilor celuilalt, intenţiona a-l amăgi asupra unei presupuse clemenţe ce-l aştepta; pe românește: îl îmbrobodea.

- Ancheta merge destul de bine, fără prea multe bătăi, aşa până-ntr-o zi când mă scot noaptea, îmi spune gazda.

Chemarea caraliului după ora stingerii, pentru a te conduce în faţa anchetatorului, vestea deobicei tortura, bătaia 'organizată', surpriza ce să te dea gata. Brutalitatea cea fără margine înflorea după apusul soarelui.

- În birou - procurorul, acest anchetator; iar lângă el - un coleg de-al meu de la liceu, chiar de la secţia de sculptură. Mai mic cu un an ca mine. Fiu de ţăran de la Otopeni, de chiabur. Frumuşel. Cu multe calităţi. Inteligent. Şi mai ales cânta frumos. Şi el 'colaboraţionist'. La alt nivel. Momit cu: - "Zi că Obreja-i vinovat şi-ţi dau drumu'".

- Ajuns înăuntru, dau bună seara. Mateescu era în dreptul anchetatorului. Lângă el. Anchetatorul nu-mi răspunde la salut. Ochii injectaţi, ca la un lup turbat. Zice: - "Mateescu, ăsta e?" - "Da, domnule anchetator." - "Obreja, îl cunoşti? - "Da, îl cunosc", îi spun eu.

Mai schimbă ei între ei câteva politeţuri şi deodată anchetatorul îi aminteşte colegului de la Sculptură:

- "Mateescu, ştii ce ai de făcut." Se scoală de acolo. Nu mi- am închipuit nici o clipă ce gânduri avea. Şi vine la mine. Mă prinde de gulerul cămăşii. - "Bă, ai de gând să-i spui pe toţi cei din grup", zice, "de la toate liceele din Bucureşti?! Că tu-i cunoşti pe toţi." Asta era condamnare la moarte. Însemna să te bată până-i spui pe toţi. Îi zic: - "Domnule anchetator, el mă anchetează sau dumneavoastră?" Acela repetă: - "Mateescu, ştii ce ai de făcut." Şi când îmi dă o palmă, am rămas trăznit. Zic: - "De aia vă face lumea 'bestii roşii', pe la cozi. Şi spune că omorâţi oamenii-n anchete. Pentru că procedaţi în felul acesta!" El, din nou: - "Mateescu, ştii ce ai de făcut." Şi-mi mai dă o palmă. Când am văzut aşa, fulger mi-a trecut prin minte: "Ce fac?!". Şi am pus mâna pe scaunul meu, era unul din ţeavă, şi când l-am ridicat să lovesc, Mateescu a fugit. S-a băgat sub birou. Iar anchetatorul - era un tip solid -, a sărit şi mi-a dat doi pumni de am fost jos. A bătut din palme. Au venit doi gealaţi de afară, care erau pregătiţi. M-au legat la mâini şi la picioare. M-au pus pe o rangă, pe birou şi pe un scaun. Anchetatorul a dat ordin unui malac să mă lovească la tălpi. Sigur că-s dureroase loviturile la tălpi, însă cele mai dureroase erau atunci când te izbea peste călcâie. Durerea şi lovitura se transmiteau prin şira spinării până la creieri. Aveam impresia că-mi cădea capul jos, când primeam câte una acolo. Şi mă gândeam: "Domnule, o să mă lovească de câte ori? Probabil un număr de lovituri şi o să leşin. Pe urmă, să mă tot bată, până or să mă omoare". Dar n-a fost aşa. N-am leşinat. Am rezistat. Însă simţeam că nu mai puteam. Am spus: - "Domnule anchetator, în fond ce vreţi dumneavoastră?" Zice: - "Ni-i spui

pe toţi, de la toate liceele, care au făcut parte din grupul vostru".

A-l întreba asupra temei discuţiei însemna un mijloc de a mai respira niţel. A afla ce-l interesa pe procuror îi oferea băiatului şansa altei prelungiri a pauzei. Afirmă că nu se putea concentra aşa, cu capul spânzurat şi cu labele-n sus, ceea ce nu era chiar un neadevăr. Asta o pricepu şi şeful 'operaţiunii'. Porunci dezlegarea. Încercă Obreja un alt tertip, după ce, pus pe tălpi, se prăbuşi şi fură datori să-l cocoaţe pe scaun: să obţină amânarea declaraţiei pe a doua zi. Se amestecă celălalt şcolar: - "Nu mai declară!". Anchetatorul îi dădu dreptate. I se aduse hârtie, călimară, toc şi i se dădu şi soldat cu pistol automat. Cei doi se duseră la culcare.

- "Ce fac?!" Zic: "Inventez nume, că altceva n-am ce să fac". Şi, de fiecare liceu, am dat câte patru-cinci nume. Am scris. Dar, ca să le ţin minte, trebuia să le repet sau să mi le notez pe o foiţă, că-mi dădeam seama că a doua zi o să-ntrebe, în ordine, de ele. Şi atunci, cu tocul pe unghii, am scris foarte mic numele născocite pentru fiecare dintre aceste licee" (p. 22-25).

Am citat acest fragment deoarece, mai târziu, în demascările de la Gherla, Aurel Obreja va recurge la un mijloc asemănător pentru a scăpa fără să denunţe: va declara morţii satului, în ordinea fostei lor locuinţe, pe uliţe. Însă, până atunci...

" Înainte de proces, am fost chemat din nou şi întrebat dacă numele date de mine erau adevărate - probabil s-au dus să cerceteze, să verifice, să-i caute pe băieţii aceia. - "Măi Obreja, n-ai fost sincer cu noi." - "Păi, de ce n-am fost sincer?" - "Numele astea nu le-am găsit la liceele la care ne-ai trimis tu." - "Domnule anchetator, v-am spus: noi, activând sub comunişti, trebuie să ne luăm la rândul nostru nişte măsuri de apărare. Toţi am avut nume fictive. De exemplu, eu, aşa cum am declarat la început, nu mă numeam Obreja; mă numeam: Gorun. Ăsta a fost numele meu conspirativ." Şi zic: "Probabil că şi cei pe care i-am cunoscut într-o seară la şosea au avut toţi acelaşi fel de nume." Şi datorită faptului că am declarat-o despre mine mai înainte, am fost salvat de la bătăi în continuare.

Nu ştia ce-l aştepta după cotul drumului apucat.

Judecat la 9 februarie 1949, a primit condamnarea de cincisprezece ani" (p. 30-31).

Nicolski, întâiul ins întâlnit înainte de a-şi cunoaşte anchetatorul de mai sus, îi vorbise despre lagărul unde va fi internat şi unde urma să i se dea şansa reeducării. Acesta fu Târgşorul.

" - Unii dintre băieţi lucrau la atelier. Eu n-am vrut. Producea ţesătorie. Avea loc, în sfârşit, un fel de "reeducare". Îmi rămăseseră în minte cele spuse de Nicolski: "lagăr de reeducare".

- Ce înţelegeţi prin formularea: "un fel de reeducare"?

- Adică ne puneau la dispoziţie cărţi de doctrină marxistă. Din când în când ni se citea ziarul - articole care-i interesau pe ei. Şi ni se făceau promisiuni că dacă ne "reeducam", cu alte cuvinte dacă citeam, ne îndoctrinam, urma să fim puşi în libertate" (p. 31).

După cum **"Casa lacrimilor neplânse"** reprezintă cea dintâi carte de mărturisiri din reeducări publicată în ţară, la fel în ea, pentru prima oară este pomenit lagărul acesta ca loc al reeducărilor.

" - Era un director Spirea Dumitrescu, fost ofiţer, destul de cumsecade.

Nişte gardieni foarte de treabă. (...) A durat acest regim destul de dulce - adică ziua eram liberi prin curte - până a sosit, în vara lui '49, un grup mare de elevi, o sută-o sută şi ceva, de la Suceava. Ăştia era deja "reeducaţi": cu cântece, cu şedinţe, cu cărţi, cu turnătorie.

(...) Aurel Obreja, printre alţii - tot soseau transporturi noi de elevi de pe întreg cuprinsul ţării -, s-a antrenat la unificarea tuturor "nereeducaţilor ", pentru a se face faţă invaziei minciunii.

(...) *Până în toamnă s-a mers aşa. Unii dintre ei, de exemplu Petrică Măzăreanu, fratele lui Mircea Măzăreanu, care a fost împuşcat, din grupul lui Ghiţă Petre, luptător în munţi, la Arnota, Lupeş, pe care-i cunoşteam de la Piatra Neamţ, când au luat contact cu noi, şi-au revenit. Au venit la noi şi ne-au spus: - "Să vă păziţi de Stoian, de Cobzaru...". Şi mulţi din acei 'reeducaţi' ne-au avertizat ce se petrecea şi cu ce turnătorii umblau ăia. Înainte de ei nu a existat să se toarne. Obiceiul l-au adus ei, că li se făgăduise că dacă se fac oamenii conducerii, vor fi eliberaţi. Şi noi ne-am păzit de ei, cum am fost avertizaţi, aşa că la sfârşitul verii, ca urmare a denunţurilor, un lot de elevi am fost izolaţi şi băgaţi în secţia poliţiştilor, într-o cameră destul de mizerabilă, în timp ce ei făceau şedinţe în care ziceau că trebuia să se termine cu noi, cu 'reacţionarii' şi că nu se putea realiza aceasta decât prin constrângere: tăierea pachetului şi a scrisorii. Spirea Dumitrescu nu plec*a urechea la ei. Când a venit Burada (după Moş Antonescu, un al doilea angajat pentru reeducare, ambii oameni de bun simţ; n.n.) *, el era acela care avea cuvânt. O parte şi dintre noi, mai ales de prin organizaţiile recent înfiinţate, au tras pe lângă ei, încrezându-se în promisiunea eliberării urgente. Ziceam că pe vreo patruzeci-cincizeci ne-au izolat de ceilalţi elevi, ne-au băgat la Serviciul de Siguranţă* (o secţie severă a lagărului; n.n.). *Bună parte dintre copii au tăcut când sucevenii puneau problema reeducării, tăceau pentru amărâtul acela de pachet. Noi nu ne-am ţinut gura: - "Ce să ne reeducăm?! Ce?! Am tâlhărit?! Am jefuit?!". Ne-au vârât într-o cameră destul de periculoasă - dar ce ne dădeam noi seama?... Pe dedesubtul ei trecea un pârâiaş, care ieşea în curtea elevilor. Priciurile erau din beton, cu nişte scânduri deasupra.*

După vreo lună-două de izolare, sosi o inspecţie trimeasă de Ministerul de Interne. În fruntea ei se aflau ofiţerii superiori Sepeanu, Dulgheru, şeful Securităţii de la Ploieşti şi directorul nostru. Prima lor întrebare era cât pământ sau altă avere aveau părinţii noştri; asta tare-i interesa. După ce au isprăvit cu socoteala asta, ni i-au arătat pe poliţişti: - "Îi vedeţi pe ăştia? Ei au fost şi duşmanii voştri şi ai noştri. Cu voi n-avem nimica". Încercau să bage zâzanie între deţinuţi şi să facă să pară că între legionari şi comunişti avea loc o înţelegere tacită. Li s-a oferit celor pedepsiţi să-şi redobândească statutul anterior, dacă primeau 'reeducarea'. Cum ei au refuzat, li s-a promis să fie scoşi la aer liber, cu condiţia să nu-i influenţeze pe aceia care se 'reeducau'. De data aceasta, majoritatea primi târgul. De ce le-au propus să-i scoată? Pentru că se crease un mit al suferinţei lor acolo, cu mâncarea de la cazan, fără libertatea de a umbla prin curte sau de a munci la atelierele de ţesătorie. Puştii de cincisprezece-şaisprezece ani le aruncau în hârdăul cu arpacaş slană, cârnaţi, brânză, untură, carne sărată... Se jertfeau pentru ei.

Rămăseseră trei pe poziţia adoptată anterior."

Au primit şi un nume: 'Comandatura de la Târgşor împotriva

reeducării'!

"- Zice: - "Ei, Obreja, vrei?" - "Nu vreau să ies", le spun. Au rămas trăzniţi. - " Păi, de ce?" Zic: - "Pentru că dumneavoastră o să-i credeţi pe cei care-şi fac "reeducarea", când o să ne toarne cu tot felul de neadevăruri; n-o să ne credeţi pe noi. Ăia au interesul să vă mintă; şi-n maximum două săptămâni noi ne trezim din nou 'băgaţi la izolare'. Aşa că nu ne mai deranjăm. Rămânem pe loc."

La insistenţele ofiţerului de carieră, directorul cel cumsecade, lui Aurel îi veni o idee, singurul of ce-l durea cu adevărat:

- Zic : - " Domnule director, ies cu o singură condiţie - dacă-mi daţi o cameră să-mi fac un atelier de sculptură!"

Acesta era 'criminalul'! Tânărul suferea că nu se putea dedica mai departe creaţiei; cu şmecherie inocentă ştia profita de ceea ce trăise mai greu în viaţa de până atunci, pentru a dobândi un drept natural, lipsit de orice legătură cu politica, dreptul de a rămâne... artist!

Atelierul s-a deschis. Suplimentar, i s-a adus o căruţă de pământ lutos, ipsos. Şi-a confecţionat singur uneltele. A primit comenzi pentru busturile 'marilor dascăli ai proletariatului'. Calitatea acestora, după finisare, i-a înlesnit dobândirea unora mai 'serioase': busturile comandantului şi ale gardienilor - mai după fotografii, mai cu câte o şedinţă de pozare. Cu prilejul lor, schimba câte o vorbă cu comandantul, care i se adresa părinteşte. - "Domnule director, dumneavoastră ne-aţi luat de copii. Trebuie să fiţi convinşi, deşi cei mai mulţi de aicia sunt nişte ţânci, începând de la doisprezece ani", ca Ion Ladea şi alţii, de prin Maramureş, Puşcaş - doctorul care a ajuns o celebritate mai târziu -, "trebuie să fiţi convins că aceşti copii ştiu bine ce au de făcut în viaţă. Noi nu acceptăm "reeducarea". N-am furat, n-am tâlhărit. Pentru ce să ne "reeducăm"?" Acest atelier a avut o mare importanţă pentru toţi elevii care au refuzat "reeducarea", îmi explică gazda mea.

- În el ne întâlneam, discutam atitudinile de luat împotriva "reeducaţilor". Veneau şi o mare parte dintre gardienii de pază. Îşi cereau voie de la director şi soseau să ne viziteze. Aveam o mulţime de lucrări..." (p. 33-36).

Datorită acestor expuneri, cititorul îşi poate face o imagine şi despre ce au însemnat reeducările de la Suceava, de sub conducerea lui Alexandru (Şura) Bogdanovici, până a prelua şefia lor O.D.C.C.-ul iniţiat de Eugen Ţurcanu, ce le-a transformat într-un mijloc de distrugere morală, psihologică şi fizică a tinerilor deţinuţi.

Pentru a se cunoaşte mai bine atmosfera din acest lagăr pentru elevi în perioada reeducărilor - tocmai deoarece el devine mijloc de intuire a celor petrecute la penitenciarul Suceava - am apelat şi la informaţiile oferite de publicistul Gheorghe Penciu.

Pe 2 februarie 1949 au plecat studenţii de prin puşcării la Piteşti. Pe 3 februarie a fost arestat directorul Jilavei, Berezovschi, şi a fost înlocuit cu căpitanul Maromet, însoţit de umbra lui cea rea, Ivănică. Pe 4 februarie s-au îndreptat elevii către Târgşor, închisoarea de minori. Muncitorii se deplasau la Gherla, intelectualii la Aiud, înalţii dregători ai ţării la Sighetul Marmaţiei.

La Târgşor i-a întâmpinat o atmosferă chiar foarte plăcută, tinerească, deloc penitenciară.

- Te frecai la ochi şi nu-ţi venea să crezi!, îmi povesteşte domnul Gheorghe Penciu, pe atunci şeful clasei din care făcea parte Aurel Obreja, de la Liceul Industrial Polizu. Toată ziua liberi prin curte, dreptul la scrisori, la pachete. O bibliotecă la dispoziţia noastră...

Reeducarea era prevăzută: zăcea o liotă de cărţi marxiste prin rafturi.

- Dar, pe ici pe colo, strecurat şi câte un roman, ajuns mai mult prin pachetele de la familii şi trecând de controlul de la poartă cu făgăduinţa că va fi donat bibliotecii.

Gheorghe Penciu se împrietenise de la început cu Aurel Obreja, când cel din urmă apăruse la liceu. Ba acesta a şi locuit o bucată de vreme la cel dintâi numit. Astfel, Gh. Penciu a apucat să afle multe despre fraţii de cruce din clasa lui.

Ceea ce îl preocupa pe Aurel i se părea lui Gheorghe periculos. L-a şi avertizat asupra riscurilor ce şi le asuma, deoarece în clasa lor, a 8-a C, exista un informator: Dincă. Acesta se dusese într-a 8-a B cu un pistol în mână, cu un cartuş pe ţeavă, de a cărui existenţă mânuitorul nu ştia nimic. O joacă stupidă de-a bandiţii. Glonţul porni şi găuri turul pantalonilor unui coleg. Făptaşul fu exmatriculat din toate liceele. Însă, peste vreo două săptămâni, reveni în rândurile elevilor. Mai mult, directorului, chemat de superiorii săi, i se ceru să-i creeze condiţii vinovatului pentru a-şi trece anul şcolar. Profesorii, la rândul lor, primiră dispoziţiile de rigoare în vederea promovării sale. Profesoara de română a clasei a 8-a C, care ţinea foarte mult la Gheorghe , doamna Florescu, - îi dăruise o carte de Aron Cotruş, cu care era prietenă, o carte cu dedicaţie -, îi atrăsese atenţia asupra situaţiei dubioase a lui Dincă, prin care acesta îşi redobândise dreptul de a-şi continua studiile.

Şeful clasei îl avertiză de aceasta şi pe Aurel. Mai mult nu se putea amesteca în treburile lui. Educaţia de acasă îl învăţase că n-avea voie să se implice în viaţa altuia peste o anumită limită.

El îşi făcuse o pornire 'bună'. Talentat în literatură, debutase în 1946, printr-un profesor, la "Viaţa Sindicală" a C.G.M-ului; îi apăreau un articol-două pe lună. Câteodată pleca în reportaj cu un fotograf după el. Îşi câştigase o oarecare independenţă materială. Mai publica la "Revista Studenţească", la "Oul", la "Papagalul".

Culmea este că, deşi nu făcea parte din Frăţiile de Cruce, deşi nu era nici măcar 'prieten', în cadrul unui mănunchi, totuşi cel dintâi arestat dintre elevi, fu tocmai el, de Înălţare, pe 10 iunie 1948:

- La Liceu a avut loc o spargere, ca şef al clasei vii acolo, să ne dai nişte amănunte despre fiecare coleg, să descoperim făptaşul, împreună cu directorul.

Ajuns în maşină, căzură înjurăturile asupra lui ca bolovanii. De-a dreptul la Ministerul de Interne.

Nu l-au întrebat numai despre colegii de clasă, ci şi despre Gelu Popa, pe atunci student de vreo doi-trei ani, absolvent al liceului lor. I-au arătat notele informative ale lui Dincă. Dar acesta nu trebuia menţionat în nici o declaraţie de-a colegilor. După o anchetă care n-a fost prea dură, fu condamnat la opt ani. I-au şi spus de ce: având acces la tipar, era mai periculos ca ceilalţi, putând 'influenţa poporul muncitor'.

La Târgşor se întâlniră elevii din 1948 cu elevii din 1941, sosiţi de la Aiud, ale căror pedepse se executau în continuare, deşi Mareşalul, sub

legea căruia fuseseră pronunţate, pierise în faţa plutonului de execuţie. Şi unii şi ceilalţi fuseseră puşi la un loc, indiferent de deosebirea de vârstă, ca şi de cea de experienţă de penitenciar. Dacă scria în dosare că profesia le era de elev! Numai că cei din 1941 n-aveau exuberanţa, uşurătatea, neîncredinţarea că puşcăria era moştenirea ce le revenea, ci că mai curând urmau să fie eliberaţi nu peste mult, că fuseseră arestaţi doar aşa, pentru sperietură - cum credeau cei din 1948 -, n-aveau, 'bătrânii', verva noilor victime, nu miroseau încă a libertate, necurăţată de pe haine şi din suflete, erau lipsiţi şi de vitaminizarea încă prezentă în trupuri, de tonusul muşchiular, de rezistenţa fizică a celorlalţi. Mai curând meditativi, tăcuţi, lenţi în a lua o hotărâre sau a-şi emite părerea, cu o voinţă şi o demnitate dârze, erau echilibraţi nu numai ca oamenii maturi, ci ca nişte inşi trecuţi prin multe - să nu uităm că aveau de pe atunci şase-opt ani săvârşiţi, comparat cu cel aproape un an al mădularelor noului val de condamnaţi.

Elevii începuseră, de plictiseală, să citească volumele din bibliotecă, ba chiar să le comenteze, aproape ca la un seminar. De la sine. Abia apariţia oficială a unui salariat civil, 'moş Antonescu', pe jumătate senil, cunoscut cititorilor noştri din scrierea lui Virgil Maxim, aduse o ispită de reeducare în lagăr. Dealtfel, postul său asta şi preconiza: era educator. Pe timpul lui Antonescu, fusese condamnat de drept comun la Doftana, împreună cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, căruia îi făcuse o serie de servicii. Drept recompensă, i se dăduse această pâine, considerându-se că minorii condamnaţi politic nu vor constitui o dificultate pentru el. Misiunea lui era să seminarizeze lecturile, ceea ce se dovedi ceva deosebit de anevoios în faţa unor cârlani dispuşi doar la şotii şi a căror cea mai mare bucurie - îndelung exercitată pe băncile şcolii - era să-l pună în încurcătură pe acela care avea misia de a-i educa.

Informatorul oficial al lagărului era Dumitru Ibănescu, apărut de la Suceava, dar cu destul timp înaintea grupului compact de suceveni. Turnătoriile lui făcură să circule ideea că prezenţa celor de la Aiud alături de copii împiedica 'reeducarea'. Aceia erau Vasile Turtureanu, Fetie, Varză, Gheorghe Treistaru, fraţii Răducu, Bozenovici, Gheorghe Niţă, Iulian Bălan, Mogoş şi alţii, în total ei fiind optsprezece-douăzeci. Datorită maşinaţiilor denunţătorului, fură reexpediaţi in corpore la Aiud.

Elevii soseau loturi după loturi. Ardealul, Maramureşul, Aradul, Clujul, Timişoara, Dumbrăvenii, Târgu Mureşul; către sfârşit, au căzut peste cei vechi, aceia de la Suceava. Considerând cele ce au urmat, ca şi metodele ulterioare practicate la Piteşti şi Gherla de către Ţurcanu, te întrebi dacă precedarea lotului în fruntea căruia se găsea Stoian, de către Dumitru Ibănescu a fost întâmplătoare sau de nu cumva menirea acestuia în avangardă fusese taman să constate ce atmosferă exista în Târgşor şi eventual să o 'remedieze' înainte de aducerea celor o sută-două de 'reeducaţi' de la Suceava, pentru a le crea un teren 'curat' în vederea activităţii ce se preconiza să desfăşoare ei în rândurile celorlalţi deţinuţi elevi.

Într-o bună seară, s-a zvonit că soseau moldovenii. Aveau şi elevii oamenii lor plantaţi în incinta administraţiei, cum era Stegaru. Acesta lucra pe lângă magazie. Ea era în grija unui plutonier, om cumsecade, unul pe nume Voinescu, un ins cumpătat, spuneam, cum erau pe atunci gardienii,

până să-i schimbe cu dintr-aceia formaţi sub semnul luptei de clasă. În timpurile de început nu exista ură împotriva deţinuţilor. Dimpotrivă, atât paznicii, cât şi conducerea, foloseau toate menajamentele în tratarea celor din urmă. Stegaru prinsese din zbor un cuvânt al lui Voinescu, despre o dubă ce se-ndrepta către Târgşor, pornită de la Suceava. Era prin iunie 1950.

Nu i-au văzut în noaptea aceea, deoarece apăruseră pe la 10-11. Însă a doua zi dimineaţă, îi treziră, venind dinspre dormitorul de vizavi de acela unde se afla Gheorghe Penciu, de la o distanţă de 10-15 metri, nişte cântece entuziaste, precum Internaţionala, Bandera Rossa, Imnul Republicii Populare Române şi aşa mai departe. Masa celor ce ascultau căscase ochii cât cepele. Auzeau şi nu-şi credeau urechilor.

Gardienii - care şi ei duseseră până atunci o viaţă molcumă şi fără surprize - se zgâiau la rândul lor către dormitorul cu pricina. Le citeai pe chip ce gândeau, anume că nu era de-a bună: legionari comunişti!

Directorul luă măsura de a nu-i caza pe noii sosiţi cu ceilalţi. Îi păstră acolo, poate de teamă să nu mănânce bătaie neofiţii comunismului de la cei cu state de încarcerare mai vechi. La vreo două-trei zile, li se îngădui să iasă în curtea comună. Odată cu aceasta apărură stol 'turnătoriile' şi 'lucrăturile'. Ieşiră la raportul lui Spirea Dumitrescu:

- Dorim să ne reeducăm!

- Şi noi dorim să vă reeducaţi. De asta vă aflaţi aici. Aveţi bibliotecă, aveţi club; studiaţi tot ce poftiţi.

- Nu. Nu acceptăm decât metoda după care am pornit să ne reeducăm la Suceava, care este în vederile forurilor înalte. Aici am nimerit într-o cloacă de bandiţi, de legionari, de ţărănişti, de liberali, de regalişti! Nu vrem să avem de-a face cu astfel de elemente.

Ion Stoian, Iosif Cobzaru, Liviu Murgulescu, Mircea Doroftei, Romeo Iosipescu, Dumitru Sumănaru, Valentin Lungeanu, Oancea, şi alţii erau printre principalii informatori ai conducerii, îmbulzindu-se la raport ca muştele la baligă. Turnătoriile priveau 'atitudinea ostilă faţă de reeducare' a celor mai 'bătrâni', ostilă şi faţă de procesul de democratizare a ţării, ziceau.

Burada centraliza informaţiile şi le înainta mai sus. Numai că şi Burada a fost schimbat datorită notelor informative ale aceloraşi reeducaţi. Astfel că într-o dimineaţă apăru o nouă conducere a închisorii: locotenentul major Negulescu, ca director comandant, sublocotenentul Iordache, care urma să devină celebru la Canal, mai târziu, prin răutatea sa, şi o garnitură întreagă de gardieni, formaţi în şcoala din Jilava lui Maromet, pentru cadrele de miliţieni paznici ai Ministerului de Interne.

Cei care nu proveneau de la Suceava trăiră prigoana. Fură scoşi din atelierele de ţesătorie, din cele de întreţinere - tâmplărie, mecanică -, de la magazie, de peste tot unde lucrând te mai fortificai niţel, dobândeai oarecare condiţie fizică, îţi trecea timpul mai uşor - opt ore se duceau cu munca -, îţi consumai energia adolescenţei într-un mod justificat. Numai că nici înlocuitorilor, căci 'reeducaţii' fuseseră preferaţi, nu prea le-a priit alungarea confraţilor de suferinţă, fiindcă noul comandant nu privea cu ochi buni reeducarea. Sublocotenentul Iordache, ofiţerul politic, o sprijinea; ca atare şi locotenentul major trebuia să se facă a nu vedea ce se

întâmpla. Ei continuau cu marşuri şi celelalte. Ultimii poliţişti colegi de detenţie plecară la Făgăraş şi în dormitoarele lor fură izolaţi elevii nereeducaţi. Li se suspendară scrisorile şi pachetele, activităţile de club. De acestea nu mai beneficiau decât cei veniţi de la Suceava.

Viaţa în dormitoare era un chin. Deşteptarea la ceasurile cinci; făcutul patului, cu salteaua astfel umflată încât să sară moneda pe ea; proprietarul saltelei pe care banul nu sărea era scos din dormitor şi ciomăgit până rămânea lat; numărătoarea de dimineaţă şi de seară se făcea alergând pe sub bâtele gardienilor. Asta până sosi o comisie nouă de la Interne şi deţinuţii elevi fură vestiţi că vor pleca la Canal, să li se dea 'şansa reintegrării în societate'. Prin septembrie luară calea lagărului dobrogean o primă sută dintre ei. Se zvonea că cei care aveau o condamnare până la zece ani urmau să fie trimişi acolo, iar cei condamnaţi peste zece ani să meargă la Gherla.

Între timp avu loc evadarea reeducatului Lupeş. Ea constitui o surpriză deloc agreabilă pentru colegii de la Suceava, care se şi văzuseră ajunşi acasă, pe drumul sfruntat al cântecelor comuniste şi al călcării în picioare a crezului personal.

Lupeş şi Măzăreanu lucrau la acelaşi război mecanic. Dan Staicu, Ilie Bucă, Mihai Săpătoru, Kiti Stoica, Lupoaie, ca şi cei doi pomeniţi mai sus, intraseră într-o oarecare rezervă faţă de cuvântul de ordine de care ascultaseră când fuseseră aduşi la Târgşor, aceasta văzând dânşii că nu toţi elevii primeau ceea ce acceptaseră ei la Suceava. Lupeş şi cu Măzăreanu ieşeau pe rând la veceul din curte. Profitau pentru a intra nebăgaţi în seamă într-un dormitor dezafectat. Acolo, se târau pe sub prici şi, cu o scoabă, extrăgeau iar şi iar câte niţele cărămizi din zidul ce da spre cimitir. După vreo două-trei săptămâni de muncă tainică şi de aşteptare a unei nopţi întunecoase, scoaseră din uz tabloul electric. Se produse un scurt circuit. Fu urmat de o larmă infernală. Conducerea şi garda apărură în ateliere cu lanterne. În cele din urmă, când se aprinse lumina, se constată absenţa lui Lupeş. Măzăreanu încercase şi el să se strecoare şerpeşte după prietenul său, dar fiind mai trupeş, nu izbutise: deschizatura era prea mică pentru oasele-i mari. Apoi se auzi focul automat al sentinelei din turelă. Ei doi nu ştiuseră că paza exterioară nu avea acelaşi tablou electric cu interiorul lagărului şi că acolo rămânea lumina în funcţie. Ieşind în ploaia măruntă ce străbătea ceaţa, Lupeş alergă în zigzag printre crucile cimitirului. Caraula fu atenţionată de zgomotele alergării şi trase în acea direcţie, fără a-l atinge pe curajosul care pieri în noapte fără urmă.

Măzăreanu izbutise să revină în atelier. Şedea, livid, la război. Comandantul şi toţi gardienii au început să-l lovească sălbatic. După ce l-au umplut de sânge , l-au pus în lanţuri, la mâini şi la picioare, şi l-au aruncat într-o izolare. Ceilalţi deţinuţi copii au fost duşi în dormitoare, printre şirurile de gardieni înarmaţi cu bâte, cozi de mături, cozi de furci, de ţăpoaie. Reeducaţii erau aceia care au înghiţit cu preponderenţă represiunea, deoarece îi izgoniseră pe ceilalţi de la munci, luându-le locul. Dimineţile, când se mergea la lucru, se trecea prin 'coridoarele' de pedeapsă, unul la ieşirea din secţie, altul la intrarea în secţia atelierelor şi al treilea când se pătrundea în atelierele propriu-zise; adică, făceai slalom printre lovituri.

Urmă surpriza: cinicul şi ticălosul Ion Stoian, condamnat la şapte sau

opt ani, fu dus la Gherla. Gheorghe Penciu, condamnat şi el la opt ani, era îngrozit să nu se încalce regula repartizării şi în cazul său şi să fi ajuns cumva la Gherla, să încapă pe mâinile psihopatului. Căci, Radu Ciuceanu, trecut prin reeducările de la Piteşti, descinsese, spre satisfacţia sa, la Târgşor, unde, învingându-şi cu eforturi imense groaza că ar fi putut ajunge la urechile reeducatorilor ceea ce făptuia - asta s -a şi petrecut dealtfel -, cu mii de precauţii, dezvăluise toate ororile prin care trecuse. Pe faţa lui se citea teroarea. Dar, oricât de îngrozit era, vorbise, îşi făcuse datoria de om şi de creştin. De aceea, expedierea lui Ion Stoian la Gherla dădea de gândit târgşorenilor: nu cumva şi la Gherla aveau loc aceleaşi crime ale deţinuţilor împotriva deţinuţilor? Ion Stoian era tocmai bun să le săvârşească...

Cititorul îşi aminteşte că personajul Aurel Obreja menţionase "un fel de reeducare" ce avusese loc la Târgşor. "*Însă ne vine un "reeducator". Un bătrân, unul Antonescu, om simplist. Îl duceau de nas "reeducaţii". Când discuta cu noi, era de acord cu noi. Când discuta cu ei, cădea de acord cu ei. "Moş Antonescu", îi spuneam. N-a stat prea mult acolo, că izbutisem să-l convingem să fie împotriva "reeducării".*

Din alegerea acelui ins de către cei de la centru reiese nesiguranţa celor din Ministerul de Interne asupra căii de adoptat; ori lipsa unor angajaţi suficient de bestiali pentru a practica "reeducările" sub forma lor de 'soluţie finală' - în sensul hitlerist -, aşa cum urmau curând să se manifesteze; sau tatonările, ezitările cumsecădeniei românilor formaţi înainte de instaurarea regimului comunist.

Treptele organizării genocidului studenţesc sunt detaliate de povestitor. Domnia sa nu conştientizează însemnătatea şi ineditul revelaţiei din această etapă a istorisirii. Ele sunt prezentate în aspectul lor de joacă aparentă. Dar oricât de superficială, această 'joacă' e tot 'mai la obiect', se apropie tot mai tare de ceea ce se urmărea să devină, de ceea ce rămânea necunoscut întregii Românii, exceptând o bandă de câţiva indivizi din conducerea Securităţii, legaţi definitiv între ei prin planurile crimei" (p. 41).

Faptul că am citat anterior ca portret memorabil întocmit de Virgil Maxim pe acela al lui "Moş Antonescu" ne stârneşte o întrebare firească: acest memorialist în urmă menţionat îl reţine pe ramolitul 'ilegalist' ca venind să ţină o singură şedinţă cu internaţii copii. Aurel Obreja - confirmat de Gh. Penciu - pomeneşte un stagiu al său ceva mai îndelungat în lagăr. De unde distanţa oarecum contradictorie dintre informaţii? Ea poate avea două izvoare. Aceia doi erau ridicaţi de pe băncile liceului; deci, foarte cruzi. Apariţia 'educatorului' constituia un 'eveniment' pentru puştii doritori de 'întâmplări', de 'schimbări', de surogate ale aventurilor de cari avea nevoie vârsta lor imatură. Răsărirea unui caraghios senil care dorea să le suplinească educaţia şi autoeducaţia ce-i preocupaseră intens până la acea vârstă - ca pe nişte adolescenţi care-şi luau în serios anii formării - constituia ceva ieşit din comun; au acordat memoria cuvenită unei atari modificări a programului zilnic. Pe când Virgil Maxim - deşi tot elev cândva - târa după sin e, de pe atun ci, şase ani de închisoare şi lagăr; cum s-a văzut, preocuparea lui esenţială nu era 'să-şi umple timpul', să experieze viaţa, ci să-şi îndeplinească rolul creştinesc ce credea că-i incumba. Trecerea lui "Moş Antonescu" pe lângă el a stârnit un zâmbet firav (într-o

mare de amărăciune) şi atâta tot.

" *- La un moment dat l-au schimbat pe "Moş Antonescu". Vine un ţigan: Burada. Tânăr, ţiganul. A luat în primire. A văzut ce era de văzut pe acolo. Când soseşte la atelier şi dă de ce făcusem, busturile 'marilor învăţători', îmi spune: - " **EU** te scot de la închisoare! **EU** mă duc la Ministerul de Interne şi le zic că dumneata trebuie să ieşi afară, să lucrezi pentru clasa muncitoare!*" .

Unul dintre emisarii M.A.I. - "Moş Antonescu" - după cum constatăm, se lasă convins de dreptatea deţinuţilor. Al doilea - Burada - mai crede încă în dreptul său la o gândire independentă şi la a avea iniţiative. N-a bătut ceasul când românii să afle că personalitatea umană a fost abolită printr-un decret nescris. Nu sunt conştienţi că ei înşişi, din făpturi omeneşti, au devenit rotiţe bune să le-nvârtească exclusiv şefii lor. Se lasă amăgiţi de aparenţa înşelătoare că mai umblă pe două picioare şi că mai au un cap între umeri. Nu va trece mult timp şi li se va spulbera această amăgire a libertăţii în curs de dezagregare. (...) Numai că "reeducarea" celorlalţi şi-a îndeplinit scopul pentru care a fost înfăptuită. Demascarea aproapelui a intrat în acţiune. Grupul lor s-a năpustit asupra naivului Burada. I-a deschis ochii, l-a lămurit că sculptorul refuza să se "reeduce", deci era un 'reacţionar' periculos. Nega 'spiritul progresist' al "reeducărilor"" (p. 42-43). Drept care, la pedeapsă cu el şi prietenii lui! La Jilava, să se-nveţe minte, sub pământ!

Noua reşedinţă unde a ajuns conlocutorul lui Mihai Rădulescu impune şi un portret, al unui mare cărturar, pregnant şi cu o notă de tristeţe făr ă ieşire: " *M- a impresionat figura lui Mircea Vulcănescu. A intrat în pielea goală, numai cu izmenele pe el, c-aşa venise de la bătăi; şi amărât, Doamne... Era un tip înalt, slab; numai pielea şi osul erau pe acest om; decât ochii îi străluceau în cap. Un bărbat frumos a fost. Era chel acuma şi se vedea bunătatea pe figura lui. Însă chinuit şi de regimul pe care-l dusese la Aiud şi de bătăi, de la Reduit. Mi-a făcut impresia unui schelet de biserică arsă, din care n-a mai rămas decât conturul, scheletul de beton şi fier. S-a recomandat: - "Mircea Vulcănescu". Mi-am amintit de numele său. Nu ştiam cine era, ce personalitate era, decât din procesul 'Marii Trădări', cum îi spuneau ei, comuniştii. Mi-am amintit şi de acest Ion Nedelescu - şi el tare bătut - deşi amândoi erau oameni slăbiţi şi bătrâni...*

Nu chiar atâta de bătrâni. Însă aceasta e credinţa tânărului când are de-a face cu cei mai în vârstă ca el.

- I-am primit, le-am făcut loc, aşa cum era regula, jos, pe beton, deşi camera era arhiplină (eram pedepsiţi cu geamul închis, şaizeci-şaptezeci de oameni...), şi Mircea Vulcănescu, aşa, sub teroare, a început să ne vorbească. Pe urmă am auzit eu cine era cu adevărat. Ne vorbea despre filosofie, de atitudinea lui la proces. Ce sentimente româneşti a avut acest om!" (46-47).

Paginile de căpătâi, din punctul de vedere al scriiturii literare, rămân, în etapa Jilavei, cele descriind o pedepsire a unei părţi din această cameră. Ele mai prezintă un interes: dovedesc că între pedeapsa dată de securişti şi acelea aplicate de reeducatori decurge relaţia de la învăţător la învăţăcei. Este cazul să menţionăm diferenţa dintre amintirea numelui evreului aruncat în cazne de Maromet, alături de ceilalţi, faţă de Virgil

Maxim, ca şi întregirea numelui căpitanului suferind similare chinuri - care e prezent în memoriile aceluia doar prin iniţială. În plus, în naraţiunea lui Aurel Obreja, el dobândeşte o figură mult mai simpatică decât în cealaltă, impresiile umane deosebindu-se de la un ins la altul, după multe criterii rareori putând fi surprinse. (Tot aici voi folosi prilejul să atrag atenţia că autorul, plecând de la informaţiile lui D. Bacu, afirmă, greşit, că Alexandru Bogdanovici ar fi fost elev.)

" În multe rânduri am ascultat povestiri despre domnia neagră a lui Maromet peste Jilava, dar niciodată nu mi-a fost dat să aud un narator atât de direct, cu frază atât de economicoasă, de spontană, de simplă, dotată de plasticitate şi atât de infuzată de retrăire.

- Şi, cu o bâtă-n mână: - "...tu-tu-vă-n Du-Du-Dumnezeii mmma-mamelor voastre, vă ommmorâm pe toţi!". Începe să ne-ntrebe, luând-o de sus: "Cu-cum te numeşti, mă?" - Cutare. - "Mai departe." - "Maxim Virgil." - "Dă-dă-dă-te jos..., ttu-ttu-ţi Dumnezeul mă-mă-mă-ti de bbbandit!" Şi când săream de acolo jos, dacă aveam ghinionul să ne-mpiedicăm când aterizam, am fi păţit exact ca ceilalţi. Dar fiind tineri, ne-am strecurat printre ei; am primit desigur destule lovituri şi cu ciomegele şi cu cizmele şi ne luau pe toţi la rând, până au ajuns la mine. Eram turnaţi de acest Vlădescu. Ne-au scos pe zece inşi, printre care un căpitan, erou al Armatei Române, Tărlungeanu Ion, decorat cu toate ordinele şi cu Mihai Viteazul. Şi un evreu: Şainhorn Rubin. Ăsta lucrase la bucătărie. Probabil încercase să ia legătura cu deţinuţii de pe acolo şi l-au băgat la 'disciplinar'. Şi un maior Ghiţulescu; făcuse parte din trupele de Securitate de intervenţie prin munţi. Evreul era foarte cumsecade. Mă împrietenisem cu el datorită faptului că stătuse la Ocnele Mari cu generalul Coroamă şi acesta mă întreţinea pe mine în liceu. Sigur că tremuram toţi, în cămaşă şi izmene, pe ciment, afară. - "Ce ne fac? Ce ne fac?", ne întrebam pe şoptitelea. Dă ordin Maromet să vină echipa. Au sosit vreo patruzeci de miliţieni. Metoda de bătaie era că se aşezau pe o parte şi pe alta şi trebuia să treci printre furcile caudine, cu parul să te lovească. Noi auzisem de această metodă. Îţi puneai mâinile peste cap, să ţi-l aperi; şi fugeai printre ciomegele miliţienilor. Şi ăştia, care cum avea sufletul, unul te lovea în ţeastă, altul peste mâini, peste picioare; până te puneau jos, apoi te călcau cu cizmele. Şi, la un moment dat, ce au discutat ei, Maromet cu Ivănică, de au renunţat la asta, adică să ne ducă şi să ne aducă înapoi pe sub ciomegele alea. Şi ne bagă la celula 16. Îi spunea: 'neagră'. Într-adevăr neagră era! La intrare, altă cămeruşcă. - "Dezbrăcarea!" Ne-am pus la pielea goală. Şi ne-au vârât înăuntru.

(...) Continuă să-mi istorisească despre 'neagra' Jilavei de pe timpul lui Maromet, unde nimeriseră:

- Ne-am dat seama, în bezna aceea, că pe jos erau numai excremente şi urină umană de la cei care, ajunşi acolo, se îmbolnăviseră de diaree, dezinterie, care îşi făceau necesităţile acolo. Iar gheaţa cred că avea cel puţin zece-cincisprezece centimetri. Când am văzut: - "Ce facem?...". În sfârşit, într-un târziu îl aduc cu noi şi pe Puiu Teodorescu. Gemea şi-l târau; gemea şi-l târau. Trăia. - "Ce-i cu dumneata?" - "M-au omorât, bandiţii... M-au omorât..." Îl lăsaseră pe gheaţă. - "Bine, dar ce facem? Hai să hotărâm să ne organizăm să rezistăm." Şi Şainhorn Rubin, acest evreu, îmi zice: - "Domnule, ştii cât ne ţin aicia? Trei zile şi trei nopţi. Pe urmă ne

scot şi ne bat acolo la Reduit". O făceau ca să timoreze Reduitul, unde erau cel puţin trei-patru mii înghesuiţi prin camere. "Şi pe urmă", zice, "ne aduc din nou aici. Apoi ne bagă în celulă." - "Măi, trei zile şi trei nopţi să stăm aicia... Păi, murim, dom'le..." - "Dom'le, murim, nu murim, să ne organizăm, ce facem?!" Şi ne-am apucat 'să facem manej', pipăind cu mâinile peretele celulei, în bocna aia. De întuneric ce era, aveam impresia că vedeam! Şi dă-i, dă- i, ne plimbam un ceas, două, trei... Aşa de greu treceau orele!... La un moment dat nu mai puteai. Începuseră să se umfle picioarele din cauza gheţei de pe jos; aici, la gleznă, nu le puteai cuprinde cu mâna. Şi se urca umflătura până sus, aşa.

Arată peste genunchi.

- Ce făceam? Ne aşezam, unul pe mâini, jos pe gheaţă...

Adică folosind palmele drept pernă, sub fesele goale.

- ... iar ceilalţi, ca să se odihnească, pe genunchii lui.Tot aşa unul lângă altul. Pe urmă, ne mai ridicam din nou şi iară dă-i, iară dă-i, iară mergeam... Şi la un moment începeam; de exemplu, eu mă frecam pe faţa picioarelor şi pe piept şi celălalt mă freca pe spate. Pe urmă treceam invers. Ei, nu ţinea nici asta! Altă metodă. Am făcut cerc, lipiţi unul de altul. Şi evreul zice: - "Ei, uite acum au ajuns jidanii alături de lijionari, de se-ncălzesc unii pe alţii şi cu şelelalte partide...", glumea, săracul. Aşa am dus-o până au venit cu mâncarea de dimineaţă, un fel de ceai-cafea ce se dădea. La douăsprezece, ne-au împins o zeamă de varză rece. Cum am băut-o, am întors gamela şi am pus-o pe gheaţă, să stăm măcar un minut, până mâncau alţii mai cu-ncetul. Şi l-am rugat pe ăla de o aducea de la bucătărie s-o ia de pe foc şi să ne-o dea nouă mai fierbinte, măcar să ne-ncălzim. Şi-ntr-adevăr, ăia de drept comun, sărmanii, aşa au făcut. Aşa o înghiţeam, fierbinte; te ardea la gură; nu mai conta. Şi întorceam gamela şi stăteam aşa puţin, pe încins. Ne încălzeam un pic. După trei zile şi trei nopţi, seara, se aud răcnete pe secţia a II-a. Răsunau nişte lovituri, ca într-o saltea când o scuturi. Şi eu îi întreb pe Şainhorn şi pe Ghiţulescu, ăsta care era ofiţer de Securitate: - "Domnule, dar ce se aude?" - "Bat oameni, domnule." - "Nu se poate, domnule! Cum să lovească aşa în oameni?" - "Ascultă, domnule, în seara asta ne bat şi pe noi." Zic: - "Dacă ne-or da câteva lovituri din alea, acolo rămânem morţi." Şi nişte urlete prin celule... După ce s-au liniştit toate, pe la zece-zece jumătate, vine numărătoarea şi la noi; în frunte cu Maromet, încă vreo şapte-opt miliţieni. Se deschide uşa : - "Luaţi-vă camaşa şi izmenele!". Ne-am luat cămaşa şi izmenele de pe coridor şi maiorul Ghiţulescu zice: - "Ne scot să ne bată. Când vă trântesc jos pe burtă", el cunoştea metoda, "să vă băgaţi mâinile cruce sub dumneavoastră. Că dacă le scoateţi şi vă lovesc peste degete, vi le rup." Într-adevăr, ne-au scos pe rând, ne-au pus câte un sac în cap, pe deasupra ochelari cu tablă-n faţă şi ne-au mânat la spălător, la Secţia I. Şi de acolo suntem scoşi tot câte unul. Eu am căzut în rând cu căpitanul Tărlungeanu. Era ardelean, ca şi mine; şi m-am apropiat de el. Zic, la spălător, când să ne ia să ne ducă la bătaie: - "Domnule căpitan, lăsaţi-mă pe mine." - "Cum, să te las pe dumneata?! Eu am fost Erou al Armatei Române!" Zic: - "Domnule căpitan, e una să fii erou pe front, că ştii de unde vin gloanţele şi obuzele, şi-i altceva aicia. Lăsaţi-mă pe mine să merg întâi." - "Nu se poate!" Noa, nu se poate... L-a luat un miliţian şi l-a dus numa-n bătăi până acolo.

Câtă dreptate are... Niciodată nu se termină alegerea caracterelor. La fel, una era să fii erou în închisoare, iar alta să rămâi erou după eliberare.

- Pe mine m-a luat unul mai cumsecade şi mi-a pus sacul şi hai la bătaie, îşi duce domnul Obreja mai departe relatarea martiriului de odinioară. Desculţ. Zăpadă. Frig. Dar nu mai simţeai lucrurile astea. Şi când am ieşit în Reduit, sunt luat şi eu în direcţia camerelor 1 şi 2 unde era un veceu, şanţul din faţa Reduitului, făcut pentru necesităţile oamenilor. Şi am auzit nişte bătăi şi nişte urlete!... Doamne! Cât păr aveam tot mi s-a ridicat pe mine! Zic: "Doamne, dar ce le fac de urlă aşa oamenii ăştia?". Şi, în sfârşit: - "Cum te numeşti, mă?!" - "Obreja Aurel, domnule ofiţer", spun, "vreau să ştiu de ce m-aţi adus aici!" - "Uite, mă,... tu-i Dumnezeul mamei lui de bandit!" Cine era? Era locotenentul Vişinescu, ofiţerul politic. Şi când m-am trezit luat aşa de cap...

Îmi arată cum i-a fost răsucit capul, cu o mână sub bărbie, iar alta pe creştet.

- ... întors şi jos! Cu faţa la pământ! Mi-au desfăcut picioarele. Pe fiecare din ele, spre gleznă, s-a aşezat câte un miliţian; s-a mai aşezat unul pe spate şi altul pe cap. Ce să mai întreb? N-am mai întrebat nimic. Zic: "Acu, Doamne, ce o fi...!". Mă gândeam: "Trebuie să-mi ajute Dumnezeu să scap şi de aicia". Şi când am primit prima lovitură peste picioare, am avut impresia că o bardă m-a retezat drept în două. Şi cred că având un moment de nebunie, am început să râd; zic: "Măăă, aşa au fost omorâţi şi Horia, Cloşca şi Crişan. Le-au rupt oasele. Aici ni le taie cu barda!". Şi zic: "De aia urlau ăia aşa". O durere groaznică. "Dom'le, acuma sunt tăiat în două", tot repetam. A doua lovitură tot aşa doare. A treia, la fel. Şi mă gândeam: "Dacă-mi dă vreo zece din astea, leşin, nu mai ştiu. Pot să mă bată cât or vrea". De unde! Am numărat eu vreo treizeci, pân' pe la patruzeci. N-am mai putut. În timp ce mă loveau aicia, cu ce mă loveau pe urmă am aflat, mă izbeau la tălpi cu parii. Aia nu mai conta, mai ales că era şi frigul de pe la 15 decembrie. Aud: - "Uite, mă... tu-i Dumnezeul mă-si, nu zice nimica, nu răcneşte deloc!". În sfârşit, nu mai pot. Încerc să-mi scot mâinile, să mi le pun la picioare, că nu mai puteam suporta. Şi mi-am adus aminte de ceea ce-mi spusese Ghiţulescu. Am renunţat. Oricum, mi-am zis: "Doamne, totuşi trebuie să fac ceva! Doamne, ia-mi sufletul, că nu mai pot!". Când primeam lovitura, aveam impresia că sufletul ieşea din mine şi parcă un arc, un cauciuc, îl trăgea înapoi.

Observaţia naratorului se cuvine reţinută de către psihologii stării preletale. Mă refer la această conştientizare a sufletului ca o entitate de sine stătătoare şi mă mai refer la senzaţia că o traumă fizică îl poate proiecta în afara sălaşului său carnal; după cum este evidentă şi legătura dintre el şi trup, aceea ce împiedică ruperea lui de cel din urmă. Se mai remarcă existenţa unui Observator al mişcărilor sufletului; acesta nu coincide cu forţa, deloc limpezită, total subconştientă, care, constatând desprinderea sufletului, porunceşte revenirea lui în matca masei celulare alimentată cu viaţă de el. Cea din urmă - s-o putem numi: spirit, oare? - pare superioară sufletului şi - cel puţin în condiţiile date în cazul nostru - nu se lasă conştientizată.

Scepticii vor invoca o trăire metaforică a subiectului Aurel Obreja. Cu atât mai mult cu cât este vorba despre un creator al vizualităţii, pentru

care, în mod firesc, a recurge la figurile de stil - deci şi la trăirile stilistice - reprezintă o comportare naturală. Sunt dator să le atrag atenţia că această explicaţie nu este satisfăcătoare. Ea nu lămureşte senzaţia avută de el, anume că se desprindea din sine acel ceva pe care i-a convenit de minune a-l numi 'suflet', ca cel mai apropiat termen de entitatea distinctă resimţită în timpul procesului de rupere de celule. Nu. Senzaţia sa rămâne o senzaţie, oricât de ridicol le-ar părea ateilor. Iar acestei senzaţii devine obligatoriu să i se găsească o lămurire.

Dealtfel, cele ce urmează, şiretlic cules din panoplia morţii - cu cât mai mult decât un simplu şiretlic! - pledează în favoarea tezei mele. Dar să nu mă grăbesc cu concluziile înainte de enunţarea faptelor.

- Zic: "Uite cum nu poate să moară omul... Ce fac? O fac pe mortu'". M-am concentrat atât de puternic să suport, să nu zic nimica, şi m-am lăsat exact de ca şi când aş fi murit. Miliţianul, când a văzut că am făcut relaxarea asta, a crezut că m-am dus într-adevăr. - "Opriţi! Opriţi, c-a mierlit-o!"

Este caraghios să presupunem că un paznic dintr-o Jilava unde scene asemănătoare se petreceau absolut zi de zi s-ar fi putut înşela în privinţa pieirii bruşte a vieţii dintr-un ins bătut. La fel de ridicol este să presupunem că în cazul prietenului meu, caraliul a fost înecat de un val de milă necunoscut anterior şi că şi-a riscat slujba şi libertatea încercând să-l salveze. Nu, a constatat pur şi simplu decesul. Cum? Din abolirea oricărui tonus muşchiular, deşi puhoiul de lovituri continua să se năpustească asupra masei însângerate de pe glod.

Urmează o nouă întrebare adresată celor sceptici: este posibilă, în condiţiile expuse, o imitare actoricească a morţii, atât de perfectă, dacă moartea n-ar fi fost chiar prezentă în trup, cu toată trena ei de manifestări? 'Actorul' Obreja (vom vedea imediat mai departe că el însuşi aşa îşi explică puterea de transpunere, negăsind altă soluţie pentru decodarea celor petrecute), 'actorul' Obreja nu jucase niciodată pe scenă. Nici nu este permis să fie categorisit ca o personalitate histeroidală (cititorul se va convinge de aceasta tot înaintând în lectura mărturisirilor de faţă), personalitate ce permite imitarea anumitor stări fiziologice inexistente în realitate. 'Actorul' Obreja este opus tipului uman definibil ca un individ obişnuit să 'joace teatru' oricând şi oriunde. Presupunerea mea este că Aurel Obreja n-a făcut decât să trăiască ceea ce tocmai trăia. Îşi trăia ...moartea. Însă şi-a trăit-o incomplet, deoarece i se opunea acea forţă care nu-i lăsa sufletul să se rupă de el.

- Vişinescu dă cu gura: - "Scoală, mă ...tu-ţi Dumnezeul tău de bandit, că vă omorâm pe toţi!". Zic: "O fac cumva. Joc teatru orice ar fi". Miliţianul care era pe cap îmi spune: - "Hai, scoală, domnule, să nu te mai bată". Nu ştiu cum îl chema. Dau să mă ridic, da'-mi zic: "Eu sunt rupt tot pe aicia...". Mă înalţ încet, mă înalţ; cu ochelarii căzuţi de pe ochi. Eram plin de sânge pe picioare. - "Hai! Ia-l!" În jurul Reduitului, văd alţi miliţieni, cu parii. "Aaah, acuma intru în colimatorul parilor..." Miliţianul meu le face semn să nu mă mai bată. Zic: "Mda, dar când ajung în dreptul lor, ei mă lasă, iar ăia încep". Ştiam să mă apăr cu mâinile puse peste cap. Miliţienii doar s-au uitat după mine, dar n-a fost nimic. Ajung în dos. Mă bagă iarăşi pe secţie. - "Mergi la camera ta." Răcneau ăia...! Unii n-au putut suporta. Se ridicaseră cu miliţienii pe ei. Au căzut în gropile alea cu fecale. Au

tăbărât pe ei. Au ros din pământ şi din zăpadă. Când am intrat şi eu pe secţia a II-a, am început să urlu: - "Criminalilor! Bestiilor! Ne omoaară!". Desigur că lumea din celule era îngrozită. Când ajung la celulă - eram printre ultimii care fuseseră bătuţi -, toţi zăceau pe podea. Gemeau. Eu şi un coleg de-al meu, Nim Bardac, am fost cei mai rezistenţi. Era o găleată cu apă pe acolo. Am luat din ea cu pumnii şi am dat pe aici pe la picioare. Probabil că mi-a făcut bine, că nu m-am infectat şi mi-a trecut mai repede ca la ăilalţi. Toţi urlau, inclusiv căpitanul Tărlungeanu. - "Domnule căpitan, aţi fost erou pe front şi acum aţi primit treizeci de lovituri şi vă văitaţi mai rău ca o muiere!". N-a mai putut suporta omul, şi-a scos mâinile şi l-au lovit peste ele. Erau numai sânge. - "Măi, Virgil Maxim, scoală, măi, că nu poţi şedea pe gheaţă!" Îl ridicam pe unul în şezut, cădea celălalt. Aşa am dus-o până pe la douăsprezece noaptea, când se deschide uşa celulei - că nu mai rezistam niciunul dacă ne mai lăsau acolo; ne întindeam pe gheaţă şi pe mizeria aia. Un miliţian destul de cumsecade - Drăguşin pe nume (avea slăbiciunea sportului; când venea acolo, chiar şi cu ciomagul, îl luau băieţii cu sportul şi parcă era hipnotizat): - "Hai, ieşiţi!". Zic: "Nu ne-o duce iar la bătaie?". Câte doi, prinşi între noi, am ieşit. M-am gândit la ieşirea plăieşilor din Cetatea Neamţului. Câţiva mai întregi îi duceau pe cei mai prăpădiţi spre celulă. Eram ultimul, cu un coleg pe care-l conduceam de braţ. Unul dintre miliţieni spune: - "Aşa bătaie! Mă, chiar aşa să baţi oamenii...!" Când am trecut din Secţia a II-a în Secţia I, Maromet cu oamenii lui stăteau pe scări sus acolo. Se proptea într-un ciomag şi se uita la victime. Erau satisfăcuţi şi beţi toţi.

Au ajuns în celula de unde plecaseră. Colegii nepedepsiţi le păstraseră câte o feliuţă de pâine. Turnătorii au avut grijă să-i încondeieze şi pe aceştia. O lună de zile cei care fuseseră la izolare nu s-au mişcat din poziţia întins pe burtă. Încetul cu încetul s-au vindecat fără vrun medicament.

Dar omul este o fiinţă a misterelor. Acelaşi criminal Ivănică, adjunctul lui Maromete, l-a scos pe Ady Tomescu, l-a dus la 'neagra' şi i-a şoptit: - "Urlă cât te ţin curelele, că-i poruncă de bătaie. Ady zbiera ca-n ceasul morţii, iar caraliul izbea cu bâta-n toţi pereţii... (p. 48-57).

Tipurile de reeducare, începând cu interogarea şi lovirea lui Obreja de către un fost coleg de clasă şi camarad politic, în anchetă, continuând cu aducerea în lagărul de la Târgşor a doi educatori salariaţi şi, ulterior, a reeducaţilor elevi, de la Suceava, nu conteneşte să se diversifice nici în Fortul 13:

La Jilava, cam în acelaşi timp cu începerea "reeducărilor" de la Piteşti, fuseseră doi "reeducatori": Ludovik Reck şi Ardeleanu. Ăştia erau comunişti care, din anumite motive, sub Antonescu, i-au tradat pe tovarăşii lor. După 23 august, faptele lor aflându-se, au fost închişi şi condamnaţi la ani grei. Nu erau numai ei doi. De Vlădescu v-am vorbit. Aceştia doi, Reck şi Ardeleanu, îi anchetau pe ceilalţi deţinuţi. Era o baracă la secţia I, vizavi de noi. Am fost şi noi chemaţi de ei. Mai întâi un camarad de al nostru, Vasile Popescu. Eram duşi cu sacul în cap. Ne cereau să turnăm ce se discuta în cameră. Ne băteau pentru asta. Cum am aflat noi cine erau anchetatorii? Baraca lor avea un om s-o-ngrijească, un ungur. Vrun deţinut sau vreun miliţian s-a dus să-şi facă treaba mică pe baraca unde-şi aveau birourile Reck şi Ardeleanu. Ungurul, revoltat, i-a făcut

scandal, recurgând la numele celor doi ca al unor sperietori de ciori. Aşa s-a aflat cine erau acei mari ticăloşi care ne anchetau acolo. Aşa au început "reeducările".

- Ce s-a întâmplat cu ei ulterior?

- I-am întâlnit la Gherla, mai târziu. Unul era şef la tâmplărie, în fabrică, şef politic. Secţia era condusă de ajutorul lui: Şimon, un ungur.

- N-au fost integraţi în echipa lui Ţurcanu?

- Nuuu! Aveau regim aparte.

- Nici n-au fost judecaţi şi condamnaţi pentru aceste anchete cu bătaie?

- Nici (p. 152-153).

La Gherla, unde a fost mutat din Jilava, Aurel Obreja a fost repartizat, împreună cu alt nou venit, într-o cameră ai cărei locatari munceau în fabrica penitenciarului. Când aceştia reveniră de la lucru, îi lăsară o impresie excepţională:

- Domnule, de o disciplină fantastică! - ne reamintim că, de mic, când descinsese la Piatra Neamţ, tot diciplina îl atrăsese către Mişcare. *O ordine de fier. "Camarade" -n sus; "camarade" -n jos; "frate" - şi aşa mai departe. "Tatăl nostru" înainte de masă. Am rămas trăznit! Nici afară nu se purtau oamenii aşa.*

(...) Printre ei şi Aristide Popescu, doctorul. Îl cunoşteam din libertate. Foarte bun băiat. Pe urmă, studenţi întâlniţi de mine până să mă aresteze. O parte din elevii de la Târgşor. Toţi voiau să afle ştiri proaspete. Mă-ndemnau să povestesc. Îmi cereau toate amănuntele. Mai mult, din câte vedeam, mă impresiona 'momentul prieteniei', când meditai, seara, la ce ai făptuit în cursul zilei, în închisoare, te duceai la prietenul faţă de care ai greşit şi-i cereai iertare. A durat astfel vreo două săptămâni. Totul era perfect. Nimic schimbat. Ziua, ei plecau în fabrică. Noi doi rămâneam. Mi s-a părut că, totuşi, ceva nu era în regulă. Părea regizat, dar nu-mi dădeam seama ce şi cum. Şi, în sfârşit, auzeam răcnete noaptea... Zic unuia: - "Măi, frate, ce se aude pe aicia? Se bate?" - "Nu, dragă! Câţiva nebuni pe sus, pe acolo-şa; au crize." Îmi dădeam seama că unii erau agăţaţi de bare: "Ne omoarăăă!...". Alte strigăte erau înfundate" (p. 62).

Şi, într-o bună zi, când fu dus la baie - unde mergeau deţinuţi din mai multe celule odată, un individ necunoscut îi strecoară: *- Aici murim, ascultă-mă pe mine, domnule. Murim toţi. Dumneata nu ştii ce se-ntâmplă aici...*" (p. 66).

Foarte curând avea să-şi dea seama că acesta era singurul adevăr: a fost mutat la camera 99, a cărei celebritate nu o cunoştea.

I-a reîntâlnit pe Virgil Maxim, pe Titi Soica, Titi Lupoaia şi pe alţi cunoscuţi de la Târgşor, unii nu prea agreaţi de el, ca Stoian şi Cobzaru. Despre un tip, nemaivăzut până atunci, află că se numea: Ţurcanu. " *Doamne, când am auzit de Ţurcanu... (...) Însă habar n-aveam ce se întâmpla exact. "În sfârşit", îmi zic, "ce dacă-i şi Ţurcanu? Atmosfera-i plăcută totuşi*"" (p. 68).

Portretului lui Aurel Obreja (mai bine spus: al glasului său) îi succede, pe aceeaşi pagină, acela al conducătorului reeducărilor.

" *Atmosfera de intimitate amicală din bucătăria domnului Aure l Obreja s- a destrămat. Glasul său curat, tenoral, vădind prin limpezimea lui exerciţiul cântării, o voce ale cărei sunete aproape că-şi lasă definit şi*

pipăit conturul desenat în jurul unei străvezimi încântătoare pentru timpane, nu se încordează măcar acum, când evocă explozia diabolicului în existenta sa. Îşi continuă depănarea istorisirii, de parcă ar decanta o băutură dintre cele mai obişnuite, deşi puternic alcoolizată - însă cu care s-ar presupune că oricine se cuvine să fie obişnuit, dacă om este, cum ar fi tescovina, de pildă.

(...)

"*- Cum arăta Ţurcanu?*", întreabă autorul după ce comanda bătăii explodase pe buzele acestuia.

"*- Înalt, puţin uscăţiv. Avea o privire extraordinară, acest Ţurcanu. Nu era băiat urât, că pe atunci era tânăr şi el. Totuşi avea ceva de criminal în uitătură, mi-am dat seama când l-am cunoscut mai bine, pe pielea mea. Când îl zăreai - până nu-l cunoşteai ce făcea -, îţi dădeai cu părerea că ar fi fost un om cumsecade. În clipa când îl cunoşteai şi vedeai cu câtă cruzime bătea acest om, vă spun că te apuca tremuratul şi amuţeai în faţa lui, adică nu mai puteai să spui nimica. Numai când intra Ţurcanu în camera 99, la toţi ni se declanşa nevoia să ieşim afară. De frică, ştiţi. Toţi ceream să mergem la veceu. Asta e. Avea sprâncene groase, unite deasupra nasului. Şi ochi adânci, nu prea mari. Gura bine conturată, cu bărbia adusă în faţă, cu gaură-n ea. Fruntea o avea înaltă. Faţă de noi, era rotund la obraji. Mâinile mari, cu degete foarte lungi. Ne strângea de gât de ne cuprindea, când venea, seara, să ne vadă "în poziţie". Când apărea, am fi vrut să intrăm prin zid*" (p. 70-72).

Oricât ar fi de ostenitor pentru cititor să citez şi iar să citez descrierile torturilor din reeducări, personalitatea fiecărui memorialist obligă la reluarea lor, pentru că fiecare dintre ei aduce o surprindere unică a celor trăite. De aceea nici de data acesta nu voi deroga de la regula ce mi-am impus-o de a ilustra bogat dările de seamă asupra cărţilor luate în atenţie, cu atât mai mult cu cât vivacitatea naraţiunii o impune.

"*Ne-au prins aşa - adică pe cei cinci -, ne-au prins pe sub braţe, ne-au ridicat... - "Începeţi!" Şi când au început să ne lovească... O făceau cu bucăţi de scânduri, cu pari din carpen, de la priciuri... Unul ne ţinea de braţ, altul de cap, de haine; de haine mai mult. Au început să urle, ţipau ca nişte canibali. Ne loveau cu bocancii în gură, în burtă, cu toate instrumentele de tortură pe care le aveau acolo, cu fel de fel de cauciucuri cu sârmă în ele - aduse din fabrică -, cu bucăţi de fier, cu cozile ascuţite ale lingurilor. (...) Au durat aceste bătăi cam patru-cinci ore. Ne cărau, în lovituri, jur-împrejurul acelei camere enorme, încât eram vineţi, ca morţii, şi nu mai eram buni de nimica; atârnam ca nişte cârpe ude. În sfârşit, ne lasă. - "Gata- i? La colţ cu ei!" Ne-au pus la colţ. - "Dezbrăcarea-n pielea goală!" Ne-au dezbrăcat la pielea goală. Ne-au pus în picioare, tot legaţi la ochi, bineînţeles şi la mâinile care ne erau la spate, legaţi la glezne. - "Treceţi acuma, scuipaţi-i ş i loviţi- i!" Iar nouă: - "Deschideţi gura, mă!" Ne-au deschis ei gurile, că veneau şi-ţi băgau aicia câte o bucată de lemn sau altceva... Fizic, eram topiţi. Cu mintea , la fel. Aproape că nu ne mai dădeam seama ce era cu noi.*

(...) Nu conta că-ţi rupeau buzele, nu mai avea importanţă... Acolo eram puşi să ne omoare! Şi au trecut unul după altul. Pe rând, să arate că se desolidarizau de noi. Fiecare lovea. Unii cu ură. Te scuipau cu flegmă. Doamne... Şi am fost din nou pălmuiţi, tot aşa câteva ore la rând,

scuipaţi... El, tot timpul: "Uitaţi-vă, mă, la şefii voştri! În ce credeaţi voi! Uitaţi-vă cum arată..."

Este o impietate să ascult descrierea acestor cazne, să o imprim pe casetă şi mai apoi să o transcriu liniştit pe hârtie, fără să resimt canonul cu intensitatea acelor hristoşi urcând Golgota pentru că au refuzat minciuna şi nu s-au închinat în faţa altarelor pe care şi le înălţa dictatura. Caut un criteriu de comparaţie, să-mi pot asuma cât de puţin din umilirea, din durerea celor cinci băieţi, un criteriu de comparaţie să-mi apropriu situaţia lor, să o înţeleg mai bine prin experienţa mea însăşi."

(...Însă n-are timp autorul să-şi limpezească impresiile, pentru că personajul narator îl mână mai departe cu fluxul nenorocirilor sale:)

- După ce au trecut şi torturile astea, ne-au aşezat pe jos, tot legaţi şi cu bătăuşi în jurul nostru, ne-au pus "în poziţie" pe ciment, în pielea goală. S-au dus la veceu, unde aveau pregătite fecale şi urină şi ne-au adus într-o gamelă să mâncăm. Nici unul n-a acceptat aşa ceva. Însă aveau lucrate din pari un fel de lopăţele, aşa ca nişte dălţi. Întâi ne înfigeau beţe în gât, sub bărbie, la guşă. Apoi ne-au băgat lopeţile-n gură , ne-au căscat- o şi ...Doamne!... ne turnau pe gât, ne înfundau, vomitam... Îţi venea să-ţi dai şi stomacul afară! Ţurcanu zicea: - "Aşa au mâncat, mă, toată viaţa c...t, aşa cum le dăm acum să mănânce. Nu le place, hă?! Au vrut să fie şefi mari, comandanţii voştri. Uitaţi-vă la şefii voştri!" În sfârşit, s-a terminat şi cu episodul acesta. Apoi aveau făcut un sex de femeie din săpun şi ziceau că era Maica Domnului; şi un membru bărbătesc îl închipuia pe Iisus Hristos. Şi te obligau să mergi să te închini lor şi să le săruţi pe un scaun unde le puseseră. Te loveau cu parii în cap. Nu mai aveai nici o voinţă. - "Pupă, mă, pupă, mă, că-n ăştia aţi crezut voi, Dumnezei şi Cruci!" şi nu ştiu ce... Pe urmă, treci la tortură, treci la "poziţie", zi şi noapte, zi şi noapte. Două săptămâni n-am dormit. Dar nici nu mai puteai dormi. Nu ştiam ce vor!

- Ce se-nţelegea prin "poziţie"?

- În primul rând, te ţineau într-un picior, cu celălalt ridicat, cu mâinile-n sus. O oră-două... Zic: "Măi, s-or sătura!" Da' de unde! Câte trei-patru ceasuri. Nu mai puteai? Lăsai mâinile-n jos? Te loveau cu parii peste mâini; ţi le rupeau. Nu mai puteai. Fiecare eram păziţi de doi-trei care te băteau, "să se reabiliteze". Şi "s-au reabilitat" o mulţime pe pielea noastră. La un moment dat, îţi puneai mâinile pe cap şi le lăsai acolo. Ei te loveau, tu nu mai puteai, pur şi simplu: nu mai aveai tărie să le ţii în sus. Să stai într-un picior, la fel nu mai puteai - ore-ntre gi, zile-ntregi. Cât poţi sta? Te lăsai în jos. Pe urmă, să faci flexiuni: sute de flexiuni, jos, în picioare, jos, în picioare... Nu mai puteai. Apoi te lăsau. Te puneau jos, cu picioarele întinse, aşa, să-ţi apuci vârfurile degetelor de la picioare cu mâinile, ziua - cu ochii la soare - pătrundea niţel -, iar noaptea cu ochii la becul ce era în mijlocul acestei camere. Nu mai puteai nici aşa. Aveai impresia că intri în cimentul ăla. Te loveau, te băteau; degeaba: nu mai puteai, s-a terminat. Ne-au luat într-o seară şi ne-au bătut numai în cap, cu nişte scânduri, aşa , tot capul l- au tocat, încât a doua zi capetele noastre arătau ca nişte mine din alea marine, cu colţi. Se făcuse capul cât un balon. Eram negri toţi, absolut, până şi pe faţă. "De ne-ar omorî mai repede...", ne ziceam. Pe mine m-au bătut aici la tălpi. Apoi a început să se usuce muşchiul ăsta de pe braţ, s-a-ngălbenit şi am făcut şi o fractură de humerus. Mi-au pus

comprese cu apă rece, să mă facă nou. Acuma le simt toate loviturile astea. Ca tortură, aveau nişte cleşti, ca alea de spart alunele. Te strângeau cu cleştii de fiecare falangă, la fiecare deget de câte trei ori. Dacă rezistai la asta, treceau la picioare; aşa încât degetele noastre, mâinile, labele erau numai răni şi miroseau a cadavru."

(... Avalanşa caznelor şi simplitatea relatării lor cutremură mai mult decât orice invenţie a ficţiunii.)

"*- Pe urmă, în ceea ce priveşte mâncarea, ne puneau gamelele la o anumită distanţă de noi. Ne ţineau cu mâinile la spate, în genunchi. Mâncarea ne-o aduceau fierbinte. Trebuia să te laşi cu încetul în jos şi fără lingură, fără nimic, să-ţi dai drumul deasupra castronului sau a gamelei. Să cazi în acelaşi timp cu bărbia şi cu fruntea, că altfel se vărsa gamela şi te băteau şi pentru asta. Dacă nu-ţi dădeai drumul în jos, te-mpingeau de la spate; nu exista să nu vrei să mănânci aşa. Şi cădeai cu nasul şi cu faţa în clocotele alea. Eram plini de răni la gură, arşi la buze, la nas, la ochi. O nenorocire. Nu puteam înghiţi nici pâinea. Corpul nu mai primea mâncare. Şi tot aşa miroseam. Şi, Doamne, ce era... Au durat chestiile astea cu tot felul de torturi... Altă metodă: s-a pus într-o zi un castron cu sare. Şi au pus apă peste ea. Era atât de multă că nici nu s-a mai topit, aşa de concentrată ajunsese apa. Ne-au obligat s-o bem. Refuzai? Ţi-o turnau pe gât, tot cu beţele alea ascuţite-nfipte-n gât şi cu lopăţele. Nu puteai altfel, că erai trântit pe jos, trebuia să-nghiţi că altminteri mureai: ei tot turnau. Beai cât puteai. Vă-nchipuiţi şi dumneavoastră când ajungea sarea aia în stomac şi-n intestine: te ardea o sete groaznică. Şi-ncepeai: - "Apă! Apă! Apă! Apă!". Crăpai. Plezneai. Noaptea, mai ales, când stăteam "în poziţie", mă ceream colegului ăsta al meu, că pe el îl punea să mă păzească, împreună cu nişte băieţi de prin Neamţ, pe care-i cunoşteam din Piatra, şi mă ceream la veceu. Mă ducea. Ziceam: "Măi, Bebe, n-am nici o nevoie. Dă-mi nişte apă să beau." Beam din găleată cât puteam. Şi probabil că l-au simţit sau l-a turnat cineva că mă scotea prea des şi când m- am cerut într-o noapte, n-a vrut să mă ducă. - "Nu mai merg cu tine. Stai "în poziţie", banditule!" Am stat "în poziţie". A discutat, totuşi, cu unul dintre ăia care mă păzeau şi zice: - "Du-te cu el iară". Aveau, vedeţi, o licărire de umanism. Dar astea îi costau viaţă: puteau să-l pună alături de noi. Se temeau. Altădată m-a dus din nou. - "Apă-mi trebuie." - "Nu mai aduc apă." - "Dă-mi voie să beau din aia sărată", că apa de pe conductă era sălcie la Gherla: nu se putea bea; era doar pentru veceu. M-am repezit la closet şi am început să beau apă din pumni.*

(...) - Ne-au pus să ne batem între noi. Nu ne-am bătut. Şi asta era una dintre metode. Dacă accepţi să te baţi, are loc un fenomen: dacă ai impresia că celălalt te-a lovit un pic mai tare, îţi zici: "Aha! Ai dat anume!" şi îl loveşti şi tu mai tare. Te loveşte şi el mai tare. La rândul tău, îl loveşti şi tu. Atunci ne-am hotărât, orice s-ar fi întâmplat, să nu accceptăm asta. Am avut o încredere extraordinară în colegii cu care am fost torturaţi. Şi niciodată n-am avut îndoiala că aceşti oameni se vor pierde pe drum. Şi ne-a ajutat şi credinţa în Dumnezeu şi faptul că ne făcusem un program şi de rugăciuni şi meditaţii la Jilava, pe care l-am menţinut tot timpul. În sfârşit, după vreo două-trei săptămâni, ne-au lăsat să ne culcăm" (p.72-79).

Şi Aurel Obreja recunoaşte, ca în faţa lui Dumnezeu, că dacă continuau reeducările şi nu se sistau bătăile, ceda şi grupul lor şi ajungeau

să se bată unul cu celălalt.

Chiar şi în această neobişnuit de sumbră naraţiune există zâmbet, cuminte şi înţelept, ceea ce dovedeşte că omul, dacă are simţul umorului, nu va renunţa la el prin orice ar trece. Se sistaseră demascările, fuseseră scoase victimile reeducărilor şi din ateliere. Adus la Jilava, să fie anchetat asupra martiriului la care-l supusese Ţurcanu, în depozit, pentru a uşura timpului să treacă mai repede, Aurel Obreja îşi aminti de pasiunea sa: artele plastice. " *Scoteam un oberlicht de la fereastră, umezeam geamul şi-l acopeream cu un strat de săpun şi altul mai fin de D.D.T. Îl împărţeam în patru. Mi-am făcut pensule din rogojină şi desenam portretele cui voia să-mi pozeze. Nu acceptau toţi. Le era frică. Şi-ntr-o zi am fost prins de un miliţian: - "Ce faci acolo?" - "Desenez, dacă nu pot face altceva." Se uită el. - "Să nu cumva să le ştergi." - "Nu le şterg, domnul sergent major." Se duce şi-l cheamă pe şeful de secţie. - "Care-i ăla care a desenat?" - "Eu." - "Să nu cumva să le ştergi", după ce se uită. Pleacă şi-l cheamă pe Ivănică, mare criminal ăla. Vine cu ciomagul subsuoară. Niciodată nu te privea în ochi; n-avea curajul ăsta. Ca un lup din ăia turbaţi era. - "Unde eşti, mă, ăla care ai desenat?" - "Să trăiţi, domnule locotenent, eu sunt deţinutul cutare-cutare şi neavând cu ce să mă ocup, am făcut şi eu desenele astea." - "Mă, să nu le ştergi că te omor în bătaie." La fel cu Vişinescu, ofiţerul politic care a condus bătăile noastre, când eram la 'neagra'. Îl aduce şi pe Maromet. A intrat şi el, cu vreo trei-patru-n urma lui. Camera-nlemnise. După ce mi-a pus aceleaşi întrebări, bâlbâindu-se, s-a mirat de unde învăţasem să desenez. Voia să ştie ce am fost afară. I-am zis că elev. - "Şi ce ai desenat aicia? Sffi-sfinţi de-ai vvvoştri?" - "Nu, domnule căpitan, capetele unor oameni de aici." - "Pe-pe care i-ai de-desenat?" - "Pe dânsul, pe dumnealui...!" Se uita la desene, se uita la ăia şi, proptit în bâtă: - "Să-să le ştergi şi să nu te mai ocupi de lucrurile astea, că-că pppe urmă di-discutăm altfel". Atât. Şi atunci am priceput eu că noi, martorii, eram foarte preţioşi pentru Securitate. Aveau nevoie de noi întregi şi nevătămaţi*" (p. 133-134).

Pentru a dobândi cititorul o idee asupra scriiturii lui Mihai Rădulescu, prefer să-i dau cuvântul istoricului literar şi criticului Barbu Cioculescu, aşa cum a caracterizat-o în prefaţa " **O experienţă literară unică"** , la romanul **"Condamnat să învingă"** [Bucureşti, Editura Ramida; 1995].

"*Tehnica sa înglobează timpul prezent nedefinit, ce-şi schimbă subiecţii, nu şi obiectul. Darul pe care i l-a făcut natura, de a rămâne etern adolescent, se conjugă la Mihai Rădulescu în chipul cel mai obişnuit cu o nesăţioasă poftă de a "citi" oamenii, a-i desluşi - disciplină ce se numeşte psihologie -, zor pe care mai adesea adolescentul îl pierde la maturitate tocmai din pricina grilelor succesive ale anilor. A-ţi iubi semenul ca pe tine însuţi presupune mai întâi un grad de pace interioară asigurat, apoi o generozitate ce-şi asumă riscuri, tot atâtea încercări ale unei existenţe. Analistul însuşi realizează că această pătrundere în distanţa de fugă a aproapelui devine, în străfulgerări de o clipă, insuportabilă, întocmai cum însuşirea karmei celuilalt poate deveni sancţiunea unui gest necugetat. Dar nu se poate abţine, ca unul care primeşte semnalele de-a dreptul şi nu prin ecrane de refracţie.*

El bate la poarta confesiunilor, iar aceasta, biblic, i se deschide larg. Celălalt devine eu, vocile se confundă, unei întâmplări din viaţa celuilalt îi

răspunde un vis din viaţa autorului, într-o trecere de un firesc asemănător tehnicilor noului roman. Acţiunea de cunoaştere de sine a Povestitorului se circumscrie vieţii celuilalt, într-un schimb de umanităţi generator de tensiuni. Însă cititorul nu se înşeală: în toate cărţile lui Mihai Rădulescu se povesteşte pe sine, un adolescent, fost deţinut el însuşi, marcat în destin de urmările detenţiei la limita în care propriile fantasme se certifică exponenţial, ca introducere şi postament la alte existenţe.

(...)

De altminteri, genul preferat este acela al monologului, în termeni mai precişi, al spovedaniei. Eroii săi, mai adesea foşti prizonieri politici sau doar prinşi în cleştele dilemei de a colabora sau nu cu Puterea (în speţă, Securitatea!) retrăiesc ceasurile de infern ale deciziei, cu tot ce comporta aceasta. (...)

*Reuşita unei aşa de gingaşe întreprinderi pretinde absoluta adeziune a celui care o efectuează, profunda simpatie faţă de subiectul în cauză: "De când mă ştiu, ador să descopăr în aproapele meu faţete inedite ce să-mi prilejuiască o împrospătare a preţuirii lui" ("**Împuşcarea călăreţului**"* [Bucureşti, Editura Ramida; 1994] *)* (p. 9-14).

VI. PRESIMŢIREA REEDUCĂRILOR

Dostoievschi în **"Posedaţii",** analizează coimplicarea unor nevinovaţi în omucidere pentru a-i aservi intereselor conducătorului lor de grup (politic); compromişi astfel, ei nu se mai pot nicicând elibera de sub imperiul voinţei sale. Aceasta s-a petrecut în reeducări, fiecărei victime venindu-i rândul, mai devreme sau mai târziu, de a deveni călău, într-o mai mică sau mai mare măsură; oricum sunându-i ceasul de a se murdări moralmente, astfel încât jena de a fi dată în vileag culpabilitatea ei se spera să împiedice a se da pe faţă cele făptuite de ceilalţi, monstruoşii săi maculatori şi tirani ai tuturora.

În **"Nefericirile elevului Törless"** de Robert Musil, mica vină a unuia dintre colegii personajului numit în titlu îl transformă în bătaia de joc şi victima patimilor carnale şi a viciilor afectiv-intelectuale ale călăilor săi de vârstă imatură, tot prin scontarea că el nu va da în vileag purtarea inumană a 'stăpânilor' lui, din spaima că furtişagul său iniţial va fi făcut public de aceştia, ca şi jalnica lui destrăbălare posterioară, ei scoţându-l drept unic vinovat, în timp ce ei înşişi ar fi devenit un fel de salvatori publici. La fel, demascările au duhnit de autoincriminările cu privire la vicii născocite de frică, iar multe dintre torturile aplicate, cu preponderenţă celor credincioşi, făceau parte din arsenalul perversiunilor de tot felul, în vederea atât a umilirii cu martori a celui în cauză cât şi a punerii sale în situaţia de a nu mai putea nicicând ridica fruntea în numele unei nobleţi ce l-ar fi distins de gâzii săi.

Tema cruzimii faţă de tovarăşii de crez sau de colegi, pângărirea morală, folosirea aproapelui în scopuri ce pe el îl terfelesc, iar ţie îţi priesc, preschimbarea sa într-o marionetă dănţuind după o partitură secretă, cunoscută numai de tine, mânuitorul ei, ducerea defăimării până la mozolirea victimei de către ea însăşi, nu sunt, va să zică, inedite, când apar în viaţa penitenciarelor Piteşti şi Gherla, deoarece doi mari romancieri ai omenirii nu numai că le-au intuit şi au meditat asupra lor, ci le-au şi

transformat într-o realitate de gradul doi, inserându-le în creaţia lor.

Dar profetic sau bună cunoaştere a capacităţii umane de a cădea şi a lipsei omului de limitare în ceea ce priveşte acceptarea răului?

Un poet român se cuvine înseriat alături de aceşti titani ai psihologiei abisale. Este vorba de Iuliu Cezar Săvescu.

În poezia " **Prieteni"** , apărută în anul 1890, în "Duminica", al cărei redactor a fost, în nr. 8, găsim următorul fragment:

"*Venind spre mine-atuncea o ceată rea de umbre,*
Cu feţele ascunse sub măşti îngrozitoare,
Îmi înconjoară masa, de sub mantale sumbre
Trăgeau cu nepăsare cuţite şi topoare,
Cu feţele ascunse sub măşti îngrozitoare.

Şi toţi se repeziră ca fiarele turbate,
Şi braţele-n cadenţă pe trupul meu cădeau,
Mă străpungeau cuţite din piept şi până-n spate,
Iar unii din picioare şi oase îmi ciopleau,
Şi braţele-n cadenţă pe trupul meu cădeau.

Dar când mă ciopârţiră în mii de bucăţele,
Cu mâni de sânge ude când măştile şi-au scos,
Erau ai mei prieteni, la vestea morţii mele
Ne mai putând din mine să tragă vrun folos,
Cu mâni de sânge ude ei măştile şi-au scos."

Pentru cititorii mei care acum au deplină cunoştinţă de modul în care, asupra unor noi veniţi în camera din Piteştii şi Gherla reeducărilor, se năpusteau *"ca fiarele turbate"* colegii de detenţie - şi prietenii - pregătiţi să îi bată până la căderea în nesimţire, printre ei numărându-se aproape exclusiv camarazi de crez politic, unii condamnaţi în acelaşi lot cu victimile sau chiar apropiaţi ai acestora, strofele de mai sus evocă cu acută fidelitate pumnii, palmele, labele picioarelor ce cădeau ritmic asupra trupurilor nevinovate, luate prin surprindere şi, din înmărmurire, ori copleşite de număr sau lipsa de puteri, incapabile să reacţioneze cu lovituri de răspuns îndreptate tocmai împotriva celor dragi, care-i zdrobeau acum. Iar "*cuţitele*" şi *"topoarele"* din text reprezintă foarte exact cozile de matură şi lingurile cu coada preschimbată în cuţit prin frecarea ei de ciment, până la ascuţire, fragmentele de scânduri, bucăţile de fier smulse din paturi, furtunurile de cauciuc aduse din fabrică, cu care se ciopârţeau corpurile vlăguite de durere ce-i stropeau pe atacatori cu sângele biruiţilor ţâşnind asupra lor din izvoare deschise în carnea din fese, spate, pulpe, pielea de pe ţeastă, de deasupra oaselor fărâmate şi recioplite în forme imposibile, prin ciocănirea nemiloasă, recreatoare, din fostele trupuri, a unor făpturi de coşmar. Prietenii de ieri purtau măşti, căci nu puteai recunoaşte pe chipurile strâmbate de ură şi cruzime zâmbetele ce ţi le făcuseră dragi, în clipele de mărturisiri reciproce şi de visare la un viitor mai drept. Apoi cădea peste toţi secunda năpraznică a adevărului, când acei amici călăi te luau la mijloc (smulgându-şi de pe feţe nu masca duşmăniei, ci pe aceea a prieteniei, cu care-i cunoscuseşi în vremurile dulci anterioare), şi te obligau să-ţi faci demascarea, cenzurându-ţi fiece mărturisire şi determinându-te să rosteşti cu glas tare toate cuvintele de trădare închipuite. Această "scoatere a măştii" avea loc odată cu primele

cuvinte adresate victimelor, de la cele dintâi semne ale propriei căderi a acestora: măştile nu mai aveau rost când victimile înseşi deveneau călăi la rândul lor (căci, între timp, ele ajunseseră, sub poruncă, să bată, după cum fuseseră bătute).

Este curioasă peste orice aşteptare, această descriere profetică a demascărilor, concepută la sfârşitul veacului al nouăsprezecelea de către un poet simbolist cu operă restrânsă, datorită prea scurtei sale existenţe şi, din păcate, prea puţin cunoscută în ce cuprinde mai valoros . Or, Iuliu Cezar Săvescu a lăsat versuri antologice, dintre care, splendida poezie de mai jos:

"LA POLUL NORD

La polul nord, la polul sud, sub stele vecinic adormite,
În lung şi larg, în sus şi-n jos, se-ntind câmpii nemărginite,
Câmpii de ghiaţă, ce adorm pe aşternutul mării ud,
Cu munţi înalţi, cu văi adânci, la polul nord, la polul sud.

Când dintre munţii solitari îngălbeneşte luna plină,
Vărsând pe albul dezolat o cadaverică lumină,
Se văd eşind ai mării urşi, cu ochi de foc, cu paşii rari,
Când dintre văile adânci, când dintre munţii solitari.

Şi dorm adânc, şi dorm mereu nemărginirile polare,
Iar din prăpăstiile-adânci se-aude-o stranie vibrare,
Şi urşii albi, înduioşaţi, într-un oftat adânc şi greu,
Se-ntind pe labe de sidef, şi dorm adânc, şi dorm mereu."
(Nedatată)

Este un destin straniu că primul contact cu dispărutul poet, l-am făcut la Jilava, când aveam ceva peste douăzeci de ani, prin mijlocirea unui alt poet, Horia Niţulescu, care mi-a recitat " **La Polul Nord**" , în timpul când zăceam, vlăguit de o avitaminoză însoţită de crize nervoase, de care sufeream, ce nu avea nume, contactul literar cu el izbutind să-mi menţină în suflet oareşicare frumuseţe, necesară supravieţuirii. Atunci nu aveam cum şti ce rol urma să joace în această scriere darul neobişnuit al scriitorului asupra căruia mă opresc uluit de puterea de pătrundere afectivă în beznele viitorului a poetului, un viitor pe care literatul nici măcar nu avea să-l atingă în viaţă, dar mi-te să-l cunoască prin trăire directă. Deci, profeţia sa priveşte destinul tineretului român, al unei generaţii despre care nu putea bănui absolut nimic, prea depărtată de el. Un atare fenomen de intuire a viitorului nu mi se pare a mai fi fost semnalat în Istoria Literaturii Române şi socotesc că numai o dislocare a mersului firesc în timp şi lume, al neamului nostru, o completă răsturnare a evoluţiei lui, puteau zdruncina imaginaţia creatoare a unui sensibil ca Iuliu Cezar Săvescu, preschimbând-o în har de prooroc, cu limpezimi mult mai lesne citibile decât în cazurile precedente vetero-testamentare.

Dar să nu mă opresc la fragmentul citat, ci să înaintăm împreună către o altă manifestare al aceluiaşi suflu profetic, în poezia ce urmează.

"SĂ NU VĂ BUCURAŢI

Să nu vă bucuraţi, prieteni,
Că astăzi râd şi eu cu voi.
Eu râd, cum râde vinovatul
La Judecata de Apoi.

Eu râd, că nu-mi rămâne-n lume
Nimic de care să mă tem;

Chiar moartea fuge îngrozită,
De câte ori voiesc s-o chem.
Sunt părăsit şi de satana,
Precum am fost de Dumnezeu.
Stăpân nu am, dar n-am nici lege,
Stăpân şi lege sunt chiar eu.
Voi ştiţi, am plâns viaţa-ntreagă,
Durerea tuturor am strâns;
Lăsaţi-mă să râd acuma,
Nimica nu mai am de plâns!"

(Nedatată)

Acest strigăt este plasat, conform paralelei ce o fac cu reeducările, după definitiva cădere a celui care a fost victimă, atunci când, trecut în rândurile bătăuşilor şi schiloditorilor de suflete, cinismul îi îneacă personalitatea, prefăcându-l într-o epavă umană părăsită şi de diavol, precum a fost de divinitate, căreia nu-i rămâne altă lege decât aceea promulgată de ea însăşi şi nici alt stăpân decât propria-i minte debusolată şi deformată. Dacă au fost clipe când şi-a dorit moartea, animalizarea a împins-o să alunge în umbrele ilizibile ale fostului său cuget de până mai ieri ideea că moartea - ce i-a fost refuzată cu loviturile de bâtă - ar mai constitui un liman posibil. Victima, care odinioară a plâns durerile tuturor, se află în situaţia de a fi pierdut orice urmă de omenie; dar puţinul licăr de conştiinţă ce-i mai pâlpâie în adâncimile zmolite ale inimii îl ajută să distingă între sine şi tiranii ce au bestializat-o: el nu poate râde ca aceia, de suferinţele fraţilor, ci râde cu o cumplită ruşine şi prosteşte - nemaigăsind alta de făcut, stupidizat de situaţia în care a ajuns -, râde ca *"vinovatul la Judecata de Apoi"*.

Poetul brăilean s-a născut în 1876, cum menţionează M. Davidescu, însă, ceea ce pare mai plauzibil, G. Călinescu menţionează ca an al naşterii: 1866, 22 septembrie. Deci cele de mai sus nu au fost publicate când avea 14 ani (după cronologia citată iniţial), ci la 24 ani. S-a stins, tuberculos, la vârsta de 27 ani, în spital, adică la 9 martie 1903. Conform ediţiei realizată de V. Demetrius şi publicată în Editura "Biblioteca pentru toţi", fără an de apariţie, opera lui cuprinde 52 poezii, dintre care una este o traducere din Edgar Allan Poe: " **Corbul"** , publicată iniţial în "Liga Lit."(erară), nr. 6. Culegerea a fost prefaţată de M. Davidescu şi e însoţită de un portret de Şt. Dimitrescu. Din " **Istoria Literaturii Române de la Origini până în Prezent"** , unde poetul este prezent sub numele: Iuliu C. Săvescu, aflăm că a fost redactor al *"Duminicii"* , între 1 octombrie 1890 şi 24 februarie 1891, şi proprietar al revistei "Nuvelistul", în cursul anului 1895, după care a funcţionat în calitate de corector al *"Monitorului Oficial"*. Remarca lui G. Călinescu despre poet: "*e un nostalgic în căutare de spaţii exotice, pustii*" e în consens cu "faptele sufleteşti" prezente în versurile discutate aici, ca o urmare firesc deductibilă din asemenea trăiri ce înstrăinează de lume şi fac să piară încrederea în semeni. Istoricul literar menţionează "*profesia de credinţă solitară*" a lui Iuliu Cezar Săvescu. Ea nu ne mai poate surprinde, cu atât mai mult în cadrul asociaţiei cu reeducările de mai târziu, în care îl cuprind.

UN ULTIM CUVÂNT AL AUTORULUI

Autorul prezentei istorii literare este cunoscut unora dintre cititorii ei

şi ca dramaturg.

Pe marginea cărţilor prezentate mai sus, a scris următoarea dramă, intulată:

S-a făcut lumină!

(Un spot iluminează un ungher depărtat al scenei pustii. De acolo)

GLASUL : Cain, unde este fratele tău, Abel?

CAIN *(răspunde din întunericul ce-i învăluie pe spectatori)* : Eu sunt.

(Scena este iluminată ***a giorno*** *; lumina se revarsă, copleşitoare, asupra întregului Cosmos).*

Mihai Rădulescu

ISTORIA LITERATURII
DE DETENTIE LA ROMANI (II)

Mărturisirea colaborării

MOTTO
Cei care îşi vând sufletul (...)
rămân până la moarte
solidari cu trecutul lor.
Andrei Şerbulescu

CEASUL BILANŢULUI

- cuvânt înainte -

LA SFÂRŞIT DE MILENIU. - Mileniul al doilea al erei noastre se stinge. Au trecut zvârcolirile, au încetat urletele de durere, plăgile lui sângerează tot mai apos. Horcăie. Respiraţia îi fierbe fetidă. Pielea îi miroase greu. Pe aşternutul ruginit de urme puroi uscat îşi întinde un trup costeliv, deşirat, ce înghesuie în sacul cărnii, mucedă şi afumată ca a unei mumii, o mie de ani pe o muchie şi miliarde de suferinţe pe cealaltă.

Mileniul al doilea moare.

E mileniul omenirii, dar este şi mileniul românilor, românii care numără o existenţă modernă şi unitară abia mai lungă de trei sferturi de veac (şi nici astea trăite în perpetuă unitate).

A venit momentul să ne deprindem cu cel mai întunecos aspect al existenţei omului, dezvăluit de al doilea mileniu al istoriei, scurs de la lansarea pe pământ a legii iubirii dintre semeni.

E ceasul bilanţului omenirii.

ANTECESORI - Nu mi-a parvenit informaţia că vreun istoric literar al lumii s-ar fi încumetat să alcătuiască o istorie a literaturii de detenţie scrise de memorialiştii şi autorii de ficţiune ai unui popor sau altul; ori una cu caracter universal cu atât mai puţin.

Totuşi un eseist (se prea poate să nu fie singurul) britanic, aplecat asupra

domeniului psihopedagogic, pe nume Samuel Smiles, a închinat acestui gen ciudat câteva pagini din lucrarea sa LE CARACTERE (Paris, Librairie Plon, 1886; traduit de l'Anglais par Mme Charles Deshorties de Beaulieu; Deuxieme Édition.). Epoca modernă, aceea a dictaturilor de toate culorile, ne obligă să recurgem la o împărţire a acestui gen literar în literatura de detenţie politică şi cea de detenţie de drept comun, tipuri de detenţii ce nu au, în general, nimic asemănător, nici din punct de vedere al tratamentului aplicat condamnaţilor, nici al atitudinii acestora faţă de pedeapsa suferită. Desigur că sunt posibile şi subîmpărţiri. Este tocmai ceea ce face autorul prezentei lucrări cu materialul cu care este confruntat. Iar aceste subîmpărţiri se pot face în multe alte feluri, în funcţie de ce anume voim să luminăm din universul literaturii de detenţie.

Revenind la Samuel Smiles, mă miră că, în titlurile examinate fugar, el nu distinge ce anume au comun - tocmai factorul politic. Da, detenţia pentru pricini politice este mult mai veche decât secolul nostru sinistru. În schimb, meditaţia sa surprinde anumite trăsături ale detenţiei politice ce se dovedesc vii şi în epoca noastră, de unde necesitatea de a-i scoate autorului în evidenţă meritul înţelegerii acestei situaţii speciale, în unele dintre caracteristicile sale.

"Mulţi oameni curajoşi au ştiut să-şi fructifice solitudinea forţată pentru a executa opere de o mare vigoare şi de o mare importanţă. În singurătate, dorinţa de perfecţiune spirituală se dezvoltă cel mai bine. Sufletul comunică în izolare cu el însuşi, până la a produce uneori o energie de neîmblânzit. Dar, pentru ca un om să profite sau nu de solitudine, depinde de temperamentul lui, de educaţia şi de caracterul său. În cazul aceluia la care natura este generoasă, singurătatea îi purifică şi mai tare inima curată şi până atunci; pe când, dimpotrivă, în cazul unei naturi meschine, inima în chip firesc dură se împietreşte şi mai mult; căci, dacă solitudinea reprezintă compania spiritelor mari, ea constituie supliciul celorlalte" (p.407). Fragmentul impresionează prin atingerea esenţialului chestiunii ridicate, de către o persoană ce n-a avut contact direct nici cu solitudinea forţată, cum o denumeşte ea, nici cu experimentarea pe sine însăşi sau prin observarea celor din jurul său, supuşi unor condiţii similare alor ei, experimentare, ziceam a reacţiei psihologiei noastre, după temperament, educaţie şi caracter, la săgeţile ţintite de asprimile vieţuirii în temniţă asupra subiecţilor condamnaţi. În lipsa acestei cunoaşteri nemijlocite, Samuel Smiles se aşează, spre lauda sa, în miezul adevărului. Din păcate nu mai face nici o observaţie cu caracter general. El trece la cazuri izolate, pentru ilustrarea celor spuse până aici.

Astfel, sunt înşiraţi Buchanan, Raleigh, Bunyan, sir John Eliot, Hampden, Selden, Prynne, George Wither, sir William Davenant, Lovelace, Baxter, Harrington, Penn, Daniel de Foe, Smollett, James Montgommery, Thomas Cooper. Alături de aceşti supuşi britanici apar şi celebrii italieni: Campanella, Boetius, Grotius, Silvio Pellico, germanul Luther, ca şi maghiarul Kazinsky.

Urmează o nouă privire adâncă asupra condiţiei de deţinut politic:

"Oameni din această categorie, ce suferă pedeapsa legii şi par a se prăbuşi, cel puţin pentru un moment, nu cad cu adevărat. Mulţi dintre dânşii, care par a nu fi reuşit, au exercitat totuşi asupra generaţiei lor o influenţă mai puternică şi mai durabilă decât alţii a căror carieră n-a

constituit decât o suită neîntreruptă de succese. Caracterul omului nu depinde de rezultatul eforturilor sale. Martiriul este departe de a reprezenta o prăbuşire, mai ales dacă suferi pentru un adevăr ce dobândeşte o strălucire nouă prin jertfa noastră. Patriotul care moare pentru a-şi apăra cauza îi asigură uneori acesteia triumful, iar soldaţii care, plasaţi în avangardă în bătălie, părând să-şi cheltuiască în mod inutil vieţile, deschid adeseori drumul acelora ce mărşăluiesc îndărătul lor şi calcă pe trupurile lor pentru a cuceri victoria. Izbânda unei cauze juste soseşte în dese rânduri prea târziu; dar când soseşte, este datorată în aceeaşi măsură acelora care s-au prăbuşit de la primele lor eforturi, cât şi succesorilor lor care au învins.

"Exemplul unei morţi frumoase poate deveni inspiraţie pentru oricine îi este martor, după cum exemplul unei vieţi nobile găseşte imitatori. O faptă mare nu moare odată cu acela care a săvârşit-o, ci subsistă şi produce fapte asemănătoare la cei care supravieţuiesc autorului ei şi-i îndrăgesc memoria. Astfel, aproape că s-ar putea spune despre unii oameni mari că n-au început a trăi decât după moartea lor.

"Numele oamenilor ce au suferit pentru cauza religiei, a ştiinţei şi a adevărului, sunt acelea pentru care omenirea are cea mai mare stimă şi pentru care are cel mai mare respect. Au pierit, dar gândul lor le-a supravieţuit. Par a fi eşuat şi totuşi au reuşit.

"(...) Zidurile temniţelor acestor nobili captivi ne pot nimic contra gândirii lor. Ea şi-a săpat un drum, sfidând puterea persecutorilor.

"(...) Milton obişnuia să spună că "acela care ştie să sufere mai bine poate săvârşi cele mai măreţe lucruri" " (p.411-413).

Înălţătoare cuvinte! Atari cuvinte n-au fost încă rostite pentru deţinuţii politici ai României comuniste; aceasta motivează preluarea aici a aproape întreg pasajului dedicat de Samuel Smiles scriitorilor din detenţie. Ele se potrivesc de minune la începutul unei cărţi ce-şi propune să le studieze opera, cum este această ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, la al cărei al doilea volum am ajuns.

*

ESTE LEGE SĂ NE FIE COPIII IENICERI? - Este curios (observ de mult timp acest fenomen şi nu mă decid să-l consider o lege a existenţei omeneşti), este curios, spuneam, faptul că, în istoria României moderne se repetă o situaţie cunoscută de noi şi în epoca feudală - atât de întârziată pe aceste meleaguri -, situaţie cunoscută adică sub ameninţarea şi cvasidependenţa de Imperiul Otoman. Legea posibilă este că 'un om, un grup uman, o societate, nu pot trăi decât doar anumite situaţii; cu alte cuvinte: sunt destinaţi şi destinată să le trăiască; aceste situaţii revin când ţi-e lumea mai dragă şi individul, mănunchiul de inşi, ori naţiunea, reiau aceeaşi experienţă de la capăt, în condiţii doar aparent noi'. Deoarece, dacă am pronunţat cuvântul 'lege' trebuie să mă bizui pe foarte numeroase cazuri, voi adăuga că, în alte domenii, ele mi-au sărit în ochi, iar în cel de faţă sunt angoasat că situaţia s-ar putea repeta încă o dată şi încă o dată şi aşa mai departe; de aceea atrag atenţia asupra ei. Revenind la începutul paragrafului, răpirea copiilor români de către turci şi preschimbarea lor în fanatici ienicieri, luptători fratricizi chemaţi întruna pe teritoriul ţărilor române să le subjuge, se va repeta, această situaţie, şi sub cizma sovietică: pruncii neamului s-au reîntors din lagărele siberiene în

diviziile "Tudor Vladimirescu" şi "Horia, Cloşca şi Crişan" şi s-au desfăşurat în interiorul fruntariilor noastre, oştenii lor având datoria să otrăvească respiraţia mamelor şi a propriilor lor copii, pângărindu-şi vatra şi altarul cu miasmele stepelor de la răsărit, pe care şi le-au apropriat cu inconştienţă criminală.

*

VARIETATEA COLABORAŢIONIŞTILOR - Situaţia ostaşilor din cele două divizii ce au luptat împotriva fraţilor lor a fost retrăită de indivizii care s-au făcut slugile noului regim. Şi nu robi oarecari, cum a ajuns întreaga patrie. Ci vânzătorii semenilor lor.

Labilitatea educaţiei i-a făcut pe mulţi indivizi, cu uşurinţă, victime ale acestei mentalităţi, adică a încurajării de către Stat a delaţiunii, că ea denunţa un fapt autentic sau unul inventat. Cei citaţi se numărau printre acele persoane, deloc puţine la număr, care, luând pilda serviciului de Cadre, învăţând de la şeful Cadrelor meseria, întocmeau dosare colegilor de muncă, vecinilor şi, în cazurile cele mai aberante, membrilor propriei familii (vezi memoriile răposatului regizor Mihai Berechet, victima denunţurilor semnate de către însuşi fratele său). Am avut numeroşi concetăţeni care şi-au irosit cei mai frumoşi ani ai unei existenţe deloc atrăgătoare, cu redactarea unor adevărate fişiere incriminatoare pentru cunoscuţii lor. La îmbogăţirea acestora nu foloseau numai observaţiile personale, ci - prin şantaj - obţineau şi depoziţii, uneori respectând adevărul, de cele mai multe ori nu, deci false, din partea celor aflaţi la mâna lor. Cu capacitatea de a face oricând un om să-şi piardă slujba sau să fie aruncat în închisoarea politică, ei îşi manipulau mediul.

Despre câţiva dintre aceştia voi cuvânta în scrierea de faţă. Ea constituie al doilea volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE şi urmăreşte doar acele cărţi semnate de foşti deţinuţi politici ce recunosc în paginile lor că au colaborat cu Forţa. Titlul, MĂRTURISIREA COLABORĂRII, nu oglindeşte cu claritate concepţia de viaţă a respectivilor autori, nici felul în care s-au implicat, sub imperiul fricii sau din diverse interese personale, în a-şi servi călăii, deoarece fiecare dintrânşii a făcut-o altfel - şi aceasta constituie unul dintre punctele de atracţie pentru cercetător, varietatea obiectivelor analizei devenind un stimul al cugetării sale. Comunistul din ilegalitate şi spionul împotriva propriei patrii îşi continuă activitatea monstruoasă acceptând să-l incrimineze pe cel mai apropiat prieten pentru că partidul i-o cere şi pentru a-şi salva viaţa. Un informator cu vechi ştate de servici cade pradă Securităţii căreia îşi destina până atunci numai victimile. Intelectualul de rasă acceptă să fie plătit pentru a ataca, prin scris, alţi intelectuali neagreaţi de Putere sau pentru a da note informative, astfel putând pătrunde în împărăţia literelor, pentru care se pregătise şi unde nu avusese încă acces. Cântăreţul de operă, care nu mai are din ce trăi, la eliberarea din închisoare, devine turnător (alt soi de vocalize), pentru o pâine. Marele luptător naţionalist acceptă compromitrea pentru a-şi cunoaşte copilul născut în detenţie.

Pare odios. În primul rând, odios pentru aceia care au condus omul la atare degradare.

*

CURAJUL MĂRTURISIRII - Cel care a greşit, chinuit de trecutul său, îşi face mea culpa public şi dă pildă de smerire tuturor acelora ce au făptuit în acelaşi chip şi rămân sub imperiul fricii lor de ieri, sclavi tânjitori după

libertatea sufletului, neavând curajul să şi-o recâştige prin asumarea trecutului lor. Autorii cărţilor discutate mai departe sunt mântuiţi! Într-un fel, recunosc în curajul lor o componentă chiar eroic.

Dacă ar fi apărut ea mai din timp şi cu altă destinaţie!...

*

SPOVADĂ DATORATĂ CURAJULUI SAU FRICII? - Cel puţin, la prima aruncare de privire, noua situaţie în care s-au implicat memorialiştii în discuţie pare superioară. Raţiunea ne propune şi alte explicaţii ale vitejiei lor de peste noapte: temerea că accesul la dosare va cădea năpraznă peste capetele tuturor foştilor colaboraţionişti sau măcar li se va îngădui, pe căi oculte, ziariştilor şi mai ales foştilor securişti (cu aspiraţii de şantajişti şi cu amici bine plasaţi) să le răsfoiască pentru a dăuna persoanelor publice ridicate peste noapte din nimicul de ieri.

Cum persoană publică, dintre cei luaţi în considerare de acest tom al Istoriei mele, nu poate fi considerat mai niciunul, în adevăratul înţeles al cuvântului, iată mă pregătesc să-mi retrag bănuiala (ah! suspiciunea pe care toţi am învăţat-o cu uşurinţă de la marxişti-leninişti...); dar nu fără să remarc din nou: curajul al doar câtorva persoane din zeci de mii, de abdicanţi, de nu milioane, rămâne exemplar. Iar temerea spre care am îndreptat arătătorul - aceea că alţii ar putea ridica cortina ce ascunde scena societăţii de ieri - e doar o faţă a sufletului lor, pe când cealaltă, dihotomic-antonimic, este a îndrăznelii demne de un profund şi general respect, după ce au îngenunchiat şi şi-au dat sufletul pe faţă.

*

CE MAI FAC TURNĂTORII NOŞTRI DRAGI? - Sunt sigur că destui foşti deţinuţi politici care şi-au pierdut sănătăţile, familiile, orice perspectivă de viitor, nu vor fi de acord cu această poziţie a mea, ci vor şopti cu tristeţe: "Alţi colaboraţionişti ce pretind că sunt mai buni ca morţii noştri!" Şi cum să resping acest oftat, într-o lume în care numai foştii ideologi, comunişti, cadrişti, ofiţeri şi torţionari, au dreptul la micul ecran şi la celelalte mijloace de mediatizare pentru a deplânge starea neamului sub dictatură şi pentru a indica drumul de apucat în vederea revenirii la economia de piaţă şi redobândirii dreptului de a aspira la demnitatea României cunoscută de bunicii noştri; ba se şi înscriu pe listele electorale şi ocupă fotolii parlamentare, ministeriale, de nu şi mai rău. Atrag atenţia că memorialiştii pomeniţi mai sus nu pretind nimic; ei doar arată cât de jos a putut fi îmbrâncit omul, exemplificând-o cu propria-le persoană. Singurătatea lor merită o mână întinsă de către aceia care ştiu mai bine decât oricine cât de slabă este făptura noastră şi că fiecare are limitele sale de neînvins. şi, după cum îi cunosc pe bătrânii venerabili, de la care am învăţat să trăiesc - dacă oi fi învăţat-o bine -, ieri, în puşcărie şi astăzi, în haosul binecunoscut, toţi înţeleg nebunia ce conduce la cădere şi, creştineşte, plâng alături de cel căzut.

*

ROSTUL ELIBERATOR AL SPOVEDANIEI - Exemplul autorilor în discuţie este necesar poporului nostru. Orice spirit vindicativ (dealtfel, sunt mereu mirat de puterea românului de a ierta, chiar de a uita; să fie o calitate sau un defect al lui?), orice spirit vindicativ este anihilat de cuvintele: "Am greşit; îmi pare rău". Ne reamintim, în interminabilele şedinţe de partid ce au sufocat nopţile membrilor lui şi, din păcate, în cadrul celor lărgite, şi pe

ale nevinovaţilor nemembri ajunşi să le împartă membrilor nefericirea insomniilor impuse, oameni serioşi, cu funcţii înalte şi aer arogant până în acea clipă, se săltau în două picioare tremurătoare şi rosteau, supuşi şi cu mutră tâmpă: "Îmi fac autocritica...". Obiceiul şi-a câştigat dreptul la existenţă; un singur pas mai trebuie făcut în punerea în practică a spiritului comunist deprins pentru vecie prin spălarea creierilor. Numai că acest pas, lăsând îndărăt, în lada de gunoi, "spiritul partinic", va fi parcurs cu conştiinţa că Dumnezu însuşi ne-a învăţat, prin taina spovedaniei, că păcatul mărturisit este iertat.

*

PURIFICAREA ROMÂNIEI - Ţara noastră, imediat după Revoluţie, a avut nevoie de foştii turnători şi torţionari cu bâta şi cu cuvântul tipărit nu ca să ne înveţe cum să redevenim oameni - pentru că noi rămăsesem oameni, doar ei pierduseră întretimp această calitate -, ci să vină în faţa Naţiei (cum au făcut-o şi o fac îngreţoşător de des să dea lecţii şi note de bună şi rea purtare contemporanilor), să vină în faţa Naţiei şi să plângă pentru relele săvârşite. Aceasta ar fi purificat România, iar lor le pregătea temelii de statui, statuile amarnicei înşelări regretate. L-am admirat pe Bârlădeanu care, până cu o zi înainte de moartea gigantului Corneliu Coposu, i-a susţinut pe comuniştii săi, boiţi într-o terminologie pasă-mi-te a unei democraţii "originale", i-a susţinut împotriva libertăţii şi democraţiei, în loc să le susţină pe acestea două, dar când a aflat despre trista plecare a Preşedintelui P.N.Ţ.C.D. din mijlocul nostru, a recunoscut că întreaga-i viaţă, personal, s-a înşelat în materie de politică, iar cel pe care l-a considerat rivalul său a avut exclusivă dreptate. Românii aveau nevoie de recunoaşterea greşelilor proprii, nu să li se facă cu ochiul de pe micuţul ecran, cu înţelesul: "Eu, unul, nu mi-am rupt carnetul roşu, iar dacă am scos partidul în afara legii, am făcut-o de spaima tractoristului ăsta de-a condus şcoala Securităţii şi acum face pe conducătorul de mase; pe cinstea mea de comunist, că doar de frică...". Ce contează, vorba socialiştilor ciuperciţi peste noapte, ce contează nevoia românului? Doar pe el am făgăduit să-l vindem ruşilor; păi, ce să ne mai uităm şi la sufleţelul lui de doi bani...?

Cer iertare cititorului pentru aceastăîndelungă paranteză; ea a fost necesară, pentru a vădi - prin opoziţie - meritul moral al autorilor luaţi în considerare mai departe.

Însă ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE nu este una a moralei românilor. Deci revin la titlul volumului al doilea al ei: MĂRTURISIREA COLABORĂRII.

*

OBIECTUL ACESTEI CĂRŢI: DEŢINUTUL SCRIITOR - După o aşa de lungă prezentare, colorată de culpabilizare şi desculpabilizare, cititorul se aşteaptă să ajung şi la judecată. Departe de mine o atare aspiraţie. Judecata nu apare în cartea mea, decât în ceea ce priveşte darurile şi strădaniile profesionale ale memorialiştilor, în calitatea lor de scriitori. Altfel, ea revine forului lăuntric, justiţiei, opiniei publice şi a posterităţii care, prin aceea că sunt opinii, sunt şi neîntemeiate. Repet cele ce am spus şi în prefaţa la primul volum: dorinţa mea este ca aceşti mari suferitori (memorialiştii de detenţie, poeţii temniţei şi ceilalţi) să fie consideraţi scriitori români, vrednici de istoria literară a poporului nostru,

în continuarea altor scriitori ce au cunoscut temniţele politice, pe drept sau nedrept: Ioan Slavici, C. Stere, Octavian Goga, fratele său Eugen, Tudor Arghezi etc. Experienţa penitenciară a unui număr impresionant de scriitori, sub comunişti, obligă la acest act de repunere în drepturile de care au fost frustraţi chiar de condiţiile lor speciale de viaţă, extinse în unele cazuri, la peste douăzeci de ani de izolare, adică lipsa lecturii, a hârtiei, a tocului, a contactului cu breasla, cu publicaţiile litertare, cu editurile, ani care au făcut din ei nişte dependenţi de oralitate, cu greu luptându-se, după eliberare, să-şi recupereze cultura de care au fost lipsiţi intenţionat şi (re)obişnuirea cu o luptă, ca nouă, aceea cu cuvântul scris.

În cazul a destui scriitori, ei au devenit creatori de literatură în închisoare. Mai mult, cât îi priveşte pe numeroşii elevi împiedicaţi să-şi facă studiile la timpul potrivit, până şi cultura şi-au dobândit-o tot acolo, ceea ce nu-i împiedică să-şi revendice un loc de frunte printre poeţii neamului; mă gândesc în primul rând la Sergiu Măndinescu, victimă a "reeducărilor" de la Piteşti, dar şi la studenţi: Constantin Aurel Dragodan, realizatorul, în plus, al unei monumentale antologii a poeziei de detenţie, POEŢI DUPĂ GRATII, din care, pentru moment, au apărut patru volume consistente, ultimile două publicându-le chiar editura mea (al cincilea este în lucru) sau, cum nădăjduiesc s-o dovedesc nu peste mult timp: Alexandru Bogdanovici, iniţiatorul "reeducărilor blânde", de început, ucis în "reeducările" autentice ce le-au ajuns din urmă pe cele dintâi şi le-au depăşit, peste orice prevederi, în domeniul inumanului).

Literatura de detenţie a scos la iveală ţărani memorialişti, funcţionari, muncitori şi intelectuali de toate profesiile. Iar dacă nu mureau, în temniţe şi după eliberare, atâţia dintre deţinuţii politici, această literatură ar fi fost nespus cu mult mai bogată, ca număr de scrieri, şi cu mult mai bogată în conţinut (faţă de cele ce s-au publicat timp de aproape cincizeci de ani de falsă şi mincinoasă - în cvasitotalitate - cultură 'socialistă').

*

AUTOPORTRET ŞI PORTRET LITERAR - Puţine dintre cărţile memorialistice de detenţie conţin adevărate autoportrete; majoritatea sunt naraţiuni ale aventurilor neşteptate şi ale cortegiului de suferinţe nemeritat, ca şi eseuri privitoare la condiţia umană, la dictatură, la degradare, la capacitatea de a răbda şi mai ales la locul credinţei în viaţa celor lipsiţi de orice altceva. Pe de altă parte, cei mai mulţi dintre autori doresc să participe, cu amintirile personale, la menţinerea treză a memoriei neamului, pentru ca ororile trăite să nu se mai repete, drept care scrierile lor devin, în mod inevitabil, acte de acuzare, fără să fie niciodată vindicative.

Totuşi, cărţile deosebite ce sunt prezentate în acest volum, constituie, în chip clar, autoportrete - mai mult sau mai puţin realizate: cei care le-au întocmit spun ceva limpede şi foarte caracteristic despre ei înşişi: Deşi am cunoscut până la capăt suferinţa, am colaborat cu călăii mei, în dauna semenilor. Destui dintre memorialiştii reeducărilor, trecuţi în revistă în primul volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE au avut nefericirea să mărturisească, şi ei, că sub ameninţarea permanentă a bătăii şi a morţii, au acceptat să-i păzească pe alţi inşi când erau bătuţi sau chiar să-şi bată colegii sau şefii politici, să se autoacuze de minciuni, să-şi terfelească amintirile, spurcându-le cu născociri pe placul

reeducatorilor (mânaţi din umbră de Securitate) şi să pângărească statuile părinţilor, ale profesorilor, ale dascălilor şi ale celor ce le făcuseră bine şi-i ocrotiseră până să fie arestaţi, să-şi vândă gazdele ce le dăruiseră culcuş şi hrană, chiar fraţi şi părinţi, ca, în plus, să devină şi turnători. N-am amestecat amintirile din reeducări cu cele ale mărturisitorilor prezenţi în volumul de faţă, deoarece condiţiile de viaţă ale celor trecuţi pe la Piteşti şi Gherla, sub domnia neîncoronată a lui Eugen Ţurcanu şi a lui Popa Ţanu, precum şi a acoliţilor lor, constituie un capitol fără egal din lunga gamă a crimelor comuniste săvârşite în penitenciare şi lagăre, ce i-au împins pe români la decădere. Un alt argument de despărţire a materiei de studiu este că autorii prezenţi în volumul de faţă, atunci când a sunat ceasul opţiunii, au ales colaboraţionismul fără ca, mai întâi, să-şi piardă minţile de groază, cum s-a întâmplat cu cei reeducaţi, ci în urma unei deliberări la (mai mult sau mai puţin) rece, l-au ales drept singura cale rămasă într-o lume în care dictatura părea să fi învins definitiv: Nuanţele există şi vor fi dezvoltate în cuprins.

*

LOCUL VOLUMULUI II IN INTREGUL ISTORIEI - Aceste cărţi autoportret vor fi confruntate cu cele urmărite în următorul volum al Istoriei, înrudit cu acesta prin faptul că volumul al III-lea se opreşte asupra cărţilor abundând în portrete. Deci avem, pe de o parte, scrieri ale lui "iată cum sunt" şi, pe de altă parte, scrierile lui "iată cum sunt ceilalţi'. Bineînţeles - ceea ce ştiu cititorii MEMORIALISTICII REEDUCĂRILOR -, de autoportret şi de portret nu ne vom despărţi niciodată pe parcursul acestei lungi ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, pentru că fiecare memorialist, cu mai mult sau mai puţin talent, s-a folosit atât de autoanaliză cât şi de analiza celor din jur când s-a aşezat la masă, să-şi depene 'impresiile' asupra groazei. Deci, volumele II şi III ale ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE trebuie considerate ca alcătuind două părţi ale unei singure secţiuni.

*

CEVA DESPRE COMPOZIŢIA ACESTUI VOLUM - În continuare, autorul prezentei cărţi va prefera să lase scriitorii trataţi în paginile ei să-şi înfăţişeze singuri darul sau lipsa lui (fiind folosite cu profuzie citatele). Istoricul se preschimbă într-un ghid al cititorului care, astfel, este pus în situaţia de a cântări şi judeca singur dreptul la eternitate al scrierilor în cauză. Folosind această metodă, autorul implică cititorul, poate fără voia celui din urmă, determinându-l să gândească (măcar) la drepturile acelora care şi-au jertfit vieţile pentru libertatea neamului nostru şi merită mult mai multă cinstire decât este dispusă o societate autocentrată să acorde celor rămaşi, până şi astăzi, în afara ei, perpetuându-se eliminarea lor efectuată de societatea comunistă.

Intrebare: Cine eşti, Mihai Rădulescu?

Răspuns: Un anonim conştient că dacă nu duce până la capăt recuperarea literaturii naţionale de detenţie, într-o formă, oricare, organizată, muncă la care s-a înhămat, această memorialistică riscă să se piardă în uitarea unei lumi dezinteresate de rădăcinile proprii.

Atâta mai ştiu să spun astăzi despre mine.

Dacă încerc altă frază, mă sufoc.

II. MEMORIALISTICA PROPRIU-ZISĂ

- http://www.litdedetentie.as.ro/1_3_1.phpMineritul M.A.I.-ului (Dimitrian Laurenţiu - Viorel Brana)
- Disperarea tenorului (Ioan Popescu Loredan)
- Un luptător "mic cât o lingura" (Dumitru Lungu)
- Belu Zilber muşca din el (Andrei Şerbulescu)

Mineritul M.A.I.-ului (Dimitrian Laurentiu - Viorel Brana)

Părinţii lui Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana sunt: Atanase, fiul lui ? ??? i Ioan a lui Zaharia, şi Maria Josan, adoptată de Filip Dumitru, care prin măritiş dobândeşte porecla: Mărica Branii. El avea 24 ani, iar ea 15. Copilul lor unic se naşte în Vaca (Crişan), judeţul Hunedoara, la 8 noiembrie 1907.

Capul familiei cânta la nunţi, apoi s-a aşezat comerciant sătesc şi cârciumar. Nici unul dintre cei doi soţi n-a depăşit vârsta de 66 ani.

După absolvirea primelor două clase primare în comuna natală, următoarele două, ca şi liceul "Avram Iancu", Dimitrian-Laurenţiu-Viorel le urmează la Brad. Bacalaureatul îi izbuteşte la a doua înfăţişare, la Deva. Între cele două tentative, urmase un an şcoala Superioară de ştiinţe de Stat din Bucureşti. Acum intră la Facultatea de ştiinţe Naturale tot din Capitală. După participarea la Congresul studenţilor creştini, de la Oradea este arestat, pentru câteva zile. Ales, în anul IV, preşedinte al Societăţii studenţilor în ştiinţe Naturale, îşi susţine licenţa, după care găseşte un post de profesor de educaţie fizică, econom şi pedagog la Brad, unde-l invită pe Ioan Moţa să vorbească la 1 Decembrie. Cel din urmă îl îndeamnă să-l cunoască pe C.Z. Codreanu.

Angajat geolog la Societatea Mica, este numit şef de plasă (Brad) al Mişcării Legionare, pe urmă ajutor de şef de judeţ (Hunedoara) şi instructor legionar. Se căsătoreşte cu Ştefania Pop. Au doi copii: Aluna şi Codruţ. E delegat al Statului Naţional Legionar în Consiliul de Administraţie al Societăţii Mica. Începându-i numirea, îşi continuă activitatea de geolog de teren. Participă la război. În 1944 este internat în lagărul de la Caracal, de unde o cunoştinţă de la Siguranţă îl eliberează condiţionat. Lucrează la AGEX, Societatea Minieră a Societăţii Franceze de mine de aur din Transilvania, Institutul Geologic, ISEM, e profesor timp de un an la şcoala Superioară de Geologi, prin decret este numit geolog principal la Oficiul Tehnic Minier M.A.I., apoi e transferat la Comitetul de Stat al Geologiei. Arestat şi condamnat în 1959 la 20 ani temniţă grea, cu confiscarea averii, cunoaşte închisorile: Uranus, Deva, Aiud. În ultimile două este contactat să facă anumite lucrări de geologie pentru M.A.I. Eliberat prin graţierea din 1964, e reprimit în fostul său post şi este achitat la 8 iulie acelaşi an.

I s-audecernat următoarele decoraţii militare: Coroana României cu Spade, cls. V; Medalia de Est (Germania); Virtutea Militară; Cruciada împotriva Comunismului; Medalia "Crucea Comemorativă a celui de-al II-lea Război Mondial".

I s-au acordat distincţiile: Medalia Muncii; Ordinul Muncii; Premiul de Stat, în 1952; Director Minier.

A publicat tratate şi alte cărţi:

- Zăcămintele metalifere ale subsolului românesc; Bucureşti; Editura Ştiinţifică; 1958.
- Zăcămintele nemetalifere din România; Bucureşti; Editura Tehnică; 1967.
- Zestrea minerală a lumii; Bucureşti; Editura Ştiinţifică; 1971.
- Aurul şi Argintul; Bucureşti; Editura Tehnică; 1972.
- Baritina, Witheritul şi Celestina; Bucureşti; Editura Tehnică; 1979.
- Avuţii din piatră seacă; Bucureşti; Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică; 1981.
- Sunt epuizabile resursele minerale?; Bucureşti; Editura Tehnică; 1983.
- Substanţe minerale nemetalifere; Bucureşti; Editura Tehnică; 1986.
- Memoriile unui geolog român fost deţinut politic; Bucureşti; Editura Ramida; 1997.

Explorările şi lucrările efectuate: zircon la Jolotca; gipsuri în Valea Teleajenului; gipsuri la Perchiu - Oneşti; aluviuni complexe la Sulina şi Sfântu-Gheorghe Deltă; aluviuni aurifere în Valea Arieşului; aur la Brad - Gura Barza; conturarea unui zăcământ de sulf la Pucioasa (pentru care autorul a primit Premiul de Stat împreună cu geologul Alexandra Ghilaş - căsătorită Cărăuşu); staţii pilot pentru separarea aurului din aluviuni, cu două mese oscilante, unică în ţară, în Banat - Naidăş.

MEMORIALIŞTII FOŞTI DEŢINUŢI POLITICI sunt extrem de feluriţi, cât priveşte pregătirea culturală, talentul de narator, vârsta când au fost deţinuţi ca şi aceea când şi-au redactat amintirile, profesiunea şi meseriile, şi orice altă deosebire de imaginat, pentru că în închisorile comuniste au fost adunaţi inşi din toate straturile şi categoriile sociale, cu toate înclinaţiile şi pregătirile posibile, reprezentând, pe scurt, societatea în întregul ei.

De aici şi varietatea scrierilor lor, nu toate ascultând de pretenţiile literaturii beletristice, unele - deşi aspirând la a recrea o viaţă - rămânând infirme sau redacţiuni din alt domeniu decât cel literar, aplicându-se un stil specific unui domeniu străin celui memorialistic.

În această categorie din urmă se plasează şi MEMORIILE UNUI GEOLOG ROMÂN FOST DEŢINUT POLITIC de Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana care, după cum se enunţă în titlu, este rezultatul aplecării asupra trecutului săvârşită de către un om de ştiinţă - o pot spune de pe acum, unul de primă calitate în teritoriul activităţii sale de cercetare. Să fie clar: nu e vorba despre memoriile unei persoane, ci de acelea ale unui geolog; din această pricină cea mai mare parte a materialului tratează despre descoperiri de comori ale subsolului, despre săpări de galerii de mină şi celelalte. Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana s-a confundat cu profesiunea în care a strălucit până la a determina M.A.I.-ul să folosească, să aibă încredere, să promoveze şi să premieze un fost legionar cu răspunderi, unul dintre apropiaţii lui Horia Sima, cu a cărui viitoare soţie viitorul memorialist a copilărit.

Cu alte cuvinte, avem de-a face cu o dare de seamă din care lipsesc imaginile, sentimentele, întorsăturile şi înfloriturile de stil, prospeţimea limbajului, dorinţa de a convinge, de a influenţa, de a lua atitudine faţă de cele expuse, scrierea constând într-o succesiune de amintiri cu temă

comună, dozate mai curând după inspiraţia asociaţiilor de idei decât după aceea a nevoilor expunerii, ori a imperativelor dezvăluirii istorice, amintiri ce aşteaptă o ulterioară completare şi tragere a concluziilor.

Deci nu ar fi cazul ca această carte să fie prezentă într-o ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, ea aparţinând mai curând istoriei geologiei române sub comunism, unde, probabil, a fost salutată cu interes la apariţie. Totuşi, prin scopul volumului al doilea al ISTORIEI de faţă, MEMORIILE sale se înscriu foarte bine în criteriile pe care şi le-a impus autorul ISTORIEI; mai mult, constituie un caz aparte printre lucrările ce ilustrează respectiva temă. Aceasta motivează faptul că - ordinea alfabetică ce ne-am ales-o impunând a fi respectată - MEMORIILE UNUI GEOLOG ROMÂN devine poarta prin care vom pătrunde în lumea ce se deschide aici.

Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana îşi închină paginile "fiilor, nepoţilor şi strănepoţilor" săi, deoarece fiica, Aluna, a insistat ca el să şi le scrie, iar nepotul, Bogdan, cu prilejul vizitelor la bunic, se bucura să-l asculte pomenind "câte ceva din istoria vechii familii Brana" (p.9). Va da curs solicitării abia la vârsta de 87 ani, în 1997, când este grav bolnav de inimă şi agăţat de ritmul unui stimulator plantat în sine.

În legătură cu vechimea familiei, cel mai îndepărtat în timp document citat şi unicul este un contract de vânzare-cumpărare din 1872, unde e pomenit şi anul 1848, legat de mutarea dintr-o comună într-alta.

Datele privitoare la tatăl autorului pot interesa cititorul pentru lumina aruncată asupra unui tip de viaţă astăzi dispărut din satele noastre. Ele constituie şi o ilustraţie - cea mai vie - a felului în care este înţeleasă arta expunerii în întregul opului.

"Brana Atanase a fost tatăl meu; după ce a terminat patru clase primare s-a înscris la o şcoală medie, ungurească, din Brad, dar după primul an a fost retras şi trimis să pască vitele. A învăţat să cânte din fluier, la clarinet şi cânta la nunţile şi petrecerile din sat. Datorită efortului făcut cântând din clarinet, s-a îmbolnăvit şi a făcut congestie pulmonară. Bolnav fiind a învăţat să cânte la vioară. Cânta şi la ocarină. (...)

"În anul 1906, Brana Atanase s-a căsătorit cu Filip Maria şi a devenit comerciant, împreună cu Filip Dumitru" (tatăl adoptiv al soţiei sale). "Acesta s-a Îmbolnăvit de hernie şi a plecat la un spital din Bucureşti şi se supuse unei operaţii. Întors de la spital la Vaca, bolnav, stătea la soare pe un scaun, dar operaţia nu a reuşit şi în scurtă vreme a murit. A rămas soţia lui, Măriuţa, care în urma unei cataracte a orbit. Aşa că Atanase Brana, tatăl meu, a rămas comerciant, împreună cu soţia lui, Maria Filip (poreclită Mărica Branii).

(...)

"Tatăl meu a fost un om foarte întreprinzător; el a construit, peste pârâu, un grajd pentru un cal, două vaci cu lapte şi o pereche de boi, şi în continuare o şură, în care încăpea un car încărcat cu snopii de grâu, ovăz sau otavă.

"Când dădea firul ierbii, vitele cornute erau mutate de aici, întâi la şura şi grajdul de la Oşele şi apoi la grajdul de la Colnic.

"În vacanţele de vară eu eram îngrijitorul de vite. Mulgeam vacile şi apoi plecam grăbit la Oşele, deoarece acolo era limita între satul nostru şi comuna Ribiţa şi în pârâul ce marca această limită se spunea că s-a

spânzurat un om. Culegeam bureţi galbeni şi celebrele ciuperci portocalii, numite roniţi.

"Când se termina iarba, duceam vitele la alt grajd, spre răsărit de sat, la Colnic.

"Calul părinţilor, înhămat la o căruţă, cu un şezut din piele şi cu arcuri, era cărăuşul mărfurilor necesare pentru "boltă" sau prăvălie. Această operaţie se făcea ţn fiecare joi, când era târg la Brad. Era singura zi din săptămână când tata se întâlnea cu un învăţător din Crişcior la câte un restaurant din Brad şi venea acasă în trapul calului, cam ameţit de băutură.

"Patima lui era să cumpere ba o grădină, ba un loc de arat, ba o pădure.

"Când cheltuielile cu studenţia mea la Bucureşti (600 de lei lunar) creşteau, tata cumpăra câte o pădure de la Junc (comună la vest de Vaca), tăia lemnele, angaja lemnari şi le pregătea ca "lemne de mină" şi le transporta cu căruţa cu doi cai, prin Brad, până la minele de aur de la Barza (comuna Crişcior). Astfel că încasa lunar valoarea acestor lemne şi îmi trimitea mie banii la Bucureşti.

"Telegramele mele de la Bucureşti erau foarte scurte:

"Brana Anastase, Comuna Vaca, oficiul poştal Brad.

""Bani tată /Viorel"."

Numele comunei - Vaca - fu schimbat la cererea studentului Dimitrian-Laurenţiu-Viorel, susţinută de întreaga obşte - în: Crişan, fiind satul de naştere a eroului cu moarte tragică.

"Prăvălia era destul de modestă. Principalele mărfuri erau: petrol, sare, oţet, drojdie de bere, zahăr, bomboane de mătase, câte un butoi de peşte sărat (heringi). Rareori apărea câte un salam de Sibiu, acoperit la capăt cu hârtie să nu se pună muştele pe el. Stătea atârnat de fereastră şi, din când în când, eu mai tăiam câte o felie. Aveam şi esenţă de oţet.

"Într-o zi, un Juncan (om din Junc), care fusese soldat în America şi primea lunar dolari, intră beat în prăvălie şi cere ţuică. Tata îi spune că "nu am şi ai băut destul", dar el a luat o sticlă de esenţă de oţet de pe fereastră şi a tras cu sete o duşcă. A rămas, cât a mai trăit, cu o răguşeală. În prăvălie se mai găseau diferite lucruri mărunte: aţă albă şi neagră, ace de cusut, panglici, tutun, ţigări, chibrituri, cuie, potcoave pentru cai, cuie pentru potcovit caii, cuie de fier, cuie de lemn pentru pantofari, foiţe de făcut ţigări, orez, griş, produse alimentare şi alte mărunţişuri.

"Pe fiecare pachet cu mărfuri tata scria preţul cu următorul cifru:

"M U N C I T O A R E

"1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

"De exemplu:

"UIA = 258

"Petrolul se aducea cu un butoi de la Brad şi se turna într-un vas de metal, aşezat după uşă. Tarabă era o masă cu un sertar pentru bani şi cu o tăietură deasupra sertarului, pentru introducerea monedelor metalice. Mai târziu, în dosul mesei s-a tăiat în perete o uşă spre camera alăturată, unde s-a îngrămădit un mic despărţitor şi unde, dintr-un butoiaş, se servea vinars (ţuică). Aşa că a deschis şi o cârciumă, unde duminicile, când nu era post, era joc (dansuri populare) cu lăutari.

"La bătrâneţe a cedat cârciuma la "Finu Mărinu", căruia îi dădea băutura să o vândă. Dar după ce acesta nu i-a mai plătit suma de 30.000 de lei, a închis cârciuma.

"A redus numărul vitelor, păstrând calul şi o vacă cu viţel.

"La vârsta de 66 de ani s-a ţmbolnăvit de ciroză. Am consultat un specialist în boli de ficat din Bucureşti (dr. Pavel) care mi-a spus că nu e cazul să fie adus la Bucureşti, deoarece această boală nu are leac, să-i dăm să mănânce mere rase. Apa din stomac se aduna tot mai mult şi săptămânal trebuia să aducem un medic din Brad să i-o scoată. Aşa s-a stins din viaţă cel care a fost Atanase Brana, la vârsta de 66 de ani. A fost crâstnic (dascăl) la biserică şi cântam împreună răspunsurile la liturghie.

"Aşa bolnav, mă întreba: "Da, tu, când ieşi la pensie?" Spera să mă întorc în sat. Îi era teamă să nu rămâie casa pustie. Am fost înştiinţat că tata a murit; când am intrat în camera unde era în cosciug, nişte femei bocitoare au început să se vaite. Eu le-am oprit spunându-le: "Opriţi-vă! Tata a fost un om vesel. Dacă aş putea, l-aş duce la groapă cu muzică militară"" (p.13-17).

Şi pentru mama sa, Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana găseşte câteva cuvinte pitoreşti şi suficient de calde, să ne-o facă apropiată, în greutăţile ei casnice şi economice. "N-am uitat că mergeam cu mama cu căruţa plină cu corfe cu cireşe (roşii, albuţe şi moacre mari) până la Deva, o distanţă de 40 km. Plecam cu căruţa acoperită cu "urnaneu" (coviltir). Dimineaţa vindeam cireşele cu "litra", un vas din tablă de fier, şi plecam spre casă.

"După moartea soţului, împrejurările politice s-au schimbat mult. Regimul comunist a fixat cote de lapte (chiar dacă nu aveai vacă). Mama a cumpărat o capră albă (bănăţeană), care dădea un lapte bun şi făta doi iezi în fiecare an. În fiecare an, avea câte un porc şi numeroase păsări de curte. Ajunsese să trimită prin alte femei ouă la târgul din Brad spre vânzare. Prăvălia era închisă demult. Mama nu mai avea nici un venit şi, totuşi, nu se îndura să vândă din pământul rămas în întregime ei după moartea tatei" (p.12).

Fiul lui Atanase şi al Măricăi, pe parcursul şcolarizării, a devenit legionar - nu consemnează date exacte, nici motivări ale opţiunii - şi nu a întârziat să participe la acţiunile studenţeşti naţionaliste, precum Congresul Studenţilor Creştini, de la Oradea. După banchetul până-n ziuă cu care se încheie acesta, însoţi pe străzi doi studenţi clujeni cu care se împrietenise. "Au văzut pe trotuar o prăvălie cu firma unui evreu. S-au repezit cu toată forţa, cu spatele, în rulota metalică a ferestrei, care s-a îndoit, a atins geamul interior şi l-a făcut zob. Entuziasmat, am vrut să mă arunc şi eu, dar cei doi m-au oprit, spunându-mi: "Tu ai să-ţi rupi spatele, stai pe loc." Am renunţat la acest act eroic" (p.26), conchide autorul, autoironizându-şi spiritul de imitaţie a unui gest copilăresc ce numai 'politică' nu însemna.

Ceea ce-i rămase fu a se sui degrabă în tren, cu direcţia Bucureşti, fiindcă avea a doua zi lucrări de laborator la facultate şi nici prin gând nu-i trecea să le piardă. Despre unii dintre ceilalţi participanţi la Congres află mai târziu că devastaseră o sinagogă în Oradea şi alta în Cluj.

"În Gara de Nord", - se însufleţeşte naraţiunea pentru o perioadă, la amintirea unei nedreptăţi suferite în juneţe - "am fost înconjuraţi de jandarmi şi un colonel ne-a spus că ne va conduce în grupuri ca să nu se

repete abuzurile de la Cluj şi Oradea. În realitate ne-a condus la ţnchisoarea de la Malmaison, unde am stat trei zile. (...) Ne-a trecut pe nişte liste şi ne-a dat drumul, aparent fără urmări. În realitate am fost eliminaţi de la examenele de vară de la facultate. Aflând aceasta şi simţindu-ne nevinovaţi, căci nu am participat la devastările de la Cluj şi Oradea, am alcătuit un grup ţn frunte cu preşedintele studenţilor în medicină, Sârbulescu, şi ne-am dus la Rectorul Universităţii, (...) să-l rugăm să ne permită să ne prezentăm la examene. A ieşit din cameră băiatul rectorului, spunând că tatăl lui este bolnav, deci să intre la el numai o delegaţie, care a şi intrat. Între timp a apărut la poartă o unitate de jandarmi. Eu am alergat spre o fereastră mică, dinspre o bisericuţă, am sărit în stradă, strigând: "Pe aici e ieşirea!" Dar nu venea nimeni. Îi spun unui coleg: "Intră dumneata pe fereastră şi cheamă-i şi pe ceilalţi!" El spune: "Intră dumneata!" I-am răspuns: "Eu am servieta!" "Dă-mi-o mie!" I-am dat-o, am intrat pe fereastră; pe coridor erau deja jandarmi, care m-au prins şi m-au scos pe poartă cu grupul celorlalţi.

"Încercuiţi de jandarmi am mers spre Universitate, ca să ne ducă la Prefectura Poliţiei Capitalei din Calea Victoriei. Dar eu, care stătusem deja trei zile la Malmaison, nu-mi convenea să mai fiu arestat şi, după ce am trecut cu grupul de Universitate, am rupt rândurile dintre doi jandarmi şi am fugit în lungul Universităţii cu toate forţele mele. "Prindeţi-l!" striga plutonierul care conducea escorta. Eu, cu şapca ţn mână, strigam: "Sunt student!" Fug ocolind Universitatea, cotesc pe stânga şi ajung pe Calea Victoriei, în dreptul Cofetăriei "Capşa". Pe Calea Victorei era o aglomeraţie neobişnuită, probabil vreun eveniment politic. Credeam că sunt ascuns ţn această mulţime, dar un civil i-a spus unui jandarm: "ăsta-i!" Jandarmul mi-a pus mâna pe reverul hainei, înjurând că din cauza mea şi-a rupt arma, lovindu-se de o maşină. În câteva secunde am fost înconjurat de studenţi, care m-au smuls din mâna jandarmului, izbindu-l şi împingându-mă afară din cercul de studenţi. Am fugit, m-am urcat într-un tramvai şi m-am dus la cantina studenţească Gutemberg. Aici m-a găsit colegul cu servieta mea. Ceilalţi studenţi care fuseseră prinşi au stat ţn puşcărie 11 zile" (p.26-28).

Textul reprezintă primul document memorialistic privitor la acel eveniment şi luminează puţin situaţia în care un răspuns inechitabil dat de către autorităţi unor acte, adevărat, reprobabile, însă săvârşite de către alţii decât cei pedepsiţi, generează frustrarea, sentiment ce va sta la originea unor reacţii tot mai grave din partea tineretului universitar al epocii.

Invitarea de către autor a lui Ioan Moţa, de la Orăştie la Brad, să vorbească unor prieteni, îl face pe cel din urmă să-l îmbie pe ucenicul într-ale cercetării geologice a-l căuta la Bucureşti pentru a fi prezentat lui Codreanu. Întâlnirea nu ne aduce, din păcate, alte informaţii decât acelea despre strădania proaspătului absolvent de a obţine o situaţie cu leafă mai bună.

"M-a prezentat Căpitanului, iar eu în poziţie de drepţi l-am salutat: "Trăiască Legiunea şi Căpitanul!" "Nu-i nevoie să stai drepţi." "Sunt legionarul Brana Viorel, şef de plasă la Brad, judeţul Hunedoara, angajat la Societatea Mica, am 10.000 de lei lunar. Am primit o scrisoare de la un coleg că au plecat geologii străini de la societatea petroliferă şi mă pot

angaja cu 50.000 de lei lunar, dar şeful de judeţ Costea nu mă lasă să plec, având nevoie de mine."

"Codreanu răspunde: "Cred că e bine să mergi la Gigurtu şi să vorbeşti cu el." I-am dat o fotografie a lui pe care a scris: "Camaradului Brana Viorel cu îndemnul de a trăi toată viaţa cu sentimente româneşti şi creştine. C.Z. Codreanu". Am fost la Gigurtu şi l-am întrebat dacă are nevoie de serviciile mele au ba, că la Petrol primesc 50.000 lei lunar. "Voi avea grijă de dumneata"" (p.35-36). Un point, c'est tout. Un tânăr care n-are îndoieli asupra preţului cunoştinţelor profesionale dobândite, nici asupra a ce-ţi datorează societatea. Politica lui este practică. În schimb, ştie să ceară în mod disciplinat şi semnalându-şi aderenţa şi credincioşia prin cumpărarea unei fotografii. Pragmaticul ce-l caracterizează pe tot parcusul vieţii se împleteşte de minune cu caracterul orientării cercetărilor sale geologice şi a favorizat aptitudinile sale pentru ultimul domeniu.

Paginile următoare nu mai urmăresc decât evoluţia geologului şi confortul sau lipsa lui în diversele puncte de muncă. Se menţionează în treacăt că "soseşte la Brad avocatul Iosif Costea" - acela de care se plânsese că îl împiedica să ia salariu mai mare -, "şeful judeţului Hunedoara al Mişcării Legionare, bun prieten din timpul studenţiei de la Bucureşti. El mă roagă să primesc să fiu şeful de plasă al Mişcării Legionare. În fiecare sat din plasa Brad am ales pe cel mai destoinic ţăran şi l-am făcut şef de cuib. Mai târziu am fost ales pe timp de un an ajutor de şef de judeţ şi avansat instructor legionar" (p.38).

Altă preocupare a lui ca şef nu aflăm să fi avut până în anul alungării Regelui Carol II.

"Grupul de cinci fruntaşi legionari din judeţul Hunedoara: avocat Costea Iosif, învăţător Viorel Boborodea, Viorel Brana - geolog, Rotea - avocat şi profesor de matematică din Deva, ne-am adunat la Deva aşteptând cuvântarea lui Horia Sima la radio în seara zilei de 3 septembrie 1940.

"Împreună cu procurorul din Deva, al cincilea fruntaş legionar, trebuia să mergem acasă la prefectul judeţului, unde procurorul trebuia să bată la uşă. Intrând, toţi cinci trebuia să chemăm pe şeful legiunii de jandarmi, care sub ameninţarea noastră cu pistoalele trebuia să anunţe toate posturile de jandarmi din judeţ să se pună la dispoziţia legionarilor, deoarece este un pericol din partea comuniştilor.

"Aşteptam agitaţi la radio cuvântarea lui Horia Sima la orele 21 seara, aşa cum am fost anunţaţi de un curier venit de la Bucureşti. Dar la orele 21, în loc de discursul lui Horia Sima, cânta o muzică. Ce facem? Costea spunea să ne urmăm planul.

"Eu am răspuns: "O unitate militară nu porneşte la atac decât după ce a primit ordin. Altfel demască toată acţiunea."

"Noi trebuia să anunţăm Timişoara şi Clujul. Totul s-a ratat" (de aici şi titlul capitolului: O AVENTURĂ POLITICĂ LA DEVA [RATATĂ]). "Am aflat a doua zi că Horia Sima trebuia să vorbească la radio de la Bod, dar postul de radio din acest punct a fost înconjurat de trupe militare şi Sima nu s-a putut apropia de postul de radio.

"Manifestările au avut loc la Bucureşti şi la Constanţa.

"În zilele de 4 şi 5 septembrie 1940, zeci de mii de legionari s-au adunat în Bucureşti. Mari manifestaţii. În ziua de 6 septembrie 1940

presiunea maselor legionare provoacă abdicarea Regelui Carol al II-lea şi reîntoarcerea Regelui Mihai I.

"La 14 septembrie 1940 comunicatul regal proclama Statul Naţional Legionar. Horia Sima, şeful Mişcării Legionare, a fost numit Vicepreşedintele Consiliului de Miniştri. În urma unei propuneri a colegului Haiduc Ilie, Horia Sima aprobă numirea lui Brana Viorel ca delegat al Statului ţn Consiliul de Administraţie al Societăţii Mica, în locul a doi francmasoni" (p.40-42). Pare ciudat, dar astfel stă scris: după numirea lui Sima (locul doi în stat), numirea delegatului din partea guvernului la o Societate - în persoana aceluia care îl vizitase pe Căpitan, ne amintim cu ce scop - e de importanţă imediată şi capitală pentru autor. Apoi sunt trecute în revistă unele mici modificări la Mica.

Această nouă poziţie socială îi prilejuieşte memorialistului şi o brumă de umor:

"A apărut o lege prin care toţi salariaţii evrei să fie schimbaţi cu creştini. Aveam un singur inginer evreu. L-am lăsat în serviciu cu o singura rezervă, lui să nu i se dea din carnea de porc ce sosea de la Brad, deoarece evreii nu mănâncă carne de porc" (p.45; regretăm cacofonia).

La 21 ianuarie 1941, autorul preferă să rămână acasă. I se comunică faptul că numirea sa încetează; se înfăţişează să-şi ridice salariul pe o lună; ne specifică a fi fost vorba despre 60.000 lei, Primeşte altă funcţie. Întretimp, "am găzduit pe sora doamnei Sima, care era bolnavă de picioare, avea paralizie (scleroză ţn plăci). Am dus-o cu noi la Brad şi am predat-o fratelui ei Eugen Florea, care a îngrijit-o mulţi ani" (p.48). Ce interesantă ar fi fost pentru posteritate o portretizare a lui Sima în famile, făcută de careva care l-a cunoscut atât de intim...

Câteva flashuri din război (cu preponderenţă consemnarea unor cumpărături şi obţinerea unor sticle de şampanie) preced internarea în lagărul de la Caracal, pe unde s-a plimbat şi cititorul meu, în volumul I, cu prilejul întâlnirii lui Onisifor Ghibu. Reţin siluetarea ofiţerului din armata de ocupaţie: "un colonel sovietic mai modern, cu ochelari de soare şi mai bine îmbrăcat decât ceilalţi ţărani şi mineri" (p.53).

Este eliberat datorită unui salariat al Siguranţei cunoscut anterior, cu obligaţia de a ţine legătura cu Ministerul de Interne lunar. Primeşte post. După alte peripeţii, "m-am dus la Institutul Geologic, la directorul Macovei, şi l-am rugat să mă angajeze la Institut. Mă întreabă: "De ce ai fost dat afară din serviciu?" "Am fost legionar", răspund eu. "Ai fost dintre cei cinstiţi, dacă răspunzi aşa senin", spune directorul Macovei" şi-l angajează (p.57). Timp de un an a fost şi profesor la Şcoala Superioară de geologi. Cartea se preschimbă pe neaşteptate într-o dare de seama asupra lucrărilor geologice întreprinse, asupra descoperirilor sale din domeniu şi, brusc:

"Te felicităm, deoarece Consiliul de Miniştri a editat un decret prin care ai fost numit în triunghiul de conducere al Oficiului tehnic minier de pe lângă Direcţia generală de penitenciare a Ministerului de Interne"!... (p.66). Deci răspundea de minele loc de detenţie cu muncă silnică pentru colegii săi din Mişcare şi pentru ceilalţi condamnaţi de toate culorile politice din acel moment. Este curioasă - de nu ar fi vârsta când sunt concepute MEMORIILE - afirmarea noii poziţii, în lipsa oricărui comentariu privind starea sufletească a geologului ajuns, într-un fel, în vârful Direcţiei

generale a penitenciarelor, după ce a fraternizat cu Horia Sima; este drept că fusese atras acolo datorită deosebit de bunului său renume în profesiune; dar totuşi: era slujbaşul de frunte al Direcţiei Generale a Penitenciarelor...

Poate că explicaţia poziţiei sale stă ascunsă în replica securistului de servici, din următoarele. Alături de echipa de ingineri cu care lucra, fusese delegat şi un ofiţer M.A.I. "În castelul de la Valea Dosului locotenentul s-a îmbătat şi ieşind cu mine pe coridor mi-a spus că el trebuie să facă în fiecare lună un raport despre activitatea mea politică. "Dar eu scriu că îţi vezi de meseria de geolog, îndrumând pe ceilalţi geologi" "(p.67). Nu uită, când ţşi înşiruie amintirile, de glumele 'curajoase' făcute de el sau de alţii, pe când se afla ţn subordinea M.A.I.-ului. "La masă le-am spus geologilor că le-am adus produse din import: lămâi, conserve, măsline. Un geolog completează: "şi zarzavaturi din România." " Sau: "Coborând din Stăjina, şi luând masa la Cazinoul din Gura Barza, eram cu Brădiceanu, Popa Aron şi Rosenger, evreu, director la mina Gura Barza, care făcea glume pe seama mea, spunând: "Brana a intrat ţn Gura Barza călare pe un cal alb ca Isus Christos în Ierusalim". Eu am răspuns: "E bine să ştiţi că elita legionarilor este în pământ ca morcovii: ce-i bun este în pământ, numai frunzele au mai rămas." Rosenger răspunde: "Mai bine ar fi fost şi frunzele în pământ."

Am răspuns: "Au mai rămas câţiva de sămânţă" "(idem).

Aceste bancuri însă nu-l costă nimic, căci primeşte premii naţionale şi îi apar cărţi de specialitate. Doar Revoluţia din Ungaria îi aduce grabnic transferul obligatoriu; ceea ce nu înseamnă că nu i se cer alte colaborări. Este pus la dispoziţia Controlului de Stat, al cărui funcţionar îl ţntreabă: "Ai fost geolog şef la Oficiul tehnic al M.A.I. Ai fost decorat acolo cu Ordinul Muncii clasa a II-a şi cu titlul de Director Miner clasa a III-a. Noi, Controlul de Stat, plecăm la Brad 18 persoane, contabili şi ingineri mineri. Te rog să ne spui cum exploatează Ministerul de Interne zăcămintele de aur" (p.69).

Schimbarea de stăpân nu fu pe placul Ministerului de Interne, deşi o impusese. "Peste două săptămâni (...) am fost arestat, am stat opt luni ţn anchetă pe str. Uranus şi apoi am fost condamnat de Tribunalul Militar (din str. Plevnei) la 2o de ani temniţă grea şi confiscarea totală a averii" (idem). S-ar spune că autorul nu a constatat relaţia dintre informarea făcută Controlului de Stat, premergând vizitei efectuate punctului de exploatare M.A.I., şi rezultatul acesteia: condamnarea lui; sau, dacă a remarcat-o, nu vrea s-o consemneze.

Ancheta, deşi lungă, s-a desfăşurat sub semnul solicitării celui arestat: "Scrieţi ce vreţi şi eu vă semnez declaraţia" (p.70). Din cei 20 ani, Dimitrian-Laurenţiu-Viorel Brana va suferi numai aproape cinci, după care a fost graţiat ţmpreună cu ceilalţi deţinuţi politici.

De la Uranus expediat la penitenciarul din Deva, după trei zile, e iarăşi folosit ca geolog, prin mijlocirea M.A.I. "Comandantul închisorii mi-a transmis să scriu care este cel mai important zăcământ de minereuri din ţară. Am scris că cel mai important zăcământ este Ditrău, unde se găseşte un depozit de aluminiu cu zircon. Sunt 100.000 de tone, cu 20 kg. zircon la tonă. Am făcut o schiţă de prelucrare şi de obţinere a unui concentrat de zircon, care a fost desenată şi trimisă la Ministerul Minelor, care, prin Comitetul geologic a colectat o probă şi a trimis-o la o unitate de preparate din Ucraina, pentru ţncercări de laborator.

"Rezultatele au fost favorabile, am aflat după ce am ieşit din ţnchisoarea Aiud" (p.71-72). Astfel, 'tovarăşii de la Răsărit' şi-au îmbogăţit încă într-un fel industria pe spezele avuţiilor ţării noastre.

Un mic interludiu ţntrerupe mohoreala închisorii. "La Deva am fost dus să mă prezint ca martor în procesul lui Bârna Virgil, unde, la tribunal, am declarat: "Bârna Virgil a fost şef de plasă legionar la Baia de Arieş""(p.72).

Nici la Aiud, nu şomează ca geolog. "Comandantul a ales doi geologi, pe Brana şi Marinescu, i-a băgat ţntr-o celulă, cu hârtii şi creioane, ca să scrie despre cele mai importante probleme de geologie. Marinescu propuse o hartă reproducând Carpaţii şi văile României pe un teren din jurul Bucureştiului. La ieşirea din închisoare am aflat că această propunere a căzut (p.73), zâmbeşte maliţios. Despre rezultatele propunerilor sale (probabil strălucite) uită să mai consemneze ceva. Fu eliberat după trecerea prin reeducare şi peste câteva săptămâni se prezentă la slujba părăsită din pricina arestării. La 8 iulie 1964, fu achitat.

Nu pot trece pe lângă o notaţie privindu-l pe Lucian Blaga, ce scoate în evidenţă implicarea acestuia în existenţa ţăranilor sărmani ce-i ieşeau în cale. Anecdota i-a fost istorisită de către asistentul profesorului, al cărui nume autorul nu-l transcrie, pesemne uitându-l în timp. Ea are un aer de basm, dintre acelea în care personajul cel bun este Sfânta Vineri, sau în care Dumnezeu se plimbă nestânjenit prin ţara noastră alături de Sfântul Petru, săvârşind binele în favoarea celor mai înainte încercaţi.

"Mergând la Universitate vede un băiat cu fluiere şi donicioare pe treptele Universităţii şi îl ţntreabă: "Ce faci măi băiete? Ţi-ai cumpărat ceva din banii câştigaţi?" - "Nu am vândut decât o donicioară şi banii îmi trebuie pentru medicamente" - "Vrei o mie?" zice Blaga, îl duce în cancelarie, cheamă omul de serviciu, îi dă banii şi-i spune: "Du-l la restaurant, dă-i de mâncare ce-i place şi adu-l înapoi."

"Profesorul ţşi termină cursul şi ţţ spune băiatului: "Uite ce e, vii cu mine acasă."

"Pe drumul spre casă ieşeau copii de la grădiniţă.

"Blaga ia donicioarele de la băiat şi le dă la fetiţe şi fluierele la băieţi. Băiatul speriat, ţntrebă cine plăteşte. "Vedem noi acasă" răspunde profesorul. Acasă Blaga cheamă un vecin şi-i spune: "Du-te şi cumpără un rând de haine şi o pereche de pantofi." "Degeaba mi le cumpăraţi" zice băiatul. "De ce?" zice profesorul. "Mi le ia fratele meu" răspunde băiatul. "Cumpără-i şi pentru frate-su" zice profesorul. Profesorul i-a dat 1.000 de lei, hainele şi ghetele. "Eu nu le iau" - zice băiatul - "că mă întâlneşte cineva pe drum şi zice că le-am furat". Profesorul scoate un bilet de vizită [carte de vizită, n.n.]şi scrie: "Suma de 1.ooo lei, două costume de haine, două perechi de pantofi, au fost donate de mine" şi semnează. "Din ce sat eşti?" l-a întrebat pe băiat. "Satul ...cutare." "Cum mergi până acasă?" "...Pe jos." Blaga ţl roagă pe vecinul lui să ducă pe băiat până la autobuz.

"Peste doi ani, asistentul lui Blaga conducea un profesor din Franţa pe un platou. La întoarcere i-a apucat ploaia. În prima casă n-au putut intra; îi vede băiatul cu pricina: "Poftiţi la noi, că am legat câinele" şi cheamă un unchi de-al lui să aducă nişte ţuică. "Măi băiete, ce a zis mama ta când a văzut că ai adus acasă 1.000 de lei, două costume de haine şi două perechi de pantofi?" "Biletul l-a pus acolo la icoană şi a zis că aşa oameni n-au mai fost decât în Vechiul Testament" (p.75-77).

Alături de această relatare cu iz de legendă sfântă, se cuvine să mai reţin o alta, despre una dintre numeroasele proorociţe ce au umplut temniţele României comuniste.

""O studentă a întrebat pe un coleg dacă are aparat de fotografiat şi l-a rugat ca duminică să stea ţn Parcul Grădina Icoanei, că va veni o tânără călugăriţă cu o icoană cu Maica Domnului şi să-i facă o fotografie. Au fost arestaţi amândoi. La procesul lor studentul a întrebat-o pe călugăriţă: "Când scăpăm?" Ea răspunde: "Peste 5 ani". Eu am contat pe acest răspuns.

"Călugăriţa era o fetiţă din nordul Ardealului, care visa în fiecare noapte pe Maica Domnului şi care-i spunea: "Du-te la Bucureşti pe strada cutare şi vei găsi o biserică şi un preot şi el te va duce la o mănăstire." Fata aşa a făcut. Avea darul premoniţiei foarte dezvoltat.

"I s-au făcut cercetări cu nişte profesori de la Moscova.

"Într-adevăr, peste 5 ani toţi deţinuţii politici au fost eliberaţi din închisori. Între care şi eu" (p.70).

Colaborarea cu Securitatea a deţinutului sau fostului deţinut politic român, ilustrată mai departe în diverse chipuri, cunoaşte o variantă: colaborarea cu Securitatea în stare de libertate a celui menit prin activitatea sa anterioară a deveni deţinut politic. Cazul expus aici nu este unul banal, al omului împins de frică sau mârşăvie la această colaborare, nici unul vulgar al dornicului de o poziţie mai bună în plan social, ci este cel al omului de ştiinţă, de neînlocuit, chemat, în pofida trecutului său legionar şi, pe deasupra, a amiciţiei de o viaţă cu Horia Sima, chiar a profitării de pe urma scurtei conduceri legionare a Statului, să colaboreze ca specialist cu însăşi acea aripă a Securităţii ce folosea munca deţinuţilor politici în mine, printre aceştia numărându-se mulţi foşti camarazi ai săi. Expunerea acelor momente este căptuşită cu transpirarea unei stări de mulţumire de sine şi chiar de jovialitate (vezi discuţia cu securistul ce-l păzea sau glumele făcute cu colegii), ca şi de o perfectă 'înţelegere' a acelora care-l foloseau (vezi oarba supunere la solicitările de a-şi practica, într-un fel, profesiunea în locurile de detenţie, deşi ştiinţa lui folosea economiei sovietice în dauna celei româneşti). Lucrarea de faţă - o repet - nu este o istorie a moralităţii românilor, iar autorul ei ar fi ultimul îndrituit s-o compună, comparându-se cu caractere de fier despre care citeşte, ori a auzit, sau pe care le-a întâlnit în propriile sale puşcării. De aceea, cititorul care vrea să cunoască mai adânc psihologia memorialistului luat în discuţie aici nu poate decât să şi-o construiască din datele prezentate, scrierea fiind zgârcită în această privinţă, iar autorul ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE nu voieşte să lase frâu liber implicării sale sentimentale, ori justiţiare (la care, s-a văzut, nu se socoteşte îndrituit).

Să ne mulţumim cu remarcarea faptului că un alintat al regimului comunist, pentru meritele sale autentice - a se reciti lista premiilor primite, ce confirmă afirmaţia -, după ce a fost aruncat în temniţă cu o pedeapsă cumplită, revine pe postul său deîndată ce este graţiat şi se simte în stare iarăşi de muncă şi este imediat achitat, şi să ne mulţumim că ne istoriseşte toate acestea, dovedind sinceritatea specială ce a stârnit naşterea acestui al doilea volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, remarcând că respectiva colaborare nu-i implică în nici un fel simţămintele patriotice, nici nu-l determină la deşteptarea acelora impuse

de politica urmată anterior: toate i se par a intra în domeniul firescului unei angrenări în tărâmul cercetării ştiinţifice. Nu găsim nici un rând, nici un cuvânt, despre cele aflate, măcar în cursul detenţiei, cu privire la modul de viaţă de altcândva al colegilor săi în minele funcţionând şi sub diriguirea lui. Nu găsim nici o problematică de tip etic, ca şi când acest aspect al trecerii omului pe pământ nu ar exista.

Simt cum încep să-mi lipsească următoarele cuvinte pe care le-aş vrea rosti.

Disperarea tenorului (Ioan Popescu Loredan)

Pseudonimul de artist liric şi memorialist (sugerat de Agepsina Macri) al lui Ioan A. Popescu (n. Galaţi; 18 octombrie 1925) este: Loredan. În copilărie şi tinereţe, provenind dintr-o familie nevoiaşă, a lucrat ca hamal, lăcătuş, muncitor în turnătorie; era simpatizant naţional-ţărănist. Ca student, a urmat cursurile Conservatorului de Muzică din Cluj, fiind şi figurant la Teatrul Tineretului din Capitală. În 1953 debutează, dublându-l pe Ion Dacian, în rolul principal masculin din Sânziana şi Pepelea. În 1955 fu angajat la Teatrul Muzical din Braşov, unde a reţinut capul de afiş, cu mare succes, până la 20 aprilie 1959, când a fost arestat. După trei luni de anchetă la Securitatea din Braşov, a fost condamnat la 7 ani închisoare corecţională, pentru uneltire contra orânduirii sociale (art. 209, pct.2, C.P.). A trecut prin penitenciarele: Codlea şi Jilava, a muncit în lagărele: Salcia, Strâmba, Periprava, Grind, Luciu-Giurgeni - de unde s-a eliberat cu doi ani înainte de termen, cu prilejul decretului de graţiere din 1964. Reangajat la acelaşi teatru de unde fusese arestat, se căsători cu o colegă care îi dărui un băiat - excelent pianist, compozitor şi dirijor. În 1987 se declară refugiat politic, în Viena. Izbucnind evenimentele anticomuniste din Braşov, se repatrie, cu atât mai uşor cu cât nu se aflase nimic despre rămânerea sa peste hotare. Peste un an, constatând că evenimentele nu au condus la nici o schimbare a politicii comuniste, se refugie din nou la Viena, unde rămase până ce revoluţia triumfătoare din 1989 îl decise să revină în ţară.

A publicat: "AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN scrise de el însuşi. 1800 zile de disperare în anchetă şi lagăr", cu prefaţa: "Un "Papillon" eroic al românilor" de Mihai Rădulescu (Bucureşti; Editura Ramida; 1994).

AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN. 1800 ZILE DE DISPERARE ÎN ANCHETĂ ŞI LAGĂR nu constituie memoriile unui politician condamnat pentru crezul ce i-a insuflat curajul de a lupta împotriva guvernului comunist ilegal, impus de o putere străină; nici ale unui luptător naţionalist care, din patriotism şi fără credinţă politică, s-a ridicat împotriva terorii ce ne înăbuşea poporul; ele reprezintă amintirile unui român apolitic, victimă - este uluitor, dar adevărat! - a unui gest indecent săvârşit faţă de o colegă. În perioada când a fost arestat şi condamnat, tot ce mişcă-n ţara-asta, cum spune Eminescu, a trecut prin furcile caudine, ale suspectării şi, eventual, ale arestării. Legionari care n-au fost niciodată anterior deranjaţi sau - dimpotrivă - care au săvârşit mai multe condamnări, dar acum nu mai încruntau nici măcar o sprânceană, naţional ţărănişti în aceeaşi situaţie, dar şi 'scrisorieştii' ce se plângeau, într-o epistolă anonimă, de preţul pâinii, 'matiştii', aceia care, la un pahar (băut la M.A.T.), înjurau în

general, ca şi toţi aceia care debitau, mai cu haz, mai fără, un 'banc' cu alură cât de cât politică, între ei şi Loredan, au plătit tribut neimplicării...

"Adevărul este că nu cunoşteam nimic din viaţa politică a timpului. Activităţile mele erau teatrul şi femeile şi un hârb de maşină Adler Junior, pe care tocmai îl cumpărasem" (p.50), recunoaşte cu candoare.

Aşa că arestarea constitui o întoarcere pe dos a existenţei sale, cum singur constată:

"O răsturnare de situaţie: până ieri - reflectoare, arii, duete - FRUMOASA FLORENTINĂ, orchestra, publicul care-mi scanda numele "Loredan" - şi asta chiar în ultima duminică de 19 aprilie '59, iar acum la temniţă - unde nu aplauda nimeni; în schimb găseai din plin bătaie, picioare-n fund, ochelari de tablă, toate acestea însoţite de superbe înjurături" (p.51).

Iată-l în chiar clipa aruncării lui în ...coteţ:

"După acel tratament civilizat, m-au trecut în încăperea alăturată compusă din carcere din beton, de mărimea unui frigider, cu uşă ce se-nchidea cu zăvoare răsunătoare. M-au închis şi am început să plâng, răsturnându-se totul în mintea mea. Nu mai aveam reflectoare; orchestra nu mai cânta; parteneri nu mai aveam; nu mai eram conte, duce, baron. Păşeam într-o piesă nouă, fără cortină, fără public, fără aplauze. Totul dispăruse" (p.47).

Această virvoltă se agravează, anii trecând, ajunge firească - ce odioasă trăire dar, cum o cunoaştem cu toţii din experimentarea 'fericirii socialiste'! -, devine singura cale de existenţă:

"Doamne, cât am gândit şi cât am visat - aş fi preferat să stau închis toată viaţa, numai să mă ducă seara să cânt şi să joc şi să mă readucă în celulă. Bineînţeles că era un vis irealizabil" (p.73).

Căderea fiindu-i completă, nu este de mirare că autorul a cunoscut mai multe împrejurări când i-a trecut prin minte să se omoare.

"Viaţa ne era grea. Ne plimbam pe rând în celulă, într-o tăcere permanentă, aşteptând să se deschidă uşa să vedem pe cine scoteau la anchetă.

"Tensiunea în care mă găseam, interogatoriul bizuit pe neadevăruri, m-au condus la ideea de a-mi lua zilele. La ce folos să trăieşti când nu te poţi bucura de viaţă? Dar cum s-o fac? Cum? Nu aveam lamă. Nu aveam cuţit. Singura soluţie era intoxicarea.

"Masa de prânz reprezenta în general fasole, din boabe foarte mari, cum nu se întâlnesc; probabil boabe miciurinizate. În această mâncare exista o singură bucată de carne care îndeobşte consta din fibre, iar deasupra ei plutea o zeamă ca de mucozităţi, fenomen ce l-am descoperit de unde provenea, la Codlea, unde la fel mâncarea se făcea din carne intrată-n putrefacţie. Din celulă vedeam deţinuţii de drept comun cum cărau stârvurile, cu hainele pe cap, iar mirosul de stârv pătrundea pe geam în celulă.

"Carnea aceea nu o mâncam, ci o adunam. Cu mare grijă o băgam în saltea, să nu mă vadă colegii de celulă. Îmi ziceam: "Să intre carnea-n putrefacţie; eu n-o mănânc. Poate aşa voi dobândi moartea".

"Dar cum se-ntâmplă când trei oameni se-nvârtesc toată ziua prin celulă - ca maimuţele ne urmăream unul pe celălalt. Desigur, colegii au observat ce făceam şi logic şi-au dat seama ce intenţionam.

"Acel om minunat, Vasile Munteanu, a cărui amintire e de neuitat pentru mine, seara după ora 18, mi-a pus întrebarea:

"- Domnule Loredan, viaţa pe care o ai îţi aparţine? Ai contribuit dumneata cu ceva la ea? De ce te-ai hotărât să ţi-o iei? Du-ţi crucea vieţii cu demnitate.Te rog, scoate carnea şi arunc-o în tinetă, că miroase groaznic.

"El a fost omul care mi-a restabilit moralul" (p.54-55).

De fiecare dată când deschid o lucrare de memorialistică de detenţie, mă interesează de ce a trecut autorul ei la dificilul - pentru un neliterat - exerciţiu de compunere.

Deobicei curiozitatea îmi este răsplătită, scriitorul menţionându-şi motivarea efortului său. Acesta este şi cazul cântăreţului liric prezent.

Cartea debutând cu un motto dintr-o poemă de temniţă a lui Nichifor Crainic al cărei titlu este cuprins în chiar acest citat: "Unde sunt cei care nu mai sunt? / Când Marele Întuneric va cădea / Vei vedea", Loredan îşi începe textul cu o încercare de a se asocia duhului acestei întrebări fără răspuns:

"Memoriile mele scot la lumină "unde sunt cei care nu mai sunt".

"Ei nu mai sunt. Au acum la căpătâi un par pe care stă scris numărul dosarului lor judiciar - în cazul cel mai fericit - sau se află în gropi comune.

"Ei nu mai cuvântă. Iar dacă ei nu mai cuvântă, noi supravieţuitorii trebuie să cuvântăm în locul lor. Noi am apucat să vedem căderea Marelui Întuneric. Să nu uităm personalităţile ce au contribuit la prăbuşirea imperiului comunist" (p.33).

Va să zică, Loredan ia cuvântul în locul celor dispăruţi, al decedaţilor din gherlele comuniste, pentru ca glasul acelora să nu fie înnăbuşit de moartea lor. "Marele Întuneric" al lumii acesteia damnate, în care Lumina dumnezeiască a atotştiinţei nu poate fi percepută şi toate rămân învăluite în mister, devine pentru memorialist întunericul 'politic' în care ne-a afundat orbirea provocată de teroare; interpretarea sa nu trebuie neglijată de exegeţii operei lui Crainic, pentru că revelează adevărata aspiraţie a deţinuţilor obişnuiţi, nededaţi cu aroganţa subţirimii interpretărilor dogmatice, ci solicitând descoperirea adevărului imediat privitor la viaţa şi moartea victimelor comunismului.

Un alt imbold ce l-a determinat pe Loredan să scrie este punerea la dispoziţia foştilor comunişti a "materialului" necesar ruşinării lor - să nu pretindă la scuza că nu au ştiut ce au provocat în ţară.

"Am aşternut pe hârtie acest material documentar din viaţa mea de 'bandit' pentru a rămâne mărturie, pentru ca toţi foştii comunişti să se informeze asupra ororilor care s-au făptuit pe timpul când purtau carnetul roşu, "cinstea noastră şi mândria". Acum le poate fi ruşine de "cinstea" cu care se lăudau strigând. Cinstiţi erau ei?! Sau noi care zăceam în temniţe?!" (p.179)

E momentul să aflăm mai detaliat de ce a fost arestat Loredan. Prefaţatorul volumului de amintiri, Mihai Rădulescu, se străduieşte să facă lumină într-un proces ridicol, folosindu-se de copiile proceselor verbale de anchetă şi Hotărârilor Tribunalului Militar, ce i-au fost puse la dispoziţie de către condamnat. Acuzaţiile sunt penibile şi insuficient susţinute de martori, după cum o dovedeşte achitarea survenită la trei ani după eliberarea condamnatului. De aici, o primă dificultate în urmărirea gândirii completului de judecată ce a dat sentinţa. O a doua dificultate provine din

infirmităţile stilistice ale proceselor verbale ţmpestriţate de agramatismele clasice şi bine cunoscute astăzi. De acea, Mihai Rădulescu introduce această secţiune a prefeţei cu următoarea invitaţie la o invocare:

"Înainte de a purcede la lectură, se cuvine să invocăm Duhul Analfabetismului, Steaua Agramatismului şi Zeităţile Tutelare ale cvasiinteligenţelor apoase şi dormitând pe sine, ce şi-au râmat drum pestilenţial şi urduros din subpământ până în grajdurile sălilor de tribunal militar, pentru a sprijini magistraţi în uniformă, procurori la fel de poleiţi, grefieri şi publicul compus din ofiţeri ai Securităţii, să Le invocăm să ne ajute a descifra urmele din Sfânta Limbă Română ce s-au scurs printre rândurile întocmindu-le procesele verbale. Deşi geniile lui I.L.Caragiale, Anton Bacalbaşa, Ion Brăescu şi Tudor Muşatescu s-au străduit să ne obişnuiască a ghici grohăielile aproapeumanului, descălecarea comunismului ne-a luat pe nepregătitelea şi incomplet şcoliţi în această privinţă. Deci solicităm cititorului un minut de reculegere înainte de a plonja în mlaştina stilistică absolută, un minut de complicitate cu bolboroselile canalurilor prin care se scurg gunoaiele cetăţii" (p.4). Stilul lui Mihai Rădulescu încearcă să fie în armonie cu subiectul de vodevil al scenariului cuprins în acest dosar ce l-a costat pe Loredan cinci ani din viaţă şi necazurile ulterioare. 'Invocarea' introduce o 'loredaniadă' satirică, ecou de la sfârşitul celui de al doilea mileniu al ŢIGANIADEI.

Să ne apropiem de 'fondul' problemei, în reluarea aceluiaşi prefaţator, fără îndrumarea căruia oricine s-ar putea pierde în dedalul mărturiilor autocontrazicându-se exasperant.

"Este de necesitate urgentă să rezumăm, să poată şi cititorul înţelege ceva, nu numai onorata instanţă. Dar nu înainte de a scoate în evidenţă că instanţa era foarte în clar asupra falsificării depoziţiilor de către anchetatorii care le înregistrau: "o serie de injurii pornografice la adresa Partidului, "care" nu-i aparţin, ci probabil..." este o formulă a celui care a întocmit declaraţia. Aşadar, judecătorul, care a dictat grefierului textul, era mai convins de necinstea anchetatorului când acesta "a întocmit declaraţia", decât de vina condamnatului.

"Pe o bancă din curtea Teatrului muzical din Braşov se odihnea o balerină. Pe o bancă din curtea Teatrului muzical din Braşov se odihneau mai multe balerine. Numărul tinerelor care se odihneau nu a putut fi determinat niciodată cu claritate, ceea ce crează o inflorescenţă a misterului. Deci ce nu a putut fi determinat niciodată cu claritate este dacă în curtea Teatrului muzical din Braşov se odihneau o balerină sau mai multe balerine.

"Sigur este că Ioan Popescu, iubitul cântăreţ Loredan, s-a apropiat de ea, sau ele, şi a ridicat în glumă un capăt al poalelor fustei purtată de balerina Veronica Bugăianu. Aceasta, cu cea mai smerită figură, a exclamat că-l puteau vedea nişte tov.-i de la Partid. Iar el a zis că face ceva pe domniile lor sau că să-l fi pupat mai bine dânşii undeva, ori că-i ajuta personal pe dumnealor să-şi vadă mamele unde nu le văzuseră de la cinstita lor naştere şi că nu prea avea importanţă, că tot ţineau ochii pe el... Ceea ce nu e limpede e dacă a mai auzit careva odioasele insulte sau numai numita Veronica Bugăianu. Că fiecare a început a se lăuda că a fost de faţă când Loredan a "profirat" înjurăturile (mărturisim, cu întârziere şi ruşinat de fapta noastră, că "profirat" este termenul autentic şi autentificat

cu toate parafele necesare, folosit în document, însă dacă l-am fi lăsat în această formă atât de atrăgătoare, dar nu mai puţin neobişnuită, nu ştim cum se mai descurca biet cititorul, drept care ne-am luat îngăduinţa de a-l aduce la banala scriere şi învechită: "proferat"). A început a se lăuda cu asta şi a isprăvit prin a se şi contrazice, ba că a auzit-o comentând incidentul pe Veronica Bugăianu, ba că a auzit-o comentând incidentul pe o alta care comenta comentariile asupra comentariilor făcute de comentatoarea unor comentarii la cele "profirate", dar care nu erau "profirate" cum se zice de unele comentarii că fuseseră "profirate" de împricinat.

"Pentru moment atâta despre "profirare".

"Să continuăm cu revelările actului fatal" (p.8-10).

Aceste acuzaţii, întemeiate pe un denunţ, nu păreau suficiente pentru o condamnare exemplară, aşa că alt denunţ fu coroborat pentru agravarea situaţiei tenorului adulat.

"Simplificând o poveste expusă extrem de complicat şi confuz, că te întrebi cum se putea descurca să regăsească firul ei un judecător cu date psihice normale şi nu deasupra acestora, Ioan Popescu a arătat nişte fotografii făcute pentru colega sa Iulia Copilu Cheatră, ce reprezentau casa unde locuia aceasta, probabil improprie, le-a arătat, ziceam, celor de la contabilitate, emiţând o judecată asupra condiţiilor de trai al locatarilor." (Pentru ca cititorul să poată urmări evenimentul, apelez la înseşi explicaţiile memorialistului: "Ei locuiau într-un apartament la etaj, dar nu aveau scară. Singura posibilitate de a intra şi ieşi din casă era să se folosească de o scară mobilă de lemn pe care o rezemau de zidul exterior al clădirii. Erau în proces, să obţină dreptul la dependinţe, şi le făcusem fotografiile necesare dovedirii situaţiei de la faţa locului. Am arătat aceste fotografii la birou şi am fost denunţat că aş fi spus: "Aşa trăiesc muncitorii în R.P.R.". Nimeni nu mă auzise afirmând asta. Singurul care mă acuza era un maşinist (un muncitor care căra decorurile) - Peter Iosif", p.69).

Revenim la citatul din prefaţă:

"Acestea două fiind capetele de acuzare, cititorul nu se mai poate mira, când va ataca memoriile lui Loredan, de faptul că el însuşi este oarecum eliptic când înfăţişează în ele motivaţia condamnării: n-a înţeles nimic, bietul, din ea, după cum nici noi nu pricepem cum de s-au putut lua în serios atari pricini şi socoti că erau culpe. Ceea ce a înţeles Loredan - iar nouă ne vine greu s-o credem, o afirmăm în urma propriei noastre lecturi -, e că era doar victima unor intrigi şi minciuni, victima invidiei profesionale. Or, educaţia caracterului, ai cărei tributari suntem toţi cei cu un psihic echilibrat, ne şopteşte că aşa ceva nu se întâmplă, că este imposibil să pierzi ani din unica ta viaţă doar pentru că ai un rival care e mai puţin dotat. Intrigile lui Iago rămân vii şi în secolul XX" (p.11-12).

Despre ce este vorba? Să urmărim puţin cine era unul dintre principalii acuzatori ai lui Loredan.

Din dosarul personal privind litigiul referitor la desfacerea contractului de muncă al unuia dintre martorii acuzării, eveniment ce a avut loc în 1959, rezultă că motivul desfacerii contractului de muncă a fost atitudinea de intrigant a acestuia în rândul salariaţilor din Teatrul Muzical - Braşov. Din declaraţiile a cinci martori rezultă că între inculpat şi acest ins au existat animozităţi datorate şi faptului că inculpatul, ca solist, se bucura de

mai multă simpatie din partea publicului şi a conducerii teatrului decât celălalt. în vederea lichidării rivalului său, martorul a adunat diferite date negative, vizându-i pe inculpat şi pe alţi colegi cu scopul compromiterii lor. în final, împreună cu patru alte personaje a întocmit un memoriu de opt pagini împotriva lui Loredan, pe care l-a expediat la diverse foruri locale.

Acesta a fost contextul în care a venit condamnarea lui Loredan la 7 ani închisoare, 10 ani interdicţie şi confiscarea întregii averi. După trecerea a 5 ani de ispăşire, eliberarea tuturor deţinuţilor politici îl iartă de cei 2 ani rămaşi, iar la 15 ÎN 1967, adică peste alţi 3 ani, Tribunalul militar îl achită, în unanimitate de voturi, de orice penalitate. Loredan era... ca şi cum n-ar fi pierdut 5 ani din viaţă. În timpul reţinerii sale, în urma unei percheziţii domiciliare în casa mamei sale, unde Loredan nu locuia, fratele lui şi-a pierdut minţile; treptat, sub impresia percheziţiei inopinate, şi-a blocat ferestrele cu scânduri bătute în cuie (probabil pentru a împiedica pe careva străin să mai intre în casă) şi în cele din urmă şi-a luat viaţa, culcându-se pe şinele de cale ferată, în aşteptarea trenului ce venea.

Loredan, cunoscându-şi bine firea şi soiul, presimţea că o ameninţare nefastă plutea asupra destinului său. El îşi lămureşte fenomenul după cum urmează: preocupat cu hipnotismul în tinereţe, bănuieşte că şi-a dezvoltat şi calităţi mediumnice sau altele de acest gen (va menţiona şi vise ce preziceau percheziţile în detenţie): "Prevesteam pericolul ce va veni asupra mea, însă fără să pot da o explicaţie sigură.

"Mamei îi spuneam adesea:

"- O să fac puşcărie, mamă!

"Dar nu-mi închipuiam că va fi una politică. Temperamentul meu, viaţa precedentă de hamal în portul Galaţiului, de boxer, de înotător, toate acestea, pe un fond coleric, au creat multe incidente nedorite în teatru. Aşadar mă vedeam puşcăriaş de drept comun, dar nu politic.

"Lucrurile s-au adeverit şi pe cale telepatică: în 1955 - când îmi cumpărasem un automobil Adler Junior; mă aflam în curtea teatrului; colegul meu Ovidiu Cepănaru a legat de un băţ o cârpă neagră, semn ce prevestea multe, căci la 20 aprilie 1959 am fost arestat" (p. 43).

Privirea cu care Loredan descoperă lumea temniţelor şi a lagărelor este în aceeaşi măsură datorată ochilor săi ca şi inimii lui. Vederea sa surprinde mai cu seamă culorile afectivităţii. Are frumoase pagini despre într-ajutorarea umană. Iată, în următorul citat, nu mai puţin de trei gesturi de atari acte de generozitate.

"Am fost scoşi din colonie să descărcăm un bac cu porumb. Mă găseam cu un coleg, baritonul Ştefan Vasile, de la Opera din Timişoara, cu care cântasem primul meu spectacol din Boema - el în rolul Marcel.

"La Salcia nu cântam altă operă decât opera noastră cu personaje nemâncate. Era înalt, masiv. ştiindu-l cât era de înfometat, îi aduceam (cu riscul respectiv) sfeclă de zahăr, pe care o ronţăiam noaptea.

"Cu el am fost la descărcatul bacului de porumb. Cum pontonul era îngust, a căzut cu sacul în apă. Mă aflam în spatele lui. Am sărit în Dunăre de l-am adus la mal. În această nouă Boemă, Rodolpho îl căra pe mal pe Marcel.

"Prietenia noastră a fost solidă.

"Civilul de pe bac m-a întrebat, după ce a asistat la gestul meu, de unde eram. Cu mare prudenţă i-am spus că din Galaţi .

"Mi-a zis:

"- Dă-mi un bileţel să-l duc la ai tăi.

"- Nu am hârtie, nici cu ce să scriu,

"- Stai că-ţi aduc eu.

"Mi-a dat hârtia şi creionul şi, ascuns în fundul bacului, i-am scris mamei câteva rânduri, rugând-o să se ducă la fetele lui Gheorghiu-Dej, să ceară rejudecarea mea. Astfel, mama a aflat despre mine de la acest om care şi-a riscat libertatea pentru mine. Pentru aceasta îi port imensă recunoştinţă" (p.126-127).

Gestul din urmă l-a repetat, nu după mult timp, un marinar, tot civil. În altă perioadă, un ins care trecuse prin restrişti apropiate de ale 'politicilor', deşi mult atenuate, dovedi o delicateţe de suflet mai rară.

"Lucram într-o echipă de instalatori de apă şi lumină, la maternitatea de scroafe. şeful echipei eram eu; peste 7 sclavi. Formaţie de foarte buni prieteni cu adevărat. Eram supravegheaţi de un fost deţinut de drept comun, care acum avea domiciliu obligatoriu. Un evreu. Un tip aspru, foarte răutăcios faţă de noi. Însă se comporta astfel numai pentru a spulbera bănuiala caraliilor că ne-ar fi protejat.

"Pentru prima dată de sărbătorile Sfintelor Paşti, după patru ani de zile, am avut parte de o felie de cozonac, un ou, un pahar de vin, aduse de acest fost deţinut de drept comun. Marele meu regret este că nu-i ştiu numele. Un evreu care ne-a făcut o mare bucurie" (p.162).

În alte rânduri, notaţia scurtă a memorialistului surprinde tragedia în cuvinte goale de orice veşmânt artistic şi cu atât mai zdrobitoare:

"Într-o zi, stând 'pe cracă' [adică pe ultimul pat de sus, din şirul de trei sau patru], am zărit pe geamul barăcii un deţinut cărunt care şedea la soare, în curte. I se apropia ziua eliberării. Am aflat că executase 10 ani de puşcărie. Desigur, toţi comentam evenimentul, cum urma să-l primească familia, mai ales copiii, acum mari. Teribilă ne-a fost mirarea când a doua zi a venit vestea că murise în cursul nopţii. Opera destinului... Acesta şi acolo trebuia să-i fie sfârşitul" (p.130).

Pentru cititorul care cunoaşte cel dintâi volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, următoarele remarci despre un reeducat devenit reeducator faimos sunt binevenite, în sensul că dau o perspectivă asupra 'binefacerilor' primite din partea Securităţii, după acceptarea autodezumanizării, la impulsul ei, şi trădării colegilor de detenţie în numele idealului 'omului nou' comunist.

"La vidanjă era unul pe nume Diaca, care se pare că este acum profesor la Paris. Trecuse prin reeducările de la Piteşti - unde se mâncau excremente pentru a-ţi arăta obedienţa faţă de partidul comunist [autorul nu exagerează cu nimic; vezi volumul citat] - şi până la urmă a trecut în rândul anchetatorilor 'reeducaţi', având şi el contribuţia sa la crime. Se vorbea că omorâse doi colegi deţinuţi. Or, funcţia de vidanjor - sau de căcănar, cum ţi spuneam noi, 'bandiţii', - te asigura de un loc în nomenclatura lagărului. Diaca avea acces la bucătărie, mânca bine, cu toată conducerea compusă din deţinuţi, şi oriunde-l transfera, rămânea cu funcţia aceasta" (p.106-107).

În "AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN" există şi pagini de descriere a unor scene de masă ce merită reţinute, cu atât mai mult cu cât unele dintre ele devin şi documente de însemnătate pentru istoria detenţiei

politice sub comunism.

În perioada scurtă cât am stat aici, marele eveniment: ruperea digurilor, inundarea coloniei Strâmba!

"Apărând o zonă fragilă a digului, am fost scoşi întreaga colonie, să-l întărim.

"Avea o înălţime de 4 m., deci presiunea era mare.

"I-am spus domnului caraliu să atacăm digul de la bază, în felul acesta fortificându-l, şi cum eram 2.000 sclavi, forţa apei putea fi stăvilită.

"- Du-te-n pizda mă-ti de bandit! Eşti deştept! Puneţi pământ aici! - urlau ei de groază nu că vom muri noi, ci familiile lor.

"Zadarnic. Apa înmuia tot pământul, până nu i-am mai putut stăvili mica limbă care cobora cu forţă. S-au tras trei rachete şi ni s-a ordonat să fugim spre colonie.

"Am pornit în linie dreaptă. Bieţii soldaţi nu-şi mai puteau duce mitralierele. I-am ajutat. Acum noi aveam armele. Alţii-i ajutau pe bătrâni. Caraliii strigau:

"- Hai, fraţilor!

În urmă, dacă te uitai, spectacolul era unic. Digul era mâncat de apă. Căderea apei ducea cu ea un urlet continuu, iar razele soarelui o făceau lucioasă ca o lamă de cuţit.

"Cum am ajuns în faţa coloniei au reînceput înjurăturile.

"- Ia pe cinci, futu-vă Dumnezeii mamelor voastre de bandiţi!

"La aceasta replicam:

"- Nu ne mai spuneţi: "fraţilor"?

"Inutil; panica era enormă-n rândurile noastre, dar în mod special a soldaţilor şi caraliilor.

"Din punctul meu de vedere, al unui înotător, nu eram înspăimântat. Dar neînotătorii se-ntrebau de unde să ia un lemn să se salveze.

"Cum am intrat în colonie, ne-au scos iar: să ridicăm digul din jurul grindului. Totul era zadarnic. Dunărea ameninţa furios. Au sosit vasele de pasageri cu zbaturi, de la Brăila şi, în zarvă mare, am fost îmbarcaţi pe vas. Soldaţii stăteau sus, cu automatele pe noi, iar noi eram lungiţi pe burtă în acel haos stăpânit de înjurături şi urlete" (p.130-132).

O scenă de bolgie, în care se dezlănţuieşte cel mai tenace instinct de conservare şi colegii de suferinţă uită de omenie, pentru a-şi salva vieţile, este următoarea:

"Am fost duşi cu bacul la stuf.

"Odată cu iarna a apărut capacul de deasupra calei, dintr-un fel de geam ce să ne dea puţină lumină. Pe aici ni s-au aruncat pufoaicele purtate de generaţie după generaţie de 'bandiţi'. La fel ne-au aruncat şi ciulci - un soi de opinci prelungite cu doc până la genunchi.

"După aruncarea a cinci sute de pufoiace, cum s-a închis acel capac au început luptele. Fiecare 'bandit' se lupta să pună mâna pe o pufoaică mai bună şi potrivită pe mărimea lui. Pantalonii se descoseau, se zmulgeau mânecile hainelor. Unul trăgea într-o parte, altul de cealaltă parte. Iad, vacarm, oameni disperaţi. Eu, din toată această tragedie, luam aspectul ridicol şi râdeam în hohote. Pentru acest motiv mi se spunea "bestia lirică". Eram socotit nebun. Dar vacarmul înceta: rămăseseră pufoaica şi ciulcii mei, tot ce era mai rău: eram cel mai flendurit 'bandit'. Trăgeam aţa din cearşaf, să-mi cos straiele. Erau atât de rupte că numai

pufoaică nu mai era în gerul care se lăsa peste Siberia Peripravei" (p.146-147).

O ultimă scenă, ce-i cuprinde atât pe narator cât şi pe colegii săi în amorţeala odihnei abia îngăduite pe bac după săptămâna istovitoare, se deschide înaintea privirilor cititorului.

Era pe 15 aprilie 1964.

!Duminica era ziua când făceam curăţenie, ne bărbieream, ne tundeam - aceste lucruri se făceau o dată pe săptămână.

!Deoarece pe parcursul detenţiei mă părăsise rău părul, l-am rugat pe aşa-zisul frizer de pe bac să mă radă şi pe cap. În general, briciul mai mult zmulgea decât tăia. Sub iataganul briciului, se aude brusc toaca. În mijlocul curţii, un caraliu începe să citească o listă. Toţi stăteau cu urechile ciulite. Pe neaşteptate, aud:

"- Popescu Ioan, care e 'iniţiativa' tatălui?

"Săracii, nici nu ştiau cum să te întrebe despre iniţială.

"Fâstâcit, nu-mi venea să strig: "A".

"- Unde ai fost arestat?

"- La Braşov...

"- Data naşterii?

"Şi aşa mai departe.

"Au fost citite numele a vreo sută de 'bandiţi'.

"- Mâine vă încolonaţi separat şi cu bagajele.

"De data aceasta, cu adevărat am fost sigur că mă voi elibera. În bac s-a aştenut o tristeţe imensă. Ca să sparg liniştea, le-am spus:

"- Vreţi să vă cânt?

"În sala bacului eram ca într-un cavou. Paturile dispuse pe patru rânduri. Cadavre vii - toţi prietenii mei de suferinţă - vreo 5-600 oameni. Între paturi, un coridor îngust, sub 1m. În fundul culoarului, cu spatele rezemat de peretele din fier al bacului, eu: le cântam. Iar la marginea paturilor - o mare de capete care mă ascultau. Orchestră nu aveam; lumini nu aveam; aplauze, nu. Doar sute de suflete triste.

"S-a lăsat o tăcere grea şi apăsătoare. După ce am cântat, m-am dus la prietenii mei, care nu fuseseră strigaţi pe listă, să-i întreb:

"- Unde ţi-e familia?

"- Constantinescu, str. Călăraşi 163, Brăila.

"Cel puţin aşa mi se pare...

"Luam adresele celor din Galaţi şi din apropiere - Tecuci, Bârlad, Brăila . Fiecare-mi spunea:

"- N-o să te duci tu la ai mei...

"Le juram că da. Memoram adresele. Repetând, am adormit încet-încet. Repetam un nou rol..." (p. 168-170)

Înainte de termen, pentru a nu lipsi aceasta din citat, apare atitudinea autorului faţă de practicarea colaboraţionismului:

"Dimineaţa a venit la mine un prieten. Plângea îndărătul ochelarilor:

"- M-au minţit, bestiile!...

"Cum ştiam că avea acces la poartă, am dedus că era turnător şi aştepta, aşadar, să fie răsplătit. I-am spus:

"- Dacă nu ţi-ai dus puşcăria cu demnitate, nu-ţi rămân decât remuşcările.

"M-am despărţit de el plângând.

"În curte am fost încolonaţi separat. Cu desagile-n spate, am părăsit bacul, am urcat pe coama digului şi priveam ce lăsam în urmă: bacul cu sclavii care plecau la muncă încolonaţi. De sus, de pe coamă, am început să strig ca Tarzan către fraţii pe care-i părăseam. A venit la mine caraliul şi s-a pus să mă înjure. Eu, cuprins de dementă, totuşi destul de respectuos, i-am zis:

"- Noi ne eliberăm.

"- Vă eliberaţi în pizda mamelor voastre de bandiţi!" (p.170-171)

Deoarece am menţionat că apare, smuls din mai ampla grupare de fragmente privitoare la 'turnătorie', un capăt de amintire, voi atrage atenţia cititorului asupra unor simţăminte deductibile doar din replici şi dintr-o menţiune a exprimării nonverbale (plânsul). Loredan nu ştia sigur dacă prietenul său era cu adevărat omul ofiţerului politic - acela care atrăgea deţinuţii, cu făgăduiala eliberării înainte de termen, pentru a-i folosi ca pe nişte cozi de topor împotriva colegilor lor. Însă, văzându-l mereu la poartă (cea mai de jos reşedinţă, de contact, a conducerii), nu i-a fost greu să tragă concluzia aceasta. Totuşi, probabil că amiciţia lor fiind anterioară constatării cooptării aceluia, ataşamentul faţă de el, nu-i pieriseră autorului de tot. Când, cu disperarea pictată pe faţă, acela veni să i se plângă de 'nedreptatea' ce i se făcea, Loredan, atrăgându-i indirect atenţia asupra batjocurii ce o suferise de bună voie, nu-l cruţă ci, pe jumătate acuzator, pe jumătate fratern, îi pune în faţă adevărul privitor la situaţia în care s-a băgat. Aceasta nu le împiedică pe cele două victime, legate una de cealaltă, să izbucnească în lacrimi, ce se scurgeau amar pentru terfelirea fiinţei umane, ieşită la iveală prin faptul că turnătorul rămânea în iad, pe când un număr dintre aceia care nu colaboraseră în nici un fel se îndrepta spre case şi familii.

Vitalitatea lui Loredan, omul, se regăseşte cu haz şi simţ plastic în vitalitatea naraţiunii. De pildă, în următoarea aventură de iarnă, descrisă într-o respirare plină de prospeţime şi naturaleţe:

"De spălat pe faţă, nici gând; pe corp - cu atât mai puţin. Într-o zi, simţind ce mirosuri emanam, am luat hotărârea de a cere voie să-mi fac o copcă, să mă spăl. Caraliii mi-au dat îngăduinţa, spunându-mi:

"- O să mori, mă, banditule.

"Mi-au dat o rangă de fier. Am spart gheaţa - făcând o copcă de vreo 2 m. M-am dezbrăcat în bac, apărând în pielea goală, cu amicul meu, un ţăran căruia îi spuneam Nae Coţolaus. Aveam un săpun şi o gamelă.

"Pe bac toată suflarea "bandiţilor", soldaţilor, caraliilor, se uita la nebunul de Loredan ('Bestia lirică'). M-am băgat în copcă. Am ieşit afară. Eram numai aburi. M-am săpunit şi l-am pus pe Nae Coţolaus să-mi toarne apă pe cap. La contactul capului cu apa rece am ţipat să nu mai toarne. Am simţit că mă trecea ca o lamă de cuţit prin creştetul capului, exact cum simţisem la ultima Bobotează de la Galaţi, în 1943, când, elev fiind, m-am aruncat după Sfânta Cruce în Dunăre. Tot ca acum, am simţit ca o lama de cuţit străbătându-mă din creştet până-n tălpi, iar când am ieşit din apă, frigul de afară era pentru mine mai cald decât ea.

"Spectacol mai grozav decât oricare. De pe bac, scandările 'bandiţilor'; caraliii mă băgau şi mă scoteau...; soldaţii se cutremurau de teamă să nu le evadez.

"După mine s-au vârât în copcă doi saşi din Braşov - Zimmerman şi

Schmidt, iar seara cine să moară? Saşii. În ceea ce mă priveşte, le spuneam:

"- Ce vă luaţi după mine? Eu sunt un animal!" (p.148-149)

Aceasta vitalitate îi prilejuieşte să se distingă încă o dată de masa memorialiştilor de detenţie (cu atât mai mult cu cât este vorba de temniţa politică şi nu de drept comun, cum ne-ar veni a crede în temeiul următoarelor mărturisiri). Loredan este singurul dintre ei care relatează o chemare erotică în acel univers sordid, unde natura era zăgăzuită până la animalizare, o chemare nefinalizată.

"Noaptea aveam vise erotice care-mi reechilibrau sistemul nervos. Dar, întotdeauna există un 'dar'...

"Pentru cei ce mă vedeau muncind în forţă, devenisem un 'mascul' tentant. Un sas era... fetiţă, venea la mine şi-mi spunea:

"- Ioane, vino să dormim amândoi; am slănină." (De remarcat ingenua ispitire cu ceva de-ale gurii.)

"Cât ţinea ziua, eram hotărât să dorm cu 'fetiţa' de sus. Dar cum se lăsa noaptea, mă apuca o silă de nedescris şi-mi continuam somnul cu... nevestica mea de bundiţă", de care nu se despărţea, nopţile, pentru păzirea de frig. "A doua zi venea la mine şi, cu mişcări lascive, ţmi spunea:

"- Te-am aşteptat toată noaptea.

"Îmi părea rău pentru el, însă nu mă tenta.

"Mi se mai întâmplase ceva de felul acesta. Atunci însă nu fusesem 'junele prim'.

"Dormind la al treilea pat, mă trezesc noaptea cu senzaţia că era cutremur. Privesc paturile de peste culoar: nimic; nu se clătinau. Totuşi al meu continua să aibă nevricale. Mă întorc pe un umăr şi mă uit la cel mai de jos pat. Inşii dormeau liniştiţi. Îl inspectez pe al doilea; idem. În al treilea eram eu întins; de aici nu puteau veni smuciturile. Mă las într-o rână şi mă salt în cot, sucindu-mi capul, să pot vedea la nivelul cel mai de sus, deasupra mea. Acolo, da, se petrecea ceva: pătura juca, beată de amor. M-am culcat din nou, fericindu-i pe cei doi parteneri unguri că izbuteau să-şi găsească, săracii, o mulţumire care, însă, mie nu-mi spunea nimic" (p.161-162).

O iubire heterosexuală, la care organismul său răspundea în mod natural, i-a chinuit şi ea închipuirea înlănţuită de condiţiile gherlei.

"Romeo, în celula 45, şi Julieta, în celula 46; fără scară; fără text învăţat pe de rost. Seara mă duceam la fereastră şi fredonam. Deodată aud o voce de femeie care-mi spune:

"- Mai cântă...

"(...) Voce de femeie... Să tot faci puşcărie cu o femeie - la temperamentul meu, parcă ar fi apărut soarele!

"În celula de alături se aflau două femei, o săsoaică şi o fostă legionară rearestată.

"Prin bătăi în perete am descoperit totul despre ele şi ele despre mine.

"Amorul pândea viaţa, zilele erau mai uşoare. Deabia aşteptam să se facă ziuă. Iubita mea era scoasă prima la w.c. şi din pâinea ei îmi punea o bucată şi mie, deasupra lui, pe bazinul de apă, ca şi o periuţă de dinţi, pastă." Cred că este unica naraţiune literară în care dragostea este legată de orarul acestui aspect fiziologic al existenţei celor doi îndrăgostiţi! "După

ele, ieşeam noi. şi eu fuga la locul cu pricina. Dorurile au început să-mi fie mari. Prin perete, i-am cerut câteva fire de păr - dorinţa mi-a fost satisfăcută a doua zi." Cum, însă, Loredan nu prea era dus la biserică, îşi arătă nemulţumirea de a nu-i fi fost limpede înţeleasă cererea, el la altceva aşteptându-se a primi. Ruptura apăru zguduitoare. "Dar timpul a adus cedarea şi Julieta, într-un târziu, mi-a spus:

"- Mai cântă...

"Ce noapte plăcută... Ce vise erotice...

"Mi-a încolţit ideea de a roade tencuiala dintre cărămizile peretelui, să scot o cărămidă de sub pat şi prin spaţiul de 15 cm. să facem... joncţiunea! Intram sub pat şi rădeam tencuiala cu un băţ, iar mortarul îl puneam în batistă şi-l aruncam în tinetă.

"Visul a fost întrerupt. Camarazii mei de cameră văzând ce făceam, mi-au interzis să mă mai bag sub pat, căci la o percheziţie dacă se afla de acţiunea mea, ar fi fost socotită tentativă de evadare. Aşadar, pot afirma că am avut un amor şi în puşcărie (p.86-87).

Portretizarea animalelor, precum a remarcat cititorul celui dintâi volum din această ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, constituie o îndeletnicire scriitoricească rar pusă în practică în cadrul memorialisticii acesteia aparte, nu numai datorită faptului că necesită o dragoste specială, ca şi o înclinaţie literară suplimentară, ci şi din pricina cvasiinexistenţei animalelor în temniţe şi lagăre - exceptându-se câinii lup ce păzeau deţinuţii.

Totuşi, Loredan a scris pagini mişcătoare despre dragostea lui împărtăşită pentru o pisică, în Balta Dunării.

Ea revine în mai mult rânduri, ca o amintire ce nu se vrea uitată, cu o căldură ce luminează inima naratorului şi atunci când îşi ia în faţă caietele şi pixul, la atâta timp după pierderea micuţei sale tovarăşe de mizerie. Locul ei este aici, defininindu-se mai complet, prin această adevărată schiţă literară, portretul sentimental al memorialistului.

Ne aflăm la Periprava.

"La lucru pe câmp, colegi din bac au găsit o pisicuţă care se juca cu doi şoricei. Când au revenit pe bac, au adus pisicuţa, iar eu i-am spus: Negusica.

"Avea un papillon alb şi papuci albi, pe fond negru. Toţi au îndrăgit-o, toţi o ocroteau, o mângâiau. Dar timpul a trecut; pisicuţa a devenit pisoi. şi cum stătea numai în cala bacului, îşi făcea nevoia pe sub paturi. Bunătatea, sentimentul de ocrotire au dispărut, oamenii dând cu bocancul după ea când mirosul îi deranja. Biata Negusica, îngrozită, stătea ascunsă pe sub pat, mieunând disperată când era lovită.

"Am luat atitudine hotărâtă şi cum nu mulţi îşi făceau de lucru cu furia mea categorică - am strigat la ei:

"- De ce aţi adus-o pe bac? Pe cine prind că o loveşte are de-a face cu mine.

"Am luat-o cu mine în pat. Eram ocrotitorul ei, ceea ce ea a simţit. De mâncat, mânca ce mâncam. Avea pe pat o cutiuţă în care îi puneam mămăligă, varză acră şi fiartă. Nu mânca până nu mâncam eu. 'Cruruia' (torcea), mirosea şi după ce mâncam, mânca.

"Dormeam la 'etajul' 2. Când plecam la lucru, se ascundea. Când mă întorceam şi mă suiam în pat, apărea cruruind. O strigam - Hai, Negusica,

sus! Îşi făcea vânt şi venea lângă ocrotitorul ei. Nimeni nu se mai lua de ea" (p.143-144).

Negusica nu era prima vieţuitoare ce astâmpărase nevoia de gingăşie şi nevinovăţie a memorialistului. Acesta mai legase tovărăşie cu o muscă, în celulă, şi mai târziu, cu un fluture pe care-l hrănea. Acum însă se crease o evidentă unire afectivă, la care animăluţul torcător răspundea cu întreaga-i fiinţă. De aceea, iarna venind, "Negusica se culca cu mine; ba, mai mult, o băgam în pufoaică şi o ţineam la piept" (p.147).

Timpul trecea. Administraţia lagărelor avea intenţii necunoscute cu destinele miilor de oameni aflaţi sub puterea ei. Dar dependentă de aceleaşi era şi firava prietenă mărunţică a lui Loredan.

"Şi aşa, picătură de suferinţă adunându-se peste picătură de suferinţă, am părăsit Siberia Peripravei. Am fost anunţaţi să ne facem bagajele. Ne-am strâns în pătură tot ce aveam. Negusica, pisicuţa mea, era disperată, se uita la mine cuminte, parcă-mi spunea: "şi cu mine ce va fi?". Prietenii saşi s-au adunat lângă mine şi mi-au spus că nu o lasă pe Negusica, lucru pe care nici eu nu-l doream. Mi-am zis: "Ce va fi cu mine va fi şi cu ea". Am desfăcut pufoaica şi i-am poruncit:

"- Sus, Negusica!

"S-a băgat în pufoaică, la piept, scoţând doar capul. Când treceam pe lângă caraliu sau se apropia vrun soldat, ea îşi băga capul iar şi se ascundea. Călcam prin noroi, la care se uita, săraca, şi cruruia. Pe lângă mine, saşii formau un fel de gardă, să nu mă prindă caraliii cu privirea-n sân.

"După o mărşăluire de 20 km., am ajuns la Grind. Cum mi-am luat patul, Negusica alerga pe el, ca şi când voia să spună: "Aceasta este casa noastră".

"Biata Negusica nu mai călcase pe pământ. Seara deschideam fereastra, sărea de pe pervaz pe pământ, se întorcea înapoi şi se întindea cruruind cu capul sub bărbia mea. După câteva zile s-a acomodat. Toată noaptea pleca la treabă, după mâncare, şi în zori se cuibărea la picioare, iar întreaga zi, cât lipseam, sta ascunsă sub paturi, numai când mă întorceam venea la patul meu. Negusica era ca un om şi cu ea mă înţelegeam cel mai bine. Era cinstită, devotată în marea suferinţei" (p.155-156).

Prietenia se curmă neaşteptat, cu prilejul altei mutări a deţinuţilor, dintr-un lagăr în celălalt.

"În zarvă mare ne strângem totul în pătură. Deodată, prietenii mei buni, saşii Horst, Schimidt, Dietmar, Knall, Ziemermann, vin la pat şi-mi spun că Negusica e prinsă, cu toate pisicile de pe acolo - cele din curte - şi că sunt băgate într-un sac.

"Ne-au scos afară pe poartă. În faţa Coloniei, noi, în pielea goală, cu păturile desfăcute şi cu sarsanalele, la percheziţie, în timp ce pisicile din sac se devorau între ele, pe o căldură toridă, sacul rostogolindu-se pe pământ.

"Negusica a rămas pentru mine de neuitat. Cred că-n lumea de dincolo voi fi din nou cu ea.

"Încolonaţi, mergem spre bac. Am lăsat-o-n urmă pe Negusica, pe care aş fi vrut s-o am cu mine, tovarăşă, până la eliberare. Dar Dumnezeu n-a voit aşa" (p.157-158).

Este un personaj prezentat fără pete albe, din copilărie şi până la

moartea violentă dovedind cruzimea aceloraşi caralii ce-i chinuiau şi pe deţinuţi. De la schiţarea înfăţişării fizice, trecând prin descrierea atitudinilor, manifestărilor, preferinţelor, prin explicarea relaţiilor pisicii cu oamenii, prin menţionarea obiceiurilor ei din timpul zilei şi al nopţii, prin desfolierea afectelor ei, a spaimelor, a curiozităţii şi până la evitarea amănunţirii chinurilor ce au dus la o moarte cumplită, imaginea pisicii cu nume regal etiopian se desfăşoară sub privirile lăuntrice din inima cititorului, vie datorită exclusiv talentului evocator al lui Loredan. Numai şi povestirea scurtei şi fragilei existenţe a Negusicăi şi ar fi deajuns ca memorialistul să fie recepţionat ca unul dintre scriitorii români vrednici de atenţie.

Om al scenei, Loredan simte nevoia spectacolului. Instinctiv, el propune colegilor de detenţie o alternare a sumbrului de zi de zi cu tonificarea pe care ţi-o dă buna dispoziţie. Alături de gluma verbală şi gestuală, e născocitor de pozne, dintre care unele ar putea avea repercusiuni violente, dacă n-ar sta de veghe tot el, să tempereze furia victimei. Este conştient de rolul eliberator al unor atari 'spectacole' oferite altora - cum este cazul celui ce urmează -, ori numai sieşi, de accea comentează: "Astfel de glume făceau parte dintr-o imensă tragedie" (p.119). În născocirea citată în continuare, el îşi foloseşte calităţile de hipnotizor menţionate în mai multe rânduri pe parcursul naraţiunii.

"Spuneam că acest băiat era mediumul meu. Îl adormeam, deşi ne aflam la Salcia. O dată, în somnul hipnotic, i-am dat sarcina:

"- După două minute de la trezire te duci la Nea Iancu (care ne era brigadier) şi-i dai două palme.

"După trezire, eu şi asistenţa stăteam să vedem dacă va executa ordinul. A rămas pe marginea patului cu noi şi deodată s-a sculat şi s-a dus la patul lui Iancu de i-a dat două palme.

"Iancu, împreună cu garda personală - polonicarul şi valeţii - au rămas înmărmuriţi. Nea Iancu, după ce a încasat palmele, a sărit la el, cu ceilalţi, să-l înşface.

Dar în spatele mediumului meu mă aflam eu. L-am dat de o parte şi, cu pumnii încordaţi, l-am făcut pe brigadier să renunţe - fiindcă, pentru colonie, eram 'Bestia lirică', bine cunoscut ca sculptor, cântăreţ, hipnotizor şi ... mardeiaş. Dunărea Galaţilor investise în mine forţa colericului" (p.119-120).

Nu voi cita toate intervenţiile sale umoristice din colonii. Una însă are dimensiuni homerice şi se impune reluării aici.

"Pozna cea mai mare pe care am făcut-o a adus un dezastru în rândurile celor care lucrau la construcţii.

"Aşteptam cu toţii cu nerăbdare doar-doar or veni să ne strige şi să ne pună în libertate. De trecea un elicopter pe deasupra coloniei, ziceam că aducea listele pentru eliberare. Aşteptam datele festive - 23 August sau altele - pe care le socoteam zile ale eliberării.

"Văzând oamenii că ieşeam mereu la magazie" (în acea perioadă era dator să se îngrijească de curăţenia ei şi să efectueze anumite munci acolo), "unul de la construcţii m-a întrebat ce făceam noi atâta acolo. Nebunul de mine i-am spus că pregăteam pachete pentru eliberare.

"Atâta i-a trebuit. Cum a ajuns la lucru, a răspândit vestea:

"- Măi, ştiţi ce fac ăştia la magazie? Fac pachetele pentru eliberare!

"Ştirea s-a răspândit şi nimeni nu mai lucra. Caraliii şi soldaţii mergeau printre deţinuţi să-i pună la muncă. Dar aceştia ziceau:

"- Nu mai muncim. Noi ne eliberăm.

"- Vă eliberaţi pe dracu'!

"Şi dă-i bătaie.

"Pe acolo trecea Ştefan cu căruţa - măcelarul care aduna animale moarte din baltă, să le aducă la bucătărie. Văzând ce se-ntâmpla la construcţii, a venit la noi la magazie; ne-a găsit punând petice la saci. Se uită la mine şi zice:

"- Măi, Ioane eşti nebun! Ce ai spus când ai ieşit pe poartă? Ştii că nimeni nu mai lucrează şi bat la ei caraliii ca-n sacii de fasole!

"Eu am băgat-o pe mânecă.

"Seara, când am reintrat în colonie, mă asaltau toţi. Eu treceam printre ei lăsând impresia că făcusem o greşeală spunându-le acel secret.

"Cu greu am scăpat, iar timpul a adus uitarea" (p.120-121).

În alte rânduri, memorialistul se înarmează cu gârbaciul satirei şi şfichiuieşte (e adevărat că mai mult în aer, mai ales de dragul arătării cu degetul a contrastului dintre destinul actorului odinioară bine înfipt în inima puterii de stat şi profitând cât a putut de poziţia câştigată şi destinul aceluia care a căzut sub mânia aceleiaşi puteri). Fragmentul ales pentru ilustrarea acestei afirmaţii constituie şi un exemplu de umor gros, scatologic, destul de frecvent în paginile AMINTIRILOR "BANDITULUI" LOREDAN.

"Deoarece numărătoarea se făcea foarte greu - stăteam o oră şi mai bine încolonaţi -, oamenii scoteau chiştoacele adunate, să le fumeze. Dar de unde hârtie? Nu aveam ziare, iar pentru o bucăţică de hârtie sau de creion, te băteau de nu mai erai om o viaţă-ntreagă.

"Dar banditul tot bandit! Pândeam caraliul când mergea după tufe, să-şi facă necesităţile, după care, în încheiere, folosea ziarul. Cum pleca, cu un beţigaş luam foaia de ziar, o spălam; se usca destul de repede şi apoi circula din mâna-n mână, de o citeam. şi din toate frânturile de ziare pe care le citeam noi, deduceam că... ne eliberam, visul tuturora.

"Aşa am citit despre delegarea actriţei Dina Cocea la O.N.U. - unde a vorbit de drepturile omului - dar nu despre ale noastre, ale 'bandiţilor'; bineînţeles, noi nu aveam nici un drept, aşa cum ne spuneau şi caraliii:

"- Noi vă păzim, să nu vă omoare clasa muncitoare.

"Cum, mai departe, se dau indicaţii amănunţite asupra 'metodei' născocite pentru a se putea fuma, nu voi opri citarea aici.

"Deci, după ce citea colonia acea bucăţică de ziar, în timpul numărătorii - 'bandiţii' făceau cu ea, din chiştoacele adunate, o ţigară. Luau din coaja copacilor iască şi cu un nasture prins în aţă, ca la jo-jo, îl învârteau pe marginea unei tăbilţe. Din ea săreau scântei, se aprindea iasca şi ţigara lua foc. Cel care lua fumul în gură îl dădea altuia şi aşa, un fum unul, un fum altul, până vedea caraliul fumul" (p.122-123). Restul se bănuieşte lesne.

Autoportretul, Loredan şi-l amănunţeşteîn cadrul scrierii sale cu cuvinte tăioase, directe, ce nu ţin seama de ce se spune şi nu se spune, nici de regulile stilistice, nici ale scrierii literare, aşa cum le-au dedus esteticienii. Fiindcă prin arterele lui Loredan curge, dimpreună cu sângele,

şi stilul său propriu, stilul existenţei sale, la care mulţi profesionişti ai condeiului vor râvni, ei neavând altceva de dăruit decât cele învăţate prin şcoli şi/sau biblioteci..

AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN descind din literatura picarescă, iar, mai aproape de noi, din Louis-Ferdinand Céline şi din acel Panait Istrati care ne-a introdus în lumea Lumpen-proletariatului în care s-a zbătut. Aceeaşi limbă a străzii, în cazul memorialistului nostru, a unui Gavroche de 14 ani care abia a scăpat printre bâtele ciomăgarilor trimişi de comunişti să devasteze sediul P.N.Ţ. din Galaţi (după cum aceiaşi comunişti urmau, după Revoluţia din 1989, să se folosească de forţa expediţionară a minerilor dublaţi de Securitate). E limba cu care gândeşte. şI slavă Domnului - gândeşte! E limba cu care povesteşte. Şi-i place să povestească! O face colorat, cu numeroase implicări, fără cruţare, fie pentru alţii, fie pentru sine însuşi. E limbajul unui om cinstit, în stare de revoltă permanentă, dar şi cu euforie, când îl lasă împrejurările s-o mai resimtă. Cititorul este legat de autor prin limba lui Loredan, prin înjurăturile caraliilor, pe care le transcrie integral; ele ne apropie de el, pentru că l-au rănit, pentru că nu se mai poate curăţi de ele, pentru că l-au mozolit cu sputa lor pe tot restul vieţii. Dacă pentru el toate sunt "imense", Loredan nu scrie aşa, Loredan aşa resimte, aşa vede, aşa aude; el nu-şi automutilează exacerbarea simţurilor şi simţămintelor ce-l desemnează. Năvala interioară este grabnică, în fraza sa, şi torenţială; tocul nu-i mai poate ţine pasul.

Prin vioiciunea relatării, prin patosul expunerii, prin culoarea povestirii, prin memorarea amănuntelor picante, prin capacitatea de a portretiza din fugă, prin dramaticul celor narate, dar şi prin umorul istorisiriii, prin naivitatea sincerităţii dusă până la ingenuitate, AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN se parcurge dintr-o suflare. O carte tonică, optimistă, o carte ce seamănă nespus cu idolul scenei muzicale braşovene, cunoscut sub numele: LOREDAN.

Eroismul cel mai surprinzător, prin care Loredan se impune ca un înaintaş al unei epoci morale noi, a cărei descălecare o aşteptăm în fiece zi, doar ea putând spăla acest neam de urmele coşmarurilor din trecut, este eroismul de a mărturisi că, atunci când, în sfârşit, fusese reprimit la Teatrul Muzical, de unde l-a smuls barbaria, când i s-a îngăduit să cânte iar, când putea respira aerul curat, când redobândise dreptul să facă nişte paşi de plimbare în crepuscul, să privească în ochii unei femei, să asculte ropotul aplauzelor ce-i salutau intrarea sau ieşirea din scenă, este eroismul de a mărturisi, în faţa contemporanilor şi a posterităţii că, luat prin surprindere de groaza încă o dată stârnită de emisarii lanţurilor, nu a mai fost susţinut de nervii tociţi, a intrat într-o panică sufocantă, nu a mai găsit în sine forţa să se opună în continuare călăilor; a cedat, a acceptat, cu spaimă şi revoltă împotriva celor care strângeau sentimentele lui într-o menghine psihologică şi cu revoltă împotriva lui însuşi, a primit să dea informaţii asupra unui cunoscut, el, tocmai el, care nu trăise, cât timp fusese închis, oroare mai mare decât aceea provocată de informatori!!! El care, la eliberarea de la Luciu Giurgeni, unde a semnat o declaraţie că nu va lua legătura cu familiile deţinuţilor şi nu va divulga cele văzute, riscând o nouă condamnare, mai întâi a alergat la adresele învăţate pe dinafară, iar abia ulterior s-a dus la mama lui, la fel a procedat când i s-au cerut

informaţii despre colegul său: a dat fuga şi l-a avertizat asupra a ce i se pregătea, impuls pe care, în diverse variante, îl regăsim şi la Dumitru Lungu (prejudecat) şi la H. Grămescu şi la Al. Paleologu.

Un suspicios m-ar întreba de unde ştiu că acesta este adevărul. Îi voi răspunde cu două argumente. Ulterior, Loredan a fugit din ţară, deci treapta de subsol unde fusese îmbrâncit era departe de a i se potrivi. În al doilea rând, Loredan este cel dintâi român care, nesilit de nimeni, o recunoaşte cu furie şi deznădejde şi cu încredere în înţelepciunea semenilor săi. Am citit interviuri, ba am văzut adresându-se Ţării inşi intervievaţi pe viu care au povestit cu cinism că au fost securişti sau slujitori ai securiştilor - informatori -, am văzut oameni denunţaţi pentru asemenea căderi. Loredan este primul român care-şi mărturiseşte cumpăna, într-o carte, cu fruntea sus, deoarece şi-a urât poziţia şi s-a străduit s-o preschimbe cât i-a stat în putinţă într-un mijloc de ajutorare. Atunci când în Parlament şi mai presus de el ne conduc unii foşti securişti, atunci când suntem înconjuraţi de vânzători care poartă masca inocenţei, care tac chitic asupra trecutului lor (jucând chiar rolul eroismului), nu putem decât să lăudăm curajul nedesminţit al lui Loredan de a face pasul esenţial al adevărului fără a tăinui îmbrăţişarea de moment a minciunii.

Cititorul trebuie să ştie că, după Revoluţie, Loredan a publicat într-un ziar, printre altele, o notă jenantă pentru foştii săi călăi. Drept urmare, a primit un telefon anonim: - "Bă, noi nu mai suntem comunişti, suntem liberalişti; şi tot te belim!"

Insist asupra celor afirmate mai sus: prin această mărturisire deschisă, la care nu a fost obligat de nimeni şi nimic, autorul face ca apariţia cărţii sale AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN (care a zăcut un an netipărită, din pricina unei scumpiri neaşteptate a hârtiei şi tiparului, tocmai în ziua predării ei de către editor în tipografie, memorialistul trebuind să plece încă o dată pe străzile Vienei, să adune bani pentru publicare, cântând în faţa cutiei milei), această apariţie să constituie o premieră absolută în evoluţia morală a memorialisticii române. Prin tainele creştine ale spovedaniei şi dezlegării ni se revelează că mărturisirea ne conduce la statutul curăţiei primordiale. Astăzi, după scrierea amintirilor sale, Loredan revine senin la rampa scenei, unde singur a intrat în lumina crud dezvăluitoare a reflectoarelor, aşa cum a fost cunoscut dintotdeauna, în văzul tuturor.

Înainte de a-i da cuvântul să explice el însuşi cum s-au petrecut lucrurile, ar fi util să urmărim relaţiile sale cu turnătorii întâlniţi în cursul detenţiei, pentru a şti cu precizie ce atitudine avea faţă de această mizerabilă comportare, la semenii săi.

Cu prilejul celei dintâi relatări, ne atrage atenţia o propoziţie care indică un punct de vedere personal diferenţiat asupra turnătorului în detenţie şi a celui devenit asta în stare de libertate. Se poate ca ea să derive din motivările de mai târziu ale autorului însuşi, de când a devenit informator, după cum se poate ca ea să reflecteze doar lipsa de profunzime a meditaţiei 'din trecere', superficială, asupra chestiunii, meditaţie anterioară arestării, ce s-a instituit ca teren nesigur pe care avea să crească nesiguranţa psihologică ce i-a permis să accepte propunerea infamantă a securiştilor.

"În celulă mi-a revenit" - este vorba de primele zile după arestare -

"amintirea singurei mele vinovăţii politice - povestea cu arma pe care am adus-o acasă în timpul războiului şi pe care (...) mama (...) a aruncat-o-n Dunăre. Această chestie cu arma am istorisit-o-n celulă şi, probabil, părintele m-a turnat, căci după venirea lui de la anchetă am fost scos eu şi m-au întrebat cum era cu puşca. M-am cutremurat că ştiau de acea întâmplare. Dar Vasile Munteanu" - un naţional ţărănist, al treilea dintre cei conlocuind în celulă - "mi-a spus:

"- D-le Loredan, nu mai povesti nimic, că popa ăsta e turnător.

"Sigur că aceasta era singura formă de a se şti ce ascundeai faţă de ei - că pe atunci nu aveau microfoane.

"Dar şi părintele îşi primea răsplata. Într-una din zile stăteam cu spatele la ochiul vizetei" - pentru a-l apăra pe preot de privirea paznicului - "şi părintele s-a urcat pe măsuţa de beton să se uite afară pe oberlicht. Deodată sare jos, izbucnind în plâns:

"- A venit Daitel - iar mă scoate la anchetă, iar mă bate la testicole.

"Şi într-un plâns cu sughiţuri a spus ce-i zicea: - "Măi, popo, ştii tu care e pedeapsa ta? Nevasta curvă şi copiii cerşetori în sat."

"Indiferent care-i era pedeapsa şi cât de mare-i era dorinţa de a se vedea liber, dar să joci cartea turnătorului constituia o atitudine de condamnat. Aceasta se practica în libertate, dar în puşcărie era imposibil s-o menţii.

"Dar micimea omului o întâlneşti la orice nivel de pregătire" (p.58-59).

Nu ştiu dacă este neapărat vorba despre "micimea" de caracter a respectivului preot, cât este vorba despre neputinţa sa de a mai suporta una dintre cele mai cumplite torturi practicate vreodată în beciurile Securităţii, aşa cum o menţionează Loredan însuşi.

Dealtfel, a nu mai suporta chinurile nu este o noţiune străină naratorului. În cele ce urmează aflăm despre un caz - câte n-au fost? - ce aduce o lumină suplimentară şi asupra lui Belu Zilber, căruia i se dedică un capitol de mari dimensiuni în acest volum.

"Nu după multe zile de la condamnarea mea, a sosit în celulă colegul Titus Ghergheli, urmat de colegul Lică: au intrat într-o dispută cumplită.

"La locuinţa maestrului Brediceanu se făceau seri muzicale - unde Titus cânta la vioară şi colegul său Lică se găsea între auditori. În pauze, discuţii. Acestea se petreceau după evenimentele din Ungaria. Titus Ghergheli a afirmat că a început să se ridice poporul şi-n Bulgaria. Printre cei de faţă se afla şi un informator, ca peste tot de altfel.

"Au fost arestaţi. Lică fusese în studenţie ţărănist. Pe Titus Ghergheli l-au bătut să recunoască faptul că şi Lică a afirmat că evenimentele aveau loc şi în Bulgaria.

"Lică sărise cu mâinile de gâtul lui. Titus răcnea.

"- Când am spus eu aşa?, îi striga Lică.

"- Ce să fac? Nu am mai rezistat la bătăi, i-a zis Titus (p.71).

Incidentul îi prilejuieşte lui Loredan să facă o trecere în revistă a problemei turnătorilor, ca şi a modificării purtării aceluiaşi vehement Lică, atunci când i-a ajuns cuţitul la os; de unde, cititorul va înţelege că nu se poate spune despre caracterul unui om că este înţepenit pe viaţă într-o poziţie a demnităţii sau într-una a ticăloşiei. Caracterul insuficient educat se schimbă în raport de împrejurări şi modul cum le receptează instinctul conservării. De aici, necesitatea ca educaţia şcolară să ia o atitudine nouă

în raport de pregătirea psiho-morală a tineretului, dacă voim o îmbunătăţire a naţiei noastre pe cale de a-şi pierde, în multe exemplare, şira spinării.

"Dorinţa de eliberare era mare şi mulţi intrau În pielea turnătorului. De exemplu, şefii de cameră te turnau când îţi făceai un ac de sârmă (,,,). Sau ne turnau că trăgeam aţă din cearşaf, să ne coasem hainele, că trăgeam fire din pătură, să ne facem ciorapi.

"Pentru toate acestea de ce avantaje se bucurau turnătorii? De promisiunea că se vor elibera mai repede; atunci când erau scoşi din celulă să toarne, li se dădea hârdăul de mâncare golit, să-l râjcăie de ultimele resturi; erau scoşi pe sală, la curăţatul w.c.-ului. Ei erau aceiaşi peste tot, selecţionaţii puşcăriei. Acest lucru, după cum afirmau camarazii de suferinţă, l-a făcut şi Lică în colonia Grind, ca brigadier: dădea nume de deţinuţi, să rămână la poartă" (aceasta însemna că urmau să fie bătuţi pentru că nu-şi îndepliniseră norma sau încălcaseră altfel regulamentul). "A intrat în amintirea deţinuţilor, la nivelul unui Andreica, brigadierul şef de la Salcia, marea bestie extrasă din rândurile deţinuţilor, despre care voi pomeni când voi vorbi de colonia Salcia" (p.71-72).

Mai este menţionat deţinutul Hamzea, din lagărul Grind, care era reţinut la poartă zi de zi.

"Îl întrebam:

"- Ce faci la poartă?

"El ne explica anume că scria un roman."

Stupefiant cinismul delatorului sau prostia sa în a-şi găsi o motivare plauzibilă!

"Romanul nu l-am văzut, nici nu l-am citit. În orice caz, Hamzea nu mai era ca noi. apărea, nemuncit, rotofei, hrănit bine.

"Totul se subînţelegea, "Hamzea, la poartă, completează fişe informative, despre fiecare"; înţelesul trecea printre noi ca un curent electric."

Mai stupefiantă este revelarea că acel ins, mult mai abject decât majoritatea celor de o teapă cu el, se depăşea pe sine şi depăşea în omenie pe mulţi dintre deţinuţii cărora nici prin gând nu le-ar fi trecut să devină turnători asemeni lui!

"Deoarece era omul porţii, selecţionat pentru condeiul ager, l-a scăpat de T.B.C., prin influenţa sa, cu o alimentaţie sporită, pe preotul sas Knall Werner - care era slab ca o trestie. Şi eu şi oricare dintre noi i-am fi dat să mănânce mai mult, dar nu aveam de unde. Noi nu slujeam poarta.

"Pentru aceasta preotul Knall, acum preot la Freiburg, îi poartă recunoştinţă. l-a trimis un cărucior, să se poată deplasa, deoarece i s-a amputat un picior după ieşirea din puşcărie. Iar prin mine, când am trecut prin Freiburg, unde am susţinut un concert religios şi am cântat şi pe stradă, la întoarcerea în ţară, preotul Knall i-a trimis cârje, un pachet şi ciocolată. Preotul iartă, dar eu nu-l iert." (De fapt este vorba despre altceva: preotul îşi arăta recunoştinţa). "Pentru mine este o persoană căreia nu i se poate aplica denumirea de om.

"Şi noi doream să ieşim din puşcărie, dar aceasta cu demnitate. Mă bucur că nu m-am pervertit. O maximă frecvent discutată-n puşcărie era: "Decât o viaţă-n-treagă să fii râmă, mai bine o singură zi leu". Şi aşa, din viaţă nu rămânem decât cu amintirea clipelor plăcute sau neplăcute, iar

comoara nu e alta decât conştiinţa că ai făcut numai bine" (p.156-157).

Despre Andreica, de al cărui renume a aflat şi autorul acestei ISTORII, pe când se afla la Salcia şi Andreica era brigadier şef la Stoeneşti, Loredan aduce date noi:

"Povestea Salciei este a unui lagăr al groazei. Eram grupaţi câte cincizeci de oameni în brigadă, cu câte un brigadier suprem, în persoana lui Andreica, tot unul dintre deţinuţi.

"Serile şi dimineţile caraliii făceau numărătoarea. Ne încolonau pe brigăzi. Caraliii se retrăgeau în poartă, unde avea loc numărătoarea. Acest Andreica purta un băţ pe care-l bătea de picior - până să vină caraliii, cerea brigăzilor să defileze-n faţa lui. Vă imaginaţi, după o zi lumină de muncă grea, să mai baţi pas de defilare prin curtea plină de noroi! Dacă nu-i plăcea, cerea repetarea defilării. Voi reveni la acest personaj cu prilejul povestirilor de pe bac. Ura celor trei mii de oameni împotriva lui era imensă, dar nu aveam ce face, deoarece Andreica era omul 'porţii'."

De la brigadierul şef, memorialistul trece la ierarhia inferioară a deţinuţilor colaboratori ai administraţiei şi la sarcinile membrilor ei.

"Brigada avea o serie de trântori, polonicarul, valeţii care-i făceau patul d-lui brigadier. Polonicarul îi alegea ce era mai bun în hârdău.

(...) Lingăii pe lângă şef - îi asigurau şi garda personală" (p.99-100).

Pregătirea a fost suficient făcută, pentru ca naratorul să descrie răzbunarea împlinită sau cea în imposibilitatea de a se realiza împotriva acestor unelte ale administraţiei.

Pregătirile pentru mutarea în alt lagăr, mutare ce survenea din când în când, probabil pentru raţiuni de securitate, dar şi pentru menţinerea unei stări de anxietate demobilizatoare, au prilejuit răsplata pomenită.

"La muncă nu s-a mai ieşit, ci s-a dat ordin să ne facem bagajele. În lagăr s-a produs un vacarm indescriptibil. Toţi alergam unii la ceilalţi. Nu ştiam de vom mai fi împreună. Era momentul când se citeau liste cu glas tare şi se alcătuiau coloane separate.

"(...) Acesta fu momentul ales de poartă să lase liberă răfuiala dintre 'bandiţi'.

"Timp de o oră, caraliii nu au pătruns în colonie. Răzbunările împotriva turnătorilor, brigadierilor, au fost lăsate în voia soartei. Un grup sărea pe fereastră, se ducea la fereastra altui dormitor, îl chema pe brigadier şi-l bătea. Era un adevărat măcel. Ţipete, urlete - nimeni din poartă nu intervenea. Turnătorii şi brigadierii nu se mai bucurau de imunitate.

"Numai că imediat ce se reconstituiau brigăzile, ei se apucau iarăşi de turnat. Nu se învăţau minte. Lucrau atât de diabolic comuniştii din poartă încât prostia turnătorilor era mai convingătoare; uitau ce au păţit şi se apucau iar de ale lor, nădăjduind într-o eliberare mai grabnică ce n-a venit niciodată şi într-o carte poştală" (p.127-128).

Autorul prezentei ISTORII, a fost dus, în stare de inconştienţă, în spitalul din Slobozia, bolnav de febră tifoidă, unde s-a şi vindecat. I-a venit termenul eliberării acolo. Medicul civil (iniţial fost medic M.A.I. şi ulterior condamnat pentru ajutor dat deţinuţilor la Canal) l-a declarat încă bolnav - prin înţelegere cu el -, pentru a putea reţine pe colegii săi o a doua lună, în continuare, în vederea unei fortificări suplimentare, şi l-a transferat în Spitalul de boli contagioase din Colentina - Bucureşti. Astfel scăpă autorul de trimiterea în D.O. (domiciliul obligatoriu), de care nimeni nu avea

scăpare în acei ani. Din această pricină, el nu a avut ocazia să asiste la răzbunarea împotriva turnătorilor, descrisă de Loredan, sau la alta similară. Însă a auzit şi el despre acel 'ceas al încheierii socotelilor', când un fost profesor al său de limba rusă, de la Universitatea Bucureşti, pe nume Dioghenide, pentru a doua oară condamnat, decăzut cumplit (era învederat alcoolic, deci decăderea sa începuse de mult timp, din libertate), numit responsabil al 'clubului' recent înfiinţat (inaugurat cu chinuirea în lanţuri şi cătuşe, cu bătăi şi călcări în picioare zilnice - timp de trei luni? -, a unui copil de abia optsprezece ani, care răspunsese mânios unui ostaş de pază de aceeaşi vârstă, când cel din urmă îl înjurase de mamă), acel fost profesor universitar şi fost judecător, acum responsabil al clubului (vezi şi capitolul închinat lui Al. Paleologu) şi cunoscut turnător, fu aruncat, după ce a fost burduşit straşnic, în groapa folosită drept closet al lagărului.

Va să zică, îşi aminteşte tenorul Teatrului Muzical din Braşov, "grupa noastră am hotarât ca în bac să-i luăm viaţa lui Andreica, faimosul brigadier şef de la Salcia. (...) La lăsarea serii, cei zece am pornit cu câte o pernă în mână, să-l căutăm pe Andreica. Din nefericire, nu l-am găsit. (...) Cum printre noi se aflau şi turnători, unul din grupul celor zece l-a avertizat şi, când ne-au băgat în bac, Andreica n-a intrat în cala noastră. Turnătorul şi-a salvat bestia. De-l găseam, puneam pernele pe gura şi nasul lui şi-l treceam pe lumea cealaltă. Aceasta era singura răsplată ce o merita pe acest pământ. Nu e o formă firească de răzbunare, nu este creştineşte, dar faţă de suferinţele prin care au trecut zecile de mii de deţinuţi politici, consider că pedeapsa aici pe pământ trebuia să şi-o ia" (p.132-134).

Acum cunoaştem atitudinea interioară, ca şi cea făţişă, a lui Loredan faţă de turnători. De la dispreţ, trecând prin ură, ea merge până la hotarârea răzbunării prin luarea vieţii. Acestei atitudini i se cuvin adăugate informaţii privitoare la planurile sale de evadare, pentru a fi asociate de cititor atitudinii tăioase, fără compromis, faţă de trădătorii colegilor lor de suferinţă, completându-i-se pe astă cale portretul de deţinut politic ce devenise între timp cântăreţul liric.

"Tot cu mine se mai găsea şi un student, unul Ţuţu - fost secretar U.T.C. în facultate. Era condamnat pentru că nu acceptase să urmeze o şcoală de spionaj şi pentru că, dus la acea şcoală, îi cunoştea secretul. Era un tip atletic şi căpos.

"Cu el am pus la cale evadarea. Şi el, ca şi mine, când am avut posibilitatea de a ieşi din ţară, am ales exilul. El a ieşit din ţară sub un vagon C.F.R.

"Ne-am confecţionat, în vederea evadării, haine, bocanci din bocancii răi aruncaţi pe câmp. N-am mâncat slănina ci am strâns-o. Aveam intenţia să trecem Dunărea înot la Ismail - şi era necesar să ne antrenăm.

"Sâmbăta şi duminica, soldaţii jucau volei şi fotbal. Mingea le nimerea în Dunăre. Noi stăteam pe un dulap, de unde ne făceau semn soldaţii să plecăm înot să le-o aducem. Deci, ne antrenam, că de condiţie fizică nu mai era vorba să fi avut, eram abrutizaţi, fiare cu chip de om.

"Ne-am propus să evadăm furişându-ne la bucătărie, de unde ne-am fi dat drumul pe ancoră - care se afla în susul Dunării, deci să luăm legătura cu apa pe acolo. La prova, la ancoră, acolo am fi stat până se dădea stingerea. Soldaţii se retrăgeau odată cu intrarea-n bac. Atunci am fi

trecut Dunărea - având asupra noastră hainele, alimentele şi săculeţul cu iconiţe şi crişti sculptaţi în os - să-i dăm schimb pe mâncare.

"Planul era măreţ, dar omul propune şi Dumnezeu dispune.

"Stăteam pe bac după stingere şi discutam cu Ţuţu:

"- Hai să ne dăm drumul în noaptea asta.

"La care el îmi spune:

"- Hai să mai avem răbdare; poate de 23 August vine graţierea.

"Visul unei nopţi de vară al unor 'bandiţi'...

"Când se lăsă seara, ne băgară pe toţi în bac. Se dă alarma, fieştecare trebuind să ne culcăm pe burtă pe duşumeaua bacului.

"Ce s-a întâmplat?

"Pe celălalt bac exista o alta figură: Scurtu, frontierist, bun înotător, care trecuse de două ori Dunărea în Jugoslavia. Prima dată fusese condamnat la 3 ani; a doua oară la 10.

"Evadase Scurtu.

"Bacul era şi el înconjurat de sârmă ghimpată. Scurtu şi-a lăsat un prosop pe sârmă. Când au fost toţi 'bandiţii' coborâţi în bac, el a ieşit în chiloţi şi i-a cerut caraliului voie să-şi ia prosopul. A sărit peste sârmă-n Dunăre.

"La astfel de evenimente se trăgeau rachete, iar soldaţii, înnebuniţi, descărcau automatele în tot ce lăsa impresia a fi fost evadatul.

"Scurtu, isteţ, s-a refugiat, pe sub apă, la ancoră, unde nimeni nu bănuia că se putea ascunde.

"Au sosit vedetele rapide şi toată noaptea Dunărea a fost în alertă. Iar noi stăteam pe burtă, eram înjuraţi şi supuşi la fel de fel de acte de teroare.

"La lucru nu am mai fost scoşi.

"După ce s-a liniştit zarva din jurul bacului şi vedetele au plecat la vale cu reflectoarele, într-un târziu Scurtu, pe sub apă, şi-a dat drumul la vale. A traversat Dunărea, a intrat pe un canal în Ismail. A dat peste o casă unde nu se găsea nimeni, fiind plecaţi locatarii la o nuntă. A luat haine, s-a îmbrăcat şi s-a dus pe jos la Reni. Când a înnoptat, s-a culcat la uşa unei magazii unde se găseau saci cu chimicale. În zori, au venit rusnacii şi, găsindu-l acolo, l-au predat autorităţilor ruseşti. Ele l-au predat autorităţilor noastre şi a fost condamnat la alţi 10 ani.

"Tot şi-a realizat dorinţa. După marea eliberare din 1964, a trecut din nou Dunărea - acum găsindu-se la New-York" (p.139-142).

Dorinţa de libertate lucra şi în sufletul memorialistului, complet altfel decât în acelea ale indivizilor ce credeau că şi-o puteau cumpăra vânzându-şi fraţii. El făcu noi planuri de evadare.

"Pe bac am stat cu colonelul Marian, care a fost garda permanentă a lui Gh. Gheorghiu-Dej. (...) A ajuns 'bandit' sub propriul său regim - la întărirea căruia a avut partea sa importantă de contribuţie. De la el am cules date despre baltă, pentru o eventuală evadare.

"Cumpănind eu că dacă evadezi, trebuie să fii pregătit şi pentru ce e mai rău, deci, eventual, să-ţi aperi viaţa şi libertatea pe orice cale, mi-am zis că firea o să mă trădeze şi că era cazul să fac ceva cu bunătatea mea, să devin 'un dur'... Mi-am pus în gând să făptuiesc ceva ce nu concepeam, ce era împotriva educaţiei şi caracterului meu, împotriva inimii mele de bleg, care tresărea de cum vedea suferinţă şi mă-mboldea să sar pentru

alţii, chiar dacă-mi făceam un rău prin asta. Mă sucesc, mă învârtesc şi hotărăsc să... omor şi să mănânc o vrăbiuţă! Mai mare răutate nu vedeam. Or, aveam nevoie să devin neapărat rău. Ferească Dumnezeu dacă, evadând, eram pus să-mi apăr pielea. Când s-a-mplinit sorocul deciziei, am luat o piatră şi cu ea am ameţit o vrabie. Am jumulit-o, am perpelit-o la un foculeţ de vreascuri şi am înghiţit-o cu noduri. Mi-a stat în gât mai bine de două luni de zile. A face răul nu era pentru mine.

"(...) l-am mărturisit [colonelului Marian] că am vrut să evadez, gând ce nu mă părăsise. Mi-a spus:

"- De aş fi cu 20 de ani mai tânăr, te-aş lua cu mine, că eu cunosc balta" (p.152-154).

Pe când muncea la Salcia, brigadierul lui Loredan se îmbolnăvi. Deţinuţii îi propuseră tenorului să-i ia locul - aveau nevoie de un ins energic, dar ales de ei şi nu impus, astfel încât să nu li se azvârle-n cârcă un om al conducerii; cunoaştem acum ce pacoste putea deveni un brigadier. "Le-am zis că nu eram turnător - chiar dacă o primeam" (p.122), căci funcţia presupunea atari relaţii cu comenduirea. Avu o primă altercaţie cu gardienii datorită unei ţigări manufacturate de către colegi din tutunul unor chiştoace. Refuză să-l denunţe pe fumătorul improvizat. Le ceru deţinuţilor din brigadă să declare ei cine fumase. Cum nici unul nu avu curajul s-o facă, îi reveni noului şef să stea o noapte în picioare la izolare. În continuare, "pe durata cât am fost brigadier - vreo lună de zile -, n-am dormit în pat" (p.123). Spiritul acesta de colegialitate l-a făcut să-şi piardă repede poziţia de 'şef'.

Neliniştea izvorâtă din nevoia de a scăpa din iad îl urmăreşte şi după eliberare. Aceleaşi planuri himerice, romantice, deduse din cultura unui cântăreţ de operă şi din ingeniozitatea unui bun mecanic...

Căsătorindu-se, constată cu groază statutul ce fără să vrea l-a impus soţiei sale: ea presta servicii de solistă, dar nu izbutea a fi plătită decât ca membră a corului; Mauriciu Vescan i-a şi spus de la obraz că asta se datora căsătoriei cu Loredan.

"În această situaţie fiind, am început să nutresc ideea de a fugi din ţară, îngrozit cum eram că şi fiul meu urma să aibă aceeaşi soartă ca mine.

"Frământam posibilităţile. Am trecut la a-mi construi două flotoare de tablă, care cădeau sub braţ, prevăzute cu o uşiţă ce se deschidea la împins, iar la trasul cu ambele braţe se închidea, ajutând în felul acesta alunecarea prin apă. Picioarele le-aş fi dotat cu labe. Am făcut probe pe Brateş, la Galaţi. Viteza era mare. M-am dus la Mangalia, să văd ce loc era bun să-mi dau drumul pe mare, dar m-au îngrozit pichetele de grăniceri. Deci am abandonat această zonă de ieşire. M-am dus la Oraviţa, să găsesc un cetăţean să mă treacă frontiera. Dar cum am intrat în oraş, am fost luat în colimator - mi-am dat seama că nu erau şanse. Am plecat la Turnu Severin. şi acolo paza era mare, deci şansele minime.

"Astfel stând lucrurile, m-am hotărât să depun actele să ies din ţară, acte ce mi-au fost respinse" (p.187-188). În cazul a destui tineri, a primat "dorul de ducă"; pentru majoritatea, dacă imboldul nu era politic, economic era cu siguranţă; şi nu economic, pur şi simplu, ci provenea din conştiinţa că individul în cauză merita mai bune condiţii de existenţă şi conştiinţa lui că era dotat cu mijloacele fizice şi intelectuale să le câştige,

dacă legile statului i-ar fi permis-o. În cazul de faţă, se împleteau ambele motivări. Apoi, mai existau o soţie şi un fiu...

Povestea lui Loredan e şi amuzantă şi dramatică pentru că, după inventarea unui aparat special în vederea măririi vitezei fugarului prin înot, contextul dictaturii i se dezvăluie fără rabat: transfugul va fi, fără doar şi poate, prins; şi ciclul detenţiei se va relua, cu întreg cortegiul lui de spaime, laşităţi, zdrobiri. Oriunde se întorcea Loredan, oriunde căuta, nu întâlnea decât arme îndreptate spre el. Nu i-a rămas decât să renunţe la fuga eroică şi să apeleze la plecarea legală, cu paşaport şi vize în regulă.

Adevărat, prima oară viza de ieşire i-a fost refuzată; a doua oară, a treia, la fel. Însă a nu ştiu câta oară, nu. "Am plecat cu o valiză blindată cu toate documentele necesare obţinerii vizei" [de data aceasta este vorba de cea de refugiat politic]. "Era normal să aleg această cale - trebuia să-mi salvez fiul care, din nefericire, urma să tragă ponoasele puşcăriei mele" (p.188-189). Acest fiu fusese internat de armată în spitalul de boli nervoase, în urma unui rol deosebit de convingător jucat de el, pentru a scăpa de o cătănie necruţătoare pentru feciorul unui fost deţinut politic. Băiatul avea o îndelungată pregătire muzicală, urma să se dedice (şi a şi făcut-o, cu rezultate absolut excepţionale) acestei cariere şi nu merita riscat să-şi piardă tot ce acumulase până atunci în materie de tehnică pianistică.

O sumă întreagă de prieteni ai lui Loredan, o activistă de partid, un naţional ţărănist, fost coleg de puşcărie, aflaseră că el pleca pentru a nu mai reveni. Nici unul n-a încunoştinţat Securitatea asupra planului său.

Dar planul către ce îl conducea? "Exilul a fost groaznic, o nouă puşcărie s-a deschis în faţa mea. Numai un nebun se putea arunca în necunoscut. Nici de data aceasta nu izbutisem să scap de destinul meu" (p.188).

Să-l urmărim din apropiere. Condiţiile românului străduindu-se să-şi găsească un loc sub soare sunt cumplite. Umilinţelor li se asociază necunoaşterea noii realităţi, reaua voinţă a celor întâlniţi pe drum, spaima de a fi confundat cu proprii săi duşmani, adoptarea unui stil nou de viaţă aborat anterior ş.a.m.d. Nu vom sări nici o etapă, pentru că relatări ale fugii din ţară există puţine, dacă sunt - mai ales ale unor foşti condamnaţi politici. Iar poveştile lui Loredan se citesc cu plăcere datorită naturaleţii cu care se deapănă.

"Am fugit în 1987. Ajuns în gara Wienei, nu ştiam încotro să mă îndrept. Mi-am căutat o colegă - Anca I., fostă actriţă la Teatrul de păpuşi - cu care m-am dus la prietenul ei, la Baden - unde am fost găzduit. Din nefericire, amicul Imre era de o gelozie sălbatică; a crezut că sunt amantul ei şi nebunul intenţiona să ne împuşte noaptea pe amândoi. Aflând de la Anca despre asta, am părăsit casa şi m-am dus din nou în gara Wienei.

"Aud un român vorbind la telefon cu ţara. L-am aşteptat să isprăvească. A fost foarte drăguţ, fratele, şi m-a luat la el acasă să dorm. Era vânt, ploaie; am ajuns la el tot discutând. Era frontierist. În cele din urmă a crezut că eram securist în misiune şi m-a dat pe uşă afară, în plină noapte.

"În ce direcţie s-o apuc spre gară? Trecând pe lângă un local de noapte cu fetiţe în cizmuliţe roşii până peste genunchi, mai mult dezbrăcate pe sub mantou, (...) am dat examenul de limba germană. (...)

Cu greu am ajuns la gară. Era închisă până dimineaţa, aşa că am stat la poarta ei în ploaie şi frig.

"Cum s-a luminat de ziuă am luat Eizenbondul de Baden şi m-am dus la lagărul Treiskirchen. Am stat la poarta lagărului două zile până am fost primit cu mare greutate. Vârsta mea era impedimentul major. M-au urcat la ultimul etaj, unde stăteam închişi în dormitoare mari. Clădirea fiind un fost regiment al Mariei Tereza, dormeam în dormitoare comune familii de toate naţionalităţile. Seara se făcea program în dormitor, iar eu fiindu-le decanul, ca vârstă, le cântam şi am început-o cu hipnotismul.

"Am ajuns şi la interogatoriu - deşi aveam actele originale de fost deţinut; zadarnic - se loveau de vârstă. Au cutezat să mă pună în situaţia de a renunţa la lagăr. A doua zi, m-au dat afară. O nouă pribegie.

"Am mers la O.N.U., unde am cerut să reintru în lagăr. Umblam pe străzile Wienei, cu valiza după mine, îngheţat, nemâncat, pribegeam. Într-un târziu, am fost primit în lagăr nemaitrecând prin izolare, ci direct pentru tranzit.

"În faţa lagărului a apărut un cetăţean care m-a salutat reverenţios, spunându-mi:

"- Ce mai faceţi, domnule căpitan securist al Timişoarei?"

Deşi abia fusese confundat cu funcţia respectivă, din nou era acuzat de această apartenenţă. Lucrul nu este de mirare. Datorită infiltrării de agenţi fără număr în diaspora, românii din Occident erau, pe timpul acela, şi au rămas şi astăzi, susceptibili la maximum în privinţa apartenenţei politice a proaspeţilor sosiţi. Totuşi, avându-se în vedere unde se petrecea întâlnirea (în faţa lagărului de refugiaţi) este foarte posibil să fi fost vorba despre o provocare, pentru a fi cântărit noul venit necunoscut, în raport de reacţia sa la o atare incriminare. Sau poate a fost o simplă confuzie, o asemănare de trăsături, o amintire falsă.

"- EU?!!!", exclamă bietul fugar.

"Dacă afirmaţia era auzită şi de alţi români din lagăr, mă puteau ucide, aşa cum se mai întâmplase cu un român socotit omul Securităţii: l-au băgat în dulapul de haine şi l-au aruncat pe fereastră de la etajul III cu dulap cu tot. Am desfăcut briceagul în buzunar şi eram pregătit să-l lovesc. Dacă treceam la această acţiune, executam puşcărie în Austria , după care eram trimis în ţară . Mi-am dat seama de asta şi am evitat conflictul."

Ceea ce limpezeşte că bănuiala nu era deloc sigură, celălalt renunţând cu uşurinţă la hăituire.

"În ziua de 15 noiembrie, m-am dus să dau un telefon acasă, legătură pe care am făcut-o nespus de greu. Soţia, ţipând, mi-a zis:

"- Vino urgent acasă!

"Imediat s-a întrerupt convorbirea. Degeaba am încercat să mai prind legătura cu România - nu s-a mai putut. Seara, când m-am dus la culcare, mi-am cumpărat un radio casetofon, de la un român care se ocupa cu furatul. L-am pus în valiza pe care am legat-o de pat, să nu fiu şi eu prădat.

"Cum am ascultat "Europa Liberă", am aflat că la Braşov începuse revoluţia. Deabia atunci mi-am dat seama de ce fusesem chemat acasă. A doua zi mi-am cerut paşaportul, să vin în ţară .

"Pe data de 16, am plecat din Wiena - pe 17, am ajuns la Braşov. Gara era plină de miliţieni. Ajuns acasă, găsesc un bilet, prin care aflu că soţia

mea este în turneu, iar Dănuţ (fiul lor) - internat la 'zâmbăreţi'. Dacă nu aş fi venit acasă, dezastrul era mare: se năpustea Securitatea şi-l duceau în mină" (p.190-194).

Aceasta primă tentativă de a rămâne în străinătate dăduse greş, tocmai datorită mişcărilor de mase aspirând la eliberarea de sub comunism, din ţară.

Cum în România lupta muncitorilor se preschimbă în dezastru, lui Loredan nu-i rămase decât să încerce din nou să fugă, de dragul copilului a cărui răspundere o avea.

Capitolul următor al amintirilor, debutează tocmai cu constatarea că jertfa braşovenilor fusese inutilă:

"Cum nu s-a petrecut nimic deosebit, în 1988 am luat din nou drumul spre Austria. Relaţia care mi-a facilitat plecarea m-a avertizat să dispar cu primul tren, căci 'secu' aflase că fusesem în lagăr. Iar această persoană a fost Ilie Stanca, directorul adjunct al Teatrului, care era comunist - lucra direct cu Securitatea -, dar un comunist de mare omenie, căruia îi datorez o veşnică amintire - Dumnezeu să-l odihnească.

"Din nou car valiza la drum şi toate actele la mine, despărţindu-mă cu greu de cei dragi. Până am trecut frontiera, am fost cu inima la gură de groază că Letiţia a spus cuiva şi voi fi readus acasă." Este vorba de activista de partid pomenită cu prilejul primei plecări, o femeie de mare frăţietate cu 'duşmanul de clasă' Loredan.

"Drumul parcurs fără incidente.

"Din gara Wiena, am plecat spre lagărul Treschirchen. La poartă, o mare de oameni - printre ei, eu - cel mai tânăr" (trebuie înţeles invers). "Se intra greu în lagăr. Noaptea dormeam într-o biserică, jos - pe beton. O dată pe zi ni se dădea o gamelă de mâncare de la Crucea Roşie. Peste o săptămână am pătruns pe poartă, la primul interviu. Cum computerele te scot de oriunde ai fi, au sosit cu datele că fusesem în lagăr şi mi-au spus că nu mă mai primeau. După lungi discuţii am reintrat în lagăr şi din nou acelaşi drum. Una dintre întrebări:

"- Bine, ai fost deţinut politic... De ce nu ai venit după eliberare?

"Pentru ei raţionamenul era simplu: aşa cum ei îşi iau bilet de tren, de avion - şi se duc oriunde pe glob, de ce nu am plecat şi eu?

"Odată făcute actele, am fost expediat la St. Georg/Wald, într-un Gast Haus - în aşteptarea azilului politic. Gastul era foarte bun, masă bună, camere cu două paturi. Aşteptare, aşteptare. Ziua o petreceam prin biserici şi în cimitir, implorând Divinitatea să mă ajute. Ceea ce ar fi avut efect era că cine minţea mai bine primea azilul mai repede. Eu nu ştiu să mint, iar şansele legate de vârstă îmi erau mult micşorate.

"Am început să mă zbat să dau concerte religioase. Scriam scrisori la sute de biserici - să fiu chemat să susţin concerte.

"Primul obţinut l-am dat la San Georgen. Eu eram impresar, eu făceam afişele şi tot eu cântam.

"Dar am fost însă nevoit să iau drumul Wienei - şi cu casetofonul am pornit-o într-acolo. Am obţinut găzduire la o familie, cu necazurile ei - soţul era bolnav de nervi, iar băiatul morfinoman. Un băiat înalt, frumos, inteligent; vorbea 6 limbi la perfecţie.

"Plecam dimineaţa cu casetofonul, să cânt pe stradă, să adun bani. Mă plimbam pe Maria Hilfe Strasse - unde se produceau artişti ambulanţi;

eu unul nu aveam curajul să cânt.

"Am făcut o viaţă-ntreagă asta pe scenă şi nu pe stradă. Era groaznic. Mă întorceam seara şi mă întrebau:

"- Aţi cântat?

"Iar eu disperat răspundeam:

"- Nu pot.

"Dar după două-trei zile de aşteptare - înfometat, însetat - seara mi-am aplicat nişte înjurături ca la Securitate - "Futu-ţi Dumnezeii mă-ti! Mâine la 11 cânţi!!!".

"Stăteam pe banca din faţa Domului Sf. Stefan şi mă uitam îngrozit la ceas. Timpul trecea repede. Cu sufletul la gură, m-am dus în partea stângă a Domului, unde se găsea un grilaj de fier - de care am agăţat casetofonul, mica mea orchestră, iar eu am început să cânt cât mă ţineau bojocii.

"Lumea, auzindu-mă de la o distanţă de 20 m., a venit spre mine; le făceam semn cu mâna celor opriţi: "Haideţi! Veniţi încoace, futu-vă-n cur! Haideţi să mă auziţi!". Cât ai zice peşte, eram înconjurat de o mare de oameni. O doamnă, care a văzut că nu aveam nici o cutie, mi-a luat taşca şi s-a dus să adune şilingi printre cei care căscau gura.

"Dar momentul fericit a fost când a apărut din Dom un preot scund, pe care l-am recunoscut ca atare după cămaşa cu micul guler alb. M-am repezit la el şi, cu germana mea stâlcită, i-am spus că aş fi vrut să susţin un concert în Dom. Amabil m-a chemat în ziua următoare să-i cânt după messa.

"Vocea rezista la o oră - timp în care cântam 14-15 arii şi canţonete. Obosit, mi-am luat casetofonul şi taşca îngreunată de şilingi. Am dat colţul şi am început să-mi fac monetarul: peste 4.000. Devenisem un om bogat. De la lagăr primeam lunar 400 şilingi. A doua zi seara, la concert, preotul a oprit credincioşii, să mă asculte. Un organist excepţional - citea la prima vedere - m-a acompaniat fără greşeală. În Dom se făceau imprimări; i-am rugat să mă imprime. Caseta audio e pentru mine un mare unicat. E drept că m-a costat 3.000 şilingi, dar ea m-a răsplătit înzecit, căci, atunci când cântam pe stradă, vindeam şi casete multiplicate.

"A trebuit să sparg şederea. La muncă, la cărat beton - seara, am primit 200 şilingi. Cu aceşti bani n-aş fi putut începe o viaţă nouă, odată cu venirea familiei.

"Unica mea şansă era să cânt, oriunde, oricând, oricât, cu atât mai mult cu cât am primit ştirea că mi s-a respins azilul şi riscul meu era imens. Am făcut contestaţie şi am rămas în aşteptare încă patru luni de zile.

"Am luat drumul bisericilor - Linz, Salzburg, Innsburn, Amsteten, Grein, cântând pe străzi.

"La St. George am Walde, fiul proprietarului Gast-Haus-ului era un beţiv dement: a tras firul telefonului din hol în pod, de unde vorbea cu prietena lui din Anglia. Familia era extrem de bogată - dar şi la ei se trecea la furat. Într-o seară, când am vrut să-mi sun familia în ţară, m-am dus firesc la telefonul din hol. Când am ridicat receptorul, am auzit o discuţie pe româneşte în receptor. M-am băgat peste convorbitori întrebându-i de unde vorbeau. Într-un târziu am ajuns şi eu în pod, de unde puteam suna acasă fără bani. Dar cum nimic nu merge la infinit, m-au depistat. Şefa a dat vina pe noi, românii, că am fi tras firul, dar s-a constatat că instalaţia era veche. Am

ajuns în proces şi pe trei dintre noi ne-au amendat cu 2.000, iar pe şeful Gast-ului cu 700.000 şilingi.

"Acest eveniment a determinat scoaterea noastră din St. George/Walde; ne-au dus la Pierbach.

"Aici am luat din nou drumul bisericii şi al cimitirului, unde imploram Divinitatea să-mi ajute pentru acordarea azilului. Concerte, plus plecările la Linz, să cânt pe străzi şi-n biserici.

"Un moment critic a fost acela când mi-au respins azilul pentru a doua oară.

"La plecarea din ţară, m-am pregătit cu de toate. Mi-am luat şi seringa şi fiolele de stricnină. Când am aflat rezultatul, mi-am tras serul în seringă, mi-am legat cravata de braţ, pe care o ţineam cu dinţii, să-mi bag serul în venă. Dar cum nu a fost să fie, am trecut şi peste această criză.

"În lagăr, am întâlnit un coleg din facultatea clujeană, profesorul Kiskamoni, care de trei ani se afla la Bad Kreuzer, unde cerusem să fiu transportat şi eu. Am stat în cameră cu un român, de profesie vagabond. A dat lovitura la banca din Linz. După două zile au sosit patru poliţişti, care m-au luat şi pe mine în primire să vadă de nu fusesem cu el la spargere. S-a constatat că nu ştiam nimic.

"În acest lagăr se afla o capelă unde se ţineau slujbe pentru toate cultele, unde cântam şi eu Ave Maria şi altele.

"Cântam peste tot. Dimineaţa îmi luam crucea - casetofonul - şi o apucam spre Linz. Eram disperat de frică: să nu fiu expediat în ţară. Pe pereţii camerei ţineam afişe, icoane făcute de mine, cu pseudonimul artistic: Loredan.

"Au venit să mă întrebe de acest nume, socotit de ei 'fals' şi să-mi spună că eram securist. Atunci i-am poftit să ocupe loc pe pat, am dat drumul casetofonului şi m-am pus pe cântat. Pe rând au părăsit camera.

"Apoi a sosit o adresă în care mi se comunica faptul că fusesem în lagăr cu 10 ani înainte. Degeaba le spuneam că în România 'Popescu' este cel mai comun nume şi că o fi fost altul acela. Nein! Du bist spion!

"Ei cu bănuielile lor; eu, cu cântatul...

"Directorul lagărului, Zvoboda, când mă vedea prin curte mi se adresa cu 'maestre'; i-am oferit o casetă cu concertul meu; duceam o viaţă bună.

"Partea comică este că mi se alăturaseră nişte beţivi, morfinomani, când cântam. Nu izbuteam să-i gonesc. De exemplu, la Linz am cântat în faţa Domului - eu în costum negru, interpretând muzica religioasă. Din parc au sosit beţivii, drogaţii, s-au aşezat în faţa mea şi adunau banii credincioşilor, care credeau că eu eram boss-ul tagmei de golani. În alte situaţii se apropiau de taşca mea, unde ascultătorii depuneau banii, voind să mi-o fure.

"Aceştia constituiau o mică parte dintre oamenii fără slujbă: beţivii, morfinomanii.

"(...) La Amsteten, deasemeni am cântat în faţa bisericii ca, după aceea, să fiu chemat că cânt la messa. O soră călugăriţă se oprise lângă un copac. M-a ascultat o oră - după care m-a invitat la şcoala maicilor catolice. Călugăriţele veneau să dea mâna cu mine. Eu le sărutam mâna. În momentul când apropiam buzele de mână, intrau într-o stare de şoc şi plecau sărind ca nişte păsărele. Comic, dar firesc.

"Am pătruns în R.F.G., la Freiburg, unde mi-am găsit colegul de

puşcărie, preotul Knall Werner. Aici, în Freiburg, cântam dimineaţa de la 10 la 12 şi după-masa între 17 şi 18. Eram cu adevărat surprins; veneau doamnele cu buchete de trandafiri.

"La München, cântam pe un frig de 10° - când au apărut trei nemţălăi de vreo doi metri. Unul dintre ei s-a desprins din marea de oameni şi şi-a pus urechea pe casetofon, uitându-se-ntre timp şi la gura mea. Dacă a văzut că nu era vorba de un truc, s-a înapoiat la amicii săi.

"O doamnă s-a rupt din mulţime şi a venit spre mine. M-am dat de o parte, îngrozit că era vreo morfinomană. M-a luat în braţe şi m-a sărutat strigând:

"- Pavaroti!

"La care eu am adăugat:

"- Kleine Pavaroti...

"Mulţimea aclamă.

"Tot ceea ce este de reţinut e că numai un nebun a putut rezista la toate astea. Şi exemple sunt cu zecile.

"Toţi cei de pe stradă aveau o direcţie precisă, numai eu nu ştiam încotro să mă-ndrept. Cunoşteam doar un scop precis: să adun bani pentru noua viaţă ce trebuia să înceapă de la 0.

"Veneau să mă asculte microbiştii operei, care mă comparau cu marii cântăreţi, dar pe mine nu mă interesau decât banii. Eram fotografiat, filmat, însă eram fotografiat şi de oamenii Securităţii, de după copaci. Probabil în dosar am şi fotografiile.

"Odată cu Revoluţia, românii noştri se adunau în curtea lagărului. Le cântam rugăciuni şi ei, cu lumânările aprinse, se gândeau la cei de acasă, iar seara, la ferestre, ardeau lumânările. În acel moment am luat hotărârea să mă întorc în ţară (p.194-203).

Şi iată-ne revenind, acum pregătiţi să surprindem contradicţiile psihologice trăite de memorialist cândva, iată-ne revenind la răscrucea cea mai dramatică a existenţei sale, aflată la polul opus al firii lui generoase şi gata de sacrificiu pentru semeni, răscrucea de unde se deschide şi calea trădării semenilor. Dintre toţi autorii de memorii prezentaţi în acest al doilea volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, închinat tocmai opţiunii acesteia nefaste şi puterii ulterioare de recunoaştere a căderii de odinioară, dintre ei toţi, Loredan îşi analizează pertinent atât o comportare, cât şi cealaltă. Mă miră că nu a simţit chemarea să le pună în paralel pe amândouă, ceea ce ar fi condus la obţinerea celei mai complete panorame sufleteşti a căderii. Desigur că mult mai multe ar fi avut de dezvăluit, în acest sens, memorialiştii trecuţi prin reeducări, care, însă, când ajung la actele lor de delaţiune şi la cele resimţite cu prilejul săvârşirii lor, se închid în generalităţi expuse grăbit, generalităţi din care, parcă se exclud ca persoană. Nimeni nu le poate găsi vină; în această ISTORIE cu atât mai puţin, ea nefiind una a moralei în detenţie, o voi repeta întruna. Drept care, recomand cartea lui Loredan ca cea mai completă în privinţa celor resimţite de omul de caracter care cedează în faţa Puterii - cu atât mai mult cu cât el nu era susţinut de un crez politic pentru care să fi luptat, drept rezultat al cărei lupte să fi ajuns în faţa tribunalului militar.

Reprimit la Teatrul Muzical, după graţiere, a fost întâmpinat cu multă simpatie şi căldură de către unii, iar de către cei geloşi pe talentul său cu

'lovituri sub centură', cum le numeşte.

"Pentru mine era firesc; eram conştient că trebuia să fiu lovit; primeam ce mi se oferea; nu aveam drept la cuvânt, eram umilit. Căutam să mă refac după cei cinci ani de necântat. Memoria îmi lucra la fel ca înainte. Ei apelau doar la dreptul politic.

"Desigur, aparatul Securităţii opera mai departe. Eram suspectat, urmărit şi mi s-a aruncat nada de a fi informator.

"Mă aflam la teatru; repetam opereta Logodnicul din lună. În timpul repetiţiei, am observat în fundul sălii o persoană care stătea ascunsă după o draperie. Am sesizat că cel vizat eram eu. Cum s-a dat pauză, am fugit să văd cine era. Cetăţeanul se îndrepta spre centru. Aveam un 'manet'. L-am încălecat şi am gonit după el, cu un nod în gât. Mi-am zis: "Iar începe circul!". Trebuia să aflu pe loc ce voiau. Nu mai eram în stare să suport angoasa. M-am oprit în dreptul său. Mi s-a adresat:

"- Tov. Loredan, doresc să vorbesc cu dumneavoastră.

"L-am întrebat cu un ton categoric ce nu-i dădea voie să nege:

"- Dumneata eşti de la Securitate?

"- Dar de unde ştii? Putem sta de vorbă?

"- Când doriţi.

"Mi-a dat o întâlnire la Muzeul Dima. Când ne-am văzut, m-a întrebat de colegul Hans Berger, cu care fusesem în puşcărie. Acesta era fratele dirijorului. Fusese condamnat pentru că scrisese un roman despre viaţa saşilor sub comunişti. Descusut asupra unei idile de-a lui, i-am spus securistului că nu ştiam nimic.

"- Te rog, interesează-te şi să-mi dai răspuns. Iată telefonul şi numele meu.

"Firea mea de neturnător m-a determinat să-l întâlnesc pe Berger şi să-i spun:

"- Securitatea întreabă de tine.

"Lui Berger nu i-a venit să creadă. Apoi mi-a zis:

"- Precis au mai întrebat şi pe alţii şi nici unul nu m-a avertizat.

"Mi-a dat versiunea pe care voia s-o transmit.

"La întâlnirea următoare cu agentul securist, acesta mi-a cerut să-i scriu informaţiile. Mi-a spus:

"- Semnezi: "Vasile".

"Deci aveam un nume de turnător.

"Trebuia să joc cartea. Cerusem rejudecarea procesului.

"Am mers la tribunalul militar din Cluj - dosarul mi-a fost dat la citit doar timp de o jumătate de oră. Eram disperat. Am început să-l copiez în mare grabă. Când gradatul a văzut că-l copiam, a dat să mi-l ia, la care i-am zis:

"- N-am bani să angajez avocat.

"Astfel am izbutit să am tot dosarul condamnării.

"Doar că primeam un telefon şi, fuga la Securitate! Iarăşi Berger! Ceream timp să mă informez şi mă duceam la cel în cauză să-l întreb ce să scriu.

"Acest joc nu-mi plăcea deloc. Devenisem agitat, îngrozit de coşmarele noilor arestări. Pe de altă parte, mă chinuia faptul că eram racolat la o acţiune forţată. Să nu dea Dumnezeu nimănui să treacă prin sfâşierile acelea! Apăreau noi şi noi întrebări. Simţeam că explodez. Nu găseam nici o soluţie decât că-l căutam pe maiorul Elges" [cu acesta,

datorită unor împrejurări speciale şi a unei tragedii din viaţa ofiţerului de Securitate, Loredan legase un fel de amiciţie, Elges nefiind implicat, după ştirea lui Loredan, în actuala folosire a sa] "şi-l tot întrebam:

"- Ce, iar mă luaţi?

"Acum, timpul acela recunosc că a fost scurt. Atunci mi se părea o veşnicie.

"Toate au mers aşa până-ntr-o zi când, revenind acasă, mama, îngrozită, mi-a spus:

"- A venit o maşină neagră sub geam, a coborât un cetăţean şi a sunat la uşă. A lăsat numărul ăsta de telefon.

"Numai mi-am aruncat ochii pe el şi am ştiut că era de la Securitate.

"Sun şi mă anunţă că eram chemat 'la datorie'. Sosind la poartă, tamburul a dat de s-a uitat pe masă - probabil la o fotografie - şi parcă mă cunoştea de când lumea când mi-a zis:

"- Tovarăşe Loredan, vă rog să mă urmaţi.

"M-a dus pe culoarele unde altădată treceam cu ochelari de tablă. Am intrat într-un birou lung, unde la o masă se aflau vreo 10 civili. Toţi foarte amabili, drăguţi. Într-un cuvânt, m-au primit 'prieteneşte', m-au poftit la masă şi a început dialogul.

"- Tovarăşe Loredan, cum vă simţiţi?

"Ajunsesem la un punct maxim al încordării sufleteşti. Am izbucnit în plâns şi i-am întrebat:

"- Ce vreţi de la mine?

"- Tocmai de asta te chemăm: nu ne eşti de folos cu nimic. Şi noi pierdem timpul, şi dumneata la fel.

"Am adăugat urlând:

"- Ce, vreţi să mă duc la un coleg, să înjur partidul ca să facă şi el la fel, iar eu să dau pe urmă declaraţie că a-njurat partidul?!

"- A! noi nu vrem aşa ceva!

"Şeful a adăugat:

"- Să uităm ce a fost.

"Ştergând cristalul de pe masă, l-am luat de mână şi i-am zis:

"- Să ştergem, când dumneata vei trece prin ce am trecut şi eu.

"Am mai zis:

"- Pe dumneata te ştiu.

"Surprins, a replicat:

"- Te-am anchetat eu vreodată?

"- Nu, dar vă vedeam la uşa lui Gherghei, când eram dus la anchete. Pe atunci purtaţi ochelari fumurii.

"- De unde ştii?

"- Săltam din mușhii obrazului ochelarii, de zăream prin colţ.

"- Hai să uităm...

"Privind sediul, le-am spus:

"- Aceasta este casa mult visată.

"Am ieşit tot plângând. Astfel am izbutit să scap de acel eu sinistru - "Vasile".

"În orice caz, pe timpul când eram întrebat de Berger, pasienţa a ieşit perfect: i-au dat aprobarea să plece, după foarte scurt timp, la familie, în Germania.

"La acea dată, Berger nu înceta să spună:

"- Să vezi, Ioane, ce am să fac eu pentru tine!

"Cum se aşterne uitarea peste toate, aşa am fost uitat şi eu de colegul 'bandit' Hans Berger.

"Poate dacă era el în locul meu, ar fi procedat ca mine" (p.181-185).

Textul este scris cu amărăciune, cu disperare, cu spontaneitatea revoltei. Deşi devenit turnător de teama că-şi va relua calvarul de la început, asemenea altora dintre mărturisitorii acestui pact şi Loredan a încercat să găsească o portiţă de scăpare, avertizând pe cei urnăriţi de către stăpânii săi. Mai mult, s-a străduit - şi se pare că a izbutit - să devină o povară pentru aceia care-l foloseau, până l-au eliberat din ochiul laţului cu care-l conduceau ca pe un câineîn lesă.

Alături de memoriile lui Dumitru Lungu, AMINTIRILE "BANDITULUI" LOREDAN. 1800 ZILE DE DISPERARE, ÎN ANCHETĂ ŞI LAGĂR constituie o mărturie asupra chinurilor morale ale insului căzut în plasa înveninaţilor vânători de oameni, insului care refuză din adâncul sufletului acceptarea situaţiei de colaboraţionist şi caută necontenit salvarea din această funcţie impusă sub ameninţare.

Cine a fost acest Loredan înainte de arestare? Îi plăcea enorm gluma. Îi plăcea tovărăşia feminină, ca oricărui tânăr sănătos, de talent, de succes, în plină ascensiune artistică, adulat pentru vocea şi prezenţa lui scenică. Temperamentul şi condiţiile sociale ale copilăriei au făcut din el un luptător şi un cuceritor. Era un om plin de bun simţ şi împletea această calitate cu mila, cu înclinarea de a sări în ajutorul celorlalţi, cu generozitatea. Iubea dreptatea. Era atras de darurile civilizaţiei, de unde concluzia că le socotea născocite pentru om, i se cuveneau acestuia. Avea o fire colerică şi insuficientă prudenţă. Extrovertit şi gălăgios, nu era mai puţin tandru, atent cu cei apropiaţi, grijuliu faţă de soarta semenilor în general. Nu concepea să trăiască despărţit de muzică, atmosfera scenei, public. Însetat de recunoaşterea meritelor şi personalităţii proprii, suferea când era lipsit de acestea, viaţa nemaiavând nici o atracţie pentru el. Gata să sară în ajutorul altora, deşi vedea defectele lor, lega prietenii vulcanice. Cu o privire compătimitoare ce-i aruncai, îi dobândeai încrederea pe viaţă, pentru că suferea de o puternică nevoie de înţelegere şi de căldură sufletească. Nu ştia să-şi ascundă sentimentele, se manifesta romantic, expansiv, copleşitor. Fire recunoscătoare, ataşată, inteligenţă inventivă, orgoliu iritabil, dar şi stăpânit de bunul simţ menţionat, cu o înclinaţie nativă spre îndeletinicirile tehnice, iar cu inima plină de câte sunt necesare impunerii unui artist - AMINTIRILE înseşi demonstrând că nu era doar un interpret, ci şi un creator -, Loredan putea fi agreat cu dificultate într-o lume cenuşie ca aceea în care i s-a desfăşurat drama.

Partidul dictaturii comuniste îţi cerea să fii un pion amorf, depersonalizat; Loredan s-a născut să fie general, cu un mare neastâmpăr intelectual, cu străpungeri ale viziunii prin platoşele unei lumi reduse la vieţuirea în cochilie şi cu atacuri ale voinţei de afirmare împotriva cazematelor minciunii obşteşti. Partidul dictaturii comuniste îţi cerea să nu gândeşti; mintea lui Loredan era un perpetuu foc de artificii. Partidul dictaturii comuniste pretindea să stai la locul tău şi să dai din gură; gura lui Loredan era mare, dar folosită pentru batjocorirea prostiei ce-l înconjura şi, din alt punct de vedere, pentru desfătarea amatorilor de operă. Loredan nu a fost un politician altfel decât orice român cu capul pe umeri. Puşcăria şi nedreptatea au trezit ţîn el demonul politicului. Loredan a înţeles că numai

preocupându-se de politică ne opunem apocalipsei torţionarilor. Loredan a fost victima unei epoci când n-avea nici o importanţă dacă greşeai sau nu: atâta timp cât displăceai cuiva, erai pasibil chiar şi de moarte. Până în prezent s-au publicat cărţi ale unor foşti deţinuţi politici, care ne provoacă o neîndoioasă admiraţie, dar care par a spune: iată cine am fost eu, iată ce am făcut pentru patrie. Loredan strigă: iată unde m-au adus, iată cât de jos am coborât fără s-o vreau, fără s-o provoc, fără s-o cer, fără o ideologie de apărat, ori pentru care să mă sacrific. Eu sunt românul jertfit doar pentru că am fost român şi nu comunist. Doar pentru că am fost om, cu toate calităţile şi defectele omului, au ţinut cu tot dinadinsul să mă facă neom; şi acolo am căzut: din teamă pentru soţia şi copilul meu ce depindeau de ce gândea Securitatea despre mine. Prin arta mea am fost cineva, dar dincolo de ea reprezint românul de rând, victima anonimă a bestiilor roşii (cuvânt îndrăgit de el). Însă caracterul său l-a scos curând dintre rânduri şi i-a dat statură de victimă, inocentă, dar eroică - susţin aceasta cu atât mai mult pentru mărturisirile sale cele mai penibile, ce-l luminează mai mult şi mai revelator decât orice reflector al scenei de altcândva.

Un luptător "mic cât o lingură"(Dumitru Lungu)

Dumitru Lungu s-a născut la 6 decembrie 1915, în com. Sudiţi, jud. Ialomiţa, într-o familie de agricultori modeşti, al doilea dintr-o pereche de gemeni; fratele său s-a stins de timpuriu. Copil neastâmpărat, rupându-şi braţul, a fost greşit tratat de o 'doftoroaie', respectivul membru rămânându-i mai scurt şi defectuos pe tot restul vieţii.

A urmat cursurile şcolii primare în comuna natală, după care a frecventat şcoala Normală din Bucureşti, devenind în 1934 membru al Frăţiilor de Cruce. Se formează cu lectura publicaţiilor naţionaliste ("Iconar", Ideea Românească", "Orientări", "Ramuri", "Gândirea", "Sfarmă Piatră", "Braţul de Fier" ş.a.m.d.). E prezent în tabăra de la Carmen Sylva în 1937, unde-l cunoaşte pe C.Z. Codreanu.

Datorită unei ambiţii a şefului de post din satul părintesc, după absolvirea şcolii Normale, este internat în lagărul de la Vaslui. Aici, de la o fereastră, asistă la împuşcarea celor 32 colegi necondamnaţi, în noaptea de 21-22 septembrie 1939.

Eliberat, funcţionează ca învăţător în com. Potcoava, jud. Ialomiţa. În toamna lui 1940, e arestat. Luarea puterii de către Mişcare îi oferă o muncă de inspector şcolar, dar îşi dă demisia. Se opune armatei, pentru care este condamnat la muncă silnică pe viaţă, în contumacie. Reorganizează, din punct de vedere legionar, judeţul Prahova; este arestat în două rânduri, fuge de sub escortă şi apoi evadează pe 2-3 mai din Chestura de la Ploieşti. Ridicată fiind şi logodnica sa, va muri în timpul bombardamentelor într-un incendiu al temniţei. Este o lovitură ce-l va costa sănătatea pe D. Lungu.

În 1944 cade din nou arestat; eliberat, trece frontiera cu un mesaj către Horia Sima. E paraşutat în ţară şi organizează un adăpost în Ciucaş, pentru legionarii urmăriţi. Este prins. Soţia sa, ridicată şi ea, naşte la Mislea, în octombrie 1948. D. Lungu este dus la Ocnele Mari.

Eliberat, e curând implicat în procesul paraşutistilor de la Braşov (Samoilă), după aceea regăsindu-se la Aiud, unde trece prin reeducări şi, ca urmare, este graţiat.

Publică LUPTĂ şi TEMNIŢE; Prefaţă de Ing. Dumitru Tache Funda; Bucureşti; Editura Ramida; 1998.

OCTOGENARUL DUMITRU LUNGU, uimit de restriştile întâmpinate în decursul zbuciumatei sale vieţi, ca şi de îndârjirea cu care s-a zbătut necontenit să le depăşească, aşezându-se la masa de scris pentru a-şi face ordine în trecut, în vederea lămuririi nepoţilor, îşi pune pe hârtie amintirile, sub ameninţarea medicilor că nu mai are mult de trăit. În strădania de a-şi înţelege destinul coboară până la aducerea pe lume a pruncului ce a fost cândva, coboară să-şi caute prima ipostază şi explicaţiile. O face în volumul: LUPTĂ ŞI TEMNIŢE. Cu umor - dar şi puţină spaimă de el, cel de-o zi şi de încă alte câteceva -, dar şi cu puţină mândrie că a venit pe pământ cu o fire atât de încăpăţânată să răzbească (spre deosebire de geamănul său cel tăcut şi cuminte, care nu s-a ştiut agăţa de viaţă cu orice preţ), memorialistul ne pune faţă în faţă cu un nou născut năvalnic, de la bun început revelat ca spaimă a familiei şi a altora ce aveau de-a face cu el. La fel, în toţi anii ce au urmat, copilul crescând, avea să bage în sperieţi mulţi voiţi şi nevoiţi... Până la a glosa mai departe asupra sorţii şi caracterului său, e mai potrivit să-i dau cuvântul să-şi exprime propriile-i mirări stârnite de sine însuşi.

"În noaptea de Sf. Nicolae 1915, în zorii zilei, în casa unui ţăran din centrul Bărăganului, se năşteau doi copii gemeni. Primul era mare şi dolofan, cu o figură blândă şi exprimând bunătate; intra în viaţă fără lacrimi, fără plânset; fără a scoate nici un scâncet. După puţin timp, a sosit al doilea, mic şi sfrijit, că moaşa a rămas cu el în braţe, mirându-se cât era de pipernicit, cum nu mai moşise niciodată vrun altul. - "Mario", zise el femeii care îi adusese pe lume, "este mic cât o lingură". Era mic, dar părea rezistent; avea o conformaţie de butucel al viei; gălăgios, se mişca fără astâmpăr. Ţipa atât de tare încât stăpânul casei, tatăl copilului, care se afla într-o cameră alăturată, auzindu-l, a intrat să-şi vadă întâiul născut şi spre surprinderea sa, găsind doi, dintre care unul nu zicea nimic - nici nu-l auzise când apăruse, pe când al doilea ridicase casa în picioare, cum se zice, tatăl l-a luat în braţe, doar-doar ar fi încetat. A plâns şi a strigat până ce a obosit şi a adormit în primul somn. Acela eram eu. Aveam probabil presimţirea unei vieţi de zbucium, de luptă, luptă plină de suferinţă şi primejdii. Abia după adormirea celui mic şi gălăgios, tatăl l-a luat în braţe şi pe celălalt.

"Din primele ceasuri ale vieţii, am dat mult de lucru părinţilor; iar mai târziu, în adolescenţă, aveam să le dau şi mai mult" (p.19).

Un năpârstoc inacomodabil şi incomod, nemulţumit de toate, hotărât 'să facă ordine', după cum îi dicta simţirea, să-şi impună firea celor din jur, un frământat cu decizie rapidă, totuşi, şi reacţie sonoră promptă.

"Mama era o femeie slabă, măruntă, permanent obosită de munca grea şi de sărăcia în care se zbătea. Nu avea posibilitatea să alăpteze doi prunci. M-a dat unei ţigănci din sat, pentru alăptat. După două zile, ţiganca m-a adus înapoi, pentru că se speriase şi ea de atâta scandal. Nu mai putea dormi nici un ţigan din cauza urletelor mele. Mama, văzând aceasta, m-a luat înapoi şi l-a dat ţigăncii pe fratele meu, căruia nu i se auzea gura

nici noaptea, nici ziua, iar pe mine m-a crescut mama. Şi aşa, pe nesimţite, timpul a trecut.

"După doi-trei ani, frăţiorul meu cel bun a murit, iar eu, cel cât o lingură, am rămas" (p.19-20).

Şi aşa 'a rămas' neschimbat prâslea dintre gemenii doi, curios după toate, fără a cunoaşte osteneala, investigând universul în care nimerise şi... punându-l la încercare. I se duse buhul de la cea mai fragedă vârstă. La fel va păşi până la senectute.

"După ce am început să merg, mama rar mă mai vedea, pentru că oricât de mare era satul, umblam peste tot şi în deosebi pe la casele de lângă câmp; unde, cât era ziulica de mare, alergam după gâze, şoareci, broaşte şi tot felul de vieţuitoare. Nu era om sau femeie în tot satul să nu mă cunoască.

"Pe la vârsta de 4-5 ani, într-o zi de toamnă, când în Bărăgan ogrăzile erau pline de şire de paie de grâu, care iarna erau întrebuinţate la încălzit şi la gătitul mâncării, pentru că nu exista ţăran, chiar şi cel mai sărac, să nu aibă în jurul casei cel puţin un pogon de pământ, tata, ca şi ceilalţi săteni, avea şi el o şiră mare cu paie de grâu, orz, ovăz şi alte cereale. Am luat câţiva tăciuni din vatră, ce se păstrau permanent în vederea aprinderii focului, am luat şi câţiva cartofi, şi astfel înarmat, m-am dus la şira mare cu paie, să-mi coc cartofii. Mă aşez la rădăcina şirii, suflu în tăciuni şi, când am văzut că focul începe să se întindă, am înşfăcat un şomoiog de paie cu care să-l sting. Când şi şomoiogul s-a aprins, l-am aruncat şi am fugit. Amintirea acestui şomoiog care a luat foc îmi este şi acum, după aproape 60-70 de ani, vie în minte (p.20), ceea ce nu mă miră, pentru că întreaga desfăşurare a zilelor ce urmează constituie un şirag de tot atâtea tentative de incendiere a lumii! O strădanie, parcă, de repetare a unui gest ritual, de Început, ce stă la temelia unei legi noi: Dumitru Lungu, cititorul cărţii sale o va constata fără efort, a fost permanent atras de aspiraţia doctrinei elaborate de Mişcarea Legionară de a forma un OM NOU - preluată din Scripturi şi imitată, ulterior, de comunism -, la baza cărui concept, voi adăuga, ca lămuritor al simbolului, stă 'botezul prin foc'.

"Vedeam, din grădina unde mă ascunsesem, flăcări mari deasupra şirei. Auzeam ţipete; tot satul alerga cu căldări, cu tinichele, să care apa de la fântână şi s-o arunce, nu pe şira care ardea, ci pe şirele din jur, ale vecinilor. Dacă s-ar fi stârnit atunci un vânt, pălălăia toată aşezarea, pentru că nu era curte fără două-trei şiri de paie. A rămas o grămadă enormă de cenuşe. De atunci n-am mai copt cartofi la şira de paie" (idem).

Deprinzând din această păţanie câte poate face insul pentru semenii săi - iertată-mi fie gluma -, scriitorul constată: "Încă din primele clase ale şcolii normale din Bucureşti, gândurile îmi erau mereu şi mereu preocupate să fac ceva pentru ţara aceasta, pentru regiunea în care mă născusem sau, dacă nu mai mult, pentru satul meu" (p.21). Începutul bun se pusese...!

Stil alert, mişcările personajelor, surprinse ca pe viu, haz, o mare plăcere de a se reîntâlni copil; adolescenţa şi maturitatea nu-i vor mai oferi atari delectări, pentru că vor tăbărî asupră-i cu poveri greu de suportat, atât din cele ale trupului, cât şi, mai ales, ale sufletului.

"Eram în clasa a 7-a a şcolii Normale din Bucureşti când, venind din oraş - eram intern - şi, uitând că prinsesem în piept o insignă legionară, l-am

zărit pe pedagogul Smărăndescu, teolog.

"S-a repezit la mine mai rău ca un lup asupra prăzii, lovindu-mă cu pumnii, cu picioarele, unde nimerea, vrând să-mi ia insigna, corpul delict. Am apucat-o în mâna dreaptă, deoarece în stânga nu o puteam ţine - am un defect din copilărie -, m-am făcut ghem la pământ şi, cu toate loviturile şi încercările sale de a mi-o zmulge, nu reuşi. Plin de sânge, cu urmele loviturilor pe cap, pe faţă, cu greu am ajuns în clasă; aşteptam rezultatul. După câteva zile, am fost anunţat că eram eliminat din şcoală pentru două săptămâni.

"(...) Colegii mei, toţi copii de ţărani, care cu greu reuşeau să-şi plătească taxa şcolară, au făcut rost în grabă de câteva sferturi de pâine din raţia lor, şi aşa destul de mică, şi Bădilă ţmpreună cu Pană mi le-au băgat în traistă. Ei erau cei mai buni prieteni ai mei.

"Am plecat, prin ger şi vântul care spulbera zăpada şi-ţi făcea mersul greoi, pe şoseaua Ştefăneşti - Bucureşti - Urziceni. Simţeam cum îmi pătrundea frigul până-n inimă, care, parcă, mi se răcea. Cine a mers iarna pe drumurile din Bărăgan, pe viscol şi furtună, ştie cum te pătrunde până la oase, oricât de bine ai fi îmbrăcat, iar forţa vântului te dărâmă. Vânturile iernii pe Bărăgan, în acele câmpuri nesfârşite, sunt groaznice. Când simţeam că mă apuca un fel de somn, din pricina oboselii, din cauza frigului, începeam să cânt cântece legionare şi să merg bătând pasul. Aveam impresia că aşa mă mai încălzeam.

"Prima zi de la plecarea din Bucureşti, am ajuns în comuna Moldoveni, la câţiva kilometri de Urziceni. Am dormit la părinţii unui coleg de clasă, Cismaru.

"A doua zi, eram istovit; totuşi, am izbutit să ajung în comuna Ciochina, către seară. Începuse să se întunece. Mă temeam să merg noaptea mai departe. Mi-era frică de lupi, de frigul care era din ce în ce mai tare şi de vântul tot mai puternic. Vântul mă ţinea pe loc şi picioarele cu greu mi le târam. Am intrat în prima cârciumă. Jupânul era un om în vârstă, purta o mică barbă, dar avea o privire blajină, aşa cum au câteodată unii oameni cu ochi albaştri. I-am spus că eram elev, că eram dat afară din şcoală pentru că nu-mi plătisem taxa şcolară. I-am mai spus că plecasem pe jos acasă, pentru că nu aveam decât 2 lei şi nu-mi puteam plăti trenul. Cârciumarul m-a primit şi m-a culcat într-o cameră, lângă cârciumă. Mi-a dat un cojoc mare, cu care m-am învelit. Am adormit imediat, cu toate că în cârciumă era mare gălăgie datorită ţăranilor care beau, chiuiau şi cântau fel de fel de cântece. Dimineaţa, am mulţumit pentru găzduire şi am întins cârciumarului cei doi lei pe care-i aveam, însă i-a refuzat. Am plecat mai departe.

"În ziua a treia, în timpul prânzului, treceam prin comuna Perieţi sau Pribegi. Eram înfometat. Pâinea dată de colegi se terminase. Am intrat în prima cârciumă şi l-am rugat pe jupân să-mi dea pâine de doi lei. Am luat pâinea, m-am aşezat la o masă, lângă sobă, şi am început să mănânc. În local, în jurul unei mese, se aflau mai mulţi săteni; între ei era şi un preot mărunţel şi slab; discutau veseli, bine dispuşi, fiecare din ei cu un pahar de ţuică fiartă în mână. Am observat că preotul se tot uita la mine cum mâncam din jumătatea de pâine dată de cârciumar. După un timp, preotul vine la mine şi mă întreabă cine eram, de unde veneam şi unde mergeam. I-am spus acelaşi lucru pe care îl declarasem şi cârciumarului din Ciochina,

la care dormisem. Mă rugă cu multă stăruinţă să merg la dânsul acasă, să luăm masa împreună. Am ezitat, pentru că nu înţelegeam ca un preot să stea în cârciumă şi să bea ţuică împreună cu enoriaşii lui. A insistat şi era mirat că nu voiam să merg - deoarece îşi dăduse seama că nu aveam bani şi că eram obosit şi înfometat şi îngheţat. Atunci, i-am răspuns, fără nici un fel de ezitare: "Dacă vă întâlneam în oricare alt loc, vă însoţeam imediat, pentru că, în adevăr, sunt ostenit şi înfrigurat". Nu-mi mai amintesc ce scuze a adus, dar preotul m-a luat de mână şi m-am dus la el acasă. O casă mărunţică, sărăcăcioasă. Mă aşteptam la una mare, aşa cum avea cea mai mare parte din preoţii satelor. La masă se aflau mai multe persoane şi doi copii. Erau copiii preotului. Preoteasa, o femeie simplă, a fost foarte binevoitoare. În cursul convorbirii ce am purtat-o cu preotul, în timpul mesei, am constatat că era un om calm, bun, că gândea frumos, şi că a căutat ca, într-un fel, să-şi scuze prezenţa în cârciumă. Acolo nu este locul preotului, ci al dracului. Tot în timpul mesei, am aflat că era legionar. Se numea Ionescu" (p.22-25).

Elevului, care tot niţel mai mare decât o lingură va fi rămas faţă de ceilalţi, oricât crescuseră şi el, unul, şi colegii, alţii, nu i-a prea priit. Se ţinea cu 'răspunderi', cu fala aceluia care găsise adevărul, cu dreptul moral de a-i judeca pe semeni (preotul Ionescu ce numai în cârciumă n-avea ce căuta), cu conştiinţa de a fi fost plămădit dintr-un aluat mai curat decât generaţia adultă. Acestea nu-l păzeau, însă, de a-i fi fost frică de lupi, de a nu se şti descurca, de a-şi trage târâş căputele ostenite şi bocnă, pe un drum al disperării şi, în acelaşi timp, al formării voinţei de care multă nevoie urma să aibă mai târziu.

Fragmentul înduioşează, iar talentul de narator al autorului nu este cel din urmă să răspundă de efectul lui asupra inimilor strânse de milă.

După cum pana lui Dumitru Lungu ne concentrează atenţia când este să-l urmărim în mers şi, mai larg, să privim panoramic acţiuni în curs de desfăşurare, la fel ea ne concentrează atenţia când ne aduce în faţa ochilor lăuntrici portretul anchetatorului devenit, datorită descrierii la care este supus, pildă pentru deceniile şi veacurile următoare, pildă de nesimţire bine chibzuită, 'ştiinţifică', nesimţire utilizată ca mijloc de agresare a închipuirii digestive a anchetatului şi a simţurilor sale trezite prin tipul special de caznă la care este supus.

"După un timp, atunci când mă ancheta un locotenent, într-o zi sunt scos la anchetă. Sunt dus într-un birou mai mic, mai îngust, unde, pe birou se găsea o pâine frumos crescută şi proaspătă. Lângă pâine, un salam de vară. La birou stătea locotenentul. Acesta scoase încet din buzunar un briceag, îi încercă ascuţişul cu degetul şi, încet, pe o hârtie albă ce acoperea tot biroul, a început să taie salamul în felii subţiri, atât de subţiri de aveai impresia că se vedea prin ele. Făcea această operaţie cu o răbdare de fier. După ce a încropit o grămadă destul de mare de feliuţe, a luat pâinea şi a tăiat-o şi pe ea în felii cât mai subţiri, alcătuind o altă grămadă. Eu stam pe scaun în faţa lui. Mi-a spus să trag scaunul mai aproape de birou. Mă temeam să nu mă invite la masă pentru că eram pus într-o situaţie foarte dificilă, căci trebuia să-l refuz. După ce a terminat de tăiat şi pâinea, a aranjat frumos grămezile, s-a scuturat pe mâini şi a început să mănânce. Mă gândeam că dacă mânca cele două grămezi crăpa. El băga în gură câte o felioară de salam întreagă şi o bucată de

pâine din care muşca după ce mai întâi o rupea în două. Bucata de pâine o arunca în gură de la distanţă, cu o precizie uimitoare. Aveam impresia că urmăream un câine înfometat, căruia aruncându-i o bucată de ceva o prinde din zbor. Deosebirea era că securistul mesteca pâinea, pe când câinele o înghite nemestecată. A durat mult această panoramă, peste trei ore. După ce termină, şterse frumos biroul, mototoli hârtia şi o aruncă de la distanţă la coşul cu gunoaie, se sculă în picioare, îşi netezi hainele şi începu să scoată din buzunarele pantalonilor una câte una caramele pe care le desfăcea tacticos; le arunca hârtia, după sistemul său, de la distanţă la coş şi, după acelaşi sistem, arunca o caramea în gură. Şi tot scotea şi tot scotea la caramele şi tot le mânca, până când, după circa patru-cinci ore termină toată provizia. După aceea, se întinse cu picioarele pe sub birou, răsuflă cu zgomot, apăsă pe un buton, veni un securist, îmi întinse ochelarii şi, după vreo şase ore de 'anchetă', am fost dus la 'cavou'" (p.142-143). Mişcarea este economicoasă cu tact şi preştiinţă, făloasă şi pentru 'driblările' săvârşite faţă de aşteptările celui care-l privea obligat: "Doreşte să mă vadă începând o dată să mănânc - să se sature şi el cu gura mea, dacă altfel nu poate -, nu-i nimic - să mai aştepte; pentru moment, îl voi irita cu reluarea decupării, de data aceasta a pâinii. Apoi cu dezvelirea caramelelor; şi tot timpul, cu aruncarea la ţintă a fărâmelor, pentru a fi cazna dusă până la capăt..."

Un ascuţit simţ al observaţiei îi sprijină autorului nevoia de a învăţa (cu osebire cum să trăiască, pentru că educaţia în Frăţiile de Cruce punea un binevenit accent asupra acestei laturi a personalităţii umane - să nu uităm că Dumitru Lungu s-a format sub influenţa inconştientă a ceea ce, în anumite medii, se numea 'trăirismul' -). E foarte atent la tot ce vede în puşcărie; dar şi înainte de ea. Exclamă, în lagărul din Vaslui că acolo a înţeles ce însemna să fii legionar; în tabăra de la Carmen Sylva îşi alege locul de dormit lângă acela al Căpitanului, să-l observe entuziast. Constată ce păţesc obezii în regimul de înfometare al temniţelor, ce li se întâmplă celor hrăniţi doar cu mâncare stricată, cum rezistă vitregiilor aceia care nu au avut o viaţă roză, înainte de arestare. Nu pierde o secundă prilejul de a învăţa ceva despre om, ori pe unde este aruncat de soartă. Iar exemplul celui care se depăşeşte pe sine însuşi, în iubirea de oameni (Titi Gâţă, doctorul Uţă, propria-i logodnică sau, mai târziu, femeia cu care s-a căsătorit, Puiu Gârcineanu) şi-l adoptă model şi îl păstrează ca atare (completez scrierea sa) şi la această vârstă înaintată când am avut norocul să-l cunosc pentru a-i publica memoriile.

Luciditatea nu-l părăseşte nici când se izbeşte piept în piept cu moartea. Dimpotrivă, parcă aceasta îi ascute simţurile şi-i pune în acţiune o cameră de luat vederi, ale cărei filmări nu i se vor deslipi niciodată de pe retina unde au fost înregistrate colorat, cu contrastul pregnant, în mişcarea cu viteză maximă a fugii de propria-i soartă.

"Prin anul 1943, mergând prin Ploieşti, pe strada Viilor, după câte îmi amintesc, la colţul cu strada Câmpinei, neavând pe ochi ochelarii falşi ce îmi schimbau puţin figura, cineva care venea din sens opus se opri în dreptul meu, privindu-mă insistent. Cum de multe ori mi se întâmpla să întâlnesc câte un legionar care mă recunoştea şi care ştia că eram condamnat în lipsă şi pentru a-l deruta treceam pe lângă el fără a schiţa nici cel mai mic gest, omul rămânând la îndoială dacă eu eram în faţa lui

sau nu, am încercat şi de data aceea să procedez la fel, socotind că aveam de-a face cu vrun legionar care nu era sigur de identitatea mea. După ce l-am depăşit cu câţiva paşi, veni iarăşi înaintea mea şi-mi ceru legitimaţia. Cum aceasta provenea de la o uzină de armament şi arăta că ocupam un post foarte important, am rămas oarecum în dubiu, neştiind ce să fac. Am început să protestez că nu avea dreptul să reţină oamenii pe stradă fără nici un motiv. Respectivul, care era agent de Siguranţă, fu puţin derutat, de aceea îmi înapoie legitimaţia, se uită fix în ochii mei şi exclamă: - "Ce mult semănaţi la priviri... Totuşi, vă rog să mă însoţiţi la Chestură pentru câteva minute." Văzând că se aduna lume multă în jurul nostru, astfel creându-se o situaţie ce nu-mi era favorabilă, m-am îndreptat alături de el spre Chestură. Nu mai aveam altă posibilitate să scap decât fuga. Nu îndrăznea să mă ţină de mână pentru că nu avea siguranţa că eram eu.

"Periferia oraşului se găsea foarte aproape. Străzile se succedau des şi erau scurte; le cunoşteam foarte bine. Dacă izbuteam să ajung la ele, eram ca şi scăpat. Ne aflam pe strada Câmpinei. Când ajungem în dreptul primei străzi la stânga, mă opresc locului, la doi paşi de agent şi-i spun: - "Să merg cu dumneavoastră la Chestură?" - "Da, domnule, numai câteva minute", răspunde. Părea o conversaţie banală. - "Bine", zic, "hai la Chestură." Dar în loc de a merge drept înainte, o iau cu toată viteza pe strada aceea. Aveam încredere în iuţeala şi rezistenţa mea la fugă, am mai spus-o. Ştiam că strada dădea pe un deal cu multe gropi şi cu mărăcini. Cunoşteam locul perfect. Era sfârşitul iernii şi începutul primăverii. Eram în talie. Agentul avea pe el un palton. Avantajul era al meu. Fuge agentul după mine şi începe să strige. Aveam asupra mea o servietă cu două lămâi verzi, luate de la părintele Ioaniţescu, la care fusesem. Pentru a-l deruta mai tare pe urmăritor, arunc servieta în stânga drumului. Agentul comite greşeala în care scontam. Când ajunge în dreptul servietei, pierde timpul deschizând-o. Când vede conţinutul, o aruncă de unde o ridicase şi reia fuga, strigând neîntrerupt: - "Puneţi mâna pe el!". Tot alergând, mă uit înapoi şi-l văd cum se căzneşte să-şi scoată pistolul. Trec pe mijlocul drumului, deoarece venea în sens invers o căruţă trasă de doi cai. Era încărcată cu lemne. Agentul nu putea trage în mine că risca a nimeri caii. A tras un foc, probabil în sus. După ce am trecut de căruţă, am văzut ieşind dintr-o curte un om pe bicicletă şi îndreptându-se în direcţia mea. Când ne despărţeau 20-30 metri, iar eu mă aflam în capul străzii, unde nu mai erau case, ci dealul cu gropi şi mărăcini, din coasta cimitirului Viişoara, biciclistul se opri la poalele lui, fiindcă nu putea merge pe terenul atât de accidentat. Se uita după mine cum fugeam în sus, spre vârf. Cum alergam pe deal, în dreapta mea se afla un gard înalt, din mărăcini. Când am ajuns în vârful dealului, agentul mai era la poalele lui. Am coborât de partea cealaltă, tot pe lângă gardul de mărăcini. Jos, în vale, în direcţia goanei mele, se afla un platou cu iarbă verde unde o mulţime de ţigănuşi juca rişca. Agentul striga extenuat din vârful dealului: "- Pune mâna pe el!" Ţigănuşii, văzându-mă sosind în fugă spre ei, şi-au închipuit că eram agent de poliţie şi că voiam să-i prind jucând rişca şi barbut. Toată grămada de ţigani o rupse la fugă pe o străduţă ce se deschidea înainte. Câţiva ţigani mai bătrâni se găseau la porţi; credeau şi ei acelaşi lucru. Am intrat iar în oraş, cu ceata de ţigani. Astfel am scăpat de urmărirea agentului.

"În apropiere aveam o casă clandestină, unde locuiam din când în

când. Am intrat acolo. Era casa unui legionar. Înăuntru era doar Matei Vasilescu, şi el evadat şi urmărit de poliţie. Respiram cu foarte mare greutate. Simţeam că mă sufocam. După atâta fugă, aveam impresia că-mi ieşea sufletul din mine dacă ţineam gura deschisă. Nu-i puteam povesti lui Matei ce mi se întâmplase. Se uita speriat la mine. După un timp, încetul cu încetul am izbutit să-l pun în temă cu ce se petrecuse. Eram tulburat. Nu mă mai puteam orienta limpede în acea situaţie. Îl întreb pe Matei ce să fac. Mă temeam că urma să vină multă poliţie, să înconjoare cartierul şi că caute din casă în casă. Matei s-a îmbrăcat şi a plecat, având aceleaşi bănuieli ca şi mine. şi el era urmărit de poliţie: evadase de la Chestură. M-am hotărât să plec din casă şi să mă duc în alt cartier. Mi-am schimbat hainele şi am ieşit. Părăsisem demult cartierul fugăririi mele când, la un colţ, dau faţă-n faţă cu cinci poliţişti. Între ei şi cel care mă urmărise. Mă căutaseră peste tot, nu mă găsiseră şi se întorceau amărâţi către Chestură. Când m-a văzut Mihalcea, agentul cu pricina, nu-i venea să-şi creadă ochilor. - "Ăsta e!" a mai putut zice cu o voce stinsă.

"Nu mai aveam ce face. Mă înconjuraseră din toate părţile şi m-au cărat la Chestură" (p.57-60).

Plasticitatea comunicării lui Dumitru Lungu, atunci când voieşte să transmită experienţe nemaivăzute, atinge, uneori - îmi fie iertat ceea ce pare o exagerare, dar sunt convins de adevărul ei -, un prag al talentului lui Goya, al fantasticului realităţii, al acelor zone ale realului îndeobşte ascunse de societatea jenată că ele există, de societatea vinovată de a închide ochii, de a se culca pe o ureche în faţa suferinţelor semenilor, de a rămâne - ca neştiutoare - când e confruntată cu monstruosul fătat şi alăptat de ea însăşi.

"Dimineaţa, când s-a dat deşteptarea şi s-au ridicat deţinuţii, am observat că şapte, opt, nu s-au mai ridicat. Erau morţi. Ceilalţi deţinuţi erau total indiferenţi la moartea lor. Se obişnuiseră cu acest tablou, pentru că în fiecare dimineaţă se petrecea acelaşi lucru. Şeful camerei a luat o pătură şi, cu patru deţinuţi, fiecare ţinând pătura de câte un colţ, cără morţii afară. În dimineaţa aceea au scos şapte. Toţi morţii erau în pielea goală, pentru că dacă mai avuseseră ceva pe ei, vecinii, constatând că muriseră, le luau tot. Mortul nu mai avea nevoie de haine. Această cameră avea un fel de ocol înconjurat cu ziduri înalte de peste doi metri. Spre surprinderea mea, care credeam că morţii erau duşi undeva la o capelă sau chiar la crematoriu, am constatat, când am ieşit afară, că fuseseră aşezaţi unul lângă celălalt, lângă ziduri. Câţiva morţi se găseau acolo de mai multe zile. Erau ţinuţi pe lângă ziduri până începeau să miroasă şi abia atunci erau luaţi şi căraţi nu ştiu unde. În acea curte se efectua şi plimbarea, recreerea deţinuţilor. Deţinuţii se plimbau prin mijlocul curţii, iar morţii erau pe margine, pe lângă zid. Tot atunci, dimineaţa, intră în cameră un gardian care avea în mână o cutie de conserve goală. Puse cutia jos şi spuse deţinuţilor să-i dea nişte păduchi, pentru că venise cineva de la direcţia închisorilor cu un medicament şi voia să demonstreze directorului penitenciarului că acel medicament omora păduchii. Trei deţinuţi s-au aşezat jos, în jurul cutiei, şi, în câteva minute, de la subsuori şi din alte părţi ale corpului scoaseră păduchii fără să se uite măcar. În câteva minute, cutia era jumătate plină cu păduchi de toate culorile şi de toate mărimile. Aveam să aflu mai târziu că era vorba despre D.D.T."

(p.112)

"Între noi se găsea un tânăr, băiatul unui profesor din Alba Iulia, cărui tânăr îi lipseau ambele braţe, din umeri. Era ţinut la închisoare fără să fi fost condamnat. Acest tânăr fără mâini constituia pentru regimul comunist un pericol atât de mare încât trebuia reţinut în închisoare fără mandat de arestare! Infirmul nu le producea nici un fel de milă guvernanţilor lipsiţi de suflet şi de Dumnezeu! De multe ori mă feream să-l privesc, deoarece îmi dădeau lacrimile. Petrecuse aproape trei ani în închisoare. Eu am plecat de la Ocnele Mari, dar el a rămas în continuare. Degetul mare de la piciorul drept şi cu acela de lângă el i se dezvoltaseră mult, astfel încât cu ele apuca lingura aşa cum o apuci cu mâna şi mânca singur, fără ajutorul nimănui. Cu cele două degete cosea, ba chiar se bărbierea" (p.121).

"Trecând mai multe luni cu un astfel de regim alimentar, au apărut nişte fenomene despre care nu mi-aş fi putut imagina vreodată că existau. Din cauza foametei, unora dintre deţinuţi au început să le crească extremităţile. Buzele se făceau ca cele ale sălbaticilor şi chiar mai mari, mai groase, hidoase. Creşteau urechile, vârfurile degetelor de la mâini şi picioare. La alţi deţinuţi - de necrezut - a apărut fenomenul rumegării. După ce mâncau, se lungeau pe prici, îşi puneau haina pe cap de ruşine, iar mâncarea li se întorcea din nou în gură, o mestecau şi o înghiţeau iarăşi. Ştiu că acest lucru este de neconceput, dar acesta este adevărul. Nu dau nici un nume, cu toate că-mi amintesc perfect de unii dintre cei care rumegau. Ceea ce făceau era peste voia lor" (p.120).

[Banu] "Fusese bătut în mod barbar la testicole, atât de barbar încât testicolele deveniseră de o mărime uimitoare şi şi le ţinea legate de mijloc cu un prosop. Descria modul în care fusese bătut, cu cât cinism îi spunea cel care-l bătea: "Vorbeşte, puişorule, că te vor blestema urmaşii". Acei urmaşi aveau să fie copiii republicii comuniste" (p.160).

O altă forţă a memorialistului este aceea a evocării. Ea nu e egal folosită pe parcursul întregii scrieri, însă paginile unde se simte prezenţa ei ating uneori sublimul. Talentul nativ - şi nu ucenicirea într-ale modelării literare şi nici o îndelungată şi acerbă studiere a tehnicii altora întru transpunerea simţămintelor pe hârtie - este acela care îi slujeşte să urce pe culmile durerii utilizând treptele vorbelor trecătoare şi fără vreo consistenţă străină de a grafiei. Textele la care voi recurge pentru ilustrarea acestei afirmaţii au un merit suplimentar: Dumitru Lungu recapitulează momente rămase inedite pentru documentele istoriei contemporane, mă refer la lagărul de la Vaslui.

Încruntarea şefului de post din satul natal, pricinuită de faptul că n-a fost salutat de proaspătul învăţător Lungu, la ieşirea din căminul cultural, după o repetiţie cu NĂPASTA, pe care tineretul şcolar rural local intenţiona s-o urce pe scenă, şi neacceptarea scuzelor gafeur-ului, îl aruncară în lagărul de la Vaslui pe adolescentul ce abia părăsise băncile Şcolii Normale. Răzbunarea jandarmului ar fi putut să-l coste viaţa pe tânăr. Aflat între sârmele ghimpate, acestuia îi fu dat să facă a doua importantă şcolire a legionarismului (după tabăra de la Carmen Sylva) şi mult mai însemnată decât cea dintâi, în umbra încercaţilor săi camarazi de suferinţă.

Dar, într-o bună zi...

"Ziarul a fost luat cu mare bucurie de către unul dintre camarazi, care

fugi cu el sus, la etajul întâi, la camera 12, o cameră mică unde locuiau comandanţii legionari Radu Mironovici, Ilie Gârneaţă şi Corneliu Georgescu. Imediat ce s-a auzit în lagăr despre acest ziar, unii erau veseli că aveau astfel ştiri din ţară, dar cei mai mulţi trăiau grele presimţiri. La ora 12, suntem chemaţi în sala mare de la etaj - un loc încăpător. Din camera alăturată apar cei trei comandanţi legionari, trişti, cu ochii în lacrimi. Domnul Radu Mironovici scoate şi citeşte cu lacrimile curgând şiroaie un comunicat scurt în care, în câteva rânduri înghesuit, se spunea că în cursul nopţii trecute Căpitanul, Nicadorii şi Decemvirii, fiind transportaţi de la penitenciarul Râmnicul Sărat la alt penitenciar, fuseseră împuşcaţi pentru că încercaseră să evadeze. În acel moment se auzi un geamăt extraordinar... Aveai impresia că venea din adâncul pământului ceva, ca un vuiet îngrozitor urcând din străfunduri. Aveam impresia că tot pământul se clătina, se zvârcolea. Oameni cu părul alb plângând în hohote; toţi plângeau, îşi acopereau faţa în palme şi nu se mai puteau opri. Până şi agenţii Siguranţei, impresionaţi de acel geamăt sfâşietor, de lacrimile atâtor oameni, de plânsetele şi durerile ce nu mai conteneau, păreau ruşinaţi de jalea ce nu o mai văzuseră niciodată; până şi zidurile păreau că plângeau.

"De unde până atunci se cânta şi toţi păstrau zâmbetul pe buze, sfidând privarea de libertate ...acum un văl negru de nemărginită durere învăluise totul. Nimic nu se mai mişca. O linişte totală cuprinsese întregul lagăr. În dormitoare, aproape toţi erau întinşi în paturi, cu faţa-n perne; plângeau de se mişcau şi paturile. Câţiva se plimbau pe coridoare, amărâţi, cu capu-n pământ. Camera de rugăciuni era cu totul neîncăpătoare. Mulţi se rugau în faţa camerei; tristeţea era peste tot. Văzând atâta tristeţe, impresionat, am ieşit în curtea mică, într-un loc de unde se observa şoseaua ce ducea spre o comună apropiată. Când am zărit căruţe şi oameni mergând pe şosea, mă întrebam cum de mai mergeau, cum de mai umblau... Credeam că odată cu moartea Căpitanului, nimic nu trebuia să se mai clintească, nici frunzele, florile, nimic, nimic, totul să tacă pentru totdeauna. Natura întreagă, cu tot al ei, să plângă moartea Căpitanului (p.41-43).

Nu am citit niciunde altundeva o dare de seamă asupra a ce a însemnat executarea, fără judecată, nici, cu atât mai puţin, condamnare, a treizeci şi doi de tineri nevinovaţi. Zguduitoarea mărturie adusă de memorialist - martor vizual şi auditiv direct şi nu numai atât - nu ar putea fi imaginată de arta condeielor profesioniste, iar relatarea ei aici de faţă, tocmai datorită neobişnuinţei autorului cu pana şi cu îndulcirile stilistice vine înainte-ne cu o forţă de convingere zdrobitoare.

"În ziua de 21 Septembrie 1939, către seară, soseşte la comandamentul lagărului un motociclist plin de praf din cap până-n picioare. Ceva mai spre seară, un avion a aterizat în apropierea lagărului, pe câmp. Era oarecum clar că atât motociclistul cât şi avionul aduceau veşti de mare importanţă pentru comandantul lagărului. Se vedea că veneau de la distanţă mare. Toată noaptea, contrar obiceiului, clădirea comandamentului, care era în afara sârmelor ghimpate, a fost luminată şi tot timpul a fost mişcare acolo. După miezul nopţii, locotenentul Cinghiţă şi agentul de siguranţă Cimârtan, care purta uniformă de jandarm şi care era singurul jandarm având dreptul să intre în lagăr la orice oră din zi sau

noapte, făcând pe instalatorul, amândoi au pătruns în dormitoare, strigând numele a 32 legionari care să-şi facă bagajul pentru a fi scoşi în afara lagărului, sub motiv că urmau să fie transferaţi la lagărul din Miercurea Ciuc. Şi acum îmi pare că-l aud pe Puiu Gârcineanu spunând, în momentul ieşirii pe poartă: - "Nu-mi place acest transport fantomă..." Erau numai oameni de elită: Puiu Gârcineanu, Valeriu Cârdu, Traian Clime, fratele inginerului Clime, omorât şi el în aceeaşi noapte, în închisoarea din Râmnicul Sărat, împreună cu mulţi alţi Comandanţi Legionari care alcătuiau elita Mişcării Legionare, Maricari, şeful studenţilor din Iaşi, Tudose. Printre ei, urma să fie trecut şi Tache Funda. El, însă, a fost transferat din cauză de boală, la Spitalul penitenciar Braşov. Acolo a scăpat de la moarte numai datorită faptului că dactilografa de la Inspectoratul Jandarmeriei îi scrisese greşit numele: Burda, în loc de Funda.

"Când începeau să se lase zorile, au fost legaţi cu sforile unul de altul, în rânduri de câte zece - toţi cu aceeaşi sfoară, după cum am fost informaţi mai târziu. Şi rândurile între ele erau legate, pentru că jandarmii lui Călinescu şi ai lui Bengliu, care era Comandantul jandarmeriei pe întreaga ţară, oamenii de încredere şi slugile lui Carol al II-lea, erau pricepuţi în schingiuirea şi uciderea oamenilor. Omorâseră şi până atunci legionari, dar nu în grupuri atât de mari. De la ferestrele dormitorului 7, i-am zărit cum ieşeau pe poarta lagărului, sub o puternică escortă ce mergea în urma lăgăriştilor. Ajunşi pe şosea, s-au îndreptat spre oraşul Vaslui, situat la câteva sute de metri departe de lagăr. Când au ajuns în colţul curţii lagărului, am auzit deodată nenumărate focuri de mitralieră. Cum distanţa între clădirea lagărului şi locul de execuţie era numai de 50-60 metri, am auzit vaietele şi un glas strigând: "Copiii mei!" Era glasul unui muncitor din Bucureşti, care după câte îmi amintesc, lucra la I.T.B. Avea cinci copii. S-au mai auzit câteva glasuri strigând: "Trăiască Legiunea şi Căpitanul!" Camera mea era aşezată chiar în colţul dinspre oraş al clădirii - camera 7. Eram sus, pe fereastră, de aceea am auzit totul. După încetarea împuşcăturilor, pentru câteva minute a fost o linişte de mormânt, apoi a început să se audă, la intervale mici câte un foc de revolver. Se trăgea în cei care probabil mai mişcau şi nu muriseră. În jurul orei 10 ziua, s-au auzit două focuri de revolver. N-am ştiut de ce s-au tras acele focuri. După câteva zile, am aflat că Tudose, şeful studenţilor din Iaşi, fiind ultimul legat, la ultimul rând, numai de o singură mână, când mitralierele au început să tragă, fie din smuceală, fie din alte cauze, a scăpat şi a fugit în porumbiştea care pornea chiar din marginea şoselei. Tudose era o figură de atlet, cu un corp numai muşchi, ce păreau a fi sculptaţi de un artist iscusit. În lagăr, se scula înaintea tuturora şi timp de o oră făcea gimnastică. În timpul execuţiei, lagărul era înconjurat pe o mare distanţă de jandarmi şi de regimentele din Vaslui. După împuşcare, făcând numărătoarea morţilor şi văzând că lipseşte unul, au început să strângă cercul, până l-au prins pe Tudose. L-au dus la locul unde erau trupurile camarazilor împuşcaţi şi i-au tras două gloanţe în ceafă. Am aflat mai târziu de la câţiva dintre soldaţii care ne păzeau, că atunci când a fost adus Tudose la locul unde erau cei ţmpuşcaţi, şi-a desfăcut cămaşa la piept şi, adresându-se celor care se pregăteau să-l împuşte, a zis: "Trageţi, călăilor!"

"Cum mergeai din lagăr spre oraş, pe şosea, la colţul gardului dinspre oraş al lagărului, pe partea dreaptă, se afla o casă care avea un gard lângă şanţul şoselei. Acolo, după acel gard, erau ascunse mitralierele şi plutonul de execuţie. Cum era oarecum semi-întuneric, fiind zorii zilei, probabil că cei executaţi n-au văzut nimic. Cei din pază, fiind în spate, la o oarecare distanţă de cei legaţi, nu puteau fi atinşi de gloanţele mitralierelor. Astfel au fost executaţi cei 32 de legionari din lagărul de la Vaslui, oameni care nici măcar nu aveau o condamnare. În jurul orelor 10-12, în aceeaşi zi, iarăşi am auzit două focuri de revolver. Fusese adus un alt camarad, din Vaslui - Volocaru - care scăpase din lagăr cu câteva luni mai înainte. El locuia într-o comună apropiată de Vaslui. A fost arestat în zorii aceleiaşi zile, adus de jandarmi în locul unde îi împuşcaseră pe cei 32 şi executat şi el. Între cei ucişi la Vaslui se găsea şi un băiat frumos şi cuminte, care toată ziua învăţa limbi străine. Un tânăr ruşinos şi gata-n fiecare clipă să sară în ajutorul cuiva. Plecase din lagăr în papuci pentru că nu avea nici pantofi, nici ghete. După câţiva ani, în aşa-zisa biruinţă legionară, trecând pe la sediul Mişcării Legionare, din strada Gutemberg, văd un bătrân foarte sărăcăcios ţmbrăcat care plângea. Cu multă sfială m-am apropiat de el şi, încet, aproape şoptit, l-am întrebat: - "Tată dragă, de ce eşti aşa de amărât?" Era la câteva zile după 6 Septembrie 1940. Se uită la mine şi, probabil, când mă văzu că eram impresionat de suferinţa lui, în ziua aceea când toţi exultau, plin de tristeţe îmi răspunse: - "Cât aş fi fost de fericit ca şi pe copilul meu să-l văd bucurându-se de această zi." - "Dar ce s-a întâmplat cu băiatul?" - "A fost împuşcat în lagărul de la Vaslui, de Carol, pe care Antonescu l-a lăsat să plece fără a-l judeca pentru crimele făcute. Băiatul meu se numea Ion Busuioc; era student. Eu sunt măturător de stradă. Cât praf am înghiţit eu, măturând străzile Bucureştiului, ca să-mi văd şi eu băiatul domn..." Era vorba despre acel tânăr frumos şi bun, care-n lagăr ajuta pe toată lumea şi care fusese ucis încălţat cu nişte papuci. M-au podidit lacrimile, am început să plâng, era imposibil să mă pot abţine. Nu mai eram în stare să vorbesc. L-am sărutat pe bătrân pe amândoi obrajii şi încet-încet m-am depărtat. Parcă-mi era ruşine că atâta lume, în acea veselie generală, mă vedea plângând. şi câte tragedii ca aceasta n-au mai fost...

"Şoseaua unde au fost împuşcaţi era puţin aplecată spre dreapta, de aceea, după cum am aflat mai târziu, şanţul şoselei se umpluse cu sânge omenesc scurs din trupurile celor 32 de tineri. Pe o placă înfiptă într-un par, sta scris:

AŞA VOR PIERI TOŢI TRĂDĂTORII DE ŢARĂ.

"Corpurile celor ţmpuşcaţi au fost lăsate pe şosea toată ziua. O santinelă le păzea. Era cea mai cruntă teroare ce s-a văzut vreodată. De la fereastra camerei mele zăream cum veneau oamenii şi priveau de la distanţă cadavrele. Vedeam cum veneau şcolile cu elevii în rând câte doi. După un timp, n-am mai observat pe nimeni. Aveam să aflăm mai târziu că mulţi dintre elevi şi chiar oamenii care veniseră, văzând atât sânge şi atâţia tineri ucişi, n-au rezistat acestui tablou sinistru şi au leşinat. Acest fapt i-a făcut pe criminali să pună mai multe santinele şi au interzis orişicui să se mai apropie.

"În timpul nopţii ce a urmat, am văzut câteva reflectoare, lumini multe, umblet, gălăgie. Erau jandarmii ce curăţau şoseaua şi şantul plin de

sânge închegat. Trupurile celor uciși au fost luate și îngropate într-o groapă comună. A doua zi, pe locul unde fuseseră uciși atâția tineri, nu mai era nici o urmă de sânge; șoseaua era curată cum nu fusese niciodată. Așa credeau jandarmii lui Carol că vor șterge urmele celei mai odioase crime ce s-a săvârșit vreodată în țara românească.

"Am uitat să spun că în ziua când i-au ucis, când soarele a răsărit, a început să cadă o ploaie rară, caldă, care a durat circa o jumătate de oră. Dumnezeu vroia să spele acele trupuri nevinovate.

"Cei care mai rămăsesem în lagăr eram siguri că în noaptea următoare urma să fim uciși. Așteptam moartea. Eram cu atât mai siguri că moartea trebuia să vină noaptea și pentru că locotenentul Cinghiță, cel care comandase plutonul de execuție, de dincolo de sârme, stând cu picioarele crăcănate, ca și când tot pământul îi aparținea, ne privea cu un zâmbet batjocoritor, plin de multe înțelesuri. Pe el nu-l impresionau nici șanțul plin de sânge omenesc, nici cele 32 de cadavre. Dar Dumnezeu a hotărât altfel. Faptul că se petrecuseră crime în toată țara, în fiecare județ fiind uciși mai mulți tineri decât scontaseră Carol și slugile lui, a făcut ca noi să nu mai fim executați.

"În acea zi, în timp ce în apropiere se găseau cadavrele camarazilor noștri, am văzut cum reacționează oamenii în fața morții. Unii se rugau îndelung în camera de rugăciune; alții se bărbiereau încet, cu grijă, gânditori, cu multă atenție, încât aveai impresia că se pregăteau de nuntă; aproape toți erau liniștiți; alții își aranjau hainele cele mai bune cu care să se îmbrace atunci când urmau să fie chemați de ucigași. În general, aproape toți erau cumpătați; pe fețele lor citeai o pace nenaturală... o seninătate pe care înainte nu o avuseseră. Doi, trei dintre noi aveau însă fețele congestionate, cu ochii holbați, speriați... stăteau tot prin colțuri. Ce mi s-a părut curios era faptul că tocmai aceștia, înainte de uciderea camarazilor noștri, fuseseră plini de ei, mândria și încrederea în ei înșiși îi stăpâniseră. Erau oamenii pe care nu-i întâlnisem niciodată în camera de rugăciuni" (p.43-48).

Cititorul a băgat de seamă interesul cu care autorul, alături de impresiile dobândite de evenimentul tragic, este mereu râvnitor să înțeleagă omul. Pentru a încheia această secțiune cu revenirea la afirmația inițială că lui Dumitru Lungu nu i se putea imputa nici o faptă suficient de serioasă ca să fie împins atât de aproape de moarte, voi recurge la propria-i meditație cu această temă, convingătoare fără alt comentariu:

"Eu eram aproape un copil și am fost ținut în lagăr un an și trei luni. Ce pericol reprezentam eu pentru Carol și clica lui de politicieni? Am fost trimis în lagăr din ambiția unui jandarm și apoi reținut în continuare pentru că am avut îndrăzneala să protestez în fața sublocotenetului Cinghiță, spunându-i că prea mulți agenți a băgat între noi. Cinghiță avea să fie puțin mai târziu comandantul plutonului de execuție. Așadar, eram la dispoziția jandarmilor. De acești jandarmi s-au slujit politicienii. Aceștia sunt vinovați pentru crime. Ei l-au încurajat pe Carol să facă atâta rău țării" (p.49). Asistăm la maturizarea prin proximitatea dispariției fizice definitive.

Scăzând tensiunea narațiunii, Dumitru Lungu dă seama și de alte atrocități ce i-au parvenit în timp, săvârșite tot cu acel prilej aiurea. În amintirea jertfelor inutile de atunci, voi continua citatul:

"Târziu, am aflat că la Miercurea Ciuc, la închisoarea Râmnicul Sărat şi în toate lagărele ţării, au fost ucişi câteva sute de legionari. În închisoarea numită, au fost scoşi din celule câte unul şi omorâţi cu răngile de fier. În ţară, în fiecare judeţ au fost ucişi câte doi, trei, până la cinci legionari, iar corpurile lor au fost expuse pe străzi, în centrele oraşelor. Au fost ucişi preoţi, profesori, advocaţi. La Chişinău, colonelul Diaconescu - mare mutilat din primul război mondial -, cu un picior lipsă din coapsă (mergea în cârje), a fost împuşcat în ceafă, iar corpul i-a fost expus o zi întreagă, la picioarele statuii lui Ştefan cel Mare. La Adjud, domnul State, un om în vârstă, care avea, după câte ştiu, cinci copii, un om blând, bun, totdeauna gata să-ţi dea curaj, să te ajute cu ceva, un om credincios, cu dragoste de Dumnezeu şi multă iubire de oameni, a fost împuşcat, apoi spânzurat de un stâlp de telegraf. Când a venit un jandarm să-l aresteze pe State, el se afla la masă, cu soţia şi copiii. L-a invitat pe jandarm să ia loc alături de ei şi să mănânce, ca abia apoi să plece împreună la post. Peste 2-3 ore, cadavrul acestui om se clătina de stâlpul de telegraf, spânzurat. La Constanţa, preotul Chivu a fost împuşcat îmbrăcat în sutană, iar corpul i-a fost expus în piaţa publică. În Ialomiţa au fost ucişi Manolescu şi Constantinescu. Costel Constantinescu era orfan de război şi cu mare greutate ajunsese să facă studii superioare, fiind ajutat de o soră de-a sa. Nu a existat judeţ în care să nu fi fost împuşcaţi măcar 2-3 legionari. S-au comis atâtea şi atât de îngrozitoare atrocităţi, teroarea era aşa de mare, încât o egala pe aceea din timpul lui Nerone, un alt criminal care ardea pe creştini în grădinile publice. Acest Nero a fost Carol al II-lea" (p.45-46).

Dumitru Lungu acest om care mereu a fugit, s-a ascuns, a avut diverse identităţi, a condus o organizaţie monstruos de mare pentru un singur ins care s-o dirijeze, care, pe deasupra, astăzi locuia în Ploieşti, mâine în Bucureşti, străbătea munţii, trecea, în taină, frontiera, ajungea în Viena, vorbea cu şeful său suprem, transmitea mesajele generalilor români, revenea cu ordine, paraşutat fără să o mai fi exersat vreodată până în acea clipă zguduitoare, acest om cu existenţă uluitoare, dintr-o greşeală datorată încrederii prea mari în oameni şi, mai ales, în propria sa capacitate de intuire a caracterelor, şi-a încărcat conştiinţa cu două pierderi de viaţă, dintre care una de extrem de mare importanţă pentru sine: a logodnicei sale. Îl va costa liniştea de-a pururi, îl va împinge pe malurile disperării, ale pierderii minţilor, gata de prăbuşire, de sinucidere.

Hotărând să evadeze şi încrederea-i fiind câştigată de unul dintre gardieni, transmite prin acesta ştire ca logodnica şi adjunctul lui să-şi facă urma pierdută, de teama represaliilor. Ambii vor fi arestaţi, deşi Dumitru Lungu s-a străduit, deîndată ce s-a văzut liber, să-i avertizeze pe amândoi, şi printr-un camarad, să se pună la adăpost. Din păcate, omul său de legătură, neascultând de graba cu care fusese expediat să ia legătura cu ei, o făcu prea târziu; de asemenea, aceia rămaşi a lua hotărâri în locul său cât era închis nu acţionaseră nici ei, deşi erau încunoştinţaţi, pe alte căi, asupra nesiguranţei inspirate tardiv de gardianul prin care expediase veşti, va să zică nu luaseră măsurile de protecţie impuse de situaţia în care grupul fusese aruncat prin lipsa de prevedere a autorului.

Să începem prin a descoperi peripeţiile evadării, în faza ei finală şi biruitoare.

"Closetul se găsea sus, la parterul clădirii. Ca să merg acolo, trebuia să urc scara în spirală. Ca să pot urca scara, obişnuisem gardienii să-mi lărgească sârma care mă lega la picioare şi, încet-încet, cu greu, puteam urca. Cu timpul, dobândind încredere, poate şi din comoditatea lor, gardienii mă lăsau singur s-o lărgesc. O lărgeam din ce în ce mai mult. Se făceau a nu observa. Când venea câte un comisar în control, lucru ce se petrecea foarte rar, gardienii îmi atrăgeau atenţia să strâng mâinile şi picioarele cât mai mult cu sârma, pentru ca acela să nu observe eventual ce se întâmpla. Aşa am tot lărgit-o încât când mi se aducea masa, nu mai era nevoie ca gardienii să mi-o scoată, ci îmi extrăgeam singur mâinile din ea. Îi scuteam în felul acesta de o corvoadă pe ei, care toată ziua dormitau în faţa mea. Am constatat, în perioada îndelungată cât stătusem în această pivniţă, că ora cea mai potrivită pentru scopul urmărit de mine era trei noaptea, atunci fiind linişte în întreaga chestură şi toţi fiind somnoroşi. Acest ceas l-am ales pentru evadare. Cu timpul intrase în obişnuinţa gardienilor să meargă la acea oră cu mine la closet. Acesta avea trei cabine. Totdeauna intram în cabina din fund, cea mai potrivită scopului meu. La început, unul dintre gardieni stătea de pază în faţa cabinei unde eram. După un timp, nu mai mă păziră acolo, ci se plimbau pe sală. Era o sală lungă şi din cabină îi auzeam cum se apropiau şi se depărtau, după bocănitul bocancilor. Cabinele aveau un gemuleţ rotund şi nu prea sus plasat. Gemuleţul dădea pe o terasă înaltă de vreo 2-3 metri. Terasa dădea în spatele chesturii, unde, după spusele lui Jurcă" [numele gardianului despre care a fost vorba], "şi ale celorlalţi gardieni, poarta nu era păzită. Lucrul pentru mine avea mare importanţă. Totul era oarecum pregătit pentru a încerca evadarea. (...)

"După câte-mi amintesc, era în prima jumătate a lunii Mai 1943. Se apropia ziua stabilită cu Jurcă. Era obligatoriu să evadez înainte de acea dată" [deoarece arestatul era convins că Jurcă predase biletele sale şefilor Siguranţei, ce dăduseră oarecari semne că aveau ştire de cele ce se pregăteau; deci el trebuia s-o ia înaintea aşteptărilor lor, de voia să izbândească în planurile lui].

"Cred că s-a întâmplat pe 2-3 Mai. În seara respectivă, agentul ce trebuia să mă păzească împreună cu gardianul Stanciu, veni să mă roage ca, în cazul că-n ziua următoare, apărea vrun comisar să mă întrebe dacă-n cursul nopţii el fusese la pază, să spun că da, fiindcă se ducea la cinematograf şi nu venea să stea cu mine. De altfel, trecând atâta timp, nu mai eram păzit decât mai ales de cei doi gardieni; doar noaptea mă păzea şi un agent. În general, agenţii stăteau până către miezul nopţii şi pe urmă plecau. Unul dintre cei doi gardieni, îmi spuse de cum veni că era foarte obosit, pentru că lucrase la grădina comisarului Drăghici, şeful biroului administrativ al Chesturii. Se întinse pe o bancă şi adormi imediat. Rămăsesem în grija unui singur gardian. Numele său era Ghiţă. Mi-am dat seama că sosise momentul cel mai potrivit pentru a-mi pune planul în aplicare.

La ora trei noaptea, ora obişnuită pentru a merge la closet, aşa încât nu părea nimic suspect, îi spun încet gardianului care era treaz - să nu-l trezesc pe cel de dormea - că trebuia să mă conducă. Celălalt deschise un ochi, mă văzu plecând cu colegul său şi renunţă să ne însoţească, rămânând să-şi continue somnul. Ajuns la closet, am intrat după obicei în

ultima cabină. Nimic nu atrăgea atenţia. Gardianul, singurul care în acea împrejurare stătea cu regularitate înaintea cabinei, de data acesta nu se mai postă acolo. Intenţionat am lăsat uşa deschisă, să creadă că toate erau cât mai în ordine. Îl auzeam plimbându-se pe sală, pe acel coridor lung al Chesturii. Încet, cu un calm pe care nu-l mai avusesem niciodată până atunci, am scos sârma de la mâini, apoi pe cea de la picioare, care şi aşa erau lărgite la maximum, m-am urcat pe scaunul closetului şi am început să mă strecor încet prin mica ferestruică rotundă de deasupra closetului. Ştiam că-mi încăpea capul, întrucât altădată făcusem o probă. Am lăsat haina şi pantofii, care mă stinghereau, am vârât întâi mâna dreaptă pe ferestruică şi apoi, cu băgare de seamă, binişor, fără a mă grăbi, cu oarece dificultate, am trecut prin ferestruică şi am ajuns pe o terasă de a cărei existenţă iarăşi ştiam de la Jurcă, ba chiar şi de la ceilalţi gardieni. Mai auzeam zgomotul bocancilor paznicului care se tot plimba pe sală.

Cum afară era cer senin, cu lună şi stele, vedeai toate ca ziua. Terasa avea o înălţime de 2-3 metri. Pământul pe care trebuia să sar era acoperit cu pietricele de râu de munte. Dacă săream pe el, aş fi făcut zgomot şi aş fi fost descoperit. La 4-5 metri se afla camera de gardă a Chesturii. M-am uitat cu atenţie peste tot şi am zărit un locşor negru, mai mic decât o palmă de copil. Nu avea pietricele pe el. Am sărit cu vârful piciorului exact pe acel loc. Nu s-a auzit nici cel mai mic zgomot. Eram desculţ. Pantofii îl lăsasem în closet. În camera de gardă a Chesturii, unde în timpul nopţii erau aduşi eventualii delincvenţi din oraş, beţivi, scandalagii etc., am văzut prin fereastră doi agenţi dormind cu capul pe mese. La ora 3 dimineaţa, în oraş era linişte, delincvenţi nu mai veneau, lumea dormea. Cei doi dormeau şi ei. Am trecut binişor, pe vârfuri, pe sub fereastră, fără ca agenţii să fi simţit ceva. Somnul este dulce dimineaţa. Am ieşit pe poarta din spatele Chesturii, despre care ştiam că nu era păzită. De la Jurcă aflasem că la orele trei dimineaţa oraşul se liniştea, restaurantele se închideau şi beţivii şi scandalagiii se retrăgeau de pe străzi. Ora o alesesem foarte bine. Nu era ţipenie, nici la poartă, nici pe stradă.

Am cotit în fugă pe o stradă, pe a doua, şi am intrat în casa unui legionar care locuia numai la câteva numere de Chestură. Am bătut la uşă. Când s-a deschis, a apărut în ea un om cu ochii holbaţi, speriat cum nu-l văzusem niciodată, atât de speriat că nu-şi putea reveni. Aproape că nu izbutea să vorbească. Ştia că eram arestat. Dar, cum eram desculţ, în cămaşe, nebărbierit de două luni, dându-şi seama că evadasem, era oarecum normal să se sperie. Soţia lui a fost mult mai calmă; ea fu cea dintâi care mi-a dat primele ajutoare. Trebuia să mă ascund undeva. Cartierul putea fi înconjurat şi percheziţionat casă cu casă. În timpul lui Antonescu, se petreceau destul de des asemenea lucruri. Gazda mea avea în curte o magazie de lemne, oarecum părăginită. În magazia respectivă era aruncată la întâmplare o grămadă de lemne. Peste ele era azvârlit un geamantan din răchită. Geamantanul era mai mare. Am intrat în acel geamantan, unde am stat ghemuit toată ziua, până s-a înnoptat. Tot timpul mă rugam lui Dumnezeu să mă ierte dacă în urma acestei evadări urma să sufere careva.

(...) Cu toate că reuşisem să evadez, greşeala aceea urma s-o plătesc extrem de scump. Evadarea mea a fost atât de spectaculoasă încât unii

dintre camarazii mei m-au acuzat, considerând că putusem evada numai cu ajutorul Siguranţei, cu alte cuvinte că mă pusesem în slujba ei. Pentru mine această bănuială a constituit un şoc foarte puternic. Niciodată n-aş fi crezut că acei camarazi cu care dusesem lupta clandestină de peste doi ani, aveau să mă bănuiască de o asemenea josnicie" (p.61-67).

Evenimentele se precipită. Lovitură după lovitură încearcă tăria sufletească a memorialistului. Libertatea dobândită mijlocind curajul său îl costa liniştea mai mult decât temniţa din care scăpase. Îi ceruse lui Dumnezeu ca evadarea lui să nu aducă nenorociri altora. şi tocmai asupra fiinţelor cele mai dragi se năpusti jalea, ca şi asupra unui duşman - de fapt, un nevinovat în privinţa suferinţelor sale. Moartea cădea năpraznic în juru-i.

"Dragon - adjunctul lui - avea să evadeze după câteva luni din penitenciarul din Ploieşti. Surorile şi fratele Lizicăi (logodnica lui Lungu) au intervenit, prin diverse persoane care îl cunoşteau pe directorul închisorii din Ploieşti, să nu o transfere la Mislea. Totuşi, în a doua jumătate a lunii Aprilie, era programată pentru a fi trimisă la Mislea. La data de 4 Aprilie, a venit bombardamentul american. Un bombardier lovit de antiaeriană s-a învârtit în flăcări în jurul oraşului şi s-a lăsat lin pe una dintre aripile închisorii.

În partea unde a căzut bombardierul se găsea închisoarea femeilor. Erau peste 40 de femei. Clădirea nu s-a prăbuşit, dar acoperişul, din cauza greutăţii, s-a lăsat, iar pereţii clădirii au crăpat. Prin crăpături, benzina s-a scurs în flăcări. Femeile au murit mai mult asfixiate, în afară de una singură care s-a agăţat de drugii de la fereastră şi un deţinut cu o rangă a strâmbat zăbrelele, pe unde femeia a putut ieşi. Dacă în primele minute după prăbuşirea avionului pe închisoare venea gardianul care avea cheile şi deschidea, femeile scăpau. Deţinuţii care forţaseră uşile şi ieşiseră din celule, au căutat gardienii şi nu i-au găsit, pentru că toţi se refugiaseră în pivniţa unei cârciumi care se găsea în faţa închisorii. Când i-au găsit, era prea târziu. Nimeni nu şi-a închipuit că se ascunseseră sub cârciumă. Astfel a murit logodnica mea, Lizica Nicolescu, arsă de vie. Aceasta a constituit urmarea greşelii ce o făcusem de a mă încrede atât de uşor într-un om şi cu atât mai mult într-un poliţist.

"La câteva ceasuri după evadarea mea, în jurul orei 8, Gradin, şeful Siguranţei - un om destul de mărginit, dându-şi seama de pericolul de a-şi fi pierdut postul, lucru ce s-a şi adeverit de altfel, a năvălit ca un turbat asupra celor doi gardieni care mă păziseră, tunând şi fulgerând, spunându-le că aveau să fie împuşcaţi în locul meu şi câte alte ameninţări. Cum unul dintre cei doi venise de pe front şi era oarecum zdruncinat, fiind angajat numai de câteva luni în poliţie nu şi-a dat seama că ameninţările le proferase un om care îşi pierduse controlul. Cum frontul lăsase urme asupra lui, gardianul a coborât în pivniţa unde mă ţinuseră, şi-a potrivit puşca cu ţeava sub bărbie şi, cu degetul mare de la picior, a apăsat pe trăgaci. A murit pe loc.

"Mă aflam atât de aproape de Chestură că, de acolo de unde eram ascuns, am auzit focul de armă. În acel moment mă găseam în geamantan. Acest om murise din cauza mea. Provenea din comuna Spineni, judeţul Olt. Avea, după câte am auzit, cinci copii. După câtva timp a murit şi Lizica în condiţiile pe care le-am arătat. Nu doresc nici celui mai

rău om de pe pământ să aibă toată viaţa pe conştiinţă moartea unui om, de care să se ştie vinovat".

Tortura lăuntrică izbucni cu furie. Dumitru Lungu nu ştia cum să supravieţuiască. Nu mai avea de ce să se agaţe.

"Dacă n-aş fi crezut în Dumnezeu, dacă Mişcarea Legionară n-ar fi deşteptat în mine lupta pentru cucerirea veşniciei, de atunci aş fi fost mort. Locuiam clandestin în Bucureşti, la doamna Silaghi; de la balconul apartamentului, mă uitam în jos. Cu câtă sete m-aş fi aruncat, dacă nu ştiam că în acest fel făceam un păcat de moarte, că-mi pierdeam şi viaţa de Dincolo. Mă chinuisem în viaţa de aici. S-o pierd şi pe cealaltă? Nu. Mai bine mă chinuiam mai departe, să-mi ispăşesc păcatele. şi, într-adevăr, viaţa ce a urmat a fost un calvar. Trecuse mult timp de la moartea Lizicăi şi de multe ori, mergând pe stradă, vedeam câte o fată care, din depărtare, aveam impresia că era ea. Cu toate că ştiam că murise, fugeam repede să văd de nu era cumva ea. După moartea Lizicăi, orice am încercat să fac, nu mi-a mai reuşit. Începeau chinurile - ispăşirea. Peste câteva luni, m-am reîntors la Ploieşti. Umblam numai noaptea, îmbrăcat femeie. Organizaţia cerea tot mai mult umblet, fiindcă, din cauza concentrărilor masive, era foarte greu să mai fii sigur că ce organizai astăzi, mâine nu se destrăma. Cu multă trudă îţi aranjai o schemă de conducere şi, când credeai că puseseşi totul la punct, veneau concentrările, care-ţi dădeau toate peste cap" (p.69-71).

Burghiul răvăşitor al remuşcării pune stăpânire pe conştiinţa scriitorului, sapă în ea, face loc durerii în cele mai adânci straturi, tăinuite până şi de sine însuşi, acolo de unde nu ne parvin ştiri decât în timpul somnului, şi acelea, de cele mai mult ori, simbolizate, expuse sub veşminte stilistice anevoie de înlăturat pentru a cuprinde sensul mesajelor. Cel care acum stă aplecat asupra hârtiei, pe bună dreptate îşi transcrie două vise ale epocii, pentru că prin ele zbuciumul său interior este mai bine revelat decât prin cuvintele cu care încearcă să-l facă sesizabil. Dispariţia femeii iubite îi curmă viaţa; cel puţin asta simte. Ştie că firul existenţei lui nu s-a rupt încă, dar i se comunică din subconştient că persoana nu-i mai este aceeaşi, este mutilată; i se mai comunică faptul că, în urma catastrofei, viaţa, reluată, va avea alt gust decât anterior, unul amar şi fără vlagă, unul al eşecurilor neîncetate, al prăbuşirii ireversibile.

"După moartea Lizicăi, am fost găzduit în casa unui om credincios şi bun ca pâinea caldă, foarte aproape de cimitirul unde era înmormântată ea. În timpul nopţii, m-am visat într-o cameră de ţară, în care se găsea o masă lungă din acelea pe capre, făcută din lemn proaspăt geluit, fără faţă de masă. Era foarte curată, albă, aşa cum arată lemnul după rindea. Pereţii de jur împrejur erau proaspăt văruiţi în alb; domina albul pretutindeni, un alb plin de propeţime. Lângă masă, pe cele două părţi ale ei, se găseau două canapele. Una de o parte, iar alta pe partea cealaltă. Aceste canapele, şi ele la rândul lor, erau tot atât de proaspăt geluite. În toată camera era o lumină neobişnuită, o lumină care-ţi creea un fel de linişte sufletească, îţi da un fel de pace liniştitoare. Lizica era aşezată într-un colţ al camerei: şedea pe un scaun. Scaunul era simplu, fără rezemătoare. Toată era îmbrăcată în alb. Chiar şi faţa ei îmi părea a emana o lumină. Ştiam că era moartă chiar atunci când o visam. Eu stam pe unul dintre scaunele de la masă, la o distanţă mică de ea. La un

moment dat ţmi spune: "Aşa a fost viaţa ta"; şi a dispărut din faţa mea. M-am trezit imediat. M-am sculat şi m-am aşezat pe pat, impresionat de visul ce-l avusesem. Din colţul opus al camerei, treaz fiind, vedeam cum venea către mine, în valuri, o lumină cu totul altfel decât cea obişnuită. Semăna cu lumina camerei pe care o văzusem în vis. Începusem chiar să mă tem, când lumina a dispărut încetul cu încetul. Afară erau zorii: se crăpa de ziuă. A doua noapte, îmi apare-n vis aceeaşi cameră, aşa cum o cunoşteam din noaptea precedentă, tot atât de luminoasă, cu aceeaşi lumină liniştitoare; din nou Lizica era aşezată pe acelaşi scaun. De această dată, toată era îmbrăcată în negru. Chiar şi faţa şi mâinile îi erau negre. Scaunul pe care sta era acelaşi, dar de data aceasta era negru. Avea în braţe un copil; tot negru. Lizica, să uită la mine şi-mi spune: "Aşa va fi de aici înainte viaţa ta"; şi dispare, iar eu mă trezesc foarte agitat. În adevăr, au trecut mulţi ani de la moartea Lizicăi. Orice încercam nu-mi reuşea. Totul îmi ieşea aşa cum nu voiam. După puţin timp, o bună parte din organizaţie este arestată datorită trădării. Eu am scăpat ca prin urechile acului. A trebuit să părăsesc Ploieştiul. Am venit în Bucureşti, unde am constatat că cel cu care aveam legătură fusese arestat. Am stat în Bucureşti până în Iulie 1944, am avut mari deziluzii şi am primit multe lovituri. Cele ce-mi spusese Lizica în vis se ţmplineau cu prisosinţă.

"(...) Amintirea morţii Lizicăi şi a gardianului care se sinucisese, după evadarea mea, îmi lăsase o mare remuşcare, o nesiguranţă, un regret, o timiditate în toate câte le făceam. Aveam o sensibilitate care-mi aducea un fel de valuri de tristeţe; de multe ori mă trezeam vorbind de unul singur pe stradă. De câteva ori am fost foarte aproape de a fi călcat de maşini, la traversarea străzilor. O dată a lipsit foarte puţin ca, în dreptul cimitirului Belu, să fiu călcat de motocicleta Prefecturii Poliţiei Capitalei" (p.71-72).

Atitudinea lui Dumitru Lungu faţă de acea categorie de colaboraţionişti numită popular a "turnătorilor" este categorică, fermă, acuzatoare, necruţătoare, cum este şi firesc. Fragmentul următor este interesant nu numai fiindcă revelează punctul de vedere al memorialistului asupra acestui subiect, ci şi pentru că face publică explicaţia dată de "turnător" gestului său - explicaţie a cărei intenţie era să metamorfozeze gestul într-unul util din punct de vedere social (am subliniat fraza corespunzătoare), comentariul ulterior dezvăluind adevărata intenţie (credinţa că detenţia ar fi putut fi scurtată, în cazul obedientei colaborări: şi acest pasaj l-am subliniat).

"Unul dintre oamenii cu care am lucrat subversiv în anii 1941-1943, aflându-se, în anul 1945, la penitenciarul din Ploieşti, atunci când unul dintre deţinuţi a evadat, a comunicat Siguranţei adresa unde se ascundea acela. Se temea că prin evadare se va îngreuia situaţia celor din închisoare. Evadatul a fost arestat la adresa respectivă şi, de aici, s-a dezlănţuit un şir întreg de arestări. Au fost arestaţi peste douăzeci de oameni, cărora li s-au adăugat trei morţi şi un rănit. Aceşti douăzeci de oameni au făcut peste 45 ani de puşcărie la un loc. Toate aceste dureri au pornit de la acel om care comunicase Siguranţei adresa la care se ascunsese cel evadat. ca să scape el de o săptămână, două, poate o lună de puşcărie, poate, totuşi, nici o zi, a cauzat atâta suferinţă pentru alţii. Să-ţi capeţi libertatea pe mormintele şi suferinţa altora este tot ce poate fi mai înjositor, este trădare.

"În anii 1964-1970, acest trădător veni în Bucureşti şi, din întâmplare, lângă locuinţa mea domicilia ruda lui la care a stat câteva zile. Când auzi că eram vecini, sări ca ars şi spuse că mă cunoştea, că eu ţi trădasem pe el şi pe alţii.

"De ce a făcut aceasta? Probabil se temea că aveam să spun acelor rude ale sale despre trădarea ce o săvârşise cu aproape zece ani mai înainte. Purtare josnică, purtare de mişel. Vecinului care a venit şi mi-a istorisit cele de mai sus, nu i-am spus nimic. L-am lăsat să creadă ce voia. Totuşi, l-am întrebat: "Mă crezi în stare de o asemenea murdărie?" Răspunsul veni imediat şi fără ezitare: "Pe el îl cred în stare de aşa ceva." Îl cunoştea probabil mai bine decât îl cunoscusem eu" (p.172-173).

Contacul direct cu "turnătorul" îl intrigă iniţial; Dumitru Lungu era un naiv cât privea acest gen de suplimentare a mărturisirilor smulse prin anchetă, cu ajutorul unui alt deţinut care, pentru anumite avantaje certe sau în speranţa lor, adopta rolul de a trage de limbă un coleg introdus în celula lui, urmând ca atunci când era el însuşi condus în biroul anchetatorului să-şi deşerte acolo sacul cu informaţii. Un alt rol al "răsplăţilor" primite (cu care cititorul se va familiariza curând) era acela de tortură 'prin exemplu': unul mânca îmbelşugat, celălalt nu; unul dormea după poftă, celălalt nu; unul îmboldea la slăbiciune în faţa întrebărilor anchetatorului, lăsând de înţeles că pe urma ei soseau privilegii altfel de neconceput.

"La intrarea în cavou, am mai găsit pe cineva... un deţinut cu nişte haine soioase pe el, încât făcea impresia că se afla de multă vreme prin aresturile Securităţii. Mi-a spus că îl chema Jean Cristea. Iniţial, l-am socotit de bună credinţă şi i-am povestit câteva lucruri ce mă priveau numai pe mine. Odată cu începerea anchetei, mi-am dat seama, treptat, că acest coleg de 'cavou' nu era cinstit. Când au început să mă bată - să mă dea cu capul de pereţi -, nici n-am observat ce fel de mâncare mi s-a adus. Am stat puţin de mi-am revenit şi m-am aşezat pe scăunelul de ciment, când am băgat de seamă că eu mâncam o zeamă lungă, pe când Cristea mânca o ciorbă grasă cu carne, ba chiar două feluri. Lui i s-a dat pâine, iar mie mămăligă. Liber fiind, nu-mi permiteam să mănânc ce mânca la 'cavouri' Cristea. L-am întrebat: "Ce este, domnule Cristea, cu minunea asta?". Îmi spuse că era bolnav, slăbit (cu toate că nu arăta astfel) şi că avea regim special. Ţinu să-mi comunice că şi alţii aveau regim special. şi, în adevăr, şi la celelalte celule, când se dădea mâncarea pe vizetă, auzeam securistul cum întreba: "Cine are regim special?". Cristea, pe lângă orele de masă oficiale, dimineaţa, la orele 10, şi după amiază, la 16, mai primea fie o felie de pâine cu unt sau cu marmeladă, fie două-trei fructe sau alte minuni.

"A doua zi, după masa de prânz, văd că se suie în pat, se înveleşte şi încearcă să doarmă. Îi atrag atenţia să fie prudent că îl vede securistul şi mai mănâncă şi bătaie. Foarte degajat, Cristea îmi răspunde că în fiecare zi, după-masă, are trei ore de odihnă.

"În acest mod am continuat convieţuirea cu Jean Cristea timp de 2-3 luni, până când, după una dintre anchetele cu bătaie, ce a durat o zi şi o noapte, fiind adus în celulă aproape pe braţe, ameţit din pricina buşiturilor cu capul în pereţi de zeci de ori, îl rog pe Cristea să-mi facă încet o mică frecţie cu apă la ceafă. Cristea refuză. Mi-am dat seama că se temea să nu-l vadă securistul că mă ajuta, periclitându-şi astfel fripturile şi cănile cu

lapte ce înlocuiau ceaiul şi celelalte. După două zile, când am fost dus din nou la anchetă, l-am rugat pe anchetator să mă scoată la raportul colonelului, având să-i comunic ceva. Anchetatorul a apăsat pe un buton şi, după câteva minute, a apărut colonelul. Acesta credea, probabil, că aveam de făcut cine ştie ce destăinuiri. Calm, i-am spus că fie îmi schimba agentul din celulă, fie mă muta pe mine în altă celulă, pentru că timp de două luni îmi epuizasem sacul cu minciuni şi nu aveam o fantezie mai bogată. Atât anchetatorul, cât şi colonelul s-au învineţit de mânie. Mă aşteptam să fiu bătut fără milă. Colonelul apăsă pe un buton şi intră un securist, (...) Peste două sau trei minute, am fost condus în altă celulă, mai mare, unde se aflau mai mulţi deţinuţi, iar celula nu mai era atât de sinistră ca precedenta. Mă gândeam că procedasem bine cerând schimbarea celulei, pentru că şi de scăpasem ceva faţă de Cristea, după cele spuse colonelului când cerusem schimbarea, toate cădeau. Avusesem grijă să-i spun lui Cristea că povestea lui Samoilă, pentru care eram anchetat, era o minciună a Securităţii care cine ştia ce urmărea" (p.139-141).

Ceva mai târziu, la Jilava, a aflat numele real al lui Cristea: Paul Marinescu, originar din comuna Vârtoapele, judeţul Teleorman, deţinut învechit.

Atare concepţie limpede şi tăioasă cu privire la "turnători" şi "turnătorie" este firesc derivată din modul de trăire al autobiografului, din viaţa sa de luptă, în care apărarea celor din subordine, dar şi a întregului partid din care făcea parte autorul, constituia Întâia Poruncă, adică cea mai de seamă lege a insului supus unei astfel de răspunderi morale.

Şi totuşi... şi totuşi puterea acceptării sorţii nu i-a stat tot timpul sprijin nici lui.

Iată-l pe Dumitru Lungu, după ce soţia i-a născut în detenţie, în condiţii cumplite şi cumplit de umilitoare, o fată, pe care, bineînţeles el n-o văzuse niciodată, chemat din camera temniţei de la Ocnele Mari, unde ispăşea una dintre numeroasele sale detenţii.

"Sunt scos din penitenciar, suit într-un jeep care aştepta la poarta închisorii, mi se pun ochelarii negri, să nu văd unde sunt dus." Ajunge la Ministerul de Interne. "Am fost introdus într-un birou luxos, cu covoare grele pe jos, unde un domn în civil, bine îmbrăcat, care avea o aluniţă pe dosul palmei drepte şi căruia cel ce mă însoţea îi zicea "tovarăşe colonel", îmi spune, fără nici un fel de introducere că, dacă voiam să fiu liber, să colaborez cu Securitatea, dacă nu, aveam să fiu anchetat, să fiu dat în judecată, să fiu încadrat în legea antimuncitorească, şi că putea, prin această lege, să pedepsească pe oricine pentru orice politică ar fi făcut în afară de aceea comunistă. Mi-a spus că soţia şi fetiţa mea erau libere. Am refuzat timpul de gândire, spunând că le dădeam răspunsul pe loc. "Nu este nevoie să mă gândesc. În nici un caz nu voi accepta să fiu agentul Securităţii Statului, dar pot face altceva." "Ce?", întrebă colonelul. "Dacă sunt eliberat şi, fiind în libertate, vine cineva la mine şi-mi propune să organizez ceva sau să fac parte din vreo organizaţie, îmi iau obligaţia să anunţ Securitatea de acest lucru." "Îmi dai asta în scris?", mă întrebă colonelul. "Sigur că da." Spre surprinderea mea, colonelul îmi întinse o hârtie în care am scris cele rostite de mine şi nimic alta. Am scris şi am semnat. ştiam precis ce urmăreau, dar tot atât de bine ştiam ce aveam de

făcut şi eu. Mi se oferea un timp de refacere şi în acest mod îmi vedeam şi eu copilul, căci, după cum se desfăşurau lucrurile, nu întrevedeam posibilă decât târziu de tot o reîntoarcere a vieţii la ceea ce fusese mai înainte" (p.127-128). Oare Dumitru Lungu, de spaima de a nu mai ieşi din închisoare, urmând să fie omorât cu încetinitorul, prin foame, murdărie, bătăi, lipsă de aer, refuzul ajutorului medical şi celelalte mijloace de a ajuta natura să sfârşească un om în timp cât mai scurt, ca şi din dorul de soţie şi de a-şi cunoaşte copilul, deveni ceea ce îi provoca oroarea cea mai mare? A căzut şi el? A căzut întemeindu-se pe faptul că se instaurase cvasidefinitiv regimul dictaturii în ţară şi nu mai exista speranţă, aşa cum gândeau mulţi dintre reeducaţii de la Piteşti? A căzut socotind că totul era sfârşit, că opoziţia nu mai avea rost?

Ce plan avusese, dacă avusese vreunul?

"Când am acceptat eliberarea în condiţiunile de mai sus, făcusem cele relatate ştiind foarte bine că nu urma să fiu lăsat liber mai mult de un an, timp în care îmi puteam vedea şi eu fetiţa, să mă refac cât de cât; eram hotărât să nu le spun decât lucruri de arhivă, pe care Securitatea le ştia, iar dacă venea cineva la mine, eram decis - şi nici nu concepeam altfel - să cad de acord cu respectivii ce să declarăm şi dacă să declarăm Securităţii ceva. Totul depindea de oamenii pe care-i întâlneam, de cinstea lor, pentru că eu ştiam precis ce aveam de făcut" (p.129). Ultima frază pune în ecuaţie cel mai mare dintre riscurile ce şi le asuma: bizuirea pe discreţia, pe inteligenţa, pe prevederea altuia - ceea ce comportă în mod sigur eşecul; pentru că oricât de discret, de inteligent, de prevăzător este celălalt, cei doi, separaţi şi supuşi focurilor încrucişate ale întrebărilor şi, mai ales, ale minciunilor de tipul: 'cutare a spus tot, nu trebuie decât să recunoşti, să mărturiseşti şi tu, pentru a-ţi arăta bunăvoinţa, astfel câştigând bunăvoinţa noastră', nu este posibil ca unul din doi să nu greşească la un moment dat. Or, această lege avea s-o verifice şi Dumitru Lungu pe pielea sa.

Pentru moment primiseră, atât el, cât şi soţia lui, domiciliu obligatoriu, cu îndatorirea de a semna săptămânal într-un registru la miliţia de care aparţineau. Cu chiu, cu vai îşi găsiră servicii înjositoare şi cu salarii penibile. El, de pildă, mătura şi spăla o pivniţă; din care post, până la urmă, fu dat afară.

"În acest timp, Securitatea îmi tot dădea întâlniri şi eram întrebat dacă văzusem pe cineva sau dacă venise la mine careva. Cum nu venea nimeni şi nici servici n-am găsit timp îndelungat, mi-am dat seama că ea a fost aceea care trăsese sforile să fiu dat afară de la M.A.T. Eu, dacă întâlneam pe cineva, îi spuneam de la bun început în ce condiţii fusesem eliberat şi cădeam de acord cu respectiva persoană dacă trebuia declarat Securităţii ce vorbisem sau nu. Văzând că nu se ajungea la nici un rezultat, securiştii au început să mă întrebe despre trecutul anumitor oameni pe care îi cunoşteam şi a căror viaţă şi ei o cunoşteau mult mai bine decât mine. Întotdeauna îmi cereau datele în scris, pentru ca, dacă nu puteau face altceva, cel puţin să mă compromită. Fiind lucrurile binecunoscute şi de ei, deoarece oamenii fuseseră judecaţi şi condamnaţi pentru acele fapte, declaraţiile le semnam cu numele meu. După un timp, mi-au cerut să nu le mai intitulez "declaraţii", ci "note informative". Deci, încet-încet, urmăreau compromiterea mea. Eu urmăream însă un lucru: să nu fac rău nimănui ci,

dacă se putea, să ajut oamenii. Le povesteam fapte petrecute prin 1941-1944, ce erau foarte bine cunoscute de ei. Unui singur om nu i-am vorbit despre condiţiile în care ieşisem din puş- cărie, lui Relu Nicolescu; am avut impresia că avea legături cu Securitatea şi sunt şi acum sigur că nu m-am înşelat. Am avut grijă să nu vorbesc cu el decât despre Lizica, verişoara lui care murise arsă de vie în penitenciarul din Ploieşti. Totuşi, la despărţire, i-am spus: "Tot ce am vorbit poate şti şi Securitatea".

Timpul trecea, iar Securitatea îşi pierdea răbdarea. Răbdare avusese, deoarece D. Lungu era un personaj binecunoscut în judeţul Prahova. Poate şi în altele. Un personaj care putea aduna în jurul său mulţime de legionari şi să-i servească pe tavă vânătorilor de oameni. Era util; trebuia luat cu binişorul; trebuia să se obişnuiască a sluji. Dar...

"Trecuse aproape un an de la eliberarea mea când, la una din întâlniri, persoana prin care ţineau legătura cu mine îmi spuse că voia să stea de vorbă cu mine cineva mai mare. La întâlnirea ce a urmat, am luat o servietă cu toate cele necesare în puşcărie" (aceasta ne aminteşte de Nicolae Steinhardt, prezentându-se cu geamantănaşul său în faţa anchetatorilor) "şi m-am înfăţişat. Era colonelul care îmi luase angajamentul scris. A început prin a-mi spune că era nemulţumit de mine, fiindcă el cunoştea bine arhiva şi nu avea nevoie de confirmarea mea pentru întâmplări judecate şi petrecute cu 15-20 de ani în urmă, ba chiar sub alte regimuri politice. I-am spus că în angajamentul semnat de mine nu scria că aceptam să fiu agentul Securităţii. Auzind aceasta, a sărit ca ars. Eram în Grădina Icoanei. Mi-a spus să stau pe bancă şi să aştept câteva minute. L-a luat cu sine pe cel cu care mă întâlneam deobicei şi mi-am dat seama că vorbeau în contradictoriu. După arestarea mea, ce se produse mai târziu, la anchetă, colonelul înfuriat că-i purtasem cu vorba atâta timp şi că-i trădasem, se răsti la mine şi, foarte enervat, îmi zise: "Atunci, în Grădina Icoanei, i-am atras atenţia tovarăşului cu care te întâlneai să te aresteze, dar el m-a rugat să-l mai las să încerce"(p.131-132).

Dumitru Lungu nu era în temă: una dintre tacticile Securităţii era ca suspectatul să fie confruntat cu doi ofiţeri - unul 'bun' şi altul 'rău'. Aceasta era necesar pentru ca cel' bun', prin comparaţie, să câştige încrederea suspectatului, acesta să ajungă a crede că avea şi el un apărător, pe cineva care să-l înţeleagă, un om...

Urmează mărturisirea cel mai greu de făcut, cea mai umilitoare.

"Nu găseam nicăieri serviciu şi şi mai dureros era că amândoi cumnaţii mei şi, mai ales mama soţiei mele, tot mereu ţmi reproşau că ea ţmi crescuse copilul în cei trei ani câţi trecuseră de la naştere, când fusesem la închisoare. Toţi mi-o reproşau, ca şi când copilul mi-ar fi fost un fel de uriaş ce consuma, consuma şi nu se mai sătura. Salariul soţiei mele era mic, casa cădea pe noi, în timpul acesta, cel de la Securitate îmi dădea 200-300 lei, când şi când. Semnam chitanţă pentru ei. Eram sigur că, văzând în Grădina Icoanei că nu mă puteau face agentul lor, căutau în toate modurile să mă compromită." (Autorul vrea să pară că ignoră că cei trei sute de lei constituiau plata legală ce o primeau toţi informatorii pentru contribuţiile lor la 'munca' M.A.I.-ului; a se vedea şi mărturisirea eseistului Al. Paleologu.) "Notele mele informative nu le foloseau, erau hârtie bună de aruncat la coş, astfel că nu le rămânea decât

compromiterea. Nu am primit de la ei mai mult de 5-600 lei, iar când am găsit serviciu şi aveam oarecari posibilităţi, puneam şi eu puţinul pe care îl aveam şi ajutam o femeie cu trei copii mici al cărei bărbat se găsea la Aiud; era o femeie blândă, bună, dar amărâtă, pentru că-şi creştea cu nemărginit de mare greutate copiii, în timp ce Toma Simion, soţul ei, se chinuia bolnav de piept în umezeala Aiudului" (p.133).

Lucrurile progresau lent; Securitatea nu primea suficiente informaţii, nici dintre acelea ce o interesau; iar Dumitru Lungu era satisfăcut că nu oferea nimic ce să fi fost primejdios pentru careva. Balanţa părea în echilibru; dar era un echilibru fragil. Bomba căzută în curtea informatorului nu păru, iniţial, a fi periculoasă; asta deoarece memorialistul ignora cel mai important element al conjuncturii - anume revenirea în ţară a unui legionar din Germania: Samoilă -, ceea ce nu era adevărat şi pentru aceia care aveau nevoie de mărturiile lui.

"Într-o zi, vine la mine acasă Mioara Muscalu, care stătuse atât la Mislea, cât şi la Braşov, cu soţia mea, în penitenciar. Eram la serviciu. A întrebat şi de mine. M-am gândit că nu putea fi primejdios dacă declaram că fusese pe la soţia mea. Când am pomenit despre Mioara, am observat cum cel cu care mă întâlneam, fără a-şi da seama, a tresărit şi mi-a pus întrebări cu multă insistenţă şi nelinişte. De Mioara ştiam că era căsătorită cu un cetăţean, un funcţionar la sfatul popular din Braşov. Aşa-i spusese ea soţiei mele când stătuseră ţmpreună la închisoare la Braşov. Cel cu care mă întâlneam era atât de agitat că mă întrebă, luându-mă pe negândite: "Ce ştii despre Samoilă?". Era prima dată că-l pomenea în faţa mea. La acea oră nu ştiam că Samoilă se găsea în Germania, dar din agitaţia agentului mi-am dat seama că era urmărit. La întrebările lui precipitate, am răspuns că nu mai ştiam nimic de prin 1943-1945. "Ştiu", spun, "că existau oarecari legături de dragoste între Samoilă şi Mioara, cu mulţi ani în urmă, însă, după câte am aflat, ele s-au încheiat demult. Dealtfel, Mioara s-a şi măritat, aşa că nu mai poate fi vorba de vreo legătură de acest fel." Am observat că răspunsul nu-l mulţumea. Era tot mai iscoditor. Stăteam pe o bancă şi mă privea fix, ca la anchetă."

D. Lungu nu se aştepta la cele ce urmară. Parcă în înţelegere cu ofiţerul M.A.I., să-i facă rău viitorului memorialist, apăru şi cel ce stârnea interesul maxim al organelor de represiune.

"După două-trei zile, într-o noapte, pe întuneric, veni la mine acasă Samoilă, însoţit de Mioara. Am fost foarte surprins. Nu mă aşteptam la o asemenea imprudenţă. Atunci mi-am dat seama că povestea cu căsătoria Mioarei cu funcţionarul de la sfatul popular constituia doar un mod de a camufla o realitate deosebită. Am stat de vorbă cu Samoilă foarte puţin, pentru că de la început l-am întrebat cum de şi-a putut închipui că Securitatea nu se găsea pe urmele mele. Eu vorbeam cu Samoilă, iar soţia mea, mai la o parte, cu Mioara.

"Atunci am aflat că Samoilă fugise în Germania, de unde venise pentru a face spionaj şi pentru reorganizarea Mişcării Legionare. Mi-a vorbit despre un soi de comandament anglo-franco-american, cu sediul la Salzburg, care urma să înceapă războiul cu ruşii. I-am răspuns că nu mai aveam nici un fel de încredere, nici în englezi şi cu atât mai puţin în americanii care ştiuseră să ne vândă barbarilor de la răsărit. Îmi amintesc că, în legătură cu americanii, i-am spus că atâta vreme cât America nu era

ameninţată, nu avea să facă nimic. Americanii mergeau din compromis în compromis. Aşa evoluau lucrurile: în favoarea ruşilor. Americanii ştiuseră că ne arunce în gura lupului şi pe urmă nu-i mai interesase nimic. I-am pomenit condiţiile în care mă eliberasem. I-am spus că necunoscând relaţiile dintre Mioara şi el şi ştiind-o pe ea căsătorită cu cineva de la sfatul popular, nici prin gând nu-mi trecuse că se măritase cu el. Că nu ştiusem nici că el fusese în Germania şi că, astfel stând lucrurile, menţionasem Securităţii vizita Mioarei la mine. I-am arătat ce reacţie avusese agentul când îi pomenisem despre acestea. Va să zică, i-am spus toate, ca să-şi ia măsurile necesare, deoarece în mod sigur Securitatea bănuia sau ştia ceva despre legăturile sale cu Mioara. El a venit pe la mine după ce reparasem tavanul casei. Nu şi-a dat seama de mizeria în care trăiam.

"Când a plecat, după câte mi-amintesc, a ieşit pe poarta a doua a casei, care dădea într-altă stradă. Norocul a fost că în noaptea respectivă nu-mi supraveghea nimeni casa. Aceasta se petrecea numai când şi când, astfel încât să n-o observ."

Securitatea trece la o nouă etapă în folosirea lui Lungu: de la informator, el trebuie s-o slujească în calitate de provocator. La rândul său, se zbate de ceasul morţii să-şi folosească poziţia - într-un anume fel privilegiată pentru a-l ajuta pe Samoilă -, astfel încât să-şi avertizeze prietenii de pericolul prin care treceau.

"După circa două săptămâni, văzând că Mioara n-a mai venit, omul Securităţii mă întrebă de voiam să merg la Braşov, la Maria Muscalu, căreia să-i motivez apariţia mea prin aceea că, având un drum în oraşul ei, am trecut şi pe la ea. Dându-mi seama că Samoilă se afla în mare pericol, şi pe lângă el şi alţii mulţi, cu care în mod sigur avea legături, am acceptat şi m-am dus la Braşov, direct acasă la Mioara. Am stat de vorbă cu ea. I-am spus că eram trimis de Securitate să vorbesc cu ea şi să văd de avea vreo legătură cu Samoilă. I-am mai spus că voi declara Securităţii că am căutat s-o trag de limbă în legătură cu Samoilă, dar am aflat de la ea că rupsese de mulţi ani legăturile cu el şi nu mai ştia nimic în ceea ce-l privea. Am sfătuit-o să discute cu Samoilă ca acesta să facă imposibilul şi să părăsească Braşovul. Acceptasem să vin la Braşov numai pentru a-i face cunoscut că Securitatea ştia că el avea legături cu ea şi că locuia în Braşov. Mai mult de atât nu puteam face. Eram conştient că atunci când, fie Samoilă, fie Mioara, vor fi arestaţi, vor declara şi despre mine. Dar eram convins că, fie din cauza lor, fie din alte cauze, puteam fi arestat în orice moment. Cunoşteam metodele Securităţii şi eram sigur că nu aveau să reziste cercetărilor. Ambii erau blonzi şi convingerea mea este că blonzii au o sensibilitate mai mare, fapt pentru care rezistă mai puţin în anchete.

"Câteva săptămâni mai târziu, am fost trimis iarăşi la Braşov, dar Mioara, care nu ştia că o căutam, se ascunsese şi nu am putut vorbi cu ea. Dar am făcut în aşa fel încât i-am dat de ştire la serviciu, ca să-şi dea seama de pericol. M-am bucurat oarecum că n-am găsit-o, crezând că plecaseră împreună din Braşov ."

Dumitru Lungu era ca un orb. Dealtfel, nici Mioara Muscalu, nici Samoilă nu aveau priviri mai agere. Cel din urmă, abia picat din Germania, nu cunoştea în nici un fel rosturile, tertipurile, machiavelismul şi eficienţa Securităţii şi, cu siguranţă, greşea, cum se întâmpla deobicei, dispreţuind

inteligenţa adversarului. Iar femeia îndrăgostită de 'eroul' ei, se lăsa, cu încredere totală, condusă de luminile lui. Nici unul din cei trei nu s-ar spune că erau conştienţi de viteza de mişcare a vrăjmaşului comun.

"Trecuse mai mult timp de la ziua în care Samoilă fusese pe la mine, când, citind ziarele, am aflat că Samoilă, cu încă alţi zece pe care-i cunoşteam, fuseseră prinşi. Fuseseră ridicaţi din mai multe oraşe unde îşi desfăşurau activitatea. Aşteptam să fiu arestat. Eram sigur de acest lucru. Nu mă temeam în nici un fel de arestare, ci mă temeam mult de răzbunarea Securităţii.

Într-o zi sunt arestat. Ajung în biroul colonelului. Când mă vede, se repede la mine, vânăt de mânie. "De un an putea fi prins Samoilă. Din cauza ta nu l-am prins." Ajungând în puşcărie, am aflat de la fratele mai mic al lui Samoilă că cel din urmă şi cu Mioara fuseseră luaţi de la Braşov, de pe una din străzile principale, unde umblau braţ la braţ. Pe mine mă aştepta răzbunarea Securităţii (p.134-137).

Ancheta mea începuse chiar din momentul arestării. Securiştii erau siguri că Samoilă şi cu Mioara fuseseră la mine acasă. În timpul anchetei celor doi, ei dăduseră toate amănuntele posibile, chiar şi privitoare la lucrurile din casa mea. Securiştii, deci, aveau siguranţa că prin expedierea mea în două rânduri la Braşov, ajutasem la amânarea arestării lui Samoilă. La anchetă s-au purtat ca barbarii. Se răzbunau. De data aceasta aveam experienţa bătăilor. Trecusem prin ancheta Ciucaşului. Unul dintre mijloacele mele era să strâng din dinţi ca să nu ţip."

Nu trec mai departe cu lectura citatului, fără o scurtă oprire asupra următoarei remarci cuprinse în el, deosebit de adevărată, dar nebăgată în seamă de psihologi - poate pentru că, în lipsa experimentării personale a durerii fizice, ei îşi închipuie că raţiunea poate înlocui trăirea directă. Într-adevăr, omul, dintre toate pornirile sale, este mai ales îndemnat spre autocompătimire. De aceea, pe drept cuvânt, Dumitru Lungu şi-a luat măsuri să se păzească de acest îndemn lăuntric ce risca să-i devină fatal.

"Ţipătul mă defavoriza: mă impresionam singur - dădeam speranţe bătăuşilor. De data aceasta, în anchetă mă aşezau cu spatele la perete, la distanţă de 10 cm. de el. Cel care mă ancheta era un tânăr voinic. Când îndoia mâna, ajungea cu podul palmei la bărbia mea. Repezea cu putere podul palmei în bărbie. Durerea nu venea de la bărbie, ci de la lovirea craniului de perete. Lovea, lovea până când observa că-mi pierdeam echilibrul şi eram pe punctul de a cădea. Un timp mă lăsa să-mi revin, apoi o lua de la început şi tot astfel toată noaptea. În prima noapte, după o asemenea bătaie, dimineaţa, când m-au dus la 'cavou', Jean Cristea a căscat ochii mari, speriat. Frica de bătaie reacţiona. Probabil, trecuse şi el prin asemenea momente. Tot timpul, în prima noapte, când am fost bătut, îmi spuneau că dacă nu-l avertizam pe Samoilă, îl prindeau cel puţin cu un an mai devreme. După acea primă noapte, au urmat altele, ei cerându-mi să recunosc tot ce declaraseră Samoilă şi cu Mioara" (p.141-142).

Este util să se compare această anchetă cu aceea descrisă de H.Grămescu, pentru a se înţelege cât de furibundă era Securitatea, în cazul lui Lungu. Din pricina lui, un spion fusese lăsat să-şi ducă nestânjenit activitatea pe teritoriul ţării. Anchetatorii se lăsaseră duşi de nas de un ...prăpădit de legionar hăituit şi, de fapt, la cheremul lor, numai s-o fi decis ei! Astăzi, încă, memorialistul se plânge de mancurile memoriei sale,

datorate acelor izbituri cu creştetul capului de pereţi.

În sfârşit, trecu şi această nouă anchetă şi se ajunse la proces. Cu prilejul acestuia, Dumitru Lungu demască toate cele petrecute cu el şi modul în care fusese folosit de Securitate, ca turnător şi informator - ceea ce nu regăsim în memoriile altuia dintre autorii discutaţi în acest volum, adică foştii deţinuţi politici deveniţi informatori şi care dezvăluie cititorilor această perioadă neagră ce le apasă viaţa. Dacă acceptarea sa de a semna târgul cu diavolul fusese o slăbiciune, acum Dumitru Lungu repară tot trecutul şi devine acuzatorul călăilor săi.

"Când mi s-a dat cuvântul, am spus că fusesem trimis la Braşov nu o dată, ci de două ori, de Securitate, la Maria Muscalu, ca să aflu despre legăturile ei cu Samoilă. Securitatea a urmărit tot timpul să mă facă agentul ei şi dacă nu reuşise, mă arestase şi schingiuise ca să recunosc lucruri pe care nu le făcusem, pentru că Samoilă şi cu soţia lui nu fuseseră la mine acasă, dar atât Samoilă, cât şi soţia lui trebuiseră să declare şi ce nu făcuseră, ca să scape de schingiuiri şi bătăi, după cum şi eu fusesem maltratat să recunosc lucruri ce nu le făptuisem. şi acum puteam confirma aceste adevăruri prin aceea ce rămăsese o umbră din cea care fusese odinioară Maria Muscalu. "Să fie adusă şi întrebată acum Maria Muscalu, când, de câteva luni, nu mai este la Securitate, unde eşti dator să spui şi ce n-ai făcut ca să scapi de chinuri şi maltratări pe care mintea nu şi le poate închipui. Trebuie să fiu chinuit şi judecat pentru că n-am acceptat să fiu agentul Securităţii?" Sentinţa s-a amânat. Avocatul care m-a apărat, în pauză a venit la mine şi mi-a spus: "Ai dat totul peste cap. Eu îţi cer achitarea." Avocatul era unul dintre foştii mei şefi, în cadrul Mişcării Legionare. (...) După câteva zile, a venit rezultatul recursului. Rămăsesem condamnat la 2 ani, pe care aproape îi făcusem" (p.150-151).

Scrierea lui Dumitru Lungu este unica dintre cele discutate în volumul de faţă al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE ce, din mărturisirea slăbiciunii celei mai mari izbuteşte să devină o încurajare a omului de a-şi depăşi condiţia, ridicându-se, cu îndrăzneala redobândită într-o cruntă luptă cu sine însuşi, chiar şi din cea mai întunecoasă cădere. Ea devine o scriere de o înaltă şi unică nobleţe morală.

Pentru a şterge gustul amar al discutării ultimei confesiuni a autorului, doresc să înfăţişez cititorului un portret făcut de Dumitru Lungu, un portret ce este şi un strigăt de iubire, aruncat din mocirla noastră pământeană către ceruri, acolo unde se găseşte eroul pe care-l prezintă.

"În anul 1948, mă găseam la închisoarea Aiud. Datorită unor împrejurări favorabile urma să fiu pus în libertate. Aveam posibilitatea, prin mijlocirea unor hârtii semnate în alb, să scap din închisoare câţiva camarazi. Între cei pe care îi puteam salva, era şi Doctorul Uţă. El reprezenta unul dintre oamenii pe care-i stimam şi-i admiram, pentru că era oricând gata să se jertfească pentru binele altora. Din pricina regimului din închisoare, unde se găseau mii de oameni, mulţi dintre deţinuţi înnebuniseră, iar alţii erau pe cale să înnebunească. Toţi aceştia erau separaţi în secţii unde se aflau camere comune şi cu un regim ceva mai îngăduitor. Cel care se îngrijea de aceştia, cel care îşi dădea hrana lui primită ca de oricare alt deţinut, de la închisoare, era domnul doctor Uţă. Cum se îmbolnăvea cineva în penitenciar, fie deţinut, fie gardian, doctorul Uţă era prezent. Dacă cineva chiar şi din familiile gardienilor cădea la pat,

singura speranţă era doctorul Uţă. Acela care da totul pentru bolnavi, că erau oameni buni sau răi, hoţi sau cinstiţi, angajaţi ai administraţiei sau victime, era doctorul Uţă. Tot ce făcea era din dragoste pentru om.

"Permanent, în geanta în care-şi ducea puţinele medicamente pe care le avea şi pe care numai el ştia cum le dobândea prin cunoştinţele sale, prin insistenţele lui, se găsea, pentru cei bolnavi, pentru prieteni sau duşmani, pentru oameni, şi câte o bucată de pâine ruptă, de cele mai multe ori, din raţia lui puţintică de închisoare. Pe foametea ce bântuia în Aiud la acea vreme, găseai în geanta doctorului Uţă, ca prin minune, întotdeauna, o fărâmă de turtoi sau de mâncare căpătată cine ştie de unde pentru cei bolnavi. Cât am stat la Aiud, în acea vreme, peste un an, nu l-am văzut niciodată pe doctorul Uţă mâncând decât de la cazan şi nici acea mâncare n-o lua toată, deşi era puţină. Când mâncarea de la închisoare era ceva mai substanţială, Uţă îşi primea porţia şi fugea cu ea la vreun bolnav. Nu ştiu dacă şi când mânca şi el puţin turtoi.

"De multe ori m-am întrebat de unde o fi avut atâta rezistenţă, atâta putere. Nu stătea niciodată degeaba.

"Eliberarea mea se apropia. I-am spus că, în mod sigur, îl puteam scăpa din închisoare, puteam face să i se rejudece procesul şi să se elibereze. Doctorul Uţă s-a opus categoric. Argumentul său era că nu putea lăsa bolnavii, în deosebi pe cei de la secţii, pe nebuni. Văzând că eram hotărât să-l scot din închisoare, cu câteva zile înainte de eliberarea mea a venit la mine şi m-a ameninţat că, de făceam aceasta, avea să mă divulge. "Aici pot salva vieţi omeneşti. Pe aceştia nu-i ajută nimeni. Sunt fericit că-mi stă-n puteri să fac acest lucru." Nu voia cu nici un chip să-i părăsească, mai ales pe cei care înnebuniseră în detenţie şi care erau destul de numeroşi şi se înmulţeau zi de zi. "Voi face tot ce este omeneşte posibil, tot ce stă în puterile mele, pentru a readuce aceşti oameni la o viaţă normală. Îi voi urma oriunde." Acestea sunt vorbele lui. Şi aşa a şi făcut.

"Au trecut anii. În 1964, când toţi deţinuţii politici au fost eliberaţi, secţia nebunilor din Aiud a fost adusă, după câte am aflat, la spitalul de boli nervoase. Doctorul Uţă, "Doctorul fără de arginţi", cum era numit de sătenii din jurul Aiudului care veneau şi-l solicitau, a rămas cu ei până la sfârşitul vieţii... După câte ştiu, a murit tuberculos.

"Toată viaţa lui a constituit o renunţare pentru aproapele. Renunţările lui au dat viaţă multora. Prin anii 1946-1947, veneau ţăranii din satele învecinate închisorii şi se rugau de director să-l lase pe doctor să meargă şi la ei în sat. Auziseră, prin gardieni, de minunile medicului Uţă, care avea o putere atât de miraculoasă în cuvântul său, încât bolnavul căpăta curaj, viaţă din viaţa acestui doctor care le vorbea cu atâta însufleţire despre sănătate, despre voinţă, despre Dumnezeu şi despre Biserica Lui, că omul, bolnavul, se simţea mai bine şi-l simţea pe Dumnezeu lângă sine. Prezenţa medicului Uţă lângă bolnav îi turna acestuia în suflet, picătură cu picătură, sănătate şi credinţa în Dumnezeu.

"Acesta a fost doctorul Uţă, care nu m-a lăsat să-l scot din închisoare, numai pentru a putea îngriji pe cei pe care Statul fără inimă şi fără Dumnezeu îi ţinea în puşcărie, pentru a putea îngriji oamenii pe care regimul diabolic îi ţmbolnăvise, îi înnebunise... pentru că voiseră să facă o ţară cu oameni mai buni, mai drepţi, să facă o ţară care să strălucească între celelalte ţări. Acum doctorul Uţă se găseşte acolo unde o lume fără

Dumnezeu i-a trimis pe cei care voiau să coboare cerul pe pământ.

"Dumnezeu să te odihnească, doctore. Rugăciunile mele te vor însoţi întotdeauna. Aşteaptă-mă, doctore al trupurilor şi al sufletelor.

"Voi veni, fă-mă vrednic să fiu lângă tine, frate..." (p.176-178).

Belu Zilber muşca din el (Andrei Şerbulescu)

Herbert Zilber, alintat: Belu, s-a născut în Moldova, în primul an al secolului al XX-lea, mai exact în Târgu Frumos. Elev de liceu fiind, în Bucureşti, sub influenţa unui cizmar Ionescu face lecturi comuniste şi împarte manifeste primite de la clubul partidului socialist. Întâmplător participă la evenimentul din 13 Decembrie 1918 din piaţa Teatrului Naţional, pentru care dirigintele său, poetul Al. Stamatiad cere eliminarea lui. Îşi face studiile superioare în Franţa, unde îşi continuă activităţile comuniste. Devine spion sovietic, ceea ce-i aduce o condamnare de cinci ani temniţă grea, în 1931 (arestarea a avut loc în 1930), dar peste un an, prin rejudecarea procesului, e achitat. Virgil Magearu îl angajează în 1932 la Institutul pentru studiul conjuncturii economice, unde va lucra până în 1940. Începe publicarea de studii şi articole în domeniile economiei şi sociologiei în "Independenţa economică", "Viaţa românească", "Cuvântul liber", "Era nouă" şi periodice de stânga mai mărunte, fiind atras şi de personalitatea lui Mircea Eliade şi a membrilor cercului de dreapta "Criterion".

După ocuparea ţării de sovietici, devine directorul institutului numit, obţine licenţa în filosofie (oare frecventând măcar un an de cursuri?), îşi susţine teza de doctorat Imperialismul unor ţări înapoiate şi primeşte un curs de economie politică şi socială la Universitate, pe care-l susţine timp de un an (1946-1947), dând tonul carierelor universitare româneşti în temeiul unor titluri îndoielnice şi a unor studii de specialitate la fel de nesigure.

Victima lui Gh. Gheorghiu-Dej, pentru amiciţia sa veche cu L. Pătrăşcanu, este exclus din partidul comunist în 1947, ca urmare a intervenţiei lui Miron Constantinescu. La 6 februarie 1948 este arestat. Începe desfăşurarea unei anchete aparent fără sfârşit, mereu îndrumată pe alte căi, al cărei scop este folosirea sa ca martor principal al acuzării, în procesul ce-i era pregătit prietenului său, ministrul justiţiei numit. Datorită mărturiilor lui, Lucreţiu Pătrăşcanu este executat, iar recompensa lui Herbert Zilber e condamnarea la muncă silnică pe viaţă. Graţiat în 1964, peste patru ani începe o campanie de redobândire a drepturilor ce i-au fost răpite şi de denunţare a adevărului cu privire la procesul din care a făcut parte ca acuzator acuzat. Îşi scrie memoriile, dar Securitatea le sustrage din casa sa în 1970. Cu curaj reia redactarea lor. Moare în 1978, lăsându-le prin testament prietenului G. Brătescu.

Acesta publică a doua variantă a lor sub titlul MONARHIA DE DREPT DIALECTIC, utilizând drept nume de autor pseudonimul lui Belu Zilber: Andrei Şerbulescu (Bucureşti, Humanitas, 1991). În momentul când, după perseverente cereri, doctorul Brătescu primeşte de la S.R.I. manuscisul furat pe vremuri, îl publică şi pe acesta sub titlul: ACTOR ÎN PROCESUL PĂTRĂŞCANU. Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber (Bucureşti,

Humanitas, 1997).

G Brătescu, ca editor, a publicat în 1991, MONARHIA DE DREPT DIALECTIC. A doua versiune a memoriilor lui Belu Zilber (Bucureşti; Humanitas; 1991), folosind ca nume al autorului pseudonimul acestuia: Andrei Şerbulescu. Lucrarea reprezintă o străduanie de a dispune într-o ordine firească fragmentele lăsate de memorialist, din care unele nume proprii au fost înlocuite cu iniţiale, după cum şi câteva aprecieri discutabile privind persoane decedate au fost eliminate. În 1997, acelaşi, izbutind să obţină, după energice eforturi, manuscrisul original al lucrării, de la S.R.I. (el fusese confiscat de Securitate care simulase un jaf) îl publică şi pe acesta la aceeaşi editură, sub titlul: ACTOR ÎN PROCESUL PĂTRĂŞCANU. PRIMA VERSIUNE A MEMORIILOR LUI BELU ZILBER (Varianta în urmă menţionată, când va fi citată în paginile de faţă, va fi semnalată cu cifra II precedând numărul paginii.)

Cine a fost autorul şi de ce a lăsat el moştenire altcuiva opera sa postumă?

Într-o primă apropiere de el, voi recurge la o splendidă autocaracterizare ironică, de unde nu lipseşte nici caracterizarea ţării subjugate de comunism, prin aluzie (România comunistă = castelul imaginat de Franz Kafka):

Toată viaţa mi s-au atribuit păcate, calităţi şi intenţii pe care nu le-am avut. Am plătit datorii pe care nu le-am făcut, bucuriile vieţii au trecut pe lângă mine; aş fi putut fi om bogat şi aş fi putut locui într-un castel ca al lui Kafka, dar castelanii nu m-au iubit şi m-au închis o treime din viaţă. Sunt poate alcătuit dintr-o plămadă nesigură, de care oamenii se feresc fiindcă au nevoie de certitudini; poate sunt un om cu ghinion, este poate un blestem sau chiar destinul meu să fiu veşnic bănuit de crime trecute ori viitoare (p.23). Vom reţine ca esenţială propoziţia: sunt (...) alcătuit dintr-o plămadă nesigură. Nicolae Betea (rămas paralizat în urma tratamentului din anchetă) menţionează, cu privire la Belu Zilber, caracterul lui anarhic individualist (PRINCIPIUL BUMERANGULUI. DOCUMENTE ALE PROCESULUI LUCREŢIU PĂTRĂŞCANU; Bucureşti; Editura Vremea; 1996. p.210); el pomeneşte nervozitatea lui Belu, dragostea lui pentru poantă, veselia lui bolnavă faţă de unele aspecte caricaturale ale vieţii, o veselie de nerv întins, amară - mâna făcută inel în păr, buza mereu muşcată, cum şi dragostea nefericită (idem); când partidul i-a arătat încredere, se aşezase ceva reconfortant în toată fiinţa lui, un anume echilibru care-l făcea grav şi strălucitor ca un acord în re major (p.211); avea şi un complex de inferioritate datorat fizicului său (idem).

În ziua de 14 octombrie 1901, la Târgu Frumos, se năştea Herbert Zilber. Atât epitetul micuţei localităţi moldoveneşti, cât şi primul an al veacului cel nou, când avu loc fericitul eveniment, îşi uniră forţele oculte să vestească lumii un destin viguros, ca tot ce este tânăr şi proaspăt, şi plăcut înclinării omeneşti către estetic. Numai numele de alint al copilului (care n-avea să fie nimic din toate acestea, spre stupefierea ursitoarelor sale neobişnuite), numai alintul numelui său mic - Belu - amintea despre moarte sălăşluitorilor de pe meleagurile româneşti, prin apropiere de acela al cimitirului.

Poate în căutarea inconştientă a învecinării cu acest izvor sumbru al altui obraz al sorţii sale, curţile odihnei de veci, tânărul se mută în

Capitală, pentru studiile liceale, pe care le urmă până ce, fiind prins în îmbulzeala unei manifestaţii socialiste (13 decembrie 1918), pe când chiulea, fu eliminat din toate şcolile ţării.

Mă voi grăbi, înainte de a mă depărta de adolescenţa sa, să dau o pildă de stil poetic şi cult al scrierii sale. Pasajul încheie lămuririle asupra felului în care a cunoscut mişcarea socialistă, de mic. Astfel a ajuns Marea Revoluţie din Octombrie (pentru cititorii mai tineri: sintagma, ce devenise odioasă generaţiei mele, desemnează Revoluţia sovietică) prima mea mare iubire. Ca toate marile iubiri, s-a stins pe măsură ce îmbătrâneam amândoi. Cu vârsta, am început să văd cum se îngroaşă păcatele mele şi ale ei. Astăzi îmi vine să spun ca şi Swan după moartea iubitei sale Odette de Crécy: "Et quand on pense que je faillis mourir pour une femme qui d'ailleurs n'était pas de mon genre" (Şi când te gândeşti că era cât pe ce să mor pentru o femeie care dealtfel nici nu era pe gustul meu; Mon..., p.24).

Şi pentru a fi mai explicit, puţin mai departe vine cu vreo două argumente blazat ironice: Am răspândit noaptea - era în vremea ocupaţiei germane din 1916-1918 - apelul nostru la revoluţie, pe foi tipărite de prietenul meu Konitz, care, fiind împuşcat în 1937 la Moscova, n-a mai avut timp să regrete dragostea lui din tinereţe (...).

N-am avut norocul să particip la acest mult dorit eveniment. Abia la bătrâneţe, după 17 ani de temniţă, am aflat din ziare că în august 1944 avusese loc o insurecţie armată victorioasă, exact dupa formula leninistă, insurecţie la care însă nu participasem, deşi nu lipsisem nici o zi din Bucureşti. De vreme ce a fost înregistrată de ziare, de manualele de istorie şi de documentele de partid şi chiar filmată, nu m-am mai îndoit niciodată de realitatea ei (p.24-25).

Cum făcură, cum nu făcură genitorii săi - ce nu se putea în România acelor ani? -, Herbert Zilber ajunse licenţiat în matematici al Universităţii din Grenoble. Nemărginindu-se numai la aceasta, peste un an deveni şi absolvent (fără licenţă) al Institutului electrotehnic local, ale cărui cursuri le frecventase în paralel. După afirmaţia sa: tot licenţiat. Totuşi, Gh. Brătescu, în DESTINUL POSTUM AL LUI BELU ZILBER ŞI AL CĂRŢII SALE ("Arc", nr. 1-2/ 97), atrage atenţia asupra unei declaraţii a viitorului memorialist, pusă la dispoziţia cititorilor ("Arc", nr. 2-4, 1995) de acelaşi Mihai Giugariu care a fost redactorul volumului publicat de Editura Vremea, unde el dezvăluie că, de fapt, această diplomă de inginer n-a luat-o, ci doar, insuflat de mitomania ce-l caracteriza, se prezenta ca având-o (p.237). Oricum ar fi fost, inginer au ba, nu însemna că renunţase la ideile sale de stânga: se găsea în rândurile membrilor fondatori ai Internaţionalei Studenţilor Comunişti, cum ne asigură editorul său G. Brătescu (alternanţa Gh/G. aparţine publicistului), din Prefaţa căruia (Belu Zilber pe drumul înţelegerii) obţinem toate datele biografice incluse aici, Internaţională înfeudată Uniunii Sovietice.

Aşadar nu este de mirare că, în 1930, a fost arestat, în România, în calitate de spion sovietic. Peste un an, la încheierea instrucţiei, fu condamnat la cinci ani temniţă grea. Un an mai târziu, procesul său a fost rejudecat şi Zilber achitat, deşi mărturiseşte că acuzaţia adusă lui nu era strâmbă.

Virgil Madgearu, care aduna pe lângă sine, la Institutul pentru studiul

conjuncturii economice, toţi intelectualii care nu-şi găseau aiurea o pâine onorabilă, îl angajă în 1932. A fost referend şi secretar acolo până în 1940. Este perioada când îşi începe activitatea publicistică în domeniile economiei, sociologiei şi politologiei. Numele îi apărea în "Independenţa economică", "Viaţa Românească", "Cuvântul liber", "Era nouă" şi alte periodice. Este primit cu amiciţie în grupul "Criterion", unde a şi fost invitat să vorbească alături de prietenul său Lucreţiu Pătrăşcanu, răspunzând de pe poziţii marxiste lui Mircea Vulcănescu şi amicului legionar Mihail Polihroniade. Peste zeci de ani, Mircea Eliade îi va face un portret din câteva rânduri, deosebit de exact - ţinând seama de cotiturile dezvăluitoare ce i-au fost impuse de viaţă: Îl cunoşteam pe Zilber de multă vreme, fiindcă venea adeseori să ne vadă la redacţia "Cuvântului"... Era un om scund de statură, cu minte vioaie şi destul de cultivat. Degeaba spunea că este marxist, căci n-avea nici dogmatismul şi nici intoleranţa acestuia. Trimit cititorul la scrisoarea-memoriu adresată lui V. Patilineţ, citată mai departe, pentru verificarea părerii istoricului religiilor în legătură cu "dogmatismul" lui Belu Zilber. Şi deoarece am ajuns la prietenia sa cu Eliade, trebuie spus că acesta a fost zguduit de lipsa de spirit de răspundere şi de caracter cu care viitorul autor al paginilor de memorialistică în discuţie l-a caracterizat într-un articol, folosindu-se de acuzaţia falsă, scoasă din pălărie: "puţin mistic şi puţin agent de siguranţă". Mihail Sebastian o va întoarce cu haz împotriva emiţătorului ei însuşi: "Puţin agent de siguranţă şi puţin martir, are supleţea primei meserii şi vehemenţa celei de a doua, ceea ce dă un aliaj de real umor. Dacă vi-l amintiţi pe Boris Sarafoff al lui Caragiale, realizaţi destul de exact personajul. Îl cred doar pe Zilber mai inteligent şi mai neserios." Aidoma, dădu probe de iresponsabilitate când, închis pentru spionaj, îl rugă pe Sebastian să-l convingă pe Nae Ionescu a interveni pentru eliberarea lui; aceasta având loc, iar el uitând ce datora, îl răsplăti pe filosof cu atacuri în presă lipsite de orice măsură. Prefaţatorul şi editorul volumului ce ne preocupă, plecând de la profilul schiţat de dramatugul interbelic, pune punctul pe i, menţionând afinităţile lui Zilber cu unii dintre eroii caragialeşti. Ca argumente, ginerele lui Ana Pauker, dnul dr. G. Brătescu pomeneşte: promptitudinea declanşării stărilor de exaltare, slaba preocupare pentru consecinţele atitudinilor intelectuale adoptate grăbit, deprinderea rezolvării conflictelor prin simple efuziuni sentimentale.

Nedespărţit, politiceşte vorbind, de L. Pătrăşcanu, îl secondează în apropierile acestuia de forţele democratice ce au pregătit Armistiţiul unilateral din 23 august 1944 şi au adus dezastrul ţării (A se vedea pentru acea perioadă: Mihai Rădulescu, TRAGEDIA LUI LUCREŢIU PĂTRĂŞCANU. CONVORBIRI CU OMUL POLITIC CORNELIU COPOSU; Bucureşti, Editura RAMIDA, 1992). După ocuparea ţării, este numit director la institutul condus ieri de Madgearu. Primeşte darul tovărăşesc, după un obicei ce abia se instaura, al unei licenţe în filosofie a Universităţii Bucureşti (în baza căror studii?), în 1945, şi-şi susţine teza cu subiect atât de puţin filosofic, dar urgent necesar comunismului nativ: Imperialismul unor ţări înapoiate, unde s-ar putea ca cei curioşi să găsească un atac antinaţional, atât de la modă în acea perioadă. Este numit şeful catedrei de economie politică şi socială la Universitate şi funcţionează de-a dreptul ca Profesor, fără ocuparea treptată a celorlalte funcţii preliminare, între anii 1946-1947,

izbutind astfel să preia o poziţie de prim rang în pregătirea ideologică a cadrelor necesare noului regim. Toate acestea demonstrează un spirit practic treaz şi iresponsabil, ca şi un dispreţ lipsit de judecată pentru valorile morale, culturale şi, în general, faţă de societatea ţării în care mânca. Dar ascensiunii sale i se pune capăt la fel de brusc prin excluderea din partidul comunist, datorată unor bănuieli în legătură cu trecutul său politic. De fapt, cădea ca o primă victimă dintre aceia ce-l înconjurau pe Pătrăşcanu, o permanentă ameninţa- re, prin merite politice şi mai ales intelectuale pentru cvasianalfabetul dar voluntarul (până la o vărsare de sânge neîntreruptă şi nelimitată) Gheorghiu-Dej.

E arestat la 6 februarie 1948. Astfel debuta o perioadă de şase ani de anchetă, în urma căreia Herbert (Belu) Zilber s-a înscris în istoria României moderne, ca simbolul comunist al trădării prieteniei.

Cum asta? Prin aceea că, la sugestia anchetatorilor, Herbert Zilber a construit mai multe variante de roman de senzaţie, de roman de spionaj, punând la dispoziţia justiţiei argumentele necesare executării prietenului său Lucreţiu Pătrăşcanu. Curioasa motivare a acestei purtări este socotinţa sa din acea perioadă că, cu cât inventa lucruri mai incredibile, cu atât avea să-i fie mai uşor lui Pătrăşcanu a le infirma.

Iată sinteza crimelor (false) de care s-a autoînvinuit:

Îmi reacapitulez atitudinea mea faţă de Partid în perioada 1944-1946 şi mă îngrozesc de multiplele aspecte ale necinstei.

Am criticat politica Partidului în problema armistiţiului deşi eram convins că Uniunea Sovietică are dreptate; am criticat lupta pentru putere, deşi ştiam că puterea este esenţialul oricărei revoluţii; am discreditat conducerea Partidului deşi ştiam că încrederea în C.C. este esenţială pentru emanciparea clasei muncitoare; am înşelat Partidul prin rapoarte false; am ascuns Partidului că în C.C. este un duşman şi un trădător (se referă la Pătrăşcanu); am avut intenţia să sabotez relaţiile comerciale cu U.R.S.S.; am demoralizat membrii de partid prin teorii demoralizatoare; am criticat politica externă a U.S. deşi ştiam că încrederea în U.R.S.S. este esenţială pentru lupta clasei muncitoare; am intervenit pe lângă Pătrăşcanu, pentru nişte criminali de război (Neagu (Operele sale poetice postume le-am publicat în: ALEXANDRU NEAGU - SE DUC BĂTRÂNII...; Bucureşti; Editura RAMIDA; 1995), Vulcănescu, Şteflea); am fost necinstit din punct de vedere material; ştiam că sunt duşman şi nu am spus.

"Sunt duşmani care merită împuşcaţi cu un glonte după cum sunt duşmani care merită să fie împuşcaţi cu un scuipat. Mi-i ruşine, mă doare, dar fac parte din ultima categorie!

"Aceasta îmi este declaraţia pe care o dau conştient şi nesilit.

ss H. Zilber

7 februarie 1950 (PRINCIPIUL BUMERANGULUI...; p.87-8.)

Cum s-a ajuns la o astfel de autoacuzare monstruoasă? - căci Zilber acuzând se implica tot mai mult şi pe sine în materia fascicolelor de senzaţie scrise în celulă.

Socotesc că citând începutul declaraţiei sale cu subiect dat (Atitudinea mea faţă de U.R.S.S. şi Partid), din care am extras şi cele de mai sus, avem şansa să pătrundem puţin în spaima sa.

Procesele din 1936/37 au constituit pentru mine o adevărată tragedie. Luni de zile nu am priceput cum a fost posibil ca majoritatea

conducătorilor bolşevici cu a[le] căror nume crescusem de la 17 ani, să fie judecaţi şi executaţi pentru trădare, complot şi sabotaj. Urmează atenuarea adevărului enunţat, prin acceptarea 'neprihănirii' lui Stalin. Cu timpul am înţeles că nu fusese vorba de duşmănii personale, ci de o oarecare acţiune contrarevoluţionară în care toţi cei judecaţi fuseseră amestecaţi. Porniţi de la acţiuni fracţioniste, au ajuns în slujba spionajului hitlerist şi japonez şi au pregătit deschiderea frontierelor pentru armatele duşmane. O altă scăpărare a adevărului îi întretaie declaraţia: În acţiuni de sabotaj de mare amploare nu am crezut, dar e curmată pe dată: până ce oameni întorşi din U.R.S.S. în 1944/45 nu mi-au confirmat faptul. Iarăşi străpunge o aşchie de adevăr: Deşi până în 1938, procesele încetaseră de a fi o problemă, am rămas cu un gust amar. Represiunea fusese atât de violentă, încât mi se părea că viaţa în U.R.S.S. trebuia să fie înăbuşitoare. Acesta este unul din motivele care în 1940 m-a făcut să nu plec în U.R.S.S. împreună cu alţi tovarăşi (p.81).

Contradicţia iese la lumină foarte curând. Anchetatul a declarat că a început să creadă în sabotajele ce au determinat execuţii de înalte cadre de conducere din patria socialismului, după ce l-au convins cei reveniţi din U.R.S.S. Însă peste zece rânduri aflăm că aceştia l-au convins numai de dezastrul Uniunii Sovietice. Primul care mi-a spus ceva a fost PĂTRĂŞCANU întors de la Moscova. "Am fost la Muzeul Revoluţiei în 1922, în 1932 şi acum. În 1922 erau numai fotografii, manifeste şi ziare. În 1932 erau mai puţine fotografii, manifeste şi ziare şi mai multe tablouri. În 1944 erau numai tablouri" (idem). Ce se subînţelege? Că Muzeul prezenta fidel revoluţia, la câţiva ani de la încheierea ei, cu documente autentice. Zece ani mai târziu, unele persoane înfăţişate de fotografii sau menţionate de presă dispăruseră, iar minciuna penelului înlocuise adevărul cu ficţiunea artelor plastice. Acest lucru era mult mai evident peste doisprezece ani. Cu alte cuvinte, multe căpetenii ale Revoluţiei deveniseră indezirabile. Jenau actualii 'eroi', născuţi peste noapte din nimica. Altul mi-a spus: "De 25 ani Poporul Rus se hrăneşte numai cu şobolani muraţi. Fiecare om are o dublă personalitate: una pentru dânsul şi alta pentru ceilalţi". Toţi mi-au spus: "Furtul este un fenomen de masă. Altfel oamenii nu ar putea trăi" ş.a.m.d. (p.81-82).

Niţel mai departe, semnatarul arată la ce gânduri l-au condus aceste ştiri: Trebuie să învăţăm de la ruşi nu numai cum se construieşte socialismul ci şi cum nu se construieşte. (...) Popoarele sovietice au făcut cheltuielile generale ale Revoluţiei prin milioane de morţi. (...) Pentru mine aceasta a fost începutul dedublării personalităţii - duşman în suflet şi prieten în vorbă. Nu doream şi nu voiam să fie şi la noi ceea ce aflasem că este în U.R.S.S. (p.82). Astfel de cuvinte trebuie înţelese ca zăcând mai curând în subconştientul său, de ani de zile, nu numai ca declaraţii stârnite de spaimă; Belu Zilber era demult conştient de dezastrul relaţiilor dintre foştii tovarăşi de luptă, în U.R.S.S. Era îngrozit de când Stalin îşi împuşcase toţi rivalii. De pe atunci încrederea sa în partid, în dreptate, în "justiţia socialistă" se prăbuşise. Temerile sale nu răbufniseră la lumina conştiinţei încă. Arestat de ai lui, ele îşi făcură drum, cu tot alaiul de amintiri din lecturi privitoare la ce erau, de fapt, comuniştii săi în stare să născocească împotriva celor mai buni amici, pentru a-i face să dispară din concurenţa luptei pentru putere. Conform cărţilor citite, un comunist acuzat prelua

asupră-i toate acuzaţiile, pentru că partidul ştia mai bine decât individul ce strategie era necesar a fi adoptată. Disciplina de partid cerea sacrificiul insului 'în favoarea binelui general'. Cu astfel de gânduri şi-a întâmpinat soarta Belu Zilber. 'Dar a fost nebun!', va exclama cititorul. Nici eu nu spun alta. Cine a crezut în atare doctrină antiumană nebun a fost. Iar de nebunia comunismului n-au scăpat credincioşii partidului comunist nici astăzi, precum bine o vedem în viaţa publică de la noi, şi nu vor scăpa niciodată. Pentru că marxism-leninismul atacă raţiunea, o deformează, îi disturbă echilibrul, depersonalizează, diluează până la pieire spiritul critic, interpune între persoană şi realitate un ecran pe care se proiectează doar scornirile ideologice.

Belu Zilber nu a început prin a fi înfricoşat; dimpotrivă. Tapiţerul Samuel Margules, şi el comunist, vechi informator al Siguranţei, este adus de la Aiud, în decembrie 1948, în aceeaşi cameră cu Zilber, timp de trei luni şi jumătate, cu misiunea de a-l provoca să vorbească pe cel din urmă, în folosul anchetei. Prietenul lui Pătrăşcanu fusese exclus din partid şi era lipsit de libertate vreo zece luni. Turnătorul comunică: Silber mărturisea o teamă atroce că va fi implicat într-un proces cu Pătrăşcanu, ca unul dintre prietenii cei mai apropiaţi ai acestuia. (...) "Precum este posibil (...) ca având mărturisirea mea la dosar să mă oblige să apar în proces ca martor contra lui, ceea ce nu aş face în ruptul capului, cu toate că el nu a mişcat un deget ca să mă apere deşi putea să o facă" (referire la darea afară din partidul comunist a lui Herbert Zilber).

Zile şi nopţi, în interminabile dezvoltări, problema este reluată şi reexaminată sub toate feţele. (...) În toată această chestiune un lucru nu-mi apărea clar: de ce se temea Silber, realmente se îngrozea de a fi amestecat într-un proces cu P., decât de unul în care ar apare singur?

Ce se ascunde în dosul acestei temeri e o ciudăţenie pe care nu mi-am putut-o explica (PRINCIPIUL BUMERANGULUI... (p.270-272)).

Şi iată că îşi face drum, sub influenţa răuvoitorului de alături, ideea că n-are importanţă dacă mai respectă adevărul sau nu: În urma sfaturilor mele Zilber se hotăreşte la un moment dat să cedeze, să-şi recunoască vina "Iscălesc cu ochii închişi tot ce îmi vor cere, numai să plec de aici", mi-a spus de câteva ori. (...) Şi aştepta să fie chemat sus ca să iscălească (p.272-3). Starea de euforie în care exultase fu înlocuită cu alta: de deprimare. Intră în greva foamei, pentru a determina anchetatorii să-l elibereze. Este dovada curajului său.

Eu doream să aduc la cunoştinţă conducerii Securităţii această hotărâre a lui Zilber, ca să ia măsuri din vreme, însă toate insistenţele de a fi primit sus nu sunt luate în consideraţie. În a cincea zi de grevă a lui Zilber sunt în fine chemat să dau relaţii. Conducerea Securităţii credea că Silber va renunţa la grevă în scurt timp; în vară Silber mai făcuse o grevă la care a renunţat după 5 zile, în urma promisiunii medicului că "chestia se va aranja".

Văzând că greva tinde să se prelungească, conducerea Securităţii părăseşte atitudinea aparentă de indiferenţă, începe să se intereseze mai de aproape şi manifestă vădit neplăcerea ce-i produce această chestiune.

Ca să-l determine pe Silber să înceteze greva, s-au întreprins cele mai variate forme de intervenţii. Gardienii toţi cu şeful lor, un domn locotenent, au fost mobilizaţi pe lângă Silber, i se oferea[u] cele mai alese

şi bune mâncăruri, i se aduceau ţigări etc. numai să înceteze. Deasemeni şi medicii - de acum veneau trei medici - îi ofereau medicamente, îi făceau injecţii, şi-l sfătuiau de zor să mănânce că-şi distruge sănătatea.

Cu cât se insista mai mult cu atât Silber se încăpăţâna să prelungească greva, convins prin aceste stăruitoare intervenţii că însuşi Ministrul de Interne, tov. Teohari Georgescu, "căruia toată această chestiune îi stă pe cap", se interesează acum de el, că vrea să se termine şi că rezultatul va fi eliberarea.

Silber credea că dacă duce greva 14-15 zile va reuşi să obţină libertatea şi era hotărât să o ducă chiar 20 zile. Însă nu mai mult. Peste 20 zile de grevă nu ar fi trecut în ruptul capului ca să nu-şi puie sănătatea în pericol.

Se îngrozea că ar putea rămâne cu o boală de rinichi.

(...) În seara zilei de a 14 zi de grevă, Silber este chemat la Dl. Col. Dulgheru, de unde se întoarce foarte vesel. A doua zi dimineaţa eu sunt, în cea mai mare grabă, transportat la Jilava.

Acolo am aflat ştirea, fără să o pot controla, că după încetarea grevei, Silber ar fi avut o convorbire cu tov. Ministru Teohari Georgescu (p.273-5).

Această persoană atât de contestabilă pentru multiplele sale feţe, dintre care unele odioase, - Herbert Zilber - conform aceleiaşi declaraţii din 10 februarie 1950 publicată de Mihai Giugariu, ar avea trei morţi pe conştiinţă: pe un anume Strominger, care, pentru a i se pierde urma, fugise din ţară, aşa că în cursul ultimului război a nimerit probabil în vreun lagăr de exterminare, pe generalul Sică Popescu, care s-a sinucis, deşi în "afacerea Skoda" era nevinovat, şi pe propriul tată, răpus de un atac de cord în timpul procesului fiului său (Gh. Brătescu...; ibidem). Nimic mai puţin adevărat decât aceste autoincriminări, căci din text rezultă că despre cea dintâi victimă nici măcar nu se ştie dacă a murit şi de ce, despre a doua nu se poate şti mai mult decât că şi-a luat viaţa, iar accidentul mortal al tatălui survenea orişicum; nu oricine moare datorită atacurilor de cord, ci numai cei bolnavi. Totuşi, să nu uităm că Lucreţiu Pătrăşcanu a fost executat în urma declaraţiilor incriminante ale lui Belu Zilber. Întrebarea este: dacă aceste declaraţii n-ar fi existat, Pătrăşcanu n-ar mai fi fost împuşcat? Pe deasupra, este util să ne reamintim că Belu Zilber a fost dat afară din partid şi anchetat ca un avertisment dat lui Lucreţiu Pătrăşcanu, va să zică Zilber a fost victima celuilalt şi nu invers. Firele poveştii lor sunt atât de încâlcite încât nimeni nu va putea vreodată să le mai descurce.

Dacă despre înfăţişarea fizică a lui Andrei Şerbulescu în temniţă ştim prea puţin (toate chipurile şi toate trupurile tind să se aplatizeze, apoi să se scobească, să se învineţească, să-şi lărgească gaura gurii prin căderea dinţilor, să dobândească zbârcituri chiar şi pe creştetul ras), şi anume: Foarte mic de talie. Cu trăsături pronunţat evreieşti. Nu mai avea nici un dinte în gură (Ion Ioanid, ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE; volumul III (1956-1959); Bucureşti; Editura Albatros; 1992; p.138.) sau: gnom respingător, cu gura ştirbă şi strâmbă şi cu figura schimonosită de ticuri nervoase (p.153), uluitorul memorialist Ion Ioanid consemnează date deosebit de limpezi cu privire la purtarea lui în celulă, pentru a putea să recompunem portretul său moral. (M-am lăsat furat de clişeul verbal: portretul lui Belu Zilber nu va fi niciodată recompus de careva, după cum

nici cât a trăit nu a existat nimeni să fie în stare să i-l creioneze conform cu realitatea şi adevărul: avea trăsături psihice atât de contradictorii încât zăpăcea orice observator, până la potopirea durerilor de cap şi pierderea şirului cugetării.)

Portretul denumit se deduce şi din explicarea planului anchetatorilor pentru înlăturarea lui Pătrăşcanu: au vrut ca înşişi anchetaţii să fie autorii piesei, inventându-şi chiar ei complotul împotriva statului, pe care, pasămite, l-ar fi pus la cale şi distribuindu-şi singuri rolurile în aşa fel, încât la proces să rezulte condamnările dorite de Securitate şi mai ales sentinţa capitală pentru Lucreţiu Pătrăşcanu

Pentru orice minte normală, un asemenea plan monstruos nu părea realizabil, nefiind de conceput că s-ar putea găsi omul, care să se preteze la un astfel de joc. Şi, totuşi, s-a găsit! Şi, astfel, s-ar putea spune că Securitatea n-a avut nici un amestec în falsificarea adevărului în cazul lui Pătrăşcanu, deoarece adevăratul realizator al scenariului, după care s-a jucat piesa în faţa tribunalului, a fost Herbert (Belu) Silber (p.143). O variantă a acestui joc se va reedita cu prilejul procesului reeducatorilor, despre care cititorul a aflat din primul volum al acestei ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE: MEMORIALISTICA REEDUCĂRILOR; şi ei şi-au asumat cele mai odioase crime - săvârşite de fapt de ei cu adevărat -, acceptând să nu pomenească rolul călăuzitor al Securităţii în desfăşurarea orgiilor suferinţei, ci atribuind rolul de promotor al lor conducerii Mişcării în care erau înregimentaţi, aflată la mii de kilometri distanţă, şi denumindu-şi torturile săvârşite împotriva camarazilor proprii: acte de spionaj, după cum de spionaj au fost acuzaţi, printre altele, şi cei din lotul Pătrăşcanu.

Vom urmări, pe scurt, dar pas cu pas, evoluţia ideii 'ficţiunii' criminale, în mintea împricinatului, aşa cum şi-a mărturisit-o el în faţa unora dintre colegii de lot, pe care îi vedea pentru întâia oară, după ani mulţi de claustrare a tuturora, de câte unul singur, şi în auzul aceluiaşi Ion Ioanid, întâmplător aflat la un loc cu ei.

Ca vechi comunist de încredere, Belu Silber a fost informat că interesele superioare ale partidului cer suprimarea lui Lucreţiu Pătrăşcanu, a cărui prezenţă în guvern pune în pericol cauza "socialismului" în România. S-a făcut apel la loialitatea lui faţă de partid, cerându-i-se să colaboreze cu ancheta şi să contribuie la realizarea acestui scop, sugerându-i-se să găsească soluţia potrivită. Prin sacrificiul pe care îl va face, expunându-se el însuşi unei condamnări (implicarea lui fiind absolut necesară pentru a demonstra vinovăţia lui Pătrăşcanu), Silber îşi va dovedi încă o dată fidelitatea cu care înţelege să servească interesele partidului. Dacă la început, Silber a respins propunerea, de îndată ce s-a văzut confruntat alternativ, când cu brutalitatea primelor lovituri ale bătăuşilor Securităţii, când cu amabilitatea anchetatorilor, care i-au dat de înţeles că, refuzând să colaboreze, nu numai că nu-i va salva viaţa lui Pătrăşcanu, dar va risca să şi-o piardă chiar şi pe a lui, Belu a capitulat şi a acceptat. El însuşi povestea că, deşi nu se simţea în stare să suporte durerea fizică, nu acesta fusese primul motiv care îl determinase să cedeze. O făcuse din motive cât se poate de raţionale: înţelesese că hotărârea partidului era de nezdruncinat şi că nimic nu mai putea schimba soarta lui Lucreţiu Pătrăşcanu (op.cit., p.143-4). Cum cunoştea ca pe de rost procesele ce

măcinaseră intestin partidul bolşevic şi partidele din ţările satelit, deoarece ele îi clătinaseră total încrederea în comunism şi comunişti, pentru ca ulterior să i-o recompună iarăşi, după cum s-a văzut, şi pricepând că un proces întocmai aidoma se pregătea, nimic nu era mai simplu pentru el decât să aplice o copie făcută cu calc, a aceluiaşi scenariu, şi prietenilor săi. Ca atare nu-i mai rămăsese altceva de făcut decât să încerce să-şi salveze propria-i viaţă, făcând ceea ce-i cereau anchetatorii. Belu Silber declara sus şi tare că nu avea nimic să-şi reproşeze în privinţa mărturisirilor false pe care le făcuse în anchetă şi la proces, datorită cărora Pătrăşcanu fusese trimis în faţa plutonului de execuţie, deoarece soarta lui fusese oricum pecetluită, cu sau fără aceste declaraţii. Era o chestiune de calcul obiectiv, o chestiune de economie, cum spunea el. Salvase singurul lucru ce mai putea fi salvat: propria lui viaţă! Acelaşi "calcul lucid" îl făcea să nu se simtă răspunzător nici pentru torturile, dezlănţuite de aceleaşi declaraţii ale lui, asupra celorlalţi membri ai lotului, pentru a-i face să le confirme. Dacă n-ar fi fost el, ar fi fost un altul, care ar fi făcut aceleaşi declaraţii, iar, dacă nu s-ar fi găsit nici unul dintre ei care să le facă, Securitatea ar fi uzat de martori mincinoşi din propriile ei rânduri şi tot şi-ar fi atins scopul. Pătrăşcanu ar fi fost executat iar torturarea celorlalţi tot n-ar fi fost evitată! Aşa cel puţin scăpase el! (p.144)

Se înţelege că revolta martorilor în faţa cinismului cu care-şi debita apărarea fu aproape fără zăgaz. Reproşurilor le urmau insultele, insultelor ameninţările, tonul se înăsprea, iritarea devenea tot mai acută. N-am realizat gradul de violenţă pe care l-a atins discuţia, mărturiseşte Ion Ioanid, decât în momentul în care Ionel Stârcea, cu care naratorul dormea în acelaşi pat din vârful celor trei dispuse unul peste altul, printr-o mişcare bruscă, sgâlţâind întreaga coloană de trei paturi s-a azvârlit de sus asupra lui Belu Silber. Într-un gest reflex, am întins braţele şi l-am apucat de picioare, oprindu-i elanul. Din fericire mi-a sărit în ajutor şi Pavel Constantin. De unul singur, n-aş fi avut puterea să-l ţin. Cu siguranţă că l-aş fi scăpat din mâini şi s-ar fi putut întâmpla o nenorocire, dacă ar fi căzut în cap de la aşa de mare înălţime. Chiar aşa, atârnat cu capul în jos şi ţinut de picioare, abia am reuşit amândoi să-l ţinem şi să-l ridicăm apoi din nou în pat. (...) Belu Silber, palid la faţă, se retrăsese speriat într-un colţ, aşteptând îndepărtarea pericolului (p.145-146).

Din următoarele, se poate inventaria puţin complicata, dar acerba, credinţă a comunistului ce rămăsese autorul MONARHIEI DE DREPT DIALECTIC, deşi atât de victimizat de ideologia sa însăşi.

În cursul nesfârşitelor ore petrecute în discuţiile cu Silber, curiozitatea împingându-mă să-i pun mereu şi mereu noi întrebări, în încercarea de a-i înţelege felul de a gândi, nu pot să spun că am ajuns să-mi lămuresc nedumeririle. Nu-mi puteam explica contradicţia flagrantă dintre Silber, omul civilizat, inteligent, cultivat, sensibil şi chiar sentimental, şi celălalt Silber, comunistul şi adeptul convins al celor mai radicale metode de luptă ale partidului, pentru cucerirea puterii şi impunerea sistemului, metode cărora, el însuşi, le căzuse victimă. Pe de-o parte dispreţuia forţa brută. Nesuportând el însuşi durerea fizică, nu suporta nici ideea de a i-o pricinui altuia. Pe de altă parte, era total de acord cu necesitatea aplicării procedeelor de represiune staliniste pentru triumful cauzei comuniste.

Astfel, aproba întru totul lichidările în masă ale culacilor, ordonate de Stalin, deoarece ţărănimea era unul din principalele obstacole în calea înfăptuirii comunismului, obstacol care trebuia înlăturat cu orice preţ. Comunismul era o nouă metodă de gândire, care, spunea el, nu se poate impune atâta vreme cât dăinuie mentalitatea burgheză. Cineva care s-a născut şi a crescut în mentalitatea burgheză nu-şi poate însuşi modul de gândire comunist şi, deci, va fi un inadaptabil sub un astfel de regim. Or, pentru a rupe continuitatea acestei mentalităţi şi a face loc noilor generaţii cu educaţie comunistă, trebuie mai întâi să dispară generaţiile crescute în spirit burghez. Acei care nu-şi vor manifesta în niciun fel opoziţia faţă de regim şi vor accepta cu pasivitate condiţiile de existenţă ce le vor fi oferite, vor putea să supravieţuiască până la dispariţia lor naturală pe calea procesului biologic firesc. Cei care se vor împotrivi, cu vorba sau cu fapta, dovedindu-se duşmani activi şi, deci periculoşi, vor fi făcuţi să dispară din mijlocul societăţii şi vor fi ori suprimaţi, ori îşi vor sfârşi zilele în închisori şi lagăre de muncă. Întrebându-l, dacă, pentru a-şi vedea realizat idealul fericirii comuniste, ideal cel puţin ipotetic, dacă nu utopic, considera normal să fie plătit un preţ atât de ridicat în suferinţe şi vieţi omeneşti, Silber îmi răspundea că întrebarea mea nu-şi avea rostul. Era o întrebare pur retorică, spunea el, deoarece, indiferent de părerea noastră, răspunsul nu putea influenţa cu nimic cursul inexorabil al istoriei, care îndreaptă evoluţia omenirii către societatea viitorului, care va fi societatea comunistă. Când şi ultimii din vechile generaţii, care între timp au înţeles că preţul supravieţuirii era tăcerea, vor fi pierit fără să mai fi transmis descendenţilor nimic din educaţia şi amintirile vremurilor trecute, tinerii, astfel, dezmoşteniţi, care îi vor înlocui, nu vor mai suferi nici o influenţă nocivă şi vor cunoaşte numai viaţa în societatea comunistă (p.146-147). Sinistră teorie a diriguirii societăţii umane! Îmi aminteşte, cu un gust cumplit de amar, de asistenta de marxism (care, pe timpul evenimentelor din Ungaria, urla vehement că toţi studenţii meritam puşi la zid şi împuşcaţi, fără să ne aducă vreo motivare în numele căreia să fi plecat capetele, obedienţi, în aşteptarea glonţului frigidităţii sale. Îmi aminteşte de dispariţia a milioane de români de toate vârstele, în beciurile comunismului, fiindcă nu se obişnuiau să rămână pasivi până la dispariţia lor naturală pe calea procesului biologic firesc, pasivi în faţa crimei şi a minciunii, a urii de om, a distrugerii naţiei şi patriei, a vânzării României numai de dragul puterii personale.

Fanatismul, specific oricărui extremism - pe cel de stânga l-am experimentat dureros - nu este vindecabil nici măcar când e aplicat asupra propriei fiinţe, ne-o dovedeşte Belu Zilber, căzut sub securea pedagogiei marxiste pe care o propovăduia. Fanatismul reprezintă o boală psihică, pentru moment incurabilă.

Dar, cu toate cele constatate mai sus, Belu Zilber vedea în comunismul sovietic buruiana barbariei ruseşti cotropind tot ce socotea bun în practica filosofiei marxiste şi avea certitudinea că Occidentul de stânga va impune adevăratul comunism omenirii!

Pentru a-i înţelege mai clar metoda de cugetare şi de convingere vom recurge la istorisirea următorului incident: Într-una din zile, când îmi făcuse iar apologia metodelor lui Stalin de guvernare, justificând necesitatea masacrelor şi a deportărilor în masă, ca singur mijloc de

înlocuire a societăţii anacronice burgheze cu una nouă, receptivă numai la ideile marxism-leninismului, în care se va dezvolta omul viitorului, cu altă mentalitate şi alt fel de a gândi, iar eu îmi exprimasem convingerea că astfel de crime nu vor rămâne nepedepsite şi că visul realizării unei asemenea societăţi nu se va împlini, Silber m-a întrebat:

- Spune-mi sincer: admiţând prin absurd că situaţia politică s-ar răsturna cu 180° şi ai avea puteri depline în ţară, ce ai face cu un om ca mine? Ai ajuns să mă cunoşti destul de bine, de când stăm împreună; am văzut că îţi face plăcere să mă asculţi şi că mă priveşti chiar cu o vădită simpatie. Deşi nu eşti de acord cu ele, părerile mele te interesează şi ştii acum cum gândesc. Ce ai face, deci, cu mine, dacă ai avea puterea în mână?

Mai în glumă, mai în serios, i-am răspuns spontan:

- Cu toată simpatia pe care ţi-o port, te consider un pericol public şi te-aş suprima!

Silber a fost încântat de răspuns şi m-a bătut entuziasmat pe umăr, spunându-mi că din punctul meu de vedere aş avea perfectă dreptate să-l suprim, pentru că numai intransigenţa şi procedeele radicale garantează reuşita în lupta pentru impunerea unei cauze. Cu adversarul politic, chiar dacă îl respecţi şi îl admiri ca om, trebuie să fii necruţător până la capăt, dacă vrei să-ţi asiguri succesul, afirma Silber (p.151-2). Quod erat demonstrandum! Belu Zilber l-a determinat pe Ion Ioanid să jure ca el. Fascinaţia fanatismului s-a impus ascultătorului ca o boală contagioasă psihică. Iar Belu Zilber ştia prea bine că logica dusă la extrem renunţă la sentimente, dezumanizează, triumfând numai calculul îngheţat. Acelaşi 'calcul' în numele căruia l-a predat plutonului de execuţie pe amicul său Pătrăşcanu, pentru a-şi asigura încrederea partidului, l-a sortit morţii pentru că, oricum, ascultă-mă pe mine, care l-am cunoscut bine: era un prost! (p.151)

În anul 1969, Herbert Zilber a început să-şi pună pe hârtie memoriile din detenţie, închipuindu-şi chiar că, în socialismul 'reintegrat în matca lui', aşa cum îl visase el, adevărul asupra monstruosului proces înscenat de foştii conducători ai partidului comunist român tovarăşului lor de luptă din ilegalitate Lucreţiu Pătrăşcanu putea ajunge la toţi membrii acestui partid, prin mijlocirea tiparului. Luase în serios afirmaţiile demascatoare ale lui Ceauşescu, în temeiul cărora, dealtfel, Belu Zilber fusese recunoscut o victimă inocentă. Drept care, se şi grăbi să încunoştinţeze o editură asupra întreprinderii sale memorialistice. Avea obiceiul, cu o naivitate de neînţeles, să citească unor prieteni fragmente din scriere. Rezultatul fu că, peste un an, pe 14 mai 1970, patru inşi, rămaşi necunoscuţi, prădară apartamentul său, în lipsa lui, imobilizându-i servitoarea. Îşi însuşiră puţinii bani aflaţi prin sertare şi, ceea ce constituia scopul irumperii lor în locuinţă, înşfăcară topul de hârtie acoperită cu mărturiile despre temniţă, cât fuseseră consemnate, în trei copii dactilo, va să zică având grijă să nu rămână în urma lor nici un document folositor, eventual, acuzării publice dezvăluitoare.

Belu Zilber îşi depăşise demult frica de autorităţi. Reluă scrierea; numai că o făcea cam descurajat, cu silă şi mai ales descumpănit de lecturile din Arthur Koestler: i se părea că britanicul spusese esenţialul despre închisoarea politicilor. Nu izbuti să reconstituie integral manuscrisul originar. În 1978, îi lăsă doctorului G. Brătescu, prietenul său, nişte

dispoziţii testamentare, printre care şi grija pentru soarta acestor însemnări. În februarie 1978, acest apropiat îl vizită la spitalul Elias, unde se internase Zilber. Acolo l-am văzut pentru ultima oară. Era de nerecunoscut, nu atât fiindcă slăbise peste măsură: muşchii feţei i se contractaseră, iar privirea îi era rătăcită. Nu şi-a îndreptat ochii spre mine şi nu mi-a răspuns la nici o întrebare. Gemea, iar în răstimpuri scâncea.

Când, deodată, a rostit distinct, întorcându-se spre perete: "Niciodată n-o să le mai spun ce-o[r] să-mi ceară". Doar atât. Apoi a continuat să geamă.

Declaraţia aceasta, fără legătură cu împrejurarea în care ne găseam, m-a uimit şi m-a speriat. Mi-am dat seama că muribundul mă făcuse martor al obsesiilor sale celor mai tainice. De-a lungul convorbirilor noastre atât de frecvente din ultimii ani, nu-mi mărturisise vreodată, măcar aluziv, că suferă din pricina slăbiciunii pe care o manifestase în timpul instruirii şi judecării procesului Pătrăşcanu. Dar mi-a fost dat ca ultimile cuvinte pe care le-am auzit din gura lui să fie acest neaşteptat şi cutremurător lamento.

Mi s-a spus apoi că, spre seară, a început să ţipe. Ţipetele s-au potolit abia în zori, dar definitiv (p.16-17).

Cancer. Cenuşa i-au risipit-o editorul şi al treilea prieten al lor: Ricu (Henry) Wald, în Cişmigiu, în spatele statuii lui Gh. Panu, unde obişnuiau să se adune la sfat, să-l ştie în preajmă dacă avea să se mai reunească perechea celor vii pe acolo şi pe viitor.

Este cutremurătoare ultima constatare a lui G. Brătescu: Memoriile lui Belu Zilber sunt şi ele, în felul lor, un ţipăt, ultimul său ţipăt, de groază şi, nu mai puţin, de ruşine, pentru că dovedesc că în conjuncturi speciale, impuse de tiranie, pentru a-şi păstra cumsecădenia, oamenii trebuie să dea dovadă de eroism (p.17).

Volumul Monarhia de drept dialectic îngăduie aruncarea unei priviri şi asupra evoluţiei autorului dincolo de încheierea temniţelor sale. Este meritul editorului G. Brătescu; domnia sa, în Anexe, printre altele, publică: Memoriu către N. Ceauşescu, secretar general al C.C. al P.C.R. (1966) şi Scrisoare-memoriu către V. Patilineţ, secretar al C.C. al P.C.R. (1968). Or, curiosul va descoperi în aceste texte un Belu Zilber de un curaj nebun. Poate că, dacă prezentarea de faţă va cădea în mâinile unui cititor vieţuind până şi cu doar cincizeci de ani mai târziu - să nu-i pomenim pe aceia născuţi peste un veac -, afirmaţia aceasta, coroborată cu cele două scrieri, ar părea exagerată. Îl rugăm să ţină seama în judecata sa de următorii factori:

- În ambele adresări, solicitantul apela la forul de vârf al partidului comunist, ceea ce înseamnă forul de vârf al puterii ce înlăturase omenia, dreptatea şi adevărul dintre criteriile de conducere şi convieţuire socială, forul de vârf al unei puteri criminale - conştientă de această caracteristică, deoarece la baza ideologiei ei stătea ura de om ('de clasă'). Nu reiese de nicăieri din scrierea sa că Belu Zilber mai putea fi înşelat asupra comportamentului social al comuniştilor şi asupra destinului ce-l aveau rezervat de-a gata pentru semenii lor. Deci, răbdând mai toate câte le putea răbda, cel căzut sub tăişul securii lor, desemnată a croi soarta concetăţenilor puşi la zid, pierduse orice iluzie asupra unui viitor care să mai implice aderarea celor aflaţi sub teroare. Cu alte cuvinte, ştia că se

putea aştepta la reeditarea chinurilor suferite timp de şaisprezece ani şi ceva; ba şi al unora mai mari - experienţa sa de detenţie punându-l în contact cu şi mai deplorabili suferitori decât el, ce-şi datorau nenorocirile Securităţii.

- Cunoaşterea comunismului nu numai din practicarea lui pe spinarea sa, ci mai dinainte, din literatura privitoare la felul în care bolşevicii îşi tratau tovarăşii de luptă, când aceştia deveneau indezirabili, îl ajuta să nu cadă pradă iluziei (ceea ce s-a petrecut cu mulţi români) că s-ar fi schimbat ceva din mentalitatea dictaturii, odată cu moartea criminalului Gh. Gheorghiu-Dej şi înlocuirea lui cu un altul care, pasă-mi-te, dezvăluia public ororile săvârşite de precedentul cât timp trăise acela (o parte dintre ele). Voi adăuga că nimeni nu punea, cu acel prilej al 'clipei adevărului', problema încălcării drepturilor nemembrilor de partid ce constituiau covârşitoarea majoritate a populaţiei României (în rândurile cărora decăzuse şi autorul acestor două memorii). Discuţia publică stârnită de Ceauşescu scotea la iveală doar câteva dintre uciderile de membri de partid săvârşite din porunca lui Dej şi păstra o tăcere vinovată cu privire la imensul număr de 'duşmani de clasă' ucişi sau vlăguiţi până la limita vieţii (astfel încât să moară deîndată ce erau eliberaţi). Va să zică, Andrei Şerbulescu era înarmat cu ştiinţa a ce se putea aştepta de la înfruntarea conducerii de partid.

- Rejudecarea lotului în care fusese zvârlit i-a adus imensa surpriză de a afla că aceia care-l chinuiseră până făcuseră din el unealta setei lor mârşave de răzbunare îi reproşau acum că nu avusese tăria să-i denunţe, cu prilejul celui dintâi proces, să-i denunţe pe ei lor înşile, prefăcându-se a nu şti că justiţia era sluga oarbă a partidului şi Securităţii!!! Era limpede că de la o atare dreptate nu puteai aştepta decât nedreptăţi şi mai mari.

- Viaţa îl învăţase că nu exista nici un om, nici măcar unul, care să-i stea sprijin, care să-l apere, care să-l deplângă, să-l înţeleagă, între toţi aceia ce-i ţineau în mâinile necruţătoare hăţurile sorţii.

Şi totuşi, a avut curajul de a-i înfrunta făţiş pe Ceauşescu, pe Patilineţ, întreaga conducere de partid - atacându-i direct şi fără drept de apel -, curaj pe care, dintre toţi foştii deţinuţi politici nu l-am regăsit manifestându-se decât la domnul ing. Ion Puiu, când şi-a propus, mai întâi prin "Scânteia" şi "România Liberă", contracandidatura la preşedinţia ţării împotriva lui Ceauşescu. Aceasta în timp ce sertarele C.C.-ului şi dulapurile Securităţii gemeau de scrisori denunţătoare a stării românilor, memorii acuzatoare a comuniştilor şi proteste anonime (sau rămase anonime deşi erau semnate), care, spre lauda a numeroşi români au constituit tezaurul de conştienţă şi curaj pe care s-a clădit încetul cu încetul pregătirea psihologică a Revoluţiei din Decembrie '89; asupra tuturora, din păcate, păstrându-se încă o muţenie încăpăţânată, cu atât mai vinovată astăzi.

Să ne apropiem de scrierile cu pricina.

În MEMORIUL CĂTRE N. CEAUŞESCU, SECRETARUL GENERAL AL C.C. AL P.C.R., autorul reia pe scurt povestea isprăvilor ce l-au condus la o condamnare la muncă silnică pe viaţă. Îi propune Secretarului General să-i pună la dispoziţie "întreg adevărul", deşi dimensiunile scrierii nu-l vor lăsa să aducă la cunoştinţa aceluia nici măcar esenţialul suferinţei inutile şi ce urma să fie recunoscută ca atare.

Căzut sub acuzaţia că ar fi fost spion al Siguranţei şi agent anglo-

american, se trecu la excluderea sa din partid în luna mai a anului 1947, urmată de arestarea lui, din ordinul C.C.-ului, la 6 februarie 1948. Începând cu acea zi şi până în decembrie 1951 a fost anchetat din iniţiativa şi sub conducerea Partidului. Înşişi anchetatorii, până la încheierea cercetărilor şi cu atât mai mult după aceasta, i-au confirmat totala nevinovăţie penală. Fu asigurat asupra repunerii sale în libertate şi că partidul avea să cântărească oportunitatea înapoierii carnetului său de membru.

Ezitările C.C-ului durară până în septembrie 1952, când investigarea fu încredinţată altor anchetatori, mai eficienţi, care, cu obedienţă, se străduiră să-şi plătească preţuirea de care dăduse dovadă partidul în privinţa lor: ministrul Alexandru Drăghici, colonelul Şoltuţ, căpitanul Moraru şi căpitanul David. Drept consecinţă avu loc prima bătaie organizată, în noaptea de 17/18 sept. 1952, iar în noaptea de 24/25 sept.1952 bătaia la tălpi fu reluată în trei rânduri. Tov. col. Şoltuţ mi-a spus (reproduc textual): "Apărătorii d-voastră nu mai sunt. Partidul este acum în mâini tari. Trebuie să declari toate crimele făcute cu Pătrăşcanu şi alţii" (PRINCIPIUL BUMERANGULUI..., p.182.)

Ce să declare? Pătrăşcanu fusese un comunist disciplinat, care nu ieşise din cuvântul partidului şi al Moscovei; la fel şi el, Belu; cât despre ceilalţi, nimeni nu-i numea... De unde să ştie ce crime comiseseră sau "comisese" el însuşi? Îl imploră pe junele ofiţer politic care-l ţinea de păr, în subsolul Malmezonului, gata să i-l smulgă, în timp ce alţii îl loveau, să-l lămurească ce voiau de la el. - "Să declari toate crimele pe care le-ai făcut cu Lucreţiu Pătrăşcanu, Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Ion Gheorghe Maurer, Ştefan Voitec, Aurel Vijoli, Petre Năvodaru, Mihnea Gheorghiu, Ilie Zaharia, Carol Neuman şi alţii. Este ordinul Secretariatului. Îţi vom aresta familia şi te vom bate până declari. Înţelegi că este ordinul Secretariatului?!" (idem). Scurt pe doi!

Şi asta n-a fost tot... Listei i-au fost adăugaţi destui evrei, de către colonelul Şoltuţ: Emil Calmanovici, Jack Berman, Remus Kofler, Alexandru Ştefănescu, Luiza Năvodaru, Vera Călin, Petea Petrescu (Gancev) şi alţii. Era un prim val de epurare a intelectualilor din partid, dar şi un val antisemit neaşteptat de către mai mult decât numeroşii evrei ce aderaseră entuziast la comunism, luptând din tot sufletul să-l impună în România şi să se afle în fruntea deznaţionalizării noastre ...şi a bucatelor.

Anchetatorii nu vorbeau cu un ignorant. Membrii de partid asistaseră, muţi de surpriză, la procesele de la Moscova, Sofia, Budapesta, Praga şi Varşovia, la încheierea cărora căzuseră atâtea capete de comunişti de frunte... Iar Zilber pricepu pe dată că i se cerea să joace rolul spionului criminal! Cu picioarele umflate, am reflectat asupra alternativei care mi se punea în faţă şi am ajuns la concluzia că orice rezistenţă este inutilă: trebuia să declar toate crimele "uzuale" în asemenea anchete, aşa cum le cunoşteam din lectura dărilor de seamă ale proceselor de la Moscova, Sofia, Budapesta şi Praga! Astfel mi-am adus aminte ce au declarat Kamenev şi Buharin, Zinoviev şi Racoski, Traicio Kostov, Rajk şi Slansky, apoi am scris un roman foileton similar - o sinteză a celor citite -, dar cu nume româneşti (p.182-183). Până aici treacă-meargă; dar ce va fi înţeles Ceauşescu, adresantul memoriului, din noţiunea "roman foileton", el care nimic alta decât broşurile de popularizare marxist-leninistă nu buchisise?

'Bine i-au făcut tovarăşii! Uite ce intelectual decăzut am crescut la sânul nostru...', trebuie să fi exclamat, cu dureri de cap provocate de limbajul 'dificultuos'.

Şi cel care şi-a ales pseudonimul Andrei Şerbulescu se puse pe 'creaţie'... Declară cu toată seriozitatea şi puterea de convingere că fusese agent de siguranţă, spion anglo-american, complotist, asasin şi trădător. N-am pregetat să declar că am vrut să răspândesc ciuma în cartierele muncitoreşti, că am organizat inflaţia şi am sabotat stabilizarea, că am cedat Banatul Iugoslaviei printr-un acord cu Moşa Pjade ş.a.m.d. Toate, bineînţeles, în complicitate cu Lucreţiu Pătrăşcanu, Aurel Vijoli, Ion Gheorghe Maurer, Ştefan Voitec şi toţi complicii sugeraţi de anchetatori. Ultimul complot l-am declarat la cererea imperativă a tovarăşului ministru Alexandru Drăghici, cerere pe care mi-a făcut-o chiar în cabinetul D-sale, în prezenţa tov. colonel Şoltuţ. Este vorba de un "complot" imaginat de Radu Buzeşti (condamnat în procesul Maniu), personagiu de care nici nu auzisem vreodată şi pe care l-am văzut pentru prima oară în viaţa mea la o aşa-zisă confruntare, în iulie 1953. Bineînţeles că acest Radu Buzeşti a declarat nu numai că mă cunoaşte, dar a debitat şi întreaga mea biografie, aşa cum o scrisesem eu! Menţionez în mod special acest "complot" fiindcă pe baza acestui roman criminal Pătrăşcanu a fost condamnat la moarte şi executat, iar eu şi alţii (G. Ionescu-Bălăceanu, Stârcea, Octavian Neamţu, Torosian etc.) am făcut mulţi ani de grea temniţă (p.183).

Declaraţiile sale n-au fost suficiente pentru o justiţie militară doritoare să întocmească dosare 'curate ca lacrima'. Spioni adevăraţi, agenţi ai Siguranţei trecuţi prin torturi şi mai cumplite pentru a colabora, chiar şi criminali, fu-ră aduşi din beciurile Securităţii sau din fundul puşcăriilor, ca martori falşi, să se întărească autoacuzările celor din lot cu 'betonul armat' al declaraţiilor clădite din fum. Pentru a evita glonţul, am învăţat în prealabil pe de rost toate elucubraţiile pe care eu, ceilalţi inculpaţi şi martorii falşi am fost obligaţi să le scriem în cursul aşa-zisei anchete din 1952-1954. Apoi le-am debitat timp de cinci ore în faţa Tribunalului Suprem al Forţelor Armate, instanţa supremă a Justiţiei populare (p.183-184).

Ca urmare 'legală' fu aruncat în Aiud, unde nu cunoscu, timp de nouă ani, decât regimul de izolare, somn pe duşumea şi pedeapsă pentru cea mai mică abatere de la un regulament care nu mi s-a citit niciodată.

În lanţuri, fu readus în două rânduri la Bucureşti, pentru suplimente de anchetă. Acelaşi căpitan Moraru i-a cerut să retracteze declaraţia pe care tot el i-o impusese în 1953, privitoare la recrutarea lui Petre şi a Luizei Năvodaru în serviciul spionajului american.

Culmea, atunci când se lucra la eliberarea tuturor deţinuţilor politici din temniţele româneşti, sub presiunea Occidentului, în cursul lunii iunie 1963, i se propuse graţierea imediată, ca şi când ea n-ar fi fost în pregătire oricum (pentru toţi deţinuţii politici), dacă accepta să confirme declaraţiile mincinoase de la procesul faimos, ceea ce condamnatul la muncă silnică pe viaţă refuză să facă.

Belu Zilber profită a fi ajuns la această etapă, pentru a-i da o sugestie lui Nicolae Ceauşescu: refuzul acceptării avea rolul de a sublinia prin protestul meu că asemenea procese nu trebuie să mai aibă niciodată loc într-o Românie socialistă. Mai mult, am rugat pe anchetatori să ceară

darea mea în judecată pentru calomnie, urmând ca în faţa justiţiei civile să fac dovada absolută că absolut toate declaraţiile mele de la proces sunt în întregime inventate. Lecţia o merita Secretarul General, deoarece nimic nu se schimbase - decât că fusese dator Dej să ţină seama de împrejurările internaţionale ce nu mai permiteau crima politică: Nu mi s-a acordat această favoare, însă am fost pus din nou în lanţuri şi retrimis la Aiud, unde am fost supus la regim zilnic de 65 de grame pâine, 350 g mămăligă, apă călduţă dimineaţa, apă caldă la prânz, apă caldă seara, zeci de zile de izolator, practic fără căldură şi fără asistenţă medicală (p.184-185), aceasta până în iulie 1964, când graţierea generală îi slobozi şi pe ultimii rămaşi prin închisori. Între timp câştigase moartea întregii familii şi nădejdea că măcar acum urma să i se facă dreptate.

Nu-mi închipui că şi astăzi constituie o culpă faptul că, în 1950, am declarat în cursul anchetei serioase iniţiate de Partid, linguşeşte el modificările de optică survenite în rândurile comuniştilor, că nu doream în România socialistă climatul politic şi spiritual creat de Stalin în Uniunea Sovietică, că nu eram de acord cu modul cum s-a executat Armistiţiul, că alianţa cu Uniunea Sovietică nu trebuia să împiedice relaţii bune cu statele capitaliste şi că prezenţa Anei Pauker, a lui Vasile Luca şi Chişinevschi în fruntea Partidului constituia o greşeală. Dacă acum 15 ani asemenea păreri puteau constitui pentru unii o crimă demnă de glonţ, astăzi sunt banalităţi unanim acceptate (p.185).

Pentru ce se preface Herbert Zilber? Pentru că bănuieşte faptul că partidul nu cunoştea adevărul asupra sa şi îl punea în temă, în persoana Secretarului General, cu ajutorul memoriului acesta? Nici vorbă! Pentru că n-avea din ce trăi! Încerca astfel să arate că împărtăşea credinţele noului val de comunişti, deci merita şi el o pâine, alături de ei; asta nu vrea să spună că pretindea vrun post sau vreo mărire, nu! Dorea efectiv o mărire umanitară a venitului (astăzi nu mă bucur decât de dreptul de a trăi din ajutorul de 300 lei lunar acordaţi de Prevederile Sociale; p.185-186); când careva îi aprecia pregătirea şi voia să-l angajeze în servici, până la urmă nu ieşea nimic din planul acesta.

Adevărata sa temeritate apare către finalul memoriului:

Aş putea să mă prevalez de faptul că sunt evreu şi să cer dreptul de a emigra pentru a obţine o pensie (am 65 de ani) într-o ţară pentru care n-am luptat şi nu mi-am riscat viaţa, fiindcă România socialistă pentru care am luptat şi mi-am riscat viaţa refuză să-mi facă dreptate, după ce m-a întemniţat 17 ani, deşi se ştia că sunt nevinovat. Mare bucurie îi va fi făcut lui Ceauşescu, folosind aluzia la posibilitatea de a denunţa în străinătate cele ce se petreceau între graniţele noastre boite! Rog cititorul să fie atent, în cele ce urmează, la optica unui comunist asupra comuniştilor, ca proiectaţi pe fundalul oamenilor obişnuiţi - adică nemembri de partid. Nu vreau să mă prevalez de acest drept fiindcă, în pofida cumplitei mele soarte, am rămas comunist şi nu pot renunţa la gândul că şi a face dreptate unui comunist într-o ţară socialistă înseamnă a construi socialismul (dar nu e vorba decât despre 'a se face dreptate unui comunist', nu şi celorlalţi cetăţeni!). Nu pot admite că zeci de milioane de oameni au murit pentru o societate în care un comunist nu-şi poate găsi dreptatea (e limpede: ei n-au murit pentru o societate echitabilă pentru toţi, ci pentru una apar- ţinând comuniştilor în exclusivitate!) Nu mă pot

duce într-o ţară străină să spun că 45 de ani am crezut în dreptatea socialistă şi am plecat fiindcă nu există. Este adevărat că nu există şi nu poate exista; numai în minţile necugetaţilor există mai multe dreptăţi; numai comuniştii găseau un echivalent comunist şi fals pentru tot ce este general uman.

Acest memoriu a fost expediat la 6 septembrie 1966.

Pentru a-l înţelege mai bine pe autor, voi recurge la o formulare ingenioasă a lui însuşi, inventată pentru pictarea stării sale sufleteşti în epocă: Mi s-a cerut să exprim regrete pentru faptul că la procesul din 1954 nu am retractat declaraţiile date în cursul înscenării procesului şi să nu pretind reparaţiile băneşti prevăzute de Codul Procedurii Penale pentru cei 17 ani de temniţă. Am refuzat şi una şi alta. Nu înţelegeam să mă aşez în fundul iadului, ca pe spinarea mea să se ridice la lumină fostul ministru de Interne Alexandru Drăghici, viu, şi statuia lui Gheorghiu-Dej, mort (p.30).

Cum stăteau lucrurile cu orice rezolvare umană, atunci când se solicita revizuirea unei atitudini a partidului sau statale, se tergiversă neiertat de mult să se ia o hotărâre cu privire la procesul Pătrăşcanu. În urma cercetărilor întreprinse de o comisie compusă din: Gh. Stoica, membru supleant al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., Vasile Patilineţ, secretar al C.C. al P.C.R., Nicolae Guină şi Ion Popescu-Puţuri, membri ai C.C. ai P.C.R., s-a trecut la luarea unor măsuri în vederea remedierilor abuzurilor suferite de grupul Pătrăşcanu. Cât de eficiente au fost acestea înţelegem din 'delicioasa' scrisoare-memoriu, pe care i-a adresat-o acelaşi Herbert Zilber lui V. Patilineţ şi pe care o reluăm în întregime, ca o probă de cum ştia autorul să mânuiască ironia, transformând-o într-o adevărată artă, tăişului căreia nu-i scapă nici adresantul, nici partidul, nici conducerea lui, nici comunismul din toată lumea:

Stimate tovarăşe Patilineţ,

Mă simt dator să precizez în scris poziţia mea faţă de problemele discutate în ziua de 14 august 1968. Sunt probleme de principiu, ceea ce nu este deloc neglijabil pentru un comunist.

După 28 mai, când Plenul Tribunalului Suprem a dat decizia prin care mă achita, v-am căutat de mai multe ori. Deoarece mi s-a răspuns ba că sunteţi pentru o vreme îndelungată în străinătate, ba în provincie, ba în concediu, am încercat să vorbesc cu tovarăşul Guină, care, însă, a refuzat să mă primească. Cum între timp aflasem că situaţia altor condamnaţi în procesul Pătrăşcanu fusese lămurită, am dedus că sunt din nou aruncat la lada cu gunoi. De aceea m-am adresat în scris tov. Ceauşescu. Neprimind nici un răspuns - fapt normal, dată fiind agenda supraîncărcată a acestuia - m-am adresat justiţiei pentru a-mi reclama drepturile pe care Procedura Penală le dă oricui a fost condamnat printr-o eroare judiciară şi, cu atât mai mult, printr-un proces înscenat din ordinul şi sub directa îndrumare a Primului Secretar al P.M.R., a ministrului de Interne şi a unui Vice-preşedinte al Consiliului de Miniştri. Ce este valabil pentru erori judiciare, este cu atât mai valabil pentru orori judiciare. Dacă nu procedam astfel, pierdeam orice drept, fiindcă acţiunea în justiţie trebuia înregistrată în decurs de trei luni de la decizia Plenului Tribunalului Suprem, adică până la 28 august, şi nu ştiam câtă vreme va dura imposibilitatea de a fi primit eu, persona non grata, de Dvs. Nu mi se poate deci reproşa că am comis o nedelicateţă adresându-mă Justiţiei, înainte de a fi încercat să lămuresc

lucrurile cu Dvs. şi cu toţi tovarăşii care au avut curajul să caute şi să spuie adevărul, împotriva superstiţiilor ideologice, a strigoilor, a prieteniilor actuale şi postume. Pornind de la zero moral, aţi început reabilitarea partidului în faţa propriilor lui membri şi a întregului popor, iar nouă, victimelor, ne-aţi făcut dreptate. După cum v-am declarat, este mai mult decât sperasem. Aţi binemeritat de la Patrie şi de la Socialism.

Rezoluţia Plenarei C.C. din aprilie 1968 şi Decizia nr. 15 din 28 mai 1968 a Plenului Tribunalului Suprem mi-au dat deplină satisfacţie morală. Dar asta nu ajunge. Deşi nu stă scris în nici un statut al vreunui partid comunist din lume că celor nedreptăţiţi, într-un fel sau altul, li se acordă, pe lângă reparaţii morale, şi reparaţii materiale, acestea s-au acordat întotdeauna, cu generozitate. Ultimul şi cel mai impresionant exemplu îl constituie Cehoslovacia, unde parlamentul a votat o lege pentru reparaţiile materiale datorate tuturor celor întemniţaţi pe nedrept. Se vor plăti miliarde de coroane, oricât de dureros ar fi faptul pentru bugetele Cehoslovaciei. Respectul de om este prima lege a oricărei ţări socialiste în care cuvintele au chiar sensul celor scrise în rezoluţii, ziare ori spuse în întruniri publice.

Chiar şi la noi, pe vremea lui Gheorghiu-Dej, tovarăşii Aurel Vijoli, Mihai Levente, George Ivaşcu şi întreg lotul de intelectuali maghiari din 1956 au obţinut satisfacţii morale, dar şi reparaţii materiale binemeritate.

Pe vremuri, demult, unii domnitori ai ţărilor româneşti răsplăteau nedreptatea cu dregătorii şi pungi de aur. În epoca modernă, toate codurile de procedură penală - şi ale noastre, bineînţeles - prevăd reparaţii materiale pentru erori judiciare. Vieţile luate prin înscenări sunt grozăvii pe care nici un legiuitor nu s-a mai gândit să le menţioneze separat. De aceea, slujitorii legii, magistraţi şi jurişti, au datoria să iniţieze pe cei cărora li s-a furat o parte din viaţă ce drepturi au. A nu o face ar însemna ascunderea legilor şi domnia arbitrarului. Cum există omisiunea de denunţ pentru crime, ar trebui să existe şi un delict, omisiunea de iniţiere pentru drepturi. Articolul 431 din Codul Procedurii Penale este categoric şi valabil pentru toată lumea, comunişti sau necomunişti. La aprecierea justiţiei rămâne doar cuantumul reparaţiilor.

Desigur că viaţa unui om, mai cu seamă a unui om bătut la Malmezon şi întemniţat la Aiud, nu poate fi apreciată după cantitate şi calitate, ca ziua de muncă sau fasolea. În faţa morţii - şi anul de temniţă este un an trăit în împărăţia morţii - toţi suntem egali. Aşa cum scriam tovarăşului Ceauşescu, ar fi normal ca reparaţiile pentru viaţa luată, prin înscenări, de către unii conducători de partid şi de stat să fie acordate cu mărinimie domnească sau cel puţin cu generozitatea cu care au fost şi sunt trataţi asasinii, odraslele lor, complicii lor declaraţi şi încă nedeclaraţi. Dacă înalte considerente de partid şi de stat fac imposibile asemenea reparaţii, justiţia noastră trebuie să-mi acorde cel puţin drepturile băneşti pe care le-au obţinut până astăzi zeci şi zeci de condamnaţi, victime ale erorilor judiciare. Va fi desigur penibil să mă tocmesc în faţa justiţiei asupra preţului a 6.000 de zile de viaţă furată din ordinul unor asasini ajunşi, prin jocul istoriei, în capul partidului şi statului, dar o voi face. Am certitudinea că, astăzi, nimeni nu mai are interesul şi nu va mai îndrăzni să manipuleze direct sau indirect justiţia. Codul Procedurii Penale este doar valabil şi pentru comunişti condamnaţi pe nedrept! Nici un magistrat român nu va

mai cuteza să judece altfel decât îi dictează conştiinţa şi legea, indiferent de orgoliile lezate şi de suferinţele bugetare.

Nu cred că tovarăşul Ceauşescu, care nutreşte o atât de justificată mândrie pentru calităţile morale, trecute şi prezente, ale românilor, pentru spiritul lor de dreptate, generozitatea şi cumsecădenia lor, şi-ar însuşi punctul de vedere al tov-ului Stoica, care, din dorinţa probabil de a mă convinge cu orice preţ şi imediat, mi-a spus că "noi procedăm româneşte", atunci când era evident vorba de ştirbirea unor drepturi umane elementare, de dragul unor meschine economii bugetare. Această definire, pentru noi care cunoaştem mai multă istorie decât autorul, când relata asta, remarca lui Stoica sună foarte familiar şi pentru politica de după Revoluţia din '89, adică ne aminteşte de promisiunea-ameninţare cu care am fost trataţi, însoţită de un zâmbet strâmb, ambiguu şi neloial, a lui Ion Iliescu, privitoare la "democraţia ...mai originală" pe care o pregătea poporului nostru atât de încercat de comuniştii lui. Îl cunosc prea bine şi prea de mult pe Stoica ca să cred că expresia reflecta ce gândea cu adevărat.

Prea mi-aţi reproşat amarnic că la proces, fie şi cu riscul glontelui, nu am revenit asupra declaraţiilor din cursul anchetei, pentru ca astăzi, cu legea în mână, lege garantată în mod solemn de partid şi de stat, să mă sperii de supărarea unuia sau altuia, de riscul de a pierde procesul, sau de oprobriul celor cărora nu le-a fost milă să arunce miliarde şi mii de cadavre în noroaiele Dobrogei şi să dăruiască ruşilor pita ţăranilor români de dragul unor sinistre preamăriri şi decoraţii. Nu ei sunt aceia care au autoritatea morală să apere bănuţii poporului, împotriva mea! Dacă totuşi, prin miracol, aş pierde procesul, voi avea satisfacţia de a fi arătat semenilor mei nu numai că nimeni nu poate fi judecat decât pentru faptele sale, dar cine condamnă din ordin plăteşte pentru fărădelegile comise. Tot aşa, după cum, atunci când nimeni nu îndrăznea măcar să gândească că Gheorghiu-Dej ar putea fi un asasin, am avut curajul - este mândria vieţii mele - să-l arăt cu degetul, şi acum voi avea curajul să înfrunt orice încercare de a se denatura litera şi spiritul legilor noastre democratice. Nu-mi pasă dacă voi fi etichetat mic bur- ghez mercantil, agent sovietic recrutat în 1928 şi reactivat în 1944 sau nedemn de a fi membru de partid. Pe vremuri curgeau asupra mea epitetele de troţkist, buharinist, agent de siguranţă, agent anglo-american, duşman al Armistiţiului, calomniator al conducătorilor partidului. Este drept că aceiaşi deţinători ai tuturor adevărurilor mi-au furat o treime din viaţă, însă am trăit şi marea fericire de a auzi din gura conducătorilor actuali ai partidului că toate au fost infamii şi nimeni nu mai are dreptul să ordone justiţiei.

Orice s-ar întâmpla de aici încolo, nu mai am nimic de pierdut decât lanţurile unei vieţi ratate din cauza celor ce şi-au asumat dreptul de a ucide din interes şi duşmănii personale, în numele celui mai nobil ideal al omenirii, socialismul, şi al celor care nu i-au ales să-i reprezinte. Este de datoria mea să fac ceva, ca cei care vor mai ordona sau executa fărădelegi să afle că totul se plăteşte, cu ştreangul sau cel puţin cu averea. La Nürnberg s-a stabilit, o dată pentru totdeauna, de întreaga omenire civilizată, că nimeni nu-şi poate justifica crimele prin ordine ierarhice. România a subscris la această hotărâre. La noi, Codul Procedurii Penale specifică că statul va plăti reparaţii pentru erorile judiciare şi apoi

se va despăgubi din averile asasinilor. Cu atât mai moral este ca să plătească reparaţii pentru crimele comise din ordinul unor conducători de partid şi de stat şi să se despăgubească din averea celor vii şi moştenirea celor morţi. În timp ce eu trăiam în iad, ei au huzurit. Acum să plătească! Juridic şi moral sunt îndreptăţit să cer despăgubiri pentru bătăi, ultragii, maltratări, înfometare. Nu o fac. Cer numai salariul meu.

Din atitudinea mea aţi dedus că rău aţi făcut atunci când, împotriva altor tovarăşi, aţi cerut să mi se redea carnetul de membru de partid. Eraţi indignat că cer bani şi nu carnetul roşu, aşa cum stă bine unui comunist, după ce a stat închis 17 ani, din ordinul conducătorilor de atunci ai Partidului. În timp ce flacăra, sper neveşnică, arde încă pe mormântul lui Gheorghiu-Dej şi Chişinevschi, după închipuirea Dvs. trebuia să mă prezint cucernic şi smerit la poarta partidului şi să cer carnetul. Niciodată, de când ne cunoaştem, nici în scris şi nici verbal n-am cerut calitatea de membru de partid. O am în cap şi în suflet şi fără carnet. O singură dată în viaţa mea am cerut această onoare şi mi s-a acordat. Apoi am fost aruncat afară, ca o cârpă murdară. Reabilitarea mea este un drept care mi s-a dat şi nu o favoare; carnetul de membru poate să-mi fie înapoiat sau nu. În nici un caz nu eu sunt acela care trebuie să-l cer încă o dată.

Vă mărturisesc că, în timpul discuţiei noastre, o secundă mi-a trecut prin minte ideea netrebnică că aş putea şi eu obţine carnetul roşu dacă aş renunţa la acţiunea în justiţie. Am privit o clipă în ochii Dvs. senini şi mi-a fost ruşine că o asemenea bănuială a putut trece prin capul meu, prea bătrân pentru a înţelege generaţia Dvs. Îmi cer scuze pentru infamia închipuită.

Nu mă pot împotrivi unei imagini ce îmi răsare printre amintirile din "epoca de aur a lui N. Ceauşescu", chemată în prezent de atâta poliloghie stupidă pentru o fărâmiţă de carton în numele căreia se lua zeciuială ca în sectele celelalte. Mă aflam în autobuzul 105, pe Calea Plevnei, când un glas baritonal şi hârâit urcă tot mai ţipător spre notele acute, atât cât le poate intona furia unui bărbat nu prea şcolit într-ale cântului, dar - în acele clipe - dedat unei demascatoare furii a adevărului.

- Priviţi la mine, oameni buni! Nu accept mizeria în care ne ţine Ceauşescu. M-am dus la partid şi le-am trântit carnetul pe masă, să înţeleagă că poporul muncitor nu mai este cu ei! Mi-au spus: - "Bine. O să plângi mata, tovarăşu', fapta de acum." Şi m-au dat pe mâna Securităţii. M-au bătut zile şi nopţi întregi; pe urmă m-au asigurat că nu voi fi judecat, nici arestat, că nu meritam eu să asude pentru mine tovarăşii şi eu să huzuresc în închisoare. M-au întrebat dacă voiam să-mi înapoieze carnetul. Până să răspund eu albă sau neagră, mi-au zis: - "Şi dacă-l vrei, n-o să-l mai poţi apuca!..." Şi mi-au tăiat astea trei degete de la mâna dreaptă, să nu-mi mai pot hrăni copiii! Asta mi-au făcut comuniştii...

Am ridicat cu băgare de seamă ochii spre ceilalţi călători, să văd ce reacţie aveau. Niciunul nu s-ar fi bănuit că-l auzise pe cel revoltat, care continua, şi după atare pedeapsă diabolică, să acuze regimul, cu curajul disperatului. Apoi mi-am aruncat rapid căutăturile către degetele sale pe care ai fi crezut că voia să le arate tuturora: lipseau mijlociul, arătătorul şi cel mare. Îşi rotea laba mâinii pe sus, aproape de tavanul autobuzului; îşi întor- cea şi capul în toate părţile, solicitând privirile celorlalţi. Doar că nimeni nu-l auzise, nimeni nu-l zărea. Totul era zadarnic.

Sub comunişti, toate erau zadarnice.

În fine, vin acum la pensia de 1.700 lei pe lună pe care Consiliul de Stat mi-a acordat-o cu începere de la 1 iulie, spre satisfacţia Dvs. şi nemulţumirea mea. Dacă în loc să fi fost întemniţat fiindcă fusesem găsit potrivit pentru un rol de actor în piesa "Procesul lui Pătrăşcanu", aş fi fost liber, oricât de jos aş fi fost ţinut, nu se putea să nu ajung la un salariu apreciabil. N-aş fi ajuns desigur Vice-preşedinte al Consiliului de Miniştri, ca foştii mei colaboratori Gheorghe Rădulescu şi Roman Moldovan, dar este de neînchipuit să nu fi fost utilizat şi plătit din abundenţă, ca atâţia alţi specialişti reacţionari şi aproape totalitatea foştilor mei subalterni. Începând cu tovarăşii Maurer şi Bârlădeanu şi sfârşind cu Robert Marjolin (fost vice-preşedinte al Pieţei Comune) şi Virgil Madgearu, nimeni nu mi-a contestat calificarea profesională. Chiar şi în noiembrie 1965, când eram încă ciumat, tov. Bârlădeanu a dispus să se creeze pentru mine, la alegerea mea, un post de cercetător principal la Institutul de cercetări economice al Academiei, la Centrul de calcul sau la Institutul de fizică. Postul s-a creat, dar nu ştiu cine - probabil cineva obişnuit să tragă zăvoarele pe dinafară - a tras zăvorul şi n-am intrat.

Dacă directorul actual al Institutului pentru cercetarea conjuncturii economice din Ministerul Comerţului Exterior are un salariu de 3.750 lei lunar, este de închipuit că aş fi avut mai puţin? Este evident că şi pensia corespunzătoare ar fi fost cu mult peste suma acordată.

Nu numai atât, dar dacă în timpul detenţiei mele nu s-ar fi distrus, din înalt ordin, toate documentele privitoare la activitatea mea în câmpul muncii, în 1966, când pensiile se acordau cu actualizarea salariilor, Prevederile Sociale tot mi-ar fi dat o pensie superioară aceleia pe care o primesc.

Astfel, pensia de 1.700 lei apare clar ca o nouă pedeapsă pentru faptul că am fost victimă şi nu asasin. Asta n-ar fi nimic, dacă mi-ar fi suficientă. Sunt însă dator şi obligat peste cap faţă de oamenii de omenie care m-au ajutat în primii doi ani după eliberare, când nu câştigam nimic şi primeam numai pomana lunară de 300 lei acordată de Drăghici în 1964. Ce fac dacă nu mai pot munci? Astfel, la dreptul meu mutilat, se adaugă şi grija zilei de mâine.

N-am invidiat şi nu invidiez pe nimeni. Am crezut că ideile sunt onoarea omului şi le-am practicat. De aceea am devenit comunist. Ideile de justiţie şi de echitate fac parte din patrimoniul nostru, din patrimoniul meu. N-am putut suporta ca puţini să trăiască în bogăţie şi lux, iar mulţi în sărăcie şi mizerie. Am devenit comunist fiindcă cei puţini umileau şi jigneau pe cei mulţi. Apoi, o treime din viaţă am fost eu însumi chinuit, umilit şi jignit de slujitorii regimului pe care l-am dorit. Nu pot admite ca, acum, tot regimul pe care l-am dorit, după ce mi-a făcut dreptate să continue să mă umilească aruncându-mi fărâmituri din drepturile mele, în timp ce alţii, care nu s-au cheltuit poate mai mult ca mine pentru socialism, se bucură de plinătatea drepturilor lor şi ceva pe deasupra.

Vă mărturisesc că, ultima dată când am venit la Dvs., - pentru prima oară după 20 de ani -, am urcat prin intrarea C şi am mers pe aceleaşi culoare pe care eram dus în 1948, cu ochii bandajaţi cu ochelari de tablă şi cu mâinile la spate. Când am intrat la Dvs. în birou eram crispat, ca acum 20 de ani. Pe urmă m-am destins, ca după un puternic deconectant. Eram

fericit că nu mai stau la o măsuţă, cu anchetatorul încruntat la birou, ci discutam de la tovarăş la tovarăş, spunând ce cred că e bine şi ce e rău. Sub impresia aceleiaşi discuţii şi aceleiaşi stări, vă scriu astăzi de la tovarăş la tovarăş.

Cu aceeaşi sinceră simpatie

[H. Z.] (p.196-203)

Poate că n-aş fi insistat atât de mult asupra acestui text de importanţă istorică, dacă el nu ar fi extrem de actual în ceea ce priveşte ajutorul pe care îl primesc în continuare foştii deţinuţi politici, împiedicaţi la vremea cuvenită - fie prin închisoare, fie prin urmările ei socio-politice, lungi de o viaţă - să-şi practice profesiunile sau meseria. Au rămas muritori de foame, după ce şi-au jertfit tinereţi şi bătrâneţi pentru alungarea dictaturii din ţară. Au rămas muritori de foame în timp ce securiştii ce au tras în populaţia adunată pe străzi în Decembrie 1989, să strige cu ingenuitate: "Jos comunismul!", şi aceia ce năvăleau în uniforme de minieri de operetă sau misterioase uniforme civile (de miliţieni), ce năvăleau în Piaţa Universităţii, schingiuiau şi omorau elevi, studenţi, muncitori şi intelectuali opozanţi criminalilor ce puseseră mâna pe putere, în timp ce ei, aceste brute, se împăunează în magazinele lor supraluxoase şi menesc României o inflaţie tot mai neîndurătoare sub ochiii guvernului şi ai Preşedintelui, de data aceasta votaţi de toţi oamenii cinstiţi din ţară. Da! Cele scrise de martorul acuzării Herbert Zilber, din pricina căruia a murit un om - pe puţin - rămân, totuşi, pagină de antologie în privinţa lipsei de recunoştinţă faţă de oricare ins care se declară iubitor de adevăr şi dreptate pe fostul mal nămolos al Dâmboviţei - momentan îngropată, să nu mai vadă cele ce se petrec în "Bucureştiul ei iubit", vorba cântecului de odinioară. Patilineţii zilei de astăzi se cuvine să-şi amintească faptul că istoria stă cu ochii aţintiţi asupra lor, iar judecata ei pedepseşte cu veacurile şi mileniile nechibzuinţele cu care tratează victimile comunismului rămase de căruţă. Vai celor condamnaţi de ea!..

Lucrării MONARHIA DE DREPT DIALECTIC de Andrei Şerbulescu, deşi incompletă, i se cuvine conferită o deosebită atenţie. Unul dintre motive este faptul că debordează de cugetări şi aforisme asupra condiţiei omului sub puterea comunistă, revărsate din mintea cuiva care a participat direct la impunerea regimului în ţara noastră, pregătind-o în calitate de spion sovietic, ca pe urmă să cadă sub jugul urii foştilor săi tovarăşi, aşadar care a avut şansa de a judeca pe ambele feţe situaţiile şi întâmplările trăite de români sub stăpânirea bolşevică, colorate atât de candoarea credinciosului fanatic (să-i acordăm acest credit) în "viitorul de aur", cât şi de disperarea victimei reduse la animalitate de către fraţii întru propriul său crez, în sfârşit scrutate fără lentile măritoare şi deformante (în bine), cum ne-au obişnuit posesorii de carnete de partid.

Vom examina împreună câteva dintre acestea, organizate, pentru mai marea limpezire, în ordine tematică alfabetică.

- A FI

A fi, a exista este o chestie de obişnuinţă (II, p.64).

- ABSURDUL

Absurdul dispare când nu se mai vede termenul de comparaţie (idem).

- ADEVĂRUL, AFABULAREA şi MINCIUNA

Reproducerea corectă a faptelor cere un mare efort din partea noastră (p.140).

Frica de verificare şi de sancţiune a obligat omul nu numai să înregistreze, dar să şi povestească corect. Educaţia a contat şi contează, dar într-o măsură mai mică (p.140).

Deîndată ce constrângerea încetează, afabularea copleşeşte (p.140).

Spre deosebire de afabulare, [minciuna] este conştientă şi presupune memorie. Trebuie să conţină toate relaţiile unui adevăr, să existe posibilitatea de a fi repetată la nesfârşit în acelaşi fel şi să se lege cu toate minciunile viitoare. (...) Efortul este încă şi mai mare decât acela necesar reproducerii exacte a faptelor, însă este răsplătit (p.140-141).

Prin minciună, omul poate deveni un adevărat dumnezeu, creator al unei lumi proprii. Dacă nu reuşeşte, sancţiunea societăţii nu întârzie (p.141).

Furtul efectuat de [...un stat care dispune de totalitatea mijloacelor de informare şi înregistrare] poate să devină justă expropiere, războiul pace şi minciuna adevăr (p.141).

Adevărul (...) de partid l-a descoperit Lenin. De atunci face lege: minciuna a devenit simplu adevăr. Nimeni nu mai are remuşcări, nimeni nu roşeşte, nimeni nu mai este sancţionat, orice propoziţie adevărată poate deveni calomnie (p.141).

Omul este singurul animal mincinos.Vorbind articulat şi având conştiinţa finalităţii, la început minte de nevoie, cu vremea din plăcere (II, p.19).

Nimeni nu poate trăi numai din minciuni (II, p.20).

Deşi toţi continuăm să minţim, roşim chiar şi când suntem singuri (idem).

Este necesară oarecare inteligenţă, experienţă şi stăpânire de sine pentru a minţi fără bâlbâiri, privind în ochi (idem).

Minciuna este sporadică. Nimeni nu are atâta energie ca să mintă fără întrerupere (idem).

Există minciuni tolerate, prin convenţie tacită (idem).

- ANCHETA

[Securitatea] mlădiază oamenii scoţându-i în afara timpului şi spaţiului (p. 51).

Întunericul şi tăcerea schimbă scurgerea duratei: o zi poate fi o oră, două ore sau nimic (p. 52).

Inevitabilele întrebări: de ce sunt arestat? de ce sunt anchetat? ce am făcut? izbucnesc cu violenţă în singurătatea celulei şi sfârşesc prin a sparge cuirasele cele mai rezistente (p. 60).

Sfărâmarea sistemului nervos şi psihic este esenţialul. Odată acest rezultat obţinut, succesul anchetei este aproape totdeauna asigurat (p. 61).

- BĂTRÂNEŢEA

[La bătrâneţe] am ajuns un foarte mic proprietar de viaţă (p. 31).

Abia când am început să experimentez pe cont propriu viaţa de bătrân, încetul cu încetul s-a decantat în mintea mea diferenţa între tineri şi bătrâni (p.153).

Numărul de cuvinte utilizate sporeşte din copilărie până la maturitate, apoi scade, când apare bătrâneţea (p.154).

Dacă unii [bătrâni] se îngraşă şi alţii slăbesc, toţi pierd capacitatea de a crea, de a se emoţiona, de a se entuziasma (p.154).

Parcă antenele care-i legau de viaţă [pe bătrâni] s-au scurtat; nu mai percep realitatea (p.155).

Lipsa de interes pentru lumea exterioară devine izolare (p. 155).

Rentieri ai memoriei, bătrânii nu pot ieşi din tabieturile lor intelectuale, nici din scara de valori a vremurilor trecute (p.155).

Bătrânii nu pot gândi şi trăi decât în scheme acceptate deliberat sau prin obişnuinţă, în tinereţe (p.155).

[Bătrânii] se ţin de viaţă prin indiferenţă, dacă nu [prin] ură faţă de tot ce-i înconjoară. (...) Dacă nu se pot bucura de bucuriile vieţii, nici supravieţuitorii să nu se bucure! (p.155).

[Bătrânii] n-au puterea să se sinucidă, nu fiindcă le lipseşte forţa: sunt înspăimântaţi de moarte (p.156).

- CĂSNICIA

Rari sunt soţii care urmează pilda lebedelor din legendă şi se sinucid când unul se prăpădeşte. Cei mai mulţi se recăsătoresc, fiindcă nu suportă să doarmă singuri (p.141).

- COMUNIUNEA

A trăi este a trăi împreună cu ceilalţi (p.100).

- CREDINŢA

Dorinţele pioase sunt terapeutice (p.28).

Evadarea în rai prin credinţă sau într-o societate viitoare perfectă, visurile opiomanilor sunt răzbunarea omului împotriva constrângerii sociale (p.140).

Cine n-a fost (...) îndrăgostit sau credincios nu poate realiza ce este dragostea sau credinţa. Acestea trebuie trăite (p.153).

- CRIMA

Când toţi sunt de acord să falsifice, nu există apărare posibilă. (...) Solidaritatea la crimă a întregului aparat este o forţă împotriva căreia nu se poate lupta (p. 34).

Din crimă nu se evadează decât în moarte (p.141).

Legătura prin crimă este pe viaţă, indiferent în ce chip au participat la asasinat (p.141-142).

Într-un regim ca cel imaginat de Lenin şi realizat de Stalin, crima şi minciuna hotărâte de vârfuri se transmit, din aproape în aproape, până la executanţi. (...) Urmează iniţiativa organelor locale şi reacţiunea în lanţ a crimei continuă, până ce acoperă întreaga suprafaţă a societăţii (p.142).

Cred că marea stabilitate a conducerilor în statele socialiste se explică în parte prin crimele şi hotărârile absurde ale tuturor[a]. Fiecare se simte vinovat în conştiinţa lui şi-i este teamă să vorbească, fiindcă toţi au spus "da". Cine iese din convenţia secretului riscă răzbunarea celorlalţi. Aparatul nu i-a iertat şi nu va ierta niciodată lui Hrusciov că a denunţat crimele lui Stalin (p. 142).

Participarea la uciderea nevinovaţilor formează din asasini un monolit indestructibil, fiindcă au conştiinţa că omoară nevinovaţi (II, p.144).

Cu cât numărul asasinilor este mai mare, cu atât mai mare este securitatea personală. La rândul lor, cei care au asasinat din ordine dau ordine altor executanţi, aceştia altora, până se acoperă toată suprafaţa societăţii. Odată asasinatul declanşat de conducere, se întinde în valuri, până la periferia puterii (idem).

Frica de restul umanităţii face din ucigaşi un bloc unitar, care poate fi

distrus, dar nu amendat (idem).

Practicată la început sub imperativul unei ideologii care prevede o perioadă lungă de guvernare fără lege, crima a devenit, cu vremea, o obişnuinţă, apoi [un] viciu, ca şi delaţiunea (idem).

Solidaritatea la crimă este esenţială în sfera conducătoare şi executivă (idem).

Un asasinat poate fi cândva descoperit. De îndată ce cadavrul este acoperit de justiţie, capătă ceva din măreţia dreptăţii (II, p.102).

- CULTURA

Neştiinţa din vârfuri pătrunde până în ultimele interstiţii ale societăţii şi costă sume uriaşe. (...) Educaţia lui Stalin a costat un ocean de sânge (p. 37-38).

- DESTINUL

Mi s-au atribuit păcate, calităţi şi intenţii pe care nu le-am avut. Am plătit datorii pe care nu le-am făcut (...) Sunt poate alcătuit dintr-o plămadă nesigură, de care oamenii se feresc fiindcă au nevoie de certitudini. (...) Destinul meu [...-] să fiu veşnic bănuit de crime trecute ori viitoare (p. 23).

Am pătimit suficient ca să mă bucur de dreptul de a povesti ce am trăit şi gândit (p. 32).

O întâlnire cu cineva, o slăbiciune, orice poate pune pecetea destinului pe noi (p.152).

Oamenii se nasc cu posibilităţi multiple şi le realizează haotic, până vine o zi când un fapt, poate divers, pune pecetea pe destin (II, p.60).

- DIALECTICA

Dialectica permite ca ce [e] adevărat dimineaţa să fie eroare după-amiază (p. 30).

Marxismul este un viciu, o boală a secolului, de care nimeni nu se vindecă (p.157).

Dialectica, devenită ideologie, într-o putere absolută, justifică orice, fiindcă situaţiile se schimbă arbitrar, după bunul plac al mânuitorilor ei (II, p.93).

Nici o filosofie, nici o metodă n-a ucis atâţia oameni ca acest fruct al gândirii hegeliene, devenit metodă de guvernare de la Lenin încoace (II, p.145).

N-am auzit ca în ştiinţele exacte să se fi ajuns la vreo descoperire aplicând metoda dialectică (II, p.217).

- EROISMUL

Eroismul şi demnitatea implică existenţa unui ideal şi a cuiva care să ceară laşitate şi degradare (II, p.205).

- IDEILE

Ştiam că din idei curge sânge, însă nu-mi închipuiam că şi din comedie poate ţâşni moartea (p. 40).

Ideile sunt ceva cumplit. În sine nu sunt nici bune, nici rele. Când intră în capul oamenilor, provoacă moarte (p. 92).

Există vreo diferenţă între nebunii cu idei fixe din ospicii şi cei care au ideea fixă că Marx şi Lenin au spus toate adevărurile? (II, p.94).

Gheorghiu-Dej nu mai era român, intrase în rândul rasei celor fără milă şi recunoştinţă, cu obsesia ideilor fixe (II, p.103).

- IDEOLOGIA

Din ideologii curge sânge (II, p.34).

- IUBIREA

Nu obiectul iubirii pune pecetea pe patimă, ci imaginea lui în visul îndrăgostitului (II, p.69).

Doar partidul este deasupra dragostei, a familiei, a prieteniei (II, p.83).

- ÎNCHISOAREA

Închisoarea celulară jupoaie oamenii de sufletul lor obişnuit de-acasă. Cu confiscarea gulerului, curelei, cravatei, şireturilor, ceasului şi verighetei dispare starea civilă (p 107).

- ÎNDOIALA

Puţini oameni au germenul îndoielii. Mai întâi, fiindcă puţini au obiceiul gândirii. Apoi, fiindcă fără certitudini viaţa ar fi aproape imposibilă (p. 145).

- MOARTEA

Moartea se instalează în suflet înainte de a ocupa trupul (p. 155).

Există oameni obsedaţi de ideea morţii la orice vârstă (p. 155).

Pentru marea majoritate a celor tineri, această problemă [moartea] nu se pune. Este ceva care se întâmplă doar altora (p.155).

- OMUL

"Homo sapiens" pare să fie singurul animal care nu numai că se joacă îmbrăcând haina altuia, dar îi place grozav spectacolul, chiar dacă este o bagatelă de masacru (II, p.23).

- PĂCATUL

Strigoiul vinovăţiei ne însoţeşte în viaţă. Spovedania nu-l omoară. Scăpăm prin uitare. Păcatul există undeva în noi, cancerul, poate mediul natural al sufletului. Dacă ar dispărea, am exista ca şi cristalele, dar n-am trăi. Suntem veşnic vinovaţi faţă de cineva: o femeie, un prieten, un frate (p. 64).

Raportul de la supus la stăpânitor se naşte din conştiinţa locuitorilor că orice vorbă, orice gest poate deveni păcat, deci delict (p.138).

Păcatele noastre sunt pardonabile, [însă devin] de neiertat, dacă le vedem [la] alţii (p.153).

Emanciparea din păcat a început cu scrisul şi s-a con- solidat cu timpul. Hârtia nu roşeşte şi nu se bâlbâie (II, p.20).

- PRESIMŢIREA

Presimţirea este, probabil, un atribut al materiei vii (p.149).

Probabil că şi omul a fost dotat cândva cu darul presimţirii, dar l-a pierdut, cum a pierdut simţul orientării în pădurile virgine (p.149).

Presimt când undeva s-a hotărât ceva rău pentru mine, ştiu când s-a apăsat pe butonul ghilotinei, văd tăişul lamei şi aştept să-mi cadă pe grumaz, însă nu fug. Hipnotizat de ochii nenorocirii, nu mai pot face altceva decât să aştept (p.151).

- REALITATEA

Nimic nu este mai ireal decât realitatea (p. 99).

- SĂNĂTATEA

Nu simţi multă vreme că sănătatea reintră în trup. Conştiinţa n-o înregistrează decât după ce s-a înmulţit. Atunci, într-o singură clipă, simţi bucuria lui Dumnezeu când a reuşit să facă om din lut (p. 52).

- SISTEMUL

Solidaritatea la crimă asigură continuitatea sistemului (II, p.15).

Cheia sistemului: să nu se trezească tăcerea, în închisori şi în afara închisorilor (II, p.84).

Sistemul îi înnebuneşte pe conducători. Muncesc mult, se extenuează, se îngraşă şi înnebunesc. Aş numi-o demenţa marxist-leninistă (II, p. 93).

Într-un sistem în care fiecare este condamnabil pentru că n-a fost informator, unde populaţia este împărţită în arestaţi şi arestabili, cine nu este arestat trebuie să devină, cu vremea, anchetator, gardian sau arestat (II, p.109).

Cele mai bune intenţii se sparg de zidurile înspăimântătoare ale sistemului (II, p.142).

La baza sistemului este materialismul dialectic, cu bunul plac botezat gândire dialectică (II, p.178).

- SOCIALISMUL/COMUNISMUL

Procesele cu acuzaţi comunişti fac parte, ca şi Planul Central, din construcţia socialismului (II, p.16).

Războiul de clasă nu cunoaşte altă morală decât interesele socialismului (II, p.19).

Comuniştii români au fost aduşi la putere cu furgoanele Armatei Roşii (II, p.34).

Ar trebui să învăţăm de la sovietici cum nu trebuie construit [socialismul] (p. 26).

Regimul nostru [comunist] este incompatibil cu adevărul şi dreptatea (p. 31).

Socialismul cu pecetea lui I. V. Stalin şi I. L. Caragiale (p. 31).

Nu am nimic de pierdut decât lanţurile unei vieţi ratate (p. 32).

Pentru vechii comunişti, presiunea morală a partidului este extraordinară. Toţi ştiu ce este înăuntru, dar odată aruncaţi la gunoi se simt gunoi, un fel de mort care ştie că este iremediabil ieşit dintre cei vii şi trebuie să se obişnuiască cu viermii, până devine vierme (p. 42).

Cine a prins acest morb [spirocheta marxist-leninistă] în tinereţe nu mai scapă niciodată. (...) Priza gândirii marxiste este atât de puternică [încât] nici cei care, de voie sau nevoie, au făcut saltul mortal dincolo de zidurile partidului nu uită de unde au plecat. Nu s-au vindecat nici când au primit glonţul tovărăşesc în ceafă. Marxismul practicat din tinereţe devine viţiu (p. 45).

Aşa s-a început construcţia socialismului: cu cea mai progresistă ştiinţă a urmăririi, arestării, anchetării şi condamnării. Primul ajutor dat generos de Uniunea Sovietică a fost ştiinţa poliţiei (p. 48).

Din câte ştiu, în toate ţările şi mai ales în România, comunistele erau, în general urâte, în nici un caz frumoase (p.140).

Toţi locuitorii [statelor socialiste] câştigă puţin şi muncesc puţin. Se nasc oarecum pensionari şi trăiesc ca atare. (...) Se nasc bursieri, trăiesc ca funcţionari şi mor pensionari (p.156).

Nu ştiu pe cine l-a făcut socialismul fericit. Mie mi-a luat o treime din viaţă şi mi-a încărcat puţinul care-l mai am de trăit cu umbre care îmi apasă creierul. Există oare cineva care să fi fost comunist şi să nu fi făcut nici un rău semenilor săi? Cel puţin o dată a minţit cu neruşinare în justificarea unei crime, cel puţin o dată a acuzat făţarnic şi a fost de acord cu o infamie (II. p. 85).

Stalin a spânzurat comunişti numai acolo unde risca ţâşnirea unui

gând personal (II, p. 88).

Penitenciarele sunt singurele întreprinderi socialiste care îndeplinesc planul cantitativ şi calitativ (II, p.150).

Toţi profeţii au visat catastrofe. Singurele care s-au realizat sunt ale urmaşului rabinilor din Bonn. Din abstracţiile lui au curs oceane de sânge. Şi abia suntem la începutul apocalipsului după Marx! (II, p. 223).

- SPAIMA

Spaima de superiori, spaima de cuvinte, spaima de umbre se transformă în activitate absurdă, sub acoperire de cuvinte (II, p.93).

- SPECIFICUL NAŢIONAL

Acest fericit pământ [românesc] are darul de a pune culoare proprie pe oameni şi idei (p. 31).

Nu aparatul de stat, ci lipsa autorilor este aceea care explică lipsa cărţilor româneşti neoficiale în editurile de dincolo de frontieră (p. 35).

- SPIRITUL

Spiritul se comprimă, însă totdeauna rămâne ceva (II, p.166).

- TINEREŢEA

Visul cu ochii deschişi dă sens tinereţii (p. 24).

- TIPARUL

Manuscrisul nu inspiră prea mare încredere lectorului obişnuit, chiar dacă poartă o semnătură ilustră. Este un fel de intimitate facilă. Acelaşi manuscris, bătut la maşină, capătă claritate şi autoritate. Cuvintele se ordonează parcă altfel şi structurează întregul. Atunci apar incongruenţele de stil şi organizare a materialului. Singura formă care dă însă operei ordinea eternităţii este cea a textului tipărit. Abia aceasta lasă impresia puternică a unui tot indestructibil.

De aceea critica unui manuscris este uşor de făcut, în timp ce pentru a critica o carte tipărită trebuie un mare efort, oarecare obişnuinţă sau o mare rea-credinţă. Slova tipărită rezistă analizei critice, cea scrisă nu (p. 144).

- TIRANIA

Rar despot care să nu-şi piardă minţile. Delirul puterii şi teama de a nu o pierde dezechilibrează pe cei mai echilibraţi (p. 37).

- TURNĂTORII şi DOSARELE

Cei care îşi vând sufletul (...) rămân până la moarte solidari cu trecutul lor (p.130).

Unii se nasc informatori, cum alţii se nasc poeţi sau pictori. Le place să se uite prin gaura cheii, să asculte la uşă ori să citească corespondenţa altora. Alţii devin informatori din lipsa unei profesiuni, iar mulţi, din convingerea că partidul trebuie ajutat. Este felul idealist de a justifica patima de a privi prin gaura cheii şi, de foarte multe ori, plăcerea de a face cuiva rău, o voluptate mult mai răspândită decât se crede. Indiferent de motivarea iniţială, cu vremea delaţiunea devine viciu (p.136).

Într-un sistem care cultivă delaţiunea pe raţiuni ideologice, gregara pasiune devine viţiu de masă, iar ideologii citesc notele informative cu aceeaşi pasiune viţioasă şi le pretind imperativ altora. Delaţiunea devenită viţiu alimentează viţiul delaţiunii (p. 136).

Regimul nefiind garantat prin consensul deschis sau trăit al majorităţii, oamenii trebuie cunoscuţi în toate ascunzişurile gândurilor şi sentimentelor lor, fiindcă, într-un sistem în echilibru instabil, orice poate

aprinde focul. De unde necesitatea dosarului personal complet şi a unui aparat care să-l facă şi să-l completeze zi de zi şi să-l utilizeze. Cine este stăpânul unui astfel de instrument stăpâneşte oamenii, nu pentru că ştie când s-au născut, ci pentru că le cunoaşte păcatele omeneşti, ca şi altele, nesfârşit de multe, aparent benigne, dar toate încadrabile în articole din Codul Penal sau în bunul plac al conducerii, care, având drept metodă de gândire dialectica, hotărăşte în fiece moment ce este bine şi ce este rău, ce este subiectiv inocent, dar obiectiv nociv (p.137).

Oamenii reali sunt reflexul dosarelor (p.138)

Micii şi marii poliţişti care alcătuiesc dosarele simt în fiecare zi, cu fiecare notă informativă adăugată, că de ce fac ei acolo depinde viaţa celui înregistrat, se simt membri ai clasei stăpânitoare (p.138).

Cine va studia peste o sută de ani Mont Blanc-ul de dosare lăsat de socialism va fi îngrozit de monştrii creaţi pe hârtie în prima jumătate a secolului al XX-lea. Şi va exclama: "Ce bine au făcut că i-au executat! Altfel nu s-ar fi putut construi socialismul!" (p.139).

Prin dosarul unuia se stăpânesc (...) şi cei care au lucrat la alcătuirea lui. Fiind totdeauna uşor de minţit pe socoteala altuia, mai ales când minciuna este cerută de o autoritate cu ideologie, dosarele sunt pline de fantezii. Cel care le furnizează poate fi oricând judecat pentru calomnie, ca şi cel care le-a utilizat (p.139).

Trăim şi vom trăi vreme îndelungată în universul dosarelor (p.146).

Am menţionat aiurea că doctorul G. Brătescu, editând MONARHIA DE DREPT DIALECTIC, manuscrisul lăsat în grija sa la moartea autorului, a folosit bisturiul amiciţiei pentru a face câteva incizii în text şi a extrage unele fragmente, ca pe nişte tumori. Motivarea îi este următoarea: În trei cazuri au fost înlăturate aprecierile oarecum discutabile care puteau umbri memoria unor persoane decedate (p.19). Ulterior, constatând că unii recenzenţi ai volumului au protestat împotriva acestui mod de cenzurare postumă, oricât de binevoitoare şi izvorâtă din delicateţe, a revenit asupra primei sale decizii şi în Destinul postum al lui Belu Zilber şi al cărţii sale, articol publicat în "Arc" (vezi mai sus), alături de scoaterea în evidenţă a ideilor principale desprinse din receptarea operei în publicistică, pune la dispoziţia cititorului şi paragrafele pedepsite iniţial prin condamnarea la nefiinţă.

Or, deoarece, în continuare, intenţionez să luminez puţin arta portretistică a memorialistului, ele ne sunt utile, cu atât mai mult cu cât înfăţişează unele figuri marcante ale lumii literar-culturale de ieri. De pildă, aflăm câte ceva despre misterioasa detenţie a lui George Ivaşcu, detenţie ce pare să-i fi priit foarte tare în materie de obţinere a încrederii partidului pentru a fi investit, după eliberare, cu cele mai înalte recompense, cum ar fi: posturi de mare încredere în domeniul propagandei, în acela universitar şi în cel al deţinerii pâinii şi cuţitului în teritoriul controversat al literaturii.

Cum constată Andrei Şerbulescu: S-a realizat prin cinci ani de temniţă, când regreta că nu a fost acela care să condamne alţi nevinovaţi. Aşa este teroarea: o exercită cei cărora le este frică de teroare (p.238). Înainte de aceasta, în carte se face o introducere; în celula lui Belu Zilber a fost adus un alt nenorocit, spre sfârşitul anului 1953. A fost prevenit că nu avea voie să-i comunice nimic despre ancheta sa. Pe înserate, uşa s-a deschis, ca de obicei fără zgomot, şi, spre surpriza mea, şi-a făcut intrarea fostul director

comunist al presei. Cu o bocceluţă în mână, galben la faţă ca toţi cei ţinuţi vreme îndelungată în celulă, Gheorghe Ivaşcu - aşa îl chema pe noul venit - era ares-tat de vreo cinci ani sub acuzaţia că, în timpul războiului, ar fi colaborat la o revistă fascistă. După eliberarea lui, în 1954, a fost achitat şi reabilitat. De atunci conduce reviste săptămânale de mare tiraj, scrie articole de doctrină şi este profesor la Universitatea din Bucureşti (p.94-95).

În altă parte (p.117) aflăm că aşa s-a împărţit în vremea aceea moşia: Roller era proprietarul istoriei, Ivaşcu al presei, Chişinevschi al ideologiei, Bodnăraş al armatei, Teohari Georgescu al poliţiei, secretarii de judeţe ale judeţelor, secretariatul partidului al ţării... (...) Cu George Ivaşcu am stat puţin înainte de proces. (...) Voiau să-l utilizeze pentru un libret împotriva foştilor social-democraţi (Lotar Rădăceanu, Ştefan Voitec, Ion Pas). Dacă ar fi reuşit, l-ar fi iertat de rest. Au renunţat însă la libret şi l-au trimis să mai facă şase luni la Canal. După această punere în temă asupra întâlnirii lor şi a personajului social, urmează caracterizarea lui ca om: dintr-o privire vede o greşeală de paginaţie. Altfel, acest licenţiat în litere era de o incultură universală. "Război şi pace" îl cunoştea din filmul cu Greta Garbo în rolul Nataşei, "Madame Bovary" din alt film, "Eugénie Grandet" din alt film. Vechiul ilegalist auzise de "Manifestul comunist". L-a citit însă în celula nr.19, unde eu aveam atunci dreptul la cărţi. Înainte de arestare fusese "directorul presei", în care calitate suspendase toate ziarele necomuniste. Să adăugăm că tocmai el a "scris", cu mâna negrilor, o istorie a presei româneşti? Pe vremea aceea purta haine de ştofă englezească, avea automobil la scară, prezida şedinţe în faţa unui parter de "jidovcuţe cu picioare frumoase" şi şi-a plătit obolul de recunoştinţă faţă de maică-sa: "Am făcut totul pentru dânsa: am adus-o la Bucureşti şi am plătit să i se puie dinţii". (...) Despre zecile de femei pe care nu le-a iubit, inclusiv soţia lui, mi-a povestit totul, până la ultimile intimităţi. Dorea să fie liber ca să organizeze împreună cu fostele şi viitoarele lui amante o întreprindere de traduceri din limbi străine. Asta n-a izbutit să realizeze, dar a ajuns şeful Catedrei de istoria literaturii române la Universitatea din Bucureşti (p.118). Clevetirea pare trăsătura de bază a portretului semnat de urâciosul Belu Zilber, care-şi acuză antipatizatul, dar şi simpatizatul model, de încălcări moral-culturale de care însuşi s-a făcut vinovat (ocuparea unei catedre universitare la care nu avea dreptul). Să reţinem că nu-i agrea pe bărbaţii ce se puteau lăuda cu succese amoroase; după cum s-a sugerat de către un critic, la fel stăteau lucrurile şi în relaţiile sale cu Pătrăşcanu.

Zilber, repetându-şi orbirea în faţa propriilor sale scăderi, le socoate demne de dispreţ la alţii: Profesorului Alexandru Graur i s-a explicat că trebuie să mintă fiindcă crimele mele sunt dovedite prin trei dosare, şi el, care de zeci de ani învaţă copiii cum se vorbeşte corect româneşte a minţit. Pentru lipsa de acord între subiect şi predicat n-ar fi pregetat să se indigneze. În ziua când a predat declaraţia împotriva mea a dormit probabil cu conştiinţa împăcată că şi-a făcut datoria. A ajuns academician (p.141). Nu numai pentru asta; mai curând pentru redac- tarea unui curs universitar despre "limba moldovenească", una diferită de limba română!

Dar nu agresivitatea este singura modalitate de exprimare în portretele lui Şerbulescu. El se delectează cu puterea comparaţiei plastice:

Un ceangău chiabur, proprietar a 13 hectare de pământ şi a 30 hectare de pădure. Puternic, cu dimensiuni impresionante, deştept şi calm, părea un cal pomeranian printre gloabele de la şes (ceilalţi deţinuţi; p. 50).

Este interesantă împărţirea deţinuţilor politici, de către autor, în "realizaţi în puşcărie" şi cei care şi-au pus în gând să se "realizeze după eliberare"; mărturisesc că vârsta când am fost ares-tat m-a aruncat, fără drept de apel, în a doua categorie, la asta - dacă ironia lui Belu Zilber ar avea tendinţa de generalizare - temniţa contribuind din plin, atât prin exemplele de "realizaţi înainte de arestare", demne a fi adoptate ca model (voi cita cazurile lui Nicolae Balotă, Ion Omescu, Horia Niţulescu, elenistul prof. Stati, directorul "Cetăţii Moldovei", preotul Chiriac, doctor în filosofie în Germania), cât şi prin pilda oferită de cei ce urmau să se "realizeze după eliberare", pildă melancolică şi stârnitoare de meditaţii cenuşii, cu atât mai mult când o dădeau pseudointelectuali sau măcar bacalaureaţi şi licenţiaţi care, după absolvire, uitaseră să mai răsfoiască vreo carte şi să mai guste frumuseţea vieţii de cărturar sau de observator al naturii şi existenţei.

Vom urmări portretele a doi exponenţi reprezentând cele două categorii asupra cărora atrage atenţia Andrei Şerbulescu.

În primavara anului 1949 eram în celula nr.14 din subsolul Securităţii, după 17 zile de greva foamei, împreună cu Obreja, student legionar, arestat pentru jaful a 14 milioane de lei de la Administraţia Centrală C.F.R. După ce mi-a povestit cum organizase şi executase furtul, împreună cu alţi legionari, mi-a spus că va fi cu certitudine împuşcat. Îi părea rău să moară. La rândul meu, i-am spus că, spre dezolarea mea, nu ştiam de ce sunt acolo.

Aşa cum se întâmplă cu oamenii întorşi din voiaj, l-am întrebat cu cine se mai întâlnise prin celulele prin care trecuse, ce văzuse şi ce auzise. Printre altele mi-a povestit de convieţuirea lui cu Cezar Popescu, director general al Societăţii "Distribuţia" şi preşedintele Asociaţiei industriaşilor din petrol, arestat fiindcă undeva se găsise necesar un proces cu reprezentanţii marilor trusturi petrolifere. Îl cunoşteam din 1932, când era director general al Industriei. Un bărbat frumos, elegant şi deştept, veşnic surâzător. Cu părul cărunt din tinereţe, părea un marchiz lansat în afaceri, dublat pe undeva de Casanova. Bogat, uneori generos, oarecum de stânga, ştia să spuie "nu" funcţionarilor şi "da" superiorilor. Făcuse o strălucită carieră de director general. Era director general născut, nu făcut.

Ştiinţa anchetei prevede în mod riguros cărui "reţinut" i se dă mâncare bună, foarte bună sau proastă şi cum trebuie combinaţi "reţinuţii" în celule după categoriile de regimuri alimentare. În genere, cei flămânzi şi cu regim prost sunt puşi la un loc cu cei sătui şi regim bun. Obreja era în prima categorie. Cezar Popescu în a doua. Politicos cum era, i-a spus de la început lui Obreja: "Să mă ierţi, dar nu am să-ţi dau din mâncarea mea. Eu sunt bătrân şi trebuie să mă îngrijesc. Pe d-ta oricum au să te împuşte". Obreja a fost, în adevăr, executat.

Pe Cezar Popescu l-am întâlnit într-o cameră mare la Penitenciarul Piteşti. Tot surâzător şi tot afabil. Avea vreo 70 de ani. Dimineaţa făcea exerciţii de întinerire şi înfrumuseţare. Îşi freca faţa obrazului şi se lovea cu mişcări scurte ale palmelor, ca să nu facă riduri şi să nu îngălbenească. Apoi, în afara câmpului vizetei, făcea un fel de gimnastică suedeză, ca să

se dezmorţească. Bătrânul marchiz nu realiza că era anchilozat. Întindea sacadat braţele şi picioarele cu câţiva centimetri, timp de câteva minute, apoi se întindea în pat ca după o lungă baie de aburi. Era oarecum ridicol, dar se realiza ca sportiv. Până la arestare patronase generos meciuri de fotbal.

În toate închisorile, mai ales în cele politice, se povestesc romane şi filme. Mi-a fost dat să aud cele mai variate poveşti, de la subiectul unui western până la Cei trei muşchetari şi Muntele vrăjit. Nu ştiu ce au înţeles oamenii din romanele lui Thomas Mann povestite ca romane foileton, dar sigur că unii au rămas de pe urma puşcăriei cu nostalgia paradisului cărţilor necitite, adică a tuturor cărţilor.

După graţierea noastră l-am întâlnit pe Cezar Popescu pe stradă. Încerca să meargă repede, cu aceiaşi paşi mărunţi ca în tinereţe. L-am întrebat cu ce are de gând să se ocupe.

- Vreau să termin pe Thomas Mann. Am citit Zauberberg, Buddenbrook şi Doktor Faustus. Nu-mi place nici Tolstoi, nici Balzac.

Bietul director general dorise, probabil, să iasă din închisoare ca să se realizeze ca intelectual. Ca dânsul mai erau şi alţii. Cum bătrânii uită mai ales întâmplările recente şi în primul rând numele proprii, probabil că toţi au uitat şi titlurile şi autorii pe care aveau iluzia că i-au citit. Mult mai spectaculoşi erau acei care s-au realizat în închisoare şi nu mai voiau să fie liberaţi, ca să nu se degradeze.

Ştefan Neniţescu este fiul prefectului de Tulcea din vremea războiului de la 1877, autorul celebrei poezii patriotice Pui de lei. Nu ştiu cum arăta tatăl, dar pe fiu l-am văzut îndelungă vreme de aproape. Înalt, încovoiat de o dublă scolioză, legat de pat prin astm şi rahitism, chel, cu nasul coroiat, cu faţa scofâlcită, avea ceva de babă uscată, sperietoare de copii. A debutat imediat după primul război mondial ca poet şi estet. A scris o operă fundamentală, dispărută - spunea el - în arhivele Securităţii, a fost contracandidatul nenorocos al lui Tudor Vianu la catedra de estetică, a fost elevul lui Benedetto Croce, apoi al unui neamţ tot atât de celebru, la München, şi a terminat ca unul dintre oamenii de casă ai lui Titulescu, dar nu dintre aceia pe care i-a făcut ambasadori. Aşa cum avea un masor şi un bucătar italian, avea şi un poet estetician. A devenit agent al Intelligence Service-ului când Anglia era aliata României - deci nu avea nimic de aflat - şi a sfârşit ca agent comercial al României la Haga, în vremea când relaţiile noastre cu Olanda erau neînsemnate. Poliglot, circulase în toată lumea şi citise enorm de multe cărţi. A văzut tot ce este frumos. Războiul l-a prins în ţară, însă englezii l-au scos. Nu-mi dau seama la ce putea fi de folos cel mai încâlcit cap din România. A stat la Londra până după 23 August 1944, când a revenit la Bucureşti. Nu ştiu ce fel de spionaj a făcut, dar a fost condamnat la muncă silnică pe viaţă pentru spionaj, organizaţie contrarevoluţionară şi alte crime şi delicte, aşa cum se obişnuia pe vremea aceea.

La puşcărie, deţinuţii i se adresau cu titlul "domnule profesor". Toţi ştiau că nu fusese niciodată profesor, dar respectau convenţia. Tot acolo am aflat că era preşedintele Partidului Naţional-Ţărănesc. Nu-mi dau seama de ce nu i se acorda şi acest titlu. În această calitate făcea proiecte de constituţii şi organiza primirea lui în Capitală după venirea americanilor. Este drept că unii deţinuţi vorbeau între ei despre "Nea

Fane", dar, pe plan legal, continuau să respecte marele om de stat, conducătorul de mâine al statului, omul care dictase din umbră toată politica lui Titulescu.

Se întâmpla să se certe cu unul sau altul dintre colegii de celulă. Atunci îi provoca la duel cu spada. În ruptul capului n-ar fi acceptat o altă armă, mai uşoară. Bineînţeles, bătălia urma să aibă loc după eliberare, când şi Tudor Vianu urma să fie scos de la catedră.

Ucenicii în ale poeziei, mai plagiatori, mai autentici, îi citeau versurile, îi cereau sfatul, dat întotdeauna cu generozitate: "Acest vers este prea clar. Modifică-l. Fă-l mai obscur". Când nu se mai înţelegea nimic era mulţumit şi felicita pe autor.

În fiecare noapte, domnul preşedinte îşi dezlănţuia spiritul combativ împotriva colegului de pat Dinu Răşcanu. Este drept că pe un pătuc de campanie încap greu doi oameni, mai ales unul lung şi încovoiat, celălalt la fel de lung, însă cu oase tari. Aşa era însă în toate paturile, fiindcă pat individual nu exista. Oamenii dormeau picioare-la cap. Vrând-nevrând, se obişnuiau să închidă ochii în această poziţie. Cu excepţia domnului preşedinte, care îşi împungea toată noaptea vecinul cu ciolanele lui ascuţite. Câteodată se trezea întreaga cameră, se arbitra vina, dar domnul preşedinte refuza arbitrajul. Nu înţelegea ca autoritatea lui să fie ştirbită.

O dată a avut ocazia să fie erou. În primăvara anului 1957, ca printr-o înţelegere generală, în toate puşcăriile politice - şi erau multe - s-a declarat, în aceeaşi zi, greva foamei. Nici astăzi nu înţeleg cum de s-a ajuns la această unanimitate. Nimeni nu primea vizite de afară, corespondenţă nu exista. Greva a avut totuşi loc şi, ceea ce este mai bizar, Securitatea care nu se dăduse în lături de la atâtea, de astă dată s-a alarmat. În toate închisorile s-a revărsat un fluviu de lapte amestecat cu ouă şi zahăr, pentru a salva de la moarte pe trădători şi contrarevoluţionari. S-au concentrat toate rezervele sanitare pentru a turna pe gâtlejurile recalcitranţilor licoarea dătătoare de viaţă. Fervoarea felcerilor a fost atât de mare, că unora li s-a turnat laptele până şi în plămâni. Aceştia n-au mai avut nevoie să înceteze greva. În vremea aceea, miniştrii adjuncţi de la Ministerul Afacerilor Interne circulau din temniţă în temniţă să convingă pe grevişti să reia consumul arpacaşului şi verzei acre.

A fost adus în faţa puterii executive şi profesorul. La observaţia ministrului că trădătorii n-au dreptul la indulgenţă, Nea Fane a avut o replică demnă de Mircea cel Bătrân în faţa lui Baiazid:"Trădători sunteţi voi, care ne-aţi adus în robia Moscovei; noi apărăm fiinţa neamului!" Scocârjat, încovoiat, îmbrăcat în zeghe, profilul de babă al lui Nea Fane avea - vorba lui Topârceanu - măreţie de simbol.

Altfel, era un om blând şi civilizat, adică nu jinduia la bucăţica de pâine a altuia, accepta darurile adoratorilor de sonete dintr-o singură frază, păstrând totuşi regulile sonetului. Unele erau frumoase, altele prea virile pentru o Maică a Domnului în papuci. Adesea cânta dragostea pentru o femeie de mult dispărută, într-o mănăstire din Occident. Într-un amurg de blestem, cum nu există decât în celule, ne-a spus că era vorba de domnişoara Persu, amorul vieţii lui.

Spre sfârşitul vieţii, acest "pui de leu" s-a realizat integral în puşcărie. A ajuns tot ce a râvnit în viaţă: preşedinte de partid, profesor universitar,

eminenţa cenuşie a lui Titulescu şi a Guvernului englez, spadasin, erou, Tristanul unei Isolde călugărite.

N-am fost de faţă când s-a eliberat. Probabil că era trist, ca un rege detronat şi [cu] regatul împrăştiat. Nu am nici o îndoială că, dacă ar fi fost întrebat, ar fi preferat să rămână închis de unul singur, însă în sala tronului, în camera mare a temniţei de la Gherla.

L-am văzut pe stradă, în Bucureşti. Biet rege detronat! nu va mai avea niciodată supuşi (p.110-114).

Ironia memorialistului este cald înţelegătoare pentru nişte destine pierdute nu numai prin apăsarea unui regim necruţător, ci mai ales prin neîndemânarea inşilor descrişi de a-şi fi programat viaţa în conformitate cu aspiraţiile lor (de fapt, încă ncunoscute), ceea ce se petrece cu majoritatea oamenilor. Temniţa scotea în evidenţă astfel de nerealizări, fie în direcţia împlinirii lor aparente, printr-o grandomanie fără substrat, fie prin nădejdea că, măcar, după declasarea adusă de fosta condamnare, cerul va fi îngăduitor, împrejurările mai bine strânse în chingile disciplinei, pentru a se ajunge şi la satisfacerea celor mai nevinovate şi nobile aspiraţii ale unor suflete tânjitoare după bucuriile oferite de cultura lumii.

După atâta suferinţă - că dacă a cedat în faţa pretenţiilor Securităţii şi a conceput romane multiple de spionaj, care, la capătul scrierii lor, urmau să devină probe pentru uciderea 'legală' a prietenului său Lucreţiu Pătrăşcanu şi nenorocirea, prin îndelungate condamnări, a multor alţi amici şi amice, nu înseamnă că Belu Zilber a fost cruţat de suferinţa morală, ba chiar mai dihai a gustat remuşcările şi întreg cortegiul răvăşirilor sufleteşti, nefiind un buştean cu chip uman, ci un rafinat al lecturii şi imaginaţiei - , după atâta suferinţă personală, spuneam, aceasta ar fi fost cazul să-l sensibilizeze la suferinţa celorlalţi şi să-l determine a-şi uita educaţia urii de clasă. Însă, dimpotrivă, întocmai cum îşi avertizează singur cititorul (cine să cunoască mai bine ravagiile lăuntrice provocate de comunim, decât comunistul?), Andrei Şerbulescu rămâne la fel de incapabil să se transpună în starea de spirit a 'duşmanului de clasă' ajuns în situaţia lui, a 'reacţionarului', a 'reprezentantului păturii burghezo-moşiereşti', şi-l judecă aspru, cu răutate, cu lipsa totală a înţelegerii solicitate pentru sine, dealtfel, permanent de la martorii ce am ajuns prin lectura la care suntem invitaţi.

Acestea se petreceau prin ianuarie sau februarie 1953, când în cursul anchetei au apărut declaraţiile baronului Ion Mocsony-Stârcea. Îl cunoscusem înainte de 23 august, când, în calitate de reprezentant al Regelui, venea la Pătrăşcanu. Abia mai târziu, la închisoare, l-am cunoscut mai de-aproape. Acolo oamenii nu mai sunt baroni (recunoaştem uşor duhoarea bolşevică vindicativă ce străbate ultimile cuvinte...).

Născut undeva, într-un castel, din descendenţa unor străbunici ale căror urme se pierd în negura vremurilor pe la Carol cel Mare şi Berthe au grand pied sau într-un alcov adulterin din fosta împărăţie habsburgică (bineînţeles că 'imoralitatea' vechii lumi - cal de bătaie obişnuit al comuniştilor - trebuie să fi prezidat patul nupţial al măcar uneia dintre strămoaşele baronului coleg de puşcărie şi de sperjur, uitând Andrei Şerbulescu faptul că şi Pătrăşcanu era taman atunci acuzat de 'imoralitate' şi că-l auzise cu propriile sale urechi confirmând această acuzaţie, cu lux de amănunte...). Cert este că era dublu baron: după tatăl legitim, baronul

Stârcea, şi prin adopţiune, după maestrul de vânătoare al regelui Ferdinand, baronul Mocsony. (Şi, naratorul cu limbă ascuţită ca a unei babe robotind cu ea în auzul altor morişti de suflete şi destine, cu tot atâtea riduri pe faţă şi pe inimă, trudind să turuie poveşti înveninate, la marginea şanţului, continuă a nu şi-o putea stăpâni, ba-i şi face plăcere să şi-o tot dea la tocila temei înhăţate între dinţi:) S-au spus multe despre această adopţiune (exultă mahalaua). Sigur este că atât tatăl adoptiv, cât şi fiul adoptat erau melomani, excelenţi vânători şi se iubeau. A învăţat să scrie şi să citească la Viena, liceul l-a făcut într-un renumit pensionat elveţian, universitatea la Cambridge (îi găseşte noi 'vini', pentru a-i explica trădarea, ca şi când el însuşi - alt trădător - n-ar fi fost expediat, de tăticuţul său iubitor, să studieze în aceeaşi străinătate despre care deducem din subtext că era stricătoare de moravuri şi caractere, ca pe timpul "junilor corupţi"...). A intrat în diplomaţie şi a învăţat la 30 de ani limba lui maternă, româna (care nu prea era nici limba maternă a memorialistului pamfletar, oricât de superior se arată faţă de cel descris). În vremea războiului, fiind mareşal al Palatului, foarte antihitlerist şi dornic de fapte eroice, a jucat un rol important în organizarea loviturii de stat de la 23 august 1944. (De ce să-l invidieze, cum se străvede din contextul ironic, că baronul, ca emisar al Majestăţii Sale, a avut cuvântul cel mai greu în încheierea războiului? Pentru că Lucreţiu Pătrăşcanu, cu Belu Zilber ascuns după poalele lui, era doar acceptat, ca impus de duşmanul ţării, să participe la acel act socotit de monarh - pe drept sau nu - ca salvator pentru Patrie?) Curajos, inteligent, extrem de rasat şi agreabil - vorbea cam fără întrerupere -, a fost omul de mare încredere al Regelui. În această calitate l-am cunoscut înainte de 23 august 1944. După cum spuneam, mult mai bine l-am cunoscut la închisoare.

Fusese arestat în 1947, în legătură cu activitatea naţional-ţărăniştilor şi agenţilor americani. (Belu Zilber, care neagă întruna, pe bună dreptate, că ar fi avut de-a face cu agenturi de spionaj străine altele decât cele sovietice, când este vorba despre naţionali-ţărăniştii aruncaţi în puşcărie de ministrul de Justiţie, prietenul său Lucreţiu Pătrăşcanu, juristul ce a decăzut atât de mult încât a acceptat să devină gunoierul murdar al noului regim, când e vorba despre ei, spuneam, n-are ezitări să lase necomentate 'legăturile lor cu agenţii americani'!). În ziua arestării, după ce colonelul Dulgheru l-a rugat frumos să fie sincer, a cerut hârtie şi cerneală (ceea ce Zilber - cititorul trebuie s-o aibă neîncetat în minte - o făcea zilnic în timpul anchetei...) Nu l-a putut refuza. Pe zeci de pagini a descris în amănunţime tot ce făcuseră sau proiectaseră imperialiştii. Pentru gestul lui, ministrul de Interne (Teohari Georgescu) a vrut să-l puie (pentru că pomeneam folosirea corectă a 'limbii materne'!) în libertate în aceeaşi seară. A refuzat, de teamă să nu-l otrăvească americanii. A fost condamnat la doi ani închisoare corecţională (zice cu obidă memorialistul care nădăjduise incontinent să fie eliberat după fiece nou denunţ fals).

Securitatea ştie că şi închisoarea porte conseil, ca şi noaptea. Nu se ştie niciodată ce poate trece prin cap unui baron. L-a reţinut deci şi după expirarea pedepsei. Între timp izbucnise afacerea Pătrăşcanu. (Exact acelaşi traseu l-a urmat şi destinul memorialistului.) Securitatea avea nevoie de actori, iar Stârcea a realizat că onoarea familiilor Mocsony şi Stârcea fusese grav avariată prin declaraţiile lui din procesul Maniu. În

gând îşi spunea probabil: "Am făcut-o de baftă!" Este chiar expresia lui pentru alt turnător. (Oare care să fi fost expresia lui Mocsony-Stârcea pentru Belu Zilber?)

Când a fost rugat frumos să declare toate crimele făptuite cu Pătrăşcanu şi subsemnatul, a scris zeci de pagini de roman. (Ce înseamnă invidia profesională!) Nu putea refuza pe colonelul Şoltuţ, cum nu putea refuza pe nimeni. Avea imaginaţie şi stil. Ancheta l-a convins să schimbe unele capitole. Altele au fost retuşate. Zelul lui literar a fost întreţinut vreme de 18 luni cu laude, lectură de romane, ţigări şi mâncare bună. (Dacă un prieten i-ar fi cerut lui Şerbulescu să rezume în trei rânduri istoria tră- dării sale, nu o putea face mai aproape de adevăr ca în cuvintele ironice de mai sus; între aforismele sale, găsim remarca privind suportabilitatea, pentru noi, a propriilor noastre păcate şi oroarea ce o resimţim pentru aceleaşi, când le recunoaştem la alţii...) A acceptat chiar să fie machiat şi dus prin case unde nu călcase niciodată, unde însă afirmase că se puseseră la cale comploturi. Pentru prima, poate ultima oară în viaţa lui, a citit singur romane - când era liber, avea în acest scop o soţie, care i le rezuma - şi a fost actor într-o piesă modernă.

Aşa a ajuns I. Mocsony-Stârcea să stea cu noi în boxă, ca reprezentant al feudalităţii şi unei coroane pe care o adora prin tradiţie şi convingere. Motivul imediat, rugămintea fierbinte a lui Şoltuţ, a fost se vede uitat, însă cuvântul angajat a rămas. Un baron nu şi-l reneagă. Astfel a ajuns voluntar în procesul Pătrăşcanu pentru a salva onoarea baronilor Mocsony-Stârcea. A fost condamnat doar la 15 ani muncă silnică. (Cum este posibil ca autorul să nu-şi citească propriul destin în cele de care râde cu poftă aici?! Cel puţin, în legătură cu "cuvântul angajat" care "a rămas", răsări culmea batjocurii la care Belu Zilber a fost supus ulterior, când i s-a reconsiderat de către Ceauşescu procesul şi ...a fost acuzat a doua oară - fără vreo pedeapsă nouă! - că nu şi-a retractat în faţa celei dintâi instanţe declaraţiile romaneşti din anchetă, în temeiul cărora un prieten al său a fost executat! Doar că, în ceea ce-l privea, nu mai era vorba despre "onoarea" familiei de baroni, ci de aceea a fostului membru de partid încă nădăjduind că se va ridica din boxă, curat ca un înger marxist-leninist, pentru a păşi iarăşi alături de Comitetul Central, sub faldurile umflate de vântul de la Răsărit, ale drapelului secerii şi ciocanului mult iubit).

Abia când am locuit în aceeaşi celulă am înţeles cum se angrenau labilitatea psihică, remuşcarea, educaţia britanică şi tradiţia cavalerească. Vorbea fără întrerupere. Minuţios, ca toţi zgârciţii, ar fi vrut să epuizeze orice problemă. Nu apuca însă să termine nici câteva fraze, dacă cineva îl interpela pe altă problemă. În câteva minute trecea de la politica externă la povestirea unei scene de bordel, o vânătoare reuşită, relaţii mondene sau tehnica gimnasticii indiene. Totul depindea de numărul celor prost crescuţi care-l întrerupeau.

Când l-am întâlnit într-o celulă, mi-a povestit cu pasiune, detalii şi imaginaţie la câte comploturi participasem. Uneori aveam impresia că sunt nebun. Logofeţii lui de la castelul din Bulci, ca şi mulţimea de admiratori ai eroilor adevăraţi - majoritatea erau condamnaţi pentru fapte minore sau pentru nici un fapt - nu aveau nici o îndoială că afabularea baronului descria un şir nesfârşit de acte contrarevoluţionare, o epică luptă a bunilor români Pătrăşcanu şi Stârcea. Când mi-am dat seama că nu sunt nebun, l-

am întrebat dacă ce povesteşte este pentru a câştiga încrederea Securităţii. Mi-a răspuns furios: "Până la moarte voi apăra onoarea familiilor Mocsony şi Stârcea! Vreau să fiu eliberat, nu liberat! Altfel aş fi un laş".

Rezista la frig, la foame. N-a avut norocul să fie bătut; sunt convins că ar fi rezistat. Nu rezista însă la văzul chiştoacelor aruncate de gardieni în curte. Le fuma cu voluptate. Kipling nu pomenise în faimosul său decalog că un englez trebuie să reziste şi la asta.

N-a fost eliberat de trupele americane, ci tot de Securitate. I s-a ordonat să plece, după ce a scris mii de pagini memorialistice, după unii de o mare valoare literară. Înainte de a părăsi ţara a dat o declaraţie în care recunoaşte că toate declaraţiile lui în afacerea Pătrăşcanu sunt neadevărate. De astă dată nu l-a rugat fierbinte nici un colonel de Securitate. Între zidurile temniţei îşi construise o împărăţie. Când a ieşit afară, a înţeles că împărăţia lui nu exista. A abdicat. A pătimit degeaba. Acum trăieşte în Elveţia (p. 85-88).

Comentariile mele, răcorind petulanţa scriitorului ce perpeleşte pe toate feţele victima trasă-n frigarea condeiului său, nu intenţionează să-mi umbrească aprecierea talentului lui, îndelung exersat în anchetă. Deoarece, dacă Belu Zilber nu şi-a ales cariera de condeier, nu înseamnă că lecturile vaste, la care mereu face aluzie, ca şi darul natural spre analiză şi portretistică nu l-ar fi secondat de minune într-o atare opţiune, dacă nu se preocupa dânsul, în tinereţe, cu spionajul intenţionând demolarea patriei de adopţie. A fost cert dotat în câmpul literelor. Pentru convingerea cititorului, voi recurge la citarea unui portret din lumea arghezianã a condamnaţilor de drept comun, al cărui prototip provenea din acea epocă a 'vremurilor bune', când puşcăriile erau cu adevărat destinate hoţilor şi criminalilor, printre ei rătăcindu-se acest spion. Pentru întărirea sugestiei de influenţă literară, menţionez faptul că respectivul capitol este intitulat: Mucegai, nume răsărind din titlul volumului cunoscut al lui Tudor Arghezi. Doar vocabularul sărac, folosirea improprie a celui profesional bisericesc şi lipsa strălucitoarelor figuri de stil ale autoului Testamentului vitregesc sclipetul textului următor, ce rămâne, oricum, dovada înclinaţiilor neluate în seamă ale lui Belu Zilber. Acţiunea se petrece la Văcăreşti.

În aceeaşi seară, mirat că nu auzisem lanţurile vecinului meu, am deschis fereastra. Mucegai aştepta la fereastra lui să mă audă mişcând. Ţigara întinsă în vârful sârmei a stricat din nou tăcerea. De astă dată fu mai binevoitor.

- De câţi ani eşti închis?

- De vreo opt, da' am mai fost liber...

- Da' ce ai făcut?

- L-am junghiat pe Prea sfinţitul...

De aici încolo, mai cu întrebări, mai cu o ţigară, am reuşit să-l fac pe Mucegai să-mi povestească în jargonul lui de proces-verbal, învăţat în anii trecuţi prin anchete, judecătorii şi ocne, cum a ajuns să-mi fie vecin. Cred că repet aidoma cele auzite de la acest om curios. Le povestesc ca şi cum ar fi fost spuse la rând, fără întrebări şi fără întreruperi, deşi discuţia a durat până aproape de dimineaţă. Avea vorba calmă, cum îi era şi mersul:

Munceam la Sfânta Mănăstire, pentru udătură, mămăligă şi loc de

odihnă. Prea sfinţii m-au învăţat să scriu, să citesc şi să mă rog Domnului. La Sfânta Mănăstire era belşug, veneau daruri din toată lumea. Asta mi-i crucea de am făcut nelegiuire, de am pizmuit şi nici de ocară n-am fost. Acu opt ani, după Sfânta Maria Mare, Prea sfinţitul a constatat lipsa de odoare din Sfânta Mănăstire. M-a acuzat pe subsemnatul, ca unul ce cunoşteam toate cele din Sfânta Mănăstire. I-am spus: "Prea sfinţite, vorbeşti cu păcat, eu n-am furat. Este acuză nedreaptă". Prea sfinţitul nu m-a crezut. A depus plângere la jandarmerie şi jandarmii m-au arestat. Nu era adevărat şi n-am recunoscut nici în faţa dumnealor. Aşa şi azi, şi mâine, şi poimâine. Ca duminică spre luni, am spart chipengul de la beci, am ieşit afară şi m-am deplasat la Sfânta Mănăstire. Am escaladat zidul de afară, m-am furişat până la bucătărie, am luat cuţitul ăl mare, am pătruns prin efracţie până la chilia Prea sfinţitului, am împins uşa şi am ajuns în faţa acuzatului; după ce i-am stabilit identitatea, l-am anchetat, l-am trimis în judecată, l-am judecat, l-am condamnat, şi-a ispăşit fapta: l-am tăiat. Mi-am făcut sfânta cruce şi m-am rugat Domnului să mă ferească de cel rău, că eu nelegiuire n-am făcut. Prea sfinţii călugări erau prin chilii ori la rugăciune şi n-au băgat de seamă. De la Sfânta Mănăstire am gonit de-a curmezişul câmpului.

În toamnă am ajuns la o stână de oi, tocmai în munţii Buzăului. De la ciobani am şi acu cojocul şi căciula. După constatarea crimei, jandarmii au dat de mine. Le-am spus că-i adevărat că l-am junghiat pe Prea sfinţitul, da' fapta nedreaptă nu are iertare. Au încheiat cuvenitul proces-verbal, am semnat şi m-au trimis cu dosarul spre anchetare la Buzău. Domnul judecător de instrucţie Ionescu Alexandru - poate aţi auzit de dumnealui - mi-a stabilit identitatea, mi-a luat interogatoriul, i-am povestit din firu-n păr de ce şi cum am comis faptele şi l-am rugat să nu mă trimită în judecată fiindcă Prea sfinţitul m-a acuzat pe nedrept. A procedat le reconstituirea crimei şi, după ce a încheiat cuvenitele acte, a încheiat şi dosarul şi m-a trimis în judecată la Tribunalul Buzău. La Buzău, dosarul meu a fost repartizat la Secţia I domnului procuror Firescu Mihail - poate aţi auzit de dumnealui. După ce mi-a stabilit identitatea, m-a întrebat şi dumnealui dacă recunosc faptele. Le-am recunoscut şi l-am rugat să nu mă acuze, fiindcă fapta nedreaptă nu are iertare. Am stat ce am stat în prevenţie, până la sesiunea juraţilor, am primit cuvenita notificare şi m-am dus la judecată. După ce mi s-a stabilit identitatea, domnul preşedinte mi-a luat interogatoriul legal şi am confirmat faptele incriminate. Un jurat m-a întrebat dacă nu-mi pare rău. I-am spus că nu, fiindcă acuza Prea sfinţitului era nedreaptă. "Asta mi-i crucea de am făcut cuiva rău!" În rechizitoriu, domnul procuror Firescu Mihail a spus că nu merit circumstanţele atenuante. Îi părea rău că, pentru elementele antisociale, Codul Penal nu prevede pedeapsa cu moartea, mai ales când victima este un slujitor al sfintei noastre biserici. Nu ştiam ce sunt alea elemente antisociale, da' drept nu era.

Domnii juraţi au răspuns "da" la toate întrebările şi domnul grefier mi-a dat citire la sentinţa prin care eram condamnat la muncă silnică pe viaţă.

Până să mă transporte la Ocnele Mari, am stat în închisoarea din Buzău. Era şubredă, că o puteai dărâma dintr-o opinteală. N-a fost nevoie s-o vatăm. Într-o zi m-au scos la muncă, la marginea oraşului. Am lăsat gardianul adormit sub o căpiţă de fân şi am luat calea spre oraş. Când a

înnoptat, m-am deplasat la locuinţa domnului judecător de instrucţie Ionescu Alexandru, am escaladat gardul prin spatele locuinţei, am intrat prin efracţie într-o încăpere, pe urmă am nimerit în odaia unde dormea dumnealui. L-am trezit şi l-am rugat să aprindă lumina. După ce m-a văzut la faţă, l-am rugat să nu se sperie, că avem de vorbit. I-am stabilit identitatea, i-am luat interogatoriul, l-am anchetat, l-am trimis în judecată, l-am judecat, l-am condamnat şi şi-a ispăşit fapta. L-am tăiat. (L-a înjunghiat.) Ce să-i fac, i-am spus doar că sunt nevinovat şi că acuza era nedreaptă!

De la locuinţa domnului judecător de instrucţie Ionescu Alexandru m-am deplasat la locuinţa domnului procuror Firescu Mihail. Am escaladat gardul, am pătruns prin efracţie în bucătărie, am intrat în altă încăpere, am forţat uşa şi am ajuns în încăperea unde domnul procuror tocmai scria la masă. L-am rugat să nu se sperie şi să nu se scoale de la masă. Domnule dragă, trebuie să vă spun că era tare galben şi tremura. I-am aplicat procedura de urgenţă. I-am stabilit de îndată identitatea, l-am anchetat, l-am judecat, l-am condamnat şi şi-a ispăşit fapta. L-am tăiat. (L-a înjunghiat.) Ce să-i fac, domnule! Doar i-am spus cu binişorul că nu sunt vinovat, că Prea sfinţitul mi-a adus acuză nedreaptă!

Când am ieşit în stradă mi-am făcut sfânta cruce şi m-am rugat Domnului să mă ferească de cel rău. Au dat din nou de mine. De atunci nu-mi mai scot lanţurile de la picioare. Iar mi-au stabilit identitatea, iar am fost anchetat şi iar am fost condamnat la muncă silnică pe viaţă. Le-am spus şi dumnealor că rău fac ce fac, că sunt nevinovat, că Prea sfinţitul mi-a adus acuză nedreaptă. Cică toate condamnările pe viaţă se contopesc şi fac împreună doisprezece ani. O fi adevărat? Aşa spun hoţii la Ocnele Mari. D-voastră aţi auzit de asta?

- N-am auzit. Da' ce te interesează?

- Mai am vreo patru de făcut, apoi văd eu...

Când a terminat mi-a mai cerut o ţigară, mi-a urat noapte bună şi a închis fereastra. A doua zi am văzut când a venit gardianul. Au plecat împreună, Mucegai cu traista în spinare. Probabil spre Ocnele Mari. Îmi închipui că s-a stins de inimă rea.

Un prieten căruia îi povestisem cele auzite de la Mucegai a remarcat că, pe vremea lui Mucegai, nedreptatea era prost păzită (p. 121-124).

O ştiinţă a umorului bine dozat: repetarea şirului de etape prin care trece arestatul, consemnate - cum singur autorul atrage atenţia - în termeni juridici învăţaţi din experienţă şi prost înţeleşi; insistarea cuviincioasă asupra nevinovăţiei în ceea ce privea acuzaţia nedreaptă dintâi, atunci când vinovăţiile creşteau munte pe creştetul său, cu sinistră inconştienţă; 'omenia' plină de bun simţ şi cu care îşi roagă politicos victimele să nu se sperie şi constatarea, cu mirare, a modificărilor de înfăţişare datorate spaimei produse de el, ca şi când nu ar fi fost prea fireşti; naivitatea întregii expuneri oneste; toate la un loc fac şi din portretul lui Mucegai un text antologic, căruia i-ar şedea bine pe buzele unui candidat la admiterea la Institutul de Teatru, ca monolog briant, sau într-o însăilare de schiţe similare, menită teatrului la microfon ori micului ecran. În urma acestei lecturi cu atât mai mare îmi e regretul că Andrei Şerbulescu nu şi-a înţeles adevărata vocaţie, cea de literat, din timp, şi a preferat-o pe aceea de unealtă a puterii sovietice în România.

Totuşi, nu pot nega că experienţa către acumularea căreia l-au condus preocupările sale de spion, ca şi plata pentru ele, sortită de 'tovarăşii' săi ideologici, sunt tocmai acelea ce au făcut talentul său să explodeze şi să se impună, post mortem, cu atari pagini, în literatura noastră. E drept că darul natural ce te învaţă să clădeşti o istorisire bine închegată, fără lacune şi astfel brodată încât să nu mai încapă în ea vrun cuvânt nou, poate zace până la moarte, necunoscut nici măcar de tine, de nu survine ceva în existenţă ce să-l scoată la lumină şi să-i impună manifestarea. Suferinţa este moaşa multor scriitori, iar Belu Zilber se numără printre ei.

Dacă Mucegai constituie portretul unui personaj, pro-zatorul îl desenează cu aceeaşi capacitate de a convinge şi pe cel tipic, colorat ideologic, cum este cazul în prezentarea anchetatorului Mişu, mai ales caracterizat prin visările sale de dominaţie mondială prin mijlocirea abjectă a dosarelor.

Mi-a confiat şi planul de perspectivă al securiştilor. Mai întâi, stârpirea contrarevoluţionarilor, spionilor şi trădătorilor, apoi formarea unui dosar complet pentru fiece locuitor. După ce această operă ar fi fost încheiată, urma educaţia politico-ideologică a întregii populaţii.

Ascultam halucinat visul unui securist. Uitasem prăpastia care mă ameninţa dacă pierdeam echilibrul şi că visătorul de la birou scria "doă" în loc de "două". Vedeam oraşul dosarelor, cu blocuri străjuite de oameni înarmaţi, cu nesfârşite săli [şi] rafturi pline cu dosare pe vârste, profesiuni, naţiuni, totul ordonat după sistemul zecimal, şi imensa catedrală din mijlocul oraşului, cu Mişu la amvon, predicând transfigurat mulţimii nesfârşite de credincioşi cu dosare, instalaţi pe scaune foarte înalte.

În noaptea aceea am avut revelaţia unui mare adevăr demult bănuit: există numai ce este în dosare. Eram pe drumul Damascului, cu Isus aşezat la birou. Abia când am fost judecat şi condamnat pe baza a 50.000 de pagini îndosariate am înţeles totul: întreaga existenţă purcede din dosare, iar stăpânii dosarelor sunt stăpânii noştri. O idee platoniciană reflectată pe pământ. Există tot ce există pe hârtie, într-un dosar. Cine are doar un act de naştere există puţin, cei cu act de identitate, act de studii şi de militărie există mai mult, cei care au şi acte de căsătorie ori de deces există şi mai mult; cei cu dosare multe şi groase există foarte mult. Aici începe certitudinea. Dacă acolo scrie că un blond pleşuv şi spân este brun şi cu cioc, acesta, şi nu altul, există. Isus şi Shakespeare nu aveau acte de naştere: poate au existat, poate nu. Apariţia dosarului a tranşat definitiv milenara dispută între filosofi despre micul verb "a fi".

Probabil că s-a născut odată cu monarhiile absolute, cu armata şi administraţia centrală. Funcţionarii şi ofiţerii trebuie să fi avut foi matricole şi calificative, cu starea lor civilă şi aprecierea şefilor, atât cât era necesar pentru avansare. Nu-mi închipui ca până târziu, în secolul al XIX-lea, să fi conţinut altceva şi să fi avut alte urmări. În orice caz, subţirele dosare nu aveau decât un număr relativ mic de oameni. Dosare mai bogate despre unii oameni au existat la poliţie, poate la unele instanţe judecătoreşti şi birouri avocaţiale. Abia în 1925, poliţia americană a pus bazele cazierului general al populaţiei. Voluntar pentru bancheri, mai mult sau mai puţin voluntar pentru restul americanilor.

Adevăratele dosare au apărut abia după Marea Revoluţie din

Octombrie, în Uniunea Sovietică. Acestea se deosebesc fundamental de imensa majoritate a celor din statele capitaliste, cu excepţia celor de şantaj. În afara datelor de stare civilă şi activitate profesională, conţin informaţii cu privire la păcatele şi intimităţile celor îndosariaţi. Partidul trebuind să fie sigur pe membrii săi, cere de la fiecare comunist sinceritate absolută. Desigur, ideile ascunse au oarecare importanţă. Mult mai importante pentru dovada sincerităţii sunt păcatele necunoscute, însă verificabile, şi intimităţile. Crime, furturi, escrocherii, sperjur, minciuni, viaţă sexuală, cu toate detaliile, până la vicii mărunte, constituie adevărata bază a unui dosar serios al membrilor de partid, al foştilor membri de partid, al celor care n-au fost acceptaţi, al celor care ar putea deveni membri de partid. Imensul aparat al cadrelor şi poliţiei este pus în mişcare pentru a aduce sau verifica datele necesare identificării unui om. Actualii, foştii şi viitorii delincvenţi politici au şi ei asemenea dosare făcute de organele de poliţie. În fine, restul locuitorilor, fiindcă niciodată nu se poate şti ce le poate trece prin cap, au dosare preventive. Acestea, pe plan politic. Planul economic central, pe de altă parte, implică decizii centrale care nu pot fi luate fără nesfârşite dosare despre lucruri şi oameni.

Astfel, de la ideea unei evidenţe a stării civile şi profesionale s-a ajuns la crearea unor fantome, parte prin schematizarea vieţii, parte prin accentuarea păcatelor reale, mai cu seamă a celor imaginate. Un dosar se compune, în general, dintr-o autobiografie, fotocopii după acte, declaraţii scrise de mână ale informatorilor, fotografii. Acestea sunt "informative". Adevăratele dosare, cele operative, sunt cele bătute la maşina de scris. Primele sunt pentru uz intern. Conţin adevărul mai mult sau mai puţin fragmentar, mai mult sau mai puţin schematic, dar adevărul. Celelalte sunt extrase din primele, în vederea scopului urmărit, cu adăugirile necesare. Dosarele "informative" nu le văd decât cei care le confecţionează. Un neprofesionist n-ar şti să le citească şi nici nu i-ar inspira încredere. Un manuscris bătut la maşină organizează altfel materialul, are ceva din autoritatea slovei tipărite, atenuează spiritul critic.

Din Rusia, sistemul a fost exportat în toate statele socialiste. Chiar de la început. Prima mare industrie socialistă a fost aceea a producţiei de dosare. Un fel de perpetuum mobile de ordinul doi. Funcţionează cu o singură sursă: a celor care le alcătuiesc. Nu numai cei vii, dar nici cei morţi nu sunt abandonaţi. Aici nu există deşeuri. Câţi dintre cei executaţi în Rusia n-au ucis pe alţii prin dosarele lor!

Noua industrie are o armată de lucrători, informatorii. Apoi un utilaj electronic ultramodern (microfoane, magnetofoane etc.), plus o armată de dactilografe, cu maşini de scris. Fără toate acestea, socialismul n-ar fi putut supravieţui (p. 133-136), parcă-şi încheie anchetatorul Mişu expunerea, cu privirile pierdute în lumina depărtării pe care, cu fiecare anchetă nouă, cu fiece condamnare impusă, se străduie să o apropie de prezent. Ciudat portret - ba chiar socotesc că nu portretul a fost în intenţia autorului, dar el s-a impus -, în care desenul derivă din dezvoltarea visului ce bântuie minţile aburite ale portretizatului... Iar din respectivul vis-portret ne deducem condiţia jalnică pregătită nouă de Securitate. În portretul lui Mişu regăsim portretele noastre, ale tuturor românilor - de nu ale tuturor oamenilor populând Terra -, le regăsim, falsificate în dosarele

inexorabile cu pricina. Este păcat că memorialistul nu revine, în final, asupra lui Mişu, ci se lasă furat de o nouă temă, pentru că abia aici începea hazul: a-l cuprinde pe anchetator în întreaga-i banalitate şi impotenţă, deşi se juca, avid de rangă şi tortură, cu existenţa celor lipsiţi de apărare. Dar nu oricărei schiţe de portret îi este sortită tuşa finală. În cazul de faţă 'visul' are mai multă consistenţă decât lipsa de personalitate a portretizatului stupid.

Este potrivit să punem în paralel cu portretul lui Mişu pe acela al altui anchetator, de şcoală veche (da, da, chiar cu şcoală...), nu pentru a reveni asupra talentului autorului, cât pentru a distinge singuri ce a fost o lume şi unde a decăzut ea, după 23 augustul fatal.

În 1930 am fost arestat sub acuzaţia că eram spion sovietic, ceea ce de altfel corespundea adevărului. Mă ancheta un poliţist deştept, Vintilă Ionescu. Ştia despre mine totul şi ceva pe deasupra. Am semnat ultima declaraţie în noaptea de 23/24 decembrie 1930, pe la orele patru dimineaţa. Ca cineva care-şi urmăreşte un gând, paralel cu activitatea manuală devenită automatism, Vintilă Ionescu se ridică de pe scaun, îşi scoase ochelarii şi, fără să mă privească, îşi depănă concluzia la care ajunsese probabil în noaptea aceea, în timp ce dictase declaraţia mea:"Este clar că m-ai minţit, dar ce spui se potriveşte. N-am dovezi concludente, însă am convingerea că ai făcut spionaj. Nu mare lucru, dar ai făcut. Acum zece ani, am anchetat în camera asta, tot noaptea, pe altul ca tine. Nici el nu făcuse mare lucru, dar în raportul către ministru am cerut suprimarea lui. Ministrul n-a aprobat şi l-au pus în libertate. În 1921 a făcut atentatul de la Senat. Bănuieşti cine era: Max Goldstein pe care, probabil, l-ai cunoscut. Te-aş pune şi în libertate, dar voi cere ministrului să fii suprimat. Eşti periculos, ai să faci ceva grav".

Vintilă Ionescu avea obiceiul să ancheteze în haină neagră, pantaloni reiaţi, guler tare şi pantofi de lac, ca la o întrevedere diplomatică. La ultimele cuvinte şi-a întors capul spre mine, pentru a sublinia definitiva lui hotărâre. Ochii lui cenuşii, de miop fără ochelari, mă ţintuiau pe scaun, parcă m-ar fi privit din fundul lumii. În faţa acestei puteri cosmice devenisem un ghemotoc, în care viaţa se mai ţinea prin inerţie. Simţeam că dacă ar continua să mă privească, mă strângeam în jurul inimii şi dispăream.

(...) Mulţi ani după această noapte deosebită am aflat că Vintilă Ionescu şi-a ţinut promisiunea, dar ministrul de Interne l-a refuzat, din vreo prejudecată de neînţeles pentru copiii de astăzi. (Aici, opinia mea despre schimbarea oamenilor, scoasă în evidenţă de această punere în paralel, coincide perfect cu aceea a lui Andrei Şerbulescu; într-atâta s-au schimbat semenii noştri, încât membrii tinerei generaţii nici nu pot pricepe ce l-ar izbuti opri pe un ministru să ia viaţa, prin semnătura sa de acceptare, unui individ asupra căruia i se atrage atenţia că, în potenţial, reprezintă un viitor nou pericol prezumtiv. Ei nu pot înţelege aceasta pentru că au fost educaţi că nu dovezile contează, când este atacată libertatea unui român, ci bunul plac al stăpânitorilor puterii!) Ferm convins însă că voi face ceva grav, m-a urmărit după liberarea mea din închisoare, fără să mă mai aresteze, în aşteptarea marii crime. Nimic din ce făceam nu i se părea corespunzător aşteptărilor sale. Când a fost pensionat, a lăsat moştenire urmaşilor săi la Siguranţa Generală urmărirea mea (p. 27-28).

Şi acum, cartea ne prilejuieşte să ducem la capăt cele începute.

În ziua de 20 iunie 1949, după aproape un an şi jumătate de "reţinere" prin diferite beciuri ale Securităţii şi numeroase greve ale foamei, am fost dus în faţa generalului Nicolski, şeful anchetelor. Asimetric la trup şi la faţă, încovoiat, cu mâini disproporţionat de lungi, cu bot de iepure acoperit de mustaţă, cu fruntea mică şi vârtejuri de păr pe cap, cu ochi saşii, semăna cu ceea ce unul Lombroso afirmase că este tipul criminalului, teorie pe care noi marxiştii am combătut-o, fiindcă criminalul [iertată-i fie cacofonia!] este un produs al societăţii, nu al naturii. După ce m-a întrebat dacă nu vreau să renunţ la greva foamei, a adăugat:"Am recitit dosarul d-tale. Trebuie să-ţi mărturisesc că prezumţiile noastre n-au putut fi verificate. Deşi în materie de politic, prezumţiile sunt suficiente pentru condamnare, te vom trimite să lucrezi la un canal care se construieşte acum între Cernavodă şi Marea Neagră. Ţi-ai ascuns bine crimele, dar noi te vom demasca. Până atunci vei lucra la construcţia socialismului, adică, după cum specifică ceva mai departe: voia să mă ucidă (...) prin construcţia socialismului (p. 28-29).

La alt nivel, superior, nu găsim figuri noi, deosebite de ale uneltelor, cum ar fi acest Nicolski.

Iată-l pe Iosif Chişinevschi, poate cel mai reprezentativ. Originar dintr-un mic orăşel basarabean, obişnuit de mic să se minuneze de toate cele spuse şi nespuse de rabini mai mari, ca şi de măreţia Moscovei, a adus cu dânsul smerenia faţă de toţi rabinii laici de la Bucureşti şi Moscova. Mărginit din naştere, singura lui sursă de înţelepciune era Istoria Partidului (curs scurt) şi rezoluţiile, aşa cum pentru familia lui fusese Talmudul. Nu ştia, nu putea şi nu voia să ştie altceva. Putea începe ucenic de rabin sau băiat de prăvălie şi să termine mic rabin sau proprietar al unui magazin de textile la Bălţi sau Chişinău. A evadat din Bălţi împins de un ideal, ducând cu dânsul orizontul şi obiceiurile orăşelului, umilinţele şi păcatele neamului, graba iudaică şi intoleranţa. În loc să înveţe pe de rost cărţile înţelepciunii şi să vândă sfaturi enoriaşilor, a memorat tezele Internaţionalei, statutele, fraze din textele sacre pe care le-a dăruit membrilor de partid. Şi în loc să se minuneze de profeţiile marilor rabini, dar cu aceeaşi gesticulaţie a mâinilor şi capului, se minuna de orice virgulă sau conjuncţie din Lenin ori Stalin. N-avea cu ce înţelege, nici n-a înţeles. Admira pe [mai] marii săi şi detesta pe cine nu-i admira. Chelbos, urât, încovoiat, acest prost avea soluţii gata pentru orice problemă. Când se oprea o clipă din permanenta lui agitaţie, ca pentru a gândi, scormonea în panerul memoriei o frază citită. Dacă o găsea, discuţia se încheia în termenii obişnuiţi între gladiatorii cu şi fără arme. Dacă mâna ieşea goală din paner, urma ruperea discuţiei şi apostrofarea violentă a preopinentului. (...)

Doi ani a interzis reeditarea poeziilor lui Eminescu fiindcă acesta fusese naţionalist, antirus şi reacţionar. Când a fost, în fine, reeditat, textul era epurat. Lectorii de după 1944 nu trebuiau să afle că "de la Nistru pân-la Tisa, tot românul plânsu-mi-sa", nici partea a doua din Împărat şi proletar. Din măreaţa "Internaţionala" n-a admis să se cânte prima strofă, fiindcă regele, în funcţiune pe vremea aceea, nu trebuia să afle că comuniştii (regret cacofonia) sunt republicani! Caragiale, Arghezi, Baudelaire, urmaţi de o listă de sute de nume, au fost puşi la index, din ordinul său, după ce

auzise bineînţeles despre ce au scris. (...) Doisprezece ani a dictat ce să se facă şi cum să se facă. [Dacă] încerca să gândească, ca la orice prost, începutul de gândire semăna cu un şurub fără ghivent, care se învârte în gol. Cum însă tronul pe care fusese aşezat îl obliga să răspundă la orice întrebare, auditoriul trebuia să se mulţumească cu [of, cacofoniile acestea...!] binecunoscuta grimasă a "responsabilului", cu altă întrebare sau cu exclamaţia nu mai puţin dispreţuitoare "Auzi d-ta ce vorbeşte!" (...) Chişinevschi s-a pulverizat în anonimat.

Nu ştiu dacă a fost criminal din născare. Sigur este că a devenit. Uneori aveam impresia că şi el ar fi mers la rug. Cei închişi cu dânsul mi-au povestit că, în faţa comisarilor de Siguranţă, a fost lamentabil, [dar] Zeu al severităţii faţă de codeţinuţi. Un simplu prost agramat, dezumanizat de sistem, ajuns să decidă viaţa unui popor, în loc de beneficiile unei mici dughene sau ale unei mici parohii (II, p.29-31).

Prostia celor care-l înconjuraseră, lipsa lor de cultură, reaua lor voinţă, naivitatea lor, sunt caracteristici ce-l scot permanent din ţâtâni pe memorialist; le urăşte, le batjocoreşte, le striveşte. şi, totuşi, a conlucrat cu ei, a intrat în puşcărie cu ei, în numele aceluiaşi aberant ideal şi trădător faţă de tot ce reprezenta intimitatea sa. Cum să mai înţelegi omul?! Iată silueta imbecilă a lui Aradi, acela care conducea centrul de spionaj sovietic din România sau măcar din Capitală.

Legătura mea la Bucureşti era publicistul Victor Aradi, baronet ungur, cu flacăra nebuniei şi credinţei în ochi. Locuia într-o mansardă, undeva lângă Sf. Gheorghe, cu soţia şi fetiţa lui. Aduna neofiţi, îi catehiza, făcea lungi şi frumoase reportaje la Viena despre mahalalele Bucureştiului, scrise bineînţeles cu cerneală simpatică, nota cunoscuţii cu numere conspirative şi se considera spion. Ca să nu poată fi urmărit, iarna purta un palton lung de dimie neagră, închis până la gât, ca rasele călugăreşti; vara, o lungă rubaşcă neagră, semn conspirativ al Revoluţiei din Octombrie. Făptura lui înaltă, firavă, prelungită cu o căciulă ţuguiată, devenea astfel un straniu turn de observaţie. Nu ştiu cât vedea el, dar sigur e că putea fi distins şi într-o pădure de oameni. Convins că este perfect camuflat, n-a văzut nici un agent de urmărire - mi-a spus-o chiar el -, însă toţi agenţii îl reperau de la distanţă. De altfel, confidentul său, tapiţerul Sami Margulies, fiind unul din cei mai destoinici agenţi ai Siguranţei în rândurile partidului, "apărătorii ordinei publice" îi cunoşteau orice mişcare. Şi pentru ca nu cumva posteritatea să nu afle cum salvase Revoluţia din Octombrie [descoperind] planurile secrete ale duşmanilor, în pod, într-o cutie de tablă, pentru a fi la adăpost de umezeală şi agenţi, depunea copii ale tuturor rapoartelor trimise la Viena. Fiind destinate istoriei, erau în alb, nu cu cerneală simpatică, ca acelea expediate prin poştă. După cum era convins că pe stradă nimeni nu-l recunoaşte, tot aşa era convins că nimeni nu va căuta documentele ascunse în pod. Este inutil să spun că la proces am fost condamnaţi pe baza a 17 dosare cuprinzând fotografiile tuturor scrisorilor expediate, ca şi copiile găsite în pod (II, p.37-38).

Ar fi păcat să părăsim această menajerie hilară fără să ne oprim şi în dreptul unui exemplar al sexului slab. Aşteptările noastre de a sesiza puterea saltului de portretist de pe un mal pe celălalt al speciei nu va fi gratificată pe măsură. Nu este vina artistului, ci a modelului, căci femeia

comunistă este defeminizată de crezul ei şi seamănă leit masculilor emasculaţi ce o înconjoară cu aureola unei uri împotriva omului, împărţită frăţeşte.

Soţia lui Zilber era carne din carnea lor şi sânge din sângele lor. O stalinistă născută, nu făcută. Inteligentă, lipsită de înţelegere şi interes pentru abstracţii şi frumos, rea, voluntară, îndemânatecă pentru tot ce e practic, cu o remarcabilă memorie, disciplinată, obtuză faţă de orice nu e viaţă de partid, tăcută, discretă, modestă, curajoasă, stăpână pe sine, cuviincioasă faţă de şefi, lipsită de ambiţii personale, a suportat cu stoicism ani de închisoare şi lagăr, după ce fusese o excelentă conspiratoare, fără alt orizont decât al partidului. Uneori se uita cu tristeţe la degetele ei degerate în lagărul de la Vapniarka, dar nu s-a plâns niciodată. Emoţionată la suferinţele comuniştilor, era fără milă faţă de necomunişti. Fără umbra care i-o purtam, ar fi făcut parte din "soborul ţatelor", al ilegalistelor din care Ana Pauker îşi recrutase anturajul şi ajutoarele. S-a mulţumit cu o activitate modestă, nu s-a revoltat şi n-a invidiat pe nimeni. Abia după arestarea mea, când a încercat să se reabiliteze, a arătat ce putea. Fără nenorocita ei căsătorie cu mine, ca alte bune tovarăşe ar fi cercetat gândurile oamenilor prin bătaie la tălpi şi testicule, ar fi înfometat, ar fi trimis oameni la rug, ar fi obligat copii să-şi renege părinţii. Cred că singura încercare de a deveni om a fost căsătoria cu mine. Convinsă că nu puteam trăda, nu credea nici că sunt un adevărat comunist. Golul însă care se făcea în jurul meu o cuprindea şi pe dânsa. Încetul cu încetul, se simţea întemniţată în casă, alături de mine. Psihoza închisorii celulare a meteorologilor de pe banchize, a celor constrânşi să trăiască împreună izolaţi de restul lumii a sfârşit prin a o frânge. Ultima încercare înainte de a începe să se despartă de mine a fost o audienţă la Rangheţ, şeful cadrelor, pentru a-l întreba ce se ascundea îndărătul textului misterios al comunicatului de excludere, hotărâtă fiind să divorţeze imediat dacă i s-ar fi arătat o singură dovadă că aş fi trădat. Rezultatul acestei audienţe fu uluitor chiar şi pentru mine, care mă aşteptam la orice. Cum a aflat ce dorea ea să ştie, Rangheţ a exclus-o pe loc, pentru neîncredere în partid! Cine n-a lăsat capul în panerul partidului nu-şi poate închipui ce însemna această decapitare pentru soţia mea. Sentimentul că este scoasă din rândul oamenilor, fiindcă numai membrii de partid sunt oameni, umilinţa şi ruşinea de a fi aruncată la gunoi, groaza de a rămâne numai cu mine, un stigmatizat. Când îmi povestea ce i se întâmplase, plângea. Nu-şi putuse închipui că ea, care nu greşise niciodată, nici în faptă, nici în gând, să fie dată afară din singura casă iubită, partidul. Nu mi-a reproşat niciodată nimic, însă a început să mă uite.

Adevărata prăbuşire s-a produs după arestarea mea. A plâns, s-a zbuciumat în tăcere, n-a spus nimic. Apoi a venit ura împotriva mea şi a tuturor din jurul meu, familie şi prieteni. Pe toţi i-a denunţat în scris că au fost spioni americani, opozanţi, duşmani. A fost o dezlănţuire generală, ca să-şi recâştige locul în paradis. Nimic nu i-a folosit. Exclusă a rămas 15 ani! (II, p.35-37)

Vreau să pătrundem în universul ideatic şi, ca reflecţie, stilistic al MONARHIEI DE DREPT DIALECTIC, cu o probă oferită de Andrei Şerbulescu a ceea ce a putut învăţa de la dialectica ce l-a determinat să îmbine în

titlul lucrării sale memorialistice două noţiuni care, sub imperiul dialecticii marxiste (la ea se face aluzie), se pot şi deduce una din cealaltă, deşi sunt incompatibile în absolut: Ştiam de la Lenin că nu există probleme fără soluţii şi de la Stalin că soluţiile cele mai probabile sunt acelea care nu pot fi deduse cu logica cea mai riguroasă din premisele cele mai sigure. Acum nu mai este ca pe vremea lui Pascal, când ce era adevărat dincoace de Pirinei, era eroare dincolo. Dialectica permite ca ce era adevărat dimineaţa să fie eroare după-amiază (p.30).

Din această învăţătură a deprins Belu Zilber folosirea mecanismului dihotomic-antonimic al gândirii, adică acel mecanism ce îngăduieşte folosirea tuturor noţiunilor ca reprezentându-se simultan pe ele însele şi opusul lor. Ştiu că această exprimare este dificil de urmărit. Însă memorialistul are nenumărate exemplificări ale rezultatului utilizării respectivului mecanism al gândirii, ce ne vor lămuri asupra înţelesului lui. Mă voi opri doar la câteva; cititorul îşi aminteşte că, în urma unei descinderi acoperite, 'lucrătorii' M.A.I. şi-au însuşit manuscrisul cărţii sale de amintiri. Iată succinta analiză ironic marxistă ce o face evenimentului: furtul din seara zilei de 14 mai 1970 a fost furt numai prin forma, nu şi prin conţinutul lui, care rămâne socialist (p.34). Pentru că nici lui nu-i este uşor să accepte că albul este negru, continuă cu exemplificările: Ocuparea unei ţări se cheamă eliberare naţională, dacă este realizată de Armata Roşie; democraţie parlamentară, alegerea unui singur candidat, dacă se întâmplă într-o ţară socialistă; libertatea, înţelegerea necesităţii (idem). Îşi aminteşte de răspunsul unui scriitor sovietic, corespondent de război, la nedumerirea lui Zilber că în şcolile de ofiţeri din U.R.S.S. nu aveau acces decât fiii de ofiţeri, ceea ce semăna cu crearea unei caste militare:"Da, este o castă, dar castă cu conţinut socialist!" (p.34-35) El exclamă: Atunci mi-am dat seama, pentru prima dată, de imensele posibilităţi ale cuvintelor (p.35), subînţelegând, amuzat, că folosirea lor contradictorie purta vina. Părerea mea este că greşea acuzând vocabularul şi putinţa acestuia de a se mula şi pe faţă şi pe dos pe orice gândire, acţiune, situaţie, ş.a.m.d., greşea deoarece în spatele cuvintelor pâlpâia posibilitatea ca, prin ceva ce era mult mai mult decât minciuna, să fie aneantizată omenirea însăşi. Unii comunişti minţeau, categoric! Majoritatea, însă, învăţaseră mânuirea gândirii dialectice şi, în loc s-o considere o simplă artă a sofisticii, o luau ca reflectând realitatea, ba chiar n-aveau nici o îndoială în privinţa aceasta... Belu Zilber, în conversaţiile purtate în penitenciarul Piteşti cu Ion Ioanid, mânuia sabia cu două tăişuri a dialecticii, pentru că-l delecta să rămână totdeauna învingător şi fiindcă nu găsea curajul să mărturisească public, între victimile bolşevismului, faptul că trăise într-o hazna de când de-venise comunist şi că numise, cu oarbă credinţă, materia în care se zbătea: 'lumina socialismului'. El argumentează poziţia pe care o are faţă de 'folosirea cuvintelor' drept scut: Este în esenţa acestui sistem să guverneze în permanenţă "împotriva curentului". A dat oamenilor conştiinţa drepturilor lor, fără să le poată satisface altfel decât în cuvinte. De aceea limba utilizată în formularea ideologiei are un vocabular redus, cu semnificaţie elastică. Furtul nu este furt când hoţii aparţin poliţiei, asasinii nu sunt asasini când aparţin partidului (idem). A formulat un adevăr pe care intră în datoria lingviştilor să-l demonstreze pentru generaţiile care n-au fost formate cu lectura

obligatorie a articolului de fond din "Scânteia" zilei, citit cu glas tare în recreaţia mare, la şcoală, care n-au fost obligate să studieze, în aceeaşi şcoală, la limba română, Scurta autobiografie a lui Iosif Visarionovici Stalin şi Cursul scurt de istorie a partidului bolşevic (dealtfel, altele mai lungi nici nu existau), pentru generaţiile fericite care nu sunt şi nu vor fi forţate să studieze 'documentele de partid', prin asta înţelegându-se discursurile analfabete ale lui Dej şi Ceauşescu; de 'tătuca Stalin' să nu mai vorbim! Şi să nu-şi închipuie membrii acelor generaţii că la asta erau supuşi doar elevii utecişti, doar adulţii membri de partid; nu! orice elev român, orice muncitor, calificat sau nu, orice funcţionar, oricine umbla pe două picioare şi nu vegeta în vreun ospiciu, oricine se afla sub puterea coercitivă a statului. Spuneam că incumbă lingviştilor să demonstreze statistic remarca lui Andrei Şerbulescu privitoare la numărul redus al cuvintelor folosite într-un stat socialist, pentru toţi acei copii ai viitorului care n-au avut cum băga de seamă aceasta. O atare demonstraţie va contribui la vădirea pericolului psihic reprezentat de comunism, care reduce orizontul minţii umane, neîngăduindu-i să folosească întreg vocabularul omenesc, deci impune un tot mai rar (până la uitare) comerţ cu masa noţiunilor dobândite în decursul atât de lentei, trudnicei şi de îndelungatei evoluţii a speciei umane.

Nu-l pot uita pe redactorul primei variante a volumului meu CIVILIZAŢIA ARMENILOR. Opul era pentru a doua oară înscris în planul editorial; dar de câte ori vizitam redacţia, îl găseam pe bărbat pigulind dactilograma mea. Într-o zi, întrebându-l ce mai avea de 'aranjat', a exclamat, puţin îngrozit: "Ăştia au ajuns în stadiul 'vânării de cuvinte'!" Era adevărat; se ajunsese în stadiul eliminării oricărui cuvânt ce putea avea implicaţie religioasă, mai bine zis care ar fi putut fi utilizat şi într-un text religios. De aceea, dintr-o ISTORIE A ARTELOR ARMENE PÂNĂ ÎN VEACUL AL XIV-LEA, lucrarea mea, apărută în altă editură, după ce şi aici a fost înscrisă în alte două noi planuri editoriale, a devenit o CIVILIZAŢIE ARMEANĂ ce a văzut lumina tiparului la zece ani după predarea cea dintâi a manuscrisului. Iar aceasta s-a datorat unui suflet ales de la cenzură, o Doamnă pe care n-o cunosc nici până acum, o Doamnă ce respecta munca intelectuală conştiincioasă şi adevărul cultural, care, citind un fragment din CIVILIZAŢIE, propus ca articol, mi-a transmis prin redactorul revistei că 'momentul' era propice şi cărţii... Datorez să-i fac cunoscut numele, deoarece, într-o viitoare istorie a culturii sub comunism, doamna Doxănescu nu trebuie uitată. De ce am istorisit întâmplarea? Eradicarea vocabularului învecinat planului religios intra în politica ideologică antibisericească a regimului ateu; cu alte cuvinte, scoţându-ni-se din vocabularul limbii române cuvintele ce să amintească de existenţa lui Dumnezeu, se aspira la ştergerea noţiunii din cugetele şi inimile oamenilor, astfel ca în blancul creat artificial să se însămânţeze religia comunistă, unica, măreaţa, mântuitoarea celor ce scăpau vii şi nevătămaţi din lupta de clasă (folosind cuvintele corecte: celor ce scăpau vii şi nevătămaţi de crima permanentizată şi generalizată a partidului).

Deci, lingviştii să nu-şi uite datoria morală şi cetăţenească!

Pe această cale, am ajuns şi la motivul şi destinatarii pentru care Belu Zilber şi-a scris memoriile: pentru uzul celor resemnaţi de astăzi şi al copiilor care vor învăţa că Gheorghe Gheorghiu-Dej a iniţiat şi condus tot

ce s-a întâmplat din 1944 încoace, dacă aceste slove ar ajunge vreodată sub ochii lor. (...) Am pătimit suficient ca să mă bucur de dreptul de a povesti ce am trăit şi gândit (p.32). Până în 1968 am încercat mereu să înţeleg absurdităţile, să le găsesc o justificare ideologică, să admit că tot ce s-a întâmplat trebuia să se întâmple. Am scos ochelarii de tablă (ai comunistului, asemănători acelora ai deţinutului) şi m-am hotărât să fac tabula rasa din tot ce am învăţat din cărţi şi să privesc ce am iubit cu ochii mei. Nu mai aveam îndoială că regimul este incompatibil cu adevărul şi dreptatea.

Am ajuns un foarte mic proprietar de viaţă. Nu mai am vreme să culeg roadele de pe parcela care mi-a rămas, iar sistemul poate dura un foarte mare număr de ani. Se poate întâmpla ca copiii [sic!] să nu mai afle niciodată ce a fost, în vremea noastră, cum s-a născut socialismul (p.31).

Distincţia existentă în limbă între verbele a simţi şi a presimţi este ilustrată cu deosebită claritate de capacitatea de a se autoanaliza a lui Andrei Şerbulescu; nu că ar fi stat în intenţia lui să ofere o atare incursiune psiholingvistică, ci deoarece are o memorie foarte sensibilă la mişcările sufleteşti. Când am numit verbul a simţi, nu l-am luat cu înţelesul propriu, referitor la activitatea simţurilor, ci în acela figurativ, referitor la sentimentul a ce pluteşte în suflet, cum reiese din următoarea mărturisire:

Cine nu a purtat pe piept pata galbenă (aluzie la 'steaua galbenă', obligatoriu a fi ornat, în public, reverul vestonului îmbrăcat de evrei, sub dictatura hitleristă) a unei excluderi publicate în "Scânteia" nu ştie ce înseamnă a fi lepros. Nu mai sunt necesare gluga şi clopoţelul care să anunţe trecătorilor cine trece. Cei care mă cunoşteau, prieteni sau duşmani, mă vedeau ca şi cum aş fi fost din aer, întorceau capul sau treceau pe alt trotuar. Atât eram de copleşit, că începeam să mă simt vinovat. Mi se părea că orice trecător mă recunoaşte, însă nu ştie cât sunt de criminal. Uneori îmi venea să iuţesc pasul, să fug de toţi aceşti oameni paşnici ori să le strig vina mea imaginară. Pentru vechii comunişti, presiunea morală a partidului este extraordinară. Toţi ştiu ce este înăuntru, dar odată aruncaţi la gunoi se simt gunoi, un fel de mort care ştie că este iremediabil ieşit dintre cei vii şi trebuie să se obişnuiască cu viermii, până devine vierme (p.42).

Va să zică, atitudinea cunoscuţilor întâlniţi întâmplător pe stradă impunea simţământul vinei. Din acesta se năştea 'părerea' că pecetea impusă de descoperirea, prin presa centrală, a excluderii din partidul comuniştilor era pipăibilă, prin văz, tuturora. Ambele stări derivau din presiunea morală. Asta înţelege Belu Zilber, în acest context, prin a simţi.

Pasajul ne permite şi o citire în adâncime a ce simţea un membru de partid privitor la muritorii de rând, la cei care nu erau membri de partid: în afara partidului nu exista decât "gunoiul" societăţii, compus din "cei morţi", metaforizaţi prin "viermi". Ce înseamnă "mort", adică acela care nu este viu? Mortul nu participă la viaţă. Cei vii îl aruncă la coşul de gunoi, pentru că îi încurcă, le pute, îi poate îmbolnăvi cu miasmele şi descompunerea sa; îngropat, să nu mai stea în calea nici unuia dintre cei vii, e asimilat viermilor, prin aceea că nu are alt de făcut decât să se târească departe de lumina apreciată de cei vii şi folositoare lor, întreţinându-şi amarnica existenţă din putreziciuni, abia intuite de orbirea sa, lepădate de toţi cei vii; el este oricând la îndemâna călcării în picioare,

a zdrobirii de către cei vii.

Însă Herbert Zilber nu se opreşte la ce simţea odinioară. El mai trăia, la ceasurile de cumpănă, şi altceva ce, pentru moment, nu etichetează psihologic decât cu acelaşi verb, după cum urmează în fraza: Când m-am urcat în tren, am simţit avertismentele bine cunoscute mie: anxietatea şi setea (p.44). Este neîndoielnic un alt tip de mişcare sufletească; sunt semnele presentimentului. Naratorul se străduieşte să-şi priceapă - sau să-şi facă cititorul a înţelege - de unde îi putea veni subtila boare a ceva rău ce se apropia de el: Poate fiindcă funcţionara care-mi liberase paşaportul s-a uitat altfel la mine decât ar fi fost normal să se uite la un solicitant care o gratificase cu cadoul necesar urgentării formalităţilor, poate fiindcă avusesem impresia că fusesem urmărit la Bucureşti, nu ştiu de ce, dar clopotul de alarmă a sunat odată cu plecarea mea din ţară (idem); trebuie ştiut că scopul călătoriei sale era unul subversiv - de spionaj.

El ţine să-şi confirme intuiţia. Această nevoie ne dezvăluie că, oricât de educat era de spiritul dialectic, aşa-zis ştiinţific, nu numai că îşi conştientiza, ca orice alt ins dintre aceia neprelucraţi în forja gândirii marxist-leniniste, acele presentimente, fără definiţie ştiinţifică şi rizibile pentru nişte 'realişti' ca cei formaţi de partid, nu numai că le conştientiza ca prezenţe în sine, ci se străduia să le şi fundamenteze, prin proba realităţii. Aceasta este dovada că nici măcar cei din vârful noii piramide ideologice ce se forma în acea perioadă nu izbutiseră să scape de 'superstiţii' - aşa le numeau, nu? - care nici vorbă să fi fost superstiţii; ele erau fenomene psihice încă neexplicate (în cazul de faţă: psihosomatice, din domeniul neelucidat încă al parapsihologiei), făceau parte din sistemul uman de cunoaştere a realităţii, cu care suntem toţi dotaţi şi de care voiau să ştirbească omul comuniştii, în tentativa lor de creare a "omului nou", mult inferior celui cu care îi confrunta natura. Dealtfel, şi Belu Zilber se străduie să găsească o formulă, acceptabilă de către materialismul dialectic, în explicaţiile sale: Presimţirea este, probabil, un atribut al materiei vii (p.149).

Belu Zilber nu este mulţumit de dovada avansată până aici, privind realizarea presimţirilor; el continuă: La Paris am aflat din ziare că la Bucureşti se descoperise o vastă organizaţie de spionaj sovietică şi că printre arestaţi se afla şi Victor Aradi (idem). Era superiorul său. Constată o nefuncţionare a mijloacelor personale de cunoaştere dinainte şi de la distanţă a viitorului; mai precis, o funcţionare într-un cod pe care-l învăţase parţial doar - anxietatea şi setea -, cifru pe care nu era în stare să-l folo-ească în traducerea până la capăt a mesajului: Eram departe de Bucureşti, la adăpost de orice pericol. Nici un moment nu mi-a trecut prin minte că misteriosul nr.16, despre care ziarele româneşti anunţau că este dispărut, eram chiar eu. Din corespondenţa cu familia mea şi întreprinderea la care lucram nu rezulta că aş fi fost căutat sau cel puţin suspectat, dar nu puteam scăpa de anxietate şi sete (idem). Doreşte cu orice chip să-şi convingă cititorul de avertismentele pe care le primea, deloc deosebindu-se de orice babă care-şi povesteşte şi dezleagă visele premonitorii, de care partidul hohotea şi cu care babă lupta s-o facă nenocivă sănătăţii clasei muncitoare: Lucram fără întrerupere, ca un automat, nu mâncam, continuam să trăiesc din inerţie, uscat de pustiitoarea mea sete, descompus de anxietate.

În trenul care mă aducea în ţară aveam impresia că sunt singurul pasager, poate şi de pe glob. Dacă ar fi vrut, conducătorul m-ar fi putut arunca pe geam sau pune în geanta lui. Nici astăzi nu-mi amintesc să fi văzut alt călător. Eram sigur că mi se va întâmpla ceva grav, dar n-am rezistat hipnozei. Ajuns acasă, am avut timp să distrug hârtiile compromiţătoare. A doua zi am fost arestat (idem). Cu adevărat era singurul pasager. Autorul nu acordă însemnătatea necesară acestui sentiment de tip hiperbolic. El se izolase de toţi ceilalţi, prin senzaţia că se îndrepta către împlinirea destinului său, că ceva ineluctabil îl atrăgea spre ea - hipnoza pomenită. Ceilalţi, mutându-se de ici-colo, călătoreau, pur şi simplu. El era Călătorul. El pătrundea într-o paralume, într-o pararealitate. El urma să se privească în Oglinda Încercărilor. Era o călătorie iniţiatică. Acesta este izvorul izolării resimţite, distingerii sale de toţi. Iar izolarea, distingerea de toţi, erau şi ele semne ale presentimentului.

Cele de mai sus îmi amintesc de săptămânile ce au urmat crăpării catapetesmei din Biserica Sfântul Spiridon, într-o noapte a Vinerii Mari sau a Învierii, mai demult. Fisurarea se datora lucrărilor subterane din zonă, necesitate de metrou. Totuşi, nevoia de apărare a bucureştenilor, în faţa tot mai asprei vieţi impuse de tirania demolatorului Ceauşescu, lansase zvonul că era semn dumnezeiesc. Nu era propriu-zis o lansare de zvon, era credinţa populaţiei că avea, în sfârşit, să coboare răzbunarea Domnului, că suferinţele neamului erau văzute şi că li se dădea un răspuns, echivalent cu pustiirea comunismului. Şi nici n-a întârziat prea mulţi ani 'răspunsul divin': Nicolae Ceauşescu a căzut victima plutonului de execuţie comandat de tovarăşii săi din conducerea partidului, care i-au luat locul, prefăcându-se că usturoi nu mâncaseră şi gura nu le mirosea, iar comunismul a căzut în urletele fericite ale poporului. M-a oprit pe stradă văduva unui fost membru al c.c.-ului, femeie de mare încredere a conducerii, care ştia că lucram în învăţământul superior al Bisericii, de unde deducea, biata de ea, că eram mai aproape de planurile Creatorului decât ei, comuniştii.

- Tovarăşe Rădulescu, fata mea este foarte îngrijorată de ce se vorbeşte; s-a dus la biserica Sfântul Spiridon, unde se adună atâta lume să vadă catapeteasma despicată; se zice că... Dumneavoastră ce părere aveţi?

Privirile sale cerşeau o desminţire a mâniei lui Dumnezeu ce înfiora toate inimile. Accepta până şi o autoritate săracă precum a mea, investită numai de ea, şi de nimeni altcineva (mă investise probabil pentru ceea ce socotea curajul meu nebun de a lucra, ca mirean, pentru Biserică, într-o lume în care Biserica era ultimul vrăjmaş rămas în picioare, urmând, fără doar şi poate, a fi distrusă şi Ea). Privirile sale implorau, umile, ca ale unui câine vagabond ce te-a adoptat stăpân şi te roagă, muteşte, să-l iei acasă. Dacă aş fi fost un înşelător, în clipa aceea o trimiteam să se boteze şi să se pocăiască şi m-ar fi ascultat. Dar n-aveam anxietatea, nici setea lui Belu Zilber, prin care să comunic cu Incomunicabilul, deci îmi lipseau chiar şi aceste extrem de modeste semne ale adierii Harului, pe care un ateu bolşevic ca Herbert Zilber era atât de convins că le primea, deşi voia să pară a le socoti dependente de materie - ceea, dealtfel, nici nu neagă intervenţia Harului.

După excluderea mea definitivă din partid, continuă el, în 1947, o dată cu hăituiala celor care ştiau că un exclus nu poate fi lăsat în pace,

vechii mei tovarăşi - anxietatea şi setea - au reînceput să mă bântuie. Mergeam pe stradă îmbrăcat corect, dar aveam sentimentul că sunt gol, urmărit de mii de ochi (p.44-45). Constatăm că, exprimat într-o altă metaforizare, acelaşi simţământ al distingerii de toţi şi al izolării, îi însoţeste 'semnele'. Şi, în sfârşit, termenul ce părea să fugă de sub condeiul lui Andrei Şerbulescu, dintr-o normală teamă de 'vocabularul mistic', irumpe în text: Soţia mea nu credea în presimţirile mele, cu atât mai puţin în seara aceea.

Când am ieşit amândoi din bloc, pasagerii automobilului (îi identificase de mult timp, păianjeni aşteptându-şi victima, la oarece distanţă de intrarea în bloc) ne-au invitat la Ministerul Afacerilor Interne, pentru o declaraţie (p.46).

N-a mai călcat pe stradă decât în 1964.

Este interesant de remarcat că între simţire, cu înţelesul cercetat de noi, şi presimţire există o capacitate de conformare la realitate, inversă decât ne-am aştepta.

Brusc uşa celulei se deschise şi înăuntru dădură buzna Marin Jianu şi Nikolski. În timp ce gardianul îmi lumina faţa cu o lanternă, Nikolski îşi strâmba şi mai mult ochii saşii, ca să mă poată privi drept în ochi. Marin Jianu îmi spuse: "Avem dovezi că eşti vinovat. Îţi dau o oră ca să recunoşti". După ce i-am răspuns că nu mai are nimic de aşteptat de la mine, fiindcă spusesem la anchetă tot [ce] aveam de spus, au plecat amândoi, trântind uşa.

Pentru prima oară de la arestarea mea eram fericit. Îmi închipuiam că este ultima probă la care sunt supus înainte de a pus în libertate (p.52). Două săptămâni am aşteptat eliberarea (p.57). Bineînţeles că ancheta s-a abătut şi mai năpraznic asupra sa; va să zică, cele simţite (umplerea de fericire) au fost mincinoase. Pe când presimţirile nu mint niciodată. Trebuie să mărturisesc că, deşi nu aveam nimic pe conştiinţă, simţeam că de undeva bat vânturi rele (p.59). Pentru prima dată începură investigaţiile cu privire la un alt tip de spionaj (decât cel în favoarea U.R.S.S.-ului, de odinioară) practicat, pasă-mi-te de el, în favoarea puterilor capitaliste occidentale.

Cititorul va spune că mă străduiesc să demonstrez ceva ce, în mod evident, este forţat, anume rădăcinile unei gândiri religioase la Belu Zilber. Or, există un fragment în aceste memorii de unde contrariul poate fi dedus fără prea mari eforturi.

Într-o seară, Lajos a fost luat la anchetă. S-a întors după cinci zile. Se dublase în lăţime la trup şi la faţă. Ca să-l dezbrăcăm a trebuit să rupem hainele de pe dânsul. Ne-a povestit că, în seara anchetei, fusese bătut cu "pumnele" - cum spunea el - pe faţă şi trimis la carcera îngustă, adică un sicriu vertical, în care nimeni nu poate sta decât în poziţia de drepţi. După câteva ore, oricine se umflă. Mai târziu, după ce am fost şi eu bătut la tălpi, singurul chin de care aveam groază era carcera îngustă. Simţeam cum mă sufoc numai la gândul de a fi închis în sarcofag. Când l-am întrebat pe Lajos cum de a rezistat mi-a răspuns simplu: "M-am rugat..."

Îmi pare şi astăzi rău că sunt văduvit de puterea credinţei. Este, probabil, o aptitudine cu care te naşti. N-am nici un fel de rezonanţă pentru acest fel de muzică (p.50-51). Rămâne regretul a ceva presimţit şi, din păcate, gustat niciodată. Dar presimţirea, după cum am văzut, te pune

în contact direct cu realitatea.

Că Andrei Şerbulescu avea canavaua religioasă înscrisă în inimă, ca noi toţi, deşi n-o izbutea recunoaşte, este şi mai clar dintr-aceea că simţea cel mai profund fior religios, acela al păcatului (bineînţeles, faţă de altă putere decât în cadrul credinţei, pentru că marxism-leninismul deformase toate cele naturale din sine şi înlocuise sentimentul existenţei lui Dumnezeu cu certitudinea forţei fără egal a partidului). Strigoiul vinovăţiei ne însoţeşte în viaţă. Spovedania nu-l omoară. Scăpăm prin uitare. Păcatul există undeva în noi, cancerul, poate mediul natural al sufletului. Dacă ar dispărea, am exista ca şi cristalele, dar n-am trăi. Suntem veşnic vinovaţi faţă de cineva: o femeie, un prieten, un frate (p.64). El se simţea vinovat că păcătuise faţă de partid, prin nemărturisire! Culmea vicierii gândirii stă în aceea că nu concepe viaţă fără păcat, ca şi cum acesta ar fi fermentul, scânteia, bobârnacul existenţei personale, iar nu încălcare dăunătoare vieţii. Suntem martori ai unei înscăunări a păcatului în centrul fiinţei noastre, a unei divinizări a lui.

Iar pe temelia derogării vinovate de la spovedanie, pe care o menţionează Belu Zilber, s-a aburcat nevoia de a mărturisi nu numai ce era adevărat, ci, mai ales, ceea ce dorea partidul să-l audă confesând, deşi nu corespundea realităţii; însă stăpânirea partidului, identificată cu aceea a Dumnezeului cel Atotputernic, avea mai multă priză asupra slăbiciunii lui decât realitatea însăşi, refuzată de partid, oricât de adevărată era: o realitate, deci, ce putea dispărea fără să sufere nimeni şi să fie înlocuită cu o ficţiune, devenită adevăr, prin aceea că, i se spunea anchetatului, era necesară.

Fascinat de opiniile unui comunist despre propriul său crez (şi ce fel de comunist: un spion al Uniunii Sovietice!...), fascinat şi de cultura, ca şi de exprimarea sa, de fineţea intuiţiilor psihologice şi a trăsăturilor rapide de penel cu care defineşte o epocă, o situaţie, ori un portret, am tot amânat momentul examinării sufletului său în raport exclusiv cu trădările săvârşite în cursul anchetei ce l-a făcut celebru în istoria jumătăţii de secol încheiată acum - şi fără de care, probabil, ar fi dispărut din conştiinţa semenilor, aidoma tuturor colegilor săi de crez şi crimă antinaţională.

El începe prin a-şi înfăţişa faţa luminoasă - în nădejdea că, după cum stau lucrurile cu luna, doar această faţă rămâne vizibilă după trecerea unui timp oarecare de la evenimente. Adică, îşi expune, nu prea amănunţit, curajul de a încerca să semene drumul anchetei cu pietricele albe care, la proces, regăsite, să slujească punerii în evidenţă a unui alt drum, acela al adevărului. În cuvintele sale: Mă gândeam să demasc pe regizori în faţa justiţiei datând unele fapte în aşa fel încât să pot dovedi prin acte certe inexistenţa lor (p.33). Nu este limpede că iscusinţa i-ar fi aparţinut; răsare din text numai că a ştiut folosi prilejul: din motive independente de voinţa mea, s-a fixat ziua de 6 octombrie 1946 ca dată a unui complot la care aş fi participat. Am acceptat să fiu prezent în Bucureşti la acea dată, ştiind că, în acel moment, eram la Paris, ceea ce aş fi demonstrat cu tot felul de acte ale autorităţilor franceze (idem). Însă luciditatea îi şopteşte că era îndoielnic a i se fi îngăduit să aducă dovezile; iar de i se permitea aceasta, ar fi dispărut din dosar fila derutantă, î locuită fiind cu una unde data să nu mai fi coincis cu aceea a absenţei lui din ţară, astfel încât să nu se poată sustrage acuzaţiei de a fi complotat, cu care

fusese încărcat.

Teoretizarea renunţării la acest subterfugiu constituie încă o precisă diagnosticare a celor petrecute cu victimile M.A.I.-ului: Când toţi sunt de acord să falsifice, nu există apărare posibilă. Nici urletul din sala de judecată nu foloseşte. Există totdeauna microfoane, dar sunt mute; există public, dar sunt ofiţeri de Securitate îmbrăcaţi în civil; există avocaţi, dar sunt membri de partid. Dacă întâmplarea face să fie de faţă un acuzat dubios, se suspendă şedinţa, se explică în particular, criminalului, că-l aşteaptă sentinţa administrativă fără drept de graţiere şi, la nevoie, procesul lui se disjunge (p.34).

Frământarea îi este categoric autentică şi convingătoare pentru cititorii români care au trăit situaţii de limită, cum ar fi excluderea din partid, demascarea ca duşman de clasă, ori vrun proces politic. Mă îndoiesc că eventualii cititori dintr-o ţară democratică ar simţi sfâşierea din cuvintele autorului şi că n-ar pune la îndoială conformitatea lor cu realităţile de atunci: Gândeam până la epuizare cum să imaginez fapte a căror inexistenţă se putea dovedi, cum să înfrunt martorii falşi, îmi umpleam memoria cu inepţii monstruoase, voiam să frâng reaua-credinţă. A durat mulţi ani până să înţeleg că solidaritatea la crimă a întregului aparat este o forţă împotriva căreia nu se poate lupta (idem).

Voi afirma ceva ce va părea paradoxal: suferinţa lui Belu Zilber se datora încrederii că-şi mai putea salva pielea sau că mai exista ceva de salvat. Asta datorită faptului că nu-i dispăruse credinţa în partid. Lui îi lipsea împăcarea românului cu soarta - fatalismul -, a românului care descoperise neîndoielnic cine erau comuniştii. Aceasta a îngăduit majorităţii victimelor nedreptăţii să nu fie atât de tulburate de ce li se petrecea. Pe când prietenul lui Lucreţiu Pătrăşcanu ar fi făcut orice numai să fie eliberat. Şi a şi făcut-o.

Unei autobiografii impuse de anchetator îi urmează altă autobiografie; autocriticii solicitate îi urmează altă autocritică; cererii de a-şi mai aminti lucruri ascunse îi urmează cererea de a-şi mai aminti lucruri ascunse. Partidul folosea armele partidului: autobiografia şi autocritica reprezentau cele mai modeste dintre armele sale, dar necruţătoare - cu ele se lua viaţa până şi a muncitorilor necalificaţi cerşind o slujbă. Şi-a amintit într-adevăr vreo trei împrejurări asupra cărora Pătrăşcanu îl rugase să păstreze o precaută tăcere. După mărturisirea celei dintâi, mintea îi cedă cu simplitate: Nu mai aveam altceva de făcut decât să spun şi celelalte două secrete, apoi să aştept. Îl vedeam pe bietul Pătrăşcanu urlând la auzul destăinuirilor mele, ca cineva căruia i se aplică fierul roşu. O mai fi având şi alte asemenea secrete? Probabil, fiindcă altfel n-ar fi cerut tuturor celor din jur să spuie că nu ştiu nimic (p.66). Alături de conştiinţa greşelii faţă de partid - a-i fi ascuns ceva (păcatul meu cosmic!), apare un nou chin provocat de divulgarea tainelor lui Lucreţiu Pătrăşcanu: un alt păcat - faţă de un semen îndrăgit. Deşi, peste o bucată de timp i-a parvenit ştirea că fostul ministru al Justiţiei primise cu calm spusele sale, Belu Zilber se perpelea sub săgeţile aprinse ale remuşcărilor. Nu mai puteam dormi nici puţinul somn de până atunci. Trebuia să fac ceva să mă liniştesc. Să fie ironie ceea ce urmează sau consemnarea mijlocului pe care-l găsise - unicul! - de a nu sta cu mâinile încrucişate în plasa ce se strângea în jurul lui tot mai din aproape? Am scris o nouă autobiografie, încă una şi încă

una. Nici când am terminat de enumerat micile mele păcate faţă de toţi oamenii pe care îi cunoscusem nu m-am potolit (p.67). Dacă este ironic cu sine însuşi sau nu, mi se pare că analistul, oricum, îşi compătimeşte orbirea din trecut. Povesti o convorbire în trei cu un străin. Mai bine zis, declară că ea avusese loc. Însă nu-şi putu aminti, nici să-l taie anchetatorul, despre ce se discutase. Pătrăşcanu o făcu ad integrum. Pentru Şerbulescu - în vederea verificării celuilalt - veni clipa adevărului: "manejul" - "2 cu 2", adică două ore de manej şi două de odihnă (prin "manej" să se înţeleagă alergarea în chiloţi şi picioarele goale în jurul cimentului din celulă); pe urmă "8 cu 2"; apoi "10 cu 2"; de se întrerupea din măsurarea celulei-stadion: duşul rece.

Cam aceasta îi era starea de spirit şi condiţia fizică atunci când avu revelaţia, în 1948, că vecină de celulă cu el se găsea Lena Constante, vechea sa prietenă. Unul de o parte a zidului, celălalt de partea cealaltă, cu o vergea scoasă din patul de fier, am spart un tunel în jurul ţevii de calorifer şi am vorbit ore întregi. Mi-a povestit acuzaţiile aduse lui Pătrăşcanu. Andrei Şerbulescu rămăsese comunistul impenitent de până la arestare: Am fost indignat la auzul că prietenul meu a vrut să fugă sau că el, cel total lipsit de viciile mărunte omeneşti (tutun, cafea etc.), ar fi avut unul care contrazicea morala de partid (p.71).

Urmează recunoaşterea cea mai ruşinoasă privitoare la trădările sale de până atunci: Ca să scap de tortura păcatului, în autocriticile scrise la Malmezon am povestit şi această întâmplare din beciul din Calea Rahovei (idem). Ne aşteptăm ca autobiograful să-şi asume frica ce l-a determinat s-o facă. În loc de asta, el declară a fi denunţat dubla lor încălcare a regulamentului, cu gândul că, verificându-se prin Lena Constante discuţia noastră, se va dovedi indubitabil inocenţa amândurora (p.71-72). Plauzibil doar în cazul în care presupunea că ea ajun- gea întocmai la acelaşi raţionament răsucit în paisprezece de nu mai cunoşteai care să fi fost chipul gândirii logice. Însă Belu Zilber nu presupunea aceasta, mărturiseşte: Ştiam că va rezista să recunoască, că mă va blestema, dar în mintea mea medicaţia era necesară în interesul tuturor (p.72). Foarte greu de urmărit cum îi aluneca raţiunea şi încotro, deoarece pare mult mai plauzibil că "medicaţia" folosea numai interesului turnătorului. El, exclusiv, îşi dovedea astfel totala supunere faţă de anchetă şi decizia de a nu-i ascunde nimic, cu riscul oricăruia dintre cei apropiaţi. Mai produce un argument pentru a lăsa să se creadă că mai era, în acea perioadă, stăpân pe hotărârile sale, şi acesta aidoma ţesut cu aţă la fel de albă: Dacă atunci aş fi cunoscut mărunta vină a prietenilor mei, n-aş fi pomenit de această întâmplare, ca şi de altele care, în celulă, căpătaseră aceleaşi dimensiuni cosmice... (idem).

Să se numere printre celelalte 'mărunte vini' şi aceea a doamnei Pătrăşcanu, anume de a fi fost soţia lui Lucreţiu? Căci Belu Zilber sugeră anchetatorului că era singura ce să cunoască toate dedesubturile existenţei bărbatului ei, deci putea aduce informaţiile cele mai directe şi sigure pentru acuzarea lui. În felul său, Ferescu, anchetatorul, pe numele adevărat Filipescu, l-a felicitat: Discuţia noastră mi-a fost de folos. Când au fost strânse cu uşa, femeile au spus tot. Ele sunt singurele care ştiau (idem). Îmi închipui că Andrei Şerbulescu îşi face iluzii asupra dimensiunilor greşelilor sale din timpul anchetei: el să fi fost cu adevărat

indicatorul căii pe care trebuia s-o apuce cea din urmă? Ofiţerul şi superiorii săi, ministrul şi ceilalţi din C.C. să fi fost cu toţii atât de neşcoliţi într-ale smulgerii de mărturisiri? Să nu fi ştiut niciunul că o soţie constituie o poartă larg deschisă către tainele bărbatului ei? Să fi fost nevoie de sugestia lui? E de necrezut. Oricum, vina sa de a fi dorit ca doamna Pătrăşcanu să fi gustat din aceleaşi chinuri ale trădării ca şi el era apăsătoare.

Psihologul îşi urmăreşte cu siguranţă meandrele cugetului, ba înclinând către regret, ba bănuind (de fapt, sperând) că acuzaţiile celor din vârful ierarhiei de partid nu erau vane, ba învingând fidelitatea faţă de amiciţia sa trecută, ba chiar nădăjduind că alţii vor fi mai rezistenţi decât el şi vor spulbera cele ce şi el incrimina în calitatea sa de comunist. Ba amintindu-şi că era ceea ce tocmai am numit: comunist, deci trebuia să acuze şi să se despartă de căderile prietenului său, iar asta îl conducea să se felicite pentru atitudinea adoptată. Multă vreme am fost chinuit de gândul că de la mine a pornit recu- noaşterea soţiei lui Pătrăşcanu. Eram convins de nevinovăţia prietenului meu. Dar dacă, ascuns cum era, făcuse ceva condamnabil? Am început să-mi înşir pentru mine tot ce ştiam de la dânsul şi despre dânsul. Încetul cu încetul a apărut parcă altceva decât ştiam eu: "S-ar putea să fie vinovat, şi eu l-am denunţat"... Apoi iar revenea amintirea conturată a ceea ce văzusem şi auzisem atâţia ani, prietenia şi încrederea care ne lega. Deci nu putea fi vinovat şi deci strânsul cu uşa al soţiei îi va fi până la urmă de folos. Mai bine să se spulbere acum toate bănuielile, decât o veşnică îndoială.

Apoi noul contur al vinovatului plămădit de imaginaţia mea scoasă din lume revenea, ca într-o febră cu halucinaţie. Da, ştiu că cei care îl urmăresc urmăresc scopuri ticăloase, însă eu sunt comunist. Puteam eu tăinui în orice chip o crimă împotriva socialismului? Deci bine am făcut ce am făcut.

Însă în joc este bunul meu prieten. Sunt odios. Încep să gândesc ca Saint-Just sau Chişinevschi (p.72-73).

Şi moara cugetului şi a inimii continua să se învârtească drăceşte: Eram o magmă din care ieşea, din când în când, flacăra nebuniei. Luni şi luni de zile mă cufundam în trecutul imediat, refăceam zilnic o anchetă cum aş fi dorit să fie (...), ceva care să fi avut drept urmare punerea mea imediată în libertate. Începeam construcţia de cum mă sculam. Când auzeam tragerea zăvoarelor şi clinchetul castroanelor pentru masă, totul era gata. În şapte ore se concentraseră mii (p.73). Mai întâi remarcăm faptul că nu remuşcările ocupau primul plan al conştiinţei, ci dorinţa eliberării personale instantanee, căutarea soluţiilor ce l-ar fi putut salva, dacă îi veneau în minte la momentul oportun. Apăreau nişte remuşcări, dar nu acelea aşteptate de noi şi pentru care autorul ne-a pregătit: remuşcările sale, din această nouă perioadă moartă, când iarăşi nu mai era anchetat, se datorau faptului că nu-şi ştiuse conduce răspunsurile date, astfel încât să-şi vădească de la bun început nevinovăţia. Dacă ar fi posedat de pe atunci înţelepciunea bătrâneţii, ştia că musai era vinovat, indiferent de cum i-ar fi sunat răspunsurile: era vinovat pentru că astfel îl voia partidul. Însă Andrei Şerbulescu, deşi ditamai spion - deci un presupus om inteligent peste medie, înarmat cu toate tertipurile cazuisticii, tocmai pentru a fi capabil să se salveze la ora H -, rămăsese, ca majoritatea

comuniştilor, un naiv până la cea mai neagră prostie. În al doilea rând observăm în ce consta preocuparea lui majoră, în lunga pauză, iar observaţia noastră ne serveşte pe tavă înţelegerea tipului său uman. Belu Zilber 'îşi rescria' anchetele! Belu Zilber, nemulţumit de rezultatul lor, de felul cum îşi îndreptau, aceste texte dramaturgice, personajul către o suferinţă fără termen, nici limită (în finalul piesei), căuta cu raţiunea, acum oarecum 'la rece', oricât de mare îi era tensiunea mărturisită (o tensiune creatoare), căuta soluţii scriitoriceşti noi, dintre acelea care să ofere poveştii un happy end în stilul filmelor americane. Andrei Şerbulescu nu sta toropit de tristeţe, nu-şi bătea capul cu problemele etice, nu-şi amintea clipele de fericire în faţa unor mese bogate şi ademenitoare, nici în patul unor femei năucitoare, nu-şi rememora figurile părinţilor, nici nu aduna din memorie hârburile cunoştinţelor ştiinţifice îngrămădite într-o viaţă de om, nu clădea teorii politice şi aşa mai departe. Deci, pe scurt, nu era copleşit de nici unul dintre instinctele banale, nici de virtuţi, nici de existenţă: era adâncit în clocotul creaţiei literare... Oricât de ridicolă ar putea părea cititorului concluzia mea, el n-are voie să nu vadă că arestatul tot scria şi rescria în minte cele ce scrisese, cu mâna lui sau dictând anchetatorului, o dată.

Iată-ne pregătiţi să înţelegem cele ce urmau să se petreacă în curând, un fenomen unic printre cele mărturisite de românii care au luat vreodată condeiul în mână şi de cari se ocupă o istorie a unei literaturi naţionale.

Până acolo, să ne oprim, stupefiaţi, în faţa unui Andrei Şerbulescu gata să-şi caracterizeze starea de spirit când crea în cuget spectacolul unde deţinea rolul principal: Fericirea înceta cu tragerea zăvorului celulei mele şi vederea strâchinilor (idem). Dacă nu este fericirea creatorului în cursul procesului creaţiei, atunci ce este? şi dacă nu este fericirea spectatorului (cititorului) în faţa creaţiei propriei sale minţi, atunci ce este? Mi s-ar putea opune sugestia că Belu Zilber era fericit deoarece anchetele imaginate îi redau libertatea; şi aş cădea de acord cu această soluţie a dilemei dacă autorul şi-ar specifica ima- ginile visate ale libertăţii; dar el menţionează doar imaginile 'rescrise' ale replicilor din anchete. Nu încape îndoială că e vorba despre trăirile specifice creatorilor în domeniul dramaturgic sau cel romanesc.

Urmează descrierea stării imaginaţiei secătuite, ce succede aceleia a imaginaţiei în plină ebuliţie: Rămâneam trist, nu mai puteam reîncepe concentrarea halucinantă. Cred că arătam ca un om trezit după o hipnoză îndelungată. Golul absolut ţinea până a doua zi. Cred că ziua dormeam în picioare. (...) A doua zi viaţa revenea în trup şi reîncepeam construcţia trecutului. Aşa în fiecare zi, luni de zile. (...) Dacă zgomotul zăvoarelor n-ar fi întrerupt viaţa mea halucinantă mai multă vreme în loc de fiece zi, trupul mi s-ar fi sleit ca o mâzgă cleioasă (p.73-74). Orice scriitor, ignorând cele ascunse de rândurile precedente, îşi va recunoaşte prostrarea de după secarea temporară a şuvoiului inspiraţiei, asemănătoare tristeţii insului golit de exultarea maximă a împreunării.

Noi bătăi, poziţii trupeşti dificile, ce le imitau pe acelea sugerate de Securitate reeducatorilor pentru zdrobirea fizică şi morală a victimelor lor (mă ţinea într-un picior, cu faţa la perete şi mâinile ridicate, la care securistul însuşi rămânea nedumerit de puterea ce o avea asupra torturatului şi se interesa, ca noi toţi în legătură cu reeducaţii: După

fiecare dintre aceste inovaţii râdea şi mă întreba de ce n-am refuzat să mă supun ordinului, p.74), insomnii decretate, provocate prin anchete non-stop, cu treziri - atunci când victima nu mai rezista nedormită - izbutite prin lovituri de pumn... Şi încă o dată, a câta oară?, i se comunica ştirea că fusese găsit absolut nevinovat şi că eliberarea lui era sigură; şi revenea tratamentul privilegiat: cărţi de citit, ţigări, bani, fructe, conversaţii amicale cu călăii.

Andrei Şerbulescu aduce argumente noi în favoarea tezei mele în legătură cu trăirile sale de dramaturg-spectator al propriilor sale producţii, el recunoscând că astfel participa şi la scenele independente de imaginaţia sa, ci oferite de neaşteptatul împrejurărilor: Aşa cum mi s-a întâmplat de multe ori în viaţă, nervii m-au lăsat, umorul nu. Probabil că sunt un om uşuratic; cu ochii dinăuntru privesc în spectator, chiar dacă văd moartea cu cei dinafară. Îi apăru, din memoria livrescă, ademenit de situaţia sa, un personaj al lui Anatole France, cu care se asemuia. Am râs de unul singur, dovadă evidentă că literatura poate uşura viaţa oamenilor. În locul emoţiei profunde, a marii dureri lăuntrice, vin sentimentele citite. Râsul este o medicaţie serioasă. Doctorii ar trebui s-o recomande prin reţetă (p.76-77).

Şi, într-o bună zi, literatura coborî asupra destinului său, sub formele atrăgătoare ale unei femei, cu siguranţă, mirobolantă.

La birou era acelaşi Mişu, însă la altă măsuţă decât a mea era o frumoasă agentă a Securităţii, Colette B., proaspăt bronzată la mare. În 1945 schimbasem câteva cuvinte cu dânsa, aşa încât nu puteam nega că ne cunoşteam. Întrebată ce relaţii avusese cu mine, a povestit un roman cu spioni americani, cu reacţionari şi comunişti. La observaţia mea că toate erau minciuni, în odaie a izbucnit un urlet de indignare. Mişu era cel mai indignat: "Cum îndrăzneşti, banditule, să afirmi că o persoană a cărei onorabilitate am verificat-o a minţit?" I-a mulţumit pentru cele relatate, i-a sărutat mâna şi a chemat gardianul s-o conducă. Apoi către mine: "Recunoşti cele spuse de martoră?" La refuzul meu a apăsat nervos pe butonul de la sonerie. Imediat a apărut gardianul. I-a ordonat să mă dezbrace până la piele, mi-a legat ochii cu bandajul pe care-l avea în mână de când intrase, iar Mişu, în picioare, a ordonat: "Du-l!" (p.77-78). Este uşor de bănuit ce a urmat. Dar aceasta mă interesează mai puţin. Subliniez faptul că 'apariţia' istorisi un roman, deci o ficţiune literară pe care Andrei Şerbulescu era dator să se prefacă a o lua drept realitate, drept realitatea lui, unica posibilă, în temeiul căreia era ameninţat cu pedepse cumplite.

Spre deosebire de indiferenţa cu care privesc literatura cei de teapa anchetatorilor - în cazul de faţă este vorba despre o creaţie orală -, pentru cari inşi deobicei ea nu există, în cazul acesta special, ficţiunea căpătă dimensiuni gigantice, tinzând să acopere cu umbra ei policromă, orice urmă limpede a realităţii.

Pentru cititorii străini de textul discutat voi oferi o mostră a ceea ce însemna, în hrubele Securităţii, a-l ajuta pe anchetat să-şi amintească ce nu făptuise niciodată.

Era în noaptea de 24-25 septembrie 1952, ploua, era frig. M-a tras în goană prin curtea pietruită, până departe, am urcat, apoi am coborât trepte. Ne-am oprit într-o încăpere unde mirosea a beci. Se auzeau şoapte. Am auzit

vocea macabră a comandantului arestului: "Pe băţ!" Mi s-au legat foarte strâns mâinile şi picioarele - semnele le mai am şi astăzi -, mi-au trecut mâinile legate peste genunchi, prin micul gol rămas între mâini şi picioare s-a trecut un drug de fier, drugul s-a ridicat cu mine cu tot şi a fost pus pe căpriori, ca pentru fript. Au urmat opt lovituri - le-am numărat -, apoi am fost învârtit, ca pentru fript şi pe partea cealaltă. Am numărat patru lovituri la spate, acordate însă după ce fusesem acoperit cu un prosop umed, ca să nu se vadă semnele. În tot timpul am auzit vocea unui tânăr locotenent, care, cu excesul de zel judaic, a ţinut nu numai să asiste la bătaie, dar să mă şi tragă de perciuni, probabil în amintirea [vremii] când strămoşii lui erau supuşi acestui tratament. S-ar putea crede că complexele de inferioritate se moştenesc din tată în fiu, şi se răzbună.

După ce m-au dezlegat şi m-au scos de pe drug, acelaşi gardian cu figură de tătuc şi ochelari rotunzi de lucrător de precizie - convins, probabil, să abandoneze strungul pentru a apăra socialismul, în calitate de paznic - m-a tras repede prin curtea desfundată, până în camera de unde mă luase. Fusesem atât de concentrat să număr loviturile şi să identific persoanele prezente în beci, că nu simţeam nici o durere. Când am ajuns în faţa celor care ordonaseră bătaia, unii surâdeau, pe alţii îi copleşise râsul. Ce altă reacţiune putea provoca un om bătrân, gol, murdar de noroi şi nevinovat?

În picioare la birou, Mişu m-a întrebat cu vocea lui cea mai aspră: "Recunoşti tot ce a spus martora Colette B.?" Iar am refuzat să recunosc, iar a apăsat pe buton, iar şi-a făcut apariţia tătucul-gardian, iar m-a legat la ochi şi a pornit în goană prin curte, trăgându-mă după dânsul. În beci, acelaşi ritual, am fost pus pe căpriori şi am obţinut acelaşi număr de lovituri, cu diferenţa că acum cele de pe spate erau mai jos de şira spinării, iar tânărul ofiţer politic încerca acum să-mi zmulgă părul din cap. Nu mi-am închipuit niciodată că părul din cap se smulge atât de greu.

Lucrurile s-au petrecut repede, ca la o execuţie capitală. Am început să simt oarecare dureri. În primul rând, mi s-a făcut sete. Când am ajuns în sala de comandă am cerut apă. Mi s-a dat de pe birou, dintr-o cană mare. Mai târziu, Mişu mi-a spus că ei ştiu de setea care urmează după bătaie şi aveau apa gata pregătită.

După noul meu refuz de a recunoaşte, mi s-au legat din nou ochii şi din nou am fost târât de gardianul-tătuc spre locul de execuţie. Când omul cu vocea sinistră a început să lovească, n-am mai ajuns să număr decât până la nouă. Durerea era cumplită. Nu-mi amintesc dacă în faţa sanhedrinului de securişti am ajuns fugind sau târât. Eram ceva ca un fel de piftie tremurând de frig ori de sete. Am golit o cană, încă una şi încă una. Mişu nu mi-a mai pus nici o întrebare (p.79-80).

Scriitorii nu sunt totdeauna conştienţi ce rezultate pot avea invenţiunile lor. În cazul de faţă, 'romanciera' Colette B. era pe deplin solidară cu cei care aplicau metoda patului lui Procust folosindu-se de colaborarea imaginaţiei şi interpretării ei actoriceşti. Unul dintre rezultatele înscrise în conştiinţa lui Belu Zilber este cu adevărat surprinzător. Adoptând inconştient imaginea populară creştină a iadului, pentru el întreita şedinţă de caznă ia aerul unei vizite de viu în lumea subpământeană de sub stăpânirea lui Scaraoţchi: pe drug şi căpriori, învârtit pe o faţă şi pe cealaltă, se recunoaşte ca pus pe frigare. Tartor

este un semit, aidoma lui, care se leagă taman de semnul extern vizibil şi distinctiv ce evidenţiază respectiva populaţie: perciunii. Acela, ofiţerul politic al cărui exces de zel era tipic iudaic, stârneşte sentimente antisemite victimei mozaice, sentimente răsfrânte asupra întregului grup de comandă a torturii, devenit sanhedrin. Pentru cei care citesc acest fragment, opţiunea pentru creştinism a unui Nicu Steinhardt nu mai poate constitui o piatră de poticneală.

În cugetu-i pâlpâi un singur punct luminos: trăiam începutul unei înscenări. Groaza unui proces cu un Vâşinski indigen m-a anesteziat. Nu mai simţeam nimic, însă puteam gândi cu luciditate. Ore întregi am făcut şi am refăcut următorul raţionament:

Este clar că nu-i vorba de un proces Zilber, ci de unul Pătrăşcanu. Eu pot fi cel mult o anexă. Îl cunosc pe Pătrăşcanu. Va prefera să se lase ucis în bătaie decât să acepte aruncarea în hazna ca trădător. Or, un asemenea proces implică recunoaşterea din partea criminalului principal, public, gazetari, microfoane. Deci pot declara orice, fiindcă procesul nu poate avea loc. Dimpotrivă, dacă totuşi Pătrăşcanu acceptă să joace rolul cerut de partid, atunci, cu recunoaşterea unor crime din partea mea, voi fi condamnat la moarte, şi, eventual, graţiat; fără această recunoaştere mă aşteaptă sigur condamnarea şi execuţia pe cale administrativă. Deci şi în acest caz trebuie să mă recunosc criminal. Ştiam prea bine cum se petreceau lucrurile în Rusia; la Bucureşti nu putea fi altfel.

Când am ajuns la această concluzie, m-am liniştit (p.80-81).

Este curios că, în acest raţionament, nu apare şi întrebarea: ce urma să i se întâmple lui Pătrăşcanu, Zilber recunoscând minciunile scornite? Va să zică, dacă le recunoştea, Andrei Şerbulescu avea certitudinea că Pătrăşcanu nu intenţiona să-l imite, deci procesul său nu putea să se judece. Dar dacă, totuşi, zdrobit, şi Lucreţiu Pătrăşcanu ar fi recunoscut partitura? Personal, nu era executat, ţinând seama de credinţa lui Belu că el putea fi condamnat la moarte, dar scăpa, printr-o graţiere, ulterior? Aceeaşi graţiere l-ar fi fericit şi pe prietenul său? Autobiograful este sigur că nerecunoaşterea scenariului i-ar fi adus obligatoriu moartea; de ce recunoaşterea lui n-ar fi făcut-o? Orice explicare post factum a raţionamentului ce ne conduce la o greşeală rămâne neclară; dacă el, raţionamentul, ar fi fost bun, rezultatul lui practic ar fi avut puterea convingerii - pentru că nu pot crede într-un raţionament bun în sine ce să nu conducă le rezultate bune şi definitiv convingătoare.

Bun sau rău, acest raţionament stă la temelia deciziei lui Belu Zilber de a colabora după cum i se cerea, deci la miezul turnant al biografiei unui om ce a devenit unealta Securităţii, în pofida oricăror efecte, oricât de dezastruoase.

La birou era Mişu, alături de un general. La întrebarea dacă mă hotarâsem să-mi recunosc crimele, l-am rugat să-mi spună ce vrea de la mine, să scrie şi eu voi semna. Profund indignat, mi-a răspuns că ei cunosc crimele mele, dar eu trebuie să le mărturisesc, nu să le recunosc. Era clar că îmi cereau să scriu un roman. Astfel a luat naştere prima mea declaraţie în care am afirmat că am fost spion american. Le-a plăcut, am semnat şi am fost târât înapoi în celulă (p.81).

Oricine cunoaşte cât de puţin psihologia anchetatului în condiţiile crunte ale comunismului şi ale acuzaţiilor politice va afirma că nu se

petrecea nimic ieşit din comun cu Belu Zilber. Numeroase victime au exclamat: Scrieţi ce vreţi şi voi semna! (ce parodie tragică a îndemnului lui Heliade-Rădulescu...) Pentru unele generaţii, chestiunea nu implica atâtea frământări, deoarece nu anchetatul era acela care-şi redacta cu mâna lui declaraţiile, cum stăteau lucrurile în perioada anchetei la care mă refer, ci anchetatorul lui o făcea. Destui întemniţaţi maturi mi-au povestit în detenţie de a fi strigat aceasta în obrazul anchetatorilor, iar eu, abia ieşit din adolescenţă şi negândind la rezultatele asupra condamnării a unei atari atitudini, încuviinţam din cap cu gravitate naivă, socotind că era zbieretul nevinovatului, ce devenea argument suprem al nevinovăţiei sale şi acuzarea anchetatorilor înşişi, cu atât mai mult cu cât era destul de curent ca la proces acuzatul să nege cele declarate în anchetă şi să se plângă a fi semnat mărturisirile sub teroare.

Am relatat un atare caz în volumul PREOŢI ÎN CĂTUŞE(Mihai Rădulescu şi = Irineu Slătineanu; Bucureşti; Editura RAMIDA; 1997.), în povestirea MAREA LEPĂDARE: - Tovarăşe maior, casa mea-i în spatele colectivei, iar a ţăranului înapoia ei. Ca să lichideze colectiva colţul ăsta, am fost arestaţi şi ni se cere sa declarăm că am vrut să-l împuşcăm pe Gheorghiu-Dej. Pe Gheorghiu-Dej eu nu l-am văzut decât în poză; de ce să-l împuşc? - Nu-i adevărat că aţi vrut să-l împuşcaţi? - Nu-i adevărat, tovarăşe maior! Doar nu suntem nebuni! Ofiţerul tăcu o bucată de timp de parcă medita cum să remedieze situaţia. Suspină compătimitor, după care: (...) - Dumneata ai declarat că ai vrut să-l împuşti pe Gheorghiu-Dej. Aşa-i? - Am dat declaraţie că aşa mi-a cerut. Mi-a zis că dacă nu declar asta, mă omoară. Mai mult de şase luni nu pot ţine, tovarăşe maior! - Păi, e adevărat că ai vrut să-l omori? - Păi, nu-i adevărat, după o mică ezitare. - Dar aşa ai declarat, nu? Părinţelul de ce n-a declarat ca dumneata?, îi plăcea să-i învrăjbească. - Păi, el a ţinut la bătaie. Maiorul s-a pus pe râs de sălta scaunul pe care şedea!... (p. 111-113).

Iar preotul Constantin Voicescu, la a treia arestare (deci nu mai putea fi intimidat cu uşurinţă şi, pe de altă parte, cunoştea prea bine repercusiunile semnăturii date sub înşirarea de către anchetator a tot felul de minciuni), mi-a povestit că, după ce a trecut prin întreg infernul caznelor, după ce a fost coborât în încăperea unde se afla cuptorul caloriferului şi ameninţat a fi aruncat de viu în foc, a semnat ce i se cerea: - Doar ştii, Mihai, cum mergeau lucrurile astea... Ajungeai să semnezi orice voiau...

Dar, cu Belu Zilber, lucrurile se complică într-un fel neaşteptat. Pentru moment, voi insista doar asupra conştiinţei sale clare că îmi cereau să scriu un roman.

Şi romanul început trebuia continuat.

A doua zi, am fost adus din nou târâş la anchetă, de astă dată numai în faţa lui Mişu. (...) Apoi mi-a cerut să completez mărturisirile. Am mai adăugat un nou capitol despre activitatea mea de spionaj în favoarea Angliei şi Franţei. Pe urmă iar s-a indignat că nu vorbesc decât despre mine şi nişte străini mai mult sau mai puţin fictivi: "Cum vrei să verific tot ce declari?... Să-mi spui ce crime ai făcut cu Pătrăşcanu şi alţii!" (idem).

Canonul sufletesc pierise: ideile, când izbutesc să ne convingă, aştern în mintea noastră câmpul desţelenit în care să ne desfăşurăm în conformitate cu dicteul lor.

Consecvent cu concluzia la care ajunsesem, în zilele următoare am declarat

despre comploturi pe care le organizasem cu Pătrăşcanu încă din 1939. Eu dictam şi el scria despre lupta noastră împotriva Uniunii Sovietice, împotriva partidului, asasinate şi lovituri de stat proiectate de noi doi (p.81-82). Colaborarea dintre creierul în ebuliţie şi acela 'lucid' al scribului stăpân era permanentă, cel din urmă judecând valoarea fiecărei spovedanii, utilitatea şi veridicul ei, numai că această cântărire se făcea de pe poziţia unei inteligenţe limitate şi complet neexersată cu raţionamentul şi cu puterea de a se impune a adevărului. Mişu părea relativ mulţumit. La un moment dat întrebă: "De ce aţi făcut toate acestea?" Răspunsul l-a scris fără mine: "Din ură împotriva Republicii Populare Române". La observaţia mea că republica a luat fiinţă abia în 1948, mi-a replicat: "N-are nici o importanţă. Cei din conducere înţeleg şi aşa!" (p.82). Urmară noi persecuţii contondente pentru obţinerea naraţiunii privind recrutarea în spionajul american a lui Petre Năvodaru şi a conferenţiarei universitare Vera Călin. Într-un proces de spionaj nu poate lipsi frumoasa spioană, iar Vera Călin, mamă a doi copii, era în adevăr frumoasă (idem). Oricât de adânc se înfipsese în conştiinţă ideea necesităţii ineluctabile de a fi moale şi modelabil în palmele anchetatorului, până la uitarea de sine, pentru mine au fost (...) zile cumplite. Loviturile pe rănile de la picioare nu mai contau faţă de ideea că mi se cere implicarea unor prieteni care nu erau din categoria lui Pătrăşcanu. Am refuzat să-i implic. Mişu n-a insistat (idem).

Fu împins să facă un nou pas în autoincriminare: să po- vestească despre calitatea sa de agent al Siguranţei. Făcu şi asta. Am răspuns că Intelligence Service-ul m-a obligat să intru în serviciul Siguranţei Generale. La care [colonelul] a exclamat: "Dar asta nu-i verosimil!" La observaţia mea că şi asta poate fi verosimil s-a supărat, a rânjit şi mi-a acordat 24 de ore de reflecţie. L-am rugat să-mi schimbe celula şi să-mi dea o carte. A acceptat imediat, dar cu condiţia să nu consider că-mi plăteşte pentru o declaraţie satisfăcătoare. I-am mulţumit pentru generozitate. La care mi-a replicat: "Vezi cum ne purtăm noi cu trădătorii?!" (p. 83). O mostră din cele ce s-au petrecut permanent sub regimul comunist: cuvintele rostite trebuiau înţelese pe de-a-ndoaselea, frazele aveau un sens direct, obligatoriu, şi unul invers, a bon entendeur, salut!, atitudinea avea un anume conţinut, dar permeau prin el şi dedesubturile lui, ce-l contraziceau. Fără acest mecanism înnebunitor, impulsionaţi exclusiv de care ni se impunea să supravieţuim, n-aş fi ajuns niciodată să cercetez ceea ce am fundamentat şi numit: mecanismele stilistice ale gândirii, în cadrul antropologiei stilistice, inventată de mine pentru a încerca să înţeleg o lume ce ne împingea pe toţi la pierderea minţilor, s-o înţeleg şi s-o domin pentru a nu înnebuni.

Pasul n-a fost pas ci salt într-o condiţie de invidiat: dreptul de a emite cereri care, culmea, îi erau şi împlinite, şi mai ales dreptul la o viaţă intelectuală cât de cât: cartea!

Satisfăcut şi cu închipuirea împrospătată de contactul cu ficţiunea romanescă, a doua seară îi dădu deplină satisfacţie lui Şoltuţ (idem). Răsturnă înainte-i un butoi cu năzdrăvănii din comoara fascicolelor de doi bani: Vintilă Ionescu, anchetatorul de la Siguranţă, după ce-l eliberase, îl vizita nopţile, fără a sări niciuna, pe întinderea a şase ani; şi venea mascat, când bătea de douăsprezece trecute fix, când se-ntoarnă o zi

către ailaltă!

Rechizitoriul făcut acum inepţiei colonelului şi a adjunctului său este atât comic, cât şi cumplit - de cum constatăm că puterea se bizuia pe astfel de sfertodinsfertodocţi, incapabili să discearnă batjocura de posibil. Aşa am fost conduşi timp de patruzeci şi mulţi de ani...! Nu l-a îndemnat un poetastru 'de curte' pe iubitul său Nicolae Ceauşescu să semneze un decret prin care ne oferea poetul un imn naţional 'patriotic' şi peste două-trei zile să semneze un altul, de rectificare a metricii precedentului text versificat?!

Nu i s-a părut bizar, se referă Belu Zilber la acelaşi numit Şoltuţ, nici când a dictat lui Mişu un răspuns pe care nu i-l dădusem. Vintilă Ionescu mi-ar fi spus în 1932 că, "în 1941, când va izbucni un război împotriva Uniunii Sovietice, Partidul Comunist Român având de jucat un rol decisiv în înfrângerea Germaniei hitleriste, Siguranţa Generală are nevoie de informaţiile mele preţioase". Dacă aceste inepţii ar fi fost tipărite, milioane de comunişti francezi, italieni, ruşi, români şi alte zeci de milioane de necomunişti le-ar fi crezut. (...) Toată lumea ştie că se minte, dar foarte puţini stau să facă socoteala că, în şase ani, ar fi trebuit să fac 1.200 de note informative, că un nemembru de partid nu este recrutat ca agent în partid, că în 1932 Hitler nu era la putere şi nici nu ştia că în 1941 va izbucni un război antisovietic (p.83-84). Deşi anchetatul îşi păstrează conştiinţa superiorităţii sale intelectuale faţă de chinuitorii săi, el nu se ridică din poziţia de îndeplinire a poruncilor lor. Îi dispreţuieşte şi, parcă dedublându-se, ascultă orbeşte de ei.

Deoarece un nou an se scurse şi anchetatorul şef se tot plângea că nu ştia să rezolve "asemenea anchete", îl ironizează Zilber, tot sărmană victima sa, care citise cu atenţie volumele cu stenogramele proceselor de la Moscova, [ştia] bine ce acuzaţii şi-au adus Buharin, Zinoviev, Kamenev, Piatakov şi ceilalţi (p.85). Deci Şerbulescu trecu la treabă, suflecându-şi mânecile şi storcându-şi amintirile, să încropească un nou proces de tip sovietic, împotriva sa însuşi, a unui membru al conducerii partidului şi de stat şi a mulţi alţi nevinovaţi necesari pentru ca acuzaţiile să fie plauzibile. Am scris o declaraţie despre legăturile noastre cu troţkiştii, buharinştii şi serviciile hitleristo-nipone de spionaj. De astă dată, indignarea lui Şoltuţ a atins paroxismul. A aruncat declaraţia mea pe jos. (...). Imaginaţia se epuizase. Alte romane nu mai ştiam să fac (p.85). Până şi cârmacii săi literari pricepură că nu oricine este un Simenon, să scrie tot la două zile o carte nouă şi pasionantă. Aşa încât i-au adus 'romanele' lui Ion Mocsony-Stârcea, deja condamnat în altă cauză, ca sursă de inspiraţie, pentru a pricepe Andrei Şerbulescu ce era de făcut în vederea stabilirii de legături între Pătrăşcanu, partidele istorice şi Rege.

În mod curios, memorialistul va rămâne necruţător faţă de declaraţiile lui Stârcea, ce-l implicau întocmai după cum şi el îi implicase pe alţii prin declaraţiile sale. Să fie de vină invidia perpetuă şi universală dintre creatori? Acela, da, era un infam, afirmă răspicat autorul MONARHIEI DE DREPT DIALECTIC; propria-i comportare nu devine câtuşi de puţin pricină pentru o autocritică, fie ea şi de ochii lumii.

În orice caz, intervenţia noului inventator de scenarii, scos de prestidigitatorii în uniformă MAI, din hrubele penitenciarelor, ca un iepure din joben, îl edifică pe Belu că altă scăpare nu exista pentru nimeni decât

de a se înrola în brigada romancierilor de la Interne.

Îmi închipuiam că şi alţi arestaţi, Lena Constante, Elena Pătrăşcanu, Torosian, Harry Brauner, Stârcea etc. trebuie să fi fost bătuţi, până vor fi înţeles că bătaia nu va înceta decât atunci când vor fi scris un roman (romanul mântuitor!, îmi vine să exclam, parafrazându-l pe Nicolae Balotă când mi-a prefaţat primul volum al acestei ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE). Nu-mi închipuiam însă cum vom ajunge toţi aceşti libretişti să spunem aceleaşi lucruri (p.88). Nici torţionarii nu se lămuriseră de la prima încercare; îi chinuiau mai mari dureri de cap decât pe imaginativii lor cobai. La început cineva scria întrebările şi răspunsurile. Pe urmă s-a abandonat acest procedeu. Cei doi confruntaţi îşi debitau în faţa anchetatorului textul imaginat în celulă. Bineînţeles că niciodată nu se potrivea vreun fapt imaginat de unul cu cele imaginate de altul. Anchetatorul asculta cele două romane, apoi întreba: "Cum îţi explici, domnule Zilber, că domnul Stârcea spune..., fapt de care dumneata nici nu pomeneşti?" Nu se supăra dacă răspunsul suna: "Fiindcă nu-i adevărat. Este inventat". Apoi urma o întrebare şi un răspuns similar din partea celuilalt confruntat. În fine: "Dar uite, domnul Stârcea descrie cu detalii locuinţa Lenei Constante, în timp ce d-ta susţii că n-a fost niciodată acolo?" Aşa se continua, cât era necesar ca unul dintre parteneri să se plictisească şi să admită versiunea celuilalt. Odată acest rezultat obţinut, anchetatorul scria un proces-verbal de confruntare. La fel proceda cu alte perechi, apoi, dacă era nevoie, corecta prin alte confruntări, până ajungea să aibă un consens cel puţin asupra câtorva fapte criminale (p.88-89).

Constatăm două elemente distincte în această rememorare, deşi cel dintâi poate fi urmărit de o bucată de timp şi în celelalte citate. El constă în aceea că Belu Zilber nu mai e chinuit de remuşcările ce îl determinaseră nu numai să se pună în pielea aproapelui, ci şi să regrete suferinţele ce le provoca. Al doilea e că declaraţiile celor doi pomeniţi - şi de bună seamă ale multora dintre implicaţi - au caracteristica romanului într-adevăr. Ele constituiau nişte structuri imaginare din genul epic, ce tindeau spre o construcţie cât mai solidă; erau cât de cât verosimile, cu atât mai mult cu cât descrierile spaţiului acţiunii apăreau detaliat şi exact, ca şi biografiile personajelor; se colorau ici şi colo cu prezumţii psihologice îmbogăţite de comentariile autorului. Lipsea doar cenzorul estetic din conştiinţa autorului, ca şi intenţia fie estetică, fie formativă (imitativă era în anumite împrejurări). Nişte romane scrise direct sub îndrumarea unui ochi critic ce sta de pază în preajma romancierului, să nu se depărteze acesta de subiectul impus ci să-l clarifice după gustul şi necesităţile criticului, îndărătul criticului aflându-se 'imperativele momentului istoric', adică decizia conducerii de partid, întrupată în acele timpuri de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Securitatea îşi preschimbase anchetaţii în nişte neîndoielnici profesionişti ai condeiului, calificaţi să scrie convingător oricând şi despre orice.

Dacă examinăm cu atenţie situaţia lui Belu Zilber şi a lui Ion Mocsony-Stârcea şi o proiectăm asupra realităţilor din starea de presupusă libertate, din afara zidurilor ministerului, asupra realităţii condeierilor ce-şi dregeau glasul să fie acceptaţi printre cântăreţii regimului destul de proaspăt instaurat, vom constata că răsar multe similitudini, începând cu tema dată, continuând cu împărţirea personajelor în pozitive şi negative,

cu stilul suficient de incolor, inodor şi de penibil pentru a putea fi degustat de critici, rescrierea de mai multe ori, până ce textul corespundea 'imperativelor sociale' şi 'normelor realismului socialist', acuzarea duşmanului de clasă, pentru ca 'opera' să devină armă de întărire a urii pe care partidul intenţiona s-o deştepte în fiecare cetăţean împotriva neamului, a Bisericii, a celor vrednici şi buni, a tuturor emisarilor lumii ce trebuia desfiinţată.

Doresc, cu toată tăria convingerii că operaţia ce o voi menţiona este salutară, ca redactorii editurilor de stat de ieri şi ai publicaţiilor de orice fel menite slujirii comunismului să adâncească până la limită situaţia lui Belu Zilber, pentru a descoperi, în fundul prăpastiei unde se zbătea el, propriul lor chip proiectat pe acela al anchetatorului, căci fiecare dintre aceşti redactori avea datoria a fi un cenzor, un anchetator, un denunţător in spe şi un judecător (chiar dacă se străduia să o facă în duhul blândeţii şi într-un spirit simpatizant cu scriitorii). Desigur, cei care refuzau, în sinea lor, această situare - aceia care iubeau cultura română şi adevărul - s-au străduit, trecând prin mari pericole, să sprijine paginile denunţătoare ale situaţiei generale sau particulare din România, ca şi pe autorii lor. Mulţi şi-au pierdut slujbele; mulţi au fost determinaţi să revină asupra atitudinii iniţiale, să-şi revizuiască poziţia şi să încerce, după cât le îngăduia conştiinţa, să se preschimbe în unelte ale puterii, aşa cum li se cerea. Întrebarea pe care sunt datori să şi-o pună este: cât de mult am fost antrenat de Securitate să devin slujbaş fără simbrie al ei (căci simbria era doar păzirea postului foametei şi umilinţelor, deţinut în editură, la revistă, ziar şi aşa mai departe)?

Remarcam mai sus că a dispărut conştiinţa decăderii personale de la statutul insului demn şi de caracter, cu toate că am mari îndoieli ca un spion de mâna a şaptea şi cam de salon, cum fusese Zilber, să fi posedat vreodată aşa ceva. O pricină a acestei ştergeri a simţământului vinovăţiei e provocarea curiozităţii de către contextul absolut inedit al anchetei, ca şi interesul de a urmări cu toată atenţia răutăcioasă în ce mod intenţionau securiştii să imite marile procese împotriva bolşevicilor, din U.R.S.S., curiozitate şi interes atât de intense, într-o tânjeală cenuşie după o varietate de evenimente total lipsind din viaţa celulară, atât de intense încât obliterau sentimentul vi- novăţiei (şi aşa nu prea ascuţit, după opinia mea). O altă pricină constă în îmbunătăţirea radicală a existenţei sale materiale prin dreptul neîncetat de a citi, ba chiar de a primi de acasă cărţi, de a folosi hârtie şi cerneală la orice oră din zi şi din noapte, îmbunătăţire ce, ca orice comoditate, contribuia la uitarea apăsărilor sufleteşti.

Toţi cei interesaţi de 'literatura' sa fiind mulţumiţi de roadele pe care le da, i se propuse o nouă temă de meditaţie creatoare. Ajuns la Malmezon, am cerut hârtie, toc şi cerneală. Am organizat un complot complet, cu arme trimise de americani cu ajutorul lui Tito şi depozitate la ambasadele Statelor Unite, Angliei şi Franţei, cu întruniri conspirative în casa lui Octavian Neamţu, la care participau generalul american Schuyler şi Pătrăşcanu, cu încercarea de a otrăvi membrii Biroului Politic cu apă grea furnizată de americani, cu răspândirea ciumei în car- tierele muncitoreşti şi epizootii la sate cu microbi furnizaţi de Intelligence Service, cu organizarea unei lovituri de stat ajutaţi de divizii blindate iugoslave,

care urmau să ocupe Timişoara şi Sibiul, cu executarea conducătorilor de partid şi de stat. În schimbul ajutorului iugoslav dăruisem Banatul lui Tito. Era o combinaţie de crime după modelul celor [despre] care citisem că [se] proiectaseră la Moscova în 1937, la Budapesta şi Sofia în 1949.

Lui Moraru i-au plăcut foarte mult dezvăluirile mele. Mi-a cerut unele detalii complementare pe care bineînţeles că i le-am dat. Peste câteva zile a revenit însă cu patru fotografii şi mi-a cerut să spun pe care din acele persoane le cunoşteam. M-am uitat cu atenţie. Nu cunoşteam nici una. Am semnat cuvenita declaraţie, după care mi-a spus: "În curând una dintre aceste persoane îţi va face o surpriză". În adevăr, peste câteva zile am fost dus la o confruntare cu una din fotografii (90-91).

Era un alt condamnat politic (dobândise zece ani muncă silnică), ca şi Mocsony-Stârcea, în altă afacere, pe nume Radu Niculescu-Buzeşti. La afirmaţia lui Belu Zilber că nu cunoştea persoana din faţa sa, celălalt, întrebat acelaşi lucru, la cerere, îi expuse întreaga biografie, redutabil argument că-l cunoştea prea bine. Era o biografie învăţată în celulă cu ajutorul numeroaselor autobiografii redactate de Andrei Şerbulescu în anii de când se afla sub pământ. Acum abia ne dăm seama că Securitatea lua o măsură de prevedere pentru cazul când 'romancierul' scria o fantezie ce să nu servească secretarului general al partidului: această măsură de prevedere era că, fără ştirea victimei, mai exista o altă victimă pregătită a-i lua locul, care compunea un alt roman, în altă celulă. De data aceasta poziţia celei de a doua victime era ocupată de Radu Niculescu-Buzeşti. Ameninţat cu moartea, lui Belu Zilber nu-i fu greu să admită că versiunea celuilalt era adevărată în privinţa complotului din casa lui Octavian Neamţu.

Am insistat mai mult asupra acestui nou 'roman', pentru că el prilejuieşte intrarea în scenă a altui tip uman, unul nobil şi vrednic de cinstire, în mocirla în care ne bălăcim de atâta timp. Anume, un alt naţional-ţărănist, ca şi Buzeşti: Camil Demetrescu, dealtfel un cunoscut al lui Zilber, dintr-o epocă defunctă. Şi el avea ştimă în partitura lui Niculescu-Buzeşti, numai că refuza să cânte după notele ei. Drept pentru care fu confruntat cu Andrei Şerbulescu, să se convingă că erau prea mulţi cei care îl acuzau şi că sunase ceasul să cedeze, să îşi pună cenuşă în cap, la rându-i şi să-şi ia locul în corul general al 'vinovaţilor'. Acesta refuza însă să consimtă să joace în piesa noastră, deşi fusese bătut vreme îndelungată. (...) L-am rugat să confirme totul. M-a ascultat, dar înainte de proces a revenit. Mult după aceea mi-a explicat de ce:"De vreme ce insistau atâta, înseamnă că declaraţia mea le era utilă. Nu voiam să fac nimic care le-ar fi putut fi de folos". (...) Eu am spus "da" fiindcă gândeam ca un comunist, el a spus "nu" fiindcă era anticomunist (p.92). Un alt om dintr-o bucată (în aceasta anchetă) a fost Lucreţiu Pătrăşcanu. Tot ce era adevărat accepta, cu oricâtă greutate (cum ar fi în privinţa intimităţilor sale erotice), să recunoască şi chiar să povestească în detaliu; când cădea asupră-i întrebarea despre născocirile lui Zilber sau Buzeşti, se năpustea cu: Toate sunt minciuni, de la început până la sfârşit! (p.93). Dacă luăm drept bună ultima scuză menţionată a lui Zilber, Pătrăşcanu nu gândea ca un comunist, pentru că nu accepta acuzaţiile anchetei! De unde se vede că Belu Zilber nici când aduce această scuză pentru comportarea sa nu rosteşte adevărul, deoarece nimeni nu se îndoieşte că Lucreţiu Pătrăşcanu

gândea ca un comunist intratabil şi că fusese, până la declanşarea duşmăniei lui Dej, omul bun la toate al sovieticilor, unealta principală (de nu unică!) ce a pregătit aservirea ţării noastre.

Iar ceilalţi cu care a fost confruntat memorialistul vădeau urmele unor grele suferinţe şi torturi, numai ele determinându-i, la capătul lor, să recunoască invenţiunile acelui proces ce se apropia şi care avu, finalmente, loc. Până la înfăţişarea în faţa instanţei, chiar şi după asta, Belu Zilber a crezut că, mulţumit de contribuţia lui la condamnarea la moarte a lui Pătrăşcanu, partidul îl va elibera. De aceea confruntarea cu perioada de după proces fu neaşteptată:

Ştiam că, după sfârşitul spectacolelor de Grand guignol, actorii se demachiază şi pleacă acasă. Jucasem rolul de prim-criminal într-un proces în care acuzaţii, martorii, procurorii, avocaţii, judecătorii şi publicul ştiau că nu se spusese un cuvânt adevărat. Prin urmare nu se putea ca, la sfârşitul spectacolului, poliţia să intre pe scenă şi să aresteze pe actori. Ce mi se întâmpla putea fi cel mult un epilog de scurtă durată, o neînţelegere.

Aşteptam de la o zi la alta ca uşa grea de stejar să se deschidă şi să fiu poftit la demachiere. Nici când am fost tuns cu numărul zero, nici când am fost poftit să duc hârdăul la closet, nici după ce s-a împins în cameră o perie şi un lighean cu apă şi mi s-a ordonat să spăl duşumeaua până ce scândurile vor fi devenit galbene, nu mi-am dat seama ce se întâmplase (p.99). Şi scriitorul adaugă o propoziţie zdrobitoare: Nimic nu este mai ireal decât realitatea (idem).

Nu e de mirare că i-a trecut memorialistului prin minte ideea, în care încă nu se putea pe deplin încrede (o va face mult mai târziu, după ieşirea din închisoare, atunci când îşi va scrie amintirile), ideea că securiştii, cu partidul lor cu tot, au făcut descoperirea că numai nevinovaţii trebuie condamnaţi, (...) o nouă concepţie despre societate (p.100). Iar cu privire la aresturile unde se prăvăleau tot mai mulţi nevinovaţi mărturiseşte: Eram convins că acolo este un studio numai pentru fabricare de librete. Credeam că în fiecare din cele o sută de celule locuiesc numai actori pregătiţi pentru spectacolul judecăţii (p.101).

Există o lege psihologică necercetată; în temeiul ei îi acord credit, atitudinea sa din timpul anchetei devine accesibilă raţiunii noastre. Această lege este: pentru a putea supravieţui, fiecare dintre noi trebuie să creadă că trăieşte într-o lume asemenea lui. Pe calea acestei credinţe s-a ajuns şi la afirmaţia absurdă (dar nu mai puţin adevărată pentru unii dintre semenii noştri), afirmaţia că omul şi-a creat un dumnezeu după chipul şi asemănarea sa. Incapabil să intuiască cum se confruntau alţii cu rigorile anchetei, pentru că nu avea nici o noţiune despre trăirile duşmanilor comunismului, ale celor conştienţi de necesitatea combaterii lui - asta fiindcă din adolescenţă îşi modelase cugetul după tiparele marxismului -, Belu Zilber îşi proiecta oarba supunere faţă de 'sarcinile de partid' asupra tuturor românilor, fără să-şi dea seama că între un român şi un instrument al cominternului exista o contradicţie de neaplanat.

Cu siguranţă, cea mai plauzibilă remarcă a lui Andrei Şerbulescu, de autocaracterizare - deşi nu face o trimitere directă la sine - este următoarea: Unii se nasc informatori, cum alţii se nasc poeţi sau pictori. Le place să se uite prin gaura cheii, să asculte la uşi ori să citească corespondenţa altora. Alţii devin informatori în lipsa unei profesiuni, iar

mulţi, din convingerea că partidul trebuie ajutat. Este felul idealist de a justifica patima de a privi prin gaura cheii şi, de foarte mult ori, plăcerea de a face cuiva rău, o voluptate mult mai răspândită decât se crede. Indiferent de motivarea iniţială, cu vremea delaţiunea devine viciu (p.136).

Îmi amintesc a fi citit în lucrarea unui istoric francez extrase ample din memoriile unui celebru informator al poliţiei secrete din veacul al XVIII-lea din Franţa. La aceleaşi concluzii ajunsese şi acela, încercând să se explice: copil, îşi făcea deliciul de taină din tragerea cu urechea, pe neobservatelea, la discuţiile părinţilor săi, din care era eliminat; le spiona intimităţile prin gaura cheii, ori ascuns pe undeva prin odăi; şcolar, urmărea purtările colegilor, le citea corespondenţa, le dezvăluia practicile ilicite şi-şi realiza plăcerea maximă prin denunţarea lor în faţa profesorilor (şi ei, dealfel, victime ale aceloraşi priviri inchizitive); căsătorindu-se, voluptatea lui maximă era de a-şi urmări soţia, ba chiar de a-i crea prilejuri să-l înşele, pentru a o descoperi în flagrant delict, de a-i cunoaşte fiecare pas, nu din spusele ei, ci din deducţiile lui şi din observarea ei josnică. Omul nu-şi găsise, recunoştea, nici o altă meserie mai conformă cu caracterul şi formarea sa decât aceea de informator în solda poliţiei, singura ce-l putea face fericit.

Aceeaşi voluptate de a pătrunde tainele celuilalt şi de a-i face rău prin folosirea lor stă la baza ambelor devoalări ale sentimentelor unui informator înnăscut (iar altfel nu există; cel care nu s-a născut cu atari deformări nu poate deveni informator, decât dacă acceptăm că vicierea ar avea efect şi asupra naturii nedeterminate prin aplecare spre ea). Belu Zilber aduce o nuanţă suplimentară faţă de clasic: motivarea 'idealistă', zice el, a aceleiaşi împătimiri. Este interesant că, dacă discută informatorul, nu poate gândi la epoca revolută a burgheziei, ci are în faţa ochilor numai informatorul sub comunişti. De ce? El trecuse printr-o condamnare, în urma anchetei Siguranţei Gene- rale şi nimeni nu-i oferise să slujească stăpânirea pe calea aceasta. Atragerea inşilor sub anchetă către o atare comportare inumană numai comuniştii au inventat-o şi aplicat-o la nivel de masă.

Revenind la oglindirea propriei persoane în întreaga lume, trebuie să ne amintim o afirmaţie deseori regăsită în memorialistica reeducărilor, aprofundată în primul volum al acestei ISTORII A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE: pentru cel intrat în hora bătăilor, a înjosirilor, a cererilor necontenite de a colabora cu călăii, întreaga lume căpăta acest aspect; victimile reeducărilor ajungeau să creadă că nu mai exista omenire liberă, că se extinsese cancerul comunismului pe toate continentele, că, odată slobozi, vor descoperi doar o aglomeraţie scursă pe pământul întreg, o aglomeraţie de turnători, din care scăpare nu mai exista.

Belu Zilber aduce o nouă contribuţie la analiza acestui viciu neluat în seamă nici de moraliştii Bisericii, nici de psihanalişti: Într-un sistem care cultivă delaţiunea pe raţiuni ideologice, gregara pasiune devine viţiu de masă, iar ideologii citesc notele informative cu aceeaşi pasiune viţioasă şi le pretind imperativ altora. Delaţiunea devenită viţiu alimentează viţiul delaţiunii (p.136). De aceea sentimentul de libertate ce l-a cotropit când, scăpat dintre ghearele anchetatorilor şi ale îmbierilor lor de a se dedica viciului comun, a nimerit la Aiud: Am avut momente de reală fericire. Fiind bătrân şi condamnat pe viaţă mă simţeam liber. În afara ochilor poliţiei,

armatei sau partidului. Orice aş fi gândit, nu aveam cui spune, fiindcă eram izolat (p.137), deci practicarea viciului delaţiunii devenise de facto imposibilă. Eliberarea de sub puterea unui viciu aduce o relaxare imensă duhului, ca eliberarea dintr-o temniţă lăuntrică, unde numai coabitarea sufocantă cu el era acceptată.

Viciul special al lui Belu Zilber a fost afabularea. Ea i-a oferit material de lucru informatorului din sine. Plecând de la autoobservare, el atinge zona paradoxului: Domesticirea omului a început când a încetat să afabuleze (p.140), deoarece prin afabulările sale, ceilalţi, luându-le ca şi când ar fi constituit adevărul, şi-au extras puterea asupra lui, puterea celor stăpâni pe dosare. El porneşte pe urmele unei capacităţi curioase ce i se revela, această afabulare, de care nu fusese conştient înainte de anii lungi ai anchetei. Observă că reproducerea corectă a fapelor cere un mare efort din partea noastră (...). Frica de verificare şi sancţiune a obligat omul nu numai să înregistreze, dar să şi povestească corect. Educaţia a contat şi contează, dar într-o măsură mai mică. De îndată ce constrângerea încetează, afabularea copleşeşte (idem). Dar nu aceasta era cea cu care se confrunta el. Mai este minciuna. Spre deosebire de afabulare, este conştientă şi presupune memorie. Trebuie să conţină toate relaţiile unui adevăr, să existe posibilitatea de a fi repetată la nesfârşit în acelaşi fel şi să se lege cu toate minciunile viitoare. (...) Efortul este încă şi mai mare decât acela necesar reproducerii exacte a faptelor, însă este răsplătit. (...) Dacă nu reuşeşte, sancţiunea societăţii nu întârzie. În afară de un caz: acela în care minciuna este organizată de un stat care dispune de totalitatea mijoacelor de informare şi înregistrare (p.140-141). Or, afabulării sale i se dădea drept de existenţă, mai mult, îi era imperios cerută de către minciuj105na de stat.

Mulţi dintre aceia care au meditat la dezastrele aduse de comunism pe pământ au menţionat cele ce urmează. Este vorba despre cea mai cumplită tentativă de reducere la neant a eforturilor culturii, civilizaţiei, religiilor lumii, tentativă izbutită şi de pe urma căreia vom avea de suferit o perioadă foarte lungă de timp, până să fim în stare a reveni de unde am plecat. Dar parcă nimeni n-o formulează atât de percutant ca Belu Zilber: Adevărul (...) de partid l-a descoperit Lenin. De atunci face lege: minciuna a devenit simplu adevăr. Nimeni nu mai are remuşcări, nimeni nu roşeşte, nimeni nu mai este sancţionat (p.141). Deci nici Belu Zilber nu mai are remuşcări, nici Belu Zilber nu roşeşte, nici Belu Zilber nu mai este sancţionat nici măcar dinlăuntrul său. Lenin i-a distrus conştiinţa.

Cele cu care îi condamnă pe comunişti i se aplică şi lui, el însuşi fiind comunist şi pentru că marxismul este un viciu, o boală a secolului, de care nimeni nu se vindecă (p.157); va să zică acuzaţia pomenită era: Din crimă nu se evadează decât în moarte (p.141).

Andrei Şerbulescu a izbutit să evadeze din crima la care a participat de când a devenit marxist şi până la eliberarea sa din temniţele comuniste: a izbutit să moară; a înaintat omenirii, în aşteptarea sfârşitul său pe pământ, cea mai nobilă cerere de iertare posibilă: aceste memorii fragmentare, rescrise după ce Securitatea i-a furat memoriile complete. Belu Zilber a făcut petiţie de mântuire.

III. PSEUDOFICŢIUNEA

Mângâierile Seherezadei (H. Gramescu)

Haralambie Grămescu s-a născut la 18 ianuarie 1926 în comuna Pleniţa, jud. Dolj. După absolvirea ciclului elementar a urmat liceul în Craiova şi ulterior la Piteşti. Debutează în ziarul "Lupta Ardealului" în anul 1949. A început cursurile facultăţilor de Filologie şi Medicină, dar nu le-a isprăvit. A fost nevoit să părăsească Şcoala de literatură "Mihai Eminescu" în 1952. De un an era referent la Uniunea Scriitorilor. În perioada 1954-1957 este redactor la E.S.P.L.A. Devine informator al Securităţii. Apoi este arestat şi condamnat. Se eliberează prin graţiere. Funcţionează ca redactor la "Luceafărul" între 1965 şi 1968. Debutează în volum cu Elegii şi egloge, în 1969. Urmează volumele Norul lui Magellan şi Ode şi epode, în 1972. E lector la Editura Minerva între 1970 şi 1972. A tradus mult: Balzac, Briusov, Antokolski, V. Inber, K. Simonov, M. Aligher, Arany János, Salaman Ernö, Majtényi Erik, Ibsen, precum şi povestirile cuprinse în ciclul arab 1001 de nopţi.

În anul 1994 îi apar amintirile: Pactul cu diavolul, subîntitulate: Roman (Editura Pleniţa).

PACTUL CU DIAVOLUL de Haralambie Grămescu este subintitulat: ROMAN, deşi este cert o carte de memorii, iar autorul, în mai multe rânduri insistă asupra autenticului expus (acest roman al vieţii mele, p.42, nota 1; realitatea (...) istorică, a întregii mele cărţi, în care tot ceea ce istorisesc respectă cu obstinaţie, cel puţin în intenţie, adevărul, p.192, nota 1), după cum şi implică o sumă de scriitori contemporani (cunoscuţi şi prieteni) în aventurile descrise în paginile ei. Poate că subtitlul ascunde o intenţie comercială - vinderea cărţii publicate pe speze proprii -, poate că traduce un sentiment destul de frecvent, acela că viaţa ne este ...un roman.

Din genul romanesc, în afara epicului, lucrarea nu reţine prea multe, cu atât cu cât povestirea este difuză, (artistic?) încâlcită, fără motivări ale acţiunilor - nu din vina autorului, ci dintr-aceea a Securităţii care l-a arestat şi condamnat neîntemeindu-se pe vini limpezi, acuzatului revenindu-i prea anevoiasa sarcină de a călca pe urmele ei confuze în căutarea sa însuşi.

Un portret, al conului Jorj, se cuvine menţionat; chiar citat: prezintă unul dintre tipurile pitoreşti ce nu pot lipsi dintr-o aglomerare umană, mai ales dintr-o închisoare (deşi Haralambie Grămescu nu a cunoscut penitenciarele, ci a fost reţinut până la eliberare în arestul Securităţii, la dispoziţia ei).

Conu Jorj avea în făptura lui uriaşă de ogar rusesc o atare măreţie încât nu m-a mirat că maiorul Enoiu chiar s-a şi ţinut de făgăduielile date. În înfăţişarea conului Jorj era o fălnicie aş zice imperială atunci când se ridica în picioare cu cei doi metri şi ceva ai lui, cu vocea-i de bas profund, cu ochii-i mari albaştri, uşor migdalaţi tătăreşte, frumos ca un Perun gata să spargă bolta cerurilor - fără să fie nici gras, nici slab, mai de grabă suplu decât mătăhălos, atunci, la cei vreo patruzeci şi cinci de ani câţi avea - era deci normal ca Enoiu - şi el la rându-i un ins bine zidit - să acorde onorurile cuvenite unui atare exemplar de om. Şi, pe cuvântul meu

de onoare, una dintre cele mai alese bucurii ale vieţii mele este şi aceea că, din chiar clipa când ne-am văzut, basarabeanul mi-a acordat toată încrederea lui, şi m-am simţit, tot timpul cât am stat lângă el şi sub privirile lui scrutătoare, parcă mai sigur pe mine, parcă mai om.

(...) Conu Jorj sta mai toată ziua tolănit în pat şi-mi povestea cu pronunţia lui uşor basarabenească şi cu vocea-i de bas profund păţaniile din viaţa-i fără pereche. Din când în când îşi mai aprindea câte o Aromă cu care izbutea să mă aducă într-o stare de deznădejde soră cu moartea, întrucât, fiind eu fumător blestemat să consume trei pachete de Carpaţi pe zi şi neavând nici măcar un chiştoc, simţeam că-mi pierd minţile privindu-l cum trage în piept fumul dulce, până la ultimul firicel, din ţigarea aceea boierească şi, isprăvind-o cum arunca mucul în ţucalul împuţit. (...)

Conu Jorj începea să tacă, apoi să aţipească, apoi să pufăie uşurel printre buzele-i senzuale.

Când se deştepta, fuma o Aromă, arunca chiştocul la ţucal (...), după care conu Jorj începea să se scarpine. (...) Scărpinatul ăsta constituia pentru conu Jorj un fel de ritual. Punea în el ceva magic. Începea de la tălpi şi dintre degetele de la picioare, suia încet spre genunchi, apoi pe burtă, pe piept şi, la sfârşit, pe cap. Nu pare să fie cine ştie ce grozăvie, nu? Într-adevăr, nu e o grozăvie. (...) Dar acolo în celula care rezona ca un instrument muzical la cel mai uşor sunet, cum stam eu cu capul sprijinit în palme şi cu coatele pe genunchi, cugetând la beleaua în care intrasem, scărpinatul conului Jorj, când era râcâit de unghiile groase, lungi şi tari ca nişte plectre rânduite unul lângă altul, avea ciudata însuşire de a răsuna nu ca un violoncel, nu ca un contrabas, ci ca un fierăstrău, ca un joagăr scârţâitor, mai dihai decât toate joagărele pe care şi le va fi cumpărat el (...). Erau nişte râcâituri absolut insuportabile. (...) În tăcerea acelei după amieze grele - după ce de multe alte ori îl rugasem cu glas implorator pe dragul meu de conu Jorj să nu se mai scarpine aşa - m-a apucat deodată un fel de amoc, m-am ridicat, vorba Şeherazadei, drept pe cele două picioare ale mele, am scos un răcnet ca de fiară înjunghiată şi am izbit cu capul cât am putut de tare în zidul vopsit albastru-albastru al celulei. Era o tentativă naivă de sinucidere. Pe urmă conu Jorj mi-a luat capu-ntre palmele lui urieşeşti, mi l-a strâns la pieptu-i cu ciudate rezonanţe de joagăre în funcţiune, şi-a cerut iertare până mi-a împuiat scăfârlia cucuiată, m-a certat că de ce nu i-am atras atenţia, că nu-şi dă seama când începe să se scarpine, că o face în mod reflex, că, dacă s-o mai întâmpla, să-i atrag doar atenţia şi nu mai face. Până la urmă îmi venea să plâng nu atât de durerea din frunte, cât de mila părerilor lui de rău şi a căinţei cu care nu mai înceta să mi se tot roage de iertare.

De aici încolo conu Jorj nu mai ştia ce să-mi facă să mă simt mai bine. A ajuns chiar să rişte a-mi strecura ţigara din care fuma, să trag şi eu câteva fumuri (p.70-73).

Experienţa de privare de libertate a autorului devine pozitivă prin această îmbogăţire a imaginii faunei umane cu care memorialiştii au fost puşi în contact prin temniţe, iar dubla percepere a conului Jorj - ca un individ vrednic de admiraţie şi simpatic, dar şi ca unul scârbos, cu obiceiuri necontrolate - conferă portretului volum prin utilizarea perspectivei afective, ceea ce nu reprezintă cel mai neînsemnat merit al unui scriitor.

Confruntarea cu tribunalul îi prilejuieşte lui Haralambie Grămescu să

scrie câteva dintre cele mai preţioase pagini ale 'romanului', unde prin împingerea în prim plan a martorilor acuzării, rarisim prezenţi în lucrările de memorialistică a detenţiei, aduce dovada totalei dezagregări a moralei sub comunism, a decăderii umane sub orice limi-tă acceptabilă, în cazul unora dintre ei; în cazul celorlalţi, spre cinstea lor, a unei crescute responsabilităţi confraterne. Ei se află în faţa Justiţiei pentru trei inculpaţi dintr-un singur lot: Florin Gugu, Adriana şi autorul.

Cei aduşi să depună împotriva lui Gugu s-au dovedit oameni de caracter. Mai întâi, s-au lepădat de declaraţiile date în anchetă, n-au recunoscut nimic din ceea ce fusese consemnat de către anchetatori, pretinzând că li s-au luat declaraţiile sub ameninţări şi mai ales că s-a mistificat ceea ce spuseseră ei - şi declarau acum că nu l-au auzit niciodată pe Gugu spunând ceva rău despre regimul comunist, că domnul Gugu doar i-a ajutat să-şi formuleze nişte plângeri către autorităţi când li se făcuseră nişte nedreptăţi, că este un om cu suflet mare şi aşa mai departe. Oricât s-au burzuluit cei din completul de judecată să scoată de la ei vreo acuză (erau o femeie şi un bărbat), oricât i-au ameninţat, n-au izbutit nimic. Cei doi s-au ţinut tare: "Chiar dacă ne arestaţi aici pe loc, noi nu putem să-l învinuim, după ce ne-a făcut atâta bine!" (p.143).

Se cunoaşte faptul că astfel de martori, iniţial trecuţi prin anchetă de parcă erau pregătiţi să fie aruncaţi în acelaşi lot cu acuzatul, se înfăţişau intimidaţi şi ameninţati în modul cel mai înfricoşător. Lupta temerii cu conştiinţa era grea, când venea clipa procesului: oamenii riscau vieţile copiilor, părinţilor, ale tovarăşului de viaţă, după caz; altfel luat, îşi riscau liniştea sufletească pe tot restul vieţii, presupunând că deveneau uneltele anchetei.

Ar fi fost interesantă surprinderea de către scriitor a trăsăturilor lor când se împotriveau propriilor declaraţii, surprinderea sentimentelor, aşa cum erau degajate de spiritul revoltat împotriva celor ce îi chinuiseră moralmente, ca şi a juzilor care, acum, le puneau întrebări podite cu ameninţări. Dar neinsistarea autorului asupra acestor detalii (cele mai grăitoare într-un roman) este uşor de înţeles: trecând eu însumi printr-un proces politic, după o anchetă de o lungime aproximativ egală cu a anchetei sale, trebuie să recunosc că mintea îmi era atât de aburită în faţa instanţei că nu percepeam mai nimic din cele ce se petreceau cu mine; astfel încât mă şi miră puterea lui Haralambie Grămescu de a se situa atunci într-un concret atât de viu.

Declaraţiile se diferenţiază când vine rândul martorilor aduşi împotriva Adrianei, anume sora ei mai mică, Lili, încărcată cu o dramă ce-i îngreuiase existenţa suficient: soţul îi era arestat şi condamnat peste zece ani; fratele surorilor, Traian, şi bărbatul fiicei lui Lili, student ce locuia şi mânca la Adriana fără plată, numit Răducanu. Numai Lili, neînfricoşată nici de ameninţările preşedintelui că o va aresta acolo în instanţă, nici de întrebările răstite ale acuzatorului care vroia s-o facă să adeverească numaidecât anticomunismul Adrianei şi planurile acesteia de a fugi în occident, a susţinut cu fermitate că Adriana, ca secretară a lui Cezar Petrescu, îşi câştiga existenţa în mod cinstit, că n-a auzit-o niciodată rostind vreo vorbă de nemulţumire şi că e foarte nedumerită cum poate să fie învinuită de aşa ceva (idem).

Aici, uluirea noastră n-are margini, căci nu la fel se arată a fi legătura

familială dintre ceilalţi şi acuzată. Dimpotrivă, parcă ei ar privi, în boxă, o căţea turbată, urâtă de mult timp, şi pe care a bătut, în sfârşit, ceasul, s-o arate cu degetul hingherilor pentru a fi ridicată, cărată, jupuită şi făcută mititei şi săpun.

Nea Traian şi soţul Rodicăi au fost ceva de speriat. Nea Traian declara cu gravitate că da, a auzit-o pe Adriana exprimându-şi duşmănia faţă de realizările socialismului. Când i s-a dat voie avocatului Adrianei - vestitul Guido Bondi, scriitor nu lipsit de talent, (...) - să pună întrebări martorilor, Traian răspundea nesmintit: - Atitudinea anticomunistă a Adrianei era limpede! Apărătorul ceru îngăduinţa să persevereze. Îi fu acordată. Dar acelaşi, imperturbabil, cu toată greutatea vârstei sale în jur de cincizeci de ani, insista şi el: Nici între patru ochi Adriana nu spunea altfel categoric! (...) Bondi îşi relua insistenţele, dar Trăienuş nu se abătea cu o iotă de la mărturia lui "sinceră" (p.144). Mai mult, inventând, ori acceptând născocirile anchetatorului, al treilea martor, Răducanu, o doborî pe acuzată cu falsificări ale realităţii, deosebit de grave. Cât despre tânărul muzician, cel care se înghesuise în garsoniera Adrianei, şi mânca din traista ei, acela s-a dovedit parcă şi mai nemernic, adeverind cu zel că Adriana îşi exprima frecvent anticomunismul, şi chiar a transmis în străinătate prin diverse persoane, pe care el nu le cunoaşte, informaţii importante pentru securitatea statului nostru... (idem). Bineînţeles că nu i s-au cerut dovezi, după cum pe nici un anchetator nu-l duruse capul să le caute.

Fosta soţie a autorului (cea care face corectura volumului, astăzi) a trăit, cu cea mai intensă sfâşiere şi cu o totală necunoaştere a termenilor precişi ce i se impuneau a folosi, pendularea între cerinţele Securităţii şi respectul adevărului.

Sanda (...) s-a speriat de tot şi întreaga ei declaraţie a fost rostită cu glas tremurat şi bâlbâit, cam în felul următor:

Preşedintele: "Recunoşti cele ce ai declarat la anchetă?"

Sanda: "Recunosc, domnule preşedinte, dar eu am spus una, iar domnul anchetator a scris altceva!"

- Aşadar nu recunoşti ce ai semnat?

- Recunosc, dar nu aşa cum scrie acolo, că eu n-am spus că fostul meu soţ era duşman al regimului.

- Deci, încă o dată: recunoşti sau nu recunoşti ce ai semnat la anchetă?

- Recunosc, dar nu aşa cum e scris acolo.

- În cazul acesta, pentru inducere în eroare a organelor de anchetă, îţi atrag încă o dată atenţia că poţi fi arestată pe loc. Recunoşti sau nu declaraţia pe care ai semnat-o?

Atunci eu m-am ridicat şi am rostit solemn:

- Domnule preşedinte, vă rog să acceptaţi declaraţia aşa cum a fost consemnată la anchetă (p.145).

Martora aducea în instanţă ceva ce nu era de conceput de justiţia 'populară': ca om de cultură, ea era sensibilă la modul în care adevărul poate fi colorat sau decolorat de stil şi de vocabularul pentru care s-a optat în momentul redactării, şi era cunoscătoare a acestei realităţi. Publicarea, astăzi - tristă iniţiativă, dacă nu chiar vinovată! -, a aşa-numitelor documente de anchetă şi proces, a proceselor-verbale, semnate

împotriva voii lor, fără timpul necesar lecturii şi cântăririi ei, fără dreptul refacerii textelor de către anchetaţi, ele fiind scrise sau dictate de anchetator, tocmai dintr-această pricină induce în eroare şi devine un nou act de acuzare tot a bietelor victime de ieri. Stilul şi vocabularul defăimător ales (ca să nu vorbim despre certificarea unor vini imaginare) falsifică încă o dată faptele pentru care oamenii au fost anchetaţi, torturaţi, judecaţi şi condamnaţi. O atare editare a 'operei de ficţiune' a anchetatorilor, sub semnătura anchetaţilor, fără o permanentă comentare şi dezvăluire a siluirii voinţei victimelor, devine un instrument mârşav pus în mâinile tot ale fostei Securităţi, de către oameni bine intenţionaţi (poate, deşi este îndoielnic...), dar care se amestecă unde nu pricep absolut nimic şi nici oala nu le fierbe, rănind din nou sufletele acelora incriminaţi în respectivele 'documente'.

Revenind la Sanda, ea încerca introducerea în dialog a noţiunii de nuanţă, atât de necesară când e pus în discuţie adevărul; o făcea cu curajul celui care ştia că putea fi pedepsit, dar nu renunţa, oricât i se împleticea limba şi-i bătea inima de tare, nu renunţa să-şi explice, cu termenii strangulaţi ce-i mai răsăreau în minte în acele condiţii, nu renunţa să-şi explice intenţiile autentice ale declaraţiilor precedente.

Ultimului martor, nea Străvoiu, despre care ne comunică autorul că-i fusese prieten şi colaborator la traduceri, omul de care mă simţeam mai apropiat decât am fost vreodată de tata (p.145), îi veni rândul. Pătrunderea lui în sala judecăţii constituie ocazia unei schiţe picante de portret: A intrat în sală aproape împleticindu-se, ochii lui mici deveniseră parcă şi mai mici, pe obrazu-i uşor rozaliu, acum însă livid, pistruii păreau semne de arsură, umerii-i parcă duceau poveri greu de purtat. S-a oprit la pupitrul din faţa completului de judecată, a aruncat spre boxa noastră o privire chinuită şi a început să răspundă la întrebări (...) cu glas stins şi nesigur (p.146-147). Se scurge şi de pe buzele lui minciuna incriminatorie: O dată, la o vânătoare pe undeva prin Bărăgan, la masa de prânz, a spus că, dacă nu ar fi biruit comuniştii în România, el, cu pământul pe care l-ar fi moştenit de la tatăl său, ar fi trăit fără grija zilei de mâine şi ar fi putut să scrie ce-ar fi vrut şi ce i-ar fi plăcut, fără să-i pese de nimeni şi de nimic (p.147). Impulsionat de preşedinte, H. Grămescu explodă. M-am dezlănţuit cu sufletul în gât: "V-aş ruga, domnule preşedinte, să-l întrebaţi pe martor dacă ceea ce spune că aş fi zis eu despre moştenirea de la tata le-am spus eu lui sau mi le-a spus el mie!" (...) Bietul nea Străvoiu s-a făcut şi mai mic, copleşit de împrejurare, a îngăimat ceva absolut de neînţeles (idem).

Deoarece avem în faţă nişte mărturisiri-roman ale unui fost informator al Securităţii, care a semnat angajamentul de a preda Securităţii note cu spusele şi actele celor pe care urma să-i spioneze, interesul său pentru atitudinea şi declaraţiilor martorilor capătă o pondere specială în structura cărţii (din păcate nu şi în extinderea ei), fiindcă aceşti martori se află în situaţia sa de atunci când, arestat prin surprindere şi timorat, nemaipricepând cum să scape din cleştii ce-l strângeau fără cruţare, a căzut el însuşi în abisul complotării cu vrăjmaşul ţării. H. Grămescu nu pare să fie conştient că semnătura de odinioară, prin care se angajase să colaboreze, îl aşeza pe aceeaşi treaptă cu cei mai răi dintre ei, iar deconspirarea misiunii sale în faţa celor urmăriţi îl aşeza pe aceeaşi treaptă luminoasă cu opuşii lor. Această dublă situare, transpusă în

comentarii, ar fi îmbogăţit scrierea cu interesante remarci privitoare la firea spăimântoasă (pe mai bună sau mai rea dreptate) a omului supus terorii şi cu aprofundări psihologice de care încă literatura noastră duce lipsă. Rămâne numai dispreţul său pentru martorii acuzării ce au pactizat cu ancheta şi nu şi atitudinea sa sufletească faţă de sine însuşi, atunci când s-a trezit în aceeaşi postură.

Va sosi curând clipa investigăriii trăirilor sale ca informator.

Cititorii primului volum din ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE cunosc interesul ce-l port viselor avute de foştii deţinuţi politici, interes stârnit de faptul că ei înşişi le acordă suficientă greutate pentru a nu le omite din lucrările lor memorialistice. Nu numai că autorii le reţin ca pe nişte 'întâmplări' asemenea tuturor celorlalte trăite; ei le conferă chiar o valoare suplimentară, aceea de a fi căi de cunoaştere a viitorului, de pătrundere într-o lume altfel interzisă, lumea lui 'ce urmează să se petreacă', a lui 'ce mă (ori: ne) aşteaptă'. Nu uităm că asta se întâmplă cu nişte oameni cărora le-au fost tăiate toate legăturile cu trecutul, prezentul şi viitorul social şi individual, care vieţuiesc în absolută dependenţă de voinţa stăpânilor (unii imediaţi, cu care contactul senzorial este cu putinţă, alţii ascunşi dincolo de zidurile închisorilor, acolo unde se plămădesc destinele, abia deductibili, dar nici măcar totdeauna). Va să zică, nişte oameni ce există doar în raport de stăpâni, numai cum şi cât timp o vor stăpânii, într-o sclavie oarbă, ieşită din balamalele firescului. Deţinuţii politici - fie şi aceia care niciodată nu şi-au îngăduit să acorde viselor un caracter premonitoriu, care le-au considerat, cu superioritate vanitoasă, nişte emanaţii ale biologicului (este şi cazul autorului în discuţie în acest capitol) rămân stupefiaţi de anumite 'coincidenţe' dintre conţinutul lor şi viitorul. Drept pentru care se fac emisarii ideii că în vise se ascunde o taină, de nu cumva chiar devin pledanţii în favoarea visului ca modalitate de cunoaştere a viitorului. Interpetările le fac ei singuri sau reţin şi citează interpretările altora - uneori păstrând - ei personal - masca 'intelectualului' ce nu se lasă îngenunchiat de 'superstiţii', ori care continuă să aibă dubii, oricât de 'convingătoare' ar fi o dezlegare a unui vis sau alta... Din nou trimitem la H. Grămescu. În această ultimă situaţie, resimţim şi o uşoară (insuficient de curajoasă) atitudine de 'simpatie dispreţuitoare' pentru 'naivitatea' celor preocupaţi de cheia viselor, fără ca să micşoreze, acest sentiment, constatarea că, totuşi, interpretarea a fost conformă realităţii revelate ulterior.

Cel dintâi vis transcris de autorul romanului PACTUL CU DIAVOLUL este cel mai prelucrat de scriitor, până la a stârni îndoieli asupra fidelităţii acestuia în raport de conţinutul autentic. H. Grămescu simte nevoia, jenată, să facă o introducere cu caracter general, surprins el însuşi de ispita de a ataca o atare temă (aflată 'sub demnitatea lui' de om cu carte).

Asnoapte (12/13 decembrie 1992) am visat iarăşi că mă arestează Securitatea. E pentru a nu ştiu câta oară când mă bântuie asemenea visuri. Nu are rost să le istorisesc (se opune el pornirii resimţite), măcar că mi-au rămas atât de vii în minte încât aş putea s-o fac (menţionează caracterul pregnant al unor atari amintiri), şi poate că onirologii din şcoala lui Jung sau Adler ar şti să tragă din relatarea lor unele concluzii (doreşte să-şi micşoreze 'vina' de a fi interesat de propriile vise, prin aceea că, totuşi, 'oameni serioşi' şi care s-au impus conştiinţei publice, precum cei

citaţi, s-au preocupat de vise fără să fi devenit ridicoli). Mie însă cercetarea "stiinţifică" a viselor mi se pare o strădanie sisifică de a împacheta fumul, eu am o formaţie intelectuală de medicinist, nu pot să cred că studierea viselor poate să ducă la vreo concluzie de luat în seamă şi cu atât mai puţin că pe baza lor s-ar putea face vreo premoniţie (îşi ia măsurile de apărare împotriva acuzaţiei că ar avea 'preocupări băbeşti'...). Faptul că am visat de câteva zeci de ori că am fost iarăşi arestat nu poate să aibă nici o semnificaţie alta decât obsesia pe care mi-au lăsat-o în subconştient emoţiile de odinioară. Şi, totuşi, câteva dintre visele mele de detenţie sunt cel puţin ciudate (remarcă cititorul că, după ce scriitorul şi-a luat toate măsurile de precauţie pentru a ne convinge că ar fi o greşeala să-l considerăm drept careva susceptibil 'să creadă în vise' şi s-a distanţat cât s-a priceput de atari inşi, ajunge să-şi mărturisească atitudinea a doua faţă de ele, cu alte cuvinte că, de fapt, prima atitudine prezentată ochilor lumii nu este întocmai de nezdruncinat). Nu cel cu Carol al II-lea sau cele cu dezlănţuirea războiului atomic, vise colorate, pricinuite evident de dormitul cu lumina mereu aprinsă, când somnul în astfel de condiţii declanşează anumite jocuri ale terminaţiilor neuronice, ci visele cu Şeherazada sau cu Ceauşescu, care nu se mai încadrează în ceea ce am învăţat eu de la Pavlov despre funcţiile sistemului nervos (p.88).

Cele de mai sus introduc visul la care m-am referit la începutul acestei secţiuni.

Iată visul cu Şeherazada, care a fost un vis erotic. Sexualitatea este atât de puternică în fiecare dintre noi încât, după numai câteva zile de abstinenţă, încep să ne agite cu ferocitate visele erotice (chiar şi la vârste foarte înaintate, cum este aceea la care mă aflu eu acum, când scriu rândurile acestea). De aceea nici nu i-am acordat importanţă atunci visului de care e vorba, fără a bănui în trama lui vreo latură premonitivă.

Acest preludiu într-adevăr ne incită, pentru că nu intră în obiceiurile noastre de gândire a socoti că un vis erotic poate avea caracter premonitoriu.

Se făcea că intram într-un palat extraordinar de frumos, un fel de Alhambra din Granada, cu mozaic arăbesc pe jos, cu coloane tipice arhitecturii maure: strecurându-mă printre falnicii pilaştri ai unei săli uriaşe, am ajuns la uşa unui iatac în care pe un divan verde sta tolănită o tânără cu părul negru revărsat în valuri şi îmbrăcată cu o cămaşă de voal rozaliu care, în loc s-o îmbrace, parcă mai mult o dezgolea în faţa ochilor mei uluiţi de bucurie. Cum m-a zărit, s-a şi ridicat în picioare şi a venit către mine cu mâinile întinse a chemare, m-a luat în braţe, m-a sărutat cum numai în vise se poate, şi m-a condus, cu lunecări de baiaderă, până la divanul verde pe care ne-am prăbuşit înnebuniţi de dor. Lângă divan, veghindu-n fără să ne stânjenească, sta turceşte o copiliţă cu părul blond şi ochi albaştri care îmi surâdea senzual. Şeherazada - căci ştiam, în visul meu, că domniţa desăvârşită care se topea sub buzele mele era chiar nemuritoarea povestaşă a basmelor din Cele o mie şi una de nopţi - mi-a şoptit să nu mă tem, că fata aceea este sora ei care stă de strajă să nu cumva să ne surprindă cineva.

Când s-a isprăvit totul, am sărit din somn ca ars, bombănind şi afurisind scârboasa senzaţie a urmării unui astfel de vis, şi m-am repezit să curăţ, cum se putea, semnele bucuriei onirice (p.88-89).

Visătorul mărturiseşte a nu fi cunoscut celebra culegere de poveşti decât dintr-o broşurică publicată în colecţia "Biblioteca pentru toţi", cea de început şi citită pe când era elev. De aceea se miră acum, când reia istoria cu visul, de prezenţa 'domniţei' abia amintite. Căci, prin 1965-66 - deci după eliberare -, noua serie a "Bibliotecii pentru toţi" i-a propus să-şi asume traducerea integrală a marelui ciclu arab. Ca atare şi-a petrecut douăzeci şi şapte de ani trudind pentru eroina unui vis erotic. Există oare vreo legătură între acestea toate şi visul meu din puşcăria de pe Uranus? Eu nu cred. Şi totuşi... (p.90).

După această relatare, mai curând jovială punere în temă asupra unui hazard din viaţa sa de traducător literar decât comunicare şi descifrare a unui vis, în perioada finală a puşcăriilor lui, H. Grămescu remarcă iar (ca şi Loredan): Noapte de noapte mă bântuiau visele. Mai ales cele erotice îmi tulburau până la nebunie minţile (p.215). Trebuie să mărturisesc cu surprindere că ei doi sunt primii dintre condamnaţii politici care pomenesc acest fenomen, atât de greu regăsit în spaţiul oniric al celorlalţi datorită condiţiilor deosebit de grele ale supravieţuirii lor, spre deosebire de cele preferenţiale în care a vieţuit autorul cercetat (el nu a părăsit arestul, să cunoască autentica viaţă de temniţă, nici măcar pentru o zi nu s-a-ncuscrit nici cu foametea cronică, nici cu setea, nici cu izolările, nici cu carcerile, nici cu lanţurile, nici cu dubele, nici cu bolile netratate, nici cu încăperile supraaglomerate, nici cu coabitarea cu bolnavi psihic, nici, mai ales, cu bătăile zdrobitoare şi nici cu înjosirea - cea mai cumplită - a demnităţii idealurilor călcate în picioare; va să zică, organismul său mai putea fi bântuit de atari vise ale bărbatului sănătos şi care-şi purta cu sine oarecari rezerve dintr-o alimentaţie normală, iar spiritul său, respirând aproape ca în condiţiile normale afară, nu se martiriza ca al unui damnat fără scăpare şi mai îngăduia unele jocuri ale fantazării), pe când în cazul lui Loredan era vorba despre un tonus vital ieşit din comun, împletit cu o cvasitotală absenţă a vieţii duhovniceşti.

Un coşmar cumplit mă obsedase zile în şir: se făcea că Alla [soţia sa], la tata-bătrân la Pleniţa, în curtea transformată într-un fel de cocină, grohăia prin mocirla puturoasă (idem). Dacă, în general, dându-se glas viselor, se primea, deîndată, din partea colegilor o explicaţie asupra viitorului, ca simbolizat în ele, de data aceasta visătorul merită doar un sfat, tălmăcitorul încarcerat cu el simţind, probabil, ce gânduri negre ale geloziei usturau inima aceluia care-şi preschimba nevasta în hâdă scroafă: - Să nu te superi pe mine dacă am să-ţi spun o vorbă pe care am auzit-o şi eu de la un ofiţer care a luptat în Rusia. Cică rusoaicele se comportă aşa: după ce îşi petrec toată noaptea cu tine, dimineaţa îţi spun: "Bestie, să ştii că numai trupul meu l-ai avut, nu şi sufletul!" Aşa că, Doamne fereşte, când ai să ajungi acasă, dacă s-o întâmpla să afli ceva, adu-ţi aminte că e vorba numai de trup, nu şi de suflet! (idem).

Apar şi vise de ordin politic, cum sunt denumite în context, pentru că un persoaj şi eventual tema decurg din situaţia politică a lumii sau ţării. Mai interesantă mi se pare interpretarea lor: când visezi mari personalităţi, mai cu seamă şefi de stat, vei trăi nişte schimbări esenţiale în viaţă, în cazul [...tău] va fi vorba de liberare (idem), care, cu adevărat, urma să aibă loc. Scriitorul l-a visat pe Ceauşescu, ca secretar general al partidului, fără a-i fi cunoscut anterior figura sau numele, atunci când tiranul era

despărţit de poziţia din vârful despotismului roşu prin câţiva ani buni. O altă interpretare, privitoare la alt tip de vis, este: Când visezi că faci dragoste, şi mai ales sub forma aceasta de mare iubire, te pasc necazuri rele (p.216).

În afară de concluzia că până şi un ins cu educaţie 'ştiinţifică' este înclinat să-şi plece urechea la posibilele premoniţii ale viselor, nu se poate extrage, din conspectarea acestora făcută în 'roman', decât opinia că lumea onirică a autorului său, oricât de fascinantă îi va fi părând lui, nu se ridică la statutul necesar reproducerii tale quale într-o scriere literară. În schimb, ca parte dintr-o lucrare de memorialistică şi aceste confidenţe onirice slujesc, în felul lor nu prea măgulitor, la completarea portretului spiritual al visătorului. La fel, nehotărârea atitudinală faţă de conţinutul premonitor al viselor dezvăluie şi ea o nehotărâre mai generală a caracterului memorialistului, asupra căreia el nu este dispus să discute.

Irumperea dramei în viaţa lui Haralambie Grămescu are loc în legătură cu circumstanţele existenţei tot mai melancolic şterse a unui critic de artă (şi un mare stilist al limbii române) împins de valul istoriei în afara graniţelor manifestării publice. Numele exegetului la care mă refer este V.G. Paleolog. Cărţile sale, de mici dimensiuni, dar cu o ţinută impecabilă, tratând despre Brâncuşi, mi-au uluit copilăria, găsindu-le, din fericire, între cele adunate de tatăl meu, colecţionar de pictură şi de carte de artă.

Petru Dumitriu, pe când era încă un corifeu al socialismului, reîntors dintr-o vizită la Paris, aduse de la Max Paleolog, fiul precedentului, un radio cu tranzistori, un dar pentru părintele său. Ştiindu-se că H.Grămescu provenea dintr-un sat vecin aceluia unde îşi târa posomăreala fostul moşier, dactilografa autorului CRONICII DE FAMILIE îl contactă şi-l rugă să facă oficiul de înmânare a cadoului, atrăgându-i atenţia că-şi şi asuma un risc politic, pe care memorialistul îl trată cu dispreţ, nepăsându-i lui că regimul nu îngăduia aducerea din străinatate a aparatelor de radio.

Moş Paleolog, un fost moşier cam trăsnit (...) trăia acum vânzând porci la ORACA, întreprinderea care-şi avea birourile în chiar casa noastră. (...) Se abătea de fiecare dată pe la mama să bea un pahar de apă şi să mai trăncănească despre cele multe nevoi de pe atunci ale chiaburilor şi ale foştilor moşieri. Venea de la Corlate cu un fel de cotigă trasă de doi măgari şi îmbrăcat cu un cămeşoi ca al lui Tolstoi, părând, cu barba-i mare şi căruntă, un solomonar sub ale cărui puteri se află du- hurile toate ale cerurilor şi ale pământurilor. Se zicea că ar fi fost căsătorit legal (în temeiul unei dispense acordate de chiar regele Carol al II-lea) cu două femei, una nemţoaică, alta franţuzoaică, şi că, după desfiinţarea moşierilor (...), n-a vrut să plece din Corlate, că unde să se ducă el şi, mai ales, unde să-şi ducă mormanele de cărţi care îi umpleau locuinţa din satul acela de ţigani, foşti robi pe moşiile strămoşilor lui şi între care se simţea el însuşi între ai săi, neştiindu-se prea limpede dacă nu cumva era şi el ţigan. Politică nu făcuse niciodată.

Neizbutind să-l întâlnească, îi lăsă aparatul de radio mamei sale care îi trimise o confirmare a destinatarului, scrisă într-un stil cu adevărat de mânuitor dibaci al condeiului: "Măi tinere vecine de pământ al meu, îmi pare rău că n-am avut norocul..." (p.24-25).

Acest portret este contrazis cu ajutorul unei note de subsol, ceea ce

dă o alură ştiinţifică textului - procedeul reapare şi în alte părţi ale romanului -, amintirile memorialistului necoincizând cu datele reale ale personajului. Din ea aflăm că doar în copilăria lui Haralambie Grămescu răsărea V.G. Paleolog în "căruceanul" cu măgari; mai târziu era tras de un cal "dereş". Iar prin 1950-1955, criticul trăia din vânzarea de antibiotice primite de la rubedeniile stabilite în străinătate. Cam tot pe atunci, doi ipochimeni - unul Gridan, prim-secretar al PMR în plasa noastră, altul Purcărea, şeful Securităţii locale - l-au arestat pe motiv că deţine aur, iar marele critic de artă le-a răspuns oftând: "Hei, dragii mei, aşa-i, într-adevăr, am avut, dar nu mai am, foarte mult aur: capul meu era plin de aur!" (p.24). Necesare atari portretizări ale oamenilor de cultură români înghiţiţi de obscuritate, în epoca ştiută!

Nenorocirea lui Grămescu s-a datorat lui Mihai Gafiţa, un fel de critic literar, de fapt doar un modest prefaţator de cărţi, fusese numit (nu ales) secretar al Uniunii Scriitorilor, şi toată lumea ştia că numirea lui fusese dictată de sus (p.25). În aceasta calitate, îl acostă pe transmiţătorul tranzistorului şi-i puse întrebări cu privire la întâmplare. Drept rezultat, Haralambie Grămescu fu arestat peste nu multe zile, din Gara de Nord, cărat într-o volgă la sediul Securităţii din Domniţa Anastasia, anchetat şi acuzat fără drept de apel că ar fi intermediat predarea unui post de radio emisie! După ce trase sperietura de rigoare, i se puse în faţa ochilor o coală de hârtie şi, cu bonomie, i se explică faptul că se putea şterge cu buretele încălcarea sa de lege: - Am putea să-ţi acordăm şansa de a ne dovedi ataşamentul dumitale. Dacă eşti de acord, completezi un angajament că ne vei ajuta, iar noi te punem imediat în libertate (p.31). Victima nu se perpeli între imperativul moral şi frică. Semnă. H. Grămescu nu are pretenţia că l-ar fi împiedicat conştiinţa politică să devină informator: el nu fusese preocupat de lupta împotriva comunismului; dimpotrivă, se angajase cu toată forţa sufletului să 'cânte realizările regimului', se aciuise pe la 'fabrica de poeţi', adică la şcoala de propagandişti a partidului pe calea versurilor şi prozei de ficţiune, de unde fusese dat afară, spre regretul său, şi-şi văzuse astfel interzisă participarea la corul de osanale generalizate între 'scriitorii' epocii. Tot cu volga fu readus la gară, i se depuse în palmă un bilet de tren plătit de Securitate, i se strânse mâna şi se despărţi de încântătorul său însoţitor, ca un la fel de binedispus viitor turnător. Bun servici i-a făcut Mihai Gafiţa, unul dintre tartorii literari ai momentului, căruia, dealtfel, şi Paul Goma îşi datoră arestarea, ca mulţi alţii care din păcate păstrează încă tăcerea asupra iudei cu pretenţii de critic!

Cele petrecute trebuie să fi fost şocante, deoarece autorul nu-şi mai aminteşte nimic despre acel drum care, cu puţină insistenţă, putea deveni unul mitic, al revenirii la origini şi la puritatea de început. Dar Grămescu nu voieşte să-şi încalce fidelitatea faţă de autoportretul decolorat de nepăsare, de uşurătate, de autopersiflare, pe care şi-l desenează pe tot parcursul povestirii.

Întâlnirea cu mama sa e de o gureşă intimitate. La aflarea 'noutăţii', dânsa, în necunoştinţă de cauză asupra implicării feciorului în trădarea mai veche (aceea de a dori, cu tot angajamentul lăuntric necesar, să devină o unealtă obedientă a minciunilor propagandistice), îl încurajează ca şi când l-ar fi îndemnat să cumpere gâşte şi nu raţe. Îl învaţă să nu se

sperie, îi face dezvăluiri cu privire la propriile dânsei arestări, de ştiinţa cărora îl ţinuse, vinovată, departe, să nu-l îngrijoreze. Treptat, pricepem că fiul i-a mărturisit tot, în afară de semnarea PACTULUI CU DIAVOLUL, cum sună titlul romanului. Iar dânsa, în şuvoiul de simţăminte trezite în acea clipă de cumpănă, exclamă, fericită: Uf, ce s-ar bucura tat'tău să ştie că nu eşti de-al lor, că el cu otrava asta în suflet a murit, 'cea că te-ai dat cu ei (...) Uf, ce s-ar mai bucura! Cum gândul îi aduse o îngrijorare - că, poate, îşi cunoştea dumneaei fiul a nu fi fost dăltuit chiar din bazalt - veni cu sfaturile: - Da să nu carecumva să te vinzi lor! Fă-te că te vinzi, ca să scapi, da să nu te vinzi cu sufletul! Minte-i, că şi ei mint, şi nu e păcat să-i minţi pe mincinoşi, da să nu faci ca Petrache... - Care Petrache? o întrerup eu. - Petrache, învăţătorul, că ăsta şi pe tat'tău l-a turnat; şi mai sunt şi alţii în Pleniţa care s-au vândut, da tu să nu faci ca ei, minte-i, că eu i-am spus lui tat'tău să nu te bănuiască... Uf, ce s-ar mai bucura!... (p.32). Leit-motiv-ul bucuriei tatălui la auzul veştii că fiul său nu era comunist ciocănea în timpanele şi tâmplele feciorului care devenise ceva mai rău decât comuniştii şi se încadrase, pasă-mi-te fără s-o ştie, în rândurile celor mai de lepădat lepre ale satului şi ţării natale. Aceasta îi trezeşte nişte amintiri purtând în ele mustrări neformulate, şoptite numai la urechea interioară a unuia dintre cei doi conlocutori, a aceluia care greşise: Când eram copil, mama mă dădăcea aşa: "Muică, umbli noaptea pe drum ori pe bătătură ori pe unde-o fi, şi-odată ţi se nazare că uite colo, în colţul ăla, e vreun drac ori vreun strigoi, şi te sperii de-ţi sare inima din piept, da tu să-ţi iei inima în dinţi şi să te duci acolo, şi-ai să vezi că nu e nici un drac şi nici un strigoi, că e numai vrun cocean ori vreo frunză de porumb, ori vreo hârtie, ori vreo treanţă pe care o bate vântul... Mie nu mi-e urât nici în cimitir noaptea, că acolo în cimitir sunt toţi ai noştri, şi muma, şi fraţii, acolo e tot satul cu toţi oamenii câţi au trăit înaintea noastră şi de care n-are de ce să-ţi fie frică... Mie nu mi-e frică nici în cimitir noaptea, darmite în curtea sau în casa mea! (p.33).

Întâlnirea îi fu de bun augur: M-am întors de la Pleniţa vindecat de spaime. Cu amuzament provocat de absoluta sa inconştienţă de atunci, H. Grămescu scrie: Am plecat de la ea cu sufletul vesel şi m-am oprit la Cornel, să-i spun şi lui: - Bă Cornele, am călcat pe bec! Iaca şi iaca şi iaca, acum sunt turnător, de-aia mai sunt încă liber, dar, dacă ai să fii vreodată anchetat despre mine, să nu te sperii cumva, să nu spui decât că tu mă ştiai de comunist, că ai vorbit cu mine despre chestiile astea şi că ai înţeles că şi că şi că... (idem).

Evidenţa noii sale poziţionări îl face să râdă! E cinism sau inconştienţă? Cert e că frica nu-l părăsise şi ea poate explica uşurătatea cu care-şi asumă noul rol între semeni, acela de a-i vinde călăului.

Cu oarecare ironie, omul cu spovedania se complace în a înfăţişa pe rând reacţiile mai multor persoane apropiate din juru-i, la auzul veştii. După mama şi cel mai bun prieten, urmează femeia iubită: - Ai făcut bine! Tot aşa a făcut şi Joli (Joli era un fost curtezan de-al ei). Şi i-a tot purtat cu vorba, le-a spus că nu vorbeşte nimeni nimic faţă de el, până l-au lăsat în pace. Dar, întrucât nu se ştie dacă totuşi nu vei fi arestat, ar fi bine să ne căsătorim, pentru că, numai aşa, ca soţie, aş putea să te ajut cumva (idem). Asupra acestei dorinţe, sugerată ca o soluţie finală pentru bărbatul în cauză, femeia revine de câte ori el se simte ameninţat de puşcărie. Şi

izbuteşte, până la urmă, să-l convingă a face pasul decisiv, ca unsoare tămăduitoare împotriva spaimei.

Indiferent la temerea sa că nu va fi luat în serios angajamentul făcut şi că, totuşi, i se vor pune cătuşele, şi indiferent la părerile lor, ofiţerul cu care avusese de-a face, îmi cerea să-l întâlnesc săptămânal, uneori chiar şi de două ori pe săptămână şi să-i dau note informative. (...) Primul despre care Brunetul mi-a cerut să-i dau informaţii a fost Florin. Să-i dau, în scris, informaţii: unde se află acum, ce spune, ce face, cu cine se întâlneşte, "totul, totul, totul!" Devenise dur tovarăşul Brunet. Se lepădase de masca binevoitoare şi mă trata cu o superioritate aspră, gândind pesemne că aşa o să mă scap în pantaloni (p.34-35).

Era vorba despre un iubit al mătuşii primei soţii ce fericise viaţa scriitorului informator; Florin Gugu era un fost ziarist la "Curentul" şi "Dreptatea" (sub numele: Gheorghe Floran), fost deţinut politic. Toate, precum se vede, aparţineau trecutului, însă stimulau prezentul.

Victimile îi erau desemnate şi din hazardul propriilor sale planuri de viaţă, pe marginea cărora securistul trasa linii de direcţionare în vederea utilităţii pentru serviciul său. A optat Grămescu pentru Câmpulung ca posibilă staţiune unde să-şi petreacă o vacanţă? Fu delegat să-l tragă de limbă pe scriitorul Mihai Moşandrei, localnic. M-am apucat să-i scriu că sunt un admirator al său, că sunt vânător şi poet, că iubesc câinii, că vreau să-l cunosc... Răspunsul fu gratulant peste poate şi merită reţinut, cu atât mai mult cu cât autorul unei astfel de scrisori urma a fi trădat: Totdeauna rândurile poeţilor fac plăcere, şi cu atât mai mult ale Dvoastră, pline de atâta delicateţe şi juvenil entuziasm (p.40). I-a găsit odaie cu chirie, la nişte amici, l-a primit în mai multe rânduri în casa sa. Am forfecat împreună regimul comunist şi pe cei care îl diriguiau, până ni s-au strepezit dinţii şi ni s-au mai înviorat minţile (idem). În notele informative predate la întoarcere, Moşandrei ieşea bun cetăţean, lăudător al "realizărilor partidului", ne povesteşte memorialistul. Securistul, în temeiul a ce ştia despre acela, l-a contrazis vehement şi, finalmente, i-a îndreptat atenţia iarăşi asupra lui Florin. Cum îi era evident că cel din urmă se găsea categoric 'luat în colimator', H. Grămescu se decise să-i explice situaţia în care se afla vârât până-n gât şi chiar să stabilească împreună o tactică de apărare a amândorura, de apărare de cerinţele securistului. Acelaşi lucru îl făcu şi cu Ştefan Augustin Doinaş (Domnule, sunt dator să-ţi povestesc că eu am dat de dracu!; p.48), când fu trimis să-l 'încondeieze'. Redactau împreună notele informative. Treaba părându-le satisfăcătoare comanditarilor, primi bani să organizeze un "ospăţ" la care să invite sumă de scriitori cu soţiile lor: Ioanichie Olteanu, Cornel Rgman, Ion Horea, Doinaş, Nicolae Teică şi alţii ieşiţi din memoria sa acum când scrie. E interesantă jena mărturisită: Îmi era ciudă de faptul că mi se spusese că mi se vor da bani ca să-l orânduiesc, probabil că asta mă apăsa, socotind că treaba căpăta astfel un caracter teribil de murdar, întrucât era "plătită" (p.50). Oare celelalte turnătorii ale sale erau gratuite? Am înţeles că deobicei Securitatea îşi 'încuraja' material informatorii, pentru care se şi semnau chitanţe consemnând primirea unor sume ridicole; dar 'afacerea' era afacere şi legalitatea financiară trebuia respectată şi de M.A.I. Urmă Teodor Balş, şi el avertizat asupra celor ce se petreceau. În schimb, lui George Dan nu mai avu curajul să-i dezvăluie adevărul, deoarece îi intrase

spaima că unul dintre scriitorii aceştia puşi în temă asupra rolului său putea fi el însuşi informator şi, deci, să-l 'ciripească' stăpânilor comuni.

Într-o bună zi, cu toate eforturile depuse în a servi cerinţele ofiţerului ce-i devenise proprietar pe timp, relaţii, preocupări şi, parţial, pe suflet, H.Grămescu a fost arestat. În îndelungate şi 'zdrobitoare' pledoarii mentale, omul din celulă se străduia, când ajungea a rămâne singur cu sine însuşi, să-şi pună la pământ adversarii cu epoleţi. Printre altele, le spunea: Vreme de treisprezece ani m-am comportat ca un zevzec, trudindu-mă să rămân cinstit în mijlocul ticăloşiei. Voi însă m-aţi silit să devin turnător, m-aţi aruncat în rândurile celei mai slinoase categorii de inşi care împut pământul, şi acum vreţi să mă azvârliţi în temniţă pentru că nu mi-a plăcut să vă slujesc astfel (p.76). Fiindu-i aproape imposibil să se dumirească de ce a fost poprit, dădea vina pe faptul că-şi avertizase victimile prezumtive de urmărirea la care erau supuse. Toţi aceia cruţaţi de el, ca informator, ajunseră suspectaţi tot de el, de a-l fi dat în vileag ca deconspirator al secretelor Securităţii, cu atât mai mult cu cât 'şeful' său, pe care nu îndrăznea să-l pomenească anchetatorului, apăru în biroul celui din urmă, înmânându-i acestuia un dosar: al turnătorului H.Grămescu! Drept care, tiradele anticomuniste ce le adresa, în minte, Securităţii, se temperară. Judecata în temeiul căreia muşcătura vorbelor nu-i mai fu virulentă este următoarea: Prea suntem părăsiţi de întreaga lume aici la umbra Carpaţilor, în labele unei Asii fără limite. Noul Gingis han ne va decapita pe toţi, fără nici un folos pentru ai noştri, dacă ne vom lăsa căsăpiţi aşa, numai de dragul vitejiei. Ştiu: "Capul plecat sabia nu-l taie,/ Dar cu umilinţă jugu-i încovoaie!" - ştiu: "Viaţa asta-i bun pierdut/ Când n-o trăieşti cum ai fi vrut"!!!... Dar noi suntem datori, faţă de toţi ai noştri, faţă de cei ce au fost şi faţă de cei ce vor veni, să nu murim zadarnic, ci să supravieţuim şi să biruim! Nu pe orice cale, nu cu orice chip, dar nici dându-ne morţii fără nici un folos.

Onoare, da! mai presus de orice! Există însă şi proverbul arab: "Un câine viu face mai mult decât un leu mort!"

Să mă ierte eroii şi martirii noştri. Eu nu sunt şi nu vreau să fiu erou! Şi cu atât mai puţin martir! Eu nu vreau decât să biruim şi să-i văd "eroi" şi "martiri" pe toţi vrăjmaşii noştri, adânc sub pământ - cristoşii şi dumnezeii lor! vorba schingiuitului.

Aici, în celula asta de trei pe trei, sunt ca un câine în lanţ. Dar sunt un câine încă viu. Aşa că deocamdată mai eroic îmi pare să-mi curm mârâitul şi să-mi strâng coada între picioare (p.94).

Textul abundă în caragialisme aidoma acestora; nu trebuie spus mai mult. Iar recurgerea la proverbe dintr-o anumită zonă tematică, aceea a cedării morale, indică influenţa puternică ce a avut-o 'stilul' Securităţii asupra autorului. Cum ajungi acolo, eşti luat în primire cu 'înţelepciune în pastile poporane', cum ar fi : "Decât să plângă mama, mai bine să plângă mă-ta!", ori: "Ce mai contează o bâtă la un car de oale sparte?". Concis, H. Grămescu n-a vrut să fie nici erou, nici martir, ci să fie eliberat. Nici mai mult, nici mai puţin! Iată de ce şi ajunge la o atitudine pe care cititorul a găsit-o semnalată la momentul cuvenit în legătură cu 'romanele' criminale ale lui Belu Zilber: Domnule anchetator, v-am spus tot ce aveam de spus, dumneavoastră însă nu vreţi să mă credeţi. Dacă vreţi să vă spun nişte minciuni, dictaţi-mi-le dumneavoastră, că aveţi experienţă, iar eu le

semnez. Decât să le semnez după ce mă puneţi cu fundu-n sus la rangă, mai bine le semnez de buna mea voie, că mi-e indiferent câţi ani îmi daţi, n-apuc eu să-i fac (p.105).

Nu ştiu în ce măsură psihologii au calculat tipurile de atitudine mentală şi afectivă de care dispune omul în situaţiile cu care se poate confrunta (şi acestea sunt limitate la un număr fix pentru întreaga specie). Nu ştiu dacă ei cel puţin şi-au dat seama că reacţiile noastre menţionate se repetă de la un individ la celălalt, fără contact între ei, în conformitate cu secţiunea în care se grupează respectivii indivizi confruntaţi cu tiparul aceleiaşi situaţii. Raţionamentului lui H. Grămescu îi răspunde, pe aceeaşi melodie, raţionamentul lui Dumitru Lungu.

Adevăratul chin al lui Haralambie Grămescu, în cursul anchetei, pentru a reveni de unde am plecat, a fost că nu a prea izbutit să afle de ce pătimea, pentru care motiv fusese ares-tat şi era anchetat. Era ambetant că lucrurile stăteau astfel, dar altfel s-ar fi zis că nu se putea. Îl obseda prima sa greşeală: De n-aş fi semnat legământul stupid, şi mai ales de nu m-aş fi spovedit atâtor persoane, chiar că n-aş fi avut nimic de ce să mă tem (p.165). Nu-şi poate ierta omenia de a-i fi pus în temă pe cei urmăriţi (şi) prin el...

Colac peste pupăză, se petrec, vorba sa, câteva lucruri ciudate (p.173). Se pomeni condus într-o celulă în care nu se afla decât o masă cu un scaun. Pe masă era un teanc de vreo douăzeci de coale de hârtie şi un creion bine ascuţit (p.170). A "mângâiat" creionul (ca un îndrăgostit de uneltele literatului) şi s-a pus pe scris versuri!... După vreo două ceasuri de desfătare autopoetică, apăru caraliul cu o tavă pe care se aflau cinci biscuiţi, un pahar de lapte, trei bucăţi de rahat şi un strugure. A pus tava pe masă, mi-a urat poftă bună şi a ieşit cum venise.

Am admirat bunătăţile de pe tavă. Să mănânc? Să nu mănânc? Probabil că vor să mă recoopteze în rândurile turnătorilor, îmi zic cu spaimă. Altă explicaţie nu există! (idem). Deci se puse pe 'savurat', cum zice. Zilnic, timp de două săptămâni, fu lăsat să se înfrupte în tihnă, între zece şi unsprezece, din cam aceleaşi bunătăţi, fără a-i tulbura careva apetitul. La capătul lor, interveni ceva ce nu mai avea nici o logică. Drept e că nu prea găseai logică în majoritatea comportărilor de anchetă ale securiştilor, dar ce afirmă Grămescu a fi păţit e, într-adevăr, una foarte gogonată! S-a încercat să se dovedească, prin probe de caligrafie şi declaraţii, că el ar fi fost autorul romanului DUMNEZEU S-A NĂSCUT ÎN EXIL, scriere premiată în Franţa, aparţinând unui talentat şi binecunoscut prozator fugit: Vintilă Horia. Apoi că autorul ar fi fost Cezar Petrescu, iar H. Grămescu n-a făcut alta decât să corecteze dactilogramele acestuia. Invenţia era năucitoare, tocmai pentru că autorul autentic trăia şi era mult mai talentat decât memorialistul - acesta o recunoaşte singur - şi decât cel care a compus ÎNTUNECAREA. Oricum, H. Grămescu, în numele literaturii, a beneficiat de un regim alimentar ce, până la urmă, ...i-a stricat stomacul! Te întrebi, totuşi, pentru ce acel tratament foarte preferenţial, peste dreptul permanent la ţigări şi, mai ales, peste acela de a rămâne în arestul anchetei în loc să ajungă precum toţi muritorii de rând într-un penitenciar de pedeapsă!... Atari avantaje, după cum bine îşi da seama şi memorialistul, nu erau oferite decât colaboraţioniştilor iţiţi dintre cei reţinuţi.

Până la urmă, tot la aceste propuneri de colaborare se ajunse. Tratarea sa cu hârtie, creion şi tava cu delicateţuri continuă, el abţinându-se, de la un timp, să se mai îmbuibe cu dulciuri: - De ce nu mănânci ce ţi se aduce? - Din mai multe motive, am răspuns sfios. - Anume? - Mai întâi, că îmi provoacă tulburări digestive, ceea ce este destul de penibil. Apoi pentru că nu vreau să mă deprind cu asemenea privilegiu. Şi apoi pentru că este evident că va trebui să plătesc cu ceva atâta bună stare. - Vrei să spui că nu vrei să mai colaborezi cu noi? - După cum ştiţi, de la colaborarea asta mi se trage arestarea! - Nu de la ea, Grămescule! - Domnule anchetator, dacă nu semnam colaborarea, nu aveaţi nici un motiv să mă arestaţi. De ce nu mă condamnaţi pentru deconspirarea pe care am săvârşit-o? - Mă, Grămescule, mă, îmi făcusei impresia unui om cu cap, de ce vrei să-mi schimb părerea despre tine? (p.174). De unde se vede că de oricâte mistere s-ar înconjura beneficiile propuse de anchetă unui arestat, în cele din urmă ele converg către propunerea colaborării; după cum din povestea vieţii lui H. Grămescu se mai ajunge la o concluzie: dacă accepţi să devii informator, aceasta nu te scuteşte de riscurile oricărui om şi anume de acela de a fi condamnat de chiar stăpânii tăi (iubesc trădarea, dar îl urăsc pe trădător...).

Când ajunge memorialistul deţinut să sfătuiască un ţăran, reţinut deoarece refuzase să se înscrie în gospodaria colectivă, cum au făcut-o şi păţit-o zeci de mii, i se face silă de sine însuşi şi se întreabă: O fi fost de vină [că] aşa sunt eu, un defetist, un şovăielnic, gata de compromis când dau de greu - şi-i îndemn, iacătă, şi pe alţii să meargă pe potecile mele? Toată pretinsa mea înţelepciune nu cumva ascunde numai o laşitate imensă? (p.177-178). Asemenea sfaturi defetiste de plecare a capului şi de acceptare a propunerilor Securităţii le dă şi unui legionar dintre bătrâni şi cu lupte grele în urmă-i, pentru care i se refuză pe dată prietenia acordată până atunci de către martir.

Înainte de a încheia această parte a discuţiei noastre despre PACTUL CU DIAVOLUL, mă întreb ce l-a determinat pe H. Grămescu să facă aceste mărturisiri penibile. Că nu şi-a agreat postura de turnător este limpede. Că, venind Revoluţia din Decembrie, nu avea de ales între a păstra tăcerea şi a-şi recunoaşte poziţia, fiindcă activitatea sa de informator fusese prea cunoscută prin însăşi recunoaşterea colaborării sale cu Securitatea faţă de unii dintre aceia asupra cărora da informaţii, este iarăşi clar. Nedumerirea mea vine din altă parte: nu descopăr în scrierea sa acele pagini unde să descifrez, mai pe faţă sau mai ascuns, regretul irosirii unui talent şi a unei vieţi, irosire datorată temerii sale din tinereţe; nu descifrez acele sentimente ce să zguduie prin autenticul lor, atât de necesare în procesul prin care trece ţara noastră acum, în procesul de purificare, cel mai util pentru a se pune temelii sigure viitorului.

Autorului i se cade acordată atenţie pentru curajul de a-şi povesti păţaniile ce l-au înjosit. Aş fi preferat să adopte un stil mai puţin 'amuzant', mai puţin 'sans gene', mai puţin autodefăimător într-un mod ce transformă totul în derizoriu, pe scurt, aş fi preferat să plâng cu el pentru cele ce a trebuit să sufere un intelectual român căruia i s-a impus să-şi lepede omenia.

IV. MEMORIALISTICA ORALĂ

"Sfidarea" lui Alexandru Paleologu

Alexandru Paleologu s-a născut la 14 martie 1919, în Bucureşti. A studiat Dreptul. Urmează şi Şcoala de ofiţeri de Rezervă de Cavalerie din Sibiu, în 1940. În 1943 a frecventat cursurile unei şcoli de impiegaţi de mişcare de căi ferate, la Buşteni.

În 1944-45 a fost referent la Comisia de armistiţiu, apoi membru în Comisia de cenzură a filmelor, după care e numit ataşat de legaţie la Ministerul de Externe, până în noiembrie 1947. Membru al Partidului social-democrat, a activat în cel liberal. Lucrează pe nişte şantiere la Piteşti şi Iaşi, se înscrie student la Institutul de Teatru şi chiar practică asistenţa de regie la Teatrul Naţional şi cel al Armatei.

Încercând să-şi facă urma pierdută, pentru pricini neevidente, se internează la spitalul Colţea, la clinica oftalmologică, şi e transferat la ospiciu, sub numele: Petrescu. Falsifică un buletin de identitate, părăseşte Bucureştii, se internează - din nou fără nevoie medicală, ci pentru a-şi încurca urmăritorii (?) - la urologie, în spitalul din Ploieşti.

În cele din urmă se retrage la Câmpulung Muscel, la sfârşitul anului 1950, unde va lega prietenie cu Constantin Noica.

În 1957-1958 e cercetător de istoria artei medievale la Institutul de Istoria Artei. În septembrie 1959 este arestat, iar în anul următor e condamnat. În anii '7o e secretar literar al Teatrului Nottara, apoi referent la Editura "Cartea Românească". După Revoluţia din 1989 este numit, de regimul comunizant al lui Ion Iliescu, ambasador în Franţa, dar nu peste mult timp îşi înaintează demisia. A făcut cunoscut prin presă că este şeful unei masonerii române. Actualmente este director al revistei "Viaţa Românească".

A publicat în volum: Spiritul şi litera; Bucureşti; Editura Cartea Românească; 1970. Simţul practic; Bucureşti; Editura Cartea Românească; 1974. Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu; Bucureşti; Editura Cartea Românească; 1978; ediţia a II-a: Editura Vitruviu; 1995. Ipoteze de lucru; Bucureşti; Editura Cartea Românească; 1980. Alchimia existenţei; Bucureşti; Editura Cartea Românească; 1982. Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans; Paris; Editions Balland; 1990. Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor, Bucureşti, Humanitas; 1993. (___ & Stelian Tănase) Sfidarea memoriei (Convorbiri) aprilie 1988 - octombrie 1989; ediţia a II-a; Bucureşti; Editura DU Style; 1996.

SFIDAREA MEMORIEI, o convorbire nelimitată în timp, ci doar între coperţi, purtată de domnii Al. Paleologu şi Stelian Tănase, confirmă cel mai adecvat teoria mea privitoare la caracterul oral al memorialisticii de detenţie, enunţată în prefaţa la cel dintâi volum al ISTORIEI LITERATURII

ROMÂNE DE DETENŢIE. MEMORIALISTICA REEDUCĂRILOR. Desigur se pot aduce droaie de argumente împotriva acestei afirmaţii - cu atât mai mult cu cât genul, comod din multe puncte de vedere: "entretiens avec", a cucerit suficiente condeie din numeroase ţări, cu atât mai frecvent în conteporaneitatea noastră, după izbutitul caz al nobilelor CONVORBIRI CU GOETHE. Totuşi, nu mă pot împiedica să constat că, deşi eseistul Paleologu, autor de memorii scrise în puşcărie, la cererea conducerii penitenciarului, dar şi autor de memorii autopropuse în libertate, fie neîncheiate, fie ţinute încă în secret, oricum inedite (anunţate sub titlul: ŞCOALA MELANCOLIEI sau TERASA DINSPRE PARC), mai lesne şi-a descărcat tolba cu amintiri stând de vorbă cu un amic, aşa cum trebuie s-o fi făcut şi în cursul claustrării, adică faţă către faţă. În plus, în cazul său anume se ridică şi următoarele: domnia sa era din tinereţe om de club, frecventator de saloane şi, determinat de absenţa din lumea publicistică şi de aceea că se ascundea sub obrocul unui buletin fals, la Câmpulung, tot cu duhul voroavelor s-a nutrit - este adevărat că, în ultimul caz, îi era conlocutor Constantin Noica, va să zică o şansă peste orice aşteptări... Deci nu este obligatoriu ca şi el să se fi înclinat înaintea oralităţii, ca specific al puşcăriaşilor în genere, ci se poate s-o fi făcut din impulsuri şi motivări personale.

Oricum, colocviul rămâne o variantă posibilă a memorialisticii de detenţie, deloc neglijabilă, după cum o vădeşte cartea pe care o deschidem acum, ce aduce înaintea cititorilor nişte "convorbiri", cum spune subtitlul, purtate între aprilie 1988 şi octombrie 1989, ca şi cum cei doi actori ar fi presimţit ce evenimente politice capitale se pregăteau, iar unul dintre dumnealor era mânat de nevoia să-şi facă puţină ordine în viaţa trecută.

Şi cu ce har purcede la aceasta! Şi ce regretabil este că prea târziu au aşezat casetofonul între dânşii, domnia sa şi domnul Stelian Tănase - după cum se deduce din abruptul cu care se atacă acest prelungit dialog şi din referirile la mai vechi tăinuiri în doi, neconsemnate. Cam trei treimi din volum nici nu intră în categoria dialogului, ispititorul la mărturisiri al locutorului, Stelian Tănase, neangajându-se cu sufletul decât în prima şi în ultima treime, în locul întrebărilor oarecum convenţionale sau repetărilor frecvente ale ultimei fraze auzite. Iar treimea pomenită priveşte tema acestui al doilea volum al ISTORIEI de faţă.

Al. Paleologu îşi avertizează convorbitorul - şi, deci, cititorul - că nu va insista pe latura revoltătoare a represiunii, deoarece e îndeobşte cunoscută şi nu am nimic nou, nici senzaţional de adăugat în privinţa asta. Tema mea e una de cunoaştere, coroborată cu fantastica deriziune, cu catharsisul râsului. Dealtfel, cum a spus imediat mai sus, autorităţile fiind speriate de memorialistica penitenciarelor, interzicând divulgarea realităţilor respective, (...) eu nu voi insista pe latura revoltătoare a represiunii (p.182), cu alte cuvinte, pe de o parte, atunci când stătea de vorbă, presupunea că benzile magnetice cuprinzând mărturisirile sale urmau să ajungă la cunoştinţa autorităţilor (numite iniţial: cenzura, va să zică pentru a fi publicate sub regimul comunist?!), pe de altă parte face acest hatâr autorităţilor de a nu le pomeni crimele, deşi este foarte conştient cât de revoltătoare sunt; iar, în primul rând, ca scriitor, nu voieşte să repete cele cunoscute prin alţii (la epoca aceea?)

Dezvoltă, vorbitorul, în continuare cele ce are intenţia să comunice.

Vreau să ajung la spunerea unor lucruri. Spunerea unor lucruri adevărate. În memoriile pe care le scriu nu mă interesează experienţa de închisoare ca experienţă a suferinţei mele. Îmi displace profilul de om care a suferit. Toată lumea suferă într-un fel sau altul. Suferinţe sunt şi în viaţa liberă, în condiţiile cele mai luxoase de viaţă poate fi multă suferinţă. Uneori suferinţa e secretă, alteori vrea să fie mărturisită, uneori trebuie să o strigi, alteori trebuie să o taci. Toate acestea fac parte din cazuistica vastă, complicată, completă a suferinţei şi vieţii. Pe de altă parte ştiu foarte bine că omul care fuge de suferinţă nu va ajunge niciodată la fericire, aceasta nefiind negativă, non-suferinţă, ci eminamente pozitivă şi are un preţ ce merită să fie plătit. Fatalmente iubirea şi marile angajări sufleteşti îşi asumă acest risc, care, oricât de mare ar fi, poate, e preţul fericirii.

În speţă aici e vorba de suferinţa din penitenciar, suferinţa dintr-un loc făcut anume pentru asta. Eşti adus acolo ca să suferi. Din moment ce se ştie că, dacă ai ajuns la penitenciar (de la pena = pedeapsă), ai de suferit. Nu mi se pare glorios să te lauzi cu ea. Nu e nici neglorios. E mult mai interesant însă să comunici alte lucruri pe care le-ai putut afla şi învăţa acolo, decât să-ţi mărturiseşti suferinţa.

Examinarea paragrafului anterior ridică o întrebare: oare autorul nu s-a chestionat nici o dată dacă aşa-zisa legalitate comunistă era cu adevărat legală, dacă aşa-zisa justiţie a poporului mai era justiţie şi dacă locul legislatorilor, anchetatorilor şi magistraţilor ei nu era mai sigur între gratii? Căci a accepta că te afli în închisoare pentru a suferi, atunci când nu eşti vinovat de nimic, din punct de vedere al legalităţii înlocuite de arbitrar, înseamnă că ţi se pare că meriţi pedeapsa; or, a trăi aceasta amăgire presupune că ai demis de la analiza critică, înseamnă că te legi singur la ochi şi accepţi ceea ce ţi se spune, nemaiîncercând să cântăreşti tu însuţi situaţia. O conştiinţă românească şi una omenească (deşi conştiinţa nu poate fi decât omenească) nu trebuie să accepte pedeapsa, când vine de la criminal, când vine sub straiele minciunii, când uzurpă Dreptul. 'Ajungi în penitenciar pentru a suferi' nu este o afirmaţie suficientă, pentru că n-o poţi desprinde de dreptul de a arunca oamenii în penitenciar ca să sufere, drept pe care şi l-a arogat tirania. Declararea suferinţei făcută de memorialiştii detenţiei nu este una a suferinţei personale, ci a suferinţei impuse prin nedreptate, ceea ce mi se pare o angajare a memorialiştilor în lupta împotriva nedreptăţilor săvârşite de comunism, o angajare a lor într-un proces continuu al comunismului, ca o judecare permanentă a crimei împotriva umanităţii, ceea ce constituie o datorie faţă de trecut, de prezent şi, mai ales, de viitor. Ducerea suferinţei până la capăt nu încheie o situare a individului ci, în cazul acestei suferinţe speciale, deschide şansa lui de a se depăşi pe sine însuşi pentru a se angaja într-o bătălie mai mare decât aceea a propriei persoane, în bătălia dusă pentru umanitate.

Eu am învăţat acolo multe alte lucruri decât suferinţa mea - pe care am trăit-o, dar nu sunt dispus să o comunic, nici să o ascund. Această poruncă a decenţei este lesne de înţeles. Dar miră faptul că analistul omite suferinţa al cărei martor a fost, suferinţa celorlalţi. Cât de adevărată este exclamaţia celor trecuţi prin reeducări, ce revine în fiece carte de memorii: suferinţa celorlalţi durea mult mai mult decât a lor personală;

fiecare dintre ei a simţit nevoia să o povestească, să devină martor al suferinţei aproapelui. Poate va veni vorba de unele suferinţe ale mele. Ceea ce ţin foarte mult să spun sunt două lucruri. Mai întâi că în condiţia penitenciarului, în meditaţia de solitudine, dar şi în celelalte există loc nu doar pentru a face experienţa suferinţei, ci pentru a face experienţa reevaluărilor morale. Este o ocazie extraordinară pentru asta. Şi eu trebuie să declar că la aceste examene morale, am trecut foarte onorabil la multe, dar nu la toate. Câteva examene nu le-am trecut, am căzut la ele în mod dezonorant. Numai eu le ştiu şi le voi spune acum.

Al. Paleologu, ca şi când ar intui că e ceva neclarificat în poziţia adoptată, încearcă o definire ce să-l absolve de neimplicarea împrumutată.

Până atunci e de analizat ce înţeleg oamenii prin suferinţă. De la această frază suntem pregătiţi pentru infirmarea a ceea ce oamenii, săracii - în prostia lor! -, socotesc că ar fi suferinţa - deşi, se subînţelege, ea este complet altceva... Unii spuneau acolo "bine, dar e umilitor, mi se distruge demnitatea". Demnitatea nu are nimic de a face cu umilinţa fizică la care eşti supus. Reamintesc acum ce spune Lizi Florescu: "e o unică umilinţă, aceea de a spune ceea ce vor ei să spui", şi că pe de altă parte, toate ofensele fizice, chiar dacă sunt plastic umilitoare, chiar dacă te plasează într-o plastică umilitoare, ele nu sunt umilinţe. Lasă că raportul valorilor, cum am spus, se păstrează. Când îmi spunea un gardian "mă, banditule" toate erau în ordine. Sigur că dacă el e un domn, eu sunt un bandit. E clar că nu putem fi amândoi domni. Eu ştiu că el e bandit, dar el crede, sau afirmă, că eu sunt. E-n ordine. În puşcărie nu se produce o confuzie a valorilor, cum se produce afară. În puşcărie valorile sunt conservate, dar inversate, vorbesc de deţinuţii politici. Umilinţa e la fel. Când el îmi impune nişte violenţe dureroase fizic şi umilitoare, în principiu, ele se cuantifică toate în fizic. Este o cuantificare a moralului în fizic. Umilinţa morală la care, în principiu, eşti supus este fizică. Erau destul de mulţi acolo care spuneau "cum se poate domnule, eu, profesor universitar, să fiu pus în genunchi". Este o umilinţă fizică, dar nu e adevărată. A sta foarte mult timp în genunchi e o pozitţie chinuitoare, extrem de chinuitoare. Dar atât. Şi mă întrebi dacă nu e cinică ideea asta. Sigur că este. În ideea mea cinismul este spunerea lucrurilor pe nume, pe şleau (p.182-184).

Este limpede: pentru autor, suferinţa este obligatoriu legată de înjosire. Despre suferinţa soţului aruncat în gherlă, care nu mai ştie dacă soţia sa rămasă în libertate mai are ce mânca, despre aceea a părintelui care nu ştie dacă fiul sau fiica mai au dreptul să urmeze cursurile vreunei şcoli sau cu ce să se îmbrace, despre bolnavul care ştie că lipsa asistenţei medicale îl conduce către moarte văzând cu ochii sau către infirmitate, despre elevul, ori studentul care ştiu că nu vor mai putea să-şi reia studiile sau că, la capătul condamnării prea lungi, toate visele de a realiza ceva însemnat în viaţă, pe măsura talentelor şi capacităţilor personale, nu mai au nici o şansă de a se împlini, vârsta fiind, atunci, prea înaintată, despre suferinţa chirurgului, virtuozului şi a tuturor acelora pentru care mâna este instrumentul cel mai fin necesar realizării proprii şi ea nu este doar neglijată, ci este distrusă ca instrument de precizie, despre suferinţa tânărului căruia, prin tortură sau netratare medicală, i se ia dreptul procreării, nu se aminteşte, ca şi când ele n-ar exista. Iată o jignire a

adevărului, ce, atunci când este pusă pe hârtie, n-are nimic de-a face cu umilirea personală a foştilor deţinuţi politici, dar produce suferinţă, o suferinţă mută, prin excluderea autenticei lor suferinţe din experierea cumplită a detenţiei sub comunişti.

Autorul, continuând pe această linie, îngroaşă încă o dată cele ce gândeşte, limitând fără raţiune 'suferinţa', după ce afirmă că bătăile l-au umilit, dar nu i-au ştirbit demnitatea. Cu toate acestea...

Trebuie să spun că există şi riscul unei pierderi grave a demnităţii (p.185).

Foarte inspirată introducerea în materia convorbirilor, prin adăstarea mateină - abundând în neologisme -, mai deloc balzaciană - cum suntem îndrumaţi a o socoti -, asupra unei înmormântări dintr-o anumită lume, înmormântare ce simbolizează pieirea a înseşi lumii respective - a folosit acelaşi simbol şi G. Călinescu, cu acelaşi efect, cu mai puţină poezie, dar cu mult mai multă culoare psihologică.

O, aici la înmormântare erau foarte mulţi dar, cum să spun, în variantele lor onomastice, pentru că nu toţi se mai numesc aşa cum s-au numit strămoşii lor. Erau Odobescu... Ca Odobeşti nu mai era nimeni care să se numească Odobescu, acuma, în afară de defunct şi, bineînţeles, soţia lui. Fiicele lor sunt măritate şi au alte nume care nici nu mai ţin de nomenclatorul protipendadei; şi ca ele erau mai multe. În schimb erau altele căsătorite cu băieţi care purtau numele acestea. Dar, fapt este că ei menţin continuitatea în formele ei şi în metamorfozele ei impuse de condiţiile societăţii în devenire. Se menţin şi se adaptează şi se mulează după datele actuale fără să-şi modifice sau fără să-şi abandoneze spiritul care le reuneşte, le dă un factor comun. Era şi ceva nostim aici, da era nostim şi, zic eu, profund ca lucru de contemplat: să vezi aceste siluete bătrâne, unele greu de recunoscut, altele puteau fi recunoscute numai ipotetic - asta o fi cutare, căreia i-am făcut eu curte acum patruzeci de ani, care îmi plăcuse foarte mult, pe care aş fi putut să o iubesc dacă aş fi insistat. M-a interesat mai mult aspectul femeilor dar şi bărbaţii erau interesanţi. Foarte ţepeni, majoritatea. Nu arătau rău, dar erau cam ţepeni. Mai puţini erau cum sunt eu, de pildă foarte schimbat ca fizionomie, cu chelie şi părul alb. Înainte aveam cu totul alt cap, aveam părul castaniu, ondulat, acum am o chelie lucioasă şi părul alb şi ochelari, deci am cu totul altă fizionomie. Nu mulţi erau în felul meu. Cei mai mulţi aveau vechile lor fizionomii, numai că marcate de o stare de rigiditate progresivă, un fel de tabes facial. Femeile erau mai interesante, pentru că ele erau îmbrăcate cu bluze, cu fuste, cu rochii, unele negre, ca la ocazii de doliu, nu colorate, nu policrome, aşa cum este decent să se îmbrace şi foarte modest, păstrând foarte multe, undeva decelabil sub tremolenţa cărnii sau enduraţia ei, păstrând ceva din ce-mi puteam eu aminti, braţele goale, din rochiile de seară de la balurile de odinioară unde vedeam aceleaşi persoane şi dansam cu ele. Unele din ele îndeplineau o anumită funcţie, de pildă, o bătrână Marie Mavrocordat, născută Florescu, care are nouăzeci şi ceva de ani, care s-a micşorat mult şi umblă cu baston şi nu mai aude deloc bine, vorbeşte tare şi pe un ton poruncitor şi amabil, şi care şi-a ales funcţia ei pe care o consideră obligatorie de a da bună ziua la toată lumea, de a împlini programul acesta perfect al recensământului participării, făcut cu toată politeţea şi înregistrarea necesară ei. Felul cum

da mâna şi cum da din cap şi cum arăta că te-a recunoscut - nu te-a recunoscut de fapt! - dar trebuie asumată gesticulaţia asta.

(...)

Bellu era cel care avea grijă să le conducă de braţ încoace şi încolo pe diversele doamne. Era cel care mâna cotillonul dansului macabru cu o graţie şi cu o exactitate perfectă şi, într-adevăr, îl vedeam foarte bine cu figura lui, cu fizionomia lui de schelet. Lui într-adevăr i se tot spune "moartea în vacanţă". Este scheletic. Cu ochelarii şi cu capul lui chel şi osos şi cu zâmbetul inteligent şi amabil şi cu gesturile lui dansante şi pline de graţie, deşi e operat de arterită şi vasele sunt recondiţionate din vase de plastic şi el parcă ar fi recompus cu sârmă, face figură de conducător al cotillonului macabru cu o eleganţă şi cu o evidentă indicaţie a destinaţiei: Bellu, Bellu. La Bellu vă duc eu, Baby Bellu, baronul Bellu. Insist. Titlul de baron e foarte potrivit cu împrejurarea. E ceva care îmi aduce aminte de nu mai ştiu ce nuvelă a lui Poe şi în special de poeziile iui Botta din ÎNTUNECATUL APRIL. (...) Cum să spun, mi s-a părut plină de semnificaţie coincidenţa onomastică a lui Bellu, funcţia lui de conducător al cotillonului şi al dansului macabru, firescul, naturaleţea, prezenţa în traiul cotidian ale acestui dans macabru, mişcarea acestui cotillon, lipsa de vizibilă gravitate şi camuflarea, ocultarea caracterului macabru şi sinistru al circumstanţei sub valurile ei mondene cu atâtea repere cunoscute: aceeaşi lume de la baluri, aceeaşi lume de odinioară de la ceaiuri, de la tenis, de la golf, de la Automobil Club, de la balurile Jockey Club-ului, aceeaşi lume. Iată mergem în continuare la destinaţie: Bellu, Bellu, Bellu (p.9-11).

Aici avem de-a face cu, probabil, cele mai complete portrete din carte, cu atât mai interesant concepute cu cât sunt tipice pentru liota prezentă şi ţin locul descrierii aceleia sau, mai bine spus, se contopesc cu ea, decurg din ea şi ea decurge din ele, într-un stil plin de circumvoluţii presărate cu efecte de montagne russe, de înaintări şi reveniri, într-o respiraţie amplă dar şi ezitantă, martoră a "sfidării memoriei" despre care este vorba în titlu, o strădanie de a readuce în conştiinţă traiul - mai curând netraiul - impus unei aristocraţii al cărei ultim evocator îşi alege Al. Paleologu să fie necontenit, de la Revoluţia din 1989 încoace, în scris, dar şi în prezenţa personală şi modelul pe care îl oferă, ca muzeale - cam prăfuite -, zi de zi.

Alături de interesul pentru "protipendadă", există mai sus o frază necesară pentru înţelegerea a ce va să vie, drept care propun s-o reţinem: Se menţin şi se adaptează şi se mulează după datele actuale fără să-şi modifice sau fără să-şi abandoneze spiritul . Este o remarcă de aplicat asupra dezvăluirilor de mai târziu, nu în sensul propriu din context, ci ca revelantă a opiniilor autorului privitoare chiar şi la dezvăluirile sale. Citez în vecinătatea ei caracterizarea atitudinii celor din conducerea Comisiei de armistiţiu (Ghelmegeanu, Mircea Manolescu etc), în subordinea cărora a lucrat puţin timp şi memorialistul: În momentul ăla duplicitatea era o soluţie mai rezonabilă decât a noastră. Problema este că, zic eu acuma, cam târziu, că e nevoie să fie duplicitate şi e nevoie să fie şi non-duplicitate. Adică, fiecare îşi asuma un rol. Duplicitarii funcţionează în mod pozitiv, cât există printre ei şi acel tip de oameni neconcesivi. Câtă vreme sunt unii care nu admit concesiile, asta dă şi duplicităţii o funcţionalitate mai eficientă care poate fi pozitivă. Dacă sunt absenţi cei care nu vor să facă tranzacţii, duplicitatea se transformă în trădare. Există o colaborare

sau o alianţă tacită, chiar dacă nu consimţită sau nu conştientă, între duplicitari şi non-duplicitari, în momente de felul ăsta (p.119-120). Excelentă analiză a relaţiei dintre duplicitari şi non-duplicitari! Admirabilă pătrundere în mecanismele politice ale reeducărilor ce au precedat graţierea aducând libertatea tuturor deţinuţilor politici din România, perioadă către care ne îndreptăm încetul cu încetul!... Cele două fragmente citate aici în urmă vor însoţi cititorul, din subconştient, şi-i vor lumina lectura până atunci.

Explicaţia alegerii subiectului înmormântării de la care am plecat vine curând: Trebuie să spun că în tinereţea mea n-am putut evita ridicolul de a fi snob şi de a marca într-un mod, fireşte, vizibil şi ridicol, o anumită ţâfnă a apartenenţei la această lume, cu dispreţul pe care mi-l construiam, inspirându-mă tot din clişee literare (p.13). Al. Paleologu, cel de acum, regretă a se fi lăsat influenţat de astfel de clişee, printre care acela al degenerescenţei aristocraţiei. Confirmându-i-se non-degenerescenţa (...) celulei biologice şi calitatea fizică şi morală şi deci şi intelectuală (...) a acestei lumi, poate azi statua cu se-nătate: Am o mare stimă şi o mare admiraţie şi pentru oamenii mediocri ai acestei societăţi (p.14).

Memorialstul simte nevoia să aducă laudă femeilor acelei clase; ea este meritată şi emoţionantă.

Forţa acestei lumi şi rezistenţa în plan moral şi uman a constituit-o în primul rând curajul femeilor. Ele sunt cele care au dus tot greul, care au muncit, care şi-au asumat toate muncile umile şi servile care trebuiau făcute plus celelalte fiindcă, pentru femei, viaţa a fost de două ori mai grea: femeia era şi în câmpul muncii, muncea şi acasă. Munca devenea şi mai grea pentru că au apărut între timp rude bătrâne, socri, bunici, care trebuiau îngrijiţi, erau copii care trebuiau educaţi, îngrijiţi, în plus era slujba care înainte nu exista. Toate astea trebuie să spun că le contemplu de multă vreme, le contemplu exact de când a început drama şi n-am încetat a fi emoţionat şi foarte ruşinat de exemplul ăsta magnific, lipsit de ostentaţie şi lipsit de retorică, pe care l-au dat toate femeile, nu numai ale societăţii acesteia (ce binevenit este retuşul!), în general femeile din lumea românească (p.15-16).

Acceptarea rolului femeii din toate straturile societăţii române ca jertfă întru susţinerea familiei, cu orice risc personal - după modelul femeii meşterului Manole, întru susţinerea bisericii (nu este familia o biserică, un adăpost şi o mântuire a membrilor ei?) -, este umbrită de opinia paralelă:

Mentalitatea folclorizantă pe care am apucat-o în tinereţea mea este o aberaţie demagogică şi incultă legată de resentiment şi ambiţii extraculturale şi inavuabile, în realitate (p.44), ceea ce poate fi adevărat, dacă ar fi solid argumentat, dar ce, oprindu-se aici, rămâne o discreditare a întregii preocupări pentru lumea rurală, pentru civilizaţia şi cultura ei, pentru valorile ei, civilizaţie precedând-o pe cea urbană, oricât s-ar opune acestei întâietăţi paradoxul ce-l amuză pe autor: cum că la înce- put a fost oraşul.

O amintire din lagăr a lui Alice Voinescu, privitoare la soţia lui Gheorghe Brătianu, Elena Brătianu, pune alături (dar şi confruntă, altfel decât sugerează naratorul) două reprezentante ale celor două pături: Într-o primăvară rece Elena Brătianu a rămas fără pantofi şi a fost nevoită să iasă la muncă desculţă. O ţărancă, deţinută şi ea, a văzut-o şi a spus: "Vai

de mine nu se poate ca nevasta lui Brătianu să meargă în picioarele goale" şi i-a dat pantofii ei, dar ea a refuzat. Pentru o boieroaică trăită şi la ţară nu era greu să meargă desculţă (p.133). Numai că săteanca nu vedea în ea boieroaica, ci nevasta omului politic al cărui nume de familie însemnase ceva pentru România modernă, chiar dacă prin alţi reprezentanţi, şi, cu gândire 'politică' de cea mai frumoasă speţă, a voit a cinsti şi apăra o reprezentantă - prin alianţă - a democraţiei vechi sugrumate de comunişti. Este nobil refuzul sacrificării ţărăncii, dar spontaneitatea darului refuzat vădeşte nobleţea şi buna cuviinţă ce se cade a fi reţinute şi comentate ca pildă de comportament civilizat şi de înaltă ţinută patriotică, în manualele şcolare, comportament al ţărăncii uitată în anonimat de această cronică.

Să reţinem şi următoarea observaţie: Un paradox ce este al nostru e că, la noi, toate puşlamalele, toţi incapabilii, toţi imbecilii s-au făcut slujbaşi de stat. Cine nu are contact cu românul liber, cine are de-a face numai cu autorităţile (şi nu numai acum, ci din totdeauna) poate să-şi facă ideea că suntem o ţară de idioţi, o ţară de lichele şi de pungaşi mărunţi (p.47). Prin extinderea noţiunii de "autorităţi", bănuim că între ele s-ar număra şi parlamentarii, ceea ce ar muta opinia în planul unei pernicioase autodefăimări.

Lăsând gluma la o parte, să revenim la puterea evocatoare a portretelor semnate de Al. Paleologu în SFIDAREA MEMORIEI.

Autoportetul rămâne cea mai atractivă preocupare a penelului său. Mai ales autoportretul tânărului ce a fost autorul.

[La Câmpulung] la un moment dat femeia de serviciu, care se îngrijea de cele trei doamne şi de mine, nu a mai putut să vină şi am rămas fără personal de serviciu. Problema era de făcut curat în casă. Nici una din cele trei bătrâne nu putea să spele duşumeaua. M-am înarmat cu perii şi cu cârpe şi am început să spăl duşumeaua din toata casa, de două ori pe săptămână. (E curios că primul gând a fost dacă pot sau nu bătrânele s-o facă.) Asta reprezenta câteva ore de mişcare, gimnastică foarte ritmică, foarte raţională, completă. Orice gimnastică suedeză, oricât de bună ar fi nu poate înlocui munca fizică. Câteva ore de stat în genunchi şi de balans fac trupul mai agil. Afară de asta ca să putem face baie, unde era un cazan ce trebuia umplut cu apă, căram, din fundul curţii, în fiecare zi câte 28 de găleţi cu apă, două câte două, deci 14 transporturi iar pentru alte necesităţi alte 10 găleţi. Umpleam cazanul cu apă, se încălzea şi ne făceam treburile foarte bine. Introducerea a fost necesară pentru a înţelege autoportretul ce urmează.

Mi-am dezvoltat în scurt timp o musculatură armonioasă. Eram foarte încântat de frumuseţea trupului meu. Plus că stăteam la soare toată dimineaţa de când mă sculam la ora şapte. La început, lucram (se reia programul cotidian ce va fi intercalat printre rândurile picturii, sporadic), citeam noaptea foarte târziu, pe urmă n-am mai suportat şi lucram mai raţional. După ce mă sculam începeam muncile fizice: spartul lemnelor, căratul lor în camere, căratul găleţilor cu apă, când era şi frecatul duşumelelor. Apoi stăteam afară. Toată iarna umblam (afară de o scurtă întrerupere când a fost gerul mare în '54), chiar dacă erau 5-7 grade sub zero, într-o bluză cu mâneci scurte, în şort şi desculţ. Asta se întâmpla până la ora două, când îmi făceam toaleta şi mergeam la masă, la o pensiune. Statul dezbrăcat, aproape gol, când era cald rămâneam numai

în şort, sub soare, sub vânt, sub ploaie, sub zăpadă mi-a dat o culoare sănătoasă. Umblatul desculţ dă mersului o anumită ingeniozitate, armonie şi artă. E o întreagă filosofie a mersului desculţ. (...) Eu am practicat-o până acum, dar având chelie şi părul alb nu mai cadrează. Când aveam părul frumos şi ondulat, castaniu uşor alb (...), adevărat, îmi puteam permite libertatea asta, eram şi foarte frumos. (...) Eram atât de încântat de frumuseţea mea fizică şi de faptul că natura mă favoriza şi mă dezmierda (p.150-151). Narcisimul îl face să repete în mai multe rânduri cele declarate, cu o insistenţă melancolică dar şi exultantă.

Aceeaşi frumuseţe trupească nu-l va mai frapa la nimeni altul. Probabil că, pentru completarea imaginii ce ni se propune despre autor, este util să-i dăm iarăşi cuvântul: Anul 58-59, am trăit formidabil, întâi sub raportul licenţios. Viaţa mea, în perioada aia a fost o priapee nemaipomenită. Ce se petrecea la uşa mea, când încurcam intrările şi ieşirile! Ce libertăţi îmi permiteam şi înainte, dar totuşi cu mai multă prudenţă şi cu oarecare disimulare - acuma mi le permiteam pe faţă (p.105-106). Ba este necesar să-l urmăm şi la cătănie. Cavaleria avea o anumită tradiţie, un anumit stil, care mie îmi plăcea, îmi satisfăcea snobismul. Snobismul a fost una din maladiile mele de tinereţe şi care s-a menţinut până destul de târziu. (...) Am făcut, deci, şcoala militară în nişte condiţii de vis. Eram cu încă patru descazarmaţi şi-am găsit un apartament foarte plăcut în Aleea Carmen Sylva, într-un cartier rezidenţial, o vilă foarte plăcută, printre pomi, aşa, printre brazi; aveam două automobile; un coleg al meu îl adusese, de-acasă, pe bătrânul lui bucătar Grigore, un grec, care ne gătea formidabil, aveam şi valet... Era foarte confortabil, şase luni a durat şcoala militară. Mi s-a părut ceva insuportabil deşi, instrucţia, în sine, nu era prea grea. Era o chestie pe care un băiat de 21 de ani o putea suporta cu uşurinţă. Instrucţia călare era chiar agreabilă, era un sport. Mie mi-a plăcut sportul ăsta. Era singurul sport care mi-a plăcut în viaţa mea, şuetele erau nemaipomenite, beam şi chefuiam întruna, că erau şi ofiţerii, comandanţii noştri, care, fiindcă noi eram băieţi cu parale ne preferau pe noi - aveam acasă whisky, şampanie... Nu prea dormeam, e adevărat (p.90-92).

Memorialistul nu se place, în ipostaza sa din tinereţe, numai pentru înfăţişarea sa şi pentru cheful lui e viaţă; el nu se poate opri de a-şi admira şi inteligenţa şi curajul. Angajat referent la Comisia de Armistiţiu - deşi va începe să semneze cu titlul, ce nu-i aparţinea, de "consilier tehnic" (mi-am arogat, din proprie iniţiativă, această calitate, (...) dar această arogare, sau aroganţă, nimeni nu mi-a negat-o; p.117), consemnează: Am constituit în perioada asta o tânără echipă care a avut atunci o putere extraordinară. De noi depindeau o serie de dispoziţii care se dădeau ministerelor pentru aplicarea armistiţiului. Am jucat un foarte mare rol. (...) Eu, Trancu şi cu Danielopol, am avut roluri foarte importante. (...) Noi eram cei care dădeam indicaţiile şi dispoziţiile. Veneau la mine în birou sau la Trancu ditamai directorii generali de la ministere, colonei care ascultau ce spuneam noi şi aia făceau. (...) Am constituit o elită tânără. Chiar ne-a mers vestea. Acei tineri strălucitori şi deştepţi şi curajoşi, plini de iniţiativă de la Comisia de Armistiţiu. Patru, cinci, câţi eram (p.111-113).

Tonusul vital debordant, cu care se laudă aici, nu l-a părăsit nici în cursul detenţiei. Cu purtarea sa l-a uimit pe medicul O.R.L. indianist numit

mai departe. Acuma vreau să vorbim de Sergiu Al. George. Mai bine zis despre un mod de a fi (tot personal, de fapt, al autorului, de aceea îşi şi găseşte locul aci). Faptul că eu am luat închisoarea în "râs" iar Sergiu a luat-o "în plâns", să zic aşa, în orice caz a luat-o în tragic, la dimensiunea dramatică. Închisoarea este o sursă de râs, de râs mare, rabelaisian, mai ales dacă ajungi cum am ajuns, în coloniile de muncă unde e lume multă, unde condiţiile de muncă sunt reduse la o formă utopică, altminteri, nu poţi să-ţi imaginezi că realul poate să-ti ofere asemenea încarnări. Dar le oferă. Într-un infern necunoscut şi nebănuit, dar care, odată ce ai intrat în el, ţi se relevă ca unica realitate, dar sub specia grotescului. Adică acelaşi fenomen poate oferi grotescul de tipul cel mai rabelaisian şi aristofanesc, poate să ofere imaginea cea mai sinistră de oroare şi cruzime şi destituire a umanului. Totul, în adevăr, la extrem. Şi fenomenul interesant este - cel puţin ăsta a fost sentimentul meu - modul de a intra în asta (p.170).

Atitudinea lui nu-i împingea pe toţi ceilalţi să-i împăr- tăşească veselia, ba multora li se părea jignitoare, ori inconştientă, ori neobrăzată. Am ajuns la Malmaison. (...) Mi-au luat fiecare obiect să-l examineze, m-au dezbrăcat în pielea goală, au început să mă măsoare. Sigur, era jenant să stai gol în faţa unor oameni în uniformă şi cu stilouri, care scriau ceva pe hârtie. Totuşi îmi apărea sub un aspect atât de derizoriu, lucrul ăsta, că zâmbeam şi ăia se uitau la mine cam miraţi că râd, îşi spuneau, probabil, ori că sunt idiot, ori că sunt în aşa hal de cinic şi-mi bat joc în aşa hal de socialism şi de revoluţie şi de clasa muncitoare, încât râd şi acum. Expresia "Râzi şi acum!" am auzit-o tot timpul. De pildă, mai târziu în colonia de muncă Salcia, erau două tabere: unii care mă preţuiau pentru râsul meu. Aveam un râs plin, cred că n-am râs niciodată cu atâta poftă ca în închisoare, deşi în general râd cu o poftă nebună, la mine în familie - şi tata, şi bunicu-meu şi străbunicu-meu şi băiatul meu - avem darul ăsta al râsului, al unui râs homeric, amplu de tot. Spuneau: "Dom'le, dar ce bine ne face râsul ăsta al dumitale, ce binefăcător e, ce reconfortant". Dar alţii mă priveau cu dispreţ şi ură: "Îţi mai dă mâna să mai şi râzi. Mai şi râde, domnule! Neruşinarea de a râde aşa". Ăstia erau pesimiştii, erau agelaştii (= nerâzători).

De la aceste reacţii la filosofare a doar pasul unui zâmbet: Şi am zis că lumea se împarte peste tot în râzători şi nerâzători. Asta explică de ce atât la creştini cât şi la musulmani, legionari, comunişti, la puritani există această malformaţie sufletească exprimată prin încruntare şi posăceală. Există un nobil stil auster, dar există şi austeritatea din răutate. Încă de la primii creştini au apărut duşmanii râsului şi ai vieţii, au creat nişte tradiţii de intoleranţă, de suspiciune, de pedepsire, de otrăvire a vieţii, de condamnare. Toţi fundamentaliştii, toţi fanaticii, toţi puritanii, toţi principialii, toţi sunt aceeaşi categorie; un blestem străvechi, plurimilenar al omenirii, de care nu vom scăpa. Vom scăpa de comunism, vom scăpa de multe, dar de agelaşti n-o să scăpăm. Toate doctrinele şi toate credinţele, care or să mai existe pe planetă, o (sic!) să fie infectate de aceşti nerâzători (p.172-173). Această bună dispoziţie explozivă Al. Paleologu o împarte cu tenorul Loredan; desigur că-i despart multe altele.

În cele din urmă mă voi opri la o declaraţie directă asupra a ce este autorul:

Sunt hedonist, individualist şi consider că plăcerea e principala valoare

din lume şi că din plăcere decurge şi sacrificiul şi iubirea şi tot ce vrei. Din respectul pentru plăcere. Lucrul ăsta îl afirm şi nu demordez pe chestia asta, admiţând că sunt şi alte puncte de vedere. Ţin foarte mult să adaog aici că această filosofie a plăcerii nu are nimic a face cu egoismul libertin. Cine fuge de suferinţă nu poate avea acces la alchimia bucuriei şi nu poate cunoaşte fericirea (care nu poate fi niciodată doar personală). (...) Durerea, umilinţa, "coborârea în infern" sunt probe fără de care fericirea nu există. Am ştiut încă foarte de timpuriu că trebuie să plătesc, şi nu cu preţ mic, fericirea de care aveam parte. Închisoarea, cu toate asprimile ei, o aşteptam în mod obscur demult, iar când i-a venit vremea nici nu m-am gândit să scap (ascunzătoarea, vreme de 5 ani, nu era decât un preludiu, aşa am înţeles-o şi aşa a fost) (p.89-90).

Această îndelungată căutare a fragmentelor ce, cusute cap la capăt, ne dau iluzia unui autoportret a fost stârnită de două-trei portrete întâlnite la începutul lecturii făcută împreună. Voi reveni la forţa scriitorului de a aduce în faţa cititorului chipuri, mentalităţi, atitudini, formaţie, gestică, intonaţie, ticuri şi toate celelalte folosite de el pentru a recrea persoane sau pentru a crea, aproape ca şi în planul senzorial, inexistenţe imaginate, mişcătoare, locvace, suferitoare şi pretinzând scânteia vieţii.

Prostia îl inspiră lui Al. Paleologu caricatura duioasă, aflată nu departe de schiţele lui Brăescu.

Începuse războiul. Eram la Regimentul de Gardă călare. (...) Comandam un pluton de soldaţi vechi, ţărani şi băieţi de prin oraşe, concentraţi pentru reinstruire. Între cei primiţi de mine era un ţăran din Bolintin, unul Barbu Tănase. Fiind luna iulie, Barbu Tănase a venit la regiment aşa cum se purta în iulie: în izmene, desculţ, cu o cămaşă şi cu o căciulă. Avea şi un cojoc la el şi nu ştia nimic. Escadronul nostru se numea: Escadronul de Puşti Mi- traliere. El trebuia să înveţe mai multe chestii: cum îl cheamă pe comandantul regimentului, cum mă cheamă pe mine, comandantul lui, şi cum se numesc cele 4 feluri de cartuşe folosite la puşca mitralieră. El nu putea învăţa lucrurile astea. Îi explicam: "Barbu Tănase, pe domnul colonel, comandantul regimentului, îl cheamă Eftimiu Ştefan, şi pe mine, care sunt comandantul tău mă cheamă domnul elev plutonier Paleologu Alexandru. Cum îl cheamă, Barbu Tănase, pe domnul colonel, comandantul regimentului?" "Să trăiţi, MIhăilescu". "De ce Mihăilescu, Barbule? De unde MIhăilescu? îl cheamă: domnul colonel Eftimiu Ştefan. Da, pe mine, Paleologu, cum mă cheamă?" "Să trăiţi, domnu' ilev Magogu!" Iar cu cartuşele - care erau: S uşoare, SS grele, trasoare şi de manevră - a putut să spună: "Cartuşe de soare, că dă lumină" - alea trasoare. Era imposibil. Imposibil! Ce să insişti cu el? Nu se putea. Trebuia lăsat în pace. În fine. vine toamna, noiembrie. Urma să li se dea drumul acasă, în fine trebuia să predea îmbrăcămintea şi să-şi ia hainele civile: izmenele, cămaşa, cojocul şi căciula. Între timp, i se furaseră: carabina, lopata Linneman, casca, masca, tot, şi i se imputau vreo 4.000 de lei, o suma fabuloasă pentru el; dar eu nu ştiam asta. Eu îl vedeam pe Barbu Tănase că nu pleacă acasă şi-l întreb pe plutonierul major: "Ce e cu Barbu Tănase că nu mai pleacă?" "Păi să vedeţi, domnule elev, nu pleacă pentru că i s-a furat tot ce avea şi i se impută vreo 4.000 şi ceva de lei!" O sumă pe care el n-o văzuse niciodată, aşa bani laolaltă. Solda mea era atunci de nu mai ţin minte cât era, 8.000-7.000 de lei, nu

mai ştiu ce sumă aveam pe lună. Voiam s-o cheltuiesc într-o singură seară, la Capşa, cu prietenii, nu reuşeam niciodată să trec de 3.000, aşa, cu icre negre, cu şampanie franţuzească, cu bacşişuri nu treceam de 5.000. Mergeam cu 5, 6 băieţi, mai mult nu, că n-avea haz. Bani aveam berechet atunci, zic: "Bine dom'le. Cât trebuie să plătească? Uite bani. Daţi-i drumul bietului om acas". Şi tot nu pleca, îl vedeam stând într-un grajd, cu un caporal, tot şuşotind cu el. Într-o seară, când eram de serviciu, aud bătând la uşă, poc, poc. "Intră!" Iar poc-poc. "Intră!" Nimic. "Intră! Care eşti acolo?" Mă duc şi deschid uşa şi-apare Barbu Tănase şi-mi spune aşa: "Să trăiţi, domnule elev plutonier. Pe domnul colonel, comandantul regimentului, îl cheamă domnul colonel Eftimiu Ştefan. Pe dumneavoastră vă cheamă domnul elev plutonier Paleologu Alexandru şi puşca mitralieră trage 4 feluri de cartuşe: S uşoare, SS grele, trasoare şi de manevră". ...M-au înecat lacrimile... Şi-acum mă mai înează. L-am îmbrăţişat... (p.96-97) Caricatura înduioşează, umanizând neputinţele soldatului şi înnobilându-i recunoştinţa şi bunul simţ.

La fel, Al. Paleologu se sensibilizează în faţa nebuniei. Ca şi în cazul prostiei, şi boala psihică îl antrenează prin aspectul ei neaşteptat şi prin aceasta amuzant. În căutarea unei ascunzători de urmărirea Securităţii, izbuteşte să se facă internat la spitalul nr.9, sub numele: Petrescu. Cum stăteam aşa, pe bancă, vine un tip scund, cu mustăcioară, chel, cu o figură inteligentă, vede cartea lui Russel, o recunoaşte şi începem o discuţie. Îl chema Demostene Constantinescu, fusese concesionarul restaurantului gării Războieni, avea patru clase primare, dar o cultură fină, o conversaţie agreabilă, ce mai, un om deosebit. Mi-a spus că era internat de 14 ani şi singurul semn mai ciudat era că avea un limbaj de o enormă obscenitate. Dar ăsta nu e caz de balamuc. I-am spus doctorului care mă ţinea acolo despre Demostene şi l-am întrebat de ce îl ţin de 14 ani, că pare om întreg! "Lasă că o să vezi tu", mi-a răspuns. Şi am văzut. După câteva zile stăteam amândoi pe o bancă şi, la un moment dat, trece pe lângă noi un om în halat alb. Fostul concesionar de restaurant îmi spune: "Îl vezi pe ăla?! E moş Bodrângă. E contele de Saint-Germain. De fapt pe el îl cheamă Moangă, e dintr-o familie înrudită cu Basarabii. Dar el e contele de Saint-Germain şi face parte din Pentarhie, cei cinci nemuritori care conduc lumea. Eu am nişte proiecte interesante pentru binele omenirii, le-am înaintat Pentarhiei, ca să fiu admis ca supleant, că membru plin nu se poate fiindcă sunt muritor. Şi, îl vezi?! El a fost delegat ca scrutător şi de 14 ani mă ţine în loc şi nu depune raportul!"

Apoi fac cunoştinţă cu Moangă. Şi ăsta o figură.

Moş Bodrângă, "Contele de Saint-Germain", era un oltean dintr-o veche familie boierească, care făcuse studii de economie politică şi psihologie în Germania. Cu Wundt. Avea două doctorate: în filosofie psihologie şi în economie politică. Intrase în societatea germană, se însurase cu o nemţoaică, devenise cetăţean german şi ofiţer în rezervă. Aici venise, în 1916, ca ofiţer german în armata lui Falkenhayn.

După război nu şi-a mai găsit rostul în Germania învinsă, nevasta lui murise între timp, aşa că a venit în ţară unde avea multe rude: Argetoianu, Tătărăscu şi mulţi alţii. I s-au cam închis porţile cluburilor şi societăţii din cauza faptului că fusese ofiţer german. Faptul că era doctor în economie politică i-a folosit pentru că a fost unul dintre fondatorii Institutului de

conjunctură economică, unde un timp a fost director. Era însă dromoman.

Dispărea câte două-trei săptămâni, se întorcea prăpădit, rupt, mototolit, bătut şi fără să-şi aducă aminte unde fusese. Repetându-se fenomenul ăsta, nu a mai putut rămâne în funcţia de director şi a ajuns vagabond. Finalmente, fiindcă suferea de această boală mentală şi neavând pe nimeni apropiat, a fost internat în Spitalul Central, unde s-a şi vindecat de boala aceasta. Mai avea şi altele: o boală foarte gravă de inimă, ulcer. Era ţinut în spital deoarece fiind poliglot făcea traduceri bune, necesare lor. Acest moş Bodrângă şi Demostene Constantinescu locuiau în acelaşi pavilion, având camerele vis-a-vis. Demostene îl îngrijea grozav pe celălalt, îi făcea masaje, tot felul de mici servicii, iar la treizeci şi trei de zile îi lăsa câte o scrisoare de treizeci şi trei de pagini din care am văzut şi eu câteva mostre. Fix treizeci şi trei de pagini. Scrisori extraordinare, cu toate ipotezele astea cu Contele de Saint-Germain, pentarhia si conducerea lumii. Avea istoria utopiilor astea şi pe filosoful necunoscut, pe Saint-Martin, fel de fel de referinţe din astea în cele treizeci şi trei de pagini, cu foarte bine plasate locuţiuni latineşti, cu consideraţiuni despre lichidele olteneşti, despre locul de unde se trage acest Moş Bodrângă. Avea un stil polemic extraordinar, strălucit.

Asta m-a amuzat în prima perioadă cât am stat în clinica de neuro-chirurgie.

După oarecari pribegii, memorialistul reveni la acelaşi spital de boli nervoase. Am întrebat "Ce-i cu Demostene?" "A plecat". "Cum a plecat?" "S-a vindecat" "Cum s-a vindecat domnule că spuneaţi că asta nu se mai vindecă. Era de 14 ani aici". "S-a vindecat pentru că a murit Moangă. A murit Contele de Saint-Germain şi s-a ruinat tot eşafodajul. Dar nu avea grijă, tot aici o să vină, o să-şi găsească pe altul şi o să se întâmple aceeaşi poveste."

Fapt e că am văzut acest caz grozav: un tip aflat de 14 ani în balamuc, vindecat de boala lui pentru că i se infirmase teoria lui printr-un fapt empiric (p.62-64).

Uneori, portretul, în loc să fie prezentat într-o schiţă - ca gen, cum este cazul cu cele două anterioare - permează din caracterizarea insului; astfel stau lucrurile cu următoarea listă de comportamente ale lui Nicu Steinhardt, atât de fidelă persoanei mereu grăbite, entuziaste, cu o vitejie naivă de ucenic, cum a fost viitorul monah: Nicu, în special, era cuprins de un zel teribil, avea un zel al neofitului puşcăriaş (acelaşi zel de neofit l-a cuprins şi după botez). Voia să facă tot ce un puşcăriaş trebuia să facă: un amnar dintr-un nasture, pentru aprins ţigaretele, el care nu era fumător fuma ca să aprindă amnarul şi să le dea şi altora, de la alţii, să înveţe morse ca să bată în perete, să înveţe poezii de Radu Gyr. Când venea unul nou, din prima zi, cu o pripeală teribilă, îl punea să înveţe astea trei lucruri: poezii de Radu Gyr, morse şi utilizarea amnarului (p.163).

Dar exact atunci când nevoia noastră de transpunere în prezenţa unui personaj ieşit din comun, referitor la care numai legenda ne-a parvenit, gândesc la Monseniorul Ghica, iar experienţa de cunoaştere a lui Al. Paleologu - a fost practicant catolic vreo doi ani, sub binecuvântarea respectivului înalt prelat -, i-ar putea sări în ajutor ca să lase pagini vibrante pentru istorie, exact atunci arta portretistului îl trădează, el reia povestiri despre viaţa clericului, însăilează întâmplări, face remarci

privitoare la acelaşi 'snobism' - în acest caz chiar iritant, nu amuzant ca mai înainte - şi remarcă abia o grimasă: prea puţin pentru a atare personalitate şi pentru un astfel de martir a cărui veste a cutremurat Roma: L-am supărat odată cu o mărturisire şocantă pentru el. Mi-a dat absoluţiounea cu penitenţele cuvenite, foarte grele, dar mărturisirea l-a crispat (p.58).

Preferă să-i surprindă eşecurile. Avea (...) vanităţile lui. Una mi-a mărturisit-o, anume nu putea să uite că era prinţ. (...) La Vladimir Ghica era chiar o vanitate, o vanitate "naivă", ca să zic aşa, de care nu putea scăpa. (...) Vreau să spun că ideea princiară îl stăpânea aşa cum îl stăpânea pe Tolstoi. Era singurul stil de viaţă pe care îl putea duce, şi chiar şi coborârile lui în lumea neheraldică erau de tip princiar, aristocratic, exact ca şi la Tolstoi. (...)

Al doilea orgoliu pe care îl avea monseniorul, mai supărător, pentru că mai puţin naiv, mai puţin inocent, era orgoliul omului care deţine adevărul absolut. E o trăsătură catolică (p.57).

Ceea ce miră (sau explică autorul, prin opţiunea pentru uitare) este absenţa totală a portretului din detenţie (înlocuit cu invectiva).

Ironia lui Al. Paleologu este deseori colorată de un cinism al mulţumirii de sine ori de împrejurările sale, că această mulţumire se reîntoarce împotriva lui însuşi sau împotriva altora. După cum l-am văzut delectându-se la aducerea aminte a fenomenalului mod de a-ţi face armata de care a avut parte, iată-l amuzându-se încântat de a se şti apărat de societate datorită îndârjirii cu care îngrijorarea maternă l-a ţinut departe de orice pericol. Mama a aruncat complet peste bord aceste idei onorabile şi s-a dat peste cap să mă scutească de război. Cu relaţii, cu generali, cu prieteni, am fost ambuscat şi nu pot să spun că în forme foarte avuabile. Fiindcă a găsit o soluţie ce l-a pus la grea încercare pe bietul meu tată vitreg, care era secretar general la Ministerul Comunicaţiilor şi era un foarte vechi şi important personaj în Căile Ferate Româneşti, dat afară de acolo de legionari. Omul ăsta era un incoruptibil. Un tip de o probitate şi de un scrupul care era dus până la manie. Ei bine, şi-a călcat pe inimă, la stăruinţele mamei şi m-a plasat într-o şcoală de impiegaţi de mişcare, care, e drept că nu era la nivelul pregătirii, aspiraţiilor şi ambiţiilor mele, dar momentan îmi permitea o viaţă comodă la Bucureşti. Apoi când au început bombardamentele, marea problemă a fost că şcoala asta a fost mutată la Sibiu, oraş în care eu petrecusem mulţi ani, pe care îl cunoşteam şi îmi plăcea. Dar mama: "Nu, e oraş. Poate fi bombardat". Cum Ministerul Comunicaţiilor se mutase pe la Sinaia iar mama şi tatăl meu vitreg au luat o vilă în Buşteni, s-a dat peste cap şi a mutat şcoala de impiegaţi de mişcare în Buşteni. Acolo m-a prins 23 August, în Buşteni, ca elev la şcoala de impiegaţi de mişcare. Cum să spun, nu e prea şic, nu suna foarte bine chestia asta (p.107-108).

Acest cinism a fost încurajat şi de exemplul unei doamne eliberate din puşcărie, o femeie extraordinară, Lizi Florescu, soţia unui colonel care fusese căutat de Securitate, arestată în lipsa lui, pentru a spune unde este. Ea ştia unde e el. A fost supusă unor torturi îngrozitoare timp de un an, dar nu a spus nimic, iar după aceea a ieşit. Nevasta mea care presupunea că poate fi şi ea arestată a întrebat-o cum se poate rezista. Ea i-a spus aşa: "Întâi şi întâi trebuie să-ţi dai seama dacă e vorba să fii

implicată şi tu sau nu. Pentru că dacă urmează să-ţi dea drumul nu vor împinge cruzimea peste o anumită limită; te vor chinui dar nu te vor distruge. Pentru că va trebui ca atunci când ieşi din închisoare să nu se vadă nici o urmă. Al doilea lucru pe care trebuie să-l înţelegi este că pe noi, care suntem femei frumoase şi tinere şi aparţinem unei lumi bune, vor fi fericiţi să ne aibă la îndemână, ca să ne umilească, iar sadismul lor să fie pe deplin satisfăcut. De aceea nu au să împingă tortura prea departe, ca să nu cedăm prea repede. Vor vrea să profite cât mai îndelung. Primele câteva minute sunt îngrozitoare. Dacă rezişti câteva minute şi se poate rezista, restul nu mai e aşa de greu. Devine înnebunitor de dureros, dar o nebunie, o beţie, o zăpăceală în care poţi să suporţi indefinit, orice. Prin urmare, suportă primele minute. Primele minute par imens de lungi dar se poate suporta cinci minute (sic!) şi după aceea nu-ţi mai pasă". Zicea: "Singurul lucru de care trebuie să te fereşti, fiindcă ăştia sunt şi porci şi or să vrea să te violeze. Dacă te opui e groaznic, dar dacă eşti fecundată de ei e şi mai groaznic. Dar noi femeile avem mijloace de a evita lucrul ăsta".

Eu găsesc cinismul ăsta superb şi într-adevăr eroic. Şi mai spunea ceva, era să uit un lucru foarte important, spunea: "Când într-o zi o să vezi că sunt mai cruzi decât de obicei şi că te bat mai groaznic şi mai mult, rabdă pentru că e ultima zi! Ei încearcă atunci să scoată ceva şi după aceea se închide dosarul. Apoi te mai ţin până trec toate urmele. Când ai să vezi că e groaznic, rabdă că scapi!" Şi-a mai adăugat ceva: "Et surtout pense a ton mari! Si ton amour est profond, ton courage sera sans limites".

(...) Exemplul acestei Lizi este extraordinar. (...) Ea a mai spus o vorbă extraordinară nevestei mele: "Adu-ţi aminte. Nu există decât o singură umilinţă - aceea de a spune ceea ce vor ei să spui. Restul nu e umilinţă, e doar un cumplit inconvenient fizic" (p.166-169).

Rareori găseşti într-o carte a detenţiei o figură feminină atât de marcantă. Este cu adevărat vorba despre o stăpână pe destinul său. O demnitate amestecată, vorba autorului, cu mult cinism - un cinism impus de situaţie, mai exact de acceptarea realistă a situaţiei, ca de neschimbat, dar nu pierdută, o situaţie ce poate fi dominată de om, primită de el fără revoltă, dacă îşi dă seama că multe îl pot încovoia, dar - când îşi este fidel - nimica nu-l poate frânge. Această pagină antologică a lui Al. Paleologu, s-ar cuveni să fie inserată într-o carte despre căsnicie, pentru uzul tinerelor ce se avântă nu rareori în această instituţie fără a cântări în nici un fel riscurile şi îndatoririle asumate pe parcursul acelei secunde de taină când rostesc: "Da".

Şi totuşi, destinul nu este la nesfârşit la îndemâna puterilor omului. Lizi Florescu s-a stins datorită cancerului, survenit mult mai târziu. Iar soţul ei, după respectivul deces, şi-a trăit viaţa mai departe, cum li se întâmplă multor bărbaţi, dacă nu tuturor, cum sunt ei slabi în faţa singurătăţii. Acest final vădeşte cât de neînsemnată este voinţa umană în faţa puterilor ce diriguiesc existenţa omului dincolo de cunoaşterea lui.

Cam aceasta era pregătirea morală a memorialistului înainte ca valul istoriei să-l înece pe neaşteptate. Arestarea îi aduce nu prea târziu o veste ce ar fi trebuit să genereze întrebări în acest domeniu. Dispariţia violonistului şi excelentului muzicolog Mihai Rădulescu (coincidenţă de nume cu al autorului ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE), fost

coleg de studii şi în diplomaţie cu memorialistul, prieten şi acum împărtăşindu-i soarta în acelaşi lot, prilejuia şocul moral ce să-l cutremure. Vom remarca ciudata asociaţie ce-i aminteşte de moartea cumplită a celui numit: un duş şi un closet! Explicând neajunsurile şi comoditatea acestora pentru deţinut, trece fără altă pregătire la ...o folosire specială a duşului: să te spânzuri de el!

Din păcate repetarea verbului "a vedea" în fragmentul următor face textul penibil.

În momentul când am intrat în celula betonată de la Malmaison, unde erau două paturi, adică două blocuri de beton, pe care se puneau saltele de paie şi era foarte bine că puteai să faci duş în fiecare dimineaţă, duş cald, asta am apreciat foarte mult. Duşul şi W.C.-ul erau în acelaşi punct, W.C.-ul era în spaţiul în care se făcea duşul. Mai incomodă era chestia că trebuia să foloseşti W.C-ul împreună cu tovarăşul de cameră şi faptul că trebuia să baţi în uşă ca să-ţi dea gardianul hârtie - care era prea puţină. Dar curgea apa la duş.

În perioada asta, s-a spânzurat, în celulă, prietenul meu, fost coleg la externe şi la facultate, Mihai Rădulescu, muzicolog în perioada aceea. Fusese arestat pe chestiuni de moravuri - cu o anchetă oribilă asupra vieţii intime - şi apoi transferat la Malmaison fiindcă era prieten cu noi, făcea şi el parte din grupul nostru. M-a surprins că nu l-am văzut în boxă la proces. Înainte de proces, când a fost gata ancheta, mi s-a dat şi mie să văd dosarul, un dosar care avea patru volume mari. N-am putut să văd nimic din ce mă privea pe mine dar am văzut alte interogatorii, între care l-am văzut şi pe al lui MIhai Rădulescu, şi am văzut că, la un moment dat, în timpul interogatoriilor, ajunsese în starea în care nu mai putea să ascundă numele altora. Ancheta ducea, fatal, la divulgarea a două nume de oameni, încă în libertate. N-am văzut restul şi apoi am văzut că nu era prezent în boxa acuzaţilor. Iar, când am fost chemaţi să ni se comunice sentinţa, după proces, am întrebat ce e cu Mihai Rădulescu şi mi s-a spus: "Cum nu ştii? A decedat". Nu ştiam, nu avusesem cum să aflu. Da, eu aveam 40, el vreo 39... Am aflat, mai târziu, că s-a spânzurat cu indispensabilii, legaţi la duş. (...) Deci el a prins un moment când s-a putut spânzura repede. Spânzurarea a trebuit să fie destul de bruscă pentru a-şi produce efectul foarte rapid (p.175-176). Nici un alt comentariu cu privire la ultimile gânduri ale sinucigaşului, ori la cele resimţite de el, nici o implicare personală în raport cu fostul coleg şi prietenul său. Trecerea la degustarea singurătăţii celulare, se face la fel de pe neaşteptatelea (cum a fost şi introducerea la cele de mai sus), imediat după comunicarea acestei morţi eroice a unui om care nu a vrut să aibă prieteni sau semeni pe conştiinţă, care a refuzat să cedeze.

Deci asta era: viaţa mea era ceva care a fost iar de acum începea altceva. Acest "altceva" a început destul de monoton, într-o perioadă în care am avut parte să fiu singur în celulă. Memorialistul a descoperit că i se oferea şansa să se obişnuiască a se cunoaşte. Mulţi găsesc că este un lucru redutabil şi îngrozitor să fii singur. Poate că a fi multă vreme singur - cum a fost de pildă fostul meu coleg Harry Brauner - pentru ani de zile, sau Corneliu Coposu, poate să fie insuportabil. Dar faimoasa formulă cu cele patruzeci de zile de singurătate, fără hârtie, fără creion şi fără cărţi este extraordinar de fecundă şi extraordinar de utilă în ordinea interioară.

Întâi că îţi generează o disciplină de lucru mental extraordinară şi o mare luciditate. Eu pot să spun că tot ce am scris din '64 - când m-am liberat - şi până nu demult, au fost lucruri gândite în închisoare. Nu numai cele patruzeci de zile cât am avut parte de singurătate în celula de la Malmaison, e drept tot timpul închisorii am gândit - şi am scris mai târziu. Dar extraordinar a fost atunci, pentru că îţi organizezi memoria, îţi faci o punere în ordine a amintirilor tale şi ţi-o verifici. Cu diferite calcule calendaristice îţi reconstitui existenţa, printr-o disciplinare a memoriei care e un lucru de o extraordinară utilitate şi de o mare putere de igienă mentală. Memoria ta proprie, amintirea vieţii tale şi organizarea ei, prin verificarea care ţi se impune, în special, în perioadele incerte, în care ai nevoie de anumite repere calendaristice şi istorice (evenimentul cutare). Pe urmă îţi vin în amintire fantastic de multe versuri. Nu ştiam că ştiu pe dinafară atât de multe versuri.

Este curioasă aceasta revelare pe care o are asupră-şi un mare intelectual care, pe deasupra, trecuse şi prin şcoala oferită de contactul zilnic cu Noica. Eu însumi - într-o izolare de şase luni - am trudit cu febrilitate la a descoperi cine eram, care-mi erau împrejurările, pierderile şi câştigurile dobândite în existenţa de până la arestare, însă eu aveam 20 de ani şi puţina şi nesigura mea intelectualitate fusese cucerită prin lectura secretă a unora dintre cărţile cuprinse în Lista publicaţiilor interzise, pe care izbuteam să le găsesc în biblioteca tatălui meu, ale cunoştinţelor sau aiurea. Un amic refugiat în Elveţia - şi el fost deţinut politic, mi-a istorisit cum a recreat geometriile câte există, în aceeaşi perioadă de autocontrol al sănătăţii mentale (cum trebuia să luăm noi izolarea ce ne era impusă pentru a se obţine rezultate contrare, anume pierderea stăpânirii asupra minţii). O pedagogie posibilă, îndreptată către formarea unor tineri cu cele mai ascuţite simţuri şi inteligenţe, nu s-ar cuveni să treacă pe lângă numeroasele mărturii ale foştilor deţinuţi politici din perioada comunistă, neglijiându-le, ci ea s-ar cădea să le aplice în practica educării, prilejuind elevilor ritmice retrageri în solitudine totală, în lipsa oricăror distracţii sau şanse de lectură, pentru curăţarea minţii de balastul depozitelor de inutilităţi şi pentru o autoreevaluare a cunoştinţelor, precum şi pentru întărirea sistemului nervos şi a voinţei. Să urmărim mai departe povestirea fascinantă (în pofida repetării atât de insistente a acelui "extraordinar") a modului în care s-a îndrăgostit Al. Paleologu de o tăcere - echivalentul singurătăţii absolute - necunoscute anterior, nici una, nici cealaltă.

Asta a fost începutul, această disciplinare pe care mi-a dat-o celula şi singurătatea. Apoi am reuşit să obţin de la ceilalţi tovarăşi de celulă, care mi-au venit între timp, un anumit respect al tăcerii. Sigur, nu puteam să le impun regimul tăcerii pentru că erau încântaţi să aibă pe cineva cu care să stea de vorbă, dar am reuşit cel puţin un număr de ore de tăcere pe zi pentru meditaţie. Mă plimbam pe diagonala de un metru şi ceva a celulei, plimbare în care reconstituiam în mai multe sensuri rememorările mele. Nu elaboram sisteme de gândire, filosofii, mai ştiu eu ce. Îmi reconstituiam existenţa, memoria şi făceam planuri absolut utopice. De pildă, câteva luni nu am făcut decât să-mi imaginez cum aş aranja casa noastră din str. Paleologu care nu mai exista din 1932. A fost demolată atunci iar pe terenul acela sunt blocuri acum. Eu îmi imaginam această casă, care era o

splendoare, şi-mi închipuiam cum aş aranja-o acum. Dar felul cum îmi imaginam aranjamentul ăsta: camera cutare, camera cutare, grădina, era, în aparenţă o chestie utopică (nu văd ce ar fi fost rău într-o visare, ori chiar într-o plănuire fără şanse de punere în practică - de ce practicul să fie esenţial în judecare, atunci când este vorba despre un exerciţiu mental?). În realitate era extraordinar deoarece mi-am reconstituit în minte casa, adică sediul, originea, locul primordial - de care mă ocup acum în memoriile mele - nu ştiam atunci că pentru asta lucrez. Nu am făcut şi nu voi face o descriere a acestei case, în memoriile mele, dar imaginea ei ca tip de casă din prima jumătate a secolului XIX, felul cum se trăia în anii '20-'30, din care multe elemente de susţinere dispăruseră - moşia, veniturile, servitorimea numeroasă, pădurea din care se aduceau lemne - această memorie, această idee de a aranja casa, care părea o stupiditate, a fost o operaţie de arheologie morală extraordinară. În afară de asta erau şi alte utopii, îmi imaginam cum va fi viitorul meu dacă printr-un miracol voi scăpa şi dacă, printr-un miracol, vor apărea posibile condiţii de existenţă, pentru mine, într-un stil sau altul, în socialism sau într-un regim liberal. Mă imaginam, aşa, în fel de fel de posturi. De pildă, îmi închipuiam că aş putea fi directorul Teatrului Naţional şi ce-aş face în postura asta, ce-aş face concret. Sau îmi închipuiam că aş fi gazetar, după liberare. Sau îmi imaginam că aş fi magistrat şi aşa mai departe. Astea erau nişte copilării de genul "Când am să fiu mare am să mă fac" dar erau şi nişte ipostaze imaginare (176-178).

S-ar spune că autorul nu a surprins relaţia, deloc întâmplătoare, între tipul său de imaginare şi dorinţa de a deveni ...Directorul Naţionalului. Când îşi mobila casa el nu făcea alta decât să-şi folosească abilităţi formate la facultatea de teatru, exerciţii ce intră obligatoriu în pregătirea de scenograf a regizorului (dacă nu era simpla visare a 'viitorului fericit' ce, într-adevăr, înlocuieşte în mod pueril planurile concrete de a-ţi crea acel viitor). Prin asociaţie, se gândea, ca o posibilitate nu neapărat utopică, să fie numit directorul celui mai important teatru din ţară. Iar vizualizarea sa ca ziarist era şi ea derivată din setea de a protesta vehement împotriva stingerii lumii părinţilor şi bunicilor lui, ceea ce, tot în temeiul asociaţiilor psihologice, era materie de jurnalistică. Mulţi din cei închişi găseau în astfel de 'visări' o compensare a irosirii energiilor lor şi a anilor irecuperabili - decât dacă un salt social le-ar fi dat prilejul afirmării într-o direcţie sau alta. Să nu uităm că, la drept vorbind, Al. Paleologu încă n-avea meserie, iar pâinea şi-o câştigase prea, o mult prea puţin timp şi multe elemente de susţinere dispăruseră - moşia, veniturile, servitorimea numeroasă, pădurea din care se aduceau lemne... Este de presupus că de subsintenţa sa continua să se ocupe mama, deoarece alt indiciu în această privinţă nu ne pune la dispoziţie.

Introspecţia şi analiza detenţiei ca mod de formare nu se opresc aici şi mă bucur, împreună cu cititorii mei, că avem la dispoziţie o minte exactă şi un fin spirit de discernământ pentru a ne fi mentori în căutarea unei mai exacte înţelegeri a fenomenului penitenciar - sub comunism.

În adevăr, acest gen de programe interne ale memoriei şi imaginaţiei erau (...) scenarii de supravieţuire şi aveau o funcţie terapeutică antimelancolică, demelancolizantă. În tot timpul detenţiei, eu nu am căzut în melancolie, m-am putut feri, nu deliberat, ci printr-un instinct, prin

aceeaşi funcţie inconştientă care-mi furniza acea abundenţă a rememorărilor şi a reprezentărilor imaginare. Melancolia e un lux impropiru unui regim de închisoare.

(...) Închisoarea e un mediu experimental extraordinar, un cadru cognitiv în stare pură, in vitro, excepţional pentru autoscrutare şi pentru radiografierea morală a semenilor. Dacă un intelectual, un artist, ajunge la închisoare, cum s-a întâmplat în vremurile noastre, pe scară aşa de largă, e absurd, inadmisibil să nu-i folosească. Am întâlnit acolo intelectuali de vază care se văicăreau de timpul astfel pierdut pentru "creaţie" şi "carieră". E clar că, dacă erau apţi de "carieră", pe aptitudinea lor de creaţie nu era cazul să dăm doi bani. Sigur, experienţa asta nu e de căutat cu lumânarea, ca o bursă de studii la Oxford, dar dacă tot ai ajuns acolo, încalte să profiţi de asta în ordinea cunoaşterii. Acolo am cunoscut formele extreme de mizerie dar şi de glorie interioară, de libertate şi forţă.

Celula de închisoare declanşează, pe lângă toate formele de impostură morală şi demisie morală, de primitivism, grosolănie, laşitate, imbecilitate şi pe cele de boierie, eleganţă, gentileţe, demnitate, omenie, în stare simplă, în elementele lor simple, separate din amalgamul pe care îl alcătuiesc în viaţa normală; pe lângă aceasta, declanşează, tot în stare simplă, toate formele politicului, demagogia, dictatura, democraţia, parlamentarismul. După componenţa ei, o celulă de închisoare poate fi o Academie, un salon ou l'on cause, o ţigănie sau un infern. Salvatoare pentru ins sunt aici cultura, imaginaţia, umorul şi, dacă ai "dimensiunea" aceasta, o purtare creştinească neostentativă şi tolerantă. Tot salvatoare e curtenia cu codeţinuţii (oricât ar fi de mojici unii dintre ei) şi atitudinea nu sfidătoare, nu arogantă, dar distantă şi necomunicativă faţă de "administraţie".

Umorul e necesar, nu numai ca teraputică defensivă, ca factor imunizant, dar şi pentru a nu pierde şansa extraordinară de a contempla grotescul uman în formele lui primare, pure, zguduitoare. Desigur că stupefiază într-o oarecare măsură aceasta ultimă afirmaţie: ai nevoie de foarte multă stăpânire a situaţiei în care te afli pentru a izbuti să rămâi în planul estetic atunci când brutele de dincolo de uşă zdrobesc o celulă în care sunt adunaţi bătrâni cumsecade, gospodari nevinovaţi, politicieni, inşi care şi-au apărat libertatea cu arma în mână, ţărani ce s-au opus puterii pentru mâncarea copiilor, profesori universitari care vegheau cultura neamului, copii, bolnavi. Atunci când moartea cercetează pat după pat şi aleargă după tine pe câmp, la ridicarea digurilor sau în galeriile minelor, ce fel de umor propune Al. Paleologu? E comicul grotesc de farsă populară, rabelaisian sau grand-guignolesc, clownesc, infantil şi uriaş. E un carnaval formidabil, lumea cu susul în jos. Sub unghiul acesta am perceput, în primul rând, experienţa închisorii. (...) Evident, nu numai acestea, mai e şi experienţa extremă a lucidităţii în dezastru, a solitudinii în mijlocul promiscuităţii şi mizeriei şi umilinţei colective. Dar aspectul acesta, al umilinţei şi vexaţiunilor, făcând şi el parte din lumea "cu susul în jos", e în fond, în ordinea valorilor, de un efect nul, raportul de valori e inversat şi, deci, constant, neschimbat în esenţă. Eu reţin din această experienţă penitenciară în principal două aspecte, cel al cadrului privilegiat în planul cunoaşterii (...) şi cel al grotescului (...) Tema mea e una de cunoaştere, coroborată cu fantastica deriziune, cu catharsisul râsului (p.180-182).

Ceea ce nu înţeleg este cum de, puţin mai târziu, când începe a relata modificările sale de conştiinţă, transformarea sa în comunist şi colaboraţionist, Al. Paleologu nu se recomandă tocmai ca personaj de farsă, aşa cum îi vede doar pe ceilalţi, dar cum 'imensul' său simţ al umorului trebuia să-l ajute a se descoperi, în loc de a renunţa la râsul său titanic, în favoarea sublinierii mustrărilor de cuget şi a autoincriminărilor.

Voi relua un scurt citat ce a apărut şi mai sus, pentru a face legătura dintre precedenta atitudine de netă superioritate faţă de împingerile în prăpastie la care a fost supus memorialistul, ca orice deţinut politic sub comunism, şi căderea sa în prăpastia însăşi.

Trebuie să spun că există şi riscul unei pierderi grave a demnităţii (p.185).

Aceasta face introducerea la tema pentru care SFIDAREA MEMORIEI îşi găseşte locul în acest volum al ISTORIEI LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, intitulat: MĂRTURISIREA COLABORĂRII.

Un lucru interesant însă este şi asumarea unei umilinţe pentru a putea răscumpăra o nedemnitate. Eu vreau acum să săvârşesc un act de umilinţă, liber şi într-adevăr umilitor, pentru a divulga nişte nedemnităţi ale mele, pe care numai eu le ştiu. Una este minoră, dar toate, în ordinea formală, sunt pe acelaşi palier (p.185).

Este pentru prima oară în lectura cărţilor luate în evidenţă că autorul trece la mărturisirea unor "nedemnităţi", făcând o introducere în care delimitează limpede locul ocupat de anumite fapte ale sale în planul moral, menţionând că această dare în vileag îl umileşte. Prin însăşi afirmarea acestei stări neobişnuit a fi provocată cu bună ştiinţa de tine însuţi - în cunoştinţă de riscurile sociale ce implică aceasta -, însă, el izbuteşte să-şi depăşească umilirea şi să dobândească o nouă demnitate, pe care, dealtfel, toţi autorii luaţi în discuţie o câştigă, deşi nu pun punctul pe i, ca Al. Paleologu, cât priveşte sentimentul ce li-l impune revelarea micimii de altădată. Prin această mărturisire tardivă dar neambiguă ei cuceresc un loc unic în literatură şi dau dovadă de un curaj splendid ce contrabalansează lipsa de curaj de altcândva.

Încep cu cea mai mică şi care a fost prima, în ordine cronologică (p.185). Încă în anchetă aflându-se, colegul său de celulă era un evreu, al cărui portret ne este comunicat. Un băiat foarte curajos şi interesant, acest Alexandru David sau Iosif Tossele. Era un evreu habotnic, care nu mânca porc (deci îmi reveneau mie bucăţile de carne când se găseau în gamelă) - ţine să specifice naratorul, pentru a scoate în evidenţă nedreptatea ce a săvârşit-o; se ruga de mai multe ori pe zi. Vorbea o românească frumoasă şi pură, deşi era ungur antiromân. Foarte imbecil sub multe raporturi, dar şi de o inteligenţă, de o ascuţime a minţii, extraordinară, în alte domenii, lucru care venea din educaţia rabinică şi din creşterea în mediul hasidic din nord-vestul Transilvaniei. Mă îndemna mereu "Domnu' Paleologu, să nu cedaţi, să nu vă fie frică, sunt nişte bandiţi, criminali şi tâmpiţi". Asta spunea mereu, "sunt nişte tâmpiţi, domnule". În acele momente riscam să cedez la anumite presiuni, care mi se făceau în legătură cu procesul lui Negoiţescu, unde am fost martor. Dacă am reuşit să nu cedez, să iasă pură mărturia mea, atât de pură că i-a plăcut şi lui Negoiţescu şi a citat-o de mai multe ori, e şi din cauza tonusului pe care mi l-a dat acest evreu. Un băiat curajos, demn şi deseori

foarte inteligent. Alteori tâmpit. Indiferent de motivele ce urmează a fi înşirate, mi-e greu să pricep opoziţia dintre calităţile colegului de celulă, de care Al. Paleologu pare convins (inteligenţă, curaj, demnitate) şi mai ales dintre rolul salvării demnităţii domniei sale prin încurajare, prin susţinere morală - cum recunoaşte a se fi aflat pe punctul de a ceda şi a-şi incrimina prietenul, probabil, contrastul dintre acestea şi atitudinea de astăzi, când orice datorie de suflet ar fi contractat, autorul recurge la a-l numi: "imbecil" şi "tâmpit", ceea ce nu este deloc nobil, nici 'boieresc', termen atât de iubit de autor, nici elegant, nici galant, nici măcar 'literar', nici moral - mai ales dacă tânărul de atunci, încurajatorul său, mai trăieşte sau măcar vrun nepot de-al lui e în viaţă...

Şi de ce era "tâmpit"? Pentru o pricină care îi distinge pe mai toţi evreii din Ardeal: deşi hortyiştii sunt aceia care i-au cărat în lagărele de exterminare, ei rămân 'patrioţi' maghiari. Bravo lor! Mai mult, e acuzat că era prozelit al mozaismului.

Însă nu el, "tâmpitul", este cel care a avut o purtare necamaraderească, ci colegul său, azi istoric al acelui moment.

Ni se dădeau în fiecare zi turtoaiele de mămăligă presată, le luam în primire cu rândul, când el, când eu. Într-o zi, când eu eram la primire, turtoaiele erau flagrant inegale. Dacă îi dădeam lui să aleagă, era o perfidie din partea mea pentru că ar fi ales-o pe cea mai mică. Ei bine, în loc să-l împart echitabil, am luat turtoiul cel mai mare. Am simţit că l-am dezamăgit. (...) Gestul a rămas (...). Adică ruşinea (p.186).

Ce s-a petrecut după eliberare? Întotdeauna ni se întâmplă să-l urâm şi să-l dispreţuim pe acela căruia îi facem rău. Evreul l-a căutat la telefon, cu dorinţa de a-l revedea pe prietenul încurajat odinioară. I-am răspuns destul de evaziv, nu i-am fixat o întâlnire şi nu a revenit. Cred că l-am dezamăgit (idem). Din păcate atari 'încălcări' ale conştiinţei săvârşim toţi, în numeroase rânduri, şi lipsa de recunoştinţă caracterizează majoritatea destinelor umane, deşi e regretabil; începem prin a ne lipsi părinţii de recunoştinţa datorată şi nu o confesăm, totuşi, la tot pasul.

Iată, însă, că lucrurile nu se opresc aici.

Ajung în faza finală (a detenţiei) la închisoarea Botoşani, unde erau deţinuţi oameni care aparţinuseră unor partide politice, liberali, ţărănişti, social-democraţi. Eu, deşi social-democrat, prin înscriere, eram trecut la liberali, pentru că la tineretul liberal am avut o anumită activitate. La un moment dat, sunt chemat la ofiţerul politic şi, într-o încăpere unde erau doi domni, unul mai în vârstă, care era adjunctul şi unul mai tânăr care era şeful. Adjunctul era mai distins, păr roşu, ochelari cu ramă de aur, părea ungur sau ceh. Şi cei doi mă pun la curent cu broşura privind "Declaraţia din aprilie 1964", cu problemele CAER, conflictul sovieto-chinez, poziţia noastră de independenţă şi deschidere. Dacă până acum n-am vrut să scot în evidenţă egolatria respirând în această carte, până ce-l înnăbuşă pe cititor, nu mai pot evita aceasta. Din cele citate, desprindem imaginea falsă, umflată, plină de morgă ascunsă îndărătul unei formulări modeste, a unui deţinut ce se crede superior, ca poziţie morală, ofiţerilor în civil: 'l-au pus la curent'!!! Ca şi când în afară de cooptarea sa între colaboraţionişti şi turnători, s-ar mai fi petrecut ceva notabil. Şi mi-au cerut să comunic astea printre deţinuţii mai serioşi în care aveam mai multă încredere. Sunt foarte curios să ştiu ce însemna, în limbajul acelei întrevederi: "deţinuţii

mai serioşi şi în care aveam mai multă încredere". Deobicei, "deţinuţii mai serioşi' - cum au fost imensa majoritate a celor închişi - erau aceia care pentru nimic în lume nu de- miteau de la atitudinea intransigent anticomunistă. Oare la asta se refereau şi cei doi politruci - şi domni şi distinşi! - Iar chestia cu încrederea... În cine poţi avea încredere într-o puşcărie de politici, sub comunişti? Numai în aceia care, sigur nu te-ar turna orice ai face şi care sigur nu s-ar degrada, pierzând încrederea tuturora! Mi-e teamă, totuşi, că "serioşi" şi de "încredere" pentru cei doi securişti nu putea însemna decât: gata să colaboreze şi ei. Mi-au cerut de asemenea să scriu pentru "Glasul Patriei" două articole demascatoare, hotărâte. Puţin mai departe se va vedea ce era cu acele articole "demascatoare", comandate pentru revista M.A.I.-ului destinată străinătăţii. Mi-au propus de asemenea să fiu preşedintele Clubului penitenciarului, unde se dădeau filme, conferinţe, chestii de astea. Am acceptat. Am fost preşedintele Clubului, am scris articole. Însemnătatea sufletească a noii sale poziţii se poate descifra din aceea că, în 1989, când încheia discuţiile imprimate pe bandă, la revederea textului transcris, a consemnat cuvântul "club" cu iniţială majusculă, deşi 'clubul' constituia o găinărie spurcată, înfiinţată pentru umilirea definitivă şi fără cale de întoarcere a deţinuţilor ce deveneau - credea Securitatea -, pe veci, turnătorii ei...!

Urmează etapa a doua a narării: explicaţia psihologică a gestului. Perioada era de deschidere - citeam "Contemporanul" (ce mândri trebuie să fie foştii redactori ai oficiosului cultural al C.C.-ului, constatând că activitatea lor ideologică era folosită la reeducarea condamnaţilor politici din penitenciare, nu?), vedeam numele lui Barbu, Blaga, Valéry, Beckett, era o deschidere în sensul dorit de mine. Mi-am spus că nu mai e cazul să păstrăm poziţiile vechi (care erau acelea, în cazul său, personal? Doar nu intrase în închisoare pentru că s-ar fi opus regimului în vreun fel; nu ne vorbeşte despre nici un gest politic ce să-l fi făcut până la arestare: doar ascunderi prin spitale de urologie şi de boli nervoase!) şi, dacă ni se întinde o mână, trebuie să o luăm. Ce conta că de pe "mână" mai şiroia sângele nostru chiar? Se vorbea mereu că ne dă (sic!) drumul, deci mi s-a părut că e bine să accept. Am ţinut la Club şi o conferinţă, un fel de autobiografie în care mi-am povestit formaţia intelectuală, ideologică, politică, până în momentul în care trebuie să aderăm la realitate, nu se poate ieşi din impasul istoric printr-o dare înapoi, să mergem înainte... (Regret că, începând cu constatarea aplicării improprii a verbului "a povesti" cu un complement direct imposibil de legat de el şi încheind cu structura haotică a întregii fraze, nu mă mai pot descurca în noul aspect dobândit de stilul istorisirii, sub influenţa acestor amintiri ce-l tulbură pe narator.)

Am ales să scriu un articol împotriva lui Mihai Fărcăşanu, cu care fusesem prieten şi altul împotriva lui Cioran. Cele două articole le-am scris cu o plăcere enormă, cu senzaţia că-mi reiau meseria. Erau foarte violente şi brutale. (Remarc aceeaşi nesiguranţă pe cuvinte: despre care meserie vorbeşte memorialistul? Încă nu apucase să practice vreuna, iar cele pe lângă care trecuse - ceva pe nişte şantiere şi postul de la Comisia de Armistiţiu pe care-l dispreţuia, pretinzând că ocupa alt post, superior, nu semănau cu atacul făcut prin scris, din puşcărie, împotriva celor doi, atac

"violent şi brutal". Atunci, la ce veche meserie 'parcă reluată' se referă?) Puţin apoi mi s-a dat şi drumul. Aşteptam să apară în "Glasul Patriei". Dumnezeu m-a iubit şi m-a protejat şi a făcut ca articolele să nu apară.

(...) Nu ştiu de ce nu au apărut. Dar nu au apărut. Dum- nezeu a ascultat-o pe mama, care se rugă disperată să nu apară. (Urmează o mărturisire stupefiantă. Va să zică autorul fusese pus în libertate, nu mai depindea de frica ce-l stăpânise anterior. Totuşi...) Întâi am fost jignit că nu le-au publicat. Pentru că am ieşit din închisoare foarte procomunist. (Această cădere nervoasă o explică după cum urmează:) Procomunismul meu venise din colonia de muncă unde simţisem pe pielea mea cum se muncea la muncile agricole, din care, eu şi generaţiile care m-au precedat am tras foloase. De unde îmi veneau mie Mallarmé, Proust, franceza? Din munca unor oameni care cam aşa munceau şi cam cu aceleaşi mijloace erau impulsionaţi. (Folosind o expresie populară - altele nemaiputând exprima nimic: îţi stă mintea în loc când auzi despre socotinţa că ţăranul român a trăit în România Mare aidoma deţinuţilor politici în lagărele comuniste! Sărmanul autor, în faţa cinstei căruia rămânem naufragiaţi pe coasta uluirii, se vădeşte a fi căzut victimă părerilor de rău că a fost cândva arestat, până la a-şi falsifica total optica, simţul realităţii şi raţiunea, în favoarea propagandei inepte şi mincinoase cunoscută înainte de arestare) Şi mi-am zis că am de plătit o veche poliţă, de mai multe generaţii. Dacă nu comunismul, în tot cazul revoluţia e justificată şi întemeiată. Expresia "bestii moşiereşti" nu mi se aplica mie ca persoană, dar clasei în ansamblu, da. Coroborând cu o mai veche înclinaţie a mea social-democrată, mi-am spus că aşa trebuie să fac. (Va să zică pe atari modificări ale conştiinţei s-a grefat propunerea Securităţii ca Al. Paleologu să devină colaboraţionist pe când încă era închis. Înnodarea căilor de acces la realitate începe să explice marea sa prăbuşire.)

Impactul puterii Securităţii asupra conştiinţei autorului determină ieşirea la suprafaţă a fricii latente dar vii: Nu cred că articolele mai pot apărea - suntem în 1989! - de acum înainte. Dar dacă ar fi apărut n-aş mai fi avut obraz. Ele însă există, sunt, le-am scris, cu mâna mea, le-am gândit cu capul meu. Şi culmea participării cu tot sufletul la colaborare: Şi le-am scris cu plăcere.

Memorialistul revine asupra conferinţei sale de tip învăţământ politic.

Conferinţa pe care am ţinut-o ca preşedinte al Clubului s-a terminat cu cuvintele "nu ţin la stima celor inteligenţi şi mă lepăd de a celorlalţi cu un sentiment de uşurare" - adică de stima celor care mă vedeau ca un reacţionar. Lepădarea avu loc cu pompă şi dispreţ - în adorarea unui sine condamnabil; era jignitoare faţă de suferinţa tuturor deţinuţilor politici din ţară, de pe parcursul celor aproape douăzeci de ani şi a tuturor morţilor noştri; era o sfidare a tuturor prizonierilor români din Siberia, a tuturor invalizilor reveniţi de pe câmpul de luptă, a tuturor ostaşilor ce combătuseră bolşevismului, a tuturor eroilor căzuţi pentru patrie şi neam. Era un fel de insultă - reduce el amploarea rănii ce o provoca - adusă celor care nu aderau la noile mele idei. Deci altă dezonoare. Deşi totul era foarte sincer - şi maladiv - sincer, dar idiot - ba aspru condamnabil! Poţi să ai o asemenea atitudine ca o adeziune sinceră şi liberă, chiar dacă e tâmpită, dar nu când porţi haine vărgate - foloseşte el mintea cea de pe urmă a românului, sprijinindu-se pe o judecată de valoare de salon: cum

eşti învestmântat? aşa 'cum se face' sau nu? Pentru fiecare gest este un costum adecvat. Nu te duci la schi în costum de gală şi nici la nuntă în costum de schi. Nu faci lucruri de asta când eşti în haine vărgate. Din însuşi acest comentariu se vede cât de penibil fiasco are gândirea ce se sprijină numai pe regulile salonarde ale purtării 'cum se cuvine' în societate, dacă nu sunt întemeiate pe o conduită profund morală şi pe cei şapte ani de acasă ai dezvoltării bunului simţ şi omeniei, singurele ce pot conduce la adevărata demniţate. Adaug încă ceva care e mai puţin grav în conştiinţa mea fiindcă nu a avut nici un efect, dar care este foarte grav formal. Lucrul l-a mărturisit anterior lui Nicu Steinhardt, într-o spo- vedanie şi unei femei. La închisoarea de la Botoşani mi s-a reînnoit propunerea refuzată cu 5 ani în urmă. A revenit şi am acceptat-o. Am acceptat cu formele în regulă, cu pseudonim, cu toate alelalte (p.187-189). "Cu pseudonim" (acest termen 'nobil' pentru că ţine de domeniul artelor, mai cu osebire al literaturii) înseamnă: cu nume conspirativ. Iar "cu toate alelalte" vom vedea că înseamnă înscrierea sa pe statele de plată pentru informatori, ale Securităţii.

Despre ce este vorba când cu propunerea refuzată?

Un mare triumf asupra mea a fost următorul. Imediat după proces am fost depuşi la Jilava. Câţiva am fost chemaţi la conversaţie cu un colonel. Cafele, ţigări, literatură, filosofie, Arghezi, Blaga... Ce mai: trai, neneacă, pe banii babachii!... Să tot stai în puşcărie. Mai frumos ca-n basme! Eu eram inflamat pe chestia lui Blaga, că asemenea valoare nu e recunoscută. În fine, de toate, agreabile. Nu a spus ce voia şi mă întorc în celulă, îi povestesc lui Sergiu Al. George şi facem tot felul de presupoziţii - absurde, bineînţeles. Că ar fi masonii. Autorul fusese mason şi, de bună seamă, se credea într-o intervenţie a lojii în favoarea sa. Mai ştiu eu ce, mă rog, aberaţii. A mai venit o dată. Iar nu mi-a spus nimic. Apoi ne-am mutat în altă celulă (...) Iar sunt chemat. De data asta altfel. Că ei au apreciat că sunt un om inteligent şi onest, că au nevoie de asemenea colaboratori, din păcate cei mai mulţi sunt laşi sau canalii, aş putea avea o ameliorare şi chiar o scurtare a pedepsei, dacă aş consimţi să dau informaţii corect şi aş servi nu numai cauza partidului, dar şi societatea românească şi valorile în care cred. Că nu e ce cred deţinuţii de obicei, ci un serviciu util şi necesar, mă rog, braşoave de-astea. Eu cer un timp de gândire, "nu vă pot răspunde imediat". "Bineînţeles, vă gândiţi şi peste câteva zile mai stăm de vorbă". M-am întors în celulă. Deşi eram ferm hotărât să refuz, chestiunea mi-a pus multe întrebări. Tot mă învârteam în jurul problemei. în primul rând (atenţie la cum poate deforma gândirea o împietrire în formalismului politeţii, niciodată revizuită de judecată) era ceva de ordinea politeţii - cum să-i răspund aşa, dom'le, te refuz?! Când mă roagă o revistă să colaborez şi n-am chef, amân, mai o sucesc, în fine scap. (Numai că, de data aceasta, ceea ce înlocuia "revista" era reprezentantul crimei, al deznaţionalizării, unealta puterii sovietice, un vândut, un torţionar, un călău!) Dar acum?! Apoi apar tot felul de întrebări. Enorme.

După câteva zile sunt chemat din nou. De data asta nu mai era colonelul, ci un tânăr îmbrăcat cu o haină albă de vară, cu o cravată frumoasă. Politicos, amabil, m-a întrebat dacă m-am gândit la întrebarea pusă. Da, m-am gândit, dar uitaţi, răspunsul meu e negativ, nu reţin ce se

întâmplă în jurul meu, nu-mi place să fiu atent la conversaţii care nu mă privesc, nu pot face munca asta. "Câţi ani ai de făcut?" "Paisprezece". "Ai să-i faci pe toţi şi încă în lanţuri. Tot un bandit ai rămas, f. în c. pe mă-ta!", mi-a urlat tânărul şi mi-a cârpit două palme năucitoare. Ei bine, palmele acelea le ţin minte şi le simt şi acum ca unul dintre cele mai frumoase momente ale vieţii mele. M-am întors în celulă şi i-am spus colegului meu "Monsieur Nicolau, je suis un homme libre, j'ai decouvert la liberté parfaite!", fără să-i explic de ce. Realmente s-a luminat ceva în capul meu după palmele acelea (p186-187).

Numai că după şocul din lagărul mojar unde Al. Paleologu a devenit comunist, mecanismul libertăţii interioare conferite de demnitatea redobândită prin refuzul autorităţii n-a mai funcţionat. Ba înnecareaîn murdărie a fost dintre cele mai spectaculoase, deşi orizontul carceral se lumina pe zi ce trecea.

Stelian Tănase, simţind oroarea pactizării, pune o întrebare ţâşnită din normala uimire: Ştiaţi că veţi fi eliberat? Răspunsul accentuează spaima înscrisă în inima celuilalt: Era previzibil. şi era clar că lucrul acesta va continua să funcţioneze nu atât acolo, cât afară. Şi mai adaug încă ceva. Ăştia au un sistem teribil de meschin, teribil de abject, pe care nu ştiu de ce starea de spirit din acel moment te împiedică să le respigi oferta (iarăşi una dintre acele celebre fraze fără structură!). Atitudinea lor e stupidă, abjectă, cusută cu aţă albă. Îţi dau 300 de lei şi te pun să semnezi o chitanţă. "Subsemnatul cutare am primit suma de lei 300 pentru informaţii|". ŞI banii îi iei, nu-i refuzi. Nu-ţi vine să refuzi (în afara cazului că ai o educaţie creştină şi, de mic copil, ai dobândit scârbă de Iuda şi de cei asemenea lui). Şi asta a fost o dată, atunci, şi încă o dată acum vreo zece ani. Deşi din cele mărturisite peste o pagină, reiese că au fost mai numeroase cazurile. După ce se compară cu Soljeniţin - ca scuză -, declară: Cu mine s-a întâmplat că am reuşit tot timpul să mă strecor în mod inteligent şi abil, să nu fac nici un rău, ba chiar să fac servicii unora avertizându-i. Parcă am mai auzit placa aceasta şi în alte confesiuni, nu?

Constatând că paralela cu Soljeniţin este prea lizibil metodă de lărgire a sferei colaboraţioniştilor, revine: Când am văzut că şi Soljeniţin a cedat - asta nu mi-a dat o scuză, un alibi, un motiv de jubilaţie, căci nu aşa se rezolvă problema, dar mi-am dat seama că m-am comportat prost dar omeneşte, în sensul că sunt şi eu un ins failibil, să nu mă semeţesc (pericol permanent în cazul său!). E o chestiune blamabilă, oricum, moralmente am fost umilit. Dar, vorba lui Soljeniţin, am făcut cum m-a luminat Dumnezeu (!!!).

Urmează minimalizarea vinei.

Trebuie să spun că povestea asta niciodată nu m-a oprimat prea tare, nu mi-a alterat fericirea (e evidentă atracţia memorialistului spre impudoare). Perioada cea mai fericită a vieţii mele a fost din '64 încoace, desfăşurată sub regimul pe care îl ştim. Dar fericirea mea personală a fost completă. (...) Am fost fericit în ciuda faptului că am avut un mare motiv de oprimare interioară, care de fapt nu m-a apăsat fiindcă de fapt le-am tras chiulul.

Din nou intervine Stelian Tănase: Nu v-au sâcâit după ieşirea din penitenciar? I se răspunde: Nu, deloc. Din când în când (se contrazice naratorul pe dată, doar dacă nu considerăm că cele menţionate, pentru el,

nu erau sâcâieli, ci plăceri) câte un telefon, o întâlnire, şi o poveste când de obicei scăpam cu o chestie anodină. E adevărat că ei asta vor. Ei pot foarte bine speria pe alţii cu ceva anodin (Este deci conştient de rolul său în oprimarea psihologică a prietenilor). Dacă împricinatul vede că ei ştiu şi cine ştie ce mărunţiş, atunci se sperie şi crede că ei ştiu tot. Dar nu ştiu decât un mărunţiş, furnizat de unul ca mine şi plătit cu 300 de lei, o dată la 10 ani.

Se insistă, în continuare, asupra motivărilor - pentru a folosi acelaşi termen caragialesc aplicat de el celor turnaţi - împricinatului. În momentul când am fost arestat eu, începusem deja să am nişte revizuiri ale mele în raport cu comuniştii, care mergeau până aproape de adeziune. Îmi spuneam aşa -, proletari din toate ţările uniţi-vă, e o formulă pe care, dacă am înţelege-o bine, ar trebui să ne-o asumăm. Nu mai suntem ce am fost. Ni s-a luat tot şi nu mai avem decât ceea ce putem produce cu braţele şi capul. Deci suntem proletari. Dacă proletarii s-ar uni, într-adevăr, ar putea învinge teroarea. Mai spuneam că, atâta timp cât există două lagăre, Cortina de fier se va menţine, nu vom scăpa. Deci comunismul trebuie să se mondializeze pentru a elimina teroarea! (...) Am fost deci de două ori recidivist, în culpa de imbecilitate. M-am dovedit failibil intelectualmente, failibil şi în plan moral (p.190-192).

Cum povesteşte Al. Paleologu despre slăbiciunea sa, am văzut. Ce îl face să istorisească despre ea, urmează să constatăm.

Acea mărturisire gravă, pe care am făcut-o şi la care ţin foarte mult, nu numai ca o veche nevoie de defulare pe care o aveam fiindcă, oricum, un lucru îl poţi păstra în secretul cel mai riguros al fiinţei tale, dar el e de natură toxică. Deşi, la mine, a avut un caracter destul de circumscris şi nu mi-a infectat conştiinţa. Nu mi-a inhibat funcţiunile fireşti ale existenţei mele şi ale creditului moral pe care mi l-am acordat. Dar creditul moral pe care ţi-l acorzi ţie însuţi şi care e, totuşi, cel mai important, în or- dinea strictă a conştiintei tale şi a raporturilor tale cu divi- nitatea, nu e suficient, când eşti scriitor şi când te adresezi semenilor tăi. Nici problema nu se pune aşa de simplu...

Stelian Tănase: Rolul pe care, cel puţin în secolul ăsta, scriitorii şi-l asumă, este să mărturisească până la capăt. Să mărturisească în primul rând împotriva lor înşişi, ca să fie curaţi.

Al. Paleologu: A mărturisi împotriva ta însuţi, dar nu ca un parti pris. Problema este că ai nevoie de credibilitate; şi de autoritate. Lucruri care se pot pierde, se pot recupera sau pot rămâne - partea cea mai proastă - într-o formă în care nu au un caracter foarte manifest şi foarte acut. Trebuie să meargă până la capăt nu neapărat împotriva ta însuţi, dar pentru a-ţi păstra sau valorifica sau spori eventual, restul onorabil pe care ţi-l mai recunoşti. De-aia, eu insist foarte mult pe sentimentul pe care l-am avut tot timpul - o anumită dezonoare sau o anumită pierdere de obraz pe care o ştiam eu, n-o ştia nimeni altul şi o mai mare autoritate decât ştiam eu că merit. Dar că totuşi o meritam - continuam să cred.

Nicăieri, în cărţile de detenţie trecute în revistă până acum, nu am găsit o atât de fină analiză a ceea ce resimte acela care şi-a pierdut onoarea, a capacităţii conştiinţei de a remarca faptul că persoana pe care o conduce nu şi-a pierdut onoarea integral şi nici în toate domeniile comportamentului, că primeşte o încredere nemeritată pe deplin şi

resimte aceasta cu durere tocmai deoarece astfel i se mai răpeşte o câtime din onoare. Vorbim despre lucruri la care nimeni nu s-a gândit că ar putea fi împărţite, cuantificate, măsurate şi, totuşi, intuim, până la a ne cerceta propriul eu, până a trece la autoanaliză - că cine ne-ar putea răspunde mai cinstit decât am face-o noi stând de vorbă cu noi înşine? -, intuim că Al. Paleologu are dreptate: există gradaţii ale autodezonorării, există gradaţii ale încrederii în morala personală, există gradaţii ale mulţumirii de sine atunci când receptăm onorarea noastră de către alţii. Atrag atenţia în mod deosebit că dacă multe din cele citite împreună din SFIDAREA MEMORIEI mi-au insuflat exclamări ale dezacordului, ale mirării, ale negării, de data aceasta sunt convins că mă aflu în faţa unei splendide despicări a personalităţii şi aduceri la lumină ale unor mişcări dintr-un adânc al ei rămas necunoscut, mai ales nouă, urmaşii dramaturgilor care au creat clasicismul francez, ai lui, care ne-a modelat cugetarea şi experienţa onoarei, trăită doar pe hotarul extremelor, opoziţiilor.

Stelian Tănase contribuie cu un comentariu de certă valoare, conducând limpede discuţia către subsolul conştiinţei: Nu credeţi că şi această coborâre în infern este o experienţă esenţială, şi care trebuie mărturisită? Cred că acest secol - dar cu rădăcini adânci în secolul al XIX-la, să zicem, a instituit acest "drept" al autorităţii de a-l suspecta, de a-l carceriza pe scriitor, pe cel care gândeşte. de a-l supraveghea şi de a-l folosi. Atunci, acest tip de experienţă mi se pare exact limita la care poate să ajungă un intelectual în secolul XX, şi, de-acolo, ca lovit de un perete, poate ricoşa înapoi în societatea civilă şi că acest înapoi-înainte este esenţial. Iar experienţa pe care dumneavoastră aţi comunicat-o, mi se pare, din acest punct de vedere, decisivă, nu numai în ordinea morală a generaţiei dumneavoastră şi a ceea ce s-a întâmplat cu atât de mulţi intelectuali de mare valoare. Mi se pare decisivă sub raportul experienţei dumneavoastră personale, în ordinea lucrurilor în această lume complet răsturnată. Trăim în această tăietură istorică, pe care o constatăm astăzi din ce în ce mai clar şi o constată şi alte civilizaţii est-europene. Această tăietură, această falie există. Am impresia că demersul pe care noi îl facem este nu atât spre schimbare, spre progres, cât ţine de nevoia esenţială de a recupera propriile noastre vechi cuceriri pierdute.

După confirmarea dată de Al. Paleologu, acelaşi interviewer declară: Experienţa dumneavoastră, pactul cu diavolul, mi se pare absolut decisivă. V-aţi plasat pe partea cealaltă a lumii. Este o coborâre în infern în care tocmai mărturia este esenţială...

Regret că răspunsul nu foloseşte nada pentru o mai aspră adâncire în iad, ci pentru deducerea unei mângâieri (al cărei teritoriu rămâne farsa mult laudată!), anume că teribila cădere a fost voită de Sus pentru înălţarea celui decăzut!

Toate probele iniţiatice sunt o moarte simbolică. Această moarte simbolică a avut totdeauna în adevăratele scenarii iniţiatice o anumită realitate fizică, era împinsă până la punctul limită al riscului, adică până la momentul cvasiletal, în ordine fizică. La mine a fost cvasiletal în ordine morală. Eu puteam să fiu mort moralmente, dacă acest pact ar fi funcţionat din partea mea sau, dacă lucrul ăsta rămânea măcar formal ceva impu- tabil, cum a şi fost până în clipa de faţă. Pentru că este moralmente imputabil câtă vreme nu îşi capătă realizarea sensului lui

misterios. Adică omului trebuie să i se dea o probă, gravă, în care să i se spulbere ideea către care e înclinat să creadă şi să constate că judecata lui, sau poziţia lui, sau atitudinea lui este mai mult sau mai puţin infailibilă. Trebuie să aflăm, prin nişte împrejurări care ne sunt date de destin, că suntem failibili. Asta nu ca să ne liniştim, şi să spunem: "Dom'le, oameni suntem, ce să facem, aşa e omul, este supus greşelii" ş.a.m.d. Astea sunt banalităţi. Or, problema asta nu e o banalitate şi nu este acelaşi lucru cu a fi supus greşelii, în ordinea curentă.

Va să zică, nu are nici o importanţă răul săvârşit altora, ci important este că, după săvârşirea lui, trezindu-ne, izbutim că devenim conştienţi că nu suntem chiar atât de perfecţi pe cât ne socoteam. O concluzie la care nicidecum nu se poate adera.

Stelian Tănase pare şi el să suporte anevoie concluzia şi de aceea încearcă o metaforă ce s-ar putea preschimba în explicare a faptei de incriminat:

Din unele memorii care au circulat, în manuscris şi din confesiuni orale, am observat senzaţia pe care o ai, la sfârşitul detenţiei, de ruptură, de tăietură, de imposibilitate de a recunoaşte şi de a te insera în acest nou real. Nu credeţi că, fiind pus aşa, într-un fel de condiţii de laborator, în care aţi fost tratat ca un cobai, în sensul că vi s-au dat numai anumite informaţii, vi s-a creat o falsă lume şi un fals tip de relaţii, manipulate şi acestea şi că această falsificare a perspectivei asupra vieţii a dus la o slăbire a conştiinţei dumneavoastră, a reperelor?

Şi domnia sa este nesatisfăcut de înţelegerea limitată la care are acces în ceea ce priveşte transformarea unei minţi în care crede, transformarea ei într-aşa măsură încât ea să conceapă posibilă colaborarea cu un comunism 'schimbat' - cum ar fi spus Ion Iliescu, "un comunism cu faţă umană". Drept care întinde funia-salvare, reprezentată de 'laboratorul' unde este înfăţişată deţinutului-cobai doar o faţetă a lumii de afară, cea rozã, pe când ororile rămân ascunse pentru el. Dar ipoteza este falsă, deoarece deţinuţii trăiau sufocaţi de oroare. Numai auto-înşelarea putea schimba chipul realităţii.

Reacţia aceluia care a înţeles că i se pregătea o ieşire din impas vine ceva mai târziu:

Lucrurile au fost ceva mai complexe şi de-aia vreau să mă culpabilizez mai mult. Răspundrea mea e mai mare. Eu cred, aş vrea să spun ştiu, dar, în orice caz, cred că am fost mult mai liber în acele condiţii, chiar decât am fost înainte şi poate chiar decât sunt acum - asta mi-e greu să afirm cu siguranţă, dar în orice caz e valabil cel puţin pentru atunci. Eu am trecut prin nişte fluctuaţii şi înainte de arestare şi după detenţie, nişte oscilaţii pe un evantai destul de mare, însă care nu ţineau de capriciu sau de aventură ci ţineau de nişte reale nevoi de punere la punct şi corectare progresivă a diagnozelor şi a mizelor. Aveam două forme de autoculpabilizare. Era o formă "romantică", o formă, hai să-i zic rusească, narodnică, de intelectual care se întoarce către popor, care îşi simte datoriile uitate care trebuie plătite. Bine, asta este sigur că a existat, e un mod de a reacţiona, foarte banal, foarte vechi şi această percepţie nu poate fi eludată în ultimă instanţă. Asta e una. Afară de asta, era un alt tip de culpabilizare care a apărut în nişte etape ulterioare şi retrospective. E vorba de un fel de deformare intelectuală, un fel de deformare filosofică, schematizată,

reductivă, formulatorie, a unor întrebări care mi se puneau mie, cum trebuia să li se fi pus tuturor. De pildă, înainte de arestarea mea, ajunsesem la o adoptare schematică, dialectică, a tezelor hegeliano-marxiste. Spuneam: mecanismul e acesta şi mă gândeam că nu se poate ieşi din teroare decât împingând până la capăt această utopie comunistă. (...) Pentru asta mi-a servit foarte mult închisoarea pentru că am putut să văd acolo cum cazul individual şi concret ţine loc oricăror teorii. Nu poate justifica nimic injustiţia, distrugerea, torturarea şi anihilarea individuală.

(...) Acolo, la puşcărie am putut să văd ce însemnează suferinţa, nu a mea - care mărturisesc că era, nu pot să contest şi, probabil că altul ar fi suportat-o mult mai greu decât mine sau mai prost, dar eu sunt sau am fost - în circumstanţele acelea - destul de apt să surmontez această suferinţă (deşi cuvântul mie îmi pare impropriu şi puţin cam ridicol).

Pentru că lui Stelian Tănase îi vine greu să îşi închipuie cum poţi să nu suferi în locul prin excelenţă închinat suferinţei (or, el ştie prea bine că nu se jucau comuniştii când era vorba să facă semenii să sufere), încearcă o explicaţie prin reducere la absurd: Nu cumva aici este o pudoare boierească? Este prea tentantă propunerea pentru a nu fi acceptată, măcar sub semnul nesiguranţei: S-ar putea să fie. Mică pauză de meditare. Da, s-ar putea să fie. Totuşi, sugestia este prea greu de susţinut, este prea greu de argumentat şi atunci: Nu vreau acum să mă ana- lizez pe mine. Deşi doar asta se întâmplă: încă n-a avut loc, deşi ne aflăm la sfârşitul volumului cu convorbiri, analiza altcuiva. Dar ceea ce m-a ajutat pe mine să anesteziez acest fenomen este, cum spuneam, prioritatea - nu numai în temperamentul meu, în felul cum spuneam, prioritatea în felul pe care eu îl ratific intelectual - prioritatea râsului. Având râsul ca o reacţie prioritară la orice fenomen şi preferinţa de a privi lucrurile sub aspectul lor comic şi rizibil, asta mi-a fost, sigur, un anesteziant care mi-a facilitat această ieşire, această surmontare, mai exact. Evident, nu e aşa de simplu, cum pare din formularea asta, lucrurile nu sunt chiar atât de simple (p.194-199).

Toate aceste insistări nu fac decât să întărească opinii puse anterior la dispoziţia cititorului.

Oricât am căuta, încă nu dăm de lămurirea ce să explice curajul şi demisia de la statutul iniţial ale lui Al. Paleologu. Însă, pe neaşteptate ne izbeşte o frază ce se instituie cheie a întregii sale manifestări: Totdeauna am crezut că eticul şi politicul sunt nişte manifestări al erosului. În continuare, ideea e susţinută doar cu mărturia 'simţirii'; dar care mărturie este mai puternică decât aceasta? Cine vrea să-mi demonstreze contrariul nu va izbuti, cu oricât de bune argumente mi-ar veni, pentru că ştiu că este cum spun. Orice argumentare, oricât de convingătoare, nu-mi schimbă punctul de vedere. (...) Această orientare a inteligenţei împreună cu toate simţurile, care este şi funciară, şi este şi dominantă, şi este şi raţională până la urmă, capătă girul raţiunii, acest lucru constituie pentru mine, azi, când mă uit îndărăt, o explicaţie aproape suficientă.

Pe urmă, memorialistul se corectează parţial: Nu este de natură să epuizeze etapele acestui parcurs, la care vreau să revin, pentru că vreau să ajung iarăşi la punerea la punct, în adâncime, a acelor grave demisii al mele în plan moral (p.201).

Deosebit de interesantă este motivarea celor petrecute imediat

înaintea acceptării pactului, această etapă, ca şi celelelalte, find reluată, cu incizii noi, cu insistenţe, dovedindu-se, prin numeroasele variaţiuni, că nici măcar această confesiune maximă, în faţa unui prieten, a magnetofonului şi, finalmente, a cititorilor, nu izbuteşte, nici ea, repet, să-l împace cu sine însuşi.

Ce s-a petrecut în perioada ultimă, când s-a produs căderea mea? Pe timpul detenţiei, până la momentul când Dumnezeu mi-a trimis această probă a failibilităţii, voiam să păstrez o faţă impecabilă moralmente şi o autoritate care să nu poată fi refuzată între altele (ATENŢIE la visările de unde a pornit căderea!), pentru ca să pot să apăr pe cei care căzuseră înainte. Îmi spuneam că este simplistă judecata asta: "A, cutare s-a dat cu ăştia, uite ce canalie". Aici erau nişte lucruri ce trebuiau analizate de la caz la caz, după cantitatea de bine şi de rău pe care fiecare a săvârşit-o şi trebuia să fie unii în măsură să dea gir pentru cei ce meritau să-l capete. Doream foarte mult să-mi păstrez aceasta autoritate, această facultate de a gira pe care am pierdut-o atunci în anul '63-'64, finele lui '63 spre '64.

Iar pierderea acestei autorităţi s-a datorataparităţiei nemotivate a dezinteresului pentru intransigenţă. Mi s-a părut ridiculă şi stupidă continuarea atitudinii de aşa-zişi oameni de caracter, intransigenţi, fiindcă intransigenţa nu e o calitate niciodată. (...) Intransigenţa, în situaţii relative, indecelabile, am condamnat-o totdeauna ca fiind o falsă virtute, o impostură sau un alibi, o substituire, în lipsa altor calităţi umane, în lipsa inteligenţei şi în lipsa perceperii, comprehensiunii realului şi validului. (...) Ziceam că nu trebuie să facem, în continuare, ceea ce făceam şi că trebuie să iau în derâdere sau chiar să blamez pe cei care continuă să fie intratabili pentru că momentul nu mai este acelaşi (în presa ce-i parvenea la club se putea descifra un fel de deschidere; ca să fiu clar, scriitori până atunci interzişi a li se pomeni numele deveniseră accesibili menţionării). Deci, Al. Paleologu a decis că autoritatea făcea un pas către deţinut; o greşeală mai mare de raţionament fu socoteala că puterea dădea deţinuţilor, progresiv, dreptate!!! Aşadar, pasului făcut de comunişti în direcţia condamnaţilor el se simţea dator să-i răspundă cu un pas în întâmpinarea comunismului.

Mie, drept să vă spun, pasul ăsta mi se pare inexplicabil, exclamă zăpăcit de lipsa de sens a judecăţii Stelian Tănase. Păi e cel mai inexplicabil, e cel mai puţin scuzabil din toate, răspunde franc naratorul, fără să se tulbure. Trecând la articolele scrise la comandă, adaugă, peste cele citate anterior: Am avut ideea, foarte confuză şi fără îndoială greşită şi, deci, vinovată (...) că Mişu Fărcăşanu dăduse, în fond, credit, gir unor porniri patriotarde, huliganice, unor tipi care refuzau orice fel de dialog cu poziţia contrară (adică poziţia comuniştilor stăpâni absoluţi pe ţară şi pe cetăţenii ei), care refuzau orice fel de cunoaştere doctrinară, sau teoretică, sau ideativă a poziţiilor celorlalţi, pe când Al. Paleologu, cerând conducerii penitenciarului CAPITALUL, să-l studieze, l-a găsit foarte convingător!

Recunoaşte că nu era numai o schimbare de optică individuală, dar chiar una singulară. De-asta şi tonul sau aerul puţin provocator şi arogant pe care îl luasem. I se răspundea cu o politicoasă sau mai puţin politicoasă reticenţă; dar şi cu ostilitate, latentă, nu declarată. Bănuieşte că şi-a atras antipatia majorităţii. (...) blamul nedeclarat al multora şi, ceea ce-l doare cel mai tare, ale rudelor cu care se afla închis. Îi era atribuită lipsa de

caracter. Ceilalţi au crezut că fac asta ca să-mi ameliorez situaţia şi ca să ies mai repede sau ca să am o bună situaţie odată ieşit. În sfârşit, atinge adevărul: se întâmplă că te prinde într-un moment de minimă rezistenţă. Recunoaşte, finalmente, despre "pasul" făcut de comunişti către condamnaţii politic: De fapt se putea vedea că pilula era învelită în ciocolată dar înăuntru tot rahat era. Se putea vedea. Convorbitorul întreabă, fără drept de replică: Şi de ce n-aţi văzut? Năucitor cade peste noi constatarea: Ei, aici e chestia. De fapt am văzut. Ca un chirurg celălalt taie în carne vie: Aţi văzut. Şi? Carnea vie încă mai sângeră: Mi-am zis: "Lasă că mă descurc eu. Rahatul îl scuip". Concluzia conlocutorului e rece: E adevărat, dar nu v-au obligat. Acceptarea celor petrecute e mohorâtă: Da, nu m-au obligat, într-un fel eu m-am obligat. Or, lucrul ăsta mi-a rămas de-atunci foarte opresiv, deşi în multe perioade nu mă gândeam la el, fiindcă nu mi-a afectat cu nimic poziţia intelectuală şi tot normalul conduitei şi existenţei mele. Ideea, însă, că e un punct care poate fi materie de şantaj, asta nu m-a părăsit nici acum (p.202-208).

Nu are rost să continuăm investigarea. Precum am spus-o, "păcatul" lui Al. Paleologu este tratat ca o temă cu variaţiuni, în întreaga parte a doua a Convorbirilor. Mereu revine amintirea "sfidătoare", mereu se repetă părerile de rău, autoacuzaţiile, şi se mai adaugă câte o acentuare a culpei sau câte o tentativă, şi ea repetată deci, de a o scuza printr-o răsucire pe loc când te aştepţi mai puţin la aceasta.

Esenţialul a fost spus de autor însuşi şi subscriu la el cu toată convingerea: e un punct care poate fi materie de şantaj, asta nu m-a părăsit nici acum.

Culegerea de eseuri POLITICE, iscălită de H.-R. Patapievici H, semnalează naşterea unei şcoli îndatorate personalităţii lui Al. Paleologu. Un mult mai tânăr amator de cuvântare cu aspiraţie morală, fizicianul numit, închină grupajul intitulat: Complexul consensului pângărit (sau efectul "29 ianuarie 1990") semnatarului SFIDĂRII. Părţile componente au fost expediate, ca epistole, la Paris, ambasadorului nostru, care le-a pierdut, apoi le-a regăsit. Mi-a vorbit de impresia vie şi neliniştitoare pe care lectura lor i-a produs-o atunci şi mi-a sugerat să le public, ca mărturie a unei epoci de grave sfâşieri naţionale (p.17; Notă). Impresia inversă, lăsată lui Patapievici de Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des Golans, este mai puţin entuziastă şi e transpusă în termeni edulcoraţi, zgârciţi, calzi cu prudenţă: Lectura cărţii Dumneavoastră (...) m-a lăsat visător. (...) Amintirile au un farmec în sine, care nu ţine de obiectul rememorat, de aceea cred că actul invocării amintirii e sacru. (...) Mi-ar fi plăcut să găsesc între amintirile Dvs. şi rememorarea unui supliciu adevărat. Vorbiţi mereu de o salvare, care nu aparţine, cred, niciodată condamnatului. (...) Or, performanţa Dvs. transcende termenul privitorului-martor: când spuneţi că personnellement, j'ai eu une existence assez heureuse [în ceea ce mă priveşte, existenţa mi-a fost destul de fericită; trad. n.]; înţeleg perfect ce înseamnă etre doué pour la joie [a fi înzestrat pentru bucurie; trad. n.]. În ciuda instinctului meu pentru fericire (nu mă refer la fericirea de midinetă), sunt foarte puţin apt pentru ea. [După ce-şi pune în paralel atitudinea personală faţă de această fericire ce-i este inaccesibilă, Patapievici care, în timpul celor 24 ceasuri de detenţie suferită, s-a simţit chemat de credinţă, îl întreabă): Ceea ce vreau să ştiu

este dacă v-aţi simţit salvat acolo, în infernul [temniţei ...]. Atunci eu, spre deosebire de Dvs., nu m-am simţit deloc salvat. (...) Atunci mă chinuiam să-mi amintesc Crezul (p.59-62). Trebuie să mărturisesc că atâta a fost părerea despre cartea maestrului său într-ale gândirii, asta deoarece junele corespondent de pe malul Dâmboviţei este prea plin de nevoia de a voma multe otrăvuri şi de-o dată, ce urmează a fi expuse spre cercetare cugetelor cititorilor. Există o a doua referire la acelaşi volum editat în franceză, din care îşi crează Patapievici armura opticii sale speciale faţă de poporul ce l-a format: Într-un loc spuneţi că, înainte de Decembrie '89, nu aţi putut realiza le degré d'aplatissement face au pouvoir, la gravité de la mutilation morale de la Roumanie [gradul de zdrobire în faţa puterii, gravitatea mutilării morale a României; trad. n.]; şi asta datorită faptului că les gens que je frequentais étaient comme moi, ou s'ils ne l'étaint pas, ils ne m'apparaissaient qu'en tant qu'individus [oamenii pe care-i frecventam erau ca mine, iar dacă nu erau astfel, nu-i percepeam decât ca indivizi; trad. n.; p.65-66). O a treia referire (alta nu există) constituie şi ea un argument întru susţinerea poziţiei adoptate de eseist: Şi Dumneavoastră aţi simţit nevoia să vă deschideţi cartea pe sublinierea faptului că a fi român este ingrat şi chiar injust (se va repeta aiurea); că mai degrabă decât persan, este imposibil să fii român (p.64). În temeiul acestei idei paleologiene, autorul îşi explică aderarea la scârba de români: Odată ce te-ai dezgustat de el, poporul român nu îţi mai poate face nici măcar milă (p.65).

Pentru mai buna înţelegere a raţionării locutorului principal din SFIDAREA MEMORIEI este util să frunzărim paginile lui H.-R. Patapievici, puse sub semnul orientării culese de pe ogorul lui Al. Paleologu - atitudine regăsită şi în cartea numită imediat mai sus cu prilejul amintirii faimoasei cuvântări susţinute în faţa unei adunări de foşti politicieni români, în orice caz de deţinuţi politici (atunci), îndelung suferitori pentru ideile lor, din pricina regimului susţinut de vorbitor, în clubul reeducărilor. Conferinţa pe care am ţinut-o ca preşedinte al Clubului s-a terminat cu cuvintele "nu ţin la stima celor inteligenţi şi mă lepăd de a celorlalţi cu un sentiment de uşurare" (p.189).

Îmi cer scuze faţă de cititor, pentru republicarea celor ce urmează. H.R. Patapievici are tot dreptul să le gândească şi chiar să le includă în corespondenţa sa particulară; însă când caracterul privat al acesteia este ignorat cu bună ştiinţă şi ele sunt făcute publice, la îndemnul 'maestrului' spiritual, cum s-a văzut, monstruozităţile emise nu numai că jignesc cititorii, strâmbă, în mod rollerist, imaginea naţiei, dar se şi dovedesc mai murdare opinii decât tot ce şi-au îngăduit duşmanii României să afirme vreodată despre ea, fie şi când au voit s-o desfiinţeze de pe harta lumii moderne. Antichitatea ar fi răspuns acestei atitudini cu exilul definitiv din cetatea aborată, dacă ar fi existat un precedent al infamiilor degurgitate de tânărul care, după pilda profitabilă a comuniştilor precedenţi, îşi mai şi denunţă public tatăl de a fi cântat în struna partidului totalitar şi de a-şi fi cumpărat starea materială propice, prin cedări morale, după cum îşi denunţă familia întreagă pentru că n-a sărit să-l scoată urgent de la Jilava când a fost arestat!

VA SĂ ZICĂ:

Suntem un popor cu substanţa tarată. Oriunde te uiţi, vezi feţe

patibulare, ochi mohorâţi, maxilare încrâncenate, feţe urâte, guri vulgare, trăsături rudimentare, o vorbire agramată şi bolovănoasă. Moralmente tonul general este dat de laşitate (vezi şi: o altă trăsătură a românului este laşitatea; p.40) şi ticăloşie, de vanitate şi egoism, de invidie joasă şi delaţiune lipsită de remuşcări, de îngâmfare şi bârfă. (...) Un neam flecar şi lipsit de Dumnezeu, nerâvnitor în sfinţenie şi agramat în grandoare, ahtiat de măriri calpe şi înjosit de vanităţi pe care, sclavi şi servili, nu le-am putut legitima decât prin atentat, ultragiu şi minciună (p.34). Românul este caracterizat de voinţa de a se afilia şi setea nebunească de a fi flatat. (...) Dacă îl contrazici (...) se transformă într-un rudimentar bănuitor şi posomorât, complet lipsit de rafinamentele acelei inteligenţe verbale, prin care cât timp se simţea flatat, întreţinea dansul cuvintelor: devine agresiv, confuz şi elementar. Neamul acesta vrednic de mânia desăvârşitului filosof prooroc veterotestamentar (prin furiile sale) Patapievici, beneficiază de un enorm capital de prostie (p.36), confiscat, cum e, de propria sa mediocritate (p.38). Atacul desconsiderării aberante se răsfânge asupra masei de deţinuţi politici, din care, probabil, în afară de modelul Paleologu, pe altcineva furibundul n-a cunoscut. Şi nici măcar nu i-ar fi fost folositor să cunoască, de nu vieţuia în condiţiile ştiute, în penitenciare, câţiva ani buni, alături de aceia înjosiţi de el şi mai arareori de către conducerea închisorilor; cea din urmă provoca suferinţă şi moarte, fără să diminueze demnitatea deţinuţilor, care demnitate depindea exclusiv de ei înşişi; acum demnitatea le este rănită pentru că vorbele de ocară vin de pe buzele subţiri ale cuiva care se vrea purtătorul de cuvânt al indignării faţă de comunism, deci, unul de-al lor. Convieţuirea pe prici i-ar fi devenit şcoală, aşa cum am luat-o toţi tinerii, molecule anonime ale valurilor succesive de elevi şi studenţi aruncaţi în gherle, spre desfiinţare morală şi fizică. Iată acuza sa demonetizatoare: orice român autentic îşi practică cu talent vanităţile, jonglând histrionic cu darurile sale, indiferent că este în genunchi, la masă, sub masă sau întemniţat (p.35).

Ceea ce este mai consternant e a afirma că, fiind canalie, de facto, românul este un colaboraţionist bovarizat de ipocrizia aspiraţiei la disidenţă (p.43). Trebuie reînvăţaţi termenii. După ştiinţa mea, "disident" nu poate fi decât comunistul; românul, la care se referă autorul, românii sub cizma bolşevică, colorată naţionalist, românul a fost opozant, nu rareori cu arma în mână, a luptat redactând manifeste şi împrăştiindu-le, rătăcind prin munţi sau stuf, în codrii, prin hrube şi peşteri, a vorbit pe stradă, la cozi, la şedinţe, a vorbit străinilor m.k.v.d.-işti, care l-au vândut Securităţii, românul măcar a înjurat cu glas tare sau a redactat, când era octogenar, scrisori anonime de acuzare a regimului. Românul, de la doisprezece ani, a înfiinţat puzderie de organizaţii de luptă, a reînfiinţat partide istorice şi a înfiinţat altele noi. Românul nu putea fi un disident dorind o modificare îmblânzită a liniei partidului. El voia dispariţia comunismului din România, românul din acest popor cu substanţă tarată (p.43)! Aşa că, dacă n-ar privi doar pe străzile înţesate de foşti securişti ale momentului Pieţii Universităţii, ci şi-ar mai arunca ochi şi asupra românilor celor mulţi, nu a minoritarilor ce au slujit în mod criminal Puterii, domnul Patapievici n-ar avea de ce să strige sugrumat: Îmi e ruşine că sunt român (p.46).

Dealtfel, în multe alte părţi ar fi trebuit să privească domnia sa,

pentru a se edifica, după cum i se cere unui intelectual onest. Dacă o făcea la timp, n-ajungea a fi taxat drept ridicol, ca pentru următoarele: Ce este aceea "românul" e o întrebare la care se răspunde prin violenţă, ură, sânge şi şuturi în cur. (...) Blândeţe, toleranţă, spirit receptiv, curaj, patriotism - haida-de! Eu nu am văzut nicăieri aşa ceva, la "români". (...) Spirocheta românească îşi urmează calea până la erupţia terţiară, subreptice, tropăind vesel într-un trup inconştient, până ce mintea va fi în sfârşit scopită: inima devine piftie iar creierul un amestec apos. Şi, H.-R. doreşte să ştie toată lumea de unde-i vin ideile minunate: Cum bine spuneţi - se adresează ambasadorului său (altceva se pare că nu mai găseşte notabil de citare) - , a fi român nu este numai ingrat, este şi injust. Este, în orice caz, aproape o ocară (p.48-49).

Să nu ne speriem. Nu numai noi, concetăţenii săi, cădem sub securea lui mortală; la fel îi este victimă omenirea întreagă: Sentimentul de solidaritate cu semenii nu îl am (p.51).

Spuneam mai sus că eseistul s-ar cuveni să-şi aţintească privirile atente şi în alte părţi. Dar, de fapt, unde priveşte el, permanent fascinat de minunea naturii? Într-un singur singurel loc: acela de ieşire la lumină şi aer curat a dejecţiilor, loc ce-l hipnotizează pe oricare copil (nu afirm că H.-R. s-ar comporta copilăreşte, ci doar că îi întârzie nepermis de mult curiozitatea acolo de unde maturizarea îl va emancipa, sper pentru el). Radiografia plaiului mioritic este ca a fecalei: o umbră fără schelet, o inimă ca un cur, fără şira spinării. Toată istoria, mereu, peste noi a urinat cine a vrut. (...) Ne-au luat la urină slavii(...). Apoi ne-au urinat la gard turcii. (...) Apoi ne-au luat la urină ruşii care (...) şi-au încrucişat jetul cu turcii, pe care, în cele din urmă, având o băşică a udului mai mare (...), i-au dovedit. (...) Acum însă, inovaţie, au început să urineze şi unii români peste români (...) Care era mai şmecher se suia pe capul vecinului şi-l pişa (p.63).

Să-l lăsăm pe fizician să-şi guste preferinţele în singurătatea la care l-a condamnat frecventarea elitistă şi rigoristă exclusiv a murdăriilor şi să ne despărţim de el, după ce ne explică şi ce caută cu ele în capitolul închinat domniei sale domnului Al. Paleologu, în această ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENŢIE, unde nu prea ar avea de ce fi pomenit: Trebuie să ne smulgem din vraja acestei minciuni, ne lămureşte, care este România: româna este o limbă în care trebuie să încetăm să mai vorbim sau, asemeni tatălui Dvs. - se adresează memorialistului oral Al. Paleologu -, să o folosim numai pentru înjurături (pagina 68, e trimiterea sa, iar pagina 69 e a acestui ultim citat). Cum domnul Al. Paleologu l-a îndemnat către tipar cu aceste mofturi scârbavnice balcano-isteroidale nu prea duse la şcoală şi cum nici mai târziu n-a luat vreo atitudine cărturărească în privinţa lor, le socotim putându-se prea bine înscrie în şcoala filosofică a domniei sale, deci, definind-o, să-şi găsească locul de istoric somn aici.

V. UN ULTIM CUVÂNT AL AUTORULUI

La căpătul lungii spovedanii a celui îngenunchiat, o mărturisire împăcată cu ea însăşi de cât de completă era, duhovnicul, după oarecare tăcere, s-a

tras îndărăt, s-a ascuns după creţurile feţei sale pământii şi ostenite, şi i-a grăit:

- Dacă tu nu te ierţi, cine te mai poate ierta? Iar dacă tu te ierţi, ce-i mai rămâne lui Dumnezeu să ierte la tine?